

MAKTABGACHA
VA MAKTAB
TA'LIMI VAZIRLIGI

RAQAMLI TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA TA'LIM OLUVCHILARNI KASBGA YO'NALTIRISH: MUAMMOLAR, YECHIMLAR

RESPUBLIKA
ILMIY-AMALIY
ANJUMAN

**MATERIALLAR
TO'PLAMI**

10-DEKABR, 2024

@TPMI_UZ

**“RAQAMLI TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA TA’LIM OLUVCHILARNI KASBGA
YO‘NALTIRISH: MUAMMOLAR, YECHIMLAR” mavzusida respublika ilmiy-amaliy
konferensiyasi, 2024-yil 10-dekabr**

**“Raqamli transformatsiya sharoitida ta’lim oluvchilarni kasbga yo‘naltirish:
muammolar, yechimlar” mavzusida respublika ilmiy-amaliy anjuman
materiallari to‘plami (2024-yil 10-dekabr)**

Mas’ul muharrir:

*Pedagogika fanlari doktori, O‘zFA haqiqiy a’zosi, akademik Ibraimov Xolboy
Ibragimovich*

Tahrir hay’ati a’zolari:

X.I.Ibraimov	<i>Pedagogika fanlari doktori, O‘zFA haqiqiy a’zosi, akademik</i>
R.X.Djurayev	<i>Pedagogika fanlari doktori, O‘zFA haqiqiy a’zosi, akademik</i>
H.M.Tojiboyeva	<i>Pedagogika fanlari doktori, professor</i>
R.G.Safarova	<i>Pedagogika fanlari doktori, professor</i>
M.A.Umaraliyeva	<i>Pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent</i>
K.A.Karimov	<i>Pedagogika fanlari doktori, dotsent</i>
M.A.Tayirova	<i>TPMI katta ilmiy xodimi</i>
A.Gulyamova	<i>TPMI tayanch doktoranti, katta ilmiy xodim</i>
Sh.Namazov	<i>TPMI tayanch doktoranti, katta ilmiy xodim</i>
N.Ch.Rustamov	<i>TPMI tayanch doktoranti, katta ilmiy xodim</i>
M.I.Xudoyberdiyev	<i>TPMI tayanch doktoranti</i>
A.D.Jumabayev	<i>TPMI katta ilmiy xodimi</i>

KIRISH SO’ZI

Assalomu alaykum, hurmatli bugungi anjuman ishtirokchilari, hurmatli ustozlar, ilm-ma’rifat ulashuvchi o’qituvchi-professorlar, tadqiqotchilar, soha mutaxassislari!

Avvalam bor bizni bugungi tadbirga qiziqish bildirib, tashrif buyurganingiz uchun minnatdorchilik bildiramiz!

Hurmatli mehmonlar, xush kelibsizlar!

Axborot miqdori shiddat bilan oshib borayotgan bunday jamiyatda ta’lim oluvchilarning yangi bilimlarni tezda o’zlashtirib olishlari uchun o’quv adabiyotlarining turli shakllaridan biri bo’lgan raqamli ta’lim resurslaridan foydalanish bugunning dolzarb masalasi hisoblanadi. Ta’lim jarayoniga raqamli ta’lim resurslarini qo’llash ta’lim oluvchilarda mustaqil va erkin fikrlash, olingan bilimlarni takomillashtirish, yangi bilimlarni turli raqamli ta’lim resurslari orqali izlab topish ko’nikmalarini shakllantirishni ta’minlashi kerak.

O’zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 24-maydagi “Raqamli xizmatlar qamrovi va sifatini oshirish hamda soha, tarmoq va hududlarni raqamli transformatsiya qilish chora-tadbirlari to’g’risida”gi PQ-162-son qarorida ta’limni raqamlashtirish bo’yicha axborot tizimlari hamda elektron ta’lim resurslarini (kontent) yaratish vazifasi begilab qo’yilgan, bu esa ta’lim jarayoniga raqamli ta’lim resurslarini joriy etishni talab qiladi.

Professional ta’lim muassasalaridagi o’quv mashg’ulotlarining ham raqamli texnologiya vositalaridan foydalangan holda tashkil etilishi ta’lim sifatining oshishiga xizmat qiladi. Shu o’rinda «Raqamli ta’lim kontenti nima? Raqamli ta’lim resursi deganda nimani tushunish kerak?» – degan savollar paydo bo’lishi tabiiy.

Raqamli ta’lim resursi – bu aniq bir fanning barcha mavzularini qamrab olgan raqamli ta’lim kontentlari to’plami.

Raqamli ta’lim kontenti – bu fanning aniq bir mavzusi bo’yicha o’quv jarayonida foydalanish uchun mo’ljallangan raqamli shaklda taqdim etilgan material bo’lib, uning tarkibi ma’ruza matni, media materiallar (audio, video va animatsion materiallar), didaktik ko’rgazmali materiallar (plakatlar), taqdimot materiallari, glossariy (atamalar lug’ati), nazorat dasturlari (mustahkamlovchi savollar, amaliy topshiriqlar va test materiallari), mashq va masalalar to’plami, dars mazmunini to’ldiruvchi materiallardan iborat bo’ladi.

Mazkur muhit ta’lim jarayonini tashkil etuvchi ishtirokchilarning funksiyalarini o’zgartirishga olib keladi. Shuni alohida ta’kidlash joizki, ta’lim jarayoni raqamlashtirilishi o’qituvchilarning, bevosita professionallik jihatidan ularning kasbiy kompetentligini yanada rivojlantirishi, shuningdek, ularning funksiyalarini o’zgartirishga olib kelmoqda, xususan, talabalar auditoriyalarda bevosita o’qituvchi rahbarligida guruhlar kesimida ta’lim olish jarayonidan,

**“RAQAMLI TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA TA'LIM OLUVCHILARNI KASBGA
YO'NALTIRISH: MUAMMOLAR, YECHIMLAR” mavzusida respublika ilmiy-amaliy
konferensiyasi, 2024-yil 10-dekabr**

raqamlashtirilgan ta'lim muhitida istalgan joyda va muddatda individual ta'lim olish jarayoniga o'tish kabi transformatsiya holati kuzatilmoqda.

Raqamli transformatsiya nafaqat boshqa ta'lim islohoti, bu ta'limning barcha darajalariga ta'sir ko'rsatadigan ko'p yillik ish dasturidir. Xizmat ko'rsatish va moddiy ishlab chiqarish sohalarida bo'lgani kabi ta'limni raqamli o'zgartirish natijalarga qaratilishi va dasturni amalga oshirishning barcha bosqichlarida ta'lim tashkilotlarining ish sifatini yaxshilash lozim.

Raqamli texnologiyalar kelajakda ta'lim oluvchilarni, o'quvchilarni va talabalarni o'qitish sifatini tubdan yaxshilashga, ularning barcha zarur qobiliyatlarini shakllantirishga, muammoni hal qilish uchun mavjud bo'lgan barcha raqamli vositalar, materiallar va xizmatlardan faol (ongli va ijodiy) foydalanish qobiliyatini shakllantirishga yordam beradi. Bu borada har bir fan bo'yicha mutaxassis o'qituvchilarning o'ziga xos mas'uliyat bilan ishlashini taqozo etadi.

Ta'lim muassasalarining raqamli transformatsiyasining asosi raqamli texnologiyalarni joriy etish va ulardan foydalanish eng samarali bo'lgan o'quv jarayonini shaxsiylashtirilgan tashkil etishga o'tishdir. Ta'lim tashkilotlari faoliyatini o'zgartirish ta'limni raqamli transformatsiya qilish uchun normativ-huquqiy bazani o'zgartirishni talab qiladi.

Mamlakatimizda professional ta'lim samaradorligini va sifatini oshirish, uning mazmunini takomillash tirish ko'лами kengayib borayotir. Ta'lim sifatini oshirish, ilmiy-uslubiy hamda o'quv-metodik ta'minotning mazmun jihatidan mutlaqo yangi tizimini yaratish, zamonaviy talablarga javob beradigan yangi ta'lim muassasalarining barpo etilishi, mavjudlarini bugungi kun talablari asosida rekonstruksiya qilinishi, ularni eng zamonaviy axborot-kommunikatsiya vositalari, laboratoriya va o'quv jihozlari bilan jihozlanishi, o'quv jarayoniga yangi avlod o'quv adabiyotlari hamda pedagogik va axborot texnologiyalari joriy etilishi professional ta'lim tizimining barcha bo'g'inlarida o'quv mashg'ulotlarini yuqori saviyada tashkil etish imkoniyatini yaratdi.

Professional ta'lim tizimida xalqaro ta'lim standartlariga asoslangan ilg'or pedagogik texnologiyalar asosida o'quv jarayonini amaliy ko'nikmalarni shakllantirishga yo'naltirish, o'quv dasturlari va innovatsion o'quv-uslubiy materiallarni keng joriy etish, o'quv va ilmiy laboratoriya, o'quv-tajriba xo'jaligi, ishlab chiqarish va qayta ishlash korxonalarida nazariy bilim hamda amaliyotning uyg'unligini ta'minlash uchun zarur sharoitlar yaratish bo'yicha tizimli ishlab olib borilmoqda.

Uzluksiz ta'limda professional ta'limning bosqichiga qarab fanlarning o'zaro aloqadorligi, o'qitish vositalari, zamonaviy ta'lim metodlari orqali amalga oshirishni talab etadi. Kasbga qiziqtirish va yo'naltirish orqali jamiyatning kasbga bo'lgan ehtiyojlarini qondirish masalasi uzluksiz ta'lim tizimining natijasi sifatida samarali bo'ladi va bugungi kun talablarini qondiradi. Bu esa raqamli texnologiyalar asrida o'ziga xos ahamiyat kasb kasb etadi.

Professional ta'limda zamonaviy axborot texnologiyalari vositalari asosida yaratilgan o'quv-uslubiy materiallar, shu jumladan, raqamli ta'lim resurslaridan

**“RAQAMLI TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA TA’LIM OLUVCHILARNI KASBGA
YO‘NALTIRISH: MUAMMOLAR, YECHIMLAR” mavzusida respublika ilmiy-amaliy
konferensiyasi, 2024-yil 10-dekabr**

foydalanishdan asosiy maqsad zamonaviy axborot-ta’lim uslublarini shakllantirish, zamonaviy axborot-pedagogik, axborot va kompyuter texnologiyalarini qo‘llash orqali ta’lim jarayonining samaradorligi, sifati va unumdorligini oshirish, ularning ma’lum ma’noda kutubxonalarini tashkil etish, ta’limning masofadan o‘qitish shakllarini amalda joriy etishdan iborat.

Xulosa qilib aytganda, axborotlashgan jamiyatda zamonaviy pedagogik texnologiyalarning xarakterli xususiyati shundaki, qaysi sohada bo‘lmasin, ta’lim-tarbiya talaba imkoniyati va faoliyatiga, ya’ni ikki ta’lim ishtirokchisi - o‘qituvchi va o‘quvchi yoki obyekt va subyektning o‘zaro ikkiyoqlama aloqasini amalga oshirishning osonligini alohida ta’kidlash lozim.

Hurmatli ilmiy-amaliy anjuman tashkilotchilari, ustozlar va qadrli mehmonlar!

Menga berilgan imkoniyatdan foydalanib, mazkur **“Raqamli transformatsiya sharoitida ta’lim oluvchilarni kasbga yo‘naltirish: muammolar, yechimlar”** mavzusidagi respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi ishiga muvaffaqiyat tilayman va kelgusida ilm-fan rivojiga manba sifatida qo‘shilishiga ishonaman.

O‘ylaymizki, bugungi anjumanda ishtirok etayotgan hurmatli olimlar, mehmonlar tomonidan berilgan ilmiy-amaliy tavsiyalar kelajakda maktabgacha va maktab ta’limi tizimidagi o‘quvchi-yoshlarni kasbga yo‘naltirish va o‘z kasbini etuk mutaxassisi bo‘lib tarbiyalashda muhim omil bo‘lib xizmat qiladi deb ishonch bildiramiz.

X.I.Ibraimov
Qori Niyoziy nomidagi Tarbiya
pedagogikasi milliy instituti
direktori, akademik

1-SHO‘BA
RAQAMLI TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA TA’LIM
OLUVCHILARNI KASBGA YO‘NALTIRISHNING ZAMONAVIY
TENDENSIYALARI

Sho‘ba raisi: pedagogika fanlari doktori, professor Maxmudov Adbuxalim Xamidovich

Kotib: tayanch doktorant Xudoyberdiyev Mirolim Iskandar o‘g‘li

RAQAMLI TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA UMUMIY O‘RTA
TA’LIM MUASSASALARI O‘QUVCHILARINI VATANPARVARLIK
RUHIDA TARBIYALASH

Boqiyev Farxod Esanovich

Annotatsiya: Maqolada O‘zbekistonning bugungi “Yangi O‘zbekiston — yangicha dunyoqarash” davlat siyosati doirasida umumiy o‘rta ta’lim muassasalari o‘quvchilarida milliy vatanparvarlik ruhini tarbiyalash masalasi muhokama qilingan. Ushbu maqsadga erishish zamonaviy o‘qituvchilar zimmasiga katta mas’uliyat yuklaydi. Maqola doirasida aynan vatanparvarlik tuyg‘usini shakllantirishning asosiy vositalari haqida fikr yuritilib, bu jarayonning pedagogik ahamiyati va amaliyotda qo‘llanilishi ko‘rib chiqilgan.

Kalit so‘zlar: Intellektual shakllanishi, jismoniy va axloqiy rivojlanishi, vatanparvarlik tarbiyasining maqsadi, fuqarolik-vatanparvarlik.

Umumiy o‘rta ta’lim muassasalari o‘quvchilarini tarbiyalash odatda ko‘p qirrali jarayonlardan biri hisoblanadi. Shu singari ta’limni ustuvor yo‘nalishlari asosan bolalarning jismoniy va axloqiy rivojlanishi; intellektual shakllanishi; shaxsiy madaniyati va ma’naviy qadriyatlarni shakllantirish; huquqiy va vatanparvarlikni yuksaltirish; estetik va mehnat tarbiyasini amalaga oshirish; o‘quvchilarda mustaqil hayotiy rejalarini shakllantirish, oilaviy hayotga tayyorgarlikni olib borish zaruriyatidir.

Vatanparvarlik – bu o‘z vatanini sevish, uning farovonligi va ravnaqi uchun mehnat qilish, uni himoya qilish va rivojlantirishga intilish hissi. Bu insonning vataniga bo‘lgan sadoqati, tarixiy merosiga hurmati va madaniy qadriyatlarini ardoqlashi bilan bog‘liq yuksak ma’naviy fazilatdir.

Vatanparvarlik tarbiyasi tamoyillari: O‘zbekiston Respublikasi fuqarolarini vatanparvarlik ruhida tarbiyalashga barcha davlat va jamoat tuzilmalarining yo‘naltirilgan ishini o‘z ichiga olgan tizimli-tashkiliy yondashuv printsipli hamdir. Bolalar tarbiyasida asosan yosh xususiyatini hisobga olgan holda vatanparvarlikni shakllantirishda maqsadli yondashuv printsiPGA amala qilish kerak. Davlatimizning milliy manfaatlariga qaratilgan dunyoqarashni, fuqarolik qadriyatlarini shakllantirishni ta’minlaydigan faoliyatga qaratiladi. Yagona va yaxlit yondashuvni hisobga olgan holda vatanparvarlikning asosiy

yo‘nalishlarining universallik printsipti, ota-bobolariga, kundalik hayotda urf-odatlariga bo‘lgan g‘ururni o‘stirishdir. O‘tgan ajdodlarning ijtimoiy qimmatli tajribasidan foydalanib oilaviy munosabatlar, o‘qish va ishlashga yondashuvlar, ijodiy harakatlar uyushtirish qulay imkoniyatlarni yaratadi. Vatanparvarlik g‘oyalarini va qadriyatlarini targ‘ib qilishda mintaqaviy sharoitlarni hisobga olish nafaqat butun o‘zbek vatanparvarligida, balki mahalliy qadriyatlar, mehr-muhabbat, o‘z Vataniga, shahariga, ko‘chasiga, maktabiga va boshqalarga xos yoqtirish xususiyatlari bilan ham ajralib turadi.

Vatanparvarlik tarbiyasi tamoyillari jamiyatning rivojlanishida muhim o‘rin tutadi va ayniqsa yosh avlodni tarbiyalashda asosiy maqsadlardan biri hisoblanadi. O‘zbekiston Respublikasi fuqarolarini vatanparvarlik ruhida tarbiyalash tamoyillari quyidagi asosiy yondashuvlarni o‘z ichiga oladi:

Tizimli-tashkiliy yondashuv printsipti: Bu tamoyil davlat va jamoat tuzilmalarining hamkorlikda ishlashini ta‘minlashga asoslanadi. Ushbu printsiptga ko‘ra, vatanparvarlik ruhidagi tarbiya yagona tizim sifatida tashkil etilib, davlat organlari, ta‘lim muassasalari, oilalar va jamoat tashkilotlari birgalikda faoliyat yuritadi. Bu yondashuv yoshlarning turli bosqichlarda vatanparvarlik ko‘nikmalarini o‘zlashtirishiga yordam beradi.

Maqsadli yondashuv printsipti: Yoshlarning psixologik va fiziologik xususiyatlarini hisobga olib, ularning ehtiyojlari va qiziqishlariga mos ravishda tarbiyaviy tadbirlar tashkil etiladi. Ushbu printsiptga muvofiq, maktabgacha ta‘limdan boshlab o‘quvchilarning yosh xususiyatlariga mos maqsadli dasturlar ishlab chiqiladi. Masalan, bolalarda ona yurti bilan faxrlanish hissini shakllantirish va mustaqil davlatning fuqarosi bo‘lish mas‘uliyatini his qildirish uchun maxsus metodik materiallar va amaliy mashg‘ulotlar qo‘llaniladi.

Integratsion yondashuv printsipti: Vatanparvarlik tarbiyasi boshqa tarbiyaviy yo‘nalishlar bilan birlashtirilgan holda amalga oshiriladi. Masalan, tarixiy bilimlarni o‘rgatish orqali milliy meros va madaniyatga hurmat shakllantiriladi, jismoniy tarbiya orqali ona yurt himoyasiga tayyor bo‘lishga rag‘batlantiriladi.

Amaliy va faoliyatga yo‘naltirilgan yondashuv printsipti: Vatanparvarlik hissini shakllantirishda nazariy bilimlar bilan birga, amaliy faoliyatning roli katta. Bu o‘quvchilarning o‘z yurtining iqtisodiy, madaniy va ijtimoiy hayotida faol ishtirok etishini rag‘batlantiruvchi loyihalar, tadbirlar va harakatlarni o‘z ichiga oladi.

Ijtimoiy-hissiy yondashuv printsipti: Vatanparvarlikni shakllantirishda o‘quvchilarning his-tuyg‘ulariga ta‘sir etuvchi vositalardan foydalanish zarur. Bu, masalan, vatan haqidagi qo‘shiqlar, badiiy filmlar, adabiyotlar va teatr asarlaridan foydalanishni o‘z ichiga oladi.

Ushbu tamoyillarni izchil va samarali qo‘llash orqali yosh avlodni vatanparvarlik ruhida tarbiyalash hamda ularning jamiyatda faol va mas‘uliyatli fuqarolarga aylanishini ta‘minlash mumkin.

Vatanparvarlikni asosan ushbu tamoyillarga o‘zaro bog‘liq holda va jamoa birdamligida amalga oshiriladi. Ammo fuqarolikka - vatanparvarlik tarbiyasini

faqat bilimga asoslangan yondashuv yordamida emas balki hissiy ko‘nikmalar bilan amalga oshirilishi mumkin. Bugungi kunda fuqarolik tarbiyasi, ayniqsa vatanparvarlik tarbiyasining mazmuni, shakllari va usullari ijtimoiy-pedagogik voqelikka mos ravishda amalga oshirilmoqda. Vatanparvarlik, nafaqat nazariy jihatdan, balki amaliyotda ham muhim o‘rin tutadi, va uning faol komponenti — fuqarolik ongini shakllantirishga ehtiyoj sezilmoqda. Bu jarayon, ta’lim tizimi orqali, o‘quvchilarning nafaqat akademik bilimlari, balki ijtimoiy mas’uliyat, etika, vataniga bo‘lgan hurmat va sevgi kabi jihatlarni ham rivojlantirishga xizmat qiladi.

Vatanparvarlik tarbiyasi shakllari va usullari faol fuqarolikni, Vatanga, Jonajon O‘zbekistonga va ularning kichik go‘shalariga muhabbat tuyg‘ularini shakllantirilishiga qaratilishi kerak. Fuqarolik-vatanparvarlik ta’limining bunday shakllari maktab o‘quvchilarini tarbiya fani va tarix fanilarida mustaqil izlanish ishlariga jalb qilishni o‘z ichiga oladi. Maktabning ma’naviy-ma’rifiy tadbirlarida ishtirok etish, tarixiy yodgorliklarni bilish va saqlash, himoya qilish bo‘yicha o‘z o‘rnini egallash ham muxim hususiyatdir. Vatanparvarlik mavzularida davra suxbati kunlari, tanlovlar, ko‘rgazmalar o‘tkazish qatorida g‘oliblarni taqdirlash lozim. Jumladan ulug‘ Vatan urushi faxriylarini, mehnat fronti vakillari bilan mazmunli uchrashuvlarni tashkil etish maqsadga muvofiq hisoblanadi.

Bu jarayon o‘quvchilarda milliy vatanparvarlik tuyg‘ularini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. O‘quvchilar, Vatan va uning tinchligi uchun mas’uliyatni his etib, shaxsiy rivojlanishlarida milliy iftixor va g‘urur hissini shakllantiradilar. Shuningdek, Prezidentning rahbarligida yurtning barqaror rivojlanishini, jamiyatning tinchligi va farovonligini ta’minlash yo‘lidagi faoliyatni o‘rganish orqali o‘zlarining ijtimoiy mas’uliyatlarini chuqur anglaydilar. Bu jarayon nafaqat shaxsiy yuksalish, balki milliy qadriyatlarni hurmat qilish, jamoaviy va ijtimoiy ongni shakllantirishga ham xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Xavfsizlik kengashining kengaytirilgan tarkibdagi majlisidagi nutqi, 11.01.2018-y.
2. Astanova S., GulDU o‘qituvchisi, —Vatanparvarlik tuyg‘usini shakllantirish omillari, Referat. www.arxiv.uz
3. Sh Jo‘rayev, Yoshlarni Harbiy Vatanparvarlik Ruhida Tarbiyalashning Ustuvor Vazifalari. // Academic Research In Educational Sciences. 2020. 1083-b

**UMUMIY O’RTA TA’LIM MAKTABI O’QUVCHILARINI KASBGA
YO’NALTIRISHDA OILA VA MAKTAB HAMKORLIGINI
TAKOMILLASHTIRISHNING PEDAGOGIK ASOSLARI**

Sh.Q.Mardonov

Qori Niyoziy nomidagi TPMI pedagogika fanlari doktori, professor

Annotatsiya: *Yuqori sinf o’quvchilarini kasbga yo’naltirishda oila va maktab hamkorligining nazariy jihati tahlil qilinadi, samarali o’zaro ta’sir mazmuni va shakllari shakllantiriladi.*

Tayanch so’zlar: *Kasbga yo’naltirish, moslashish, oila, pedagogik faoliyat.*

Umumiy o’rta ta’lim maktabi yuqori sinf o’quvchisining to’g’ri kasb tanlashiga erishishda oilaning maqsad va vazifalarini amalga oshirish doirasida oila va maktabning o’zaro hamkorligi muammosi zamonaviy jamiyatida dolzarb hisoblanadi. U muvaffaqiyatli kasbiy karerani anglash va unga erishish hamda mehnat bilan bandlikka asoslangan insonning muvaffaqiyatli hayot yo’lini qurish bilan bog’liq.

Oila va maktab kabi yosh avlodni o’qitish va tarbiyalash ijtimoiy institutlarining o’quvchilarni mehnat faoliyatiga tayyorlash borasidagi o’zaro munosabatlarini gumanitar ta’limning zamonaviy konsepsiyasi nuqtayi nazaridan ko’rib chiqish mumkin, unga ko’ra o’quvchi nafaqat maktab shahodatnomasini olishi, balki mustaqil hayotga, mehnat faoliyatiga har tomonlama tayyor bo’lishi kerak. Ikkinchisi, ongli kasbiy tanlovning mavjudligini, tanlangan mutaxassislik bo’yicha kasbiy ta’lim va ish bilan ta’minlashni, insonning butun hayoti davomida malakasini oshirishni va bugungi kunda ta’limini modernizatsiya qilish kontsepsiyasi aynan shu narsaga e’tibor qaratmoqda.

Oilada mehnat tarbiyasining ahamiyati bir paytlar K.D.Ushinskiyning fikricha, bu erkin mehnat shaxsning axloqiy rivojlanishiga yordam beradi.

Ilmiy-texnik taraqqiyotning hozirgi bosqichi insondan kasbiy tanlovda harakatchanlikni, mehnat harakatlarida funksional yo’nalganlikka ega bo’lish qobiliyatini, yangi zamonaviy texnika va texnologiyalarga moslashuvchanlikni talab etadi. Ishlab chiqarishning barcha sohalarini o’zgartirishda faol ishtirok eta oladigan, ishlab chiqarish vazifalarini hal qilishda ilmiy bilimlardan ijodiy foydalana oladigan, tashabbuskorlik va ishbilarmonlik, qarorlarni tanlashda professionallik va vazminlikni namoyon eta oladigan yuksak darajada uyushgan, ishbilarmon, raqobatbardosh fuqaroni tayyorlash muammosi tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda. Biroq, maktabda, oilada yoki yuqori sinf o’quvchisining o’zi uchun bu vazifalarni mustaqil ravishda tushunish qiyin, muvaffaqiyatli hal qilish esa shubhali tuyuladi. Shu munosabat bilan, yoshlarni mustaqil hayotga, kasbiy-mehnat faoliyatiga tayyorlashda maktab, oila va boshqa ijtimoiy institutlarning o’zaro samarali hamkorligini yo’lga qo’yish to’g’risida taxmin paydo bo’ladi. Zero, aynan maktab va oila voyaga etgan shaxs ijtimoiylashuvining

boshlanishida turgan ijtimoiy institutlar sifatida yosh yigitga bevosita ta’sir ko’rsatadi, uning axloqiy-etik, intellektual va mehnat tarbiyasi uchun javobgardir.

Jamiyat taraqqiyotining hozirgi bosqichida ushbu bo’shliqni quyidagi qoidalar asosida hal qilish mumkin.

Insonlarning o’zaro ta’siri obyektiv ijtimoiy-psixologik mexanizmlarga asoslangan jarayondir:

- o’zaro ta’sir qiluvchi tomonlar o’rtasida ma’lumot almashish;
- birgalikdagi faoliyat;
- natijalarni tahlil qilish va baholash.

O’zaro ta’sirning mazmuni va shakllari aniq ijtimoiy-demografik sharoitlarga, shuningdek, ushbu bosqichda maktab va oila oldida turgan vazifa va maqsadlarga bog’liq.

Samarali o’zaro ta’sir uchun mazmun va shakllarni tanlash, birinchi navbatda, maktab, o’qituvchi, sinf rahbarining vazifasidir. Tarbiyaning vazifalari va maqsadlari ota-onalarning ijtimoiy vazifalari va intilishlariga bog’liq. Maktab bunda ayrim oilalardagi maqsad va vazifalar har doim ham o’quvchi shaxsining ijtimoiy ehtiyojlari va xususiyatlariga mos kelavermasligini hisobga olishi kerak.

Maktab va oila o’rtasidagi o’zaro munosabatlar jarayonining samaradorligi, bizningcha, uni tashkil etishda qadriyatga asoslangan yondashuvga bog’liq. Bundan tashqari, o’zaro ta’sirning turli xil turlari mavjud (o’zaro tushunish, o’zaro yordam, ishonch, qiziqish, ijodkorlik yoki ziddiyat, inertsia, befarqlik, ehtiyotkorlik, bostirish, shablonli yondashuv). Bu muammo bilan shug’ullanuvchi tadqiqotchilar quyidagi qonuniyatni ta’kidlaydilar: o’qituvchilar va ota-onalar o’rtasidagi o’zaro munosabatlar jarayoni qanchalik erta boshlansa, ular o’zaro hamkorlik jarayonida shunchalik faol ishtirok etadilar, shuning uchun ham oila va maktabning birgalikdagi faoliyati shaxsni shakllantirishda shunchalik samarali bo’ladi.

Yaxlit o’zaro ta’sirning umumiy tizimida shuni ta’kidlash kerakki, oila va maktabni umumiy maqsadlar, manfaatlar, umumiy sabab birlashtiradi - bizning holatlarimizda bu o’rta maktab o’quvchilarining kasbiy yo’nalishidir.

Shaxsni ijtimoiy munosabatlarga kiritish turli ijtimoiy jamoalar, ijtimoiy guruhlar, institutlar va ijtimoiy tashkilotlar hamda jamiyatda qabul qilingan tizimlar, me’yor va qadriyatlar, ya’ni madaniyat orqali amalga oshiriladi.

Shunday qilib, bola o’zini ko’plab ijtimoiy tizimlarga kiritadi, ularning har biri unga shakllantiruvchi ta’sir ko’rsatadi. Shuning uchun shaxsning rivojlanishi va shakllanishida turli tizimlar o’rtasidagi o’zaro ta’sir zarur va birinchi navbatda, bola uchun eng muhimi: oila va maktab.

Psixologiya va pedagogika fanida kasb tanlash muammosini o’rganishda ikki yo’nalish paydo bo’ldi: faoliyat va jarayon sifatida. Psixologiya nuqtai nazaridan kasbiy o’zini o’zi belgilashning mohiyati subyektning faoliyatida yotadi.

Faoliyat strukturasi tahlil qilish shuni ko’rsatadiki, u atrofdagi dunyoni ongli aqliy aks ettirish bilan amalga oshiriladi. Har qanday faoliyatda inson u yoki bu darajada o’z harakatlarining maqsadini biladi, kutilgan natijani tasavvur qiladi,

o‘zi harakat qiladigan sharoitlarni idrok etadi va baholaydi, operatsiyalar ketma-ketligi haqida o‘ylaydi, ixtiyoriy harakatlar qiladi, faoliyatning rivojlanishi, muvaffaqiyat va muvaffaqiyatsizlikni boshdan kechiradi. Har qanday faoliyat (bizning holimizda esa, kasb tanlash) quyidagi tarkibiy qismlardan iborat: maqsad, motiv, vosita, harakat, natija.

Umumiy o‘rta ta’lim maktab o‘quvchisining faoliyat toifalari bo‘yicha kasb tanlash rivojlanishini tahlil qilish bizning tadqiqotimiz doirasida o‘quvchilarga ushbu faoliyatni o‘rgatish haqida gapirishga imkon beradi, bu esa o‘z navbatida bunday treningni amalga oshirishda oila va maktabning o‘zaro ta’sirini o‘z ichiga oladi.

"O‘zaro ta’sir" tushunchasi hozirgi vaqtda ijtimoiy fanlarning inson haqidagi asosiy tushunchalaridan biridir. Shaxslararo munosabatlar, guruh dinamikasi, o‘qitish texnologiyalarining roli va boshqalar darajasidagi o‘zaro ta’sir muammolariga bag‘ishlangan tadqiqotlar doirasi xilma-xildir.

Pedagogikada o‘zaro ta’sirning turli tekisliklari ko‘rib chiqiladi:

- ta’lim va bilim jarayonidagi “o‘qituvchi-shogird” o‘zaro ta’siri
- o‘zaro ta’sir "shaxs - kollektiv";
- "o‘qituvchi - ota-ona" o‘zaro ta’siri.

Sinf rahbarining samarali o‘zaro ta’sir ishtirokchisi sifatidagi asosiy vazifasi oilaning ijtimoiy-pedagogik sharoitlarini chuqur va har tomonlama o‘rganish, ota-onalarni bolalar tarbiyasiga psixologik-pedagogik tayyorlash, ota-onalar bilan bolalar tarbiyasiga rahbarlik qilish bo‘yicha jamoaviy va individual ish shakllaridir.

Yuqori sinf o‘quvchilarini kasb-hunarga yo‘naltirishda oilalarning o‘zaro hamkorligini tuzishda sinf rahbarining quyidagi funksiyalarini ajratib ko‘rsatish mumkin:

- oilalarni o‘rganish;
- bolaning psixofizik xususiyatlari, predmetli sohalarga bo‘lgan qiziqishlari, kasbiy moyilliklari va qobiliyatlari kabi shaxsiy sifatlarini aniqlash;
- axborot berish.

Oilaga kelsak, oila pedagogikasi tadqiqotchilarining ta’kidlashicha, oila yuqori sinf o‘quvchisini ijtimoiylashtirishning eng muhim tarbiya instituti bo‘lib, uning keyingi kasbiy tanloviga ta’sir qiladi.

Oila muhitining ta’siri (oila tarkibi, ota-onaning shaxsi va oila muhitining boshqa tarkibiy qismlari) murakkab, polifunksional, bundan tashqari, tizimli xarakterga ega.

Yuqori sinf o‘quvchisini kasbga yo‘naltirishda oilaning moddiy imkoniyatlari muhim rol o‘ynaydi.

Moddiy belgi ham yangi va muhim omil bo‘lib, umuman oilaning tarbiyaviy imkoniyatlarini va xususan kasbiy yo‘nalganligini belgilaydi, chunki har bir oila ma’lum bir ta’lim darajasiga, shaxsiy tarkibga va axloqiy-psixologik iqlimga ega.

Yuqoridagi tadqiqotlar va oilaning zamonaviy xususiyatlaridan kelib chiqib, maktab o‘quvchilarining kasb-hunarga yo‘naltirilishiga ta’sir ko‘rsatuvchi ushbu

omillar orasida eng muhimi moddiy-maishiy sharoitlar, oila soni va uning tarkibi, axloqiy-psixologik muhit, oila barcha a’zolarining qadriyatli yo’nalishlari, ota-onalarning ijtimoiy va kasbiy tajribasi, ularning pedagogik bilim va qobiliyatlari, oila va maktabning boshqa ijtimoiy institutlar bilan o’zaro aloqasi hisoblanadi, degan xulosaga keldik.

Yuqori sinf o’quvchilarini kasbga yo’naltirishda maktabning oilaviy salohiyatga ta’siri cheklangan. Maktab oilaning ta’lim salohiyatini, ota-onaning pedagogik madaniyatini, moddiy ahvolini o’zgartira olmaydi, ammo o’qituvchi va maktabning kuchi samarali o’zaro ta’sirni rivojlantirishdadir.

Ushbu o’zaro ta’sir ota-onalarning maktabni tugatgandan so’ng o’z farzandining hayot traektoriyasini aniqlashga bo’lgan ongli intilishi orqali amalga oshirilishi mumkin.

Shunday qilib, yuqori sinf o’quvchilarini kasbga yo’naltirishda oila va maktabning samarali o’zaro ta’siri muammosi bo’yicha adabiyotlarni o’rganish asosida maktab yuqori sinf o’quvchilarini kasbga yo’naltirishning asosiy funksiyalarini o’z zimmasiga olishini ko’rdik, bu esa, bizningcha, o’zini to’liq oqlamaydi. Bizning fikrimizcha, yuqori sinf o’quvchilarining yomon kasbiy faoliyatni faqat hamkorlik, o’zaro ta’sir doirasida tanlashlari mumkin: ota-onalar, o’qituvchilar, yuqori sinf o’quvchilari u yoki bu kasbiy loyihani amalga oshiruvchi jamoa sifatida.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO’YXATI:

1. SH.S.SHaripov, K.Davlatov, G.S.Nasriddinova. Kasbga yo’naltirishning ilmiy-pedagogik asoslari. O’quv qo’llanma. –Toshkent, 2007. 146 b.
2. Muslimov N.A., Mullaxmetov R.G. Kasb tanlashga yo’llash. O’quv qo’llanma. -Toshkent: OO’MTV, 2007. 173 b.
3. Rashidov H.F., Ergashev SH.T., Boltaboev S. O’quvchilarni kasbiy yo’nalganligini aniqlash. Uslubiy qo’llanma. –T.:TDPU, 2004. 12 b.
4. Jo’raev R.X., Tolipov O’.Q., SHaripov SH.S. Uzluksiz ta’lim tizimida o’quvchilarni kasb-hunar yo’naltirishning Monografiya. -T.: FAN. 2004. 120 b. ilmiy-pedagogik asoslari.

RAQAMLI TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA YOSHLARNI KASBGA YO’NALTIRISHDA TA’LIM JARAYONINING UZVIYLIGINI TA’MINLASH

**Karimov Komiljon Abduraximovich, Pedagogika fanlari doktori (DSc)
dotsent**

*Qori Niyoziy nomidagi Tarbiya pedagogikasi milliy instituti “Inklyuziv ta’lim-
tarbiya metodikasi ilmiy-tadqiqot” bo’limi boshlig’i*

Yoshlarni kasb-hunarga yo’naltirishning asosiy maqsadi, yosh avlodni mustaqil kasb tanlashga tayyorlash, qiziqish va qobiliyatlarini anglashga o’rgatishdan iborat.

Ushbu maqola yoshlarni kasbiy qiziqishlarini aniqlash, ularni kasbga yo’naltirishda ta’lim uzviyligini ta’minlash va kasb tanlashlarida yuzaga keladigan muammolarga bag’ishlanadi.

Kalit so’zlar: *o’smir, kasb, diagnostika, psixologik tajriba, mehnat ta’limi, metod, faoliyat.*

Respublikamizda rivojlanish jarayoni kechayotgan hozirgi davrda olib borilayotgan tub islohatlar har bir kishida chuqur va mustahkam bilim, yuksak ma’naviyat va madaniyatni, erkin fikr, ijodkorlik, vatanparvarlik va insonparvarlik fazilatlarini tarkib toptirishni taqozo etmoqda.

Mustaqil O‘zbekiston Respublikasida kadrlar tayyorlash milliy dasturini hayotga tadbiq qilish ko‘p jixatdan o‘quv-tarbiya ishlarini isloh qilish, o‘quvchilar yosh xususiyatlarini bilish, har qaysi yoshdagi bolalar bilan olib boriladigan pedagogik, psixologik jarayonlar xususiyatlarini qanchalik yaxshi bilgan mutaxassislarga bog‘liq. Kasb faoliyati bilan bog‘liq bo‘lgan har qanday masala uning kasb maxorati, texnikani qanchalik egallaganligi darajasi, kasbini sevish darajasi bilan bog‘liq.

Professor R.X.Jo‘raevning asosli ta’rifi bo‘yicha, “kasb-hunarga yo’naltirish ishlarining asosiy maqsadi, eng avvalo, individga o‘z qiziqish, qobiliyat va imkoniyatlarni to‘liq anglash, hohish-istaklarini amalga oshirish vosita usullarini to‘g‘ri belgilash hamda mustaqil qarorga kelish uchun imkoniyat va zarur shart-sharoitlarni yaratishdan iborat”.

Kasbga yo’naltirishdan asosiy maqsad o‘zida kelayotgan yosh avlodni ongli va mustaqil ravishda kasb tanlashga tayyorlashdan iborat bo‘lib, bu jarayon shaxsning bo‘lg‘usi kasbiy faoliyat subekti sifatida shakllantirishni nazarda tutadi hamda uning bozor iqtisodiyoti munosabatlariga moslashib borishiga ko‘maklashadi. Zero, bolaning qiziqish va qobiliyatlari asosida to‘g‘ri tanlangan kasb kelajakda malakali, etuk mutaxassislarning etishib chiqishiga sabab bo‘ladi. Bu esa bugungi kunda Respublikamizda amalgam oshirilayotgan ta’lim tizimini isloh qilish jarayonida amalgam oshirilishi lozim bo‘lgan eng dolzarb vazifalardan biri sanaladi.

Kasbga yo’naltirishga yoshlarning kasbni erkin va mustaqil tanlashining ilmiy-amaliy tizimi sifatida qaralishi lozim. Bunda har bir shaxsning individual xususiyatlarini hisobga olish, xalq xo’jaligi manfaatlari nuqtai nazaridan mehnat zahiralarini bilan to’laqonli ta’minlash zarurati kabi omillarni e’tiborda tutish joiz.

Hayotda turli xil kasblar mavjud. Bir odam bir necha xil kasblarni egallashi mumkin, lekin shu bilan birga har bir kasb shu qadar murakkabki, inson o’z hayotini, asosan, ana shu bir kasbga bag’ishlashi mumkin. SHu asosda kasb tanlash muammosi vujudga keladi.

Kasb-hunarga yo’naltirishni bola tarbiyasining dastlabki bosqichlaridan, ular dunyoni tushuna boshlashining ilk qadamlaridan boshlash lozim. Bola bog’chaga borar ekan, undagi xususiyatlar, undagi o’ziga xosliklar tengqurlari bilan o’ynash jarayonida, tarbiyachi tashkil etadigan har xil guruhliy o’yinlar jarayonida va hokazolarda ko’rina boshlaydi. Demak, bola o’yin orqali to’la kasblar va shu faoliyat bilan tanisha boshlaydi. Masalan: “do’kon” yoki “bozor” o’yini orqali bola ham “sotuvchi” ham “xaridor” bo’la oladi, “pul” va “tovar” bilan muomala qilishni o’rganadi, bundan tashqari “bog’cha”, “maktab”, “shifoxona” o’yinlarida ham bola “tarbiyachi”, “o’qituvchi”, “shifokor” kabi rollarni bajarib bu kasb egalariga taqlid qila boshglaydi.

Mana shularni hisobga olgan holda har bir tarbiyachi bolalar bilan ularning yosh va individual xususiyatlaridan kelib chiqib turli xil kasblarga oid guruhliy o’yinlar tashkil qilib borishi, kasblarning turlari, o’ziga xos jihatlari bilan ularni tanishtirib borishi maqsadga muvofiqdir. Bu bosqichni kasb tanlashga tayyorgarlikni boshlanish bosqichi deb atash mumkin. Keyingi yosh davrlarida bu tayyorgarlik turli faoliyatlarda turlicha ko’rinishlarda davom etadi. Bola “men kim bo’laman?” savoliga to’qnash keladi.

Biz ushbu savol yuzasidan 4-sinf o’quvchilariga “Kelajakda sen kim bo’lmoqchisan?” va “Nima uchun?” javobingni asoslab ber deb murojat qilib ko’rdik. Sinfdagi 31 nafar o’quvchining aksariyati o’zi kelajakda kim bo’lishini hali tasavvur ham qila olmaydi va kelajak rejasini ham tuzmagan. Ular yuqorida berilgan savollarga umumiy holatda javob berishga harakat qilishdi, ya’ni turli kasblarning nomlarini aytishdi, lekin nima uchun shu kasbni tanlashganliklarini aksariyat bolalar tushuntirib berisha olishmadi. Tushuntirib berganlarining ham ko’pchiligi kimgadir taqlid qilib ushbu kasbni tanlashgani ma’lum bo’ldi. Suhbatlarimizning birida O.ismli o’quvchi quyidagi fikrni bildirdi: “Men kelajakda harbiy bo’lmoqchiman, chunki ular osmondan parashutda sakrashadi yoki bo’lmasa tog’amga o’xshab magazinda ishlayman, pianino chalishga ham qiziqishim bor”. O’quvchining bu mulohazalarini tahlil qilishning hojati yo’q, chunki unda hali biror maqsadga yo’naltirilgan g’oya mavjud emas.

Bolalarda ma’lum bir sohaga bo’lgan qiziqishlarning uchquni ko’ringanda, ushbu uchqunni alanga oldirish lozim; ushbu sohaga chuqurroq qiziqtirish, sohaga aloqador bo’lgan kitoblar, qo’llanmalar, asbob-uskunalar olib berish, ushbu kasb to’g’risida, uning ahamiyati, jamiyatdagi o’rni, soha namoyondalari to’g’risida ham chuqurroq ma’lumotlar berib turish foydadan xoli bo’lmaydi.

V-VI sinf o‘quvchilaridagi qiziqishlar ham hali uncha barqaror bo‘lmaydi. Bunday qiziqish-havaslar ko‘pincha birdaniga boshlanib ketadi va shuningdek, tez yo‘qolib ham ketadi. Boladagi bir qiziqish o‘rnini boshqa bir qiziqish egallaydi. Suning uchun ham qiziqishlarni tarbiyalash, ya’ni bolada ijobiy barqaror qiziqish-havaslar paydo qilish zarurdir.

Albatta, to‘g‘ri yo‘lga qo‘yilgan ta’lim ishlarinig o‘ziyoq o‘quvchilarda qiziqishlarni tarbiyalaydi. O‘quvchilarda qiziqish paydo qilish va uni barqaror qilish o‘qituvchilarga bog‘liq. O‘quvchilarda qiziqish paydo qilish va unung barqarorligini saqlab qolish uchun avvalo o‘qitiladigan darslarning emotsional, yorqin va jonli bo‘lishi, o‘quvchilarga beriladigan materiallarni amaliyot bilan bog‘lab borish, so‘ngra esa o‘qib o‘rganiladigan fanlarni turmushning turli sohalaridagi rolini, bilimlarning kelgusida kasb egallash va ma’lumotni oshirish uchun zarurligini anglab olishi katta ahamiyatga egadir.

O‘quvchilarda fanga qiziqishni paydo qilish va uning barqarorligini saqlab qolishda o‘qituvchining fanga bo‘lgan munosabati katta rol o‘ynaydi. Agar o‘qituvchi o‘z fanini sevsa, unga qiziqsa, u vaqtda o‘quvchilarda ham shu fanga ko‘p darajada barqaror qiziqish va shu bilim bilan bog‘liq bo‘lgan vaziyatda qiziqish-havas paydo bo‘ladi.

O‘smirlik davrida fanga bo‘lgan qiziqish mustahkamlanishi bilan birga, kelajak kasbga birmuncha barqaror qiziqish shakllana boshlaydi.

VII–VIII sinf o‘quvchilari kelgusida o‘zlarining qiladigan ishlari va kasblari to‘g‘risida jiddiy o‘ylay boshlaydilar. 14–15 yoshdagi o‘smirlarning kelajagi masalasi oila sharoitida ham jiddiy muhokama mavzui bo‘lib qoladi.

IX sinflarda kasb tanlash o‘quvchilarning asosiy masalasi bo‘lib qoladi. Ular qiziqishlariga qarab akademik litsey yoki kasb-hunar kollejlarda ta’lim olishni davom ettirishlari mumkin.

Shu nuqtai nazardan, o‘quvchining ongli kasb tanlashiga ta’sir etuvchi omillar – uning individual tipologik xususiyatlari yoki ichki imkoniyat va ehtiyojlari hisoblanadi. Bundan tashqari o‘quvchilarni kasb-hunarga yo‘naltirishda kasbiy o‘zlikni anglashning nomoyonligi – ichki pozitsiyaning shakllanish qonuniyatiga asoslanish kerak deb o‘ylaymiz. Ma’lumki, ichki pozitsiya o‘z-o‘zidan emas balki subyektning tashqi muhit bilan uzluksiz aloqada bo‘lishi va tashqi muhitning unga ta’sir etishi jarayonida shakllanadi. Mana shu ikki tomonlama ta’sir hamda ijtimoiy munosabatlar jarayonida inson o‘zligini izlaydi va shu “izlanish” oqibatida o‘zligini anglaydi.

Hozirda umumta’lim maktablarida amalga oshirilayotgan kasbga yo‘naltirish ishlarining yakuniy bosqichida bitiruvchilarga o‘rta-maxsus kasb-xunar ta’limi muassasalari tayyorlov yo‘nalishlariga tavsiyalar beriladi. Bu tavsiyalar o‘quvchilarning moyillik, qiziqish va qobiliyatlarini uzluksiz psixologik-pedagogik tashxis qilish xulosalariga asoslangan bo‘lsada, bitiruvchilarning ko‘p qismi obyektiv va subyektiv sabablarga ko‘ra, kollej va litseyni tanlashda kasbiy motivlarni o‘zgartiradi. Bu holat psixologlar tomonidan bitiruvchilar o‘rtasida o‘tkazilgan tadqiqotlarda ularning ko‘pchiligi tavsiya etilgan ta’lim muassasidan

boshqasini tanlaganlari, ulardagi motivlarning o‘zgarishida ham aniqlangan. Shulardan 44,2 % ota-onasining xoxishi bilan, 15,2 % kasbning nufuzligi uchun, 14,7 % tanlangan kasbdan moddiy manfaat kutib, 14,7 % ota-onasining kasbini davom ettirmoqchi, 13,9 % shu kasbga keyinchalik o‘zi qiziqib qoldi, 7,0 % aka-opalarining izidan bordi, 6,1 % o‘zi uchun hurmatli bo‘lgan kishining kasbini egallamoqchi, 5,1 % do‘stlariga ergashadi.

Ko‘rinib turibdiki, eng ko‘p (44,2 %) bitiruvchilar ota-onalarining xoxishi bilan o‘z kasbiy rejalarini o‘zgartirganlar. Demak, o‘quvchilarni kasb-hunarga yo‘naltirishda ota-onalar bilan ishlash, farzandining kasbiy moyillik, qiziqish va qobiliyatlaridan ularni xabardor qilish, har bir insonning o‘z hayot yo‘li borligi, shuning uchun ham farzandlarini o‘zi yoqtirgan va qoniqtiradigan kasblarga yo‘naltirish lozimligini tushuntirish kerak.

O‘spirinlar kasb tanlash to‘g‘risida yaqqol tasavvurga ega bo‘lmaganliklari boisdan ko‘proq xatoga yo‘l qo‘yadilar. Tanlagan yoki tanlanishi zarur bo‘lgan kasb undan qanday shaxs fazilatlarini talab qilishini tushunib etmaydilar. Ular o‘z layoqatlarini oqilona baholashga qurbi etmaganligi uchun u yoki bu kasbni egallaganda qanday tezlikda va aniqlikda harakat qilishlikni, sezish va idrok qilish xususiyatlarini, asab tizimini muvofiqlashishi mumkinligini bilmaydilar. Biroq hozirgi davrda bunday ko‘ngilsiz holatlarning oldini olish imkoniyatlari mavjud bo‘lib, buning uchun quyidagi pedagogik psixologik va ijtimoiy xususiyatni umumiy tomonlariga alohida e‘tibor berish maqsadga muvofiq.

➤ Kasblarni o‘rgatish metodlarini ishlab chiqish, ularni klassifikatsiyalash va lo‘nda qilib ifodalash.

➤ O‘qituvchining kasb-hunarlar yuzasidan tashviqot ishlari olib borishi, o‘quvchilar bilan kasbga doir individual konsultatsiyalar, maslaxatlar uyushtirish, o‘spirin va uning ota-onasi bilan kasbga yo‘naltirish metodikasini birgalikda ko‘zdan kechirish.

➤ Yoshlarni kasbning asosiy guruxlari bilan yaqindan tanishtirish, muayyan kasb oldiga qo‘yiladigan shaxsning fiziologik, psixologik fazilatlarini hamda kasb o‘rganishning yo‘llari bilan tanishtirishni tashkil qilish.

➤ Mehnat ta’limi darslarida o‘quvchilarda dastlabki kasbga tayyorgarlikni yuzaga keltirish va unga nisbatan mehr-muhabbat uyg‘otish.

➤ Psixodiagnostik va kasb tanlashga doir metodlarni amaliyotga tadbiq qilishga moslashtirilgan turlarini ishlab chiqish.

➤ Tuman va shaharlarda zamon talabiga javob beradigan kasb tanlash markazlarini jixozlash.

➤ Kasb tanlashni tashviqot qilish yuzasidan o‘spirinlarni ommaviy axborot vositasiga jalb qilish va ularni psixologik jihatdan tayyorlash kabilar.

Kasbiy moyillikni diagnostika qilishda Xolland metodikasi, “Kasbiy motivatsiyani aniqlash” metodikasi, Differensial diagnostik so‘rovnoma va shu kabi metodikalardan foydalanish mumkin.

Xolland metodikasi amerikalik psixolog olim Y. Xolland tomonidan taklif etilgan. Unga ko‘ra odamlar va ko‘pchilik kasblarni shartli ravishda 6 guruhga

bo‘lish mumkin (realistik, ijtimoiy, konvensial, tadbirkor, artistik tiplar). Bu metodika yuqorida qayd qilingan tiplarni qay biri qay darajada shaxsda namoyon bo‘lishini aniqlash imkonini beradi. Kasblarning xususiyati shundaki, shaxs psixologiyasida qaysi bir yo‘nalish ko‘proq shakllangan bo‘lsa, shu kasb o‘ziga ko‘proq jalb qiladi.

Metodikaning afzal jihatlaridan biri shundan iboratki, bunda olingan natijalarni osonlik bilan qayta ishlash mumkin. Bu esa olingan natijalar asosida o‘quvchi bilan uning kasbiy maqsadlari va shaxsdagi ustuvor yo‘nalishlar haqida darhol suhbatlashish imkononi beradi.

O‘quvchilarni ongli kasb hunar tanlashga tayyorlash ishlarining samaradorligiga ta’sir etuvchi yana bir omil ularni kasb-hunarga yo‘naltirish jarayonida interfaol psixologik, pedagogik texnologiyalarni tadbiq etish va kasbiy psixologik pedagogik tashxisning uzluksizligiga erishishdir.

Menimcha kasbiy psixologik-pedagogik tashxis faqat bitta-ikkita metodikani o‘tkazish bilan emas, balki kasblar to‘g‘risida ma’lumot berish va kasbiy maslaxat ishlari bilan uyg‘unlashib ketgan, korreksion-rivojlantiruvchi xususiyatga ega bo‘lgan jarayon sifatida amalga oshirilsagina yuqori natijaga erishish mumkin bo‘ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Ivanov P.I., Zufarova M. E. Umumiy psixologiya. T, 2008 O‘zb.FMJ, darslik.
2. Nishanova Z., Alimbayeva Sh., Sherimbetova Z.Sh. Psixologik xizmat. Elektron darslik. –T.: 2012 y.
3. G‘oziyev E.G‘. Mamedov K.K. “Kasb psixologiyasi” Toshkent, 2003 y.

СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ ПРОФОРИЕНТАЦИИ СТУДЕНТОВ В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВОЙ ТРАНСФОРМАЦИИ: ГЕНДЕРНЫЙ ПОДХОД

Хакимова Барно Муратовна,

*старший научный сотрудник отдела Международного педагогического
опыта, Национального института педагогики воспитания имени Кары
Ниязий*

Современный рынок труда находится в состоянии значительных изменений, вызванных цифровой трансформацией. Быстрое внедрение новых технологий в различные сферы жизни создает уникальные вызовы и возможности для студентов. Профориентация становится важной составляющей в подготовке молодежи к будущей профессиональной деятельности. В этом контексте учет гендерного аспекта в процессе профориентации является необходимым для формирования устойчивого и равноправного подхода в образовании и трудоустройстве.

На сегодняшний день определение профориентации даётся в различных контекстах. На наш взгляд, профориентация — это процесс, направленный на помощь индивидууму в выборе профессии и определении карьерного пути, основываясь на анализе его интересов, способностей, личностных качеств и рыночных потребностей. Этот процесс может включать в себя информирование о различных профессиях, тестирование на определение склонностей, консультирование и образовательные мероприятия, позволяющие человеку осознанно подойти к своему выбору и подготовиться к будущей профессиональной деятельности. Профориентация важна для снижения уровня безработицы, повышения качества трудовой занятости и реализации потенциала молодых людей. Профориентация определяет процесс, в ходе которого молодежь получает информацию о профессиях, анализирует свои интересы, способности и ценности, чтобы сделать информированный выбор относительно будущей карьеры. Этот процесс включает в себя как консультации, так и образовательные программы.

Профориентация играет критически важную роль в современном мире по нескольким причинам:

Увеличение конкуренции на рынке труда: Выбор профессии – это не просто выбор работы, а инвестиция в будущее. В условиях высокой конкуренции грамотная профориентация помогает молодым людям (и взрослым, желающим сменить профессию) ориентироваться в многообразии профессий, выбирать те, которые соответствуют их способностям, интересам и ценностям, и тем самым повышать свои шансы на успешное трудоустройство.

Быстрые изменения на рынке труда: Мир меняется стремительно, появляются новые профессии, а некоторые устаревают. Профориентатсия помогает адаптироваться к этим изменениям, изучать востребованные навыки и подбирать карьерный путь с учетом будущих трендов.

Личное благополучие: Правильный выбор профессии способствует самореализации, удовлетворенности жизнью и снижению уровня стресса. Когда человек занимается делом, которое ему нравится и соответствует его способностям, он достигает большего успеха и испытывает чувство удовлетворения.

Экономическое развитие: Профориентатсия способствует эффективному распределению рабочей силы, позволяя направлять таланты в те области, где они наиболее востребованы. Это, в свою очередь, стимулирует экономический рост и развитие общества в целом.

Социальная адаптация: Профориентатсия помогает людям найти своё место в обществе, реализовать свой потенциал и внести свой вклад в развитие страны.

В итоге, профориентатсия – это не просто помощь в выборе профессии, а инвестиция в будущее как отдельного человека, так и общества в целом. Она способствует личностному росту, экономическому процветанию и социальной гармонии.

Профориентатсия играет ключевую роль в подготовке студентов к вызовам современного рынка труда. Она позволяет:

1. Уменьшать уровень безработицы среди молодежи.
2. Способствовать реализации потенциала студентов.
3. Формировать адекватные ожидания относительно профессий и карьерных путей.

Цифровая трансформация охватывает интеграцию цифровых технологий во все сферы бизнеса и общественной жизни. Это изменение касается не только технологий, но и культуры, организации процесса работы и вза

Цифровая трансформация меняет характер профессий:

- Появление новых специальностей, таких как Дата Ссиентист, UX/UI дизайнеры, облачные архитекторы.
- Изменение требований к навыкам: акцент на аналитические способности, креативность и цифровую грамотность.
- Увеличение значимости дистанционного и гибкого формата работы.

Гендерные стереотипы значимо влияют на карьерные предпочтения. На основании традиционных представлений о "мужских" и "женских" профессиях молодежь часто делает выбор, не осознавая своих истинных интересов и потенциала.

- У женщин меньше возможностей вовлечься в научные и технические профессии по сравнению с мужчинами, что сказывается на их карьерном росте и доходах.

- Женщины чаще сталкиваются с преградами в виде недостатка поддержки и менторства в выбранной области.

Современные технологии меняют подходы к профориентации:

- Использование онлайн-платформ, которые предлагают тесты, курсы и менторство.
- Применение виртуальной реальности для знакомства с профессиями и корпоративной культурой.

Растет количество инициатив, нацеленных на создание гендерно-нейтральной среды, где студенты могут выбрать профессию, исходя из своих интересов и навыков, а не стереотипов.

Социальные программы, которые направлены на привлечение девушек в области СТЕМ, помогают размыть гендерные границы и обеспечивают женщинами доступ к техническим профессиям. Исходя из выше сказанного могут быть предложены следующие **практические рекомендации:**

Для образовательных учреждений

- Внедрить гендерно-чувствительные подходы в программы профориентации.
- Обеспечить доступность информации о различных профессиях, включая стереотипные "мужские" и "женские".

Для студентов

- Развивать гибкость мышления и открытость к новым возможностям.
- Участвовать в мероприятиях и инициативах, которые предоставляют возможность проверить свои интересы и навыки.

В заключении, учет гендерного аспекта в профориентации студентов в условиях цифровой трансформации является важным шагом к созданию равных возможностей на рынке труда. Для достижения этого необходимо как учитывать индивидуальные особенности и предпочтения студентов, так и стремиться преодолевать стереотипы, связанные с гендерными ролями в профессиях. В условиях цифровой трансформации труда, важным является создание таких учебных программ и профориентационных мероприятий, которые будут инклюзивными и способствовать развитию навыков, востребованных в новых условиях рынка.

Некоторые шаги, которые можно предпринять для достижения гендерного равенства в профориентации, включают:

1. Разработка гендерно-чувствительных образовательных программ:

Учебные планы должны быть адаптированы таким образом, чтобы исключать дискриминацию и способствовать равным возможностям для всех студентов.

2. Поддержка наставничества и менторских программ:

Создание программ наставничества, которые вдохновляют студентов вне зависимости от гендера, особенно в областях с традиционным гендерным дисбалансом, таких как СТЕМ.

3. Проведение гендерно-чувствительных профориентационных сессий: Организация тренингов и семинаров, которые подчеркивают важность разнообразия и инклюзивности на рабочем месте.

4. Использование данных и исследований для мониторинга прогресса: Анализ и использование данных о трудоустройстве и карьерных предпочтениях для определения областей, где необходимы изменения.

5. Промоция успешных примеров и ролевых моделей: Демонстрация успехов различных профессионалов, сломавших гендерные барьеры, для вдохновения молодых людей.

Таким образом, учет гендерного аспекта в профориентации в условиях цифровой трансформации помогает подготовить всех студентов к успешной карьере на быстро меняющемся рынке труда.

ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА

1. Кузнецова, И. А. (2022). Профориентация и современные технологии: вызовы и возможности. *Журнал высшего образования*, 15(3), 45-58.

2. Сидорова, Т. В. (2021). Гендерные аспекты в профориентации: от теории к практике. *Сети и образование в эпоху цифровой трансформации*, 4(1), 23-34.

3. Петров, А. Н. (2020). Цифровая трансформация и ее влияние на профессию будущего. *Экономика и управление*, 12(2), 67-78.

4. Johnson, S., & Williams, R. (2019). Gender and career choices: A contemporary perspective. *Journal of Vocational Behavior*, 115, 45-57. DOI:10.1016/j.jvb.2019.07.006

5. Горбачева, Е. И. (2023). Гендерное равенство в образовании: инновационные подходы и решения. *Научный вестник*, 19(4), 12-25.

6. OECD. (2021). The future of education and skills: Education 2030. Retrieved from <https://www.oecd.org/education/2030-project/>

7. Barnett, R. (2020). Digital transformation in higher education: Opportunities for gender equity. *Higher Education Research & Development*, 39(1), 87-100. DOI:10.1080/07294360.2019.1646721

RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNING TASVIRIY SAN’AT O’QITUVCHISINING KASBIY FAOLIYATIDAGI O’RNI

Xudayberdiyev Mirolim Iskandar o’g’li

Qori Niyoziy nomidagi TPMI 2-kurs tayanch doktoranti

Annotatsiya: ushbu maqolada axborot texnologiyalarini tasviriyl san’at o’qituvchisining kasbiyl faoliyatidagi o’rni ko’rib chiqiladi. An’anaviyl tasviriyl san’atdagi o’zgarishlarning o’qitish jarayoniga texnologiyani bevosita joriyl etish sohasi tahlil qilinadi va kompyuter dasturlari va qo’shimcha ishlanmalardan foydalanish qulayliklari haqida so’z boradi.

Kalit so’zlar: axborot texnologiyalari, kompyuter dasturlari, tasviriyl san’at, elektron resurs, ilova, internet portali, reproduksiya albomlari.

Axborot texnologiyalarining keng tarqalishi hayotning barcha sohalariga ta’sir ko’rsatyapti va shu jumladan tasviriyl san’at o’qituvchisi kabi kasbiyl faoliyatni e’tiborsiz qoldirmayapti. Tasviriyl san’atning o’zi kompozitsiya jihatdan qo’l mehnati inson aql idroki mahsuli sifatida bilimlarni o’z ichiga olgan murakkab jarayon hisoblanadi. Lekin bu sohada axborot texnologiyalarini joriyl etish tasviriyl san’atni umumta’lim va san’at maktablarida, keyinchalik oliyl o’quv yurtlarida o’qitish hozirgi globallashuv jarayoni talabi bo’lib bormoqda.

Tasviriyl san’atda AKT dan foydalanishning qulayliklari [1]:

- uni o’rgatish aniq multimedia uskunalaridan foydalanish imkonini beradi;
- nazariyl va ko’rgazmali materiallarni birlashtirib, taqdimotni yaxshilaydi va talabalar tomonidan ma’lumotlarni o’zlashtirish imkoniyatini kengaytiradi.

Bundan tashqari adunyoning mashxru rassomlari tomonidan yaratilgan mashxur asarlarning tasvirlari taqdim etiladigan Internet kabi manba yuqori natijani beradi va eng kichik detallari va afzalliklarini ham ko’rastib berish imkonini beradi;

Bularning barchasini esa ommaga ochiq va turli formatlarda taqdim etish, matn, tasvirlar (fotosuratlar, diagrammalar, rasmlar), audio yozuvlar, videolar, taqdimotlar va boshqalarni taqdim etish orqali tanishtirish mumkin bo’ladi.

Bu nafaqat kattalar uchun balki kichik yoshdagi o’quvchilar uchun ham juda qulay va ulardan foydalanish o’quv jarayonini sezilarli darajada osonlashtiradi va shu bilan birga materialni taqdim etishda izchillik tamoyilini amalaga oshiradi. Masalan: (1-rasm),

Shunday qilib, yangi kompyuter texnologiyalari yordamida o’quv jarayonini tezlashtirish va tasviriyl san’at sohasida olingan ta’lim sifatini sezilarli darajada oshirish. Natijada ta’lim muassasalarida malakali kadrlar etishib chiqishiga ta’sir qiladi va bu esa shaxslarning keyingi kasbiyl faoliyati to’g’risida, shuningdek, ushbu sohadagi mutaxassislarning umumiy malakasi darajasining oshishiga olib keladi.

\Tasviriy san’atni o’rgatish uchun o‘yin simulyatorlari

Bu zamonaviy tasviriy san’at yangi bosqichga ko’tarilganligi bilan izohlanadi. Ushbu soha mutaxassislari hozirda sezilarli darajada an’anaviy vositalar, usullar va materiallardan tashqari, axborot texnologiyalaridan faol foydalanmoqdalar. Rassomlar o’z asarlarini yaratish va takomillashtirish uchun kompyuter dasturlaridan (masalan, Adobe Photoshop, CorelDraw va boshqalar) foydalanadilar, shuningdek Internet orqali o’z ijodini reklama qilib tijorat yo’li sifatida keng targ’ib qilgan holda o’z asarlarini dunyo bo’ylab oldi sotdi ishlarini amalga oshirmoqda [2]:.

Yuqoridagilarning barchasini hisobga olgan holda, biz ushbu kasbiy faoliyatga axborot texnologiyalari ta’sirining uchta asosiy yo’nalishini ajratib ko’rsatishimiz mumkin:

Tasviriy san’atga qiziqadigan insonlar ko’pchilikni tashkil qiladi hozirgi kunda. O’zlarini qiziqtirgan barcha san’at asarlari bilan shaxsan tanishish uchun dunyoning barcha muzeylariga va shaxsiy kolleksiyalarga tashrif buyurishini istashadi ammo bu juda ko’pchilik uchun iqtisodiy va itimoiy tarafdin deyarli imkonsiz. Ammo bunday muammo axborot texnologiyalari yordamida butunlay hal qilsa bo’ladi. Bunda muzey va galereyalarning veb-saytlari, tasviriy san’atga bag’ishlangan internet portallari va, albatta, turli elektron axborot vositalarida jahonga mashhur asarlar kataloglarining paydo bo’lishi asosiy rol o’ynaganini ta’kidlash lozim [3] (2-rasm).

Bir qancha vaqtlar ilgari rassomlar o’z asarlarini keng ommaga taqdim etish uchun juda ko’p mehnat qilishgan. Hozirgi vaqtda esa yosh rassomlar o’zlarining yaratgan asarlarini keng ommaga bemalol namoish qilishmoqda albatta bularning tagida IT texnologiyalarining yordami mavjud.

Yuqorida aytib o‘tilganidek, yangi texnologiyalar tasviriy san’at rivoji uchun sezilarli darajada ta’sir ko‘rsatmoqda. Masalan, uch o‘lchovli animatsiya, virtual haqiqat, interaktiv tizimlar va boshqalar.

**Ma’lumot olish uchun muzeylarda QR kodlardan foydalanish mobil ilova
orqali san’at asari haqida**

Qishloq sharoitidagi maktab talab avval o‘quvchilarining mustaqil bilim olishi, ijodiy mehnat qilishi uchun internet tarmog‘ining o‘rni katta. Ko‘pincha bu tasviriy va amaliy san’at, arxitektura, dizayn haqida mavjud ma’lumotlarning yagona manbai hozirgi kunda internet xizmatlari hisoblanadi. Lekin ayrim olinadigan hududlarda bu himatlar etarli darajada emas. Hozirgi kunda shunday holat va vaziyatlar uchun yuqori sifatli reproduksiya albomlari mavjud bulardan foydalanish va ulani qo‘llashni albatta oq‘ituvchilar tomonidan o‘quvchilarga etarli darajada kompetensiyalarni o‘rgata olishi lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Eroxin S.V. Zamonaviy tasviriy san’atdagi raqamli texnologiyalar // Voronej davlat pedagogika universiteti yangiliklari. – 2008. – 8-son. – 145–148-betlar
2. Zabaturina E.P. Tasviriy san’at va zamonaviy axborot texnologiyalari [Elektron resurs]. – Kirish rejimi: <http://nsportal.ru/shkola/izobrazitelnoe-iskusstvo/library/2013/01/26/izobrazitelnoe-iskusstvo-i-sovremennye> (kirish sanasi: 04/07/2017).

RAQAMLI TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA TANQIDIY FIKRLASHNI RIVOJLANTIRISH ORQALI KASBGA YO‘NALTIRISH TENDENSIYALARI

Gulyamova Aziza Otabek qizi

*Qori Niyoziy nomidagi Tarbiya pedagogikasi milliy instituti tayanch doktoranti,
“Inklyuziv ta’lim-tarbiya metodikasi” ilmiy-tadqiqot bo’limi katta ilmiy xodimi*

Annotatsiya: Maqolada raqamli transformatsiya sharoitida tanqidiy fikrlashni rivojlantirish orqali kasbga yo‘naltirish tendensiyalari va tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishga urg‘u berish orqali pedagoglarda kasbiy faoliyatga tayyorlash tizimini takomillashtirish strategiyalarini o‘rganish yoritilgan. Shuningdek, o‘qituvchilar qo‘llaydigan zamonaviy metodlar orqali tanqidiy fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirish tahlil qilingan.

Kalit so‘zlar. Pedagog mahorati, raqamli transformatsiya, kasbga yo‘naltirish, zamonaviy metodlar, texnologiya asri, tanqidiy fikrlash, vositalar

Raqamli transformatsiya sharoitida tanqidiy fikrlash orqali kasbga yo‘naltirish — bu bugungi kunda mehnat bozori va ta’lim tizimi o‘rtasidagi moslikni ta’minlash, shuningdek, yoshlarni raqamli dunyo va uning o‘zgaruvchan ehtiyojlariga mos kasblar bilan tanishtirish jarayonidir. Tanqidiy fikrlash bu jarayonda o‘quvchilarni faqat nazariy bilimlar bilan emas, balki analitik va ijodiy fikrlash, muammolarni hal qilish, qarorlar qabul qilish va yangi texnologiyalarni samarali qo‘llash kabi ko‘nikmalarni ham rivojlantirishga undaydi. Raqamli transformatsiya bu texnologik o‘zgarishlarni anglatadi, shu jumladan, sun’iy intellekt, ma’lumotlarni tahlil qilish, avtomatlashtirish va boshqa raqamli texnologiyalarning rivojlanishini o‘z ichiga oladi.

Raqamli transformatsiya va kasbga yo‘naltirish:

1. Tanqidiy fikrlashning ahamiyati:

- Tanqidiy fikrlash orqali o‘quvchilar yangiliklarni va texnologiyalarni tahlil qilish, yangi g‘oyalarni ishlab chiqish va samarali ishlashni o‘rganadilar.
- Bu ko‘nikmalarni rivojlantirish o‘quvchilarni tez o‘zgaruvchan raqamli dunyoga tayyorlaydi, ularning raqamli ko‘nikmalarini oshiradi va kasbga yo‘naltirishda yordam beradi.

2. Raqamli kasblar va malakalar:

- Raqamli texnologiyalar rivojlanishi bilan yangi kasblar paydo bo‘ldi. Masalan, sun’iy intellekt mutaxassisleri, raqamli marketing bo‘yicha mutaxassislar va boshqalar.
- Tanqidiy fikrlash orqali o‘quvchilar bu kasblar haqida chuqurroq tushuncha hosil qilishlari va o‘zlarining qiziqishlari, iste’dodlari va bo‘lajak karyeralariga mos keladigan sohalarga yo‘naltirishlari mumkin.

3. O‘quvchilarga kasb tanlashda yordam berish:

- Tanqidiy fikrlashni rivojlantirish orqali o‘quvchilar o‘zlariga mos kasbni tanlashda, o‘z qobiliyatlarini va bo‘lajak sohalarni tahlil qilishda aniq qarorlar qabul qilishadi.

- Ular o‘z qiziqishlari va bozor talablarini solishtirib, kasbga tayyorlanishning to‘g‘ri yo‘lini aniqlashadi.

4. Interaktiv va innovatsion ta’lim:

- Ta’lim jarayonida interaktiv metodlar (muhokamalar, guruhli ishlash, loyihalar yaratish) tanqidiy fikrlashni rivojlantirishga yordam beradi.

- Shu orqali o‘quvchilar o‘zlarining ijodiy va analitik qobiliyatlarini mustahkamlab, raqamli dunyoda samarali ishlash uchun zarur bo‘lgan ko‘nikmalarga ega bo‘lishadi.

5. Kasbga yo‘naltirishda ma’lumotlarni tahlil qilish:

- Raqamli transformatsiya va big data tahlili orqali mehnat bozorining ehtiyojlarini o‘rganish va talab qilinadigan kasblar va ko‘nikmalarni aniqlash mumkin.

- O‘quvchilarni bu tahlillar asosida kasbga yo‘naltirish, ularga bo‘lajak kasblar bo‘yicha aniq ma’lumotlar taqdim etish, tanqidiy fikrlashni rivojlantirishda yordam beradi.

Hozirgi zamonda ta’lim tizimi nafaqat talabalarga ma’lum bilimlarni berish, o‘quv fanlari doirasida ko‘nikmalarni shakllantirish, balki shaxsning har tomonlama va uyg‘un rivojlanishini ta’minlash bilan bog‘liq vazifadir. Shuningdek, zamonaviy ta’lim tizimining vazifalari qatoriga mustaqil faoliyat, shaxsiy javobgarlik ko‘nikmalarini rivojlantirish kiradi. Ushbu muammolarni hal qilishning eng samarali usullaridan biri bu tanqidiy fikrlashni rivojlantirishdir. Tanqidiy fikrlashni rivojlantirish bo‘lajak pedagoglarni axborotni talqin qilish va baholashning o‘ziga xos usullarini o‘zlashtirishga, ushbu ma’lumotdagi qarama-qarshiliklarni aniqlashga, ularning pozitsiyasini vakolatli va aniq asoslashga, ma’lumotni eng maqbul shaklda taqdim etish qobiliyatiga qaratilgan. Ushbu ko‘nikmalar amaliy faoliyat jarayonida katta ahamiyatga ega.

Adabiyotlarni tahlil qilish shuni ko‘rsatdiki, tanqidiy fikrlashni rivojlantirish jarayonida darslarda quyidagi usul va usullardan foydalanish zarur:

- talabalarning darsda olingan yangi ma’lumotlar bilan o‘zaro aloqasi;
- darsda olingan yangi ma’lumotlarni o‘quvchilarda allaqachon shakllangan bilimlar, ularning tajribasi bilan taqqoslash;
- talabalarning muammoli masalalarga e’tiborini qaratish, yangi ma’lumot olishda yuzaga kelgan qiyinchiliklarni hal qilish, o‘quv materiallarini o‘rganish jarayonida yuzaga kelgan savollarga javob izlash;
- muammolar yoki shubhalarni keltirib chiqaradigan daqiqalarga e’tibor qaratish, o‘rganilgan material bo‘yicha savollarni mustaqil ravishda shakllantirishga urinish;
- yangi ma’lumotlarni tahlil qilish va darsda o‘rganilgan narsalarni muhokama qilish uchun tayyorgarlik;
- yangi ma’lumotlarga nisbatan o‘z pozitsiyasining argumenti.

Qoida tariqasida, ushbu usullar bitta dars doirasida amalga oshiriladi. Ushbu bosqichlarning har birining muntazam ravishda o‘tishi talabalarning tanqidiy tafakkurini rivojlantirish jarayonini boshqarishni ta’minlaydi. Ushbu bosqichlarning har biri ma’lum bir tuzilgan jarayon bo‘lib, uning doirasida tanqidiy fikrlashni rivojlantirishning turli texnologiyalari, usullari va vositalari qo‘llaniladi. Tanqidiy fikrlashni rivojlantirish jarayonlari bir tomonlama jarayonlar emas, har bir bosqichda talabalarning faol faoliyatga qo‘shilishini, ularning aqliy operatsiyalarini bajarishini ta’minlash muhimdir: tahlil, sintez, umumlashtirish.

Keling, tanqidiy fikrlash rivojlanishi birinchi bosqichining xususiyatlarini qisqacha ko‘rib chiqaylik

Qiyinchilik bosqichi. Ushbu bosqich doirasida o‘qituvchi o‘quvchilarning dars mavzusiga qiziqishini uyg‘otishga intiladi, talabalar o‘zlarining bilim yo‘nalishlarini belgilaydilar. Shuningdek, yangi ma’lumotlarni o‘rganishdan oldin talabalarning bilimlari yangilanadi. Qoida tariqasida, ushbu bosqich doirasida talabalar yangi ma’lumot olish maqsadlarini mustaqil ravishda aniqlash imkoniyatiga ega bo‘ladilar, o‘quv jarayoni uchun motivlar shakllanadi.

Qiyinchilik bosqichida har bir talaba uchun o‘quv jarayonida ishtirok etish imkoniyatlarini ta’minlash kerak, bu ularning faoliyatini faollashtirishga yordam beradi, talabalar uchun mavjud bilimlarni erkin muhokama qilish va namoyish etish uchun sharoit yaratilishi kerak. Bularning barchasi mavjud ma’lumotlarni tizimlashtirishga imkon beradi.

Asosiy bosqichda talabalar bilan guruh va individual ishlarning kombinatsiyasi muhim. Guruh a’zolari o‘rtasida fikr almashish natijasida o‘quv materiallarini o‘rganish uchun yangi rag‘batlar paydo bo‘lishi mumkin, o‘qituvchi qo‘shimcha e’tibor berishi kerak bo‘lgan bahsli fikrlar. Tanqidiy fikrlashni rivojlantirishning ushbu bosqichlari orasida dars doirasida eng uzoq vaqt tushunish bosqichlariga beriladi, bu esa tushunishni tanqidiy fikrlashni rivojlantirishning asosiy jarayoni sifatida ko‘rib chiqishga imkon beradi. Tushunish bosqichida dars mavzusi bo‘yicha yangi ma’lumotlar bilan tanishish va ishlash, asosiy bosqichida qo‘yilgan maqsad va vazifalarni hal qilish uchun zarur bo‘lgan ma’lumotlarni qidirish amalga oshiriladi. Talabalar mavzu bo‘yicha yangi ma’lumotlarni olishlari muhim holat. Asosiy bosqichni tushunishning oldingi bosqichida talabalar o‘zlarining bilim yo‘nalishlarini aniqlaydilar. Kelajakda tushunish bosqichida o‘quvchilarning ehtiyojlariga, darsda berilgan savollarga muvofiq aniq urg‘u beriladi.

Dars materiallari bilan ishlashda talabalarning yangi ma’lumotlarni tushunishini baholash, tanqidiy fikrlashni rivojlantirish jarayonida tushunish bosqichining asosiy maqsadlaridan biri bo‘lgan olingan bilim, ko‘nikma va malakalarning rivojlanishini kuzatish katta ahamiyatga ega. Talabalar tomonidan yangi ma’lumotlarni to‘g‘ri o‘zlashtirmasdan, materialni tushunish darajasini kuzatmasdan, tanqidiy fikrlashni rivojlantirish maqsadlariga erishishni ta’minlash mumkin emas. Ushbu bosqich doirasida talabalarning shaxsiyatni rivojlantirish uchun zarur tarkibiy qism bo‘lgan ma’lumotni ongli ravishda idrok etish

qobiliyatlari shakllanadi. Talabalar nafaqat yangi ma’lumotlarni idrok etishlari, balki uni tahlil qilish va tizimlashtirish, muammoli jihatlarini aniqlash, olingan ma’lumotlarning yolg‘onligini yoki to‘g‘riligini aniqlash ko‘nikmalariga ega bo‘lishlari kerak. O‘quv jarayonini tushunish bosqichida tashkil etishda darsni o‘tkazishning turli shakllaridan foydalanish mumkin: video materiallarni ko‘rish, audio fayllarni tinglash, materialni individual yoki juft o‘qish, ma’ruza o‘tkazish, statistik ma’lumotlarni tahlil qilish va boshqalar. Ushbu shakllar talabalar tomonidan ma’lumotni qabul qilish va kuzatishga yordam beradi. Yangi ma’lumotlar to‘g‘ridan-to‘g‘ri o‘qituvchi tomonidan taqdim etilishi yoki talabalar tomonidan mustaqil ravishda o‘rganilishi mumkin, ammo shu bilan birga o‘qituvchi ma’lumotni mustaqil o‘rganish jarayonini nazorat qiladi. Tushunish bosqichida yangi ma’lumotni ma’lum bir idrok etish sodir bo‘ladi, uning shaxsiy va individual tushunchasiga erishish ta’minlanadi.

Tanqidiy fikrlashda muhim vazifalarni bajaruvchi funksiyalarni ko‘rib chiqamiz.

Axborot funksiyasi. Ushbu bosqichdagi talabalar yangi ma’lumotlar bilan tanishadilar, ularni tahlil qiladilar va ilgari olgan bilim va ko‘nikmalariga qarab baholaydilar.

Tizimlashtirish funksiyasi. O‘quvchilarga nafaqat yangi ma’lumotlarni o‘zlashtirishga, balki uni tizimlashtirishga imkon beradigan usul va usullar qo‘llanilishini nazarda tutadi. Kelajakda tanqidiy fikrlashni rivojlantirishning keyingi bosqichida talabalar olingan ma’lumotlarni tizimlashtirish va umumlashtirishni amalga oshiradilar. Shu bilan birga, talabalarda ilgari talab qilinadigan bilim, ko‘nikma va malakalar qay darajada shakllantirganligi katta ahamiyatga ega.

Tizimlashtirish va o‘qituvchidan olingan yangi ma’lumotlarni o‘zlashtirish. Ushbu bosqich aks ettirish deb ataladi va erishilgan natijalarni tahlil qilish, darsning maqsad va vazifalari qanchalik amalga oshirilganligi haqidagi savolga javob berish bilan bog‘liq. Tushunish bosqichida ma’lumotlar bilan ishlashni tashkil qilishning juda ko‘p sonli turli xil usullari mavjud, ular ham guruh, ham individual xususiyatga ega. Biz amaliy faoliyatda samaradorligini isbotlagan va yangi ma’lumotlarda asosiy narsani aniqlashga qaratilgan reyting kabi usulni ta’kidlaymiz. Yangi ma’lumotlar bilan tanishgandan so‘ng, talabalar uning asosiy qoidalarini, dars mavzusini o‘zlashtirish uchun zarur bo‘lgan eng muhim tezislarni tayyorlashlari mumkin. Keyinchalik, har bir ko‘rsatilgan tezisni uning ahamiyati, foydaliligi va ahamiyati darajasi bo‘yicha baholash amalga oshiriladi.

Shu bilan birga, tanqidiy tafakkurini rivojlantirish jarayonida o‘qituvchi quyidagi metodlardan samarali foydalanishi kelajakda ayni natija berishida asos bo‘la oladi.

Xulosa: Raqamli transformatsiya sharoitida tanqidiy fikrlash orqali kasbga yo‘naltirish — bu yoshlarni kelajakdagi raqamli dunyo bilan tanishtirish va ularga o‘z qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam berish jarayonidir. Bu, shuningdek,

yangi texnologiyalar va raqamli ko‘nikmalarni o‘rganish orqali ularni muvaffaqiyatli karyera qilishga tayyorlashni ta’minlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Кулишова М.С. Приемы развития критического мышления школьников при углубленном обучении математике. Научно-методическое обеспечение оценки качества образования. 2020; № 3: 76-80.
2. Немыкина Т.И., Дрягина Г.В., Блялина С.В., Ярославцева Н.А., Ярославцев А.С. Технология развития критического мышления. Международный журнал экспериментального образования. 2012; № 4-1: 73-74.
3. Притчина О.В. Роль технологии критического мышления в развитии творческих способностей обучающихся. Развитие творческих способностей обучающихся в современном образовательном процессе. 2015:
5. Maxmudov N. O‘qituvchi nutq madaniyati. T: Alisher Navoiy nomidagi O‘zbekiston Milliy kutubxonasi, 2009.
7. Mahmudov N. Ma’rifat manzillari. Toshkent, Ma’naviyat, 1999.
8. Jumaniyozov R., Salimov S. G‘oyaviy tarbiyada notiqlik san’ati. T., 2002.

**RAQAMLI TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA IT SOHASIDAGI
DASTURLARNING KASB-HUNARGA YO‘NALTIRISHDAGI
AHAMIYATI**

Jumatova Luiza Tozaboy qizi

*Qori Niyoziy nomidagi Tarbiya pedagogikasi milliy instituti
tayanch doktoranti*

Saidov Alijon Sadulla o‘g‘li

*“Toshkent irrigatsiya va qishloq xo‘jaligini mexanizatsiyalash muhandislari
instituti” milliy tadqiqot universiteti talabasi*

Annotatsiya: Mazkur maqolada IT sohasidagi dasturlar va ularning o‘quvchi yoshlarda kasb-hunarga yo‘naltirishning ahamiyati, mazmuni va mohiyati haqida ma’lumot berilgan.

Kalit so‘zlar: IT, dastur, kasb-hunar, raqamli texnologiya, 3DMax, AutoCAD, Rendering, arxitektura, dizayn, professional, 3D modellar.

Bugungi kunda raqamli transformatsiya sharoitida o‘quvchilarni kasbga yo‘naltirish dolzarb muammolardan biriga aylandi. Chunki 21-asr avlodlari bugungi kunda jadal rivojlanayotgan zamonda jahonda etakchi marralarga erishish niyatida o‘zlarining bilimlari va imkoniyatlaridan keng foydalanib kelishmoqda. Kasbga yo‘naltirish masalasi bo‘yicha hozirda maktablarda, kasb-hunar texnikumlarida bir qancha tadbirlar o‘tkazilib kelinmoqda. Jumladan, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Ishchi kasblar bo‘yicha kadrlarni tayyorlash tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risidagi qarorida kasb-hunarga o‘qitish markazlari, maskanlar va qisqa muddatli kurslar bitiruvchilarini ish bilan ta’minlash choralari ko‘rish, ularga tadbirkorlik, hunarmandchilik va o‘zini o‘zi band qilish faoliyatini boshlash uchun (davlat mulkini ijaraga berish, kreditlar va subsidiyalar ajratish) har tomonlama ko‘maklashishga oid chora tadbirlarning amaliyotda joriy qilinishi o‘tib kelayotgan yosh avlodning kelajakda kasb-hunarli bo‘lib etishishiga imkoniyat yaratdi.

Yuqoridagi qarorlar va ijtimoiy buyutmaga muvofiq bugungi kunda yurtimizda raqamli texnologiyaga oid kasblar jadal rivojlanmoqda. Shular jumlasidan, Auto CAD, 3Dmax, Blender, Cinema 4D, DraftSight, SketchUp, Rhinoceros (Rhino) kabi programmalar orqali yoshlar o‘zlarining kasbiga ega bo‘lib, vatanimiz ravnaqi uchun turli hil arxitektur ishlari va loyihalari bilan kasbiy bilimlarini rivojlantirishmoqda. Quyida biz sizlar bilan IT sohasiga oida bo‘lgan ilovalar bilan tanishib chiqsak.

AutoCAD — bu 2D va 3D chizmalar yaratish, loyihalash va konstruktsiyalarni model qilish uchun ishlatiladigan mashhur kompyuter dasturidir. U asosan arxitektura, muhandislik, qurilish, mexanika va boshqa texnik sohalarda ishlatiladi.

AutoCAD dasturining asosiy xususiyatlari:

- ❖ 2D chizmalar yaratish: AutoCAD yordamida turli xil chizmalar, diagrammalar, texnik rasm va sxemalar yaratish mumkin.
  - ❖ 3D modellashtirish: Dasturda 3D modellarni yaratish, ularni tahrirlash va ko‘rish imkoniyatlari ham mavjud.
  - ❖ Aniq chizmalar: AutoCAD yuqori aniqlikdagi chizmalar yaratish imkoniyatini beradi, bu esa texnik hujjatlarning to‘g‘riligini ta’minlaydi.
  - ❖ Mavjud standartlarga moslik: AutoCAD ko‘plab sanoat standartlariga mos keladigan vositalarni taqdim etadi, masalan, arxitektura va muhandislik chizmalarida ishlatiladigan o‘lchov birliklari va chizma uslublari.
  - ❖ Layer (qatlamlar): Chizmalar qatlamlar yordamida tashkil qilinadi, bu esa turli elementlarni alohida boshqarish imkonini beradi.
  - ❖ Ko‘p turdagi formatlar: AutoCAD turli fayl formatlarini qo‘llab-quvvatlaydi (masalan, DWG va DXF), bu esa boshqa dasturlar bilan ishlashda osonlik yaratadi.
  - ❖ Effektiv tahrirlash: AutoCADda chizmalarni tahrirlash, nusxalash, aylantirish, o‘lchash va boshqa ko‘plab operatsiyalarni amalga oshirish mumkin.
- AutoCAD dasturi arxitektorlar, muhandislar, quruvchilar va dizaynerlar uchun juda qulay va professional vosita bo‘lib, dunyoda keng tarqalgan.
- 3DMax** — bu 3D modellashtirish, animatsiya va vizualizatsiya uchun ishlatiladigan mashhur dastur. Asosan arxitektura, o‘yin ishlab chiqarish, film va vizual effektlar sohalarida qo‘llaniladi.
- 3DMax dasturining asosiy xususiyatlari:
- ❖ 3D modellashtirish: 3ds Max yordamida turli xil 3D modellar, masalan, binolar, xaritalar, personajlar va obyektlar yaratish mumkin.
  - ❖ Animatsiya: Dasturda harakatlanuvchi obyektlar va personajlar yaratish, ularni animatsiya qilish va turli xil harakatlarni boshqarish imkoniyatlari mavjud.
  - ❖ Vizualizatsiya: 3ds Max yuqori sifatli render (tasvir) yaratish uchun qulay vositalarni taqdim etadi. Bu vizual effektlar va realistik tasvirlar uchun juda muhim.
  - ❖ Materiallar va yoritish: Dasturda modellarni realistik ko‘rinishda taqdim etish uchun turli materiallar va yoritish tizimlari mavjud. Bu arxitektura va dizayn loyihalarida foydalidir.
  - ❖ Plugins va kengaytmalar: 3ds Max ko‘plab qo‘shimcha pluginlar va kengaytmalar bilan ishlay oladi, bu esa dastur funksiyalarini yanada kengaytiradi.
  - ❖ Interfeys: 3ds Max o‘zining qulay va intuitiv interfeysi bilan foydalanuvchilarga oson foydalanish imkonini beradi, lekin u ko‘plab murakkab imkoniyatlarga ega.
- 3D Max asosan o‘yinlar, animatsiyalar, vizual effektlar, film va reklama uchun ishlatiladi, chunki u yuqori sifatli 3D tasvirlar va animatsiyalar yaratishda juda qulay.
- Rendering — bu 3D model yoki sahnani realistik tasvirga aylantirish jarayonidir. Rendering dasturlari yordamida 3D modellarga yorug‘lik, soyalar,

materiallar va boshqa vizual effektlar qo‘shiladi, natijada sahnaning yakuniy tasviri yoki videosi hosil bo‘ladi.

Rendering dasturining asosiy xususiyatlari:

❖ Realistik tasvirlar: Rendering dasturlari yordamida 3D modellarni real dunyodagi kabi ko‘rinishga keltirish mumkin. Masalan, materiallarning yuzasi, yorug‘lik va soyalar haqida aniq tafsilotlar qo‘shiladi.

❖ Yorug‘lik va soya: Rendering jarayonida sahnadagi obyektlarga yorug‘lik manbalari (masalan, quyosh yoki chiroqlar) qo‘shilib, soyalarning aniqligi va o‘zgarishi amalga oshiriladi.

❖ Materiallar va teksturalar: Dasturda obyektlarning materiallari (masalan, metall, shisha, yog‘och) va teksturalari (yuzalardagi tasvirlar) sozlanadi, shuningdek, ularning porlash darajasi va silliqligi aniqlanadi.

❖ Vizual effektlar: Rendering jarayonida sahnaga turli effektlar qo‘shiladi, masalan, duman, yomg‘ir yoki portlash kabi vizual effektlar yaratish mumkin.

❖ Sahna va kamera sozlamalari: Rendering dasturi sahnada kameraning joylashuvi, fokusi va boshqa parametrlarini sozlash imkonini beradi, bu esa tasvirning qanday ko‘rinishini belgilaydi.

Mashhur Rendering dasturlari:

-V-Ray: 3ds Max va boshqa dasturlar bilan birga ishlaydigan, realistik render hosil qilish uchun keng tarqalgan dastur.

- Corona Renderer: Oson o‘rganiladigan va yuqori sifatli renderlar yaratishga qodir bo‘lgan dastur.

- Arnold: Asosan filmlar va animatsiyalar uchun ishlatiladigan professional render tizimi.

- Blender Render: Blender dasturiga o‘rnatilgan render vositasi, bepul va kuchli imkoniyatlarga ega.

Rendering dasturlari 3D tasvirni yanada realistik qilish uchun zarur bo‘lib, ko‘plab sohalar (arxitektura, kino, o‘yinlar) keng qo‘llaniladi.

Hozirda yuqorida keltirilgan dasturlardan keng miqyosda qo‘llanilmoqda. Hatto ushbu dasturlarni o‘rgatish uchun qo‘llanmalar, videodarsliklar va online kurslar tashkil etilgan. Mamlakatimizning jadallik bilan rivojlanishi o‘z navbatida ilm-fan, texnika kabi sohalar ham o‘zining tasirini o‘tkazmoqda.

Xulosa tariqasida shuni ta’kidlash joizki IT sohasida ish olib boriladigan dasturlar kelajak avlodning kasbga ega bo‘lishida etakchi manbalardan biri hisoblanadi. Ushbu dasturlarni mukammal o‘rganib kelajakga o‘z hissasini qo‘sha olgan har bir yosh avlodni tarbiyalash va ta’lim berish biz kabi mutahassislar qo‘lida deb hisoblaymiz.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI :

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori, 08.06.2021 yildagi PQ-5140-son

2. Imomqoriev H.M. «Uch o‘lchamli kompyuterli modellashtirish dasturi 3D Studio MAX»/ BMI

O‘ZBEKISTON TA’LIM TIZIMIDA INNOVATSION PEDAGOGIK METODLARNING SAMARADORLIGINI TAHLIL QILISH

Sirojiddinov Husan Isomiddin o‘g‘li
QDPI talabasi

Annotatsiya: ushbu maqola pedagogika sohasida ta’lim jarayonining samaradorligini oshirish, o‘qitish metodlarini yangilash va ta’lim tizimini takomillashtirish bo‘yicha amalga oshirilgan tadqiqotlarni tahlil qiladi. Pedagogik innovatsiyalar, interaktiv metodlar, multimedia texnologiyalari va masofaviy ta’lim tizimlarining ta’lim jarayonidagi ahamiyati o‘rganilgan. Tadqiqot natijalariga ko‘ra, yangi pedagogik yondashuvlar o‘quvchilarning muvaffaqiyatlarini oshirgan va o‘qituvchilarning pedagogik kompetensiyalarini yaxshilagan. Innovatsion texnologiyalarni joriy etish va o‘qituvchilarni zamonaviy metodlarga tayyorlashning zarurligi ta’kidlangan. Shu bilan birga, masofaviy ta’limning samaradorligi va pandemiya davridagi tajribalar ham tahlil qilingan.

Kalit so‘zlar: pedagogika, innovatsion metodlar, interaktiv texnologiyalar, masofaviy ta’lim, o‘qituvchilarni tayyorlash, pedagogik kompetensiya, ta’lim jarayoni, multimedia texnologiyalari, pedagogik metodlar.

Pedagogika sohasida ta’lim jarayonining samaradorligini oshirish, o‘qitish metodlarini yaxshilash va ta’lim tizimini yanada mukammallashtirish, ayniqsa, global o‘zgarishlar va yangi pedagogik yondashuvlar bilan birga amalga oshirilishi kerak. Pedagogika, o‘qituvchilarni tayyorlash, o‘quvchilarning sifatli ta’lim olishlari uchun kerakli vositalarni yaratish va yosh avlodni jamiyatga tayyorlash kabi muhim maqsadlarni ko‘zda tutadi. So‘nggi yillarda pedagogikada innovatsion texnologiyalar va interaktiv usullarni joriy etish, o‘qituvchilarning pedagogik kompetensiyasini rivojlantirish masalalari dolzarb bo‘lib qolmoqda. O‘zbekistonda ta’lim tizimi modernizatsiyasi va innovatsion pedagogik amaliyotlarni tatbiq etish hamda o‘qituvchilarni tayyorlashdagi zamonaviy usullarni joriy etish muhim ahamiyatga ega.

Ushbu maqolada pedagogika sohasida so‘nggi yillarda amalga oshirilayotgan yangiliklar va ularning ta’lim jarayoniga ta’siri, pedagogik metodlar va o‘qituvchilarni tayyorlashning samarali usullari tahlil qilinadi. Maqsadimiz — pedagogik jarayonni takomillashtirish va innovatsion metodlarni joriy etishning pedagogik ta’sirini aniqlash, shuningdek, ta’lim tizimining ilg‘or amaliyotlarini targ‘ib qilishdir.

METODOLOGIYA Tadqiqotda pedagogik jarayonlarni o‘rganish va ta’lim tizimida innovatsion metodlarni joriy etish bo‘yicha bir qator ilmiy tadqiqotlar va amaliy metodlardan foydalanildi. Tadqiqotda sifatli va miqdoriy tahlil usullari qo‘llanilib, o‘quvchilarning o‘qishdagi muvaffaqiyatlari, o‘qituvchilarning metodik malakalari va ta’lim tizimida qo‘llanilayotgan yangi pedagogik yondashuvlar tahlil

qilindi. O‘qituvchilarni tayyorlashda interaktiv usullar, multimedia texnologiyalari va masofaviy ta’limning o‘rni va samaradorligi o‘rganildi.

NATIJALAR Tadqiqot natijalari pedagogikada qo‘llanilayotgan zamonaviy yondashuvlarning ta’lim jarayonida muhim o‘zgarishlarni yuzaga keltirganini ko‘rsatdi. Quyidagi yo‘nalishlar bo‘yicha natijalar taqdim etiladi:

Innovatsion metodlar: Ta’lim jarayonida interaktiv metodlar, masofaviy o‘qish tizimlari va multimedia texnologiyalarining joriy etilishi o‘quvchilarning ta’lim olish samaradorligini oshirgan. Masalan, o‘qituvchilarning 70% dan ortig‘i interaktiv metodlar yordamida o‘quvchilarning faolligini oshirishga muvaffaq bo‘lgan.

O‘qituvchilarni tayyorlash: Pedagogik tayyorgarlikning zamonaviy metodlari o‘qituvchilarning professional malakalarini oshirishda muhim rol o‘ynagan. O‘qituvchilarning pedagogik kompetensiyasini baholashda innovatsion texnologiyalar va yangi metodlar samarasini ko‘rish mumkin.

Interaktiv metodlar va texnologiyalar: O‘quvchilarga dars jarayonida ko‘proq ishtirok etish imkoniyatlarini berish orqali, o‘qish motivatsiyasi va o‘quv yutuqlari oshdi. Bu jarayonni baholashda anketalar va so‘rovnomalar orqali o‘quvchilarning fikrlarini olish natijalari qo‘l kelgan.

Masofaviy ta’lim: Pandemiya davrida masofaviy ta’lim tizimining samaradorligi o‘rganildi va shu davrda o‘quvchilarni o‘qitishning yangi usullari, texnologiyalarni qo‘llash zarurligi o‘rganildi.

MUHOKAMA Pedagogika sohasidagi so‘nggi yillarda amalga oshirilgan yangiliklar va o‘qituvchilarning zamonaviy tayyorgarligi, ta’lim jarayonining sifatini oshirishda muhim rol o‘ynadi. Pedagogik metodlarni modernizatsiya qilish, o‘qituvchilarning malakasini oshirish va innovatsion texnologiyalarni joriy etish orqali ta’lim tizimi yanada samarali va sifatli bo‘lmoqda. Biroq, bu jarayonlarning muvaffaqiyatli amalga oshirilishi o‘qituvchilarni doimiy ravishda malaka oshirishga majbur qiladi.

Ixtisoslashgan treninglar, innovatsion yondashuvlar va pedagogik tajribalarni almashish, ta’lim tizimining rivojlanishi uchun muhim ahamiyatga ega. Masofaviy ta’limning samaradorligi pandemiya davrida aniq ko‘rindi, ammo texnologiyalarga asoslangan ta’limning eng yaxshi natijalarga erishish uchun o‘qituvchilarni tayyorlashda zamonaviy pedagogik metodlarni to‘liq o‘zlashtirish zarur.

Ushbu tadqiqot pedagogika sohasida innovatsion yondashuvlarning ta’lim tizimiga ta’siri, o‘qituvchilarni tayyorlash metodlari va pedagogik metodlarni modernizatsiya qilishning zarurligini ko‘rsatdi. Innovatsion metodlar, interaktiv texnologiyalar va masofaviy o‘qish tizimlari o‘quvchilarni ta’lim olishga rag‘batlantirib, ularning muvaffaqiyatlarini oshirdi. O‘qituvchilarni zamonaviy usullar asosida tayyorlash, pedagogik kompetensiyani oshirish va ta’lim jarayonida innovatsiyalarni qo‘llash uchun zarur chora-tadbirlar amalga oshirilishi kerak.

Kelajakda pedagogik yondashuvlar va metodlar yangilanishi, ta’lim tizimining global talablarga moslashtirilishi va o‘qituvchilarni tayyorlashning yangi

strategiyalarini ishlab chiqish zarur. Bularning barchasi O‘zbekiston ta’lim tizimini yanada sifatli va samarali qilishga imkon yaratadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Xolmatov, N. (2021). "Pedagogika metodlari va ularning ta’lim jarayonidagi o‘rni". Tashkent: O‘zbekiston pedagogika ilmiy tadqiqot instituti.
2. Davlat statistika qo‘mitasi. (2022). "O‘zbekiston ta’lim tizimi va uning natijalari". Tashkent: Davlat statistika qo‘mitasi.
3. Jumaev, A. (2020). "Pedagogik innovatsiyalar va interaktiv metodlar". Pedagogika jurnali, 8(2), 23-34.
4. Karimov, Sh. (2023). "Masofaviy ta’limning samaradorligi: O‘zbekiston tajribasi". Journal of Educational Technology, 5(1), 78-92.

BO’LAJAK JISMONIY TARBIYA O’QITUVCHILARINING KASBIY KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISHNING FUNKSIONAL MODELI

Bo’riyeva Gulsora Isoqul qizi

Toshkent amaliy fanlar universiteti o’qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada bo’lajak jismoniy tarbiya o’qituvchilarining kasbiy kompetentligini rivojlantirish texnologiyalari to’g’risida asosiy fikrlar bayon qilingan. Shuningdek kasbiy kompetentlik uchun zarur tushunchalar ketmaketligi funksional model tarzida ifoda etilgan.

Kalit so’zlar: Kasbiy kompetentlik, jismoniy tarbiya, funksional model, sog’lom jamiyat, o’qituvchi.

Jahonda jismoniy madaniyatning inson va jamiyatni takomillashtirish omili sifatidagi roli sezilarli darajada oshib bormoqda. Sog’lom turmush tarzi, jismoniy tarbiya va sport birlashtiruvchi kuch va milliy g’oyaga aylanib, kuchli davlat va sog’lom jamiyat rivojiga xizmat qiladi. Shunga ko’ra, jamiyat tomonidan jismoniy tarbiya va sport sohasiga xizmat ko’rsatuvchi mutaxassislarni tayyorlash sifatiga, ularning kasbiy malakasi darajasiga qo’yiladigan talablar ortib bormoqda shu jumladan ularning kasbiy kompetentligini rivojlantirish orqali oliy ta’lim muassasalari faoliyatini raqobatbardoshligini ta’minlash va ta’lim sifatini oshirish zamonaviy tendensiyalardan biri hisoblanadi. Agar ilgari mutaxassis tayyorlashning asosiy maqsadi texnologik o’sish bo’lgan bo’lsa, bugungi kunda ularning asosiy kasbiy malakalarini uzluksiz rivojlantirish mexanizmlarini takomillashtirish davlatimizning strategik yo’nalishlaridan biri sifatida e’tirof etiladi. Ta’lim tizimiga dunyo taraqqiyotining asosiy harakatlantiruvchi kuchi va barqaror rivojlanishning muhim omili sifatida qaratiladi. Uni takomillashtirish va sifatli tashkil qilish, ta’lim oluvchilarga kafolatlangan bilimlar berish mexanizmlarini o’quv-mashg’ulotlar jarayoniga joriy etish ustuvor yo’nalishlardan biri hisoblanadi. Respublikamiz oliy ta’lim muassasalarida jismoniy tarbiya va sport sohasini rivojlantirishga alohida e’tibor qaratilmoqda. Respublikamizda innovatsion texnologiyalarni keng rivojlanganligini inobatga olib undan oliy ta’lim muassasalaridagi o’quv jarayonini optimallashtirishga qanday yordam berishi mumkinligini o’rganish zarur. Ko’pgina oliy ta’lim muassasalarida fanlarni o’zlashtirishni engillashtirish uchun innovatsion texnologiyalardan foydalanish tobora kuchayib bormoqda. Ammo “Jismoniy madaniyat nazariyasi va metodikasi” fanini o’qitishda axborot kommunikatsiya texnologiyalaridan xususan, mobil texnologiyalardan foydalanish yo’llari va uning samaradorligini pedagogik tajribada asoslash masalalari tadqiq qilinmagan va aynan shu yo’nalishdagi izlanishlarning dolzarbligini belgilab beradi. Bo’lajak jismoniy tarbiya o’qituvchilarini kasbiy kompetentligini takomillashtirish bo’yicha ilmiy-uslubiy adabiyotlar tahlili, pedagogik kuzatuv, pedagogik tajriba kabi ilmiy tadqiqot usullardan foydalanilgan. Bo’lajak jismoniy tarbiya o’qituvchilarini kasbiy

kompetentligini takomillashtirish yo‘nalishlari (pedagogik jarayon, boshqaruvdagi) kiritilgan o‘zgarishlarning tavsifi (radikal, modifikatsiyalangan, kombinatsiyalangan) va ko‘lamiga ko‘ra (lokal, modulli, tizimli) kelib chiqish manbaiga ko‘ra (shu jamoa uchun ichki yoki tashqaridan olingan) turkumlangan. Jismoniy tarbiya o‘qituvchisining har qanday vaziyatdagi muammolarni echish uchun motivatsion tayyorgarlikka ega bo‘lishi, o‘quv jarayonini samarali tashkil etishi uning kasbiy pedagogik faoliyati unsurlaridan biridir. Shuningdek, bo‘lajak jismoniy tarbiya o‘qituvchilarini pedagogik faoliyatga tayyorlash va kasbiy kompetentligini takomillashtirishning ta’lim amaliyotidagi holati o‘rganildi.

O‘qituvchi kasbiy kompetensiyasi masalasida T.L.Xurvalieva olib borgan ilmiy izlanishlar diqqatga sazovordir.

O‘qituvchining kompetensiya modelini keltiramiz:

- Pedagog faoliyatining maqsadi va mazmuni.
- Kasbiy sifatlar.
- Pedagogik qobiliyat, metod va texnologiyalar.
- Kasbiy motivatsiya.

Pedagog faoliyatining maqsadi va mazmuni:

- talabalarining o‘z-o‘zlari bilan erkin bo‘lishlari uchun erkinlik berish;
- har bir talabaning o‘zini rivojlantirishiga erishish;
- talabalarining individual shaxsiy xususiyatlarini rivojlanishiga yordamlashish;
- talabalarining qobiliyati, qiziqishi va imkoniyatlariga tashkil etilgan ta’lim jarayonining mos kelishi;
- talabalarining qiziqishi va layoqatlarini hisobga olgan holda, foydali narsalarni o‘zlashtirishlariga undash;
- talabalar ma’naviy qadriyatlarni o‘rganishlari asosida axloqiy va insoniy sifatlar rivojlanadi.

Bolalar bilan mashg‘ulotlar uchun o‘qituvchi quyidagilarga ega bo‘lishi kerak:

- o‘quv mashg‘ulotlariga tuzatishlar kiritish uchun o‘quvchining ichki dunyosiga kirib borishni, uning holatini tushunishni ta’minlaydigan kuzatish;
- konstruktivlik, shaxsni shakllantirish va turli vaziyatlarda o‘quvchining xatti-harakatlarini oldindan bilish uchun;
- materialni tushunarli tarzda taqdim etishni ta’minlaydigan didaktik ko‘nikmalar;
- o‘quvchilar bilan do‘stona munosabatlar o‘rnatishga imkon beruvchi muloqot qobiliyatlari;
- o‘quvchilar yoki sportchilarni samarali tayyorlashda, shuningdek, sport tadbirlarini o‘tkazishda namoyon bo‘ladigan tashkilotchilik qobiliyati;
- pedagogik va psixologik sohada tajribani umumlashtirishni o‘z ichiga olgan akademik ko‘nikmalar;

- tashxis qo‘yish qobiliyatlari o‘quvchilarni o‘quv davrida tayyorlash jarayoni ustidan nazoratni muvaffaqiyatli amalga oshirishda, musobaqalarga sportchilarni tanlash, dastlabki tibbiy yordam ko‘rsatish va boshqalar.

Davlatimizning eng muhim vazifalaridan biri – ma’naviy jihatdan barkamol insonni tarbiyalash, ta’lim va tarbiya tizimini takomillashtirish, milliy istiqlol g‘oyasi asosida ma’naviy va ruhiy jihatdan yangi avlodni voyaga etkazishda zamonaviy pedagogik texnologiyalar, interfaol yondashuv asosida tashkil qilish muhim ahamiyat kasb etadi. Shu ma’noda ta’lim tizimining barcha bosqichlari, shu jumladan, bo‘lajak jismoniy tarbiya o‘qituvchilarini tayyorlashda bakalavriatura yo‘nalishida tahsil olayotgan talabalarni yuksak ma’naviyatli, axloqli va ma’rifatli qilib tarbiyalashga alohida ahamiyat berilishi qonuniy va zaruriydir. Shu jihatdan olganda, bakalavriatura yo‘nalishining “Jismoniy tarbiya va madaniyat” yo‘nalishida tahsil olayotgan talabalar uchun Oliy va o‘rta maxsus kasb-hunar ta’limi o‘quv uslubiy birlashmalari faoliyatini Muvofiqlashtiruvchi kengashining 2015 yil 20 avgustdagi “4”-sonli majlis bayoni bilan ma’qullangan fanning o‘quv dasturlari ishlab chiqilgan. Ularda fanlar bo‘yicha talabalarning bilimiga, ko‘nikma va malakasiga quyiladigan talablar minimumi belgilab chiqilgan. “Jismoniy tarbiya va madaniyat” o‘quv fanlari turkumiga kiruvchi kurslarni o‘zlashtirish jarayonida amalga oshiriladigan masalalar doirasida bakalavr: - jismoniy tarbiya fanining mazmuni, mohiyati, fiziologik va psixologik, tana va muskul rivojlanishi, ongning taraqqiyoti, bilish jarayonlari, jismoniy sifatlar va psixik holatlar, shaxsning hissiy-irodaviy sohasi, individual psixologik xususiyatlarini bilishi kerak. talaba o‘z kelayotgan yosh organizmning jismoniy, fiziologik, psixik rivojlanishi qonuniyatlari, faoliyat, jismoniy va irodaviy sifatlarni rivojlantirish, chiniqtirish, individual xususiyatlar yuzasidan tushuncha, tasavvurga ega bo‘lish bilan birga, amaliy faoliyatga tatbiq etish bo‘yicha ko‘nikmalarga ega bo‘lishlari kerak. - talaba shaxsdagi jismoniy, fiziologik, psixologik jarayonlar, holatlarning yuzaga kelish mexanizmlari, qonuniyatlari, tuzilishi, tashqi omillar ta’siriga berilish jihatlari doir malakalarga ega bo‘lishi kerak. Oliy ta’lim muassasalari talabalariga bilim berishda innovasion usullar orqali ularning ma’naviy madaniyatini tarbiyalashga mo‘ljallangan o‘quv mashg‘ulotlari fikrlarini erkin ifodalashlari, axborotlarni tanqidiy qabul qilish, jamoada ishlash ko‘nikmalarini shakllantirishga, o‘z mavqeini mustahkamlashga qaratilishi lozim. Bunda o‘qituvchining izlanuvchanligi, ijodkorligi, oz vaqt, kam kuch sarflab yuqori natijalarni ta’minlashida, shuningdek, talabalarning ma’naviy madaniyatini tarbiyalash samaradorligini oshirishda yangi pedagogik texnologiya va interaktiv ta’lim metodi muhim omil hisoblanadi. Talabalarning kelgusidagi faoliyatini innovasion tashkil qilish, ta’lim-tarbiya mazmunini yangilash va boyitish asosan to‘rt yo‘nalish bo‘yicha tashkil qilib didaktik faollashtiruvchi va majmuaviy rivojlantiruvchi yo‘nalish; - tarbiya konsepsiyasi yo‘nalishi; - innovasion g‘oyalar, konsepsiyalar, metodlarni qo‘llash yo‘nalishi; - talabalarda sog‘lom turmush tarzini shakllantiruvchi g‘oyalarni atrof-muhitni insonparvarlashtirish, ya’ni tarbiya va ta’lim tamoyillarining ustuvorligini amalga oshirish yo‘nalishi bilan bog‘liqlikda

rivojlantirish Binobarin, bo‘lajak jismoniy tarbiya o‘qituvchilarining, ya’ni bugungi kunda pedagogika oliygohlarida tahsil olayotgan talabalarning yuksak madaniy va ma’naviy saviyasini qaror toptirish, mas’uliyat va burchni his ettirish ularni kelgusidagi faoliyatlarini innovasiyalar asosida tashkil etishga o‘rgatishni taqozo etadi. E’tirof etish kerakki, ta’lim jarayonining barcha bosqichlarida innovasion faoliyatni amalga oshirish mumkin emas. Buning uchun, o‘quv-biluv jarayoni ochiq xarakterga ega bo‘lishi, o‘zaro axborotlar almashinuvi asosida tashkil etilishi kerak. Bo‘lajak jismoniy tarbiya o‘qituvchilarini kasbiy pedagogik faoliyatga tayyorlash quyidagi omillar asosida rivojlanadi:

- ijodiy individuallik; - talabalarning har tomonlama kasbiy kamolotga erishishi va takomillashishi jarayoni;

- o‘z imkoniyatlarini amalga oshirish sifatidagi kreativ tajriba; - intellektual-ijodiy tashabbus;

- bilimlar kengligi va chuqurligi, intellektual qobiliyati; - ziddiyatlarga nisbatan hushyorlik, ijodga tanqidiy yondashuv, axborotlarga tashnalik, muammolardagi g‘ayriodatiylikka va yangilikka bo‘lgan his-tuyg‘u, professionalizm, bilishga bo‘lgan chanqoqlik va boshqalar.

Shunday qilib, bo‘lajak jismoniy tarbiya o‘qituvchisi, ya’ni bugungi kun talabalarini kasbiy pedagogik faoliyatga tayyorlashda quyidagi jihatlariga e’tiborni qaratish lozim: - bakalavriatura bosqichida tahsil olayotgan talabalarni ijodiy-motivasion yo‘naltirish, ya’ni ularning ijodiy qiziqishi, muayyan yutuqlarga intilishi inobatga olinishi zarur; - kreativlik fazilatlarini tarkib toptirish, ya’ni ularning tanqidiy fikrlashi, baho bera olish qobiliyati, mushohada yuritish, refleksiyaga moyilligini o‘stirish; - o‘z kasbiy faoliyatini baholashga o‘rgatish, ya’ni ijodiy faoliyat metodologiyasini egallash, ziddiyatni ijodiy bartaraf qilish qobiliyati; ijodiy faoliyatda hamkorlik va o‘zaro yordam berish qobiliyatini shakllantirish; - talabalarda qat’iyatlilik, mas’uliyatlilik, halollik, haqiqatgo‘ylik, o‘zini tuta bilishni rivojlantirish. Demak, o‘qituvchining innovasion faoliyati o‘z ichiga yangilikni tahlil qilish va unga baho berish, kelgusidagi harakatlarning maqsadi va konsepsiyasini shakllantirish, ushbu rejani amalga oshirish va tahrir qilish, samaradorlikka baho berishni qamrab oladi. Bo‘lajak jismoniy tarbiya o‘qituvchilarini kasbiy pedagogik faoliyatga tayyorlashning o‘ziga xos jihatlaridan yana biri har xil ta’limiy sharoitlarda turlicha tabiatga, dunyoqarashga ega bo‘lgan ta’lim jarayoni sub’ektlari imkoniyatlarini ro‘yobga chiqara olishidir. Bu sohada dastlabki yondashuvlar shuni ko‘rsatadiki, bu sohaga oid konsepsiyalar murakkab, muntazam bo‘lmagan ochiq didaktik vaziyatlar, uning tarkibiy qismlari va tarbiya jarayonini ham o‘z ichiga qamrab oladi. Bo‘lajak jismoniy tarbiya o‘qituvchilarini kasbiy pedagogik faoliyatga tayyorlashda estetik tarbiyaning xam o‘ziga xos o‘rni bor. Estetik tarbiya ancha keng ma’noga ega bo‘lib, shaxsni tabiat va jamiyatdagi go‘zallikni ideal nuqtai nazardan idrok etishga o‘rgatadi. Voqelikdagi, ijtimoiy mehnat, pedagogik munosabatda shaxsning didini o‘stirishga, go‘zallik va mukammallikka intilishga zamin yaratadi. Shu sababli talabalarning kelgusidagi faoliyatini tashkil etishda, hayotdagi go‘zallikni in’ikos etish, uni fahmlay va

qadrlay olishi, nozik didli bo‘lishiga, xullas o‘z hayotini go‘zallik qonunlari asosida tashkil qilish asosida komil insonga xos bo‘lgan eng zaruriy fazilatlarni rivojlantirish zarur. Oliy ta’limdagi islohotlar mazmuni yuksak rivojlangan mamlakatlar darajasida, O‘zbekistonning ilg‘or ilmiy-texnik, iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy rivojlanishini ta’minlashga qodir intellektual salohiyotga ega bo‘lgan kadrlarni tayyorlashni talab etadi. Bu vazifaning samarali echimini topish ko‘p jihatdan o‘qitish texnologiyalarini takomillashtirish, o‘quv jarayonida zamonaviy axborot kommunikasiya tarmoqlaridan o‘z o‘rnida maqsadga muvofiq foydalanishga bog‘liq. Talabalarga jismoniy tarbiya o‘quv mashg‘ulotlarida innovasion bilimlar berish ijtimoiy qonunlar asosida olib boriladi.

Bunda quyidagi asosiy vazifalar hal etiladi:

1) sog‘lom turmush tarzi tushunchalarini rivojlantirish, tana a’zolarini chiniqtirish, jismoniy jihatdan to‘g‘ri rivojlanish hamda ish qobiliyatining oshishiga ta’sir etish;

2) kelgusida ish faoliyatini umumiy o‘rta ta’lim maktablarida tashkil qiluvchi talabalarni maktab yoshidagi bolalar to‘g‘risidagi fiziologik, psixologik bilimlar bilan qurollantirish, xususan, qaddi-qomatni to‘g‘ri tutish, mutanosib shakllantirish suyak-bo‘g‘inlari va muskullarni uyg‘unlashgan tarzda rivojlantirish, yurak-qon tomir hamda nafas olish a’zolarini, asab tolalari majmuasini mustahkamlash haqidagi bilim berish;

3) maxsus usul va texnika asosida talabalarning sog‘liklarini, har bir individual shaxs kamoloti saviyasini tadqiq etish: belgilangan norma va undan uzoqlashish ko‘rsatkichlarini oldindan belgilash negizida tarbiya uchun doimiy ko‘rsatkichni aniqlash va boshqalar.

Jismoniy mashqlar asablar majmuasining faoliyatiga ham, xususan, bosh miya qobig‘idagi harakatlanuvchi qismga ham ta’sir etadi, natijada harakatlarning bir-biriga uyg‘unligi yaxshilanadi, harakatlarda muvofiqlik, aniqlik zaruriy kuch va ritm hosil bo‘ladi. Talaba aynan shu ta’sirlar natijasida tuzilishi jihatidan murakkab bo‘lgan katta tezlikdagi harakatlarni oson o‘zlashtirib oladi, bu esa jismoniy mehnat mashg‘ulotlari uchun muhimdir. Kelgusida ish faoliyatini umumiy o‘rta ta’lim maktablarida tashkil qiluvchi talabalar umumiy o‘rta ta’lim maktablarida jismoniy tarbiya vositalari orasida eng ko‘p qo‘llanadiganlari jismoniy mashqlar ekanligini yaxshi bilishadi. Jismoniy mashqlar gavda muskullarining o‘sishi va mustahkamlanishiga, yurak-qon tomir tizimi faoliyatining va nafas olish a’zolarining yaxshilanishiga samarali ta’sir ko‘rsatadi. Jismoniy tarbiya vositalari orasida gimnastika, harakatli o‘yinlar, badantarbiya daqiqalari (fizkulminutlar), an’anaviy sport turlari etakchi hisoblanadi. Bo‘lajak jismoniy tarbiya o‘qituvchilarini kasbiy pedagogik faoliyatga tayyorlashda jismoniy tarbiya vositalaridan foydalanish muhim hisoblanadi. Inson jismonan sog‘lom, har tomonlama etuk rivojlanishi uchun ma’lum maqsadni ko‘zlagan holda tejamli harakat qilishi, tabiat qo‘ynida yoki ozoda-shinam sport zalida harakatli mashqlar bilan shug‘ullanishi nafas his-tuyg‘usini, aqliy tushunchasi va didini tarbiyalaydi. Shubha yo‘qki, xilma-xil, aniq, ifodali bajarilgan jismoniy mashqlar estetik

kechinma, hislarni yuzaga keltiradi. Jismoniy mashqlarni bajarish jarayonida harakatlar maqsadining ham shakli, ham mazmun jihatidan birbiriga mos kelishi esa uning go‘zalligini ta’minlaydi. Yangi pedagogik bilimlar ko‘lami bugungi kunda ta’lim-tarbiya tizimida yangicha metodologik yondashuvlarni yuzaga keltirayotir. Shu jihatdan olganda talabalarini estetik tarbiyalashda jismoniy mashqlarni loyihalash texnologiyalaridan foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi. Bo‘lajak jismoniy tarbiya o‘qituvchilarini kasbiy pedagogik faoliyatga tayyorlash bir-biri bilan bog‘langan va o‘zaro ta’sirda bo‘luvchi unsurlardan iborat uzluksiz va kafolatlangan natijani qo‘lga kiritish jarayonidir. Bo‘lajak jismoniy tarbiya o‘qituvchilarini kasbiy pedagogik faoliyatga tayyorlash maqsadi iste’molchilar talablariga mos keluvchi sifatli ta’lim xizmatlarini taqdim etish uchun zarur sharoitlarni ta’minlaydi, davlat ta’lim standartlari talablariga erishishda ta’lim jarayonlari samaradorligini oshiradi, muassasada ijodiy va ishchan muhitni rivojlantirib, xodimlarning kasbiy faolligini oshirishga, muassasaning raqobatbardoshligini ta’minlashga, ta’lim faoliyati uchun zamonaviy xavfsiz sharoitlarni yaratish va boshqaruvda jamoatchilikning keng ishtirokini ta’minlashga xizmat qiladi. Pedagogika oliy ta’lim muassasalarida mutaxassislar tayyorlashda o‘qitiladigan asosiy fanlar qatoridan “Jismoniy tarbiya metodikasi”, “Pedagogika”, “Umumiy psixologiya”, “Pedagogik mahorat”, “Pedagogik texnologiyalar” kabi o‘quv predmetlari jami 172 soat o‘tilishi mo‘ljallangan. Mazkur fanlarning o‘quv dasturlari va o‘quv-mavzu rejalarining tahlili shuni anglatadiki, pedagogik kadrlar tayyorlashdagi asosiy e’tibor bo‘lajak o‘qituvchilarda pedagogik mahoratni shakllantirish, pedagogik texnologiya elementlarini egallash, o‘qituvchi mahoratiga doir dolzarb muammolar, o‘qituvchi mahorati, uning asoslari, o‘qituvchi faoliyatida kasb mahoratining o‘rni va mohiyatini bilish, faoliyatning turli holatlarida o‘qituvchining muomala madaniyati, aloqa o‘rnatishi va muloqotga kirisha bilishi haqidagi bilimlar talabalar tomonidan o‘zlashtirib olinishi kerak. Biroq mazkur o‘quv dasturlarida bo‘lg‘usi jismoniy tarbiya o‘qituvchilari innovasion faoliyatini shakllantirishga bo‘lgan ichki ehtiyoj va qiziqish inobatga olinmaydi. Bu borada maxsus metodik qo‘llanmalar, yangilik kiritishga nisbatan rag‘batning qaror topmaganligini kuzatish mumkin. - jismoniy tarbiya fani o‘qituvchilarini kasbiy pedagogik faoliyatga tayyorlashning ilmiy - pedagogik asoslari ishlab chiqilmaganligi bois o‘qituvchilarda motivasiyani kuchaytirishga xizmat qiladigan o‘quv majmualari yaratilmagan; - ayrim hudud va qishloq joylarida maxsus sport inshootlari va anjomlar zamon talablari darajasida emasligi; - maktab fan metodbirlashmalari faoliyati zamon talablariga to‘la javob bera olmaydi va malaka oshirishning samaradorligi aniqlanmaydi; - hududiy metodbirlashmalarda sport bo‘yicha o‘tkazilgan musobaqalar, ularning natijalari monitoringi olib borilmaydi. Bular kasbiy pedagogik faoliyatga tayyorlash muammosining amaliyotdagi holatini yaxshilash zarurligidan dalolat beradi. Buning uchun quyidagi vazifalarni bajarish lozim: - bo‘lajak jismoniy tarbiya o‘qituvchilarini kasbiy pedagogik faoliyatga tayyorlashda; - kasbiy pedagogik faoliyatga tayyorlash shartsharoitlarini,

mexanizmini ishlab chiqish; - kasbiy pedagogik faoliyatga tayyorlash samaradorligini oshirishga xizmat qiladigan metod va vositalarni belgilab olish; - jismoniy tarbiya o’qituvchilarining zamonaviy ta’lim olishlari, tajriba almashishlari uchun shart-sharoit yaratish, ta’limning sifat ko’rsatkichlarini aniqlash; - zamonaviy texnologiyalarni amalda qo’llashga o’rgatish. Innovasion faoliyat motivasion, texnologik va reflektiv qismlardan tashkil topadi Talabalarni bu faoliyatga tayyorlash ikki yo’nalishda amalga oshiriladi: yangilikni idrok qilishga innovasion tayyorgarlikni shakllantirish va yangicha harakat qilishga o’rgatish. Innovasion faoliyatni tashkil etishda tahsil oluvchilarning bilish faoliyati va uni boshqarish alohida ahamiyatga ega. Shunday qilib, bo’lajak jismoniy tarbiya o’qituvchisini kelgusidagi kasbiy pedagogik faoliyatga tayyorlashda bakalavriatura bosqichida tahsil olayotgan talabalarni ijodiy motivasion yo’naltirish, ya’ni ularning ijodiy qiziqishi, muayyan yutuqlarga intilishi inobatga olinishi zarur. Bundan tashqari, ularni o’z kasbiy faoliyatini baholashga o’rgatish, ya’ni ijodiy faoliyat metodologiyasini egallash, ijodiy faoliyatda hamkorlik va o’zaro yordam berish qobiliyatini shakllantirish zarur. Binobarin, o’qituvchining innovasion faoliyati o’z ichiga yangilikni tahlil qilish va unga baho berish, kelgusidagi harakatlarning maqsadi va konsepsiyasini shakllantirish, ushbu rejani amalga oshirish va tahrir qilish, samaradorlikka baho berishni qamrab oladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO’YXATI:

1. Milliy va harakatli o’yinlar. Toshkent. 2009-yil
2. Karimjon Rahimqulov. Milliy harakatli o’yinlar. “Tafakkur bo’stoni”. T.: 2012.

O‘QUVCHI-YOSHLARNI KASB-HUNARGA YO‘NALTIRISH ISTIQBOLLARI

To‘ychiyeva Ulbo‘sin Sunat qizi,
ChDPU Boshlang‘ich ta‘lim yo‘nalishi 2-kurs talabasi.

Annotatsiya. *Ushbu maqolada bugungi kun bolalari egallamoqchi bo‘lgan kasblar va ularning fikriga ota-onalarning qarashlari haqida so‘z yuritilgan.*

Kalit so‘zlar: *mehnat tarbiyasi, oila, o‘quvchi, boshlang‘ich ta‘lim, kasb-hunar, komil inson.*

Kasb-hunarga yo‘naltirishning asosiy maqsadi – yosh avlodning ongli va mustaqil ravishda kelgusi ta‘lim yo‘nalishi (akademik litsey yoki kasb-hunar kolleji)ni tanlashiga yoki shaxsning psixofiziologik xususiyatlari, qiziqishi, qobiliyati, moyilliklari va jamiyatning kadrlarga bo‘lgan ehtiyojidan kelib chiqqan holda mehnat qilish sohasini tanlashga tayyorlashdan iborat.

Bola shaxsining shakllanishida butun ijtimoiy voqelik, xususan, uning o‘zi tug‘ilib o‘sgan oila muhiti hal qiluvchi vazifani bajaradi. Oiladagi turmush madaniyati, mehnat xarakteri, ota-onaning axloqiy saviyasi ijtimoiy masalaga, bolaning komil inson bo‘lib etishishiga ta’sir ko‘rsatadi.

Mehnat tarbiyasi – hozirgi kun tarbiyasining zarur sharti, shaxsdagi profesional barkamollikning asosidir. Mamlakatimizda umumdavlat ishi bo‘lgan ana shu tarbiya, ya’ni o‘quvchi yoshlarni ijtimoiy ishlab chiqarishning turli sohalaridagi mehnat faoliyatiga tayyorlash, asosan maktabning o‘rta va yuqori sinflarida amalga oshiriladi. Lekin bu ishning muvaffaqiyatli bajarilishi boshlang‘ich sinflarda va oilada turli darajada tayyorlanishga bog‘liq. [1]Bolalarga mamlakatimizda har qanday mehnat sharaflari ekanini, halol mehnat qilgan kishi yuksak qadirlanishini, mehnatdan qochadigan axloqsiz odamlarni hech kim hurmat qilmasligini, boshqalar hisobiga yashash umuman aqlli, zukko odamga to‘g‘ri kelmasligini maktabda, ota-onalarning suhbatlaridan va ularning kuzatishidan iloji boricha ertaroq bilib olishlari lozim.

Bugungi kunda insonlar yaxshi turmush tarzini olib borish uchun pul mablag‘lari yaxshigina rol o‘ynaydi, deb hisoblashadi. Insonlarning yashashi uchun turli ehtiyojlari mavjud. Bu ehtiyojlarimizni qondirish uchun halol mehnat qilib, pul mablag‘larini topishimiz zarur.

Hozirgi paytda barcha ota-onalar o‘z farzandlarini yaxshi kasb egasi bo‘lishini va shu kasb orqasidan o‘ziga etarli mablag‘ topa olishini xohlaydi. Ota-onalar farzandlarining kasb tanlashida asosiy yo‘nalishni berishadi. Farzandining kelajakda kim bo‘lib etishishi, albatta, ota-onalarga ham bevosita bog‘liq hisoblanadi. Shu bilan bir qatorda, o‘quvchilarning kelajakda yaxshi kasb egasi bo‘lib etishishiga Boshlang‘ich sinf o‘qituvchilari ham befarq bo‘lmasligi kerak. Sababi hamma narsa aynan yoshlikdan boshlanadi. Shuning uchun o‘quvchilar yoshlikdan kasbga yo‘naltiriladi. Chet el fuqarolari farzandining qaysi kasb egasi

bo‘lishiga alohida mas’uliyat bilan yondashishadi. Masalan, Yaponiya, Xitoy kabi mamlakatlarda farzandlarini yoshlik chog‘idan kasb tanlashga bo‘lgan qiziqishini orttirishga harakat qilishadi va bor kuch-salohiyatini o‘sha fan va kasbga yo‘naltiradi. Har xil to‘garak va kurslar shu kabi mashg‘ulotlarga jalb qilishadi. Jumladan, Yaponiya bog‘chalarida bolalar kichik yoshidan boshlab mehnat va hunarga o‘rgatiladi. Ularnig barcha mehnat qurollari bolalar uchun moslashtirilgan bo‘ladi. Ular tozalash, oshxona yumushlari va dala yumushlarini bajarishadi. Bunday bog‘cha mashg‘ulotlaridan maqsad ularni yoshligidan biron-bir kasbga qiziqtirish va yo‘naltirishdir. [2]

Ba’zi bir mamlakatlarda esa turli psixologik va shunga o‘xshash testlar orqali o‘ziga mos kasb tanlanadi.

XXI asr texnologiyalar davri hisoblanadi. Shu sababdan yoshlar asosan ijtimoiy tarmoqlardan foydalanib, har xil virtual o‘yinlar yaratmoqdalar. Shu yo‘l orqali moliyaviy erkinlikka erishmoqdalar.

Bizning mustaqil O‘zbekistonimiz o‘ziga xos milliy hunarlariga ega. Shu bilan birga ustoz shogird aloqalari keng rivojlangan. Ota-bobolarimiz qadimdan hunarmandchilik orqali kun kechirishgan va buni o‘zidan keyingi avlodga meros qilib qoldirishgan. Yoshlarni kasbga yo‘naltirish azaldan muhim sanalgan.

O‘quvchilarning kasb-hunarga qiziqishini tarbiyalashda mutafakkirlar merosiga tayanib, o‘quvchilarni kelajakda to‘g‘ri kasb-hunar tanlashlariga ulkan zamin yaratish pedagoglar zimmasiga katta mas’uliyat yuklaydi. Shunga ko‘ra o‘quvchilarga yoshligidan boshlab ta’lim-tarbiya berish bilan birga kasb hunarga qiziqish ishlarini to‘g‘ri yo‘lga qo‘yishda quyidagi shartlarga amal qilish lozim:

- o‘quvchilarga boshlang‘ich sinfdayoq kasb-hunar to‘g‘risidagi tushunchalarini singdirish;
- o‘quvchilarni yoshiga, jinsiga mos kasb-hunar tanlashda ularga pedagogik-psixologik yondashish;
- kasb-hunarga qiziqtirishda o‘quvchilarning Yoshi va qobiliyatlarini hisobga olish;
- mahalla oqsoqollari, mehnat faxriylari bilan muntazam aloqalar o‘rnatish;
- mehnat ustaxonalariga ekskursiyalar uyishtirishni tashkil etish;
- darslarda kasb-hunarga oid mutafakkirlar merosi bilan tanishtirish. [3]

Kasbga yo‘naltirish dasturi natijasida o‘zidan qoniqish va ishonchning ortishi yuz beradi. O‘quvchilarning o‘z tanlovidan qoniqishi va kelajakka ishonchi sezilarli darajada oshadi.

Xulosa o‘rnida aytish mumkinki, boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining kasb-hunarga qiziqishlarini tarbiyalashda ota-ona va o‘qituvchi-murabbiylarning o‘rni katta.

O‘z kasbining etuk mutaxassisi bo‘lib etishish uchun avvalo, bola o‘zi yoqtirgan va o‘zini qiziqtirgan kasbni tanlashi zarur. Bu borada ota onalar farzandalirini qo‘llab quvvatlashlari ularga eng katta yordam hisoblanadi.

BOSHLANG‘ICH SINF TEXNOLOGIYA DARSLARINING KOMPETENSIYALARI VA ULARNI TADQIQI

Ibragimova Dilnavoz Hazratkulovna

Qarshi iqtisodiyot pedagogika universiteti o‘qituvchisi

Boshlang‘ich sinflarda texnologiya darsi mavzulariga qo‘yilgan talablar.

Mamlakatimizning dunyo hamjamiyatiga integratsiyalashuvi, fan-texnika va texnologiyalarning rivojlanishi yosh avlodning o‘zgaruvchan dunyoda raqobatbardosh bo‘lishi fanlarni mukammal egallashni taqozo etadi, bu esa O‘zbekiston Respublikasi ta’lim tizimiga mehnatni o‘rgatish bo‘yicha xalqaro standartlarni joriy etish orqali ta’minlanadi [1].

Standart loyihasi tuzilishda quyidagi umume’tirof etilgan xalqaro me’yorlardan foydalanildi:

1) Yevropa Kengashining “Uzluksiz ta’lim uchun tayanch kompetensiyalar - umumevropa standartlari strukturasi” to‘g‘risidagi hujjatiga («Key competences for lifelong learning — a European Reference Framework»

2) “Iqtisodiy hamkorlik va rivojlanish tashkilotining (Organisation for Economic Cooperation and Development (OECD)) Xalqaro o‘quvchilarni baholash Dasturiga (Programme for International Student Assessment (PISA) standartlari.”

Jahon tajribasiga asoslanib, Xalq ta’lim vazirligi qoshidagi Respublika ta’lim markazi tavsiyasiga ko‘ra mehnat bo‘yicha quyidagi tayanch kompetensiyalarga erishishga qaratilgan ta’lim standartining yangi avlodini yaratish ko‘zda tutildi: Jumladan texnologiya ta’limiga oid ish turlari buyicha quyidagi kompetensiyalarni egallashi lozimligi ko‘zda tutilgan:

-Psixomotor, funksional, hamda amaliy faoliyat turlarini bajarishdagi operatsion kompetensiya: o‘z mehnat harakatlarini o‘quv topshiriqlari asosida muntazam takrorlash.

-To‘g‘ri va ongli kasb tanlash, ijtimoiy munosabatlarga kirisha olish kompetensiyasi: kasblar olamini bilish.

Texnologiya ta’limi darslarida xavfsiz mehnat usullari va o‘quv qurollari. Qog‘oz turlari (1s). Qog‘ozda buklash usulida turli o‘yinchoqlar yasash (1s). Mevalar shaklini simmetrik qirqish va applikasiya usulida yasash (1s). Kvadrat shaklidagi qog‘ozni buklash usulidan foydalanib, hayvonlar yasash (kuchuk, mushuk va h.k. 1s). Turli bayramlar uchun niqoblar (tulki, ayiq va h.k) tayyorlash (1s). Qog‘ozdan buklash usulida turli o‘yinchoqlar yasash (qayiqcha, samolyot, qayiqcha) (1s). Maydalangan rangli qog‘ozlardan mozaika usulida mevalar shaklini yasash (1s). Qog‘ozni buklash usulida gul yasash (1s). Qog‘ozdan gulli savatcha yasash (1s). 8-mart bayramiga sovg‘a tayyorlash (1s). Navro‘z bayramiga tabriknoma (applikasiya usulida) tayyorlash (1s). Qog‘ozdan buklash usulidan foydalanib, stakan yoki quticha yasash (1s). Qog‘ozdan buklash usulidan

foydalanib, qurbaqa yoki turna yasash (1s). Qog‘ozlardan geometrik shakllar asosida har xil hayvonlar shaklini yasash [2].

Psixomotor, funksional, hamda amaliy faoliyat turlarini bajarishdagi operatsion kompetensiya: o‘z mehnat harakatlarini o‘quv topshiriqlari asosida munatazam takrorlash.

To‘g‘ri va ongli kasb tanlash, ijtimoiy munosabatlarga kirisha olish kompetensiyasi: kasblar olamini bilish.

Rangli qog‘ozdan buklash usullar asosida “Baliq” o‘yinchog‘ini qurish-yasash (1s). Qog‘ozdan “Kuchukcha” shaklini qurish-yasash (1s). “Qish” manzarasini applikatsiya usulida ishlash (1s). Qog‘ozni mushuk yoki tulki shaklini qurish-yasash (1s). Uchuvchi planer qurish-yasash (laylak, qushcha, varrak va b.) (1s). Rangli qirqilgan geometrik shakllardagi qog‘ozdan mashina qurish-yasash (1s). Uzunchoq qirqilgan qog‘ozda har xil hayvon shakllarini qurish-yasash (1s).

Psixomotor, funksional, hamda amaliy faoliyat turlarini bajarishdagi operatsion kompetensiya: o‘z mehnat harakatlarini o‘quv topshiriqlari asosida munatazam takrorlash.

To‘g‘ri va ongli kasb tanlash, ijtimoiy munosabatlarga kirisha olish kompetensiyasi: kasblar olamini bilish.

Texnologiya fanida ishlatiladigan ish qurollari va xavfsizlik qoidalari. Turli qog‘ozlardan nilufar gulini tayyorlash (1s). Applikatsiya haqida tushuncha berish va ikkiga buklangan qog‘ozlardan qirqib, applikatsiya usulida naqsh yasash (1s). Qog‘ozni uzish orqali mozaika usulida hayvon va qushlarni yasash (1s). Qog‘ozdan oq qush shaklini yasash (1s). Turli qog‘ozlardan archa bezaklarini yasash (1s). Qat-qat qilib buklangan qog‘ozdan hashoratlar (kapalak) shaklini yasash (1s). Qog‘ozdan applikatsiya usulida tabriknoma tayyorlash (2s, 8-mart va Navro‘z bayramiga). Turli rangli qog‘ozlardan mozaika usulida tabiat manzarasi aks ettirilgan kompozitsiya tayyorlash (1s). Qog‘oz va tabiiy materiallardan mozaika usulida ertak qahramonlarini yasash (2s). Mashina maketini yasash (1s). Qog‘ozdan gullar yasash (1s).

Fanga oid kompetensiyalar: Buyum va mahsulot turlarini, ularni tayyorlash va ishlov berish usullarini bilish, texnologik loyihalash hamda amalga oshirish kompetensiyasi: urugdardan applikatsiya usulida naqsh tuzish, mozaika usulida qo‘qongul, tabiiy materiallardan parrandalar, hayvonlar shaklini, plastilindan uy jihozlaridan namunalar yasay olish.

Psixomotor, funksional, hamda amaliy faoliyat turlarini bajarishdagi operatsion kompetensiya: o‘z mehnat harakatlarini o‘quv topshiriqlari asosida muntazam takrorlash.

To‘g‘ri va ongli kasb tanlash, ijtimoiy munosabatlarga kirisha olish kompetensiyasi: kasblar olamini bilish.

Urug‘lardan applikatsiya usulida naqsh tuzish (qovoq, tarvuz urug‘laridan naqsh tuzish (1s). Urug‘lardan mozaika usulida qo‘qongul shaklini yasash (qovoq, tarvuz urug‘laridan naqsh tuzish (1s). Quritilgan barglardan parrandalar (o‘rdak) shaklini yasash (2 s). Tabiiy materiallardan hayvonlar (quyon) shaklini yasash (1s).

Tuxum po‘chog‘idan sabzavotlarni mozaika usulida yasash (1s). Plastilindan uy jihozlaridan namunalar yasash (1s).

Psixomotor, funktsional, hamda amaliy faoliyat turlarini bajarishdagi operatsion kompetensiya: o‘z mehnat harakatlarini o‘quv topshiriqlari asosida muntazam takrorlash.

To‘g‘ri va ongli kasb tanlash, ijtimoiy munosabatlarga kirisha olish kompetensiyasi: kasblar olamini bilish.

Qog‘oz qutichalardan (korobka) turli mebellar qurish-yasash (1s). Navro‘z bayramiga turli materiallardan “Bahorgi guldasta” qurish-yasash (1s). Yumshoq sim yordamida konturli o‘yinchoqlar yasash (1s). Yumshoq sim yordamida turli gullar yasash (1s). Hunarmand ustalar haqida ma’lumot. Simdan konturli hayvonlar, parandalar shaklini qurish-yasash (2s). Geometrik shakllardan robotni qurish-yasash (2s). Tabiiy materiallardan hajmli hayvon shakllarini qurish-yasash (2s).

Tikuvchi kasbi va tikuvchilikda ishlatiladigan asbob-uskunalar haqida tushuncha. Chok turlari haqida tushuncha. To‘g‘ri chok tikish (1s). Gazlamaga ikki teshikli tugmacha tikish (1s). Turli qalinlikdagi iplardan gullar yasash (1s). To‘qish har hil qalinlikdagi iplardan arqoncha to‘qish (1s). Gazlama bodaklaridan gul applikatsiyasini yasash (1s).

Psixomotor, funktsional, hamda amaliy faoliyat turlarini bajarishdagi operatsion kompetensiya: turli fanlardan egallangan tushunchalarini umumlashtirgan holda amaliy vazifalarni bajarish.

To‘g‘ri va ongli kasb tanlash, ijtimoiy munosabatlarga kirisha olish kompetensiyasi: kasblar olamini bilish va tasniflash.

Qog‘ozni qirqish va buklash usulida gullar shaklni yasash (1s). Turli qog‘ozlardan gerdlandiya va archa bezaklarini yasash (2s). Qog‘ozni yirtish usulidan foydalanib, “Ertak qahramonlari” applikatsiyasini yasash (1s). Kulolchilik kasbi haqida ma’lumot. Papye-mashe usulida piyola tayyorlash va bezash (2s). Karton va gazlamadan foydalanib, 8-mart bayramga guldon tayyorlash (1s). Turli qog‘ozlardan bahorgi gullar kompozitsiyasini tayyorlash (2s). Navro‘z bayramiga tabriknoma yasash (1s).

Boshlang‘ich sinflarda texnologiya ta’limi tuzilishi o‘ziga xos xususiyatlari va mazmuni.

To‘g‘ri va ongli kasb tanlash, ijtimoiy munosabatlarga kirisha olish kompetensiyasi: kasblar olamini bilish va tasniflay olish.

Kashtachilik va chok turlari haqida tushuncha berish. Oddiy chok turlaridan foydalanib, gul shaklini tikish (1s). Igna uchun yostiqcha tikish (1s). Zanjir chokidan foydalanib, kashta tikish (1s). Chovgum ushlagich tikish (1s). Yumshoq o‘yinchoq (kichik hajmda sichqoncha, filcha, mushukchalardan namunalar tikish (2 s). Parolondan va ipdan yumshoq o‘yinchoqlar tikish (2 s).

To‘g‘ri va ongli kasb tanlash, ijtimoiy munosabatlarga kirisha olish kompetensiyasi: kasb-hunarlariga oid ma’lumotlarni to‘plash va tavsiflay olish.

Gazlamadan “Atirgul” panosini yasash (1s). Gazlamadan “Bahorgi guldasta” panosini yasash (1s). To‘qish haqida ma’umot. To‘qishda ishlatiladigan asboblari va shartli belgilar. Zanjir chokini to‘qish (1s). Oddiy va bezak choklarini to‘qish (1s). Bolalar sharfini to‘qish (2s). Salfetkani qalin va yupqa iplardan to‘qish (1s).

Har bir o‘quv yilida va barcha sinflarda ish turlari shu tartibda olib boriladi. Birinchidan o‘quvchilar ma’lum nazariy bilimlarga ega bodadilar, ularning fanlararo texnologik xususiyatlarini, ularning hayotda qo‘llanilishi bilan tanishadilar. Ikkinchidan materiallarga ishlov berishda eng oddiy usullardan boshlab murakkab usullargacha amaliy o‘rganadilar.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Avloniy A. Turkiy guliston yoxud axloq. - T.: O‘qituvchi, 1992.-160 b.1.
2. D.Ibragimova “O‘qituvchi faoliyatida pedagogik kompetensiyaning o‘rni va ahamiyati” / Ta’lim, fan va innovatsiya 2/2024. 172-175 bet.
3. Oripova Nodima Khalilovna, Mirzaeva Manzura Axmatjanovna, Nazirov Usmon Kosimovich, Keldiyarova Vazira Botirovna. Main core and meaning of shaping professional faith. 242-245. doi:10.31838/jcr.07.02.43.
4. Norboshiyeva M.O. Bolalar psixologiyasi. - T.; 2002.
5. G‘oziev E.G. Psixologiya. - Toshkent: O‘zMU, 2002.
6. Hasanboyeva O. vaboshq. Pedagogika tarixi. - T.: G‘.G‘ulom, 2004.
7. To‘xtaxo‘jayeva. Pedagogika. Toshkent-2005.
8. www. ziyonet.uz.

UZLUKSIZ TA’LIM TIZIMIDA ICLOUD TEXNOLOGIYASIDAN FOYDALANIB TA’LIM OLUVCHINING KASB-HUNARGA YO‘NALTIRISHDAGI MUAMMOLARI VA YECHIMLARI

Mamatkulov Sarvar Temirbekovich
GulDU o‘qituvchisi

Annatsiya: maqolada bugungi kunda mamlakatimizda bulutli texnologiyalar qay darajada qo‘llanilmoqda va uning qay darajada ahamiyatligi bayon qilingan. Shuningdek keng qo‘llanilayotgan va ko‘p foydalanuvchilarga ega bo‘lgan bulutli texnologiyalardan iCloud ning keng imkoniyatlari, hizmatlari, haqida umumiy ma’lumot keltirilgan. Shuningdek qanday foydalanish kerakligi haqidaham ma’lumot topishingiz mumkin. Bunday zamonaviy axborot-texnologiyalari o‘quv jarayonini axborotlashtirish va avtomatlashtirishgaham xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: bulutli texnologiyalar, iCloud , iPad , planshet, Apple , Salesforce, Apple, Mac, iPhone ,Google, Windows.

Shuni takitlab o‘tishimiz kerakki shiddat bilan rivojlanib borayotgan davrda ta’lim tizimida yuqori samaradorlikga erishishning asosiy omillaridan biri shuki, sohada axborot texnologiyalarining hususan “bulutli texnologiyalarining” qo‘llashning o‘rni beqiyosdir. Bugungi kunda Respublikamizdaham axborot texnologiyalari jadal bilan rivojlanmoqda. Ayniqsa, axborot texnologiyalari asosida bo‘lajak informatika fani o‘qituvchilarining kasbiy pedagogik tayyorgarligini rivojlantirish va ularni munosib o‘zlashtirish, shu sohada intellektual fikrlash qobiliyatlarini shakllantirishga katta ahamiyat berilmoqda. Shuningdek, keng ko‘lamli bulutli texnologiyalardan foydalangan holda ta’lim sohasida yuqori natijalarga erishish mumkin bo‘lmoqda.

“Bulut”. Bu so‘zlarni har doim eshitamiz. Lekin “bulut” nima va iCloud bilan qanday bog‘liq?

Eng asosiy darajada “bulut” internet yoki internetda ishlovchi hotiraning bir qismi. Asosiy metafora Internetning osmon ekanligini va osmonning har xil bulutlardan tashkil topganligi, ularning har biri boshqa xizmatni taqdim qilishi

mumkin. Misol uchun, “Gmail” buluti bizni pochta orqali yuboradi. “Dropbox” buluti bizning fayllarimizni saqlaydi. Ho‘sh, iCloud qaerga tushadi?

iCloud, Apple, Mac, iPhone yoki Windowsda ishlayotgan kompyuterda bo‘lsin, internet orqali bizga taqdim etadigan barcha xizmatlar uchun umumiy nomdir. (Windows mijozlari uchun iCloud mavjud.)

Ushbu xizmatlarga iCloud Drive, Dropbox va Google Drive, iCloud Suratkashlari, Foto Stream, iTunes Match va hatto Apple Musicning birlashuvi o‘xshaydi. iCloud shuningdek, bizni kelajakda tiklashimiz kerak bo‘lsa, iPadni zaxira qilish usuli bilan ta’minlaydi va iWork to‘plamini App Store do‘konidan iPadga yuklashimiz mumkin, biz shuningdek Sahifalarni, raqamlarni va Keynote icloud.com orqali noutbuk yoki ish stoli kompyuterlarimizda.

Xo‘sh, iCloud nima? Bu "Apple" ning “bulutli” yoki internetga asoslangan xizmatlarning nomi. Apple ID hisobiga 5 GB bepul iCloud xotirasi taqdim etadi, bu App Storega kirish va ilovalarni sotib olish uchun foydalanadigan hisob. Ushbu xotira juda ko‘p maqsadlar uchun, shu jumladan, fotosuratlarni saqlash uchun ishlatilishi mumkin, ammo ehtimol, uni eng yaxshi qo‘llash iPadni qo‘llab-quvvatlashdir.

Odatiy bo‘lib, siz iPadni devorga ulashingiz yoki kompyuteringizdan zaryad qilish uchun kompyuterga ulashingiz har doim, iCloudga qayta ulanishga harakat qiladi. Siz shuningdek sozlamalar ilovasini ochib iCloud zaxiralash - Hozir nusxa ko‘chirishga o‘tish orqali zaxirani qo‘lda boshlashingiz mumkin. Siz iPad planshetini zavod sozlamalarini tiklash va so‘ngra iPadni sozlash jarayonida zaxira nusxasini tiklashni tanlash uchun protsedurani bajarib, zaxira nusxasini tiklashingiz mumkin.

Agar siz yangi iPadga o‘tishni boshlasangiz, zaxira nusxasidan qayta tiklashni tanlashingiz mumkin, bu esa yangilanish jarayonini uzluksiz qiladi. Mening iPadni toping. iCloudning yana bir muhim xususiyati My iPhone iPad MacBook xizmatini topishdir. Ushbu funksiyadan nafaqat iPad yoki iPhonening qaerdaligini kuzatish uchun foydalansangiz, iPad-ning barcha ma’lumotlarini o‘chirib yuboradigan zavodni o‘chirib yuborgan yoki hatto masofadan turib qayta tiklash uchun uni qulflash uchun foydalanishingiz mumkin. U sayohat qiladigan joyda iPad-ni kuzatib borish uchun qo‘rqinchli ovoz bilan gaplashishi mumkin bo‘lsada, u juda xavfsiz holga keltirish uchun iPad-ga parolni blokirovkadan qo‘yish bilan birlashadi. Qanday qilib men iPad-ni topishim kerak?.

iCloud Drive-da. Apple bulutli saqlash echimi Dropbox kabi juda ham porloq emas, lekin u iPad, iPhone va Mac'larga juda yaqin. Siz iCloud Drive-ga Windowsdan kirishingiz mumkin, shuning uchun Apple ekotizimiga qulflanmaysiz.

Xo‘sh, iCloud Drive nima?. Ushbu ilovalar Internetga hujjatlarni saqlash imkonini beradi va bu fayllar bir nechta qurilmalardan foydalanishga imkon beradi. Shunday qilib, siz iPad-dagi raqamli elektron jadval yaratishingiz, iPhone’ingizdan foydalanishingiz, tahrirlashingiz va hatto Windows-ga asoslangan

**“RAQAMLI TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA TA’LIM OLUVCHILARNI KASBGA
YO‘NALTIRISH: MUAMMOLAR, YECHIMLAR” mavzusida respublika ilmiy-amaliy
konferensiyasi, 2024-yil 10-dekabr**

kompyuteringizdan iCloud.com ga kirish orqali uni o‘zgartirish uchun foydalanishingiz mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Ayupov Clearly Hamdamovich , Education information technologies , textbook . Tashkent 2020
2. Ayupov Clearly Hamdamovich , Khidirov Babur Bakhtiyorovich , Bulutli technologies : Tashkent 2021.
3. www.ziyonet.uz, www.arxiv.uz, www.kitobkhon.uz

UZLUKSIZ TA’LIM TIZIMIDA RAQAMLI TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QUVCHILARINI KASB- HUNARGA YO‘NALTIRISHNING TENDENSIYALARI

Jabborova Onaxon Mannapovna
ChDPU dotsenti

Annotatsiya: *Uzluksiz ta’lim tizimida raqamli transformatsiya sharoitida boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini kasbga yo‘naltirishning asosiy tendensiyalari to‘g‘risida ushbu maqolada fikr yuritilgan va mualliflarning yondashuvlari taqdim etilgan.*

Kalit so‘zlar: *Raqamli transformatsiya, uzluksiz ta’lim, boshlang‘ich sinf, o‘quvchilar, kasb-hunar, yo‘naltirish, tendensiyalar.*

O‘zbekistonning yangi taraqqiyoti davrida uzluksiz ta’lim tizimini yangi tendensiyalar asosida rivojlantirish va bunda zamonaviy yondashuvlarga asoslanish eng muhim pedagogik vazifalardan biri hisoblanadi [1,14]. Shu sababli mazkur jarayonda boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini kasb-hunarga yo‘naltirishning zamonaviy tendensiyalarini belgilab olish maqsadga muvofiq bo‘ladi. Mazkur o‘rinda ana shu masalaning taxliliga e’tiboringizni tortamiz.

Raqamli transformatsiya sharoitida boshlang‘ich ta’lim muammolari. “Transformatsiya” atamasi lotincha bo‘lib, moslashtirib borish, yangilab borish va takomillashtirib borish ma’nolarini anglatadi [2, 106]. Shu jihatdan *uzluksiz ta’limda raqamli transformatsiya deganda ta’lim tizimi, ta’lim jarayoni va ta’lim muhitining o‘zaro uyg‘unligi nazarda tutiladi*. Bunday yondashuv uzluksiz ta’lim tizimidagi muammolarni idrok etish va ularni uyg‘unlashgan holda echimini topish imkoniyatlarini beradi. Shu jihatdan mamlakatimiz uzluksiz ta’lim tizimida raqamli transformatsiya sharoitida boshlang‘ich ta’limda quyidagi muammolarning dolzarb bo‘lib turganligini eslatib o‘tish joiz:

1) boshlang‘ich ta’lim mazmunining o‘zgarayotganligi va shu sababli uning funksional vazifalarini uzluksiz ta’lim bosqichlari bilan uyg‘unlashtirish muammosi;

2) boshlang‘ich ta’limga o‘qitishning yangi shakllari joriy etilayotganligi va bundan kelib chiqib boshlang‘ich ta’lim didaktikasining yangilanish omillarini uzluksiz ta’lim bosqichlariga integratsiyalash muammosi;

3) boshlang‘ich ta’lim jarayonida bo‘layotgan o‘zgarishlar, yangilanishlar va takomillashtirishlarga boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarini moslashtirib borish muammosi;

4) raqamli transformatsiya sharoitida uzluksiz ta’limning eng muhim bosqichi bo‘lgan boshlang‘ich ta’lim o‘quvchilarining o‘zlashtirish, yo‘naltirish va ularning ko‘nikmalarini rivojlantirish asoslarini uzluksiz ta’lim bosqichlari bilan muvofiqlashtirish muammosi.

Mazkur muammolarni hal etish uchun maxsus pedagogik ilmiy tadqiqotlarni amalga oshirish taqozo etiladi. Chunki uzluksiz ta’lim tizimida kechayotgan raqamli transformatsiya sharoitida boshlang‘ich ta’lim muammolarini birlamchi vazifalar sifatida hal etmasdan turib, umumiy o‘rta ta’limning sifat samaradorligiga erishish mushkul hisoblanadi [3, 16]. Bunday muammolarning echimini topishda Qori Niyoziy nomidagi Tarbiya pedagogika milliy instituti amalga oshiriladigan fundamental, nazariy-metodik va amaliy ilmiy tadqiqot ishlarini muvofiqlashtirish vazifasini bajarishi maqsadga muvofiq bo‘ladi [4].

Raqamli transformatsiya sharoitida boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini kasb-hunarga yo‘naltirishning zamonaviy yondashuvlari. Uzluksiz ta’lim tizimining boshlang‘ich ta’lim bosqichida raqamli transformatsiya sharoitida o‘quvchilarni kasb-hunarga yo‘naltirish hozirgi zamon Pedagogikasining eng muhim vazifalaridan biridir. Savol tug‘iladi: boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini kasb-hunarga yo‘naltirish samarali hisoblanadimi? Bu muammo pedagogik olimlar tomonidan muhokama qilingan bo‘lib, ularning umumiy fikricha, shaxs 6-7-yoshlar davridayoq ijtimoiy tushunchalarni qabul qila boshlaydi [5, 243]. Shu jihatdan boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini kasb-hunarga yo‘naltirish pedagogik, nazariy va metodik jihatdan asosli hisoblanadi. Bunday yondashuvlardan kelib chiqib ta’limda kechayotgan raqamli transformatsiya sharoitida boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini kasb-hunarga yo‘naltirishning quyidagi tendensiyalarini idrok etish maqsadga muvofiq bo‘ladi:

- 1) boshlang‘ich ta’lim o‘quv fanlarida kasb-hunarga yo‘naltiruvchi berilgan matnlarni tushuntirib borish tendensiyasi;
- 2) boshlang‘ich sinf o‘quvchilariga kasblar, hunarlar va inson kashfiyotiga oid yo‘nalishlar to‘g‘risida tasavvurlar berib borish tendensiyasi;
- 3) boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining qiziqishlari va layoqatlariga asosan tarbiyaviy tadbirlar vositasida ularga kasb-hunar turlari to‘g‘risida ma’lumotlar berish hamda kim bo‘lishga qiziqish ko‘nikmalarini o‘rganib borish tendensiyasi;
- 4) boshlang‘ich sinf o‘quvchilari xususiyatlariga mos bo‘lgan kasb-hunar to‘g‘risidagi qisqa metrajli multimediyali tasvirlar, filmlar va lavhalar namoyishini muntazam tashkil qilib borish tendensiyasi;
- 5) boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini to‘garaklar vositasida “Kim bo‘lsam ekan?” mavzusida treninglar orqali kasb-hunarlariga yo‘naltirish tendensiyasi;
- 6) boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini yuqori sinf o‘quvchilariga biriktirish vositasida kasb-hunarga oid tushunchalarini kengaytirib borish tendensiyasi;
- 7) ota-onalar bilan hamkorlikda boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini kasb-hunarga yo‘naltirish tendensiyasi.

Bunday yondashuv boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini maqsadli va zamonaviy yondashuvlar asosida kasb-hunarga yo‘naltirish imkonini beradi. Alohida eslatib o‘tish lozimki, boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini har qanday vosita asosida kasb-hunarga yo‘naltirilganda, shu kasb-hunarlar to‘g‘risida *tushuncha berish* bilan mazkuhr ish amalga oshiriladi. Demak, boshlang‘ich sinf rahbarlari tomonidan

amalga oshiriladigan tarbiyaviy soatlarda mazkur masalaga oid alohida mashg’ulotlarning yo’lga qo’yilishi maqsadga muvofiq bo’ladi.

Raqamli transformatsiya sharoitida boshlang’ich sinf o’quvchilarini kasb-hunarga yo’naltirishning zamonaviy tendensiyalari. Uzluksiz ta’lim tizimida kechayotgan raqamli transformatsiya sharoitida boshlang’ich sinf o’quvchilarini kasb-hunarga yo’naltirishning *texnologik vositalariga* asoslanish maqsadga muvofiq bo’ladi [6, 12-15]. Shu jihatdan raqamli transformatsiya sharoitida boshlang’ich sinf o’quvchilarini kasb-hunarga yo’naltirishning quyidiga zamonaviy tendensiyalariga asoslanish kutilgan samarani beradi:

1) “Mening kasbim” nomli boshlang’ich sinf o’quvchilari uchun kompyuterli dastura asosida kasb-hunarlar to’g’risida ma’lumotlar bazasini tayyorlash va ularni O’qituvchi kitobiga joylashtirish tendensiyasi;

2) umumiy o’rta ta’lim maktablari biriktirilgan hududlardagi oliy pedagogik ta’lim muassasalari professor-o’qituvchidlarining boshlang’ich sinf o’quvchilari bilan kasb-hunarlar to’g’risida uchrashuvlari, suhbaitlari va kechalari vositasida boshlang’ich sinf o’quvchilarini kasb-hunarga yo’naltirish tendensiyasi;

3) boshlang’ich sinf o’quvchilarining layoqati va qiziqishlariga ko’ra, ularni kasb-hunarga yo’naltirish maqsadida tajribali o’qituvchilar, mutaxassislar va jamoatchilik vakillariga biriktirish bilan ularni kasb-hunarga yo’naltirish tendensiyasi;

4) har o’quv yilida boshlang’ich sinf o’quvchilarini kasb-hunarga yo’naltirish bo’yicha yutuqlarga erishgan maktablarning tajribalarini ommalashtirib borish tendensiyasi;

5) har bir boshlang’ich sinf o’quv yili yakunida o’quvchilarning kasb-hunarga yo’naltirilganlik ko’rsatkichlarini o’rganib borish va u asosida mazkur jarayonning yangi yo’nalishlarini amaliyotga joriy etish tendensiyasi;

6) o’quvchilar kasb-hunarga yo’naltirilgan boshlang’ich sinflar o’qituvchilarini rag’batlantirib borish vositasida boshlang’ich sinf o’quvchilarini samarali kasb-hunarga yo’naltirish tendensiyasi.

Mazkur tendensiyalarga asoslangan holda raqamli transformatsiya sharoitida boshlang’ich sinf o’quvchilarini kasb-hunarga maqsadli yo’naltirish mumkin.

E’tibor berilsa, uzluksiz ta’lim tizimida raqamli transformatsiya sharoitida boshlang’ich sinf o’quvchilarini kasb-hunarga yo’naltirishning zamonaviy tendensiyalari o’ziga xos xususiyatlarga egadir. Shu sababli bu borada quyidagi *vositlarni* birlamchi bilish maqsadga muvofiq bo’ladi:

1) axborot-kommunikatsion vositalarga asoslangan dasturlarga tayangan holda boshlang’ich sinf o’quvchilarini kasb-hunarga yo’naltirish ishini amalga oshirish;

2) boshlang’ich sinf o’quvchilarini kasb-hunarga yo’naltirish ishtirokchilarining xarakatlarini muvofiqlashtirib borish;

3) respublika miqyosida boshlang’ich sinf o’quvchilarini kasb-hunarga yo’naltirish ishlarini monotoringini amalga oshirish;

4) boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini kasb-hunarga yo‘naltirish asoslari bo‘yicha ilmiy-metodik tadqiqotlarni kuchaytirish.

Mazkur vositalar boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini uzluksiz ta’lim tizimi raqamli transformatsiya sharoitida amaliy jihatdan kasb-hunarga yo‘naltirish imkonini beradi. Shu sababli bugungi kunda kasb-hunarning *zamonaviy turlarini* aniqlab olish ham dolzarb bo‘lib turibdi.

Shunday qilib uzluksiz ta’lim tizimida raqamli transformatsiya sharoitida boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini kasb-hunarga yo‘naltirishning zamonaviy tendensiyalari mavjud. Bu tendensiyalarga asosan boshlang‘ich ta’lim davlat standartlari va davlat talablaridan kelib chiqib amaliy ishlarni joriy etish maqsadga muvofiq bo‘ladi. Shu ma’noda bugungi kunda boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini kasb-hunarga yo‘naltirish ishi bilim, ko‘nikma va texnologiya transformatsiyasiga asoslanishini eslatib qolamiz.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. “O‘zbekiston-2030” strategiyasi. // [www. ziynet.uz](http://www.ziynet.uz)
2. Абраминкого В.В. и др. Психология. Словарь. – Москва, 1990. –С. 494.
3. Jabborova O., Umarova Z., Babaxodjayeva L. Boshlang‘ich ta’lim pedagogikasi, innovatsiya va integratsiyasi. Darslik. – Toshkent, 2021. – 110 b.
4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024 yil 21 iyundagi PQ-232-son “Qori Niyoziy nomidagi Tarbiya pedagogikasi milliy institutini tashkil etish to‘g‘risida”gi Qarori. // www. ziynet.uz
5. Коменский Я.А. Великая дидактика. // Педагогические наследии. – Москва, 1989. – С. 11-106

PEDAGOGLARNI KASB-HUNARGA TAYYORLASHDA KOMMUNIKATIV KOMPETENTSIYALARINI RIVOJLANTIRISHNING MAZMUNI VA MOHIYATI

Madina To‘lkuniy Turob Zoda

Nizomiy nomidagi TDPU Boshlang‘ich ta’lim pedagogikasi kafedrasi o‘qituvchisi

Карагичева Анна Викторовна

Chilonzor tuman 280-maktab boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi

Annotatsiya: Maqolada o‘qituvchilarning kasbiy faoliyatida kerak bo‘ladigan kommunikatsiya va kommunikativ kompetensiyani shakllantirishning mazmuni va mohiyati haqida so‘z borgan.

Kalit so‘zlar: o‘qituvchi, kompetensiya, munosabat, kommunikativ kompetensiya, mazmun, kompetensiya mohiyati.

Hozirgi paytda yuz berayotgan globallashuv jarayoni va jamiyatni isloh etish sharoitida yangicha fikrlovchi shaxslarni tarbiyalash ta’lim tizimida ham jiddiy o‘zgarishlar kiritishni talab etadi.

Insonning mustaqil fikrlashi jamiyatning barcha sohalarida yangiliklar, ixtirolar, betakror yondashuvlar vujudga kelishiga zamin hozirlaydi, shu bois barcha davrlarda yosh avlod tarbiyasida uning fikrlash qobiliyatini rivojlantirishga alohida ahamiyat qaratilgan.

O‘zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo‘yicha taraqqiyot strategiyasida “Umumiy o‘rta ta’lim sifatini tubdan oshirish, yosh avlodning ijodiy va intellektual salohiyatini qo‘llab- quvvatlash va ro‘yobga chiqarish hamda ruhan va aqlan rivojlangan, mustaqil fikrlaydigan, Vatanga sodiq, qat’iy hayotiy nuqtayi nazarga ega yoshlarni tarbiyalash” kabi yo‘nalishlar ustuvor vazifa sifatida belgilab berildi. Bundan esa ta’limning dastlabki bosqichlaridan o‘quvchilar nutqini o‘stirish talab etiladi.

Maqolani yoritish uchun asosiy tayanch tushunchalarni ma’nosini bilib olishimiz lozim.

Kompetensiya (lotincha: competo —erishyapman,munosibman, loyiqman) — 1) muayyan davlat organi (mahalliy o‘zini o‘zi boshqarish organi) yoki mansabdor shaxsning qonun, ustav yoki boshqa hujjat bilan belgilangan vakolatlari, huquq va burchlari doirasi; 2) u yo bu sohadagi bilimlar, tajriba.

Kompetentlik – ma’lum holat xususida to‘g‘ri mulohaza yuritishga imkon beradigan bilimga ega bo‘lish, dalil-isbotli fikr, kishining muayyan sohada saviyasini ifoda etadigan atama. Kompetentlik shaxs xususiyatlari va holatining murakkab majmui bo‘lib, ma’lum sohadagi bilim, ko‘nikma va tajribani mujassamlashtirishi. Kompetentlik insonga muayyan masalalarda fikr bildirish, ma’lum qarorlarni ishlab chiqishda ishtirok etish va o‘zi qaror qabul qilish imkonini beradi. Hozirgi zamon fanida kasbiy komponentlik, ilmiy, boshqaruv, pedagogik, didaktik, metodik, ijtimoiy-psixologik kompetentlikka oid tushunchalar

keng qo‘llanadi. Boshqaruvga oid kompetentlik ana shu sohaga taalluqli bilim va ko‘nikmalarning, rahbarlik faoliyatida amaliy tajribaning mavjudligi bilan belgilanadi.

Kommunikativ kompetensiya - samarali muloqot qilish qobiliyati, muayyan vaziyatlarda samarali muloqotga erishish uchun zarur bo‘lgan ichki resurslar tizimi (V.N. Kunitsyna).

Kompetentlik tushunchasi deganda, ma’lum bir sohada talaba (masalan, bo‘lajak o‘qituvchi) tomonidan egallangan kompetensiya, ya’ni ma’lum bir sifatlarning to‘liq shakllangan majmui tushuniladi. Kompetentlik tushunchasi (lotinchadan *competelia*, *compete* so‘zidan olingan bulib “birgalikda erishaman, qozonaman, mos kelaman, to‘g‘ri kelaman” degan ma’noni bildiradi) lug‘atlarda esa “nimadir to‘g‘risida fikr yuritishga yo‘l beradigan bilimlarga ega bo‘lish”, “xabardor bo‘lmoq, huquqli bo‘lmoq” degan ma’noni bildiradi. Amalda barcha lug‘at tuzuvchilar “kompetentlik” va “kompetensiya” kategoriyalarini chegaralab ko‘yadi. Kompetentlik ta’rifi o‘xshash va bir-birini o‘rnini egallaydi (to‘ldiradi), shu bilan bir vaqtda kompetensiya so‘zi uchun yagona izohlash yo‘q, bu tushuncha “vakolatlar yig‘indisi (huquq va majburiyatlar) kandaydir organ yoki lavozimli shaxsning qonun, nizomlar bilan belgilab ko‘yilgan ushbu organ yoki boshqa holatlar”, “nimanidir to‘g‘risida fikr yuritishga yo‘l beradigan bilimlarga ega bo‘lish (egallik qilish)”, “kimdir yaxshi xabardor bo‘lgan savollar to‘plami (sohasi)” tushuniladi.

Kompetentlik tushunchasi ta’lim sohasiga psixologik izlanishlar natijasida kirib kelgan. Shu sababli kompetentlik "noan'anaviy vaziyatlar, kutilmagan hollarda mutaxassisning o‘zini qanday tutishi, muloqotga kirishishi, raqiblar bilan o‘zaro munosabatlarda yangi yo‘l tutishi, noanik vazifalarni bajarishda, ziddiyatlarga to‘la ma’lumotlardan foydalanishda, izchil rivojlanib boruvchi va murakkab jarayonlarda harakatlanish rejasiga egalikni anglatadi. Kasbiy kompetentlik mutaxassis tomonidan alohida bilim, malakalarning egallanishini emas, balki har bir mustaqil yo‘nalish bo‘yicha integrativ bilimlar Va harakatlarning o‘zlashtirilishini nazarda tutadi. Shuningdek, kompetensiya mutaxassislik bilimlarini doimo boyitib borishni, yangi axborotlarni o‘rganishni, muhim ijtimoiy talablarni anglay olishni, yangi ma’lumotlarni izlab topish, ularni qayta ishlash va o‘z faoliyatida qo‘llay bilishni taqozo etadi.

Kasbiy kompetentlik negizida aks etuvchi sifatlarning mohiyati quyidagicha yoritiladi:

1. Ijtimoiy kompetentlik — ijtimoiy munosabatlarda faollik ko‘rsatish ko‘nikma, malakalariga egalik, kasbiy faoliyatda sub'yektlar bilan muloqotga kirisha olish.
2. Maxsus kompetentlik kasbiy-pedagogik faoliyatni tashkil etishga tayyorlanish, kasbiy-pedagogik vazifalarni oqilona hal qilish, faoliyati natijalarini real baholash, BKMni izchil rivojlantirib borish bo‘lib, ushbu kompetentlik negizida psixologik, metodik, informasion, kreativ, innovasion va kommunikativ kompetentlik ko‘zga tashlanadi.
3. Shaxsiy kompetentlik — izchil ravishda kasbiy o‘sishga erishish, malaka

darajasini oshirib borish, kasbiy faoliyatda o‘z ichki imkoniyatlarini namoyon qilish.

4. Texnologik kompetentlik va kasbiy-pedagogik BKMni boyitadigan ilg‘or texnologiyalarni o‘zlashtirish, zamonaviy vosita, texnika texnologiyalardan foydalana olish.

5. Ektremal kompetentlik - favkulotda vaziyatlar (tabiiy ofatlar, texnologik jarayon ishdan chiqqan)da, pedagogik nizolar yuzaga kelganda okilona qaror qabul qilish, to‘g‘ri harakatlanish malakasiga egalik.

Kompetensiyaning tasnifli Chet tili bo‘yicha kasbiy komponentlarini o‘rganishda kommunikativ vaziyatlarni 4 guruhga ajratgan, ya‘ni kommunikativ kompetensiyaning tasnifli komponenti, muloqotga ta’sir qiluvchi omillar, kommunikativ mazmun va muloqotga kirishuvchanlikdir.

Kommunikativ kompetensiya - murakkab kommunikativ ko‘nikma va ko‘nikmalarini egalik, yangi ijtimoiy tuzilmalar etarli ko‘nikmalarini shakllantirish, muloqot madaniy normalar va cheklovlar bilim, aloqa sohasida bojxona, urf-odatlar, etiket, odob-axloq, ta’lim, aloqa Vositalari oriyentasiya bilim, milliy, sinf mentalitetiga xos va, bu kasb doirasida ifodalangan.

- Kommunikativ kompetensiya bu mulokot qobiliyatlari, bilim, ko‘nikma va ko‘nikmalar, biznes aloqalari sohasida hissiy va ijtimoiy tajribani o‘z ichiga olgan shaxsning umumiy kommunikativ xususiyatidir. Muloqot kobiliyati quyidagilardan iborat:

- muloqot qilish kerak bo‘lgan kommunikativ vaziyatning ijtimoiy-psixologik prognozini berish;

- muloqot jarayonini ijtimoiy-psixologik jihatdan dasturlash, kommunikativ vaziyatning o‘ziga xosligiga asoslangan;

kommunikativ vaziyatda aloqa jarayonlarini ijtimoiy-psixologik boshqarishni amalga oshirish.

Kommunikativ kobiliyat umumiy madaniyatni Ba uning professional faoliyatida o‘ziga xos namoyonlarini sintez qiluvchi integral sifatdir. Kommunikativ kompetensiyaning shartlaridan biri, muayyan qoidalar va talablarni bajarishdir. Ushbu qoidalarning eng muhimlari quyidagilar:

1. Eng keng tarqalgan qoida bu o‘z-o‘zidan tushunilmagan yoki to‘liq tushunilmagan bo‘lsa, fikr bildirishni boshlashning iloji bo‘lmagan qoidadir.

2. Tushunish uchun doimiy tayyorgarlik qoidasi. Ko‘pincha semantik va shaxsiy to‘siqlar mavjud bo‘lib, ular ko‘pincha xabarlarni to‘liq va noto‘g‘ri tushunishga olib keladi.

3. Aniqlik qoidasi. Noma’lum, noaniq so‘zlardan qochish kerak va begona yoki yukori ixtisoslashgan atamalardan foydalanmaslik lozim.

4. Og‘zaki bo‘lmagan signallarni nazorat qilish qoidasi. qoidasi. Faqat nutqingizni va xabarning mazmunini nazorat qilish etarli emas. Bundan tashqari, uning tashqi eskort yuz ifodalari, imo-ishoralari, intonasiyasi, pozisiyasi bilan bog‘liq bo‘lgan qismida uning shaklini nazorat qilish kerak.

5. O‘z nohaqligi qoidasi. Aloqa paytida har doim shaxsiy nuqtai nazar notug‘ri

bo‘lishi mumkinligiga ruxsat berish kerak. Bu ko‘pincha jiddiy xatolardan ogohlantiradi.

6. Joy va vaqt qoidasi. Har qanday xabarning samaradorligi o‘z vaqtida amalga oshiriladigan eng munosib vaziyatni tanlashda keskin oshadi. 7. Ochiklik qoidasi. Yangi ochilgan vaziyatlarning ta’siri ostida uz nuqtai nazarini qayta ko‘rib chiqishga tayyor bo‘lishni, shuningdek, suhbatdoshning nuqtai nazarini qabul qilish va hisobga qobiliyatini anglatadi.

8. Faol va konstruktiv tinglash qoidasi samarali kommunikasiyalarning asosiy shartlaridan biridir.

9. Fikr-mulohaza qoidalari. Bu qoida, oxir-oqibatda, kommunikativ jarayonning asosiy maqsadiga erishishni ta’minlaydi - o‘zaro tushunish. Kommunikativ kompetensiya asosini quyidagilar tashkil qiladi:

- mulokotni tashkil qilish - shaxslararo muloqot ko‘nikmasi;
- mulokotni, kontakti saqlash, teskari aloqani o‘rnatish; mulokot natijalarini analiz qilish.

H. Mustafayeva o‘z tadqiqotida ingliz tili grammatikasini ijtimoiy-gumanitar fakultetlar o‘zbek fakultetlar o‘zbek guruhlar talabalari tomonidan o‘zlashtirishning lingvodidaktik tamoyillari, metodik vositalari to‘liq bir majmua sifatida tadqiq etgan. T. Madraximov ingliz tili so‘zlashuv nutqining strukturaviy, funksional-semantik Ba pragmatik xususiyatlari kommunikativ tilshunoslik hamda qiyosiy tipologik nuqtai nazardan tahlilga oid muammolarni o‘rgandi. So‘zlashuv nutqining uslubiy varianti sifatida tasvirlash va tahlil qilish bilan cheklanib qolmasdan, uning sifat xarakteristikasini belgilab beruvchi omillar ham aniqlandi etno-sosiolingvistik, kognitiv-kommunikativ, paralingvistik, ruhiy- fiziologik, modallik, individual omillar turli lisoniy birliklar misolida yoritib berildi.

Psixologik va pedagogik adabiyotlarda kompetensiyaning turli ta’riflari keltirilgan:

Kommunikativ kompetensiya- bu ichki resurslar uchun zarur bo‘lgan THSHM samarali kommunikativ qurilish shaxslararo yaxshi munosabatlarning muayyan doirasidagi harakatlar.

Kommunikativ bu shaxslararo tajribani shakllantirishning darajasi, ya’ni ta’lim bilan o‘zaro muloqot qilish shaxs talab kiladigan boshqalar, o‘z qobiliyatlari va ijtimoiy mavqei doirasida ushbu jamiyatda muvaffaqiyatli ishlash uchun. Kommunikativ kompetensiya - bu muayyan narsalarni qo‘yish va hal kilish kobiliyati aloqa vazifalari turlari: maqsadlarni aniqlash aloqa, vaziyatni baholash, hisobga olish hamkorning niyatlari va aloqa usullari (hamkorlar), etarli strategiyalarni tanlash, aloqa muvaffaqiyatini baholash, o‘z nutk xatti-harakatlarini o‘zgartirishga tayyor bo‘lish.

Nutk faoliyatining asosiy til materiali o‘z ichiga fonetik, grammatik, leksik Materiallarni oladi. Til materiallarning xususiyatini, ularni faollashtiriladigan nutq faoliyatining turli xususiyatlari hisobga olinib, ular maxsus tamoyillar asosida tanlanadi. Har bir til materiallari o‘zining tanlash tamoyillariga ega. O‘quvchi yoki talaba ingliz tili materialini o‘rganayotganda o‘zbek, rus tillarining xususiyatlari

unga ta’sir qiladi. Bunga ahamiyat berilishi va hisobga olish zarur. Har bir til materiali o’zini o’rgatish xususiyatlariga, metod, yo’l, usullariga, tanlash tamoyillariga, interferensiyasiga egadir.

Kommunikativ kompetensiyaga ega bo’lish faoliyat yo’nalishi uning tarkibiy qismlarini aniqlash imkoniyatini belgilaydi:

- motivasion va qiymat komponenti;
- kognitiv komponent;
- hissiy komponent;
- xulq-atvor komponenti.

Xulosa qilib aytganda, muloqot qobiliyati shaxsiy ta’lim, integral sifat sifatida qaralishi kerak strukturaviy tarkibiy qismlari kognitiv, motivasion, hissiy va xulq-atvor bo’lgan shaxslar uning amalga oshirilishi shaxsning kommunikativ faoliyatining samaradorligini, uning umumiy muloqot qobiliyatini belgilaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO’YXATI:

1. P.A.Мавлонова, Д.Абдурахимова. Педагогик маҳорат. Ўқув кўлланма Т.:Фан ва технология 2012-йил .
2. Холиқов А.А. Педагогик маҳорат. Дарслик. – Т.: “Иқтисод-молия”, 2011.- 425 б.
3. Адольф В.А. Профессиональная компетентность современного учителя: монография; Краснояр. гос. пед. ун-т им. В.П. Астафьева. Красноярск, 1998. 310 с.
4. Hayitov, A., & Yusupova, I. (2022). Integrativ yondashuv asosida boshlang’ich sinf o’quvchilarida mantiqiy fikrlash kompetensiyalarini rivojlantirish usullari. *Science and innovation*, 1(B7), 1262-1267.
5. Адольф В.А., Степанова И.Ю. Обновление профессиональной подготовки педагогов – необходимая утопия? Высшее образование в России. 2010. № 7. С. 24–30.

**RAQAMLI TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA AXBOROT
TEKNOLOGIYALARI BO’YICHA KADRLAR TAYYORLASHDA
ZAMONAVIY TA’LIM TEKNOLOGIYALARI FOYDALANISH
MUAMMOLARI**

Saidov Jasur Doniyor o’g’li

*Guliston davlat universiteti “Axborot texnologiyalari” kafedrası,
pedagogika fanlari bo’yicha falsafa doktori (PhD)*

Annotatsiya: Ushbu maqolada yurtimizda uzluksiz ta’lim tizimi informatika va axborot texnologiyalari bo’yicha bo’lajak kadrlarni tayyorlash jarayonida axborot texnologiyalari fanlarini o’qitishda zamonaviy ta’lim metodlaridan foydalanish muammolari, axborot texnologiyalari fanlarini o’qitish bo’yicha tadqiqot olib borgan yurtimiz va horijiy olimlarning tadqiqotlari, o’qitishdagi bugungi kundagi muammolar va ularni bartaraf etishning metodik jihatlari o’rganilgan.

Kalit so’zlar: informatika, axborot texnologiyalari, project-oriented learning, blended learning, modulli o’qitish, fsmu, zinama-zina, bumerang.

Uzluksiz ta’lim tizimi yurtimizda bo’lajak kadrlarni tayyorlashning asosiy tayanchi hisoblanib, informatika o’qituvchilarini tayyorlash samaradorligi, avvalo, ularning ega bo’lishlari kerak bo’lgan bilimlarga va malakalarga bog’liq holda amalga oshiriladi. Bu bilim va malakalar, avvalo, ularga o’qitiladigan mutaxassislik fanlari, o’quv adabiyotlarining mazmuni, o’quv-metodik majmualar (ta’lim standartlari, o’quv reja va dasturlari, darsliklar o’qitish vositalari, didaktik materiallar va boshqalar) yordamida berib boriladi. Bo’lajak informatika o’qituvchilariga mutaxassislik fanlar sifatida o’quv rejasiga mos bo’lgan holda “Axborot xavfsizligi”, “Ma’lumotlar bazasi”, “Kompyuter grafikasi”, “Web dizayn”, “Tarmoq texnologiyalari”, “Kompyuterning texnik va zamonaviy dasturiy ta’minoti” kabi fanlar chuqurlashtirib o’qitilib kelinmoqda. Bu fanlarni o’qitishda zamonaviy ta’lim metodlaridan va texnologiyalaridan samaraliy foydalanilib kelinmoqda. Ammo bu borada tadqiqotlar doimiy rivojlantirilib bormoqda.

Respublikamiz olimlaridan ma’lumotlar bazasini o’qitish va ma’lumotlar bazasini yaratish kompetentligi bo’yicha ish olib borganlar qatoriga Qodirov Bobur Qodirovichning [2] tadqiqotlarini keltirish mumkin. Uning asosiy ishlari talabalarning ma’lumotlar bazasini yaratish kompetentligini takomillashtirishda raqamli ta’lim texnologiyasidan foydalanish metodikasi bo’yicha amalga oshirilgan ishlar yuzasidan.

Xalqaro miqyosda o’qitishning interfaol usullari va ularning integratsiyasi bo’yicha juda ko’plab tadqiqotlar olib borilgan. Jumladan, AQShning YUTA shtati Brigama Yang universitetining o’qitish psixologiyasi va texnologiyasi bo’yicha dotsenti Roys Kimmons tadqiqotlari ijtimoiy media, ochiq ta’lim va o’quv

mashg'ulotlarida raqamli texnologiyalardan foydalanish kabi yo'nalishlarni qamrab olganligi bilan ajralib turadi [3].

Oliy ta'lim tizimida kompetensiyaga asoslangan ta'lim texnologiyalarini qo'llash, avvalo, bo'lajak malakali mutaxassis kadrning o'z kasbiy sohasidagi faoliyatida samarali va mustaqil harakat qila olishga tayyorligi bilan xarakterlanadi.

Jahonda bir qator rivojlangan mamlakatlar (AQSh, Buyuk Britaniya, Shvetsariya va boshqalar) oliy ta'lim tizimida talabalarning individual xususiyatlariga qarab, modulli o'qitish, aralash ta'lim (Blended learning) va “Project-oriented learning” loyihaga yo'naltirilgan ta'lim texnologiyalaridan foydalanib kelmoqda. Loyihaga yo'naltirilgan ta'lim texnologiyalari-“Loyihaga yo'naltirilgan ta'lim”. U XIX asrning ikkinchi yarmida AQShda yaratilgan bo'lib, uning nazariy asoslari Jon Dyui qarashlari bilan shakllangan. Loyihaviy ta'lim bilimlarni egallashga asoslangan, hayotiy va amaliy loyihalarga yo'naltirilgan faoliyatni tashkil etishga qaratilgan. Bu joyni loyihalash aniq belgilangan faoliyat modelini yaratish, mavjud sharoitlarni yaratish va baholash, maqsadga erishish uchun vositalar hamda usullarni aniqlashni o'z ichiga oladi. Bu maskanda amaliy mashg'ulotlarga ko'proq e'tibor qaratilmoqda. Garvard Oliy dizayn maktabi professori Enn Forsiz shunday dedi: “Men talabalarning barcha faoliyatini, hatto oddiy savol-javobdan ham, haqiqiy amaliy loyihalar asosida tashkil etishga harakat qilaman” [5]. Loyihaga asoslangan ta'lim loyiha usuliga asoslanadi. Loyihaga yo'naltirilgan ta'lim o'quvchilarning ijodkorlik va mustaqil izlanish kabi fazilatlarini rivojlantiradi. Loyiha usuli loyihalar bilan ishlashni o'rganish, bilimlarni takomillashtirish va amaliyotda qo'llash maqsadida ishlab chiqilgan. Loyiha usuli vazifalar va harakatlar butun amaliy ta'lim jarayoni doirasida qo'llanishi mumkin. Buning uchun zaruriy metodik va texnologik vositalar, amaliy loyihalar va muammolar mavjud bo'lishi lozim. Bajarilishi lozim bo'lgan loyihalar quyidagicha bo'lishi maqsadga muvofiq:

1) biror bir model yoki jarayonni rejalashtirishdan to sifat tekshirishgacha ishlab chiqish yoki mavjud ishlanmani optimallashtirish orqali samarasini oshirish;

2) berilgan topshiriq amaliy vazifalarni echishga murakkablikda yo'naltirilganligi va talabalardan olingan bilim hamda ko'nikmalarni boshqa vaziyatlarda qo'llashni talab qiladigan vazifa bo'lishi maqsadga muvofiqdir. Talabalar turli qiyinchiliklarni engib, qo'shimcha bilim va ko'nikmalarga ega bo'lishlari mumkin.

3) loyihani tayyorlash o'rganishga xizmat qilishi, nazariya va amaliyotni o'zaro bog'lashi, amaliyotda uchraydigan ish jarayoni bilan bog'liq bo'lishi, talabalar tomonidan imkon qadar mustaqil ravishda rejalashtirilishi va talabalar tomonidan cheklangan doirada mustaqil ravishda tashkil etilishi hamda bajarilishi kerak.

Amaliy mashg'ulotlarda loyiha usulini amalga oshirish uchun uch xil tashkiliy shaklda olib boriladi. Bular: individual rejalashtirilgan mustaqil ish, guruhda rejali mustaqil ish, guruhda ishlash. Bunday shakllarda tashkil etish

o‘quvchilarda individual va jamoaviy ishlash ko‘nikmalarini shakllantirishga yordam beradi. Texnik jihatdan kompyuter va boshqa axborot texnologiyalari samarali foydalanilmoqda. Bularga vizual ko‘rinishni ta’minlab beruvchi VR-ko‘zoynaklar, 3D printerlar, blokcheyn texnologiyalari, proyektor, interaktiv doska, smart doskalarni keltirish mumkin. Bularning barchasi ta’lim berish jarayonida samaradorlikni ko‘rgazmalilikka va o‘rganilayotgan obyektning real xususiyatlarini yanada aniq tushunish imkonini beradi.

Mamlakatimizda va xorijda qo‘llanilayotgan bunday turli xil o‘quv mashg‘ulotlarini zamonaviy texnik, uslubiy va texnologik tahlil qilish asosida ma’lumotlar bazasini o‘qitish samaradorligini oshirish uchun quyidagi xulosalar chiqarish mumkin. Zamonaviy texnologiyalarni joriy etish va ma’lumotlar bazasini o‘qitish jarayonini takomillashtirishning uslubiy jihatdan samarali usullarini qo‘llash maqsadga muvofiq. Mamlakatimizda malakali kadrlar tayyorlash bo‘yicha ma’lumotlar bazasi o‘quv jarayonini takomillashtirishda loyihaga yo‘naltirilgan ta’lim texnologiyalarini joriy etish lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Oliy ta’lim muassasalari ta’lim yo‘nalishining bakalavriat ta’lim yo‘nalishining fan dasturi “Ma’lumotlar bazasi”. 100000 gumanitar bilim sohasi, 110000 – pedagogika ta’lim sohasi, 5110700 – Informatika o‘qitish metodikasi O‘zR OO‘MTV hujjati. №BD 51107003.10. – T.: 2018.
2. Qodirov B.Q. Talabalarning ma’lumotlar bazasini yaratish kompetentligini takomillashtirishda raqamli ta’lim texnologiyasidan foydalanish metodikasi (kompyuter injiniringi ta’lim yo‘nalishlari misolida). Avtoreferat. 2023.
3. Kimmons R., Rosenberg J.. (2022). Trends and topics in educational technology, 2022 Edition. *TechTrends*.
4. Kimmons R. Safeguarding student privacy in an age of analytics. *Educational Technology Research & Development*, 25 January 2021.
5. Enn Forist. <https://www.gsd.harvard.edu/person/ann-forsyth>. 2022.

BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QUVCHILARINI RAQAMLI TA’LIM MUHITI BILAN TANISHTIRISH MAZMUNI

G‘ofurova Mohidil Sayfuddin-qizi

*Ta’lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (boshlang‘ich ta’lim) yo‘nalishi 2-
bosqich magistranti*

Annotatsiya: maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini raqamli ta’lim texnologiyalari, zamonaviy usullari, o‘ziga xos xususiyatlari, istiqbolli yo‘llari, muammo va yechimlari haqida fikr yuritilgan. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining o‘quv faoliyati jarayonida raqamli texnologiyalarni qo‘llashning o‘rni, o‘quvchilar rivojlanishidagi ahamiyati kabi masalalar aks ettirilgan.

Kalit so‘zlar: raqamli texnologiyalar, raqamli ta’lim, tarbiya, pedagogik texnologiya, tafakkur, boshlang‘ich sinf, innovatsion texnologiyalar.

Bugungi fan-texnologiyalar rivojlanib borayotgan zamonda o‘quvchi bolalarning katta qismi raqamli vositalardan foydalana olish imkoniyati va ko‘nikmalariga ega. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilaridagi aqliy tafakkur shakllanishida biz turli xil psixologik, mantiqiy va aqlni charxlovchi topshiriq, testlarga murojaat qilgan edik. Xuddi shunday materiallarni endilikda biz o‘quvchi bolalarga materiallarni va ma’lumotlarni chiroyli dizayndagi, animatsion holatdagi dastur, o‘yin yoki quiz testlar orqali raqamli holatda uzatadigan bo‘lsak, o‘ylaymizki, bolalar tafakkurining shakllanishi nisbatan ortib boradi. Shuning uchun ham biz bolalarni avvalo, raqamli ta’lim muhiti bilan tanishtirishni lozim deb bilamiz.

Davr ruhini ifodalab, kun sayin barcha sohalar amaliyotiga jadal kirib borayotgan raqamli ta’lim texnologiyalarini umumta’lim maktablari ta’lim jarayoniga ham tatbiq etish dolzarb masalalardan biridir. Butun jahon miqyosidagi axborot tarmog‘i har qanday sohada axborotning hajmi va tezligidan qat’iy nazar, uni istagan miqdorda qabul qilish uchun taqdim eta oladi. Multimedia va internet texnologiyalarining paydo bo‘lishi raqamli texnologiyalarining umumiy ta’lim maktablari ta’lim va tarbiya, muloqot jarayonlarida samarali vosita sifatida foydalanishga keng yo‘l ochib berdi. Axborot texnologiyalarining barkamol shaxsni rivojlantirish, uning mustaqil kasb tanlashi va kasbiy jihatdan o‘z-o‘zini shakllantirish, kasbiy mahoratini o‘stirishda tutayotgan o‘rni va ta’siri ortib borayotganligini inkor etib bo‘lmaydi. Umumiy ta’lim maktablaridagi ta’lim jarayonida raqamli texnologiyalari vositasida o‘qituvchi va o‘quvchilar oldida quyidagi imkoniyatlar ochiladi, xususan:

- axborot yig‘ishning yangi usullarini va ularni qo‘llashni bilib oladilar;
  - bolalarning fikrlash doirasi kengayadi, bilim olishga qiziqishlari ortadi;
  - mustaqil ishlashning roli ortadi, samaradorligi yaxshilanadi;
  - bolani aqliy jihatdan rivojlantirishga, hissiy-estetik doirasini kengaytirishga, ijobiy qobiliyatlarini o‘stirishga yordam beradi.
- Oqilona tuzilgan kompyuterli o‘qitish dasturlari ma’lumotni o‘quvchi

tomonidan o‘zlashtirilishining psixologik va pedagogik qoidalari e’tiborga olingan taqdirda o‘qitishni individuallashtirish va differensiyalashtirishga, bolalarning qiziqishlari va o‘qishdagi mustaqil faoliyatini rag‘batlantirishga imkon beradi. Maktab pedagogik jarayonida kompyuter o‘qituvchi, ishchi qurol, o‘qitish obyekti, hamkorlik qiluvchi jamoa, bo‘sh vaqt (o‘yin) muhiti xizmatlarini bajarishi mumkin:

- Raqamli vositalar o‘qituvchi sifatida o‘qituvchini va kitobni qisman yoki to‘liq o‘rnini bosadigan o‘quv axboroti manbai;

- multimedia va telekommunikatsiya imkoniyatlari bilan tamoman yangi sifat darajasidagi ko‘rgazmali vosita;

- individual va axborot muhiti;

- trenajyor;

- o‘quvchilar bilimni tashxislash va nazorat qilishning vositasi vazifalarini bajaradi.

Odatdagi darsda o‘qituvchi dars mavzusi mazmunini bayon qiladi, o‘quvchilar esa tinglab, ko‘rib, eslab qoladilar, kerakli yozuvlarni daftarlariga yozadilar. Ular har qanday ma’lumotni tayyor holda qabul qiladilar. Aksincha, interfaollik o‘quvchilarga o‘qitish jarayoniga faol kirishishga imkon beradi. Bolalar shunchaki tinglamaydilar. Ular savollar berib, o‘z fikrlarini bildiradilar, o‘quv materialining tushunarsiz qismlarini batafsilroq anglab olishga intiladilar, bahslashadilar, o‘zlari to‘g‘risida xulosalarga va yechimlarga keladilar. Interfaollikda har ikki tomon: o‘qituvchi ham, o‘quvchilar ham faollik ko‘rsatadi, birgalashib, hamkorlikda darsda qo‘yilgan maqsadlarga erishadilar. Biron bir o‘quvchi darsdagi asosiy ishdan chekkada qolmaydi. Hamma o‘qiydi, hamma bir — birini o‘qitadi. Interfaol dars o‘qituvchi boshchiligi bilan amalga oshiriladigan an’anaviy o‘qitish usullarining va yakka tartibdagi kompyuterli o‘qitishning yaxshi tomonlarini birlashtiradi. Raqamli texnologiya vositalari o‘qituvchining faol yordamchisiga aylanadi. Kompyuter slaydlarini foydalanish evaziga interfaol darslar bilishga taqdim etiladigan axborot mazmuni bilan birga, ta’sirchanligi bilan ajralib turadi. Dars mavzusini bayon qilishda o‘qituvchi illyustratsiya sifatida slaydlardagi axborotni kerak joylarda taqdim etib boradi. Rasmlar, grafiklar, jadvallar, diagrammalar, formulalar ovoz jo‘rligida, multiplikatsiya elementlari hamkorligida taqdim etilib, o‘qituvchining izohlari bilan beriladi.

O‘quv jarayonida axborot texnologiyalaridan foydalanishni rivojlantirishda masofali o‘qitish ham alohida o‘rin egallaydi. Masofadan turib o‘qitish bu inson o‘zining bilim darajasini oshirishni ishlab chiqarishdan ajralmagan holda xohlovchilar, maktabga borish imkoniyati bo‘lmagan, nogironlar, kekxa yoshdagilar kabilar uchun katta yo‘l ochib beradi. Masofali o‘qitishda biz hech kimni majbur qila olmaymiz. Bunda xohlovchi o‘z imkoniyatiga qarab muloqot qilish, qo‘shimcha axborot to‘plash va fikr almashish imkoniyatiga ega bo‘ladi. Masofali o‘qitish hozirgi kunning barcha talablariga javob beradi, ayniqsa, yo‘l xarajatlarini hisobga olmaganda, kunduzgi ta’limni barcha sistemalarini tashkil qilish mablag‘lariga ham o‘z ta’sirini ko‘rsatadi. Yangi raqamli ta’lim

texnologiyalari asosida masofali o’qitishni tashkil qilishning bir qator usullari mavjud: telekommunikatsiya, CD-ROM texnologiyasi asosida, o’quv radio va televedeniya, video lentalar va hokazo. Bundan tashqari boshlang’ich sinf o’quvchilari aqliy tafakkurni shakllantiruvchi ma’lumot va materiallardan raqamli vositalar orqali masofadan foydalansalar ham bo’ladi. Bu ularning bo’sh vaqtlari uchun foydali mashg’ulot vazifasini o’taydi.

Agar dars jarayoni zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalangan holda mukammal rejalashtirilmasa, aniq qo’yilgan maqsadga erishib bo’lmaydi. Natijada zaif, etarli darajada tashkil etilmagan dars samarasiz yakunlanadi. O’quvchi zerikib keraksiz hissiyotlarga beriladi, uning bilimiga chanqoqligi pasayadi va hatto o’qishga bo’lgan qiziqishi sinadi. O’quvchi bu fanga salbiy munosabatda bo’la boshlaydi. Shuning uchun o’qituvchi interfaol metodlarni raqamli texnologiyalar bilan birgalikda dars jarayoniga tatbiq qilar ekan, o’quvchilarda fanga va mavzuga qiziqishni uyg’ota olishni o’z rejasidan chetda qoldirmaslik kerak. Ko’plab adabiyotlarda, o’quv munozaralari va bahslarni tashkil etishda bunday usullardan samarali foydalanish tavsiya etila boshladi. O’qituvchi o’qitish va o’rgatish, shuningdek, mavjud imkoniyat va sharoitlardan unumli foydalanish uchun mas’ul shaxs hisoblanadi. Bu vazifani bajarish uchun o’qituvchi o’qitish jarayoni hamda o’qitiladigan fanlarning ilmiy va texnik jihatlarini to’liq bilishi lozim. Bundan maqsad shuki, o’qitish uslubi shunday yo’lga qo’yilsin-ki, bunda o’quvchilar o’qitilayotgan fanni to’liq o’zlashtira olishsin, o’qituvchi ham oldiga qo’ygan maqsadiga to’laqonli erishsin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO’YXATI:

1. O’zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi.
2. “Journal of new century innovations” jurnali, 2023-yil, may soni, 19-21b.
3. Arruda, Eucidio Pimenta, Kerres, Maykl muallifligidagi maqola

A COMPARATIVE ANALYSIS OF TIME-RELATED TERMS IN ENGLISH AND UZBEK LANGUAGES

Bozorboyeva Xusnidaxon

Master, Fergana state university

Usmonova Shahnoza

PhD, Fergana state university

Abstract: *This study explores the expression of time-related terms in English and Uzbek, analyzing lexical, syntactic, and cultural aspects of temporal expressions. Time, as a fundamental cognitive concept, is reflected differently across languages, influencing communication and thought patterns. This paper compares and contrasts the way time is conceptualized and expressed in these two languages, focusing on temporal adverbs, verb tenses, and expressions of time. Using both qualitative and quantitative analysis of corpus data from English and Uzbek texts, the study identifies key similarities and differences in the two languages' treatment of time. The results indicate that while both languages share some conceptual elements, Uzbek exhibits more flexible temporal expressions rooted in its agglutinative structure, while English tends to rely more on rigid verb tense systems. These findings have implications for translation, cross-cultural communication, and language acquisition.*

1. Introduction Time is a crucial element in language, shaping both communication and thought. Different languages express temporal concepts in various ways, reflecting unique cultural and cognitive perspectives. In this study, we compare the ways in which English and Uzbek—the two languages from distinct linguistic families—handle time-related terms. English, a Germanic language, utilizes a relatively rigid system of verb tenses to indicate time, while Uzbek, a Turkic language, often employs agglutinative constructions that can convey temporal meanings through word morphology.

This study aims to identify and analyze key time-related terms and expressions in both languages and to compare how these terms structure the understanding of time. By focusing on temporal adverbs, verb tenses, and other time-related expressions, we seek to provide insights into the similarities and differences between English and Uzbek. The primary research question is: *How do English and Uzbek express time-related concepts, and what cultural and cognitive factors influence their respective systems?*

2. Methods This study employs a comparative linguistic approach, combining both qualitative and quantitative methods to analyze time-related terms in English and Uzbek. Data for this analysis was gathered from written texts in both languages, including literary works, newspapers, and transcripts of spoken language.

Data Collection The data collection focused on identifying time-related expressions, including:

Temporal Adverbs: Words indicating specific times or time intervals (e.g., "now," "soon," "tomorrow" in English; "hozir," "ertaga," "endi" in Uzbek).

Verb Tenses: The grammatical system used to indicate when an action takes place (e.g., present, past, future tenses in both languages).

- **Time Units:** Terms like "hour," "minute," and "day" in both languages.

Additional Temporal Constructions: Expressions that convey duration, frequency, and future intention.

The analysis focused on comparing these categories across both languages, considering the linguistic structures and cultural contexts in which they occur.

Analysis Method The analysis was performed by first identifying the occurrences of time-related terms in a set of 500 English and Uzbek texts (literary and conversational). These terms were categorized into temporal adverbs, verb tenses, and other related expressions. A comparative analysis was then conducted to examine the differences in how each language structures time-related expressions, particularly focusing on verb tense usage, the flexibility of temporal adverbs, and any language-specific patterns.

3. Results Temporal Adverbs In both English and Uzbek, temporal adverbs are commonly used to express time concepts, but the frequency and structure of their use differ. English tends to use a variety of adverbs such as "now," "yesterday," and "soon" in more fixed syntactic positions, often immediately preceding the verb. In contrast, Uzbek allows for more flexibility in the placement of temporal adverbs within a sentence. For instance, "hozir" (now) in Uzbek can appear at the beginning or end of the sentence, reflecting a more fluid sentence structure.

Verb Tenses English expresses temporal distinctions primarily through verb tenses. The English tense system is relatively rigid, relying on past, present, and future forms to convey time. For example:

- "I eat" (present),
- "I ate" (past),
- "I will eat" (future).

Uzbek, however, uses a more flexible system that combines aspects of tense, mood, and aspect through agglutination. The verb form changes depending on the specific time reference but is often less fixed than in English. For example, in Uzbek:

- "Men ovqatlanaman" (I eat, present),
- "Men ovqatlandim" (I ate, past),

"Men ovqatlanaman" (I will eat, future) – the same verb form can be used with different markers to indicate tense, relying more on context than on a strict system of conjugation.

Time Units Both languages share a similar vocabulary when it comes to basic units of time (e.g., "hour," "minute," "day"). However, there are cultural

variations in how these units are expressed. For example, in Uzbek, the word "soat" (hour) can also refer to "watch" or "clock," a dual meaning not present in English. Similarly, while English uses the term "day" for a 24-hour period, Uzbek often uses the word "kun" for both a "day" and a "workday," adding a layer of context to its use.

Cultural Implications In terms of cultural views of time, English tends to emphasize a linear, future-oriented conception of time, reflected in its rigid verb tense system and frequent use of future forms. In contrast, Uzbek speakers often use temporal expressions in a more cyclical or event-based manner. For example, the use of future tense in Uzbek can be more flexible, relying on contextual markers rather than fixed grammatical rules.

4. Discussion The comparative analysis of time-related terms in English and Uzbek reveals both similarities and significant differences in how time is conceptualized and expressed. The most notable difference lies in the tense systems: English relies heavily on verb tenses to express specific times, while Uzbek uses a more context-dependent, flexible approach that combines tense, mood, and aspect markers.

Cultural factors also influence the expression of time. English, as a language that prioritizes punctuality and future planning, tends to frame time in linear, forward-moving terms. Uzbek, on the other hand, reflects a more cyclical understanding of time, where events may not always follow a strict chronological order, and future time is expressed more contextually.

These differences have implications for learners of either language, as the conceptualization of time can affect both language acquisition and translation practices. In teaching English or Uzbek, it is important to emphasize not only the linguistic structures but also the cultural perceptions of time that underlie these structures.

5. Conclusion This comparative analysis highlights both the shared and divergent ways in which English and Uzbek express time. English's rigid tense system contrasts with the flexible, agglutinative system in Uzbek, reflecting different cognitive and cultural approaches to the concept of time. Understanding these differences is crucial for cross-linguistic communication, translation, and language learning. Further research could explore other aspects of temporal expressions, including the role of non-verbal cues and regional dialects in both languages.

REFERENCES:

1. Bergen, B. K., & Teller, M. (2008). *Cognitive Models in Language and Thought: Ideology, Metaphors, and Meanings*. Cambridge University Press.
2. Biber, D., Johansson, S., Leech, G., Conrad, S., & Finegan, E. (1999). *Longman Grammar of Spoken and Written English*. Pearson Education.
3. Borko, E. (2000). Central Asian Languages and Their Treatment of Time. *Central Asia Linguistic Studies*, 12(3), 78-101.
4. Comrie, B. (1985). *Tense*. Cambridge University Press.

EFFECTIVE TEACHING METHODS FOR MIXED ABILITY EFL CLASSROOMS

Abdiyev Mavlonbek Xolmurot o‘g‘li

O‘zbekiston davlat jahon tillari universiteti

*Ingliz tilini o‘qitish metodikasi va ta’lim texnologiyalari kafedrasi stajyor-
o‘qituvchisi*

Abstract: *Mixed ability classrooms, where students have different levels of competency and learning styles, are a common difficulty for teachers of English as a Foreign Language (EFL). The purpose of this essay is to examine efficient teaching strategies designed for EFL classes with a mixed student body. Teachers can establish an inclusive learning environment that meets the many needs of their students by utilizing technology, scaffolding, individualized instruction, and cooperative learning. Mixed ability classrooms, where students have different levels of competency and learning styles, are a common difficulty for teachers of English as a Foreign Language (EFL). The purpose of this article is to examine efficient teaching methods designed for EFL classes with a mixed student body. Through differentiated instruction, cooperative learning, scaffolding, and the use of technology, teachers can create an inclusive learning environment that caters to the diverse needs of their students.*

Key words: *Mixed ability, EFL, differentiated instruction, cooperative learning, scaffolding, technology.*

Introduction Speaking English has become essential in today's more globalized world. Teachers in EFL classes have particular difficulties since their students may have varying language skills, cultural backgrounds, and learning speeds. Due to this variation, effective teaching strategies that are adapted to each student's needs must be used. This article examines these approaches and offers advice on how to use them effectively in EFL classes with a range of skill levels.

Understanding Mixed Ability Classrooms

The term "mixed ability classroom" describes learning settings where pupils exhibit a broad range of abilities, expertise, and learning preferences. From novices to fluent speakers, this variation may show up in EFL contexts as a range of language proficiency levels. In order to create instructional practices that support fairness and diversity, it is imperative to comprehend the dynamics of these classrooms.

Challenges of Mixed Ability Classrooms

Some of the main challenges include:

1. Differing Proficiency Levels: Students may feel encouraged or discouraged based on their performance relative to peers.
2. Engagement Issues: Some students may disengage if they find materials too easy or too difficult.

3. Resource Limitations: Educators may struggle with providing adequate materials and support for various proficiency levels.

Differentiated Instruction

The goal of differentiated instruction is to adjust teaching strategies to each student's unique needs. In an EFL classroom with mixed ability, this can include:

- Flexible grouping a teaching method in which pupils are regrouped and regrouped in different ways to suit diverse activities, social dynamics, and learning demands. This method facilitates improved teamwork and assists in customizing educational experiences to meet the needs of each individual learner. Tomlinson, (2001) defines that it involves assigning students to groups based on their aptitudes, passions, or learning preferences for particular tasks, then switching up the groups for other assignments.

- Tiered Assignments: assignments that are differentiated to meet the different readiness or skill levels of pupils on a given subject. To guarantee that every student can interact with the material in a meaningful way while being suitably challenged, assignments are tier-based on complexity or depth. According to Tomlinson, (2001) claims that provide assignments at varied complexity levels. For example, reading assignments can be modified.

- Choice Boards: A teaching tool that gives pupils choices among different assignments or activities that are connected to a particular learning goal. By giving them the freedom to express their ideas in a way that suits their interests and learning preferences, this empowers students. Gregory & Chapman, (2007) define that give students a list of possible activities so they can choose ones that best suit their skills and interests.

Cooperative Learning

Cooperative learning strategies can foster collaboration and peer support among students with diverse abilities. Techniques include:

- Jigsaw Activities*: A collaborative learning strategy where students are divided into groups, and each group is assigned a different segment of a topic to learn. After mastering their segment, students regroup into mixed groups where each student teaches their segment to peers, ensuring that everyone learns all parts of the topic. According to Aronson et al., (1978), to facilitate knowledge sharing and improve comprehension, each student learns a piece of a subject and instructs their friends.

- Peer tutoring*: An instructional strategy where students help each other learn, often pairing off students with varying levels of understanding. It encourages cooperation and reinforces knowledge as students explain concepts to one another. Gordon&Wilkerson (2014) claim that students with greater skill levels can aid others who are struggling by providing individualized support and strengthening their own learning.

- Encourage students*: The act of motivating and supporting students in their learning journey. This can involve positive reinforcement, offering praise, providing constructive feedback, and creating a supportive environment where

students feel safe to take risks and express their thoughts. Lyman (1987) believes that to consider a question, talk about it with a partner, and then present their findings to the class as a whole using the Think-Pair-Share method.

Scaffolding Techniques

Instructional methods used to support students in their learning by breaking down complex tasks into smaller, manageable parts. According to Wood, Bruner, & Ross, (1976), teachers provide temporary assistance and gradually remove it as students become more competent, fostering independence in learning. Scaffolding provides temporary support that helps students achieve greater understanding. In EFL, scaffolding can include:

- Modeling is the process by which teachers model tasks or language use for pupils to imitate.
- Use of Visual Aids: Wheeler (2018) refers to help with comprehension, use charts, pictures, and visual organizers.
- Gradual Release of Responsibility: As students gradually transition from teacher-centered education to independence.
- Implementation: Strategies for Teachers

Implementing these methods requires strategic planning and flexibility. Teachers should consider:

- Assessment of Student Needs at the Outset: Use tests to determine learning preferences and skill levels;
- Professional Development: possibilities for teachers to get ongoing education and training with the goal of enhancing their abilities, expertise, and efficacy in the classroom. Teachers may stay up to date on the latest trends in education and best practices by participating in workshops, conferences, courses, and collaborative learning communities. Zhang, (2007) believes that to continue your education and professional growth by learning mixed-ability teaching strategies.
- Building an Inclusive Environment: establishing a classroom or learning environment where all students, regardless of their origins or skill levels, feel appreciated, respected, and included. This entails putting into practice tactics that acknowledge various learning requirements, encouraging equity, and creating a feeling of community. Cohen, (1994) refers to foster an environment in the classroom where students appreciate one another and value diversity.

Conclusion

It can be difficult to teach in a mixed-ability EFL classroom, but these challenges can be overcome with the use of efficient strategies including scaffolding, differentiated instruction, cooperative learning, and technology. Teachers can improve their students' language acquisition experiences by implementing these tactics to create an inclusive environment that supports and encourages each student's unique skills.

REFERENCES:

1. Aronson, E., Blaney, N., Stephan, C., Sikes, J., & Snapp, M. (1978). The Jigsaw Classroom. Sage Publications.
2. Cohen, E. G. (1994). Restructuring the Classroom: Conditions for Productive Small Groups. Review of Educational Research, 64(1), 1-35.
3. Gregory, G. H., & Chapman, C. (2007). Differentiated Instructional Strategies: One Size Doesn't Fit All. Corwin Press.
4. Gordon, B. A., & Wilkerson, B. (2014). Peer-Assisted Learning for English Language Learners in Elementary School: A Promising Practice. Literacy Teaching and Learning.

**KICHIK MAKTAB YOSHIDAGI O’QUVCHILARDA
KOMMUNIKATIVLIK QOBILIYATLARINI SHAKLLANTIRISHDA
TRENINGLARNING O’RNI**

Usmanova Dilafruz Satvaldiyevna

*Toshkent shahri Yunusobod tumanidagi 63-umumta’lim maktabining
boshlang’ich ta’lim fani o’qituvchisi*

Annotatsiya: mazkur maqolada kichik maktab yoshidagi o’quvchilarda kommunikativlik qobiliyatlarini shakllantirishda treninglarning o’rni haqida fikr bildirib o’tilgan.

Kalit so’zlar: maktab, o’quvchi, ta’lim, biologik, sinf, tarbiyalanuvchi, shaxs, bola, trening, kommunikativ.

Bizga ma’lumki, kichik maktab yoshi davriga 6-10 yoshli boshlang’ich (I-IV) sinflarning o’quvchilari kiradi. Bola maktab ta’limiga maktabda tarbiyalanayotganida tayyorlanadi. Bunda u maktab uchun biologik va psixologik jihatdan tayyor bo’ladi. Kichik maktab yosh davri uchun xos bo’lgan ga’zi psixologik jihatlari orasida bolaning shaxs sifatida shakllana boshlash jarayoni oiladan tashqariga chiqib, keng jamoa ta’siri ostiga kiradi. Jamoa sifatida birinchi ta’sir – o’qituvchilar jamoasi bo’lsa, ikkinchi ta’sir – sinfdagi bolalar jamoasi hisoblanadi. Bundan tashqari bolaga shu davrgacha notanish bo’lgan o’quv rejasi asosida o’tilayotgan darslar ham katta ta’sir ko’rsatadi. Bunday ta’sirlar natijasida bolada turli xil ijtimoiy – psixologik o’zgarishlar yuzaga kela boshlaydi va bolaning har taraflama shakllanishi kuzatiladi.

Bolaning kichik maktab yosh davrida aqliy jihatdan rivojlanishi uchun asosiy omillar quyidagilardan iborat bo’ladi:

1) Bolaning o’qishi – chunki bola avvallari bilmagan narsalari aynan unga o’tilayotgan fanlar orqali iborat bo’ladi;

2) Bolaning mehnat faoliyati bilan band bo’lishi – bolaga ham oilasida, ham maktabda o’ziga mos bo’lgan ba’zi vazifalar topshirila boshlaydi. Bu esa unda ma’suliyat va javobgarlikni shakllantirish bilan birgalikda aqliy jihatdan kamolotiga ham turtki bo’la boshlaydi;

3) Bolaning atrofdagilar bilan bo’ladigan muloqot jihatlari va mazmunini kengaytirish – chunki bola atrofdagilar bilan munosabat va muloqotga kirishar ekan, ulardan o’zi uchun zarur bo’lgan juda ko’p narsalarni o’rgana boshlaydi. Bu esa uning aqliy taraqqiyoti uchun juda muhimdir. Ayniqsa, bolaning kattalari bilan bo’ladigan muloqoti natijasida unda kattalarga nisbatan taqlid yuzaga keladi, shuningdek, kattalar orasidan topgan ideal obrazlari bola uchun xilma-xil bilimlarini o’zlashtirish manbai bo’lib xizmat qiladi.

4) Kichik maktab yoshidagi bolalarning atrofidagi katta yoshlilar – bobo va buvilari, ota-onasi bilan birgalikda o’qituvchi va tarbiyachilari ham bolaning

muloqotiga kirishuvchanligini rivojlantirish uchun hamkorlikda harakat qilishlari ayni muddao bo‘ladi.

Bu yosh davrida o‘yin faoliyati ham o‘ziga xos xarakter kashf etadi. Ularning mazmuni yangi o‘zlashtirilayotgan hayotiy tajriba, bilimlar hisobiga o‘zgarib boradi. Bola o‘ynash jarayonida maktabda o‘zlashtirgan yangi fanlaridan olgan bilimlaridan keng foydalana boshlaydi. Bolalarning guruh, jamoa bo‘lib o‘ynaydigan o‘yinlari ham asta-sekinlik bilan intellektuallashib boradi. Shuning uchun bu davrda kichik maktab yoshidagi bolalarga nafaqat uyda, balki maktabda ham rivojlantiruvchi o‘yinlar bilan band bo‘lishi uchun etarlicha vaqt ajratish muhim ahamiyatga ega. Bu davrda o‘yin faoliyati, etakchi faoliyat sifatida bola uchun o‘qish faoliyatidan keying ikkinchi o‘rinni egallagan bo‘ladi va uning rivojlanishida hal qiluvchi rol o‘ynaydi. Bola o‘yin faoliyati davomida ham bevosita atrofdagilar bilan muloqotga kirish ko‘nikmasini egallash bilan birga aqliy jihatdan ham rivojlanib boradi.

Yuqoridagilarni hisobga olgan holda biz mazkur metodik tacsiyada kichik maktab yoshidagi o‘quvchilarning intellektual salohiyatini yuksaltiradigan va kommunikativ qobiliyatini rivojlantiradigan treninglar haqida fikrlar bildirib o‘tganmiz. Treningning asosiy maqsadi: shaxsni psixologik (ruhiy) ozod qilish, bunda tabiiy erkinlikni his etishni, o‘z guruhida va undan tashqarida o‘zaro munosabat va aloqa o‘rnata olishdan iborat. Trening – shaxsda mavjud bo‘lgan yoki vujudga keladigan muammolarni hal qilish uchun zarur bo‘lgan bilim, ko‘nikma, malakalarni hosil qilish maqsadida bahs–munozara, o‘yin va mashqlar orqali o‘tkaziladigan mashg‘ulotlar yig‘indisidir.

“Avtobusda”

Ishtirokchilardan biri avtobusdagi bezori rolini o‘ynaydi, qolganlar esa yo‘lovchilar hisoblanadi. Bezori avtobusdagi ikkita o‘rindiqni egallab olib, biriga o‘zi o‘tiribdi, biriga esa magnitofonni qo‘ygan. U hech kimga joy bermoqchi emas. Yo‘lovchilardan har biri bezori bilan til topishib uning yoniga o‘tirishga harakat qilib ko‘rishi kerak. Shart shuki – maqsadga janjalsiz erishish lozim.

Mazkur treningni o‘tkazishdan maqsad o‘quvchilarda muomala madaniyatini shakllantirish, shaxslararo munosabatlarni ijobiy rivojlantirish hisoblanadi.

“Avlodlar o‘rtasidagi nizo”

Maqsad: O‘quvchilarda muomala madaniyatini shakllantirish, shaxslararo munosabatlarni ijobiy rivojlantirish.

Bunda uchta o‘quvchi ishtirok etadi – yigit, qiz va katta yoshli odam. Avlodlar o‘rtasida “Ex, hozirgi yoshlar ... .” qabilida taqlid uyushtiriladi. Yigit va qizning vazifasi esa imkoni boricha xushmuomalalik bilan nizodan qochish. Hay’at a’zolari, ya’ni kuzatuvchilar har bir o‘quvchining harakatini baholab boradi.

“Ikki qo‘llab ko‘rishish”

Ishtirokchilarning hammasi doira shaklida o‘tirishadi. Qo‘llar bir-biriga birlashtirilgan bo‘ladi. Ishtirokchilar baravariga xohlagan tomonidagi (chap yoki o‘ng yonidagi) kishiga salomlashish uchun qo‘shqo‘llab qo‘l uzatadi. Unisi esa

qo‘llarini yonidagisiga uzatishi mumkin va birinchi ishtirokchiga navbat etgunicha shu holda davom etadi. Shunday qilib bir nechta mos kelmaslik holati kuzatilishi tabiiy. Ana shunda qanaqangi qiy-chuv ko‘tarilishini ko‘rasiz.

Bu o‘yinni bir necha bor takrorlash nafas rostdash va tinchlanish uchun foydalidir.

“Intervyu”

Maqsad: O‘quvchilar bir-biri bilan tanishish va boshqalarni eshitishga o‘rgatadi.

Guruhlarni juftlarga bo‘lish kerak. Har bir bola yonida o‘tirgan o‘rtog‘iga o‘zi haqida gapirib beradi. Gapirayotgan odamning gapini bo‘lmasdan uning hikoyasini diqqat bilan eshitish kerak. Hikoya besh daqiqadan oshmasligi lozim. Boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi yoki psixolog vaqtni nazorat qiladi. Barcha diqqat bilan eshitishni o‘rganganidan keyin guruh birga yig‘iladi. Har bir bola o‘zining xamrohini tanishtiradi, eslab qolganlarni aytib beradi.

“Men bu ....”

Bu o‘yin bolalar o‘rtasida ishonchli muhit paydo bo‘lgandan keyin o‘tkaziladi.

Maqsad: bolalar bir-birlarini yaqindan taniydilar, o‘zlari haqida gapirib berishlari uchun yordam beriladi.

Materiallar: kichikroq qog‘ozlar, har bir bola uchun ruchka va tog‘nog‘ich. Hamma bolalarga qog‘oz va ruchka tarqatiladi. Har bir bola besh daqiqa davomida o‘zini ta’riflovchi 10 ta so‘z yoki jumla yozadi. O‘zining tavsifini har bir bola qog‘ozga yozib, ko‘kragiga qadab oladi. Ma’lum vaqt o‘tib, bolalar ayvonchada aylanib, bir-birlari haqidagi tavsiflarni o‘qiy boshlaydilar. Hamma o‘qib bo‘lgandan keyin, davra qurib o‘tiradilar, kim nimani eslab qolsa, hayratga solgan, kuldirgan bo‘lsa shularni muhokama qiladi.

“Koptok”

Maqsad: Bolalar ismini eslab qolish va guruhdagi bezovtalikni tarqatish.

Materiallar: Koptokcha.

Hamma bolalar davra qurib turadilar. Psixolog biror bolaga koptok otadi, bunda u o‘zini va kopyokni otgan bolaning ismini aytadi. O‘yin ishtirokchilari bir-birlarining ismlarini qayta-qayta so‘rab eslab qolgunlaricha va koptokni tez-tez oshirgunlaricha davom etadi.

“Barchaning e’tiborida”

Maqsad: muomalaning verbal va noverbal vositalarini umumlashtirish. Muomalaning turli vositalarini qo‘llagan holda atrofdagilarning diqqatini jamlashtirish malakasini shakllantirish.

Barcha ishtirokchilar aynan bir masalani atrofdagilarni jalb qilgan holda (albatta jismoniy kuch ishlatmay) hal qilishlari kerak. Sarflanadigan vaqt: 15 daqiqa.

“Men kim”

Agar o‘quvchilar bir-birlari bilan tanish bo‘lsalar tanishuv mashqini o‘tkazish shart emas. Bu o‘yinda har bir ishtirokchiga qalam va A 4 qog‘ozi 4

bo‘lakka bo‘lib tarqatiladi. Har bir ishtirokchi qog‘ozga 5 daqiqa ichida o‘zining 10 ta xarakter sifatlarini ya’ni o‘zi haqida so‘z yoki ibora bilan ifodalab yozadi, so‘ngra ko‘kragiga taqib oladi. Yozib bo‘lgach o‘quvchilar davra bo‘ylab aylanib bir-birlarini xarakterlarini o‘qib chiqadilar. O‘qib bo‘lgach o‘quvchilar davra bo‘lib o‘tiradilar va bir-birlari haqidagi ayniqsa ularni ajablantirgan sifatlarini muhokama qiladilar. Xulosa qilib aytsak bugungi kunda ajdodlarimiz orzu qilgan barkamol avlodni tarbiyalash, shakllantirish uchun Davlat Dasturi ishlab chiqilib, u davlat siyosati darajasida bodqichma-bosqich amalga oshirilmoqda. Tarixga nazar soladigan bo‘lsak, azaldan bizning diyorimizdan Imom Buxoriy, Ibn Sino, Abu Nasr Farobiy, Abu Rayhon Beruniy, Al-Farg‘oniy, Mirzo Ulug‘bek, Alisher Navoiy kabi buyuk allomalar etishib chiqqan va ular o‘zlarining noyob iste’dodlarini juda yoshlik chog‘laridanoq namoyon qilganlar. Shuning uchun buyuklik, yuksak iste’dod egasi bo‘lish qonimizda bo‘lib, hozirgi kunda ko‘plab iqtidorli bolalarning etishib chiqayotganligi bejiz emas.

Bugungi ma’rifatli jamiyat, barkamol avlodni tarbiyalash davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishi deb e’lon qilindi. Uning amalga oshirilishi avvalo mamlakatimizdagi ijtimoiy-siyosiy muhitni yaxshilashga olib keladi, jamiyatimizda yangi shaxslar-komil insonlar vujudga keladi, yoshlarning jamiyatda o‘z o‘rnini topish jarayoni tezlashadi. Zero, har bir inson voyaga etish arafasidayoq jamiyatda o‘z o‘rnini topa olishi va belgilay bilishi lozim.

Qobiliyatlarning rivojlanishida qiziqishlarning ahamiyati kattadir. O‘quvchining qiziqishi, xohishi, layoqati, iqtidori, iste’dodini o‘z vaqtida aniqlab olish, uni rivojlantirish sinf rahbari, amaliyotchi psixolog tomonidan olib borilishi maqsadga muvofiqdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Qurbonov. Didaktik o‘yinlar. Xorazm viloyat pedagog kadrlarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti. Urganch, 2011.
2. Tolipov O‘, Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiyalarning tadbqiqiy asoslari. – T.: 2005.
3. Yo‘ldoshev J.G‘, Usmonov S.A. Zamonaviy pedagogik texnologiyalarni amaliyotga joriy qilish. – T.: 2008.
4. M.E.Jumayev, N.T.Axmedova, B.S.Abdullayeva, N.U.Aslova. “Boshlang‘ich sinflar uchun matematikadan didaktik materiallar”. Toshkent – 2016.

СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ ЭКОЛОГО- ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ СТУДЕНТОВ В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВОЙ ТРАНСФОРМАЦИИ

Ли. Куньлинь
исследователь, УзГУМЯ

***Аннотация:** Освещены такие актуальные проблемы, как создание электронных методических средств экологического образования, использование современных инноваций в реализации экологического образования. Также отмечен ряд научных результатов на основе проведенных в Китае исследований по развитию эколого-педагогического образования среди молодежи. Дано описание теоретических и научных взглядов, направленных на эффективное решение проблемы исследования.*

***Ключевые слова:** студенты, экология, природа и человек, инновации, образование, развитие, учение.*

Основу китайских учений составляет идея единства человека и природы. В учении Конфуция отмечен провиденциализм т.е., непреодолимость природы и провидения. В учении Лао-цзы поддерживается истинная природа вещей, рассматриваются действия людей через призму законов природы, единение человека и природы. Учение Чжуан-цзы основано на уважительном отношении к природе, на заботе о безопасном воздействии человеческих изобретений и научно-технического прогресса на окружающую среду. Мэн-цзы отмечал, что понимание своей натуры неразрывно связано с пониманием природы. Сюнь-цзы ПИСАл, что люди, познавшие суть взаимодействия человека и природы, могут считаться просвещенными; он вслед за Конфуцием отмечает связь между провидением и человеком. Во ИИ в.н.э. в Китае некоторые философы отказывались от своей привычной жизни и занимаемых должностей, чтобы вести уединенный образ жизни. Их философия стала толчком для развития такого традиционного китайского учения, как даосизм. Основу данного учения составляет не человек, а «Дао», или «закон природы». Учение базируется на природе вещей и естественных закономерностях. Таким образом, во всех традиционных учениях Китая отмечается, что людям не нужно вмешиваться в естественные природные процессы.

Рассматривая традиционные китайские учения, можно заметить, что вся китайская культура является экологически направленной. В конфуцианстве, даосизме и буддизме существенную роль определяет «согласование с обстоятельствами», т. е. единство природы и человека является органически целостным состоянием. Китайская экологическая традиция наполнена мудростью, все ее принципы гармоничны и не противоречат друг другу. Е.А.Авходеева акцентирует внимание на единстве

мнений (каждый человек должен соблюдать моральные каноны, быть ко всему разумным, поддерживать согласие, даже при наличии разногласий) [1, 10-13 с.]. Следовательно, вся китайская экологическая культура построена на единстве человека с природой.

Китай – многонациональная страна, представленная 56 национальностями, каждая из которых имеет свои уникальные экологически ориентированные традиции, причем все они почитают природу: леса и горы, называя их «священное дерево», «священная гора». Эти традиции зародились еще до нашей эры и продолжают существовать в современном мире. Е.А.Сушков в качестве основы традиционной китайской культуры выделяет трудолюбие и самосовершенствование. Он считает, что данный подход находит свое отражение и в китайской экологической этике. На этом подходе базируется вся жизнь китайского населения. В.В.Хорольский и Цзечун Ху в качестве основы основ выделили уважение к природе и бережное использование ее ресурсов. Они отмечают, что глава КНР Си Цзиньпин часто говорит о важности экологической этики: «зеленые горы и изумрудные воды – несметные сокровища», «мировое сообщество единой судьбы» [3, 150-153 с.].

Следовательно, экологическая культура и этика подчеркиваются на государственном уровне. М.И. Варакина указывает на то, что китайская философия, представленная тремя системами – конфуцианством, даосизмом и буддизмом, предлагала свой собственный порядок взаимоотношений общества и природы. По ее мнению, конфуцианство определяет человека как одну из «десяти тысяч вещей», но в то же время самую ценную из них. Именно человек, в первую очередь правитель, в конечном итоге несет ответственность за порядок или беспорядок в Поднебесной. Небо проявляет свою волю через различные природные признаки: затмения, засухи, наводнения, появление необычных животных и птиц. Если правитель соблюдает этику и почтительно относится к природе, то в Поднебесной царят гармония и порядок. Но как только правитель отклоняется от своего пути – Дао, небо немедленно проявляет свои ужасные знаки, Поднебесная входит в состояние хаоса, а народ, «голос неба», может его сместить.

Сам Конфуций мало что говорит об отношениях между человеком и природой, поскольку его учение в первую очередь адресовано человеку и обществу (как антропоцентрическому, так и социоцентрическому). В суждениях Лунь Юя можно выделить четыре принципа взаимоотношений общества и природы:

- 1) чтобы стать достойным членом общества, человек вынужден постоянно углублять свои знания о природе, знать не только повадки животных и птиц, но и закономерности роста деревьев и трав;
- 2) человек, а значит, и общество могут получать жизненные силы и отдыхать только на природе;
- 3) необходимо заботиться о животном мире и природных ресурсах;

4) необходимо регулярно совершать торжественные молитвы и жертвоприношения в честь духов Неба и Земли, а главное – на высшем уровне государства.

На протяжении более 20 лет основные группы специалистов, прошедшие профессиональную подготовку в области окружающей среды, стали основой формирования экологической этики. Китай принял участие в мероприятии под названием «Глобальный план исследований и наблюдений за окружающей средой», организатором которого был США. Цинь Тинтин, изучив развитие экологической культуры и этики современного Китая, обнаруживает, что с 1980-х гг. по настоящее время в этой области произошли качественные изменения [4, 217-228 с.]. Правительство Китая разработало и реализует в качестве стратегической задачи воспитание и подготовку личности в интересах охраны окружающей среды, гармонизацию отношений личность – природа – культура. Создана и развивается ориентированная на практику система формирования экологической этики в начальных, средних и высших учебных заведениях. Существует также система внеуниверситетского образования и научной подготовки. В то же время в Китае еще предстоит проделать большую работу по развитию экологической этики.

Основная задача, которая ставилась в Китае во все времена, заключалась в воспитании экологически образованных граждан. В Китае считается важным воспитание таких граждан, которые в основу своей жизни ставят экологическое сознание и строят экологическое общество. Знание экологической этики всегда отличало китайскую культуру. Основные традиционные китайские учения построены на взаимосвязи человека с природой.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Авходеева Е.А. Этика отношения к живому в китайской культурной традиции // Биоэтика. 2015. № 1. – С. 10-13.
2. Баркова Э.В. Экофилософия как рефлексивная метапозиция в расширении границ идентификации субъекта современного мира // Сборник научных статей по итогам Международной научной конференции «Российская идентичность: социокультурный контекст». М., 2019. - С. 45-53.
3. Хорольский В.В., Цзечун Х. Экологическая культура Китая в СМИ России 2015-2020 годов // Материалы Международного научного онлайн-семинара «Диалог культур в медиaprостранстве». – Ставрополь. 2021.– С. 150-153.
4. Цинь Т. Современный экологический кризис в Китае и меры противодействия ему // Теории и проблемы политических исследований. Т. 6. № 3А. 2017. – С. 217-228.

RAQAMLI TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA TALABALAR PEDAGOGIK ATAMALARDAN FOYDALANISHINING ZAMONAVIY TENDENSIYALARI

Mavlanov Shavkat Yusupovich
O‘qituvchi, NamDPI

Annotatsiya: *Zamonaviy pedagogik atamalar va tushunchalarni muntazam o‘rganib borish, talabalar muloqotida yangi, chet so‘zlar, ya’ni atama va tushunchalarni to‘g‘ri talaffuz qilish yoki o‘z o‘rnida qo‘llash bilan bog‘liq bilimlarni rivojlantirishga oid qator manbalarga asoslangan tavsiflar qayd etilgan. Talabalar pedagogik atamalarni kelgusi amaliy faoliyatlarida izchil qo‘llay olishi, ta’lim-tarbiya jarayonlarini zamon talablari darajasida tashkil etish imkonini yaratishga xizmat qilishi haqida fikrlar ta’kidlangan.*

Kalit so‘zlar: *kasbiy, talabalar, pedagogik atamalar, ta’lim va tarbiya, chet so‘zlar, usullar, transformatsiya.*

Hozirgi vaqtda pedagogik atamashunoslikning amaliy-nazariy masalalarini yanada chuqurroq o‘rganish, atamalarning yaratilishi va izohlanishi, amaliyotda iste’mol sifatida qo‘llanilishini tartibga solish masalalari pedagogik tadqiqotlarning ilmiy-nazariy va amaliy muammosiga aylandi. Shu bois o‘zbek tilining turli atamashunoslik tizimlarini tadqiq etish va ularni atamashunoslikning turli xil masalalariga doir atroflicha izlanishlar olib borish dolzarb masalalaridan sanalib qoldi. O‘zbek tili Davlat tili maqomiga erishgan bugungi davrda oliy ta’lim muassasalarida pedagogik atamalarni takomillashtirish, ulardan to‘g‘ri foydalanish masalalari yuzasidan yangidan-yangi vazifalarni ishlab chiqish muhim ahamiyat kasb etadi.

Pedagogik sohasiga doir atamalardan foydalanishning o‘zi ijtimoiy jarayon bo‘lib, ular matn, og‘zaki yoki yozma tarzda ifodalanadi. Atamalar qo‘llanilishi davomida ijtimoiy funktsiyani bajaradi yoki ijtimoiy komponent sanaladi. Atamalardan boshqalar bilan o‘zaro munosabatimiz ifodalash davomida va hatto yolg‘iz o‘zimiz uchun gapirganda yoki yozganda foydalanamiz. Atamalar orqali voqelikni tasvirlash, shaxsiyatimizni tanitish, boshqalar bilan muloqot qilishning asosiy vositasi sifatida va ular orqali yangi so‘z ma’nolarini yaratish bilan birga o‘zga millatlar madaniyatini ham o‘rganishga xizmat qiladi. Atamalar matnni tashkil etuvchi so‘zlar, so‘z birikmalari, makol va matal, aforizmlar va shu kabilar asosida muloqotimizda paydo bo‘ladi. Shy bois, odatda atamalarning kelib chiqishida tarjima usullari muhim ahamiyat kasb etadi. Ilk bor tarjima, ya’ni transformatsiya usullari Vine va Darbelnelarning tadqiqotlarida metodologik makcadga asosan tacniflab o‘tilgan [1, 437-b.]. Xususan, talabalar kasbiy kompetensiyani egallashiga yordam berish uchun mo‘ljallangan nazariya va amaliyot o‘rtasidagi dialektikaga alohida ahamiyat berilgan. P.Nyumark tarjima transformatsiyalarni trancferensiya, natyralizatsiya, madaniy-tacviriylar ekvivadent,

komponentli tahlil, sinonimli, to‘liq tarjima, o‘zgarishlar yoki transpozitsiyalar, modulyatsiya, tarjimaning rasmiy ycllybi, o‘rin to‘ldiruvchi, perifraza, birlashma va eslatmalarni tasniflagan.

Atamalar transformatsiya usullaridan foydalanish salmog‘i asliyat va tillarining bir-biriga qardosh yoki qardosh emasligi bilan bog‘liq, ular transformatsiya munosabati bilan muloqot muomalasiga kirgan ikki til (asliyat va tarjima)ning tipologik, stilistik, lingvostilistik, pragmatik, lingvopragmatik, lingvokulturologik, sotsiolingvistik hamda lingvotekstologik xususiyatlar orqali tanlanadi [3, 136-147 b.]. Atamalarni qo‘llash jarayonida eng ko‘p qo‘llanadigan transformatsiyalar: so‘z tartibining o‘zgarishi, so‘z qo‘shish, so‘zni tushirib qoldirish, umumlashtirish, konkretlashtirish, kalkalash, tasviriy tarjima usullari kabilar hisoblanadi. Transformatsiyalar sonining kam bo‘lishi tillarning bir-biriga yaqinligidan, transformatsiyalar miqdorining ko‘pligi tillarning bir-biridan uzoq ekanligidan dalolat beradi. Atamalarni transformatsiya qilishda uning kaysi sohaga tegishli ekanligiga qarab turli xil transformatsiya usullarini qo‘llanishi mumkin. Ular qo‘llanilganda asliyat bilan transformatsiyaning leksik va sintaktik xususiyatlariga e’tibor qaratiladi. Pedagogik atamalarni izohlashda aslyatdan transformatsiyaga o‘tkazish va talqin qilish jarayonida ko‘plab usullar mavjud bo‘lib, bu usullar matndagi atamalar transformatsiyasini talabalar uchun moslashtirishga yordam beradi. Mavjud usullardan ba’zilar tez-tez, ba’zilar esa kamroq qo‘llaniladi [4, 236-b.]. Ta’kidlash joizki, barcha usullar atamalarni transformatsiya qilish uchun juda muxim sanaladi.

Kasbiy atamalar, ma’lum bir kasb-hunarga oid tushunchalar sanalib, kasbga doir atamalardan iborat bo‘ladi. Masalan o‘qituvchi kasbga oid atamalarga: reyting, baho, yillik o‘quv reja, sinf jurnali, pedagoglar kengashi va shu kabilardir. Qayd etish joizki, atamalarni tartibga keltirish, ularni tadqiq etish har bir tilda muhim ahamiyat kasb etadi. Shu bois atamalarni yaratish tamoyillari va ularni tartibga keltirish muammolari bilan shug‘ullanuvchi soha atamashunoslik deb nomlanadi. Ma’lum fan yoki kasb-hunar sohasiga oid muayyan bir tushunchalarni aniq ifodalash maqsadida ma’nosi maxsuslashtirilgan so‘z yoki so‘z birikmalari atama deyiladi. Mamlakatimizda atamalarni tartibga keltirishga qaratilgan ishlar mustaqilligimizning ilk yillaridayoq amalga oshirilgan. Ta’limda o‘quv fanlar yuzasidan qo‘llanadigan ba’zi terminlarni ifodalashda turli xil yondoshuvlar uchrab turadi. Xuddi shu holatni oliy ta’lim muassasalaridagi mavjud o‘quv fan dasturlari, darsliklar, ilmiy-uslubiy o‘quv qo‘llanmalarda ham uchratish mumkin. Xususan, pedagogika fanini o‘qitish jarayonida atama va terminlarning turlicha ifodalanishi, undagi nomutanosibliklar bundan mustasno emas.

So‘nggi o‘n yillar davomida o‘quv adabiyotlarda pedagogik atamalar keng miqyosda qo‘llanilmoqda. Jumladan: pedagogik atamalardan alohida foydalanish nofilologik yo‘nalishi talabalarining kasbiy kompetentligini rivojlantirishning etimologiyasiga to‘liq mos keladi; pedagogik atamalar nofilologik yo‘nalishi talabalarining kasbiy kompetentligini rivojlantirishda bevosita predmeti bo‘lishi, faoliyati, ko‘p o‘lchovli, bir vaqtning o‘zida yaxlit, bilim va ko‘nikmalar tizimini

amalga oshiradigan jarayonlarni ifodalaydigan vosita vazifasini bajaradi; noan’anaviy ta’limni amalga oshirishda nofilologik yo’nalishi talabalarining kasbiy kompetentligini rivojlantirish jarayoni uchun pedagogik atamalar qo’llaniladi.

Talabalarning kasbiy kompetentligini rivojlantirishda pedagogikaga oid atama va tushunchalar tizimini takomillashtirish, ta’lim sohasida sinovdan o’tgazishga qaratilgan chora-tadbirlarni ishlab chiqish va ularni muntazam amalga oshirish zarur. Pedagogika ta’limi sohasiga oid atama va tushunchalarning barcha yo’nalishlari uchun yagona standart shakllarini ishlab chikish va amaliyotga joriy etish orqali pedagogik atamalar bilan bog’liq nomutanosiblikning bartaraf etilishi talabalarning kasbiy kompetentligini rivojlantirishda pedagogika fani orqali egallaydigan bilim, ko’nikma va malakalari sifatini oshirishga samarali ta’sir qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO’YXATI:

1. Angela Duckworth. Grit: Why passion and resilience are the secrets to success. Ebury Digital; 1st edition. 4 May 2016. – 437 p.
2. Ahmedov K.S. Kimyo atamalarining ruscha o‘zbekcha qisqacha lug‘ati. Monografiya. – T., Fan, 1993, – 41 b.
3. Andersen, Ø. Terminology and pragmatics. In: M. Koskela, C. Laurén, M. Nordman & N. Pilke (Eds). Porta Scientiae I. Lingua specialis. Vaasa: Proceedings of the University of Vaasa. 2002. – P. 136-147.

ФОРМИРОВАНИЕ 4К-КОМПЕТЕНЦИЙ ЧЕРЕЗ ЦИФРОВУЮ ТРАНСФОРМАЦИЮ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА В НАЧАЛЬНЫХ КЛАССАХ

Кузиева Диёра Умарбек кизи
Магистрант 2-курса, ТГПУ имени Низами

Аннотация: данная статья рассматривает важность формирования 4к – компетенций через цифровую трансформацию у учеников начальных классов на уроках русского языка. Автор рассматривает концепцию "4К-компетенций" (креативность, коллаборатсия, критическое мышление, коммуникация), выделяя их ключевую роль в развитии языковых навыков у младших школьников. В заключении статьи делаются выводы о значимости использования интерактивных методов для эффективного формирования 4К - компетенций у младших школьников на уроках русского языка.

Ключевые слова: 4К-компетенций, креативность, коллаборатсия, критическое мышление, коммуникация, методы обучения, системно-деятельностный подход.

В рамках современного образовательного процесса 4К-компетенций (критическое мышление, креативность, коллаборатсия и коммуникация) становятся основополагающими для формирования у младших школьников навыков, необходимых для успешной жизни в обществе. Эти компетенции способствуют не только углубленному пониманию учебного материала, но и развитию личности ребенка.

Формирование 4К-компетенций через цифровую трансформацию на уроках русского языка необходимо для развития всесторонне развитой личности ученика. На уроках русского языка эти компетенции интегрируются через разнообразные формы работы: анализ текстов, творческие задания, групповые проекты и дискуссии. Цифровая трансформация делает обучение динамичным и интерактивным, помогая формировать необходимые навыки у учащихся.

1. Критическое мышление: Развитие способности анализировать информацию, используя цифровые ресурсы (например, онлайн-игры, видео), задавать вопросы и принимать обоснованные решения, что позволяет ученикам осознанно подходить к учебному процессу и способствует формированию аналитических навыков.

2. Креативность: Стимулирование творческого подхода к решению задач. Игровые методы обучения могут эффективно развивать креативные способности через создание проектов и участие в игровых ситуациях.

3. Коллаборатсия: Умение работать в команде, делиться мнениями и уважать идеи других. Это особенно важно в совместных обучающих играх и заданиях. Групповые задания с применением цифровых платформ (например,

Кахоот или образовательные сайты) стимулируют совместное обучение, взаимодействие и обмен идеями.

4. Коммуникатсия: Использование форумов и чатов для обсуждения уроков помогает развивать навыки общения, важного в группе или в классе. Ученики учатся формулировать эффективное выражение мысли, активное слушание и аргументировать свои точки зрения.

А теперь рассмотрим с практическим взглядом на формирование 4К - компетенций на уроках русского языка в начальных классах. В современном мире образование должно не только передавать знания, но и развивать ключевые компетенции, необходимые для успешной адаптации в обществе. На уроках русского языка в начальных классах формирование 4К - компетенций - коллаборатсии, критического мышления, креативности и коммуникатсии - является приоритетом. Рассмотрим, педагогические техники для развития 4К – компетенций.

Педагогические техники для развития критического мышления:

«Загадки»; «Мозговой штурм»; «Таблица вопросов»; «Интеллектуальная разминка (опрос) или тест».

К педагогическим техникам, развивающим креативность можно отнести:

«Метод проб и ошибок»; «Метод контрольных вопросов»; «Метод ассоциатий. Синквейн».

К педагогическим техникам, развивающим коммуникатсию можно отнести:

Составь задание партнеру; Отзыв на работу товарища; Групповая работа по составлению кроссворда; «Отгадай, о ком говорим»; Диалоговое слушание (формулировка вопросов для обратной связи); . «Подготовь рассказ...», «опиши устно...», «объясни...».

К педагогическим техникам, развивающим кооператсию можно отнести:

Создание кластера; Создание коллажа; Создание кроссворда и т.д.

Эти компетенции можно успешно развивать через внедрение игровых методов обучения, которые делают процесс познания более увлекательным и эффективным.

Критическое мышление формируется в процессе осмысления прочитанного, креативность — в создании оригинальных текстов и решений. Коммуникатсия и коллаборатсия развиваются в коллективной деятельности, что способствует формированию командного духа и навыков взаимопонимания между учениками.

Внедрение 4К - компетенций в структуру уроков русского языка не только углубляет языковые знания учащихся, но и подготавливает их к успешной социализации в будущем, развивая необходимые жизненные навыки.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Е.В. Архипова. Развитие речи: учебное пособие для учителей начальных классов, - М, 1995.
2. М.Р.Львов. «Справочник по методике русского языка». Москва - 1988 год.
3. Роль народных языковых средств в развитии речевой компетенции младших школьников в процессе. А. Махфуза, и.о. доцента журнал «Преподавание языка и литературы». №5, 2023г.

RAQAMLI TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA TURIZM VA MEHMONDO‘STLIK INDUSTRIYASIDA SIFAT MENEJMENTNING O‘ZIGA XOS XUSUSIYATI

Azimjonov Abdurahmon Shuxrat o‘g‘li

*Alfraganus universiteti Turizm fakulteti turizm va mehmondo‘stlik yo‘nalishi 1-
bosqich talabasi*

Annotatsiya: mazkur tezis mehmondo‘stlik industriyasida sifat menejmentining o‘ziga xos xususiyatiga bag‘ishlangan. Tezisda, shuningdek, mehmondo‘stlik industriyasida sifat menejmentini takomillashtirish yuzasidan takliflar o‘z aksini topgan.

Kalit so‘zlar: turizm, mehmondo‘stlik, industriya, sifat, menejment.

Turizm industriyasida sifat menejmenti tizimi (SMT) deganda turistik korxona tijorat faoliyatida yakuniy maqsad bo‘lgan sifatni mo‘ljallab boshqarish jarayoni tushuniladi. SMT – bu boshqaruv tizimi bo‘lib, u sifat sohasida siyosatni va maqsadlarni doimiy shakllantirish va bu maqsadlarga erishish uchun yaratiladi. Samarali va natijaviy SMT asosiy elementlari quyidagilardan iborat:

1. Sifat sohasidagi boshqaruv siyosati va maqsadlar majmui;
2. Resurslar mavjudligi (xodimlar, moddiy, moliyaviy va axborot ta‘minoti);
3. Maqsadga erishishning bayon etilgan algoritmi (jarayonlar, bosqichlar va hujjatlar);
4. Tashkiliy tuzilma.

Servis korxonalaridagi strategik boshqaruvning muhim yo‘nalishlaridan biri personal menejmenti sanaladi. Bu yo‘nalish chet el amaliyotida XX asrning 70-80 yillarida paydo bo‘lgan. Servis korxonasi boshqarish jarayoni qishloq xo‘jaligi yoki industrial sektorda faoliyat yuritayotgan tashkilotlar boshqaruvi bilan ko‘pgina umumiy tavsiyalarga ega. Servis korxonasidagi boshqaruv jarayoni xususiyatlarini alohida ko‘rib chiqish zarur. Boshqaruvning asosiy funksiyalari quyidagilardan iborat:

- ishlab chiqarish faoliyatini, maqsad va vazifalarni shakllantirish;
- maqsadlarga erishishni rejalashtirish va vazifalarni hal qilish;
- yechimlarni qabul qilish, u yoki bu harakat variantlarini qabul qilish;
- yechimlarni amalga oshirish, buyruqlarni tasdiqlash, personalni tayyorlash, ularga instruksiya berish va ularni uyushtirish, majburiyatlarni taqsimlash, jarayonni tartibga solish;
- belgilangan rejalar bajarilishini nazorat qilish.

Tadbirkorlik nuqtayi nazaridan qaraganda, mehmonxona o‘zida tijoriy mehmondo‘stlik xizmatlarini taqdim etish bo‘yicha maxsus korxonani namoyon etadi. U iste‘molchilarga o‘z qulayligini va xizmat ko‘rsatishini taklif qiladi. Mehmonxona servisi sohasidagi barcha ishlar bir qator xususiyatlarga ega. Ularni bilish korxona daromadi va samaradorligini oshirish imkonini beradi. Birinchi

navbatda, mehmonxona menejerlar korpusi mijozlar mehmonxonani tanlashida quyidagi omillar ta’sir ko’rsatishini bilishi zarur:

- mehmonxonaning joylashgan o’rni, mehmonlar uchun borishga qulayligi va uning atrof-muhiti xushmanzara va sokinligi bilan ularni jalb qila olishi. Tashrifdan maqsad ham, odatda, aynan shu bilan bog’liq;

- xizmat ko’rsatishning afzalligi va sifati, xususan: uxlash xonasining qulayligi, restoranlar, barlar va boshqalar. Bularning barchasi mijozlar uchun qurbi etadigan darajada hisoblanganligi, hajmi va narxlari bo’yicha differensial yondashilganligi;

- servis darajasi – taqdim etiladigan xizmatlarning assortimenti, turli qulayliklarning mavjudligi, ularning stili va sifati, nomerlarning shinamligi va tozaligi, har bir xizmatning o’z vaqtida bajarilishi;

- hamkasblar va do’stlarning tavsiyalari bilan 85% dan ortiq ishbilarmon sayohatchilar sayoxat va mehmonxona to’g’risida mustaqil qaror qabul qiladilar. 35% o’z qarorini turistik agentlarning tavsiyalariga ko’ra, tez-tez safarda bo’ladigan hamkasblari, do’stlari, tanishlarining ko’rsatmasiga qarab qabul qilishadi. 20% esa korporatsiya yoki kompaniya siyosatini hisobga olib qaror qabul qiladilar;

- mehmonxona zanjiriga tegishli alohida mehmonxona yoki mehmonxonalarda yashashning oldingi tajribasi. Bu omilni 33% ishbilarmon sayohatchilar hisobga olishadi. Ular mehmonxona zanjirining keng tarqalgan va oldingi yuqori darajada xizmat ko’rsatilishi bilan buni ma’qul ko’rishadi. 40% esa zanjir yuqori sifatli xizmat ko’rsatadi, deb hisoblaydilar. 15% mehmonlar esa mehmonxona zanjirini band qilish (reserve) qo’layligi uchun ma’qul ko’rishadi. Zanjir mehmonxona bu dunyoga o’z mehmonxonalari keng tarqatgan yagona va yaxlit boshqaruv tizimi, standarti, dizayni, marketing strategiyasini umumlashtira olgan mustaqil mehmonxona oilasidir;

- nufuzli mehmonxona (yulduzlar). Ushbu omil mijozga ma’lum mehmonxona qulayligining his etilishini ta’minlaydi. Nufuz mehmonxonaning joylashgan o’rni, taklif etiladigan xizmatlarning sifati, darajasi, qulayligi, uning ichki muhiti, tashqi ko’rinishi, xizmat ko’rsatuvchi xodimlarining malaka darajasi va boshqalardan hosil bo’ladi.

Xulosa qilib aytganda, mehmonxonalarning rivojlanishida xizmat qiluvchi xodimlar alohida rol o’ynaydi. Bitta mehmonxonada turli kasbdagi, xususan, 5 dan tortib to 10 ta mutaxassislikgacha xodimlar ishlaydi. Mijozga ko’rsatiladigan har qanday xizmat bir nechta xizmatlarning kooperatsiyalashuvini talab qiladi. Shundan turli xil xizmatlar va turli mutaxassislarni muvofiqlashtirib turish muhimligi kelib chiqadi. Ular shunday tarzda hamkorlikda ishlashlari kerakki, mijozda paydo bo’ladigan muammolar tezda va osonlikcha mehmonxona rahbariyatining aralashuvisiz hal etilishi lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO’YXATI:

1. Alonso, A.D., & Ogle, A. (2019). Tourism and hospitality small and medium enterprises and environmental sustainability. Management Research Review. Spain, Madrid – Science publisher, 46-59.

2. Abiyev J.N. Milliy iqtisodiyotda turizm tarmog‘ini rivojlantirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarini takomillashtirish. Iqtisodiyot fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) ilmiy darajasini olish uchun tayyorlangan dissertatsiya avtoreferati. Samarqand, 2019 y.

3. Ruziyev Sh.R. O‘zbekistonda tarixiy-madaniy turizmni rivojlantirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmini takomillashtirish. Iqtisodiyot fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) ilmiy darajasini olish uchun tayyorlangan dissertatsiya avtoreferati. Samarqand, 2019 y.

KASBIY-TA’LIM TIZIMIDA ARXITEKTURAVIY LOYIHALASHNI O’RGATISHDA INTERFAOL METODLARDAN FOYDALANISH

Ergashev Bobirjon Boxodirovchi

Professional ta’limni rivojlantirish instituti, pedagogika fanlari doktori, professori

Annotatsiya: O’quvchi va o’qituvchining faol hamkorligiga asoslangan ta’lim usullari bo’lib, bilimlarni egallash jarayonida o’quvchilarning mustaqil fikrlashini, muammolarni hal qilish qobiliyatini rivojlantirishni ta’minlaydi.

Kalit: ta’lim, ko’nikma va malakalarni shakllantirish jarayoni, tarbiya, o’qitish, o’quv jarayoni, didaktika, metodika, interaktiv usullar, kompetensiya, pedagogik boshqaruv, arxitekturaviy loyihalashni, STEM-ta’lim.

Kasbiy ta’lim sohasida institutsional yaxlitlikni ta’minlash va boshqaruv tizimi samaradorligini oshirish, xalqaro ta’lim dasturlarini joriy etish hamda ichki va tashqi mehnat bozori talablariga mos raqobatbardosh o’rta bo’g’in kadrlari tayyorlash tizimini isloh qilish maqsadida O’zbekiston Respublikasi Prezidentining 16.10.2024 yildagi PF-158-sonli farmoni ishlab chiqildi. Ushbu farmon ijrosi o’laroq quyidagilarni e’tirof etib o’tamiz.

Ushbu maqolada arxitekturaviy loyihalashni professional ta’lim tizimida yangi pedagogik texnologiyalarga asoslangan holda o’qitish va o’rgatish buning natijasida talabalarning kasbiy kompetensiya ega bo’lishlarini ta’minlash maqsad va vazifalari qo’yilgan. Qo’yilgan maqsadga e’tibor qaratadigan bo’lsak professional ta’lim tizimida arxitekturaviy loyihalash fanini o’rgatishda loyihalash jarayonlarini zamonaviy kompyuter texnologiyalari asosida loyihalash zamon talabi bo’lib hisoblanadi shunday ekan ushbu sohani mukammal bilishda zamonaviy kompyuter texnologiyalarini bilish talab etiladi.

Qo’yilgan vazifalardan kelib chiqib professional ta’lim tizimida arxitekturaviy loyihalash fani va predmedi haqida to’xtalib o’taylik. Sohalar ichida eng qadimiy va nafis sohalardan biri bu arxitekturadir. Arxitekturaga ta’rif bermasdan avval "arxitektura" so’zining kelib chiqishiga nazar tashlaylik. So’z ildizi "tektura" qurilish san’ati ma’nosini berib, "arxi" qo’shimchasi esa oliy, yuqori darajada degan ma’noni bildiradi. Demak "arxitektura" — qurilishning yuqori bosqichi, ya’ni oliy darajadagi qurilish demakdir. Aynan shu ma’noda "arxitektor" o’zbek tilidagi "me’mor" so’ziga yaqin turadi. Shuning uchun ham arxitekturaga nisbatan me’morchilik atamasi keng ishlatiladi. Arxitektura qurilish san’atining oliy darajasi, biroq har qanday qurilishni ham arxitekturaga tenglashtirish yoki o’xshatish mumkin emas. Chunki qurilish juda keng qamrovli so’z bo’lib, arxitekturaga mos bo’lmagan ayrim sohalarni ham o’z ichiga oladi. Masalan, temir yo’l qurilishi, er osti quvurlari yoki shaxtalar qurilishi va hokazo.

Demak, har qanday qurilish ham arxitektura bo’lolmaydi, lekin har qanday arxitektura negizida avvalambor qurilish yotadi. Qurilishning arxitekturaga aylanishi uchun u yuqori darajadagi san’at namunasi yoki asari tarzida yaratilishi

kerak. Arxitekturani inson amaliy faoliyatining boshqa turlaridan, shu jumladan, qurilishdan farqi shundaki, u foydalilik masalalaridan tashqari muayyan tarixiy va ijtimoiy-ma’naviy muhit va davr ehtiyojlarini qondiruvchi mafkuraviy va badiiy estetik vazifalarni ham bajaradi.

Arxitekturaviy loyihalashning maqsadi va vazifalari, insonlarning yashashi, ishlashi va dam olishiga mo’ljallanib tashkillashtirilgan makonni yoki muhitni shakllantirish arxitekturaning bosh vazifasidir. Biroq, uning vazifasi bu bilan cheklanmaydi. Ma’lumki, har qanday muhit odamlar ruhiyatiga, ongining shakllanishiga ta’sir ko’rsatadi. Chunki arxitekturaviy loyihalashda qo’llaniladigan hajmli shakllar, moddiy muhit biron bir jozibali ko’rinishga yoki axborotga ega bo’ladiki, ular odamlar didiga, ongiga ijobiy yoki salbiy ta’sir etishi mumkin. Arxitekturaviy loyihalashning vazifasiga ana shu muhitda insonlar uchun o’ziga xos qulaylik va shinamlik yaratishgina emas, balki insonning go’zallikka bo’lgan ehtiyojini qondirish, u yashayotgan jamiyat madaniy hayoti, xalqchil milliy an’analari va ilg’or estetik tuyg’ularini o’zida aks ettirish kabi vazifalar ham kiradi. Arxitekturaviy loyihalash insonning moddiy va ma’naviy ehtiyojlarini qondiradi. U insoniyat jamiyati yashash va dam olish vositalarining qanchalik zaruriy qismlari (turar joy uylari, jamoat binolari, bog’ va parklar, xiyobonlar va boshqalar)dan tarkib topsa, xuddi shunchalik ishlab chiqarish vositalari (zavod va fabrikalar, elektr va issiqlik stansiyalari, ishlab chiqarish korxonalari)dan ham tarkib topadi. Umumiy ma’noda arxitekturaviy loyihalash - bu insoniyatning yashashi va faoliyati uchun sun’iy shakllantiriladigan, amaliy va ma’naviy ehtiyojlarga mo’ljallangan moddiy muhitlar tizimidir. Ayni paytda, arxitektura bu san’at hamdir. Shu boisdan arxitekturaviy loyihalashda muayyan hayot tarzi, davr tafakkuri va talabi, muayyan estetik va mafkuraviy ehtiyojlar, g’oyalar majmuasi o’zining moddiy va badiiy ifodasini topadi. Umuman olganda, arxitekturaviy loyihalash inshooti muayyan yuzaga kelgan vaziyatga javoban o’ylab topiladi, loyihalashtiriladi va quriladi. Bu vaziyat sof funksional tusga ega bo’lishi, yoki sotsial, siyosiy yoki iqtisodiy shartsharoitlar bilan u yoki bu tarzda bog’liq bo’lishi mumkin. Nima bo’lsa ham, mazkur vaziyat mutlaq qoniqarsiz, ya’ni muammo deb topilib, yangi sharoitlar yaratish, ya’ni uning echimini topish shart deb hisoblanadi. Bundan kelib chiqib, arxitekturaviy loyihalash asarini yaratish muammoni hal qilish jarayoniga aylanadi.

Arxitekturaviy loyihalashning umumiy tushunchasiga ega bo’ldik, endigi galdagi vazifa shu fanni interfaol metodlar va axborot texnologiyalarga asoslangan holda o’qitish va o’rgatishdan iborat bo’ladi ya’ni zamonaviy sharoitda ta’lim samaradorligini oshirishning eng optimal yuli - bu mashg’ulotlarning interfaol metodlar yordamida tashkil etish deb hisoblanmoqda. Ho’sh, interfaol metodlarning o’zi nima? Ular qanday didaktik imkoniyatlarga ega? Arxitekturaviy loyihalashni o’rganishda interfaol metodlarning o’rinli, maqsadga muvofiq qo’llanilishi qanday samaralarni kafolatlaydi? Quyida ana shu kabi savollarga qisqacha javob berib o’tamiz.

“Interfaol” tushunchasi ingliz tilida “interact” (rus tilida “interaktiv”) ifodalanib, lugʻaviy nuqtai nazardan “inter” - oʻzaro, ikki taraflama, “act” - xarakat qilmok, ish koʻrmoq kabi maʼnolarni anglatadi.

Interfaol taʼlim - taʼlim jarayoni ishtirokchilarining bilim, koʻnikma, malaka hamda muayyan axloqiy sifatlarni oʻzlashtirish yoʻlida birgalikda, oʻzaro xamkorlikka asoslangan xarakatni tashkil etishga asoslanuvchi taʼlim.

Yuqoridagi savollarga javob topishda eng tugʻri qadam tayanch tushuncha “interfaol” atamasining lugʻaviy maʼnosi bilan tanishishdir.

Yuqoridagilarga tayangan holda aytish mumkinki interfaol oʻqitish taʼlim jarayonining asosiy ishtirokchilari oʻqituvchi, oʻquvchi va oʻquvchilar guruxi oʻrtasida yuzaga keladigan xamkorlik, qizgʻin baxs-munozalar, oʻzaro fikr almashish imkoniyatiga egalik asosida tashkil etiladi, ularda erkin fikrlash, shaxsiy qarashlarini ikkilanmay bayon etish, muammoli vaziyatlarda echimlarni birgalikda izlash, oʻquv materiallarini oʻzlashtirishda oʻquvchilarning oʻzaro yaqinliklarini yuzaga keltirish, oʻqituvchi - oʻquvchi - oʻquvchilar guruxining oʻzaro bir-birlarini xurmat qilishlari, tushunishlari va qoʻllab quvvatlashlari, samimiy munosabatda boʻlishlari, ruxiy birlikka erishishlari kabilar bilan tavsiflanadi [1-3]. Arxitekturaviy loyihalashni oʻrganishda interfaol yondashuvni qaror topishi uchun oʻqituvchilar bir qator shartlarga rioya eta olishlari zarur.

Bir soʻz bilan aytganda interfaol taʼlim asosini interfaol metodlar tashkil etadi. “Taʼlim jarayonida oʻquvchilar hamda oʻqituvchi oʻrtasida hamkorlikni qaror toptirish, faollikni oshirish taʼlim oluvchilar tomonidan bilimlarni samarali oʻzlashtirish, ularda shaxsiy sifatlarni rivojlantirishga xizmat qiladigan metodlar interfaol metodlar sanaladi”. Keyingi ilmiy asarlarimizda interfaol metodlar, ularning mohiyati, qoʻllanish shartlari va didaktik imkoniyatlari toʻgʻrisida soʻz yuritimiz [4-6].

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR ROʻYXATI.

1. Букатов В.М. Педагогические таинства дидактических игр/ 2-е изд., испр. и доп. - Москва: Центр инноваций и развития, 2003. — 152 с.
2. Панина Т. С., Вавилова Л.Н. Современные способы активизации обучения / Учебное пособие. Под ред. Т.С.Паниной. - 4-е изд., стер. - Москва: Издательский центр “Академия”, 2008. - 176 с.
3. Панфилова А.П. Инновационные педагогические технологии. Активное обучение / Учебное пособие. - Москва: Издательский центр “Академия”, 2009. -192 с.
4. Ergashev B. Monitoring taʼlim sifatini boshqarish vositasi sifatida // Namangan Davlat Universiteti Ilmiy Axborotnomasi. – Namangan. - 2019. - №5.- B. 414 - 419.

**ONA TILINI O’RGATISHDA O’QUVCHILARNI KASBGA
YO’NALTIRISHDA KOMMUNIKATIV KOMPETENSIYALARNI
BAHOLASH USULLARI**

Xoliqova Matluba Mardon qizi

*O‘zbekiston-Finlandiya pedagogika instituti Maktabgacha va boshlang‘ich ta’lim
fakulteti Boshlang‘ich ta’lim kafedrası assistenti*

Muxtorova Maftuna Fazliddin qizi

*O‘zbekiston-Finlandiya pedagogika instituti Maktabgacha va boshlang‘ich ta’lim
fakulteti Boshlang‘ich ta’lim yo‘nalishi 3-bosqich talabasi*

Annotatsiya: Mazkur maqolada ona tilini o‘rgatishda o‘quvchilarning kommunikativ kompetensiyalarini baholash, ta’lim sifatini oshirish va o‘quvchilarning tilni qo‘llash ko‘nikmalarini rivojlantirish uchun muhim ahamiyatga egaligi to‘g‘risidagi fikrlar haqida ma’lumotlar beriladi.

Kalit so‘zlar: ona tili, o‘quvchi, kommunikativ kompetensiya, baholash, usullar.

Kirish. So‘nggi yillarda respublikamizda til o‘qitish tizimini yangicha innovatsion sifat bosqichiga olib chiqishga oid islohotlar umumiy o‘rta ta’lim ona tili darslarida o‘quvchilarga nutqiy kompetensiya komponentlarini egallashga doir ilmiy-nazariy bilimlarni chuqur o‘rganish, erkin, kreativ, ilmiy va mantiqiy fikrlash hamda atrof-muhitga ongli munosabatni rivojlantirish, og‘zaki va yozma savodxonligini mustaqil ifodalay olishlari uchun zarur imkoniyatlar bermoqda. Ta’limga kompetensiyaviy, integrativ va kommunikativ yondashuv o‘quvchilarda ilmiy tafakkur potensialining o‘sishi, kasbiy kompetentlikning faollashuvi, izlanuvchan, yangilikka intilgan, harakatchan, tashabbuskor, o‘zining professional maqsadlar.

Asosiy qism. Butun dunyoda raqamlashayotgan va sun’iy intellect hayotimizga faol kirib kelayotgan bir paytda shaxslararo muloqot ko‘nikmalarini shakllantirish masalasi yanada dolzarb muammoga aylanib bormoqda. O‘quvchilar turli texnologiyalar va internet ta’sirida ulg‘ayishmoqda. Bu bir tomondan ularning aqliy rivojlanishiga, fikrlash qobiliyatlarining o‘sishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatsa ham boshqa tomondan atrofdagilar bilan samarali muloqot qilishiga ko‘rinmas salbiy ta’sir ko‘rsatadi. O‘quvchilarda kommunikativ kompetensiyani shakllantirish ularning ona tili va boshqa fanlardan nazariy bilim va amaliy ko‘nikmalarni egallashiga yordam beradi. Chunki o‘quvchilar muloqot natijasida dunyoni kengroq tushunadilar [1].

Umumiy o‘rta ta’limning Milliy o‘quv dasturida “Ona tili fani o‘quvchi shaxsida fikrlashga, o‘zgalar fikrini anglashga, o‘z fikrini og‘zaki hamda yozma shaklda nutq sharoitiga mos ravishda to‘g‘ri va ravon bayon qila olishga qaratilgan nutqiy (kommunikativ) kompetensiyani rivojlantirish; o‘quvchida til qurilishiga oid o‘zlashtiriladigan amaliy bilimlarni (fonetika (orfoepiya), leksika, so‘z tarkibi,

morfologiya, sintaksis, yozuv va imlo, tinish belgilari, nutq uslublari, stilistikaga oid tushunchalarni) rivojlantirish”ni nazarda tutadi.

Ona tili darslarida o’quvchilarga nutqiy kompetensiya tarkibiy elementlarining funksional mazmunini singdirish va amalda qo’llashga o’rgatish ularning jamiyatda kommunikativ aloqaga kirishlarida, og’zaki va yozma muloqot jarayonlarida faol ishtirokini ta’minlashga xizmat qiladi [2].

Ona tili nafaqat barcha fanlarni o’zlashtirishda, balki umuman, jamiyatda insonlarning o’zaro munosabatga kirishishida – muloqotning shakllanishida ham ahamiyatlidir. Ona tili darslarida milliy til - ona tilini o’qitishda har bir sinfda o’quvchilar egallashi ko’zda tutilgan nutqiy faoliyatning asosiy to’rt lisoniy ko’nikmasini, ya’ni nutqni tinglab tushunish, gapirish, o’qish va yozish amallari bo’yicha talab etiladigan malaka va ko’nikmalar me’yori rivojlantirilib boriladi.

O’quvchilarning nutqiy kompetensiyalari ular mavjud bo’ladigan barcha lisoniy hamjamiyatlarda, ya’ni: o’z oilasida, tengdoshlari davrasida, ijtimoiy muhitlarda amalga oshiriladigan nutqiy faoliyatlari davomida sayqallanib boradi, chunki o’quvchi o’z navbati bilan ham so’zlovchi, ham tinglovchi pozitsiyasini egallaydi, jarayonning faol ishtirokchisi sifatida savol-javoblarda qatnashadi, munosabat bildiradi, o’z fikrlarini himoya qilishda so’z boyligidan to’la foydalanishga ehtiyoj sezadi, shu holat o’quvchi leksikonida hikmatli so’zlar, maqollar, hikoyalardan eshitib, o’qib o’zlashtirgan so’zlardan amalda foydalanish imkoniyatini yaratadi. Nutqiy kompetensiyani tashkil etuvchi tinglash, so’zlash, o’qish va yozish tarkibiy elementlari o’quvchilarda bir-birini taqozo etuvchi hamda to’ldirib boruvchi, o’zaro chambarchas bog’langan nutqiy jarayonlar bo’lib, har biri nutqiy faoliyatning rivoji uchun muhim ahamiyatga egaligi bilan ajralib turadi. Umumiy o’rta ta’limda o’quvchilarning nutqiy kompetensiyalari tizimli va uzluksiz ravishda o’qitishning dastlabki bosqichlaridan boshlab rejaga muvofiq til sathlariga oid grammatik qoidalar va ularni mustahkamlashga doir mashq va topshiriqlar asosida rivojlantirilib boriladi. Ona tili darslarida o’quvchilarning nutqiy kompetensiyalari ham rivojlantirilib boriladi. Hozirgi shiddat bilan rivojlanayotgan axborot asrida til o’qitish tizimida ham zamonaviy yondashuvlar, interfaol metodlar va zamonaviy didaktik vositalardan foydalangan holda o’quvchilarda tinglash, so’zlash, o’qish va yozish nutqiy ko’nikmalarni kompleks rivojlantirish bugungi davr talabidir [3].

Kommunikativ yondashuvlar o’quv jarayonini qiziqarli va samarali qilib, o’quvchilarning bilim olish jarayonida faol ishtirok etishini ta’minlaydi va ularning darsdagi muvaffaqiyat darajasini oshiradi.

Xulosa. Ona tili ta’lim jarayonida o’quvchilarda kommunikativ kompetensiyani shakllantirish eng muhim vazifalardan biridir. Bunda ona tili darslari “muloqot darslarga” aylanmog’i lozim. O’quvchilar samarali muloqot qila olishlari uchun kommunikativ mashq va topshiriqlar ustida ishlab, o’z ko’nikmalarini rivojlantirishi kerak. Buning uchun esa har bir darsning eng katta qismi kommunikativ vazifalarga jaratilishi kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Normuminova D “Ona tili darslarida kommunikativ kompetentlikni rivojlantirish”, Lingvodidaktikaning dolzarb muammolari mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy anjumani materiallari 2024-yil 16-noyabr. B.62.
2. Mambetova L.M “Ona tili darslarida o‘quvchilarning nutqiy kompetensiyalarini rivojlantirishning didaktik imkoniyatlari” International scientific and practical conference “Economics, management and digital innovation in education: modern trends and approaches” March 13, 2024 B.389.
3. Pardayeva G.J “Ona tili darslarida o‘quvchilarning nutqiy kompetensiyalarini rivojlantirish” Ilmiy-nazariy va metodik jurnal ISSN 2992-9024 (online) 2024, № 8 B.389.

KASB TANLASH VA UNI O’QITISHDA RAQAMLI TEKNOLOGIYLARNING O’RNI

Yo’ldashev Axrorjon

*Qo‘qon universiteti Raqamli texnologiyalar va matematika kafedrası
o‘qituvchisi*

Karimjonov Hakimjon

*Qo‘qon universiteti “Xorijiy til va adabiyoti” yo‘nalishi
talabasi*

Annotatsiya: Ushbu maqolada kasb tanlash jarayonida va kasblarni o‘qitishda raqamli texnologiyalarning roli o‘rganiladi. Raqamli texnologiyalarning ta’lim jarayoniga integratsiyasi, o‘quvchilarning kasbiy ko‘nikmalarini rivojlantirishda va ularni ishga joylashish uchun tayyorlashda qanday yordam berishi haqida fikrlar beriladi. Maqolada kasbga yo‘naltirishda va kasb o‘rgatishda internet resurslari, onlayn ta’lim platformalari, virtual laboratoriyalar va boshqa raqamli vositalarning imkoniyatlari tahlil qilinadi.

Kalit so‘zlar: Kasb tanlash, kasb ta’limi, raqamli texnologiyalar, onlayn ta’lim, virtual laboratoriyalar, ta’lim platformalari, kasbiy ko‘nikmalar, innovatsiyalar.

Kirish. Kasb tanlash va kasb o‘rgatish — bu shaxsning hayoti va kariyerasini shakllantirishdagi eng muhim jarayonlardir. Bunga ko‘plab omillar ta’sir etadi, jumladan, shaxsiy qiziqishlar, iqtisodiy holat, jamiyat ehtiyojlari va boshqa faktorlar. Biroq, bugungi kunda raqamli texnologiyalar kasb tanlash va ta’lim jarayonini sezilarli darajada o‘zgartirib yubormoqda. Internetning rivojlanishi va ta’lim resurslarining raqamli shakllari kasb o‘rgatish metodologiyasini yangilashda, shuningdek, o‘quvchilarga kasbiy ko‘nikmalarni o‘zlashtirishda katta yordam bermoqda. Shuning uchun kasb tanlashda va kasb o‘qitishda raqamli texnologiyalarning roli tobora ortib bormoqda.

Asosiy qism. Kasb tanlashda raqamli texnologiyalarning roli Kasb tanlash jarayonida raqamli texnologiyalar yoshlarning qiziqishlarini aniqlash va ularga mos kasblarni tanlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Internet platformalarida joylashgan kasbiy yo‘naltirish saytlaridan foydalangan holda, o‘quvchilar o‘z qiziqishlari va iste’dodlariga mos kasblarni o‘rganishlari mumkin. Shuningdek, onlayn testlar va interaktiv materiallar yordamida o‘quvchilar o‘z bilim va ko‘nikmalarini baholashlari, shu asosda kelajakdagi kasblari haqida qarorlar qabul qilishlari mumkin.

Kasb ta’limini rivojlantirishda raqamli texnologiyalarning imkoniyatlari Raqamli texnologiyalar kasb ta’limini o‘qitishda yangi imkoniyatlarni yaratmoqda. Onlayn kurslar, video darsliklar va interaktiv simulyatsiyalar o‘quvchilarga kasbiy ko‘nikmalarni yanada samarali o‘rgatishda yordam beradi. Masalan, dasturchilik, texnik sohalar, tibbiyot va boshqa mutaxassisliklar bo‘yicha

interaktiv mashqlar o‘quvchilarga real sharoitda faoliyat olib borish ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Virtual laboratoriyalar va 3D simulyatsiyalar o‘quvchilarga texnikaviy va ilmiy ko‘nikmalarni amaliyotda o‘rganish imkonini yaratadi.

Onlayn ta’lim va kasb o‘rgatishdagi integratsiya Onlayn ta’lim platformalari kasb ta’limi tizimida integratsiya qilinishi kasb o‘rgatish jarayonini samarali qiladi. Masshtabli onlayn kurslar va platformalar (masalan, Coursera, Udemy, Khan Academy) o‘quvchilarga kerakli ko‘nikmalarni o‘rgatish va o‘zlashtirish imkonini beradi. Bu platformalarda jahon miqyosida yuqori malakali mutaxassislar tomonidan ishlab chiqilgan kurslar mavjud bo‘lib, ular yordamida kasbiy bilimlarni yangilash va yangi kasblarga tayyorgarlik ko‘rish mumkin.

Texnologik innovatsiyalar va kasb ta’limi tizimi Raqamli texnologiyalar, sun’iy intellekt, big data va boshqa innovatsiyalar kasb o‘rgatish metodologiyasiga sezilarli ta’sir ko‘rsatmoqda. Masalan, sun’iy intellekt yordamida o‘quvchilarning o‘rganish jarayonlari individual tarzda moslashtiriladi, ularning rivojlanishini kuzatish va tegishli maslahatlar berish imkoniyatlari mavjud. Bu texnologiyalar kasb ta’limi tizimida sifatli o‘qitishni ta’minlaydi va o‘quvchilarga shaxsiy yondashuvni amalga oshirish imkonini beradi.

Xulosa. Kasb tanlash va uni o‘qitishda raqamli texnologiyalar katta o‘zgarishlarni keltirib chiqarmoqda. Ular nafaqat kasbiy ko‘nikmalarni o‘rgatishda, balki kasb tanlashda ham o‘quvchilarga keng imkoniyatlar yaratadi. Internet va raqamli ta’lim platformalarining rivojlanishi, virtual laboratoriyalar va simulyatsiyalar kasb ta’limini samarali qiladi. Raqamli texnologiyalar yordamida o‘quvchilar o‘z kasbini yanada to‘liq va chuqur o‘rganishlari mumkin. Shunday qilib, raqamli texnologiyalar kasb tanlash va kasb o‘rgatish jarayonida ajralmas vositaga aylanib bormoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Azimov, O. (2020). “Raqamli ta’lim va kasb ta’limi tizimida innovatsiyalar.” *Ta’lim va rivojlanish jurnali*, 45(3), 121-130.
2. Ismailov, A. (2021). "Kasb tanlashda internet resurslarining roli." *Kasb ta’limi jurnali*, 37(2), 89-96.
3. Soliev, K., & Karimov, J. (2019). "Raqamli texnologiyalar va ta’lim jarayonidagi o‘zgarishlar." *Innovatsiyalar va texnologiyalar jurnalida*.

UMUMTA’LIM MAKTAB O’QUVCHILARI BILIMLARINI BAHOLASH UCHUN INTERAKTIV TOPSHIRIQLAR METODIKASI

Nuraliyeva P.E

TDPU Informatika va uni oqitish metodikasi kafedrası dotsenti v.b, (PhD)

Ne’matullayeva Ozoda

TDPU talabasi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada ta’lim platformalarini imkoniyatlari, ulardan ta’lim jarayonida foydalanish muammolari va yechimlariga oid ma’lumotlar keltirilgan. Shuningdek, ta’lim platformalaridan foydalanib onlayn viktorinalar tashkil etish usullari bayon etilgan hamda onlayn viktorinalardan foydalanishga oid taklif va tavsiyalar keltirilgan.*

Kalit so’zlar: *Viktorina, platforma, global tarmoq, ta’lim platformasi, ahaslides.com, gmail.com , QR-kod*

Bugungi kunda raqamli vositalar, ta’lim tizimida o’rni beqiyos bo’lib, bunda talabalarning fanni o’zlashtira olishi emas, balki bir vaqtning o’zida o’zlashtirish darajasini vazifalarni bajarishni kuzatish mumkin. Buning natijasida talabalarni o’z ustida mustaqil ishlash qobiliyatlarini rivojlanadi. Bugungi kunda raqamli vosita sifatida ta’lim platformalarini keltirish mumkin.

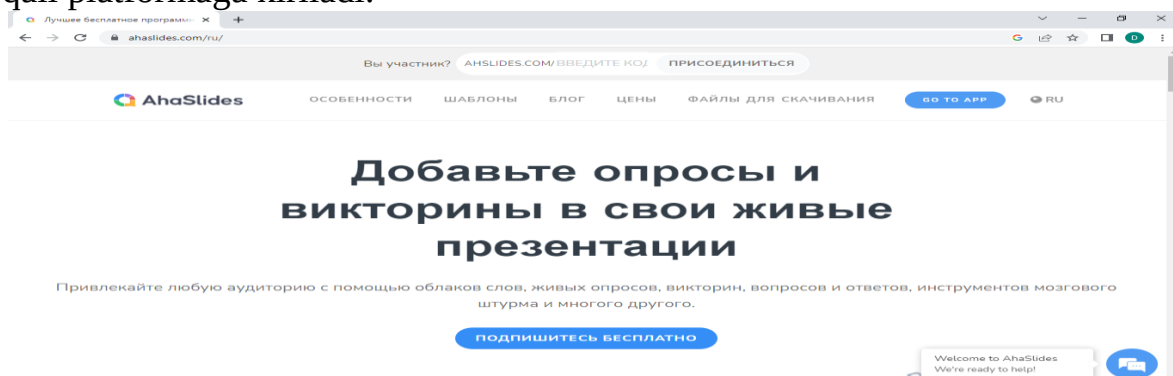
Umumta’lim maktab o’qituvchilari bilimlarini oshirish uchun interaktiv topshiriqlar jarayoniga yangi pedagogik texnologiya va platformalardan foydalanish talab qiladi. Platformalar yordamida viktorinalar resurs yaratish ta’lim jarayonini individuallashtirish va differensiyalash, umumta’lim maktab o’quvchilarining o’quv faoliyatini o’zi nazorat qilish va to’g’ri yo’naltirish, kompyuterning hisoblash imkoniyatlaridan foydalanish tufayli o’quv vaqtini tejash, o’quv materiallarini vizuallashtirish, o’rganilayotgan ta’lim jarayonlarni modellashtirish, ularni imitatsiyalashtirish, turli pedagogik vaziyatlarda optimal qaror qabul qilish malakasini shakllantirish, fikrlashning aniq bir shakli (ko’rgazmali-obrazli, nazariy)ni rivojlantirish, bilish faoliyati madaniyatini shakllantirish kabi imkoniyatlarni beradi[1,2,3].

Ta’lim platformalarining asosiy ustunligi – interaktivligida. Bundan tashqari, dars jarayonida umumta’lim maktab o’quvchilarining elektron qurilmalarini yagona tizimga birlashtirish mumkin bo’lib, bu orqali o’qituvchi-o’quvchi o’z qurilmasidan har bir o’quvchining ishiga munosabat bildirishi, vazifalar berishi va tekshirish imkoniga ega bo’ladi[4-5].

Ayni paytda viktorinalar o’tkazishga mo’ljallangan ko’plab ta’lim platformalari mavjud bo’lib, ulardan ta’lim va tarbiya jarayonida keng ko’lamda foydalanib kelinmoqda. Bularga misol sifatida global tarmoqning <https://ahaslides.com/ru/> manzilida joylashgan ta’lim platformasini keltirish mumkin. Ushbu platformalardan foydalanib viktorinalar tashkil etish ketma-ketligini keltiramiz:

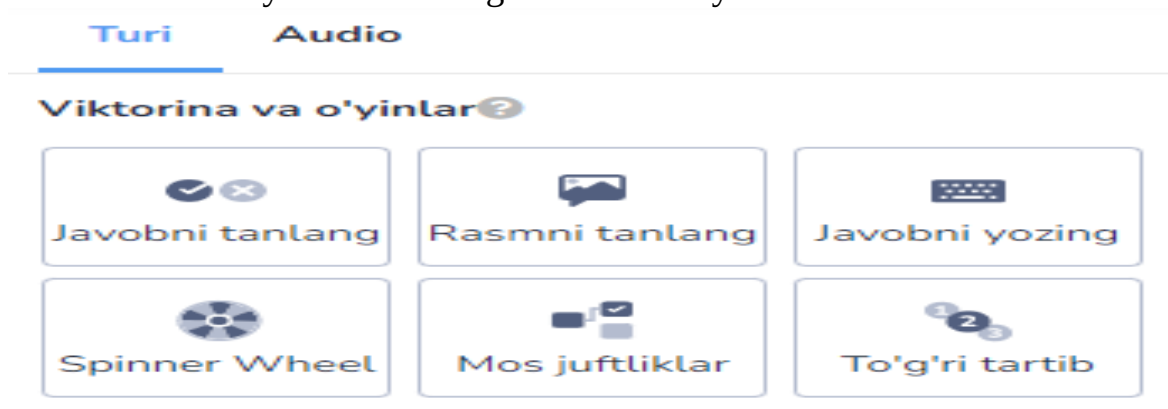
**“RAQAMLI TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA TA’LIM OLUVCHILARNI KASBGA
YO’NALTIRISH: MUAMMOLAR, YECHIMLAR” mavzusida respublika ilmiy-amaliy
konferensiyasi, 2024-yil 10-dekabr**

1. <https://ahaslides.com/ru/> ta’lim platformasidan ro’yxatdan o’tiladi. Buning uchun gmail.com da elektron manzil bo’lsa “Bepul ro’yxatdan o’tish” menyusi orqali platformaga kiriladi.

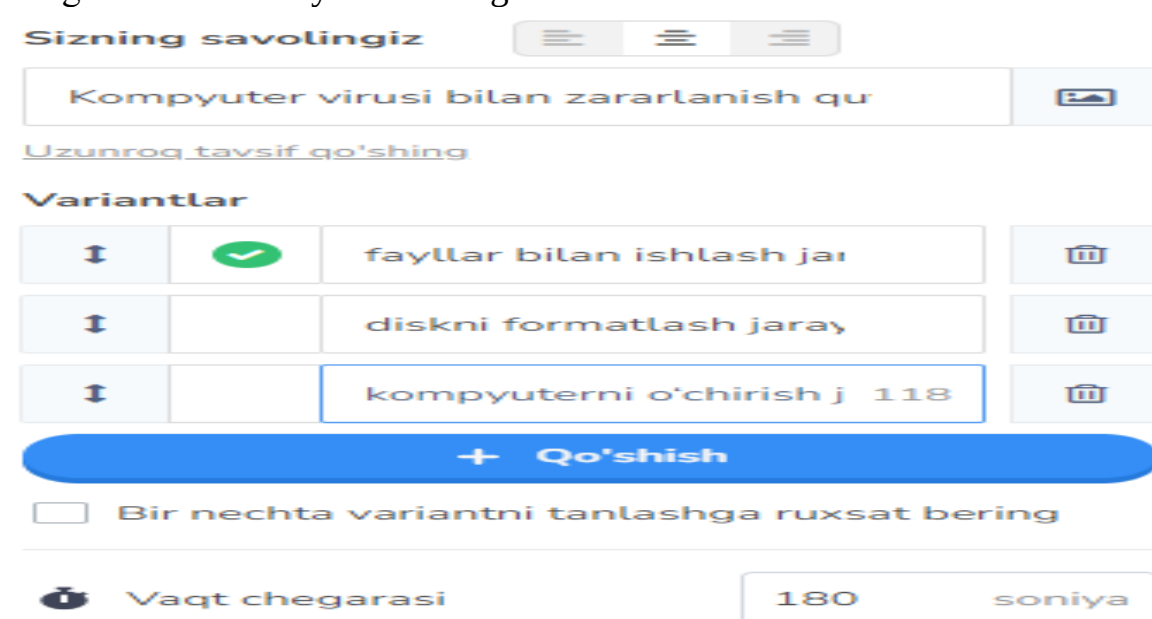
1-rasm. <https://ahaslides.com/ru/> platformasidan foydalanish jarayoni

2. Platformaning “Yaratmoq” bo’limi tanlanadi. Bundan “Viktorina” bo’limi tanlanadi. Bunda loyihalashtiriladigan viktorina oynasi tanlanadi.

2-rasm. <https://ahaslides.com/ru/> platformasidan foydalanish jarayoni

3. Oynadan lozim bo’lgan bo’lim tanlanadi. Misol tariqasida “Javobni tanlang” bo’limidan foydalanish algoritmini keltiramiz.

3-rasm. <https://ahaslides.com/ru/> platformasidan foydalanish jarayoni.

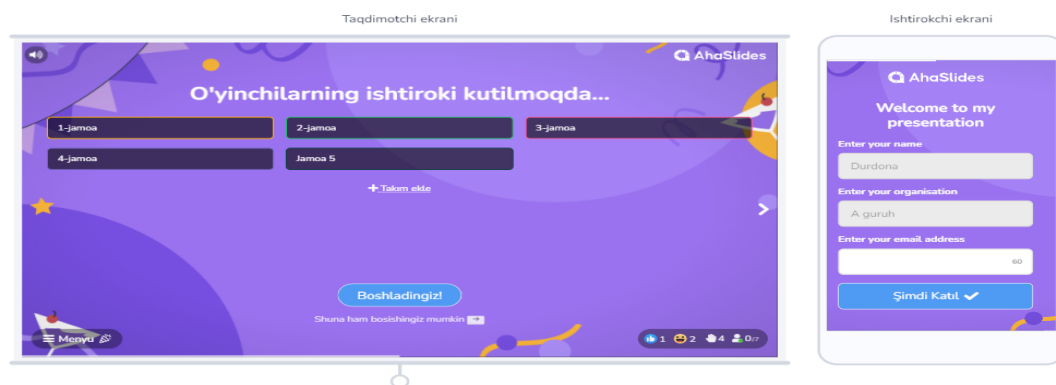
“RAQAMLI TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA TA’LIM OLUVCHILARNI KASBGA YO’NALTIRISH: MUAMMOLAR, YECHIMLAR” mavzusida respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi, 2024-yil 10-dekabr

Bo‘limdan lozim bo‘lgan savollar kiritiladi va sozlanmalar o‘rnatiladi (to‘g‘ri javob varianti, vaqt chegarasi, guruhlarining statistik tahlili).

4-rasm. <https://ahaslides.com/ru/> platformasidan foydalanish jarayoni.

4. O‘quvchilar guruhlariga a‘zo qilinadi. Buning uchun o‘qituvchi-o‘quvchi tomonidan yaratilgan loyihaga a‘zo bo‘lish talab etiladi. Umumta’lim o‘quvchilari o‘qituvchining loyihasidan foydalanishi uchun taqdim etgan global tarmoqdagi manzil yoki QR-kodi orqali foydalanish mumkin. Buning uchun loyihalashtirilgan viktorina platformaning “Ulashish” bo‘lmida manzili yoki QR-kod yuklab olib talabalarga taqdim etiladi.

5. Bundan so‘nga umumta’lim maktab o‘quvchilari taqdim etilgan manzil orqali guruhlariga a‘zo bo‘ladi. O‘qituvchi tomonidan guruhlarini nazorat qilib boriladi.

Taqdimotingiz qanday ishlashini ko'rish uchun yuqoridagi ikkala ekran bilan o'zaro aloqada bo'ling.

5-rasm. <https://ahaslides.com/ru/> platformasidan foydalanish jarayoni.

Yuqorida keltirilgan ketma-ketlik asosida tashkil etilgan viktorinalarda yuqori ko‘rsatkichga ega bo‘lgan jamoaning natijalari birinchi oynada aks etadi.

**“RAQAMLI TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA TA’LIM OLUVCHILARNI KASBGA
YO‘NALTIRISH: MUAMMOLAR, YECHIMLAR” mavzusida respublika ilmiy-amaliy
konferensiyasi, 2024-yil 10-dekabr**

6-rasm. <https://ahaslides.com/ru/> platformasidan foydalanish jarayoni.

Shunday qilib, umumta’lim maktab o‘quvchilarining fanlaridan o‘zlashtirish tezligini, vizual tahlil qilish imkoniyatini va jamoaviy ishlash imkoniyatini beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Акамова Н.В. Обучение математике студентов средних специальных учебных заведений с использованием информационных технологий // Диссертации на соискание ученой степени кандидата педагогических наук. – Саранск, 2011. – 254 с.

2. Allamberganova M.X. Informatikadan interaktiv o‘quv majmualar yaratish va ulardan ta’lim jarayonida foydalanish // Pedagogika fanlari nomzodi ilmiy darajasini olish uchun yozilgan dissertatsiya.– Toshkent, 2012. – 117 b.

3. Образование через всю жизнь: непрерывное образование в интересах устойчивого развития. 2: 13, – pp. 102-103.

4. Otaqulova D.R. Ta’lim platformalaridan foydalanib “Tibbiyotda axborot texnologiyalari” fanidan viktorinalar o‘tkazishning amaliy samaradorligi // O‘zMU xabarлари. Ilmiy jurnali ISSN 2181-7324 UDK: 371.3.004.73.151. 2023, [1/3] B.145-149 <https://science.nuu.uz/>

RAQAMLI TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA REFLEKSIV QOBILIYATNI BAHOLASH: PEDAGOGIK YONDASHUV

Bomurodova Gulhayo Jumayevna

O‘qituvchi, TDPU

Jumaniyozova Mavluda Oybek qizi

TDPU talabasi

Annotatsiya: Raqamli texnologiyalar shiddat bilan rivojlanayotgan davrda ta’lim jarayonida refleksiv qobiliyat kompetensiyalarining ahamiyati va ularni shakllantirish usullari muhokama qilinadi. Refleksiya o‘quvchilarning o‘z faoliyatlarini tahlil qilish, baholash va takomillashtirish qobiliyatini rivojlantiruvchi asosiy omil sifatida qaraladi. Shuningdek, maqolada raqamli vositalar orqali refleksiv fikrlashni qo‘llab-quvvatlovchi innovatsion usullar taklif etiladi.

Kalit so‘zlar: Raqamli texnologiyalar, kompetensiya, refleksiv fikrlash, virtual laboratoriyalar.

Bugungi raqamli transformatsiya davri ta’lim jarayonida yangi yondashuvlarni talab etmoqda. Raqamli transformatsiya hayotning barcha sohalariga, xususan ta’lim tizimiga jiddiy ta’sir ko‘rsatmoqda. Texnologiyalar rivoji nafaqat ta’lim shakllarini o‘zgartirdi, balki o‘qituvchilar va o‘quvchilarning kompetensiyalariga ham yangi talablar qo‘ydi. Ayniqsa, talabalarning refleksiv qobiliyatlarini rivojlantirish va baholash zamonaviy ta’lim tizimining muhim elementiga aylanmoqda. Refleksiv qobiliyat – bu o‘zining o‘quv jarayoni va faoliyati ustidan tahlil yuritish, o‘z kamchiliklarini anglash va ularni bartaraf etish ko‘nikmasidir. Refleksiv qobiliyat bu talablarning muhim qismini tashkil etib, shaxsning raqamli muhitda samarali ishlash va o‘rganish qobiliyatini ta’minlaydi. Raqamli davrda refleksiv kompetensiyalarni shakllantirishning nazariy va amaliy jihatlarini o‘rganadi.

Refleksiv qobiliyat shaxsning o‘z fikrlari, qarorlari va xatti-harakatlarini chuqur tahlil qilishi, o‘z-o‘zini anglash qobiliyatidir. Refleksiv qobiliyatni baholashning samarali usullari orqali o‘quv jarayonining sifati oshadi va bu pedagogik faoliyat samaradorligini ta’minlaydi.

Raqamli transformatsiya sharoitida refleksiv qobiliyat shaxsga quyidagi imkoniyatlarni beradi:

- O‘z bilimlarini va ko‘nikmalarini muntazam ravishda takomillashtirish.
- Muammolarni aniqlash va ularni samarali hal qilish.
- Raqamli vositalardan mas’uliyat bilan foydalanish.

Raqamli transformatsiya vositalarining ta’lim jarayonida ahamiyati beqiyos. Onlayn platformalar (masalan, Moodle, Google Classroom) va virtual laboratoriyalar refleksiv fikrlashni rivojlantirish uchun yangi imkoniyatlar

yaratadi. Bundan tashqari quyidagi mashqlardan foydalanish orqali ham samarali natija beradi.

- Yangi yondashuvlar:
- Raqamli texnologiyalar yordamida muammoli vaziyatlarni modellashtirish.
- Refleksiv fikrlashni rivojlantirish uchun interaktiv topshiriqlar va tanqidiy tahlil mashqlari

Refleksiv qobiliyatni shakllantirish pedagogning oldiga qo‘ygan asosiy vazifalardan sanaladi. Shu boisdan bo‘lajak o‘qituvchilar uchun bir qator usullarni qo‘llash samarali natija beradi.

- Amaliy yondashuvlar:
- Talabalarni o‘z o‘quv jarayonlarini tahlil qilishga undovchi savollar berish.
- Raqamli vositalardan foydalangan holda o‘z-o‘zini baholashni tashkil etish.
- Guruhiy loyihalar va o‘zaro tahlil faoliyatlarini amalga oshirish.
- Innovatsion vositalar:
- Elektron jurnal va bloglar orqali talabalarni o‘z fikrlarini tahlil qilishga jalb etish.
- Sun‘iy intellekt asosidagi dasturlar (masalan, ChatGPT) yordamida muammolarni hal qilish bo‘yicha tanqidiy fikrlashni rivojlantirish.

Yuqoridagi usullar orqali bo‘lajak o‘qituvchilarda refleksiv qobiliyatni shakllantirishda qo‘l keladi. O‘quv jarayonlarini analitik sentetik tahlil qilishga o‘rgatish orqali kreativlik qobiliyati ham yanada rivojlanib boradi. Bu ta’lim jarayonini sifatli tashkil qilishning asosiy unsurlaridan hisoblanadi. Sun‘iy intellekt asosida tanqidiy fikrlashni rivojlantirish mumkin. Bu jarayonda talaba o‘z fikrlarni joylar ekan sun‘iy intellektda joylangan, shu mavzudagi boshqa ma’lumotlar orqali o‘z fikrlarini farqlay olish imkonini beradi.

Raqamli muhit refleksiv qobiliyatni rivojlantirish va baholash uchun keng imkoniyatlar yaratadi. Quyida ushbu jarayonda foydalaniladigan samarali usullar keltiradigan bo‘lsak:

1. Refleksiv jurnal yuritish uchun onlayn platformalar talabalar uchun Google Docs, Padlet yoki Microsoft OneNote kabilardan foydalanib, har bir darsdan so‘ng o‘z o‘rganganlarini yozib borishlari mumkin. Ushbu yondashuv ularning fikr yuritish va tahliliy qobiliyatini oshiradi

2. Raqamli testlar va so‘rovnomalarda Moodle yoki Kahoot kabi platformalar orqali refleksiv qobiliyatni aniqlashga yordam beruvchi maxsus testlar ishlab chiqiladi. Bu talabaga o‘zining bilim darajasini mustaqil baholash imkonini beradi.

3. Sun‘iy intellekt asosida tahlilda zamonaviy o‘quv platformalari talabalar tomonidan bajarilgan topshiriqlarni tahlil qilish imkoniyatiga ega. Masalan, Coursera yoki Edmodo talabalar yozuvlarini avtomatik baholash orqali refleksiv fikrni rivojlantirishga ko‘maklashadi

Refleksiv qobiliyatni baholashda quyidagi mezonlar qo‘llanilishi mumkin:

- Aniqlik va chuqurlik: Talabaning o‘z fikrlarini aniq va tahliliy tarzda ifoda eta olish darajasini hisobga olgan holda pedagog tomonidan baholanadi.

- Tengdoshlarga javob: Guruh muhokamalarida talabalar tomonidan bildirilgan javoblarning sifatini baholash orqali har bir talabaning yanada rivojlanishi uchun qo’l keladi.
- Innovatsion yondashuv: Talabaning yangi g’oyalarni ilgari surish va o’z faoliyatini yaxshilashga intilish darajasini o’quv jarayonida qo’llashi uchun imkoniyat yaratib berish orqali amalga oshadi.

Refleksiv qobiliyatni rivojlantirish va baholash zamonaviy ta’lim jarayonining muhim qismi bo’lib, bu jarayonni raqamli vositalar yordamida boyitish talabalarning o’quv jarayonidagi ishtirokini oshiradi. Ushbu qobiliyatni to’g’ri baholash orqali pedagoglar talabalarning individual rivojlanishiga ta’sir ko’rsatishi va natijada ta’lim sifatini yaxshilashi mumkin. Raqamli transformatsiya davrida refleksiv qobiliyat kompetensiyalarining rivoji muhim ahamiyat kasb etadi. Shaxsning texnologiyalar yordamida o’zini tahlil qilish va o’zgaruvchan muhitga moslashish qobiliyati ta’lim sifatini oshirishning asosiy omillaridan biri hisoblanadi. Refleksiv qobiliyatni rivojlantirish uchun o’qituvchilar innovatsion texnologiyalarni faol qo’llashi ta’lim jarayonini yuqori bosqichga olib chiqishi uchun mustahkam poydevor vazifasini bajaradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO’YXATI:

- 1.Sh. M. Mirziyoyev. “ Niyati ulug‘ xalqning ishi ham ulug‘, hayoti yorug‘ va kelajagi farovon bo’ladi” . Toshkent: “O‘zbekiston”- 2019.
- 2.Dewey, John. How We Think: A Restatement of the Relation of Reflective Thinking to the Educative Process. Boston: D.C. Heath, 1933.
- 3.Moon, Jennifer. A Handbook of Reflective and Experiential Learning. Routledge, 2004.
- 4.Qurbonov, Ravshan. Zamonaviy ta’limda refleksiv yondashuvlar. Toshkent: Fan nashriyoti, 2023.

JISMONIY TARBIYA VA SPORT YO‘NALISHLARI BO‘YICHA KASBIY IJODIY IMTIHONLARNI O‘TKAZISHDA ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALARNI QO‘LLASH METODIKASI

Soliyev Sannjarbek Shuhratjon o‘g‘li
Oriental universiteti o‘qituvchisi, mustaqil izlanuvchi

Annotatsiya: ushbu tezisda jismoniy tarbiya va sport yo‘nalishlari bo‘yicha kasbiy ijodiy imtihonlarni zamonaviy texnologiyalar yordamida tashkil etishning ahamiyati, usullari va metodikasi tahlil qilinadi. Tadqiqotda raqamli platformalar, sun‘iy intellekt texnologiyalari va interaktiv usullarni imtihon jarayonida qo‘llash orqali samaradorlikni oshirish imkoniyatlari o‘rganilgan.

Kalit so‘zlar: Jismoniy tarbiya, sport, kasbiy ijodiy imtihon, zamonaviy texnologiyalar, raqamli platformalar, interaktiv metodika, samaradorlik, sun‘iy intellekt, mahorat, natijadorlik.

Kirish. Jismoniy tarbiya va sport sohasi jamiyatda sog‘lom turmush tarzini shakllantirish va jismoniy rivojlanishning muhim omili hisoblanadi. Ushbu sohada kasbiy ijodiy imtihonlarni o‘tkazish jarayoni sport sohasiga layoqatli yoshlarni tanlash va ularning salohiyatini baholashda muhim o‘rin tutadi. Zamonaviy texnologiyalarning joriy etilishi ushbu jarayonni optimallashtirish va natijalarni aniqlik bilan baholash imkonini beradi. Ushbu tadqiqotning maqsadi – kasbiy ijodiy imtihonlarni o‘tkazishda zamonaviy texnologiyalarni qo‘llashning metodikasini ishlab chiqishdir.

I. Zamonaviy texnologiyalarni joriy etishning zarurati

1.1. Baholash jarayonlarida xolislikni ta‘minlash

Jismoniy tarbiya va sport yo‘nalishlarida kasbiy ijodiy imtihonlarni o‘tkazishda subyektiv baholashni bartaraf etish zarurati texnologiyalarni joriy etishni muhim qiladi. Masalan, ba‘zan hakamlar subyektiv qarorlar chiqarishi yoki inson omili natijalarga ta‘sir ko‘rsatishi mumkin. Zamonaviy texnologiyalar, xususan, raqamli kuzatuv va baholash tizimlari orqali bu holatlar sezilarli darajada kamaytiriladi.

1.2. Talabalarning qobiliyatini aniqlashning aniqligi

An‘anaviy usullar talabalarning jismoniy qobiliyatini to‘liq baholashga har doim ham imkon bermaydi. Zamonaviy texnologiyalar yordamida har bir talabani individual kuzatish, ularning natijalarini raqamli qayd etish va dinamik tahlil qilish mumkin.

1.3. Imtihon jarayonini optimallashtirish

An‘anaviy imtihonlar ko‘pincha uzoq davom etadi va ko‘plab resurslarni talab qiladi. Zamonaviy texnologiyalar jarayonni tezlashtirishga va ishtirokchilarning vaqtini samarali ishlatishga yordam beradi. Masalan, talabalar harakatlarini tezkor tahlil qilish uchun sensorlar va video qayd tizimlari joriy etilishi mumkin.

II. Zamonaviy texnologiyalarning imkoniyatlari

2.1. Raqamli platformalar

Raqamli platformalar talabalarining ro'yxatdan o'tishi, ularning ma'lumotlarini boshqarish va imtihon natijalarini real vaqt rejimida qayd etishni osonlashtiradi.

Masalan:

Onlayn test tizimlari: Talabalar ma'lumotlarini avtomatik qayd etish va natijalarni tezkor tahlil qilish imkonini beradi.

Raqamli baholash dasturlari: Sportchilar harakatlarini avtomatik tarzda kuzatish va ball berish uchun ishlatiladi.

2.2. Sun'iy intellekt (AI) texnologiyalari

Sun'iy intellekt texnologiyalari yordamida talabalar qobiliyatlarini chuqur tahlil qilish va ularga mos bo'lgan o'quv dasturlarini ishlab chiqish mumkin. Misollar:

AI orqali texnika va texnikani baholash.

Sportchilarning individual xususiyatlarini aniqlash va ularga mos treninglar tayyorlash.

2.3. Interaktiv texnologiyalar

Interaktiv texnologiyalar sportchilarni o'rgatish va ularning harakatlarini tahlil qilishda katta imkoniyatlar yaratadi:

Virtual reallik (VR): Talabalar virtual muhitda sport mashg'ulotlarini bajarishi mumkin.

Kengaytirilgan reallik (AR): Harakatlarni real vaqt rejimida kuzatish va takomillashtirishga yordam beradi.

III. Metodik yondashuvlar

3.1. Mashg'ulotlar va imtihonlarni simulyatsiya qilish

Sportchilarning texnik mahoratini oshirish va baholashda VR va AR texnologiyalaridan foydalanish samarali natijalar beradi.

Misol:

Virtual maydonlarda erkin kurash texnikasini mashq qilish.

AR orqali qoidalarga mos harakatlarni aniqlash.

3.2. Individual yondashuv

Zamonaviy texnologiyalar yordamida har bir talabaga individual yondashish imkoniyati yaratiladi. Bu esa:

Mashg'ulot dasturini talabaning individual qobiliyatlariga moslashtirish.

Talabalar harakatlarini shaxsiy kuzatuv tizimlari orqali tahlil qilishga imkon beradi.

3.3. Xavfsizlik va konfidensiallikni ta'minlash

Texnologiyalarni qo'llashda talabalar ma'lumotlarining xavfsizligi va maxfiyligini ta'minlash zarur. Buning uchun quyidagilar talab etiladi:

Shaxsiy ma'lumotlarni himoyalovchi dasturlarni joriy etish.

Texnologiyalarni xalqaro standartlarga moslashtirish.

IV. Zamonaviy texnologiyalarni qo'llash natijalari

4.1. Baholash tizimining xolisligi

Zamonaviy texnologiyalar yordamida harakatlarni avtomatik tahlil qilish orqali baholash jarayonida inson omilining salbiy ta’siri minimallashtiriladi. Bu xolislik va aniqlikni oshiradi.

4.2. Tomoshabin va ishtirokchilar uchun qulayliklar

Texnologiyalar imtihon jarayonini shaffoflashtiradi va tomoshabinlar uchun ko‘proq ma’lumotni taqdim etadi:

Onlayn translyatsiyalar orqali imtihonlarni kuzatish imkoniyati.

Natijalarni real vaqt rejimida ko‘rish va baholash.

4.3. Innovatsiyalarni kengaytirish

Texnologiyalarni joriy etish orqali nafaqat imtihonlar samaradorligi oshadi, balki sportchilar va murabbiylarning texnologiyalarga bo‘lgan qiziqishi ortadi.

V. Amaliy misollar va xalqaro tajriba

5.1. Xalqaro platformalar

SportRadar: Xalqaro sport tadbirlarini boshqarish uchun ishlatiladigan platforma.

Catapult Sports: Sportchilarning harakatlarini kuzatish va tahlil qilish uchun mo‘ljallangan tizim.

5.2. Muvaffaqiyatli loyihalar

Olimpiada o‘yinlarida texnologiyalarni qo‘llash: Baholash tizimining shaffofligi va tezligini oshirish uchun texnologiyalarni qo‘llash misollari.

O‘zbekistondagi yangi texnologiyalar: Sport sohasida raqamli texnologiyalarni rivojlantirish bo‘yicha qabul qilingan qarorlar va dasturlar.

Zamonaviy texnologiyalarni joriy etishning zarurati kasbiy ijodiy imtihonlarda xolislik va samaradorlikka erishish uchun raqamli texnologiyalardan foydalanishning ahamiyati:

1.Subyektiv baholashni minimallashtirish.

2.Talabalarining real qobiliyatlarini aniqlash.

3.Imtihon jarayonini standartlashtirish va tezlashtirish.

II. Zamonaviy texnologiyalarning imkoniyatlari

Raqamli platformalar: Onlayn registratsiya va imtihon natijalarini real vaqt rejimida kuzatish imkonini beradi.

Sun’iy intellekt: Talabalar qobiliyatini tahlil qilish va baholash uchun intellektual tizimlar joriy etiladi.

Interaktiv usullar: Virtual reallik va kengaytirilgan haqiqat texnologiyalari sportharakatlarini aniqlash va baholashda qo‘llaniladi.

Xulosa va tavsiyalar

Zamonaviy texnologiyalarning joriy etilishi kasbiy ijodiy imtihonlarni tashkil etishda samaradorlik va xolislikni ta’minlash imkonini beradi. Ushbu texnologiyalarni o‘zlashtirish va ulardan foydalanishni kengaytirish orqali jismoniy tarbiya va sport sohasida yuqori malakali mutaxassislarni tayyorlash imkoniyatlari oshadi. Keyingi tadqiqotlarda texnologiyalarni rivojlantirish va ulardan foydalanishni yanada chuqur o‘rganish tavsiya etiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO’YXATI:

1. Bekmirzaev, A. (2018). Jismoniy tarbiya va sportda innovatsion yondashuvlar. Toshkent: O‘zbekiston Respublikasi Ta’lim Vazirligi. - 45-56 sahifalar.
2. Mahmudov, S. (2019). Sport texnologiyalari va ta’lim. Toshkent: Innovatsion Ta’lim Markazi. - 77-92 sahifalar.
3. Xodjayev, B. (2021). Sport menejmentining zamonaviy tamoyillari. Toshkent: Jismoniy tarbiya va sport akademiyasi. - 63-75 sahifalar.
4. Ibragimov, F. (2020). Texnologiyalarni sport sohasiga joriy etish. Toshkent: Fan va ta’lim nashriyoti. - 112-124 sahifalar.
5. Sharipov, M. (2017). Sport musobaqalarida raqamli tizimlardan foydalanish. Toshkent: Fan va innovatsiya nashriyoti. - 34-45 sahifalar.

BELBOG‘LI KURASHDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNI QO‘LLASHNING AHAMIYATI

Mo‘ydinov Maxsudbek Rustambek o‘g‘li
Oriental universiteti o‘qituvchisi, Mustaqil izlanuvchi

Annotatsiya: Ushbu maqolada belbog‘li kurashda raqamli texnologiyalarni qo‘llashning ahamiyati o‘rganilgan. Zamonaviy texnologiyalarni sportchilar mashg‘ulot jarayoniga integratsiya qilish natijasida ularning natijalari sezilarli darajada yaxshilanishi kuzatilgan. Tadqiqotda mobil ilovalar va sensor texnologiyalar orqali ma’lumotlar yig‘ilib, tahlil qilindi. Olingan natijalar mashg‘ulot samaradorligini oshirish va belbog‘li kurashni xalqaro sport maydonida yanada rivojlantirishga qaratilgan.

Kalit so‘zlar: belbog‘li kurash, raqamli texnologiyalar, mobil ilovalar, mashg‘ulot samaradorligi, sportchilar ko‘rsatkichlari, sensor qurilmalar.

Kirish. Belbog‘li kurash qadimiy milliy sport turi sifatida xalqimizning madaniy va tarixiy merosida alohida o‘ringa ega. Zamonaviy davrda raqamli texnologiyalarning sport sohasidagi o‘rni tobora ortib bormoqda. Ushbu tadqiqotda belbog‘li kurashni zamonaviylashtirish va musobaqalarda muvaffaqiyat ko‘rsatkichlarini oshirish maqsadida raqamli texnologiyalarni qo‘llash masalalari o‘rganiladi.

Adabiyotlar Sharhi

Oldingi tadqiqotlar raqamli texnologiyalarning sportchilarning natijalarini yaxshilash va mashg‘ulot jarayonlarini optimallashtirishdagi muhim rolini ko‘rsatib berdi. Xususan, mobil ilovalar, kiyiladigan sensorlar va ma’lumotlarni tahlil qilish platformalari orqali erishilgan natijalar sport turlarida sezilarli yutuqlarni ta’minladi. Ushbu bo‘limda mazkur tajribalar va ularning belbog‘li kurashga tatbiq etish imkoniyatlari yoritiladi.

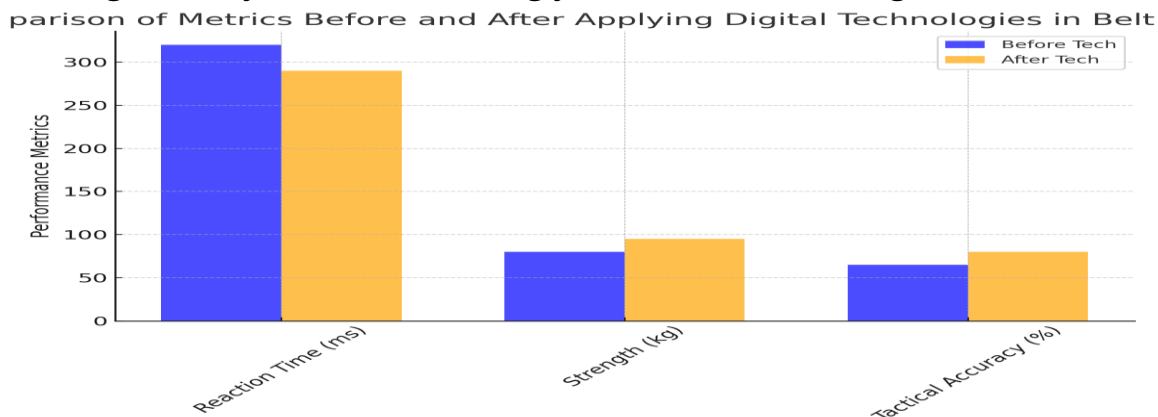
Tadqiqot Metodologiyasi

Ushbu tadqiqotda aralash usuldan foydalanilgan bo‘lib, sifat va miqdoriy ma’lumotlar birgalikda o‘rganildi. Belbog‘li kurashga moslashtirilgan mobil ilova ishlab chiqilib, sportchilarning reaksiya vaqti, kuch chidamliligi, va taktik qaror qabul qilish qobiliyatlari kabi ko‘rsatkichlari kuzatildi. Shuningdek, kiyiladigan sensorlar orqali o‘lchangan ma’lumotlar asosida mashg‘ulot samaradorligi tahlil qilindi.

Natijalar va Munozara

Metric	Before Tech	After Tech
Reaction Time (ms)	320	290
Strength (kg)	80	95
Tactical Accuracy (%)	65	80

Quyidagi grafikda belbog‘li kurashda raqamli texnologiyalarni qo‘llash orqali erishilgan asosiy ko‘rsatkichlarning yaxshilanishi tasvirlangan:

Xulosa va Tavsiyalar

Belbog‘li kurashda raqamli texnologiyalarni qo‘llash natijasida sportchilarning natijalari yaxshilangani va mashg‘ulot jarayonlarining samaradorligi oshgani kuzatildi. Ushbu yondashuvni boshqa sport turlariga ham tatbiq etish imkoniyatlari mavjud. Kelgusida texnologiyalarni yanada rivojlantirish va ularni sportning turli jabhalariga tatbiq etishga alohida e‘tibor qaratish zarur.

Quyida belbog‘li kurashda raqamli texnologiyalarni qo‘llashga oid ilmiy maqolada foydalanilishi mumkin bo‘lgan ADABIYOTLAR RO‘YXATI keltiriladi. Bu ro‘yxat umumiy tavsiyaviy manbalardan iborat bo‘lib, zamonaviy sport texnologiyalari va ularning tahlili bilan bog‘liq ilmiy ishlarni o‘z ichiga oladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Abdullayev, Sh. (2021). Sport mashg‘ulotlarida raqamli texnologiyalarni qo‘llashning o‘ziga xos jihatlari. Toshkent: O‘zbekiston Milliy Universiteti nashriyoti.
2. Karimov, A., & Qodirov, B. (2020). Milliy sport turlari rivojida zamonaviy texnologiyalarning o‘rni. Sport fanlari jurnali, 4(2), 35-45.

**BO’LAJAK BOSHLANG’ICH SINIF O’QITUVCHILARINI
KASBGA YO’NALTIRISHDA UZVIYLIK VA UZLUKSIZLIK
ASOSIDA KRITIK FIKRLASHNI SHAKLLANTIRISH**

Otamurodova Dilfuza Otamurod qizi

*Toshkent amaliy fanlar universiteti “Boshlang’ich ta’lim nazariyasi va
metodikasi” kafedrası o’qituvchisi*

Annotatsiya: *Bo’lajak boshlang’ich sinf o’qituvchilarini kasbga yo’naltirishda uzviylik va uzluksizlik asosida tanqidiy fikrlashni rivojlantirish usullar haqida ma’lumot berib o’tilgan. Bo’lajak boshlang’ich sinf o’qituvchilarining tanqidiy tafakkurini rivojlantirish jarayonida kasbiy tayyorgarlik tizimli, malakali, shaxsga yo’naltirilgan, faoliyatga asoslanganligi haqida ilmiy yondashuvlarga asoslanishi kerakligi aytib o’tilgan.*

Kalit so’z: *Kasbga yo’naltirish, kritik fikrlash, uzviylik, uzluksizlik, mutaxassis*

O‘zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo‘yicha Taraqqiyot strategiyasida “Uzluksiz ta’lim tizimini yanada takomillashtirish, yosh avlodning ijodiy va intellektual salohiyatini qo‘llab quvvatlash va ro‘yobga chiqarishga sharoitlar yaratish” kabi vazifalar belgilab berildi. Bu borada oliy ta’lim muassasalarining bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarini raqobatbardosh, jamoatchilik muhokamasiga o‘z hissasini qo‘shadigan, tanqidiy fikrlaydigan, eng ilg‘or bilim va metodik yondashuvlarni puxta o‘zlashtirgan, innovatsion, intellektual rivojlangan shaxs etib tarbiyalash ko‘zda tutilgan.

“O‘qituvchi o‘z bilim malakasini oshirish usullarini puxta egallamog‘i, mustaqil ishlashini o‘rganmog‘i lozim” – degan edi A. Jomiy.

Bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarida tanqidiy fikrlashni rivojlantirish usullarini ta’sirini baholash, tanqidiy fikrlashga asoslangan metodik faoliyatni tashkil etishning metodik tizimini takomillashtirish, tanqidiy fikrlashga asoslangan pedagogik texnologiyalarni ishlab chiqish zarurati tug‘ilmoqda.

Boshlang‘ich ta’limga bunday yondashuv shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim strategiyasi talablariga mos ravishda hayotiy ko‘nikmalarni shakllantirish, ijodiy qobiliyatni rivojlantirishning pedagogik-psixologik va metodik xususiyatlarini aniqlashtirish dolzarblik kasb etadi. Mamlakatimizda uzluksiz ta’lim sifatini oshirish, o‘quv jarayoniga ilg‘or pedagogik va axborot texnologiyalarini joriy etishdagi keng qamrovli islohotlar natijasida oliy ta’limda sifatli ta’lim xizmatlari samaradorligini oshirish, shiddat bilan o‘zgarib borayotgan globallashuv sharoitida talabalarda ijtimoiy intellektni rivojlantirish usullarini ta’minlovchi imkoniyatlar salmog‘i kengaydi. Bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining tanqidiy tafakkurini rivojlantirish jarayonida kasbiy tayyorgarlik tizimli, malakali, shaxsga yo‘naltirilgan, faoliyatga asoslangan, aksiologik, akmeologik kabi ilmiy yondashuvlarga asoslanishi kerak. Oliy ta’lim abituriyentlarida tanqidiy fikrlashni rivojlantirish bo‘yicha ishlarolib borilmoqda asosiy va tanlovli ta’limni o‘zlashtirish orqali kasbiy tayyorgarlik jarayoni komponentlar, xususan, har xil turdagi o‘quv va

ishlab chiqarish amaliyotlari hal qilish ko‘nikmalarini shakllantirish noaniqlik sharoitida kasbiy yo‘naltirilgan muammolar va aks ettirishga asoslangan ta’lim faoliyati.

A.M. Luzina bo‘lajak o‘qituvchini kasbiy faoliyatga metodik tayyorlashda shaxsni pedagogik faoliyat subyekti sifatida tayyorlash muhim degan fikrni bildirdi. Zamonaviy oliy ta’lim muassasasida o‘quv jarayonining fan munosabatlariga asoslangan holda yaratilishi muallif g‘oyasining hayotiyligini ko‘rsatadi.

O‘qituvchining kasbiy va metodik faoliyati mezonlari boshlang‘ich sinf o‘qituvchilari uchun ayniqsa muhim hisoblanadi. Har bir mutaxassis uchun sifatli shaxsiy fazilatlar va tanqidiy fikrlash qobiliyatlari, sinf o‘quvchilarining pedagogik jarayonni tashkil etish uchun turli xil xatti-harakatlarini hisobga olgan holda, o‘qituvchi sifatida, uning zukkoligi, metodik mahorati, ishlab chiqishi, strategik rejalashtirish qobiliyati, yangi vaziyatga tez moslashishi, o‘quvchilarning yutuqlarini baholash nuqtai nazaridan adolatlilik. ta’lim shaklining o‘zgarishi munosabati bilan guruh, juftlik va jamoaviy ishlarni tashkil etish qobiliyati bilan ajralib turadigan aql-idrokka qarash, har qanday vaziyatda ijobiy qaror qabul qilish talab etiladi. Zamonaviy o‘qituvchi nafaqat pedagogik tajribani tahlil qilishi va undan foydalanishi kerak, balki ta’lim jarayoni jamiyat ehtiyojlariga mos kelishini ta’minlash uchun oldindan o‘ylashning shakllanishi bo‘lajak o‘qituvchining tanqidiy pedagogik tafakkuri hal qilishning mumkin bo‘lgan usullaridan biridir.

D. Chaffee fikrlaydigan odamni tanib olish uchun ishlatilishi mumkin bo‘lgan belgilarni aniqladi.

- boshqa fikrlarga ochiqlik, ya’ni boshqa qarashlarni diqqat bilan tinglash qobiliyati muammoni hal qilishning turli usullarini baholash;

- kompetentsiya - o‘z fikrini real faktlar yordamida asoslash istagi va ishini bilish;

- intellektual faoliyat - qarama-qarshilikda intellektual tashabbusni namoyish etish vaziyatlar, hodisalarni befarq idrok etish;

- qiziquvchanlik - axborot manbalarining mohiyatiga kirib borish qobiliyati;

- mustaqil fikrlash- guruh bilan kelishmovchilikdan qo‘rqmaslik, tanqidsiz ergashmaslik

- muhokama qilish qobiliyati - qarama-qarshi fikrlarga ehtiyotkorlik bilan munosabatda bo‘lish, g‘oyalarni ilgari surish qobiliyati;

- tushuncha - masalaning, hodisaning mohiyatiga kirib borish qobiliyati;

- o‘z-o‘zini tanqid qilish - o‘z tafakkurining o‘ziga xos xususiyatlarini tushunish

Tanqidiy fikrlashning tegishli xususiyatlarini rivojlantirish samaraliroq bo‘ladi, agar ta’lim jarayonida tegishli ilmiy asoslangan pedagogik texnologiya qo‘llaniladi. Mutaxassisning tanqidiy fikrlash tuzilishi - bu shaxsning qadriyat yo‘nalishlari; bilim - umumiy, kasbiy va muammo va ma’lumotlardan xabardorlik bilan bog‘liq qayta ishlash; samarali aloqa o‘rnatish qobiliyati; yuqori darajadagi fikrlash qobiliyatlari.

Bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining tanqidiy tafakkurini rivojlantirish jarayonida kasbiy tayyorgarlik tizimli, malakali, shaxsga yo‘naltirilgan, faoliyatga asoslangan, aksiologik, akmeologik kabi ilmiy yondashuvlarga asoslanishi kerak.

Tizimli yondashuv talabalarning tanqidiy fikrlashini rivojlantirishni ko‘rib chiqib kasbiy tayyorgarlik jarayoni maqsad, vazifalar, tarkibiy qismlarga ega bo‘lgan yaxlit tizim sifatida natijaga e‘tibor qaratadigan bo‘lsak rivojlangan tanqidiy fikrlash, uning rivojlanishiga yordam beradigan bitiruvchi boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi bo‘lib etishadi.

Bo‘lajak o‘qituvchilarning tanqidiy fikrlashi birinchi navbatda aspektlaridan biri sifatida qaraladi. Bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi tanqidiy fikrlash ko‘nikmalarini o‘zida shakllantira oladigan bo‘lsa kasbiy rivojlanishda katta muoffaqiyatlarga erishadi. Ta’lim jarayonida ham o‘quvchilarga kritik (tanqidiy) fikrlay olishlari uchun turli usullar orqali zamin yarata oladi.

Aks ettirish - tanlash, tartibga solish va jarayonida hal qiluvchi rol o‘ynaydigan sifad o‘z pedagogik harakatlarini baholash. O‘qituvchi bilishning nazariy usullaridan foydalanib bilimlarni, uning tuzilishi va mazmunini tahlil qilish uchun o‘z harakatlarini, shu jumladan aqliy faoliyatni nazorat qiladi. Shuningdek o‘z fikrining mantiqiyligini kuzatib boradi, yuzaga keladigan ziddiyatlarni tushunadi.

Tanqidiy fikrlashni rivojlantirish usuli bo‘yicha o‘qiyotganda talabalar mavjud materialni o‘zlashtirishda uch bosqichdan o‘tish, chunki ularning har biri mos keladiganini aks ettiradi.

O‘quv jarayonidagi bo‘g‘in: idrok —► tushunish —► qo‘llash texnologiyasi tanqidiy fikrlashni rivojlantirish talabalarga bir vaqtning o‘zida va yanada samarali shakllantirish imkonini beradi a asosiy vakolatlar soni.

Avvalo - "o‘rganish qobiliyati" ya’ni egallash qobiliyati. Talabalar dolzarb muammolarni hal qilish uchun o‘z ishlarini tashkil qilishni o‘rganadilar va kerakli natijaga erishish, o‘z-o‘zini nazorat qilish, o‘zini o‘zi qadrlash, o‘zini o‘zi takomillashtirish ko‘nikmalarini egallash.

Bo‘lajak o‘qituvchilarning bir-biri bilan va o‘qituvchi bilan hamkorligi shakllanishiga yordam beradi.

Boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining tanqidiy tafakkurini rivojlantirish ta’minlanadigan bir necha shartlar bor:

1) O‘quv maqsadlari boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarini tayyorlash uchun jamiyatning ijtimoiy buyurtmasiga javob berishi va har bir talabaning shaxsiy va kasbiy o‘sishi maqsadlari;

2) Ta’lim mazmuni asosiy va tanlashning oqilona uyg‘unligida taqdim etiladi "Boshlang‘ich ta’lim" o‘quv va kasbiy dasturidagi ta’lim komponentlarini o‘rganish.

3) Tanqidiy fikrlashni rivojlantirish texnologiyasini joriy etish;

4) Ta’lim shakllarining (individual, guruhli, jamoaviy) samarali uyg‘unligi, ahamiyati talabalarning mustaqil ishi;

5) Tanqidiy fikrlashni rivojlantirish jarayonini nazorat qilish va o‘z-o‘zini nazorat qilish va guruhni o‘z ichiga oladi.

Xulosa qilib aytganda, tanqidiy fikrlashga asoslangan bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining aql-idrokini rivojlantirish metodikasi ahamiyati tahlil qilinadi. Raqamli jamiyatda biz bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining turli xil pedagogik funktsiyalarni bajarish usullari intellektual rivojlanish nuqtai nazaridan ko‘rib chiqilishi kerak bo‘lgan vaqt talabi ekanligini tushunamiz. Tanqidiy fikrlashga asoslangan o‘quv va metodik faoliyat nafaqat aqliy jarayonlarning uyg‘un rivojlanish darajasiga va shaxsan muhim fazilatlarga, balki xarakter va qobiliyatlarga ham ta’sir qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 11-sentabdagi “O‘ZBEKISTON — 2030” strategiyasi to‘g‘risida”gi PF-158-son farmoni.
2. Kozyra, V.M. Ta’lim jarayonida tanqidiy fikrlashni rivojlantirish texnologiyasi: o‘qituvchilar uchun o‘quv qo‘llanma. Ternopil: TOKIPPO. 2017. 60 .
3. "Ukrainada fuqarolik ta’limi va tarbiyasi kontseptsiyasi”
<https://zakon.rada.gov.Ua/laws/show/710-2018-%D1>

RAQAMLI TA’LIM MUHITIDA SUNIY INTELLEKT ELEMENTLARI

Samandarjon Abdusamatov Ro‘zimaxammad o‘g‘li

Yangi asr universiteti Ta’limda axborot texnologiyalari yo‘nalishi magistranti

Annotatsiya: Mazkur maqolada sun’iy intellekt (SI) texnologiyalarining raqamli ta’lim muhitida qo‘llanilishi tahlil qilinadi. Ta’lim jarayonida SIning o‘quvchilarni baholash, bilimni shaxsiylashtirish va virtual o‘qituvchilar yordamida bilim olishni yaxshilashdagi roli muhokama qilinadi. SI shuningdek, o‘qituvchilarni pedagogik jarayonda qo‘llab-quvvatlash hamda ta’limdagi innovatsion uslublarni rivojlantirishda muhim vosita ekanligi ko‘rsatiladi.

Kalit so‘zlar: sun’iy intellekt, raqamli ta’lim, shaxsiylashtirilgan o‘qitish, virtual o‘qituvchi, ta’lim texnologiyalari, o‘quv jarayoni.

Kirish Raqamli ta’limning bugungi kundagi yuksalishi sun’iy intellekt texnologiyalarining ta’lim tizimiga jadal kirib kelishiga olib kelmoqda. SI nafaqat ta’lim mazmunini boyitmoqda, balki o‘qitish va o‘rganish jarayonlarini qayta shakllantirmoqda. AI Chatbotlar, virtual yordamchilar, va avtomatik baholash tizimlari bugungi ta’lim muhitida o‘quvchilarning bilim olish jarayonini optimallashtirishga xizmat qilmoqda. Bu jarayon SI yordamida shaxsiylashtirilgan o‘qitish imkoniyatlarini taqdim etadi va ko‘plab o‘qituvchilar uchun qo‘shimcha vositani taqdim qiladi.

Sun’iy intellekt ta’limdagi qo‘llanilishini tartibga soluvchi asosiy siyosatlar AQShda AI uchun Milliy Tadqiqot Resursi Piloti (NAIRR) kabi tashabbuslar bilan qo‘llab-quvvatlanmoqda. Bundan tashqari, Yevropa Ittifoqi sun’iy intellektning etik va xavfsiz ishlatilishini ta’minlash bo‘yicha qator hujjatlar ishlab chiqqan. AIning ta’limda ishlatilishini boshqarish uchun milliy va xalqaro qonunlar mavjud bo‘lib, ular texnologik innovatsiyalarni barqaror rivojlantirishga qaratilgan.

Adabiyotlar taxlili

Tadqiqotlarda ko‘rsatilganidek, sun’iy intellekt ta’lim jarayonini innovatsion usullar bilan boyitmoqda. Masalan, AQShning Milliy Fan Jamg‘armasi (NSF) tomonidan moliyalashtirilgan loyihalar, AIning ta’limda ijtimoiy inklyuziya va teng imkoniyatlar yaratishdagi roli bo‘yicha keng ko‘lamli tadqiqotlarni o‘z ichiga oladi.

Bred Rose Consulting, “Oliy ta’limda AIning roli”, Yevropa ta’lim fanlari jurnali, 2023 yil

Ushbu ma’lumotnoma shaxsiylashtirilgan ta’limni kuchaytirish, ma’muriy samaradorlikni oshirish va o‘qituvchilarni o‘qitish usullarini moslashtirishda qo‘llab-quvvatlash orqali AI oliy ta’limni qanday o‘zgartirayotganini o‘rganadi. Maqolada AI ning talabalarning turli ehtiyojlarini qondirish va ta’lim natijalarini yaxshilashdagi rolini ta’kidlaydi. Shuningdek, u raqamli tafovutlarni

chuqurlashtirish xavfi va AIning ta’lim tizimiga axloqiy integratsiyalashuvini ta’minlash kabi muammolar haqida gapiradi.

Milliy fan fondi, “Ta’limda AI”, NSF.gov. NSFning ushbu sahifasida AI texnologiyalarining ta’limdagi salohiyati, xususan, ular o’qituvchilar va talabalarni qanday qo’llab-quvvatlashi haqida gapiriladi. Unda NSF tomonidan moliyalashtiriladigan turli tashabbuslar muhokama qilinadi, ular AI ni o’quv jarayoniga integratsiyalashga qaratilgan bo’lib, asosiy e’tibor o’qitish amaliyotini takomillashtirish va individual o’rganish tajribasi uchun kengaytiriladigan yechimlarni taqdim etishga qaratilgan.

AI tadqiqoti bo’yicha milliy resurs uchuvchisi, “AI ni tadqiq qilish va o’rgatish”, AI.gov. Milliy AI tadqiqot resursi uchuvchisi tadqiqotchilar va o’qituvchilarga sun’iy intellekt resurslaridan foydalanish imkoniyatini ta’minlashga qaratilgan. Sahifada AI dan institutlar va shaxslarni o’qitish va o’quv muhitida samarali AI tatbiq etish uchun zarur bo’lgan vositalar, treninglar va resurslar bilan bog’lash orqali ta’lim va tadqiqot sohasidagi yutuqlarni qo’llab-quvvatlash uchun qanday foydalanish mumkinligi muhokama qilinadi. U sun’iy intellekt bo’yicha malakali ishchi kuchini rivojlantirish va sun’iy intellekt yordamida o’quv materiallarini yaxshilashga qaratilgan tashabbuslarni ta’kidlaydi.

Ushbu manbalarning har biri shaxsiylashtirilgan o’rganishni osonlashtirishdan tortib, o’qituvchilarni ta’lim natijalarini yaxshilash uchun innovatsion vositalar bilan ta’minlashgacha bo’lgan ta’limni o’zgartirishda AI ning ortib borayotgan rolini aks ettiradi.

Metodika Maqolada tajribaviy metod sifatida virtual ta’lim muhitida sun’iy intellektning qo’llanilishi tahlil qilindi. AI asosidagi ta’lim platformalarining samaradorligi va ularga bo’lgan talablar aniqlandi.

Mulohaza Sun’iy intellektning ta’limdagi qo’llanilishi o’qituvchilar uchun yordamchi vosita sifatida qaralishi kerak. O’qitish jarayonida AI vositalarining etarli darajada ijtimoiy-emotsional jihatlarni inobatga olmasligi ehtimoli muhokama qilinadi.

Xulosa Sun’iy intellekt texnologiyalari ta’lim jarayonini shaxsiylashtirishda, samaradorligini oshirishda katta rol o’ynaydi. Ammo, uning ta’limdagi muvaffaqiyati ta’lim tizimining AI texnologiyalariga moslashuvi va ularning to’g’ri boshqarilishiga bog’liq bo’ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO’YXATI:

1. National Science Foundation, “AI in Education,” [NSF.gov](https://www.nsf.gov/).
2. National AI Research Resource Pilot, “Research and Teach AI,” [AI.gov](https://ai.gov/).
3. Brad Rose Consulting, “The Role of AI in Higher Education,” European Journal of Educational Sciences, 2023.

**AXBOROT-RESURS MARKAZLARI UCHUN ISHLAB
CHIQLADIGAN SMART LIBRARY DASTURINING AHAMIYATI VA
VAZIFALARI**

No‘monjonov Abdulaziz Rustamjon o‘g‘li
Farg‘ona Politexnika instituti magistranti

Annotatsiya: *Smart Library loyihasi zamonaviy axborot-resurs markazlarining faoliyatini raqamlashtirish va avtomatlashtirish orqali kutubxona xizmatlarini takomillashtirishga qaratilgan. Loyihaning asosiy vazifasi – kutubxonalarda uchraydigan muammolarni hal qilish, foydalanuvchilarga qulay va samarali xizmatlarni taqdim etish, shuningdek, axborot texnologiyalarini joriy qilish orqali kutubxonalar faoliyatini zamonaviylashtirishdan iborat. Axborot-resurs markazlari uchun yaratilgan ushbu tizim foydalanuvchilarga masofadan turib adabiyotlarni izlash, buyurtma qilish, va elektron formatda foydalanish imkoniyatlarini beradi. Tizim foydalanuvchilar va kutubxona xodimlari o‘rtasidagi muloqotni soddalashtiradi va ma’lumotlarning tezkor almashinuvini ta’minlaydi. Shu bilan birga, kutubxona xodimlari uchun adabiyotlarni boshqarish, foydalanuvchi talablarini kuzatish va statistik tahlillarni o‘tkazish kabi jarayonlarni avtomatlashtiradi.*

Kalit so‘zlar: *Elektron kutubxona, Axborot-resurs markazlari, Raqamli transformatsiya, Kutubxona avtomatlashtirish, Foydalanuvchi qulayligi, Zamonaviy texnologiyalar, Axborot texnologiyalari, Adabiyotlar boshqaruvi.*

Kirish. Axborot-resurs markazlari zamonaviy jamiyatning ilmiy, texnologik va madaniy taraqqiyotida hal qiluvchi rol o‘ynaydi. Ular foydalanuvchilarni turli adabiyotlar va axborot manbalari bilan ta’minlash orqali bilim almashish jarayonining asosiy bo‘g‘ini sifatida xizmat qiladi. Shu bilan birga, bugungi tezkor texnologik rivojlanish sharoitida ushbu markazlarning zamonaviy texnologiyalarga moslashishi zaruratga aylangan. Ammo, aksariyat kutubxonalar hali ham an’anaviy boshqaruv tizimlari bilan ishlayotgani sababli, zamonaviy ehtiyojlarni qondirishda qiyinchiliklarga duch kelmoqda.

An’anaviy tizimlarning texnologik imkoniyatlari cheklangan bo‘lib, bu kutubxonalarning foydalanuvchilar bilan samarali ishlash, resurslarni boshqarish va umumiy xizmat ko‘rsatish sifatini pasaytiradi. Masalan, foydalanuvchilar ko‘pincha kerakli adabiyotlarni topishda vaqt sarflashadi, mavjud kitoblar haqida ma’lumot olish qiyinchilik tug‘diradi yoki ular istalgan joydan kutubxona resurslariga kirish imkoniyatidan mahrum bo‘ladi. Shuningdek, axborot-resurs markazlarining statistik tahlil va foydalanuvchi talablarini kuzatish imkoniyatlari cheklangan bo‘lib, bu jarayonlar odatda qo‘lda amalga oshiriladi. Natijada, foydalanuvchilarning talablariga moslashish qiyinlashadi va kutubxonalar faoliyatining umumiy samaradorligi sezilarli darajada pasayadi. Bugungi kunda kutubxonachilik sohasida zamonaviy texnologiyalarni joriy etish dolzarb masalaga aylangan. Smart Library loyihasi ushbu muammolarga echim taklif etish

maqsadida ishlab chiqilgan. Loyiyaning asosiy g‘oyasi – kutubxonalarni avtomatlashtirish orqali ularni zamonaviy texnologiyalarga moslashtirish va foydalanuvchilarga raqamli xizmatlar ko‘rsatishdir. Ushbu loyiha axborot-resurs markazlarini raqamli transformatsiya qilish orqali foydalanuvchilar uchun qulay va samarali elektron platforma taqdim etishni ko‘zda tutadi. Axborot-resurs markazlarida uchraydigan asosiy muammolar kutubxona faoliyatining samaradorligini pasaytirib, foydalanuvchilar ehtiyojlarini to‘laonli qondira olmayotganligini ko‘rsatadi. Bu muammolarni bartaraf etish uchun Smart Library loyihasi ishlab chiqildi. Ushbu loyiha zamonaviy texnologiyalar asosida kutubxonalar faoliyatini avtomatlashtirish, raqamli transformatsiya qilish va foydalanuvchilarga yuqori sifatli xizmatlar ko‘rsatishni maqsad qilib oladi.

Loyiha quyidagi asosiy muammolarni hal qilishga qaratilgan. Birinchidan, adabiyotlarni boshqarishdagi murakkabliklarni bartaraf etish orqali kutubxona fondlari elektron ma’lumotlar bazasida birlashtiriladi. Bu foydalanuvchilarga adabiyotlarning mavjudligini tezkorlik bilan aniqlash va ulardan foydalanish imkonini beradi. Ikkinchidan, resurslardan foydalanishdagi chegaralanganlik muammosi echim topadi. Elektron platforma yordamida foydalanuvchilar istalgan joydan kutubxona resurslariga kirish imkoniyatiga ega bo‘ladilar. Uchinchidan, foydalanuvchilar bilan muloqotning noqulayligi avtomatlashtirilgan tizim orqali bartaraf etiladi, bu esa xizmat ko‘rsatishni yanada tezkor va qulay qiladi. To‘rtinchidan, statistik tahlil va boshqaruv cheklovlari tizim orqali avtomatlashtiriladi, bu kutubxona faoliyatini samarali boshqarish va foydalanuvchilarning talablariga moslashishga yordam beradi.

Smart Library loyihasi kutubxonalar faoliyatini sifat jihatidan yangi bosqichga olib chiqadi va foydalanuvchilarga zamonaviy axborot-resurs markazlarining barcha afzalliklarini his qilish imkoniyatini yaratadi. Bu loyiha nafaqat kutubxonachilik sohasida, balki jamiyatning axborotga bo‘lgan ehtiyojlarini qondirishda ham katta qadam bo‘lib xizmat qiladi. Foydalanuvchilar adabiyotlardan samarali foydalanish, xizmatlardan masofaviy foydalanish va zamonaviy kutubxona tizimlarining afzalliklaridan bahramand bo‘lish imkoniga ega bo‘ladilar. Smart Library loyihasi kutubxonachilik sohasidagi innovatsiyalarni rivojlantirib, foydalanuvchilarga eng yuqori darajadagi xizmatlarni taqdim etishga imkon yaratadi. Smart Library loyihasi foydalanuvchilar uchun zamonaviy kutubxona xizmatlarini taklif etadi. Elektron ma’lumotlar bazasi yaratish orqali resurslardan foydalanish imkoniyatlari kengaytiriladi, adabiyotlarni izlash va ulardan foydalanish jarayoni soddalashtiriladi. Loyiyaning asosiy maqsadi – foydalanuvchilarning ehtiyojlariga moslashgan tizimni yaratish, xizmatlar sifatini oshirish va kutubxonalar faoliyatini maksimal samaradorlikka olib chiqishdir. Shuningdek, loyiha kutubxonalar xodimlariga boshqaruv jarayonlarini soddalashtirish va statistik tahlillarni avtomatlashtirish imkonini beradi, bu esa vaqt va resurslarni sezilarli darajada tejashni ta’minlaydi.

**1-rasm. Smart Library tizimi: Kutubxona xizmatlarini
avtomatlashtirish va foydalanuvchilarga qulaylik yaratish**

Axborot-resurs markazlari o‘z faoliyatini zamonaviy axborot texnologiyalariga moslashtirish orqali nafaqat foydalanuvchilarga qulay xizmat ko‘rsatadi, balki jamiyatning ilmiy va madaniy taraqqiyotiga ham hissa qo‘shadi. Smart Library loyihasi axborot-resurs markazlarining raqobatbardoshligini oshirish va ularni zamonaviy axborot texnologiyalari yordamida yangi darajaga olib chiqish uchun mo‘ljallangan. Elektron platformalar yordamida foydalanuvchilar nafaqat kutubxona resurslariga tezkor kirish imkoniyatiga ega bo‘ladi, balki ularni masofadan turib boshqarish, izlash va foydalanish imkoniyatlariga ham ega bo‘ladi. Loyiha kutubxonalar tizimining barcha ishtirokchilari – foydalanuvchilar va xodimlar uchun keng imkoniyatlar yaratib, ularning ehtiyojlarini qondirishga qaratilgan. Zamonaviy axborot-resurs markazlarining faoliyati foydalanuvchilar talablariga moslashtirilgan avtomatlashtirilgan tizim orqali yanada samarali bo‘ladi. Smart Library loyihasi zamonaviy texnologiyalarni kutubxonachilik sohasiga tatbiq etish bo‘yicha muhim qadam bo‘lib, axborot jamiyatining rivojlanishida yangi davrni boshlab beradi. Bu loyiha nafaqat foydalanuvchilarga qulaylik yaratadi, balki kutubxonachilik sohasidagi yangi yondashuvlar uchun ham asos bo‘lib xizmat qiladi.

Axborot-resurs markazlari uchun yaratilgan dasturning asosiy maqsadi

Smart Library loyihasining asosiy maqsadi – kutubxona xizmatlarini avtomatlashtirish orqali foydalanuvchilarga yuqori sifatli xizmat ko‘rsatish va axborot-resurs markazlarini zamonaviy texnologiyalar yordamida raqobatbardosh qilishdir. Ushbu loyiha kutubxonalarning xizmat ko‘rsatish sifatini yangi bosqichga olib chiqish, ularga raqamli imkoniyatlar yaratish va foydalanuvchilarning ehtiyojlarini qondirishni asosiy maqsad qilib oladi. Loyiha yordamida kutubxonalardagi xizmatlardan foydalanish samaradorligini oshirish va ularga masofadan kirish imkoniyatini yaratish ko‘zda tutilgan. Loyihaning amalga oshirilishi orqali foydalanuvchilarning talablariga moslashish yanada qulayroq va tezroq bo‘lib, kutubxona xizmatlari zamonaviy texnologik yondashuvlar asosida takomillashadi. Shu bilan birga, axborot-resurs markazlarining faoliyati optimallashtirilib, boshqaruv jarayonlari avtomatlashtiriladi, bu esa kutubxonalar uchun qo‘shimcha iqtisodiy samaradorlik yaratadi. Axborot texnologiyalarining samarali joriy qilinishi orqali kutubxonalar zamonaviy standartlarga moslashadi va xalqaro miqyosda raqobatbardoshligini oshiradi.

Loyihaning dolzarbligi nafaqat kutubxona xizmatlarini takomillashtirish, balki foydalanuvchilarning ilmiy va madaniy rivojlanishiga ham katta hissa qo’shadi. Natijada, foydalanuvchilar kutubxona xizmatlarining qulayligini his etish bilan birga, bilim olish jarayonining yangi, zamonaviy darajasidan foydalana boshlaydilar. Smart Library loyihasi boshqa loyihalar singari kutubxonachilik sohasida yangi davrni boshlab beradigan muhim innovatsion qadam bo’lib, u foydalanuvchilarning zamonaviy axborotga bo’lgan ehtiyojlarini maksimal darajada qondirishni ta’minlaydi.

2-rasm. Tizimning umumiy ko‘rinishi

Adabiyotlar tahlili

Axborot-resurs markazlari zamonaviy kutubxona tizimlarini rivojlantirish va raqamli texnologiyalarni joriy etish orqali foydalanuvchilarga sifatli xizmat ko’rsatishda muhim rol o’ynaydi. Ushbu sohada o’zbek va jahon olimlari tomonidan olib borilgan tadqiqotlar kutubxona xizmatlarini takomillashtirishda yangi imkoniyatlarni taqdim etmoqda. Smart Library loyihasining shakllanishida bu tadqiqotlarning o’rni katta bo’lib, quyida soha bo’yicha olib borilgan ishlar va adabiyotlar keltiriladi.

Mahalliy olimlardan **Ravshan Xasanov** o’zining "Elektron kutubxonalar: rivojlanish istiqbollari" (2021) nomli asarida O’zbekistonda elektron kutubxona tizimlarini yaratish bo’yicha mavjud muammolar va ularni bartaraf etish yo’llarini tahlil qilgan. Ushbu asarda elektron ma’lumotlar bazasini shakllantirish va avtomatlashtirishning ahamiyati keng yoritilgan. Ravshan Xasanovning fikricha, O’zbekistonda elektron kutubxonalar rivoji uchun davlat qo’llovi va xalqaro tajribalarni mahalliy sharoitga moslashtirish muhimdir.

Dilnoza Karimova tomonidan yozilgan maqolalar esa kutubxona faoliyatini raqamlashtirishda xalqaro standartlarni qo’llashning dolzarbligiga qaratilgan. Uning "Axborot-resurs markazlarining raqamli transformatsiyasi" (2020) nomli maqolasida foydalanuvchilar bilan muloqotni avtomatlashtirish, masofaviy xizmatlar ko’rsatish va kutubxona resurslariga kirishni kengaytirish bo’yicha

tahlillar keltirilgan. Muallif O‘zbekistonda bu borada xalqaro tajribalardan foydalanish zarurligini ta’kidlaydi.

Xorijiy tadqiqotlar orasida **Michael B. Eisenbergning** "The Digital Library Revolution" (2010) nomli kitobi alohida ajralib turadi. Unda raqamli kutubxonalarning foydalanuvchilar ehtiyojlarini qondirishdagi ahamiyati va ularning ilmiy-tadqiqot jarayonlariga ta’siri keng yoritilgan. Eisenbergning asari raqamli texnologiyalar kutubxona xizmatlarini yanada qulay qilish imkoniyatlarini ko‘rsatadi.

Lorcan Dempsey o‘zining "The Future of Libraries in the Digital Age" (2015) nomli tadqiqotida kutubxonalar uchun zamonaviy raqamli xizmatlarni taklif etgan. Bu xizmatlar foydalanuvchilarga resurslarni tezkor izlash va ulardan samarali foydalanish imkoniyatlarini beradi. Dempseyning tadqiqotlari elektron kutubxona tizimlarini boshqarishning innovatsion usullarini taklif qilishi bilan ahamiyatlidir.

Shuningdek, **Carol Tenopir** tomonidan olib borilgan "Libraries in the Digital Era" (2018) nomli izlanishlar kutubxona xizmatlarining sifatini oshirishda foydalanuvchi tajribasiga asoslangan yondashuvlarni tahlil qiladi. U foydalanuvchilarning qoniqishini oshirish uchun kutubxonalarning xizmat ko‘rsatish strategiyalarini optimallashtirishga e’tibor qaratadi.

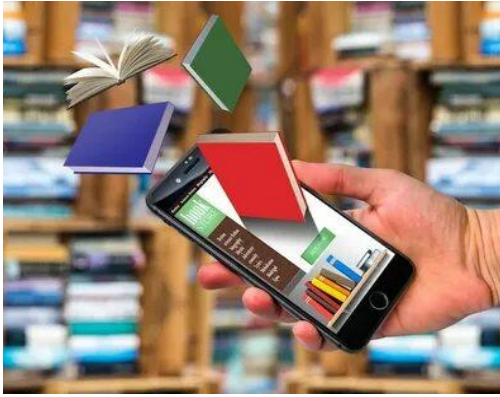
Adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, Smart Library loyihasi mahalliy va xalqaro tadqiqotlar asosida shakllangan innovatsion tashabbusdir. Loyihada elektron ma’lumotlar bazasi yaratish, foydalanuvchilarga masofadan xizmat ko‘rsatish va kutubxona resurslarini boshqarishni avtomatlashtirish bo‘yicha aniq yondashuvlar ishlab chiqilgan. Ravshan Xasanov va Dilnoza Karimovanning tadqiqotlari loyihaning mahalliy sharoitga moslashuvini ta’minlagan bo‘lsa, Michael B. Eisenberg, Lorcan Dempsey va Carol Tenopirning asarlari loyihaning xalqaro tajribadan foydalanishiga zamin yaratgan.

Ushbu adabiyotlar Smart Library loyihasining ilmiy asoslarini mustahkamlab, kutubxona xizmatlarini takomillashtirishda katta ahamiyat kasb etadi. Loyiha nafaqat O‘zbekiston kutubxona tizimini rivojlantirishga, balki ilmiy va madaniy bilimlarni keng jamoatchilikka etkazishga ham xizmat qiladi. Bu esa O‘zbekiston kutubxona tizimini xalqaro miqyosda raqobatbardosh qilish uchun muhim qadam bo‘ladi.

Natijalar Smart Library loyihasi amalga oshirilgach, kutubxonachilik sohasida bir qator muhim natijalarga erishish kutilmoqda. Ushbu loyiha foydalanuvchilarga zamonaviy, qulay va samarali kutubxona xizmatlarini taqdim etish bilan birga, axborot-resurs markazlarining umumiy faoliyatini optimallashtirishga yordam beradi. Kutilayotgan natijalar quyidagilardan iborat:

1.Kutubxona xizmatlarining samaradorligini oshirish: Smart Library loyihasi orqali kutubxonalarda xizmat ko‘rsatish jarayonlari avtomatlashtiriladi. Bu foydalanuvchilar uchun kerakli resurslarni tezkor izlash, ularni buyurtma qilish va ulardan foydalanishni soddalashtiradi. Natijada, xizmat ko‘rsatish samaradorligi sezilarli darajada oshadi.

2.Masofadan foydalanish imkoniyati: Elektron platforma foydalanuvchilarga kutubxona resurslariga masofadan turib kirish imkoniyatini yaratadi. Bu ayniqsa chekka hududlarda yashovchi foydalanuvchilar uchun katta qulaylikdir. Foydalanuvchilar istalgan joydan adabiyotlarni izlab topishi va ulardan foydalanishi mumkin bo‘ladi.

**3-rasm. Elektron platforma orqali kutubxona resurslaridan masofaviy
foydalanish imkoniyati**

3.Foydalanuvchilarning qoniqishini oshirish: Tizim foydalanuvchilarga individual xizmat ko‘rsatishni ta‘minlaydi. Kutubxonalarning elektron xizmatlari orqali foydalanuvchilar talab va ehtiyojlariga mos ravishda tezkor va qulay xizmatlardan foydalanadilar, bu esa ularning qoniqish darajasini oshiradi.

4.Axborot-resurs markazlarining faoliyatini takomillashtirish: Kutubxona xodimlari uchun jarayonlarni avtomatlashtirish orqali ma‘lumotlarni boshqarish va statistik tahlillarni olib borish soddalashtiriladi. Bu markazlar faoliyatini optimallashtiradi va samaradorligini oshiradi.

5.Qo‘shimcha iqtisodiy samaradorlik yaratish: Kutubxona tizimlarining avtomatlashtirilishi va optimallashtirilishi operatsion xarajatlarni qisqartiradi. Elektron platformaning joriy qilinishi xodimlarning vaqtini tejaydi va resurslardan samarali foydalanish imkonini beradi, bu esa kutubxonalar uchun iqtisodiy samaradorlikni oshiradi.

6.Zamonaviy standartlarga moslashish: Smart Library loyihasi xalqaro standartlarga moslashtirilgan tizimni yaratishni ko‘zda tutadi. Bu kutubxonalarni global axborot maydoniga integratsiyalash va xalqaro miqyosda raqobatbardosh qilish imkonini beradi.

7. Ilmiy va madaniy rivojlanishga hissa qo‘shish:

Loyiha orqali ilmiy va madaniy bilimlarni keng jamoatchilikka etkazish jarayoni soddalashtiriladi. Bu esa, o‘z navbatida, jamiyatning intellektual rivojlanishiga hissa qo‘shadi.

8.Innovatsion xizmatlarning joriy etilishi: Kutubxonalarda avtomatlashtirilgan boshqaruv tizimlari, foydalanuvchilar bilan avtomatlashtirilgan muloqot, elektron xabarlar va statistik hisobotlar joriy qilinadi. Bu kutubxonalarni zamonaviy texnologiyalarga asoslangan samarali tizimga aylantiradi.

9.Axborot texnologiyalari bilan integratsiya:

Loyiha natijasida axborot-resurs markazlari raqamli transformatsiyani amalga oshiradi. Bu esa kutubxonalarda zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanish darajasini oshirib, ularni yangi darajaga olib chiqadi.

Smart Library loyihasi orqali amalga oshiriladigan o‘zgarishlar foydalanuvchilarning kutubxona xizmatlaridan foydalanish sifatini oshirish bilan birga, O‘zbekiston kutubxona tizimining zamonaviy talab va xalqaro standartlarga mos ravishda rivojlanishiga xizmat qiladi. Bu loyiha nafaqat kutubxonachilik sohasida, balki jamiyatning ilmiy, madaniy va iqtisodiy rivojlanishida ham katta hissa qo‘shishi kutilmoqda.

Xulosa. Smart Library loyihasi kutubxona xizmatlarini zamonaviy texnologiyalar yordamida avtomatlashtirish va optimallashtirishga qaratilgan innovatsion tashabbusdir. Ushbu loyiha kutubxona faoliyatining samaradorligini oshirish, foydalanuvchilarga qulay xizmatlar taqdim etish va axborot-resurs markazlarini global axborot makoniga integratsiyalashni maqsad qilgan. Loyihaning dolzarbligi nafaqat kutubxona xizmatlarini takomillashtirish, balki foydalanuvchilarning ilmiy va madaniy rivojlanishiga hissa qo‘shishida ham namoyon bo‘ladi. Elektron platforma joriy etilishi orqali foydalanuvchilarga masofadan xizmat ko‘rsatish, adabiyotlarni tezkor izlash va ulardan foydalanish imkoniyati taqdim etiladi. Bu kutubxonalar xizmatining sifatini sezilarli darajada yaxshilash va foydalanuvchilarning kutubxonalarga bo‘lgan qiziqishini oshirishga xizmat qiladi. Loyiha shuningdek, kutubxona xodimlarining faoliyatini soddalashtirib, boshqaruv jarayonlarini avtomatlashtirish orqali resurslardan samarali foydalanish imkonini beradi.

Smart Library loyihasi nafaqat O‘zbekistonda, balki xalqaro miqyosda ham dolzarb hisoblanadi. U xalqaro kutubxonachilik standartlariga mos ravishda ishlangan bo‘lib, axborot-resurs markazlarining raqobatbardoshligini oshirishga yordam beradi. Loyihaning amalga oshirilishi natijasida ilmiy va madaniy bilimlarning keng tarqalishi, kutubxona xizmatlarining samaradorligi va iqtisodiy samaradorlikning oshishi kutilmoqda. Bu loyiha kutubxonachilik sohasida yangi davrni boshlab beradi va foydalanuvchilarga yuqori sifatli xizmat ko‘rsatishda muhim qadam bo‘lib xizmat qiladi.

Umuman olganda, Smart Library loyihasi kutubxona xizmatlarini yangi bosqichga olib chiqish bilan birga, jamiyatning ilmiy va madaniy rivojlanishiga katta hissa qo‘shadi. Raqamli transformatsiyani amalga oshirgan holda, kutubxonalar zamonaviy texnologiyalar asosida yanada samarali va qulay xizmatlarni taqdim etadi. Ushbu loyiha axborot-resurs markazlarini zamonaviy axborot jamiyatining muhim qismi sifatida rivojlantirishda mustahkam poydevor yaratadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Xasanov, R. Elektron kutubxonalar: rivojlanish istiqbollari. Toshkent, 2021. – 135 bet.
2. Karimova, D. Axborot-resurs markazlarining raqamli transformatsiyasi. Ilmiy maqola. "O‘zbekiston fan va texnologiya" jurnali, 2020. – 47–53-betlar.

**O’QUVCHILARNING KASB TANLASHGA OID QIZIQISHLARINI
ANIQLASH: BOSHLANG’ICH TA’LIMDA INTEGRATSION
YONDASHUV**

Shoyusupova Shaxzoda Shoxrux qizi,

ChDPU “Boshlang’ich ta’lim metodikasi” kafedrası o’qituvchisi

Xudayqulova Anora G’ulomjon qizi

Boshlang’ich ta’lim yo’nalishi talabasi

Annotatsiya: ushbu maqolada boshlang’ich ta’lim bosqichida o’quvchilarning kasb tanlashga oid qiziqishlarini aniqlash uchun integratsion yondashuvlar ko’rib chiqiladi. Kasb-hunarga yo’naltirish jarayonida turli pedagogik va psixologik metodlarning qo’llanilishi, o’quvchilarning yoshiga mos ravishda kasbiy qiziqishlarni rivojlantirishning samarali yo’llari tahlil qilinadi. Maqolada integratsion yondashuvlarning pedagogik va psixologik jihatlari, kasb tanlashda o’quvchilarning qiziqishlari va qobiliyatlarini aniqlashga yordam beradigan metodlar hamda o’quvchilarga kasb-hunar haqida ma’lumot berishning samarali usullari muhokama qilinadi. O’qituvchilarga kasb tanlashga oid qiziqishlarni rivojlantirishda amaliy tavsiyalar beriladi.

Kalit so’zlar: kasb tanlash, boshlang’ich ta’lim, qiziqishlar, integratsion yondashuv, pedagogik metodlar, psixologik yondashuv, kasb-hunarga yo’naltirish.

Kirish. Joriy yil Prezidentning xalqqa murojaatnomasida maktab o’quvchilarini xorijiy tillar va kasb-hunarga o’rgatish zaruratini aytgan edi. Maktabdan kasb va tilni bilib chiqqan bola jamiyatimizning katta yutug’i, bilmagani muammo, – dedi Shavkat Mirziyoyev. Yangi ta’lim tajribasini joriy etish uchun tuman va mahallalarning xususiyatidan kelib chiqib, o’quvchilar maktabning o’zida 64 xil ishchi kasblarga o’rgatilishi ko’zda tutilmoqda.

Kasb tanlash – bu inson hayotida muhim qarorlardan biri bo’lib, o’quvchilarni unga tayyorlash jarayoni boshlang’ich ta’lim bosqichida boshlanadi. Bolalar o’zlarining kelajakdagi faoliyatlarini tanlashni boshlashlari uchun yoshidan kelib chiqqan holda, ular turli kasblarga bo’lgan qiziqishlarini rivojlantirishi kerak. O’quvchilarning kasb-hunarga yo’naltirilishi, ularning shaxsiy xususiyatlariga, qobiliyatlari va qiziqishlariga mos ravishda amalga oshirilishi zarur.

Bu maqola boshlang’ich ta’limda kasb tanlashga oid qiziqishlarni aniqlashda integratsion yondashuvning ahamiyatini o’rganadi. Integratsion yondashuvni qo’llash orqali bolalarning kasb tanlashga oid qiziqishlarini shakllantirishning samarali usullari haqida so’z boradi.

Dunyoda juda ko’p turli xil kasblar mavjud bo’lib, ba’zilari ming yillar oldin, boshqalari bizning davrimizda paydo bo’lgan. "Kim bo’lish kerak?" ushbu savol insonning butun kelajakdagi hayotiga ta’sir qiladi. Kasbga yo’naltirish har bir inson hayotidagi individual va umuman jamiyatning rivojlanishi uchun muhim ahamiyatga egadir. Kasbga yo’naltirishning obyekti shaxsning ijtimoiy-kasbiy o’zini o’zi belgilash jarayoni bo’lganligi sababli, kasb tanlash ongli ravishda

amalga oshirilishi, insonning qobiliyatlari va manfaatlariga mos kelishi va shu bilan birga ehtiyojlarini qondirishi zarur.

Har qaysi maktabdagi kasb tanlash ishlarining vazifasi va mazmuni uning atrofdagi ishlab chiqarishning xususiyatlari, tabiiy sharoitlari mazkur iqtisodiy tumandagi xalq xo‘jaligi va madaniyatining rivojlanish yo‘nalishlari bilan belgilanadi. Maktab o‘z tarbiyalanuvchilarini kasblar, mehnatning mazmuni, u yoki bu kasb egalariga qilinadigan talablar haqidagi bilimlar bilan qurollantirish o‘quvchilarning individual. Jismoniy va psixologik xususiyatlarini o‘rganish va ularga ana shu xususiyatlarga mos kasblarni tanlashlarida yordam berish kerak. Abu Rayhon Beruniy: "Kishining eng birinchi va zarur ehtiyoji mehnatdir. Faqat aql-idrok va mehnatning jonlanishigina kishilar hayotini belgilab beradigInsonning asosiy burchi va vazifasi-mehnat qilishdir, chunki istalgan narsaga mehnat sarflash orqali erishiladi», -deydi.

Integratsion yondashuvning mohiyati Integratsion yondashuv boshlang‘ich ta’limda turli pedagogik va psixologik metodlarni birlashtirib, o‘quvchilarning kasb tanlashga oid qiziqishlarini rivojlantirishga yordam beradi. Ushbu yondashuv o‘quvchilarni faqat kasblar haqida ma’lumot berish bilan cheklanmaydi, balki ularni faoliyatga jalb qilish, o‘z qobiliyatlarini aniqlash, kasblarga bo‘lgan munosabatlarini shakllantirishni o‘z ichiga oladi.

Integratsion yondashuv pedagogik tizimda turli fanlar va faoliyat turlarini bog‘lash orqali o‘quvchilarning kasbiy qiziqishlarini rivojlantirishga qaratilgan. Bu yondashuvda didaktik o‘yinlar, ijodiy ishlanmalar, loyihalar va guruhli faoliyatlar orqali bolalar kasb tanlashga oid tushunchalar bilan tanishtiriladi.

Integratsiyalashgan darslar – interaktiv ta’lim tizimi bo‘lib, integrativ bilimlarni chuqurlashtirish va kengaytirish asosida ko‘rgazmali mahoratni vujudga keltirish sirlarini o‘rganadi. Ko‘rgazmali ta’lim tizimi turli xildagi turlar, shakllar, usullar, obyektlar asosida qurilgan. Integratsion kursning maqsad va vazifalari maktab tabiiy-ilmiy ta’lim tizimida tavsiflanadi. Bilimning integratsiyalashgan (ko‘rgazmali) tarmog‘ida integratsiyalashning usul va vositalari: ta’lim rejasidagi o‘qitish joyida vaqtning hajmiga qarab, shu kursni to‘la o‘zlashtirish vaqti o‘quvchilarning o‘zlashtirish darajasi ko‘p maqsadli va rang-barangliligi bilan tavsiflanadi.

O‘quvchilarning kasb tanlashga oid qiziqishlarini aniqlash usullari

1. **Diqqatingizni qaratish:** o‘quvchilarning kasb tanlashga oid qiziqishlarini aniqlash uchun ularning turli faoliyatlarga qiziqishini kuzatish lozim. Pedagoglar o‘quvchilarni kasblar bilan tanishtirish uchun kuzatuvlarni amalga oshirishi va ularning qiziqishlari asosida amaliy ishlarni tashkil qilishi kerak. Masalan, o‘quvchilarga kasb-hunarlar haqida tasvirlangan kartochkalar ko‘rsatiladi va ular o‘zlarining sevimli kasblarini tanlashadi.

2. **O‘yinlar va interaktiv faoliyatlar:** o‘quvchilarga kasb-hunarlar haqida ma’lumot berishning samarali usullaridan biri – didaktik o‘yinlar. “Kasblarni top” o‘yini kabi faoliyatlar orqali bolalar kasblar haqida bilib olishadi va o‘z

qiziqishlarini aniqlashadi. O‘yinlarda turli kasblar va ularning xususiyatlari tasvirlanadi va bolalar qaysi kasbga qiziqishlarini ko‘rsatadilar.

3. Kreativ ishlar va loyiha asosidagi yondashuv: kasb-hunarga yo‘naltirishda o‘quvchilarning ijodiy salohiyatini rivojlantirish muhim. Loyiha asosidagi faoliyatlarda bolalar kasbga oid mavzularni tanlab, o‘z fikrlarini ifodalashadi, o‘z qobiliyatlari va qiziqishlarini namoyon qiladilar. Bunday yondashuv bolalarning kasb-hunar haqidagi tasavvurlarini kengaytiradi.

Integratsion yondashuv boshlang‘ich ta’limda kasb tanlash jarayonini o‘quvchilarga qiziqarli va samarali tarzda taqdim etadi. Bu yondashuv nafaqat kasb-hunarlar haqidagi bilimlarni berishga yordam beradi, balki bolalar o‘zlarini kasb faoliyatida qanday ifodalashlari mumkinligini o‘rgatadi. O‘quvchilar turli fanlar va faoliyatlar orqali o‘z qiziqishlarini aniqlashadi va kelajakda qanday kasblarda ishlashlarini belgilashga tayyor bo‘ladilar.

Xulosa. Boshlang‘ich ta’limda kasb tanlashga oid qiziqishlarni aniqlashda integratsion yondashuv samarali metod va usullarga asoslanadi. Pedagoglar va psixologlar tomonidan qo‘llaniladigan turli metodlar bolalarda kasb-hunarga bo‘lgan qiziqishni rivojlantirishga yordam beradi. Integratsion yondashuv nafaqat o‘quvchilarning bilimlarini kengaytiradi, balki ularning kelajakdagi faoliyatini aniqroq va ongli tanlashlariga turtki beradi.

Ushbu maqola boshlang‘ich ta’limda kasb tanlashga oid qiziqishlarni aniqlashning muhimligini va integratsion yondashuvning samaradorligini tushuntiradi. O‘quvchilarning kasb tanlash jarayonidagi qiziqishlari va qobiliyatlarini aniqlashda pedagogik metodlar va psixologik yondashuvlarni qo‘llash, o‘quvchilarga o‘z kasblarini tanlashda yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Sh.Mirziyoyev - Maktablarda xorijiy tillar va kasb o‘rgatish tizimini rivojlantirish masalalari bo‘yicha yig‘ilishi. 20.01.2023 2.
2. Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlisga va xalqqa murojaatnomasi. 20.12.2022
3. Abu Rayhon Beruniy. Minerologiya. Izb. soch. -T.: Fan, 1968. -9 b.

**UZLUKSIZ TA’LIM TIZIMINI RIVOJLANTIRISHDA PEDAGOGIK
INNOVATSIYALAR VA INTEGRATSIYAVIY YONDASHUV**

Ko‘makova Dilshoda Shirqulovna

*Toshkent ijtimoiy innovatsiya universiteti Pedagogika va psixologiya kafedrası
o‘qituvchisi*

Annotatsiya. *Ta’lim muassasalari pedagoglari innovatsion ta’lim texnologiyalarining mohiyati, nazariy asoslari, samarali shakl, metod va vositalari, kasbiy faoliyatda pedagogik texnologiyalarni samarali, maqsadli qo‘llash malakalari, ta’lim jarayonini oqilona loyihalashtirishga doir tajribalarini boyitadi. Shuningdek, o‘qitish jarayonida o‘quvchilarning faolliklarini ta’minlash, ta’lim sifatini yaxshilash, samaradorlikni oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi.*

Kalit so‘zlar: *innovatsiya, innovatsion xarakter, subyektiv yangilik, mahalliy yangilik, shartli yangilik, gnostik - dinamik, individual faoliyatli, ko‘p subyektli, insonparvarlik, individual - ijodiy.*

O‘zbekiston Respublikasida uzluksiz ta’lim kadrlar tayyorlash tizimining asosi, ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotni ta’minlovchi, shaxs, jamiyat va davlatning, ilmiy-texnikaviy va madaniy ehtiyojlarini qondiruvchi ustuvor soha bo‘lib, ijodkor, ijtimoiy faol, ma’naviy boy shaxsning shakllanishi va yuqori malakali raqobatbardosh kadrlarning jadal tayyorlanishi uchun zarur shart-sharoitlarni yaratadi.

Darhaqiqat, uzluksiz ta’lim jarayoni shaxsning har tomonlama qaror topishi uchun eng qulay davr sanaladi. Mazkur davrda shaxs fan asoslari hamda kasb hunar ma’lumotlarini o‘zlashtiradi, yuksak ma’naviy-axloqiy sifatlariga ega shaxs va malakali kadr sifatida kamol topib boradi. Unda muayyan dunyoqarash shakllanadi.

Ma’lumki, ta’lim – tarbiya insonga borliqni anglash sir asrorlarini tushunish, tinimsiz rivojlanayotgan dunyoga moslashish, dunyoqarashini shakllantirish, nihoyat, jamiyatni insonparvarlantirishga hissa qo‘shish imkonini yaratadi. Har qanday davlatning qudrati va rivojlanish darajasini aynan ta’lim tizimi aniqlab beradi. Davlatning ushbu tizimga munosabati, uning kelajagini belgilaydi.

Bugungi kunda O‘zbekiston Respublikasida uzluksiz ta’lim quyidagi ta’lim turlarini o‘z ichiga oladi:

- maktabgacha ta’lim;
- umumiy o‘rta, o‘rta maxsus ta’limi;
- professional ta’lim
- oliy ta’lim;
- oliy o‘quv yurtidan keyingi ta’lim;
- kadrlar malakasini oshirish va ularni qayta tayyorlash;
- maktabdan tashqari ta’lim.

O‘zbekiston Respublikasida ta’lim tizimining bunday turlarining har bir bosqichida bir qator ishlar amalga oshirilmoqda. Bunday ishlarni tarixan qisqa davr uchun misli ko‘rilmagan rivojlanish sifatida baholash mumkin. Bunday shiddatli rivojlanish bugungi kun uchun etarlilik ko‘rinadi. Lekin, har qanday yangilik boshqa yangilikning kirib kelishiga turtki bo‘ladi.

Respublikamizda 11 yillik umumiy o‘rta ta’lim, akademik litsey va texnikumlar tizimini shakllanganligi, ularning kadrlar etishtirib berishdagi o‘rni beqiyos.

Bundan tashqari ta’lim tizimida uzviylik va uzluksizlik masalalarini yuqori darajada ko‘rib chiqilishi yo‘lga qo‘yilgan bo‘lib, tarkibiy qismlarining funksiyalari aniq belgilangan va o‘z oldiga qo‘yilgan vazifalarni tizimli bajarilishini ta’minlashni talab etmoqda. Odatda, davlat talablarni bajarilishini statistik tizim orqali baholanib boriladi. Bunday statistik qarash va baholash o‘zining qator ustunliklari bilan ajralib tursada, dinamik tizimlarda ro‘y berishi mumkin bo‘lgan ba’zi holatlarga e’tibor bilan qarash imkonini beramaydi. Uzluksiz ta’lim tizimi sifatini ta’minlashda bir qancha muammoli masalalar mavjudligini ko‘rish mumkin. Jumladan:

- Nima uchun maktabning birinchi sinfiga borgan bola darslarga moslashish va fan dasturida berilgan mavzularni o‘zlashtirishda qiynaladi?
- Nega boshlang‘ich ta’limda yaxshi baholarga o‘qigan bola yuqori sinflarda o‘qishi pasayib ketadi?
- Nima uchun o‘quvchi kasb tanlashda mustaqil tanlovni amalga oshira olmaydi?
- Nega oliy ta’limni tugatganlar kasbiy faoliyatga tezkor kirishib keta olmaydi? Bu kabi savollarning javobi sifatida uzluksiz ta’lim tizimida uzviylikning ta’minlanmaganligini ko‘rsatish mumkin.

Uzluksiz ta’lim tizimida fan dasturlarining uzviyligi ta’minlanmaganligi ta’lim sifati va samaradorligiga salbiy ta’sir ko‘rsatmoqda. Jumladan, ta’lim turlariaro mavzularning takrorlanishi, ayrim mavzularga haddan ziyod ko‘p soatning ajratilgani, fan mazmuni deyarli nazariy ma’lumotlarga asoslanganligi hamda xalqaro tadqiqotlar singdirilmaganligi kabi muammolar mavjud. Ta’lim bosqichlari mazmuni tahlilida 10–15 foiz mavzularning takror berilayotganligi, 50–60 foiz mavzularda uzviylik ta’minlanmaganligi tahlillarda ko‘rindi. Maktabgacha ta’lim, Xalq ta’limi hamda Oliy va o‘rta maxsus ta’lim vazirliklari o‘z ta’lim obyektlari bo‘yicha me’yoriy hujjatlar tayyorlash jarayonida bir qancha ijobiy natijalarga erishgan bo‘lsalar-da, ammo uzluksiz ta’lim tizimida uzviylik etarlicha ta’minlanmay kelmoqda. Oldimizda ta’lim mazmunini belgilashga xizmat qiluvchi, uzluksiz ta’lim tizimining me’yoriy hujjatlari, o‘quv dasturlarining uzviyligini tahlil qilish, ularning har bir fan bo‘yicha bosqichlar orasida takroriylikning oldini olish bo‘yicha ishlar hamda uzviyligi ta’minlangan fan dasturlari asosida darsliklar mazmunini ham muvofiqlashtirish kabi dolzarb vazifalar turibdi.

Prezidentimiz — Maktab o‘quv dasturlarini ilg‘or xorijiy tajriba asosida takomillashtirish, o‘quv yuklamalari va fanlarni qayta ko‘rib chiqish, ularni

xalqaro standartlarga moslashtirish, darslik va adabiyotlar sifatini oshirish zarurligi hamda —Oliy ta’lim standartlari xorijiy tajriba asosida takomillashtirilishi, ta’lim yo’nalishlari va o’qitiladigan fanlar qayta ko’rib chiqilishi zarurligi hamda mutaxassislikka aloqasi bo’lmagan fanlar sonini 2 barobarga qisqartirish to’g’risida aniq vazifalarni belgilab bergan edi. Ushbu topshiriqlar asosida Prezident Administratsiyasi tomonidan har bir ta’lim tizimi oldida turgan dolzarb vazifalardan kelib chiqqan holda 2020-yilda ta’lim sohasida islohotlarni jadallashtirish bo’yicha kompleks —Yo’l xaritasi ishlab chiqilgan. Mazkur —Yo’l xaritasining 3-bandida —Fan dasturlarining mazmun-mohiyati, mavzularning mantiqiy ketma-ketligi va uzviyligini ta’minlash hamda o’quvchi va talabalarda shakllanishi zarur bo’ladigan bilim va ko’nikmalar darajasini aniq belgilash vazifasi belgilanib, ma’sul ijrochilar sifatida Vazirlar Mahkamasi huzuridagi ta’lim sifatini nazorat qilish davlat inspeksiyasi, Maktabgacha ta’lim, Xalq ta’limi, Oliy va o’rta maxsus ta’lim vazirliklari belgilangan. Idoralararo ushbu masala bo’yicha yig’ilish va seminarlar tashkil etilib, ishchi guruhlar shakllantirildi. O’rganishlar natijasida uzluksiz ta’lim tizimida uzviylikni ta’minlash borasida quyidagi muammolar borligi aniqlandi:

- mavzular takrorlanishi — uzluksiz ta’lim turlararo bosqichlarida mavzularning aynan yoki mazmunan takrorlanishining mavjudligi;
- ayrim mavzularga soat hajmining ko’pligi — ta’lim bosqichlarida ayrim mavzularga ortiqcha vaqt ajratilganligi. Ayniqsa, nazariy mashg’ulotlarga ko’p vaqt ajratilgan;
- vaqtning besamar sarflanishi — takrorlanish va ortiqcha vaqt evaziga o’qituvchi va o’quvchining vaqti besamar sarflanishi;
- uzviylikning yo’qligi — uzluksiz ta’lim turlararo fan xususiyatidan kelib chiqqan holda obyekt va subyekt tanlovi va mazmunida nomutanosibliklar mavjud va h.k.

Pedagogik innovatsiya - ta’limning jamiyat barqaror rivojlanishidagi yuqori ijtimoiy ahamiyatidan kelib chiqqan holda zamonaviy talablar, tizimdagi muammolar va ularni hal qilishda fan va ta’lim bo’g’inlari o’rtasidagi aloqadorlikni ta’minlash uzluksiz pedagogik ta’limni klaster rivojlanish tizimiga o’tkazish zaruratini taqozo etmoqda.

Pedagogik ta’lim innovatsion klasteri uzluksiz ta’lim tizimidagi barcha ta’lim turlari, ilmiy tadqiqot institutlari va markazlari, amaliyot bazalari, ilmiy va ilmiy-metodik tuzilmalarning bir butunligi bo’lib, ularning birgalikdagi vazifalar taqsimlangan faoliyati pedagogik ta’lim tizimini sifat jihatidan yangi darajaga ko’tarish imkonini beradi. Binobarin, klasterning asosiy maqsadi o’z tarkibiga kiruvchi ta’limiy-ilmiy-innovatsion salohiyatni nafaqat yuqori fuqarolik va kasbiy layoqatlilik darajasi bilan, balki raqobatbardoshligi, yangiliklarni qabul qila olish qobiliyati, yangi ta’lim dastur va texnologiyalarini loyihalash hamda amalga oshira olish qobiliyatiga ega zamonaviy ta’lim mutaxassislari tayyorlash uchun birlashtirishdir.

Pedagogik ta’lim rivojlanishining klaster tizimi ta’lim berish, o‘quv adabiyotlarini yaratish, pedagog kadrlar ilmiy salohiyatini oshirish, ta’lim va tarbiya uzviyligi bilan bog‘liq umumiy yo‘nalishlarda faoliyat olib boradi. Ayni paytda bu umumiy yo‘nalishlar ta’limni boshqarish va tashkillashtirish, ta’lim turlari va yo‘nalishlari o‘rtasida uzviylik va integratsiyani ta’minlash, o‘qitish metodlari va vositalaridan foydalanish kabi yo‘nalishlarda xususlashadi. Quyidagilar klaster tizimining subyektlari sifatida ishtirok etadi:

- talabalar, magistrantlar va doktorantlar pedagogik amaliyot o‘taydigan, ta’limiy, ilmiy tadqiqotchilik, innovatsion va loyihalashtirish faoliyatini olib boradigan o‘quv va tajriba eksperimental baza vazifasini o‘taydigan maktabgacha, umumiy o‘rta, o‘rta maxsus, oliy va qo‘shimcha ta’lim muassasalari;
- ta’limning turli darajalaridagi yangilanishlarga muvofiq ravishda kattalarning qo‘shimcha ta’limi tizimi muassasalari, bolalar va o‘smirlarning maktabgacha, umumiy o‘rta, o‘rta maxsus kasb-hunar ta’limi pedagogik kadrlarini qayta tayyorlash va malakasini oshirish muassasalari;
- hamkorlikdagi ilmiy tadqiqot faoliyati bilan shug‘ullanayotgan va uni belgilaydigan ilmiy va ilmiy-metodik tuzilmalar, markazlar, ilmiy tadqiqot institutlari;
- pedagogik hamjamiyatlar, tashabbuskor jamoalar, jamoat birlashmalari, davlat va nodavlat tashkilotlari;
- xorijiy oliy ta’lim muassasalari va ilmiy markazlar.

Klaster tizimi har biri alohida faoliyat olib boradigan subyektlarni umumiy maqsad atrofida birlashtiradi va ayni paytda har bir subjekt umumiy maqsaddan kelib chiqqan holda xususiy manfaatdorlik asosida ish yuritadi. Klaster tizimi subyektlari bir-birini qo‘llab-quvvatlaydi va nazorat qiladi, har biri alohida

klasterning ma’naviy va intellektual maydonini yaratadi, ijtimoiy ta’siri hamda ahamiyatini kengaytiradi.

Pedagogik ta’lim innovatsion klasteri aloqadorlik, uzviylik, izchillik, vorisiylik, zamonaviylik, yo‘naltirilganlik, manfaatdorlik tamoyillariga asoslanadi.

Pedagogik ta’lim klasteri faoliyatining asosiy maqsadi quyidagilardan iborat:

- pedagogika sohasida samarali vorisiylikni ta’minlash va eng yaxshi o‘quvchilarni pedagog kasbiga targ‘ib qilish;
- pedagoglarning kasbiy tayyorgarligini amaliyotga tayangan holda va manfaatdor subyektlar bilan samarali aloqasini intensiv ta’minlagan holda olib borish;
- bo‘lajak ta’lim mutaxassislarini innovatsion tajribaga ega bo‘lgan amaliyotlar bazasida tayyorlash muhitini yaratish;
- yosh mutaxassislarning kasbiy ko‘nikmalarni egallash davrini qisqartirish;
- talabalarni bugungi jadal rivojlanish jarayonlarida bevosita ishtirok etishini ta’minlash;
- pedagogik ta’limda yangi avlod o‘quv, o‘quv-metodik, ilmiy adabiyotlar, vositalar va didaktik materiallar majmuasini yaratish;

- pedagogik ta’lim ilmiy, ilmiy-pedagogik salohiyatini oshirish;
  - pedagogik ta’limni rivojlantirishning dolzarb masalalari atrofida intellektual resurslarni integratsiyalash;
  - ta’lim, fan va pedagogik amaliyotning turli shakl va turlarini izlab topish va ta’limga tatbiq etish;
  - ta’lim va tarbiya uzviyligini ta’minlovchi mexanizmlarni takomillashtirish;
  - pedagog kadrlarni tayyorlashda maktabgacha, o’rta ta’lim va OTM hamda boshqa talabgorlar bilan o’zaro tezkor qayta bog’lanish imkoniyatini yaratish;
  - pedagogik ta’lim bo’g’inlari o’rtasidagi aloqadorlik, bog’liqlik va hamkorlik zaruriyatini ilmiy asoslash.
- Ushbu maqsadlardan kelib chiqqan holda pedagogik ta’lim innovatsion klasteri quyidagi vazifalarni bajaradi:
- viloyatdagi ta’lim muassasalari uchun zamonaviy bilim va malakaga ega pedagog kadrlarni tayyorlash;
  - ta’lim sifatini oshirishda innovatsion pedagogik texnologiyalardan samarali foydalanish;
  - pedagogika sohasida ilmiy faoliyatni izchil yo’lga qo’yish;
  - ta’limning asosiy (darslik) va yordamchi (lug’atlar, qomuslar, elektron manbalar va b.) vositalari mazmun-mohiyatining ta’lim bosqichlari kesimidagi uzviyligi va uzluksizligini ta’minlash;
  - viloyatdagi ta’lim muassasalari o’qituvchilarining bilim saviyasidagi bo’shliqlarni to’ldirish maqsadida viloyat Xalq ta’limi boshqarmasi bilan hamkorlikda muddatli o’quv kurslari tashkil qilish;
  - umumta’lim maktablarida fanlarni o’qitish bilan bog’liq muammolarni bartaraf qilish maqsadida viloyat Xalq ta’limi boshqarmasi bilan hamkorlikda ilmiy-amaliy seminarlar tashkil qilish;
  - institutdagi professor-o’qituvchilarning ilmiy salohiyatini oshirish maqsadida ilmiy tadqiqot institutlari, ilmiy markazlar va tayanch oliy ta’lim muassasalari bilan ilmiy hamkorlikni kuchaytirish;
  - umumta’lim maktablarida ilmiy tadqiqot olib borish layoqatiga ega o’qituvchilarni ilmiy-tadqiqot ishlariga jalb qilish;
  - pedagogika sohasidagi ilg’or xorijiy tajribalarni o’zlashtirish maqsadida etakchi xorijiy OTMlarga stajirovkalarni amalga oshirish.

Ayni paytda, pedagogik ta’lim innovatsion klasteri institutning asosiy ilmiy tadqiqot yo’nalishi sifatida belgilangan bo’lib, hozirda o’ttizdan ortiq professoro’qituvchilar mazkur ilmiy tadqiqot yo’nalishida izlanishlar olib borishmoqda. Barcha sa’y-harakatlarimiz muhtaram Prezidentimiz qarorida belgilangan vazifalar ijrosini to’liq ta’minlash, viloyatning pedagog kadrlarga bo’lgan ehtiyojini sifatli qondirish, sohaga ilg’or xorijiy tajribalarni jalb qilgan holda zamonaviy raqobatbardosh pedagog kadrlar tayyorlashdan iboratdir. Bu bilan institut jamoasi —Harakatlar strategiyasida belgilangan ustuvor yo’nalish va

vazifalarning ijrosini ta’minlash hamda hayotga tatbiq etilishida o’zining kamtarona hissasini qo’shgan bo’ladi.

Zamonaviy intellektual insonni tarbiyalashda integrativ ta’limning barcha jixatlari(aqliy, axloqiy, iqtisodiy, mexnat, estetik, gigienik, xuquqiy, jismoniy tarbiya)ni kamrab oladi va ularning ozaro boglikligini ta’minlaydi. Integrativ ta’lim jarayonida o’quvchi, olamning yaxlitligini, koinot, tabiat konunlarini, tabiat, jamiyat va insonlarning o’zaro munosabatlari haqida xar tomonlama bilimlarga ega bolib kamol topadi. Tabiat gozalligini xis qila olish, undan zavqlanish, e’zozlash konikmalariga ega boladi. Ta’limning globallashuvi sharoitida fanlararo uzviylikni kengroq qollash ayni zaruriyatdir. Fanlararo uzviylik tamoyiliga tayanish ta’lim muassasalari o’quv jarayoni uchun tatbiqiy tus olishi lozim. Fanlararo uzviylik tamoyili turdosh oquv predmetlararo munosabatlarning murakkab jihatlarini toliq ozlashtirilishini ta’minlab, bilimlarning ichki mohiyatiga kirib borishini ta’minlaydi, natijada turli tizimlar ichki aloqadorlik, integirativ yaxlitlik vujudga keladi.

Xulosa o’rnida shuni alohida ta’kidlash lozimki, jamiyatimizning bugungi rivojlanish bosqichida uzluksiz ta’lim tizmini pedagogik ta’lim innovatsion klasteri ta’limda ichki va tarmoqlararo aloqadorlikni ta’minlaydigan, ilmiy tadqiqot, ilmiymetodik muassasalarda to’plangan tajriba va erishilgan ilmiy yutuqlarni ta’lim hamda ijtimoiy-iqtisodiy hayotning barcha jabhalariga etib borishini samarali amalga oshiradigan yaqin kelajakdagi eng muhim tizim sifatida taqdim etilmoqda.

Bunda ta’lim muassasalari va jamiyat boshqa manfaatdor tomonlarining o’zaro uzviy va uzluksiz aloqasini ta’minlash, ta’lim jarayonining pirovard mahsuli – har tomonlama etuk pedagog kadrlarni etishtirish va jamiyatga naf keltirishi uchun ilmiy, ijodiy, ma’naviy, iqtisodiy imkoniyatlar yaratish maqsadga muvofiqdir. Chunki kadrlar bilim saviyasi va raqobatbardoshligi iqtisodiy ishlab chiqarish, sanoat, qishloq xo’jaligi va jamiyatning boshqa sohalari taraqqiyoti va raqobatbardoshligining asosidir. Boshlagan har bir ishimizdagi sifat va samara aynan shu masala bilan chambarchas bog’liqligini rivojlangan mamlakatlar tajribasi va qolaversa hayotning o’zi yaqqol ko’rsatib turibdi.

FOYDALANGAN ADABIYOTLAR:

1. A. SH. Bekmurodov, Z.Y.Karimov — Bosh maqsadimiz - keng ko’lamli islohatlar va modernizatsiya yo’lini qat’iyat bilan davom ettirish.Toshkent – 2013.
2. Azizxo’jaeva N.N. O’qituvchi mutaxassisligiga tayyorlash texnologiyasi. –T.: TDPU, 2000. – 52 b.
3. Goziev Yo.Yo. «Umumiy psixologiya» 1-2-tom.Toshkent-2002y.

RAQAMLI TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA JISMONIY TARBIYA VA SPORT MUTAXASSISLARINING KASBIY KOMPETENSIYALARINI SHAKLLANTIRISHDA AXBOROT TEXNOLOGIYALARINING ROLI

Ibraximov Sanjar Urumbayevich

*Alfraganus university “Sport faoliyati” kafedrasida dotsenti, pedagogika
fanlari doktori(DSc)*

Bugungi kunda mamlakatda ta’lim sifati va uning barqaror rivojlanishi hamda texnologik, iqtisodiy, axborot va ma’naviy xavfsizligining eng muhim omili sifatida tobora ko‘proq tilga olinmoqda. Jahon integratsiya jarayonlari, oliy ta’lim tizimining ishlab chiqarishning barcha sohalarida ilm-fan va texnologiyalarning rivojlanishiga munosabati, aholi bandligi sohasidagi beqaror vaziyat, raqobatning kuchayishi va ish beruvchilarning talablari darajasining oshishi deyarli barcha yo‘nalishlarda oliy ta’lim mazmuni va tuzilishini isloh qilishni taqozo etdi. Chunki rivojlanayotgan jamiyatga zamonaviy bilimga ega mutaxassislar etishtirishi lozim.

Bu esa ta’lim tizimi mutaxassisning tashabbuskorligi, novatorligi, harakatchanligi, moslashuvchanligi, harakatchanligi va konstruktivligi kabi yangi sifatlarini shakllantirishi lozimligini ifodalaydi. Kelajakdagi mutaxassis hayot davomida mustaqil ta’lim olishga intilishi, yangi texnologiyalarni egallashi va ulardan foydalanish imkoniyatlarini anglashi, mustaqil qaror qabul qila olishi, ijtimoiy va kelajakdagi kasbiy sohaga moslasha olishi, muammolarni hal qilishi va jamoada ishlashi, ortiqcha yuklamalarga, stressli vaziyatlarga tayyor bo‘lishi va ulardan tezda chiqa olishi kerak.

Oliy ta’lim muammosiga bo‘lgan qiziqish milliy pedagogik jamoatchilik tomonidan mutaxassislarni shakllantirishga kompetensiyaviy yondashuvni kasbiy ta’lim strategiyalaridan biri sifatida qabul qilish zarurligini tushunishni belgilab berdi. Pedagogikaning ta’lim sohasidagi kompetensiyalarni muhokama qilish shuni ko‘rsatadiki, ta’lim iqtisodiy voqelik va asosiy bozorlar, xususan, mehnat bozorining mavjudligini e’tirof etdi, chunki kompetensiyalar, birinchi navbatda, iqtisodiy, ijtimoiy yo‘naltirilgan iqtisodiyotning birliklari hisoblanadi.

Bozor talablari qat’iy va to‘liq belgilangan - nafaqat bilimli, balki zamonaviy kasblarni muvaffaqiyatli o‘zlashtirish uchun zarur bo‘lgan ma’lum bir kompetensiyalarga ega bo‘lgan kadrlar kerak. Bu esa zamonaviy jamiyatda bilim o‘z-o‘zidan qadriyat bo‘lmay qoladi[1].

V.V.Serikov ta’kidlaganidek, kompetensiyaviy yondashuv - bu modaga ergashish yoki “G‘arb ta’siri emas, balki an’anaviy bilim va fan yondashuviga nisbatan sifat jihatidan yangi darajadagi yaxlitlik va tizimlilikni shakllantirish hisoblanadi”[2].

S.Ye.Lebedeva fikricha, “kompetensiyaviy yondashuv - bu ta’lim maqsadlarini belgilash, ta’lim mazmunini tanlash, ta’lim jarayonini tashkil etish va ta’lim natijalarini baholashning umumiy tamoyillari yig‘indisidir”[3].

Kompetensiyaviy ta'lim istiqbolli hisoblanadi, chunki bunday yondashuvda o'quv faoliyati tadqiqot va amaliyotga yo'naltirilgan xususiyat kasb etadi hamda o'zi o'zlashtirish predmetiga aylanadi. Bolotov V.A. va Serikov V.V. ta'kidlaganidek: “Kompetentlik ta'lim natijasi sifatida bevosita undan kelib chiqmaydi, balki shaxsning o'zini o'zi rivojlantirish vositasi bo'lib, shaxsiy va faoliyat tajribasini umumlashtiradi”[2].

A.V.Xutorskiy fikriga qo'shilib, “kompetensiya” va “kompetentlik” tushunchalari o'rtasidagi munosabatlarni aniq tushunish zarur deb hisoblaymiz. Ta'lim sohasida “kompetensiya” atamasi o'quvchining ma'lum bir sohada samarali faoliyat yuritishi uchun zarur bo'lgan ta'lim tayyorgarligiga qo'yiladigan oldindan belgilangan maxsus talab (me'yor)ni anglatadi. Kompetentlik deganda esa biz o'quvchining ma'lum bir ijtimoiy va shaxsiy ahamiyatga ega sohadagi faoliyat tajribasi bilan bog'liq bo'lgan shaxsiy fazilatlari (qadriyatli-ma'no yo'nalishlari, bilim, ko'nikma, malaka va qobiliyatlar) majmuasini tushunamiz[4].

Iqtisodiy rivojlangan mamlakatlarda ta'lim tizimini modernizatsiya qilishning ajralmas qismiga “asosiy kompetensiyalar” tushunchasi aylandi. Hozirgi paytda asosiy kompetensiyalarning umumqabul qilingan ta'rifi shakllanmagan bo'lsa-da, barcha ta'riflar uchun umumiy bo'lgan jihat - ularni insonning turli xil vazifalarni hal eta olish qobiliyati sifatida tushunishdir. Jismoniy tarbiya va sport sohasidagi mutaxassislarining asosiy kompetensiyalariga quyidagilarni kiritish mumkin:

Qadriyatli-semantik kompetensiyalar; Umummadaniy kompetensiyalar; O'quv-bilish kompetensiyalari; Axborot kompetensiyasi; Kommunikativ kompetensiyalar; Ijtimoiy-mehnat kompetensiyalari; Shaxsiy o'z-o'zini takomillashtirish kompetensiyalari.

Axborot kompetensiyasini rivojlantirishda u yoki bu o'quv fanining ma'lum tayanch kompetensiyalarni shakllantirishdagi roli haqida gap ketganda, informatika mashg'ulotlariga asosiy rol beriladi, chunki bu fanning mohiyatiga ko'ra, hayotning turli sohalarida axborot va axborot jarayonlariga nisbatan faoliyat ko'nikmalari ustida ishlashga imkon beradigan asos allaqachon yaratilgan.

Informatika darslari boshqa o'quv fanlaridan maxsus texnik vositalarning mavjudligi bilan tubdan farq qiladi. Bu vositalarga, avvalo, har bir o'quvchi uchun shaxsiy kompyuter va o'quv jarayonida multimedia qurilmalaridan foydalanish kiradi. Bundan tashqari, kompyuter sinfida mashg'ulotlar o'ziga xos tarzda o'tkaziladi: har bir o'quvchi bir tomondan individual ish joyiga ega bo'lsa, boshqa tomondan umumiy resurslardan foydalanish imkoniyatiga ega bo'ladi. Shuningdek, aynan informatika darslarida faol mustaqil faoliyat va shaxsiy ahamiyatga ega mahsulotni yaratish jarayoni maqsadni belgilash kompetensiyasini rivojlantirish hamda kompetensiyaviy yondashuvni joriy etish uchun qulay sharoit yaratadi.

Jismoniy tarbiya va sport mutaxassislarining har bir asosiy kompetensiyasini rivojlantirish yo'nalishida informatika darslarida tashkil etiladigan ayrim faoliyat turlarini ko'rib chiqamiz:

1. Qadriyatli-semantik kompetensiyalar:

- loyiha yaratish, ma’ruza mavzusini tanlash, mavzuni o’rganish va shu kabi jarayonlarda o’z o’quv maqsadlarini shakllantira olish qobiliyati;

- qaror qabul qilish va mas’uliyatni o’z zimmasiga olish qobiliyati (nostandart vaziyatlarda qaror qabul qilish: tizim ishdan chiqishi, tarmoqqa ruxsatsiz kirish va hokazo);

- shaxsiy ta’lim yo’nalishini amalga oshirish.

2. Axborot kompetensiyalari:

- axborotni qayta ishlashning asosiy qurilmasi sifatida kompyuter bilan ishlash bo’yicha texnik ko’nikmalarni egallash;

- axborot jarayonlarini amalga oshirish qobiliyati:

- a) axborotni izlash;

- b) turli xil manbalardan ma’lumot olish;

- c) axborotni tizimlashtirish, tahlil qilish va saralash (tartiblash, filtrlash, ma’lumotlar bazasini loyihalash, so’rovlarni shakllantirish va hokazo);

- d) axborotni saqlash, o’chirish, nusxalash, ko’chirish, xotirada saqlash kabi texnik ko’nikmalar;

- e) axborotni qayta ishlash va boshqa amallar;

- turli xil axborot manbalari (elektron darsliklar, internet-resurslar va boshqalar) bilan ishlash ko’nikmalariga ega bo’lish;

- olingan axborotga tanqidiy yondashish: asosiy ma’lumotni ajrata olish, ishonchlilik darajasini baholash va shu kabilar;

- o’quv va kasbiy vazifalarni echish uchun axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini qo’llay olish.

3. O’quv-bilish kompetensiyalari:

- o’z faoliyatini rejalashtirish, tahlil qilish, refleksiya qilish, o’zini o’zi baholash qobiliyati;

- gipotezalarni ilgari surish, kuzatilayotgan fakt va hodisalarga savollar qo’yish, dastlabki ma’lumotlar va rejalashtirilgan natijani baholash qobiliyati;

- ma’lumotnomalar, yo’riqnomalar bilan ishlash ko’nikmasi;

- o’z faoliyati natijalarini rasmiylashtirish, ularni zamonaviy darajada taqdim etish ko’nikmasi (grafiklar va diagrammalarni tuzish, taqdimotlar yaratish vositalari);

- o’z tajribasi asosida dunyoning yaxlit manzarasini yaratish.

4. Kommunikativ kompetensiyalar:

- og’zaki nutqning turli shakllarini egallash (monolog, dialog, polilog va hokazo);

- “inson” – “texnik tizim” o’rtasidagi muloqotni olib borish qobiliyati (interfeys tuzilish tamoyillarini tushunish, muloqot oynalari bilan ishlash, tizim parametrlarini sozlash va boshqalar);

- o’zini og’zaki va yozma ravishda ifoda eta olish, matnni bezashning uslubiy usullarini bilish (elektron yozishmalar, tarmoq odobi, taqdimotlarda ma’lumot berish qoidalari va hokazo);

- uzoqdagi suhbatdoshlar bilan muloqotni tashkil etish uchun telekommunikatsiya texnologiyalarini qo‘llay olish;
- tillarning xilma-xilligi haqiqatini tushunish, kodlash tizimlari va dasturlash tillari bilan tanishish;
- bag‘rikenglik, boshqa qarashlar vakillari bilan muloqot qura olish (tarmoq hamjamiyatida mavjud bo‘lish va hokazo).
- tillarning xilma-xilligi faktini tushunish, kodlash tizimlari va dasturlash tillari bilan tanishish;
- bag‘rikenglik, boshqa qarashlar vakillari bilan muloqot qura olish (tarmoq hamjamiyatida mavjudlik va h.k.).

5. Umummadaniy kompetensiyalar:

- o‘quvchi, tinglovchi, ijrochi, rassom va boshqalarning badiiy-ijodiy mahorat elementlariga egalik;
- ushbu fanning boshqa fanlar tizimidagi o‘rni, tarixi va rivojlanish yo‘llarini tushunish (masalan, hisoblash texnikasining takomillashuvi va hokazo).

6. Ijtimoiy-mehnat kompetensiyalari:

- muayyan talablar mavjudligini anglash, o‘z faoliyati mahsulotiga o‘xshash narsalarning afzalliklari va kamchiliklarini tahlil qila olish;
- mehnat va fuqarolik munosabatlari odobiga amal qilish (litsenziyalangan dasturiy ta’minot turlari, axborot xavfsizligi, mualliflik huquqlari va boshqalar);
- ijtimoiy informatika asoslarini o‘zlashtirish.

7. Shaxsiy o‘z-o‘zini takomillashtirish kompetensiyasi:

- sog‘liqni saqlashga qulay muhitni yaratish (xavfsizlik texnikasi qoidalarini bilish, kompyuterda ishlashning foyda va zararini to‘g‘ri baholash);
- o‘z-o‘zini anglash va o‘zini namoyon qilish uchun sharoit yaratish (onlayn test o‘tkazish, shaxsiy veb-sayt yaratish va hokazo);
- o‘qitilayotgan mavzu doirasidan tashqari bilim va ko‘nikmalarni egallash uchun imkoniyatlar yaratish (adabiyotlar, kurslar va boshqalarni tanlash);
- o‘z manfaatlarini ko‘zlab harakat qilish, e’tirofga sazovor bo‘lish qobiliyatiga ega bo‘lish (talabalar konferensiyalari va tanlovlarida qatnashish).

Yuqoridagilarning barchasini umumlashtirib, shuni ta’kidlash joizki, kompetensiyaviy yondashuvdan foydalanish oliy ta’limning an’anaviy bilim berish yo‘nalishlarini engishga yordam berishi, ta’lim mazmuni, uning usullari va texnologiyalarining yangicha ko‘rinishiga olib kelishi mumkin. Zero, Aristotel aytganidek, “aql nafaqat bilimda, balki bilimni amalda qo‘llay olishda namoyon bo‘ladi...”. Biz uning bu fikriga to‘la qo‘shilamiz.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

- 1.Ковалёва Т.М. Педагогика развития: ключевые компетентности и их становление / Т.М. Ковалева. – Красноярск, 2003.
- 2.Болотов В.А. Компетентностная модель: от идеи к образовательной программе / В.А. Болотов, В.В. Сериков // Педагогика. - 2003. - №10.
- 3.Лебедева О.Е. Компетентностный подход в образовании / О.Е. Лебедева // Школьные технологии. - 2004. - №5.

RAQAMLI TRANSFORMATSIYA VA 4K MODEL: O’QUVCHILARDA KOMMUNIKATIV VA KOLLABORATIVLIK KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISH ORQALI ZAMONAVIY KASBLARGA TAYYORLASH STRATEGIYALARI

Xodiyeva Gulhayo Hasan qizi

Qori Niyoziy nomidagi Tarbiya pedagogikasi milliy instituti tayanch doktoranti

Annotatsiya: Maqolada 4K kompetensiyalarining ta’lim tizimiga integratsiyasi va zamonaviy kasblar bozorida o’quvchilarning muvaffaqiyatli bo’lishi uchun zarur bo’lgan ko’nikmalarni rivojlantirishga qaratilgan usullar muhokama qilinadi. Ta’lim tizimida raqamli kompetensiyalarni rivojlantirishning zamonaviy metodologiyalari va yondashuvlari taqdim etiladi.

Kalit so’zlar: Raqamli transformatsiya, 4k modeli, kommunikativ kompetensiya, kollaborativlik, ijodkorlik, ta’lim innovatsiyalari, kasblarga tayyorgarlik, pedagogik metodlar, raqamli texnologiyalar, kompetentlik asosidagi ta’lim

Bugungi kunda ta’lim tizimining asosiy maqsadi o’quvchilarni nafaqat bilimlar bilan, balki zamonaviy mehnat bozorida muvaffaqiyatli bo’lishlari uchun zarur bo’lgan kompetensiyalar bilan ta’minlashdir. Raqamli transformatsiya sharoitida, ta’lim tizimi o’quvchilarda yuqori malakali kasblarga tayyorlanish uchun zarur bo’lgan 4K kompetensiyalarini rivojlantirishga qaratilgan yangi yondashuvlar izlamoqda. Ushbu maqolada raqamli transformatsiya va 4K modeli asosida o’quvchilarda kommunikativ va kollaborativ kompetensiyalarni rivojlantirish usullari muhokama qilinadi.

Raqamli transformatsiya va 4K modeli. Raqamli transformatsiya — bu ta’lim tizimining texnologik, metodologik va mazmuniy jihatdan o’zgarishi bo’lib, o’quvchilarni zamonaviy ish bozoridagi talablar asosida tayyorlashni ko’zlaydi. 4K modeli (kritik fikrlash, kommunikatsiya, kollaborativlik va ijodkorlik) ta’lim tizimida o’quvchilarda zarur ko’nikmalarni rivojlantirishda muhim rol o’ynaydi. Raqamli texnologiyalar yordamida o’quvchilarni zamonaviy kasblarga tayyorlashda bu kompetensiyalarni shakllantirish ta’lim jarayonining asosiy maqsadlaridan biridir.

O’quvchilarda kommunikativlik kompetensiyasini rivojlantirish. Kommunikativlik — bu o’z fikrini aniq va samarali ifodalash, boshqa odamlar bilan o’zaro munosabatlarni rivojlantirish ko’nikmasidir. Raqamli transformatsiya sharoitida kommunikativ kompetensiyaning rivojlanishi o’quvchilarning so’zlashuv va yozma nutq, onlayn kommunikatsiya vositalari orqali fikr almashish qobiliyatlarini oshiradi. Bu kompetensiya zamonaviy kasblar, ayniqsa, menejment, marketing va IT sohalarida talab qilinadi.

Kollaborativlik kompetensiyasini rivojlantirish. Kollaborativlik, ya’ni jamoada ishlash ko’nikmasi, zamonaviy ish joylarida muvaffaqiyatli faoliyat

yuritish uchun zarur bo‘lgan asosiy kompetensiyalardan biridir. Ta’lim jarayonida o‘quvchilarni kollaborativ ishlashga o‘rgatish, ularni guruhda samarali ishlashga, muammolarni birgalikda hal qilishga va boshqalar bilan ishlashga tayyorlaydi. Raqamli texnologiyalar yordamida masofaviy va onlayn ishlar, guruhli ishlash imkoniyatlari yaratiladi, bu esa o‘quvchilarda kollaborativlikni rivojlantirishda muhim omil bo‘ladi.

Zamonaviy kasblarga tayyorlashda kommunikativ va kollaborativ kompetensiyalarning ahamiyati. Zamonaviy kasblar bozorida muvaffaqiyatga erishish uchun faqat texnik bilimlar emas, balki yuqori kommunikativ va kollaborativ ko‘nikmalar ham zarur. Ma’lumotlar bazasiga ishlov berish, jamoaviy ish olib borish, mijozlar bilan aloqalar o‘rnatish kabi ko‘nikmalar o‘quvchilarda ilgari surilmoqda. Raqamli transformatsiya yordamida o‘quvchilarda bu kompetensiyalarni rivojlantirish ularning kasbiy muvaffaqiyatlariga yordam beradi.

Raqamli ta’lim resurslarining roli. Raqamli ta’lim resurslari — bu onlayn platformalar, virtual darsliklar, interaktiv vositalar va boshqa texnologik resurslar bo‘lib, ular o‘quvchilarning kommunikativ va kollaborativ ko‘nikmalarini rivojlantirishda samarali yordam beradi. Ushbu resurslar yordamida o‘quvchilar guruhlarda ishlash, fikr almashish va muammolarni hal qilish orqali o‘zlarining kompetensiyalarini oshiradilar.

O‘quvchilarda kommunikativlik va kollaborativlik kompetensiyalarini rivojlantirish uchun ta’lim jarayonida qo‘llaniladigan innovatsion metodologiyalarni ko‘rib chiqish zarur. Interfaol darslar, loyiha asosidagi o‘qitish, masofaviy ta’lim va kooperativ o‘qitish usullari o‘quvchilarda bu kompetensiyalarni shakllantirishda muhim ahamiyatga ega. Shuningdek, zamonaviy ta’lim platformalaridan foydalanish, masalan, onlayn seminarlar, videokonferensiyalar va guruhli muhokamalar orqali o‘quvchilarni kasblarga tayyorlash samarali bo‘ladi.

Raqamli transformatsiya va 4K modeli yordamida o‘quvchilarda kommunikativ va kollaborativ kompetensiyalarni rivojlantirish, ularni zamonaviy kasblarga tayyorlashda muhim ahamiyatga ega. Raqamli texnologiyalar yordamida ta’lim jarayonining sifatini oshirish va o‘quvchilarning kasbiy mahoratini rivojlantirish uchun innovatsion yondashuvlar va metodologiyalarni qo‘llash zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Muslimov N.A. “Bo‘lajak kasb ta’lim o‘qituvchilarini kasbiy shakllantirish” /Monografiya. – T.: Fan, 2004.
2. Muslimov N.A. “Kasb ta’limi o‘qituvchilarining kasbiy kompetentligini shakllantirish texnologiyasi” /Monografiya. –T.: ”Fan va texnologiya” nashriyoti, 2013.
3. McGill, P., et al. **Digital Transformation in Higher Education: Trends and Challenges.** Routledge, 2022.
4. Bowman, D. **Digital Learning: A Guide for Educators.** SAGE Publications, 2020.

BO’LAJAK BOSHLANG’ICH SINIF O’QITUVCHILARINI KASBIY- PEDAGOGIK KOMPETENTLIKNI RIVOJLANTIRISH

Abrorxonova Kamolaxon Abrorxon qizi

*Boshlang’ich ta’lim pedagogikasi kafedrası mudiri, pedagogika fanlari
bo’yicha falsafa doktori (PhD), dotsent*

Annotatsiya: Ushbu maqolada kasbiy-pedagogik kompetentlik va uning mazmuni, metodologik asoslari hamda bugungi kunda ta’lim tizimidagi o’rni haqida ilmiy hamda tahliliy ma’lumotlar aks etgan.

Kalit so’zlar: pedagog, kompetentlik kasbiy kompetentlik, pedagogik kompetentlik, kasbiy-pedagogik kompetentlik, ta’lim, tahlil, oliy ta’lim, xalq ta’limi, rivojlantirish, xalqaro, natija.

Boshlang’ich maktab o’quvchilarining bilimi va ko’nikmalarini shakllantirish, ularni milliy hamda umuminsoniy qadriyatlarga sodiqlik ruhida tarbiyalash, o’qituvchi kasbi nufuzini va pedagoglarning sifat tarkibini oshirish, darsliklar va o’quv metodik majmualarni zamon talablari asosida takomillashtirish, maktab ta’limi muassasalarining xalqaro standartlarga javob beradigan zamonaviy modellarini barpo etish maqsadida, maktab ta’limini rivojlantirish bo’yicha milliy dasturning qabul qilinganligi nafaqat o’quvchi shaxsiga ta’lim berish asnosida uni ijtimoiylashtirish, kasbga yo’naltirish hamda ularning iqtidorlarini ro’yobga chiqarishga oid talablarni, balki pedagog kadrlarni tayyorlash, ularda kasbiy-pedagogik sifatlar hamda kompetensiyalarni tarkib toptirish bilan bog’liq o’zgarishlarni amalga oshirishni taqozo etmoqda. Jumladan:

❖ maktab ta’limiga ilg’or xalqaro tajribalar asosida ishlab chiqilgan Milliy o’quv dasturini to’laqonli joriy etish hamda mahalliy va xorijiy mualliflar tomonidan yaratilgan zamonaviy darsliklarni amaliyotga kiritish;

❖ jamiyatda o’qituvchi kasbi nufuzini oshirish, pedagoglar uchun qulay ijtimoiy sharoitlar yaratish va mehnatini munosib rag’batlantirish;

❖ o’qituvchilarning yoshlarga ta’lim va tarbiya berishdagi mas’uliyatini, doimiy kasbiy rivojlanishdagi talabchanligini oshirish;

❖ umumiy o’rta ta’lim muassasalari uchun milliy kadrlar zaxirasini shakllantirish, ilg’or maktab direktori va namunali o’qituvchi mezonlarini ishlab chiqish hamda ular asosida rahbar va pedagog kadrlar faoliyatini baholab borish;

❖ umumiy o’rta ta’lim muassasalarida ma’naviy-ma’rifiy ishlarni tizimli tashkil etish, mazkur yo’nalishda uzluksiz monitoring, baholash va prognozlash mexanizmlarini yo’lga qo’yish, bola ta’lim-tarbiyasida oila, ayniqsa, ota-onaning o’rnini oshirish;

❖ o‘quvchilarning bo‘sh vaqtlarini mazmunli tashkil etish, ularni kasblarga yo‘naltirish tizimini takomillashtirish¹... kabi asosiy yo‘nalishlarning begilab berilishi o‘z navbatida, bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarida kasbiy-pedagogik kompetentlikni rivojlantirish bilan bog‘liq jarayonlar va ularning xususiyatlarini tadqiq etish zaruriyatini yuzaga chiqaradi.

O‘zbekiston Respublikasida oliy ta’limni tizimli isloh qilishning ustuvor yo‘nalishlarini belgilash, zamonaviy bilim va yuksak ma’naviy-axloqiy fazilatlariga ega, mustaqil fikrlaydigan yuqori malakali kadrlar tayyorlash jarayonini sifat jihatidan yangi bosqichga ko‘tarish, oliy ta’limni modernizatsiya qilish maqsadida “Oliy ta’lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi”ning tasdiqlandi va unda quyidagi masalalarga e’tibor qaratildi:

– xalqaro tajribalardan kelib chiqib, oliy ta’limning ilg‘or standartlarini joriy etish, jumladan o‘quv dasturlarida nazariy bilim olishga yo‘naltirilgan ta’limdan amaliy ko‘nikmalarni shakllantirishga yo‘naltirilgan ta’lim tizimiga bosqichma-bosqich o‘tish;

– oliy ta’lim mazmunini sifat jihatidan yangi bosqichga ko‘tarish, ijtimoiy soha va iqtisodiyot tarmoqlarining barqaror rivojlanishiga munosib hissa qo‘shadigan, mehnat bozorida o‘z o‘rnini topa oladigan yuqori malakali kadrlar tayyorlash tizimini yo‘lga qo‘yish;

– oliy ta’lim muassasalari professor-o‘qituvchilari, ilmiy izlanuvchilari, doktorantlari, bakalavriat va magistratura talabalarining yuqori impakt-faktorga ega nufuzli xalqaro ilmiy jurnallarda maqolalar chop etishi, maqolalarga iqtiboslik ko‘rsatkichlari oshishi, shuningdek respublika ilmiy jurnallarini xalqaro ilmiy-texnik ma’lumotlar bazasiga bosqichma-bosqich kiritilishini ta’minlash;

– talaba-yoshlar ta’lim-tarbiyasi uchun qo‘shimcha sharoitlar yaratishga qaratilgan kompleks chora-tadbirlarni o‘z ichiga olgan beshta tashabbusni amaliyotga tatbiq etish² kabilar nazarda tutilgan va bu bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining kasbiy tayyorgarligi mazmuniga ham muayyan talablar kiritilishini, mazkur jihatlarning kelgusi kasbiy faoliyatda o‘zini o‘zi belgilash hamda muntazam kasbiy takomillashtirib borishi ehtiyojini yuzaga keltirishi bilan ham ahamiyatlidir. Mazkur ehtiyoj bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarida kasbiy-pedagogik kompetentlikni rivojlantirish bilan muvofiqlashtiriladi.

O‘zbekiston Respublikasida umumiy o‘rta va maktabdan tashqari ta’limni tizimli isloh qilishning ustuvor yo‘nalishlarini belgilash, o‘sib kelayotgan yosh avlodni ma’naviy-axloqiy va intellektual rivojlantirishni sifat jihatidan yangi darajaga ko‘tarish, o‘quv-tarbiya jarayoniga ta’limning innovatsion shakllari va usullarini joriy etish maqsadida, shuningdek O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 5-sentabrdagi “Xalq ta’limini boshqarish tizimini takomillashtirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi PF-5538-son

¹ O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 11-maydagi “2022-2026-yillarda maktab ta’limini rivojlantirish bo‘yicha Milliy dasturni tasdiqlash to‘g‘risida”gi PF-134-son Farmoni. (Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi, 11.05.2022-y., 06/22/134/0407-son).

² O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-oktabrdagi “O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA’LIM TIZIMINI 2030-YILGACHA RIVOJLANTIRISH KONSEPSIYASINI TASDIQLASH TO‘G‘RISIDA”gi PF-5847-son Farmoni.

Farmoniga muvofiq “Xalq ta’limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi” ishlab chiqildi va mazkur konsepsiyada quyidagilarga e’tibor qaratildi:

- O‘zbekiston Respublikasining 2030-yilga kelib PISA (The Programme for International Student Assessment) Xalqaro miqyosda o‘quvchilarni baholash dasturi reytingi bo‘yicha jahonning birinchi 30 ta ilg‘or mamlakati qatoriga kirishiga erishish;
- uzluksiz ta’lim tizimi mazmunini sifat jihatidan yangilash, shuningdek professional kadrlarni tayyorlash, qayta tayyorlash va malakasini oshirish;
- o‘qitish metodikasini takomillashtirish, ta’lim-tarbiya jarayoniga individuallashtirish tamoyillarini bosqichma-bosqich tatbiq etish;
- xalq ta’limi sohasiga zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalari va innovatsion loyihalarni joriy etish;
- xalq ta’limi muassasalarining moddiy-texnika bazasini mustahkamlash va budjetdan mablag‘ bilan ta’minlashning samaradorligini oshirish;
- yoshlarni tarbiyalash va ularning bandligini ta’minlashda maktabdan tashqari ta’limning zamonaviy usullari va yo‘nalishlarini joriy etish;
- davlat-xususiy sheriklikni rivojlantirish hisobiga davlat ta’lim tizimida raqobat muhitini kengaytirish;
- yoshlar ta’lim-tarbiyasi uchun qo‘shimcha sharoitlar yaratishga qaratilgan kompleks chora-tadbirlarni o‘z ichiga olgan beshta tashabbusni amaliyotga tatbiq etish;
- xalq ta’limi tizimida faoliyat ko‘rsatishning jozibadorligini oshirish maqsadida umumiy o‘rta ta’lim muassasalari xodimlarining mehnatiga haq to‘lash, moddiy rag‘batlantirish va ijtimoiy himoya qilish darajasini bosqichma-bosqich oshirib borish¹. Mazkur konsepsiya yoshlarni ma’naviy-axloqiy jihatdan tarbiyalash, ularning uzluksiz sifatli ta’lim olishini kafolatlash, ta’limiy faoliyatga nisbatan qo‘shimcha imkoniyatlarni yaratish, o‘sib kelayotgan yosh avlodning bandligi hamda kelgusida yuksak mahoratli pedagog sifatida o‘zini namoyon eta olishiga doir talablarni ifodalaydi. Shuningdek, innovatsion yondashuv asosida bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchisining kelgusi kasbiy faoliyati professiogrammasini ishlab chiqish, muvaffaqiyatli shaxs sifatida o‘zini namoyon etishning me‘yoriy asoslarini belgilab berishi bilan ahamiyatli hisoblandi.

Kasbiy faoliyat jarayonida zamonaviy o‘qituvchilarning pedagogik kompetentligini rivojlantirish orqali shaxs hayotiga hamda uning ijtimoiy rivojlanishiga ma’lum bir darajada ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Zamonaviy jamiyatda ta’lim-tarbiya tizimini rivojlantirishning bosh go‘yasi – shaxsning turli hil sohalarda maqsadli mustaqil faoliyati asosida uning intellektual va axloqiy-ma’naviy rivojlanishidir. Zamonaviy o‘qituvchining kasbiy kompetentligini

---

¹ O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 29-apreldagi “O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI XALQ TA’LIMI TIZIMINI 2030-YILGACHA RIVOJLANTIRISH KONSEPSIYASINI TASDIQLASH TO‘G‘RISIDA”gi PF-5712-son Farmoni.

rivojlantirishdan avval ushbu tushunchaning asl mohiyatini, shundan so‘ng esa uni takomillashtirish yo‘llarini bilish lozim.

Xulosa qilib aytadigan bo‘lsak, pedagog kadrlarni tarbiyalashda zamonaviy talablar asosida kasbiy mahoratini shakllantirish tizimi davlat dasturlarida ham o‘z aksini topgan bo‘lib, bugungi kun uchun nihoyatda dolzarbligi bilan ahamiyatlidir. Shuningdek, pedagoglarning kasbiy tayyorgarligi uchun yaratiladiga metodik ta‘minotning sifat darajasi ham yuqori bo‘lishi ushbu jarayonni kompleks tashkil etish hamda muntazam nazorat qilib borish imkonini beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 11-maydagi “2022-2026-yillarda maktab ta’limini rivojlantirish bo‘yicha Milliy dasturni tasdiqlash to‘g‘risida”gi PF-134-son Farmoni. (Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi, 11.05.2022-y., 06/22/134/0407-son).
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-oktabrdagi “O‘zbekiston respublikasi oliy ta’lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi PF-5847-son Farmoni.
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 29-apreldagi “O‘zbekiston respublikasi xalq ta’limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi PF-5712-son Farmoni.

O’QUVCHILARNING KASB-HUNAR TANLASHLARIDA INKLYUZIV MADANIYATNI SHAKLLANTIRISHNING MUHIM XUSUSIYATLARI

Sh.B.G’oziyeva,

Qori Niyoziy nomidagi Tarbiya pedagogikasi milliy instituti tayanch doktoranti

Annotatsiya. Bu maqolada inklyuziv ta’lim va jamiyatda inklyuziv madaniyatni rivojlantirish ko’rib chiqilgan. Maqola inklyuziv ta’limning jamiyatning har bir bo’limiga inkluziyani kengaytirish, har bir shaxsning o’zining unikal talablariga javob berish va jamiyatning muxim o’zgarishlari ko’rishining muhimligini takrorlaydi. Inklyuziv madaniyatni rivojlantirish uchun qo’llaniladigan metodlar va tajribalar ham ko’rsatilgan.

Kalit so’zlar: inklyuziv ta’lim, inklyuziv madaniyat.

Inklyuzivlik uzoq muddatli siyosat bo’lib, umuman barcha sohalarda ta’lim tizimi faoliyatini tashkil etishda fanlararo yondashuvni ifodalaydi. Inklyuzivlik alohida ta’limga muhtoj odamlar uchun ta’limni tashkil etish varianti sifatida jahon jamiyati tomonidan eng insonparvar deb tan olingan, shuning uchun ham ushbu ta’lim shakli global va ichki ta’lim siyosatining etakchi strategiyalaridan biriga aylandi. Mamlakatimizda ham inklyuziv ta’lim va madaniyatiga keng e’tibor qaratilmoqda. Hususan, O’zbekiston Respublikasining yangi tahrirlangan Konstitutsiyasida (2023yil, 30-aprel) inkluziv ta’limga ustuvor o’rin ajratilib, uning huquqiy me’yori asoslab berildi. Mamlakatimiz qomusida ko’rsatilgan bu norma inklyuziv madaniyatni rivojlantirish jamiyat hayoti uchun nihoyatda zarurligidan dalolat beradi. Inklyuziv ta’limning konseptual asoslarini yaratish maqsadida amalga oshirilayotgan harakatlar jamiyatda inklyuziv madaniyatning keng tarqalishiga xizmat qiladi. Chunki inklyuziv ta’lim nafaqat nogironligi bor shaxslarni, balki, migratsiya jarayoni subyektlari, boshqa millat vakillari va o’ziga xoslikka ega bo’lgan barcha ta’lim oluvchilarga nisbatan o’zgacha yondashuvni ifodalaydi. Inklyuziv madaniyatni rivojlantirish madaniyati insonparvarlik, tolerantlik, tenglik prinsiplariga asoslanib, inklyuziyaga ega bo’lgan barcha yoshlarning ta’lim olish imkoniyatini ta’minlashi lozim. Inklyuziv ta’lim barcha o’quvchilar orasidagi farqli jihatlarni tushunishga asoslangan qadriyat demakdir. Inklyuziv ta’lim o’ziga xoslikka ega bo’lgan barcha o’quvchilarning bilim olish, o’qib-o’rganish layoqatini tan olish asosida amalga oshiriladi. Inklyuziv ta’lim jarayonida har bir o’quvchining ehtiyojlari hisobga olinadi. Yuqorida ta’kidlaganimizdek, inklyuziv ta’lim jarayoni nafaqat rivojlanishda muammosi bo’lgan o’quvchilarning balki etnik o’ziga xoslikka ega bo’lgan bolalar, madaniy, ijtimoiy, yosh xususiyatlariga ko’ra alohida alohida guruhlarini tashkil etgan shaxslarni ham qamrab oladi. Rivojlangan mamlakatlarning ta’lim sohasidagi tajribalari shuni ko’rsatadiki, imkoniyati cheklangan shaxslarga ta’lim-tarbiya berish, davlat va jamiyatning ularga nisbatan munosabatini ijobiy tomonga o’zgartirish, mazkur shaxslarning huquqlarini qonunchilikda keng ko’lamda aks ettirish inklyuziv madaniyatning rivojlantirilishiga xizmat qiladi. Atrofdagilarning

o‘ziga xoslikka ega bo‘lgan o‘quvchi va talaba yoshlarga nisbat bo‘lgan munosabatni ijobiy tomonga o‘zgartirib, ular bilan amalga oshiriladigan dialogning ko‘lamini kengaytiradi. Jamiyatda inklyuziv madaniyatning rivojlanishi har bir shaxsga nisbatan insonparvarlikka asoslangan qadriyatli munosabatda bo‘lish tajribasini shakllantirishga olib keladi. Shu bilan bir qatorda to‘siqlarsiz ta’lim muhitini vujudga keltiradi.

Inklyuziv madaniyat turlari O‘zini tutish madaniyati (axloqi, hulqi) quyidagi tushunchalarni qamrab oladi: o‘zining jamoa a‘zosi ekanligi yuqori xis etish, beriladigan savollar ziddiyatli tarzda emas, balki o‘zaro muloqot, dialog ekanligi, o‘zgalarga ochiqlik va hayrihohlik xissini bildirishni anglatishi lozim. Ta’lim madaniyati: darsda har bir o‘quvchining o‘z o‘rnining mavjudligi, ularning har birlariga ijobiy yondashish, odob va hayrihohlik bilan so‘zlashish madaniyatiga har jabhada rioya qilish. Parvarishlash (hamrohlik qilish) madaniyati: hamrohlik qiluvchi mutaxassis yoki tengdoshining mavjudligi, to‘siqsiz muhitning yaratilgani. Inklyuziv madaniyatning mohiyati quyidagilardan iborat: muassasa hamjamiyatini barpo etish; muassasada hamma o‘zining kerakligini va do‘stona munosabatni xis etadi; tengdoshlar bir-birlariga yordam ko‘rsatadilar; ta’lim subyektlarining o‘zaro iliq hamkorlik munosabatlari o‘rnatilgan; barcha mahalliy hamjamiyatlar jarayonga jalb etilgan; inklyuziv qadriyatlar tan olinadi; har bir o‘quvchining yutuqlariga umidvorlik; ta’lim jarayoni subyektlari inklyuziya mafkurasini tan oladilar; barcha o‘quvchilar qadrlanadilar; o‘qituvchilar jamoasi ta’lim-tarbiya jarayonida yuzaga keluvchi to‘siqlarni hamkorlikda bartaraf etish va barcha o‘quvchilarning jarayonda to‘liq ishtirok etishlariga intiladilar. Inklyuziv yondashuv va inklyuziv madaniyatni amalga oshirishdagi muhim yondashuvlardan biri - ta’lim jarayoni subyektlari hamda jamiyatning barcha a‘zolarida inklyuziv madaniyatni shakllantirishdan iborat. Bu jamiyat a‘zolari orasida shakllangan ijtimoiy ongning yangicha yonashuv asosida isloh qilishni taqozo etadi. Chunki, uzoq vaqt nogironligi bor shaxslar jamiyat uchun foyda keltirmaydi degan stereotip insonlar ongida shakllangan. Shu bilan bir qatorda o‘zgachalikka ega bo‘lgan shaxslarga nisbatan kamsitiluvchi qarashlar ham odamlar ongida mavjud. Bunday qarashlarni bartaraf etish esa jamiyatda inklyuziv madaniyatni rivojlantirish orqali amalga oshiriladi. Inklyuziyaga ega bo‘lgan shaxslar bilan muloqot va o‘zaro munosabatlardagi qiyinchiliklar atrofda qilarda ularga nisbatan noto‘g‘ri munosabatni shakllantiradi. Natijada inklyuziyaga ega bo‘lgan shaxslarda yopiqlik, tortinchoqlik, o‘z kuchiga ishonmaslik kabi holatlar kuzatiladi. Shuning uchun ham alohida imkoniyatlarga ega bo‘lgan shaxslarga nisbatan atrofda qilarning munosabatini o‘zgartirish muammosi jamiyatda inklyuziv madaniyatni shakllantirish orqali echim topiladi. Inklyuziv madaniyat nimalarda namoyon bo‘ladi? degan savol tug‘iladi. Ma’lumki madaniyat ta’lim, tarbiyaning uyg‘unligi natijasida erishiladigan ko‘rsatgich hisoblanadi. Shuning uchun ham madaniyat jamiyatning taraqqiyoti darajasida o‘z ifodasini topadi. U shaxsning ijodiy quvvatlari, layoqati, taraqqiyotida namoyon bo‘lib insonlarning hayoti va faoliyatida aks etadi. Shaxslararo munosabatlar, ular tomonidan yaratilgan

qadriyatlarda namoyon bo‘ladi. Shunga ko‘ra inklyuziv madaniyatni quyidagicha talqin etish mumkin: Inklyuziv madaniyat jamiyat taraqqiyotining shunday darajasiki, u insonlarning tolerantlik, insonparvarlik, toqatlilik, o‘zgalarga nisbatan xavsiz munosabati, ular bilan hamkorligida namoyon bo‘lib o‘quv jarayonining barcha ishtirokchilarini rivojlanishga undaydi. Bu jarayonda har bir shaxsning qadriyati umumiy yutuqlarga erishishga intilishida namoyon bo‘ladi. Inklyuziv madaniyat inklyuziv qadriyatlarni barcha birdek qabul qilganda shakllanadi. Inklyuziv qadriyatlar inklyuziv madaniyatning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. U mavjud me‘yorlar va ideallarni boyitadi. Shuning uchun ham inklyuziv madaniyat inklyuziv ta’limning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Inklyuziv madaniyatni shakllanmaganligi ta’lim jarayoniga salbiy ta’sir ko‘rsatadi. Natijada inklyuziv ta’lim sohasida yutuqlarga erishish imkoniyati pasayadi. Alohida ta’limiy ehtiyojga ega bo‘lgan o‘quvchilar uchun qulay shart-sharoitlarni yaratish mumkin. Biroq inson omilini inkor etish mumkin emas. Bugungi kunda ommaviy axborot vositalari ta’lim muassasalari mutasaddilari bilan o‘z imkoniyatlarini birlashtirishlari lozim. Chunki o‘ziga xoslikka ega bo‘lgan shaxslarga nisbatan xurmat bilan munosabatda bo‘lish madaniyatini jamiyatning barcha a’zolarida shakllantirish ehtiyoji mavjud. Ular aksariyat hollarda psixologik hamda jismoniy jihatdan og‘ir vaziyatga duch keladilar. Jamiyatdagi inklyuziv madaniyat nafaqat inklyuziv ta’limning muvaffaqiyatini ta’minlaydi, shu bilan bir qatorda O‘zbekiston jamiyatidagi ko‘pmadaniyatlilikka asoslangan munosabatlarning ijobiy xarakter kasb etishi uchun qulay sharoit yaratadi. Pedagoglar ko‘pmadaniyatlilikka asoslangan ta’limni ko‘pmanadiyatni muhitda yosh avlodni madaniy munosabatlarga tayyorlash imkoniyati sifatida baholaydilar. Uning asosiy maqsadi o‘quvchilarda turli millat va e’tiqodga mansub shaxslar o‘zaro muloqotga kirishish, hamkorlik qilish madaniyatini shakllantirishdan iborat. Shu bilan bir qatorda o‘quvchilarda boshqa madaniyatlarning o‘ziga xosligini tushunish ruhida tarbiyalashni ham nazarda tutadi. Inklyuziv madaniyatni shakllantirish orqali O‘zbekiston jamiyatida yashayotgan boshqa millat, e’tiqod egalari hamda alohida ehtiyojga ega bo‘lgan shaxslarga nisbatan salbiy munosabatlarga barham beriladi. Ularga nisbatan ishonch va hayrixohlik tuyg‘usi tarkib topadi. O‘zbekiston jamiyatida yashayotgan har bir shaxs tolerant, toqatli, boshqa millat va madaniyat vakillariga nisbatan hurmat bilan munosabatda bo‘ladigan, ular bilan tinch-totuv yashashga moyil, faol munosabatga kirisha oladigan bo‘lishi talab etilmoqda. Bunday ko‘nikmalarga ega bo‘lish uchun muayyan madaniyatni egallash taqozo qilinmoqda O‘quvchilarda boshqa madaniyatga nisbatan qadriyatli, ehtiyotkorona, hurmatga asoslangan munosabatni rivojlantirish orqali ularning qadriyatlari, an’analari, urf-odatlarini, tilini tushunish o‘z milliy mansubligi va madaniyatini saqlab qolishning muhim sharti hisoblanadi. Inklyuziv ta’lim bilan ko‘pmadaniyatli ta’lim orasida o‘zaro aloqadorlik mavjud. Bu aksariyat g‘oyalar va konsepsiyalar, ularning maqsad va vazifalarining umumiylikida o‘z ifodasini topadi. Ushbu ikki yo‘nalishning umumiy jihatlari uni amalga oshirishda tolerantlikning zarurligida ko‘rinadi. Buning uchun jamiyat a’zolarining axloqiy

madaniyatini rivojlantirishga alohida e’tibor qaratish talab qilinadi. Inklyuziv madaniyatni shakllantirish, targ’ib qilish, inklyuziv-madaniy maydonni vujudga keltirish, jamiyatning har bir a’zosida inklyuziv dunyoqarashni tarkib toptirish zaruriyatini kuchaytiradi. Inklyuziv madaniyat birinchi navbatda ko’pmadaniyatlilik tushunchasi bilan bog’lanadi. Mazkur tushuncha inklyuziv ta’lim tarkibiga kiradi. Inklyuziya faqat salomatligida muammosi bor shaxslarga xos tushuncha emas, balki, boshqa millat vakillariga nisbatan qo’llaniladigan madaniyatni anglatuvchi atamadir. Bunday shaxslar o’zining e’tiqodi, madaniyatidagi o’ziga xosligi, tili va dunyoqarashi bilan o’zaro farqlanadi. Mazkur insonlarning shaxsiyatiga nisbatan hurmat bilan qarash, ularga insoniy munosabatda bo’lish O’zbekiston jamiyatining har bir a’zosi uchun muhim axloqiy sifat va madaniyat ko’rsatgichi hisoblanadi. Shuning uchun ham jamiyat a’zolarining inklyuziv madaniyatni egallashi o’qituvchilar, ota-onalar, o’quvchilar uchun bo’lib ularning madaniy rivojlanishini ta’minlovchi hodisa hisoblanadi. Shu bilan bir qatorda inklyuziv madaniyat ko’pmadaniyatli jamiyatning taraqqiyotiga xizmat qilib, uning inklyuziv madaniyatga egaligini ko’rsatadi. Natijada, O’zbekiston jamiyatida har bir shaxsni qanday bo’lsa shunday qabul qilish, uning boshqalarga o’xshamasligidan g’azablanish hissiga barham berish, atrofdagilarga nisbatan toqatli, tolerant munosabatda bo’lish imkoniyatini kengaytiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O’zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, 2023-yil 30-aprel
2. Alohida ta’lim ehtiyojlari bo’lgan bolalarning ta’lim olishlarini tashkil etish va ularni reabilitatsiya qilish tiizmini takomillashtirish chora-tadbirlari to’g’risida 25.01.2024 yildagi 46-son O’zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori
3. 2022 — 2026- yillarda xalq ta’limini rivojlantirish bo’yicha milliy dasturni tasdiqlash to’g’risida O’zbekiston Respublikasi Prezidentining 11.05.2024-yildagi PF-134-son Farmoni

RAQAMLI TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA TALABALARNING LEKSIK KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISH METODIKASI

Sattorova Shaxnoza Raxmonqulovna

O‘zbekiston davlat jahon tillari universiteti tayanch doktoranti

Annotatsiya: Mazkur maqolada raqamli transformatsiya sharoitida xorijiy tillarni o‘qitish jarayonida talabalarning leksik kompetensiyasini rivojlantirish masalasi o‘rganiladi. O‘quv jarayonida raqamli texnologiyalarni qo‘llash samaradorligi tahlil qilinib, interaktiv metodlar va zamonaviy o‘quv resurslarining o‘rni yoritiladi. Shu bilan birga, leksik bilimlarni mustahkamlashga xizmat qiluvchi usullar taklif etiladi.

Kalit so‘zlar: raqamli transformatsiya, leksik kompetensiya, raqamli ta’lim, interaktiv platforma, mobil ilovalar, til o‘rgatish metodikasi, innovatsion pedagogika.

Kirish XXI asrda raqamli transformatsiya hayotning barcha sohalariga, jumladan, ta’lim tizimiga chuqur kirib kelmoqda. Ta’lim jarayonini raqamli texnologiyalar bilan uyg‘unlashtirish nafaqat ta’lim jarayonining sifatini oshirishga, balki talabalarning til o‘rganish qobiliyatlarini ham yangi bosqichga olib chiqishga xizmat qiladi. Xususan, leksik kompetensiyani rivojlantirishda interaktiv platformalar va mobil ilovalar katta ahamiyat kasb etmoqda. Leksik kompetensiya til o‘rganishning asosiy tarkibiy qismi bo‘lib, talabalarning kommunikativ qobiliyatlarini rivojlantirishda muhim o‘rin tutadi. Shu bilan birga, raqamli vositalar yordamida ta’lim jarayonini individuallashtirish, talabalarning qiziqishini oshirish va o‘zlashtirish darajasini yaxshilash imkoniyati yaratilmoqda. Raqamli texnologiyalar yordamida ta’lim berish, talabalarning leksik kompetensiyasini rivojlantirishga katta hissa qo‘shmoqda, chunki bunday texnologiyalar ta’limni interaktiv, moslashuvchan va individual qila oladi.

Muhokama va natijalar Xorijiy tilni o‘rganishda leksik kompetensiya asosiy tarkibiy qism bo‘lib, u talabani o‘z fikrini to‘g‘ri va aniq ifodalashga, shuningdek, tilning leksik birliklarini to‘g‘ri qo‘llashga o‘rgatadi. Shuning uchun, ta’lim jarayonida raqamli vositalardan foydalanish, talabalarga so‘z boyligini kengaytirish uchun yangi imkoniyatlar yaratib beradi.

I.P.Korotkova leksik kompetensiyaning to‘liq ta’rifini beradi: “og‘zaki va yozma matnda leksik birlik-larni tanib olish, o‘quv vazifasiga muvofiq matn materiallari bilan ishlash, aloqa jarayonida o‘rganilgan lug‘at bilan ishlash, oddiy so‘z yasovchi elementlarni ajratib ko‘rsatish, til taxminidan foydalanish qobiliyati. o‘qish va tinglash jarayonida murakkab matnli vaziyat, bu nutq faoliyatining barcha turlari asoslarini muvaffaqiyatli o‘zlashtirishni ta’minlashga imkon beradi” [1, 23-b.]

Kompetensiya tushunchasi bilim, ko‘nikma va faoliyat usullarini o‘z ichiga oladi, kompetensiyada – shaxsning xususiyatlari va shakllangan kompetensiyalar

asosida bajarilgan faoliyatga shaxsiy munosabati paydo bo’ladi. Leksik kompetensiyaning tarkibiy qismlariga quyidagilar kiradi: 1) leksik bilimlar; 2) leksik ko’nikmalar; 3) leksik qobiliyatlar; 4) til va nutq tajribasi; 5) maktab o’quvchilarining shaxsiy fazilatlar. Kompetensiya shaxsiy tajriba va individual xususiyatlar asosida shakllanadi va rivojlanadi, bu esa uni murakkab tushunchaga aylantiradi [5, 34-b.]. Shu boisdan ham leksik kompetensiya nafaqat tilshunoslikda, balki psixologiya, pedagogika va lingvodidaktika sohalarida ham o’rganiladi.

I.P.Korotkova tomonidan leksik kompetensiyaga berilgan ta’rif, uning tarkibiy jihatlarini chuqur yoritadi va mazkur kompetensiyaning til o’rganish jarayonida naqadar muhim ekanligini ko’rsatadi [2, 37-b.]. U ta’kidlaganidek, “og’zaki va yozma matnda leksik birlik-larni tanib olish, o’quv vazifasiga muvofiq matn materiallari bilan ishlash, aloqa jarayonida o’rganilgan lug’at bilan ishlash, oddiy so’z yasovchi elementlarni ajratib ko’rsatish, til taxminidan foydalanish qobiliyati. o’qish va tinglash jarayonida murakkab matnli vaziyat, bu nutq faoliyatining barcha turlari asoslarini muvaffaqiyatli o’zlashtirishni ta’minlashga imkon beradi”. Bu ko’nikmalar, ayniqsa, xorijiy tilni o’rganishda muhim bo’lib, o’quvchilarga o’qish va tinglash jarayonida murakkab matnli vaziyatlarni to’g’ri anglash va tushunishga yordam beradi.

Leksik kompetensiya shunchaki lug’aviy birliklarni bilish bilan cheklanib qolmaydi, balki nutq faoliyatining barcha turlarini muvaffaqiyatli o’zlashtirishga imkon beruvchi ko’nikma va qobiliyatlarning uyg’unlashuvini ham nazarda tutadi. Bu jihatdan leksik kompetensiya, talabalar tilni nafaqat o’rganish, balki uni amaliy hayotda qo’llash imkoniyatini beradi.

Tilni o’rganish jarayonida leksik kompetensiya muhim ahamiyatga ega, chunki bu kompetensiya til o’rganuvchi shaxsning kommunikativ qobiliyatlarini shakllantirishda hal qiluvchi omil hisoblanadi [3, 56-b.]. Leksik kompetensiya faqat so’zlarning lug’aviy ma’nosini bilish emas, balki ularni kontekstda to’g’ri qo’llash va nutq jarayonida samarali ishlatishni ham o’z ichiga oladi. Tilshunos olim L.S.Vygotskiy ta’kidlaganidek, “Tilni o’rganish faqat gramatik qoidalarni bilish emas, balki so’zlarni to’g’ri tanlash va ularni kontekstda ishlatish san’atidir.” Bu fikrga ko’ra, leksik kompetensiyani rivojlantirish, talabani amaliy nutq faoliyatiga yo’naltirish orqali amalga oshirilishi lozim.

Xorijiy til o’rgatuvchi Duolingo, Memrise, Quizle kabi interaktiv platformalar orqali talabalar yangi so’zlarni kontekstda o’rganishlari va mustahkamlashlari mumkin [4, 30-b.]. Bu platformalar so’zlarni takrorlash va ularni kontekstda qo’llash imkoniyatini beradi. O’quv jarayoniga o’yin elementlarini kiritish, talabalarni faolroq ishtirok etishga undaydi. Masalan, til o’rganish jarayonida ball to’plash yoki mukofotlar olish imkoniyati mavjud bo’lgan o’yinlar, talabalarni yangi so’zlarni o’rganishga rag’batlantiradi. Mobil qurilmalarda ishlaydigan ilovalar orqali talabalar mustaqil ravishda yangi leksik birliklarni o’rganishlari va ulardan foydalanishlari mumkin. Bunday ilovalar, ayniqsa, lug’atlarni eslab qolishni osonlashtiradi.

Multimedia vositalari leksik kompetensiyani rivojlantirishda katta ahamiyatga ega, chunki bu vositalar bir vaqtning o‘zida ko‘rish, eshitish va o‘qish orqali ma’lumotni qabul qilish imkoniyatini yaratadi. Masalan, xorijiy til o‘rganishda audio kitoblar, videodarsliklar va podkastlar yordamida talabalar yangi so‘zlarni real nutqiy kontekstda o‘rganishlari mumkin. Masalan, ingliz tilini o‘rganuvchilar uchun BBC Learning English yoki TED Talks kabi platformalar, yangi leksik birliklarni o‘rganishda samarali bo‘lib, bu resurslar yordamida talabalar nafaqat yangi so‘zlarni o‘rganadilar, balki ularning talaffuzini ham o‘zlashtiradilar. Talabalar onlayn guruhlarda birgalikda ishlashadi. Masalan, Google Docs yoki Padlet kabi vositalarda bir-birlariga “ijtimoiy tarmoqlar” bo‘yicha matnlar yoki maqolalar yozishadi. Har bir talaba yangi leksik birliklar va iboralarni ishlatib, o‘z fikrlarini ifodalaydi. Raqamli texnologiyalarni qo‘llash orqali talabalarning leksik kompetensiyasini rivojlantirishning samarali metodikalaridan biri, she’riy matnlar asosida til o‘rganishni tashkil etishdir. She’riyat tilni boyitish, so‘z boyligini oshirish, leksik birliklarni va ularning kontekstda ishlatilishini o‘rganishga katta imkoniyat yaratadi. Raqamli platformalarda she’riy matnlar bilan ishlash orqali talabalar yangi so‘zlarni o‘rganadilar, leksik mahoratlarini oshiradilar va matnni to‘g‘ri tushunib, o‘z fikrlarini ifodalashni rivojlantiradilar.

Quyida raqamli transformatsiya sharoitida nemis tilini o‘qitishda she’riy matnlar asosida leksik kompetensiyani rivojlantirishga oid amaliy misol keltirib o‘tamiz. Talabalar Gyotening mashhur “Erlkönig” she’rini o‘rganish orqali yangi leksik birliklar va iboralarni o‘rganadilar, matnning tuzilishini tushunib, o‘z fikrlarini samarali ifodalashni o‘rganadilar. Talabalar she’rdagi murakkab so‘zlar va iboralarni aniqlaydi va talabalarga tushuntiradi. Talabalar bu so‘zlarni to‘g‘ri kontekstda qanday ishlatilishini o‘rganadilar.

- **Erlkönig** (Erlkönig – afsonaviy yovvoyi qirolichaning ismi)
- **König** (qirol)
- **Gespenst** (ruh)
- **Huldigen** (sodiqlik)
- **Fieber** (isitma)

Talabalar she’rni tahlil qilish uchun raqamli vositalardan foydalanadilar. Masalan:

✓ **Padlet:** She’rning qismlarini o‘rganish uchun guruhlariga bo‘linib, talabalar she’rni Padlet platformasida tahlil qilishadi, har bir guruh matndagi muhim iboralar yoki leksik birliklar haqida izohlar yozadilar.

✓ **Quizlet:** Talabalar she’rda uchraydigan yangi so‘zlar bilan ishlash uchun interaktiv kartochkalar yaratadilar. So‘zlarning tarjimai va ulardan foydalanish kontekstini kiritadilar.

Talabalar she’rdagi yangi leksik birliklardan foydalanib, o‘zlari she’rga o‘xshash qisqa matnlar yaratadilar. Talabalar she’rdan olingan qismlarni o‘qib, o‘zlari video yoki audio yozib yuboradilar. Bu mashqda ular she’rdagi leksik birliklarni va ularni to‘g‘ri talaffuz qilishni o‘rganadilar. O‘qituvchi talabalarni tinglab, talaffuzdagi xatolarni tuzatadi va leksik ifodalarni yaxshilashga yordam

beradi. Ular she’r va undagi leksik birliklarga oid qisqacha interaktiv test tashkil qiladi. Testda talabalar she’rdan olingan so’zlar va iboralarning ma’nolarini tanlashlari, ularni to’g’ri ishlatish bo’yicha savollarga javob berishlari kerak. Bu testni *Kahoot!* yoki *Google Forms* platformalarida yaratish mumkin.

Bu metodika yordamida talabalar raqamli platformalar orqali she’rdagi so’zlarni tahlil qilish, yangi iboralarni to’g’ri ishlatish va talaffuzni yaxshilash imkoniyatiga ega bo’ladilar. She’riyat yordamida o’rganish, tilni boyitish va muloqotda leksik boylikni samarali ishlatishni rivojlantirishda katta yordam beradi. Raqamli vositalar yordamida bu jarayon yanada interaktiv va samarali bo’ladi, talabalar o’qish, yozish va tinglash ko’nikmalarini rivojlantiradilar.

Xulosa Raqamli transformatsiya sharoitida xorijiy tillarni o’qitish jarayonida leksik kompetensiyani rivojlantirish, zamonaviy texnologiyalarni o’quv jarayoniga samarali integratsiya qilish orqali amalga oshirilishi mumkin. Raqamli vositalar o’quvchilarning lug’at boyligini oshirish, ularning lingvistik qobiliyatlarini shakllantirish va nutq ko’nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi. Xususan, xorijiy tillarni o’qitish jarayonida raqamli texnologiyalarni qo’llash, talabalar leksik kompetensiyasini rivojlantirishda muhim vosita sifatida maydonga chiqmoqda. Tahlillar shuni ko’rsatadiki, leksik kompetensiyaning rivojlanishi nafaqat o’quv materialini o’zlashtirishga, balki o’quvchining shaxsiy xususiyatlarini, jumladan, motivatsiya, o’z-o’zini baholash va mustaqil ta’lim olish qobiliyatlarini ham rivojlantiradi. Shu sababli, raqamli transformatsiya jarayonida xorijiy tillarni o’qitishda nafaqat texnologiyalarning mavjudligi, balki ularning pedagogik maqsadlarga muvofiq to’g’ri hamda samarali ravishda qo’llanilishi ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Xulosa qilib aytganda, raqamli transformatsiya sharoitida xorijiy tillarni o’qitish jarayonida leksik kompetensiyani rivojlantirish o’quv jarayonining yangi bosqichiga chiqishni ta’minlaydi. Ta’lim beruvchilar va o’quvchilar, raqamli texnologiyalardan samarali foydalanish orqali, leksik birliklarni amaliy qo’llash qobiliyatlarini rivojlantirishlari va bu orqali global raqobatbardosh shaxs sifatida shakllanishlari mumkin. Shu bilan birga, ta’lim jarayonida pedagogik yondashuvlarni doimiy takomillashtirish va zamonaviy texnologiyalarni o’quv jarayoniga integratsiya qilish, leksik kompetensiyani yanada yuqori darajaga ko’tarishga imkon beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO’YXATI:

1. Aliyeva, Z. “Raqamli ta’limda lingvistik kompetensiya”. Toshkent: Innovatsiya va ta’lim jurnali. 2020 y.
2. Brown, H.D. “Teaching by Principles: An Interactive Approach to Language Pedagogy”. Pearson Education. 2015 y.
3. Johnson, M. “Digital Learning in Language Education”. Cambridge University Press. 2021 y. – 44 b.
4. Komarova V.N. “Leksik kompetensiya va zamonaviy texnologiyalar”. Moskva: O’quv nashriyoti. 2018 y.

QUTBNING “XUSRAV VA SHIRIN” DOSTONINI RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR YORDAMIDA O’RGANISH

Qurbonova Sayyoraxon Maxamadaliyevna

f.f.b.f.d., dotsent IIV AL

Turg’unova Sevinchbonu Farhodjon qizi

FarDU talabasi

Annotatsiya: Maqolada dostonlar tilini raqamli texnologiyalar asosida o’rganish afzalliklari va qulayliklari haqida bayon etilgan. Unda Qutb Xorazmiyning “Xusrav va Shirin” dostonining Nizomiy Ganjaviy variantidan farqlari izohlangan.

Kalit so’zlar: raqamli texnologiyalar, doston, janr, farqlar, fors-tojik, turkiy, Nizomiy Ganjaviy, Qutb, “Xusrav va Shirin”.

Bugungi kunda raqamli texnologiyalar dunyoning hamma jabhalarida rivojlanib bormoqda. Davlatimiz rahbari Sh.M.Mirziyoyev o’z ma’ruzalarida sohani rivojlantirishning dolzarbligi haqida “Taraqqiyotga erishish uchun raqamli bilimlar va zamonaviy axborot texnologiyalarini egallashimiz zarur va shart. Bu bizga yuksalishning eng qisqa yo’lidan borish imkoniyatini beradi. Zero, bugun dunyoda barcha sohalarga axborot texnologiyalari chuqur kirib bormoqda. Albatta, raqamli iqtisodiyotni shakllantirish kerakli infratuzilma, ko’p mablag’ va mehnat resurslarini talab etishini juda yaxshi bilamiz. Biroq, qanchalik qiyin bo’lmasin, bu ishga bugun kirishmasak, qachon kirishamiz?! Ertaga juda kech bo’ladi”, deya ta’kidlab o’tdi [1]. Bu jarayon tegishli ravishda mumtoz asarlar tilini o’rganish va qiyosiy tahlil qilishda ham tatbiq etilmoqda. Raqamli texnologiyalarni joriy etish ko’p hollarda aniq fanlar sohalari mutaxassisleri zimmasida bo’lib qolmoqda. Ammo mazkur soha ilm-fanning boshqa yo’nalishlari mutaxassisleri bilan yaqin hamkorlikni talab etadi. Tom ma’noda ilmiy-ijodiy hamkorlik o’rnatilgandagina ko’zlangan natijalar qo’lga kiritiladi. Masalan, dostonlar tilining lingvistik jihatdan tahlil qilish yoki tarixiylik jihatdan, etimologik xususiyatlariga ko’ra tadqiq etishda filologiya sohasi mutaxassislariga ehtiyoj sezilsa, raqamli texnologiyalar yordamida tahlillar osonlashadi, statistik ma’lumotlar aniqligi ortadi, vaqt tejamkorligi va ma’lumotning saqlanish va tarqalish imkoniyati maksimal darajada ortadi. Demak, raqamli texnologiyalar ilm-fan sohalari hamkorligi asosida rivojlanadi.

Sharq mumtoz adabiyotida dostonchilik an’analari qadim davrlardan yaxshi rivojlangan. Dostonlar janr xususiyatlariga ko’ra, oraliq tur, ya’ni liro-epik turga xos bo’ladi. Sababi dostonlarda voqealar rivoji va ichki kechinmalar bayoni teng ifoda etiladi. Bunda xalq dostonlari va xamsachilik an’analari biroz farq qiladi. Umuman olganda, xalq dostonlarida nasriy bayon qismi mavjud bo’lib, qahramonlarning ma’lum vaziyatlardagi ichki kechinmalari she’riy misralar

yordamida bayon etilsa, xamsachilik qoliplarida doston matni to’laligicha she’riy baytlar orqali etkaziladi.

Bundan tashqari dostonchilik, xususan, xamsanavisliki an’alarida fors-tojik va turkiy ijodkorlarning azaldan shakllanib kelgan ijodiy hamkorlik rishtalari mavjud. Bu, ayniqsa, XIV-XV asr yozma adabiyotida yaqqol ko’zga tashlanadi. Xususan, xamsachilik yo’nalishining yuzaga kelishi va turkiy adabiyotga kirib kelishida fors-tojik adabiyoti namoyandalarining katta hissasi bor.

Qutbning turkiy tilda yozilgan “Xusrav va Shirin” dostoni fors-tojik adabiyoti namoyandasi ozarbayjonlik shoir Nizomiy Ganjaviy qalamiga mansub mashhur beshlikdagi dostonlardan birining erkin ijodiy tarjima shaklidir. U asarning boshqa tilga, ya’ni forsiy tildan turkiy tilga tarjimasi bo’lgani sababli ko’pchilik ilmiy-nazariy manbalarda asar yangi emas, balki she’riy tarjima deb baholanadi. Ammo asarni to’laligicha ko’chirma tarjima deb ham bo’lmaydi. Unda ijodkor qalamining o’ziga xos o’rni, ijodkor mehnati va zakosi sezilib turgan ko’p o’rinlar mavjud.

Qutb asli xorazmlik shoir bo’lib, forsiy tilni yaxshi bilgan va fors-tojik adabiyoti namunalarini ko’p o’qigan. “Xamsa” dostonini o’qish mobaynida shairda asarni turkiy tilga tarjima qilish ishtiyoqi paydo bo’lgan. Shoirning o’zi asarda keltirib o’tganidek, “Nizomiy bolidan holva pishirgan” ekan, bu jarayonda uning ijodkorlik va badiiy tushunchani qayta shakllantirishda o’zga til imkoniyatlarini bilish salohiyati unga kuch beradi.

Qutb dostonni tarjima qilish davomida uni ham badiiy, ham mazmuniy jihatdan to’ldiradi, qayta takomillashtiradi.

Qutb dostonni turkiy tilda qayta bayon etishda ba’zi boblarni qo’shish barobarida uchun ayrim qismlarni qisqartirgan, ba’zi o’rinlarni butunlay tushirib qoldirgan ham. Adabiyotshunos olim N.Rahmonov Nizomiy Ganjaviy va Qutbning “Xusrav va Shirin” dostonlarini o’zaro qiyoslab, sakkizta farqli holat mavjudligini ko’rsatib o’tgan [2, 305-306].

Unda keltirilgan farqli jihatlarni shartli ravishda uchta guruhga tasniflash mumkin:

1. Dostondan tushirib qoldirilgan qismlar. Bunga olamga shodlik joriy bo’lgani, Jamshidning taxtga o’tirgani, Borbadning qo’shiqlari tavsifi, Xusrav payg’ambarni tushida ko’rgani va insonlarning noshukurligi haqidagi boblardan baytlarni tushirib qoldirgan. Shuningdek, Borbad bilan Niigiso o’rtasidagi suhbat berilgan ikki bobni ham tushirib qoldirgan.

2. Dostonga qo’shimcha tarzda kiritilgan qismlar. To’rt choryorlar – Abu Bakr, Usmon, Umar va Ali sharafiga yangi boblar qo’shib uni islomiy aqidalarga moslashtirgan.

3. Ijodiy qayta ishlangan o’rinlar. Dostonda Mehinbonu saroyi tasviri, ayrim geografik nomlar o’zgartirilgan.

Xotimaning boshq kishi tomonidan yozilganligi. Qutbning dostonki xotimasini kotib Berka Faqih Qipchoqiy yozgan. Uning nomi adabiyotshunoslik tarixida anchayin mashhur.

Qutbning “Xusrav va Shirin” dostoni turk adabiyotida erkin tarjimaning nodir namunasi. Erkin tarjima ijodkorining soʻz tanlash qobiliyati va bayon etish mahoratini koʻrsatib beradi. Hozirgi kunda avj olgan Google tarjima va toʻgʻridan-toʻgʻri ququq tarjima qilishdan tubdan farq qiladi. shuning uchun ham koʻplab tarjimashunos turkiyshunos olimlar Qutbning mazkur asariga munosabat bildirishgan va tadqiq qilishgan. Qutb ushbu asar bilan nafaqat turkiy qavmlar Nizomiy Ganjaviy ijodidan bahramand boʻlishini taʼminlagan, balki uni badiiy jihatdan qayta ishlab boyitgan.

Qutbning “Xusrav va Shirin” dostoni hajm jihatdan ham farq qiladi. Qutb dostonning kirish qismidan 15 bob olib tashlanib, 4 bob kiritilgan. Borbad qoʻshiqlari tavsifidan 29 baytni, tush voqeasi yoritilgan 60 baytni butunlay olib tashlagan. Xusravning qabri ustidagi oʻlimi tasvirida 134 baytdan 59 bayt qoldirgan. Xotima Nizomiy Ganjaviyda 112 baytni tashkil etgani holda Qutbda 51 baytdan iborat.

Tahlillar raqamli texnologiyalar yordamida amalga oshirilganda tahlillar yanada aniq va mukammal boʻladi. Raqamli texnologiyalarning kirib kelishi hamma sohalarda tadqiqotlarning takomillashuvi va osonlashuvini taʼminlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR ROʻYXATI:

1. Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi “2022-2026-yillarga moʻljallangan yangi Oʻzbekistonning taraqqiyot strategiyasini tasdiqlash toʻgʻrisida”gi PF-60-son Farmoni.
2. Rahmonov N. Oʻzbek adabiyoti tarixi – Toshkent: Sano-standart, 2017. 555

МАКТАБ ИНФОРМАТИКА ДАРСЛИГИДАГИ ДАСТУРЛАШ АСОСЛАРИНИ БЎЛИМИНИ ЎҚИТИШ САМАРАДОРЛИГИ

Бадалов Азамат Обил ўғли,
ГулДУ Таянч докторанти

Аннотация: Юртимизда таълим соҳасида узоқни кўзлаб олиб бораётган ислохотлари учун қадам ташланганлиги ва стратегияни тўғри белгиланганлигини таълим соҳасида юқори натижаларга эришишни исботлаб бермоқда. Етишиб чиқаётган иқтидорли ва билимли ёшлар турли танловларларда мувафаққиятли қатнашиб, ютуқларни қўлга киритмоқдалар. Бугунги кунда мамлакатимизда ҳар бир соҳада ахборот технологияларини қўллаш, кўплаб соҳаларни рақамлаштириш ва автоматлаштириш каби масалаларга жуда катта эътибор берилмоқда. Ушбу мақолада мактаб информатика дарслигидаги “Дастурлаш асослари” бўлимини ўқитишда дуч келинадиган муаммолар, уларни бартараф этиш йўллари, ушбу бўлимни рақамли технологиялар асосида ўқитиш методикасини такомиллаштириш, рақамли технологиялар асосида шакллантириш тамойиллари, уларнинг таснифи келтириб ўтилган.

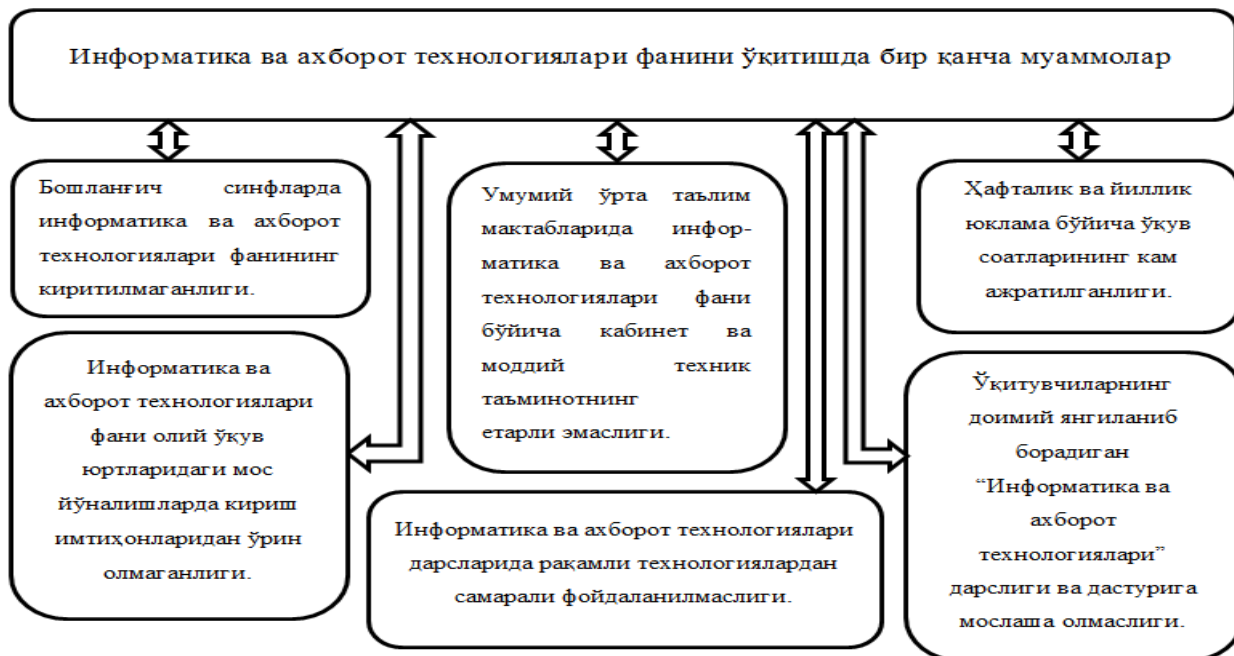
Калит сўзлар: *Сунъий интеллект, Дастурлаш, моделлаштириш, алгоритм, ахборот технологиялари, рақамли технология, методика, тамойил.*

Айни вақтда, халқаро ҳамжамиятда глобаллашув, автоматлаштириш, рақамлаштириш жараёнлари жадал ҳукм сураётган бир вақтда этук кадрларни тайёрлашнинг илк босқичлари ўрта таълим мактабидир. Ўрта мактабларда дарс жараёнларини тўғри ташкил этиш, ўқув режаларини замон талаблари билан доимий мувофиқлаштириб бориш, ўқувчиларнинг фанларни қизиқиб ўрганишини таъминловчи тизимни яратиш, фанни ўзлаштириш даражасини юқори кўрсаткичларга кўтариш педагоглар олдида турган асосий мақсадлар сирасига киради.

Юртимизда ҳар бир соҳада ахборот технологияларини қўллаш, кўплаб соҳаларни рақамлаштириш ва автоматлаштириш каби масалаларга ҳам катта эътибор берилмоқда. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 28 январдаги “2022–2026 йилларга мўлжалланган “Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси тўғрисида”ги фармонида умумий ўрта таълим муассасаларида дарсликларни янгилаш дастурини амалга ошириш учун давлат бюджетидан юқори миқдора маблағ ажратилиши, янги мактаблар қурилиши, хусусий мактабларни кўпайтириш, таълим сифатини оширишни назарда tutувчи миллий дастурни ишлаб чиқиш ва амалга ошириш, мактабларда таълим сифатини ошириш, педагог кадрларнинг билими ва малакасини халқаро даражага олиб чиқиш, халқ таълими тизими туман бўлимлари фаолиятини тўлиқ рақамлаштириш ҳисобига оптималлаштириш

каби мақсадларнинг қўйилиши халқ таълим тизимини такомиллаштириш бўйича долзарб масалалар мавжудлигини кўрсатиб беради [2, 234].

Информатика ва ахборот технологиялари фанини ўқитишда бир қанча муаммолар мавжудлигини кўриш мумкин:

1-расм. Информатика ва ахборот технологиялари фанини ўқитишда бир қанча муаммоларларнинг схематик кўриниши.

Дастурлашни ўқувчиларга ўргатишда мавзуларнинг тизимлилиги, синфдан синфга ўтишда янги мавзулар ўтилган мавзуларнинг мантикий давоми бўлиши муҳим ҳисобланади. Ўқувчиларга ёшлигидан дастурлаш асосларини тизимли ўргатиб борилса, келажакда қайси касб эгаси бўлишидан қатъи назар ахборот технологияларини ўз соҳасида қўллай оладиган шахс бўлиб этишади. Дастурлаш асослари мавзулари асосан информатика ва ахборот технологиялари соҳасига мўлжалланган аудиторияда ўқитилади.

Ўқувчи дастурлаш асослари бўлимини ўрганиш жараёнида бир мунча қийинчиликларга дуч келиши мумкин. Кўп ҳолатда ўтилаётган мавзуларнинг моҳияти, мақсади, нима учун ўрганиши кераклиги тушунтирилмайди. Мисол учун Ссратч дастур компилятори ўтилаётганда унинг нима учун кераклиги, қанақа кўринишдаги дастурлар тузиш мумкинлиги, ушбу дастурлаш тили нималарга қодирлиги кўрсатиб берилса, ўқувчида қизиқиш ортиб ўрганиши осонроқ бўлади [4, 233].

Умумий ўрта таълим мактабларида информатика ва ахборот технологиялари фани ўқитувчиси дастурлаш асослари мавзусини ўқитишда ушбу омилларга таянади: билим, малака, кўникма, тажриба, педагогик ва психологик билимлар, дарс ўтиш методикаси, педагогик таълим воситалари, педагогик дастурий воситалар ва ҳоказо. Дастурлаш соҳаси фундаментал билимларга асослансада, соҳанинг ўзини фундаментал эмас. Шунинг учун

ушбу соҳа жуда тез янгилашиб туради. Ўқувчида дастурлаш асосларини ўрганишда қуйидаги саволлар юзага келади:

- Дастурлаш соҳаси ўзи нимага керак?
- Айрим ҳисоб-китоб ишларини тайёр техник қурилмалар ҳама бажаради-ку!?
- Дастурлаш тилларининг барчасида қизиқарли компьютер ўйинларини яратиб бўладими? ва ҳ.к.

Ўқувчида ушбу саволларнинг туғилиши табиий ҳолат, фақатгина уни тўғри йўналтириш ва билимларни тизимли бериб бориш зарур бўлади. Бунда қуйидаги рақамли технологиялардан фойдаланиш яхши самара беради: таълим платформалари; сандбокслар; виртуал стендлар; ижтимоий тармоқлар; мобил иловалар; видеодарслар; компьютер ўйинлари; булутли технологиялар ва ҳоказо.

Ушбу рақамли технологиялар ўқувчининг мавзу ҳақидаги тасаввурининг ошишини таъминлайди, мавзунини қизиқиш билан ўрганишга ундайди. Онлайн таълим платформалари дарсларнинг тўлиқ ёки қисман онлайн шаклда ўтилишида жуда катта ўрин эгаллайди. Сандбокслар эса ўз навбатида дастурлаш муҳитларига киришда ўқувчиларнинг дарсда бемалол дастур ёзишларини, хавфсизлик даражаси юқорилигини таъминлайди [6, 951].

Хулоса ўрнида шунини айтиш жоизки, жамиятда фаолият олиб борилаётган ҳар бир соҳа ахборот технологияларига бевосита боғлиқ бўлиб қолмоқда ва бу боғлиқлик йиллар ўтган сари ривожланиб мустақамланиб бораверади. Бу эса ўз навбатида ахборот технологиялари соҳасидаги билимларга эга бўлган ёшларни тайёрлаш зарурлигини билдиради. Юртимизда олиб борилаётган ислохотлар таркибида ахборот технологиялари соҳасини ривожлантириш, ёшларни шу соҳага қизиқтириш сиёсати олиб борилаётганлигининг гувоҳи бўляпмиз. Юқори тезликдаги интернет юртимизнинг энг чекка ҳудудларигача бориб этди. Бу эса масофаларнинг мажозий маънода қисқаришига, ахборот ва билимларнинг тезлик билан қабул қилинишига эришилишини билдиради.

Умумий ўрта таълим мактабларида информатика дарслигидаги дастурлаш асосларини ўқитишда, айниқса ўқувчиларнинг дастурлашга оид қизиқишларини шакллантириш қуйидаги асосий омилларга боғлиқ:

- ўқитувчи ёшларнинг дарсларда рақамли технологияларни қўллай олиш салоҳияти;
- умумий ўрта таълим мактабларининг замонавий информатика ва ахборот технологиялари хонаси ва жиҳозлари билан таъминланганлиги;
- интернетнинг ҳар бир ўқувчигача этиб бориши;
- дарслар замонавий методлар ва рақамли технологиялар орқали олиб борилиши;
- ота-оналарнинг ўз фарзандларини информатика ва ахборот технологиялари фанига қизиқтириши;

Ушбу асосий омиллар ўқувчиларда дастурлашга нисбатан қизиқиш ҳосил қилади, дастурлаш тилларини иштиёқ билан ўрганишларини таъминлайди. Рақамли технологиялардан фойдаланиладиган, дастурий воситалар ишлаб чиқариладиган ҳар бир жойда юксалиш ва ривожланиш бўлади[7, 76].

Фойдаланилган адабиётлар:

- 1.Ўзбекистон Республикасининг “Таълим тўғрисида”ги қонуни.
www.lex.uz
- 2.Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022-2026 йилларга мўлжаллан-ган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси тўғрисида Фармони, 28.01.2022 йилдаги ПФ-60-сон.
- 3.Закирова Ф.М., Набиулина Л.М. Современные языки программирования: учебное пособие:Мин-во высшего и среднего спец.образования РУз, Натсиональное общество философов Узбекистана.Ташкент-2012. -192 с.
- 4.Файзиева М.Р. Информатика ва ахборот технологиялари.Ўқитувчи китоби: умумий ўрта таълим мактабларининг 9-синфи учун ўқув методик қўлланма. -Тошкент: Тасвир, 2020. -112 б.

TA’LIM-TARBIYA JARAYONIDA KREATIV KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISH

T.Azizova, G.Jumamuratova

*Qori-Niyoziy nomidagi Tarbiya pedagogikasi milliy instituti
Qoraqalpog‘iston filiali ilmiy xodimalari*

*Rezyume: ushbu maqolada kreativ kompetensiyasini yangisha qarash
asoslari taxlil qilingan.*

*Резюме: В данной статье рассматривается феномен креативной
компетенностей в новый интерпретации.*

*Summary: This article examines the phenomenon of creative competence in
a new interpretation.*

Tayanch so‘zlar: Sifatli ta’lim, kreativ, axborot, kompetensiya.

Jahonda iqtisodiyotning jadal rivojlanishi tufayli kreativ fikrlovchi inson asosiy resursga aylanayotgan sharoitda zamonaviy rivojlanish tendentsiyalariga mos ravishda o‘qitishning metodik asoslarini rivojlantirish orqali ta’lim jarayonini kompetensiyaviy yondashuv asosida tashkil etishining metodik tizimini yaratishga aloqida ahamiyat qaratilmoqda. Shunga ko‘ra, talabalarga ta’lim tarbiya berishning samarali usullarini ta’lim tizimiga joriy etish, talabalarning kreativ kompetensiyalarini rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Dunyo miqyosida shaxsning kreativ qobiliyatlarini shakllantirish, ijodiy faoliyatini tashkil etish muammolari bo‘yicha tadqiqot ishlari amalga oshirilmoqda.

Kreativ kompetensiya – bu mantiqiy fikrlashni shakllantirish, ta’lim olish faoliyatida motivatsiya, shaxsiy faziylatlarini rivojlantirish, turli xil muommali vaziyatlarda ijobiy qaror qabul qilish va nazariy bilimlarni o‘zlashtirishning yuqori darajasini tavsiflaydi.

Mamlakatimizda T.Aliboev, G.Ibragimov, N.Muslimov, M.Turdieva, Z.Kurbaniyazova, R.Djuraev, B.Xodjaev, N.Egamberdievalarning tadqiqotlarida talabalarda kreativlikni rivojlantirish, kreativlikni rivojlantirishga ta’sir etuvchi ijtimoiy omillar, kreativ tafakkurni shakllantirishning mavjud pedagogik shart-sharoitlari tadqiq etilgan.

Talabalarda kreativ kompetensiyalarini rivojlantirishga doir tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat. Talabalarda kreativ fikr yuritish ko‘nikmasini rivojlantirishdan oldin auditoriyada qulay pedagogik-psixologik muhitni yaratish lozim. Sababi, kreativlik xarakterdagi ta’lim tarbiya muhiti talabalarda kreativ va tanqidiy fikrlash ko‘nikmasining rivojlanishiga olib keladi. Talabalarning kreativ qobiliyatlari ularning e’tiborini ta’lim jarayoniga faol jalb etishni ta’minlaydi.

Talabalarning kreativ kompetensiyalarini rivojlantirish xususiyatlarini o‘rganish va tavsiflash. Talabalarning kreativ kompetensiyalarini rivojlantirish darajasining pedagogik xususiyatlarini aniqlashtirish hisoblanadi.

Talabalarining kreativ kompetensiyalarini rivojlantirishda quyidagi metodlardan foydalanish samarali deb hisoblaymiz:

“Muammoli vaziyat” metodining mohiyati mashg‘ulotlar jarayonida muammoli vaziyatlarini yaratish va eshishdan iborat bo‘lib, uning asosida mashg‘ulotni tashqil qilish va olib borishda foydalanadigan didaktik ziddiyatlar yotadi. Muammoli vaziyat metodi konsepsiyasining asosiy tushunchalari “muammoli vaziyat”, “muammoli toppish”, “muammoli echish”, “ziddiyatlar”, “usullar” hisoblanadi.

“Muammoli vaziyat” metodining dastlabki bosqichi muammoli vaziyatni aniqlash hisoblanib, o‘zida o‘rganilayotgan mavzuga doyr ma’lum yoki qisman tushunib etilgan muammoni ifodalaydi. Mazkur metoddan foydalanish jarayonida muammoni echimini topishga yordam beruvchi yo‘nalishlar ko‘rsatilmaydi va chegaralanmaydi. Bu xususiyat muammoli masalaga xosdir.

Ta’lim tarbiya jarayonida kreativlikka oid ijodiy muhitni yaratishning quyidagi ahamiyati mavjud: ta’limiy ahamiyati. Ijodiy muhit talabalarining fan asoslari bo‘yicha nazariy bilimlarini ongli o‘zlashtirish, bilim, ko‘nikma va malakalarini odatiy, tanish vaziyatlar bilan bir qatorda, yangi kutilmagan vaziyatlarda qo‘llashga zamin tayyorlab, ularning mustahkamlanishini ta’minlaydi; tarbiyaviy ahamiyati. Talabalar muammoli savollarga javob toppish jarayonida ularda topqirlik, chidamlilik, ongli intizom, mehnatsevarlik, bajarilgan ishdan zavq olish va bilish quvonishi bilan belgilanadi; Talabalar shaxsidagi mavjud o‘quv mehnati ko‘nikmalari bilan bir qatorda mustaqil, kreativ, ijodiy va mantiqiy fikr yuritish ko‘nikmalari rivojlantiriladi; ijtimoiy ahamiyati. Talabalarda kreativ hamda ijodiy faoliyat tajribalarini tarkib toptirish va rivojlantirish kelgusida ularning ongli ravishda kasb tanlashi, mustaqil hayot va jamiyotda o‘z o‘rnini topishga imkon beradi.

Talabalarining kreativ kompetensiyalarini rivojlantirish quyidagi pedagogic shart-sharoitlar bajarilsa samarali bo‘ladi: qulay pedagogic muhit yaratish. Talaba shaxsiga bo‘lgan ishki munosabatni o‘zgartirish va ularning har birida ijodiy hamda kreativ moyilliklarni ko‘rish; muammoli ta’lim asosida talabalarining aqliy faoliyatini tashkil etish; talabalarining kreativ kompetensiyalarini rivojlantirish ushun mustaqil ishlar tizimini tashkil etish.

Talabalarining kreativ kompetensiyalarini rivojlantirish bo‘yicha quyidagi xulosalarni shakllantirishga imkon berdi:

1. Kreativlik insonning ijodiy yaratuvchanlik qobiliyati yoki ijodiy iste’dodi sifatida nazariy ta’riflanadi va shaxsning barqaror intellectual xususiyatini tashkil etadi. Kreativ xususiyat insonning umumiy ma’noda xulq-atvornini va uning kundalik amaliyotdagi ijobiy natijasini anglatishi, turli xil individual faoliyat turlarida namoyon bo‘lishi asoslandi.

2. Kreativlik shaxsiy fikrlashning shunday turiki, u shaxsga qandayda bir muammo yoki masala yuzasidan birdaniga bir nechta muqobil ijobiy echimlar paydo bo‘lishini taqozo etadi, jarayonlar va hodisalar mohiyatidagi o‘ziga xoslik sifatlarini anglashga yordam berishi asoslandi.

3. Fanlararo integrative mashg’ulotlarni tashkil etishda tegishli fan o’qituvchilarining ishtiroki psixologik muammoni hal qiladi, bu talabalarni eangi ma’lumotlar blokiga osongina kiritish imkonini beradi, o’qituvchining umumiy, xususiy va kasbiy madaniyati darajasining o’sishiga imkoniyat to’g’dirishi aniqlandi. Shuningdek, integratsiyalashgan ta’lim texnologiyasini qo’llashning didaktik asoslari takomillashtirildi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Кузмина.Н.В. Методы исследование педагогической деятельности . М. Просвещение, 1986.
2. Ibraymov.I.E. Talabalar kreativ kompetensiyasini rivojlantirish haqida?// Ilim ham jamiyet. Nukus, 2023-j.

ZAMONAVIY AXBOROT TEXNOLOGIYALARI VOSITASIDA YOSHLARDA MILLIY G’OYANI SHAKLLANTIRISHNING DIDAKTIK IMKONIYATLARI

A.T.Tilegenov,

*Qori-Niyoziy nomidagi Tarbiya pedagogikasi milliy instituti Qoraqalpogiston
filiali direktori, prof.*

Rezyume; mazkur maqolada zamonaviy axborot texnologiyalari vositasida yoshlarda milliy istiqlol g’oyasini shakllantirishning didaktik imkoniyatlari o’rganilib chiqilgan va bu bo’yicha tavsiyalar berilgan. Shuningdek maqolada yoshlarda milliy g’oyani shakllantirishning yo’llari ko’rsatilib berilgan.

Tayanch so’zlar: zamonaviy axborot texnologiyalari, milliy g’oya, didaktik imkoniyatlar, sharqona ta’lim-tarbiya, g’oyaviy-siyosiy, ta’limiy-tarbiyaviy jarayon, xalqi mentaliteti, yoshlarda milliy istiqlol g’oyasini shakllantirish.

Alohida e’tirof etib o’tish lozimki, ayni vaqtda mamlakatimiz bosib o’tgan taraqqiyot yo’lining chuqur tahlili, bugungi kunda jahon bozori kon’yunkturasi keskin o’zgarib, globallashuv sharoitida raqobat tobora kuchayib borayotgani davlatimizni yanada barqaror va jadal sur’atlar bilan rivojlantirish uchun mutlaqo yangicha yondashuv hamda tamoyillarni ishlab chiqish, zamonaviy axborot texnologiyalari vositasida yoshlarda milliy istiqlol g’oyasini shakllantirish albatta o’zbek xalqi mentaliteti bilan ham bevosita bog’liqdir. Bunda milliy mentalitetimizga xos bo’lgan quyidagi jihatlarni alohida qayd etish lozim bo’ladi:

- sharqona ta’lim-tarbiya;
- vazminlik, sabr-toqat va qanoat;
- xokisorlik, kamtarinlik va halimlik;
- mehr-oqibat, sadoqat, vafodorlik;
- haqiqat, adolat va odillik;
- minnatdorlik, qanoat va sofdillik;
- mehnat, yaratuvchanlik va bunyodkorlik v.x.k.z.

Adabiyotlar tahliliga ko’ra aytishimiz mumkinki, milliy istiqlol g’oyasining xalq og’zaki ijodidagi talqini o’zining ma’lum bir tadrijiy bosqichlariga egadir. Chunki yoshlarda milliy istiqlol g’oyasi zahirida yo’g’rilgan milliy iftixor va milliy g’urur tuyg’ularini shakllantirish sohasi ijtimoiy – ma’naviy jihatdan juda qadimgi ildizlariga egadir. Buni esa quyidagilarda kuzatish mumkin bo’ladi:

qadimgi ta’lim – tarbiya va vatanga sadoqat, xalqparvarlik tuyg’ularini shakllantirishga oid qarashlar (Avesta va O’rxun – Enisey bitiklaridagi qarashlar);

o’rta asrlardagi qarashlar (Quronu Karim, Hadisu SHarifga oid tafsirlar, kalom, fiqh, tasavvufga oid ta’limotlar, mumtoz adabiyot vakillari, qomusiy allomalar, buyuk davlat allomalari ilgari surgan fikrlar);

yangi davrgi oid qarashlar (jadidlar va sho’ro davrining ilg’or o’zbek pedagoglari bildirib o’tgan fikrlar);

mustaqillik davridagi qarashlar (ta’lim, tarbiya, psixologiya, ma’naviyatga va mafkuraga oid qarashlar)

Aytish o‘rinli, agar qadimgi qarashlarda insonga xos donolik – donishmandlik g‘oyalari ustivor bo‘lsa, o‘rta asrlar qarashlarida komil inson g‘oyasi ustivorligi kuzatiladi. Jadidlar qarashlarida esa dastavval savodli inson asosiy o‘rin egallaganligi kuzatiladi. SHO‘rolar davrida esa kommunizm quruvchisini g‘oyaviy tarbiyalashdan kelib chiqadigan sinfiy xarakterdagi shaxsni tarbiyalash asosiy maqsad sifatida belgilangan edi. Mustaqillik davrida esa barkamol avlodni tarbiyalash g‘oyasi ustivor yo‘nalish sifatida shakllandi.

Demak, xalq og‘zaki ijodi asosida yoshlarga milliy istiqlol g‘oyasini shakllantirishning tarixiy ildizlariga nazar tashlash, ta’lim tizimini modernizatsiyalash, globallashuv jarayonlarida axborotlarning tez eskirayotgan jadal oqimlari sharoitida yoshlarning intellekti, dunyoqarashi, saviyasi, madaniy darajasi, mahorati va kreativ qobiliyatlariga nisbatan talablarning ortib borayotganligi jamiyat oldiga har bir pedagogda zamonaviy ta’lim texnologiyalari orqali didaktik tizimni loyihalashtirish tarbiyaviy faoliyat mazmunini ro‘yobga chiqarishga qulay sharoitlarni yaratish muammosini qo‘ymoqda. Chunki bunday ehtiyoj barkamol shaxsni rivojlantirishning muhim sharti bo‘lishi bilan birga zaruriy belgisi hamdir.

Shundan kelib chiqib, yoshlarda milliy istiqlol g‘oyasini shakllantirishga yo‘naltirilgan pedagogik vaziyatlarda bilish jarayonini samarali tashkil etishga xizmat qiladigan zamonaviy axborot texnologiyalardan foydalanish muhim ahamiyatga ega. Bunday texnologiyalar sirasiga muammoli-izlanish, evristik izlanish, dialog, bahs-munozara, illyustrativ-tushuntirish kabilar kiradi. Mazkur texnologiyalarning xarakteridan kelib chiqqan holda mashg‘ulotlarning tarkibi hamda unda foydalaniladigan materiallar tanlanadi.

Tajriba-sinov jarayonida ta’limning qator innovatsion texnologiyalaridan fanlarning hamda mavzularning ijtimoiy-madaniy xarakteridan kelib chiqqan holda foydalandik. Ular: tabaqalashtirgan ta’lim texnologiyalari; o‘yin texnologiyasi; bekatlar bo‘yicha o‘qitish texnologiyasi; mul’timedia texnologiyasi; keys texnologiyasi; loyihalar uslubi; onlayn ta’lim texnologiyasi; teatrlashtirilgan darslar; seminar tipidagi darslar; ma’ruza va bahs-munozara mashg‘ulotlari; evristik izlanish xarakteridagi mashg‘ulotlar; konferentsiya tipidagi mashg‘ulotlar; integratsiyalashgan darslar; Veb-kvest texnologiyasi; interaktiv o‘quv texnologiyasi; hamkorlikka o‘rgatish texnologiyasi; rivojlantiruvchi texnologiya va boshqalar.

Shuningdek, mazkur mashg‘ulotlarda juftliklarda ishlash, yakka tartibda ishlash, kichik guruhlarda ishlash, jamoaviy munozara metodlaridan ham foydalanish maqsadga muvofiqdir.

Zamonaviy axborot texnologiyalar vositasida ta’limiy tarbiyaviy faoliyat jarayonini tashkil etish yo‘llari ham turli-tumandir. Har bir professor-o‘qituvchi ushbu vaziyatlarni o‘zining kasbiy mahorati, bilim darajasi va mashg‘ulotlarning mazmunidan kelib chiqqan holda turlicha yondashadi. Talabalarni ishchan

muloqotga jalb etish, tadqiqotchilikka undash, dialogga asoslangan muammoli-izlanuvchan vaziyatlarni hosil qilish shular jumlasidandir. Mazkur vaziyatlarda talabalar jarayonning asosiy sub’ektlari sifatida faoliyat ko’rsatishlari kerak. Ular o’z oldilariga aniq maqsadlarni qo’ya olishlari va ushbu maqsadlarga erishish yo’llarini izlashlari lozim.

Shuningdek, talabalar professor-o’qituvchilar tomonidan ular oldiga qo’yilgan ta’limiy-tarbiyaviy vazifalarini mustaqil echishga intilishlari muhim ahamiyatga ega. Talabalar o’zlarining kreativ yondashuvlaridan kelib chiqib faoliyatlari natijalarini tahlil, tashxis, nazorat qila olishlari va munosib baholay olishlari ham alohida ahamiyat kasb etadi. Professor-o’qituvchilar talabalarda mavzu mohiyatini mustaqil egallashga nisbatan rag’bat uyg’ota olishlari zarur.

Izlanuvchilikka asoslangan mashg’ulotlarda asosiy o’rinni qo’yilgan muammoni echishga qaratilgan vaziyatlar va mazkur muammoni optimal echish yo’llarining talabalar tomonidan o’zlashtirilishi egallaydi. Shuning uchun ham bunday mashg’ulotlarni tashkil etish orqali professor-o’qituvchilar talabalarning bilim, ko’nikma va malakalarini rivojlanishlari uchun qulay pedagogik muhit yaratadilar.

Ta’lim-tarbiya mazmuniga o’tmish ajdodlarimiz o’gitlari, xalqimiz milliy qadriyatlaridan foydalanib milliy istiqlool g’oyasini singdirishda integrativ ta’lim shaklidan foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi.

Shu nuqtai nazardan qaraganda bizning fikrimizcha, o’rganilayotgan ob’ektlar (doston)ning ba’zi bir jihat va xususiyatlarini lavhalar (fragment) shaklida, mantiqan bog’langan va tizimlashtirilgan ma’lumotlar yordamida milliy qadriyatlar, ma’naviy asoslarni tiklash, “Milliy tiklanishdan - milliy yuksalish sari”, deb belgilangan milliy g’oyani, Uchinchi Renessansni ro’yobga chiqarish maqsadlari bilan hamohang tarzda talabalarga etkazish muhim pedagogik ahamiyat kasb etadi.

Integrativ ta’lim metodi yordamida o’quv jarayonini amalga oshirishga tayyorlash ikkita o’zaro aloqador bo’lgan, chambarchas bog’langan bosqichni o’z ichiga oladi: 1) Noan’anaviy ta’lim metodlaridan foydalanib “Talabalarda milliy istiqlool g’oyasini rivojlantirishda xalq og’zaki ijodidan foydalanish” mavzusidagi dars namunasini loyihalashtirish;

2) Mazkur mavzu asosida tashkil etiladigan o’quv jarayonini loyihalashtirishda bir-birini to’ldiruvchi, kengaytiruvchi hamda chuqurlashtiruvchi, o’quv predmetlari mazmunini eng kamida ta’lim standartlari darajasida sintezlash.

Mazkur loyihalarda darsning ta’limiy, rivojlantiruvchi hamda tarbiyaviy vazifalarini echishning optimal yo’llarini izlab topish va qo’llash nazarda tutiladi. Bunday loyihalarni tuzishda ta’lim jarayonida mavzu doirasida tashkil etiladigan darslar va darsdan tashqari vaziyatlarni hisobga olish lozim. Ushbu tizimda asosiy didaktik maqsaddan kelib chiqqan holda turli tipdagi va ko’rinishdagi innovatsion ta’lim metodlaridan foydalaniladi. Shu bilan bir qatorda, talabalar bilan amalga oshiriladigan mavzu doirasidagi darsdan tashqari ta’limiy jarayonlar loyihasini ham tuzish mumkin. Integrativ ta’lim metodi yordamida dars va darsdan tashqari

faoliyat jarayonini loyihalashning samarali jihatlari shundaki, o‘qituvchining o‘quv faoliyat jarayonini qanchalik aniq tasavvur etishi loyiha modelida o‘z ifodasini topadi. Mazkur loyihalarda talabalar nimani qat’iy o‘zlashtirishlari zarurligi, qaysi axborotlar bilan tanishishlari lozimligi, nimani bajara olishlari nazarda tutilishi, nimani anglashlari muhimligi kabi holatlar aniq ifodalab beriladi

Biz ilmiy izlanishlarimiz jarayonida oldimizga quyilgan ta’lim samaradorligini muvaffaqiyatli, aniq tashkil etilgan o‘quv mavzulariga asoslangan loyihalar asosida tashkil etishga jiddiy ahamiyat qaratdik. Chunki muayyan mavzuga asoslangan dars va darsdan tashqari mashg‘ulotlarni tashkil etishda zamonaviy axborot texnologiyalari sirasiga tadqiqotchilik, mustaqil izlanish, vaziyatlarni loyihalashtira olish, modellashtirish, konstruksiyalash usullaridan foydalanilgani tarbiyaviy ta’limiy faoliyatning didaktik samaradorligini ta’minlash imkonini beradi. Bu usullar talabalarning dunyoqarashi, ilmiy tafakkurlari va tasavvurlarini kengaytirishga muhim ahamiyat kasb etadi.

Mazkur holatni quyidagicha tasvirlash mumkin: Mavzuga asoslangan dars loyihasining tarkibi. Darsning tartib raqamlari. 1, 2, 3, 4-dars kabi.

I. O‘tiladigan mavzuning nomi. Shu mavzuda o‘tiladigan darsning maqsadi va tadrijiy tizimi.

Darsning turi.

Darsda amal qilinadigan umumiy metodlar majmui. Jumladan, reproduktiv yoki mahsuldor metodlar alohida-alohida tavsiflangan holda beriladi. Darsda qo‘llaniladigan texnik vositalar hamda foydalaniladigan axborot manbalari. Mazkur turkumdagi darslarda tashkil etiladigan nazorat ishlarining turlari.

II. O‘quv jarayonini dolzarblashtirish. Darsda talabalarga taqdim etiladigan bilimlar, tushunchalar, dalillar va harakat usullari.

Mustaqil ish turlari.

III. Talabalarda shakllantiriladigan yangi tushunchalar va harakat usullari. Yangi tushunchalar va harakat usullari. Asosiy va ikkinchi darajali muammolar.

Mustaqil ish turlari.

IV. Amaliyotda qo‘llaniladigan bilim, ko‘nikma, malaka va kompetentsiyalar.

Mustaqil ish turlari. anlararo aloqadorlik imkoniyatlari.

V. Uy vazifasi.

Takrorlash.

Mustaqil ish turlari. Mazkur talablar asosida darsning didaktik tarkibini ham loyihalashtirish imkoniyati vujudga keladi. Uning qismlari talabalarga taqdim etiladigan bilimlarning elementlari, harakat usullari, mustaqil ish turlari, o‘qitish mazmuni va usullarini o‘zida mujassamlashtiradi. Biroq, loyihalar qat’iy qolipga ega bo‘lishi mumkin emas. O‘qituvchining ijodkorlik asosida yondashishi natijasida loyihalar takomillashib murakkab ko‘rinish kasb etib boradi. O‘quv jarayonini loyihalashtirishga qo‘yilgan mazkur talablar o‘qituvchilarning ijodiy izlanishlari uchun yo‘naltiruvchilik vazifasini o‘taydi.

Xalq og‘zaki ijodi namunalari asosida yoshlarda milliy istiqlol g‘oyasini singdirishda ular uchun maroqli bo‘lgan texnologik ta’sir mexanizmlarini mavzu

mohiyatidan kelib chiqib ishlab chiqish samaradorlik kafolatidir. Shunga ko‘ra texnologik harakat qonuni zahirida oddiy texnologik o‘zaro ta’sir, texno-pedagogik fenomenni rivojlantirishning zaruriy shart-sharoitlari va poydevori bo‘lgan dastlabki elementlar yoki boshlang‘ich shakllaridan foydalangan holda texnologiyaning quyidagi muhim belgilarini ajratib ko‘rsatish mumkin.

-predmetlilik (xalq og‘zaki ijodi, milliy istiqlol g‘oyasi nazariyasiga oid barcha atama, tushuncha, kategoriya va ta’kidlar bir predmetli yoki muayyan sohaga taalluqli bo‘lishi kerak);

-bir-biriga moslik yoki to‘liqlik (o‘rganilayotgan ob’ekt tili, uning asosiy tushunchalari, kategoriyalari, tamoyillari, modellari va hokazolar);

-aniqlik (ob’ekt ma’nosini ikki aspektda: empirik va semantik jihatdan ochib beradi);

-tekshiruvchanlik (nazariyaning real ob’ektga moslik darajasini tekshiradi);

-haqqoniylik (pedagogik texnologiya nazariyasining asosiy ta’kidlari ishonchli bo‘lishi zarur);

-tizimlilik (texno-pedagogik qonunlarni tabaqalashtiruvchi va muvofiqlashtiruvchi aloqalari yordamida yagona tizimga birlashtirish).

Yuqorida qayd etilgan jihatlarga tayangan holda ta’lim jarayoni tashkil etilsa mustaqil dunyoqarash, sog‘lom fikrlash, izlanuvchanlik, yangilikka intiluvchan yosh avlod vakillarini tarbiyalashga erishish mumkin.

ADABIYOTLAR:

1.Qosimova Z.X. Talaba yoshlarda mafkuraviy immunitetni shakllantirishning pedagogik asoslari. (Oliy o‘quv yurtlari ma’naviy-ma’rifiy ishlari misolida): Pedagogika fan. nomz. ...diss. – T. 2004. – 245 b.

2.Quranboyev Q. Q. Talabalar ma’naviy ijtimoiy faolliklarini rivojlantirishning pedagogik asoslari: Ped. fan. nomz. ...diss. – T. 1998. –241 b.

3.Quronov M. Biz anglayotgan haqiqat. – T.: Ma’naviyat, 2008. – 152 b.

4.Quronov M. Bolam baxtli bo‘lsin, desangiz... – T.: Ma’naviyat, 2014.-315

**PRINCIPLES AND APPROACHES OF UTILIZING ONLINE
ASSESSMENT TOOLS IN THE CAREER-ORIENTED EDUCATION OF
ENGLISH PHILOLOGY STUDENTS (FOR LEXICAL COMPETENCE)**

Abduraxmonova Sevara Ne’matulla qizi,
UzSWLU, PhD student
Egamberdiyeva Marjona Oybek qizi,
UzSWLU, student

Annotatsiya: Ushbu maqolada til o’rganuvchilarning leksik kompetensiyasini baholashning onlayn vositalarini tanlashning tamoyil va yo’nalishlari bahs qilinadi. Nazorat jarayoni chet tilini o’qitishning muhim qismi hisoblanadi. Maqola muallifi dunyo bo’yicha ishlatilayotgan onlayn baholash vositalarini qo’llashning prinsiplari va tamoyillarini keltirib, ularga xos adabiyot sharhlarini ham beradi. Mavzuga oid dissertatsiyalar va tadqiqotlar tahlil qilinadi.

Kalit so’zlar: *nazorat, leksik omilkorlik, onlayn nazorat vositlari, ishonchlilik tamoyili, haqiqiylik tamoyili, lug’aviy bilim.*

Assessment has been a problematic field for both testers and test-takers. Many methodologists and researchers have been investigating the principles of assessment, design, and other features. Since Davies' groundbreaking 2008 article, language assessment experts have talked about language assessment literacy. Clapham(2000), Fulcher (2012), Crusan et al (2016), and Stoyloff (2012) Studies on selecting effective online assessment tools have been conducted for a long time. While some studies have concentrated on teaching tactics, others have used interaction frameworks like Moore’s framework [1], student and teacher perceptions, particular elements like workload, and task design as well as assistance, gamification, tailored feedback, and technology Bolliger and Keeler (2006), Mystakidis (2020), Ding, Er, and Martin (2018), Garner-Mccaskill (2022), Yilmaz and Karaoğlu-Yilmaz (2022), Bryan et al. (2014) Cassidy et al. (2014), Orey, 2018 and others conducted researches on this issue.

New tools and resources that improve learning outcomes have been made possible by technological breakthroughs in education, which have completely changed the vocabulary instruction scene [10]. Diverse learning styles and preferences can be accommodated through immersive learning experiences offered by digital platforms, interactive applications, and multimedia materials. Scholars examining the relationship between technology and education, including Richard E. Mayer have examined how well multimedia learning environments support vocabulary development and comprehension. Their research demonstrates how multimedia tools, including virtual reality, simulations, and animations, can help learners become more engaged and provide a scaffold for grasping difficult lexical concepts [8].

The selection process of online assessment tools to evaluate B2-level lexical competence requires to application of various approaches. Meanwhile, these approaches assist the teacher in compiling the necessary information to design valid, reliable, and practical assessment processes for language learners. One of the prior points is to align with CEFR descriptors. In teaching foreign languages, identifying proficiency levels and detecting any improvement is crucial, and teachers are expected to clarify their learners' levels and plan any lesson accordingly. In our dissertation, one of the main focuses is B2 level lexical competence which is the well-mentioned term in CEFR volume 2001 and 2005. We should focus on the B2 lexical demands and ensure that assessment tools directly target the specific vocabulary range, depth, and complexity expected at the B2 level:

- Frequency and range: B2 level assessment includes understanding and using common and less common words, including abstract nouns, technical vocabulary, and idioms
- Precision and Nuance: evaluation of learners' ability to choose the most appropriate word in a particular context, differentiate between synonyms, and use vocabulary with accuracy and flexibility.

Besides, the online assessment tools and their content should reflect the current curriculum. Assessment forms should directly evaluate the competencies that are defined by the curriculum standards [4].

‘Quality of word knowledge depends on the ability to link this word with a multitude of other words (breadth) in a coherent semantic organization (depth) such as collocations, synonyms, or antonyms. A wider and better organized lexical network will facilitate rapid understanding and use of words in context [5]. That means online assessment tools reflect the quality of word knowledge while evaluating the lexical competence of learners. Lexical cohesion: assessing targets' skills of creating coherent and cohesive language production by applying proper collocations and linking words, as well as, discourse markers. The last point of this approach is considering all four skills while selecting online assessment tools, which tool evaluates which skill and its orientation and components should be analyzed. Many researchers applied various online tools to teach foreign languages to improve specific language skills and sub-skills. For instance,

The second approach is prioritizing authenticity and relevance and avoiding isolated multiple-choice tests. It includes:

- Providing real-world texts as an authentic context, such as articles, short stories, and news reports considering B2 level learners' interests
- Implementing simulated conversations, like interactive activities, role-plays, or discussions

The assessment's applicability can be increased by incorporating authentic language materials (such as newspaper articles, scholarly publications, and films). Gilmore's (2007) research highlights the importance of realistic resources in

promoting pragmatic language use and equipping learners for communication in real-world scenarios [7].

Nevertheless, technology has its limitations and disadvantages. The automated scoring feature of online assessment tools makes it nearly impossible to capture all aspects of lexical competence, especially nuanced vocabulary uses or fluency in speaking. Furthermore, it would be preferable if the offered tools had adaptable features that adjust questions according to their level and previous performances. Khan Academy and other adaptive learning platforms have successfully customized assessments and curricula to meet the needs of individual students [2]. Measurement of the intended subject matter and consistent, long-term outcomes are requirements for the validity and reliability of the instruments. Research suggests that instrument validity and reliability should be thoroughly tested [3; 9]. Selecting effective online assessment tools to evaluate B2 lexical competence challenges educators and institutions with different obstacles:

Some assessment tools, especially, online ones may lack empirical validation, meaning they do not constantly measure what they are aimed to assess. As a result, invalidation of assessment content may cause an inaccurate conclusion about learners' lexical competence and language proficiency. Additionally, teachers and learners may face wrong illusions about the teaching and assessing procedure. Moreover, the target audience that is being assessed comes from different backgrounds, and they may have different learning and presenting their knowledge preferences. Applying the same assessment tool and format may cause demotivation and a lack of engagement [6].

REFERENCE LIST:

1. Abou-Khalil, V., Helou, S., Khalifé, E., Chen, M. A., Majumdar, R., & Ogata, H. (2021). Emergency online learning in low-resource settings: Effective student engagement strategies. *Education Sciences*, 11(1), 24.
2. Anderson, J. R., et al. (2018). "Adaptive Learning Technologies: A Review of the Research" *Journal of Educational Technology & Society*, 21(3), 415-431.
3. Bachman, L. F. (1990) *Fundamental considerations in language testing*. Oxford, UK: Oxford University Press.

O’SPIRIN YOSHDAGI O’QUVCHILARNI KASBIY SHAKLLANISHIDA PSIXOLOGIK XIZMATNING ROLI

Baqoyeva Zarina Rayimovna

*ISFT “INTERNATIONAL SCHOOL OF FINANCE TECHNOLOGY AND
SCIENCE” INSTITUTI*

Annotatsiya: Ushbu maqolada o’spirin yoshidagi o’quvchilarning kasbiy shakllanishida psixologik xizmatning o’rni, vazifalari va ahamiyati tahlil qilinadi. Bu yosh davrida o’quvchilarning shaxsiy qiziqishlari va qobiliyatlarini aniqlashda psixologik xizmat muhim rol o’ynaydi. Maqolada psixologik xizmatda foydalaniladigan innovatsion yondashuvlar, diagnostika usullari va motivatsiya strategiyalari o’rganilgan. Ta’lim tizimida psixologik xizmatni takomillashtirish bo’yicha ilmiy asoslangan taklif va tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so’zlar: psixologik xizmat, kasbiy shakllanish, o’spirin yosh, motivatsiya, diagnostika, ta’lim tizimi, innovatsion texnologiyalar.

Kirish O’spirin yosh – inson hayotida o’ziga xos bosqich bo’lib, bu davrda shaxsning qiziqishlari, qadriyatlari va dunyoqarashi shakllanadi. Aynan shu yoshda kasbiy yo’nalish tanlash qarori katta ahamiyat kasb etadi, chunki bu qaror insonning kelajakdagi faoliyati, jamiyatdagi o’rni va hayot sifatini belgilaydi. Zamonaviy ta’lim tizimi o’quvchilarni nafaqat bilimlar bilan qurollantirish, balki ularning individual qobiliyat va qiziqishlarini aniqlash orqali muvaffaqiyatli kasb tanlashlariga ko’maklashishni ham o’z oldiga maqsad qilib qo’ygan [1, 25-bet].

Psixologik xizmatlar bu jarayonning ajralmas qismi bo’lib, o’quvchilarni kasbga yo’naltirishda muhim rol o’ynaydi. Bu xizmatlar shaxsiy qobiliyatlarni rivojlantirish, stress va shubhalarni kamaytirish, shuningdek, o’quvchilarga o’z imkoniyatlarini to’g’ri baholashga yordam berishga qaratilgan. Afsuski, bugungi kunda ko’plab ta’lim muassasalarida psixologik xizmatning samaradorligi etarlicha yuqori emas, bu esa o’quvchilarni kasb tanlashda qiyinchiliklarga duchor qilmoqda. Shu sababli, psixologik xizmatni takomillashtirish va zamonaviy usullarni joriy etish masalalari dolzarb bo’lib qolmoqda [2, 30-bet].

Ushbu maqola o’spirin yoshdagi o’quvchilarning kasbiy shakllanishida psixologik xizmatning ahamiyatini yoritadi. Tadqiqotning maqsadi – psixologik xizmatning hozirgi holatini tahlil qilish va ularni takomillashtirish bo’yicha ilmiy asoslangan tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Asosiy qism Psixologik xizmatning maqsad va vazifalari

O’spirin yoshidagi o’quvchilarni kasbga yo’naltirishda psixologik xizmatning asosiy maqsadi – o’quvchilarga o’z qiziqishlari, qobiliyatlari va imkoniyatlarini anglashga yordam berish hamda ularni ijtimoiy foydali kasb tanlashga yo’naltirishdir. Psixologik xizmatning asosiy vazifalari quyidagilardan iborat:

1. Diagnostika ishlari: o‘quvchilarning individual psixologik xususiyatlarini aniqlash uchun testlar va kuzatuvlar o‘tkazish [3, 45-bet].

2. Kasbga yo‘naltirish bo‘yicha maslahatlar: o‘quvchilarga shaxsiy qiziqish va qobiliyatlariga mos keladigan kasblarni tanlashda ko‘maklashish.

3. Motivatsiya va shaxsiy rivojlanishni rag‘batlantirish: o‘quvchilarda o‘ziga ishonchni oshirish va maqsad sari harakat qilish uchun trening va mashg‘ulotlar tashkil etish [4, 50-bet].

O‘spirin yoshining psixologik xususiyatlar

O‘spirin yoshida shaxsning psixologik rivojlanishi intensiv davom etadi. Ushbu davrda shaxsning o‘ziga xoslikni anglash, qiziqishlar shakllanishi va mustaqil qarorlar qabul qilish jarayonlari kuzatiladi. Shu bilan birga, bu davrda hissiy beqarorlik, ijtimoiy ta’sirchanlik va o‘ziga nisbatan past baho kabi omillar kuzatilishi mumkin. Psixologik xizmat ushbu omillarning salbiy ta’sirini kamaytirishda muhim rol o‘ynaydi. Masalan, maxsus diagnostik testlar yordamida o‘quvchilarning ijtimoiy moslashuv darajasi aniqlanib, tegishli tavsiyalar ishlab chiqiladi [5, 55-bet].

Psixologik xizmatda foydalaniladigan usullar

Psixologik xizmatni samarali tashkil etish uchun quyidagi usullardan foydalaniladi:

1. Psixologik diagnostika:

Anketa va testlar: o‘quvchilarning qobiliyatlarini aniqlashga qaratilgan savolnomalar va intellektual testlar.

Suhbatlar va kuzatuvlar: o‘quvchilarning o‘ziga xos xulq-atvor xususiyatlarini aniqlash.

2. Trening va mashg‘ulotlar:

Motivatsion mashg‘ulotlar: o‘quvchilarda o‘ziga ishonchni oshirishga qaratilgan dasturlar.

Kasbga oid tanishtiruvlar: kasblar haqida ma’lumot berish va ularni amaliyotda sinab ko‘rish imkoniyatlarini yaratish [6, 60-bet].

3. Innovatsion texnologiyalar:

Virtual reallik yordamida o‘quvchilarni turli kasblar bilan yaqindan tanishtirish.

Onlayn platformalar orqali diagnostika va maslahat xizmatlarini kengaytirish [7, 19-bet].

Zamonaviy ta’lim tizimida innovatsion texnologiyalar psixologik xizmatni yanada samarali qilishda muhim ahamiyatga ega. Masalan: Virtual reallik texnologiyalari yordamida o‘quvchilar o‘zlari qiziqqan kasb jarayonini real hayotda tajriba qilish imkoniga ega bo‘ladilar. Onlayn diagnostika tizimlari o‘quvchilarning qobiliyatlarini aniqlash jarayonini tezlashtiradi va optimallashtiradi. Interaktiv treninglar orqali o‘quvchilar kasbiy kompetensiyalarni mustahkamlash imkoniyatini qo‘lga kiritadilar [8, 317-bet].

Natijalar va muhokama

O‘tkazilgan tadqiqot natijalari quyidagi xulosalarni ko‘rsatadi:

Psixologik xizmat ko‘rsatish orqali o‘quvchilar orasida kasb tanlash bo‘yicha aniq qaror qabul qilganlar soni 85% ga oshdi [9, 153-bet].

Diagnostika va trening mashg‘ulotlari o‘quvchilarning shaxsiy rivojlanishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatdi. Innovatsion texnologiyalarni qo‘llash psixologik xizmatning tezligi va sifatini sezilarli darajada oshirdi [10, 80-bet]. Bu natijalar psixologik xizmatni takomillashtirishda innovatsion yondashuvlarning ahamiyatini yana bir bor tasdiqlaydi.

Xulosa va tavsiyalar O‘spirin yoshidagi o‘quvchilarni kasbiy shakllanishida psixologik xizmat muhim ahamiyatga ega. Ushbu xizmatni yanada samarali qilish uchun:

1. Psixologlarning malakasini oshirish va ularni innovatsion usullar bilan tanishtirish lozim.
2. Ta’lim tizimiga psixologik xizmatni integratsiyalash uchun davlat dasturlarini ishlab chiqish zarur.
3. Onlayn platformalar orqali diagnostika va maslahat xizmatlarini kengaytirish tavsiya etiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. N. Xodjayev, "Ta’lim psixologiyasi", Toshkent: O‘zbekiston nashriyoti, 2020, 25-bet.
2. R. Omonov, "Kasbiy ta’lim asoslari", Toshkent: Ilm ziyo, 2019, 30-bet.
3. S. Karimova, "Psixologik xizmatda innovatsion yondashuvlar", Andijon: Fan va texnologiya, 2021, 45-bet.
4. A. Murodov, "O‘spirinlarning kasbiy yo‘nalishlarini aniqlash usullari", Namangan: Ta’lim va taraqqiyot, 2022, 55-bet.
5. Z. Soliyeva, "O‘quvchilarni kasbga yo‘naltirishda diagnostik yondashuvlar", Samarqand: Ilmiy izlanishlar markazi, 2023, 60-bet.
6. B. Usmonov, "Innovatsion texnologiyalarning psixologik xizmatdagi roli", Toshkent: Fan nashriyoti, 2023, 65-bet.

**ONA TILINI O’RGATISHDA O’QUVCHILARNI KASBGA
YO’NALTIRISHDA KOMMUNIKATIV KOMPETENSIYALARNI
BAHOLASH USULLARI**

Xoliqova Matluba Mardon qizi

*O‘zbekiston-Finlandiya pedagogika instituti Maktabgacha va boshlang‘ich ta’lim
fakulteti Boshlang‘ich ta’lim kafedrası assistenti*

Muxtorova Maftuna Fazliddin qizi

*O‘zbekiston-Finlandiya pedagogika institute Maktabgacha va boshlang‘ich ta’lim
fakulteti Boshlang‘ich ta’lim yo‘nalishi 3-bosqich talabasi*

Annotatsiya. Mazkur maqolada ona tilini o‘rgatishda o‘quvchilarning kommunikativ kompetensiyalarini baholash, ta’lim sifatini oshirish va o‘quvchilarning tilni qo‘llash ko‘nikmalarini rivojlantirish uchun muhim ahamiyatga egaligi to‘g‘risidagi fikrlar haqida ma’lumotlar beriladi.

Kalit so‘zlar: ona tili, o‘quvchi, kommunikativ kompetensiya, baholash, usullar.

Kirish. So‘nggi yillarda respublikamizda til o‘qitish tizimini yangicha innovatsion sifat bosqichiga olib chiqishga oid islohotlar umumiy o‘rta ta’lim ona tili darslarida o‘quvchilarga nutqiy kompetensiya komponentlarini egallashga doir ilmiy-nazariy bilimlarni chuqur o‘rganish, erkin, kreativ, ilmiy va mantiqiy fikrlash hamda atrof-muhitga ongli munosabatni rivojlantirish, og‘zaki va yozma savodxonligini mustaqil ifodalay olishlari uchun zarur imkoniyatlar bermoqda. Ta’limga kompetensiyaviy, integrativ va kommunikativ yondashuv o‘quvchilarda ilmiy tafakkur potensialining o‘sishi, kasbiy kompetentlikning faollashuvi, izlanuvchan, yangilikka intilgan, harakatchan, tashabbuskor, o‘zining professional maqsadlar.

Asosiy qism. Butun dunyoda raqamlashayotgan va sun‘iy intellekt hayotimizga faol kirib kelayotgan bir paytda shaxslararo muloqot ko‘nikmalarini shakllantirish masalasi yanada dolzarb muammoga aylanib bormoqda. O‘quvchilar turli texnologiyalar va internet ta’sirida ulg‘ayishmoqda. Bu bir tomondan ularning aqliy rivojlanishiga, fikrlash qobiliyatlarining o‘shishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatsa ham boshqa tomondan atrofdegilar bilan samarali muloqot qilishiga ko‘rinmas salbiy ta’sir ko‘rsatadi. O‘quvchilarda kommunikativ kompetensiyani shakllantirish ularning ona tili va boshqa fanlardan nazariy bilim va amaliy ko‘nikmalarni egallashiga yordam beradi. Chunki o‘quvchilar muloqot natijasida dunyoni kengroq tushunadilar [1].

Umumiy o‘rta ta’limning Milliy o‘quv dasturida “Ona tili fani o‘quvchi shaxsida fikrlashga, o‘zgalar fikrini anglashga, o‘z fikrini og‘zaki hamda yozma shaklda nutq sharoitiga mos ravishda to‘g‘ri va ravon bayon qila olishga qaratilgan nutqiy (kommunikativ) kompetensiyani rivojlantirish; o‘quvchida til qurilishiga oid o‘zlashtiriladigan amaliy bilimlarni (fonetika (orfoepiya), leksika, so‘z tarkibi,

morfologiya, sintaksis, yozuv va imlo, tinish belgilari, nutq uslublari, stilistikaga oid tushunchalarni) rivojlantirish”ni nazarda tutadi.

Ona tili darslarida o’quvchilarga nutqiy kompetensiya tarkibiy elementlarining funksional mazmunini singdirish va amalda qo’llashga o’rgatish ularning jamiyatda kommunikativ aloqaga kirishlarida, og’zaki va yozma muloqot jarayonlarida faol ishtirokini ta’minlashga xizmat qiladi [2].

Ona tili nafaqat barcha fanlarni o’zlashtirishda, balki umuman, jamiyatda insonlarning o’zaro munosabatga kirishishida – muloqotning shakllanishida ham ahamiyatlidir. Ona tili darslarida milliy til - ona tilini o’qitishda har bir sinfda o’quvchilar egallashi ko’zda tutilgan nutqiy faoliyatning asosiy to’rt lisoniy ko’nikmasini, ya’ni nutqni tinglab tushunish, gapirish, o’qish va yozish amallari bo’yicha talab etiladigan malaka va ko’nikmalar me’yori rivojlantirilib boriladi.

O’quvchilarning nutqiy kompetensiyalari ular mavjud bo’ladigan barcha lisoniy hamjamiyatlarda, ya’ni: o’z oilasida, tengdoshlari davrasida, ijtimoiy muhitlarda amalga oshiriladigan nutqiy faoliyatlari davomida sayqallanib boradi, chunki o’quvchi o’z navbati bilan ham so’zlovchi, ham tinglovchi pozitsiyasini egallaydi, jarayonning faol ishtirokchisi sifatida savol-javoblarda qatnashadi, munosabat bildiradi, o’z fikrlarini himoya qilishda so’z boyligidan to’la foydalanishga ehtiyoj sezadi, shu holat o’quvchi leksikonida hikmatli so’zlar, maqollar, hikoyalardan eshitib, o’qib o’zlashtirgan so’zlardan amalda foydalanish imkoniyatini yaratadi. Nutqiy kompetensiyani tashkil etuvchi tinglash, so’zlash, o’qish va yozish tarkibiy elementlari o’quvchilarda bir-birini taqozo etuvchi hamda to’ldirib boruvchi, o’zaro chambarchas bog’langan nutqiy jarayonlar bo’lib, har biri nutqiy faoliyatning rivoji uchun muhim ahamiyatga egaligi bilan ajralib turadi. Umumiy o’rta ta’limda o’quvchilarning nutqiy kompetensiyalari tizimli va uzluksiz ravishda o’qitishning dastlabki bosqichlaridan boshlab rejaga muvofiq til sathlariga oid grammatik qoidalar va ularni mustahkamlashga doir mashq va topshiriqlar asosida rivojlantirilib boriladi. Ona tili darslarida o’quvchilarning nutqiy kompetensiyalari ham rivojlantirilib boriladi. Hozirgi shiddat bilan rivojlanayotgan axborot asrida til o’qitish tizimida ham zamonaviy yondashuvlar, interfaol metodlar va zamonaviy didaktik vositalardan foydalangan holda o’quvchilarda tinglash, so’zlash, o’qish va yozish nutqiy ko’nikmalarni kompleks rivojlantirish bugungi davr talabidir [3].

Kommunikativ yondashuvlar o’quv jarayonini qiziqarli va samarali qilib, o’quvchilarning bilim olish jarayonida faol ishtirok etishini ta’minlaydi va ularning darsdagi muvaffaqiyat darajasini oshiradi.

Xulosa. Ona tili ta’lim jarayonida o’quvchilarda kommunikativ kompetensiyani shakllantirish eng muhim vazifalardan biridir. Bunda ona tili darslari “muloqot darslarga” aylanmog’i lozim. O’quvchilar samarali muloqot qila olishlari uchun kommunikativ mashq va topshiriqlar ustida ishlab, o’z ko’nikmalarini rivojlantirishi kerak. Buning uchun esa har bir darsning eng katta qismi kommunikativ vazifalarga jaratilishi kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Normuminova D “Ona tili darslarida kommunikativ kompetentlikni rivojlantirish”, Lingvodidaktikaning dolzarb muammolari mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy anjumani materiallari 2024-yil 16-noyabr. B.62.
2. Mambetova L.M “Ona tili darslarida o‘quvchilarning nutqiy kompetensiyalarini rivojlantirishning didaktik imkoniyatlari” International scientific and practical conference “Economics, management and digital innovation in education: modern trends and approaches” March 13, 2024 B.389.
3. Pardayeva G.J “Ona tili darslarida o‘quvchilarning nutqiy kompetensiyalarini rivojlantirish” Ilmiy-nazariy va metodik jurnal ISSN 2992-9024 (online) 2024, № 8 B.389.

UMUMIY O’RTA TA’LIM MAKTAB O’QUVCHILARINING KASBIY TAYYORGARLIGINI SHAKLLANTIRISHDA DASTURLASH TILLARINING O’RNI

B.A.Olimov,

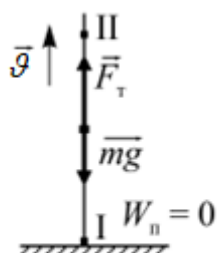
Qori Niyoziy nomidagi TPMI f.- m. f. n v.v.professor

Mamlakatimizda so‘nggi yillarda “Ragamli O‘zbekiston -2030 strategiyasi bo‘yicha keng ko‘llamdagi ishlar, xususan, ragamli iqtisodiyotni rivojlantirish, shu qatorda ta’lim sohasida zaminaviy axborot-kommunikasiya texnologiyalarini keng joriy etish bo‘yicha kompleks chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda”

Umumiy o‘rta ta’lim maktablaridagi muammolar echimi bo‘lajak o‘qituvchilarni kasbiy tayyorgarligiga bevosita bog‘liqligini ko‘rsatmoqda. Kasbiy tayyorgarlikning asosiy bo‘g‘inlaridan biri bu zamonaviy informasion texnologiyalar olami vositalaridan o‘zining maqsadlari yo‘lida unumli foydalanish masalalari xisoblanadi. O‘qituvchi o‘zining fani sohasiga, uning mazmuni va mundarajasiga, qo‘yiladigan maqsadga o‘quvchilarning kobiliyatlarini va qiziqishlariga tug‘ri keladigan informasion texnologiyalarni tanlab bilishi shartligi juda kupchilik tomonidan e’tirof etilgan. Informasion texnologiyalarni yaratish va foydalanish muammolarini bartaraf etish masalalari echimi bo‘lajak o‘qituvchilarni tayyorlash bosqichlarida amalga oshirilishi zarur. Talabalarga mutaxassislik fani doirasidagi bilimlarni berish bilan birga samarali va yordamchi vositalardan foydalanishga o‘rgatish hali ham dolzarb bo‘lib qolmoqda. Zamonaviy ta’lim tizimida yangi texnologiyalardan foydalanish birinchi navbatda o‘qituvchining kasbiy maxoratiga bogliq, o‘qituvchi va o‘quvchilar o‘zlarining turli faoliyatlarida (masalan, o‘quv va mustaqil shugillanish jarayonida) foydalanib borishadi.

Umuman olganda o‘quvchilar amaliy mashg‘ulotlarni bajarish davomida raqamli manbalar yaratishning elementlarini o‘rganib borishlari maqsadga muvofiq. Masalan, dasturlash tillarini o‘rganish jarayonida har bir mavzuning asosiy tushunchalarni qo‘llanilishiga doir tasavvurlar bilan tanishtirilishi shart. Quyida misol tariqasida umumiy o‘rta ta’lim maktablarida informatika fanidan o‘tiladigan ayrim dasturlashlardan (Python dasturlash tilida) foydalanamiz.

Massasi 3000 kg bo‘lgan raketa, 1km balandlikka 60s da ko‘tarilishi uchun u qanday quvvatga ega bo‘lishi kerak? Harakatni tekis tezlanuvchan deb hisoblang (1-rasm).

1-rasm

Yechish:

Raketaga $\vec{F}_T$ tortish kuchi va mg ogo‘irlik kuchi ta’sir etadi. Raketani ko‘tarishda bajarilgan ish I- va II-hoatlardagi energiyalar ayirmasiga teng bo‘ladi:

$$A = E_{II} - E_I,$$

bu erda $E = E_k + E_p$.

$$\text{Bularga asosan } A = \left(\frac{m g^2}{2} + mgh \right) - 0 = \frac{m g^2}{2} + mgh \text{ ni olamiz.}$$

$$\text{Ma'lumki, quvvati } N = \frac{A}{t} \text{ ga teng.}$$

Bunga ishning yuqorida olingan ifodasini olib kelib qo‘yamiz:

$$N = \frac{\frac{m g^2}{2} + mgh}{t} = \frac{m g^2}{2t} + \frac{mgh}{t}.$$

Tekis tezlanuvchan harakat uchun tezlikni ifodasini aniqlaymiz.

$$g = g_0 + at = at; \quad h = \frac{at^2}{2} = \frac{gt}{2} \Rightarrow g = \frac{2h}{t}.$$

Tezlikning bu ifodasini yuqoridagi quvvatni formulasiga olib borib qo‘yamiz:

$$N = \frac{m 2h^2}{t^3} + \frac{mgh}{t} = \frac{mgh}{t} \left(\frac{2h}{gt^2} + 1 \right) = 0,35MW.$$

Javob: $N = 0,35MW$.

```
from tkinter import *
from tkinter import messagebox
def xolbek():
    at=Tk()
    at.geometry("820x480")
    at.title("MASALA")
    at.configure(bg="#FFFFFFCC")
    xk89=Label(at,text="Raketaga  tortish kuchi va mg ogo‘irlik kuchi ta’sir etadi.
\nF1 □ □po + □g (H - h)□S      (1)\nRaketani ko‘tarishda bajarilgan ish I- va II-
hoatlardagi \nenergiyalar ayirmasiga teng bo‘ladi: \n A=E1-E2 \nbu erda:
E=E11+E22 \nBularga asosan A=((mv**2)/2+mgh) ni olamiz. \nMa'lumki,
quvvati N=A/t\nga teng. Bunga ishning yuqorida olingan ifodasini olib kelib
qo‘yamiz:\n N=((mv**2)/2+mgh)/t\nTekis tezlanuvchan harakat uchun tezlikni
ifodasini aniqlaymiz.\nv=v0+at\nTezlikning bu ifodasini yuqoridagi quvvatni
formulasiga olib borib qo‘yamiz:\nJavob: N=0.35
MW",bg="#FFFFFFCC",font=("Georgia",15))
xk89.pack()
at.mainloop()
def chiqishh():
    messagebox.showinfo("MASALA", "Tizimdan chiqdingiz!")
att.destroy()
```

```
def chiqish():
    attt=Tk()
    attt.geometry("820x480")
    attt.title("MASALA")
    attt.configure(bg="#FFFFFFCC")
    def chiqishhh():
        ul=unn.get()
        if ul!="":
            if ul=="0.35":
                messagebox.showinfo("Javob", "Javobingiz to'g'ri \nOFARIN")
            else:
                messagebox.showerror("Javob", "Javobingiz noto'g'ri\nQaytadan o'rinib
                ko'ring!")
            else:
                messagebox.showinfo("Javob", "Kiritishda xatolik mavjud!")
    xk5=Label(attt,text="Javobni yozishingiz
    mumkin!",bg="#FFFFFFCC",font=("Georgia",16))
    xk5.pack()
    unn=Entry(attt,text="",font=("Georgia",16))
    unn.pack(padx=10,pady=5)
    tt_ch=Button(attt,text="Javobni
    tekshirish",bg="#FFFFFFCC",font=("Georgia",16),command=chiqishhh)
    tt_ch.pack()
    t_ch=Button(attt,text="Tizimdan
    chiqish",bg="#FFFFFFCC",font=("Georgia",16),command=chiqishh)
    t_ch.pack()
    attt.mainloop()
    att=Tk()
    att.geometry("820x480")
    att.title("MASALA")
    att.configure(bg="#FFFFFFCC")
    xk=Label(att,text="2. Massasi 3000 kg bo'lgan raketa, \n1km balandlikka 60s da k
    bo'tarilishi uchun u qanday quvvatga ega bo'lishi kerak?\n Harakatni tekis
    tezlanuvchan deb hisoblang.(MW) ")
    xk.config(bg="#FFFFFFCC",font=("Georgia",15))
    xk1=Label(att,text="",bg="#FFFFFFCC")
    xk1.pack()
    xk.pack()
    xk2=Label(att,text="",bg="#FFFFFFCC")
    xk2.pack()
    xk3=Label(att,text="",bg="#FFFFFFCC")
    xk3.pack()
```



```
xk4=Label(att,text="Javobni ko‘rishni hohlaysizmi yoki\n O‘ziz topishni  
hohlaysizmi?",bg="#FFFFFFCC",font=("Georgia",20))  
xk4.pack()  
t_k=Button(att,text="Javobni  
ko‘rish",bg="#FFFFFFCC",font=("Georgia",16),command=xolbek)  
t_k.pack()  
xk8=Label(att,text="",bg="#FFFFFFCC")  
xk8.pack()  
t_ch=Button(att,text="Javobni  
yozish",bg="#FFFFFFCC",font=("Georgia",16),command=chiqish)  
t_ch.pack()  
att.mainloop()
```

Xulosa sifatida shuni qayd etamiz: o‘quvchilar bilan mashg‘ulotlarda an’anaviy masalalarni echish bilan birga ularni bo‘lajak kasbiy faoliyatlarida zarur bo‘ladigan shaxsiy dasturiy mahsulotlarni yaratishga doir bilim va ko‘nikmalarini shakllantirish hozirgi zamon talabidir.

ADABIYOTLAR:

1. И.В Роберт. Цифровая трансформация образования: Ценностные ориентиры. «НАУКИ ОБ ОБРАЗОВАНИИ» №4 2022г
2. В.А. Olimov Fizikadan masalalar echishda python tilidan foydalanish metodikasi. Respublika ilmiy-amaliy konferensiya materiallari 10-oktabr 2024y Navoyi shahar.
3. А.Х. Махмудов, Сайдалиев Аббосхон Иброхим ўгли. Методологические аспекты формирования культуры здорового образа жизни у учащихся в цифровых условиях. “Ta’lim oluvchilarda sog‘lom turmush tarzi madaniyatini shakllantirishning konseptual asoslari” mavzusidagi respublika ilmiy-amaliy konferensiya 2024 yil 15-noyabr

ZAMONAVIY SHAROITDA RAQAMLI TA’LIM TRANSFORMATSIYASI TENDENSIYALARI

Tayirova Muhabbat Ataxanovna

Qori Niyoziy nomidagi TPMI katta ilmiy xodimi

Annotatsiya. Zamonaviy jamiyat hayotining barcha sohalariga raqamli texnologiyalarning jadal tarqalishi dolzarblik kasb etmoqda. Ta’lim jarayonini raqamli transformatsiya qilishning ahamiyati raqamli iqtisodiyot va raqamli jamiyatga o’tishning global jarayonlari bilan bog’liq. Bu istiqbollarning qanday bo’lishi ko’p jihatdan aynan ta’limga bog’liq.

Kalit so’zlar: Raqamli texnologiyalar, ta’lim tizimi, onlayn ta’lim, masofaviy ta’lim, raqamli transformatsiya, ta’lim jarayonini personallashtirish, raqamli ta’lim muhiti, raqamli texnologiyalar.

Innovatsion kadrlarni maqsadli shakllantirishning eng istiqbolli yo’nalishlaridan biri bugungi kunda mamlakat resurslarining asosiy manbai - ta’lim. Raqamli transformatsiya masalalarini amalga oshirish ta’lim oldiga yangi vazifalarni qo’yadi, ularni faqat uning raqamli transformatsiyasiga kompleks yondashgan holda hal qilish mumkin.

Ushbu maqsadga erishish, ayniqsa, bulutli hisoblashlarning tarqalishi, barcha foydalanishi mumkin bo’lgan yuqori tezlikdagi Internet, aqlli raqamli vositalarning keng joriy etilishi, sun’iy intellekt usullaridan foydalanish va virtual reallik texnologiyalarining keng joriy etilishi bilan bog’liq holda dolzarbdur. Ta’lim jarayonining raqamli transformatsiyasining ahamiyati raqamli iqtisodiyot va raqamli jamiyatga o’tishning global jarayonlari bilan belgilanadi. Bu istiqbollar qanday bo’lishini asosan ta’lim belgilaydi.

Bugungi kunda elektron ta’lim tizimining rivojlanishi bilan raqamli axborot ta’lim muhitini shakllantirish va uni umumta’lim tizimiga integratsiyalash jarayonida ta’lim muhitining asosiy tarkibiy tarkibiy qismlari, shubhasiz, muhim ahamiyatga ega. Shaxsga yo’naltirilgan ta’lim muhitini shakllantirishda, raqamli axborot ta’lim muhitini shakllantirishda muhim jihatdir. U ta’lim oluvchi shaxsining rivojlanishi va/yoki o’z-o’zini rivojlanishini ta’minlaydi, uning bilish va predmetli faoliyat subyekti sifatidagi shaxsiy qobiliyatlarini aniqlashga asoslanadi, bu esa, o’z navbatida, ta’limning muqobil shakllarini o’rganish orqali har birining o’z rivojlanish yo’nalishini tanlash huquqini tan olishga asoslanadi.

Raqamli transformatsiya - bu shunchaki navbatdagi ta’lim islohoti emas. Bu ta’limning barcha darajalariga taalluqli bo’lgan ko’p yillik ish dasturidir. Xizmat ko’rsatish va moddiy ishlab chiqarish sohasida bo’lgani kabi, ta’limni raqamli transformatsiya qilish bo’yicha ishlar natijaga yo’naltirilishi va dasturni amalga oshirishning barcha bosqichlarida ta’lim tashkilotlari ishining sifatini oshirishi kerak.

Raqamli texnologiyalar ta’lim oluvchilarning ta’lim tayyorgarligi sifatini tubdan oshirishga, ularda barcha zarur qobiliyatlarni shakllantirishga, muammoni

hal qilish uchun barcha mavjud raqamli vositalar, materiallar va xizmatlardan faol (anglangan va ijodiy) foydalanish qobiliyatini shakllantirishga yordam beradi.

Ta'lim muassasalarining raqamli transformatsiyasining asosi raqamli texnologiyalarni joriy etish va ulardan foydalanish eng samarali bo'lgan o'quv jarayonini shaxsiylashtirilgan tashkil etishga o'tishdir. Ta'lim tashkilotlari ishini o'zgartirish ta'limning raqamli transformatsiyasi bo'yicha me'yoriy-huquqiy bazani o'zgartirishni talab qiladi. Ikkinchisini amaliyotga tayanmasdan, keng huquqiy eksperiment jarayonida ushbu bazani innovatsion raqamli ta'lim platformalarida sohada har tomonlama sinovdan o'tkazmasdan va nozik sozlashsiz amalga oshirish mumkin emas.

Raqamli ta'lim resurslarini ishlab chiquvchilar bu erda boshlang'ich talablar va texnik shartlarni tayyorlashda, o'z materiallarini sinovdan o'tkazishda va ulardan foydalanishda imkon qadar qulay va samarali bo'lishi uchun nozik sozlashda yordam oladi.

Innovatsion maydonlar sonining ko'payishi va mamlakat hududida raqamli texnologiyalarning keng tarqalishi quyidagi ishlarni yakunlashdan oldin sodir bo'lishi kerak:

- barcha ta'lim muassasalarini keng polosali internetga ulash;
- ularning raqamli infratuzilmasini shakllantirish va rivojlantirish bo'yicha;
- ta'limni raqamli transformatsiya qilishning me'yoriy bazasini ishlab chiqish.

Ta'lim jarayonida yuzaga keladigan muammolar bilan bog'liq vaziyat masofaviy ravishda asta-sekin va hali to'liq hal qilinmaydi, lekin bu eng muhimi emas, raqamli transformatsiya davrida o'qitishning turli shakllarini ishlab chiqish va o'zlashtirishni davom ettirish kerak.

Yangi yuqori texnologiyali yechimlarni jadal rivojlantirish, o'zlashtirish va keng yoyish bo'yicha ishlarni tashkil etish, o'z samarasini yo'qotgan tashkiliy modellar va pedagogik amaliyotlarni yangilash zarur. Buning uchun har bir ta'lim tashkilotidan aniq strategiya va real rivojlanish rejasi talab etiladi, uning amalga oshirilishi zarur shart-sharoitlarni yaratishga olib keladi.

Hozirgi vaqtda ta'limni raqamli transformatsiya (raqamlashtirish) vazifasi – ta'lim tizimini axborot jamiyati va raqamli iqtisodiyotning vazifalari, muammolari va imkoniyatlariga moslashtirish juda dolzarbdir.

Ta'lim muassasalarining masofaviy ta'limga o'tishi hozirgi vaqtda ta'lim texnologiyalari sohasidagi ko'plab tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, onlayn ta'limning asosi elektron axborot ta'lim muhitida puxta ishlab chiqilgan va rejalashtirilgan o'quv jarayoni bo'lib, u uslubiy jihatdan asosli va o'quv faoliyatining maqsadli ketma-ketligi - o'z navbatida faqat elektron ta'lim formatida ta'lim natijalariga erishishni ta'minlaydigan uslubiy va nazorat materiallari. Ushbu ta'rifdagi asosiy narsa “masofaviy o'qitish” ga keskin o'tish bilan ko'p hollarda etishmayotgan onlayn kursni loyihalash vositasi sifatida pedagogik dizayndir.

Kunduzgi ta'lim shakli va onlayn ta'lim o'quvchilarni ijtimoiy qo'llab-quvvatlashni talab qiladi. Kunduzgi ta'lim shaklida bu rolni ta'lim

muassasalarining moddiy resurslari va o‘quv jarayoniga jalb etilgan o‘qituvchilar bajaradi. Onlayn ta’lim katta investitsiyalarni talab qiladigan IT infratuzilmasi, jumladan, shartnoma tuzilgan o‘z yoki tashqi onlayn ta’lim platformasi, shuningdek, onlayn muhitda ta’lim oluvchilarni samarali o‘qitish va qo‘llab-quvvatlashni ta’minlaydigan sifatli onlayn kurslarsiz mumkin emas.

Onlayn ta’limga o‘tish imkon qadar qisqa muddatda amalga oshirilayotgan hozirgi sharoitda bu shartlarning barchasi oldindan yaratilishi, o‘qituvchilarning onlayn ta’lim vositalari va talabalarni qo‘llab-quvvatlash xizmatlaridan foydalanish tajribasi bo‘lishi kerak.

Amaliyot shuni ko‘rsatadiki, onlayn kursni ishlab chiqish uchun o‘rtacha olti oydan sakkiz oygacha vaqt ketadi va o‘qituvchining onlayn platformada ishlash ko‘nikmalari kursning dastlabki ikki bosqichida rivojlanadi.

Raqamli kompetensiyalar bo‘yicha eng ilg‘or o‘qituvchi mashg‘ulotlarni onlayn muhitga o‘tkazish uchun qo‘lidan kelgan barcha ishni qilsa ham, yuqori natijalarni kutmaslik kerak: bir nechta onlayn ma’ruzalarni yozib oladi, matnli materiallarni joylashtiradi va testlarni platformaga yuklaydi. Shuning uchun har bir ta’lim muassasasi onlayn muhitda o‘qitishni tashkil etish uchun o‘ziga xos vositalar va stsenariylarni ishlab chiqdi.

Texnologik, tashkiliy va boshqa shart-sharoitlar qanchalik tez o‘zgarsa, ta’lim resurslarining ayrim tarkibiy qismlarining hayot aylanishi shunchalik qisqaradi. Ko‘pgina ta’lim tashkilotlari o‘quv materiallarini ishlab chiqish va o‘quv jarayonini boshqarish uchun turli xil axborot tizimlari va xizmatlaridan uzoq vaqtdan beri foydalanmoqda (masalan, LMS MOODLE va boshqalar).

Ta’lim muassasalari orasida eng mashhuri LMS ta’limni boshqarish tizimi - bu ta’limni boshqarish tizimining asosidir. Uning asosiy qo‘llanilishi mahalliy kirish imkoniyati bilan onlayn o‘quv materiallarini ishlab chiqish, boshqarish va tarqatishdir. Tizim o‘quv mahsulotlarining katta turlarini o‘z ichiga olishi mumkin: individual topshiriqlar, loyiha ishi, o‘quv elementlari, kitoblar, test materiallari va boshqalar. Umuman olganda, elektron ta’lim majmuini o‘z ichiga olishi mumkin. Ko‘pgina ta’lim muassasalari Rossiya va xorijiy etakchi universitetlarning milliy (NPOO) va xalqaro (Coursera, edX va boshqalar) platformalarida joylashtirilgan bepul onlayn kurslaridan foydalanadilar.

Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari sohasidagi yangi yutuqlar tufayli masofaviy ta’limga majburiy o‘tish ta’limda raqamli transformatsiyani joriy etish zarurligini yana bir bor isbotladi. O‘quv jarayonida yuzaga keladigan muammolar bilan bog‘liq vaziyat masofadan turib hal qilinmoqda va hali to‘liq emas, lekin bu eng muhimi emas, balki raqamli transformatsiya davrida turli xil ta’lim shakllarini rivojlantirish va o‘zlashtirishni davom ettirish kerak.

Ta’limni axborotlashtirish o‘quvchilarning kompyuter savodxonligini rivojlantirish va o‘quv jarayoni samaradorligini oshirishning tobora murakkablashib borayotgan muammolarini hal qilishga qaratilgan bo‘lishi kerak. Bugungi kunda kompyuterlarning o‘quv jarayonidagi o‘rni va roli haqidagi g‘oya yana bir bor o‘zgardi. Kompyuterlar talabalarni ortda qoldirmasdan, ta’limni

o‘zgartirish, o‘rganish va o‘quv jarayonini shaxsiylashtirilgan tashkil etishga o‘tish vositasi sifatida ko‘rila boshlandi.

So‘nggi paytlarda ommaviy ochiq onlayn kurslar fenomeniga alohida e‘tibor qaratilmoqda. Ularni tarqatish bo‘yicha o‘zgaruvchan kutishlar va ulardan foydalanish istiqbollari muhokama qilinadi. Ta’limni axborotlashtirishning markaziy masalalaridan biri o‘quvchilarning axborot, kommunikativ va texnologik kompetentsiyalarini shakllantirishdir. Ta’lim tizimi ushbu muammoni qanday va qay darajada hal etayotgani umuman ta’limni raqamli o‘zgartirish bo‘yicha olib borilayotgan ishlar samaradorligining yaxshi ko‘rsatkichi bo‘lib xizmat qilishi mumkin.

Zamonaviy ishchilarning umumiy savodxonligi, bilim va malakasiga qo‘yiladigan talablar, yangi iqtisodiyot va kadrlar tayyorlash sharoiti talablari jadal sur‘atlar bilan o‘sib bormoqda. Tegishli kompetensiyalarni shakllantirmasdan turib bilim va ko‘nikma etarli emasligi ham yaqqol ko‘rinib turibdi. Majburiy kurslarning bir qismi sifatida talabalar bilishi kerak bo‘lgan hamma narsani o‘quv rejasiga kiritish endi mumkin emas.

Ularni o‘rganishga, bilimlarini boshqarishga o‘rgatish - bilimlarni topish, tahlil qilish, baholash va kerak bo‘lganda qo‘llash talab etiladi. Bunday qobiliyatlarni shakllantirish va rivojlantirish faol ta’lim usullariga o‘tishni va murakkab tuzilgan ta’lim muhitidan foydalanishni talab qiladi.

Butun hayot davomida uzluksiz ta’lim to‘g‘risidagi munozaralar har bir ta’lim oluvchida o‘z ta’limini boshqarish, butun hayot davomida kasbiy va shaxsiy rivojlanishni davom ettirishning barqaror qobiliyatlarini shakllantirish va rivojlantirish talabi bilan almashadi. Federal davlat ta’lim standartida bu talab bugungi kunda o‘quv faoliyatini o‘zlashtirish vazifasi sifatida shakllantirilgan.

Biroq, zamonaviy ta’lim tizimi har doim ham barcha umidlarni oqlayvermaydi, raqamli texnologiyalardan foydalanish haqidagi tasavvurlar o‘zgardi. Aksariyat o‘quvchilar uchun raqamli texnologiyalar atrof-muhitning tabiiy qismiga aylandi, raqamli vositalardan zarur bo‘lgan joylarda foydalanish imkoniyati paydo bo‘ldi: o‘qish uchun, kerakli ko‘nikmalarni shakllantirish uchun, o‘zlarining raqamli kompetensiyalarini shakllantirish uchun, haqiqiy amaliy ahamiyatga ega bo‘lgan muammolarni hal qilish uchun.

Shunday qilib, biz tegishli innovatsiyalarni tarqatish bo‘yicha ishlarning to‘liq tsiklini amalga oshirish, shu jumladan o‘quv ishlarining mazmunini yangilash, o‘quv ishining yangi usullari va tashkiliy shakllarini o‘zlashtirish, o‘zini namoyon qiladigan haqiqiy usullar va baholash vositalariga o‘tish zarur degan xulosaga kelishimiz mumkin. ta’lim jarayonining samaradorligi. Hozirgi sharoitda va ta’limning yaqinlashib kelayotgan raqamli transformatsiyasi davrida ushbu rejalarni ishlab chiqish va muvaffaqiyatli amalga oshirish ommaviy hodisaga aylanib bormoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO’YXATI:

- 1.** Ф.У. Анарбаева. Таълим жараёнини рақамлаштиришнинг асосий хусусиятлари // Current Issues of Bio Economics and Digitalization in the Sustainable Development of Regions (Germany). – 2022. – С. 517-521.
- 2.** F.U. Anarbayeva, M. Abdullayeva. Oliy ta’limni raqamlashtirishning imkoniyatlari va ahamiyati //The Journal of Economics, Finance and Innovation. – 2023. – С. 490-496.

TA’LIMNING RAQAMLI TRANSFORMATSIYASI: YANGI IMKONIYATLAR

M.A.Umaraliyeva

*Qori Niyoziy nomidagi TPMI ilmiy va ilmiy kadrlar tayyorlash ilmiy tadqiqot
bo’limi boshlig’i*

Annotatsiya: Zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalari jamiyat hayotining barcha jabhalariga kirib boradi va kelajakning raqamli voqeligini shakllantiradi. Kuchli raqamli axborotlashtirishdan o’tayotgan ta’lim sohasi ham bundan mustasno emas. Maqolada raqamli transformatsiyaning asosiy tarkibiy qismi bo’lgan raqamlashtirish konsepsiyasi muhokama qilinadi, ta’limni raqamlashtirishni boshlash va amalga oshirish asoslari ko’rsatilgan, ta’limning raqamli transformatsiyasining ijobiy va salbiy tomonlari ochib berilgan.

Kalit so’zlar: raqamlashtirish, raqamli transformatsiya, ta’lim, axborot texnologiyalari, elektron platforma, kiber platforma, Internet, aloqa tarmoqlari.

Zamonaviy dunyoda ta’lim jamiyatning iqtisodiy, ijtimoiy va ma’naviy taraqqiyotiga bevosita ta’sir ko’rsatadigan eng muhim omil hisoblanadi. Ta’lim inson rivojlanishining asosidir, chunki bu uning madaniyatining shakllanishiga bevosita ta’sir qiladi. Tadqiqotchilarning ta’lim faoliyatining turli jabhalariga qiziqishi ko’p jihatdan ta’limning bizning davrimizning global muammolarini hal qilishdagi obyektiv va ijtimoiy tan olingan roli bilan bog’liq.

21-asrning boshi insoniyatning axborot-kommunikatsiya texnologiyalari muhim o’rin tutadigan axborot jamiyatiga o’tishi bilan belgilandi. Zamonaviy elektron texnologiyalar va yangi avlod aloqa tarmoqlari biznes, tibbiyot, ta’lim, fan, madaniyat, davlat boshqaruvi sohalariga kirib bormoqda va kelajakning raqamli voqeligini shakllantirmoqda.

Ta’lim tizimiga bosqichma-bosqich joriy etilayotgan yangi usul va vositalar muqarrar ravishda ijtimoiy o’zgarishlarga olib keladi, bu esa IT-texnologiyalarning jamiyat hayotining deyarli barcha jabhalariga keng kirib borishi bilan bog’liqdir.

Raqamlashtirish jarayonlarining xarakteristikalarini birinchi navbatda turli xil dasturiy ta’minot, elektron infratuzilma, sun’iy intellekt, elektron platformalar va Internetdagi kiber platformalarni o’z ichiga oladi. Shu bilan birga, “raqamli transformatsiya” atamasi faqat uning texnik tarkibiy qismiga qisqartiriladi, bu noto’g’ri ko’rinadi. Ushbu tushunchani kengroq ma’noda ko’rib chiqish tavsiya etiladi.

Axborot oqimlarining jadal yangilanishi va mustahkamlanishi raqamli kompetentsiyani rivojlantirish jarayonida asosiy rolni ta’limga yuklaydi, bu insonning turli xil ma’lumotlar manbalari va ommaviy axborot vositalari bilan ishlashga tayyorligini ta’minlaydi, uni tanqidiy tushunish va shaxsiy muammolarni hal qilishda foydalanish; ijtimoiy ahamiyatga ega muammolar. Ta’lim tizimi yangi mehnat turlari va inson ijodiy imkoniyatlarini keskin oshirish bilan bog’liq raqamli

davrga ishonchli o’tishni ta’minlashi kerak bo’lgan bog’lovchi bo’g’inga aylanmoqda.

Raqamli transformatsiya - bu o’zgaruvchan dunyoda raqobatbardosh bo’lishga imkon beruvchi to’liq transformatsiya yo’lidir.

Ta’limning raqamli transformatsiyasi – har bir o’quvchini har tomonlama rivojlantirish, raqamli jamiyatda hayot uchun zarur bo’lgan kompetensiyalarni shakllantirish uchun raqamli ta’lim muhitida o’qitishning maqsad va mazmuni, vositalari, usullari va ta’lim ishlarining tashkiliy shakllarini tizimli yangilash.

Ta’limning raqamli transformatsiyasi uni raqamlashtirishni o’z ichiga oladi.

Raqamli resurslar ta’lim tizimini boshqarish va ta’lim faoliyati amaliyotida mustahkam o’rin oldi. Shuni hisobga olish kerakki, raqamli transformatsiya ta’limni strategik rivojlantirish yo’nalishi sifatida ta’lim sohasida axborot texnologiyalaridan foydalanish ko’lamini kengaytirish va sifatini oshirish bo’yicha faoliyatning ustuvor yo’nalishlarini belgilaydi. Kompyuter IT-texnologiyalari iqlim, ekologiya, salomatlik va xavfsizlik muammolarini hal eta olmadi, lekin ular jamoat va shaxsiy hayotga yangi sifat qo’shib, yangi imkoniyatlarni ochib, bir vaqtning o’zida yangi muammolarni keltirib chiqaradi.

Raqamlashtirish nafaqat ta’lim mazmuniga, balki uni tashkil etishga ham ta’sir qiladi. Ta’limdagi raqamli transformatsiya doimo o’qituvchi rolini o’zgartirishni talab qiladi. O’qituvchilar bilishi kerak:

- raqamli jamiyatda ta’lim jarayonining xususiyatlari;
- o’qitish uchun raqamli muhitning imkoniyatlari;
- fuqarolarning raqamli savodxonligini rivojlantirish tendentsiyalari;
- shaxsiy ta’lim muhitining asosiy vositalari va resurslari;
- ongli ravishda shaxsiy ta’lim muhitini yaratish;
- ochiq raqamli manbalar asosida ta’lim konteksti tizimini yaratish;
- o’quv ma’lumotlarini tahlil qilish;
- aralash va moslashtirilgan ta’lim texnologiyalarini qo’llash.

Yangi darajadagi mutaxassislar tez o’rganish, turli sohalaridagi g’oyalarni sintez qilish va moslashish qobiliyatiga ega bo’lishi kerak.

Ta’limning raqamli transformatsiyasining ijobiy va salbiy tomonlari ham bor.

Raqamlashtirishning afzalliklari quyidagilardan iborat:

Mustaqil bo’lishni o’rganish. Kelajakdagi tizim mustaqil ishlashni o’z ichiga olganligi sababli, o’quvchi bolaligidanoq o’zi bilimga intilishi kerakligini tushunadi. Bunday tarbiya insonning xarakterini yanada mustahkamlaydi. O’qituvchilar tomonidan ortiqcha g’amxo’rlik bo’lmasa, talaba yaxshi natijalarga erishadi.

Saqlash. Raqamlashtirish qog’oz versiyalarini yo’q qilgani uchun siz daftar, darslik, qalam va boshqa ish yuritish buyumlariga pul sarflashingiz shart

emas. Elektron versiyalarni faqat eski jihozlar buzilgan taqdirda yangilariga almashtirish kerak bo’ladi.

O’qituvchilar ishini soddalashtirish. O’qituvchilik kasbi eng qiyinlaridan biri hisoblanadi. Yosh ongni tarbiyalash uchun ko’p kuch va asablar sarflanadi. Raqamli tizimda o’qituvchining ishi faqat yordamni anglatadi. O’qituvchi o’quvchilarni rivojlantirish yo’nalishini belgilaydi.

Kelajakka qadam qo’yish. Raqamli ta’limga o’tish Internet texnologiyalarini yaratishda muhim bosqichdir. Hozirgi kunda fan yuqori tezlikda rivojlanmoqda, har kuni yangi tuzilmalar paydo bo’ladi. Ta’limni raqamlashtirish kelajakda axborot olamida yaxshiroq navigatsiya qilishga yordam beradi.

Raqamlashtirishning kamchiliklari:

Salbiy natija xavfi. Bu o’zgarishlar dramatik bo’ladi. Bunday yangilik ijobiy bo’ladimi yoki yo’qligini aniq aytishning iloji yo’q. Ushbu tizim birinchi marta qo’llaniladi, shuning uchun uni shunga o’xshash narsa bilan solishtirish mumkin bo’lmaydi.

Ijodkorlikning etishmasligi. Olimlar rang dizayni odamga ma’lumotni yaxshiroq eslab qolishga yordam berishini isbotladilar. Hatto kattalar ham o’z yozuvlarini kichik tuzatishlar bilan yaratishga da’vat etiladi. Shuningdek, u ijodkorlikni rivojlantirishga yordam beradi. Biroq, axborot texnologiyalari o’zini namoyon qilish imkoniyatini istisno qiladi. Elektron versiyalar tabiatda "quruq". Talaba zerikarli hikoyaga tezda o’rganib qoladi. Ijodkorlik+ sezilarli darajada zarar ko’radi.

Aqliy faoliyatning pasayishi. Bu hodisani allaqachon kuzatish mumkin. Inson hech narsa haqida o’ylamasligi kerak, u o’z-o’zidan ma’lumot olishni to’xtatdi. Kerakli ma’lumotlarni bilish uchun Internetga kirish kifoya. Bu fikrlash qobiliyatining zaiflashishiga olib keladi.

Yomon ijtimoiylashuv. Muassasada talaba nafaqat bilim oladi, balki do’stlar orttiradi, jamiyat bilan muloqot qilishni ham o’rganadi. Axborot tizimi insonning ijtimoiylashuv darajasini sezilarli darajada pasaytiradi. Bu shaxsning keyingi rivojlanishiga ta’sir qiladi.

Jismoniy rivojlanish bilan bog’liq muammolar. Vizyon va nozik vosita qobiliyatlari birinchi navbatda o’zgaradi. Ekran ortida uzoq vaqt o’tkazish ko’zning charchashiga olib keladi. Vaqt o’tishi bilan quyidagilar paydo bo’ladi: quruqlik; qizarish; tirnash xususiyati; loyqa ko’rish. Keyingi avlodlarda yaxshi ko’radigan odam bo’lishi dargumon. Biroq, ehtimol, kelajakda texnologiyalar bolalar rivojlanishi uchun xavfsizroq bo’ladi. Klaviatura va planshet bilan ishlash barmoqlaringizning fiziologiyasini o’zgartiradi. Suyaklar, bo’g’inlar va mushaklarning tuzilishi o’zgarishi mumkin.

Mutlaq nazorat. Har bir shaxs uchun shaxsiy fayl ochiladi va shaxsiy ma’lumotlar haqida batafsil ma’lumotlar yig’iladi. Bu jamiyatning to’liq nazoratiga olib keladi.

O’qituvchilarning vazifasi. Raqamlashtirishdan so’ng o’qituvchi tushunchasi butunlay o’zgaradi. Professionallar o’rnini robotlar va virtual tizimlar egallaydi. Odamlar ishsiz qoladilar.

Raqamli texnologiyalar ta’limdagi barcha muammolarni avtomatik ravishda hal qiladi va o’z-o’zidan ta’lim sharoitlarini yaxshilashga olib keladi, deb ishonish xato bo’lar edi. Axir, o’qitish uslubi - loyiha asosida, yuzma-yuz, hamkorlikda yoki o’qituvchiga asoslangan - texnologiyadan foydalanishga bog’liq emas. Biroq, ulardan foydalanish ko’pincha tegishli o’qitish uslubining o’zgarishiga olib keladi. O’qituvchilar va talabalar o’rtasidagi o’zaro munosabatlarning faqat maqsadli ijobiy rivojlanishi o’quv jarayonini yanada moslashuvchan va sifatli qiladi.

Bugungi kunda talabalar onlayn muhitdan tashqi motivatsiyaga asoslangan o’yin komponenti bilan tarkibni olishga odatlangan: mukofotlar, reytinglar va boshqalar. Ammo o’yin-kulgida ishlaydigan narsalarni ta’limda takrorlashning ma’nosi yo’q. O’qishda bola birinchi navbatda o’zi bilan raqobatlashishi va boshqalar bilan hamkorlik qilishga qaratilgan bo’lishi kerak - ya’ni reytingda boshqalarni ortda qoldirmaslik uchun o’z natijalarini yaxshilashga intilishi kerak.

Zamonaviy ta’lim bilimlarni hayotda qo’llashni o’rgatishi kerak. Buning uchun siz funktsional savodxonlikni rivojlantirishingiz, matnni tahlil qilishni o’rganishingiz, matematik va boshqa har qanday ma’lumotlar bilan ishlashingiz va amaliy masalalarni hal qilishda o’z bilimlaringizni ishlatishingiz kerak.

Bu erda raqamli afzalliklarga ega: yuqori ko’rinish va interaktiv vositalar. Bir tomondan, inson o’z bilimlarini qo’llaydigan hayotdagi vaziyatlarni real tarzda qayta tiklash mumkin. Shu bilan birga, murakkab meta-mavzu tushunchalarini modellashtirish osonroq. Ta’lim haqiqiy hayot uchun foydali bo’lgan ko’nikmalarni berishi kerak. Bu, ayniqsa, bolaning xavfsiz onlayn muhitda ekanligi va maslahatlar olishi mumkinligini hisobga olgan holda qulaydir.

Biroq, shuni tushunish kerakki, hozirgi vaqtda texnologiya va onlayn vositalar hamma uchun ham, hamma joyda ham mavjud emas. “Raqamli” keng tarqalgandagina haqiqatan ham samarali bo’ladi - va bu alohida katta vazifadir. Xulosa qilib shuni aytish mumkinki raqamli transformatsiya ta’lim rivojida sifat sakrashini ta’minlaydi, lekin uni amalga oshirish ta’lim jarayoniga barcha ishtirokchilarni jalb qilishni talab qiladi. Transformatsiyadan keyingi ta’lim ochiq, shaffof, yaxlit va uzluksiz rivojlanishga yo’naltirilgan bo’lishi kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Saidovna T. G., Sadreddinovna S. M. Raqamli texnologiyalar yordamida innovatsion raqamli maktab modeli tashkil etish imkoniyatlari //Development scenarios and alternatives in the modern society. – 2023. – C. 94.
2. Abaeva E.A. Raqamli qarshilik norozilik demokratiyasi shakli sifatida // Raqamli iqtisodiyotni rivojlantirishda hukumat, biznes va jamiyatning o’zaro ta’siri. XI Xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya materiallari. Saratov, 2018. 3-13-betlar.

UMUMIY O’RTA TA’LIM MAKTABLARIDA RAQAMLI TRANSFORMATSIYANING O’RNI VA AHAMIYATI

Kalxnazarov Farxad Muxamedaliyevich

Qori Niyoziy nomidagi Tarbiya pedagogikasi milliy instituti stajyor-tadqiqotchi

Annotatsiya: Mazkur maqolada umumiy o’rta ta’lim maktablarida raqamli transformatsiyaning o’rni va ahamiyati yoritilgan. Raqamli texnologiyalar ta’lim jarayonini interaktiv, samarali va individual qobiliyatlarni rivojlantirishga yo’naltirilgan usullarga aylantirish imkonini berishi ta’kidlanadi. Shuningdek, ta’limda sun’iy intellekt, masofaviy ta’lim platformalari, elektron darsliklar va virtual haqiqat texnologiyalarining joriy etilishi bilan bog’liq afzalliklar va istiqbollar muhokama qilinadi. Raqamli transformatsiyaning asosiy muammolari va ularni bartaraf etish yo’llari ham batafsil ko’rib chiqilgan. Maqola raqamli ta’limni rivojlantirishning dolzarb masalalarini o’rganishga qaratilgan.

Kalit so’zlar: Ta’lim, raqamli transformatsiya, innovatsiya, texnologiyalar, masofaviy ta’lim, sun’iy intellekt, elektron darsliklar, infratuzilma, interaktiv usullar, maktab ta’limi.

Zamonaviy dunyoda raqamli transformatsiya hayotning barcha jabhalariga chuqur kirib bormoqda. Ta’lim sohasida bu jarayon o’quvchilarni kelajakning murakkab muhitiga tayyorlash, bilim olish imkoniyatlarini kengaytirish va ta’lim jarayonini samaraliroq qilish uchun muhim ahamiyatga ega. Raqamli texnologiyalar, masofaviy ta’lim platformalari, elektron darsliklar va sun’iy intellekt kabi innovatsiyalar umumiy o’rta ta’lim maktablarini global miqyosda rivojlantirishga xizmat qilmoqda.

Ta’limda raqamli transformatsiya – bu ta’lim jarayonlariga zamonaviy raqamli texnologiyalarni joriy etish orqali o’quv jarayonlarini samarali va innovatsion qilish jarayonidir. Ushbu transformatsiya ta’lim tizimini takomillashtirish, o’qitish usullarini yangilash va o’quvchilarning individual qobiliyatlarini rivojlantirishga qaratilgan.

Asosiy mazmuni:

Raqamli vositalar va texnologiyalarni qo’llash:

Kompyuterlar, planshetlar, interaktiv doskalar.

Masofaviy ta’lim platformalari (masalan, Zoom, Google Classroom, Moodle).

Elektron darsliklar va ta’lim resurslari.

O’quv jarayonlarini avtomatlashtirish:

O’quvchilarning faoliyati va baholarini kuzatish uchun dasturlar.

Onlayn testlar va baholash tizimlari.

O’quv uslublarini innovatsion qilish:

Virtual haqiqat (VR) va kengaytirilgan haqiqat (AR) texnologiyalari yordamida darslarni interaktiv qilish.

Sun’iy intellekt (AI) yordamida shaxsiylashtirilgan ta’lim rejalarini yaratish.

Raqamli transformatsiya va ta’lim. Raqamli transformatsiya ta’lim tizimida an’anaviy usullardan zamonaviy texnologiyalarni qo’llashga o’tishni anglatadi. Bunda quyidagi jarayonlar amalga oshiriladi:

- Ta’limning barcha bosqichlarida texnologiyalardan foydalanish;
- Onlayn va oflayn darslarni uyg’unlashtirish;
- O’quvchilarning bilim olishga bo’lgan qiziqishini oshirish uchun interaktiv usullardan foydalanish.

Raqamli transformatsiyaning maktab ta’limiga ta’siri. Raqamli texnologiyalar umumiy o’rta ta’lim maktablarida quyidagi sohalarda sezilarli ta’sir ko’rsatadi:

1. O’quv jarayonining samaradorligi: Texnologiyalar yordamida o’quvchilarga vizual va interaktiv materiallar taqdim etiladi, bu esa ularning bilimlarni tezroq o’zlashtirishiga yordam beradi.

2. O’qituvchilar uchun qulaylik: O’quv dasturlarini rejalashtirish va baholashda avtomatlashtirilgan vositalar o’qituvchilarning vaqtini tejaydi.

3. Maktab rahbariyati uchun boshqaruv: Raqamli platformalar yordamida o’quv jarayonini boshqarish va nazorat qilish osonlashadi.

Raqamli infratuzilma va uning ahamiyati. Raqamli transformatsiya muvaffaqiyatli amalga oshirilishi uchun maktablarda quyidagi infratuzilma talab etiladi:

- Yuqori tezlikdagi internet va tarmoq qamrovi;
- Kompyuter va planshetlar kabi zamonaviy texnik vositalar;
- Raqamli ta’lim platformalari va maxsus dasturiy ta’minot.

Davlat siyosati va xususiy sektorning hamkorligi bu infratuzilmani rivojlantirishda asosiy o’rin tutadi.

Muammolar va ularni bartaraf etish yo’llari. Raqamli transformatsiya jarayonida duch kelinadigan asosiy muammolar quyidagilardir:

- Maktablarda texnologiyalarning etishmasligi;
- O’qituvchilarning raqamli savodxonlik darajasining pastligi;
- Moliya va resurslarning cheklanganligi. Ushbu muammolarni hal qilish uchun quyidagi chora-tadbirlar amalga oshirilishi mumkin:

1. O’qituvchilar uchun maxsus trening va seminarlari tashkil etish.

2. Xususiy sektor bilan hamkorlikda maktablarni texnologiyalar bilan jihozlash.

3. Davlat miqyosida raqamli ta’limni rivojlantirish strategiyalarini ishlab chiqish.

Kelajakdagi istiqbollar. Raqamli transformatsiya ta’lim tizimining kelajagini shakllantirishda asosiy o’rin tutadi. Virtual haqiqat (VR), sun’iy intellekt (AI) va blokcheyn kabi ilg’or texnologiyalar maktab ta’limiga kengroq joriy qilinmoqda. Buning natijasida o’quvchilar nafaqat bilim olish, balki real hayotda o’z qobiliyatlarini rivojlantirish imkoniga ega bo’ladilar.

Xulosa Umumiy o‘rta ta’lim maktablarida raqamli transformatsiya nafaqat ta’lim sifatini oshirishga, balki o‘quvchilarning kelajakda raqamli iqtisodiyot talablariga moslashishiga xizmat qiladi. Bu jarayonni muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun texnologik infratuzilmani rivojlantirish, o‘qituvchilarni tayyorlash va davlat siyosatini yanada takomillashtirish muhim ahamiyatga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Tojiboyev A., Karimov S. “Zamonaviy ta’limda raqamli texnologiyalar roli”. Toshkent, 2022.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori: “Raqamli iqtisodiyot va raqamli ta’limni rivojlantirish dasturi”.
3. Smith J., Digital Transformation in Education. Springer, 2021.
4. Oliy va o‘rta maxsus ta’lim vazirligi: Ta’limda raqamlashtirish bo‘yicha metodik qo‘llanma, 2023.
5. UNESCO: Digital Learning in Developing Countries. 2020.
6. World Economic Forum: The Future of Jobs Report 2023.
7. OECD: Education at a Glance 2022. Paris.

PROFESSIONAL TA’LIM TIZIMIDA TA’LIM OLUVCHILARNI KASB- HUNARGA YO’NALTIRISH HAMDA INNOVATSION METODIKA VA TEKNOLOGIYALARNING O’RNI

Boqiyev Ramazon

*stajyor tadqiqotchi, Mirzo Ulug’bek nomidagi O‘zbekiston Milliy
universitetining Jizzax filiali*

Annotatsiya: *Ushbu ilmiy maqolada zamonaviy sharoitda ta’lim jarayonining barcha imkoniyatlariga ko‘ra shaxsni rivojlantirish, ijtimoiylashtirish va ularda mustaqil, tanqidiy, ijodiy fikrlash, kasbga yo‘naltirish hamda kompetensiyalarni kuchaytirishga qaratilgan metodik va texnologiyalarni dolzabligi, yuksak malakali mutaxassislarning iste’molchilar talablariga qarab tayyorlanishi, professional ta’lim o‘quvchilarining tanlagan ixtisosliklari bo‘yicha bilim, malakalarining shakllantirilishi, mustaqil ravishda bilim olishga va amaliy faoliyatga o‘rgatilishi ta’minlanishiga doir masalalar bugungi kundagi innovatsion yondashuvlar asosida yoritib berilgan.*

Kalit so‘zlar: *Professional ta’lim, pedagogik texnologiya, xalqaro standart, uzluksiz ta’lim, ta’lim konsepsiyasi, strategik rejalar, zamonaviy model, tizimli tahlil, xorijiy tajriba.*

Bugungi innovatsion rivojlanayotgan ta’lim jarayonida ilg‘or pedagogik texnologiyalar va faol metodik usullardan foydalanish, yangi ishlab chiqarilayotgan texnik vositalarni joriy qilish, ko‘proq talabalarni mustaqil ishlashga ko‘maklashish, ilg‘or tajribalar, xalqaro andozalardan saboq berishning turli yo‘llaridan keng foydalanish maqsadga muvofiqdir. Yana bir jihati muhimki, kasb-hunar ta’lim tizimida ta’lim olayotgan talabalarining tanlagan kasbiga moyilligi, layoqatlari, bilim va ko‘nikmalarini rivojlantirish, ularning tanlagan yo‘nalishlari bo‘yicha mutaxassis sifatida shakllanishlari uchun maxsus fanlarni o‘qitishni samarali tashkil qilishni ham ta’minlash lozim. Har qanday jamiyatda bo‘lganidek, respublikamizning taraqqiyotida bozor iqtisodiyoti sharoitida raqobatga bardosh bera oladigan malakali mutaxassislarni tayyorlash asosiy masalalardan biri hisoblanadi. Mutaxassis kadrlar tayyorlash, uning sifat va samaradorligini oshirish borasida ham bugungi kunda keng ko‘lamli islohotlar amalga oshirilib kelinmoqda. Jumladan, tayyorlanayotgan mutaxassis kadrlarning mustaqilligi, ijodkorligi, tadbirkorligi, faolligi kabi xislatlarni tarkib toptirishga alohida e’tibor berilmoqda. Ta’lim muassasalarida mustaqil ishni qanday bajarishni har bir talabaning o‘zi amalga oshiradi.

Bu borada O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 11-iyuldagi PF-5763-son “Oliy va o‘rta maxsus ta’lim sohasida boshqaruvni isloh qilish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi Farmonida «Har bir ta’lim muassasasining yo‘nalishi va xususiyatidan kelib chiqqan holda ularning jihozlanishi alohida yondashuvni talab etayotganligini inobatga olib, Investitsiya dasturlari doirasida o‘quv-laboratoriya

uskunalari, axborot-kommunikatsiya vositalari va boshqa texnikalar bilan jihozlash uchun ajratiladigan mablagʻlarni toʻgʻridan toʻgʻri oliy taʼlim muassasalariga moliyalashtirish orqali ular tomonidan oʻrnatilgan tartibda xaridlar amalga oshirilish, oliy taʼlim muassasalari tomonidan oʻrnatilgan tartibda shakllantiriladigan roʻyxat boʻyicha tibbiyot yoʻnalishidagi oʻquv simulatsion asbob-uskunalar, shuningdek, oʻqitishning toʻlov-kontrakt shaklidan tushgan mablagʻlar doirasida oliy taʼlim muassasalari va ular huzuridagi ilmiy-tadqiqot muassasalari faoliyatini taʼminlash uchun olib kelinadigan kitoblar, jurnallar, oʻquv adabiyotlari, dasturiy taʼminotlar, zamonaviy axborot-kommunikatsiya vositalari unumli foydalanishga qaratilgan. Bugungi kundagi taʼlim tizimida olib borilayotgan islohotlar talabalarni mustaqil fikrlashini rivojlantirish, individual taʼlim trayektoriyalariga asoslangan, talabalarda kreativ fikrlash, amaliy koʻnikmalarni shakllantirishga oid muammolarni bartaraf etishdan iboratdir.

Shu jumladan “Mustaqil taʼlim soatlari ulushini oshirish, talabalarda mustaqil taʼlim olish, tanqidiy va ijodiy fikrlash, tizimli tahlil qilish, tadbirkorlik koʻnikmalarini shakllantirish, oʻquv jarayonida kompetensiyalarni kuchaytirishga qaratilgan metodika va texnologiyalarni joriy etish, oʻquv jarayonini amaliy koʻnikmalarni shakllantirishga yoʻnaltirish, bu borada oʻquv jarayoniga xalqaro taʼlim standartlariga asoslangan ilgʻor pedagogik texnologiyalar, oʻquv dasturlari va oʻquv uslubiy materiallarni keng joriy etish” masalalarida taʼlim oluvchilarning mustaqil taʼlim olishlari, mustaqil ishlash malakalarini uzluksiz oshirish orqali mutaxassislarning zaruriy kompetensiyalarini, ijodiy yaratuvchanlik, tadqiqotchilik, mantiqiy tafakkurini rivojlantirishga alohida eʼtibor qaratilgan. [1]

Bugungi shiddat bilan rivojlanayotgan jamiyatda muvaffaqiyatga erishish uchun talabaning oʻzi sabr-toqat bilan, mashaqqatlardan qoʻrqmay oʻz ustida ishlashi kerak. Buni esa talabaning oʻzi rejalashtiradi va amalga oshiradi. Jamiyatning barcha jabhalaridagi muammolar, oʻzgarishlar professional taʼlim muassasalarida talabalarni tayyorlash jarayoniga ham taʼsir qilib va yangidan yangi talablarni qoʻyadi.

Hozirgi paytda ham nazariy bilim va amaliy koʻnikmaga ega, oʻzgarishlarga moslanuvchan, erkin fikrlaydigan, kasbiy hamda hayotiy muammolarini mustaqil hal qila oladigan mutaxassislarga, kadrlarga ehtiyoj katta. Shu bilan birga, taʼlim muassasalarida talabalardan har tomonlama bilimdonlik, mustaqil fikrlay oladigan, tashkilotchilik qobiliyatiga ega shaxs darajasini talab etadi. Bunday talablarning bajarilishi, albatta, ularni butun hayoti davomida bilim olishga oʻrgatish orqali taʼminlanadi. Faol taʼlim sharoitida oʻzlashtirilgan bilim, egallangan koʻnikma va malakalar mazmunan tizimli va mantiqan tugallangan tarzda shakllantirilib turli ishlab chiqarish vaziyatlarida qoʻllanishga imkon beradi. Taʼlim oluvchilarni faollashtirish ularning mustaqil oʻrganish qobiliyatlarini rivojlantirish imkonini beradi. Mustaqil taʼlim jarayonida talabalarning tashkilotchilik qobiliyatlarini rivojlantirishga muammoning echimi sifatida shuni aytishimiz mumkinki, professional taʼlim muassasalarida ham oʻquv jarayonini bosqichma-bosqich oliy taʼlim tizimidek kredit-modul tizimga oʻtkazishdir. [2]

Ta’lim muhitida modellashtirish usulining foydasiga yana bir dalil – bu modelning prognostik funksiyasi, ijtimoiy obyektning analogini yaratish va uning rivojlanish yo’lini ko’rsatish qobiliyatidir. Umumiy o’rta ta’lim maktablari rahbarlarining boshqaruvchilik kompetensiyasini rivojlantirishning belgilangan darajalari belgilangan kompetensiyalarni rivojlantirishga yo’naltirilgan malaka oshirish natijalarini ilmiy nuqtayi nazardan baholash imkonini beradi. Shunday ekan oldimizga qo’ygan zamonaviy texnologiyalarga asoslangan ta’limning sifati va ularning tayyorgarligiga qo’yiladigan umumiy talablari asosida shakllantirilgan bo’lib, pedagoglarning o’z kasbiy faoliyatiga doir zamonaviy bilim va innovatsiyalar, ilg’or xorijiy tajribalardan samarali foydalanish hamda axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini o’quv jarayoniga keng tatbiq etish darajasini oshirish hisobiga ularning uzluksiz kasbiy rivojlanishdan iboratdir. [3]

Ta’lim tizimini boshqarishda shaxsga alohida hurmat bilan munosabatda bo’lish, unga ishonish, pedagogik faoliyatda subyektning subyektga munosabati darajasiga erishish, o’quvchi va o’qituvchining huquq va manfaatlarini himoya qilish, o’z iste’dodlari va kasbiy mahoratlarini erkin namoyon etish uchun sharoit yaratish insonparvarlik tamoyiliga asoslangan boshqaruv mohiyatini anglatadi. Biz ta’lim-tarbiya jarayonida o’quvchilarning o’zlashtirishi haqidagi ma’lumotlarni yig’amiz, lekin ularning qiziqishlari, xulq-atvori, shaxs sifatidagi yo’nalishiga e’tibor beramiz. Ana shuning uchun ham tarbiya jarayonida ko’plab og’ishlar kuzatiladi. [4]

Xulosa qilib aytganda mazkur tizim talabaning kasbiy rivojlanishi va kamolotiga yo’naltirilganligi bilan alohida ahamiyatga ega. Ilm sohibining butun hayoti davomida bilim olishini ta’minlashga hamda mehnat bozori va zamonaviy talablarga javob bera oladigan inson kapitalini shakllantirishga qaratilgan deb aytish ham mumkin. Bugungi kunda amalga oshirilayotgan ta’lim tizimidagi islohotlar negizida ta’lim oluvchilarning ongliligi va faolligini oshirish uchun o’qitish jarayonini shunday tashkil etish kerakki, bunda talabalar ilmiy bilimlarni hamda ularni amalda qo’llash metodlarini ongli va faol egallab oladigan, ularda ijodiy tashabbuskorlik va o’quv faoliyatida mustaqillik, tafakkur, nutq texnikasini rivojlantirishga xizmat qilishini ta’minlashga e’tibor qaratish eng maqbul ish hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO’YXATI:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 11-iyuldagi “Oliy va o’rta maxsus ta’lim tizimiga boshqaruvning yangi tamoyillarini joriy etish chora-tadbirlari to’g’risida”gi PQ-4391- sonli Qarori. <https://lex.uz/docs/4415478>
2. “O‘zbekiston Respublikasi oliy ta’lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to’g’risida”gi farmoni.
3. R.Boqiyev, A.Ko‘bayev “Maktab ta’limi tashkilotlari rahbar xodimlarini uzluksiz kasbiy rivojlantirish kursi” o’quv-uslubiy qo‘lanma 2024.
4. Qo‘qon davlat pedagogika instituti, Ta’lim menejmenti kafedras G. Radjabova, N.Sotvoldiyeva “Ta’lim muassasasini boshqarishning tamoyillariga zamonaviy yondashuvlar” maqola: 16-may 2024-yil

**RAQAMLI TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA KASBGA
YO’NALTIRISHNING ZAMONAVIY YO’NALISHLARI**

Shakirova Yulduz Saydaliyevna
dotsent, FarPI

Annotatsiya: maqolada raqamli transformatsiya sharoitida kasbga yo’naltirishning zamonaviy yo’nalishlari, ularning ahamiyati va kasbiy yo’naltirish uchun raqamli resurslardan foydalanishning samarali usullari, raqamli texnologiyalar va platformalarning ta’lim jarayoniga, kasbga yo’naltirishdagi o’rni va faoliyati to’g’risidagi nazariy va amaliy jihatlar, shuningdek, kasbga yo’naltirish uchun raqamli vositalardan foydalanishning ahamiyati ko’rib chiqiladi.

Kalit so’zlar: raqamli transformatsiya, kasbga yo’naltirish, raqamli texnologiyalar, platformalar, kasbiy yo’naltirish, onlayn kurslar, raqamli resurslar.

Raqamli transformatsiya so’nggi yillarda butun dunyo bo’ylab amaliyotga tadbiq etilayotgan jarayonlardan biridir. Uning ta’siri turli sohalarga, ayniqsa ta’lim va kasbga yo’naltirishga katta ta’sir ko’rsatmoqda. Xususan, raqamli texnologiyalarning hayotimizga keng joriy etilishi, onlayn ta’lim platformalarining rivojlanishi, virtual reallik va sun’iy intellekt kabi yangi innovatsiyalar yoshlarning kasbga yo’naltirishida yangi imkoniyatlar yaratmoqda.

Hozirgi kunda raqamli transformatsiya butun dunyodagi iqtisodiyot va ijtimoiy hayotning muhim tarkibiy qismlaridan biriga aylandi. Maxsus ta’lim va kasbga yo’naltirish sohasida raqamli texnologiyalar va platformalarning yangilanishi, yoshlarning kasb tanlash jarayoniga ta’sir qiluvchi omillardan biriga aylanmoqda.

Raqamli platforma va resurslar yoshlarga turli kasblarni o’rganish va ularga munosib yo’nalishlarni topish imkoniyatini yaratmoqda. Onlayn kurslar, vebinarlar, va virtual treninglar kasbga yo’naltirish jarayonini ilgarilashtirayotgan omillardan biridir. Bu turdagi resurslar yoshlar uchun tezda ma’lumot olish va kasb tanlash jarayonini har tomonlama olib borish imkoniyatini yaratadi[1].

Kasbiy yo’naltirish sohasida ishlaydigan raqamli servislar, xususan, virtual konsalting va psixologik yordam platformalari yoshlarning kasb tanlashda to’g’ri qaror qabul qilishlariga ko’maklashadi. Onlayn shaxsiy va guruh mutaxassisliklariga yo’naltirishlar, treninglar va muammo echish sessiyalari yordamida har bir yoshga individual yondashuv ko’rsatiladi.

Virtual va augmentirlangan reallik texnologiyalari, kasbga yo’naltirishda yoshlarga yangi imkoniyatlar yaratmoqda. Bu texnologiyalar yoshlarga kasbiy muhitni real vaqtda va aniqlik bilan tajriba qilish imkonini beradi. Masalan, turli xil kasblar bilan bog’liq virtual simulyatsiyalar, yoshlarning kundalik ish hayotiga kirishishlariga imkon yaratadi.

Onlayn kurslar va o‘z-o‘zini o‘rganish imkoniyatlari kasbiy yo‘naltirish uchun muhim vositalardan biridir. O‘quvchilar va talabalar uchun o‘z yo‘qishlari bo‘yicha malakalarni oshirish va yangi sohalarda bilim olish imkoniyatlari mavjud. Bundan tashqari, yoshlar uchun sertifikatlashtirish tizimlari kasbiy malaka va tajribaga ega bo‘lish uchun muhimdir [4].

Sun‘iy intellekt va ma‘lumotlar tahlili yoshlarning shaxsiy qiziqishlari, iste‘dodlari va qobiliyatlarini tahlil qilishga yordam beradi. Bu, o‘quvchilarni ularning kuchli tomonlariga va mos kasblarga yo‘naltirishga imkon beradi. Yangilangan algoritmlar asosida ishlab chiqilgan testlar va anketalar yordamida, yoshlar uchun individuallashtirilgan kasbga yo‘naltirish takliflari mavjud.

Sun‘iy intellekt - bu kompyuterlar va mashinalarning insonning intellektga o‘xshash fikrlash, qaror qabul qilish va ta‘lim olish qobiliyatlarini taqdim etuvchi texnologiyadir. Hozirgi kunda sun‘iy intellekt kasbiy yo‘naltirishda yangi va samarali imkoniyatlar yaratmoqda[5]. Sun‘iy intellekt insonning shaxsiy qobiliyatlarini, qiziqishlarini va potentsialini tahlil qilish va ish faoliyati uchun mos kasblarni topishda muhim vosita bo‘lib xizmat qilmoqda.

Sun‘iy intellektning kasbga yo‘naltirishdagi imkoniyatlari va samarali foydalanish usullari sifatida quyidagilardan foydalaniladi:

1. Shaxsiy qobiliyatlarni tahlil qilish va prognoz qilish. Sun‘iy intellekt kasbga yo‘naltirishda yoshlarning shaxsiy qobiliyatlarini va qiziqishlarini aniqlashda muhim rol o‘ynaydi. Mashinani o‘rganish algoritmlari va ma‘lumotlar tahlili yoshlarning shaxsiy ma‘lumotlariga, masalan, o‘qish natijalari, psixologik profillari, xobbi va qiziqishlariga qarab to‘g‘ri kasb tavsiyalarini berishga yordam beradi. Shuningdek, sun‘iy intellekt yoshlarning shaxsiy va professional maqsadlariga mos keladigan kasblarni topish uchun prognozlar berishda foydalaniladi.

Masalan, psixologik testlar: sun‘iy intellekt asosida ishlagan testlar yoshlar uchun ularning qobiliyatlarini, qiziqishlarini va mavjud imkoniyatlarini tahlil qiladi. Bu testlar yoshlarning kasbga yo‘naltirishga aniq va individuallashtirilgan yondashuvni ta‘minlaydi.

2. Individuallashtirilgan tavsiyalar va yordam. Sun‘iy intellekt kasbga yo‘naltirishda yoshlarga individuallashtirilgan tavsiyalar berish imkoniyatini yaratadi. sun‘iy intellekt, insonning psixologik holatini, qobiliyatlarini va ish faoliyatiga bo‘lgan qiziqishlarini baholagan holda, o‘zining xususiy tavsiyalarini ishlab chiqadi. Bu kasbga yo‘naltirish jarayonini nafaqat jadallashtiradi, balki uni aniq va individuallashtirilgan qiladi.

Masalan, shaxsiy kasbga yo‘naltirish xizmatlari: sun‘iy intellekt yoshlarning shaxsiy ma‘lumotlari va qiziqishlariga asoslanib, ularga turli kasblarni tavsiya qiladi. Bu turdagi platforma yoshlarga kasb tanlashda yordam beradi va ularni o‘zlariga mos keladigan yo‘nalishlarga yo‘naltiradi.

Onlayn konsultatsiyalar: sun‘iy intellekt asosida ishlaydigan onlayn konsultantlar yoshlar uchun kasb tanlashda ko‘maklashadi va ularni yangi imkoniyatlar haqida xabardor qiladi.

3. Kasbiy malaka va tajribaga yo‘naltirish. sun’iy intellekt, yoshlarning malaka va tajribasini aniqlash va ularga mos keladigan professional yo‘nalishlarga yo‘naltirishda foydalaniladi. Sun’iy intellekt yoshlarning qiziqishlariga va qobiliyatlariga asoslanib, ularni kasbiy yo‘naltirishda mos malaka talab qiladigan sohalarga yo‘naltiradi.

Masalan, onlayn kurslar va treninglar: sun’iy intellekt yoshlar uchun kasbiy malaka va bilimlarini oshirish uchun onlayn kurslar va treninglar tavsiya qiladi. Bu kurslarda talabalarning shaxsiy talablari va qiziqishlariga mos keluvchi malakalar taqdim etiladi.

4. Shaxsiy imkoniyatlarni kuzatish va monitoring: sun’iy intellekt yoshlarning kasbiy rivojlanishini kuzatish va monitoring qilishda ham foydalaniladi. U kasbga yo‘naltirish jarayonini doimiy ravishda baholaydi va yoshlarning muvaffaqiyatli rivojlanishini ta’minlaydi.

Masalan, ma’lumotlarni kuzatish: sun’iy intellekt yoshlarning tajribasi va qarorlarini tahlil qilish orqali kasbga yo‘naltirishni doimiy ravishda monitoring qilib, ularni yangi imkoniyatlar bilan ta’minlaydi.

Karer ko‘rsatkichlari: sun’iy intellekt yoshlarning professional rivojlanishini kuzatish va ularga mos keluvchi kasbiy yo‘nalishlarni tavsiya qilish orqali, kasbiy jarayonlarda yangi imkoniyatlar yaratadi.

Xulosa qilib aytganda, raqamli transformatsiya zamonaviy kasbga yo‘naltirishning eng muhim omillaridan biridir. Ondagi yangi texnologik imkoniyatlar yoshlarning kasb tanlash jarayonini yanada zamonaviy va samarali qiladi. Bu holatda, raqamli platformalar, sun’iy intellekt va virtual reallik texnologiyalari yoshlarning shaxsiy qiziqishlari va qobiliyatlariga mos kasblarni tanlashlariga yordam beradi. Kasbiy yo‘naltirishda raqamli texnologiyalarning samarali tadbiq etilishi ta’lim va kasb tanlash jarayonini yanada jadallashtiradi.

Sun’iy intellekt kasbga yo‘naltirishda yoshlar uchun yangi va samarali imkoniyatlar yaratmoqda. U shaxsiy qobiliyatlar, qiziqishlar va kasbiy maqsadlarga mos keluvchi tavsiyalar va individuallashtirilgan yondashuvlarni ta’minlaydi. Bu kasbiy yo‘naltirish jarayonini jadallashtirish, aniqlashtirish va individuallashtirish orqali yoshlarga o‘ziga mos kasbni tanlashda yordam beradi. Sun’iy intellekt kasbga yo‘naltirishni yangi darajaga ko‘tarib, yoshlarning ish faoliyatiga mos keladigan imkoniyatlar bilan ta’minlashga yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Lavrova M. A. Raqamli transformatsiya va kasbiy ta’lim // Oliy ta’lim jurnali. – T. 15, №3. 2022.
2. Hamidov B. Zamonaviy ta’limda raqamli texnologiyalarni qo‘llash. Toshkent: O‘zbekiston Respublikasi Ta’lim vazirligi, 2020.
3. Shukurova, S. Pedagogik texnologiyalar va ta’limdagi innovatsiyalar. Buxoro: Buxoro Davlat Universiteti nashriyoti, 2021.
4. Ivanova, T. V. Onlayn platformalar va kasbga yo‘naltirish. // Ta’lim va texnologiyalar. – T. 10, №2. 2021.

**KASBGA YO‘NALTIRISHDA PROGNOZLASH USULLARINING
BALANSLI MODELLARDAN FOYDALANISH TEXNOLOGIYALARI**

Raximov Abdulaxad Nematovich,
TDIU Samarqand filiali katta o‘qituvchisi

Annotatsiya: Maqolada milliy kontent kasbga yo‘naltirish jarayonlarini prognozlash yordamida tashkil etish texnologiyalari tahlil qilinadi. O‘zbekistonning milliy qadriyatlari va pedagogik tajribalariga asoslangan holda proznoz o‘tkazish, modellarni o‘rganish va ulardan samarali foydalanish usullari ko‘rib chiqiladi. Shuningdek, proznozlashtirishning ta’limda qo‘llanishi orqali o‘quvchilarning kasbiy bilim va ko‘nikmalarini shakllantirishga oid tavsiyalar beriladi.

Kalit so‘zlar: Milliy kontent, raqamli texnologiyalar, kasbga yo‘naltirish, innovatsion texnologiyalar, model, balansli model.

Tarmoqning iqtisodiy prognozlashi ishlab chiqarish muammolari ko‘lamida-tarmoq va tarmoqlararo ko‘rib chiqiladi. Ular bir-biridan ham tadqiqot obyekti, ham ishlab chiqarishni boshqarish maqsadi bo‘yicha farq qiladi. Tarmoq ko‘lamida tarmoq unga kiradigan ishlab chiqarish birlashmalari va korxonalarining majmuasi sifatida ko‘rib chiqiladi. Bu erda prognozning vazifasi tarmoq (unga kiruvchi kichik tizimlar sifatida) faoliyatining turli yo‘nalishlari bo‘yicha rivojlanish tendensiyalarini aniqlash va olingan natijalarni tarmoqning keyingi rivojlanish dasturini ishlab chiqish, undan foydalanish va tizimni hamda uni boshqarish tuzilmasini mukammallashtirish bo‘ladi.

Shuning uchun kasbga yo‘naltirishda prognozlash usullarining balansli modellardan foydalanish texnologiyalari qilish ta’limda dolzarb masalalardan biridir.

Tarmoqni iqtisodiy prognozlashtirish obyektlari quyidagilar:

- tarmoqda ilmiy-texnik taraqqiyot;
- xalq xo‘jaligining tarmoq mahsulotlariga talablari; tarmoqning ishlab chiqarish resurslariga talabi;
- tarmoqning ishlab chiqarish imkoniyati, uning shakllanishi va ishlatilishi;
- tarmoqda xo‘jalik jarayonlarini tashkil qilish va boshqarishni takomillashtirish;
- tarmoqning xalqaro aloqalari va ularning rivojlanishi.

Tarmoqni prognozlashning uslubiyati ikki yondashuvga asoslanadi:

- me‘yorli;
- qidiruvli.

Me‘yorli yondashuv asosini xalq xo‘jaligi masalalaridan kelib chiqib rivojlanish maqsadining qo‘yilishi tashkil qiladi. Bunday maqsadlar quyidagicha bo‘lishi mumkin:

- tarmoq mahsulotiga jamiyat talabini to‘la qondirish;
- ishlab chiqarish samaradoriligini oshirish;
- eksportga mahsulot etkazib berishni ko‘paytirish va boshqalar.

Qidiruvli yondashuv tarmoq rivojlanishidagi tendensiyalar va ko‘rinishlar qonuniyatlarini o‘rganishdan tarkib topadi. Bunday yondashuvdan maqsad shunday rivojlanish darajasini aniqlashdan iboratki, qaysiki unga tarmoqda prognozlash davri boshida yuzaga kelgan qonuniyatlarni kelajak-da saqlab qolish natijasida erishish mumkin.

Ikki yondashuvning uslubiy yagonaligi tarmoq prognozini ishlab chiqishning quyidagi bosqichlari ketma-ketligini aniqlaydi:

1. Tarmoq rivojlanishini o‘tgan va hozirgi davr uchun tasvirlash va tahlil qilish, qabul qilingan reja qarorlari natijalarini baholashni o‘z ichiga olgan holda.

2. Qidiruvli yondashuv asosida tarmoq rivojlanishining asosiy yo‘nalishlarini prognozlash.

3. Tarmoq rivojlanishining maqsad va asosiy vazifalarining qo‘yish, asosiy yo‘nalishlarini me‘yorli yondashuv asosida prognozlash.

4. “Uzilish”larni ko‘rintirish, ularni tahlil qilish va rivojlanish muammolarini qo‘yish. Muammolarni echish yo‘llari va ular asosida tarmoq rivojlanishining variantlarini ishlab chiqish.

5. Rivojlanish variantlarini tanlash va tarmoqlararo balans uchun boshlang‘ich axborotlarni ishlab chiqish.

Tarmoqni iqtisodiy prognozlashni barchatashkil qilishlarning bosh elementi prognozlashni uning asosiy yo‘nalishlari bo‘yicha bevosita o‘tkazishni o‘z ichiga oluvchi ikkinchi va uchinchi bosqichlar sanaladi. Bu jarayon, o‘z navbatida, bir qancha bosqichlar (davrlar) tarkib topadi.

1. Prognozni ishlab chiqishga vazifani shakllantirish (prognozlashdan oldingi tadqiqot davri);

2. Obyektni prognozlash;

3. Prognozning haqqoniyligini baholash.

Tarmoqlararo balans usuli jadvalni anglatib, unda xalq xo‘jaligi n ta ishlab chiqaruvchi tarmoqdan tashkil topgan bo‘ladi. O‘z navbatida tarmoqlar balansda ikki marta, ya‘ni birinchi marta ishlab chiqaruvchi sifatida, ikkinchi marta iste‘molchi tarmoq sifatida ishtirok etadi. Ishlab chiqaruvchi tarmoqlarga satrlar, iste‘molchi tarmoqlarga ustunlar mos keladi.

1-jadval.

Tarmoqlararo balans

Ishlab chiqaruvchi tarmoqlar	Yalpi mahsulot miqdori	Iste‘molchi tarmoqlar					Yakuniy mahsulot miqdori
		1	...	j	...	m	
1	X_1	x_{11}	...	x_{1j}	...	x_{1m}	Y_1

2	X_2	x_{21}	$\dots$	x_{2j}	$\dots$	x_{2m}	Y_2
i	X_i	x_{i1}	$\dots$	x_{ij}	$\dots$	x_{im}	Y_i
n	X_n	x_{n1}	$\dots$	x_{nj}	$\dots$	x_{nm}	Y_n

O‘z navbatida ushbu tarmoqlararo balans jadvalini matematika asosida quyidagi tenglamalar sistemasi ko‘rinishida ifodalash mumkin.

[illegible]

yoki qisqacha

$$X_i = \sum_{j=1}^m x_{ij} + Y_i \quad i = \overline{1, n}$$

Ushbu tenglamaga ishlab chiqarishning balans tenglamalari deb aytiladi.

Ijtimoiy mahsulotni ishlab chiqarish va taqsimlashning tarmoqlararo balansi natura yoki qiymat shaklida ham ifodalanishi mumkin. Qiymatli balansda $X_1, X_2, \dots, X_n$ o'zgaruvchilar $1, 2, \dots, n$ tarmoqlarning yalpi mahsulotining hajmining qiymatli ifodasini anglatadi. x_{ij} - miqdor j -tarmoqda bir birlik mahsulot ishlab chiqarish uchun i -tarmoqdan sarflanadigan xarajatlar miqdorini anglatadi. Y_i - tarmoqning yakuniy mahsulotining hajmining qiymatli ifodasini bildiradi.

Xulosa qilib aytganda, balansda $X_1, X_2, \dots, X_n$ o'zgaruvchilar $1, 2, \dots, n$ turdagi ishlab chiqarilgan yalpi mahsulotni hajmini natural birliklarida ifodalaydi. x_{ij} - miqdor j - tarmoqda bir birlik mahsulot ishlab chiqarish uchun i - tarmoqdan yuborish kerak bo'lgan mahsulot miqdorini anglatadi. Y_i - miqdor i - tarmoqning yakuniy mahsulot miqdorini natural ko'rinishda anglatadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Raximov Abdulaxad Nematovich. Econometric analysis of production by german method. May.31.2022. *European Journal of Interdisciplinary Research and Development*, 3, 153–157. Retrieved from <http://ejird.journalspark.org/index.php/ejird/article/view/47>
2. Raximov Abdulaxad Nematovich. ECONOMETRIC ANALYSIS OF THE PRODUCTION OF CERTAIN AGRICULTURAL PRODUCTS IN THE ECONOMY. <http://sbtsuejournals.uz/index.php/EFI/article/view/13>

RAQAMLI TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA MEHNAT BOZORI TALABLARI

Izetaeva Gulbaxar Keunimjaevna

dotsent, NII

Annotatsiya: Zamonaviy ish beruvchilar xodimlardan yuqori darajadagi raqamli savodxonlik, tez moslashish qobiliyati, ma’lumotlar va raqamli vositalar bilan ishlash ko’nikmalarini talab qiladi. Bu korxonalar raqamli texnologiyalarni tahlil qilish va loyihalarni boshqarishdan tortib, xizmat ko’rsatish va texnik qo’llab-quvvatlashgacha bo’lgan turli faoliyat sohalariga integratsiya qila oladigan xodimlarga tobora ko’proq ehtiyoj sezayotgani bilan bog’liq.

Bundan tashqari, raqamli iqtisodiyotning rivojlanishi bilan yumshoq ko’nikmalar - tanqidiy fikrlash, ijodkorlik, muloqot va jamoada ishlash qobiliyatlarini rivojlantirishga bo’lgan ehtiyoj ortib bormoqda. Ushbu ko’nikmalar moslashuvchan va ko’p vazifali raqamli jarayonlar sharoitida muvaffaqiyatli ishlashga yordam beradi. O’zgartirishlarga javoban, ta’lim muassasalari va mutaxassislarni tayyorlash dasturlari raqamli texnologiyalar va yangi ish usullari bilan bog’liq mavzularni moslashtirishlari va o’quv kurslariga kiritishlari kerak. Ta’lim bitiruvchilarga mehnat bozorida raqobatbardosh va talabgir bo’lishga yordam beradigan ko’nikmalarni rivojlantirishga qaratilgan bo’lishi kerak. [1]

Raqamli transformatsiyaning asosiy jihatlari, shuningdek, raqamli inklyuzivlik va aholining keng qatlamlari uchun texnologiyalarning mavjudligi masalalari bo’lib, bu raqamli tengsizlikni kamaytirishga yordam beradi va kasbiy rivojlanish uchun teng imkoniyatlarni ta’minlaydi.

Kalit so’zlar: Raqamli transformatsiya, ish ko’nikmalari, raqamli savodxonlik, avtonomlashtirish, sun’iy intellekt, ma’lumotlar tahlili, moslashuvchanlik, tanqidiy fikrlash.

Kirish: Iqtisodiyot va jamiyatning barcha sohalarini qamrab olgan raqamli transformatsiya mehnat bozorini sezilarli darajada o’zgartirib, xodimlarning malakasi va ko’nikmalariga yangi talablarni shakllantiradi. Avtomatlashtirish, sun’iy intellekt va biznes jarayonlarini raqamlashtirish kabi texnologiyalarning rivojlanishi nafaqat kasblar tarkibini o’zgartiradi, balki zamonaviy tashkilotlar oldiga o’z xodimlarini yangi sharoitlarga moslashtirish vazifasini qo’yadi. Natijada an’anaviy rollar va kasblar transformatsiyalanadi va o’ziga xos bilim va ko’nikmalarni talab qiladigan yangi kasblar paydo bo’ladi.

Birinchi navbatda, asosiy raqamli vositalar, dasturiy ta’minot va tahliliy tizimlar bilan ishlash ko’nikmalarini o’z ichiga olgan raqamli savodxonlik zarurati paydo bo’ladi. Biroq, hozirgi sharoitda bu etarli emas. Kompaniyalar murakkab vazifalarni hal qilish, tanqidiy fikrlash, innovatsion yondashuv va o’zgaruvchan sharoitlarga tez moslashish qobiliyatiga ega bo’lgan xodimlarga intiladi. Jahon iqtisodiy forumi ma’lumotlariga ko’ra, 2025-yilga borib ishchilarning qariyb 50

foizi yangi texnologiyalar talablariga javob berish uchun o‘z kasbiy ko‘nikmalarini qayta ko‘rib chiqishlari kerak bo‘ladi. [2]

Shu bilan birga, o‘zgarishlar raqamli muhitda samarali ishlay oladigan mutaxassislarni tayyorlash uchun o‘quv dasturlarini modernizatsiya qilishni talab qiladigan ta’lim tizimiga ham ta’sir qiladi. Dasturlarni bozorning zamonaviy talablariga moslashtirish, dasturlash, ma’lumotlarni tahlil qilish va loyihalarni boshqarish kurslarini joriy etish kasbiy tayyorgarlikning asosiy jihatlariga aylanmoqda.

Raqamli texnologiyalarni joriy etish, shuningdek, raqamli inklyuziya, aholining barcha qatlamlari uchun ta’lim va kasbiy imkoniyatlardan teng foydalanish masalalarini ham ochib beradi. Bu, ayniqsa, raqamli tengsizlikni kamaytirish va kasbiy o‘sish va karyera rivojlanishi uchun teng sharoitlarni ta’minlash uchun muhimdir. [3]

Raqamli transformatsiya sharoitida mehnat bozori talablarini tahlil qilish tashkilotlar va davlat muassasalariga raqamli vositalardan samarali foydalanish va zamonaviy tez o‘zgaruvchan dunyo sharoitiga moslasha oladigan ishchi kuchini qanday tayyorlashni tushunishga yordam beradi.

Dolzarblik: O‘zbekiston uchun raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi va mamlakat iqtisodiy va ijtimoiy tuzilmalarining modernizatsiya qilinishi bilan bog‘liq. So‘nggi yillarda O‘zbekiston hukumati turli sohalarni, jumladan, ta’lim, sog‘liqni saqlash, davlat boshqaruvi va biznesni raqamlashtirish bo‘yicha tashabbuslarni faol amalga oshirmoqda. Bu o‘zgarishlar zamonaviy talablarga javob beradigan yangi kompetensiya va ko‘nikmalarga ega mutaxassislarni tayyorlashni taqozo etmoqda.

Mamlakatimizning 2020-2030-yillarga mo‘ljallangan raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish strategiyasiga ko‘ra, raqamli vositalar va yangi texnologiyalar bilan samarali ishlay oladigan kadrlarni tayyorlash asosiy vazifalardan biri hisoblanadi. Bu esa ta’lim dasturlarini modernizatsiya qilish, aholi o‘rtasida kasbiy tayyorgarlikni kuchaytirish va raqamli savodxonlikni rivojlantirish zaruratini yuzaga keltirmoqda. O‘zbekistonda axborot texnologiyalari, ma’lumotlar va kiberxavfsizlik sohasidagi mutaxassislarga, shuningdek, raqamli marketing va loyihalarni boshqarish ko‘nikmalariga ega bo‘lgan xodimlarga bo‘lgan talabning o‘sishi kuzatilmoqda. Ayrim sohalarda malakali kadrlar etishmasligi jiddiy muammolardan biri bo‘lib qolmoqda, bu esa mehnat bozorida malakali mutaxassislar tanqisligiga olib kelmoqda. Bunga javoban turli tashabbuslar ta’lim sifatini yaxshilash va ta’lim dasturlarining ommabopligini oshirishga qaratilgan. Oliy ta’lim muassasalari va professional ta’lim muassasalari o‘quv dasturlariga dasturlash, ma’lumotlar tahlili va raqamli texnologiyalar kurslarini kiritish tobora dolzarb bo‘lib bormoqda. [4]

Bundan tashqari, raqamli transformatsiya xodimlarning o‘zgaruvchan mehnat sharoitlariga muvaffaqiyatli moslashishiga yordam beradigan kreativlik, tanqidiy fikrlash va jamoaviy ishlash qobiliyati kabi yumshoq ko‘nikmalarni rivojlantirishni talab qiladi. Raqamlashtirish sharoitida bunday ko‘nikmalarga

bo‘lgan ehtiyoj faqat ortadi, chunki kompaniyalar tobora ko‘proq xodimlarning nafaqat texnik qobiliyatlariga, balki ularning tez o‘zgaruvchan va innovatsion muhitda o‘zaro ta’sir qilish qobiliyatiga ham e’tibor qaratmoqdalar.

Tahlil: So‘nggi uch yilda O‘zbekiston raqamli iqtisodiyotni faol rivojlantirmoqda va raqamli transformatsiya talablarini hisobga olgan holda mehnat bozorini modernizatsiya qilmoqda. Muhim bosqichlar raqamli infratuzilmani sezilarli darajada rivojlantirish, yangi texnologiyalarni joriy etish va IT sohasida ish bilan ta’minlash imkoniyatlarini kengaytirishni o‘z ichiga oladi. Mamlakatda bir nechta IT-parklar va markazlar tashkil etilgan bo‘lib, ularda mutaxassislarning o‘qishi va bandligi faol qo‘llab-quvvatlanmoqda, bu esa kadrlar malakasi darajasining o‘sishiga xizmat qilmoqda.

Raqamlashtirish nafaqat yuqori texnologiyali tarmoqlarga, balki iqtisodiyotning an’anaviy tarmoqlariga ham ta’sir ko‘rsatdi. Bu IT, katta ma’lumotlar, sun’iy intellekt va boshqa zamonaviy texnologiyalar bo‘yicha ko‘nikmalarga ega bo‘lgan xodimlarni tayyorlash zaruratini keltirib chiqardi. "Raqamli O‘zbekiston - 2030" dasturi va boshqa davlat tashabbuslari raqamli savodxonlikni mustahkamlash, raqamli xizmatlar sifati va ommabopligini oshirishga qaratilgan. [3]

Bundan tashqari, COVID-19 pandemiyasi sharoitida O‘zbekiston ta’lim va davlat xizmatlarini raqamlashtirish bo‘yicha chora-tadbirlarni kuchaytirdi, bu esa onlayn ta’lim olish va ishlash imkoniyatlarini yaxshilash, shuningdek, zamonaviy mehnat bozorida talab yuqori bo‘lgan mutaxassislarni tayyorlashga yordam berdi. Ushbu o‘zgarishlar natijasida shahar va qishloq tumanlari o‘rtasidagi raqamli tafovut qisqarishi, iqtisodiyot esa **IT-sohasining o‘sishi** uchun yangi rag‘batlar olishi kutilmoqda: O‘zbekistonda IT-park rezidentlari soni **4000 dan ortiq ish o‘rinlarini** taqdim etuvchi **350 ta kompaniyaga** etdi. 2024-yilga borib sektorda ishlovchilar sonini **40 ming kishiga**, rezidentlar sonini esa 40 ming kishiga etkazish rejalashtirilgan. **"Bir million dasturchi"** dasturi aholini, jumladan, qishloq joylardagi yoshlarni dasturlashga o‘rgatadi. Kurslardan minglab ishtirokchilar allaqachon foydalangan.[4]

Raqamli xizmatlarni kengaytirish: Davlat boshqaruvini raqamlashtirish doirasida Yagona interaktiv xizmatlar portali orqali **178 ta elektron** xizmatlar taqdim etildi. Bu aholining vaqt va mablag‘ sarfini sezilarli darajada kamaytirdi. O‘zbekiston, shuningdek, Janubiy Koreya kabi xalqaro hamkorlar bilan elektron hukumat tizimiga ilg‘or texnologiyalarni joriy etish bo‘yicha hamkorlikni mustahkamlamoqda.

Raqamli savodxonlik: Raqamli iqtisodiyot tashabbuslari doirasida IT va raqamli texnologiyalar bo‘yicha ta’lim dasturlari soni ko‘paymoqda. Mamlakatimiz oliy ta’lim muassasalari tomonidan ma’lumotlarni tahlil qilish, dasturiy ta’minotni ishlab chiqish va kiberxavfsizlik bo‘yicha ko‘nikmalarni rivojlantirishga qaratilgan kurslar yo‘lga qo‘yilgan. [1]

Texnologik infratuzilma: Toshkent va boshqa hududlarda IT-parklar filiallari va mutaxassislarni tayyorlash markazlari ochilmoqda. Texnoparklar

modernizatsiya qilinmoqda, jumladan, laboratoriyalar va ishlanmalar markazlari rivojlantirilmoqda. IT-xizmatlar va dasturiy ta’minot eksporti ko’payishi kutilmoqda.

Mehnat bozori: Kadrlarga qo’yiladigan asosiy talablar katta ma’lumotlar, sun’iy intellekt va IoT bilan ishlash ko’nikmalarini o’z ichiga oladi. Raqamli marketing, loyihalarni boshqarish va dasturlash sohasida mutaxassislariga bo’lgan talab ortib bormoqda. 2023-yilda O’zbekiston yalpi ichki mahsulotida IT-sohasining ulushi 3 foizdan pastligicha qolmoqda, ammo investitsiya va ta’lim tashabbuslari hisobiga sezilarli o’sish kutilmoqda.[5]

Xulosa: Raqamli transformatsiya mehnat bozorini sezilarli darajada o’zgartirib, xodimlarning malakasi, ko’nikmalari va moslashuvchanligiga yangi talablarni shakllantiradi. Sun’iy intellekt, katta ma’lumotlar, buyumlar interneti va avtomatlashtirish kabi texnologiyalar nafaqat iqtisodiy o’sish drayverlari, balki an’anaviy kasbiy kompetensiyalar uchun chaqiriqlar ham bo’ldi. Bunday sharoitda kelajakdagi mehnat bozoridagi muvaffaqiyatlar xodimlarning ta’lim olish, raqamli texnologiyalarni o’zlashtirish va tanqidiy fikrlash, ijodkorlik va loyihalarni boshqarish kabi yumshoq ko’nikmalarni rivojlantirish qobiliyatiga bog’liq ekanligi ayon bo’ladi.

O’zbekistonda bu jarayonlarga davlatning raqamlashtirish strategiyasi tufayli kuchli turtki berildi. Raqamli iqtisodiyot sharoitida samarali ishlay oladigan kadrlarni shakllantirishda IT-parklarni tashkil etish, elektron hukumat tizimini rivojlantirish va raqamli ta’lim texnologiyalarini joriy etish kabi kasbiy tayyorgarlik dasturlari va tashabbuslari muhim rol o’ynaydi. Shahar va qishloq tumanlari o’rtasidagi raqamli tafovutni bartaraf etish alohida ahamiyatga ega bo’lib, bu ijtimoiy va iqtisodiy inklyuzivlikka yordam beradi.

Shu bilan birga, raqamli transformatsiya nafaqat xodimlardan, balki ta’lim, biznes va davlat boshqaruvi tizimlaridan ham moslashuvni talab qiladi. O’quv dasturlari yangi voqeliklarni hisobga olgan holda qayta ko’rib chiqilishi kerak, ish beruvchilar esa o’z xodimlarini qayta tayyorlashga faol sarmoya kiritishi kerak.

Raqamli transformatsiya chaqiriqlariga muvaffaqiyatli javob berish uchun barcha manfaatdor tomonlar - davlat, biznes, ta’lim muassasalari va xodimlarning o’z sa’y-harakatlarini birlashtirish kerak. Bu esa shiddat bilan o’zgarib borayotgan dunyoda malakali kadrlar tayyorlash va iqtisodiyotning barqaror rivojlanishini ta’minlaydi.

ADABIYOTLAR RO’YXATI:

1. **Научные публикации:** «Цифровая экономика и её влияние на рынок труда». Академический журнал АРЕС, Узбекистан, 2021. Романова, В. В. «Анализ цифровой трансформации экономики и её влияние на занятость». Российский экономический журнал, 2020 г.
2. Schwab, K. *The Fourth Industrial Revolution*. World Economic Forum, 2016.
3. Susskind, D. *A World Without Work: Technology, Automation, and How We Should Respond*. 2020.

DARSLARNI STEAM YONDASHUV ORQALI O’RGATISHNING INNOVATSION USULLARI

Mirzayeva Lobar Elmurotovna

Toshkent amaliy fanlar universiteti katta o’qituvchisi

Annotatsiya: *Respublikamiz ta’lim muassasalarida yangi yondashuv asosida o’qitish metodikasini yanada takomillashtirish, ta’lim-tarbiya jarayonlariga individuallashtirish tamoyillarini bosqichma-bosqich tatbiq etish, ta’lim tizimiga zamonaviy innovatsion usullarini joriy etishga alohida e’tibor qaratilmoqda. Maqolada STEAM - texnologiyasining dolzarbligi, hozirgi kundagi ahamiyati uning o’quvchi yoshlar uchun nostandart fikrlashni, muammoga bir qancha echim topa olishini amalda o’rgatish va geografiya darslarida bu yondashuvdan foydalanish bo’yicha pedagogik tavsiyalar yoritilgan.*

Kalit so’zlar: *STEM, STEAM, IT, ta’lim tizimi, geografiya ta’limi, innovatsion texnologiyalar, robotatexnika, dasturlash, texnologiya, zamonaviy ta’lim, sodd va murakkab sxema, dizayn, modellash.*

O’zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018 yil 5 sentabrdagi “Maktabgacha va maktab ta’limi tizimiga boshqaruvning yangi tamoyillarini joriy etish chora-tadbirlari to’g’risida”gi PQ-3931 son qarorida xalq ta’limi tizimini isloh qilishning asosiy yo’nalishlari sifatida xalq ta’limi tizimiga ilg’or xorijiy tajribani, o’quv-tarbiya jarayoniga zamonaviy pedagogik texnologiyalarni, shu jumladan ta’lim berishning innovatsion usullarini joriy etish muhimligi belgilangan. “2018-2021 yillarda O’zbekiston Respublikasi xalq ta’limi tizimini yanada takomillashtirish bo’yicha chora-tadbirlar dasturi” II bo’lim, 11-bandi: Umumiy o’rta ta’limning yangi davlat ta’lim standartlari va o’quv dasturlarini takomillashtirish va shu bilan birga STEAM metodlarini bosqichma-bosqich amaliyotga joriy etish masalalari alohida keltirib o’tilgan.

STEAM ta’limi dunyoning ko’plab mamlakatlarida ta’limga qimmatli yondashuv sifatida tobora ko’proq tan olinmoqda. U o’quvchilarni tez o’zgaruvchan global iqtisodiyot talablariga tayyorlaydi va ularni ilm-fan, texnologiya, muhandislik, san’at va matematikani o’z ichiga olgan keng ko’lamli martabalarda muvaffaqiyat qozonish uchun zarur bo’lgan ko’nikmalar bilan jihozlaydi. STEAM fanlarini o’qish davomida o’quvchida quyidagi qobiliyatlar shakllanadi: muammoni hal qila olish; kreativlik; tanqidiy fikrlash; jamoaviy ishlay olish; mustaqil fikrlash; tashabbuskorlik; kommunikasiya; raqamli savodxonlik.

O’zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni, 29.04.2019 yildagi PF-5712-son “O’zbekiston respublikasi xalq ta’limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to’g’risida” gi ta’limda STEAM yondashuv umumta’lim maktablarida sinf-dars tizimidan loyihaviy faoliyatga tomon o’tish, fundamental bilimlarni funksional bilimlarga ko’chirish, ularni amaliyotda faol

qo‘llash jarayoni orqali fanlar integratsiyasi, kesishmasida muammolar echimining yangicha yo‘llarini izlash, lozim topilsa, kashf etishga yo‘naltirish kabi vazifalarni qo‘yadi.

STEAM yondashuvi olingan bilimlarni haqiqiy hayotga mahorat bilan qo‘llashni o‘rgatishdir. Bu maktab o‘quvchilariga faqatgina ba’zi g‘oyalarga ega bo‘lishni emas, balki ularni haqiqatda ishlatish va amalga oshirish imkonini beradi. Haqiqatda ishlatilishi mumkin bo‘lgan bilimlar qimmatlidir. STEAM ta’limida pedagogik texnologiyaning ahamiyatini izchil ta’kidlaydi. Texnologiya vositalaridan foydalangan holda o‘quvchilar murakkab tushunchalarni o‘rganishlari, muammolarni birgalikda hal qilishlari va tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishlari mumkin. Interfaol simulyatsiyalar, virtual haqiqat va kengaytirilgan haqiqat o‘quvchilarga fandagi mavhum tushunchalarni tasavvur qilish va tushunishga imkon beradigan immersiv tajribalarni taqdim etadi. Kodlash va dasturlash uchun raqamli vositalar texnologik savodxonlikni oshiradi va hisoblash tafakkurini rivojlantiradi.

STEAM ta’limi amaliy mashg‘ulotlar yordamida ilmiy - texnik bilimlarni real hayotda qo‘llash tushuniladi. 2020 - yilning 13-mart kuni Xalq ta’limi vazirligi qoshidagi Respublika ta’lim markazida umumiy o‘rta ta’limning Milliy o‘quv dasturini yaratish doirasida O‘zbekistonda STEAM ta’limni rivojlantirish istiqbollari muhokama qilindi. Bunda olimlar, amaliyotchi o‘qituvchilar, ta’lim sohasi ekspertlari ishtirok etdilar. Quyida STEAM texnologiyasini geografiya darslarida qo‘llagan holda olingan natijalar bilan o‘rtoqlashamiz. Geografiya darslari 10-sinfda “Afrika subregionlari” mavzusi STEAM texnologiyasini qo‘llagan holda o‘tkazildi. O‘quvchilar guruhlariga bo‘lingan holda Afrikadagi qadimiy Misrda joylashgan dunyoning 7 mo‘jizasidan biri bo‘lgan piramidalarni o‘z qo‘llari bilan bunyod etadilar.

Darsni zamonaviy texnik vositalarga tayangan holda o‘tish maqsadga muvofiqdir. O‘quvchilarni bilish ehtiyojini shakllantirish, tafakkurni kuchaytirish zarur. Buning uchun o‘tilgan mavzudan savollar berish va har bir o‘quvchini o‘z fikrini eshitish kerak, so‘ngra umumiy xulosani o‘qituvchi keltirib chiqaradi. Amaliy mashg‘ulot va mustaqil ta’limga e’tiborni kuchaytirish kerak. Fikrlashga o‘rgatish pedagogikaning asosiy yo‘nalishidir.

O‘quvchilarning o‘zlashtirishini to‘g‘ri kuzatib borishi va ularning bilimini adolatli baholashi kerak, unda reyting tizimiga qat’iy amal qilish zarur.

STEM ta’limi elementlari bilan geografiya darsi. STEM doirasida atrof-muhitni o‘rganish uchun bir nechta amaliy yondashuvlar mavjud: So‘rovga asoslangan ta’lim, loyihaga asoslangan ta’lim, texnologiyaga asoslangan ta’lim, dala ishi va tajribaviy o‘rganish, fanlararo ta’lim.

O‘quvchilar quyosh, shamol va gidroenergetika kabi turli xil muqobil energiya manbalarini tadqiq qilishlari va tahlil qilishlari mumkin; o‘zlarining qayta tiklanadigan energiya modellarini loyihalash va sinovdan o‘tkazish va ularning natijalarini sinfga taqdim etish.

3D relyef xaritalar. O‘quvchilaringiz bilan birgalikda siz 3D modellashtirish va bosib chiqarish texnologiyasidan foydalangan holda topografik xaritaning fizik modelini yaratishingiz mumkin. Ushbu yondashuv tog‘ tizmalari, vodiylar va daryolar kabi geografik obyektlarni vizual tarzda ko‘rish va o‘rganish imkonini beradi. Shuningdek, siz vulqonlar, kanyonlar va qirg‘oq chiziqlari kabi jismoniy er modellarini yaratishingiz mumkin. Ushbu modellar ushbu hodisalarning tuzilishi va tabiatini aniq tushuntiradi.

Buning uchun qanday uskunalar kerak bo‘ladi? 3D modellashtirish uchun sarf materiallari va dasturiy ta’minotga ega 3D printer. Muhim ustunlik tayyor ta’lim 3D modellarining mavjudligi bo‘ladi. Talabga ko‘ra, Elizlabs mutaxassislari har qanday 3D modellarni tayyorlaydilar, siz ularni o‘quv muassasasi devorlarida talabalar bilan yonma-yon chop etadi.

Chiqindilar muammosini hal qilish. O‘quvchilar o‘z maktablari tomonidan ishlab chiqarilgan chiqindilar miqdori haqidagi ma’lumotlarni to‘plash va tahlil qilish va bu miqdorni qanday kamaytirish haqida o‘ylash orqali o‘z maktablaridagi chiqindilar muammosini o‘rganishlari mumkin.

Talabalar Scratch dasturlash muhitida quyidagi Climate Model Building yordamida o‘zlarining suv filtrlash tizimini loyihalashlari va qurishlari mumkin.

Bu o‘quvchilarni iqlimni modellashtirish konsepsiyasi bilan tanishtirishning ajoyib usuli bo‘lib, ular iqlimga ta’sir qiluvchi omillarni o‘rganishlari va dasturlash qobiliyatlarini rivojlantirishlari mumkin. Ushbu muammoni hal qilishda quyidagi omillarni baholash mumkin: sayyoraning quyoshdan uzoqligi, issiqxona gazlari (xususan, karbonat angidrid), sayyora yuzasi tomonidan aks ettirilgan quyosh nurlanishining miqdori. Qum, shag‘al va faol uglerod kabi materiallar. Shuningdek, ular filtrlash tizimlarining samaradorligini tekshirish va natijalarni mavjud suvni tozalash usullari bilan solishtirish uchun suv sifati sensorlaridan foydalanishlari mumkin. Buning uchun qanday uskunalar kerak bo‘ladi? Tabiiy suv filtratsiyasi fenomenini tasavvur qilish imkonini beruvchi to‘plam; suvni tahlil qilish va raqamli o‘lchash datchiklari uchun reagentlar to‘plami (suvning kislotaligi yoki ishqoriyligini o‘lchash uchun pH, erigan kislorod sensori, loyqalik sensori, o‘tkazuvchanlik sensori va boshqalar).

Iqlim o‘zgarishini o‘rganish. Talabalar ma’lum vaqt oralig‘ida ob-havo ma’lumotlarini to‘plashlari va tahlil qilishlari mumkin: harorat, yog‘ingarchilik, shamol tezligi va iqlim bilan bog‘liq boshqa o‘zgaruvchilar. Buning uchun qanday uskunalar kerak bo‘ladi? Ob-havo stansiyalari yoki ma’lumotlarni yig‘ish sensorlari. Ushbu qurilmalar to‘plangan ma’lumotlarni keyingi qayta ishlash uchun aniq va sifatli dasturiy ta’minotga ega bo‘lishi kerak, buning asosida talabalar naqsh va tendentsiyalarni, masalan, harorat yoki yog‘ingarchilikning mavsumiy o‘zgarishini kuzatishi mumkin. Shuningdek, mintaqadagi kelajakdagi ob-havo sharoitlari haqida bashorat qilish va ularning jamiyatning iqtisodiy faoliyatiga ta’sirini muhokama qilish foydali bo‘lishi mumkin.

Geografiya, fan yoki ekologiya bo‘yicha maktab kursida STEM vazifalari uchun ko‘plab g‘oyalar bo‘lishi mumkin. Biz o‘z ixtiyorimiz bilan eng

qiziqarlilarini baham ko’rdik. Shu bilan birga, o’qituvchi o’quvchilarni qiziqtiradigan, bilim va ko’nikmalarini hayotda qo’llash imkonini beradigan mavzularni topishi muhim.

Xulosa qilib aytish mumkinki, o’rta maktabda STEAM yondashuvi ta’lim jarayoni samaradorligini oshirish, ta’lim oluvchilarning mustahkam nazariy bilim, faoliyat, ko’nikma va malakalarini shakllantirish, ularni kasbiy mahoratga aylanishini ta’minlash maqsadida o’qitish jarayonida innovatsion texnologiyalardan foydalanish davr taqozosi hamda ijtimoiy zaruriyat sifatida kun tartibiga qo’yilmoqda. Bolalarga tajribalar o’tkazish, dizayn modellarini yaratish, mustaqil musiqa va kino yaratish, o’z g’oyalarini haqiqatga aylantirish va yakuniy mahsulotni yaratishni rag’batlantiradi. Ushbu ta’lim yondashuvi bolalarga nazariy va amaliy ko’nikmalarni samarali tarzda birlashtirishga imkon beradi va oliy ta’limda o’qishni yanada osonlashtiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO’YXATI:

1. R.Y.Maxmutazimova Maktabgacha ta’limda STEAM texnologiyalari. Toshkent 2022 y. 148 bet
2. G’ulomov P.N., Mirakmalov M.T., Xudoyberdieva M.A. O’zbekistonda geografiya ta’limning bosqichlari // Geografiya ta’limi va uslubining dolzarb muammolari. Respublika ilmiy -uslubiy anjumani materiallari. Qo’qon. 2008. 127-129 b.
3. Avezov M.M Geografiya darslarini tashkil etishda amaliy ishlarning ahamiyati// Globallashuv jarayonida geografiya: muammo va yechimlar. Iqtidorli talabalar va yosh olimlarning ilmiy konferensiya materiallari.-T.:2014
4. I. Jumanazarova, M.Qadamboyeva “STEAM - tabiiy fanlar, geografiya, texnologiya, muhandislik va san’at matematika fanlarini uyg’unlikda o’qitish uslubi” “Ilm –fan ta’limda innovatsion yondashuvlar, muammolar, taklif va yechimlar” mavzusida konfrensiya materiallari 2022 yil sentyabr

**RAQAMLI TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA KASBGA
YO’NALTIRISHNING ZAMONAVIY YO’NALISHLARI**

Shakirova Yulduz Saydaliyevna
dotsent, FarPI

Annotatsiya: maqolada raqamli transformatsiya sharoitida kasbga yo’naltirishning zamonaviy yo’nalishlari, ularning ahamiyati va kasbiy yo’naltirish uchun raqamli resurslardan foydalanishning samarali usullari, raqamli texnologiyalar va platformalarning ta’lim jarayoniga, kasbga yo’naltirishdagi o’rni va faoliyati to’g’risidagi nazariy va amaliy jihatlar, shuningdek, kasbga yo’naltirish uchun raqamli vositalardan foydalanishning ahamiyati ko’rib chiqiladi.

Kalit so’zlar: raqamli transformatsiya, kasbga yo’naltirish, raqamli texnologiyalar, platformalar, kasbiy yo’naltirish, onlayn kurslar, raqamli resurslar.

Raqamli transformatsiya so’nggi yillarda butun dunyo bo’ylab amaliyotga tadbiq etilayotgan jarayonlardan biridir. Uning ta’siri turli sohalarga, ayniqsa ta’lim va kasbga yo’naltirishga katta ta’sir ko’rsatmoqda. Xususan, raqamli texnologiyalarning hayotimizga keng joriy etilishi, onlayn ta’lim platformalarining rivojlanishi, virtual reallik va sun’iy intellekt kabi yangi innovatsiyalar yoshlarning kasbga yo’naltirishida yangi imkoniyatlar yaratmoqda.

Hozirgi kunda raqamli transformatsiya butun dunyodagi iqtisodiyot va ijtimoiy hayotning muhim tarkibiy qismlaridan biriga aylandi. Maxsus ta’lim va kasbga yo’naltirish sohasida raqamli texnologiyalar va platformalarning yangilanishi, yoshlarning kasb tanlash jarayoniga ta’sir qiluvchi omillardan biriga aylanmoqda.

Raqamli platforma va resurslar yoshlarga turli kasblarni o’rganish va ularga munosib yo’nalishlarni topish imkoniyatini yaratmoqda. Onlayn kurslar, vebinarlar, va virtual treninglar kasbga yo’naltirish jarayonini ilgarilashtirayotgan omillardan biridir. Bu turdagi resurslar yoshlar uchun tezda ma’lumot olish va kasb tanlash jarayonini har tomonlama olib borish imkoniyatini yaratadi[1].

Kasbiy yo’naltirish sohasida ishlaydigan raqamli servislari, xususan, virtual konsalting va psixologik yordam platformalari yoshlarning kasb tanlashda to’g’ri qaror qabul qilishlariga ko’maklashadi. Onlayn shaxsiy va guruh mutaxassisliklariga yo’naltirishlar, treninglar va muammo echish sessiyalari yordamida har bir yoshga individual yondashuv ko’rsatiladi.

Virtual va augmentirlangan reallik texnologiyalari, kasbga yo’naltirishda yoshlarga yangi imkoniyatlar yaratmoqda. Bu texnologiyalar yoshlarga kasbiy muhitni real vaqtda va aniqlik bilan tajriba qilish imkonini beradi. Masalan, turli xil kasblar bilan bog’liq virtual simulyatsiyalar, yoshlarning kundalik ish hayotiga kirishishlariga imkon yaratadi.

Onlayn kurslar va o’z-o’zini o’rganish imkoniyatlari kasbiy yo’naltirish uchun muhim vositalardan biridir. O’quvchilar va talabalar uchun o’z yoqishlari

bo'yicha malakalarni oshirish va yangi sohalarda bilim olish imkoniyatlari mavjud. Bundan tashqari, yoshlar uchun sertifikatlashtirish tizimlari kasbiy malaka va tajribaga ega bo'lish uchun muhimdir [4].

Sun'iy intellekt va ma'lumotlar tahlili yoshlarning shaxsiy qiziqishlari, iste'dodlari va qobiliyatlarini tahlil qilishga yordam beradi. Bu, o'quvchilarni ularning kuchli tomonlariga va mos kasblarga yo'naltirishga imkon beradi. Yangilangan algoritmlar asosida ishlab chiqilgan testlar va anketalar yordamida, yoshlar uchun individuallashtirilgan kasbga yo'naltirish takliflari mavjud.

Sun'iy intellekt - bu kompyuterlar va mashinalarning insonning intellektga o'xshash fikrlash, qaror qabul qilish va ta'lim olish qobiliyatlarini taqdim etuvchi texnologiyadir. Hozirgi kunda sun'iy intellekt kasbiy yo'naltirishda yangi va samarali imkoniyatlar yaratmoqda[5]. Sun'iy intellekt insonning shaxsiy qobiliyatlarini, qiziqishlarini va potentsialini tahlil qilish va ish faoliyati uchun mos kasblarni topishda muhim vosita bo'lib xizmat qilmoqda.

Sun'iy intellektning kasbga yo'naltirishdagi imkoniyatlari va samarali foydalanish usullari sifatida quyidagilardan foydalaniladi:

1. Shaxsiy qobiliyatlarni tahlil qilish va prognoz qilish. Sun'iy intellekt kasbga yo'naltirishda yoshlarning shaxsiy qobiliyatlarini va qiziqishlarini aniqlashda muhim rol o'ynaydi. Mashinani o'rganish algoritmlari va ma'lumotlar tahlili yoshlarning shaxsiy ma'lumotlariga, masalan, o'qish natijalari, psixologik profillari, xobbi va qiziqishlariga qarab to'g'ri kasb tavsiyalarini berishga yordam beradi. Shuningdek, sun'iy intellekt yoshlarning shaxsiy va professional maqsadlariga mos keladigan kasblarni topish uchun prognozlar berishda foydalaniladi.

Masalan, psixologik testlar: sun'iy intellekt asosida ishlagan testlar yoshlar uchun ularning qobiliyatlarini, qiziqishlarini va mavjud imkoniyatlarini tahlil qiladi. Bu testlar yoshlarning kasbga yo'naltirishga aniq va individuallashtirilgan yondashuvni ta'minlaydi.

2. Individuallashtirilgan tavsiyalar va yordam. Sun'iy intellekt kasbga yo'naltirishda yoshlarga individuallashtirilgan tavsiyalar berish imkoniyatini yaratadi. sun'iy intellekt, insonning psixologik holatini, qobiliyatlarini va ish faoliyatiga bo'lgan qiziqishlarini baholagan holda, o'zining xususiy tavsiyalarini ishlab chiqadi. Bu kasbga yo'naltirish jarayonini nafaqat jadallashtiradi, balki uni aniq va individuallashtirilgan qiladi.

Masalan, shaxsiy kasbga yo'naltirish xizmatlari: sun'iy intellekt yoshlarning shaxsiy ma'lumotlari va qiziqishlariga asoslanib, ularga turli kasblarni tavsiya qiladi. Bu turdagi platforma yoshlarga kasb tanlashda yordam beradi va ularni o'zlariga mos keladigan yo'nalishlarga yo'naltiradi.

Onlayn konsultatsiyalar: sun'iy intellekt asosida ishlaydigan onlayn konsultantlar yoshlar uchun kasb tanlashda ko'maklashadi va ularni yangi imkoniyatlar haqida xabardor qiladi.

3. Kasbiy malaka va tajribaga yo'naltirish. sun'iy intellekt, yoshlarning malaka va tajribasini aniqlash va ularga mos keladigan professional yo'nalishlarga

yo‘naltirishda foydalaniladi. Sun‘iy intellekt yoshlarning qiziqishlariga va qobiliyatlariga asoslanib, ularni kasbiy yo‘naltirishda mos malaka talab qiladigan sohalarga yo‘naltiradi.

Masalan, onlayn kurslar va treninglar: sun‘iy intellekt yoshlar uchun kasbiy malaka va bilimlarini oshirish uchun onlayn kurslar va treninglar tavsiya qiladi. Bu kurslarda talabalarning shaxsiy talablari va qiziqishlariga mos keluvchi malakalar taqdim etiladi.

4. Shaxsiy imkoniyatlarni kuzatish va monitoring: sun‘iy intellekt yoshlarning kasbiy rivojlanishini kuzatish va monitoring qilishda ham foydalaniladi. U kasbga yo‘naltirish jarayonini doimiy ravishda baholaydi va yoshlarning muvaffaqiyatli rivojlanishini ta‘minlaydi.

Masalan, ma‘lumotlarni kuzatish: sun‘iy intellekt yoshlarning tajribasi va qarorlarini tahlil qilish orqali kasbga yo‘naltirishni doimiy ravishda monitoring qilib, ularni yangi imkoniyatlar bilan ta‘minlaydi.

Karer ko‘rsatkichlari: sun‘iy intellekt yoshlarning professional rivojlanishini kuzatish va ularga mos keluvchi kasbiy yo‘nalishlarni tavsiya qilish orqali, kasbiy jarayonlarda yangi imkoniyatlar yaratadi.

Xulosa qilib aytganda, raqamli transformatsiya zamonaviy kasbga yo‘naltirishning eng muhim omillaridan biridir. Ondagi yangi texnologik imkoniyatlar yoshlarning kasb tanlash jarayonini yanada zamonaviy va samarali qiladi. Bu holatda, raqamli platformalar, sun‘iy intellekt va virtual reallik texnologiyalari yoshlarning shaxsiy qiziqishlari va qobiliyatlariga mos kasblarni tanlashlariga yordam beradi. Kasbiy yo‘naltirishda raqamli texnologiyalarning samarali tadbqiq etilishi ta‘lim va kasb tanlash jarayonini yanada jadallashtiradi.

Sun‘iy intellekt kasbga yo‘naltirishda yoshlar uchun yangi va samarali imkoniyatlar yaratmoqda. U shaxsiy qobiliyatlar, qiziqishlar va kasbiy maqsadlarga mos keluvchi tavsiyalar va individuallashtirilgan yondashuvlarni ta‘minlaydi. Bu kasbiy yo‘naltirish jarayonini jadallashtirish, aniqlashtirish va individuallashtirish orqali yoshlarga o‘ziga mos kasbni tanlashda yordam beradi. Sun‘iy intellekt kasbga yo‘naltirishni yangi darajaga ko‘tarib, yoshlarning ish faoliyatiga mos keladigan imkoniyatlar bilan ta‘minlashga yordam beradi.

Adabiyotlar:

1. Lavrova M. A. Raqamli transformatsiya va kasbiy ta‘lim // Oliy ta‘lim jurnali. – T. 15, №3. 2022.
2. Hamidov B. Zamonaviy ta‘limda raqamli texnologiyalarni qo‘llash. Toshkent: O‘zbekiston Respublikasi Ta‘lim vazirligi, 2020.
3. Shukurova, S. Pedagogik texnologiyalar va ta‘limdagi innovatsiyalar. Buxoro: Buxoro Davlat Universiteti nashriyoti, 2021.
4. Ivanova, T. V. Onlayn platformalar va kasbga yo‘naltirish. // Ta‘lim va texnologiyalar. – T. 10, №2. 2021.
5. Xushbaeva, L. O. Sun‘iy intellekt va kasbiy yo‘naltirishdagi yangi imkoniyatlar. // Innovatsiya va zamonaviy ta‘lim. – T. 8, №1. 2023.

**RAQAMLI TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA TA’LIM
OLUVCHILARNI KASBGA YO’NALTIRISHNING ZAMONAVIY
TENDENSIYALARI**

Alibayeva Dinara Azamat qizi,

*Qori Niyoziy nomidagi Tarbiya pedagogikasi milliy institutining mustaqil
izlanuvchisi*

Annotatsiya. Maqolada raqamli transformatsiya sharoitida ta’lim oluvchilarni kasbga yo’naltirishning zamonaviy tendensiyalari tahlil qilingan.

Kalit so’zlar: Raqamli transformatsiya, ta’lim, kasb, raqamli kompetensiyalar, kasbiy ko’nikmalar, platforma, yondashuv, tahlil, yaratish, raqamli ta’lim, jamoa, innovatsiya.

Bugungi kunda raqamli transformatsiya jamiyatning barcha sohalarini, shu jumladan ta’lim tizimini ham o’zgarishga majbur qilmoqda. Raqamli texnologiyalarning rivojlanishi ta’lim sohasida yangi metodlar, vositalar va yondashuvlarni joriy etish zaruratini tug’diradi. Bu jarayon, o’z navbatida, ta’lim oluvchilarning kasbga yo’naltirilishiga ham ta’sir ko’rsatadi. Zamonaviy ta’limda kasbga yo’naltirish, o’quvchilarning shaxsiy imkoniyatlari va qiziqishlarini inobatga olib, raqamli iqtisodiyot talablariga mos keladigan kasb ko’nikmalarini shakllantirishga qaratilgan. Raqamli transformatsiya sharoitida ta’lim oluvchilarning kasbga yo’naltirilishining asosiy tendensiyalarini ko’rib chiqish muhim ahamiyatga ega.

Raqamli texnologiyalar ta’lim jarayonining barcha bosqichlarida faol qo’llanila boshlandi. O’quvchilarga ta’lim olishda keng imkoniyatlar yaratib, ular uchun moslashuvchan va individual yondashuvlarni amalga oshirishga imkon beradi. Bunda internet-resurslar, onlayn platformalar, virtual va kengaytirilgan reallik vositalari, shuningdek, sun’iy intellekt va big data kabi innovatsion texnologiyalarni qo’llash ta’limning sifatini va samaradorligini oshiradi. Raqamli texnologiyalar yordamida o’quvchilar o’zlari qiziqqan sohalarga oid kasblarni o’rganish imkoniyatiga ega bo’lishadi. Bu esa ta’limni shaxsiylashtirish va o’quvchilarning kasbga bo’lgan qiziqishlarini yaxshilashga yordam beradi.

Kasbga yo’naltirishning yangi tendensiyalaridan biri o’quvchilarning kasb tanlashda yuqori darajada mustaqil bo’lishidir. Raqamli texnologiyalar yordamida o’quvchilar kasblar, o’qish yo’nalishlari va ijtimoiy imkoniyatlar haqida aniq va to’liq ma’lumotlarni olishlari mumkin. Onlayn resurslar va platformalar, masalan, kasbiy rivojlanish uchun mo’ljallangan videolar, vebinarlar, ko’rgazmalar va amaliy mashg’ulotlar yordamida o’quvchilar o’zlarining kasbiy orientatsiyalarini shakllantirishda katta imkoniyatlarga ega bo’ladilar.

Kasbga yo’naltirish jarayonida o’quvchilarga nafaqat kasbiy bilimlar, balki raqamli kompetensiyalarni ham o’rgatish zarur. Raqamli iqtisodiyotda muvaffaqiyatli ishlash uchun zamonaviy ishchi kuchi raqamli texnologiyalarni bilishi, ularni samarali ishlata olish ko’nikmalariga ega bo’lishi kerak. Raqamli kompetensiyalar, jumladan, kompyuter texnologiyalaridan foydalanish, internet

tarmoqlarini boshqarish, ma’lumotlarni tahlil qilish va sun’iy intellekt bilan ishlash kabi ko’nikmalar bugungi kasblar bozorida talab qilinadi. Ta’lim oluvchilarga ushbu kompetensiyalarni o’rgatish, ularning kasbga yo’naltirilishida muhim rol o’ynaydi. Bu jarayonni raqamli platformalar orqali amalga oshirish, o’quvchilarni zamonaviy ishchi kuchi talablari bilan tanishtirishga yordam beradi.

Bundan tashqari, raqamli ta’lim yordamida o’quvchilar kasbga yo’naltirishning yangi yondashuvlarini o’zlashtiradilar. Masalan, onlayn kurslar va modul tizimlari yordamida kasbiy ko’nikmalarni mustahkamlash imkoniyati mavjud. Bu kabi ta’lim shakllari, o’quvchilarga o’z vaqtlarini samarali boshqarish, individual ravishda o’rganish va amaliy ko’nikmalarni rivojlantirishda yordam beradi.

Raqamli transformatsiya sharoitida ta’lim oluvchilarga mentorlik tizimini rivojlantirish juda muhimdir. Mentoring tizimi orqali o’quvchilar o’zlarining kasbiy rivojlanishiga yordam beradigan tajribali mutaxassislar bilan bevosita aloqada bo’lishadi. Onlayn platformalar orqali mentorlar va o’quvchilar o’rtasidagi o’zaro aloqalar osonlashadi va bu jarayonni yanada samarali qiladi. Mentorlik yordamida o’quvchilar o’z kasbiy yo’llarini rejalashtirish, kerakli ma’lumotlarni olish va istiqbolli sohalar haqida ma’lumotga ega bo’lishadi.

Shuningdek, ta’lim oluvchilarga individual yondashuvni qo’llash, o’quvchilarni kasbga yo’naltirishda muhim ahamiyatga ega. Har bir o’quvchining o’ziga xos ehtiyojlari, qiziqishlari va imkoniyatlari bor. Raqamli ta’lim resurslari yordamida bu ehtiyojlar inobatga olinishi mumkin. O’quvchilarga shaxsiy tayyorlov dasturlari, kurslar va seminarlar yordamida individual rivojlanish yo’llari ko’rsatiladi. Shu bilan birga, o’quvchilar o’zlarini qiziqtirgan sohalarda kasbiy kompetensiyalarni rivojlantirishga imkoniyatga ega bo’ladilar.

Raqamli transformatsiya va texnologiyalarning jadal rivojlanishi bilan birga, yangi kasblar va sohalar paydo bo’lmoqda. Bugungi kunda ko’plab an’anaviy kasblar o’zgarishda davom etmoqda, ba’zilar esa butunlay yo’qolmoqda. Bunday o’zgarishlar ta’lim tizimini qayta ko’rib chiqishni va o’quvchilarga yangi ko’nikmalarni o’rgatishni talab qiladi. Masalan, sun’iy intellekt, blokcheyn texnologiyalari, kiberxavfsizlik, raqamli marketing va boshqa ko’plab sohalar yangi kasb imkoniyatlarini yaratmoqda. O’quvchilarni kasbga yo’naltirishda bu sohalarga e’tibor qaratish, ularga zaruriy bilimlar va ko’nikmalarni berish, kelajakda muvaffaqiyatli ishchi kuchini shakllantirishga yordam beradi.

Raqamli iqtisodiyot sharoitida kasb tanlashda o’quvchilarga yordam berishda muhim ro’l o’ynaydigan omil bu – o’quvchilarning qiziqishlari va individual xususiyatlarini hisobga olishdir. O’quvchilar o’zlari qiziqadigan sohalarga yo’naltirish, ularning kasbiy o’sishiga va kelajakda muvaffaqiyatli faoliyat yuritishlariga yordam beradi. Shuning uchun, raqamli transformatsiya ta’lim tizimida individual yondashuvni kuchaytirishga olib keladi.

Kasbga yo’naltirish jarayonida jamoaviy ishlash ko’nikmalarini rivojlantirish ham muhim ahamiyatga ega. Raqamli texnologiyalar yordamida o’quvchilar bir-birlari bilan masofadan turib hamkorlik qilish imkoniyatiga ega

bo‘lishadi. Onlayn jamoaviy loyihalar, guruh mashg‘ulotlari va virtual sinflar orqali o‘quvchilar jamoada ishlash, fikr almashish va o‘zaro yordam ko‘rsatishni o‘rganadilar. Bunday ko‘nikmalar bugungi kasb bozorida juda talab qilinadi, chunki ko‘plab kasblar jamoaviy ishni talab qiladi va bu o‘zgarishlar raqamli dunyo sharoitida ayniqsa ahamiyatlidir.

Raqamli kommunikatsiyalar va hamkorlik vositalari, masalan, videokonferensiyalar, onlayn seminarlar, forumlar va boshqa interaktiv platformalar, ta’lim jarayonini yanada samarali qiladi. O‘quvchilarga ularning kasbiy qiziqishlariga mos sohalarida o‘zaro muloqot qilish va hamkorlikni rivojlantirish imkoniyatlarini yaratish, ularning ijtimoiy va professional ko‘nikmalarini shakllantiradi.

Raqamli iqtisodiyotda muvaffaqiyatli faoliyat yuritish uchun, faqatgina tayyor bilimlarga ega bo‘lish etarli emas. O‘quvchilarga tahlil qilish va yaratish ko‘nikmalarini rivojlantirish kerak. Raqamli ta’limda o‘quvchilarni ma’lumotlarni yig‘ish, tahlil qilish, muammolarni hal qilish va yangi g‘oyalar yaratish ko‘nikmalariga o‘rgatish katta ahamiyatga ega. Bu jarayon nafaqat o‘quvchilarning akademik yutuqlariga, balki ularning kelajakdagi professional faoliyatiga ham ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.

Tahlil qilish va yaratish ko‘nikmalarini rivojlantirishda onlayn platformalar, masalan, analitik dasturlar va yaratish uchun mo‘ljallangan vositalar yordamida o‘quvchilarga ko‘nikmalarni shakllantirish mumkin. Bu metod o‘quvchilarni kreativ fikrlashga, yangi g‘oyalar yaratishga va mavjud muammolarni innovatsion usulda echishga o‘rgatadi.

Raqamli transformatsiya sharoitida ta’lim oluvchilarning kasbga yo‘naltirilishidagi asosiy tendensiyalar o‘quvchilarning shaxsiy rivojlanishini, kasbiy ko‘nikmalarini va raqamli kompetensiyalarini oshirishga qaratilgan. Kasbga yo‘naltirishning yangi metodlari, raqamli ta’lim resurslari va individual yondashuvlar o‘quvchilarga o‘zlariga mos kasbni tanlashda yordam beradi va kelajakda muvaffaqiyatli professional faoliyat yuritish imkoniyatlarini yaratadi.

Raqamli transformatsiya sharoitida ta’lim oluvchilarning kasbga yo‘naltirilishi yangi imkoniyatlar va muammolarni keltirib chiqarmoqda. Raqamli texnologiyalarni ta’lim jarayoniga kiritish, kasbiy ko‘nikmalarni rivojlantirish, raqamli kompetensiyalarni o‘rgatish va individual yondashuvlarni amalga oshirish bu jarayonning samaradorligini oshiradi. O‘quvchilarga raqamli iqtisodiyotning talablariga javob beradigan kasblar bo‘yicha yo‘naltirishni amalga oshirish, ularga muvaffaqiyatli kasbiy kelajakni taqdim etadi. Shuningdek, onlayn kurslar, mentorlik tizimi va shaxsiy yondashuvlar orqali o‘quvchilar o‘zlarining professional yo‘llarini to‘g‘ri rejalashtirishi va amalga oshirishi mumkin.

ADABIYOTLAR:

1. Пакулова В.М., Кузнецова В.И. Методика преподавания природоведения. – М.: “Просвещение”. 1990. – С. 192.
2. Egambergiyeva N. “Ijtimoiy pedagogika”. Toshkent: “Alisher Navoiy nomidagi O‘zbekiston Milliy kutubxonasi nashriyoti” 2009 yil.

**TA’LIM OLUVCHILARNI KASBGA YO‘NALTIRISHDA VIRTUAL
LABORATORIYA VA SIMULYATSIYALARINING O‘RNI**

Nodirbek Ismoilov,

Ta’limni rivojlantirish respublika ilmiy-metodik markazida bo‘lim boshlig‘i

Annotatsiya: Ushbu maqolada innovatsion texnologiyalarni ta’lim jarayonlariga integratsiya qilish, jumladan, virtual laboratoriyalar orqali o‘quvchilarni kasbga yo‘naltirish ahamiyatini o‘rganishga bag‘ishlangan. Virtual laboratoriyalar, xususan, STEM fanlari bo‘yicha o‘quvchilarning amaliy ko‘nikmalarini mustahkamlash va ularni zamonaviy kasblarga yo‘naltirishda samarali vosita sifatida e’tirof etilmoqda. Shularni inobatga olgan holda, ushbu tadqiqotda virtual laboratoriyalarni ta’lim jarayoniga tatbiq etishning afzalliklari, ularning amaliyot va kasbga yo‘naltirishdagi roli chuqur tahlil qilinadi. Shuningdek, raqamli ta’lim platformalari yordamida o‘quvchilarning o‘z kasbiy qobiliyatlarini rivojlantirish imkoniyatlari ko‘rib chiqiladi.

Kalit so‘zlar: raqamli transformatsiya, virtual laboratoriyalar, kasbga yo‘naltirish, STEM ta’limi, ta’lim innovatsiyalari.

Raqamli transformatsiya zamonaviy jamiyatning turli sohalarini, jumladan, ta’lim tizimini ham chuqur o‘zgartirib yubordi. Xususan, innovatsion texnologiyalarning rivojlanishi ta’lim jarayoniga yangi yondashuvlar, shu jumladan, virtual laboratoriya va simulyatsiyalarni joriy etish imkoniyatini yaratdi. Bunday vositalar an’anaviy ta’lim usullarini boyitib, o‘quvchilarga ilmiy-texnikaviy jarayonlarni amaliy mashg‘ulotlar orqali o‘rganish imkonini beradi. Bu esa nafaqat ta’lim samaradorligini oshirishga, balki o‘quvchilarning zamonaviy kasblarga yo‘naltirilishiga xizmat qiladi.

STEM fanlarida qo‘llanilayotgan virtual laboratoriya va simulyatsiyalar o‘quvchilarga kimyo, fizika, biologiya kabi fanlarni amaliyot bilan bog‘lagan holda murakkab jarayonlarni xavfsiz va interfaol shaklda o‘rganish imkonini taqdim etmoqda. Shu bilan birga, raqamli ta’lim platformalari chekka hududlardagi o‘quvchilar uchun ham sifatli ta’lim olish imkonini yaratib beradi. Ushbu maqola raqamli transformatsiya jarayonida virtual laboratoriya va simulyatsiyalarning ta’limdagi o‘rni hamda ta’lim oluvchilarni kasbiy yo‘naltirishdagi ahamiyatini yoritishga qaratilgan.

Ushbu tadqiqotda quyidagi usullar qo‘llanildi:

- Ta’limni rivojlantirish respublika ilmiy-metodik markazi tomonidan ishlab chiqilgan hamda amaliyotga joriy etilgan tabiiy fanlarga oid virtual laboratoriya va simulyatsiyalar platformasining xususiyatlari ko‘rib chiqildi. Ushbu resurslarning fizika, kimyo, biologiya va geografiya fanlaridagi samaradorligi tahlil qilindi.

- Virtual laboratoriyalar orqali STEM fanlari bo‘yicha o‘quvchilar egallagan amaliy ko‘nikmalar haqidagi natijalar yoritildi. Bu jarayonda laboratoriyalar yordamida o‘quvchilarning ilmiy-texnikaviy qobiliyatlarini rivojlantirish va zamonaviy kasblarga yo‘naltirish bo‘yicha misollari keltirildi.

- Virtual laboratoriyalarni masofaviy ta’limda qo’llash imkoniyatlari va ularning chekka hududlardagi ta’lim sifatini yaxshilashdagi ahamiyati o’rganildi. Bu jarayonlar nazariy bilimlarni amaliy mashg’ulotlar bilan uyg’unlashtirishda qanday samara bergani haqida qiyosiy tahlil o’tkazildi.

Tahlillar shuni ko’rsatadiki, virtual laboratoriya va simulyatsiyalar raqamli transformatsiya jarayonida ta’limning sifat hamda samaradorligini oshirish, o’quvchilarning kasbga yo’naltirilishini kuchaytirishda muhim ahamiyat kasb etmoqda. Birinchidan, virtual va interfaol resurslar o’quvchilarning nazariy bilimlarini amaliyot bilan bog’lashga yordam beradi. Ular o’quvchilarga an’anaviy o’qitish usullari orqali oson etib bo’lmaydigan murakkab ilmiy tushunchalarni o’zlashtirishda katta yordam beradi. Masalan, fizika fanida yaratilgan 130 dan ortiq raqamli resurslar o’quvchilarga mexanika, optika va termodinamika kabi murakkab mavzularni chuqurroq o’rganish imkonini bergan. Ushbu resurslar yordamida o’quvchilar murakkab ilmiy tajribalarni xavfsiz sharoitda o’tkazib, ulardagi asosiy jarayonlarni yaxshiroq tushunishga erishadilar. Bu nafaqat bilimni mustahkamlash, balki texnikaviy masalalarni hal qilishda ijodiy yondashuvni rivojlantirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, virtual laboratoriya va simulyatsiyalarning fizikadan muhandislik kabi fanlararo yo’nalishlarga yo’naltirishdagi roli ham muhim ahamiyatga ega bo’lib, bu kelajakdagi texnologik kadrlarni tayyorlashda, ulardagi kasbiy ko’nikmalarni shakllantirishga katta hissa qo’shadi.

1-rasm. Ta’limni rivojlantirish respublika ilmiy-metodik markazi tomonidan ishlab chiqilgan “Tabiiy fanlarga oid virtual laboratoriya va simulyatsiyalar” platformasiga fanlar kesimida kiritilgan interfaol resurslar

Ikkinchidan, kimyo va biologiya fanlari bo’yicha yaratilgan virtual laboratoriyalar o’quvchilarga real tajribalarni xavfsiz va interfaol tarzda o’tkazishga imkon berdi. Ushbu laboratoriyalar xavfsizlik talablariga rioya etilishi shart bo’lgan kimyoviy reaksiyalar yoki mikroskopik biologik jarayonlarni vizualizatsiya qilish imkoniyatini taqdim etadi. Masalan, kimyo fanidagi murakkab reaksiyalarni, jumladan, oksidlanish-qaytarilish jarayonlarini simulyatsiya qilish orqali o’quvchilar o’z qobiliyatlarini sinab ko’rish, mustaqil kuzatuvlar olib borish va tajribalarni tahlil qilish ko’nikmalarini rivojlantiradilar. Bu esa tadqiqotchilik, laboratoriya texnikasi, farmatsevtika va muhandislik kabi sohalarga qiziqishni kuchaytiradi. Biologiya fanida esa o’quvchilar molekulyar jarayonlar, fotosintez yoki genetik muhandislik kabi murakkab mavzularni chuqurroq tushunib, bu

boradagi amaliy ko‘nikmalarini boyitish imkoniyatiga ega bo‘ladi. Ushbu texnologiyalar nafaqat qiziqishni oshiradi, balki o‘quvchilarning kelajakda ilmiy yoki texnik mutaxassisliklarni tanlashiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.

Uchinchidan, virtual laboratoriya va simulyatsiyalar chekka hududlardagi ta’lim muassasalarida mavjud bo‘lmagan jihozlar o‘rnini bosuvchi samarali vositaga aylanib ulgurmoqda. Ushbu texnologiyalar geografik yoki iqtisodiy imkoniyatlar cheklangan hududlarda o‘quvchilarning ta’lim olish imkoniyatlarini kengaytiradi. Buning natijasida ushbu hududlarda o‘quvchilarning o‘quv jarayoniga qiziqishi oshgani va ularning kasbiy yo‘nalish tanlovlari sezilarli darajada o‘zgargani kuzatilgan. Masalan, virtual laboratoriyalar yordamida STEM fanlari bo‘yicha zamonaviy tajribalarni o‘tkazish imkoniyati taqdim etilib, o‘quvchilarga ular yashayotgan joydan qat’i nazar, yuqori sifatli ta’lim olish imkoniyati yaratilgan. Bu esa jamiyatda ta’lim olishdagi tengsizlikni kamaytirish va har bir o‘quvchiga teng imkoniyatlar taqdim etish uchun muhim vosita bo‘lib xizmat qilmoqda.

To‘rtinchidan, virtual laboratoriya va simulyatsiyalar ta’lim jarayonini yanada jonli, qiziqarli hamda mazmunli qilishda muhim rol o‘ynaydi. Ular ta’lim jarayoniga interfaollik va vizual ta’sirchanlik olib kirib, murakkab ilmiy tushunchalarni oddiy va tushunarli shaklda taqdim etishda yordam beradi. Simulyatsiyalar o‘quvchilarga ko‘zga ko‘rinmas yoki murakkab ilmiy jarayonlarni kuzatish, ularning dinamikasini tushunish imkoniyat yaratadi. Demak, bunday innovatsion yondashuvlar nafaqat o‘quvchilarda qiziqish uyg‘otadi, balki ularda ijodkorlik, analitik fikrlash va ilmiy izlanish qobiliyatlarini rivojlantirishga ham xizmat qiladi.

Xulosa o‘rnida shuni aytish mumkinki, raqamli transformatsiya sharoitida virtual laboratoriya va simulyatsiyalar zamonaviy ta’lim tizimining muhim qismi sifatida o‘z ahamiyatini isbotlamoqda. Ushbu texnologiyalar STEM fanlari bo‘yicha o‘quvchilarning amaliy ko‘nikmalarini rivojlantirish, ularni zamonaviy kasblarga yo‘naltirish va ta’lim jarayonini innovatsion shaklda tashkil etishda muhim vosita bo‘lib xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 2-fevraldagi PQ-53-sonli qarori. “Umumiy o‘rta ta’lim muassasalari o‘quvchilarini xorijiy til va zamonaviy kasblarga o‘qitish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 19-martdagi PQ-5032-sonli qarori. “Fizika sohasidagi ta’lim sifatini oshirish va ilmiy tadqiqotlarni rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”.
3. Jo‘rayev S. “Ta’limda zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanishning samarali usullari.” Qarshi, 2023.

UMUMIY O’RTA TA’LIM MAKTABLARIDA TARBIYAVIY JARAYONLARNI TASHKIL ETISHDA ILG’OR XORIJIY TAJRIBADAN FOYDALANISHNING SAMARADORLIGI

Raxmatova Mexrinov Majitovna

Qori Niyoziy nomidagi Tarbiya pedagogikasi milliy instituti doktoranti, PhD

Annotatsiya: Mazkur maqolada umumiy o’rta ta’lim maktablarida tarbiyaviy jarayonlarni tashkil etishda ilg’or xorijiy tajribadan foydalanishning samaradorligi yoritilgan.

Kalit so’zlar: ta’lim va tarbiya jarayoni, ma’naviyat, tarbiya, ilg’or xorijiy tajriba, stress, o’zaro hurmat, jahon hamjamiyati.

Dunyo bo’ylab tarbiyaviy jarayonlarda bir qator umumiy tendensiyalarni kuzatish mumkin. Individual yondashuv - har bir o’quvchining qobiliyatlari, qiziqishlari va ehtiyojlarini inobatga olgan holda ta’lim berish hisoblanadi. Amaliy ko’nikmalarni rivojlantirish - nazariy bilimlar bilan bir qatorda, amaliy ko’nikmalarni ham rivojlantirishga alohida e’tibor qaratish kiradi. Ijodiy fikrlash va mustaqil ishlash ko’nikmalarini shakllantirish – o’quvchilarni mustaqil fikrlashga, muammolarni hal qilishga va ijodiy yondashuvlarni ishlab chiqishga o’rgatadi. Jamoada ishlash ko’nikmalarini rivojlantirish – o’quvchilarni jamoada ishlashga, bir-birlariga hurmat bilan munosabatda bo’lishga o’rgatish asosiy maqsad hisoblanadi. Axborot texnologiyalaridan foydalanish – ta’lim va tarbiyaviy jarayonlarda zamonaviy axborot texnologiyalarini keng qo’llash hisoblanadi. Inklyuziv ta’lim - barcha o’quvchilar uchun teng imkoniyatlar yaratish, shu jumladan, imkoniyati cheklangan bolalar uchun ham barcha shart-sharoitlarni muhayyo qilish hisoblanadi.

Ta’lim sifati bo’yicha dunyoda etakchi mamlakatlardan biri hisoblanadigan Finlyandiyada o’qituvchilarning yuqori malakasi, o’quvchilarning mustaqil ishlashiga ko’p e’tibor beriladi. Jumladan, Oodi Helsinki markaziy kutubxonasining fondida yuz mingdan ortiq kitob saqlanayotgani va bir kunda bu kutubxonaga mingdan ortiq inson tashrif buyuradi. Kutubxonaning o’ziga xosligi shundaki, bu er faqat kitob o’qish uchun emas, ma’naviyat targ’ibotining har qanday ko’rinishini o’zida mujassam etgan joydir. Uch qavatli kutubxonaning ikki qavatida turli davr va yoshlarga doir kitoblar saqlansa, uchinchi qavatida o’ziga xos ko’ngilochar maskan hisoblanadi. Bu erda kinoteatr, kichik kafe va bolalar uchun o’yin maydonchalari mavjud. Ayni shu jihat yosh onalarning ham kitobxon bo’lishiga sababdir.

Maktab jarayonidagi asosiy jihat o’quvchilar va o’qituvchilarning hech bir bosimsiz bir-birini hurmat qilgan holdagi munosabati hisoblanadi. Finlandiyada darslar stressiz, quvonch asosida o’tiladi. Finlandiyada ta’limning o’zi tarbiyadan iborat. Ularda “Tarbiya” fani yo’q, uning o’rniga Ona tili va Adabiyot fanlarining soatlari barcha fanlarnikiga qaraganda ko’p soatni tashkil qiladi. Tarbiya

masalalari ham shu ikki fan mavzulariga singdirib yuborilgan. Finlarning barcha darsliklari va fan dasturlariga tarbiya elementlari singdirilgan. Shuningdek, Finlandiya maktablarida beriladigan uy vazifalarining ham muhim tarbiyaviy tomonlari bor: bu vazifalar o‘quvchida mas’uliyat, birlik kabi tushunchalarni his qilishga yordam beradi.

Fin millatiga xos tarbiyaning asosiy tamoyillariga:

- Shaxsiy namuna;
- Munosabatlarda adolat;
- Shaxsiy hudud daxlsizligi;
- Har bir bola - borliqning bir parchasi;
- Tabiatga g‘amxo‘rlik;
- Boshqalarga zarar bermaslik;
- Ishonch va mas’uliyat tamoyili kiradi [1.85].

Finlandiya ta’lim-tarbiya tizimini o‘rganish, uning tamoyillarini milliy mentalitetimizga moslashtirgan holda ta’lim va tarbiyaviy jarayonlarga joriy etish, albatta, ma’naviy jarayonning mo‘tadillashuviga va yoshlar ma’naviy salohiyatining yuksalishiga xizmat qiladi.

Matematika va tabiiy fanlar bo‘yicha yuqori natijalarga erishgan Singapurda ta’lim va tarbiyaviy jarayon juda qat’iy tashkil etiladi, o‘quvchilardan yuqori natijalar kutiladi. Yangi O‘zbekiston o‘zining so‘nggi yillardagi taraqqiyotida ta’lim va tarbiya tizimiga ko‘p e’tibor qaratmoqda. Jumladan, maktab ta’limi sohasida amalga oshirilayotgan islohotlarda jahon tajribasi qo‘llanilmoqda. Xususan, dunyoda maktab ta’limi tizimida katta muvaffaqiyatlarga erishgan Finlandiya tajribasi o‘rganishga kirishildi. Chunki, Finlandiya maktab o‘quvchilari deyarli har yili xalqaro PISA testida yaxshi natijalar qayd etib kelmoqda. Lekin ushbu davlat tajribasini joriy qilishda O‘zbekistonning o‘ziga xos xususiyatlarini ham hisobga olish talab etiladi.

1968-yil fin parlamenti tomonidan qabul qilingan qonunga ko‘ra, har bir bola yoki o‘smir, o‘z yashash joyi va ota-onasining moliyaviy ahvolidan qat’iy nazar, to‘qqiz yillik sifatli ta’lim olish huquqiga ega edi [2]. Xuddi shu davrdan bir xil imkoniyatlarga ega 9 yillik umumta’lim maktablari shakllantirishga kiritildi. Shuningdek, eski xalq maktablari va pullik o‘rta ta’limdan voz kechildi. Finlandiyaning umumta’lim maktablarida asosiy dasturiy maqsad tenglikni yaratishdan iborat bo‘lgan. Ta’lim siyosatidagi asosiy bahslar shu ta’limdagi tenglik va adolatni yaratish bilan bog‘liq bo‘lgan. Finlandiyaning umumta’lim maktablarini tashkil etish bilan bog‘liq siyosati muvaffaqiyatli ravishda umumiy farovonlik, aholining ta’lim darajasini oshirish yordamida foydali ijtimoiy natijalarga olib keldi [3]. Finlandiya umumta’lim maktablarida tenglik tamoyili asosiy maqsad sifatida qo‘yilgan bo‘lsa-da, ba’zi-bir muammolarni ham aytib o‘tish kerak. Ma’lumki, fin umumta’lim maktablari boshqaruvi mahalliy munitsipalitetlar ixtiyoriga berilgan. Ushbu holat shaharlarda o‘quvchilarning maktablarga jalb qilinishi mamlakat miqyosida farq qilishiga sabab bo‘ldi. Bu esa “barcha uchun bir xil maktab” tamoyilini so‘roq ostida qoldiradi [4]. Maktablarda

ta’lim tizimi deyarli bir xil bo’lsa-da, ularning moliyaviy ta’minlanishi munitsipalitetlarga bog’liqligi uchun biroz farqlar mavjud. Shunday kamchiliklarga qaramasdan, Finlandiya o’quvchilarga teng imkoniyatlar yaratgan davlat sifatida namuna bo’la oladi. O’zbekistonda Finlandiya tajribasini joriy qilishda masalaning ushbu tomoniga e’tibor qaratish talab etiladi [5]. Chunki, O’zbekiston ta’lim tizimida turli maktablar faoliyat ko’rsatayotgan bo’lib, o’qitish sifati va shart-sharoitlar borasida bir-biridan tubdan farq qiladi. Iqtisodiy imkoniyatlari yaxshi bo’lgan oila farzandlari zamonaviy jihozlar va kuchli pedagoglarga ega nodavlat maktablarda ta’lim olish imkoniyatlariga ega.

O’zbekistonda ham ta’lim tizimida keng ko’lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Bu islohotlarning maqsadi jahon standartlariga mos keladigan, zamonaviy bilim va ko’nikmalarga ega bo’lgan kadrlarni tayyorlashdan iborat.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO’YXATI:

1. <https://cyberleninka.ru/article/n/finlandiyadagi-ta-lim-muassasalarida-tarbiya-tizimining-o-ziga-xos-jihatlar> 84-86
2. Ilkka Taipale. Finlandiyaning 100 ijtimoiy innovatsiyasi / Finlandiya qanday qilib Finlandiya bo’ldi: siyosiy, ijtimoiy va maishiy innovatsiyalar. – Toshkent: Sharq, 2019. – B.128.
3. Jaaka Kauko. The Finnish Comprehensive School: Conflicts, Compromises and Institutional Robustness / Great Policy Successes. – Oxford: Oxford University Press, 2019. – P.135. International scientific and practical conference “Economics, management and digital innovation in education: modern trends and approaches” March 13, 2024 99
4. Martin Thrupp and others. Finland’s famous education system. Unvarnished insights into Finnish schooling. – Singapore: Springer, 2023. – P.193.
5. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10800038>.

КАКИЕ ЦЕЛИ И ЗАДАЧИ ПРЕСЛЕДУЕТ SEL (СОЦИАЛЬНО-ЭМОЦИОНАЛЬНОЕ ОБУЧЕНИЕ)? С КАКОЙ ЦЕЛЬЮ ВНЕДРЕНА В ШКОЛЬНУЮ ПРОГРАММУ

Мелкумян Эвелина Самиддиновна

*Республиканский центр социальной адаптации детей (РЦСАД),
руководитель отдела по социальной работе*

***Аннотация:** статья посвящена теме внедрения в школьную программу социально-эмоционального обучения. Рассматривается понятие «социального» и «эмоционального интеллекта».*

***Ключевые слова:** социально-эмоциональное обучение, социальный интеллект, эмоциональный интеллект, самосознание, самоконтроль, социальная осведомленность*

В марте-мае 2022 года Детский фонд ООН (ЮНИСЕФ) провёл в Узбекистане исследование психологического здоровья подростков. В нём участвовали 22854 учащихся 6-, 9- и 11-х классов 299 школ из Ташкента и всех регионов страны. Исследование показало, что значительное число учащихся — 15,4% — страдает от тревожности (от умеренной до крайне тяжёлой) и депрессии — 9,8%. «Подростковый возраст открывает огромные возможности и в то же время требует внимания из-за повышенных рисков, связанных с психическим здоровьем и благополучием. Это влияет на способность подростков учиться, принимать решения и активно участвовать в жизни общества», — сказал глава представительства ЮНИСЕФ в Узбекистане Мунир Мамедзаде.

19 июня 2024 году Президент Узбекистана Шавкат Мирзиёев подПИСАл постановление о развитии в стране службы охраны психического здоровья населения. Документ направлен на **коренное совершенствование службы охраны психического здоровья населения**. В частности, в учреждениях общего среднего образования в рамках имеющихся дисциплин **школьной программы** и внеурочных процессов будет внедрено специальное социально-эмоциональное обучение (**Сосиал Эмоционал Леарнинг, СЕЛ**) по формированию у учащихся навыков самоконтроля и преодоления сложных жизненных ситуаций, предупреждению депрессивных, тревожных состояний и суицидов.

С английского СЕЛ (англ. социал эмоционал леарнинг) расшифровывается как **социальное и эмоциональное обучение**. Это образовательный метод, направленный на развитие социальных и эмоциональных навыков в рамках школьных программ. СЕЛ также называют "**социально-эмоциональным обучением**" или "**социально-эмоциональной грамотностью**."

В целом можно сказать, что он преследует три основные цели:

-развивать эмоциональный интеллект обучающихся;

- создавать эмоционально комфортную среду, в которой ученик чувствует, что его ценят и он может проявить себя как личность;
- вдохновлять и мотивировать на обучение с помощью эмоций.

Главная цель СЕЛ — создать благоприятную социально-эмоциональную обстановку для ученика и научить его грамотно работать со своими эмоциями и взаимодействовать с другими людьми.

По определению исследовательской группы САСЕЛ (Тхе Соллаборативе фор Асадемис, Сосиал, анд Эмотионал Леарнинг), социальноэмоциональное обучение – это «процесс присвоения и применения знаний, навыков, формирования здоровой идентичности, управления эмоциями, способности достигать целей, персональных или групповых. Это способность чувствовать и проявлять эмпатию, устанавливать и поддерживать доверительные отношения, принимать ответственные и учитывающие интересы других решения».

Организация САСЕЛ выделяет пять основных компетенций, которые учащийся должен развить в процессе социально-эмоционального обучения (Схема 1):

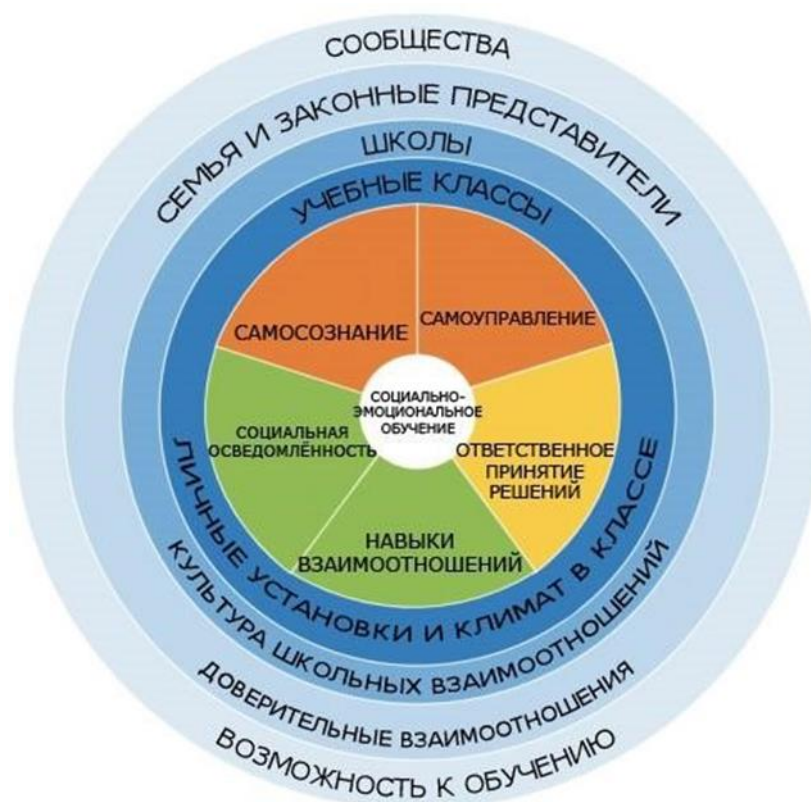

Схема 1. Колесо компетенций САСЕЛ

самосознание – способность понимать и анализировать собственные эмоции, мысли и ценности, а также то, как они влияют на поведение в различных контекстах. Это также когда человек может спросить себя, почему я так себя чувствую? В чем моя цель? Как я могу изменить свое поведение?;

самоконтроль – способность контролировать эмоции и мысли в разных ситуациях, а также умение управлять ими, чтобы достичь поставленных целей. Некоторыми примерами этого являются самомотивация, осуществление самоконтроля, постановка целей для себя и распознавание, когда человеку нужен перерыв, побыть наедине с собой или сделать глубокий вдох;

социальная осведомленность – способность понять другого человека и проявлять к нему эмпатию, даже если ваши взгляды, культура и воспитание совершенно отличаются друг от друга;

отношения с другими людьми – способность установить и сохранять тесный, здоровый контакт с людьми. Важные компоненты здоровых отношений любого рода включают открытое общение, слушание, доверие, сотрудничество, компромисс и решение проблем;

ответственное принятие решений – способность принимать конструктивные решения и вести себя соответствующим образом в разных ситуациях. Некоторые аспекты этого включают рассмотрение причин и следствий, оценку ситуации и решения, потенциальные результаты, влияние на других и саморефлексию.

САСЕЛ также предлагает рекомендации, как сформулировать систему ценностей и внедрить СЕЛ в учреждение образования.

Что в психологии понимается под «социальным» и «эмоциональным интеллектом»?

Социально-эмоциональное обучение базируется на теории социального интеллекта и теории эмоционального интеллекта.

Социальный интеллект (от лат. социалис – общественный и интеллестус ум) – способность адекватно решать задачи и разрешать проблемные ситуации, связанные с актуальным общением и опосредствованными социальными отношениями. Социальный интеллект, обуславливающий эффективность общения, имеет следующие составляющие: выраженные просоциальные установки; хорошо сформированные социальные навыки; адекватную социальную когницию; повышенную эмоциональность [3].

Социальный интеллект – это та черта личности, которая определяет его успешность при социальном взаимодействии. Социальный интеллект способствует удержанию потока негативных эмоций.

Понятие «социальный интеллект» впервые употребил Э. Торндайк, рассматривая социальный интеллект как «познавательную специфическую способность, которая обеспечивает успешное взаимодействие с людьми». Под основной функцией социального интеллекта ученый видел прогнозирование поведения [3].

В.Н. Куницыной было предложено четкое и содержательное определение социального интеллекта. Автор определяет социальный интеллект как «глобальную способность, возникающую на базе комплекса

интеллектуальных, личностных, коммуникативных и поведенческих черт, включая уровень энергетической обеспеченности процессов саморегуляции» [3].

Изучением социального интеллекта занимались многие ученые (Дж. Гилфорд, Д. Векслер, Р. Селман, Г.Олпорт, Э. Торндайк, Д.В. Ушаков, Н.А. Кудрявцева, Е.С. Михайлова, Л.И. Уманский, М.А. Холодная и т.д.).

Теория социального интеллекта стала основной предпосылкой и базисом для становления получившей развитие теории эмоционального интеллекта. Общим выступает коммуникативная, однако эмоциональный интеллект направлен на управление собственным эмоциональным фоном, в то время как социальный – на само коммуникативное воздействие. Объединяющей категорией для эмоционального и социального интеллекта выступает общение. Каждый из выделенных видов интеллекта предполагает реализацию способностей к распознаванию и интерпретации эмоциональных состояний других людей. Вместе с тем, отличительной характеристикой, в данном случае, выступает направленность общения. Коммуникативный потенциал эмоционального интеллекта направлен, преимущественно, на производство и дальнейшее осмысление собственных эмоциональных переживаний относительно ситуаций межличностного общения, тогда как возможности социального интеллекта ориентированы на коммуникативное взаимодействие [3].

Термин «Эмоциональный интеллект» впервые встречается в литературе в начале 90-х годов, он достаточно быстро получил статус устойчивого выражения-формулировки, и до настоящего момента является предметом изучения, как в отечественной психологии, так и в психологии за рубежом.

В изучении эмоционального интеллекта выделяются несколько ведущих теорий: теория эмоционально-интеллектуальных способностей Дж. Майера, П. Сэловея, Д. Карузо; теория эмоциональной компетентности Д. Гоулмена;

некогнитивная теория эмоционального интеллекта Р. Бар-Она; двухкомпонентная теория эмоционального интеллекта Д. Люсина.

Общим для всех этих теорий является тот факт, что эмоциональный интеллект рассматривается как совокупность способностей к пониманию и управлению собственными эмоциями, пониманию и управлению эмоциями других людей [3].

Первая и наиболее известная модель эмоционального интеллекта была разработана Питером Сэловеем и Джоном Мэйером. Ими же был введен в психологию и сам термин «эмоциональный интеллект». Они определили эмоциональный интеллект как «способность отслеживать собственные и чужие чувства и эмоции, различать их и использовать эту информацию для направления мышления и действий». Эмоциональный интеллект трактовался как сложный элемент, состоящий из способностей трех типов:

идентификация и выражение эмоций; регуляция эмоций; использование эмоциональной информации в мышлении и деятельности.

Д.В. Люсин следующим образом определяет эмоциональный интеллект – «это психологическое образование, формирующееся в ходе жизни человека под влиянием ряда факторов, которые обуславливают его уровень и специфические индивидуальные особенности». Автор выделяет три группы таких факторов:

1. Когнитивные способности (скорость и точность переработки эмоциональной информации).
2. Представления об эмоциях (как о ценностях, как о важном источнике информации о себе самом и о других людях).
3. Особенности эмоциональности (эмоциональная устойчивость, эмоциональная чувствительность) [3].

Г.Г. Гарскова предлагает понимать эмоциональный интеллект как способность понимать отношения личности, репрезентируемые в эмоциях, и управлять эмоциональной сферой на основе интеллектуального анализа и синтеза. Основным условием эмоционального интеллекта является понимание эмоций субъектом. Конечный продукт эмоционального интеллекта – принятие решений на основе отражения и осмысления эмоций, они являются дифференцированной оценкой событий, и обладают личностным смыслом.

Концепции эмоционального интеллекта объединяет то, что люди с высоким уровнем эмоционального интеллекта хорошо понимают свои эмоции и чувства других людей, способны управлять своей эмоциональной сферой. Следовательно, в обществе, поведение эмоционально интеллектуального человека более адаптивно, и он легче добивается своих целей во взаимодействии с окружающими его людьми.

Модель эмоционального интеллекта, разработанная Д. Гоулманом, дает нам представление о структуре, поскольку в ней выделяются составляющие эмоционального интеллекта [4]: понимание или осознание своих эмоций; управление своими эмоциями; самомотивация; понимание или осознание эмоций других; управление отношениями (то есть управление эмоциями других).

Располагаются эти пять компонентов по четырем секторам: «Осознание себя»; «Осознание других»; «Управление собой»; «Управление другими».

Два сектора «Осознание себя» и «Управление собой» составляют личную компетентность, а другие два сектора «Осознание других» и «Управление другими» составляют социальную компетентность (Схема 2).

Схема 2. Модель эмоционального интеллекта Д.Гоулмана

Российский исследователь Д. В. Люсин, отталкиваясь от существующих концепций, предлагает собственную модель эмоционального интеллекта [1]. Эмоциональный интеллект понимается им как способность к пониманию своих и чужих эмоций и к управлению ими. Способность к пониманию эмоций означает, что человек: может распознать эмоцию, то есть установить факт наличия эмоционального переживания у себя или другого; способен идентифицировать эмоцию, то есть понять, какую именно эмоцию испытывает он сам или другой, и найти для нее словесное выражение; понимает причины, вызвавшие данную эмоцию, и следствия, к которым она приведет.

Способность к управлению эмоциями означает, что человек: может контролировать интенсивность эмоций, прежде всего, приглушать довольно сильные из них; контролирует внешнее выражение эмоций; может при необходимости вызвать ту или иную эмоцию.

Поскольку и способность к пониманию эмоций, и способность к управлению эмоциями может быть направлена как на собственные эмоции, так и на эмоции других людей, представляется возможным говорить о внутриличностном и межличностном эмоциональном интеллекте, которые хотя и предполагают актуализацию различных когнитивных процессов, но должны быть взаимосвязаны [1].

По мнению Давиде Антоньяцца, профессора Университета прикладных наук Швейцарии и сторонника школьных реформ, эмоциональный интеллект и эмоционально-интеллектуальная образовательная среда – это самые важные нововведения в области образования за последние 30 лет.

Обучение социальным и эмоциональным навыкам, создание поддерживающей учебной среды в краткосрочной перспективе дает большую социальную и эмоциональную компетентность, приверженность школе. В долгосрочной – большой успех в учебе, на работе и в жизни.

В основе системы социально-эмоционального обучения лежит признание того факта, что наш мозг работает как в рациональном

(когнитивном), так и в эмоциональном ключе. Для процесса познания важны оба направления. И оба следует активно использовать в образовании.

Интерес – главная эмоция при работе с подростками. Нужно не давить, а увлечь. Когда у нас общие ценности и интересы, процесс обучения идет эффективнее. Сегодня искреннюю заинтересованность дети проявляют в кружках, клубах и других объединения по интересам, реализующих программу дополнительного образования детей и молодежи.

Участки мозга, отвечающие за развитие когнитивных функций, зреют быстрее, чем зоны, отвечающие за эмоции, поэтому мозг подростка обладает другой нейропластичностью, не той, которая свойственна мозгу взрослого или маленького ребенка. С одной стороны, процессы в нем протекают быстро, он способен хорошо удерживать информацию, с другой – тонкая система регуляции эмоций еще только формируется. Подростки, как известно, склонны к рискованному поведению, особенно если рядом сверстники.

Освоенные в подростковом возрасте способы регуляции эмоций, механизмы совладания со стрессом могут принципиальным образом повлиять на качество жизни взрослого человека. Если подросток научится управлять собственным поведением, делать, образно говоря, глубокий вдох, вырабатывать стрессоустойчивость, способность не погружаться в состояние фрустрации, печали, гнева, то во взрослом возрасте эти механизмы будут работать автоматически. Если этого не происходит, автоматизм не формируется, то это может стать причиной определенных трудностей впоследствии.

Есть много причин, почему социально-эмоциональное обучение (СЕЛ) важно для развития и роста ребенка как личности. Первая причина – успеваемость. Дети усердно работают, чтобы сосредоточиться на школьных занятиях, и важно, чтобы они чувствовали себя комфортно, были счастливы и эмоционально хорошо развиты, чтобы работать максимально эффективно. Эмоционально стабильные дети имеют меньше поведенческих проблем и могут лучше успевать в учебе. Вторая причина, почему необходимо социально-эмоциональное обучение (СЕЛ) – это общее качество жизни и благополучие. Когда учащихся подробно обучают социальным и эмоциональным навыкам, они вырастают взрослыми, способными справляться с жизненными проблемами и стрессовыми ситуациями. Последняя причина, по которой социально-эмоциональное обучение (СЕЛ) так важен в молодом возрасте, — это будущая карьера и успех на работе. Взрослые постоянно сталкиваются с трудностями на работе, и умение справляться с проблемами и конфликтами — это навык, которым должны обладать все взрослые; Очень важно научиться этому в молодом возрасте. Чуткие, самосознательные и коммуникативные дети вырастают чуткими, самосознательными и коммуникативными взрослыми.

Учащимся также нужны примеры социального и эмоционального обучения, которые помогут им научиться справляться с различными типами проблем и задач, с которыми они потенциально могут столкнуться в какой-то момент своего детства. Часто мы ожидаем, что дети естественным образом будут знать, как вести себя в определенных ситуациях, хотя на самом деле им действительно нужно показать путь. Некоторыми примерами таких ситуаций являются издевательства, расизм, изоляция, насмешки, оскорбления любого рода, неуместные отношения, киберзапугивание, поведение в социальных сетях и безопасность в Интернете.

Было проведено исследование и выявлено что учащиеся, в истории интеграции социально-эмоционального обучения (СЕЛ) в свое образование, как правило, демонстрируют повышенную эмоциональную устойчивость, более сильные межличностные отношения и большую способность к ответственному принятию решений, что способствует их общему благополучию и успехам как в школе, так и в жизни. Подводя итоги, можно сделать вывод о целесообразности внедрения социально-эмоционального обучения и в школах Узбекистана.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Андреева, И.Н. Азбука эмоционального интеллекта /И.Н. Андреева. – СПб.: БХВ-Петербург, 2012. – 288 с.
  2. Андреева, И.Н. Структура и типология эмоционального интеллекта / И.Н. Андреева [Электронный ресурс]. – Режим доступа: [хтtps://андреева.бй/имаГЭС/и-н.пдф](https://andreeva.by/имаГЭС/и-н.пдф). – Дата доступа: 11.01.2023.
  3. Мачнев, В.Я. Социальный и эмоциональный интеллект: монография / В.Я. Мачнев, Е. И. Чердымова. – Самара: Издательство Самарского университета, 2022. – 148 с.
  4. Эмоциональный интеллект в межличностной коммуникации [Электронный ресурс]. – Режим доступа: [хтtps://онлайн-эду.ранепа.ру/плагинфиле.пхп/30691/мод_ресурсе/сонтент/4/2020-09_БСМ_04-тхт.пдф](https://онлайн-эду.ранепа.ру/плагинфиле.пхп/30691/мод_ресурсе/сонтент/4/2020-09_БСМ_04-тхт.пдф). – Дата доступа: 12.01.2023.
- Ушаков Д. В. Социальный и эмоциональный интеллект: надежды, сомнения, перспективы // Социальный и эмоциональный интеллект: От процессов к измерениям / под. ред. Д. В. Люсина, Д. В. Ушакова. М.: Ин-т психологии РАН, 2009. С. 11–30.

EMPHASIS ON CULTIVATING A ‘COMPETENT AND VIRTUOUS HUMAN’ IN THE CURRICULA: 2024 TÜRKIYE CENTURY EDUCATION MODEL

Erduran Avci,

Dilek, Professor, Burdur Mehmet Akif Ersoy University

Education Faculty.

Karaca, Dilek, Lecturer, Manisa Celal Bayar University.

Introduction In the current era, referred to as the "digital age" we are witnessing rapid developments and changes in almost every field worldwide. The most prominent effects of these developments and changes are being felt in areas such as science, technology, environment, economy, social order, education, and culture. Societies must undergo changes and transformations in light of these developments to maintain their existence, provide better living opportunities for their individuals, and secure their place in the competition. The effects of these changes and transformations can sometimes be felt globally, sometimes regionally, and at other times nationally and locally.

Culture is a multidimensional concept open to change, and three common points about the idea of culture emerge: i) It is a collective event, ii) It occurs within a historical process, and iii) It emphasizes differences [p. 1.460]. The changes occurring in social life take place through the process of enculturation, which is linked to learning. Every society seeks to control the changes happening in its cultural life through education. Therefore, culture and education are interconnected elements that support and nourish each other [p.2.433; 1.458]. Education plays a role in the transmission of culture, whether formal or informal [p.3.7]. In other words, education is a cultural transmission [p.4.1705].

Curricula are multidimensional and crucial tools in helping a society acquire knowledge, skills, attitudes, and values, and in ensuring their sustainability. Countries may periodically make updates, changes, or even radical transformations in their curricula to meet the requirements of the age and to preserve their national identity. In 2024, Turkey initiated a process that can be described as a radical change in its national curriculum. This program, originally called the "Türkiye Century Education Model" (TCEM) proposes a holistic educational model aimed at the development of individuals in all aspects [p.5.3]. This study aims to examine how the "Competent and virtuous human" student profile, emphasized in the 2024 TCEM, is addressed.

The perspective of the TCEM In 2024, the Turkish Ministry of National Education implemented a radical change in the curricula applied during the 12-year compulsory education period. Under the slogan "From Roots to the Future", TCEM was introduced, covering all subjects at the elementary, middle school, and high school levels. TCEM consists of the following components: student profile, skills framework, virtue-value-action model, system literacy, and domain-specific knowledge clusters [p.5.3].

**“RAQAMLI TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA TA’LIM OLUVCHILARNI KASBGA
YO’NALTIRISH: MUAMMOLAR, YECHIMLAR” mavzusida respublika ilmiy-amaliy
konferensiyasi, 2024-yil 10-dekabr**

The TCEM emphasizes the goal of instilling a national identity in individuals: "The Turkish education system aims to contribute to the formation of a national identity above all ideologies and to create a society composed of individuals with national consciousness. These individuals will be moral, virtuous, wise, and idealistic generations who aim to do what is good, right, useful, and beautiful for both their nation and humanity" [p.5.5]. It is stated that in the TCEM, the individual is approached holistically in terms of mental, emotional, physical, social, and spiritual development. This holistic approach is described as follows: "...Thus, by allowing the individual to recognize and discover themselves, a learning process based on rights and development will be structured, with flexible and free learning environments that cater to the interests and abilities of individuals" [p.5.5]. In Figure 1, the components of the TCEM program design are seen as a holistic structure.

According to the TCEM, education should not be limited to the mental development of individuals but must aim to shape a human profile that is complete with ontological, epistemological, temporal integrity, and axiological maturity. In this multi-component, holistic human profile, the components mentioned earlier are explained as follows: Ontological integrity refers to the holistic perspective of a student's individual development, encompassing both the soul and body dimensions; Epistemological integrity aims for the student to develop a diverse range of knowledge and thinking skills; Temporal integrity emphasizes that the educational process of a student should be seen not only through momentary achievements but as a process extending from the past to the future; Axiology helps us understand how humans interact with values, truth, and knowledge [p.5.6-7].

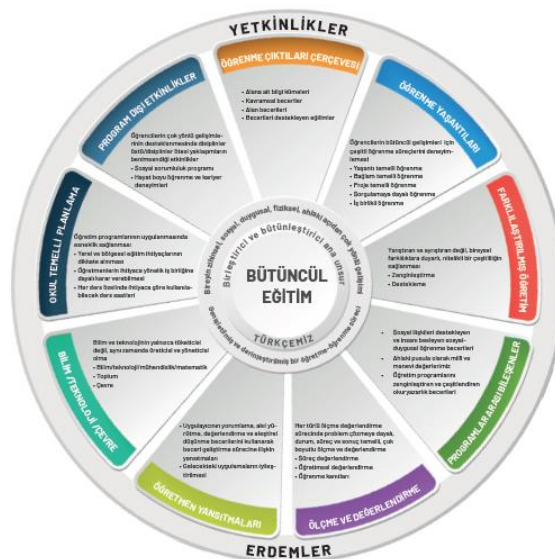

Figure 1. TCEM [p.5.12].
'Competent and Virtuous Human' Profile

"Our educational philosophy, which aims to raise wise generations that are not only in harmony with civilization but also actively contribute to and develop it, is based on the idea of cultivating a student profile that has adopted the ideal of doing what is good, right, useful, and beautiful for both the nation and humanity" [p.5.4].

In the TCEM, the student profile, which encompasses both the physical and mental aspects, is presented with ten key characteristics: Healthy, willful, questioning, productive, wise, courageous, compassionate, patriotic, aesthetic, and moral (Figure 2).

The TCEM is based on a common framework across the curricula of all subjects included in the 12-year compulsory education program. Therefore, the student profile visualized in Figure 2 is part of the shared objectives across all disciplines. When examining the TCEM curriculum, "values" are considered as a cross-curricular component. The twenty values mentioned are coded from D1 to D20 and are associated with the relevant areas in the learning outcomes content. This association is emphasized by providing the code numbers in parentheses in the teaching-learning activities section of the relevant learning outcomes. Below are examples from the TCEM Science curriculum [p.6.48, 105, 116, 164, 232]:

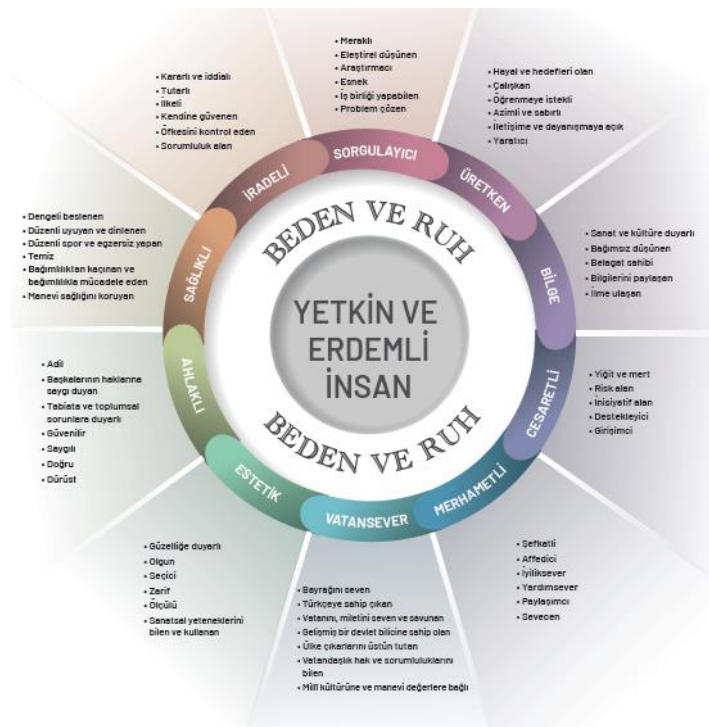

Figure 2. TCEM Student Profile [p.5.8].

Reflections on Core Values in the TCEM Science Curriculum 3rd grade "Journey to the Habitats of Living Things" Unit

Students are asked to select a habitat in groups for observation. They are then encouraged to define the characteristics of the habitat based on their observations (SDB1.2). They are expected to count the diversity of life in the habitat without harming the living organisms and make measurements (SDB1.2). Students are made aware of the importance of protecting nature and living beings

(SDB3.3, D5.2, D14.3). They are asked to create a table showing the number of living organisms they identified in different habitats (OB7). Based on their observations from habitats such as soil, lakes, forests, and trees, students are encouraged to define biodiversity (SDB1.2, E3.4). Students are guided to recognize the importance of following their curiosity for scientific development and distinguishing between correct and incorrect information (D3.3).

5th grade "Our Neighbors in the Sky and Us" Unit

Students are encouraged to research Ali Kuşçu, the Turkish-Islamic scientist who created the first map of the Moon (D19.4). As an example, the works of Turkish-Islamic scholars, especially Mimar Sinan, and their cultural heritage are examined in terms of heat insulation (D17.2). Questions are posed regarding the shape of the Moon on the Turkish flag to draw students' attention to the topic (D19.2).

6th grade "The Solar System and Eclipses" Unit

The work of Turkish-Islamic scientist Biruni is mentioned, where he emphasized that the Earth and other planets revolve around the Sun, not the Earth revolving around the Sun (D19.2).

7th grade "Systems in Our Body" Unit

Students are expected to develop sensitivity regarding healthy eating habits and the health of the digestive system based on research results, identifying incorrect practices and replacing them with correct behaviors (KB2.15, SDB2.2, SDB3.3, D13.4). Furthermore, based on the information they gather, students are expected to appreciate the importance of balanced and adequate nutrition, social and sporting activities, and the effects of technology addiction on the health of the digestive system (D13.4). The correct breathing technique is explained. Students are divided into small groups, where they are asked to integrate the data they have collected from a scientific perspective and share it with the entire class (D3.3). During this process, students are expected to act with a sense of responsibility and behave in an organized and planned manner (E2.2, D16.3).

8th grade "Sustainable Living and Matter Cycles" Unit

The impact of consumption on carbon footprints is emphasized, and students' awareness of the importance of conservation is reinforced (D17.1). Students are encouraged to identify logical inconsistencies related to global climate change. During this process, students are expected to behave openly, generate ideas within a framework of respect, and defend their ideas courteously (D14.1, E3.5).

(SDB1.2: Self-regulation skills, SDB2.2: Social living skills, SDB3.3: Responsible decision-making skills, D3.3: Being an inquirer and critical thinker, D5.2: Valuing the environment and living beings, D13.4: Caring about human health, D14.1: Being polite, D14.3: Respecting the environment, national, and spiritual values, D16.3: Having a sense of responsibility, D17.1: Being a conscious consumer, D17.2: Avoiding waste, D19.2: Recognizing national identity, D19.4: Protecting independence, OB7: Data literacy, E2.2: Responsibility, E3.4: Seeking

the truth, E3.5: Open-mindedness, KB2.15: Making inferences based on experience)

Conclusion The Turkey Century Education Model (TCEM) can be seen as a profound program change, as it integrates knowledge with different types of skills, tendencies, values, and literacy systems holistically. This model was gradually implemented nationwide in the 2024-2025 academic year for 5th and 9th grades, without any pilot studies in Turkey beforehand. With TCEM, Turkey is carrying out the first implementation of a comprehensive educational reform this year. Education is not only a process of acquiring knowledge and skills but also an important vehicle in the transmission of culture. Notably, TCEM places a significant emphasis on national and spiritual values as cross-curricular components. Curricula serve as tools for acquiring knowledge, skills, and culture. The main implementers of these tools are educational institutions, teachers, and other stakeholders in education. Feedback from these stakeholders should be considered as a key element in guiding this new process of change. This is because the effects of this transformation and change will undoubtedly be long-term and multidimensional. In this process, educational researchers play a crucial role in evaluating the progress and providing necessary inputs.

REFERENCES:

1. Şahin, Murat. “Kültür Değişimleri ve Eğitim.” Eğitim Kuram ve Uygulama Araştırmaları Dergisi, vol.5, no.3, 2019, ss. 458-466.
2. Karataş, Kasım ve Behçet Oral. “Kültürel Değerlere Duyarlı Pedagoji.” Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, vol. 4, no. 34, 2016, ss. 431-447.
3. Kováts-Németh, M. (2016). Dilemmas of Cultural Transmission. Universal Journal of Educational Research, 4(7), 1698-1707.
4. Millî Eğitim Bakanlığı [MEB]. (2024). Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli Öğretim Programları Ortak Metni. Ankara.
5. Millî Eğitim Bakanlığı [MEB]. (2024). 2024 Fen Bilimleri Dersi Öğretim Programı (Maarif Modeli). Ankara.

OLIY TA’LIM MUASSALARIDA TA’LIM JARAYONIDA BYOD TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH

Saidova Zaxro Rahmatullayevna

*T.N.Qori Niyoziy nomidagi Tarbiya pedagogikasi milliy instituti tayanch
doktoranti*

Bizga ma’lumki, davlatimiz rahbari tomonidan milliy ta’lim-tarbiyaga alohida e’tibor qaratilayotganligi, yoshlarga xalqaro standartlar asosida bilim berish, ularni milliy qadriyatlar asosida tarbiyalash tizimini takomillashtirishga oid qabul qilinayotgan qaror va hukumat hujjatlarining maqsadi kelajak avlodimizning har tomonlama hayotga tayyor va malakali kadrlar bo’lib etishini ta’minlashga qaratilgandir.

O‘zbekiston Respublikasining 2020-yil 23-sentyabrda qabul qilingan 637-sonli “Ta’lim to’g’risidagi” qonunida masofaviy ta’lim o’quv rejalari va o’quv dasturlariga muvofiq ta’lim oluvchilar tomonidan zarur bilim, malaka va ko’nikmalarni axborotkommunikatsiya texnologiyalaridan hamda internet jahon axborot tarmog’idan foydalangan holda masofadan turib olishga qaratilganligi (7, 7) va O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8- oktyabrdagi “O‘zbekiston Respublikasi oliy ta’lim tizimini 2030- yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to’g’risida” PF5847-sonli farmonida ta’lim jarayonlarida “bulutli texnologiyalar”dan foydalanish, milliy elektron ta’lim resurslari yaratilishini jadallashtirish, ta’lim jarayonida elektron resurslar salmog’ini bosqichma-bosqich oshirib borish, talabalar, o’qituvchilar va yosh tadqiqotchilarning elektron ta’lim resurslari, zamonaviy ilmiy adabiyotlarning elektron kataloglari va ma’lumotlar bazalaridan bepul foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish, ta’lim jarayoniga raqamli texnologiyalar va zamonaviy usullarni joriy etish, ta’lim jarayonlarini raqamli texnologiyalar asosida individuallashtirish, masofaviy ta’lim xizmatlarini rivojlantirish, onlayn, “blended learning”, “flipped classroom” texnologiyalarini amaliyotga keng joriy etish kabi vazifalar dolzarb vazifalar qatoriga kiradi

Zamonaviy oliy ta’lim tizimida eng samarali innovatsion usullar va texnologiyalarni tanlash muammosi dolzarb bo’lib qolmoqda. Innovatsion usullar fan va axborot texnologiyalarining zamonaviy yutuqlaridan foydalanishga asoslangan usullardir. Innovatsion usullar, eng avvalo, ta’lim jarayonini optimallashtirish, o’quv materialini o’zlashtirish uchun eng qulay shart-sharoitlarni yaratishga qaratilgan bo’lib, bu pirovardida ta’lim sifatini oshirishga xizmat qiladi. Ishlab chiqarish qobiliyati bugungi kunda o’qituvchi faoliyatining asosiy malakaviy xarakteristikasiga aylanib bormoqda va o’quv jarayonini tashkil etishning yuqori darajasiga o’tishni anglatmoqda. O’qitish jarayonidagi innovatsiyalar o’quv jarayonining turli jihatlariga, jumladan, o’quv xonalari maydonini tashkil etishni o’zgartirishga, sinflarni zamonaviy texnik vositalar bilan

jihozlashga, shuningdek, yangi ta’lim texnologiyalarini sinovdan o’tkazishga ta’sir qiladi.

Bugungi kunda biz ota-onalar va o’qituvchilardan ko’proq eshitamiz: "Farzandlaringizni qurilmalardan qanday chalg’itish kerak, chunki ular o’rganishni butunlay to’xtatdilar ...". Va agar siz bolalarni o’z qurilmalariga biriktirish bilan kurashsangiz, balki uni o’quv jarayoni uchun ishlatsangiz nima bo’ladi . Bunday muammolarni hal qilish uchun eng mashhurlaridan biri Bring modelidir.

Bring iborasining qisqartmasi Sizning Shaxsiy Qurilma (o’z qurilmangizni olib keling). BYODning ta’limdagi ma’nosi shundan iboratki, o’qituvchilar va maktab ma’muriyati o’quvchilarga o’z noutbuklari, planshetlari va smartfonlarini maktabga olib kelishni taqiqlamaydi, balki har tomonlama ruxsat beradi va rag’batlantiradi.

BYOD - zamonaviy ta’lim oldida turgan ikkita juda muhim muammoni hal qilishning yagona yo’li. Birinchidan, har bir talabani o’z mobil qurilmasi bilan ta’minlash muammosi. BYOD yondashuvida mobil qurilma maktabning emas, balki oilaning mulki va g’amxo’rligidir. Tabiiyki, maktab eng mos modellarni tavsiya qilishi mumkin, ota-onalarga asbob-uskunalar etkazib beruvchilar bilan muzokaralar olib borishga yordam beradi, kam ta’minlangan oilalarni moliyaviy qo’llab-quvvatlash dasturini yaratishi mumkin, ammo printsiplari bo’lib qoladi - qurilma oilaning mulkidir.

Ikkinchidan, tobora o’tkir muammo bor: "Ta’lim muassasalarida talabalarning mobil telefonlari bilan nima qilish kerak?" Bugungi kunda ommaviy amaliyot - nafaqat bu erda, balki chet elda ham - ulardan foydalanishni taqiqlash. Lekin taqiqlar uzoqqa bormasligi aniq. Yaqinda o’tkazilgan sotsiologik so’rovlarga ko’ra, o’smirlarning 60 foizi o’qituvchilari taqiqlaganiga qaramay, dars vaqtida mobil telefonlaridan SMS xabar yuborishlarini tan olishgan . Ma’lumki, mobil qurilmalar qanchalik uzoq bo’lsa, imkoniyatlar jihatidan kichikroq va kuchliroq bo’ladi. BYOD ularni “qonuniylashtirish” va ularni dushmanlardan ittifoqchilarga aylantirish yo’lidir. Ushbu model maktabning o’quv jarayonida Internetdan foydalanishni nazarda tutadi. Aloqa texnologiyalarining rivojlanishi tufayli Internetda ishlarni amalga oshirishning o’ziga xos xususiyatlarini hisobga oladigan axborot etikasining kontseptsiyasi va asosiy jihatlari uchun asos yaratishga qaratilgan tadqiqotlar mavjud. Muloqot va tarmoq o’zining axloqiy me’yorlarini yo’qotib, ijtimoiy nazoratdan qochsa, natijada ommaviy axborot vositalarining inson dunyoqarashiga salbiy ta’sir qilish xavfi mavjud. Shuning uchun juda muhim jihat - bu axborot etikasi tushunchasi.

Axborot etikasi - axborot texnologiyalarini ishlab chiqish va qo’llash bilan bog’liq holda yuzaga keladigan axloqiy muammolarni o’rganadigan fan. Axborot etikasining rivojlanishi zamonaviy jamiyat uchun juda muhimdir. Talabalarning axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan huquqiy va axloqiy me’yoriy foydalanish sohasidagi kompetensiyasini shakllantirish va rivojlantirish o’qituvchining vazifalaridan biridir. Axborot etikasi kompyuter etikasi va axborot falsafasi bilan bog’liq.

Kompyuter etikasi fanlararo tadqiqot sohasi bo‘lib, texnik, axloqiy, huquqiy, ijtimoiy, siyosiy va falsafiy masalalarni ko‘rib chiqishni o‘z ichiga oladi

Talabalarda axborot etikasini rivojlantirishning ahamiyati Federal Davlat Ta’lim Standartida (Federal Davlat Standarti) ta’lim natijalariga qo‘yiladigan talablarda tasvirlangan.

Ta’lim natijalari ro‘yxatini tahlil qilishda axborot etikasi bilan bog‘liq shaxsiy narsalarga quyidagilar kiradi: ijtimoiy, madaniy, til va ma’naviy xilma-xillikni hisobga olgan holda fan va ijtimoiy amaliyotning hozirgi rivojlanish darajasiga mos keladigan yaxlit dunyoqarashni shakllantirish. zamonaviy dunyo; boshqa shaxsga, uning fikriga, dunyoqarashiga, madaniyatiga, tiliga, e’tiqodiga, fuqaroligiga, tarixiga, madaniyatiga, diniga, urf-odatlariga, tillariga, Rossiya va boshqa xalqlarning qadriyatlariga ongli, hurmatli va xayrixoh munosabatni shakllantirish. dunyo; boshqa odamlar bilan muloqot qilish va unda o‘zaro tushunishga erishishga tayyorlik va qobiliyat; ijtimoiy normalarni, xulq-atvor qoidalarini, guruhlar va jamoalarda, shu jumladan kattalar va ijtimoiy jamoalarda ijtimoiy hayotning rollari va shakllarini o‘zlashtirish; mintaqaviy, etnik-madaniy, ijtimoiy va iqtisodiy xususiyatlarni hisobga olgan holda, yosh vakolatlari doirasida maktabning o‘zini o‘zi boshqarish va jamoat hayotida ishtirok etish; axloqiy ongini va shaxsiy tanlov asosida axloqiy muammolarni hal qilish malakasini rivojlantirish, axloqiy tuyg‘ular va axloqiy xulq-atvorni, o‘z harakatlariga ongli va mas’uliyatli munosabatni shakllantirish; o‘quv, ijtimoiy foydali, o‘quv va tadqiqot, ijodiy va boshqa faoliyat jarayonida tengdoshlar, katta va kichik bolalar, kattalar bilan muloqot qilish va hamkorlik qilishda kommunikativ kompetentsiyani shakllantirish.

Shunday qilib, biz quyidagi xulosalar chiqarishimiz mumkin: BYOD modelidan foydalanish katta imkoniyatlar beradi; axborot etikasini shakllantirish shaxsiy va metasub'ekt natijalari bilan chambarchas bog‘liq; BYOD modelidan foydalangan holda ta’lim jarayonini tashkil etish darslarda siz yaxshi ta’lim natijalariga erishishingiz mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Mamatov D.N. Elektron axborot ta’lim muhitida kasbiy ta’lim jarayonlarini pedagogik loyihalashtirish. Dissertatsiya. 2017 y. 46 b.
2. Андреев А.А. Введение в дистанционное обучение. О‘quv metodik qo‘llanma. — М.: VU, 1997 y. 123 b.
3. Толстобоков, О.Н. Современные методы и технологии дистанционного обучения. Монография – М.: Мир науки, 2020.
4. Ibraimov A.E. Masofaviy malaka oshirishning pedagogik dizayni. Toshkent. “Lesson press”, 2020 y. 39 b.

**BO’LAJAK PEDAGOGLAR KASBIY MAHORATINI
TAKOMILLASHTIRISHDA RAQAMLI TA’LIM
TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISHNING ZAMONAVIY
TENDENSIYALARI**

Xudanova Shaxnoza Norbutayevna
tayanch doktorant, O‘zDJTU

Annotatsiya: Maqolada pedagogikaning bugungi kundagi rivojlanish bosqichida zamonaviy raqamli ta’lim texnologiyalarining muhim ahamiyati va ulardan ta’lim tizimida foydalanish imkoniyatlari bo’yicha tavsiyalar qayd etilgan. Dunyodagi ko’pgina mamlakatlarda bo’lajak nemis tili o’qituvchilarini tayyorlashda foydalanib kelinayotgan onlayn ta’lim platformasining oliy ta’limga joriy etilishi hamda erishilgan samarali natijalarga doir fikrlar yoritilgan. Shuningdek, platforma standartlashtirilganligi, uni milliy o’quv dasturlariga moslagan holda ta’limda qo’llash, talabalar kasbiy pedagogik mahoratini raqamli texnologiyalar asosida takomillashtirishga oid olib borilayotgan tadqiqotlarning dolzarbligi to’g’risida fikrlar keltirilgan.

Kalit so’zlar: nemis tili, mahorat, kasbiy, pedagogik, raqamli ta’lim texnologiyalari, dars, ta’lim sohasi, dolzarb.

Mamlakatimiz ta’lim sohasida amalga oshirilayotgan keng qamrovli islohotlarning samarali natijalarini ko’plab keltirib o’tish mumkin. Ammo bularning asosiy muhim jihatiga e’tibor qaratiladigan bo’lsa, respublikamizda ta’lim milliy hamda xalqaro samarali natijalar ko’rsatgan tajribalarni uyg’unlashtirgan tarzda olib borilayotganligini payqash qiyin emas. Bunday uyg’unlik asosan faoliyat sohasi nemis tilida bo’lgan pedagoglarni tayyorlashda ham muhim. Sababi bo’lajak pedagoglarni jahon mehnat bozoridagi talablar asosida, o’z kasbining mohir “usta”si qilib etishtirilsa, bunday kadrlarga nafaqat O’zbekistonda, balki nemis tili o’qitiladigan barcha boshqa davlatlarda ham talab ortadi. Ular mohirona pedagogik mehnat faoliyatini yurita olish qobiliyati bilan ham alohida ajralib turadi. Bunday kadrlar etishtirish orqali esa nafaqat respublikamizning sharaflari nomi, balki u etishtirgan kadrlar ham dunyo miqyosida keng ulug’lanadi. Respublikamiz milliy ta’lim tizimi uchun bunday innovatsiya juda ham dolzarbligini inobatga olgan holda, ushbu ishda xalqaro miqyosda qo’llanib kelinayotgan bo’lajak nemis tili pedagoglarini tayyorlashdagi zamonaviy yondashuv, boshqacha qilib aytganda xalqaro onlayn platforma borasida so’z boradi.

O’zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 2-fevralida qabul qilgan “Ta’lim sohasidagi islohotlarni jadallashtirish bo’yicha qo’shimcha chora-tadbirlar to’g’risida”gi PQ-54-sonli qaroriga ko’ra, ta’lim sohasida olib borilayotgan islohotlarni chuqurlashtirish, ta’lim tashkilotlari faoliyatini ilg’or xorijiy amaliyotlar asosida tashkil etish, pedagog kadrlarni tayyorlash tizimini takomillashtirish maqsadida “Ta’lim sohasidagi kadrlar salohiyatini oshirish,

ta'lim tashkilotlarida o'quv jarayonlari va xizmatlar ko'rsatishni yangi tamoyillar asosida tashkil etish, ta'lim xizmatlari sifatini xalqaro standartlar darajasiga olib chiqish, islohotlarni yanada jadallashtirish maqsadida davlat muassasasi shaklida loyiha ofisi tashkil etilishi” [1]. haqida belgilanib qo'yilgan. Ushbuga ko'ra, “Ta'lim sohasidagi loyihalar markazi” loyiha ofisining asosiy faoliyat yo'nalishlarini quyidagilar tashkil etadi: a) ta'lim sohasini isloh qilish bo'yicha chora-tadbirlar va istiqbolli tashabbuslarni ishlab chiqish; b) xalqaro tashkilotlar, moliya institutlari, konsalting kompaniyalari va mutaxassislarning tavsiyalarini tahlil qilish va umumlashtirish, maqbul tashabbuslarning samarali implementatsiya qilinishini ta'minlash; v) etakchi ekspertlar, konsultantlar, maslahatchilar va jamoatchilikni keng jalb qilgan holda ta'lim standartlari, o'quv rejalari va dasturlarini ilg'or xorijiy tajriba asosida takomillashtirish bo'yicha takliflar tayyorlash; g) ta'lim turlari va darajalari o'rtasida uzviylikni va uzluksizlikni ta'minlash, davlat ta'lim standartlari va o'quv dasturlarini ishlab chiqishda vazirlik va idoralarning o'zaro hamjihatlikdagi faoliyatini yo'lga qo'yish; d) ta'lim tashkilotlarida ta'lim sifati madaniyatini shakllantirish, o'quv dasturlarini xalqaro akkreditatsiyadan o'tkazishda vazirlik va idoralarga har tomonlama ko'maklashish; e) ta'lim sifatini nazorat qilish yo'nalishida xalqaro aloqalarni mustahkamlash, xorijiy va xalqaro baholash tashkilotlari bilan hamkorlikni kengaytirish kabilar belgilab qo'yilgan.

Ushbu ishda yoritilayotgan xalqaro DAAD tashkilotining o'quv dasturiga implatatsiya qilishni taklif etayotgan loyihasini ta'limga joriy etilgandagi samarali natijalarini o'rganish bugungi zamon talabi ekanligi ko'rinib turibdi. Demak, ushbu maqolada tilga olinadigan DHOCH3 platformasi ana shunday xalqaro loyihalardan biridir.

Hozirgi globallashtirish sharoitida pedagogik faoliyatni axborot texnologiyalari, kompyuterlar va internetsiz deyarli tasavvur qilib bo'lmaydi. Demak, zamonaviy pedagogdan texnika yutuqlari kun sayin ko'zga tashlanayotgan zamon bilan hamnafas yashash, shu zamonda ulg'ayayotgan yosh avlodga mutanosib bo'lish, buning uchun esa, raqamli texnologiyalarni ushbu sohada to'g'ri qo'llash va undan samarali foydalanish mahoratiga ega bo'lish bevosita talab etiladi. Chunki raqamli texnika asri farzandini tushunish uchun, u bilan birga rivojlanayotgan zamon raqamli texnikasini ham tushunish lozim. Bunday pedagog esa zamonaviy pedagog hisoblanadi. Shu o'rinda oliy ta'lim tizimida nemis tili pedagoglarini tayyorlashda sifatli hamda samarali deb topilgan eng so'nggi onlayn modul platformasining qisqacha mazmunini keltirib o'tish joiz deb topdik.

Bugungi raqamli ta'lim texnologiyalarining turlari son-sanoqsiz bo'lib, ulardan biri ushbu ishning asosi qilib olingan. DHOCH3 deb nomlanuvchi o'quv platformasida 10 ta modul mavjud bo'lib, har bir modul bitta fan doirasidagi eng yangi va dolzarb mavzularni taqdim etadi. Shuningdek, har bir modul zamonaviy adabiyotlarni o'z ichiga ham oladi. Har bitta modulda bugungi kunda dolzarb bo'lgan ilmiy ishlar mavzulari hamda shular yuzasidan qilingan ilmiy ishlar hamda adabiyotlar berib borilgan. Bu esa ilmiy ish yozishda pedagoglarga juda ham katta

ma'lumotlar bazasidan foydalanish huquqini beradi. Yuqorida tilga olinga PQda professional va oliy ta'lim sohasini takomillashtirishning ustuvor yo'nalishlari etib belgilanga qismida, professional ta'lim muassasalarining o'quv jarayoniga rivojlangan xorijiy davlatlarning ta'lim dasturlari (curriculum) asosida ishlab chiqilgan dasturlarni joriy qilish ham belgilab qo'yilgan. Bu esa DHOCH3 platformasining nemis tilidan dars beruvchi bo'lajak pedagoglarni tayyorlashda shunday imkoniyatdan foydalanish mumkinligini ham nazarda tutadi. Demak, xalqaro ta'lim dasturlari joriy qilinadigan kasb va mutaxassisliklarni tanlab olishga urg'u berilar ekan, bu pedagogikaning O'zbekistonda rivojlanib borayotganligidan dalolat beradi.

Tarjima qilingan xalqaro ta'lim dasturlari asosida mazmuniga milliy segmentni singdirgan holda yangi ta'lim dasturlarini ishlab chiqish borasida ham keltirib o'tilgan bo'lib, bu aynan DHOCH3 bilan ishlash imkoniyatlariga ham mos keladi. Shuningdek, milliy oliy ta'lim muassasalarining ta'lim dasturlarini xalqaro reyting tashkilotlarining birinchi 300 talik ro'yxatiga kirgan oliy ta'lim tashkilotlarining ta'lim dasturlari asosida takomillashtirish haqida ham PQ ning keyingi qismida belgilangan bo'lib, DHOCH3 ning har bitta modulini shakllantirish va yangilab turish ustida ham bir nechta xalqaro ilmiy va o'quv muassalari birgalikda ish olib boradilar. Bundan kelib chiqib aytish mumkinki, bunday dastur nafaqat pedagoglarni tayyorlashda, balki tilni o'rgatishda ham muhim hisoblanadi [2, 145-b.]. “DAAD dasturining DHOCH3 qo'llaniladigan onlayn modullari“ [4, 252-b.] haqida yana shuni qayd etish mumkin: Avval ro'yxatdan o'tish kerak va tashkilotchilardan tasdiqni kutish lozim. Tasdiqdan so'ng, asosiy sahifada havolada tanlanadi. Masalan, DHOCH3ga kirish, bu erda o'qitish uchun materiallar, rivojlanish haqidagi ma'lumotlar mavjud.

Bo'lajak o'qituvchilar pedagogik kasbiy faoliyatini rivojlantirish jarayonida “turli xil raqamli media va vositalardan foydalanishi va ularning kombinatsiyasi o'quv va o'qitish maqsadlariga moslashgan” [3, 450-b.] holda zarur bo'lgan media kompetensiyalarni oshirish imkonini beradi. DAAD tashkiloti tomonidan joriy etilgan onlayn o'quv platformasining bugungi kundagi ahamiyati hamda shu soha vakillari faoliyatida til hamda axborot-kommunikatsiya bo'yicha ko'nikma va mahoratni talab etadi. Markaziy Osiyoning Tojikiston va O'zbekistondan tashqari qolgan hamma davlatlar oliy ta'lim tizimida nemis tilini o'qitish platformasi joriy etilgan. U nafaqat o'quv, balki ilmiy faoliyatni rivojlantirishda ham muhim ahamiyatga ega. Ushbu platforma onlayn dasturi dunyoning juda ko'p mamalakatlarida nemis tili o'qituvchilarini standartlashtirilgan nemis tiliga oid bilim, malaka va mahoratga ega bo'lishda muhim ro'l o'ynaydi.

Xulosa o'rnida aytish joizki, bo'lajak pedagoglarni tayyorlash tizimida raqamli texnologiyalardan foydalanish: nemis tilini o'qitishda bo'lajak pedagoglarning kasbiy pedagogik kompetentligini rivojlantirish samaradorligini ta'minlashda; dars jarayonlariga oid turli illyustratsiya, video roliklar, ko'rgazmali qurollar, tarqatma materiallar tayyorlashda; multimedia mahsulotlari, kompiyuter texnikasi, Internet vositalaridan foydalanish va ularni dars jarayonida qo'llashga

oid bilim, ko’nikma va malakalarining oshirishiga xizmat qiladi [5, 450-b.]. Yuqoridagi fiklardan kelib chiqib, ta’lim jarayonlarida quyidagilarga erishish mumkin:

- bo’lajak pedagoglarga nemis tilini o’qitish jarayonida raqamli texnologiyalardan foydalanish natijasida, kasbiy pedagogik kompetentlikni rivojlantirishga qaratilgan uzluksiz metodik xizmat tizimi yaratiladi;
- nemis tilini o’qitishda raqamli texnologiyalardan oqilona va maqsadli foydalanish natijasida talabalar kasbiy pedagogik kompetentligini rivojlantirish darajasining samaradorligi ortadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO’YXATI:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 2-fevralidagi “Ta’lim sohasidagi islohotlarni jadallashtirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi PQ-54-sonli qaror.
2. Brinitzer, Michaela/Hantschel, Hans-Jürgen/Kroemer, Sandra/Möller-Forath, Monika/Ros, Lourdes. DaF unterrichten. Basiswissen Didaktik Deutsch als Fremd-und Zweitsprache. Ernst Klett Sprachen GmbH, 2 Auflage. 2021. – S. 145.
3. Murtozayeva M.M. Umumiy pedagogika. O’quv qo’llanma / Murtozayeva M.M. – T.: O’zDJTU, 2024. – 450 b.
4. Rösler, Dietmar/Würffel, Nicola. Digitale Medien. In: Hrsg. Ulrich, Winfried (1997) Deutschunterricht in Theorie und Praxis (DTP). 2017. – S. 252.

**PRINCIPLES AND APPROACHES OF UTILIZING ONLINE
ASSESSMENT TOOLS IN THE CAREER-ORIENTED EDUCATION OF
ENGLISH PHILOLOGY STUDENTS (FOR LEXICAL COMPETENCE)**

Abduraxmonova Sevara Ne’matulla qizi,

UzSWLU, PhD student

Egamberdiyeva Marjona Oybek qizi,

UzSWLU, student

Annotation: This article discusses the recent principles and appropriate approaches to selecting effective online assessment tools to evaluate the lexical competence of language learners. The assessment process is a crucial part of foreign language teaching. The article’s author tries to introduce or recall some principles and approaches to applying online assessment tools that are being used worldwide in FLT and gives a reliable literature review. Dissertations and research works related to the topic were analyzed.

Annotatsiya: Ushbu maqolada til o‘rganuvchilarning leksik kompetensiyasini baholashning onlayn vositalarini tanlashning tamoyil va yo‘nalishlari bahs qilinadi. Nazorat jarayoni chet tilini o‘qitishning muhim qismi hisoblanadi. Maqola muallifi dunyo bo‘yicha ishlatilayotgan onlayn baholash vositalarini qo‘llashning prinsiplari va tamoyillarini keltirib, ularga xos adabiyot sharhlarini ham beradi. Mavzuga oid dissertatsiyalar va tadqiqotlar tahlil qilinadi.

Keywords: assessment, lexical competence, online assessment tools, reliability approach, principle of validity, vocabulary knowledge.

Kalit so‘zlar: nazorat, leksik omilkorlik, onlayn nazorat vositlari, ishonchlilik tamoyili, haqiqiylik tamoyili, lug‘aviy bilim.

Assessment has been a problematic field for both testers and test-takers. Many methodologists and researchers have been investigating the principles of assessment, design, and other features. Since Davies' groundbreaking 2008 article, language assessment experts have talked about language assessment literacy. Clapham(2000), Fulcher (2012), Crusan et al (2016), and Stoyhoff (2012) Studies on selecting effective online assessment tools have been conducted for a long time. While some studies have concentrated on teaching tactics, others have used interaction frameworks like Moore’s framework [1], student and teacher perceptions, particular elements like workload, and task design as well as assistance, gamification, tailored feedback, and technology Bolliger and Keeler (2006), Mystakidis (2020), Ding, Er, and Martin (2018), Garner-Mccaskill (2022), Yilmaz and Karaoğlu-Yilmaz (2022), Bryan et al. (2014) Cassidy et al. (2014), Orey, 2018 and others conducted researches on this issue.

New tools and resources that improve learning outcomes have been made possible by technological breakthroughs in education, which have completely changed the vocabulary instruction scene [10]. Diverse learning styles and preferences can be accommodated through immersive learning experiences offered by digital platforms, interactive applications, and multimedia materials. Scholars

examining the relationship between technology and education, including Richard E. Mayer have examined how well multimedia learning environments support vocabulary development and comprehension. Their research demonstrates how multimedia tools, including virtual reality, simulations, and animations, can help learners become more engaged and provide a scaffold for grasping difficult lexical concepts [8].

The selection process of online assessment tools to evaluate B2-level lexical competence requires to application of various approaches. Meanwhile, these approaches assist the teacher in compiling the necessary information to design valid, reliable, and practical assessment processes for language learners. One of the prior points is to align with CEFR descriptors. In teaching foreign languages, identifying proficiency levels and detecting any improvement is crucial, and teachers are expected to clarify their learners' levels and plan any lesson accordingly. In our dissertation, one of the main focuses is B2 level lexical competence which is the well-mentioned term in CEFR volume 2001 and 2005. We should focus on the B2 lexical demands and ensure that assessment tools directly target the specific vocabulary range, depth, and complexity expected at the B2 level:

- Frequency and range: B2 level assessment includes understanding and using common and less common words, including abstract nouns, technical vocabulary, and idioms
- Precision and Nuance: evaluation of learners' ability to choose the most appropriate word in a particular context, differentiate between synonyms, and use vocabulary with accuracy and flexibility.

Besides, the online assessment tools and their content should reflect the current curriculum. Assessment forms should directly evaluate the competencies that are defined by the curriculum standards [4].

‘Quality of word knowledge depends on the ability to link this word with a multitude of other words (breadth) in a coherent semantic organization (depth) such as collocations, synonyms, or antonyms. A wider and better organized lexical network will facilitate rapid understanding and use of words in context [5]. That means online assessment tools reflect the quality of word knowledge while evaluating the lexical competence of learners. Lexical cohesion: assessing targets' skills of creating coherent and cohesive language production by applying proper collocations and linking words, as well as, discourse markers. The last point of this approach is considering all four skills while selecting online assessment tools, which tool evaluates which skill and its orientation and components should be analyzed. Many researchers applied various online tools to teach foreign languages to improve specific language skills and sub-skills. For instance,

The second approach is prioritizing authenticity and relevance and avoiding isolated multiple-choice tests. It includes:

- Providing real-world texts as an authentic context, such as articles, short stories, and news reports considering B2 level learners' interests

- Implementing simulated conversations, like interactive activities, role-plays, or discussions

The assessment's applicability can be increased by incorporating authentic language materials (such as newspaper articles, scholarly publications, and films). Gilmore's (2007) research highlights the importance of realistic resources in promoting pragmatic language use and equipping learners for communication in real-world scenarios [7].

Nevertheless, technology has its limitations and disadvantages. The automated scoring feature of online assessment tools makes it nearly impossible to capture all aspects of lexical competence, especially nuanced vocabulary uses or fluency in speaking. Furthermore, it would be preferable if the offered tools had adaptable features that adjust questions according to their level and previous performances. Khan Academy and other adaptive learning platforms have successfully customized assessments and curricula to meet the needs of individual students [2]

Measurement of the intended subject matter and consistent, long-term outcomes are requirements for the validity and reliability of the instruments. Research suggests that instrument validity and reliability should be thoroughly tested [3; 9]. Selecting effective online assessment tools to evaluate B2 lexical competence challenges educators and institutions with different obstacles:

Some assessment tools, especially, online ones may lack empirical validation, meaning they do not constantly measure what they are aimed to assess. As a result, invalidation of assessment content may cause an inaccurate conclusion about learners' lexical competence and language proficiency. Additionally, teachers and learners may face wrong illusions about the teaching and assessing procedure. Moreover, the target audience that is being assessed comes from different backgrounds, and they may have different learning and presenting their knowledge preferences. Applying the same assessment tool and format may cause demotivation and a lack of engagement [6].

REFERENCE LIST:

1. Abou-Khalil, V., Helou, S., Khalifé, E., Chen, M. A., Majumdar, R., & Ogata, H. (2021). Emergency online learning in low-resource settings: Effective student engagement strategies. *Education Sciences*, 11(1), 24.
2. Anderson, J. R., et al. (2018). "Adaptive Learning Technologies: A Review of the Research" *Journal of Educational Technology & Society*, 21(3), 415-431.
3. Bachman, L. F. (1990) *Fundamental considerations in language testing*. Oxford, UK: Oxford University Press.
4. Davies, A. 2008. 'Textbook trends in teaching language testing'. *Language Testing* 25/3: 327–47.
5. Dujardin, E., Auphan, P., Bailloud, N., Ecalle, J., & Magnan, A. (2021). Tools and teaching strategies for vocabulary assessment and instruction: A review. *Social Education Research*, 34-66.

ВАЖНОСТЬ КАРЬЕРНОЙ ОРИЕНТАЦИИ ОБУЧАЮЩИХСЯ В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВОЙ ТРАНСФОРМАЦИИ

Шодиев Д.А., ассистент.

Ферганский политехнический институт

***Аннотация:** В статье рассматриваются меры карьерной ориентации человека, его профессиональной квалификации поиск удобных форм совершенствования, социально-экономической инициативы, представлены сведения о развитии интеллектуальной и трудовой самостоятельности.*

***Ключевые слова:** цифровая трансформация, профориентация, развивать, преимущество, человек.*

Цифровая трансформация — это способ внедрения новых технологий в бизнес-процессы компании, при котором цифровые технологии используются для изменения и улучшения бизнес-операций. За счет этого его масштабы расширятся, он станет более эффективным и прибыльным. Цифровая трансформация бизнеса направлена на повышение качества обслуживания клиентов за счет использования новых технологий. Еще совсем недавно внедрение социальных сетей в бизнес-сектор можно было назвать революцией. Сегодня этого недостаточно. Компаниям нужны современные технологии для совершенствования и развития. Благодаря революционному переходу от традиционных бизнес-стратегий к цифровым бизнес-стратегиям компания получит значительное преимущество перед конкурентами. Однако действовать необходимо решительно. Некоторые из новых процессов можно внедрить быстро и эффективно, тогда как другие могут вызвать долгосрочные изменения и даже краткосрочные сбои. Например, некоторые клиенты отвергают инновации, потому что не желают их принимать. Однако правильный подход к цифровой трансформации и внедрение эффективных инструментов помогут «оцифровать» компанию и расширить ее возможности [1,1-с].

Профессиональная ориентация индивидуальна для каждого человека с учетом особенностей и потребностей рынка труда научно обоснованные формы, методы и способы воздействия на человека с целью поиска места это система инструментов. Это профессиональный интерес и возможности человека соразмерности потребностей общества в конкретном виде профессиональной деятельности направлена на достижение.

Профессиональная ориентация – к сущности и показателям оценки эффективности по социально-экономической категории. Задачи для решения профориентационной работы социально-экономическая, медико физиологическая и психолого-педагогическая сущность есть проблема. Ориентация на профессию направлена на способности и талант человека. в развитии, для защиты своих профессиональных навыков, трудоспособности

и здоровья создает возможности и государства в сфере социальной защиты и занятости населения выступает как один из важных элементов политики к профессии направленность – это эффективное использование трудового потенциала человека, его социального и важную роль в повышении профессиональной активности и предотвращении вынужденной безработицы. играет. Профориентационная деятельность осуществляется лицом в соответствии с его профессиональной квалификацией поиск удобных форм совершенствования, социально-экономической инициативы, развивает интеллектуальную и трудовую самостоятельность [2,125 с].

Подготовка молодого поколения к осознанному выбору профессии рассматривается как условие его всестороннего и всестороннего развития. этого человека духовное, интеллектуальное, трудовое, эстетическое и физическое воспитание, т.е. все воспитание и обучение оно осуществляется в неразрывном единстве с процессом.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Шахрукх Рахмат. //Как цифровая трансформация помогает развитию бизнеса. //хттпс://ист.хабар.уз. 2022. 1-ср.
2. Ш.С.Шарипов, К.Давлатов, Г.С.Насриддинова.Касбга ёъналтиришининг илмий-педагогик асослари. Ўқув қўлланма –Тошкент, 2007. 146 б

**RAQAMLI TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA O’QUVCHILARNI
KASBGA YO’NALTIRISHDA VEB-KVESTLARNING ROLI**

Yuldoshev Utkir Jumaquzievich

dotsent, QDPI

Qosimov Abdulaziz Obidjon o’g’li

magistrant, QDPI

Annotatsiya: *Ushbu maqolada veb-kvest yordamida o’quvchilarda kabslar haqidagi tasavvurlarini oshirish usullari hamda ularni kasbga yo’naltirishda veb-kvestlardan foydalanish yo’llari bayon etilgan. “Orzuyimdagi kasbim” nomli veb-kvest asosida o’quvchilarda kasb tanlashda zamonaviy yondashuvlardan foydalanish jihatlari ochib berilgan.*

Kalit so’zlar: *zamonaviy ta’lim, veb-kvest, kasbga yo’naltirish, kasb tanlash.*

Zamonaviy jamiyatning ta’lim tizimiga qo’yayotgan talablaridan biri umumiy ta’lim maktablari bitiruvchilarini kelajakdagi kasblarini aniqlab olishlari masalasiga jumladan o’quvchilarni kasbga yo’naltirish ishlarini tashkil etishga yangicha qararashni shakllantirishdir. Kasbga yo’naltirish ishlarini zamonaviy moxiyati shundaki, bunda xar bir o’quychini biror bir kasbni tanlashi emas balki unda mustaqil, ongli kasbni tanlashini ta’minlovchi maxsus qobiliyatlarini shakllantirishdadir. Zamonaviy statistik ma’lumotlar taxlilidan ma’lumki, bolalar yangi bilimlar tizimini engil va tez o’zlashtiradilar qachonki malimotlarni mustaqil topib ularni tizimga solsalar. Shining uchun xam Veb-kvestlardan o’quv-biluv faoliyatida foydalanish axborot jamiyati talablarina javob beradigan shaxs sifatlarini tarbiyalaydi va rivojlantiradi.

“Veb-kvest” atamasi birinchi marta 1995 yilda San-Diego universiteti (AQSh) ta’lim texnologiyasi professori Berni Dodj tomonidan taklif qilingan. Veb-kvest - bu rolli o’yin elementlari bilan boo’liq muammoga asoslangan vazifa bo’lib, u uchun Internet ma’lumotlaridan foydalaniladi.

Veb-kvestlardan foydalanilganda o’quvchilarda qator kompetensiyalar rivojlanadi.

- kasbiy muammolarni hal qilish uchun zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanish;
- o’z-o’zini tashkil etish va o’z-o’zini o’rganish;
- jamoada ishlash;
- muammoli vaziyatni hal qilishning turli usullarini aniqlash, eng oqilona variantni aniqlash va tanlovingizni asoslash qobiliyati;
- jamoatchilik oldida nutq so’zlash [3, b. 56].

Hozirgi vaqtda rolli o’yinlarni zamonaviy maktablar bitiruvchilarini kasbiy yo’naltirishda jamoaviy ta’lim faoliyatini tashkil etishning an’anaviy shakli sifatida ko’rib chiqish mumkin. Rolli o’yinning maqsadi - real muloqot sharoitlariga imkon qadar yaqin bo’lgan sharoitlarda nutq ko’nikmalarini shakllantirish va rivojlantirish. Bu usul o’quvchilarni rollarga ajratish va o’yin mavzusiga va

tanlangan rollarga muvofiq muloqot holatlarini sahnalashtirishni o‘z ichiga oladi. Rol tanlashda talaba moyilliklari, qiziqishlari yoki aksincha, o‘zini o‘ayrioddiy vaziyatda sinab ko‘rishi mumkin.

Rolli o‘yin turi - bu ishbilarmon o‘yin bo‘lib, uning davomida bitiruvchilarning kelajakdagi kasbi bilan boo‘liq bo‘lgan faoliyat sohasidagi aloqa shartlari simulyatsiya qilinadi [2, p. 23]. Kasbga yo‘naltirish bo‘yicha veb-kvestni yaratish bo‘yicha ishni boshlashda menejerlar loyihaning maqsadi va vazifalarini aniq belgilashlari, shuningdek, ishtirokchilar guruhlarini shakllantirishlari, o‘yinlar jadvalini belgilashlari va talabalarga Internet resurslaridan foydalanishni ta‘minlashlari kerak.

Veb-kvestning tuzilishi quyidagi tarkibiy qismlardan iborat bo‘lishi mumkin [4, p. 63]:

- bosh sahifa;
- kirish;
- muammoli vaziyat va rollarning tavsifi;
- roli bo‘yicha turli vazifalar;
- Internet manbalariga havolalar;
- baholar.

Veb-kvestning asosiy sahifasida uning nomi va kim uchun mo‘ljallanganligi yozilgan. Veb-kvestning sarlavhasi qiziqarli savol yoki asosiy faoliyatdan iborat bo‘lishi mumkin.

Kirishda veb-kvestning muammosi, maqsad, vazifalari va faoliyat natijasi ko‘rsatilgan. Muammo talab va dolzarb bo‘lishi kerak. Veb-kvestning maqsadi vebkvest ustida ishlash jarayonida shakllangan ko‘nikma va qobiliyatlarni o‘z ichiga oladi. Maqsadlar aniq maqsadga erishish uchun zarur bo‘lgan aniq shartlarni belgilaydi. Faoliyat natijalari veb-kvest tugagandan so‘ng olingan haqiqiy mahsulotni aks ettirishi kerak. Shuningdek, bu erda o‘quvchilar topshiriqlarni bajarish jarayonida nimani o‘rganishlari va ular egallagan ko‘nikma va ko‘nikmalarni kelajakda qayerda qo‘llash mumkinligini yozish tavsiya etiladi [3, b. 83].

Shundan so‘ng, veb-kvest muammosiga asoslangan vaziyatning tavsifi beriladi va ushbu vaziyatni hal qilishda ishtirok etadigan mutaxassislarning roli ham ko‘rsatiladi. Har bir rol uchun qisqacha izoh beriladi, ya‘ni ma‘lum bir mutaxassis nima bilan shuo‘ullanadi va qanday vakolatlarga ega ekanligi tushuntiriladi. Shuni ta‘kidlash kerakki, veb-kvestda ishtirokchilarning rollarini o‘ylab ko‘rish kerak, shunda talabalar o‘z vazifalarini bajarishda mehnat xarajatlari bo‘yicha teng ravishda band bo‘lishlari kerak.

Vazifalarni rollar bo‘yicha shakllantirish sahifasida ularning har biri uchun vazifa, ularni amalga oshirish parametrlari va manbalarga havolalar tavsiflanadi. Bu erda vebkvest ishtirokchilari uchun tavsiyalar ham joylashtirilishi mumkin.

Internet-resurslarga havolalar mavjud bo‘lgan sahifada har bir rol uchun qisqacha tavsif bilan ma‘lumot qidirish uchun kerakli saytlar ro‘yxati bo‘lishi

kerak. Talabalar internet resurslari bilan mustaqil ishlashda mavzudan chetga chiqmasligi uchun maxsus havolalar berilishi kerak.

Baholash sahifasi ushbu veb-kvest uchun baholash mezonlarini tavsiflaydi, shuningdek, talabalar tomonidan bajarilgan topshiriqlar natijalarini e’lon qiladi [4, p. 57].

Biz “Orzuyimdagi kasb” (<https://sites.google.com/view/veb-kvestorzuimdagikasbim/topshiriqlar>) veb-kvestini taklif qilamiz. Bu kelajakdagi kasbiy faoliyatini tanlash qiyin bo’lgan har bir kishi uchun mo’ljallangan. Ushbu veb-kvest - biznes o’yini. U quyidagi tuzilishga ega:

1. Asosiy sahifada: “Orzuyimdagi kasbim” vebkvestining nomi va yosh toifasi (9–11-sinflar).

2. Kirish sahifasida faoliyatning joriy muammosi, maqsadi, vazifalari va natijasi ko’rsatiladi.

Veb-kvest muammosi: siz “Artists Alley” tashkiloti ishchi guruhi a’zosisiz. Menejer vazifani qo’ydi: erkin rassomlar asarlari ko’rgazmasi uchun ochiq maydon tashkil qilish.

Veb-kvestning maqsadi - kasb tanlashda individual yondashuvni rivojlantirish ko’nikmalarini rivojlantirishdir [1, b. 204].

Veb-kvest maqsadlari:

- so’rovnoma asosida o’z kasbiy shaxsingiz turiga tashxis qo’ying (metodik E.A.Klimov, J.Holland va boshqalar);

- veb-kvestda so’rov natijalariga mos keladigan rolni tanlash;

- Internet resurslaridan foydalangan holda ishtirokchi tomonidan tanlangan rol bo’yicha topshiriqlarni bajarish;

- MS PowerPoint dasturida loyihangiz taqdimotini o’tkazish;

- jamoatchilik oldida nutq so’zlash, o’z loyihasini himoya qilish ko’nikmalarini egallash [3, b. 206].

Faoliyat natijasi: ushbu vazifalarni bajarish bitiruvchilarga ma’lumotlarni qidirish, tanlash va tizimlashtirish bilan ishlash, shuningdek, kasb tanlashining to’o’riligi to’o’risida xulosa chiqarish imkonini beradi.

3. Vazifa sahifasida topshiriqning mohiyati va uni bajarish bo’yicha tavsiyalar bo’lishi kerak.

Mashq:

1. Turli usullar asosida professional shaxs turini aniqlash uchun so’rovda qatnashish.

2. Rol tanlash (“Landshaft dizayneri”, “O’qituvchi”, “Dasturchi”, “Iqtisodchi”) va topshiriqni bajarish.

3. Ishingizda o’qituvchi ko’rsatgan havolalardan foydalaning.

4. Veb-kvestning asosiy muammosini hal qilish natijalari bo’yicha loyihangizni tayyorlash (u har bir guruh a’zosining bajarilgan ishlar bo’yicha hisobotini o’z ichiga oladi va nutq shaklida taqdim etiladi).

Vazifalarni bajarish bo’yicha tavsiyalar.

- Tanlangan rolga muvofiq adabiyotlarni o’rganish talab etiladi.

- Agar topshiriqni bajarish bilan boo‘liq muammolar yoki savollaringiz bo‘lsa, yordam uchun o‘qituvchingizga murojaat qilishingiz kerak.

- Loyihani (ma’ruza va taqdimot) tayyorlashdan oldin topilgan ma’lumotni o‘qituvchiga ko‘rsatishni unutmang.

5. Rollar sahifasida rollar ro‘yxati hamda ular bajaradigan ishlarining qisqacha tavsifi keltirilgan.

- Landshaft dizayneri “Rassomlar xiyoboni”ni ishlab chiqmoqda - turli obyektlarni estetik obodonlashtirishni rejalashtirish, gulzorlarni yaratish, peyzaj boo‘dorchilik kompozitsiyalarini yaratish.

- O‘qituvchi darslarda zamonaviy ta’lim metodlarini qo‘llagan holda o‘quvchilarda bilim, ko‘nikma va malakalarini rivojlantirishda hamda kompetensiyalarini shakllantirishda ko‘maklashadi.

- Dasturchi turli dasturlash tillarida dasturlar yaratadi va uni ommaga taqdim etish bilan shug‘ullanadi.

- Iqtisodchi ma’lum bir loyihada har bir guruh a’zosi ishining narxini hisobga olish uchun smeta tuzadi [4, b. 43].

6. Resurslar sahifasi har bir rol uchun qisqacha tavsifga ega saytlar ro‘yxatini taqdim etadi.

7. Baholash sahifasi veb-kvest uchun baholash mezonlarini tavsiflaydi.

Xulosa

Zamonaviy ta’lim muassasalari oldida kasbga yo‘naltirish ishlarini tashkil etishning yangi shakllari va turlarini topish vazifasi turibdi. Mustaqil ijodiy va tanqidiy fikrlashni rivojlantirish nuqtai nazaridan rivojlanish xarakteriga ega bo‘lishi kerak. Shu maqsadda ko‘plab o‘qituvchilar uzoq vaqtdan beri o‘z faoliyatlarida butun dunyo bo‘ylab Internet resurslarini jalb qilgan holda loyiha texnologiyasidan foydalanishni boshladilar. Ammo bunday tarmoqlardagi ma’lumotlarning ko‘pligi loyiha ustida ishlash jarayonini murakkablashtiradi. Ushbu muammoning mumkin bo‘lgan echimlaridan biri webquest texnologiyasidir. Bu o‘quvchilarning har qanday faoliyatini rang-barang va qiziqarli qilishga yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Воробьев Г. А. Веб-квест технологии в обучении социокультурной компетенции: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. Пятигорск, 2004.

2. Горбунова О. В., Иванова О. А. Веб-квест как педагогический инструмент // Народное образование. 2014. № 7. С. 162-166.

3. Горбунова О. В., Кузьминова Н. С. Веб-квест в педагогике как новая дидактическая модель обучения // Школьные технологии. 2013. № 2. С. 59-66.

4. Казакова В.В., Жесткова Е.А. ВЕБ-КВЕСТЫ В ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ОРИЕНТАЦИИ ВЫПУСКНИКОВ СОВРЕМЕННЫХ ШКОЛ // Современные наукоемкие технологии. – 2015. – № 6. – С. 70-72.

2-SHO‘BA

UZLUKSIZ TA’LIM TIZIMIDA TA’LIM OLUVCHILARNI KASB- HUNARGA YO‘NALTIRISH - DOLZARB MUAMMO SIFATIDA

Sho‘ba raisi: pedagogika fanlari doktori, professor Safarova Rohat
Gaybullayevna

Kotib: katta ilmiy xodim, tayanch doktorant Rustamov Nazirjon
Choriyevich

PROFESSIONAL TA’LIM TIZIMIDA RAQAMLI TA’LIM VOSITALARINING O‘RNI VA AHAMIYATI

X.I.Ibraimov,

*Qori Niyoziy nomidagi Tarbiya pedagogikasi milliy instituti direktori, akademik,
pedagogika fanlari doktori*

Bugungi kunda texnika va texnologiyalar shiddat bilan rivojlanib, kundan kunga aqlli soatlardan tortib, super kompyuterlargacha, yangidan yangi gajetlar hayotimizga kirib kelmoqda. Barcha sohalarida bo‘lgani kabi ta’lim tizimida ham ilm-fan taraqqiyoti natijalari, shuningdek, zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalari vositalarining joriy qilinishi turli fan sohalarida bilimlarning tez yangilanib borishiga olib kelmoqda.

Axborot miqdori shiddat bilan oshib borayotgan bunday jamiyatda ta’lim oluvchilarning yangi bilimlarni tezda o‘zlashtirib olishlari uchun o‘quv adabiyotlarining turli shakllaridan biri bo‘lgan raqamli ta’lim resurslaridan foydalanish bugunning dolzarb masalasi hisoblanadi. Ta’lim jarayoniga raqamli ta’lim resurslarini qo‘llash ta’lim oluvchilarda mustaqil va erkin fikrlash, olingan bilimlarni takomillashtirish, yangi bilimlarni turli raqamli ta’lim resurslari orqali izlab topish ko‘nikmalarini shakllantirishni ta’minlashi kerak.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023 yil 24 maydagi “Raqamli xizmatlar qamrovi va sifatini oshirish hamda soha, tarmoq va hududlarni raqamli transformatsiya qilish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-162-son qarorida ta’limni raqamlashtirish bo‘yicha axborot tizimlari hamda elektron ta’lim resurslarini (kontent) yaratish vazifasi begilab qo‘yilgan, bu esa ta’lim jarayoniga raqamli ta’lim resurslarini joriy etishni talab qiladi.

Professional ta’lim muassasalaridagi o‘quv mashg‘ulotlarining ham raqamli texnologiya vositalaridan foydalangan holda tashkil etilishi ta’lim sifatining oshishiga xizmat qiladi.

Professional ta’lim muassasalaridagi o‘quv mashg‘ulotlarining ham raqamli texnologiya vositalaridan foydalangan holda tashkil etilishi ta’lim sifatining oshishiga xizmat qiladi. Shu o‘rinda «Raqamli ta’lim kontenti nima? Raqamli ta’lim resursi deganda nimani tushunish kerak?» – degan savollar paydo bo‘lishi tabiiy...

Raqamli ta’lim resursi – bu aniq bir fanning barcha mavzularini qamrab olgan raqamli ta’lim kontentlari to’plami. Raqamli ta’lim kontenti – bu fanning aniq bir mavzusi bo’yicha o’quv jarayonida foydalanish uchun mo’ljallangan raqamli shaklda taqdim etilgan material bo’lib, uning tarkibi ma’ruza matni, media materiallar (audio, video va animatsion materiallar), didaktik ko’rgazmali materiallar (plakatlar), taqdimot materiallari, glossariy (atamalar lug’ati), nazorat dasturlari (mustahkamlovchi savollar, amaliy topshiriqlar va test materiallari), mashq va masalalar to’plami, dars mazmunini to’ldiruvchi materiallardan iborat bo’ladi.

Mazkur muhit ta’lim jarayonini tashkil etuvchi ishtirokchilarning funksiyalarini o’zgartirishga olib keladi. Shuni alohida ta’kidlash joizki, ta’lim jarayoni raqamlashtirilishi o’qituvchilarning, bevosita professionallik jihatidan ularning kasbiy kompetentligini yanada rivojlantirishi, shuningdek, ularning funksiyalarini o’zgartirishga olib kelmoqda, xususan, talabalar auditoriyalarda bevosita o’qituvchi rahbarligida guruhlar kesimida ta’lim olish jarayonidan, raqamlashtirilgan ta’lim muhitida istalgan joyda va muddatda individual ta’lim olish jarayoniga o’tish kabi transformatsiya holati kuzatilmoqda.

Raqamli transformatsiya nafaqat boshqa ta’lim islohoti, bu ta’limning barcha darajalariga ta’sir ko’rsatadigan ko’p yillik ish dasturidir. Xizmat ko’rsatish va moddiy ishlab chiqarish sohalarida bo’lgani kabi, ta’limni raqamli o’zgartirish natijalarga qaratilishi va dasturni amalga oshirishning barcha bosqichlarida ta’lim tashkilotlarining ish sifatini yaxshilash lozim.

Raqamli texnologiyalar kelajakda ta’lim oluvchilarni, o’quvchilarni va talabalarni o’qitish sifatini tubdan yaxshilashga, ularning barcha zarur qobiliyatlarini shakllantirishga, muammoni hal qilish uchun mavjud bo’lgan barcha raqamli vositalar, materiallar va xizmatlardan faol (ongli va ijodiy) foydalanish qobiliyatini shakllantirishga yordam beradi. Bu borada har bir fan bo’yicha mutaxassis o’qituvchilarning o’ziga xos mas’uliyat bilan ishlashini taqozo etadi.

Ta’lim muassasalarining raqamli transformatsiyasining asosi raqamli texnologiyalarni joriy etish va ulardan foydalanish eng samarali bo’lgan o’quv jarayonini shaxsiylashtirilgan tashkil etishga o’tishdir. Ta’lim tashkilotlari faoliyatini o’zgartirish ta’limni raqamli transformatsiya qilish uchun normativhuquqiy bazani o’zgartirishni talab qiladi.

Mamlakatda masofaviy mehnat shakllarini rivojlantirish, ta’lim muassasalari bitiruvchilari va yoshlarning zamonaviy kasb-hunar egallashlari uchun sharoitlar yaratish hamda qo’llab-quvvatlash, shuningdek, ularning har tomonlama etuk malakali mutaxassis bo’lib etishishlarini ta’minlash maqsad qilingan.

Mamlakatimizda professional ta’lim samaradorligini va sifatini oshirish, uning mazmunini takomillash tirish ko’lami kengayib borayotir. Ta’lim sifatini oshirish, ilmiy-uslubiy hamda o’quv-metodik ta’minotning mazmun jihatidan mutlaqo yangi tizimini yaratish, zamonaviy talablarga javob beradigan yangi ta’lim muassasalarining barpo etilishi, mavjudlarini bugungi kun talablari asosida rekonstruksiya qilinishi, ularni eng zamonaviy axborot-kommunikatsiya vositalari,

laboratoriya va o‘quv jihozlari bilan jihozlanishi, o‘quv jarayoniga yangi avlod o‘quv adabiyotlari hamda pedagogik va axborot texnologiyalari joriy etilishi professional ta’lim tizimining barcha bo‘g‘inlarida o‘quv mashg‘ulotlarini yuqori saviyada tashkil etish imkoniyatini yaratdi.

Professional ta’lim tizimida xalqaro ta’lim standartlariga asoslangan ilg‘or pedagogik texnologiyalar asosida o‘quv jarayonini amaliy ko‘nikmalarni shakllantirishga yo‘naltirish, o‘quv dasturlari va innovatsion o‘quv-uslubiy materiallarni keng joriy etish, o‘quv va ilmiy laboratoriya, o‘quv-tajriba xo‘jaligi, ishlab chiqarish va qayta ishlash korxonalarida nazariy bilim hamda amaliyotning uyg‘unligini ta’minlash uchun zarur sharoitlar yaratish bo‘yicha tizimli ishlab olib borilmoqda.

Professional ta’lim tizimida raqamli ta’lim resurslarini keng joriy etish va barcha hududlardagi ta’lim muassasalarini elektron o‘quv-metodik ta’minot bilan ta’minlash maqsadida O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligining 2023 yil 26 iyuldagi “Professional ta’lim tizimida “Eng yaxshi raqamli ta’lim resurslari” Respublika ko‘rik-tanlovini o‘tkazish to‘g‘risida”gi 329-son buyrug‘i Fan va texnologiyalar rivojlangani sari mazmuni tez o‘zgaruvchan, chuqurlashtirilib o‘qitiladigan umumkasbiy va maxsus fanlar bo‘yicha raqamli ta’lim resurslaridan ta’lim jarayonida integrativ (an‘anaviy, masofaviy) texnologiyalar asosida foydalanish va o‘quv mashg‘ulotlarini tashkil etish natijasida o‘quvchilarning mustaqil bilim olish imkoniyatlari kengayadi.

Uzluksiz ta’limda professional ta’limning bosqichiga qarab fanlarning o‘zaro aloqadorligi, o‘qitish vositalari, zamonaviy ta’lim metodlari orqali amalga oshirishni talab etadi. Kasbga qiziqtirish va yo‘naltirish orqali jamiyatning kasbga bo‘lgan ehtiyojlarini qondirish masalasi uzluksiz ta’lim tizimining natijasi sifatida samarali bo‘ladi va bugungi kun talablarini qondiradi. Bu esa raqamli texnologiyalar asrida o‘ziga xos ahamiyat kasb kasb etadi.

Professional ta’limda zamonaviy axborot texnologiyalari vositalari asosida yaratilgan o‘quv-uslubiy materiallar, shu jumladan, raqamli ta’lim resurslaridan foydalanishdan asosiy maqsad zamonaviy axborot-ta’lim uslublarini shakllantirish, zamonaviy axborot-pedagogik, axborot va kompyuter texnologiyalarini qo‘llash orqali ta’lim jarayonining samarador ligi, sifati va unumdorligini oshirish, ularning ma’lum ma’noda kutubxonalarini tashkil etish, ta’limning masofadan o‘qitish shakllarini amalda joriy etishdan iborat. Raqamli ta’lim resurslari bilan o‘qitish osonlashadi va o‘quvchilar uchun o‘rganish jarayoni ko‘proq qiziqarli va samarali bo‘ladi.

Raqamli ta’lim resurslarining amaliyotda qo‘llanilishi orqali quyidagi natijalarga erishiladi:

o‘rganilayotgan materialni an‘anaviy o‘quv adabiyotlariga nisbatan induktiv yondashish, eshitish va emotsional ta’sir qilish yo‘llari bilan etkazish orqali tushinishni engillashtiradi;

ta’lim oluvchilarning ehtiyojiga, tayyorgarlik darajasiga, intellektual imkoniyatlariga moslashtiriladi;

o‘quv predmetining mohiyatiga diqqatni jalb etgan holda ko‘p sondagi ma’lumotlarni va topshiriqlarni qarab chiqish, ko‘proq amaliy masalalar echishga imkon yaratgan holda murakkab hisoblashlar va almashtirishlardan xalos etadi;

o‘rganishning barcha bosqichlarida o‘zini-o‘zi tekshirib ko‘rish uchun keng imkoniyatlarni yaratadi; etakchi o‘qituvchilar tajribalaridan real vaqt rejimida, cheklanmagan miqdorda, sanoqsiz takrorlashlar orqali o‘rganish imkoniyatini yaratadi.

Xulosa qilib aytganda, axborotlashgan jamiyatda zamonaviy pedagogik texnologiyalarning xarakterli xususiyati shundaki, ta’lim-tarbiya talaba imkoniyati va faoliyatiga, ya’ni ikki ta’lim ishtirokchisi - o‘qituvchi va o‘quvchi yoki obyekt va subyektning o‘zaro ikkiyoqlama aloqasini amalga oshirishning osonligini alohida ta’kidlash lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Ibraimov X., Quronov M. Umumiy pedagogika [Maru]. Darslik. T., "Sahhof", 2023, 416-bet.
2. Ibraimov X., Quronov M., Ibragimova F. Pedagogika tarixi va nazariyasi [Marn]. Darslik. - T., "Sahhof", 2023.392-bet.
3. O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligining 2023 yil 26 iyuldagi “Professional ta’lim tizimida “Eng yaxshi raqamli ta’lim resurslari” Respublika ko‘rik-tanlovini o‘tkazish to‘g‘risida” gi 329-son buyrug‘i.
4. A.J.Xurramov. Raqamli ta’lim resurslari: tushunchasi va turlari. International scientific and technical conference “Digital technologies: problems and solutions of practical implementation in the industry” ilmiy konferensiya materiallari. 2023 yil 27–28-aprel.

JADID MA’RIFATPARVARLARI KASB-HUNAR TARBIYASI HAQIDA

R.G.Safarova

*Qori Niyoziy nomidagi Tarbiya pedagogikasi milliy instituti “Milliy tarbiya,
mutafakkirlar va jadidlarning pedagogik ta’limotlari” ilmiy tadqiqot instituti
bo’limi mudiri, p.f.d., prof.*

Annotatsiya: ushbu maqolada jadidlarning yosh avlodni mehnatsevarlik, tejamkorlik, kasb-hunarga muhabbatli qilib tarbiyalash, ularga ilm hunar o’rgatish haqidagi qarashlari va mazkur qarashlarning bugungi kundagi ahamiyati, ota-onalar va o’qituvchilarning ushbu qarashlardan kelib chiqadigan vazifalari bayon qilingan. Ushbu fikrlar pedagoglar, tadqiqotchilar va ota-onalar uchun alohida ahamiyatga ega.

Tayanch so’zlar: mehnatsevarlik, kasb-hunar, g’ayratlilik, shijoat, qo’rqoqlik, ota-onalar, o’qituvchilar, iqtisod, mol-mulk, ilm, aqliy tarbiya, axloqiy tarbiya.

Barcha davrlarda yoshlarni kasb-hunarli qilish, ularni mehnatsevarlikka o’rgatish va ta’lim-tarbiya tizimining ustuvor maqsadi hisoblangan. Har bir inson mehnat tufayli kamol topishi, mamlakat ravnaqiga hissa qo’shishi, hadislar, hikmatlar va maqollarda o’z ifodasini topgan. Masalan: “Mehnat – mehnatni tagi rohat”, “Mehnat – baxt keltirar”, “Hunarli o’zar hunarsiz to’zar” kabi.

O’tgan XX asrning boshlarida jadid ma’rifatparvarlari kasb-hunar va mehnat ta’limining ahamiyatini chuqur anglagan holda yoshlarni mehnatsevarlik ruhida tarbiyalash asosida vatan ravnaqi yo’lida xizmat qilishga da’vat etganlar. Jumladan, Abdulla Avloniy o’zining “Turkiy Guliston yohud axloq” asarida mehnat tarbiyasi, mehnatsevarlik, shijoat va g’ayrat ko’rsatish kabi tushunchalarning tarbiyaviy ahamiyatini yoritgan. Jumladan, ma’rifatparvarning fikriga ko’ra sa’yi-harakat va g’ayrat har bir inson uchun zarur hisoblanadi. Yalqovlik qilib ishsiz yurish shariatda eng og’ir gunoh ekanligini qayta-qayta ta’kidlagan. Masalan: “Shariatda ham aql yuzasidan yalqovlik qilub, ishsiz, bekor yurmak durust emasdur”.

Abdulla Avloniy Qur’onu karimda ham mehnat tarbiyasi va mehnat sevarlikka oid fikrlar ilgari surilganini ta’kidlaydi. Dangasa yalqov, xor-zor va ta’magir bo’lishini ko’rsatib o’tgan. Muayyan faoliyat bilan shug’ullangan kishi vaqtni qadrlashi, yalqovlar uchun esa har bir soat murakkab kechishini aytib o’tgan. G’ayrat inson vujudiga quvvat, quvonch, baxtiyorlik bag’ishlaydi deydi Abdulla Avloniy. Boshqalarga muxtoj bo’lmaslik, rohat farog’atda yashash uchun mehnat qilish zarurligini uqtiradi. Inson o’zining harakati tufayli sihat-salomatlik, baxtu-saodat, farovonlik, mo’l-ko’lchilik, sabr-qanoat, yaxshi fazilatlarga erishadi deb hisoblaydi Abdulla Avloniy.

Harakat insonni maqsad sari etaklaydi. Yalqovlar esa dunyo ne’matlaridan maxrum, doim birovning yordamiga muhtoj ekanligini ta’kidlaydi jadid ma’rifatparvarlari, shu jumladan Abdulla Avloniy ham bu masalani alohida

ko’rsatgan. Uning fikriga ko’ra, har bir inson yoshligidan boshlab ilm-ma’rifat, mehnat sirlarini egallashi kerak. Aks holda qora ishchi bo’lib qoladi. Oddiy kasblardan or qilib, ishsiz yurish g’ayratsizlik ifodasi hisoblanadi. G’ayratsizlikdan imon qutulmas degan fikrni Abdulla Avloniy izohlashga harakat qilgan. Unga ko’ra har bir inson g’ayratli bo’lishi, uni qo’ldan bermasligi kerak.

O’quvchi yoshlarda g’ayratlilik sifatini juda yoshlikdan boshlab shakllantirish talab qilinadi. G’ayratning asosini mehnat motivlari tashkil etadi.

G’ayrat imon va vijdonning nishonasi hisoblanadi. Hadislarda “g’ayratsiz kishilardan Xudo bezor” degan tavsif mavjud. Islom dinida ham g’ayratsizlik qattiq qoralangan.

Mehnatsevarlik savob ishlarni amalga oshirishga rag’bat uyg’otadi. Abdulla Avloniy ham “Turkiy Guliston yohud axloq” asarida mashaqqat chekib savob ishlarni amalga oshirish zarurligini ta’kidlagan. Unga ko’ra riyoziyat odob-axloqning asosi bo’lib, inson ruhiyatini quvvatlantiruvchi omil sifatida namoyon bo’ladi. Yoshlarni to’g’ri yo’lga, ya’ni mehnatsevarlikka boshlash uchun ota-onalar va o’qituvchilar riyoziyat chekishlari kerak. Qiyinchiliklarga bardosh beradigan, undan qo’rqmaydigan kishilar esa oqil va fozil insonlar hisoblanadi. Har qanday mehnat yuksalish, kasb-hunar egallash asosida riyoziyat chekish, ya’ni qiyinchiliklarga bardosh berish zaruriyati mavjud. Mehnatsevar inson xalq nazdida mas’ul va mo’tabar hisoblanadi. U o’z mehnati bilan ulug’likka erishishini o’quvchi-yoshlar ongiga etkazish lozim. Abdulla Avloniy mazkur asarida o’quvchi-yoshlar uchun zararli bo’lgan quyidagi illatlarni ko’rsatib o’tgan: “Yalqovlik, ko’p uxlamak, yomon odamlar ila yurmak, vaqtni bekor o’tkarmak, ayshu ishrat qilmak, ko’p oshamak, foydasiz so’zlar so’zlamak, samovarlarda, ko’chalarda aziz umrni bo’sh o’tkarmak kabi ishlarning xammasi riyoziyatga zid, umrnng egovi, xudoniig g’azabidur”.

Ota-onalar va o’qituvchilar o’quvchi-yoshlarni ushbu illatlardan saqlamoq bugungi kunda eng dolzarb masalalardan hisoblanadi. Buning uchun texnologiya darslarida o’quvchilarga mehnatga muhabbat, kasb-hunarga bo’lgan qiziqishni shakllantirish talab etiladi. Ularni zamonaviy kasblar bilan tanishtirish orqali fan-texnika yutuqlariga qiziqtirish, mehnatsevarlik tarbiyasini amalga oshirish mumkin.

Abdulla Avloniy o’zining mehnatsevarlik, qiyinchiliklarga bardosh berish haqidagi fikrlarini Aflotun hakimning quyidagi so’zlari bilan asoslashga harakat qilgan: «Men riyoziyatdagi lazzatni hech narsada ko’rmadim, zero ki, vujudimning salomati, ruhimnng saodatini riyoziyatda topdim. Shuning uchun: riyoziyat ayni saodattur deyaram, chunki fikrning, tilning islohi badanning riyoziyatiga bog’lidir».

Bu borada Ibn Sinoning quyidagi fikrlari ham diqqatga sazovor hisoblanadi: «Tan riyoziyatidan ko’proq ruh riyoziyati lozimdur. Mard kishi o’zini riyoziyat va adab ila ko’rsatsun, inson ila hayvon orasidagi farq yolg’uz maishatda emas, yaxshi axloq kasb qilmoqdadir».

Qiyinchiliklarga bardosh bergan inson bundan keyingi rivojlanishida shijoatga ega bo'ladi. Shijoatlilik qat'iyat, botirlik, mardlikni taqozo etadi. Bunday kishilar o'z oldiga qo'yilgan qiyinchiliklardan qo'rqmasdan uni engib o'tib maqsad sari intiladilar va o'zlari sevgan kasb-hunar sirlarini egallaydilar. Bunday sifatni bolalarga o'quvchilik davridanoq shakllantirish talab etiladi. Chunki o'quvchilik davrida kasblar va mehnat faoliyatiga bo'lgan qiziqish o'quvchilarada shijoat va g'ayrat ko'rsatish kabi muhim shaxsiy sifatlarni shakllantirishga asos bo'ladi. G'aratlilik, shijoatlilik kabi sifatlarga ega bo'lmagan yoshlar, qo'rqqoq, yalqov, jur'atsiz bo'lib etishadilar. Bu haqida Abdulla Avloniy quyidagilarni ta'kidlaydi: “Qo'rqqoq savdogar foyda qilmas. Qo'rqqoq kishi o'zini(ng) soyasidan qo'rqar, hech bir ish qilishga yuragi bo'lmas. Ko'p kishilar vahima va qo'rqqoqlik orqasidan mollaridan, jonlaridan, vatanlaridan ayrilurlar. Shuning uchun har ishda shijoatni qo'ldan bermaslik lozimdur”.

Shijoatlilikni tarbiyalash orqali yoshlarda quyidagi sifatlarni shakllantirish mumkin: poklik, halollik, iffatlilik, g'ayratlilik, barqarorlilik, qat'iyatlilik kabilar. Shijoatlilik insonga matonat, sadoqatlilik, salomatlik bag'ishlaydi. Abdulla Avloniyning quyidagi fikrlari o'quvchi-yoshlarda mehnatsevarlikni tarbiyalash uchun alohida ahamiyatga ega: “Hukumat uchun xalq, xalq uchun hunar, hunar uchun ilm, ilm uchun oqcha lozimdur”.

Mehnat tarbiyasida intizomlilik muhim o'rinni egallaydi. Intizomlilik tufayli har bir ish tartib bilan bajarilishini ma'rifatparvarlar alohida ta'kidlab o'tganlar. Bu haqida Abdulla Avloniyning quyidagi fikri diqqatga sazovordir: “Agar er yuzida intizom bo'lmasa edi, insonlar bir daqiqa yasholmas edilar.”... “Shogirdlar maktab va madrasalardagi zamonga muvofiq ravishda qurilmish, nizom va tartiblarni rioya qilmaklari lozimdir. Chunki tartib va nizomni rioya qilmagan kishilarning ishlari hamma vaqt notamom, uzlari parishon bo'lurlar. Ammo ishlarini tartib uzra yuritgan kishilarning ishlari erida, o'zlari tinch va rohatda umr o'tkarurlar”. Ko'rinib turibdiki jadid ma'rifatparvarlari o'quvchilar uchun intizom nihoyatda zarurligini ta'kidlab o'tganlar. Maktabda shakllangan intizomlilik mehnat intizomiga asos bo'ladi.

Mehnatsevarlik va kasb hunarga mehr qo'yish mamlakat va har bir oilaning iqtisodiy jihatdan rivojlanish manbaidir. Buni o'z vaqtida jadid ma'rifatparvarlari alohida ta'kidlab o'tganlar. Jumladan, “Iqtisod deb pul va mol kabi ne'matlarning qadrini bilmakni aytilur. Mol qadrini biluvchi kishilar o'rinsiz erga bir tiyin sarf qilmas, o'rni kelganda so'mni ayamas. Sahovatning ziddi bahillik o'ldig'i kabi iqtisodning ziddi isrofdur. Alloh taolo isrof qilg'uchilarni suymas. Iqtisodni rioya qilgan kishilar hamma vaqt tinch va rohatda yasharlar, arilar qish kunida emak uchun bol yig'ganidek, boshlariga keladurgan qora kunlarni o'ylab, oq pul yig'urlar”.

Jadidlar maqsadga erishish uchun ilm va mol mulk zarurligini alohida ta'kidlaganlar. Ushbu fikrlar bugungi kun uchun ham alohida qimmatga ega.

Jadidlar mehnat tarbiyasidan ko'zlangan maqsadni ham aniq ifodalab berganlar. Abdurauf Fitrat o'zining oila asarida bu maqsadni quyidagicha

ifodalagan: “Dunyoviy ish, masalan, odamning eb-ichishi, kiyinishi, uy qurishi, uylanishi, bolalik bo’lishi, uning tarbiyasi, uy-ro’zg’orini tartibga keltirishi va hokazolardir. Bu ishlarni bajarish uchun pul kerak bo’ladi. Pul ishlash uchun odam biror kasb-ukor bilan mashg’ul bo’ladi, shu asnoda boshqalar bilan muomalaga kirishadi, muomala vaqtida aloqa, kengash, suhbat, bahsga kirishib, goh janjal qiladi, goh sulh tuzib murosaga keladi. Shunday qilib, odam bolasi qizmi yoki o’g’ilmi, balog’at yoshiga etib, shu munosabatlar doirasiga kirgani sari yuqoridagi muomalalarni qilishga majbur bo’ladi”. Ko’rinib turibdiki Abdurauf Fitrat yoshlarga kasb-hunar va mehnat sirlarini o’rgatish bilan bir qatorda ularda muloqot madaniyati, mehnat munosabatlariga krishish, mehnat etiketiga oid zarur ko’nikmalarini shakllantirish lozimligini uqtirgan.

Jadid ma’rifatparvarlari orasida Fitrat birinchilardan bo’lib qizlarga ilm-hunar o’rgatish g’oyasini qo’llab quvvatlagan. U qiz bolalarga ham kasb-hunar ilm o’rgatish oila farovonligi va tinchligini ta’minlashga asos bo’lishini uqtirgan. Jadid ma’rifatparvarlari o’g’il yoki qiz bo’lishidan qat’iy nazar yosh avlodni ilm ma’rifatli, kasb-hunarli qilib tarbiyalash birinchi darajali ehtiyoj va zaruriyatga aylanishi lozimligini o’z vaqtida tushunib etganlar. Ularning axloqiy, aqliy hamda badan tarbiyasini amalga oshirish jarayonida yoshlarni mehnatsevarlik, tejamkorlikka o’rgatish haqidagi qarashlari alohida pedagogik ahamiyatga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO’YXATI:

1. Abdurauf Fitrat. Oila yoki oila boshqarish tartiblari. – T.: Cho’lpon nomidagi NMIU, 2013. – 144 b.
2. Abdulla Avloniy. Tanlangan asarlar: 2 jildlik. 2-jild. – T.: “Ma’naviyat”, 1998. – 304 bet.
3. Safarova R.G., Masharipova N., Rustamov N.Ch. Milliy tarbiyamiz xazinasidan durdonalar. Uslubiy tavsiyanoma. – Toshkent: “Science and innovation”, 2024.
4. Hasanboyeva O., Hasanboyev J., Homidov H. Pedagogika tarixi. – T.: G’.G’ulom nashriyot-matbaa ijodiy uyi. 2004.

ОСОБЕННОСТИ ПРОЦЕССА ВОСПИТАНИЯ ПРИ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ОРИЕНТАЦИИ В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВОЙ ТРАНСФОРМАЦИИ

А.Х. Махмудов, д.п.н.,

*профессор, заведующий научно-исследовательским отделом
«Цифровое педагогическое обеспечение национального воспитания»,
Национального института педагогического воспитания имени Кари Ниязи*

Аннотация. В статье раскрываются проблемы в сфере профессиональной ориентации подрастающего поколения в процессе цифровой трансформации. Раскрыты особенности воспитательного процесса и его сложность по психолого-педагогическим, организационным, физиологическим и технологическим причинам. Показаны пути решения трудностей в сфере воспитания подрастающего поколения.

Ключевые слова: воспитание, учитель, ученик, родитель, гипотеза, результат воспитания, процесс воспитания.

Многие ученые-педагоги и психологи в своих выступлениях говорят о мировом кризисе образования. Свой тезис они обосновывают прежде всего нерешенными проблемами теории и практики воспитания. Если многие положения дидактики(теория обучения) достаточно изучены и имеются обоснованные постулаты, критерии и закономерности, то многие положения теории и методики воспитания до сих пор остаются без обоснованных доказательств[1].

Один из главных вопросов воспитания это правильное профессиональное ориентации подрастающего поколения. От принятого решения зависит судьба человека и его социальное положение. Особенно этот вопрос обострился в условиях цифровой трансформации образования.

Если задать вопрос взрослому человеку “Как в условиях цифровой трансформации правильно воспитывать профессиональную ориентацию школьников?”, то ответы будут различны, но вероятно они будут означать следующее “...это воспитание собственных детей, и обучение подчиненных, воспитание подрастающего поколения и его социализация”. Возможно будут и другие ответ, например воспитание – процесс целенаправленного формирования личности под управлением и контролем родителей, учителя, наставника и т.д.

В целом такие ответы верны, но воспитание процесс профессиональной ориентации очень сложный в силу следующих психолого-педагогических, организационных, технологических, физиологических причин[2]:

в центре этого процесса-человек, которому присуще динамичность, изменчивость, эмоциональность и т.д.;

требуется длительный период для образования необходимых качеств личности;

результаты воспитания не так явственно ощутимы и не так быстро обнаруживают себя;

личность подвергается одновременному воздействию множества разнохарактерных влияний и накапливает не только положительный, но и отрицательный опыт, требующий корректировки;

критерии определения развития тех или иных личностных качеств очень размыты, нет четких, установленных квалитетических(чиловых) показателей;

сложность цифровизации(регламентации, технологизации) процесса воспитания;

в теории воспитания до сих пор нет единого, устоявшихся закономерностей, положений, определений по причине того, что в разных странах воспитательный процесс, воспитуемые качества личности человека рассматриваются с точки зрения национальных традиций, культуры, менталитета;

процесс воспитания, формируемые качества личности составляют единую органически целую систему и каждое качество личности необходимо рассматривать в совокупности другими качествами.

Таким образом, выражаясь языком математиков это многофакторная задача со многими неизвестными. Это говорит о том, что единых взглядов на определении процесса воспитания нет. Выявить специфику воспитания можно лишь в сопоставление с процессами формирования, становления, социализации личности. Следовательно, “Воспитание это процесс формирования, развитие личности, включающий в себя как целенаправленное воздействие извне, так и самовоспитание личности”[3].

В воспитательном процессе важно знать какие положительные качества обучаемого мы формируем(результат воспитания); на основе каких знаний(содержание воспитания); каким способом формируем эти качества (методы воспитания); как определяем уровень воспитанности(критерии определения уровня воспитанности).

С чего начинать, спрашивают исследователи? На наш взгляд надо начинать со следующих шагов[4]:

1. Какую проблему мы хотим исследовать и найти пути решения? Определить почему эта проблема сейчас актуальна, причины возникновения и каким нежелательным последствиям может привести эта проблема в случае если не принять нужные меры.

2. Сформулировать научную идею и гипотезу, т.е. озвучить, что мы хотим сделать и какой результат ожидаем в будущем, какие для этого нужны условия.

3. Определить цели и задачи исследования.

В целом анализ психолого-педагогической литературы, а также анкетирование среди родителей, учителей школьников позволяет определить главные трудности в воспитании детей в школе:

занятость родителей, нехватка времени на воспитание детей;
увлечение школьников цифровыми технологиями(гаджетами);
низкий уровень культурного развития у детей;
падение нравственности;
падение уровня культуры родителей и учителей;
низкий уровень патриотизма и коллективизма у детей;
отсутствие индивидуального отхода;
снижение у детей мотивации к обучению;
низкий уровень ценностей, транслируемых с ТВ-экрана и в соцсетях;
нежелание детей к труду.

Возникает вопрос, что нужно менять в данных условиях? На наш взгляд это следующие мероприятия[5]:

приобщать родителей к воспитанию если есть необходимость это закрепить законодательно;

организовать школу воспитания для молодых родителей, используя при этом различные формы обучения(онлайн, дистанционно, заочно, дневная и др.);

разработать электронные контентные содержащие уважение к рабочим профессиям, уважение к труду, к другому человеку; отношениям в семье, традициям и обычаям.

ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА:

1. Педагогика : учебное пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / В.А. Сластенин [и др.] ; под ред. В.А. Сластенина. М. : Академия, 2002. 576 с.
2. Подласый, И. П. Педагогика: Новый курс: Учеб. Для студ. Высш. Учеб. Заведений:В 2 кн.-М.: Гуманит. Изд. Центр ВЛАДОС, 2002.-Кн. 2: Процесс воспитания.-256 с.:
3. Махмудов А. Х., Анарбаева Ф. У. Рақамли таълимда педагогик технологияларни қўллаш имкониятлари //Development issues of innovative economy in the agricultural sector. – 2021. – С. 476.
4. Махмудов А.Х., Фефелов В.С., Камилова А.Б. Инновационные пути педагогического прорыва.-Ташкент, 2019. -№6. - С.3-9.
5. Махмудов А. Х., Абдурахмонов З. Б. Таълимда замонавий рақамли технологияларидан фойдаланишнинг ютуқлари ва муаммолари //Academic research in educational sciences. – 2021. – Т. 2. – №. CSPI conference 3. – С. 97-99.

RAQAMLI TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA TA’LIMDA ZAMONAVIY INNOVATSION USULLARNING O’QUVCHI-YOSHLARGA TA’LIM BERISHDAGI AHAMIYATI

Nabiyev Abdulhamid G‘aybulla o‘g‘li

*Qori Niyoziy nomidagi Tarbiya pedagogikasi milliy instituti Xodimlar bilan ishlash
bo‘yicha bosh mutaxassisi*

Annotatsiya: Maqolada raqamli transformatsiya sharoitida uzluksiz ta’lim tizimida o‘quv jarayonlariga ta’limdagi zamonaviy innovatsion texnologiyalarni qo‘llash masalalariga e’tibor qaratilgan. Shuningdek, ta’lim samaradorligiga erishishdagi mazkur usullardan foydalanishning ustuvor yo‘nalishlari aks etgan.

Tayanch so‘z va iboralar: innovatsiya, multimedia, kompyuter texnologiyalari, interaktiv elektron ta’lim.

Ta’lim tizimini modernizatsiyalashda ta’limning barcha bo‘g‘inlarida tobora faol qo‘llanilayotgan ilg‘or pedagogik texnologiyalarning turli yo‘nalishi o‘quvchilarning ma’naviy kuchi, qobiliyatlarini ochish uchun maqbul sharoit yaratib bermoqda. Ta’lim tizimida yil sayin rivojlanib borayotgan axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, ta’lim jarayonini sifat va mazmun jihatdan yanada yuqori bosqichga ko‘tarishga xizmat qilayotganligi barchamizga ma’lum. Ayniqsa, ta’lim jarayonini mazmunli tashkil etish uchun zamonaviy texnik vositalardan foydalanish maqsadga muvofiqdir. Jumladan, texnologiya, axborot, kompyuter, multimedia, internet, masofali o‘qitish, yagona axborot muhiti va shunga o‘xshash axborot-kommunikatsion texnologiyalarning zamonaviy vositalaridan foydalanish o‘zining samarasini bermoqda. Shu o‘rinda o‘quvchilarning o‘zlashtirish darajasini oshirish, berilayotgan bilimlarni tushunish darajasi, xotirada saqlash va uni qo‘llash imkoniyatlarini yuksaltirish maqsadida interfaol elektron doskalardan foydalanish ta’lim samaradorligini oshirishda qo‘l keladi. Bunda foydalanayotgan texnologiyalarni barcha imkoniyatlari mujassamlanadi.

Ta’lim-tarbiya jarayonining doimiy ravishda optimallashtirib borishi dars berish jarayonida qo‘llanilayotgan yangi va takomillashib borayotgan pedagogik texnologiyalarni turli yo‘nalish va maqsadlarda qo‘llanilayotganligiga bog‘liq. Xozirgi kunda ishlab chiqarish texnologiyalari tezlik bilan rivojlanayotgan bir davrda ta’lim sohasi ham boshqa ishlab chiqarish muassasalari kabi ilmiy, asoslangan yangi pedagogik texnologiyalar, informatsion ma’lumotlarni qo‘llagan holda malakali mutaxassislar faoliyat yuritadigan raqobatbardosh, ilimli, bilimli kishilarni Vatan ravnaqi uchun tayyorlab beradigan soha sifatida rivojlanib bormoqda.

Bugungi kunda uzluksiz ta’limda o‘quv-tarbiyaviy ishlarni zamonaviy innovatsion texnologiyalar asosida tashkil etish lozimligi inkor etib bo‘lmaydigan haqiqatdir. Bu

jarayon oson kechmasligi ma’lum, lekin joriy etilayotgan uzluksiz ta’limni qat’iyan ilmiy asoslangan pedagogik tizimga aylantirish kerak.

Pedagogika sohasida innovatsion texnologiyalardan foydalanish nazariy va amaliy muammolarni hal etishning asosi bo’lib qolmoqda. Ya’ni pedagogik innovatsion texnologiyalarni to’plash, ular ichidan samaralilarini tanlash, sinovdan o’tkazish, qo’llash va joriy etishni yo’lga qo’yadigan tizim bo’lishi kerak. Hozirgi kunda bu tizimni yaratish yo’lida ta’limning barcha tizimlarida bir qator amaliy harakatlar qilinayapti. Bugungi kunda uzluksiz ta’lim tizimida innovatsion texnologiyalarni qo’llashga bo’lgan qiziqish kundan-kunga kuchayib bormoqda. Bunday qiziqishlarga sabab shu vaqtgacha ta’lim maqsadlari talabalarni faqat tayyor bilimlarni o’zlashtirib olishlariga qaratilgan bo’lib, zamonaviy innovatsion texnologiyalar ularni egallayotgan bilimlarini qidirib topishga, xulosalarni o’zlari chiqarishiga o’rgatadi.

Innovatsion texnologiyalar pedagogik jarayonda o’qituvchi va o’quvchi faoliyatiga yangilik va ilmiy ijodiy o’zgartirishlar kiritish bo’lib, uni amalga oshirishda interfaol usullardan foydalanish lozim.

Ta’lim sifat va smaradorligini ta’minlovchi omillar quyidagilardan iborat:

- ta’lim mazmunining zamon talablari darajasida muntazam takomillashib borishi;
- muassasalarda mutaxassis kadrlarning faoliyat yuritishi;
- ta’lim muassasasining boshqa tashkilotlar bilan maqsadli hamkorligining yo’lga qo’yilgani;
- o’quvchilarning fanlar bo’yicha o’zlashtirish ko’rsatkichining talab darajasida bo’lishi ta’minlanganligi;
- oilalarning muassasa bilan uzviy hamkorligi;
- ta’lim jarayoniga innovatsion texnologiyalarning tatbiq etilishi;
- muassasalarda o’quvchilarning kasb-xunarga yo’naltirish masalalarining maqsadli yo’lga qo’yilganligi.

Hozirgi kunda ta’lim sifatini ta’minlovchi muhim shart sifatida amaliyotga interfaol usullarning tatbiq etilishi tan olinmoqda. Uzluksiz ta’limda zamonaviy usullardan foydalanish o’z samarasini berayotgani o’qituvchilarning kasbiy mahoratlari o’sishida va ularning fanlarni o’zlashtirishdagi ijobiy o’zgarishlarida namoyon bo’lmoqda.

Uzluksiz ta’limda innovatsion texnologiyalardan foydalanish ko’pincha yangi metodlar, usullar, vositalar, yangi konsepsiyalar, elektron metodik materiallar, Interaktiv elektron o’quv kurs (IEO‘K)lar, ta’limni kompyuterlashtirish va boshqalarni kiritish hamda qo’llashga xosdir.

Innovatsion pedagogik texnologiya shunday bilimlar sohasiki, ularning vositasida yangi ming yillikda davlatning uzluksiz ta’lim sohasidagi siyosatida tub burilish yuz beradi, pedagog faoliyati yangilanadi, o’quvchi-talabalarda hurfiylilik, insonparvarlik tuyg’ulari tizimi shakllantiriladi.

Zamonaviy jamiyatning rivojlanish bosqichlari unga innovatsion-kompyuter texnologiyalarining kuchli ta’siri bilan xarakterlanadi.

Ilmiy-pedagogik faoliyatning ajralmas va muhim qismlaridan biri uzluksiz ta’lim jarayonida innovatsion-kompyuter texnologiyalaridan samarali foydalanish tizimini mukammal tashkil etishdir. Hozirda ushbu yo’nalishda bir qator ishlar olib borilmoqda. Bu ishlar ta’lim jarayonida yangi metodlar va innovatsion texnologiyalarining qo’llanishida o’z aksini topmoqda. Chunki, kompyuter va multimedia texnologiyalari asosida interfaol elektron o’quv kurslaridan o’quv jarayonida foydalanish uzluksiz ta’lim samaradorligini oshirishga imkon beruvchi asosiy vosita sifatida qaralmoqda. Hozirda yoshlar orasida kompyuter va multimedia vositalaridan foydalanishni biladiganlar soni sezilarli darajada oshdi.

Shuningdek, uzluksiz ta’lim jarayonida kompyuter va multimedia texnologiyalari asosida interfaol elektron o’quv kurslarini qo’llash ham ijobiy natijalarga erishilmoqda.

Endilikda uzluksiz ta’limda ta’lim-tarbiyaning maqsadi butunlay yangilanmoqda, unga mos holda mazmun ham, pedagogik jarayon ham yangilanib, bilan inson faoliyati chegarasi nihoyatda kengayib borayapti, auditoriyaga o’qitish imkoniyatlari katta bo’lgan innovatsion texnologiyalar kirib kelmoqda. Ro’y berayotgan sifat o’zgarishlari shundan dalolat beradiki, zamon talabiga javob bera oladigan, bilimli, komil insonni tarbiyalash jarayoni bir qator omillarga bog’liq bo’lib ular qo’yidagilardan iborat:

- ta’lim muassasalarida innovatsion texnologiyalardan foydalanishga sharoit yaratish;
- pedagoglar malakasini innovatsion texnologiyalardan foydalangan holda muntazam oshirish;
- ta’lim va tarbiya jarayonida masofadan o’qitishni rivojlantirish va h.k.

Respublikada deyarli barcha ta’lim muassasalarining kompyuter texnologiyalari bilan ta’minlanishi so’ngi yillardagi eng yirik masshtabdagi innovatsion loyihalardan biri deb hisoblash mumkin.

Uzluksiz ta’limda kompyuter va multimedia texnologiyalari imkoniyatlaridan to’la foydalangan holda quyidagilarga erishish mumkin:

- kompyuterdan va interfaol usullardan foydalanib, uzluksiz ta’limda ta’lim sifatini oshirish;
- O’quvchi-yoshlarni dars mavzusiga qiziqtirish;
- Berilayotgan bilimlarning puxta o’zlashtirilishiga erishish;
- O’quvchi-yoshlar tafakkurini rivojlantirish, ya’ni o’quvchini fikrlashga o’rgatish;
- O’quvchi-yoshlarni o’zaro muloqot (muomala) qilishdagi faol ishtirokini ta’minlash;
- ta’lim-tarbiya jarayoni nazorati diagnostikasi va baholashni amalga oshirish;
- tarmoq orqali kasbiy mahorat, ilmiy-uslubiy adabiyotlarni almashish imkoniyati;
- ta’lim muassasalarining markazlashgan boshqaruvi.

Bundan ko’rinib turibdiki, uzluksiz ta’limda innovatsion ta’lim texnologiyalari, kompyuter va multimedia vositalarining imkoniyatlari nafaqat yoshlarning shaxs sifatida shakllanishiga ko’mak beradi, balki ularning qobiliyatlari yuzaga chiqishiga imkon beradi.

Ta’lim berishning bu uslublaridan o’qituvchi va o’quvchi-talabalarning roli butunlay o’zgaradi. O’qituvchi nazariy bilimlarini, turli uslublarini va yo’riqnomalarini beruvchi o’qituvchidan turli sharoitlarda yuzaga keladigan muammolarni hal etishga yordam

beradigan malakali maslahatchiga aylanadi. O‘quvchi-talabalar esa maqsadlarini shakllantiradilar, muammolarni aniqlaydilar, axborotlarni tahlil qiladilar hamda muammolarni echish mumkin bo‘lgan yo‘llarini ko‘rsatadilar. Dars davomida qayd etilgan kamchiliklarni echish; yangi g‘oyalar, albatta, ularning kelgusidagi o‘quv va ish faoliyatlarida o‘z aksini topadi.

Umuman olganda, uzluksiz ta’limda innovatsion pedagogik texnologiyalardan foydalanishning ham asl maqsadi, o‘quvchi-yoshlarning qobiliyatlaridan kelib chiqqan holda metodikani tanlash, eng samarador usullardan foydalanib ta’lim berishni tashkil etishdan iborat.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Tolipov O‘.Q., Usmonboeva M. Pedagogik texnologiya / Barcha magistratura mutaxassisliklari uchun o‘quv qo‘llanma. – Toshkent: O‘zbekiston davlat san’at va madaniyat instituti, 2014. – 189-b.
2. Xoliqov A.A. Pedagogik mahorat / O‘quv qo‘llanma. – T.: “Iqtisod-moliya”, 2009. – B. 34-38.
3. Djuraev R.H., Taylaqov N.I., Rasulova G.A. Uzluksiz ta’lim tizimi uchun elektron o‘quv qo‘llanmalar yaratishga oid ilmiy–metodik talablar//Uzluksiz ta’lim. –2005. –№2. –B. 14–27.

**RAQAMLI TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA BOSHLANG‘ICH SINFLAR
O‘QUVCHILARINING NUTQIY KO‘NIKMALARINI DIFFERENSIAL
TOPSHIRIQLAR VOSITASIDA BAHOLASH METODIKASI**

Sanakulova Sarviniso Xamrakulovna,

Qori Niyoziy nomidagi tarbiya pedagogikasi milliy instituti tayanch doktoranti

Annotatsiya. *Ko‘pchilik boshlang‘ich sinflarda ayrim o‘quvchilar ta’lim olishda qiyinchiliklarga duch kelsa, boshqalari o‘z sinflari uchun kutilganidan ancha yuqori natijalar ko‘rsatadi, qolganlari esa bu ikki toifa orasida bo‘ladi. Har bir guruhda o‘quvchilar axborotni o‘zlashtirish usullari va qiziqishlari bilan ham farqlanadi. O‘quvchilarning bunday xilma-xil ehtiyojlarini qondirish uchun ko‘p o‘qituvchilar tabaqalashtirilgan ta’limga murojaat qiladi. Ushbu maqolada tabaqalashtirilgan ta’lim tavsiflanib, uni qo‘llash sabablari ko‘rib chiqilgan, muvaffaqiyat omillari muhokama qilingan va o‘qituvchilar tomonidan uni amalga oshirish usullari taklif etilgan.*

Tayanch so‘zlar: *mazmun, jarayon, ta’lim mazmuni, ta’lim muhiti, tabaqalashtirilgan ta’lim, faoliyatga hurmatli yondashuv, baholash.*

Aksariyat boshlang‘ich sinflarda ba’zi o‘quvchilar ta’lim olishda qiyinchiliklarga duch kelishadi, boshqalari o‘z sinflari uchun kutilganidan ancha yuqori natijalarni ko‘rsatishadi, qolganlari esa bu toifalar o‘rtasida. Ushbu guruhlarining har birida o‘quvchilar axborotni o‘zlashtirish usullari bilan ham farq qiladilar va turli qiziqishlarga ega bo‘ladilar. O‘quvchilarning bunday xilma-xil kontingenti ehtiyojlarini qondirish uchun ko‘pgina o‘qituvchilar tabaqalashtirilgan ta’limga murojaat qiladilar. Ushbu maqolada tabaqalashtirilgan ta’lim tavsiflangan, uni qo‘llash sabablari ko‘rib chiqilgan, uning muvaffaqiyati omillari muhokama qilingan va uni o‘qituvchilar tomonidan amalga oshirish usullari taklif etilgan. Eng asosiy darajada differentsiatsiya o‘qituvchilarning sinfdagi o‘quvchilar orasidagi farqlarga munosabat bildirishga urinishidan iborat. O‘qituvchi eng yaxshi ta’lim tajribasini yaratish uchun o‘z yondashuvini o‘zgartirish maqsadida alohida o‘quvchiga yoki kichik guruhga murojaat qilganda, u tabaqalashtirilgan ta’limni amalga oshiradi.

O‘qituvchilar o‘quvchilarning tayyorgarligi, qiziqishi yoki o‘quv profiliga qarab sinf ishining kamida to‘rtta elementini farqlashlari mumkin: Har safar o‘qituvchi eng yaxshi ta’lim tajribasini yaratish uchun o‘qitishga o‘z yondashuvini o‘zgartirish uchun alohida o‘quvchiga yoki kichik guruhga murojaat qilganda, bu o‘qituvchi tabaqalashtirilgan ta’limni amalga oshiradi.

- 1) mazmun - o‘quvchi o‘rganishi kerak bo‘lgan narsa yoki axborot olish usuli;
- 2) jarayon - mazmunni anglash yoki o‘zlashtirish uchun o‘quvchi ishtirok etadigan faoliyat turlari;
- 3) mazmun - o‘quvchidan bo‘lim doirasida o‘rganganlarini takrorlash, qo‘llash va kengaytirishni talab qiladigan yakuniy loyihalar;
- 4) o‘quv muhiti - sinfdagi muhitning ishlashi va his qilinishi.

Boshlang‘ich darajada mazmunni farqlashga misollar:

- 1) turli murakkablikdagi o‘qish materiallaridan foydalanish;
- 2) matnli materiallarni audio tashuvchiga yozish;
- 3) o‘quvchilarning tayyorgarlik darajasiga mos keladigan imlo yoki lug‘at so‘zlaridan foydalanish;
- 4) g‘oyalarni ham eshitish, ham ko‘rish vositalari yordamida taqdim etish;
- 5) birgalikda o‘qish amaliyotidan foydalanish;
- 6) qoloq o‘quvchilarga g‘oya yoki ko‘nikmani qayta tushuntirish yoki ilg‘or o‘quvchilarning tafakkuri yoki ko‘nikmalarini kengaytirish uchun kichik guruhlarda mashg‘ulotlar o‘tkazish.

Boshlang‘ich darajada jarayon yoki faoliyat turlarini farqlashga misollar:

- 1) barcha o‘quvchilar bir xil muhim tushuncha va ko‘nikmalar bilan, lekin turli darajadagi qo‘llab-quvvatlash, murakkablik yoki chuqurlik bilan ishlaydigan ko‘p darajali topshiriqlardan foydalanish;
- 2) o‘quvchilarni o‘rganilayotgan mavzuning ular uchun alohida qiziqarli bo‘lgan kichik mavzularini o‘rganishga undaydigan qiziqish markazlarini yaratish;
- 3) maxsus ajratilgan vaqtda yoki o‘quvchilar boshqa ishni muddatidan oldin tugatgach bajarilishi kerak bo‘lgan shaxsiy rejalarni (o‘qituvchi tomonidan tuzilgan, butun sinf uchun umumiy ishni va o‘quvchilarning individual ehtiyojlariga javob beradigan topshiriqlarni o‘z ichiga olgan vazifalar ro‘yxatini) ishlab chiqish;
- 4) ehtiyoj sezayotgan o‘quvchilarga ko‘rgazmali qo‘llanmalar yoki boshqa amaliy yordam vositalarini taqdim etish;
- 5) qoloq o‘quvchini qo‘shimcha qo‘llab-quvvatlash yoki ilg‘or o‘quvchini mavzuni chuqurroq o‘rganishga rag‘batlantirish uchun topshiriqni bajarishga ajratilgan vaqtni o‘zgartirish.

Mazmun. Mazmunni boshlang‘ich darajada farqlashga misollar:

- 1) o‘quvchilarga olingan bilimlarni turli usullar bilan ifodalash imkoniyatini berish (masalan, qo‘g‘irchoq tomoshasini yaratish, xat yozish yoki imzoli devoriy gazeta tayyorlash); Mazmunning boshlang‘ich darajadagi farqlanishiga misollar quyidagilar:
- 2) o‘quvchilarning turli darajadagi ko‘nikmalariga mos keladigan va ularni rivojlantiruvchi baholash mezonlaridan foydalanish;
- 3) o‘quvchilarga o‘z mazmuni ustida yakka tartibda yoki kichik guruhlarda ishlashga ruxsat berish;
- 4) zarur elementlarni o‘z ichiga olgan holda o‘quvchilarni o‘z topshiriqlarini yaratishga rag‘batlantirish.

Boshlang‘ich darajada o‘quv muhitini tabaqalashtirish misollari:

- 1) sinfda chalg‘ituvchi omillarsiz xotirjam ishlash uchun joylar, shuningdek o‘quvchilarning hamkorlik qilishlari uchun qulay joylar bilan ta‘minlash;
- 2) turli madaniyatlar va uy sharoitlarini aks ettiruvchi materiallarni taqdim etish;
- 3) individual ehtiyojlarga muvofiq mustaqil ishlashning aniq qoidalarini belgilash;

4) o‘qituvchilar boshqa o‘quvchilar bilan band bo‘lib, darhol yordam bera olmaganda, o‘quvchilarga yordam olish imkonini beruvchi usullarni ishlab chiqish;
5) o‘quvchilarga ayrimlar o‘rganish uchun harakat qilishi, boshqalar esa tinch o‘tirgan holda yaxshiroq o‘rganishini tushunishga yordam berish[1]. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari bir-biridan juda farq qiladi va agar o‘qituvchilar o‘z o‘quvchilarining individual imkoniyatlarini maksimal darajada ochishni istasa, bu farqlarni hisobga olishlari kerak. O‘quvchilarning tayyorgarlik darajasi, qiziqishlari va ta’lim uslubiga mos keladigan usullar bilan o‘qitilsa, ular maktabda muvaffaqiyatli o‘qishlari va ta’limni qoniqarliroq his qilishlari haqida ko‘plab dalillar mavjud.

5) o‘quvchilarga ba’zilar o‘qish uchun harakatlanishi kerakligini, boshqalari esa tinch o‘tirgan holda yaxshiroq o‘qishini tushunishga yordam berish[1]. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari bir-biridan juda farq qiladilar va agar o‘qituvchilar o‘z o‘quvchilarining individual imkoniyatlarini maksimal darajada ochishni istasalar, ular bu farqlarni hisobga olishlari kerak bo‘ladi. O‘quvchilarning tayyorgarlik darajasi, qiziqishlari va ta’lim uslubiga mos keladigan usullar bilan o‘qitilsa, ular maktabda muvaffaqiyatli o‘qishlari va o‘qishni qoniqarliroq topishlari haqida ko‘plab dalillar mavjud. Ta’limni tabaqalashtirishning yana bir sababi o‘qituvchilarning kasbiy mahoratidir. Tajribali o‘qituvchilar o‘quvchilarning turli xil ta’lim ehtiyojlariga e’tibor beradilar; shu bois, ta’limni tabaqalashtirish yanada malakali, ijodkor va professional pedagog bo‘lishni anglatadi.

Tabaqalashtirilgan sinfni boshqarayotgan o‘qituvchilarning muammolaridan biri tabaqalashtirilayotgan narsaning sifatini doimiy ravishda tahlil qilish zaruratidir. Noaniq natijaga erishishning uchta yo‘lini ishlab chiqish samarasizdir. Oddiy ma’lumotni ifodalashning to‘rtta usulini taklif qilish rejalashtirish uchun vaqtni behuda sarflash bo‘lib, o‘quvchilar uchun sezilarli natijalar berishi dargumon. Differensiatsiyaning universal retsepti mavjud emas. Aksincha, bu individuallikni qadrlaydigan va sinf amaliyotida ko‘plab usullar bilan amalga oshirilishi mumkin bo‘lgan ta’lim haqida fikrlash usulidir. Shunga qaramay, samarali tabaqalashtirilgan sinfni yaratish uchun quyidagi umumiy tamoyillar va xususiyatlar foydalidir:

* Baholash doimiy ravishda amalga oshiriladi va ta’lim bilan uzviy bog‘liq. O‘qituvchilar o‘z o‘quvchilari va ularning hozirgi o‘qish jarayoni haqida ma’lumot yig‘uvchilar va izlovchilardir. O‘qituvchilar o‘quvchilarning tayyorgarligi, qiziqishlari va ta’lim olishi haqida olishi mumkin bo‘lgan har qanday ma’lumot ularga ta’limning keyingi bosqichlarini rejalashtirishda yordam beradi.

* O‘qituvchilar barcha o‘quvchilar uchun "munosib topshiriqlar"ni ta’minlash uchun astoydil harakat qilishadi. Har bir o‘quvchining ishi bir xil qiziqarli, jozibali va asosiy tushunchalar hamda ko‘nikmalarga qaratilgan bo‘lishi kerak. Bir guruh o‘quvchilar tez-tez "zerikarli mashqlar"ni bajarsa, boshqa guruh odatda "jiddiy bo‘lmagan topshiriqlar" bilan shug‘ullanadigan holat bo‘lmazligi kerak. Aksincha,

hamma doimo o‘quvchilar va o‘qituvchilar arziydigan va qimmatli deb qabul qiladigan vazifalar ustida ishlaydi.

* Moslashuvchan guruhlash sinfning o‘ziga xos xususiyatidir. O‘qituvchilar barcha o‘quvchilar bir necha kun davomida turli tengdoshlari bilan ishlashlari uchun uzoq muddatli ta’lim davrlarini rejalashtiradilar. Ba’zan o‘quvchilar tayyorgarlik darajasi bir xil bo‘lgan tengdoshlari bilan, ba’zan aralash tayyorgarlik guruhlarida, ba’zan o‘xshash qiziqishlarga ega bo‘lgan o‘quvchilar bilan, ba’zan turli qiziqishlarga ega bo‘lgan o‘quvchilar bilan, ba’zan o‘zlari kabi o‘qiydigan tengdoshlari bilan, ba’zan tasodifiy tarzda va ko‘pincha butun sinf bilan birga ishlaydilar. Bundan tashqari, o‘qituvchilar o‘quvchilarni ishchi guruhlariga tayinlashi mumkin, ba’zida esa o‘quvchilar o‘zlarining ishchi guruhlarini o‘zlari tanlaydilar. Moslashuvchan guruhlash o‘quvchilarga o‘zlarini turli vaziyatlarda ko‘rish imkonini beradi va o‘qituvchiga o‘quvchilarni turli sharoitlarda va turli xil ishlarda sinab ko‘rishga yordam beradi. O‘qituvchilar ham o‘z shogirdlari kabi xilma-xildir. Ba’zi o‘qituvchilar o‘z karyeralarining boshidanoq ta’limni tabiiy ravishda va ishonch bilan farqlay olganlar. Boshqa o‘qituvchilar uchun haqiqatan moslashuvchan va sezgir sinf yaratish murakkab vazifa bo‘lib tuyuladi. Differensiatsiyada yanada samarali bo‘lishni istagan o‘qituvchi o‘z ehtiyojlarini o‘quvchilar ehtiyojlari bilan muvozanatlash zarurligini yodda tutishi kerak. Yana bir bor ta’kidlaymizki, universal retseptlar mavjud emas. Shunga qaramay, ta’limni tabaqalashtirishni boshlagan, buni faolroq bajarayotgan yoki "tabaqalashtirilgan" deb atash mumkin bo‘lgan sinfni takomillashtirishga intilayotgan ko‘plab o‘qituvchilar uchun quyidagi tavsiyalar foydali bo‘ladi:

* Sinfingiz siz qo‘llamoqchi bo‘lgan o‘qitish va o‘rganish falsafasiga qanchalik mos kelishini muntazam ravishda tahlil qiling. Muvofiqlik va nomuvofiqlikni aniqlang va ulardan mo‘ljal sifatida foydalaning.

* Sinfingizni qanday ko‘rishni xohlayotganingizning fikrly tasvirini yarating va undan o‘zgarishlarni rejalashtirish va baholash uchun foydalaning.

* O‘quvchilar va ota-onalarni tabaqalashtirilgan ta’limga tayyorlang, toki ular hamma uchun qulay muhit yaratishda sizning hamkoringizga aylansing o‘quvchilar bilan sinfning o‘ziga xos xususiyatlarini - nima uchun u aynan shunday tashkil etilganligi, qanday ishlashi va har bir kishi yordam berish uchun nima qilishi mumkinligi haqida tez-tez suhbatlashing. O‘quvchilar bilan sinfning o‘ziga xos xususiyatlarini - nima uchun u aynan qanday tashkil etilganini va har bir kishi yordam berish uchun nima qilishi mumkinligini tez-tez muhokama qiling.

* Qulaylik zonangizdan biroz tashqariga chiqadigan sur’atda o‘zgarishlar kiritishni boshlang - avvalgi tajribani to‘liq takrorlamang, lekin hamma narsani birdaniga o‘zgartirishga ham urinmang. Bir fan, kunning ma’lum bir vaqti yoki o‘quv dasturining bir elementi (mazmuni, jarayoni, natijasi yoki ta’lim muhiti)dan boshlash mumkin.

* Tashkiliy jihatlarni, masalan, qanday yo‘l-yo‘riq berish, o‘quvchilarning sinfda qanday harakatlanishini bilishiga va bajarilgan ishni qayerga topshirishlariga ishonch hosil qilish kabilarni yaxshilab o‘ylab ko‘ring.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Brook, C., Lock, G. (2010). Reflective practice, professional learning, and educational partnerships: Effecting change in classroom settings. In E.Ng (Ed.), Comparative blended learning practices and environments, (pp. 188-203). Hershey, PA: IGI Global.
2. Hsieh, P., Dwyer, F. (2009). The instructional effect of online reading strategies and learning styles on student academic achievement. Journal of Educational Technology & Society, 12(2), 36-50.
3. Pashler, H., McDaniel, M., Rohrer, D., Bjork, R. (2008). Learning styles: Concepts and evidence // Psychological Science in the Public Interest, 9(3), 105-119.

BOSHLANG’ICH TA’LIMDA TABIIY FANLARNI O’QITISHDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNING AHAMIYATI

G’ofurova Mohidil Sayfutdin-qizi

*Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti 2-bosqich magistranti,
Qori Niyoziy nomidagi Tarbiya pedagogikasi milliy instituti loyiha ijrochisi*

Annotatsiya: Mazkur maqola boshlang’ich ta’limda tabiiy fanlarni o’qitishda raqamli texnologiyalarni joriy etishning ahamiyatini tahlil qiladi. Raqamli texnologiyalar o’quvchilarning ilmiy tushunchalarini kengaytirish, qiziqishni oshirish va amaliy tajribalarni simulyatsiyalar orqali osonlashtirishda muhim rol o’ynaydi. Tadqiqotda interaktiv vositalar, virtual laboratoriyalar va elektron platformalarning samaradorligi ko’rsatilib, o’qituvchilarning raqamli kompetensiyasini oshirish zarurligi ta’kidlanadi. Shuningdek, texnologiyadan foydalanishda yuzaga keladigan muammolar va ularning yechimlari muhokama qilinadi.

Kalit so’zlar: Boshlang’ich ta’lim, tabiiy fanlar, raqamli texnologiyalar, elektron resurslar, o’qituvchining raqamli kompetensiyasi, ta’limda innovatsiyalar

Raqamli texnologiyalar zamonaviy ta’lim tizimida katta o’rin egallamoqda. Ularning rivojlanishi nafaqat o’quvchilarning ta’lim olishini, balki o’qituvchilarning dars berish uslubini ham tubdan o’zgartirgan. Ayniqsa, boshlang’ich ta’limda tabiiy fanlarni o’qitishda raqamli texnologiyalar samarali vositaga aylanmoqda. Raqamli texnologiyalar o’quvchilarga interaktiv ta’lim imkoniyatlarini yaratadi. Boshlang’ich ta’limda tabiiy fanlarni o’qitishda o’quvchilar dars davomida nafaqat ma’lumotni qabul qiladilar, balki turli interaktiv elementlar bilan shug’ullanishadi. Misol uchun, o’quvchilar kimyo reaksiyalari, fizika tajribalarining boshlang’ich elemenyat tushunchalarini virtual modellashtirish orqali o’rganishlari mumkin. Bu o’quvchilarga ilmiy tushunchalarni aniqroq anglash imkonini beradi. Masalan, dars jarayonida o’quvchilar turli xil o’simliklar va hayvonlarning turini o’rganishda 3D modellar yordamida ularning tuzilishini ko’rib chiqishlari mumkin. Bunday texnologiyalar o’quvchilarning qiziqishini oshiradi va bilimlarni mustahkamlashda yordam beradi.

Raqamli texnologiyalar o’quvchilarning motivatsiyasini oshirishda katta rol o’ynaydi. Boshlang’ich sinf o’quvchilari uchun ko’plab ta’lim platformalari va ilovalar mavjud, ular yordamida o’quvchilar o’z bilimlarini sinab ko’rishlari, mashqlarni bajara olishlari va o’rganish jarayonini o’yin shaklida amalga oshirishlari mumkin. Misol uchun, matematikada o’quvchilar uchun raqamli o’yinlar mavjud bo’lib, ular o’quvchilarga yangi bilimlarni qiziqarli va interaktiv tarzda o’rganishga yordam beradi. Tabiiy fanlarini o’qitishda esa, o’quvchilar masofaviy laboratoriyalar yoki simulyatsiyalar orqali tajriba o’tkazishlari mumkin. Bu esa ularning fanlarga bo’lgan qiziqishini oshiradi va o’qishdan zavq olishlariga yordam beradi.

Raqamli texnologiyalar tabiiy fanlarni o‘qitishda tajribalarni amalga oshirish imkoniyatlarini kengaytiradi. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari ba‘zan xavfsizlik nuqtai nazaridan yoki resurslar etishmasligi tufayli laboratoriya ishlarini amalga oshira olmaydilar. Shu bois, raqamli simulyatsiyalar o‘quvchilarga masofaviy tarzda tajribalar o‘tkazish imkonini beradi. Misol uchun, fizika faniga oid mavzularda o‘quvchilar virtual laboratoriyalar yordamida kuch, tezlik, energiya va boshqa fizik jarayonlarni sinab ko‘rishlari mumkin. Kimyo faniga aloqador mavzularda esa molekulalar va atomlar bilan bog‘liq tajribalarni virtual tarzda amalga oshirish mumkin, bu esa o‘quvchilarga mazkur fanlarni yaxshiroq tushunishga yordam beradi.

Raqamli texnologiyalar o‘qituvchilarga o‘z darslarini samarali va interaktiv tarzda tashkil etish imkoniyatini beradi. Turli ta’lim platformalari, video darsliklar, onlayn resurslar va ilovalar o‘qituvchilarni o‘quvchilarning ehtiyojlariga mos ravishda darslarni tashkil etishda yordam beradi. Bu, o‘z navbatida, boshlang‘ich ta’limda tabiiy fanlarni o‘qitishning sifatini oshiradi. Jumladan, o‘qituvchilar sinfdagi o‘quvchilarni kuzatish va ularning rivojlanishini monitoring qilish uchun raqamli tizimlar yoki ilovalardan foydalanishlari mumkin. Bu tizimlar o‘qituvchilarga har bir o‘quvchining kuchli va zaif tomonlarini ko‘rsatib beradi, shu orqali individual yondashuvni amalga oshirish imkonini yaratadi.

Raqamli texnologiyalar orqali o‘qituvchilar va o‘quvchilar turli xil ta’lim resurslariga kirish imkoniyatiga ega bo‘ladilar. O‘quvchilar tabiiy fanlar bo‘yicha darsliklar, video darsliklar, ma’lumotlar bazalari va boshqa onlayn resurslardan foydalanishlari mumkin. Bu resurslar o‘quvchilarga o‘rganganlarini yanada chuqurroq o‘rganishga yordam beradi. Shu maqsadda Qori Niyoziy nomidagi Tarbiya milliy pedagogika instituti tomonidan mamlakatimizdagi ta’lim muassasalari “Tabiiy fanlar”ni o‘qitishda qanchalar imkoniyatga ega ekanligi, qanday raqamli resurslar mavjudligi va yana qanday multimedia-raqamli vositalarga ehtiyoji bor ekanligi o‘rganib chiqilmoqda. Bugungi kungacha Toshkent viloyati va Toshkent shahri hududidagi maktab boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining bu boradagi fikrlari o‘rganib chiqildi. Loyiha yakunida so‘rovnoma natijalari tahlil qilinib, ta’lim muassasalari uchun zarur raqamli resurslar ishlab chiqish rejalashtirilgan.

Xulosa qilib aytganda, boshlang‘ich ta’limda tabiiy fanlarni o‘qitishda raqamli texnologiyalarni qo‘llash samaradorlikni oshiradi va ta’lim jarayonini modernizatsiya qiladi. Raqamli vositalar yordamida murakkab tushunchalar interaktiv va vizual tarzda tushuntiriladi, bu esa o‘quvchilarning qiziqishini kuchaytiradi hamda tushunchalarni osonroq o‘zlashtirishiga yordam beradi. Shuningdek, o‘qituvchilarning raqamli kompetensiyasini oshirish ta’lim jarayonining sifatini yaxshilashda muhim omil hisoblanadi. Ammo, texnologiyalarni joriy etishda texnik ta’minot va texnologik savodxonlik bilan bog‘liq muammolar echilishi zarur. Raqamli texnologiyalarni samarali joriy etish orqali nafaqat tabiiy fanlarni o‘qitish samaradorligi ortadi, balki o‘quvchilarning ilmiy dunyoqarashi ham shakllanadi. Kelajakda raqamli texnologiyalarni ta’limga

yanada kengroq joriy etish va o‘qituvchilarni uzluksiz ravishda malaka oshirish kurslari orqali tayyorlash zarur. Shu bilan birga, innovatsion yondashuvlar ta’lim sifatini oshirishda muhim omil bo‘lib xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. UNESCO. (2022). Digital Technologies in Education: Challenges and Opportunities. UNESCO Press.
2. Tojiev, A. T. (2019). Boshlang‘ich ta’limda innovatsion texnologiyalar. Toshkent: Fan nashriyoti.
3. O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta’limi vazirligi. (2022). Ta’limda raqamli transformatsiya konsepsiyasi.
4. Kuzmina, L. V. (2018). Raqamli ta’lim texnologiyalarining ahamiyati. Moskva: Pedagogika instituti nashri.
5. Aliyev, B. A. (2021). O‘quvchilarda fanlarga qiziqishni oshirish metodlari. Ta’lim va innovatsiya jurnali, 5(2), 45-56.
6. Smith, R., & Brown, C. (2021). Virtual Labs in Science Education. Journal of Educational Technology, 19(3), 245-259.

KIBERPEDAGOGIKADA TA’LIM OLUVCHILARNI KASB-HUNARGA YO’NALTIRISH - DOLZARB MUAMMO SIFATIDA.

Bekchonova Shoiri Bazarbayevna

PhD, dotsent Yangi asr universiteti Umumta’lim fanlari kafedrası mudiri

Annotatsiya: Mazkur maqola kiberpedagogikada ta’lim oluvchilarning kasb-hunarga yo’naltirilishining dolzarb muammo sifatida o’rganishiga bag’ishlanadi. Ushbu maqolada zamonaviy texnologiyalar yordamida ta’lim olish jarayonida kasb-hunarga yo’naltirishning ahamiyati, bu jarayonni samarali tashkil etish metodlari va talabalarning professional kompetensiyalarini rivojlantirishdagi roli tahlil qilinadi. O’zbekistonda kiberpedagogikaning rivojlanish xususiyatlari va kadrlar tayyorlash tizimining zamonaviy talablari ham ko’rib chiqiladi.

Kalit so’zlar: kiberpedagogika, kasb-hunar, ta’lim oluvchilar, yo’naltirish, metodika, texnologiyalar, kompetensiyalar, professional rivojlanish, zamonaviy ta’lim tizimi, innovatsiyalar.

Kirish Bugungi kunda ta’lim tizimi rivojlanishida texnologiyalar o’zgarmas bir qismga aylanishi bilan birga, ta’lim oluvchilarni kasb-hunarga yo’naltirish masalasi ham dolzarb muammo sifatida e’tiborga olinmoqda. O’zbekiston Respublikasi ta’lim tizimida kasb-hunarga yo’naltirishning samarali tashkil etilishi mamlakatning iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanishiga katta ta’sir ko’rsatadi.

Kiberpedagogika – bu pedagogik jarayonni raqamli texnologiyalar yordamida amalga oshirishni o’z ichiga oladi va ta’lim oluvchilarning kasb-hunarga yo’naltirishini yanada samarali qilish imkoniyatlarini yaratadi.

Adabiyotlar tahlili: Kiberpedagogika va kasb-hunarga yo’naltirishga oid adabiyotlar bir nechta asosiy yo’nalishlarda to’plangan. Ular orasida pedagogika va informatika sohalarini birlashtirish, talabalarning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish, onlayn ta’lim tizimlari va masofaviy ta’lim metodlari alohida e’tiborga loyiqdir. Shuningdek, talabalarning raqamli savodxonligini oshirish va ularni zamonaviy kasblarga tayyorlash bo’yicha bir qator tadqiqotlar ham mavjud. M.S. Mukhamedov (2019) va G.T. Toshpo’latov (2021) kabi ilmiy tadqiqotchilar kiberpedagogikaning talabalarning kasb-hunar yo’naltirishiga qanday ta’sir ko’rsatishini o’rganganlar. Ularning ilmiy ishlari kiberpedagogikaning kadrlar tayyorlash tizimiga yangi metodologik yondashuvlarni olib kirishga xizmat qiladi[1,2].

Metodika: Kiberpedagogikada ta’lim oluvchilarni kasb-hunarga yo’naltirishning samarali metodikalari quyidagi asosiy tamoyillarga asoslanadi:

1. *Interaktiv ta’lim:* Onlayn platformalar va interaktiv dasturlar orqali talabalar kasb-hunarni chuqurroq o’rganadilar.

2. *Virtual amaliyotlar:* Kiberpedagogikada talabalar uchun simulyatsiyalar, virtual laboratoriyalar va amaliy mashg’ulotlar tashkil etish kasb-hunarni o’rganishda samarali usul bo’ladi.

3. *Shaxsiylashtirilgan ta’lim:* Talabalarining qiziqishlari va ehtiyojlariga asoslangan individual yondashuvlar orqali ularni o‘z kasbiy yo‘nalishlarini tanlashga undash.

4. *Raqamli savodxonlikni oshirish:* Raqamli vositalar va platformalar yordamida talabalarda zaruriy raqamli ko‘nikmalarni rivojlantirish[3].

Dasturiy ta’minot texnologiyalari o‘quv jarayoniga bir qator ijobiy ta’sir ko‘rsatmoqda. Quyidagilar orqali bu ta’sirlarni ko‘rsatish mumkin:

1. Ta’lim resurslarini kengaytirish: Dasturiy ta’minot o‘z ichiga turli xil interaktiv materiallar, video va simulyatsiyalarni oladi, bu esa talabalarining bilim olish jarayonini yanada qiziqarli va samarali qiladi.

2. Individualizatsiya: Texnologiyalar yordamida har bir talabaning o‘quv ehtiyojlari va qobiliyatlariga moslashtirilgan individual ta’lim dasturlari yaratish mumkin. Bu o‘qish jarayonini shaxsiylashtirishga yordam beradi.

3. O‘zaro aloqalar: Onlayn platformalar va dasturlar talabalar o‘rtasida hamda o‘qituvchilar bilan aloqani osonlashtiradi. Ular fikr almashish, hamkorlikda ishlash va bilimlarni muhokama qilish imkonini beradi.

4. Fikrlarning shakllanishi: Dasturiy ta’minot orqali talabalar o‘z fikrlarini chat dasturlari, video konferensiyalar yoki forumlar orqali ifodalashlari mumkin. Bu o‘z fikrlarini ochiq va ravon bildirishga yordam beradi.

5. O‘qituvchilar uchun yordam: O‘qituvchilar dasturiy ta’minot yordamida dars rejalari, baholash va talabalar bilan bog‘lanish jarayonlarini avtomatlashtirishlari mumkin. Bu vaqtni tejash va ta’lim sifatini oshirishga yordam beradi.

6. Fayl almashinuvi va boshqarish: Bulutli texnologiyalar o‘quv resurslarini saqlash va ularga kirishni osonlashtiradi, bu esa geografik joylashuvdan qat’i nazar, barcha talabalarga ta’lim resurslariga kirish imkonini beradi[4].

Umuman olganda, dasturiy ta’minot texnologiyalari ta’lim jarayonini yanada samarali, qulay va qiziqarli qilishda muhim rol o‘ynaydi.

Munozara. Kiberpedagogikaning ta’lim oluvchilarni kasb-hunarga yo‘naltirishdagi roli haqida bir qator fikrlar mavjud. Ba’zi ilmiy tadqiqotchilar raqamli texnologiyalarning talabalarining kasb-hunarlarni o‘rganishidagi ahamiyatini ta’kidlasalar, boshqalari esa talabalarda texnologiya bilan bog‘liq qiyinchiliklar yoki raqamli asbob-uskunalarining mutanosib emasligini muhokama qiladilar. Shuningdek, masofaviy ta’limning samaradorligi va u orqali kasb-hunarga yo‘naltirishning afzalliklari haqida ham bahslar mavjud. Ushbu jarayonni samarali tashkil etish uchun ta’lim tizimida o‘qituvchilarning raqamli savodxonligi, zamonaviy metodologiyalarni o‘rganishi va doimiy ravishda kasbiy malakasini oshirish zarur.

Xulosa. Kiberpedagogika bugungi ta’lim tizimida katta o‘rin tutadi va kasb-hunar yo‘naltirishda zamonaviy texnologiyalarning roli tobora ortmoqda. Talabalarga kasbiy ko‘nikmalarni rivojlantirishda raqamli vositalar va metodikalarning samarali qo‘llanilishi, ularni zamonaviy ish bozoriga tayyorlashda

muhim ahamiyatga ega. O‘zbekistonda kiberpedagogikaning rivojlanishi va ta’lim oluvchilarni kasb-hunarga yo‘naltirishni yanada samarali qilish uchun ta’lim tizimida texnologiyalar va innovatsiyalarga e’tibor qaratish kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Mukhamedov, M. S. (2019). Kiberpedagogika va ta’lim jarayonida raqamli texnologiyalar. Tashkent: O‘zbekiston pedagogika nashriyoti.
2. Toshpo‘latov, G. T. (2021). Kasb-hunar ta’limini modernizatsiya qilishda kiberpedagogikaning o‘rni. "Pedagogika ilmiy-texnik jurnali", 3(2), 45-56.
3. Karimov, A. K. (2018). Kasb-hunar ta’limini tashkil etish metodikalari. Tashkent: Fan va texnologiya nashriyoti.
4. Zokirov, I. (2020). Kiberpedagogika va masofaviy ta’limning innovatsion imkoniyatlari. "Ta’limda innovatsiyalar", 4(1), 23-30.

**RAQAMLI JAMIYATDA O‘SMIR YOSHLARNING HUQUQIY
AXBOROT MADANIYATINI OSHIRISH ORQALI KASBGA
YO‘NALTIRISHDA XORIJIY TAJRIBA VA OAVNING O‘RNI**

Xayrullayev Axror Aktam o‘g‘li

*Samarqand viloyati IIB huzuridagi tergov boshqarmasi katta tergovchisi,
kapitan*

Annotatsiya: Maqolada huquqiy axborot madaniyati tushunchasi, uning jamiyat hayotidagi o‘rni, o‘smir yoshlarda huquqiy savodxonlik bilan bog‘liq vaziyatlar o‘rganilgan. Shuningdek, ta’lim muassasalarida o‘quvchilarning huquqiy axborot madaniyatini rivojlantirishdagi mexanizmlar va OAV o‘rni tahlil etilgan.

Kalit so‘zlar. Yoshlar, huquqiy madaniyat, huquqiy axborot, ta’lim

Fuqarolarning yuksak huquqiy ongi va huquqiy faolligi ma’rifiy jamiyatda huquq ustuvorligining, huquqiy davlatning poydevoridir. Fuqarolarning huquqiy ongini shakllantirish, huquqbuzarliklarning oldini olish, jinoyatchilikka qarshi kurashishning zarururiy talabidir. Haqiqattan ham shunday, huquqiy immunitet shakllangan shaxsga tashqaridan kirib keladigan yot goyalar, qarashlar, qonunwhwhhha xilof xatti-harakatlar o‘z ta’siriga ega bo‘lmay qoladi. Ijtimoiylashuv natijasida shaxslar ezgulik va adolat, inson sha’ni va uning toptalishi hamda erkinlik va qullik kabi qonuniyatning mavjudligini anglab idrok etishadi. “Nima yaxshi-yu nima yomonligini” tushunib etishda esa ularga aynan huquqiy savodxonlik, huquqiy etuklik yordam beradi.

Huquqiy madaniyat shartli ravishda jamiyat va shaxs huquqiy madaniyatiga ajratiladi. Jamiyatning huquqiy madaniyati huquqiy ongning huquqiy qonuniylikning, qonunlarni takomillashtirish va huquqiy tajribaning muayyan darajasininaks ettiradigan hamda imsoniyat huquq sohasida yaratgan butun boyliklarni qamrab oladigan ijtimoiy madaniyatning bir turi sifatida ko‘riladi. Shaxsning huquqiy huquqiy madaniyati jamiyat huquqiy madaniyatining uzviy tarkibiy qismi hisoblanadi. Bu faoliyat huquq sohasida jamiyat taraqqiyotiga va uning madaniyatiga mos keladi va natijada shaxs jamiyatning doimiy huquqiy boyishi sodir bo‘ladi.

Aholining huquqiy madaniyati va huquqiy ongini yuksaltirish, huquqiy ta’lim va ma’rifatni, jamiyatda huquqiy bilimlar tartibotini tubdan yaxshilash, inson huquq va erkinlariga chuqur hurmat va ehtiromga asoslangan munosabatni, odamlarda qonunga itoatkorlik tuygusini, qonunlarni bilish va unga qat’iy amal qilish saodatmandligini qaror toptirish bugungi kunning zaruriy talabi bolib kelmoqda.

Huquqiy demokratik davlat va adolatli fuqarolik jamiyati qurish jarayonida, avvalo, har bir fuqaroning huquqiy ongi va huquqiy madaniyatini shakllantirib borish asosiy va muhim vazifa hisoblanadi. Huquqiy davlat qurishning zaruriy

sharti - bu qonunlarning sozsiz bajarilishidir. Qonunlarning bir xilda va soʻzsiz bajarilishi har bir shaxsning oʻz vazifasiga munosabati va zimmasidagi masʼuliyatni his qilishiga bogʻliqdir.

Huquqiy axborotni tarqatish va undan foydalanishni taʼminlashning asosiy prinsiplari huquqiy axborotni tarqatish hamda undan foydalanishni taʼminlashning oshkoraligi, ochiqligi, oʻz vaqtdaligi, huquqiy axborotni izlash va olish erkinligidan iboratdir.

Oʻzbekiston Respublikasining Prezidenti Shavkat Mirziyoyev huquqiy madaniyatning ahamiyatini alohida taʼkidlaydi: "...qonun ustuvorligini taʼminlashda huquqiy madaniyatni yuksaltirish, fuqarolarni qonunga hurmat ruhida tarbiyalash muhim ahamiyat kasb etadi" - deya taʼkidlaydi.

Oʻzbek huquqshunos olimlaridan professor X.Odilqoriev: "Aslida, huquqiy madaniyat oʻz mohiyat eʼtibori bilan insonning siyosiy va huquqiy jihatdan ijtimoiylashuvi (sotsializatsiyasi) natijasidir. Bunda insonning ijtimoiy tajribasi, bilim va koʻnikmalari toʻlaligicha namoyon boʻladi. Inson oʻz manfaat va ehtiyojlarini qondirishga qay darajada qobil, ayni vaqtda, jamiyat manfaatlarini taminlashga qanchalik samarali hissa qoʻsha oladi, degan savollarga javob koʻp jihatdan uning ichki maʼnaviyati, eʼtiqodi va huquqiy madaniyatiga bogʻliq. Shaxsning huquqiy ijtimoiylashuvi uning jamiyat huquqiy hayoti va amaliyotiga faol daxldorlik holatini koʻrsatadi. Mazkur daxldorlik darajasi shaxs huquqiy bilimlarni qadam-baqadam oʻzlashtirib borgan sayin oʻsib boradi va uning huquqiy meʼyorlariga ongli, ixtiyoriy rioya etish saviyasi orqali namoyon boʻladi", - deb taʼriflaydi.

Rus olimi A.P.Semitiko huquqiy madaniyat tarkibiga nafaqat huquqiy ong balki uning rivojlanish darajasini ham kiritadi: "huquqiy madaniyat mazmuniga shunchaki qonuniylik, huquqiy ong emas, balki, ularning rivojlanish darajasi ham kiradi. Shuningdek, aholi huquqiy ongining yuksakligi, yaʼni aholi huquqdan qay darajada xabardorligi, huquqiy qadriyatlarni qay darajada oʻzlashtirganligi, huquqiy faoliyatning qanchalik rivojlanganligi, jamiyat aʼzolarining huquqi mustahkamlangan qonun hujjatlarining mukammalligi ham huquqiy madaniyat mazmuniga mansub boʻladi". Quyidagi fikrlardan kelib chiqib quyidagicha taʼrif berish mumkin. Huquqiy madaniyat shaxsning ijtimoiy, huquqiy va siyosiy institutlar taʼsirida, milliy qadriyatlar asosida huquqiy va siyosiy ijtimoiylashuvi hamda oʻz huquq va burchlari toʻgʻrisidagi shaxsiy huquqiy ong, huquqiy bilim va huquqiy xulq-atvorining amaldagi ifodasidir.

Zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanish va ularning samarasi tahlil qilindi. Hozirda ommaviy axborot vositalari yoshlarni xarakatga keltiruvchi kuchga aylanib bormoqda. Yoshlar esa unga qaram boʻlib bormoqda. Natijada, ommaviy axborot vositalarining masʼuliyati yanada ortib bormoqda. Mamlakatning har bir yoshlari oʻz huquq va burchlarini hamda masʼuliyatini yaxshi bilishi lozim.

Oʻsmir yoshlarimizning dunyoqarashi, tafakkuri mamlakat hayotiga, yangilanishlarga mos ravishda oʻzgarib borishi huquqiy madaniyat tushunchasi bilan uzviy bogʻliqdir. 2022-2026-yillarga moʻljallangan yangi Oʻzbekistonning

taraqqiyot strategisida o’smir yoshlarning huquqiy axborot madaniyatini yuksaltirish, bu borada davlat organlarining fuqarolik jamiyati institutlari, ommaviy axborot vositalari va ta’lim tashkilotlari bilan o’zaro samarali hamkorligini yo’lga qo’yish asosiy vazifalaridan biri etib belgilandi.

Davlatimiz o’smir yoshlarining huquqiy ongi va huquqiy axborot madaniyati davlatimizning taraqqiyotini ta’minlaydi. Huquqiy axborot madaniyati darajasi qabul qilingan qonunlar soni bilan emas, balki ushbu qonunlarning to’liq ijro etilishi hamda yoshlarning unga amal qilishi bilan belgilanadi. Shuning uchun ta’lim-tarbiyaning tizimli va uzviy olib borilishiga alohida e’tibor qaratish, ta’lim tizimining singdirish nazarda tutilmoqda. Yosh avlod ongiga huquq va burch, halollik va poklik tushunchalarini hamda odob-axloq normalarini singdirib borish, Konstitutsiyaning muhim jihatlarini ularga bolaligidan boshlab o’rgatish bo’yicha o’ziga xos tizim yaratiladi. Haqiqatdan ham, yosh avlod ongida nima yaxshi, nima yomon, nima mumkinu nima mumkin emasligini, huquq va burch, halollik va poklik tushunchalarini odob-axloq normalari asosida tushuntirib borish hamda bosh qomusimizdagi eng muhim tamoyillarni sodda tilda bolaligidan o’rgatib borish kelajakda o’z samarasini beradi.

Ommaviy axborot vositalarida ham bu muammoga ko’proq ahamiyat berilmoqda. Xususan, huquqiy bilimlarni ommaga etkazishning an’anaviy bo’lmagan shakllariga oid izlanishlar olib borilmoqda.

Shuni ta’kidlash kerakki, ommaviy axborot vositalari kimningdir yoki qaysidir tashkilotning qo’lidagi o’yinchoqqa aylanmasligi kerak va mustaqilligini qonunan tartibga solish zarur. Ommaviy axborot vositalarining mustaqilligini va xolisligini ta’minlash uchun markazlashtirilgan tizim ishlab chiqilishi kerak. Aks holda, ommaviy axborot vositalari nohalol raqobatga kirishadi hamda o’zini-o’zi yo’q qiladigan organga aylanadi, bu esa uning va qadr-qimmatini yo’qatadi.

Yoshlarning huquqiy madaniyatini yuksaltirish uchun yoshlarga quyidagi usullardan foydalanish mumkin:

- OAV orqali tushuntirish, yozma so’zlar, belgilar, rasmlar, multfilmlar, videolar, roliklar, kinolar, animatsiyalar, o’yinlar, viktorinalar yoki targ’ibotning boshqa har qanday shakldagi ko’rinishida. Lekin bularning bosh g’oyasi aholining huquqiy madaniyatini yuksaltirishga xizmat qilishi lozim.
- Barqaror demokratik jamiyat asosi sifatida inson huquqlariga hurmatni shakllantirish va mazkur huquqlarni ta’minlash uchun institutsional mexanizmlarni yanada mustahkamlash;
- So’z erkinligi, axborot olish va uni tarqatish erkinligiga rioya qilish kafolatiga ega bo’lgan mustaqil ommaviy axborot vositalarini izchil rivojlantirish;
- Yoshlarning siyosiy va huquqiy madaniyatini, savodxonligini yuksak darajaga ko’tarish va ularning muttasil o’sib borishini ta’minlash zarur.
- Huquqiy ong va huquqiy madaniyatni yuksaltirishda ta’lim tizimida zamonaviy texnologiyalardan foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi.
- Yoshlar ongida shakllantirilayotgan huquqiy madaniyatni yuksaltirishda xalqimizning umumiy madaniyatiga, milliyligimizga tayanishimiz kerak.

Odatda, huquqiy madaniyat tarkibida quyidagi eng yirik tarkibiy qismlarni ajratib ko’rsatish odatiy holdir: 1) huquq - davlat irodasini ifodalovchi normalar tizimi sifatida. 2) huquqiy ong barcha huquqiy voqelikni ma’naviy aks ettirish tizimi sifatida. 3) huquqiy munosabatlar ishtirokchilari o‘zaro huquq va majburiyatlarga ega bo‘lgan ijtimoiy munosabatlar tizimi sifatida. 4) huquq institutlari huquqiy nazoratni, huquqlarning amalga oshirilishini ta’minlovchi jamoat tashkilotlari va davlat organlari tizimi sifatida; 5) huquqiy xulq-atvor, huquqiy faoliyatning rivojlanish darajasi

2019-yilning 9-yanvar kuni Prezidentimiz tomonidan “Jamiyatda huquqiy ong va huquqiy madaniyatni yuksaltirish tizimini tubdan takomillashtirish to‘g‘risida”gi farmonga imzo chekildi. Unda har bir inson mamlakatimizda istiqomat qilar ekan, uning manfaatlari shu jamiyatning boshqa a‘zolari tomonidan hurmat qilinishiga erishish lozimligi ta’kidlanadi. Hozirgi kunda bunday emas. Chunki bunday bo‘lishi uchun aholining huquqiy ongi va huquqiy madaniyati yuksak darajada bo‘lishi talab etiladi. Afsuski, fuqarolarning huquqiy savodxonlik darajasini oshirishga, ularning huquqiy ongi va huquqiy madaniyatini yuksak darajaga ko‘tarishga to‘sqinlik qilayotgan bir qator muammo va kamchiliklar mavjudligi farmonda qayd etib o‘tilgan. Farmonda fuqarolarning huquqiy ongi va huquqiy madaniyatini yuksaltirish bo‘yicha ishlar tizimli va uzviy olib borilishi yo‘lga qo‘yilmaganligi ta’kidlanadi.

Aholining, birinchi navbatda yoshlarning huquqiy ongi va huquqiy madaniyatini yuksaltirish maqsadida amalga oshirilishi lozim bo‘lgan vazifalar farmonda belgilab berilgan. Jumladan, jamiyatda qonunlarga hurmat ruhini qaror toptirish; maktabgacha ta’lim tizimidan boshlab, aholining barcha qatlamlariga huquqiy ong va huquqiy madaniyatni chuqur singdirish; yosh avlod ongiga huquq va burch, halollik va poklik tushunchalarini bolaligidan boshlab singdirish; mamlakatga daxldorlik, vatanparvarlik hissini kuchaytirish bo‘yicha chora-tadbirlarni amalga oshirish. Davlat organlari, jamoat va fuqarolik jamiyatlari institutlari hamkorlikda jamiyatda huquqiy ong va huquqiy madaniyatni yuksaltirish bo‘yicha amalga oshirishlari lozim bo‘lgan ishlar ham farmonda belgilab berilgan. Farmonda keng qamrovli huquqiy targ‘ibot tadbirlarini tashkil qilish davlat organlari va tashkilotlarining ustuvor vazifalaridan ekanligi ta’kidlanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Д.К. Адилова. Философские проблемы формирования правовой культуры у сельского населения. - Т., 2012. - С. 16. Апрель, 2023 DOI: 10.24412/2181-1385-2023-2-881-886
2. А.П. Семитико. Правовая культура общества// Правоведение. - М., 1997. №4.
3. Х. Одилқриев. Конституция ва фуқаролик жамияти. - Т.: Шар,, 2002.

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNI KASBIY RIVOJLANISHIDA MEHNAT TARBIYASI

Odilova Hidoyat Qodirjon qizi

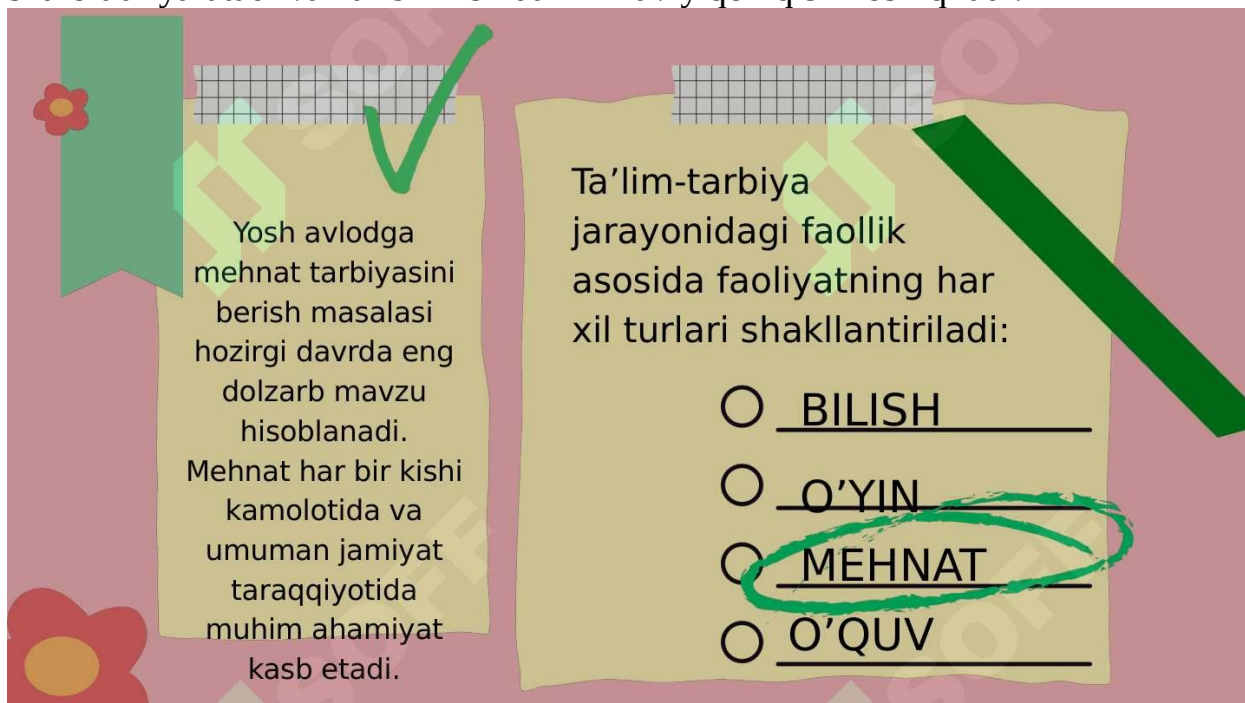
Toshkent Amaliy fanlar universiteti Pedagogika kafedrası katta o‘qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada Maktabgacha yoshdagi bolalarni kasbiy rivojlanishida mehnat tarbiyasining mazmuni. Mehnat har qanday moddiy va manaviy boyliklarning asosiy manbai. Mehnat faolyatini egallash—bu birinchi navbatda mehnat jarayonini uning tarkibiy qismlari bilan birgalikda egallab olishining mazmuni yoritilgan.

Yosh avlodga mehnat tarbiyasi berish masalasi hozirgi davrda eng dolzarb mavzu hisoblanadi. Mehnat har bir kishi kamolotida va umuman jamiyat taraqqiyotida muhim ahamiyat kasb etadi. Bog‘cha yoshidagi bolalarni jismoniy, aqliy axloqiy va estetik tomondan tarbiyalashda mehnat tarbiyasi muhim ahamiyatga egadir. Mehnat har bir yosh guruhidagi bolalarning o‘ziga xos xususiyatlarini e‘tiborga olib tashkil etiladi, unga to‘g‘ri rahbarlik qilingandagina etarli natijaga erishish mumkin. Maktabgacha ta’lim yoshidagi bolalar mehnatining o‘ziga xos tomonlari ko‘pgina olimlar tomonidan olib borilgan ilmiy ishlarda keng o‘rganib chiqilgan. Bolalar mehnatining muhim belgisi uning ma’lum maqsadga qaratilganligidir. Kichik bog‘cha yoshidagi bolalarning mehnati biror jarayonga oid harakat bo‘lib, u faqat kattalarning rahbarligi natijasidagina amalga oshirilishi mumkin. Bola kubiklarni bir joydan ikkinchi joyga, mashinadan - stolga, stoldan - mashinaga ko‘chiradi va hokazo. Tarbiyachi boshqa stol ustidagi kubiklarni ko‘rsatib, uni mashinada ortib olib borish kerakligini aytadi. Bola kubiklarni mashinasida shkafga tashiy boshlaydi va joyiga tartibli qilib joylab qo‘ya boshlaydi. «Qatnov» bir necha marta takrorlanib, barcha kubiklar joyiga yig‘ishtirib qo‘yiladi. Bolalar faoliyatida maqsad paydo bo‘ladi. Keyingi galda bolaning o‘zi o‘ynayotgan o‘rtoqlariga o‘ynab bo‘lgandan keyin o‘yinchoqlarni mashinada joyiga olib borib qo‘yishni aytadi. Katta guruh bolalarida mustaqil maqsad qo‘yish qobiliyati moddiy samara beradigan mehnat turlarida muvaffaqiyatli rivojlanadi: gulzorda, ekinzorda ishlash, o‘yinchoqlar yasash va boshqalar

Mehnat ijtimoiy taraqqiyotning manbayi, barcha moddiy va ma’naviy ehtiyojlarni qondirishning asosiy shart-sharoitlaridir, ushbu bilan birga inson xayotiy faolyatining asosiy shakllaridir, kishi xayotining mazmuni va xar bir jamiyat azosining vazifasi, shaxs taraqqiyotining asosidir. Mehnat qadimdan jamiyatning axloqiy prinsipi xisoblanib kelingan. Mehnat—faqat shaxsiy moddiy faravonlik manbaigina emas, balki xalqqa xizmat qilish, vatanimiz gullab yashnashi va uning qudratini oshirishning asosi xamdir. Madaniyatli kishi mehnatsevar bo‘lib etishadi. Mehnatni sevmaydigan va qadrlamaydigan odamdan madaniyatli kishi chiqmaydi. Insonning ongliligi, tarbiyalanganligi avvalo

mehnatga bo‘lgan munosabatida ko‘rinadi. Mehnat insonni ulug‘laydi go‘zallikka chorlaydi. Mehnatsiz turmush mazmunsiz o‘tadi. Mehnat qilmaydigan inson hayoti zerikarlidir. U ma’naviy qashshoq, jismoniy zaif bo‘ladi. Uzoq umur ko‘rish siri ham mehnatdadir. Mehnat qilmasang, xatto buyuk istedod xam so‘nadi, mehnat har qanday qobilyatni rivojlantiradi. Terlab-pishib qilingan mehnat erta hosil beradi, mehnatdan qobilyat, qobilyatdan iste’dod, undan esa daxolik paydo bo‘ladi. Xammasining zamirida sidqi dildan qilingan mehnat yotadi. Mehnat baxt timsoli ekanligi xammaga ayon. Inson yaralgandan buyon mehnat faolyati bilan shug‘ullanib kelgan. Mehnat har qanday moddiy va manaviy boyliklarning asosiy manbai. Inson hayotida mehnatning ahamiyati hamma vaqt barcha xalqlarning eng asl farzandlari–mutafakkirlari, olimu-fozillarning diqqat markazida bo‘lgan. Mehnat jarayonida insoniy xislatlarning faol namayon bo‘lishi uchun eng qulay sharoitlar yaratadi va har bir kishida ma’naviy qoniqish hosil qiladi.

Har bir bola maktabgacha tarbiya yoshidan boshlab mehnatda ishtirok etish izarur. Bolalar boqchasida, oilada bajariladigan uncha murakkab bo‘lmagan har bir topshiriq uning kundalik vazifasiga aylanishi kerak. Bola mehnatning ahamiyati va mohiyatini tushunib etishish uchun pedagog kattalarning mehnati, bolalarning o‘zlari bajaradigan mehnat turlarini kuzatish yuzasidan ekskursiyalar uyushtiradi. Bolalar quruvchilarning mehnatini kuzatishyapti, deylik. Qurulish maydonchasiga katta-katta bloklar keltirilib, ular ko‘tarma kran bilan tushuriladi. Keyin bolalar g‘isht teruvchilar, duradgorlar, suvoqchilar, tom yopuvchilar, bo‘yoqchilar mehnatini kuzatadi.

MTT dasturiga binoan har bir yosh guruhidagi bolalar kattalar mehnati to‘g‘risida quyidagi bilim va tasavvurlarni egallab olishlari lozim: Kichik guruh:

1. Ayrim kasb egalarining mehnat jarayoni.
2. Mehnat jarayonidagi mehnat harakatlari.
3. Mehnat jarayonini amalga oshirish uchun kerakli materiallar.

4. Ma’lum bir mehnat jarayonini bajarish uchun jihozlar.

5. Mehnat natijasi.

6. Kishilar mehnatining ijtimoiy ahamiyati

O’rta guruhda mehnat to’g’risida qo’shimcha tasavvur va bilimlar beriladi:

1. Harakat sifati haqida.

2. Kishilarning mehnatini engillatuvchi moslamalar.

3. Kishilarning mehnatga muhabbati.

Katta va maktabgacha tayyorlov guruhida yana yangi tasavvur va bilimlar beriladi:

1. Kishilar mehnatini engillatadigan mashina va mexanizmlar to’g’risida.

2. Kishilar mehnati jamoa xarakterida ekanligi to’g’risida

3. Jamoa mehnati jarayonida kishilarning o’zaro munosabatlari to’g’risida.

4. Mehnat qahramonlari, xalqimizning mehnat an’analari haqida. Bolalar kattalar bilan birgalikda mehnat qilishlari orqali mehnat malaka va ko’nikmalarini tez va oson egallab oladilar, ularning kattalar mehnati to’g’risidagi bilimlari boyiydi, bunday mehnat bolalarga quvonch bag’ishlaydi.

Maktabgacha yoshidagi bolalarning o’ziga xos tomonlari ko’pgina olimlar tomonidan olib borilgan ilmiy ishlarda keng o’rganib chiqilgan. Bolalar mehnatining muhim belgisi ularning ma’lum maqsadga yo’naltirilganligi. Kichik maktabgacha yoshdagi bolalarning mehnati inson jarayonga oid xarakter bo’lib, u faqat kattalarning rahbarligi natijasida amalga oshirilishi mumkin. Tarbiyachi bolalarni o’z faolyatlarini taxminiy rejalashtirib olishlariga o’rgatishi va ular faolyatiga rahbarlik qilib olishi lozim. Shunday qilib maktabgacha ta’lim yoshi davrida mehnat va o’yin o’zaro bog’liq holda kechadi, biroq har qanday holda ham bolalar mehnatini o’yinga aylantirish, ularning farqini yo’qqa chiqarish noto’g’ri bo’lar edi. Tarbiyachilar va ota-onalar ta’sirida asta-sekin bolalar bolalar mehnati o’z vazifasi, mazmuni, metodi va tashkil etilishi bilan mustaqil faolyat sifatida ajratib boriladi. Mehnatda uning beradigan samarali bo’ladi. Mehnat qilish muntazam tarzda bo’lib unda hamma bolalar ishtirok etsa va kattalar mehnati bilan tanishtirib borilsa, u tarbiya vositasiga aylanadi. Maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalar qutidagi mehnat turlariga jalb qilinadi: o’z-o’ziga xizmat qilish, xo’jalik va maishiy mehnat, tabiat quchog’idagi mehnat va qo’l mehnati.

Mehnat faolyatini egallash—bu birinchi navbatda mehnat jarayonini uning tarkibiy qismlari bilan birgalikda egallab olishdir. Shunga qarab bolalarning mehnat tarbiyasi vazifalari belgilanadi va ular quyidagilardan iboratdir:

1. Bollarni bo’lajak mehnat faolyati oldidan maqsad qo’yishga o’rgatish

2. . Mehnat jarayonini, mehnat faolyatini eng oddiy rejalashtirib olishga o’rgatish.

3. O’z ish joyini tayyorlab olishga ,mehnat madaniyatiga o’rgatish.

4. Mehnat malakasini va ko’nikmalarini o’rgatish.

5. Bajarilgan mehnatning natijasi, sifati va ahamiyati qancha vaqtda bajarilganligiga qarab o’zining va boshqalarning to’g’ri baholashga o’rgatish.

6. Mehnat faolyati sabablarini shakllantirish .

7. Jamoa mehnat faolyati vaqtida bolalarda ijobiy munosabatlarni shakllantirish.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Hasanboyeva O. va boshqalar. Oilada barkamol avlod tarbiyasi. - T.: O‘zbekiston, 2010.
2. Имомова Ш.М., Норова Ф.Ф. Работа с криптовалютой//Universum: технические науки. №10(91), 2021. С. 18-21
- 3.Z.B.Qodirov. Komil inson tarbiyasining pedagogik asoslari. T-2001.
- 4.M.Quramov. Oila – milliy tarbiya o‘chog‘i. Xalq ta’limi .jurnal. T-2007
- 5.U.Otavaliyeva. Bola tarbiyasida bog‘cha va oila xamkorligi. T-2008.

RAQAMLI DUNYODA TALABA-YOSHLARNING PSIXOLOGIK SALOMATLIGI: MUOMMOLAR VA YECHIMLARI

Soliyev Eliyor Ravshanbek o‘g‘li
Namangam to‘qimachilik sanoati instituti

Annotatsiya: Bugungi kunda yoshlar raqamli dunyo bilan chambarchas bog‘liq holda yashaydi. Ular internet, ijtimoiy tarmoqlar, mobil qurilmalar va onlayn o‘yinlar bilan o‘z-o‘zini ulg‘aymoqda. Bu yangi avlod, o‘ziga xos xususiyatlari va qiyofasi bilan, "Raqamli Dunyo Yoshlari" deb ataladi. Raqamli dunyo yoshlari psixologiyasi yangi asrning psixologik landshaftini shakllantiradi. Ularning psixologiyasiga ta’sir etuvchi omillarni tushunish va ularning psixologik sog‘lig‘ini himoya qilish uchun choralar ko‘rish muhimdir. Yoshlarning raqamli dunyoda o‘z-o‘zini ulg‘ayishini boshqarish va ularning psixologik sog‘lig‘ini himoya qilish, ularning kelajakdagi farovonligi uchun muhimdir. Ushbu maqolada Raqamli dunyoda talaba-yoshlarning psixologik salomatligi haqida ma’lumotlar keltirilgan.

Kalit so‘zlar: raqamli yoshlar psixologiyasi, psixoterapiya, raqamli pedagogika, internet, ijtimoiy tarmoq qaramligi, ruhiy buzilishlar, psixologik rivojlanish, psixologik kontent, raqamli transformatsiya.

Kirish. Raqamli dunyo — bu internet, mobil telefonlar, ijtimoiy tarmoqlar va boshqa raqamli texnologiyalar orqali yaratilgan o‘zgacha muhitdir. Yoshlar uchun raqamli dunyo nafaqat axborot manbai, balki ijtimoiy aloqalar va o‘z-o‘zini ifoda etish vositasi sifatida ham xizmat qiladi. Ular uchun raqamli texnologiyalar orqali o‘z fikrlarini ifoda etish, do‘stlar bilan muloqot qilish va yangi bilimlarni olish imkoniyatlari mavjud. Raqamli dunyo yoshlari psixologiyasi — bu murakkab va ko‘p qirrali jarayon. Raqamli texnologiyalar yoshlarning psixologik rivojlanishiga, ijtimoiy munosabatlariga va hissiy holatiga ta’sir qiladi. Yoshlar raqamli muhitda o‘z-o‘zini ulg‘ayganligi sababli, ularning o‘z-o‘zini anglash jarayoni, ijtimoiy munosabatlari va hissiy holati an’anaviy yoshlar bilan solishtirganda farq qiladi. Yoshlar raqamli texnologiyalarni kundalik hayotlarida keng qo‘llaydilar. Ular internet orqali o‘qish, o‘yin o‘ynash, ijtimoiy tarmoqlarda muloqot qilish va turli xil kontentlarni iste’mol qilishadi. Bu jarayonlar yoshlarning psixologik rivojlanishiga ta’sir qiladi. Raqamli texnologiyalar yoshlarning o‘z-o‘zini anglashiga, ijtimoiy munosabatlariga va hissiy holatiga ta’sir ko‘rsatadi. Yoshlarning psixologik rivojlanishi bir qator omillarga bog‘liq. Raqamli dunyo bu jarayonga yangi o‘zgarishlar kiritmoqda. Yoshlar raqamli muhitda o‘z-o‘zini ulg‘ayganligi sababli, ularning psixologik xususiyatlari va xulq-atvori an’anaviy yoshlar bilan solishtirganda farq qiladi. Raqamli muhitda yoshlar o‘zlarini qanday anglaydi? Ular o‘zlarini ijtimoiy tarmoqlarda qanday ifoda etishadi? O‘z-o‘zini anglash jarayoni yoshlarning psixologik rivojlanishida muhim ahamiyatga ega. Raqamli dunyo yoshlarning o‘z-o‘zini anglashiga yordam berishi mumkin, lekin u

bilan birga, o‘z-o‘zini baholash va o‘ziga bo‘lgan ishonchni pasaytirishi ham mumkin.

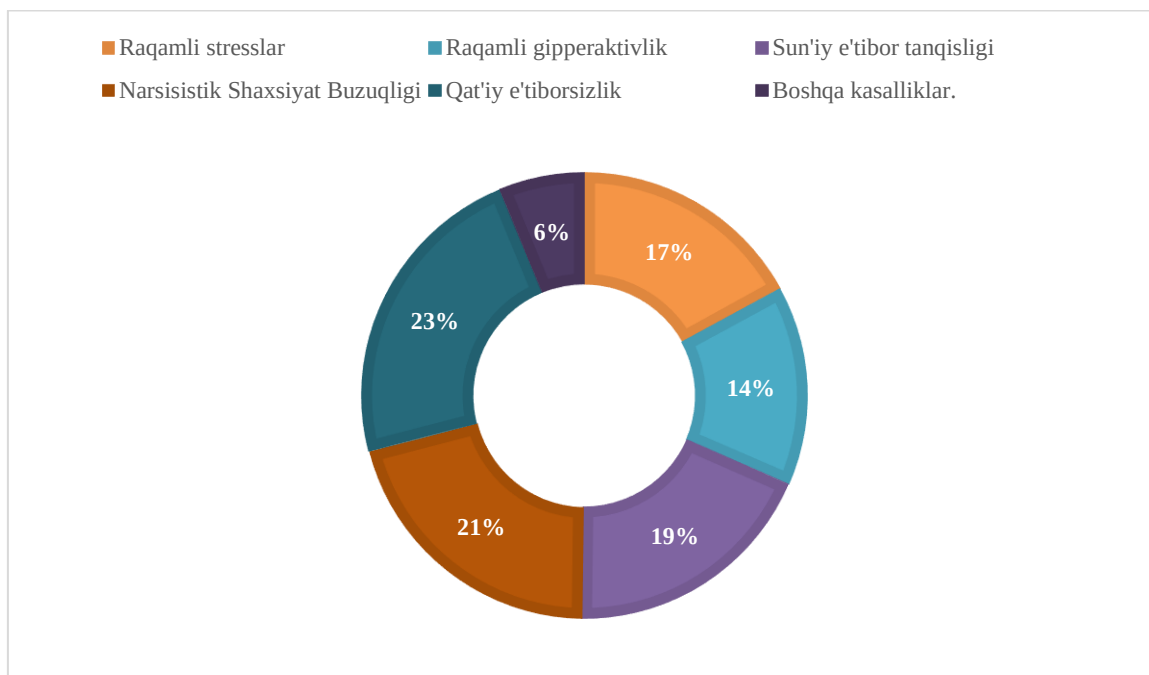
Mavjud adabiyotlar sharhi. Sherry Turkle, MIT (Massachusetts Institute of Technology) professori, raqamli texnologiyalar va inson munosabatlari o‘rtasidagi bog‘lanishni o‘rganadi. Uning "Alone Together" asarida, Turkle yoshlarning raqamli muhitda o‘zaro aloqalari qanday o‘zgarayotganini tahlil qiladi. U, raqamli texnologiyalar insonlarni bir-biridan uzoqlashtirayotganini, shuningdek, ijtimoiy aloqalar va hissiy bog‘lanishlarni kamaytirayotganini ta’kidlaydi. Turkle, yoshlarning o‘z-o‘zini anglash jarayonida raqamli texnologiyalarning ta’sirini ham ko‘rib chiqadi va bu jarayonda yuzma-yuz aloqalarning ahamiyatini ta’kidlaydi. Jean Twenge, psixolog va tadqiqotchi, "iGen" asarida raqamli texnologiyalar va ijtimoiy tarmoqlarning yoshlar psixologiyasiga ta’sirini o‘rganadi. U, 1995-yildan keyin tug‘ilgan avlodni "iGen" deb ataydi va ularning o‘ziga xos xususiyatlarini tahlil qiladi. Twenge, raqamli texnologiyalar yoshlarning hissiy holatiga, ijtimoiy munosabatlariga va o‘z-o‘zini anglashiga salbiy ta’sir ko‘rsatishini ta’kidlaydi. Uning tadqiqotlari, yoshlarning depressiya va anksiyete darajasining oshishi, ijtimoiy izolyatsiya va o‘z-o‘zini baholashdagi pasayish kabi muammolarni ko‘rsatadi. Nicholas Carr, "The Shallows" asarida internet va raqamli texnologiyalarning inson miyasi va fikrlash jarayonlariga ta’sirini o‘rganadi. U, raqamli muhitda yoshlarning diqqatini jamlash qobiliyatining pasayishi, o‘qish va o‘rganish jarayonlarining o‘zgarishi haqida fikr yuritadi. Carr, raqamli texnologiyalar yoshlarning fikrlash usullarini o‘zgartirishi va ularning o‘z-o‘zini anglash jarayoniga ta’sir ko‘rsatishi mumkinligini ta’kidlaydi. Howard Gardner, "The App Generation" asarida raqamli texnologiyalar yoshlarning shaxsiyati, hissiy aloqalari va ijodkorliklariga ta’sirini o‘rganadi. U, yoshlarning raqamli muhitda o‘z-o‘zini anglash jarayonida "ilovalar" (apps) orqali qanday o‘zgarishlar yuz berayotganini tahlil qiladi. Gardner, raqamli texnologiyalar yoshlarning ijodkorlik va o‘z-o‘zini ifoda etish qobiliyatiga ta’sir ko‘rsatishini ta’kidlaydi.

Tadqiqot metadologiyasi. Raqamli texnologiyalar yoshlarni bir-biriga bog‘lashda yordam berishi mumkin, lekin ko‘pincha bu aloqalar yuzma-yuz muloqot o‘rniga raqamli muloqotga aylanadi. Natijada, yoshlar o‘zlarini izolyatsiya qilingan his qilishlari mumkin. Bu holat, ijtimoiy aloqalar va hissiy bog‘lanishlarni kamaytiradi. Yoshlarni yuzma-yuz muloqotga rag‘batlantirish uchun ijtimoiy tadbirlar va faoliyatlar tashkil etish zarur. Maktablar va jamiyatlar, yoshlarni bir joyga to‘plash va ularning ijtimoiy ko‘nikmalarini rivojlantirishga yordam beradigan dasturlarni ishlab chiqishlari kerak. Shuningdek, ota-onalar va o‘qituvchilar yoshlarni raqamli muhitdan chiqishga va haqiqiy aloqalar o‘rnatishga undashlari lozim. Yoshlar ijtimoiy tarmoqlarda boshqalar bilan o‘zlarini taqqoslashga moyil. Bu, o‘z-o‘zini baholash va o‘ziga bo‘lgan ishonchni pasaytirishi mumkin. Yoshlar, boshqalarning muvaffaqiyatlari va hayotlari bilan o‘zlarini solishtirib, o‘zlarini kam his qilishlari mumkin. Yoshlarni o‘ziga bo‘lgan ishonchni oshirishga yordam berish uchun, o‘z-o‘zini baholash va shaxsiy rivojlanish bo‘yicha treninglar o‘tkazish zarur. Shuningdek, ijtimoiy tarmoqlarda

haqiqiy hayotdagi muvaffaqiyatlar va qiyinchiliklar haqida ochiq va samimiy muloqot qilishni rag‘batlantirish kerak. Yoshlar uchun ijtimoiy tarmoqlarda o‘zlarini ifoda etish va o‘z hayotlarini haqiqiy ko‘rsatish imkoniyatlarini yaratish muhimdir. Raqamli muhitda o‘sayotgan yoshlar orasida depressiya va anksiyete darajasi oshmoqda. Ijtimoiy tarmoqlarda doimiy ravishda boshqalar bilan taqqoslash, kiberbulliy va ijtimoiy izolyatsiya kabi omillar bu muammolarni kuchaytiradi. Yoshlar uchun psixologik yordam va maslahat xizmatlarini kengaytirish zarur. Maktablar va universitetlarda psixologlar va maslahat beruvchilarni jalb qilish, yoshlarning hissiy holatini yaxshilashga yordam beradi. Shuningdek, yoshlarni stressni boshqarish va hissiy salomatlikni saqlash bo‘yicha treninglar o‘tkazish muhimdir. Kiberbulliy, raqamli muhitda o‘sayotgan yoshlar uchun jiddiy muammo hisoblanadi. Yoshlar, internetda yoki ijtimoiy tarmoqlarda haqoratli yoki tahdidli xabarlar olishlari mumkin, bu esa ularning psixologik holatiga salbiy ta’sir ko‘rsatadi. Kiberbulliyga qarshi kurashish uchun ta’lim va tarbiya muhimdir. Maktablar va ota-onalar, yoshlarni kiberbulliyning oqibatlarini haqida xabardor qilishlari kerak. Shuningdek, ijtimoiy tarmoqlarda kiberbulliyga qarshi qonunlar va qoidalarini kuchaytirish zarur. Yoshlar uchun kiberbulliyga duch kelganda qanday harakat qilish kerakligi bo‘yicha treninglar o‘tkazish ham foydali bo‘ladi. Raqamli muhitda doimiy ravishda ma’lumot oqimi va ko‘p vazifalarni bajarish, yoshlarning diqqatini jamlash qobiliyatini pasaytirishi mumkin. Bu, o‘qish va o‘rganish jarayonlariga salbiy ta’sir ko‘rsatadi. Yoshlarni diqqatni jamlashga o‘rgatish uchun maxsus dasturlar va treninglar ishlab chiqish zarur. O‘qituvchilar, darslarda diqqatni jamlash va o‘qish ko‘nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan metodlarni qo‘llashlari kerak. Shuningdek, yoshlarni raqamli muhitda vaqtini qanday boshqarish va diqqatni jamlashni o‘rganishga undash muhimdir.

Tahlil va natijalar. Talaba-yoshlarning psixologiyasidagi o‘zgarishlarni o‘rganish uchun bir qator statistik tahlillar o‘tkazilgan. Ushbu tahlillar turli sohalarida, jumladan, ta’lim, ijtimoiy munosabatlar va psixologik holatlarni o‘z ichiga oladi. Talabalar orasida onlayn ta’limga bo‘lgan qiziqish 75% ni tashkil etadi. Bu, talabalar uchun yangi imkoniyatlar yaratadi. Onlayn ta’lim orqali o‘qish motivatsiyasi 60% talabalar uchun oshgan. Bu, raqamli resurslar orqali o‘qish jarayonini yanada qiziqarli va samarali qilishga yordam beradi. Ijtimoiy tarmoqlar orqali talabalar o‘rtasidagi aloqalar ham o‘zgarishlarga duch kelmoqda. Ijtimoiy tarmoqlarni o‘rganish uchun o‘tkazilgan tadqiqotlar natijalari: Talabalar orasida ijtimoiy tarmoqlarni muntazam ravishda ishlatish 85% ni tashkil etadi. Bu, talabalar o‘rtasidagi aloqalarni kuchaytiradi. Talabalar orasida haqiqiy hayotdagi ijtimoiy aloqalar 40% ga kamaygan. Bu, ijtimoiy izolyatsiyaning belgilari sifatida ko‘riladi. Talabalar orasida stress darajasi 70% ni tashkil etadi. Bu, raqamli dunyoda ko‘p vaqt o‘tkazish va o‘qish jarayonidagi bosim bilan bog‘liq. Talabalar orasida depressiya belgilari 30% ni tashkil etadi. Bu, raqamli texnologiyalar va ijtimoiy izolyatsiya bilan bog‘liq.

**“RAQAMLI TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA TA’LIM OLUVCHILARNI KASBGA
YO’NALTIRISH: MUAMMOLAR, YECHIMLAR” mavzusida respublika ilmiy-amaliy
konferensiyasi, 2024-yil 10-dekabr**

1-rasm. Butun dunyo bo'yicha yoshlarda raqamli texnologiyalar oqibatida vujudga keladigan psixologik kasalliklar statistikasi.

Xulosa. Raqamli texnologiyalar hayotimizning ajralmas qismiga aylangan bir paytda, yoshlar psixologiyasi ham bu o'zgarishlardan chetda qolmaydi. Raqamli muhitda o'sayotgan yoshlar, internet va ijtimoiy tarmoqlar orqali o'zaro aloqalarini rivojlantirishadi, lekin bu jarayon bir qator muammolarni ham keltirib chiqaradi. Ushbu maqolada raqamli yoshlar psixologiyasida mavjud muammolar va ularga yechimlar tahlil qilinadi. Raqamli yoshlar psixologiyasida mavjud muammolar, yoshlarning psixologik holatiga va ijtimoiy aloqalariga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Ushbu muammolarni hal qilish uchun ta'lim, tarbiya va psixologik yordam xizmatlarini kengaytirish zarur. Yoshlarni raqamli muhitda muvaffaqiyatli bo'lishlari uchun, ularni haqiqiy hayotdagi aloqalar va faoliyatlarga jalb qilish, o'z-o'zini anglash va hissiy salomatlikni rivojlantirishga yordam berish muhimdir. Raqamli texnologiyalarni oqilona ishlatish va ijtimoiy mas'uliyatni his qilish, yoshlarning raqamli dunyoda muvaffaqiyatli bo'lishlariga yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Badcock, Christopher R. (2015). "Nature-Nurture Controversy, History of". International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences. Elsevier. pp. 340–344.
2. Cascio, Wayne F. (2015). "Industrial–Organizational Psychology: Science and Practice". International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences. Elsevier.
3. Chryssochoou, Xenia (2015). "Social Psychology". International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences. Elsevier.
4. Deakin, Nicholas (2015). "Philosophy, Psychiatry, and Psychology". International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences. Elsevier.

**UZLUKSIZ TA’LIM TIZIMIDA TALABALARNING MUSTAQIL
ISHLARINI TASHKIL ETISH TEXNOLOGIYALARI VA KASB
HUNARGA YO’NALTIRILGAN MUAMMOLARINI YECHISH**

Sobirov Dilshod To‘xtamurod o‘g‘li
TAFU mustaqil izlanuvchisi

Annotatsiya. Biz yashayotgan jamiyat doimo rivojlanib, o‘zgarib bormoqda. Zamonaviy dunyo ta’lim maydoni doimiy ravishda yangi bilim mazmuni, yangi malakalar bilan to‘ldirilib boriladi. Munosabatlarning yangi sohalari, yangi fanlarni shakllantiruvchi yangi mutaxassisliklar vujudga kelmoqda. Jahon oliy ta’lim tizimi isloh qilinmoqda. Bu ta’limning yangi shakllari va texnologiyalarini izlashga olib keldi. Oliy ta’limni jahon makonining talablari va standartlari bilan uyg‘unlashtirish, uni rivojlantirish muayyan tamoyillar asosida amalga oshiriladi.

Kalit so‘zlar: Mustaqil ish, intellektual muammolar, ilmiy ishlar, o‘quv faoliyati, talabalarning shaxsiy ishi, ta’lim.

Kirish. Dunyodagi universitet ta’limining rivojlanishi yo‘nalishlarini o‘rganish va Rossiyaning oliy ta’lim tizimining qayta tiklanish jarayonlarini tahlil qilish aniq ko‘rsatadi:

- Zamonaviy ijtimoiy-madaniy sharoitlar dastlabki o‘quvchilardan (va faqat) o‘z bilimlarini doimo rivojlantirishni talab etadi;

- Axborot jamiyatining sharoitlarida ta’lim jarayonini tashkil etishda boshqaruv o‘zgarishlari kerak: darslik ko‘rsatilish vaqtining qisqarishi, darslarni passiv eshitishdan o‘quvchilarning mustaqil ishlari ulkanligi;

- O‘qitishda boshqa yo‘nalishga aylanishi, ya’ni o‘quvchi faoliyatining o‘z-o‘zidan o‘z-o‘ziga aylanishi, ta’limda o‘quvchilarning o‘zlashtirish faoliyati sifatiga o‘girish.

Ushbu munosabatlar bilan, darslik va dars darslarining tajribasi orasidagi proporsionallik talabalarning mustaqil ishlari (TMI)ni tashkil etish masalasiga katta e’tibor qaratildi, bundan maqsad mahsulotlar amaliyoti orqali o‘quvchilar faoliyatini samarali ravishda tashkil etishdir. O‘quvchilar mustaqil ishlari o‘quv va tarbiyalash jarayonlarining eng muhim elementlaridan biri hisoblanadi, universitetda dars beruvchi bilim yuklamochidan o‘quvchilar ta’lim jarayonini tashkil etuvchiga aylanadi, shu bilan ta’lim tashqi yuzidagi faoliyati aniqlanadi. Shu sababli, uning to‘g‘ri tashkil etilishi oliy o‘quvchi shaxsiyati tarkibiy xususiyatlari, ishtirok etishga, hamda universitet ta’limi bilan bo‘lishishi uchun zarur bo‘lgan eng muhim xususiyatlarning rivojlanishiga ko‘mak beradi. Ushbu ushbu maqsadlar o‘rniga qo‘yilgan o‘quvchilarning mustaqil o‘rganish faoliyatlarini o‘rganish juda muhimdir, bu uning ma’lumotlar va ustunliklarni olish va o‘rganishning sifatini oshirish uchun kerakli. Masalan, ularning o‘zlarining amaliyotlari orqali kasblariga mo‘ljallangan ma’lumotlarni olish uchun, va uni bajarish orqali professional masalalarni hal qilish uchun foydalanishadi.

Adabiyotiy, psixologik-pedagogik merosning tahlil qilinishi samimiy e’tibor bilan ko’rsatdiki, o’quvchilarning mustaqil ishlariga oid muammolarning tarixiy asoslari mavjud. Antik filosof-pedagoglar (Pythagoras, Platon, Sokrat va boshq.) dunyoga katta e’tibor qarata kelgan shaxslar, Rinascimento, Yangi vaqtdagi filosoflar (Y.A. Komenius, J. Locke, M. Monten, I.G. Pestalozzi, J.J. Rousseau) o’quvchilarning mustaqil ishlari uchun zarur bo’lgan shaxsiy xususiyatlarni, masalan, mustaqillik, ijodiy faoliyat, refleksiya, shaxsiy tajribani, o’qituvchilar bilan hamkorlik va ijodiy ishlarini ajratdilar. O’zbekiston tizimida o’quvchilarning mustaqillik va faoliyatini shakllantirishga katta e’tibor qaratilgan. O’zbekistonning o’quv tizimida mustaqil ishlar va faoliyatni shakllantirish masalasi yaqqol va o’xshash kuzatilmoqda. O’stirilgan vaqt davomida ushbu muammolar ko’plab yo’nalishlarda teorik va eksperimental ravishda o’rganilmoqda. Shu nuqtadagi ilmiy ishlar zaryadini yuklash uchun xalqaro va o’zbek ilmiyotidagi ilmiy ishlar, masalan, S.I. Arxangelskiy, E.Ya. Golan, A.K. Gromtseva, V.V. Davydov, L. Dickinson, G.L. Il’in, B.G. Yoganzen, S.I. Zinov’ev, N.D. Nikandrova, I.I. Ilyasov, J. Camilleri, M.V. Clarin, N.F. Koryakovtseva, Yu.N. Kulutkin, I.Ya. Lerner, D. Little, G.V. Matushevskaya, A.M. Matyushkin, A.A. Mirollyubov, M. Oscarson, A.K. Osnitsky, A.V. Usov, S.K. Folomkina, G. Kholek, V.D. Shadrikov kabi o’zbek va xalqaro tadqiqotchilar ishlab chiqqanlar. Ularning o’quvchilarning mustaqil ishlarini shakllantirish bo’yicha ishlari ushbu ilmiy ishlar uchun ahamiyatga ega.

Mustaqillikning qayerda qayerga yuz tutganini tahlil qilishga e’tibor qaratish juda muhimdir. Uning tarixiy asoslarini o’rganish va o’quvchilar uchun shakllantirish masalasini tahlil qilish bu qo’zg’olonlikka olib keladi. Mustaqil ishlarni tashkil etish shakllarini o’rganish, ularning o’quv jarayoniga qanday ta’sir ko’rsatishi haqida tushuncha olish yordam beradi. Ushbu mavzuga oid tadqiqotchilar bilan suhbatlashish va ularga mustaqil ishlar tashkil etish bo’yicha tavsiyalar so’rash juda muhim.

UZLUKSIZ ta’lim tizimida mustaqil ishning ma’nosini tahlil qilish. Mustaqil ta’lim ishi termini Pedagogika lug’atida quyidagicha ta’rifi berilgan: “O’quvchi samarali o’z faoliyati barcha tuzilma qismlarida mustaqil ravishda amal qilishini ko’rsatadigan o’quv faoliyat turi, yaratilgan muammoga echim topishdan boshlab, nazorat, o’z nazorat va to’g’ri qilish jarayonidan o’tkazilishini o’z ichiga oladi, sodda amallar bajarishdan murakkabroq, qidiruv uslubi bilan o’tkaziladigan muammolar uslubini o’rganish uchun vosita, o’quvchilarning bilim, ko’nikma va ko’nikmalarni shakllantirish uchun vosita, ularning mustaqil ta’limiga qaratilgan yo’nalishini ko’rsatadi” [12, 134-bet]. “Mustaqil ish” kontsepti juda murakkabdir, shuning uchun pedagogika adabiyotida uning birlashgan tushunchasini olmagan. Mustaqil ishning kontseptini tahlil qilish juda muhimdir, chunki A.A. Leontyevning fikriga qaraganda, hozirgi vaqtning ma’noli muammolari o’quvchilarning mustaqil ta’limi yagona tizimda birgalikda o’qitilishining muammolarini echishdir. Har bir qadami “har bir bosqichda o’quvning maqsadlariga, o’quvning bosh uchib ketish motiviga va o’quvchilarning yoshiga

mo’ljallangan vazifalarini echish uchun mos qarorlarni (va ularni amalga oshirish uchun mos uslublarni) hal qilish” ni talab qiladigan yagona o’qitish tizimini o’rganish bu kunda ko’rsatilgan masala [13, 24-bet]. O’rta ta’lim muassasalarida mustaqil ishni o’rganishga bag’ishlangan nashrlarni tahlil qilish uchun ularning asosiy holatlarni ajratish mumkin bo’ladi, bu pedagogik jarayonning muhim nuqtai nazarini o’qib chiqaradi. Bu haqda yuqorida bayon qilinayotgan masalalarga qo’shimcha qo’shimcha keltirish mumkin:

Mustaqil ish o’quvchilar tomonidan darsda va uyda amalga oshiriladigan ma’lumotlarni o’rgatishning turi sifatida tasavvur etiladi; uni bajarish uchun o’quvchi o’qituvchisining buyrug’i bilan amalga oshiriladi, lekin u o’qituvchining shaxsiy qatnashishi yo’q. Mustaqil ish shaxsiylikning muhim xususiyatlari, masalan, mustaqillik, fikr-mulohaza faoliyati, ishga oid ijodiy munosabat va boshqalarni shakllantiradi. Mustaqil ishning har bir vazifasining maqsadi o’quvchi tomonidan tushunilishi kerak, ya’ni o’quvchi vazifani bajarish uchun o’z bilimlariga, mavzudagi ko’nikmalarga, uslublarga o’rtacha qarab qo’yadi, shuningdek o’quv vositalaridan foydalanishni o’rganadi. Mustaqil ish o’quvchilarning ushbu “ta’lim faoliyatini rational tashkil etish” uchun ba’zi umumiy ta’lim-uslubiy ko’nikmalarga ega bo’lishi zarur.

Mustaqil ishning (MI) ajralmas tarkibiy qismini aks ettiradi, tarkibiylik MI-ni quyidagi didaktik talablarga javobgar qilib chiqaradi:

Mustaqil ish tizimasi asosiy didaktik vazifalarni hal qilishga yordam berishi kerak, masalan, talabalar tomonidan chuqur va barqaror ma’lumotlarni olish, talabalar o’zlarining ma’lumotlarni mustaqil ravishda olish, kengaytirish va chuqurroq o’rganish etenagiga ega bo’lishi, shuningdek ularning o’rganganlarni amaliyotda qo’llashlari lozim.

U asosiy didaktik printsiplarga mos kelishi kerak, shu jumladan, murabbiyning (o’qituvchining) ko’rsatmalar va amaliy mashg’ulotlar, nazariya va amalni bog’lash, o’zbek va ijodiy faoliyat, yuqori ilmiy darajada ta’lim olish prinsiplariga. Mustaqil ishning samaradorligi, unda uni o’rganishni barqaror va sistemli qilish orqali etkazilishi bilan aniqlanadi, tasodifiy va epizodik emas. Bu shartlar bajarilganda talabalar turli xil mustaqil ishning turli xil turlarini bajarishda mo’ljallangan qat’iy tajribani va ko’nikmalarni rivojlantirish va uning samaradorligini oshirishlari mumkin.

UZLUKSIZ ta’lim tizimida o’quv faoliyatining o’zini tashkil etishga qobiliyat muammolari. O’quvchilarining o’zlarining o’quv faoliyatini tashkil etishga qobiliyatlariga oid muammo bilan yaqin bog’liq. Oliygothlar o’quv faoliyatining muvaffaqiyatli asosiy omillarini aholi o’quv faoliyatida qiladigan ishdan psixik holatlarga va faol ma’noyiga ko’chirilmoqda, bu ishlar tomonidan nazorat qilishga yaqin emas. Shuning uchun o’quv jarayonida o’quvchi tomonidan o’z harakatlarini nazorat qilish, faoliyatining maqsadlarini va natijalarni to’liq tushunishga katta e’tibor bermoq kerak.

O’quv faoliyatining o’zini tashkil etishning ma’nosi - boshqa nazorat tizimlari va moddalarning birlashmasidir, oliygothda o’zining qonuniy tuzilishi va

murakkabliklari bo‘lgan yangi ijtimoiy tuzilish darajasi yaratish. Bu kontrastlarning eng muhimidan biri - o‘quv faoliyatining o‘zini tashkil etish jarayonida tabiiy va ma’noqiy muzokaralar. Har qanday o‘zini tashkil etishning ajralmas xususiyati - uni maqsadli, lekin birinchi navbatda tabiiy, spontan xususiyati. O‘zini tashkil etish jarayonlari nisbatan avtonomdir. Ularning eng muhim xususiyati - oldingi tajriba to‘plamini yig‘ish va uni foydalanish qobiliyatidir, shuni shubhasiz, maqsadli jarayon sifatida ishlaydi. Shuning uchun ba’zi ilmiy maqolalar o‘quv faoliyatining o‘zini tashkil etishni to‘liq nazorat qilinishi mumkin emas, deb qarashlari sodir bo‘ladi. Vuzlar o‘quv faoliyatining o‘zini tashkil etish jarayoniga maqsad belgilashda qiziqilganlar.

O‘zini tashkil etish shemasi sifatida o‘quv jarayoni qat’iy yo‘l bilan tasavvur qilinmagan. U o‘zini tashkil etishni ma’lum bir skemaga qo‘llab-quvvatlashga urinishida tez-tez o‘quvning strukturaviy ravishda o‘zaro sodir bo‘lgan barqarorlik prinsipi (o‘quvchilar va o‘qituvchilar o‘rtasida)ni buzishi mumkin. Biroq, o‘quv jarayoni asosiy fanlarni maxsus o‘quvchilarga oldin kelgan bo‘lishi uchun tuzilgan, o‘quvning barcha davrda amaliyot bilan to‘g‘ri bog‘lanishiga o‘z xos muhim o‘ziga xosdir. Odatdagilar o‘quv jarayonini tashkil etish shemasi, o‘quvchilar faoliyatining elementlarini faqat o‘qishning oxirgi bosqichida belgilab olish maqsadida tasavvur etilgan.

Joriyda, vuzda o‘quv faoliyatini o‘zini tashkil etishning qiziqarli shakllari yaratilgan (o‘quvchilar ilmiy Kengashlar faoliyatida ishtirok etish, o‘qituvchilar attestatsiyasi, o‘qitilayotgan fanlar jadvalini to‘g‘rilash va boshqalar). Ammo, hali ham, barcha bu shakllarda o‘quv faoliyatini o‘zini tashkil etishning ma’nosiga muvofiq ravishda amalga oshirilgan emas - obyekt va sub’ekt nazorati mos kelishi kerak. Shuning uchun, o‘zini tashkil etish psixologik darajada ko‘proq muhimdir - o‘zini boshqarish darajasi, o‘quvchining o‘qituvchisi bilan birgalikda ishlab chiqishi uchun olib keladi. O‘qituvchilarning professionalizmi ko‘proq muhim samaradorlik elementiga ayiladi.

Talabalarning shaxsiy ishini tashkil etishning turlari va tuzilishi. TSHI-ning olib borilishi va uning natijalari bo‘yicha jarayonlarga va uning amaliy yongini olib borish uchun muhokamalarda qatnashish, ularni ko‘ngillashtirish mexanizmiga qaratib, ular turli qismlarga bo‘linadi:

asosiy auditoriyalarda (darsliklar, seminarlar, laboratoriya ishlari) mustaqil ishlash;

topshiriq berilgan o‘quv kunlarida, o‘qituvchi o‘zida mustaqil ishlash (rejalashtirilgan maslahatlar, tvorchlik muloqotlari, taxtadoshlik va ekzamenlar);

qo‘ng‘iroqdagi (odam hayotidagi) mustaqil ishlash darslarni amalga oshirish (uchuv va tvorchlik xususiyatlarida) [8,42-bet]. Shu bilan bir kelgusi, o‘tilishi ma’lum vaziyatda, va amaliy ta’lim protsessida bu turlar bir-biri bilan kechishi mumkin. Olib borilishni shaxsiy harakatlar misollari bilan tanishtirish bosqichlari birinchi bosqich — talabalarda pozitiv motivatsiya yuzaga keltirish, o‘zlashtirish samaradorligi, muvofiqiyatli faoliyatni tashkil qilish, shaxsiy qobiliyatlarni ravishlantirishga yo‘l qo‘yish uchun tashqari manba bilan tanishtirish maqsadlarida

o‘tkaziladi. Ushbu bosqichning vazifalari: o‘ziga xos tashkilot tiqilishga qarshi interes o‘quv faoliyati; o‘zlashtirish haqida durust fahmiyni ta’minlash; o‘zlashtirish usullarini kuchaytirish. Ikkinchi bosqich — o‘zlashtirish umumiy maqsadlari, shaxsiy faoliyatlarini mobilizatsiya qilish, ularni ma’lumotlar bilan ishlashga, ma’lumotlarni ta’minlashga, ulardan ma’naviy yangi bilimlarni chiqarishga hamda unga ishonchli ish bajarishga qarshi uzoq turishga qaratib harakat qilganini bajarish uchun maqsadlangan. Uchinchi bosqich — shaxsiy faoliyat maqsadlarini umumiy, samoorganizatsiyaning rivojlanish hamda o‘zlashtirish vazifalarini umumlashtirishga bag‘ishlangan rivojlanishda muhim maqsadlardan biri.

Talabalarni mustaqil ishlashini tashkil etish printsiplari. Talabalarning mustaqil ishlashini, kelib chiqib, kelgusi mutaxassislarni o‘rinlashtirishning effektiv vositasi, umuman, ko‘p tomonlamali pedagogik yangicha, birdek mavzuda o‘qitish protsessining hisoblanadi, ta’limning maqsadli xolatlari cheksiz ta’lim darajasining manbai bo‘lgan uchuv tezkor o‘rnatishga qarshilik ko‘rsatadi; o‘quv faoliyatida, tadqiqotchi, kasbiy maqsaddagi vazifalarni o‘zbekistonlik ushbu videodagi mustaqil ishlash bilan baholashini kamda-kam ishchilik, o‘qish navbatida o‘z vazifalarini, maqsadlarini tozalash, o‘ziga xos ishlarni ravishlash, maqsadlarni tozalash bilan aloqa ko‘rsatishga harakat qilish; kasbiy faoliyat ushbu amalga oshirish vazifalari sifati, ta’minotini oqibatida bajarish unga juda munosib bo‘ladi; o‘qituvchining o‘quvchining psixologik va pedagogik o‘rganishini boshqarish uchun o‘ziga xos baholanish va yordam ko‘rsatish usuli hisoblanadi; shu vaqtgacha o‘zining faoliyatiga ko‘proq ishonish mavzusi, kelgusi o‘z nazoratlarida va mavqeyida yordam talab qilish tarzish maqsadlangan; shaxsiy ta’lim, kasbiy interoslari va rejalari ko‘rsatish ishonchli ko‘rish uchun aloqalarni shaxsiylashtirish va ishonchlilarga muvofiq bajarish maqsadlangan, bunga kelgusi har bir o‘quvchini tanish uzatish, individual vazifalarni ishlab chiqish, ularning interoslaringizni qonunchi manzillarga tenglashtirish ta’limda mutaxassislarni tashkil qilish; tizimli va fleksibellik, ularni o‘quvchida o‘quvchilar va uning muhitida o‘zgarishlarni, yo rivojlangan sabablarni boshqarishda pedagogga talab qilish; talabaning shaxsiy pozitsiyasini ta’minlash printsiipi, ularni o‘ziga xos ta’lim, professional interoslari va rejalariga muvofiq quyidagilardan bo‘lib tashkil etiladi; M.I. Rojkovning optimistik strategiyasi asosida, shaxsiy faoliyatlarning rivojlanishini ta’minlash uchun ta’lim faoliyatini ularning muvaffaqiyatlari, pozitiv o‘zgarishlari bilan tafsilatlarini ko‘rsatadi; davom etuv, tizimlanish va muvaffaqiyatlilik psixologik-pedagogik ko‘rish tarzish uchun psixologik ko‘rish tarzishining hamining kechiktirish tarzish uchun muddatli, o‘quvchilarning ravonlashtirishini, ta’lim darajasining taraqqiyoti haqida sahnada kechiktirish va keyingi bo‘lish maqsadlariga kelib chiqib harakat qilishni talab qilishga qo‘yilgan; tizimdagi sub’ektlarning psixologik-pedagogik ko‘rishda o‘zaro aloqalarini kurish printsiipi. Boshqa so‘zlar bilan ayrim yuborilgan.

Kravets V.N. ta’riflovchilarning birinchiligi, TMIda nazorat ishlarni O‘zbekistonlik hamda ishlarni maqsadlari uchun vazifalar tuzishni muhim tashkil

etadi [3,17-bet]. Papkova M.D. va Noskov V.V. uchun maqsadliki, ushbu mavzuda talabalarni kamandi ehtiyojlar bilan umumiy yo’nalishga mo’ljallangan distsiplinalarda mustaqil ishni tashkil etish va intellektual muammolar uchun ijodiy fikrlari olib borish muhimdir. Bu uchun, ular Wellesning modelidan foydalanishni tavsiya qilishdilar, ushbu model Wellesning ijodiy protsessni tavsif qilishi va quyidagi komponentlarni kiritdi:

Tayyorlash - masala yordamida vazifani o’rnatish va boshlang’ich o’rinbosarlik ko’rsatish.

Inkubatsiya - masaladan ayrilganlik va boshqa mavzuga o’tkazish.

Yorqinlik - masala haqiqatiga intuitiv kirish.

Tekshirish - hal qilish. [2, 69-bet].

K. N. Tishkov, O. S. Koshelov, I. N. Merzlyakov ko’rsatishicha, talabalar mustaqil ishlarining samaradorligi bir qancha shartlarni amalga oshirishga bog’liq.

Birinchi shart, o’quv rejalarining optimal tuzilishi shartdir, bu faqatgina kurslarning o’quv dasturiga mos ravishda o’rganishni emas, balki auditoriya va mustaqil ishlarni mos ravishda munosabatlandirishni ham aytadi. Bu joyda, turli xil mustaqil ishlarning qiyinchilik darajasi to’g’risidagi boshqa ishlar juda ahamiyatga ega. Bu tuzilishga serios vaqt byudjeti, metodik adabiyotning mavjudligi, shuningdek, ta’lim tizimida milliy usullarni hisobga olganish lozim.

Ikkinchi shart - bu metodik ravishda ishni tashkil qilishdir. Katta kurslarga o’tish bilan bir qatorda talaba va o’qituvchi orasidagi munosabatlar talabaning mustaqil ishlashiga ko’ra o’zgarishi kerakligini ta’minlash yo’li bilan o’tadi.

Uchinchi shart talabalar o’quv-uslubiy adabiyotlar bilan ta’minlashdir, bu talabalar mustaqil ishlarni tashkil etish jarayonini tuzilgan bosqichga aylantirish uchun kerak. Bu qiziqishga yo’l qo’ymasdan, maqolalar yozish, elektron nashrlar, o’qituvchilar leksiyalarining materiallari va internet resurslariga kirishni o’z ichiga oladi. Bu shuningdek, ta’lim tizimini kompyuterizatsiyalashni ham o’z ichiga oladi, bu esa talabalarning o’zlarining ma’lumot qidirish, potentsialini baholash va vaqtni samarali ishlash ko’nikmalarini rivojlantiradi.

Talabalar mustaqil ishlarni boshqarishning bir qator shartlarni amalga oshirishni ta’minlashi kerak. Bu shartlar alohida o’quv, tarbiyaviy, rivojlanish funktsiyalarining auditoriyada va auditoriyadan tashqarida amalga oshirilishini ta’minlashga yo’l etkazadi. Ko’pchilik tadqiqotchilar, to’g’ri, boshqarish faqat biologik va ijtimoiy turlarining murakkab dinamik tizimlariga xosdir deyishadi. Ularning tashqi sharoitlar tomonidan boshqa joylarga o’tkazilishi, ozgargan yoki buzilishi mumkin bo’lgan o’zgaruvchili va dinamik jarayonlar joriyoti xususiyati o’zgarishi mumkin. Shuning uchun, tizimning bozorga chiqarilishini qarshi kurish, zarur tartibni ta’minlash, kerak. Eng umumiy ko’rinishda, boshqarish tizimni tartibga solish sifatida aniqlanishi mumkin, ya’ni berilgan muhitda amal qiladigan obyektiv qonuniyatga moslik.

Boshqarishning zarurati pedagogik tizimning strukturasi natijasida chiqadi. Pedagogik tizimning komponentlari maqsadlar, bu maqsadlarni amalga oshiruvchi subyektlar, faoliyat, ularning o’rtasida paydo bo’lgan munosabatlar va ularni

birlashtirish uchun mo’ljallangan boshqaruvlar yoki birlashtirishlar bo’ladi, bu tizimning birligini ta’minlaydi. Har qanday komponentni yo’qotish tizimni butunlay buzadi.

Makrodarajani (dekanat, fakultet kengashi) davlatdan chiqarishni ta’minlaydi, ya’ni fakultetda umumiy koordinatsiyani ta’minlash, ya’ni uning tashkil etilishi, o’tkazilishi va nazoratini amalga oshirish; har bir mutaxassislik bo’yicha ishlarni o’z ichiga olgan o’quv rejalariga, o’quv soatlariga kirishlarini joylashtirish; kurslar va guruhlarni boshqaruvchi kurguzuvchilarni ishlashini boshqarish; kafedralar, o’qituvchilar tomonidan SRS o’rnatishining muddatlari to’g’risida grafiklar tuzish; kafedra hisobotlari, o’qituvchilar tomonidan TMI-ni amalga oshirish haqida eslatmalar ko’rish.

Mezodrajani (kafedra) shu ishga qo’shilishni ta’minlaydi, ya’ni ta’lim dasturini o’rganish grafiklarini tuzishga qo’shiladi; ta’lim dasturlarini o’rganishning vaqtini, SRS vazifalarini, muddatlarini va nazorat usullarini ko’rsatadigan to’g’ri ko’rsatmalar bilan kalendar rejalarini tuzish; kurs va guruhlarning kurguzuvchilarini tanlash; o’qituvchilar tomonidan TMI tizimini amalga oshirish bo’yicha ishni boshqarish; ta’lim-uslubiy komplekslarni (uslubiy fon) TMI-ni ta’minlash uchun tuzish; o’qituvchilar konsultatsiyalari jadvalini tuzish.

Mikrodarajani sifatida TMI boshqarishning subyekti o’qituvchidir. O’qituvchi - TMI-ni tashkil etishning eng muhim shaxsiyati, shu bilan shug’ullanadi, talabalarning o’zlashtirishini boshqaradi, shu bilan birgalikda shaxsiy va guruh darajasida talabalarni boshqaradi.

V. M. Polonskiyning lug’atida ta’limni farqlash ma’noni anglatadi - bu ta’lim jarayonini o’quvchilarning shaxsiy xususiyatlari, akademik darajalari, qiziqishlari va maqsadlarini hisobga olgan didaktik printsiplarni, ularni guruhlarga bo’lib ajratish va har bir guruh uchun ta’lim jarayonini farqlaydi.

Xulosa sifatida aytish kerakki, oliy ta’limda farqlanuvchi ta’lim boshqa narsa sifatida paydo bo’ladi, asosan, ta’limning odobiy qilinishi shartlaridan biri sifatida, ta’lim oluvchi masalalarga, ularning professional rivojlanishi uchun eng qulay imkoniyatlarni yaratish sifatida ta’riflanadi. Farqlanuvchi ta’limni amaliy ko’rsatilishi davlat siyosatining asosiy printsiplardir, masalan, ta’lim muassasalarining avtonomiyati va ta’limni demokratlashtirish. Farqlanuvchi ta’lim bu asosiy printsiplarni ta’lim sohasidagi ularni amalga oshirishning potentsial tarkibiy qismi sifatida amalga oshiriladi, masalan, ta’limning adaptivlik va davom etishlik printsiplari. Bugungi davrda, ta’limda guruh farqlanish oliy ta’limning strategik ta’lim siyosatining muhim qismi sifatida haqiqiy ko’rinishda qabul qilinadi.

Didaktika, ta’lim nazariyasi,ning murakkab muddati o’quv usullarining tartiblanish xilmati usullarining tartibini sinflorchi turini ayirmaslikdagi muammolaridan biri. Ta’lim nazariyasi bo’yicha bir qancha sinflardagi eng ahamiyatli sinflar o’rtasida foydalanilgan sinflorchi ta’lim turlarining sinflarini ajratishga oid sinflar asosida tuzilgan. Ushbu turdagi sinflorchi ta’lim, qayta,

tanlovlarga (kuchli) yoki tanlovli (qattiq) bo’lishi mumkin. Tanlovlarga ta’lim o’quvchi fakultativlarini, tanlov modullarini, turli fanlarni o’rganishni, qiziqishlari bo’yicha shaxsiy ta’limni o’rganishni va qiziqishlar asosida individual ta’limni o’z ichiga oladi. Tanlovli farqlanish o’quvchilarni profil, maxsus yoki ko’p bosqichli sinflarga taqsimlashni o’z ichiga oladi. Ichki farqlanish bitta darsda o’quvchilarni ajratmasiz o’rganish va o’quvchilar shaxsiy va guruh xususiyatlari bilan ko’proq hisobga olish asosida amalga oshiriladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO’YXATI:

1. Oliy ta’limni rivojlantirishning xalqaro tendentsiyalarining tahliliy sharhi № 4 (2002 yil iyul - dekabr). Belarus davlat universitetining Ta’limni rivojlantirish muammolari markazining nashrlari [Elektron resurs]. - Kirish rejimi: <http://www.charko.narod.ru / index14/html>
2. Babanskiy, Yu.K. Zamonaviy umumta’lim maktablarida o’qitish metodikasi [Matn] / Yu.K. Babanskiy. - M.: Ma’rifat, 1985. –224 b.
3. Baymetov, A.K. O’rta maktab o’quvchilarining o’quv faoliyatidagi individual uslubning ba’zi xususiyatlari, qo’zg’alish jarayonining kuchi bilan belgilanadi [Matn] / A.K. - Perm, 1967. –245 b.
4. Вербицкий, А. Самостоятельная работа студентов: проблемы и опыт [Текст] / А. Вербицкий // Высшее образование в России. – 1995. – №2. – С. 137-145.
5. Voronin, A.S. Talabalarning mustaqil ishi: 350500 - Ijtimoiy ish ixtisosligi uchun o’quv-uslubiy qo’llanma [Matn] / A.S. Voronin. - Ekaterinburg: USTU-UI, 2005. – 39 b.
6. Вяткин, Л.Г. Самостоятельная работа учащихся на уроке [Текст] / Л.Г. Вяткин. – Саратов: Изд-во Саратов. ун-та, 1978. – 164 с.
7. Гарунов, М.Г. Самостоятельная работа студентов [Текст] / М.Г. Гарунов, П.И. Пидкасистый. – М.: Знание, 1978. – 34 с.
8. Garunov, M.G. Talabalarning mustaqil ishlarining mohiyati, mazmuni va o’rganish usullari [Matn] / M.G. Garunov, P.I. Pidkasty // Oliy ta’lim pedagogikasi muammolarini tadqiq qilish metodologiyasi va usullari / Ed. V.I. Zagvyazinskiy. - Tyumen: TDU, 1980. – С.17-29.
9. Голубева, Э.А. Способности и индивидуальность [Текст] / Э.А. Голубева. – М.: Прометей, 1993. – 184 с.
10. Dorofeev, A.A. Kursantlarning mustaqil ishini tabaqalashtirilgan tashkil etishning pedagogik texnologiyasi (qo’shma qurolli fanlarni o’rganish tajribasi asosida) [Matn] / A.A. Dorofeev. Muallifning qisqacha mazmuni. dis....kand. ped. Sci. - Bryansk, 2019. – 16 b.
11. Axmedova M.E. Modul-kredit tizimida mustaqil topshiriqlar tuzishning ilmiy-nazariy asoslari. Monografiya. “Tibbiyot nashriyoti matbaa uyi”, MCHJ. Toshkent - 2022. 173 bet.
12. Axmedova M.E. Oliy ta’lim darslik va qo’llanmalarida o’quv topshiriqlari tadqiq va qo’llanilishi // O’zbekiston milliy axborot agentligi – O’ZA Ilm-fan bo’limi (elektron jurnal). - Toshkent, 2022. - №3. - B 58-71.

BOSHLANG‘ICH SINFLARDA TEXNOLOGIYA TA’LIMINING MAZMUNI

**Ibragimova Dilnavoz Hazratkulovna
Qarshi iqtisodiyot pedagogika universiteti o‘qituvchisi**

Texnologiya ta’limining mazmuni va uning tashkil etilishi. Texnologiya ta’limi dasturida o‘quvchilar mehnat darslarida egallashi lozim bo‘lgan ilmiy-texnik bilimlarining, mehnat malaka va ko‘nikmalari hajmi hamda mazmuni belgilab boriladi[1].

Dasturda jamiyatimiz taraqqiyotining hozirgi bosqichida yoshlarga Texnologiya ta’limini berish, ularni tarbiyalash sohasida qo‘yilgan maqsad va vazifalar o‘z ifodasini topgan. Texnologiya ta’limi dasturi o‘quv rejasi asosida ishlab chiqiladi. Texnologiya ta’limi o‘qituvchisi o‘zining kundalik faoliyatida bu dasturga amal qiladi va uning bajarilishi majburiy hisoblanadi. Shu bilan bir qatorda o‘qituvchi o‘quv dasturiga mahalliy sharoitni hisobga olib ma’lum o‘zgarishlar kiritishi mumkin. Bu borada bir qancha talablar hisobga olinishi lozim. Dasturning mazmuni pedagogikaning didaktik printsiplarga to‘la-to‘kis javob berishi, ilmiy va mafkuraviy jihatdan puxta bo‘lishi, murakkabligi ortib borishi hisobga olingan holda va Texnologiya ta’limining tanlangan didaktik tizimiga muvofiq ravishda, muayyan izchillikda bayon qilinishi, turmush tajribasi bilan bog‘langan bo‘lishi kerak [2].

1. **Faoliyat** - Biror narsani aniqlash uchun biror narsa qilish xohishi (jarayon).
2. **Shakllantirish** - Nasliy omillar, muhit, maqsadga qaratilgan ta’lim-tarbiya va shaxsiy faollik ta’sirida insondagi bilim, ko‘nikma, malaka va fazilatlarini tarkib toptirish jarayoni.
3. **Ko‘nikma** - Insonning ilgarigi tajribalari asosida muayyan faoliyat yoki harakatni amalga oshirish qobiliyati.
4. **Malaka** - Bu faoliyatning mashq qilishlar jarayonida etilgan, mujassamlashgan tajribadir.
5. **Bilim** - O‘quvchi va talabalarning tabiat, jamiyat, fan-texnika yutuqlari haqida xosil qilgan ma’lumotlari. O‘quvchi yoki talabalarga taqdim etiladigan nazariy ma’lumotlar.

Mehnat malaka va ko‘nikmalari bilan qurollantirish. O‘quvchilarni tarbiyalash va ularni ishlab chiqarish faoliyatiga tayyorlashda mehnat malakalari va ko‘nikmalari katta o‘ringa ega. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilariga Texnologiya ta’limini berish vazifalaridan biri ularda bir qator mehnat malaka va ko‘nikmalarini shakllantirishdir.

Texnologiya ta’limi dasturi talablarini bajarishda, mavzuga oid bilim berishda, malaka va ko‘nikmalarni shakllantirishda o‘quvchilarga ma’lum hajmdagi politexnik bilimlar beriladi. Boshlang‘ich politexnik bilim bilan qurollantirish o‘quvchilarga predmetni yasash, ishlov berilayotgan materialning xususiyatlari, texnologik o‘ziga xosliklari, materialga qo‘lda ishlov berilganda

qo‘llaniladigan asbob-moslamalarning xususiyatlari, ulardan foydalanish qoidalari haqida ma’lumot berib boriladi.

O‘quvchilarga berilayotgan politexnik bilim, amaliy ko‘nikma va malakalarga o‘rgatish ma’lum nazariy darajada amalga oshirishga imkon beruvchi zamindir.

Amaliy malaka va ko‘nikmalar bilan qurollantirish amaliy mashg‘ulot turlarini o‘rgatish ham demakdir. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari bajarishi kerak bo‘ladigan amaliy ish turlari xilma-xildir, biroq mehnat malaka va ko‘nikmalarini egallamasdanoq amaliy ish jarayonidagi materiallarni o‘lchab olish va belgilash, ularni qirqib, ishlov berish, qismlarni elimlash, tikish, o‘rash va bog‘lash kabi yo‘llar bilan birlashtirish va mustahkamlash, detallarni yig‘ish va buyumni mantaj qilish va buyumni bezash ishlarini bajarish bir qator qiyinchiliklar tug‘diradi.

3.2. O‘quv dasturining mazmuni va unga qo‘yilgan talablar. O‘quvchilardagi mehnatga bo‘lgan qiziqishni o‘z vaqtida aniqlash va ularga mehnat malakalarini sevgan mashg‘ulotlarida takomillashtirishlariga yordam berish juda muhimdir.

Bunda o‘quvchilarning e’tiboriga eng oddiy buyum o‘yinchoqlarni, o‘yinlarni, o‘quv qurollarini tayyorlash, naqshlar chizib va qirqib olish, applikasiya ishlari havola etiladi. Bundan tashqari o‘quvchilarda mehnatga qiziqishni uyg‘otish, mehnat darslarida hosil qilingan bilimlarni kengaytirish va chuqurlashtirish, ko‘nikma va malakalarini mustahkamlash uchun “Mohir qo‘llar” to‘garaklarida, sinfdan tashqari ishlarni tashkil etish maqsadga muvofiqdir.

Ko‘nikma – bu kishining bilim va tajriba asosida egallangan, ma’lum harakatni ongli bajarishga bo‘lgan qobiliyatidir. Masalan: kartonni kesa bilish ko‘nikmasi, qaychini to‘g‘ri ishlata olish, harakatni aniq muvofiqlashtirish, yo‘nalish, kuch va bosimning tengligini saqlash.

Malaka – bu faoliyatdagi mashq qilishlar jarayonida etilgan, mujassamlashgan tajribadir. Bu tez va aniq bajarish, mashq qilish tufayli tarkib topgan ko‘nikma yoki bu ma’lum miqdordagi mashq va usullar bajarilganda ko‘nikmadan sakrab o‘tish degan ma’noni anglatadi. Shuning uchun mazkur ko‘nikma agarda malakani yuzaga keltirishni nazarda tutgan mashq va usullar to‘g‘ri tuzilgan bo‘lsa u to‘g‘ri malakaga aylanishi mumkin. Biroq malakaning takomillashuv darajasi o‘qitishning turli bosqichlarida turlichadir. Uning strukturasi ham o‘zgaruvchandir. Mashqlar jarayonida o‘quvchilar bajarilayotgan harakatlar murakkablashib borgan sari, asta-sekin oddiy malakalarning murakkab malakalarga birlashuvi sodir bo‘ladi.

Mehnat malaka va ko‘nikmalarini shakllantirish quyidagicha asosiy bosqichlardan tarkib topadi:

- a) boshlang‘ich tushuncha berish;
- b) mehnat harakatlarini sinov uchun bajarish;
- d) ish harakatlari natijasi;
- e) yakuniy xulosa chiqarish.

Mehnat malakalari va ko‘nikmalarini shakllantirishga mo‘ljallangan amaliy ishlar faqat vaqtga ko‘ra taqsimlanganda hamda ma’lum tizim asosida o‘tkazilgandagina ijobiy natija beradi.

Amaliy ishlar tizimi quyidagi asosiy talablarni o‘z ichiga oladi:

1. Amaliy ishlarni bajariladigan topshiriqning murakkabligi oshib borishini nazarda tutgan holda joylashtirish lozim.

2. Bajarilayotgan amaliy ish mazmuni to‘liq tarzda oldingi amaliy ishga asoslanishi lozim.

3. Amaliy ish jarayonida mustaqil ishlash darajasi ortib borishi kerak.

Mehnat malakasining muvaffaqiyatli bo‘lishi bir qator shartlarga bog‘liq. O‘quvchi o‘z faoliyatini mustaqil rejalashtirmas ekan, uning malakasi hech qachon to‘liq bo‘lmaydi. Nazoratning yo‘qligi ko‘pincha xato va nuqsonlarning amaliy ishlar jarayonida ortib borishiga olib keladi. Bu esa o‘z navbatida etilmagan harakat va usullarning shakllanishiga sabab bo‘ladi.

Boshlang‘ich sinf Texnologiya ta’limi darslaridagi ta’lim-tarbiyaviy vazifalar umumta’lim maktablaridagi Texnologiya ta’limining umumiy vazifalaridan kelib chiqib, quyidagi mashg‘ulot turlari jarayonida amalga oshiriladi:

1. Qog‘oz va karton bilan ishlash.

2. Gazlama va tolali materiallar bilan ishlash.

3. Turli va tabiiy materiallar bilan ishlash:

a) plastilin va loy ishi;

b) urug‘lar bilan ishlash;

d) applikatsiya va mozaika ishlari;

4. Loyihalash va modellashtirish:

a) badiiy qurish-yasash.

5. Qishloq xo‘jalik mehnati.

Boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi Texnologiya ta’limi bo‘yicha ishlarni amalga oshirayotganda o‘quvchilar u yoki bu ishni bajarish natijasida qanday ko‘nikma, bilim va malakalarni egallashlarini aniq bilishi kerak. Ana shunday holda o‘qituvchi sinf uchun shu vaqtda zarur bo‘lgan materiallarni tanlash imkoniyatiga ega bo‘ladi. Bu o‘rinda muhimi o‘quvchilar mazkur materiallarni tayyorlash jarayonida dastur nazarda tutgan bilim va malakalarni egallab olishlaridan iborat.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Avloniy A. Turkiy guliston yoxud axloq. - T.: O‘qituvchi, 1992.-160 b.1.

2. D.Ibragimova “O‘qituvchi faoliyatida pedagogik kompetensiyaning o‘rni va ahamiyati” / Ta’lim, fan va innovatsiya 2/2024. 172-175 bet.

3. Oripova Nodima Khalilovna, Mirzaeva Manzura Axmatjanovna, Nazirov Usmon Kosimovich, Keldiyarova Vazira Botirovna. Main core and meaning of shaping professional faith. 242-245. doi:10.31838/jcr.07.02.43.

4. Norboshyeva M.O. Bolalar psixologiyasi. - T.; 2002.

5. G‘oziev E.G. Psixologiya. -Toshkent: O‘zMU, 2002.

6. Hasanboyeva O. vaboshq. Pedagogika tarixi. - T.: G‘.G‘ulom, 2004. 312-b.

7. To‘xtaxo‘jayeva. Pedagogika. Toshkent-2005.

**UZLUKSIZ TA’LIM JARAYONIDA “BULUTLI”
TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANIB KASB-HUNARGA
YO’NALTIRISHNING MUAMMOLARI VA YECHIMLARI**

Mamatqulov Sarvar Temirbekovich

GulDU o’qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada web-texnologiyaning zamonaviy yangi xizmat turi bo’lgan – “bulutli texnologiya” haqida fikr yuritiladi. “Bulutli texnologiya” ning kelib chiqishi, “bulutli texnologiya” ni ta’limda qo’llash imkoniyatlari, uning afzalliklari va kamchiliklari, shuningdek, talabalarni “bulutli texnologiya” asosida o’qitishga yondashuv hamda “bulutli texnologiya”ning kelajakdagi holati haqida to’xtalib o’tiladi

Kalit so’zlar: Bulut, bulutli texnologiya, bulutli muhit, avtomatik ta’lim, masofaviy ta’lim, dastur, ilova, ishlab chiqish, testlash, qo’llash, “bulutli texnologiya” afzalliklari, “bulutli texnologiya” kamchiliklari.

“Bulut”, “bulutli texnologiya” atamaları hozirgi kunda yangi atamalar sifatida fanga kirib keldi va amaliyotda keng qo’llanilmoqda. “Bulutli texnologiya” ning o’zi nima? “Bulutli texnologiya” larni qayerda qo’llash mumkin? Web-texnologiya rivojlanishi bilan yangi onlayn platformalar, yangi onlayn xizmat turlari ham paydo bo’la boshladi. “Elastic Computing Cloud” atamasini dastlab birinchi bo’lib Amazon kompaniyasi tamonidan 2006 yilda qo’llay boshladi. Bu platformada Snapchat hozir ham fa’ol ish olib bormoqda. Keyin hech qancha vaqt o’tmasdan “Cloud”, “Computing Cloud” atamasi Google kompaniyasi tomonidan ham qo’llanila boshladi. “Bulut” atamasi metafora sifatida ishlatilib, dasturiy ta’minot hisoblanadi. “Bulutli texnologiya” nafaqat hujjatlar, vido, audio, va boshqa fayllarni saqlash uchun bo’sh joy, balki juda keng imkoniyatlarga ega platforma hisoblanadi. Masalan, biznes sohaslaridan tortib, dasturiy ilovalarni “bulutli muhit” da ishlab chiqish, testlash, va shuningdek, avtomatik ta’lim texnologiyalarini qo’llash imkoniyatlarini ham taklif qiladi. Bulutli texnologiyalar dastlab axborot texnologiyalari (AT) sohasining etukkompaniyalari tomonidan ishlatilgan bo’lsada, keyinchalik kuchli hisoblash resurslarini talab qiladigan ishlarda hamda axborotlarni saqlash va qayta ishlash uchun boshqa sohalarda ham ishlatila boshlandi. Hozirgi kunda “bulutli xotira” lar (Dropbox kabi), “bulutli server” lar (pullik bo’lsada, lekin ishonchli) va “bulutli xizmat turlari (servis)” mavjud bo’lib, ko’p ilovalar “bulutli xizmat turlari” dan foydalanadilar. Bularga misol qilib Instagram, Feysbuk, messenjerlar, elektron pochta xizmatlari, onlayn ta’lim sohasida Google onlayn ilovalari, Zoom konferensiyalar, LMS-tizimlari, Smart – ta’lim texnologiyalari, shuningdek, taksi, ta’omlarni buyurtma qilish xizmatlarini taklif qiluvchi web-ilovalarni keltirish mumkin. Bulutli texnologiyalar ta’lim jarayonini tashkil qilishning yangi usuli bo’lib, ta’lim jarayonini tashkil etishning an’anaviy usullariga muqobil variantni taklif qiladi, shaxsiy ta’lim, jamoaviy o’qitish va interfaol imkoniyatlar yaratadi. O’zbekiston ta’lim tizimida

“bulutli” texnologiyalarni o‘quv jarayoniga qo‘llash masalasi hali etarlicha o‘rganilmagan bo‘lib, adabiyatlar ham etarli emas. Ya’ni, ta’lim jarayonida zamonaviy shaxs nafaqat bilim va ko‘nikmalar to‘plamini to‘plashi, balki mustaqil ravishda va boshqa shaxslar bilan birgalikda mazmunli maqsadlar qo‘yish, o‘z-o‘zini tarbiyalash vaziyatlarini yaratish, izlash va ko‘nikmalarga ega bo‘lishi, muammolarni hal qilish vositalari va usullarini ishlab chiqa olishi kerak. Ana shu maqsadlarni amalga osirishga bulutli texnologiyalar juda qo‘l keladi. Unda bolalar hamkorlikda chiza va yoza oladigan oddiy online insturentlardan tortib, murakkab hamkorlikdagi texnologik loyihalar ham mavjud. Bu jarayonda pedagoglar va talabalar faol bo‘lishi kerak. Bu jarayonga SaaS – texnologiyalar ko‘proq mos keladi. Bulutli texnologiyalarni ta’limda qo‘llash tizimlariga elektron kundalik, elektron jurnallar (talabalar va professor-o‘qtuvchilarning shaxsiy kabinetlari), interfaol tizimlar (o‘quvchilar o‘zaro axborot almashinishlari uchun tematik forumlar), axborot qidiruv tizimlari (o‘qituvchi nazorati yoki nazoratisiz o‘quvchilar ma’lum o‘quv masalalarini echa olishi) ni misol qilsih mumkin. Shuningdek, ta’lim sohasida hujjatlar bo‘yicha o‘qituvchi va xodimlarning hamkorligi. Masalan, ta’lim dasturi yoki yillik reja. Ushbu hujjat ma’muriyat xodimlari va har qanday yo‘nalish uchun mas’ul bo‘lgan o‘qituvchilar (psixolog, fan o‘qituvchisi yoki sog‘liqni saqlash uchun mas’ul) tomonidan yuritilishi mumkin. Har kim hujjatning o‘z qismi uchun javobgardir va boshqa bloklarga o‘zgartirish kirita olmaydi. Bulutda hamkorlik qilish uchun siz bulutli xotirada hujjat yaratishingiz yoki joylashtirishingiz va uni havola yoki elektron pochta manziliga ega bo‘lganlar bilan baham ko‘rishingiz kerak. Bulutli texnologiyalarni ta’limda qo‘llashda talabalarning birgalikdagi loyiha ishini samarali tashkil qilish mumkin. Talabalarga loyihalar uchun mavzular beriladi. Keyin ularni 2 guruhga bo‘linadi. Har bir guruhning o‘z vazifalari bo‘ladi. Nazoratchi (o‘qituvchi) hujjatni yaratadi va talabalarga hujjatga kirish huquqini beradi. Bu havolalar yoki elektron pochta manzillari ham bo‘lishi mumkin. Talabalar uyda yoki ta’lim muassasasida loyiha ustida ishlashadi, hujjatlarni mazmunan to‘ldiradilar, ya’ni topshiriqni bajaradilar. Ishni yakunlashgach, loyiha bulut xotirasida saqlanadi. Agar kerak bo‘lsa, o‘qituvchi o‘quvchilar tuzatishlar kiritishi uchun sharhlar qoldiradi. Bunday tizimlarga masalan, Google Docs ni keltirish mumkin. Uning asosiy afzalligi hujjatlarni (matnlar, rasmlar, taqdimotlar, jadvallar) birgalikda tahrirlash imkoniyatidir. Bulutli texnologiyalardan masofaviy ta’limda ham unumli foydalanish mumkin. O‘qituvchi o‘quvchilarga elektron kundalik yordamida topshiriq taklif qiladi. Masalan, yozma topshiriqlar. Talaba hujjat yaratadi yoki hujjat bilan ishlaydi. O‘qituvchi o‘zgartirilgan hujjatni ko‘rishi mumkin, chunki u tizim ga kirish huquqiga ega bo‘ladi. Bulutli texnologiyalarni qabul qilish tizimdan hujjatni qabul qilish kabi bo‘lib, qaytarib bo‘lmaydigan jarayondir. Bulutli texnologiyalarning kamchiliklari ham mavjud: Tarmoqqa bog‘liqlik (internet onlayn aloqa mavjud bo‘lishi); Server-kompaniyaga bog‘liqlik (bulutli texnologiyani taqdim etayotgan kompaniya serverida ma’lumotlar saqlanganligi sababli, kompaniya shartlariga bog‘liqlik); Shaxsiy ma’lumotlarni himoyalash

masalasi; Xavfsizlik masalalari (serverga hakerlar hujumi bo‘lishi mumkin); Qandaydir sabablarga ko‘ra serverdagi ma’lumotlar o‘chib ketishi mumkin; Uzoq qishloq va tog‘li hududlarda internet o‘rnatilmaganligi yoki aloqaning barqaror emasligi; va boshqalar. Bulutli texnologiyalarning tez tarqalishi oldimizga bulutli xizmatlarni ta’lim muassasasi tizimiga integratsiya qilish vazifasini qo‘yadi. Bulutli hisoblash ta’lim, ilmiy tadqiqotlar va amaliy ishlanmalar, shuningdek, masofaviy ta’lim sohasida keng qo‘llash istiqbollariga ega. Ta’lim jarayonida bulutli texnologiyalardan foydalanish ta’lim maydonini ochiq qilish imkonini beradi. Yaqin yillarda bu sohadagi o‘sinh yuqori ko‘rsatkichlarda bo‘lishi kuzatilyapti. Kelajakda bulutli hisoblash har bir kishi deyarli har kuni foydalanadigan instrument bo‘lib qoladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Абдулина Э.М. Облачные технологии в образовании // Молодой ученый. – 2019. – № 52 (290). – С. 7-9. – <https://moluch.ru/archive/290/65873>
2. Понятие «Облачные технологии» – https://studwood.ru/1046027/informatika/ponyatie_oblachnye_tehnologii
3. Облачные технологии: что это и как использовать бизнесу – <https://blog.sibirix.ru/tech-clouds>

O‘SPIRIN YOSHLARNI KASB-HUNARGA YO‘NALTIRISHNING DOLZARB MUAMMOLARI

Mirsidikova Aziza Mirvohidovna

*Toshkent amaliy fanlar universiteti “Pedagogika” fakulteti “Psixologiya”
kafedrası assistent o‘qituvchisi*

Annotatsiya: Ushbu maqolada O‘spirin yoshlarni kasb-hunarga yo‘naltirishning dolzarb muammolari haqida fikr yuritilgan. O‘spirinlarni kasbga yo‘naltirishning nafaqat ijtimoiy, balki psixologik muammo ekanligi, bu ikki nuqtai nazar har doim bir –birini to‘ldirib kelishligi, shuningdek, kasbga yo‘naltirishning individual psixologik xususiyatlarining imkoniyatlari yoritilgan hisoblanadi.

Kalit so‘zlar: kasbga yo‘naltirish, psixologik xususiyatlar, faoliyat, fotoko‘rgazma, ta‘lim, qiziqish, tarbiya.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyevning “O‘zbekistonning yangi taraqqiyot davrida ta‘lim -tarbiya va ilm -fan sohalarini rivojlantirish chora -tadbirlari to‘g‘risida”gi 06.11.2020 -yildagi PF -6108 -son farmoniga asosan 2021-2022 -o‘quv yilidan boshlab umumiy o‘rta ta‘lim muassasalari bitiruvchilarni o‘zqiziqish va iqtidorlariga mos kasbni tanlab olishi, kelajakda o‘z munosib o‘rnini topishlari, ijtimoiy -kasbiy faoliyatda etarlicha muvofaqqiyatga erishlari uchun “Kasbga yo‘naltirish tizimi” joriy etildi.

Kasbga yo‘naltirish -bu ilmiy asoslangan va o‘zini kasbini jamiyat ehtiyojlari sifatida, shuningdek, o‘zini qiziqish va qobiliyatlarini xisobga olib, turg‘un kasb tanlash uchun xayotga kirayotgan yoshlarga yordam beradigan psixolog-pedagog, tibbiyot va davlat tadbirlari tizimidir.

«Kim bo‘lsam ekan?» degan savol har bir yigit va qiz uchun eng asosiy muammolardan biridir. Odamning shundan keyingi butun hayoti ana shu muammoni hal qilishga bog‘liq. Kasbni to‘g‘ri tanlash mehnatda va ijtimoiy faoliyatda eng yuksak ko‘rsatkichlarga erishishga yordam beradi, mehnat jarayonida va uning natijalaridan qoniqish esa ijodkorlikni eng ko‘p namoyon etish, eng yaxshi hissiy kayfiyatda bo‘lish, tanho bir kishining ham, umuman jamiyatning ham barcha hayotiy rejalarini bir muncha to‘la amalga oshirish imkonini beradi. Ma‘lumki, xalqimiz qadimdan yosh avlod tarbiyasi, xususan yoshlarni mehnatga tayyorlash, ularga hunar o‘rgatishga alohida etibor berib keladi. Buni “hunar-hunardan unar”, “yigit kishiga qirq hunar oz” kabi maqollarimizda ham ko‘rishimiz mumkin. Mamlakatimiz mustaqillikka erishgandan so‘ng bu sohaga etibor yanada kuchaydi. Yangi turdagi ta‘lim, jumladan maktabdagi mehnat ta‘limi va uni negizida o‘quvchilarni kasb-hunarga yo‘naltirib, kollejlarda o‘qishni davom ettirishga tayyorlash uchun kasb-hunar ta‘limi muassasalari tashkil etilishi jadallashtirilmoqda. Ularni o‘z ishining ustasi bo‘lgan, erkin fikrlaydigan barkamol shaxs tarbiyasi jamiyatimizning ustivor vazifalari sirasiga kiritilmoqda, zero aynan shunday yoshlar davlatimizning buyuk

kelajagini bunyod eta oladi. Bugungi kunda har bir insonning kasblar olamida o‘z o‘rnini topishi, kasbiy o‘zligini anglashi, jamiyatda o‘z o‘rnini topishga intilishi va unga qiziqishi kun sayin ortib bormoqda.

Minglab kasblar ichida qaysi birini tanlash, shaxsning unga moyilligi, layoqati va qiziqishlarining mos kelishi yoki kelmasligini bilish, shaxs istiqbolida muhim ahamiyat kasb etadi. Bu borada bolalarga qiziqtirgan kasblar haqida ko‘plab malumotlarni maktabgacha ta’lim muassasalarida kasb olami haqidagi dastlabki tushunchalar, boshlang‘ich mehnat ko‘nikmalari o‘yinlar orqali beriladi. O‘smirlar va ilk o‘spirinlarning kasb tanlashi katta hayotiy ahamiyatga ega bo‘lgan ham shaxsiy, ham ijtimoiy muammo bo‘lganligidan bu jarayonda ota-onalar, jamoatchilik va turli kasb ustalari ham faol qatnashishlari kerak, chunki yoshlar ko‘p hollarda kattalarning maslahatlari va tavsiyalarini hisobga olgan holda qat’iy bir fikrga, qarorga kelishlari mumkin. Shuni ham aytib o‘tish o‘rinliki, maktab o‘quvchilari kasb tanlashda o‘z qarorlarini ko‘pincha, har tomonlama dalillab bera olmaydilar, biroq ularning ko‘pchiligi bu masalaga ongli ravishda yondashishga intiladilar. O‘shib kelayotgan yosh avlodni kasbga yo‘naltirish hamisha davlatimiz, siyosatimiz oldida turgan ustivor masalalardan sanalib kelingan.

Mazkur jarayonni amalga oshirish uchun farzandlarimizning ota-onalari hamda ta’lim muassasalarining o‘rni va u erda faoliyat olib borayotgan o‘qituvchilar hamda amaliyotchi psixologlarining faoliyati katta ahamiyatga ega.

Kasb tanlashda o‘smirlarga yordam berish maqsadida mutaxassislar (psixologlar, vrachlar, pedagoglar va boshqalar)ning maslahatlari va tavsiyalari asosiy omillardan biri bo‘lib xizmat qiladi. Kasblar bo‘yicha maslahat berishning bir necha xillari mavjud bo‘lib ular bir-biridan farq qiladi. Bizlar yoshlarni kasbga yo‘naltirishda eng kerakli va samarli usullar ya’ni metodikalardan foydalanishimiz lozim deb bilaman. Ulardan birni misol tariqasida keltirib o‘tishim mumkin bu "Kettel " so‘rovnomasi metodi, "Holland" metodikasi hisoblanadi u yoshlarni qaysi kasbga moyilligini aniqlab beruvchi metod hisoblanadi. Hozirgi kundagi eng dolzarb masalalardan biri ham shu ya’ni yoshlarimiz kasb tanla olmayotganliklaridir. Prezidentimiz tashabbuslari bilan har bir viloyat, tuman shaharlarimizdagi maktablarda kasb hunarga o‘qitishni yoshlarni bo‘sh vaqtini mazmunli o‘tkazish to‘g‘risidagi farmonlari orqali ham bunga bo‘lgan e’tiborni yaqoll namoyondasi desam adashmagan bo‘laman. Bugungi kunning dolzarb muammolaridan biri ham shu o‘spirin yoshlarni kasb-hunarga yo‘naltirish masalasidir.

O‘quvchilarni ta’lim tizimida mustaqil mehnat faoliyatiga puxta tayyorlash va ularning kasb-hunarini o‘z qobiliyatlariga yarasha to‘g‘ri kasb tanlashlariga erishish uchun maktab o‘qituvchilarini pedagogik mahorati, bilim saviyasi didaktik qobiliyatlari yuksak bo‘lishi qo‘shimcha fan to‘garaklar o‘tilishi, kasb hunarga oid maruzalar o‘qilishi kasb-hunar fotoko‘rgazmalar tashkil qilishlari zarur.

Xulosa o‘rnida shuni ta’kidlab o‘tishishimiz joizki yoshlarimizni to‘g‘ri kasbga yo‘naltirish, bu eng muhim vazifalardan biri ekanligini yana bir bor ta’kidlab

**“RAQAMLI TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA TA’LIM OLUVCHILARNI KASBGA
YO’NALTIRISH: MUAMMOLAR, YECHIMLAR” mavzusida respublika ilmiy-amaliy
konferensiyasi, 2024-yil 10-dekabr**

o’tmoqchiman .Inson to’g’ri kasb tanlash orqali o’z oilasiga, jamiyatga juda katta naf keltirishi isbot talab qilmaydigan qonuniyatdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO’YXATI:

1. “Kasbga yo’llash o’quv qo’llanma” ning 165-181betlari.
2. K.Jo’raboev. O’quvchi yoshlarni kasb-hunarga yo’naltirish bo’yicha psixologik pedagogik o’yinlar, mashqlar va metodikalar. T.,2017 y
3. S.X. Jaliljva va b. Kasb psixologiyasi o’.q. Toshkent-2010

GLOBALLASHUV JARAYONIDA TA’LIMNI RAQAMLASHTIRISH ORQALI TA’LIM OLUVCHILARNI KASBGA YO’NALTIRISHNING MUAMMOLARI VA YECHIMLARI

Saidov Jasur Doniyor o‘g‘li

*Guliston davlat universiteti “Axborot texnologiyalari” kafedrasi o‘qituvchisi,
pedagogiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)*

Annotatsiya. Ushbu maqolada o‘qitish jarayonida axborot texnologiyalaridan foydalanish, raqamli ta’lim, ta’limda suniy intellekt texnologiyalaridan foydalanish, axborot-kommunikatsiya texnologiya (AKT) larini yanada rivojlantirish, har bir sohaga tatbiq qilish, mutaxassislarning kompyuter savodxonligini oshirish kabi masalalar o‘rganilgan.

Kalit so‘zlar: AKT, texnologiya, raqamli ta’lim, kompyuter texnologiyalari, kompyuter savodxonligini.

O‘zbekistonda axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini yanada rivojlantirish, har bir sohaga tatbiq qilish, mutaxassislarning kompyuter savodxonligini oshirish kabi masalalar davr talabiga muvofiq echilmoqda. Oliy ta’lim o‘qitish va bu sohani kompyuterlashtirish jarayonida jiddiy masala turadi-bu bir necha predmetlarni o‘rganish bo‘lib, ular kompyuter texnikasini amaliy qo‘llash, hamda aniq bir dasturni tanlay bilish kabilardan iboratdir. Ta’limni kompyuterda olib borishga o‘qitish hozirgi kunda afsuski bilim oluvchiga kompleks emas, balki tarqoq holatda olib borilmoqda. O‘qitishining butun jarayoni obyektiv sabablarga ko‘ra bir necha qismlarga bo‘lingan. Qisqa muddatda maxsus kerakli bilimlarni egallab olishga imkon beruvchi malakali mutaxassislarni tezlashtirilgan usulda tayyorlash va amaliy ishlashga muvafaqqiyatli kirishishi masalasini hal etishning eng samarali yo‘llaridan biri–nazariy va amaliy aspektlarini o‘rganishni dialektik birlikda, yaxlit olib borishdan iboratdir. Hozirgi kunda taqdim etilganlaridan talablarga eng to‘la javob beradigan o‘zimizdagi dasturli mahsulotlarni ishlab chiqaruvchilar tomonidan mahalliy sharoitlarga moslashtirilgan emas, integratsionnaya sistema dasturlari yordamida olib borish samaraliydir. Ta’limda foydalanish mumkin bo‘lgan sun’iy intellekt (SI) tizimlari, o‘qish va o‘qitishni yanada samarali olib borish uchun turli xil texnologiyalarni o‘z ichiga oladi. Bu tizimlar ta’lim jarayonini yanada interaktiv, moslashuvchan va individual tarzda olib borish imkonini beradi. bularga adaptiv o‘quv tizimlari (adaptive learning systems), avtomatik baholash tizimlari (automated assessment systems), chatbotlar va virtual o‘qituvchilar, tilni o‘rganish tizimlari (natural language processing - nlp), video va multimediya tahrirlash tizimlari, simulyatorlar va o‘yinlar va boshqalarni keltirish mumkin.

Zamonaviy o‘qituvchining jamiyatni axborotlashtirish sharoitida ishlashga tayyorligini belgilab beradigan quyidagi axborot-kommunikativ salohiyatlar muhim hisoblanadi:

- kasbiy vazifalarni informatikaning zamonaviy vositalari va metodlarini axborot-kommunikativ texnologiyalardan foydalangan holda bajara olish malakasi;
- kasbiy faoliyatda axborot-kommunikativ texnologiyalardan foydalanish borasida tayyorgarlik darajasini real aks ettiruvchi, shakllanib ulgurgan shaxsiy sifatлари;
- vaziyatni to‘g‘ri baholash va pedagogik faoliyatda axborot-kommunikativ texnologiyalardan foydalangan holda samarali qarorlar qabul qila oladigan predmet-maxsus bilimlarni tashkil etish imkoniyatiga ega bo‘lish.

Yangi axborot muhitining anʼanaviy muhitdan prinsipial farqi, uning oʻziga xos kichik texnologik tizimdan iboratligidadir. Zero, istalgan taʼlim muassasasi axborot-kommunikativ texnologiyalarining taʼlim jarayoniga integratsiyasi, taʼlimning boshqa barcha didaktik, tashkiliy, iqtisodiy, nazariy-metodologik jihatdan kichik tizimlardagi tub oʻzgarishlar bilan kechadi.

Taʼlim jarayonida axborot kommunikatsiyasi texnologiyalari rivojlanishining asosiy omillari kompyuter texnologigalarining turli sohalarida keng qoʻllanilishidir. Oʻrganuvchilar oldida dasturlardan foydalanadigan odamni yoki keyinchalik amalda aynan undan foydalanmoqchi boʻladimi, bundan qatʼiy nazar xoʻjalik faoliyatining butun koʻrinishi namoyon boʻladi. Taʼlimni asosini tashkil etuvchi printsiplarini va dasturlar bilan ishlash boshlangʻich koʻnikmalarini oʻzlashtirib olib, talabalar bajarilishini kompyuterda yuklatilishi mumkin boʻlgan yanada murakkabroq ishlarga oʻtish imkoniga ega boʻladi. Oʻqitish texnologiyasida amaliy foydalanish bilan birga masofadan va multimediali oʻqitish kabi yoʻnalishlarni alohida koʻrsatish mumkin boʻladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI.

1. Fundamentals of compilation of electronic tasks for students to test and strengthen their knowledge of database(Article). Toshtemirov, D., Muminov, B., Saidov, J. International Journal of Scientific and Technology Research. Volume 9, Issue 4, April 2020, Pages 3226-3228. <https://www.ijstr.org/paper-references.php?ref=IJSTR-0120-29952>
2. Tools and Methods of Formation of Professional Competence of Future Teachers of Computer Science and Information Technologies. SaidovJasur Doniyor o‘g‘li, Baxodirov Muzrob Doniyor o‘gli, Normatova Malika Norkulovna, Mavlonov Sherzod Hazratqulovich. Psychology and Education Journal. Vol. 58 No. 2 (2021): Volume 58 No. 2 (2021) <https://doi.org/10.17762/pae.v58i2.2282>
3. Baxtiyor Baxriddinovich Ergashev, Jasur Doniyor Ogli Saidov, & Sait Xalilovich Islikov (2021). BO‘LAJAK INFORMATIKA VA AXBOROT TEXNOLOGIYALARI O‘QITUVCHILARI KASBIY KOMPETENTLIGINI SHAKLLANTIRISH VOSITALARI VA METODLARI. Academic research in educational sciences, 2 (2), 1139-1146. doi: 10.24411/2181-1385-2021-00312
4. N.A.Muslimov, K.M. Abdullayeva, O.A.Kuysinov, N.S.Gaipova, N.N.Karimova, M.Kodirov. - Kasb taʼlimi oʻqituvchilarining kasbiy

**“RAQAMLI TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA TA’LIM OLUVCHILARNI KASBGA
YO‘NALTIRISH: MUAMMOLAR, YECHIMLAR” mavzusida respublika ilmiy-amaliy
konferensiyasi, 2024-yil 10-dekabr**

kompetentligini shakllantirish texnologiyasi. —T.: «Fan va texnologiya», 2013, 128 bet.

5. 3. Y.Y.Chicherina, D.A.Nurkeldiyeva, D.B.Yakubjanova-Mutaxassislik fanlarini o‘qitish metodikasi. O‘quv qo‘llanma Toshkent, 2013

UZLUKSIZ TA’LIM TIZIMIDA TABIIY FANLARNI O’QITISH INTERFAOL USULLARDAN FOYDALANISHNING AHAMIYATI

Z.Y.TILLAYEVA

TDSI akademik litsey o’qituvchisi, b.f.n

Annotatsiya: *Tabiiy fanlarni o’qitishda interfaol usullardan foydalanish ta’lim sifatini oshirishga yordam beradi. Maqolada sezgi organlari mavzusi bo’yicha bir nechta interfaol usullar tavsiya qilingan bo’lib, o’qituvchi o’quvchilarning yoshi va qiziqishiga ko’ra topshiriqlarni soddalashtirishi yoki murakkablashtirishi mumkin.*

Kalit so’zlar: *Tabiiy fan, sezgi organlari, interfaol metod*

Darslarda zamonaviy pedtexnologiyalardan foydalanish o’quvchilarning diqqatini jalb etishda, o’yin orqali bilimni o’zlashtirishda muhim ahamiyatga ega. Chunki hozirgi kunda gadgetlardan erkin foydalanadigan zamonaviy o’quvchilarning diqqatini jalb etish o’qituvchilar uchun qiyinchilik tug’diradi. Agar darslar qiziqarli o’yin ko’rinishida tashkil etilsa va musobaqa ko’rinishida rag’batlantirilsa, dars jarayoni orqali o’quvchilarni fanga olib kirish mumkin.

Ma’lumki tabiiy fanlarni o’qitish sezgi organlarini tanishtirish bilan boshlanadi. Quyida shu mavzuga oid tavsiyalarni berib o’tamiz.

O’qituvchi o’quvchilarga quyidagi savollar bilan murojaat qiladi.

- Qanday sezgi organlarini bilasiz?
  - Biz bilim olishimiz va atrofni o’rganishimiz uchun sezgi organlarimiz qanday ahamiyatga ega?
1. Sezgi organlariga beshta organ: teri – his qilish organi; quloq – eshitish organi; burun – hid bilish organi; til – ta’m bilish organi; ko’z – ko’rish organi kiradi.

2. Biz sezgi organlarimiz yordamida tashqi dunyodan ma’lumot qabul qilamiz. Aqlimiz yordamida ma’lumotlarni taqqoslab, to’g’ri qaror qabul qilishimiz mumkin.

O’quvchilarning fikrlari eshitilgach, quyidagicha savol beriladi:

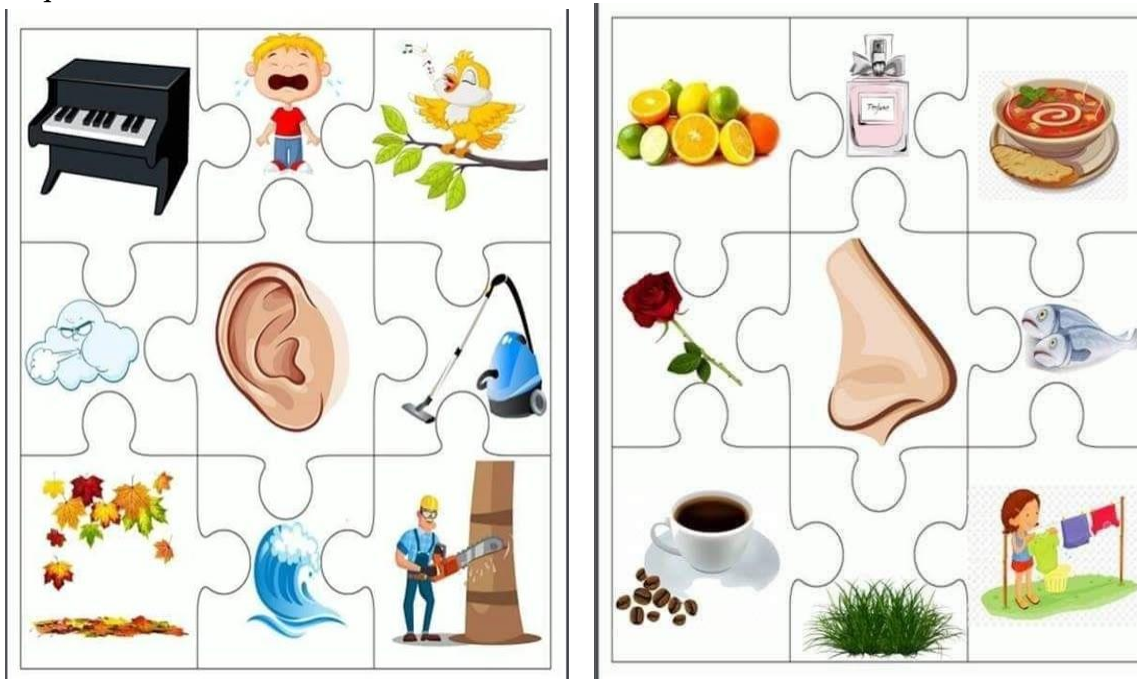
- Bizning nafas olishimiz, harakatlanishimiz va o’ylashimiz uchun qaysi organlar javob beradi?

Odam nafas olishini o’pka ta’mirlab beradi. Nafas olganimizda o’pkamizga havo kiradi. Barcha tirik organizmlar kislorod yordamida nafas oladi. Tomirlarda qon aylanishini yurak amalga oshiradi. Miyamiz esa kompyuter singari olingan ma’lumotlarni tahlil qiladi va to’g’ri qaror chiqarishimizga yordam beradi.

O’quvchilar kichik guruhlariga bo’linadi va ularga sezgi organlari tasvirlangan pazll beriladi. Rasmni yig’ish asosida o’quvchilar qaysi sezgi organlari qanday vazifa bajarishini bilib oladilar va savollarga javob beradilar.

1. Rasmda qaysi sezgi organi tasvirlangan?
2. Rasmdagi sezgi organi yordamida nimalarni sezish mumkin?
3. Sezgi organlari bizga nima uchun kerak?

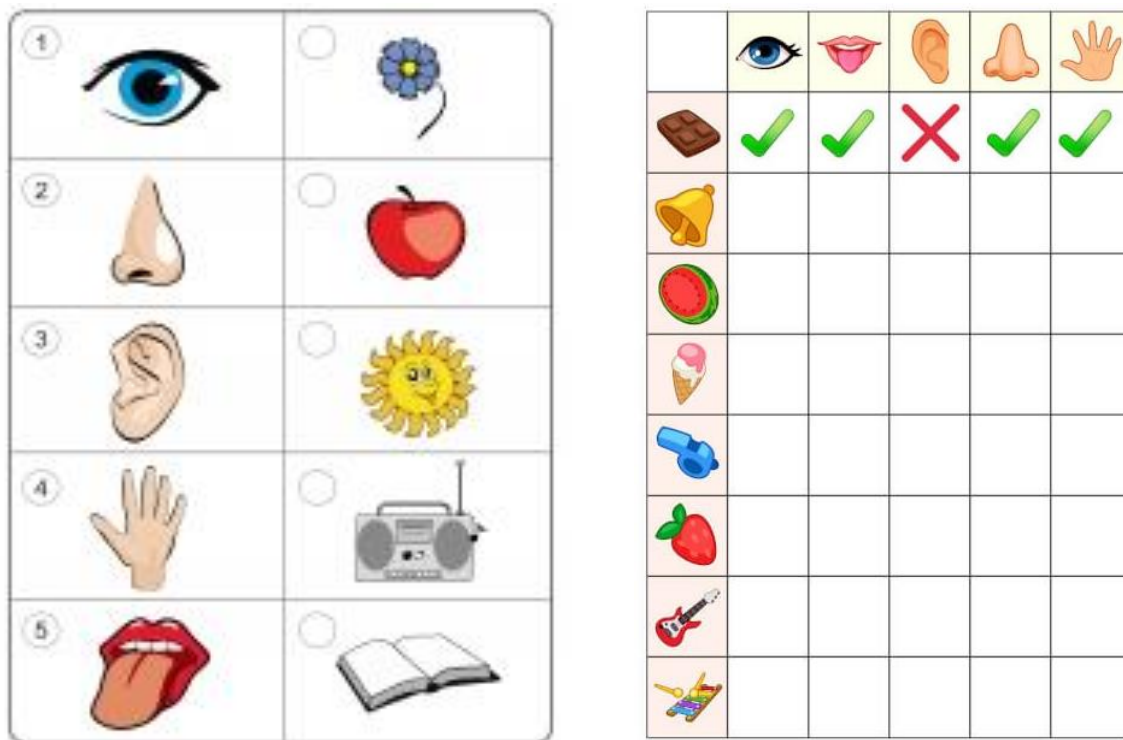
Munozarada gapirish va tinglash, kundalik hayotda sezgi organlari va ulardan foydalanish bo'yicha ilmiy xabardorlik kompetensiyalari shakllanadi. Beshta sezgi organsiga oid pazllar kichik guruhlar tomonidan yig'ilib, birinchi bo'lgan o'quvchilar guruhi birinchi javob beradi. Har bir to'g'ri javob ballar bilan taqdirlanadi.

Kichik guruhlarga sezgi organlariga oid quyidagicha tarqatma materiallar tarqatiladi. O'qituvchi guruhlarga zarur ko'rsatmalarni beradi: Birinchi topshiriqda sezgi organlariga mos sonlarni ikkinchi ustundagi rasimga moslab raqamlash topshirig'i berilgan. Ikkinchi topshiriqda har bir qatorga mos ravishda qaysi organ ishtirok etishini yoki ishtirok etmasligini aniqlaydi.

Keyingi bosqichda kichik guruhlarda quyidagicha tadqiqot o'tkaziladi:

- Turli meva va sabzavotlarni qutiga solib, o'quvchining ko'zi bog'lanadi va u qo'li bilan paypaslab nomini aytadi.
- Ko'zi bog'langan o'quvchi meva sharbatini ichib ko'rib qaysi mevaga tegishli ekanini ta'midan aniqlaydi.

Dars mobaynida o‘quvchilar sezgi organlarini o‘rganadi va qachon ulardan foydalanishni biladi.

Sezgi organlarini o‘rganish asosida o‘quvchilarda tadqiqotchilik ko‘nikmalarini shakllantiradi. Dars yakunida o‘quvchilar mavzu yuzasidan o‘rgangan bilimlarini tushuntira oladi, tahlil qiladi va xulosa chiqaradi. Demak, izlanish – tabiatdagi noma’lum narsalarni bilish, ularni izlashdir. Bu orqali aniq natija va xulosaga kelish mumkin. Inson sezgi organlaridan foydalanib, o‘zi uchun nima foydali yoki zararli ekanini ajrata oladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Malikova Y.V. Tabiiy fanlar. Umumiy o ‘rta ta’lim maktablarining 1-sinfi uchun darslik, 1-qism. Toshkent: “Novda Edutainment”, 2024. – 52 b.
2. [The 5 Senses | Organs, Functions & Examples - Lesson | Study.com](#)
3. <https://youtu.be/-2caC-ul7l4>
4. <https://youtu.be/XUMiPK6LZBI>

**SPORT SOTSILOGIYASI NUQTAI NAZARIDAN RAQAMLI
TRANSFORMATSIYA VA KASBGA YO‘NALTIRISH: IJTIMOIIY-
PEDAGOGIK MUAMMOLAR VA YECHIMLAR**

Xolmatov Ixtiyor

Farg‘ona Davlat Universiteti sotsiologiya yo‘nalishi magistranti

Annotatsiya: mazkur maqola raqamli transformatsiyaning sport kasbiga yo‘naltirishdagi roli va uning ijtimoiy-pedagogik muammolariga bag‘ishlangan. Sport sohasidagi raqamli texnologiyalar, ayniqsa, sportchilarning kasbiy rivojlanishi, ta’lim va ijtimoiy integratsiyasi jarayonlarida qanday o‘zgarishlarga olib kelganini tahlil qiladi. Maqolada, raqamli transformatsiya orqali sportchilarni kasbga yo‘naltirishda yuzaga keladigan asosiy muammolar va ularni bartaraf etish bo‘yicha yechimlar taklif qilinadi. Shuningdek, sport sotsiologiyasi nuqtai nazaridan, raqamli texnologiyalar yordamida sportchilarning ijtimoiy yuksalishi va ijtimoiy mas’uliyatlarini bajarishdagi roli ko‘rib chiqiladi. Maqolada keltirilgan tahliliy yondashuv va ilmiy izlanishlar, sport sohasidagi ta’lim va kasbga yo‘naltirishning raqamli transformatsiyani amalga oshirishdagi samaradorligini oshirishga yordam beradi.

Kalit so‘zlar: raqamli transformatsiya, sport kasbiga yo‘naltirish, ijtimoiy-pedagogik muammolar, ta’lim tizimi, sport sotsiologiyasi, kasbiy rivojlanish, sportchilarni ijtimoiy integratsiya qilish, digital tools in sports, ta’limda tenglik, ijtimoiy mas’uliyat, raqamli ta’lim platformalari

Kirish Raqamli transformatsiya sport sohasida, xususan, kasbga yo‘naltirish va ta’lim jarayonlarida ijtimoiy-pedagogik muammolarni yuzaga keltirgan. Texnologiyaning rivojlanishi sportchilarning jismoniy va ruhiy holatlarini monitoring qilishdan tortib, ularning kasbiy faoliyatiga yangi metod va strategiyalarni kiritishgacha bo‘lgan ko‘plab sohalarda o‘zgarishlar keltirib chiqarmoqda. Biroq, bu jarayon, shuningdek, sportchilarning ijtimoiy integratsiyasi, ularning kasbga yo‘naltirilishi va ta’lim tizimi bilan bog‘liq bir qator muammolarni yuzaga keltirgan. Sport sotsiologiyasi nuqtai nazaridan, raqamli transformatsiya kasbga yo‘naltirishda qanday o‘zgarishlarga olib kelganini va bu jarayonni yanada samarali qilish uchun qanday yechimlar mavjudligini tahlil qilish muhimdir.

Raqamli transformatsiyaning sport kasbiga yo‘naltirishdagi roli Raqamli transformatsiya sport kasbiga yo‘naltirish jarayonida yangi imkoniyatlar yaratgan. Sportchilarga mo‘ljallangan raqamli platformalar, onlayn treninglar, analitik vositalar va virtual simulyatorlar orqali ta’lim sifatini oshirish mumkin. Biroq, bu imkoniyatlarning barcha foydalari faqat to‘g‘ri yo‘naltirilgan pedagogik yondashuv va muvofiqlashtirilgan kasbga yo‘naltirish dasturlari bilan bog‘liq bo‘ladi.

Ijtimoiy-pedagogik muammolar Raqamli transformatsiya sportchilarning kasbga yo‘naltirilishida ijtimoiy-pedagogik muammolarni yuzaga keltirmoqda.

Birinchidan, texnologiyalarga bo'lgan noaniqlik va yangi raqamli vositalarga qarshi sportchilarning qarshilik ko'rsatishi mavjud. Ko'plab sportchilar va ularning murabbiylari yangi texnologiyalarni qo'llashda qiynalishadi, bu esa o'z navbatida ta'lim samaradorligini pasaytiradi (Smith, 2019). Ikkinchidan, kasbga yo'naltirishda sportchilarning ijtimoiy integratsiyasi muammosi ham bor. Raqamli texnologiyalar jismoniy ta'lim muhitida ham, virtual maydonlarda ham sportchilarning o'zaro aloqalari va kommunikatsiyasini o'zgartiradi, bu esa ularning ijtimoiy moslashishiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin (Jones & Jenkins, 2020).

Yechimlar Bu muammolarni echish uchun sport sotsiologiyasi nuqtai nazaridan bir qator yechimlar taklif qilinadi. Birinchidan, murabbiylar va ta'lim muassasalarida raqamli texnologiyalarni to'g'ri qo'llash uchun maxsus pedagogik treninglar o'tkazish zarur. Bunday treninglar sportchilarga texnologiyalarni samarali tarzda qo'llashni o'rgatadi va ularni yangi vositalarga integratsiya qilishda yordam beradi. Ikkinchidan, kasbga yo'naltirishda sportchilarning ijtimoiy integratsiyasini ta'minlash uchun onlayn platformalarda muloqot imkoniyatlarini yaxshilash va ijtimoiy tarmoqlar orqali sportchilarning o'zaro aloqalarini rivojlantirishga e'tibor qaratish kerak. Bundan tashqari, murabbiylar sportchilarga individual yondashuvni amalga oshirib, ularning ehtiyojlariga moslashtirilgan trening va o'qitish usullarini ishlab chiqishlari lozim.

Raqamli transformatsiyaning ta'lim tizimiga ta'siri

Raqamli transformatsiya sportchilarning kasbiy ta'limiga ham katta ta'sir ko'rsatadi. Sport sotsiologiyasi nuqtai nazaridan, ta'lim tizimlarining raqamli transformatsiyasi sportchilarning professional rivojlanishiga yangi imkoniyatlar yaratadi, biroq bu jarayonning ijtimoiy ta'siri ham bor. Raqamli ta'lim platformalari sportchilarga o'z mahoratini rivojlantirish va yangi bilimlarni olishda yordam beradi. Biroq, bu jarayon ta'lim muassasalarida tenglik va adolat muammolarini keltirib chiqarishi mumkin. Ayrim sportchilar raqamli platformalar va vositalarga kirishda imkoniyatga ega bo'lmasiliklari mumkin, bu esa ularning ta'limda muvaffaqiyatiga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Yechimlar Ta'lim tizimida tenglikni ta'minlash uchun davlat va xususiy sektorlar o'rtasida hamkorlikni kuchaytirish zarur. Sportchilarga raqamli ta'lim resurslariga teng kirish imkoniyatlarini yaratish, shuningdek, raqamli ta'lim tizimining xavfsizligini ta'minlash muhimdir. Boshqa tomondan, raqamli ta'lim muhitida o'qituvchilarga yangi pedagogik uslublarni o'rgatish va ularning raqamli vositalarni qo'llash ko'nikmalarini rivojlantirish muhim ahamiyatga ega.

Raqamli transformatsiya va ijtimoiy yuksalish Raqamli transformatsiya sportchilarning ijtimoiy yuksalishiga ijobiy ta'sir ko'rsatishi mumkin, chunki u sportchilarga o'z brendlarini yaratish, o'z faoliyatlarini reklama qilish va yangi imkoniyatlarga erishish imkonini beradi. Shuningdek, raqamli texnologiyalar sportchilarga o'z ijtimoiy mas'uliyatlarini bajarishda ham yordam beradi. Masalan, ko'plab sportchilar ijtimoiy tarmoqlar orqali jamiyatdagi dolzarb masalalar haqida o'z fikrlarini bildiradilar, bu esa sportning jamiyatdagi o'rnini mustahkamlaydi.

Yechimlar Ijtimoiy yuksalishni ta’minlash uchun sportchilarning raqamli platformalarda faol ishtirokini rag’batlantirish zarur. Buning uchun sportchilarga ijtimoiy mas’uliyatni bajarishda yordam beradigan treninglar va ko’nikmalarni oshirish kurslarini o’tkazish kerak. Shu bilan birga, sport tashkilotlari ijtimoiy masalalarga e’tibor qaratishda sportchilarning o’rni va roli haqida o’ylab, ularga platformalar yaratishlari lozim.

Xulosa Raqamli transformatsiya sport sohasida ko’plab yangi imkoniyatlar yaratish bilan birga, bir qator ijtimoiy-pedagogik muammolarni ham yuzaga keltiradi. Bu muammolarni hal etish uchun, sport sotsiologiyasi nuqtai nazaridan, raqamli texnologiyalarni samarali qo’llash va kasbga yo’naltirishda ijtimoiy integratsiya va tenglikni ta’minlash zarur. Sportchilarning raqamli resurslardan samarali foydalanishlari uchun ta’lim tizimida tegishli o’zgartirishlar kiritish, ularni ijtimoiy mas’uliyatga tayyorlash va pedagogik ko’nikmalarni rivojlantirish muhim ahamiyatga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Smith, J. (2019). *Digital transformation in sports: A sociological perspective*. Journal of Sport Sociology, 34(2), 123-135.
2. Jones, A., & Jenkins, R. (2020). *The role of digital tools in social integration of athletes*. International Review of Sports Science, 15(3), 56-72.
3. Miller, S. (2021). *Pedagogical strategies in digital sports education*. Pedagogical Innovations in Sports, 5(4), 89-104.
4. Roberts, C. (2018). *The impact of technology on the professional development of athletes*. Sports Education Review, 22(1), 45-59.

**RAQAMLI TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA XODIMLARNI VA
TALABALARNI KIBERXAVFSIZLIK SOHASIDA O’QITISHNING
DOLZARBLIGI VA USULLARI**

**Berdimurodov Mansur Alisherovich – O’zXIA katta o’qituvchisi,
Muxamadkarimov Iqboljon – O’zXIA talabasi**

Annotatsiya: Kiberxavfsizlik zamonaviy jamiyatda har bir inson va tashkilot uchun zaruriyatga aylanib bormoqda. Global raqamli tarmoqlar va internetning keng tarqalishi bilan, kiberhujumlar va axborot xavfsizligiga tahdidlar tobora kuchaymoqda. Ushbu ishda xodimlarni va talabalarni kiberxavfsizlik sohasida o’qitishning dolzarbligi va samarali usullari ko’rib chiqiladi. Kiberxavfsizlikni o’rgatish nafaqat IT mutaxassislariga, balki barcha sohalarda ishlaydigan xodimlarga ham muhim ahamiyatga ega. Ushbu ish o’qitishning asosiy usullari, metodologiyalari va o’quv dasturlarini yaratishda asosiy e’tibor xavfsizlik muhitini yaratishga bag’ishlangan. Xodimlar va talabalar o’qitilishi bilan ularning kiberhujumlarga nisbatan tayyorligi va axborotlarni himoya qilishdagi imkoniyatlari ortadi.

Kalit so’zlar: Kiberxavfsizlik, o’qitish usullari, xodimlar, talabalar, axborot xavfsizligi, kiberhujumlar, raqamli tahdidlar, metodologiya, o’quv dasturi.

Kirish. Kiberxavfsizlik zamonaviy axborot texnologiyalari dunyosida har bir tashkilot va shaxs uchun hayotiy ahamiyatga ega. Bugungi kunda raqamli infratuzilma va internetning keng tarqalishi bilan birga, kiberxavfsizlik sohasida tahdidlar ham oshib bormoqda. Xodimlar va talabalarni kiberxavfsizlikka o’rgatish, ularning axborot xavfsizligini ta’minlashdagi bilimlarini oshirish, tahdidlarga qarshi kurashishda muhim rol o’ynaydi. Ushbu tezisda xodimlar va talabalarni kiberxavfsizlik sohasida o’qitishning dolzarbligi va samarali usullari haqida so’z boradi[1,7].

Kiberxavfsizlikning dolzarbligi. Kiberhujumlar, zararli dasturlar va tarmoq xavfsizligi buzilishi global miqyosda keng tarqalgan. Ma’lumotlar o’g’irliklari, maxfiylikka tahdidlar va kiberjinoyatlar jahon bo’ylab bizneslar, davlatlar va oddiy fuqarolar uchun xavf tug’dirmoqda[1,2]. Bu xavf-xatarlardan himoya qilish uchun xodimlar va talabalar kiberxavfsizlikka oid asosiy bilimlarga ega bo’lishi lozim. Ularning kiberhujumlarga qarshi tayyorligini oshirish va xavfsizlikni ta’minlashda yordam berish uchun ta’lim jarayonlarini rivojlantirish zarur.

Kiberxavfsizlikni o’rgatishning dolzarbligi nafaqat texnik mutaxassislar, balki barcha sohalarda ishlaydigan xodimlar uchun ham dolzarb masala hisoblanadi. Chunki har bir xodim tarmoq va axborot resurslaridan foydalanishda xavfsizlikni ta’minlashda muhim rol o’ynaydi. Kiberxavfsizlikni ta’lim berish orqali tashkilotlar o’z xodimlarining xavfsizligini oshiradi, shu bilan birga, tizimlarning barqarorligini ta’minlaydi[5,6].

Kiberxavfsizlikni o’qitishning samarali usullari. *Teorik va amaliy o’qitish* Kiberxavfsizlikni samarali o’qitish uchun ham nazariy bilimlar, ham amaliy mashg’ulotlar zarur. Nazariy bilimlar xodimlarga xavfsizlikka doir asosiy

tushunchalar, normativ hujjatlar va axborot xavfsizligi siyosatini o’rgatadi. Amaliy mashg’ulotlar esa, xodimlarni real kiberhujumlarga tayyorlaydi. Masalan, phishing hujumlari, tarmoq tahlili va zararlangan tizimlarga qarshi kurashish bo’yicha treninglar o’tkazish zarur.

Simulyatsiyalar va “o’rgatuvchi hujumlar”. Simulyatsiya metodlari kiberhujumlar va xavfsizlik buzilishlarini xavfsiz muhitda taqlid qilish imkonini beradi[3,4]. Talabalar va xodimlarga real vaqt rejimida kiberhujumlar qanday amalga oshirilishini ko’rsatish va ular qanday javob berish kerakligini o’rgatish samarali ta’lim usulidir. Bu usul kiberxavfsizlikning amaliy qirralarini o’rgatishda juda foydali.

Interaktiv o’qitish metodlari. Interaktiv usullar orqali o’qitish, xodimlarni va talabalarni jarayonga jalb qiladi, ularning faolligini oshiradi. Onlayn platformalar, seminarlar va vebinarlar orqali o’qitish zamonaviy o’qitish metodlari bo’lib, ular ishtirokchilarga kiberxavfsizlik sohasidagi yangi trendlar va texnologiyalar bilan tanishishga imkon beradi. Ayniqsa, gamifikatsiya elementlari orqali o’qitish jarayoni yanada samarali bo’ladi.

Xulosa. Kiberxavfsizlik sohasida ta’lim olish bugungi kunda har bir tashkilot va jamiyat uchun muhim ahamiyatga ega. Xodimlar va talabalarni kiberxavfsizlikka o’rgatish nafaqat texnik sohada, balki axborot xavfsizligini ta’minlashda umumiy yondoshuvni shakllantirishga yordam beradi. Samarali o’qitish usullari, jumladan amaliy mashg’ulotlar, simulyatsiyalar va interaktiv treninglar orqali kiberxavfsizlikka oid bilimlar yaxshilanishi mumkin. Shu bilan birga, kiberxavfsizlik ta’limi o’zgaruvchan kiberxavflar va texnologiyalarni hisobga olib doimiy ravishda yangilanib borishi lozim. Xodimlar va talabalar kiberxavfsizlikka tayyor bo’lsa, bu nafaqat tashkilotlarning, balki butun jamiyatning xavfsizligini oshirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO’YXATI:

1. Smith, J. (2023). *Cybersecurity Essentials: A Practical Guide*. New York: CyberPress.
2. Williams, R., & Thompson, H. (2022). *Cybersecurity Training for Professionals: Best Practices*. London: TechBooks.
3. Brown, P. (2021). *The Importance of Cybersecurity in Education*. Journal of Cybersecurity, 18(4), 45-62.
4. Ермолаев А.Г., Карманова Е.В. Плюсы и минусы виртуальной реальности в образовании // IV международная очно-заочная научнопрактическая конференция. – Москва 2018. С. 68-71
5. Rakhimberdiev K., Bozorov A., Berdimurodov M. Round Key Generation Algorithm Used in Symmetric Block Encryption Algorithms to Ensure the Security of Economic Systems //Proceedings of the 7th International Conference on Future Networks and Distributed Systems. – 2023. – С. 548-554.
6. Kabulov A. V., Berdimurodov M. A., Saymanov I. M. Kriptografik algoritm mikrobuyruqlarining mantiqiy bul funksiya shakli (AES, EL-GAMAL) //2021, No. 3 (127/1). – 2023. – T. 127. – №. 101. – С. 5-16.

**OLIY TA’LIM MUASSASALARI TALABALARIDA TASHKILIY XULQNI
RIVOJLANTIRISH - DOLZARB MUAMMO SIFATIDA**

Gulyamova Nadira Gafurovna

pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), NamMTI

Annotatsiya. Maqolada talabalar bo'lajak yosh mutaxassis sifatida tashkiliy xulqini muntazam rivojlantirib borishi, "tashkiliy xulq" tushunchasi va uning mohiyati, tashkiliy xulq subyektlarning ichki hamda tashqi o'zgarishlarga munosabat bildirish usullariga oid fikrlar aks ettirilgan. Shuningdek, tashkiliy xulqning asosiy omillari, mutaxassis kadrlarning tavsiflanishi, xulqining eng muhim tarkibiy qismlari va mezoniy baza unsurlarining shakllanishi to'g'risida tavsiflar qayd etilgan.

Kalit so'zlar: talabalar, tashkiliy xulq, rivojlantirish, ichki hamda tashqi o'zgarishlar, mezoniy baza.

Ijtimoiy jamiyat o'zining tez va chuqur o'zgaruvchan tavsifiga ega bo'lib, bunday o'zgarishlar jamoatchilik tuzilmalari, jumladan, mustaqil davlatlar, shaxs va jamiyat o'rtasidagi munosabatlar, demografik siyosat, urbanizatsiya jarayonlarida ko'zga yaqqol tashlanmoqda. Ta'lim ham global umumhamjamiyat tuzilmasining alohida tarkibiy qismi sifatida jamiyatda bo'layotgan barcha o'zgarishlarni hisobga olishi, ana shu asosda o'z tuzilishi va faoliyat mazmunini o'zgartirishi zarur. Ilm-fan, texnika, ishlab chiqarish va texnologiyaning jadal rivojlanishi jamiyat hayotining barcha sohalarida taraqqiyotining yangi istiqbollari ochib berdi. Insoniyatning davlat va jamiyat qurilishiga doir asriy tajribalari ijtimoiy munosabatlarni yangicha yondashuvlar asosida tartibga solish borasidagi ilg'or yondashuvlarning qaror toptirilishiga olib keldi. Bugungi tezkor davr talabalarini ham qisqa muddatda va asosli ma'lumotlar bilan qurollantirish, ular tomonidan turli fan asoslarini puxta o'zlashtirilishi uchun zarur shart-sharoitlarni yaratishni taqozo etmoqda.

Talabalar bo'lajak yosh mutaxassis sifatida tashkiliy xulqini muntazam rivojlantirib borishni taqozo etadi. Xususan, har qanday tashkilotning negizi, birinchi navbatda, mutaxassislar hisoblanadi, ular tashkilot mohiyatining asosini tashkil qiladi, shu sababli tashkilotni o'rganishda mutaxassis boshlang'ich nuqta bo'lishi kerak. Shuning uchun mutaxassisning tashkilotdagi xulqiga taalluqli masalalarni ko'rib chiqishga katta e'tibor qaratilishi zarur. Mutaxassis kadrlarning ko'pchiligi o'zining butun ongli hayotini tashkilotlarda o'tkazadilar, shu boisdan ular ongli yoki ongsiz ravishda, o'z ixtiyori bilan yoxud majburiy ravishda tashkilot hayotiga qo'shib, uning qonunlari bo'yicha yashaydilar, shuningdek, tashkilotga nimanidir berib, uning o'rniga tashkilotdan ham nimadir olgan holda tashkilotning boshqa ishtirokchilari bilan o'zaro hamkorlik qiladilar. Shu munosabat bilan "tashkiliy xulq" tushunchasi va uning mohiyatini o'rganish oliy ta'lim muassasalari talabalarining bo'lg'usi kasbiy faoliyatida muhim ahamiyat kasb etadi. Bo'lajak yosh mutaxassislar kasbiy faoliyatida tashkiliy xulqni

rivojlantirish masalasi ilmiy-nazariy va amaliy jihatdan tadqiq etilishi lozim bo‘lgan dolzarb muammolardan sanaladi.

Tashkiliy xulq bu – subyektlar (insonlar, guruhlar, jamoalar)ga ta’sir ko‘rsatuvchi va ko‘p jihatdan ularning xulqini hamda bir-biri bilan va tashqi muhit bilan o‘zaro munosabatini belgilab beruvchi ruhiy, ijtimoiy va tashkiliy-iqtisodiy jihatlar va omillar to‘g‘risidagi kompleksdir. Shuningdek, tashkiliy xulq subyektlarning va faoliyat subyekti sifatida o‘zining yuz berayotgan ichki va tashqi o‘zgarishlarga munosabat bildirishi usullarini aks ettiradi. Tashqi va ichki muhit omillarining doimiy ta’siriga duchor bo‘lib, o‘zining barqaror holatini va rivojlanishini ta’minlovchi mexanizmlarni takomillashtirishga intiladi.

Tashkiliy xulq shunday namoyon bo‘ladiki, bo‘lg‘usi mutaxassis kadrlar o‘z majburiyatlarini ishonchli tarzda va halol bajarishi, ular ishning manfaatlari uchun o‘zgaruvchan vaziyat sharoitida o‘zlarining bevosita majburiyatlari doirasidan tashqariga chiqishi, qo‘shimcha sa’yoharatlarni amalga oshirishi, faollik namoyish etgan holda o‘zaro hamkorlik uchun imkoniyat topishi mumkin.

Bo‘lg‘usi mutaxassislarda tashkiliy xulqning samaradorligiga quyidagi asosiy omillar ta’sir ko‘rsatadi:

- ichki (tashkiliy): guruhning o‘lchami, rollar tarkibi va soni, guruhning maqomi, ichki kommunikatsiya, guruhdagi faoliyat maqsadlari, guruhdagi hamjihatlik va etakchilik;

- tashqi muhit omillari: tabiiy joylashuvi, guruhning roli, kommunikatsiyalar.

Bo‘lg‘usi mutaxassislarning tashkilotdagi xulqi ularning shaxsiy xususiyatlari, uning faoliyatini shakllantirish shartlarining ta’siri – ular kiritilgan guruhning o‘ziga xos xususiyatlari, birgalikda faoliyat yuritish shartlari, ular ishlayotgan tashkilot va mamlakatning o‘ziga xosligi bilan belgilanadi. O‘z navbatida, bo‘lajak mutaxassis sifatida talabalarni tashkiliy muhitga muvaffaqiyatli qo‘shish, ularni o‘zini tutishga o‘rgatish ushbu muhitning xususiyatlariga ham, shaxslarning xususiyatlariga ham teng darajada bog‘liq.

Talabalarning xususiyatlari – tabiiy xususiyatlar: organizmning fiziologik holati, yuqori asab faoliyatining o‘ziga xos xususiyatlari, xotira, his-tuyg‘ular, hissiyotlar, idrok qilish hamda ijtimoiy omillar ya’ni, ta’lim, tajriba, odatlar, muloqot doirasi kabilar ta’siri ostida shakllanadi.

Har qanday mutaxassis kadrlar quyidagilar bilan tavsiflanadi:

- umumiy xususiyatlar;
- o‘ziga xos xususiyatlar;
- faoliyatning muayyan turiga tayyorlanganlik;
- muayyan xususiyat tarzi;
- yo‘naltirilganlik (ijtimoiy faollikning yo‘naltirilganligi);
- biologik shartlangan xususiyatlar;
- ruhshunosik xususiyatlar: faoliyat doirasi, ishlash uslubi va ruhiyat dinamikasi;
- ruhiy holat [1, 280-b.].

Talabalar xususiyatlari ko‘p jihatdan ularga yuklangan funksiyalarni bajarishning sifatiga, ish uslubiga, atrofida bilan munosabatga ta’sir ko‘rsatadi. Ulardagi xulqining eng muhim sifatlarini quyidagi uchta tarkibiy qism tashkil qiladi: motivatsiya; qabul qilish; mezoniy asos.

Kasbiy faoliyat davomida xulqning yo‘nalishi va uning shakllarini motivlar, ichki intilishlar belgilab beradi. Bir xulqning o‘zi turli motivatsion asosga ega. Motivatsiya – talabalar xulqini va unga ta’sir etish imkoniyatlarini tushunish uchun kalit hisoblanadi.

Idrok qilish – atrofda olam haqidagi tasavvurlarni hosil qilish va talqin etish jarayoni. U axborotni qabul qilish va qayta ishlash bo‘yicha chala ongli faoliyatni o‘zida namoyon etadi. Idrok qilish ko‘p jihatdan subyektiv jarayon bo‘lganligi bois, u axborotning to‘liq yoki qisman buzib ko‘rsatilishi yoxud yo‘qotilishi ehtimoliga ega. Idrok qilish natijasida idrok qilinayotgan obyektga nisbatan turli xildagi subyektiv munosabatlar paydo bo‘lishi mumkin: qabul qilish, qabul qilmaslik, «tuyaqush xulqi».

Idrok qilishga obyektiv hamda subyektiv vaziyatlar ta’sir ko‘rsatadi. Ular:

- axborot kelib tushadigan yoki tanishuv yuz beradigan vaziyat;
- real vaziyatni ko‘rish chuqurligi;
- idrok qilinayotgan obyektning shaxsiy va ijtimoiy tavsiflari;
- talabalarga xos bo‘lgan umumiy andozalar [3, 256-b.].

Idrok qilishga uning tanlash xususiyati – talabalar haqidagi barcha axborot ham qabul qilinmaydi; globallik – obyekt yaxlit narsa sifatida qabul qilinadi; etarlicha tarkiblanmaganlik – asosiydan boshqa hammasi fon sifatida qabul qilinadi; o‘xshash narsalar yagona narsa sifatida qabul qilinadi – o‘xshash obyektlar ajratib olinadi va birlashtiriladi, hammasi eski tajribaga bog‘lanadi.

Talabalar xulqining mezoniy asosiga uning tanlash, o‘zining xulqi yuzasidan qarorlar qabul qilishini belgilovchi barqaror xususiyatlari kiradi. Talabalarning mezoniy bazasi quyidagi unsurlardan shakllanadi:

- voqealar, jarayonlarga moyilligi;
- yaxshi ko‘radigan qadriyatlar yig‘indisi;
- amal qiladigan e’tiqodlar;
- o‘z yurish-turishida amal qilishi lozim bo‘lgan tamoyillar [4, 257-b.].

Ta’lim muassasalari talabalarining shaxsiy xususiyatlarini o‘rganish zarurligi shubhasiz. Biroq, shuni yodda tutish lozimki, talabalarning ta’lim muassasalaridagi xulqi nafaqat uning shaxsiy xislatlariga, balki uning harakatlari amalga oshirilayotgan vaziyatga ham bog‘liq. Shunday qilib, talabalarning xulqiga, birinchi galda, quyidagi tashqi omillar ta’sir ko‘rsatadi:

- muloqot doirasi, u his-tuyg‘uli aloqalarni o‘z ichiga oluvchi shaxsiy majburiyatlarga doir bo‘lishi mumkin;
- shaxsiy ruhiy xususiyatlari va kutiladigan harakatlar yig‘indisi bilan tavsiflanuvchi rol;

– maqom – atrofdagilar tomonidan mazkur subyektning shaxsiga va u bajaradigan rolga beriladigan, uning ijtimoiy aloqalar tizimidagi haqiqiy va kutilayotgan o‘rnini belgilab beruvchi baho, uning darajasi [2, 220-b.].

Ta’kidlash joizki, xulq-atvor – shunday bilimlar majmuiki, uning asosiy maqsadi, talabalarning xatti-harakatini o‘rganishga va o‘z majburiyatlarini foydaliroq bajarishga qaratilgan. Talabalarning xulqi bir vaqtning o‘zida ularning individual fe’l-atvori, o‘zlari yashayotgan va faoliyat yuritayotgan muhit asosida shakllanadi. Ular o‘rtasida o‘zaro sog‘lom ruxiy muhitni va munosabatlarni vujudga keltirish uning faoliyat samaradorliligi oshirishda muhim omil hisoblanadi.

Talaba-yoshlar fe’l-atvorining xususiyatlariga xulq-atvor turiki, u vaqt o‘tishi bilan o‘zgarib borishi va har xil holatlarda ham o‘zgarmagan holda saqlanib qolishi mumkin. O‘zgarishga to‘sqinlik qiladigan asosiy sabablardan biri, bu uning fe’l-atvoridagi o‘ziga xos xususiyatlar bilan bog‘liqdir. Odam qanchalik ulg‘aygan sari undagi o‘zgarish ham tez sodir bo‘ladi. Bu xususiyat bir vaqtning o‘zida odamda ham ichki ham tashqi muhit ta’sirida sodir bo‘ladi. Xulq-atvorning tashqi va ichki holatlarini tahlil qilish shunday savolni o‘rtaga chiqaradiki, agar xulq-atvor ichki omillar yordamida aniqlansa, unda o‘zgarish va rivojlanish uchun mavjud bo‘lgan imkoniyat har bir talaba uchun cheklangan bo‘ladi. Boshqa tomondan, agar xulq-atvor tashqi omillar yordamida aniqlansa, bu imkoniyatlar chegarasiz bo‘ladi. Bizning xulq - atvorimiz tashqi omillar ta’siri asosida o‘zgarib boradi, lekin ichki omillarni ham unutmash kerak. Agar inson xulq-atvori o‘zgaruvchan bo‘lsa, bunday holatda muhit shaxsning xulq-atvoriga katta ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Shuning uchun talabalarning xulq-atvorini o‘zgarishiga sabab bo‘ladigan omillarni chuqur o‘rganib chiqish lozim bo‘ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Амиров Д.А. Организационное поведение: Учебник. – М.: «Велби», 2006. – 280 с.
2. Балашов А.П. Теория организации и организационное поведение: Учебное пособие. – М.: ИНФРА-М, 2014. – 220 с.
3. Гибсон Дж.Л., Ивансевич Д.М., Донелли Д.Х. Организации: поведение, структура, протсессии. – М.: ИНФРА-М, 2000. – 256 с.
4. Gulyamova N.G. Tashkiliy xulq. Darslik. – Namangan: NamMTI, 2023. – 257 b.

**OLIY TA’LIM TIZIMIDA BO’LAJAK MENEJERLAR KASBIY
MOBILLIGINI RIVOJLANTIRISH – DOLZARB MUAMMO SIFATIDA**

Nizamova Muyassar Nuritdinovna

NamDU o’qituvchisi

Annotatsiya: *Bo’lajak menejerlar kasbiy mobilligini rivojlantirish va zamonaviy ta’lim talablari, qonuniyatlariga javob beradigan yuqori darajadagi nazariy va amaliy bilimlar berishni tashkil etish masalalariga innovatsion yondashilgan. Oliy ta’lim tizimida bo’lajak menejerlar kasbiy mobilligini innovatsion yondashuvlar asosida rivojlantirishga oid fikrlar bayon etilgan.*

Kalit so’zlar: *mobillik, bo’lajak menejerlar, talaba-yoshlar, mobillikni rivojlantirish, pedagogik mexanizmlar, didaktik imkoniyatlar, innovatsion yondashuvlar.*

Oliy ta’lim muassasalarida bo’lajak menejerlar kasbiy mobilligini rivojlantirishning pedagogik mexanizmlarini takomillashtirishda zamonaviy o’qituvchi nafaqat o’zining kasbiy mahorati, yuqori malaka darajasi, balki intellekti, innovatsion jarayonlardagi faol ishtiroki, axborotlarni tezkor topish, qayta ishlash, harakatchan va tashabbuskor bo’lishi zarur. Mazkur talablar pedagoglardan uzluksiz ravishda o’qish, bilimlarini rivojlantirish, o’zgarishlarga tezkor moslashish va qarorlar qabul qilish, missiyasini rostdashi hamda doimiy faol bo’lishini ifodalovchi kasbiy mobillikni o’zida rivojlantirish zaruriyatini belgilaydi.

So’nggi yillarda mobillik, pedagogik jarayonlarda mutaxassis kadrlarning kasbiy xususiyatlarini - mobilligini o’rganish bo’yicha ilmiy izlanishlar olib borish zaruriyati dolzarb masalalardan hisoblanadi. Ta’limning konseptual asoslarida kasbiy mobillikni o’zida rivojlantirgan pedagog mutaxassislarga nisbatan bir qator vaziflar qo’yilgani, ijtimoiy jamiyatning taraqqiy etishida va yoshlar t’lim-tarbiyasini to’g’ri tizimlashtirishni tashkil etish hamda boshqarishda bo’lajak menejerlarning kasbiy mobilligini rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etadi. Binobarin ushbu "mobillik", "mobil shaxs", "shaxsiy mobillik", "professional mobillik" [3, 206-210 b.] tushunchalarining aniq ishlab chiqilgan va o’zaro bog’langan to’g’ri tizimli uslubiy jihati yo’q. Shu bois bu masalaning hal qilinishida qiyinchiliklar mavjud.

Mobillik tushunchasi umumiy atama sifatida ko’plab tur va shakllarga, jumladan, ijtimoiy, akademik, madaniy, ijtimoiy-madaniy, kasbiy kabi an’anaviy ravishda mobilliklarga bo’linadi. Shubhasiz, bu tushunchalarning barchasi umumiy so’z mobillik bilan bog’langan. L.A.Amirovaning qayd etishicha, mobillik, asosan, faoliyatning namoyon bo’lishida o’rganiladi, biroq, integral xususiyat sifatida uni ikki jihatda – salohiyat va shaxsning haqiqiy harakatchanligi sifatida ko’rib chiqish mumkin. Mobillik har doim subyektning faoliyatida namoyon bo’ladi. Bu motivatsion komponentning rivojlanish dinamikasi bilan bog’liq bo’lib, ichki resurslarni safarbar qilishda namoyon bo’ladi. Ular: faoliyat, aqliy, irodaviy,

kognitiv-kontent, kompetensiya jarayonlariga asoslangan. Shuningdek, o‘z-o‘zini kasbiy mobillashtirish muhim xususiyat sanalib, potensial mobillik strukturasidagi bir qatorda biopsixologik komponentlarni: temperament, moslashuvchan shaxsiy xususiyatlar, motivatsion tayyorgarlik va ijodkorlikni aniqlaydi [2, 59-64 b.].

Kasbiy mobillikni tadqiq qilish, o‘rganish, uning ta’riflari, tarkibiy qismlari va uslubiy yondashuvlari xilma-xildir. Ilmiy manbalarda kasbiy mobillikni kasbiy rivojlanish bo‘yicha boshqa faoliyatga muvaffaqiyatli o‘tish yoki ish turini o‘zgartirish qobiliyati sifatida izohlangan. Bunday mobillik umumlashirilgan kasbiy texnikalar tizimiga ega bo‘lishni, ularni tegishli sohalarida har qanday vazifalarni bajarish uchun samarali qo‘llash qobiliyatini va yuqori darajadagi kasbiy bilimni, muammolarni hal qilishning maqbul usullarini tezkor tanlash hamda amalga oshirishga tayyorlikni anglatadi

Mobillik tushunchasi dastlab o‘tgan asrning boshlarida amerikalik sotsiolog olim P.A.Sorokin tadqiqotlarida uchraydi. Uning fikricha mobillik “insonning yoki ijtimoiy obyektning ma’lum bir ijtimoiy vaziyatdan boshqasiga ko‘chishi”ni ifodalaydi [4, 654-b.]. Tadqiqotchi individual va guruhli ijtimoiy mobillikni tadqiq qilish asnosida ularni vertikal va gorizontol turlarga ajratadi. Mazkur tushunchaning vujudga kelishini dunyo miqyosida inson maqomining o‘zgarishi bilan bog‘liq bo‘lgan jarayonlar sifatida ifodalash zaruriyati, deb qayd etadi. P.A.Sorokinning tadqiqotlari keyinchalik ko‘plab sotsiolog olimlar tomonidan davom ettirildi hamda mobillikning inson kapitalining boyishiga, uning shaxsiy rivojlanish, yangi bilimlarni egallashi va almashishi, tillarni o‘rganishi, madaniyatlararo ko‘nikmalarini rivojlantirishi orqali hayotda o‘z o‘rnini topishi va ish joyi bilan ta’minlay olish darajasida ko‘mak berishiga e’tibor qaratdilar. Ular, mobillik tushunishchasiga – ta’lim vositasi, sharti yoki omili sifatida qarash imkoni ekanligini ta’kidlaydi.

Professional o‘qitishda uzluksiz ta’limning mazmuni, tashkillashtirish asoslarini, ijtimoiy, iqtisodiy va siyosiy munosabatlarning tizim sifatida bir-biri bilan bog‘liq holda rivoj topish sharoitida inson omili, uning aql-zakovati, bilim, malaka, ko‘nikmalari, qadriyatlari asosiy muvofiqlashtiruvchi omil hamda vosita ekanligi toboro namoyon bo‘lmoqda. Binobarin, ushbu jarayonlar yangi tipdagi shaxs, komil insonni yangicha mehnat faoliyatini olib boradigan mutaxassis – pedagoglarni tarbiyalashni taqozo etadi. Bu ulkan va mas’uliyatli vazifa Respublikamizda pedagog kadr tayyorlaydigan o‘quv maskanlaridan innovatsion yondoshuv – tizimli yondoshuvni qo‘llab-quvvatlashni, bo‘lajak pedagog kadrlarning ta’lim-tarbiya jarayonida kasbiy mobilligini rivojlantirishni ta’minlashni talab etadi.

Hozirgi davrda ta’limni takomillashtirish va sifatini oshirish sharoitida pedagog kadrlarga qator talablar qo‘yilmoqda. Ular: yuqori darajadagi kvalifikatsiyaga ega bo‘lish va professionalizim; bilimlar, malakalar, ko‘nikmalarga va professional kasbga kerakli asosiy sifatlarga ega bo‘lish; professional mobillik, egiluvchanlik; o‘zgaruvchan hayotiy vaziyatlarda tezda moslashish malakasi; raqobatbardosh mutaxassisga xos xislatlar; mustaqil tanqidiy

fikirlashga qobiliyat, real hayotda qarama-qarshiliklarni payqash va ularni bartaraf etish yo‘llarini izlab topish malakasi, zamonaviy texnologiyalarni qo‘llay olish malakasi, olingan bilimlarni qayerda, qaytarizda ishlata bilish qobiliyati, ijodiy yangi g‘oyalar berish qobiliyati. Shuningdek, ijodiy tafakkurga egalik, axborotni to‘g‘ri ishlata bilish, guruhda faoliyat olib borish malakasi kabilardir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 11.09.2023 yildagi ««O‘zbekiston – 2030» strategiyasi to‘g‘risida»gi PF-158-sonli Farmon. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2023 йил 25 декабрдаги ПФ-214-сонли *Фармони тахририда – Қонунчилик маълумотлари миллий базаси, 29.12.2023 й., 06/23/214/0984-сон.*

2. Амирова Л.А. Диалектика биологического и социального в процессе формирования мобильной личности // Вестник ОГУ. 2004 № 1. – С. 59–64.

3. Nizamova M.N. Mobillikning turlari va talabalarda kasbiy mobillikni rivojlantirish. Pedagogika. – Toshkent, 2022. – 5-son. – B. 206-210.

4. Sorokin P.A. Social and Cultural Mobility. The free Press of Glencoe, Illinois. – 654 p. – URL: <https://archive.org/details/in.ernet.dli.2015.275737>.

**UMUMIY O’RTA TA’LIM MUASSASALARIDA BIOLOGIYA FANINI
ABU ALI IBN SINO TA’LIMOTLARI ASOSIDA O’QITISH
METODIKASINI TAKOMILLASHTIRISH - DOLZARB MUAMMO
SIFATIDA**

Tojiboyeva Sevara Xayrullayevna
Qo‘qon DPI o‘qituvchisi

***Annotatsiya.** Barkamol shaxs shakllanishida Abu Ali ibn Sino ta’limotlaridan samarali foydalanish va darsliklar mazmunini takomillashtirish uzluksiz ta’lim tizimining dolzarb muammolaridan sanaladi. O‘quvchilarga biologiya darslarida Abu Ali ibn Sino ilmiy merosidan foydalanish muhitini yaratish va amaliyotga joriy etishning pedagogik imkoniyatlari bo‘yicha taklif va tavsiyalar hamda fanning mavjud holatiga oid tahlillar keltirilgan.*

***Kalit so‘zlar:** ilmiy meros, pedagogik imkoniyat, fan, darslik, mazmun mohiyat, tahlil.*

Yosh avlod tarbiyasi va uning uzluksiz ta’lim olishiga qaratilgan ta’lim tizimi muhim bo‘g‘in hisoblanib, ushbu jarayonni yanada takomillashtirish zaruriyatining vujudga kelganligini qayd etgan holda, darsliklarni o‘rganish va tahlil qilish amaliy ahamiyat kasb etadi. O‘quvchilar dunyoqarashining turli shakllari haqidagi ilmiy baxs, muntazam davom etmoqda. Ko‘p asrlik milliy tariximiz shuni ko‘rsatadiki, inson ko‘p qirrali, murakkab mavjudot bo‘lgani uchun ruhiyat olamida dunyoqarashning barcha ko‘rinishlariga baho berishi, anglashi uchun birinchi navbatda **qadimiy ehtiyoj – komil insonni shakllantirish vazifalari dolzarbligiga ko‘ra, ayniqsa, muhimdir.**

Hozirgi davdada ta’lim-tarbiya ishiga kompleks yondoshuv yuksalib borayotganligi, barkamol shaxs shakllanishi bilan uzviy bog‘liqlik masalasi, ya’ni umumiy o‘rta ta’lim muassasalarida fanlarni o‘qitishda Abu Ali ibn Sino ta’limotlaridan samarali foydalanishni va darsliklar mazmunini takomillashtirishni taqazo qiladi. Qomusiy olim Abu Ali Ibn Sino ta’limotida inson tarbiyasi, uning kamoloti muhim o‘rin egallaydi. Muttafakkir ijodining pedagogik jihatlariga qiziqish mustaqillik yillarida yanada rivojlandi. Mamlakatimiz ta’lim sohasida o‘tkazilgan islohatlar natijasida allomaning asarlari bilan bevosita tanishish, ilmiy asosda o‘rganish imkoniyati vujudga keldi.

Biologiya darslarida Abu Ali ibn Sino ta’limotlaridan foydalanishning pedagogik imkoniyatlari asosida o‘quvchilarda ma’naviy, axloqiy, intellektual, ilmiy dunyoqarashini rivojlantirish jarayoni o‘zining sifat xususiyatlariga, tarkibiga, omillariga, shart-sharoitlariga, boshqarilishiga ko‘ra murakkabdir. U o‘quvchilarda Biologiya fanlarini o‘qitish davomida – madaniy, axloqiy, ma’naviy, intellektual, psixologik ko‘rinishlarini aks ettiradi. Shuningdek, Abu Ali ibn Sino ta’limotlari asosida tarbiyalanganlik, ta’lim olganlik, ma’lumotlilik va rivojlanganlik hamda ularning kelgusidagi faoliyati mobaynida alohida ahamiyatni kasb etadi.

Hozirgi davr Biologiya fani darsliklarini takomillashtirish bo'yicha Abu Ali ibn Sino ta'limotlaridan foydalanib o'qitish zaruratini taqozo etmoqda. Ta'limni ilmiy meroslar asosida takomillashtirishga yondashuv, o'quvchilarda bilim olish, tabiat va unga bo'lgan munosabat madaniyati hamda ilmiy dunyoqarashni rivolantirish imkoniyatini beradi. Shu bois tadqiqotimiz tahlililari asosida Biologiya fani darsliklarining mazmun mohiyatini takomillashtirishga oid quyidagicha taklif va tavsiyalar ishlab chiqildi.

Biologiya fani darsligida, xususan, 11-sinf o'quvchilari uchun) qayd etilgan «Ekologiya va hayot» deb nomlangan I bobiga tegishli 3-§. «Hayotning ekosistema darajasi xususiyatlari. Biogeotsenoz – biologik sistema» mavzusi: «Kitob ash-shifo» asaridagi «an-nabot» («O'simliklar») [2, 240-b.] qismida o'simliklarning turlari, paydo bo'lishi, oziqlanishi, o'simlik a'zolari va ularning vazifalari, ko'payishi hamda o'sish sharoitlari haqida yozadi; Biogeotsenoz turlarning hayotini ta'minlovchi biomassaning sintezlanishi; turlar soni doimiyligining boshqarilishi; biosistemaning barqarorligini ta'minlovchi moddalar va energiya oqimi hisoblanadi. «Tib qonunlari» asarining ikkinchi kitobidan: Ariq bo'ylarida, dala-bog'larda, sabzavot, ziravor ekinlari orasida o'sib yotgan zubturm eski yo'tal, yaralarni davolashda, oshqozon, me'da, o'n ikki barmoqli ichak kasalliklari, turli yiringli jarohatlarni davolashda benazir o'simlik ekanligi ta'kidlangan [3, 187-b.].

Maktab o'quvchilarida ma'naviy kamolot, bilimlar va o'ziga hos salohiyatni rivolantirish muhim ahamiyat kasb etadi. Bizga ma'lumki, insondagi betakror salohiyatni ro'yobga chiqarish inson rivojlanishining bosqichli va eng uzoq davom etadigan, izchillikni taqozo qiladigan davrdan, ya'ni sifatli ta'lim jarayoni bilan bevosita bog'liq bo'lgan voqeylikdan iborat. Ta'lim jarayonini takomillashtirish, sifatini oshirish, maktab ta'limi taraqqiyotidagi yangicha bosqichdagi yutuqlarni umumiy o'rta ta'lim jarayoniga, jumladan, Biologiya fani darslariga Abu Ali ibn Sinoning ilm-fan taraqqiyotiga qo'shgan ulkan hissasi va ilmiy merosiga oid fikrlarni tatbiq qilish zaruriyati vujudga keldi. Ular:

- Biologiya fanida o'rganiladigan mavzularga aloqador maxsus ilmiy adabiyotlar, ilmiy manbalar o'rganilib, ular mazmunini muntazam tahlil qilish;
- Abu Ali ibn Sinoning ilm-fan taraqqiyotiga qo'shgan ulkan hissasi va ilmiy merosiga oid fikrlarni umumta'lim maktablarining Biologiya fanini o'qitishga tatbiq qilish;
- Milliy o'zlikni anglashning o'sib borishi, vatanparvarlik, o'z vatani uchun iftixor tuyg'usining shakllantirish, boy milliy madaniy-tarixiy an'analarga, xalqimizning intellektual merosiga hurmatni shakllantirish;
- Umumta'lim maktablari doirasida o'qitiladigan Biologiya fani darsliklari va ularga doir o'quv qo'llanmalarini muntazam takomillashtirish zaruriyati mavjudligi bilan belgilanadi [4, 146-b.].

Umumiy o'rta ta'lim o'quvchilarini biologiya darslari jarayonida qadriyatlarni, an'nlarni, tariximizni, buyuk ma'naviy va moddiy, madaniy merosimizni asrashda konservativ, biroq jamiyatning iqtisodiy-ijtimoiy

rivojlanishida Abu Ali ibn Sinoning ilmiy merosidan, ta’limotidan foydalanib o’qitish maqsadga muvofiqdir. Ta’kidlash joizki, yosh avlod tarbiyasiga alloma ta’limotlarini singdirishga oid tavsiyalarning ishlab chiqilishi, muhitini yaratish va amaliyotga joriy samarali natijalarni beradi. Jumladan:

- Abu Ali ibn Sinoning ijodiy merosini chuqur o’rganish ishlarini tashkil etishda 10 va 11-sinf biologiya fani o’quv dasturlarini takomillashtirish;
- buyuk olim ilmiy merosiga oid adabiyotlarni tartibga solish va ularni nashr ettirish, Ibn Sino kutubxonasini rivojlantirish;
- buyuk mutafakkir ta’limotlari asosida sog’lom turmush tarzini targ’ib qilish, kitoblar, risolalar, jurnal nashr ettirish;
- maktab o’quvchilarining biologiya fani bo’yicha bilimlarini Abu Ali ibn Sino ta’limotlari asosida rivojlantiruvchi televidenie va radioda dasturlar ochish;
- o’quvchilar biologiya fani bo’yicha bilimlarini mustahkamlash uchun sinf va sinfdan tashqari darslarda Ibn Sino ta’limotlari singdirilgan tadbirlarni keng joriy etish;
- Ibn Sino ta’limotlari asosida umumiy o’rta ta’limni takomillashtirishga oid pedagogik tadqiqotlarni davomli olib borish zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO’YXATI:

1. Biologiya: Umumiy o’rta ta’lim maktablarining 10-sinfi uchun darslik: Tuzuvchilar: K.Saparov, I.Azimov, M.Umaraliyeva, U.Raxmatov, Z.Tillayeva, I.Abduraxmanova, E.Ochilov, S.Haytbayeva, L.Uralova . – T.: Respublika ta’lim markazi, 2022. – 200 b.
2. Biologiya: Umumiy o’rta ta’lim maktablarining 11-sinfi uchun darslik: 1-nashr /Mualliflar: A.G’afurov, A.Abdukarimov, J.Tolipova va.b. –T.: Sharq, 2018. – 240 b.
3. Murtozayeva M.M. Tabiatshunoslik darslarida O’rta Osiyo allomalarining ekologiyaga oid qarashlaridan foydalanishning pedagogik shart-sharoitlari. Diss. ped. fan. nom. – T.: 2007. – 187 b.
4. Tojiboyeva S.X. Abu Ali ibn Sino ta’limotlari asosida biologiya fanlarini o’qitish metodikasini takomillashtirish. Monografiya. – Toshkent: Ilm ziyo zakovat, 2021. – 146 b.

KASBIY MA’NAVIYAT BO’LAJAK O’QITUVCHINING SHAXSIY VA KASBIY RIVOJLANISHINING ASOSI

Mutallibjonov Ma’rufjon Mutallibjon o’g’li
ADU mustaqil tadqiqotchisi

Annotatsiya. Mazkur maqolada bo’lajak o’qituvchining kasbiy ma’naviyati shaxsiy va kasbiy rivojlanishning muhim asosi sifatida tahlil qilingan. Unda kasbiy ma’naviyatning ta’lim jarayonidagi o’rni, uni shakllantirishning metodologik asoslari va ta’sirchanligi yoritilgan. Shuningdek, maqolada o’qituvchining kasbiy ma’naviyatini rivojlantirish yo’llari va zamonaviy ta’limga moslashish usullari haqida fikr yuritiladi.

Tayanch so’z va tushunchalar: Kasbiy ma’naviyat, bo’lajak o’qituvchi, shaxsiy rivojlanish, kasbiy rivojlanish, ta’lim jarayoni, zamonaviy ta’lim.

Kirish. Bo’lajak o’qituvchining kasbiy ma’naviyati ta’lim jarayonining muhim tarkibiy qismi sifatida qaraladi. Zamonaviy ta’lim tizimida yuqori malakali va ma’naviy barkamol o’qituvchilarni tayyorlash jamiyat taraqqiyotining asosiy shartlaridan biri hisoblanadi. Jamiyatning ma’naviy yuksalishi, madaniy merosning asrab-avaylanishi va yangi avlodning axloqiy kamolotida o’qituvchining roli beqiyosdir. Bu jarayonda o’qituvchining kasbiy ma’naviyati, ya’ni uning kasbiy faoliyatidagi axloqiy qadriyatlar, shaxsiy fazilatlar va kasbiy bilimlar uyg’unligi muhim ahamiyat kasb etadi.

Jamiyatning yuksalishi va kelajakda liderlar hamda soha mutaxassislarining etishib chiqishi, asosan, ustozlar va ularning fidokorona mehnatiga bog’liq. Shu sababli, o’qituvchilik kasbining nufuzini oshirish eng muhim vazifalardan biri sanaladi. Davlatimizda o’qituvchilarning huquqlarini himoya qilish hamda kafolatlashga doir qonunlar qabul qilinib, ularning professional rivojlanishi uchun zarur shart-sharoitlar yaratish va mehnat huquqlarini himoya qilishga katta e’tibor qaratilgan. Prezidentimizning fikriga ko’ra, inson kapitalini rivojlantirish va kreativ avlodni tarbiyalash O’zbekistonning strategik maqsadlaridan biridir. Bu esa ta’lim tizimidagi pedagoglarning kasbiy faoliyatini yaxshilash, uzluksiz rivojlantirish hamda xalqaro tajriba va hamkorlikka asoslanishni talab qiladi. Ta’lim tizimining rivojlanishi jamiyatning barcha sohalaridagi muvaffaqiyatini ta’minlab, o’qituvchilar uchun yanada keng imkoniyatlar yaratmoqda.

O’tkir Hoshimov aytganidek, Inson shu qadar buyukki, uning fazilatlarini o’lchash dunyodagi eng baland tog’ning eng baland cho’qqisiga em aklab chiqish zahm ati bilan teng. Inson shu qadar tubanki, uning illatlarini o’lchash dunyodagi eng baland tog’ning eng baland cho’qqisidan emaklab tushish zahmati bilan teng. (O’. Hoshimov “Daftar hoshiyasidagi bitiklar”). Bundan tahlil qilishimiz mumkinki, O’tkir Hoshimovning so’zlari inson tabiatining murakkabligi va uning ichki olamidagi ziddiyatlarni chuqur anglatadi. Insonning buyukligini va tubanligini tasvirlashda tog’ning baland cho’qqisi misol sifatida keltirilishi bu

fikrlarni yanada jonli va tasirli qiladi. Fazilatlar, insonning yuksak axloqiy sifatlari, ma’naviy boyligi va ruhiy pokligini ifodalaydi. Bu fazilatlarini o’lchash tog’ning eng baland cho’qqisiga emaklab chiqishga o’xshatilib, ularning qanchalik qiyin va mashaqqatli ekanligini ko’rsatadi. Fazilatlar orasida halollik, adolat, mehr-oqibat, sabr-toqat va halollik kabi sifatlar mavjud. Bu sifatlar insonni buyuk qiladi va uni boshqa barcha mavjudotlardan ajratib turadi. Prezidentimiz ta’kidlaganidek, inson kapitalini rivojlantirish va kreativ yosh avlodni tarbiyalash – O’zbekiston o’z oldiga qo’ygan strategik vazifalardan biridir. Bu esa o’z navbatida, ta’lim tizimidagi o’qituvchilarning kasbiy faoliyatini yaxshilash va uzluksiz rivojlantirib borishni taqozo etadi. Ushbu vazifani uddalashda xalqaro tajriba va hamkorlik alohida ahamiyat ega.

Kasbiy ma’naviyat o’qituvchi faoliyatining samarasini belgilovchi muhim omillardan biri hisoblanadi. U quyidagi asosiy jihatlarida namoyon bo’ladi:

1. Shaxsiy rivojlanish: O’qituvchi o’zining ichki dunyosini boyitib, o’quvchilarga nafaqat bilim, balki ma’naviyatni ham ulashadi.
2. Kasbiy rivojlanish: Kasbiy ma’naviyat yuqori bo’lgan o’qituvchi ta’lim jarayonini samarali tashkil etadi.
3. Ijtimoiy mas’uliyat: Kasbiy ma’naviyat o’qituvchini jamiyat oldidagi mas’uliyatini anglashga undaydi.

Talabalar kasbiy ma’naviyatini rivojlantirish bugungi kunda ta’lim tizimining muhim yo’nalishlaridan biridir. Bu borada ko’plab xorijiy tajribalar va amaliyotlar mavjud bo’lib, ular talabalarni nafaqat bilimli, balki axloqiy va ma’naviy jihatdan ham rivojlantiradi. Quyida talabalar kasbiy ma’naviyatini rivojlantirish yuzasidan xorijiy tajribalarni aks ettirgan adabiyotlardan ba’zi misollar keltiriladi.

Sharq donishmandlarining “Kaloming belgilar kamoling” degan hikmati bor. Bu ibora insonning nutqi, so’zlari va gaplaridagi noziklik va aniqlik orqali uning ruhiy va ma’naviy kamolotini ifodalaydi. So’z inson hayotida muhim ahamiyatga ega, chunki u orqali inson o’z fikrlarini, his-tuyg’ularini va maqsadlarini ifodalaydi.

“Harvard universiteti tadqiqotlariga ko’ra, odamning ishga kirishi yoki ishda mavqei ko’tarilishida fe’l-atvorning o’rni 85 foiz, bilim va tajriba, bilgan raqam va dalillarning o’rni 15 foiz ekan”[1.28]. Haqiqatan ham, shaxsiy va kasbiy yuksalishning poydevori insonning fe’l-atvorida yotadi. Bu jarayon uning o’ziga xos xususiyatlarini, tarbiya olgan muhitini o’z ichiga oladi. Insonning turmush tarzi, uning o’ziga va atrofdagilarga munosabati bu omillar ta’sirida shakllanadi va o’zgaradi. Bu borada Axmad Yugnakiy “Yaxshi fe’l-atvor bilan yashagan inson o’zini yomon qiliqlardan saqlaydi” deb aytgan. Bundan bilishimiz mumkinki, yaxshi fe’l-atvor bilan yashash insonning shaxsiy rivojlanishiga va jamiyatdagi o’rniga katta ta’sir ko’rsatadi. Fe’l-atvor - bu insonning axloqiy qadriyatlari, odobi va harakatlariga asoslangan xulq-atvori. Yaxshi fe’l-atvorning asosi axloqiy qadriyatlar hisoblanadi. Bular halollik, adolat, hurmat, mehr-oqibat kabi sifatlarni o’z ichiga oladi. Bu qadriyatlar insonning hayotda to’g’ri yo’l tanlashiga,

harakatlarida ma’naviyat va axloqiylikni saqlashiga yordam beradi. Bular ijtimoiy munosabatlarda odobli bo’lish, boshqalarga hurmat bilan qarash, o’z-o’zini nazorat qilish kabi jihatlarni o’z ichiga oladi. O’z-o’zini nazorat qilish orqali inson hirs va nafslariga bo’ysunmaydi, ularni boshqaradi va zararli odatlardan uzoqlashadi.

Shaxsning xulq-atvor madaniyati uning axloqiy, estetik va ma’naviy qiyofasini tavsiflaydi. “So’zingizga vafo qiling, ishda qat’iyatli bo’ling. Sadoqat va samimiyatni saqlab qolmoq cho’qqining qorni ushlab qolishidek chiroylidir. Ezgulik uchun yaralgan yoki ezgulikdan mutlaqo mosuvo insonni ko’rmadim. Kimki ezgulikka intilar ekan, hamisha hurmatda bo’lur”[2.32] deb ta’kidlagan edi faylasuf Konfutsiy.

Andijon shahridagi Prezident maktabida “Kasbiy rivojlanish” dasturi 2021-2022-o’quv yilidan boshlab yo’lga qo’yilib, dastlabki faoliyat davridayoq amalga oshirilgan edi. Har juma kuni o’qituvchilar uchun umumiy kasbiy mahorat mashg’ulotlari tashkil qilinib, ilg’or pedagoglar o’z hamkasblariga mahorat darslarini o’tkazish tizimi joriy etilgan. Ushbu jarayonni boshqarish va “Kasbiy rivojlanish” dasturi doirasidagi mashg’ulotlarni tashkil etish bo’yicha o’quv ishlari bo’yicha direktor o’rinbosari mas’ul bo’lgan.

Umumiy mashg’ulotlar davomida TPR (total physical response), Kommunikativ (riddle) kabi metodlarning dars jarayonida qanday qo’llanishi hamda faol o’qitishni rivojlantirish uchun xalqaro tajribadan foydalanish masalalari muhokama qilingan. Biroq, umumiy mashg’ulotlar barcha o’qituvchilarni birdek qiziqтира olmaganligi sababli, yangi bilim va ko’nikmalarni rivojlantirish faoliyatini yo’lga qo’yishdan avval maktabning kasbiy rivojlanish ehtiyojlarini aniqlash zarur bo’ldi.

Shu sababli, o’qituvchilar va maktab ma’muriyati o’rtasida so’rovnomalar va interviyular o’tkazilib, o’quv jarayonidagi muammolar tahlil qilindi. Natijada, maktabning umumiy maqsadlariga mos holda kasbiy rivojlanish yo’nalishlari belgilandi.

Xulosa. Uzluksiz ta’lim tizimida ta’lim oluvchilarni kasb-hunarga yo’naltirish bugungi kunning eng dolzarb masalalaridan biri hisoblanadi. Chunki ta’limning mazkur yo’nalishi nafaqat yoshlarni jamiyatda o’z o’rnini topishga yordam beradi, balki mamlakatning ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotiga ham bevosita ta’sir ko’rsatadi. Zamonaviy sharoitda globalizatsiya, texnologiyalar rivoji va bozor iqtisodiyotining talablariga mos ravishda malakali kadrlar tayyorlash masalasi yanada muhim ahamiyat kasb etmoqda.

Kasb-hunarga yo’naltirishning asosiy maqsadi – yoshlarning qobiliyatlari, qiziqishlari va bozor talablariga mos ravishda to’g’ri yo’nalish tanlashiga ko’maklashishdir. Bu jarayon nafaqat o’quvchining shaxsiy rivojlanishiga hissa qo’shadi, balki uning iqtisodiy faolligi va jamiyatda ijtimoiy barqarorlikni ta’minlashda muhim omil bo’lib xizmat qiladi. Shu bilan birga, yoshlarni mehnat bozorining talablariga mos ravishda tayyorlash orqali mamlakatning iqtisodiy resurslaridan samarali foydalanishga erishiladi.

Hozirgi kunda uzluksiz ta’lim tizimida kasb-hunarga yo‘naltirish jarayonini takomillashtirish uchun qator chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. Jumladan, ta’lim jarayoniga zamonaviy axborot texnologiyalarini joriy etish, ta’lim oluvchilarning kasbiy qiziqishlarini aniqlash uchun maxsus testlar va so‘rovnomalar o‘tkazish, o‘quvchilarning kasbiy faoliyatga oid amaliy tajribaga ega bo‘lishini ta’minlash masalalariga e’tibor qaratilmoqda.

Shuningdek, xalqaro tajriba shuni ko‘rsatadiki, ta’lim oluvchilarni kasb-hunarga yo‘naltirishda maktab va oila hamkorligi, mahalliy hamda xorijiy kompaniyalar bilan amaliy aloqalarni yo‘lga qo‘yish, mentorlik dasturlarini rivojlantirish muhim o‘rin tutadi. Bu yo‘nalishlarni amalga oshirish orqali yoshlarning o‘z tanlagan yo‘nalishida muvaffaqiyat qozonishiga, jamiyatda o‘z o‘rnini topishiga va mamlakat taraqqiyotiga hissa qo‘shishiga erishiladi.

Xulosa qilib aytganda, uzluksiz ta’lim tizimida kasb-hunarga yo‘naltirishning samaradorligini oshirish – bu nafaqat ta’lim sifatini yuksaltirish, balki yosh avlodni muvaffaqiyatli kelajakka tayyorlashning kafolatidir. Bu jarayonni tizimli va uzviy yondashuv asosida tashkil etish mamlakatning raqobatbardoshligini oshirishda, barqaror iqtisodiy o‘sishni ta’minlashda va ijtimoiy hayotni yanada yaxshilashda katta ahamiyatga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Z. Zamonov, O. Maxmudov, Z. Islomov, D. Ro‘ziyeva, D. Rahimjonov, Sh. Sattorov, N. Ism atova, S. Akkulova, S. Sherm uxam edova, N. Xolm uxam edova, S. Madaliyeva, L. Mo‘minova, S. Zokirova - 8-sinf Tarbiya, darslik. - Toshkent: «Zamin nashr», 2020 yil. 28-bet.

2. Z. Zamonov, O. Maxmudov, Z. Islomov, D. Ro‘ziyeva, D. Rahimjonov, Sh. Sattorov, N. Ism atova, S. Akkulova, S. Sherm uxam edova, N. Xolm uxam edova, S. Madaliyeva, L. Mo‘minova, S. Zokirova - 8-sinf Tarbiya, darslik. - Toshkent: «Zamin nashr», 2020 yil. 32-bet.

3. Husayn Voiz Koshifiy. Futuvvatnomai sultoniyy yoxud javonmardlik tariqati. Fors tojik tilidan N.Komilov tarjimasi. T.: Abdulla Qodiriy nomidagi xalq meros nashriyoti, 1994.-B.26.

UZLUKSIZ TA’LIM TIZIMIDA TA’LIM OLUVCHILARNI KASBGA YO’NALTIRISHDA PEDAGOG MAHORATINING AHAMIYATI

Raximov Zokir Toshtemirovich

*Pedagogika fanlari doktori (DSc), Turon Fanlar Akademiyasining akademigi,
Renessans ta’lim universiteti professori*

Annotatsiya. *Maqolada ta’lim sohasini davr talablari asosida biladigan, o‘z kasbining bilimdoni, kelajakda yuksaltira oladigan va bu bilan o‘zi ham ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotni rivojlantira oladigan zamonaviy mutaxassislar pedagogik mahoratiga bevosita bog‘liq ekanligi, bundan tashqari innovatsion ta’lim texnologiyalarining tatbiqida maqsadni to‘g‘ri belgilash, kafolatli natijaga erishish, o‘quv jarayonida har bir talabaning individual va yoshga bog‘liq xususiyatlarini hisobga olish lozimligi e’tirof etilgan.*

Kalit so‘zlar: *mahorat, qobiliyat, ta’lim, jarayon, sifat, natija, samaradorlik, texnologiya, innovatsiya, maqsad, xususiyat, zarurat, shakllanish, rivojlanish.*

Oliy ta’lim muassasalarida kasbiy-pedagogik mahoratni shakllantirishning mazmunini takomillashtirishga doir qator ilmiy izlanishlar olib borilmoqda. Shu bilan birga, talabalarda kasbiy-pedagogik mahoratni shakllantirishning kasbiy faoliyat bilan identivligini ta’minlash, kasbiy salohiyatni jadal rivojlantirishga ahamiyat kasb etadi. Kasbiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirish, kasbiy faoliyatda samarali muloqot texnika va texnologiyasini qo‘llay olish malakasini shakllantirish muhim dolzarblik kasb etadi. Mamlakatimizda ijtimoiy sohani jadal rivojlantirish, pedagog xodimlar mahoratini oshirishning samarali mexanizmlarini ishlab chiqishga katta e’tibor qaratilmoqda. Bo‘lajak mutaxassislarning kasbiy bilim, malaka va tafakkurini zamonaviy texnologiyalar asosida rivojlantirish, ularda innovatsion tafakkur va salohiyatni shakllantirish muhim dolzarblik kasb etmoqda. Uzluksiz ta’lim tizimini yanada takomillashtirish, sifatli ta’lim xizmatlari imkoniyatlarini oshirish, mehnat bozorining zamonaviy ehtiyojlariga mos yuqori malakali kadrlar tayyorlash siyosatini davom ettirish dolzarb ahamiyatga ega.

Yaxlit pedagogik jarayonda inson shakllanishi, yoshlarni aqliy va axloqiy, ma’naviy barkamol bo‘lib kamol topishida ta’lim jarayonida uchraydigan muammolar va muammoli vaziyatlarning yechimlarini topish bevosita o‘qituvchi faoliyati, uning kasbiy mahoratiga bevosita bog‘liqdir. Aynan zamonaviy ta’lim tizimida o‘quv-tarbiya jarayoni sifatini yaxshilash, darsni samarali boshqarish va tashkil etish faoliyati o‘qituvchining ta’lim texnologiyalaridan ijodiy foydalana olish imkoniyatlariga asoslanadi [3].

Oliy ta’lim muassasalari pedagoglarining kasbiy mahoratlari haqida so‘z yuritishdan avval “mahorat” va “pedagogik mahorat” tushunchalarining mohiyati bilan tanishib olish maqsadga muvofiqdir. Mahorat (arabchadan olingan bo‘lib “mahorat” – mohirlik, ustalik, epchillik) – bir ish yoki faoliyatni yuksak darajada, hech bir qiyinchiliksiz, o‘ta mohirlik bilan bajarish. Pedagogik mahorat –

pedagogning pedagogik jarayonni tashkiliy, metodik, ruhiy va subyektiv jihatdan o‘ta mohirlik, ustalik bilan tashkil etish hamda boshqarish qobiliyati va malakasiga egaligi hisoblanadi [9].

Pedagogning mahorati bevosita kasbiy-pedagogik faoliyatda ko‘rinadi. Shu sababli u pedagogik jarayonning umumiy mohiyatini chuqur anglay olishi, bu jarayonda ustuvor ahamiyat kasb etadigan qonuniyatlardan xabardor bo‘lishi, pedagogik faoliyatni samarali tashkil etish mexanizmlarini puxta egallay bilishi lozim [2].

Ta’lim jarayonining faol ishtirokchisi bo‘lgan pedagogning pedagogik mahorati uning shaxsi, ish tajribasi, fuqarolik maqomi, mutaxassis sifatidagi mavqei, u tomonidan pedagogik texnikaning etarli darajada egallanganligi, kasbiy faoliyatning individualligidan dalolat beradi. O‘qituvchining kasbiy xususiyatlariga [4]: o‘z kasbini, bolalarni sevishi, ziyrakligi, hozirjavobligi, vazminligi, pedagogik nazokati, tasavvuri, qobiliyati, tashkilotchiligi, notiqlik madaniyati, chuqur va keng ilmiy saviyasi, kasbiy layoqatliligi, ma’naviy ehtiyoji va qiziqishi, intellekti, yangilikni anglay va qo‘llay olishi, kasbiy ma’lumotni muntazam oshirishga nisbatan intilishi va boshqa fazilatlari kiradi.

O‘qituvchining kasbiy pedagogik tayyorgarligi shartli ravishda quyidagi yo‘nalishlarda olib boriladi [1]: 1) O‘qituvchining shaxsiy fazilatlar bo‘yicha tayyorgarligi; 2) O‘qituvchining ruhiy – psixologik tayyorgarligi; 3) O‘qituvchining ijtimoiy – pedagogik va ilmiy – nazariy jihatdan tayyorgarligi; 4) O‘qituvchining maxsus va ixtisoslikka oid uslubiy bilimlarni egallab borishi.

Yana ta’kidlash joizki, pedagogik mahorat o‘qituvchi – tarbiyachi shaxsiy va kasbiy sifatlarining yig‘indisi bo‘lib, o‘qituvchi mahoratini shakllantirishni ta’minlovchi omillarni, pedagogik–psixologik, metodik bilimlarni doimiy egallab borishi lozim. Yuksak pedagogik mahoratni shakllantirishni ta’minlovchi omillar quyidagilar [5, 6, 7, 8]:

a) ixtisoslik bo‘yicha o‘quv predmetini, zamon, ilm–fan, texnika taraqqiyoti darajasida mukammal bilishi, uning boshqa o‘quv fanlari bilan o‘zaro aloqadorligini ta’minlash malakasiga ega bo‘lishi;

b) ta’lim oluvchilarning yosh, fiziologik, psixologik hamda shaxsiy xususiyatlarini hisobga olishi, ularning faoliyatini obyektiv nazorat qilishi va baholashi;

v) ta’lim jarayonini demokratlashtirish va insonparvarlashtirish asosida o‘z faoliyatini tashkil etishi;

g) o‘quv – tarbiyaviy jarayonni zamon talablari darajasida tashkil qilish uchun asosiy pedagogik– psixologik, metodik ma’lumotga ega bo‘lishi;

d) fanlarni o‘qitish jarayonida zamonaviy axborot texnologiyalari imkoniyatlaridan keng foydalanishni bilishi.

O‘qituvchining pedagogik mahorati kasbiy faoliyat davomida shakllanib boradi. Yuksak saviyali pedagogik kadrlar tayyorlashga nisbatan talablar, ularning malakasini oshirish va qayta tayyorlash tizimini takomillashtirish, o‘z kasbi bilan

uzluksiz taraqqiyotga moslasha oladigan o’qituvchining shakllanishi, bo’lajak o’qituvchi umummilliy mavqeining o’sib borishini ta’minlaydi [9].

Texnologiya deganda, subyekt tomonidan obyektga ko’rsatilgan ta’sir natijasida subyektda sifat o’zgarishiga olib keluvchi jarayon tushuniladi. Texnologiya har doim zaruriy vosita va sharoitlardan foydalanib, obyektga yo’naltirilgan aniq maqsadli amallarni muayyan ketma-ketlikda bajarishni ko’zda tutadi [10].

Yuqorida keltirilgan tushunchalarni o’quv jarayoniga ko’chiradigan bo’lsak, o’qituvchi (pedagog)ning o’qitish vositalari yordamida o’quvchi-talabalarga muayyan sharoitlarda ko’rsatgan tizimli ta’siri natijasida ularda jamiyat uchun zarur bo’lgan va oldindan belgilangan ijtimoiy sifatlarni jadal shakllantiruvchi ijtimoiy hodisa yoki boshqacha aytganda, o’qituvchi tomonidan o’qitish vositalari yordamida o’quvchilarga ta’sir ko’rsatish va bu faoliyat mahsuli sifatida ularda oldindan belgilab olingan shaxs sifatlarini shakllantirish jarayoni deb ta’riflash mumkin. Texnologiya tushunchasi regulativ (tartibga solib turuvchi) ta’sir etish kuchiga ega bo’lib, erkin ijod qilishga undaydi: samarador o’quv-bilish faoliyatining asoslarini topish; uni ekstensiv (kuch, vaqt, resurs yo’qotishga olib keladigan samarasiz) asosdan ko’ra intensiv (jadal), mumkin qadar ilmiy asosda qurish; talab etilgan natijalarni kafolatlaydigan fan va tajriba yutuqlaridan foydalanish; o’qitish davomida tuzatishlar ehtimolini loyihalash metodiga tayangan holda yo’qotish; ta’lim jarayonini yuqori darajada axborotlashtirish va zaruriy harakatlarni algoritmash; texnik vositalarni yaratish, ulardan foydalanish metodikasini o’zlashtirish va boshqalar.

Innovatsion texnologiyalardan foydalanishni amaliyotga joriy etish mumkin bo’lgan ma’lum pedagogik tizimning loyihasi hisoblanadi. Innovatsion texnologiya: ta’lim texnologiyasi, yangi pedagogik tajriba, yangi pedagogik texnologiya, zamonaviy pedagogik texnologiya, axborot texnologiyasi, yangi tajriba va ta’lim-tarbiya metodlari tushunchalarini qamrab oladi. Demak, pedagogik texnologiya didaktik vazifalarni samarali amalga oshirish, shu sohadagi maqsadga erishish yo’li bo’lib hisoblanadi [11].

Xulosa o’rnida shuni ta’kidlash joizki, umumiy mehnat bilan kasb ixtisosligi o’rtasida bevosita bog’liqlik mavjud. Chinakam kasbiy mohirlik darajasi shaxsning umumiy rivojlanishi bilan to’g’ridan – to’g’ri bog’liqlikda, aloqada bo’ladi. Zero, kasbni aniq tanlash, unga bo’lgan qiziqishni orttirish, mahoratli bo’lishni uyg’otadi. Mahoratli kasb egasining ma’naviy dunyosi boy, ishlash qobiliyati teran bo’ladi va u o’z kasbi yordamida o’ziga ham, boshqalarga ham katta foyda keltiradi. Shuning uchun kasbiy mahoratni shakllantirish, tarbiyalashga va nihoyat uni takomillashtirishga intilish, uni kerakli ma’lumotlar, axborot(bilim)lar, malakalar bilan to’ldirib borish shu kunning, qolaversa ta’lim islohotlarining dolzarb masalasidir.

Mazkur masalaning dolzarbligini pedagogik nazariya va tajriba yana qo’yidagi holat bilan isbotlaydi: pedagogik izlanish, ta’limiy o’qish, o’qitishning me’yoriy hujjatlari, darsliklar, qo’llanmalar, axborot vositalari, qanchalik

mukammallashgan bo‘lmasin, pedagogik amaliyot, ta’lim - tarbiya ishlarining muvaffaqiyati oxir oqibatda pedagog shaxsiga, uning kasb – kor mahoratiga bog‘liq.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Ochilov M. Yangi pedagogik texnologiyalar. Qarshi Nasaf, 2000. 80-b
2. Raximov Z.T. Innovatsion yondashuv professional ta’lim tizimi rivojlanishining muhim omili sifatida // Ta’lim, fan va innovatsiya. Ma’naviy-ma’rifiy, ilmiy-uslubiy jurnal. – Toshkent, 2021. – № 4. – 8-14 b.
3. Raximov Z.T. Oliy kasbiy ta’limda talabalar kasbiy kompetentligini rivojlantirish omillari // Toshkent davlat pedagogika universiteti Ilmiy axborotlari. Ilmiy-nazariy jurnal. – Toshkent, 2021. – № 8. – 4-11 b.
4. Raximov Z.T. Kasbiy kompetentlikni rivojlantirish kasb ta’limi jarayonining muhim vazifasi sifatida // Kasb-hunar ta’limi, Ilmiy-uslubiy, amaliy, ma’rifiy jurnal. – Toshkent, 2021. – № 3. – 48-54 b.
5. Raximov Z.T. O‘quv-bilish kompetentligi kasb ta’limining tayanch kompetensiyasi sifatida // Ta’lim va innovatsion tadqiqotlar. Xalqaro ilmiy-metodik jurnal. – Toshkent, 2021. – № 6. – 58-70 b.
6. Rakhimov Z.T. Development of students’ learning-knowing competence in vocational education // “Current research journal of pedagogics” – 2021. – Vol-11. P. 233-240. <http://masterjournals.com/index.php/crjp/issue/view/35>
7. Rakhimov Z.T. Personality-oriented educational technology as a factor in achieving educational effectiveness // Asian Journal of Multidimensional Research (AJMR) – Vol 10, Issue 10, October, – 2021. – P. 920-929. <https://tarj.in/images/download/ajmr/AJMR-OCTOBER-2021-FULL-JOURNAL.pdf>
8. Rakhimov Z.T. The importance of biological and psychophysiological factors in the development of educational and cognitive activities // ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal. – Vol. 11, Issue 10, October – 2021. – P. 1614-1623 <https://saarj.com/wp-content/uploads/paper/ACADEMICIA/2021/FULL-PDF/ACADEMICIA-OCTOBER-2021/10.241,%20Zokir%20Toshtemirovich%20Rakhimov.pdf>
9. Ракимов З.Т. Роль педагогического мастерства и инновационных технологий в повышении эффективности образования // Вестник науки и образования. Научно-методический журнал – Москва, 2021. – № 6(109). Часть 3. – С. 50-55.
10. Rakhimov Z.T. Innovative educational technologies as a factor of modernization of higher education // Models and methods for increasing the efficiency of innovative research a collection scientific works of the International scientific conference – Copenhagen: 2021. – P. 104-112.
11. Tolipov O‘., Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiyalarning tatbiqiy asoslari. – Toshkent: “Fan” nashriyoti, 2006 y.

**UZLUKSIZ TA’LIM TIZIMIDA XORIJIY TAJRIBADAN
FOYDALANISHNING O‘ZIGA XOS JIHATLARI**

Aripov Shokirjon Olimovich

**Farg‘ona davlat universiteti p.f.b.f.d (PhD) Pedagogika kafedrası katta
o‘qituvchisi**

***Annotatsiya:** Bu maqolada oliy ta’lim muassasalarida mutaxassislar tayyorlash sifatini ta’minlash muammosi va echimi, bugungi kunda oliy ta’lim muassasalarida ta’lim sifatini ta’minlash va nazorat qilishda xorij tajribalari asosida oshirish bo‘yicha takliflar berilgan.*

***Kalit so‘zlar:** Zamonaviy texnologiya, ilg‘or pedagogik texnologiya, axborot texnologiya, raqamli texnologiya, metod, virtual- stend, internet, xalqaro tajriba, kredit-modul tizimi, mamlakat, ta’lim, tajriba. xorijiy tajriba, ta’lim inspeksiyasi, tuzilma, xalqaro baholash.*

Malumki dunyodagi mavjud barcha jamiyatning kelajagi, taraqqiyoti ta’lim tizimining qay darajada taraqqiy etgani bilan belgilanadi. Shu boisdan ham, hozirda mustaqil taraqqiyot yo‘lidan ildam borayotgan davlatimizning uzluksiz ta’limni isloh qilish va takomilashtirish, yangi sifat bosqichiga ko‘tarish, unga ilg‘or pedagogik va axborot texnologiyalarini joriy qilish hamda samaradorligini oshirish davlat siyosati darajasiga ko‘tarilgani ham sir emas. Ta’lim-tarbiya jarayoni murakkab jarayon hisonlanadi. Uning murakkabligi shundaki, modernizatsiya sharoitida ta’limning samaradorligiga erishishdir, samaradorlikka erishish esa ko‘plab omillar, xususiyat va tendensiylar bo‘lishini talab etadi. Birinchi navbatda, ta’lim oluvchi va ta’lim beruvchida motiv shakllanganligi, ularning orasida o‘zaro munosabat faollik nuqtai nazaridan bog‘langanligi, ta’lim oluvchi yangi bilimlarni egallashga bo‘lgan ehtiyojini qondirishga harakatda bo‘lishi, ta’lim beruvchi esa darsni tashkil etishda uning mukammalligiga, to‘g‘ri tashkil etilishiga, metodika esa talabga javob beradigan darajada tuzilganligi kabi xususiyatlarni o‘zida mujassamlashtirgan bo‘lishi lozim. Yurtboshimiz tashabbuslari bilan yangi davrga qadam qo‘yilayotgan bir davrda keng fikrlash doirasiga ega, bilimlarni chuqur egallagan, o‘z sohasida etuk va davr talabiga javob beraoladigan shaxslarga bo‘lgan etibor va talab kuchayotgani yana bir karra, modernizatsiyalangan ta’limni va sifatli tashkil etilgan ta’limni joriy etish masalasini ko‘ndalang qilib qo‘yadi. Shu sababli ham, bilimdon, tashabbuskor, jamiyatda faol va o‘z mehnatida bilan dunyoni zabt etaoladigan shaxs shakllantirilishi lozim. O‘ylaymanki, hozirgi davr nuqtai nazaridan kelib chiqib bunday talablarga javob bera oladigan va yuqorida sanab o‘tilgan xususiyatlarni o‘zida mujassamlashtirgan shaxsni shakllantirishda quyida mezonlarni tashkil etilish muhim ahamiyat kasb etadi:

- Zamonaviy va ilg‘or ta’lim texnologiyalari
- Raqamli texnologiya
- zamonaviy va ilg‘or pedagogik texnologiya

▪ Xalqaro tajribalar

Avvalo ta’lim texnologiyalari haqidagi tushunchaga urg’u bersak, ta’lim texnologiyalari ta’lim tizimini konseptual asoslariga dalil keltirishdan, o’quv materiallarini tanlash va strukturalashdan, ta’lim modelini tanlashdan to ularni amalga oshirishgacha, ularning optimallik va samaradorlik darajasini baholashgacha loyihalashtirishdan tashkil topganligi uning tub mohiyatini ochib beradi. Vaholangki, optimallik va samaradorlik darajasini noan’anaviy usullarini ta’limga olib kerish va uning ilg’origini ta’minlash zamonaviy pedagogik texnologiyalarning tashkil etishga zamin yaratadi.

Yaponiya o’rta maktablarining saviyasi AQSH o’rta maktablari saviyasidan bir muncha yuqori turadi. Yuqoridagilardan ko’rinib turibdiki yaponiyada ta’lim tizimi ham shaklan, ham mazmunan yuksak uyg’unlik kasb etgan. Ibrat olsa, o’rgansa arziydigan jihatlari ko’p. E’tiborli yana bir tomoni – Yaponiyada faqat milliy an’analar bilan cheklanib qolmay jahondagi AQSH, Fransiya, Germaniya kabi taraqqiy etgan mamlakatlarning ilg’or pedagogik ish tajribalari ham ijodiy o’zlashtiril-gan. Bunday tajribalar Respublikamiz ta’lim tizimini yanada yuqori pog’onaga ko’tarishda qo’l kelishi shubhasiz. Amerika Qo’shma Shtatlari ta’lim tizimi: Amerikada o’rta ta’lim 12 yil bo’lib boshlang’ich o’rta va quyi maktablarga bo’linadi. Aksariyat qismi davlat maktablaridan iborat va ularda o’quvchilarning 88 foizi o’qiydi. Ta’lim muassasalarini davlat va shahar buyudjetlari moliyalashtiradi, Qo’shma shtatlarda yalpi ichki mahsulotning 7.5 foizi har yili ta’limga sarflanadi. 12foiz o’quvchilar xususiy maktablarga boradi, ularning moddiy resurslari ota-onalar, turli mablag’lar va xayriya mablag’lari hisobidan shakllantiriladi. Mamlakatlarda ta’lim maskanlari raqamlarga ega emas, ammo ular hududlar bo’yicha yoki mashhur kishilar nomi bilan ataladi. Odatda har bir sinf xonasi televizor va kompyuterga ega. Kompyuter sinflari yuqori tezlikdagi internetga ulangan. Amerikada nusxa ko’chirish uskunolari juda ko’p joylashtirilgan. Chunki o’qituvchi tomonidan o’quvchlarga deyarli barcha vazifalar bosma shaklda beriladi. Boshlang’ich maktabda har yil sinf o’qituvchisi o’zgaradi. Boshlang’ich sinflarda matematik bilimlarning hajmi Rossiya va Angliya maktablari darajasiga nisbatan biroz engilroq. Ko’paytirish jadvali 3-sinfdan boshlanadi. Amerika maktablaridagi o’ziga xos usullaridan biri har bir o’quvchining, “Hisobot kartasi”yuritilishidir. Unda o’quvchi 10 xil xatti -harakati bo’yicha baholanadi. Ota-onalar ushbu karta bilan tanishib borar ekan, farzandlariga oqsayotgan tomonlarini aniqlab, uni tuzatishga harakat qilishadi. Amerika pedagoglari haftasiga bir marta 1-3-sinf o’quvchilari uchun “Sevimli o’yinchoq” metodini qo’llashadi. Bu metodda bolalar o’yinchog’ini tariflaydi. Mazkur metodni qo’llashdan maqsad bolani uyatchanlikdan xalos bo’lishga, sinfdoshlari orasida erkin gapirishga o’rgatishdir. Amerikada ta’limni haddan ziyod demokratlashuvi talabalar bilimining puxtaligini tekshirish va nazorat qilishda qiyinchiliklar tug’diradi. Shu sababli boy moddiy baza va tajribaga ega bo’lgan davlatda butunlay savodsiz bo’lgan bolalar ham topiladi.

Albatta ta’limga har qanday yangilik, o’zgarish, jiddiy tahlillar, tajribalar asosida kirib keladi. O’zbekiston 2021-yilda PISA va PIRLS xalqaro baholash tizimida ishtirok etishi rejalashtirilgan. Bu sinovga barcha tayyorgarlik ko’rishi kerak. Ya’ni bu yilgi 3- sinf o’quvchilarimiz 2021-yilda 4-sinf bo’ladi. Bu o’quvchilarni mazkur jarayonga tayyorlash uchun xalqaro baholash tizimida ishtirok etib kelayotgan rivojlangan davlatlarning xalqaro tajribalari bilan o’rtoqlashishga to’g’ri keladi.

Xulosa o’rnida shuni aytish joizki o’quvchilarni mazkur jarayonga tayyorlash uchun xalqaro baholash tizimida ishtirok etib kelayotgan rivojlangan davlatlarning xalqaro tajribalari bilan o’rtoqlashishga to’g’ri keladi. O’quv muassasalarinig ta’lim dasturlari va boshqa ibratli jihatlari bizning ta’limga ham ko’chib bormoqda. Albatta ta’limga har qanday yangilik, o’zgarish, jiddiy tahlillar, tajribalar asosida kirib keladi va o’z natijasini ko’rsatadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Ikromov A.B., Mxmudov S.Y., Anorqulova G.M. Germaniya: Ta’lim, ilmfan metodik qo’llanma. Kasb mahorati jurnali -2004-yil. 2 son
2. A.Nosirov. Fransiyada ta’lim sifati qanday nazorat qilinadi? –“Boshlang’ich ta’lim” jurnali. 2019- yil. 12- son.
3. Aripov, S. O. (2020). Socio-psychological role and significance of the family in preparing children. In *Психологическое здоровье населения как важный фактор обеспечения процветания общества* (pp. 311-313).
4. Anorqulkova G., Karimov A. Xorijiy mamlakatlar ta’lim tizimining o’ziga xos yo’nalishi uslub va tahlili. Xalq ta’limi ilmiy metodik jurnali. 2017-yil. 3-son.
5. Boqiyeva M.T // Ta’lim sifati va samaradorligini oshirishda rivojlangan davlatlar tajribasidan foydalanish. // Xalqaro ilmiy-amaliy anjuman to’plami.

**RAQAMLI TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA TA’LIM
JARAYONIDA O’QITUVCHINING ROLI. QON VA UNING
VAZIFALARINI RAQAMLI TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANIB
TUSHUNTIRISHNING AHAMIYATI.**

Madina Imomova,

Qori Niyoziy nomidagi Tarbiya pedagogikasi instituti tayanch doktoranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada raqamli texnologiyalar yordamida qon tizimi va uning vazifalarini o’rganish imkoniyatlari ko’rib chiqiladi. Qon va uning tarkibi, vazifalari, organizmdagi roli haqida bilimlarni mustahkamlashda raqamli texnologiyalar, ayniqsa interaktiv darsliklar, 3D modellar, simulyatsiyalar va virtual laboratoriyalar kabi vositalardan foydalanishning ahamiyati ta’kidlanadi. Shuningdek, axborot texnologiyalarining ta’lim sohasidagi o’rni va bu vositalar orqali o’quvchilarning kasbiy mahoratlarini rivojlantirishdagi o’rni ham o’rganiladi.

Kalit so’zlar: Raqamli texnologiyalar, qon tizimi, ta’lim, interaktiv darsliklar, simulyatsiyalar, virtual laboratoriyalar, kasbga yo’naltirish.

Raqamli transformatsiya - biznes jarayonlarini, tashkiliy madaniyatni va mijozlar tajribasini yaratish yoki o’zgartirish uchun texnologiyalardan foydalanish jarayoni.

Hozirgi kunda O’zbekiston Respublikasining Prezidenti Sh.M.Mirziyoyevning 2019-yil 29-apreldagi “O’zbekiston Respublikasi xalq ta’limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to’g’risida”gi PF-5712-sonli Farmoniga binoan O’zbekiston Respublikasida umumiy o’rta va maktabdan tashqari ta’limni tizimli isloh qilishning ustuvor yo’nalishlarini belgilash, o’sib kelayotgan yosh avlodni ma’naviy-axloqiy va intellektual rivojlantirishni sifat jihatidan yangi darajaga ko’tarish, o’quv-tarbiya jarayoniga ta’limning innovatsion shakllari va usullarini joriy etish kabi chora-tadbirlar egallangan [1]. 2019-yil 29-apreldagi PF-5712-sonli Farmoniga asosan, O’zbekistonning umumiy ta’lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirishga qaratilgan islohotlar belgilangan. Ushbu farmon ta’lim sohasida tizimli islohotlarni amalga oshirish, o’quvchilarni ma’naviy-axloqiy va intellektual rivojlantirish, innovatsion usullarni joriy etish kabi chora-tadbirlarni o’z ichiga oladi. Shuningdek, ta’lim sifatini xalqaro talablarga mos ravishda yaxshilash va yosh avlodning dunyoqarashini kengaytirish maqsad qilinmoqda.

Bugungi kunda raqamli texnologiyalar ta’lim tizimida katta o’zgarishlar kiritmoqda. O’zbekistonning raqamli transformatsiya yo’li ta’lim sohasini ham qamrab olmoqda. Bu texnologiyalar o’quvchilarga yangi kasbiy ko’nikmalarni o’rgatishda imkoniyatlar yaratadi. O’qituvchilar esa, raqamli vositalarni samarali qo’llash orqali, o’quvchilarni zamon talablariga mos mutaxassislar sifatida tayyorlashda muhim rol o’ynaydi. Biroq, bu jarayonni muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun bir qator muammolarni hal qilish zarur.

Maktab tizimi – bu o‘qituvchilar, o‘quvchilar va ota-onalar o‘rtasida o‘zaro bog‘liq bo‘lgan murakkab ta’lim ekotizimidir. Raqamli texnologiyalar o‘quvchilarga sinfning to‘g‘ridan-to‘g‘ri chegaralaridan tashqarida ham ta’lim olish imkoniyatini taqdim etadi, bu esa ularga yangi bilimlar va tajribalarni o‘zlashtirishda ilhom berishi, rag‘batlantirishi hamda ta’limning samaradorligini oshirishi mumkin. Raqamli dunyo o‘quvchilarga faqat ilm olishni emas, balki turli virtual platformalarda hamkorlik qilishni, muammolarni hal qilishni, ma’lumotni qidirish va tahlil qilishni o‘rgatadi. XXI-asrda o‘quvchilar faqat o‘qish va yozish ko‘nikmalarini emas, balki raqamli texnologiyalar yordamida turli vazifalarni bajarish, kreativ fikrlash, tez va samarali qarorlar qabul qilish kabi muhim ko‘nikmalarni ham rivojlantirishi zarur. Raqamli texnologiyalar va vositalar yordamida o‘quvchilar nafaqat sinfdagi o‘quv jarayoniga, balki onlayn maydonlarda ham ta’lim olish imkoniyatiga ega bo‘ladi. Bu esa ta’lim innovatsiyalarini qo‘llab-quvvatlash, o‘quvchilarning qiziqish va motivatsiyasini oshirish, ular uchun turli kasblarga tayyorlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Bundan tashqari, raqamli texnologiyalar o‘quvchilarga kelajakda zarur bo‘lgan hayotiy ko‘nikmalarni, ya’ni o‘zini-o‘zi boshqarish, mustaqil ishlash, o‘zaro hamkorlik qilish va ijtimoiy mas’uliyatni rivojlantirishga imkon beradi. Bu omillar o‘quvchilarning muvaffaqiyatli va faol fuqarolar bo‘lib voyaga etishlari uchun zarurdir. Shu tarzda, raqamli texnologiyalar yordamida ta’lim jarayonini yanada samarali, interaktiv va kelajakda o‘zini o‘zi rivojlantira oladigan shaxslarni tayyorlashga yo‘naltirish mumkin.

Ushbu ekotizimda o‘qituvchilar muhim rol o‘ynaydi. Ular o‘quvchilar uchun ta’lim natijalarini qo‘llab-quvvatlashda ushbu tizimlarni qanday ishlab chiqish mumkinligini biladi. O‘quvchilarga ta’lim berish uchun o‘qituvchilar o‘qitish amaliyotida kasbiy rivojlanishga muhtojligi ta’kidlangan. OECD mamlakatlarida o‘rganilgan boshqa raqamli strategiyalar[2], davlat siyosatining muhimligi, o‘qitish va o‘rganishni yaxshilash va ta’lim beruvchilarni malakasini oshirish uchun maxsus raqamli strategiyalarni ishlab chiqishni ta’kidlaydi.

Raqamli texnologiyalarni muvaffaqiyatli qabul qilish va integratsiyaga erishish uchun o‘qituvchilarni etarli darajada qo‘llab-quvvatlash va malakasini oshirishga ehtiyoj mavjud [3]. Raqamli texnologiyalarni ta’limga muvaffaqiyatli integratsiya qilish uchun o‘qituvchilarning malakasini oshirish va ularga qo‘llab-quvvatlash zarur. Bu o‘qituvchilarga yangi texnologiyalarni o‘zlashtirish va samarali ta’lim berishga yordam beradi.

“Teaching and Learning International Survey” (TALIS) ma’lumotlariga ko‘ra, o‘qituvchilarning taxminan 60% o‘qitish uchun AKT bo‘yicha o‘rtacha yoki yuqoririvojlanish ehtiyojlarini qayd etgan. O‘qituvchilarning texnologiyadan foydalanish bo‘yicha boshlang‘ich tayyorgarligining etishmasligi o‘qituvchilarni o‘z ta’lim amaliyotlarida undan samarali foydalanishga tayyor emasligiga olib kelishi mumkin [4]. TALIS ma’lumotlariga ko‘ra, o‘qituvchilarning 60% i AKT bo‘yicha rivojlanish ehtiyojini bildirgan. Bu, o‘qituvchilarning texnologiyadan samarali foydalanish uchun boshlang‘ich

tayyorgarlik etishmasligini ko‘rsatadi, bu esa ta’lim jarayonida texnologiyalardan to‘liq foydalanishga to‘sqinlik qiladi.

Petersonning fikriga ko‘ra o‘qituvchilarni tayyorlashda aralash ta’limdan (onlayn va yuzma-yuz) foydalanish sinfda raqamli texnologiyadan foydalanishning ko‘payishiga olib kelishi mumkin [5]. Aralash ta’lim (onlayn va yuzma-yuz) usulidan foydalanish o‘qituvchilarni tayyorlashda sinfda raqamli texnologiyalardan samarali foydalanishni oshirishi mumkin. Bu usul o‘qituvchilarga raqamli vositalar bilan tanishib, ularni ta’lim amaliyotlarida qo‘llashni o‘rgatadi. O‘qituvchilar texnologiyalarni amaliy tarzda ishlatishni o‘rganib, sinfda ularni innovatsion va samarali tarzda qo‘llashga tayyorlanadi. Natijada, aralash ta’lim o‘qituvchilarni raqamli resurslardan ko‘proq foydalanishga undaydi va ta’lim jarayonini interaktiv hamda samarali qiladi.

Cheok va Vong o‘zlarining tahlillarida o‘qituvchilarning darsga munosabati, darsning samaradorligi ularning texnologiyalardan faol foydalanishi bilan chambarchas bog‘liqligini aniqladilar va: “muassasani o‘qitish, texnik va boshqaruv nuqtai nazaridan qo‘llab-quvvatlash o‘qituvchilarni yangi innovatsiyalarni o‘zlashtirishga undashda zarur bo‘lgan muhim omillardir” deb ta’kidladilar [6]. Bundan ko‘rinib turiptiki o‘qituvchilarning darsga munosabati va samaradorligi, texnologiyalardan faol foydalanish bilan bog‘liq. Ta’limni qo‘llab-quvvatlash va boshqaruv yordami, o‘qituvchilarni yangi innovatsiyalarni o‘zlashtirishga undashda muhim ahamiyatga ega.

Biologiya darslarida qon va uning vazifalarini tushuntirishda qanday foydalanishini ko‘rib chiqamiz.

Raqamli Ta’lim Vositalari va Metodlari Raqamli texnologiyalar yordamida ta’limning sifatini oshirish mumkin. O‘quvchilar kompyuterlar yordamida **virtual laboratoriyalar, simulyatsiyalar, 3D modellar** va boshqa interaktiv vositalardan foydalanib, qon tizimi va anatomiya haqidagi bilimlarni o‘rganishlari mumkin. O‘quvchilarga 3D modellar yordamida qon tizimini, yurakni va qon tomirlarini vizual ravishda o‘rganish imkoniyati taqdim etiladi.

Virtual va interaktiv darsliklar yordamida o‘quvchilarga anatomiya oid bilimlarni yanada qiziqarli va samarali o‘rgatish mumkin. Masalan, 8-sinf anatomiya fanida qon va uning vazifalarini o‘rganish jarayonini virtual 3D modellar orqali o‘tkazish mumkin. Bu usul orqali o‘quvchilar qonning tuzilishini, hujayralarini, tarkibini va har bir qismining qanday ishlashini ko‘rishlari mumkin.

Virtual laboratoriyalar raqamli texnologiyalarni ta’limga integratsiya qilishda samarali vosita bo‘lib xizmat qiladi. Bu laboratoriyalarda o‘quvchilar qonning kimyoviy va biologik jarayonlarini simulyatsiya qilishlari mumkin. Virtual laboratoriyalar orqali o‘quvchilar amaliyot o‘tkazish, qonni tahlil qilish va uning xususiyatlarini sinab ko‘rish imkoniyatiga ega bo‘ladi. O‘quvchilar kompyuterda qonning tarkibi va qon aylanish jarayonini o‘rganishda simulyatsiyalar yordamida aniq natijalar olishadi

Onlayn kurslar va **video darslar** raqamli texnologiyalar yordamida o‘quvchilarga anatomiyaning murakkab mavzularini oddiy va tushunarli shaklda

taqdim etishga imkon yaratadi. Tibbiy bilimlar, jumladan qonning tarkibi, funksiyalari va organizmdagi roli haqida video darslar, o‘quvchilarga o‘z vaqtida o‘rganish va qayta ko‘rib chiqish imkoniyatini beradi.

Onlayn kurslar va **video darslar** raqamli texnologiyalar yordamida o‘quvchilarga anatomiyaning murakkab mavzularini oddiy va tushunarli shaklda taqdim etishga imkon yaratadi. Tibbiy bilimlar, jumladan qonning tarkibi, funksiyalari va organizmdagi roli haqida video darslar, o‘quvchilarga o‘z vaqtida o‘rganish va qayta ko‘rib chiqish imkoniyatini beradi.

Raqamli transformatsiya va ta’lim tizimi Raqamli transformatsiya ta’lim tizimida nafaqat o‘quv dasturlari va metodikalarni, balki o‘quvchilarni kasbga yo‘naltirish jarayonlarini ham o‘zgartiradi. Hozirgi kunda raqamli texnologiyalar o‘quvchilarga ta’lim olish jarayonini ancha osonlashtirgan va ilmiy-tadqiqot ishlarini samarali amalga oshirishga yordam bermoqda. Raqamli vositalar orqali o‘quvchilarga kasbga yo‘naltirishning interaktiv shakllari, masofaviy ta’lim, online seminarlar va boshqalar orqali ta’lim olish imkoniyatlari yaratilmoqda.

Axborot texnologiyalari nafaqat o‘quvchilarga ta’lim berishda yordam beradi, balki ularga kelajakdagi kasbni tanlashda ham qo‘llaniladi.

O‘quvchilarga kasbga yo‘naltirish uchun maxsus onlayn testlar, o‘yinlar va viktorinalar orqali o‘z qiziqishlari va imkoniyatlariga mos kasbni tanlashda yordam beriladi.

O‘quvchilar internet orqali turli kasb sohalari, ularning talablari, imkoniyatlari va kasbga yo‘naltiruvchi dasturlar haqida ma’lumot olishlari mumkin.

Onlayn kurslar, ta’lim platformalari yordamida o‘quvchilar kasblarga tayyorlov kurslarini o‘tishlari mumkin. Misol uchun, **Coursera**, **Udemy**, **LinkedIn Learning** kabi platformalarda kasbiy kurslar va treninglar mavjud.

Xulosa

Raqamli texnologiyalar bizning kundalik hayotimizda, ish faoliyatimizda va ta’limimizda o‘zgarishlar kiritgan. Bu texnologiyalar tezkor ma’lumot uzatish, yanada samarali ish olib borish va yangi imkoniyatlar yaratishda muhim o‘rin tutadi. Raqamli texnologiyalarni hayotda muvaffaqiyatli qo‘llash, ularning foydalari va samaradorligini ta’minlashga yordam beradi.

Raqamli texnologiyalarni ta’limda qo‘llash o‘quvchilarga nafaqat zamonaviy bilimlarni taqdim etish, balki ularni kelajakda muvaffaqiyatli mutaxassislar bo‘lib etishishlariga yordam beradi. 8-sinf biologiya (odam va uning salomatligi) fanida qon va uning vazifalari haqida o‘rganish jarayonida raqamli vositalar, masalan, virtual laboratoriyalar, onlayn darslar, interaktiv simulyatsiyalar va testlar orqali o‘quvchilarga bilimlar berish, kasbga yo‘naltirishda samarali vosita bo‘lishi mumkin. Bu usullar o‘quvchilarning kasbiy yo‘nalishlarini aniqlashda va tibbiyot kabi muhim sohalarga qiziqish uyg‘otishda muhim ahamiyatga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 29 apreldagi PF–5712-son “O‘zbekiston respublikasi xalq ta’limi tizimini 2030-yilgacha

rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida” to‘g‘risidagi Farmoni.
<https://lex.uz/docs/4312785>

2. OECD (2021). What schools for the future? Schooling for tomorrow. OECD publishing, Paris.

3. G.Fransson, J.Holmberg, C.Westelius. The challenges of using head mounted virtual reality in K-12 schools from a teacher perspective. Education and Information Technologies, 25(4), (2020), p.3383–3404.
<https://doi.org/10.1007/s10639-020-10119-1>

4. C.Blackwell. Teacher Practices With Mobile Technology Integrating Tablet Computers Into The Early Childhood Classroom. Journal of Education Research, Oct. 7, 2013. p.231-255.

5. Peterson and McClay. Assumptions and Practices in Using Digital Technologies to Teach Writing in Middle-Level Classrooms across Canada, Literacy, Nov., 2012.<https://www.researchgate.net/publication/263192857>

HUNARMANDCHILIKNI RIVOJLANTIRISH ORQALI UZLUKSIZ TA’LIM TIZIMIDA ISH BILAN BANDLIKNI TA’MINLASH IMKONIYATLARI

Ergasheva Aziza Farmonovna
Buxoro davlat universiteti tayanch doktoranti

Annotatsiya. Ushbu maqolada hunarmandchilikni uzluksiz ta’lim tizimiga integratsiya qilishning samarali modellari tahlil qilinadi. Kolbning tajribaviy o’qitish modeli va kognitiv shogirdlik yondashuvi kabi nazariyalar asosida hunarmandchilikni o’qitishda amaliy tajriba va nazariy bilimlarni uyg’unlashtirish usullari ko’rib chiqiladi. Shuningdek, raqamli texnologiyalar va sun’iy intellekt yordamida shaxsiylashtirilgan o’quv yo’llarini yaratish orqali hunarmandchilikni o’qitishni takomillashtirish imkoniyatlari o’rganiladi.

Kalit so’zlar: hunarmandchilik, uzluksiz ta’lim, tajribaviy o’qitish, kognitiv shogirdlik, raqamli texnologiyalar, sun’iy intellekt, shaxsiylashtirilgan o’quv yo’llari.

Hunarmandchilik jamiyatning madaniy va iqtisodiy rivojlanishida muhim o’rin tutadi. Uzluksiz ta’lim tizimida hunarmandchilikni o’rgatish nafaqat an’anaviy bilimlarni saqlash, balki zamonaviy talablar bilan integratsiyalashgan holda sohaning rivojlanishini ta’minlash uchun ham zarurdir. Xalqaro tajriba shuni ko’rsatadiki, hunarmandchilikni o’qitish samaradorligini oshirish uchun innovatsion yondashuvlar va zamonaviy texnologiyalarni qo’llash katta ahamiyatga ega [1,34-b.]. Ushbu maqolada hunarmandchilikni uzluksiz ta’lim tizimiga integratsiya qilishda xalqaro tajribalarning samarali modellari, ularni O’zbekistonda qo’llash imkoniyatlari va kutilayotgan natijalar tahlil qilinadi.

Hunarmandchilikni uzluksiz ta’lim tizimiga integratsiya qilishda asosiy muammo amaliy ko’nikmalarni nazariy bilimlar bilan uyg’unlashtirishdir. Tadqiqotda Kolbning tajribaviy o’qitish modeli va kognitiv shogirdlik yondashuvi kabi nazariyalar asosida hunarmandchilikni o’qitish usullari tahlil qilinadi. Shuningdek, raqamli texnologiyalar va sun’iy intellekt yordamida shaxsiylashtirilgan o’quv yo’llarini yaratish orqali hunarmandchilikni o’qitishni takomillashtirish imkoniyatlari o’rganiladi.

Kolbning tajribaviy o’qitish modeli o’quvchilarga amaliy tajriba orqali o’rganish imkoniyatini beradi. Ushbu model hunarmandchilik o’qitishida faol ishtirokni rag’batlantiradi va nazariy bilimlarni amaliyot bilan bog’lashga yordam beradi [2,75-b.]. Misol uchun, Yevropadagi hunarmandchilik maktablari Kolb modelidan foydalanib, talabalarni real loyihalarga jalb qilish orqali o’rgatadi. O’zbekistonda ushbu yondashuvni qo’llash hunarmandchilik markazlari va kasb-hunar kollejlari negizida amaliy mashg’ulotlarni tashkil etish imkonini beradi.

Kognitiv shogirdlik yondashuvi ustoz-shogird munosabatlariga asoslangan bo’lib, murakkab hunarmandchilik ko’nikmalarini o’rgatishda qo’llaniladi [3,40-

b.]. Bu yondashuvda ustozlar amaliy ko‘nikmalarni namoyish qiladi, o‘quvchilar esa mustaqil ravishda ushbu ko‘nikmalarni rivojlantiradi. Hindistonda ushbu yondashuv orqali an’anaviy hunarmandchilikni yangi avlodga o‘rgatish muvaffaqiyatli amalga oshirilmoqda. O‘zbekistonda ham tajribali hunarmandlarni jalb qilish orqali shogirdlik dasturlarini rivojlantirish imkoniyati mavjud.

Raqamli texnologiyalar va sun’iy intellekt yordamida o‘quvchilarning ehtiyojlariga moslashtirilgan o‘quv yo‘llarini yaratish mumkin [4,102-b.]. Ushbu yondashuv o‘quvchilarning qiziqishlari va o‘rganish uslublariga mos materiallar va tajribalarni taqdim etishga yordam beradi. Malayziyada AR/VR texnologiyalari yordamida hunarmandchilik o‘qituvchilarining tajribasini boyitish va o‘quvchilarni jalb qilish amaliyoti yo‘lga qo‘yilgan. O‘zbekistonda ham onlayn hunarmandchilik platformalarini yaratish va raqamli texnologiyalarni joriy etish orqali ta’lim jarayonini optimallashtirish mumkin.

Hunarmandchilik jamiyatning madaniy va iqtisodiy rivojlanishida muhim o‘rin tutadi. Uzlüksiz ta’lim tizimida hunarmandchilikni o‘rgatish nafaqat an’anaviy bilimlarni saqlash, balki zamonaviy talablar bilan integratsiyalashgan holda sohaning rivojlanishini ta’minlash uchun ham zarur. Xalqaro tajriba shuni ko‘rsatadiki, hunarmandchilikni o‘qitish samaradorligini oshirish uchun innovatsion yondashuvlar va zamonaviy texnologiyalarni qo‘llash katta ahamiyatga ega. Ushbu 1-jadvalda hunarmandchilikni uzluksiz ta’lim tizimiga integratsiya qilishda xalqaro tajribalarning samarali modellari, ularni O‘zbekistonda qo‘llash imkoniyatlari va kutilayotgan natijalar tahlil qilinadi.

1-jadval.

Hunarmandchilikni uzluksiz ta’lim tizimiga integratsiya qilish bo‘yicha xalqaro tajribalar va O‘zbekistonda qo‘llash imkoniyatlari

Model	Xalqaro tajriba tavsifi	O‘zbekistonda qo‘llash imkoniyatlari	Kutilayotgan natijalar
Tajribaviy o‘qitish modeli	Kolbning tajribaviy o‘qitish modeli o‘quvchilarga amaliy tajriba orqali o‘rganish imkoniyatini beradi. Hunarmandchilik o‘qitishida faol ishtirokni rag‘batlantiradi va nazariy bilimlarni amaliyot bilan bog‘laydi (TANDF	Hunarmandchilik markazlari va kasb-hunar kollejlari negizida amaliy mashg‘ulotlar tashkil etish. Kolb modeliga asoslangan integratsiyalashgan o‘quv dasturlarini ishlab chiqish.	O‘quvchilarning amaliy ko‘nikmalari rivojlanadi, hunarmandchilikka qiziqish ortadi, ishga tayyor malakali hunarmandlar soni oshadi.

**“RAQAMLI TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA TA’LIM OLUVCHILARNI KASBGA
YO’NALTIRISH: MUAMMOLAR, YECHIMLAR” mavzusida respublika ilmiy-amaliy
konferensiyasi, 2024-yil 10-dekabr**

	ONLINE).		
Kognitiv shogirdlik yondashuvi	Ustoz-shogird munosabatlariga asoslangan yondashuv murakkab hunarmandchilik ko‘nikmalarini o‘rgatishda qo‘llaniladi. Ustozlarning amaliy ko‘nikmalarni namoyish etishi va o‘quvchilarning mustaqil mashqlarni rivojlantirishi rag‘batlantiriladi.	Tajribali hunarmandlarni jalb qilish orqali shogirdlik dasturlarini rivojlantirish. Hunarmandchilikni saqlashga qaratilgan davlat va nodavlat hamkorlik dasturlarini tashkil etish.	O‘quvchilar an’anaviy hunarmandchilikni chuqur o‘rganib, uni zamonaviy bozor talablariga moslashtirish imkoniyatiga ega bo‘ladi. Mahalliy madaniyatni saqlash va yangi ish o‘rinlarini yaratishga xizmat qiladi.
Raqamli texnologiyalar va sun’iy intellekt yordamida shaxsiylashtirilgan o‘quv yo‘llari	Raqamli texnologiyalar o‘quvchilarning ehtiyojlariga mos materiallar va tajribalarni taqdim etadi. Sun’iy intellekt o‘quv jarayonini optimallashtirish imkonini beradi (FRONTIERS).	Onlayn hunarmandchilik platformalarini yaratish. O‘quv jarayonida AR/VR texnologiyalari va sun’iy intellektni joriy qilish. Shaxsiylashtirilgan o‘quv rejalari ishlab chiqish.	O‘quvchilarning individual ehtiyojlari hisobga olinib, ularning bilim olish sifati oshadi. Hunarmandchilik bo‘yicha raqamli tajribalar yangi texnologiyalar bilan uyg‘unlashadi va sohani raqamli transformatsiya qilishga xizmat qiladi.

Muallif ishlanmasi.

1-jadvalda uchta asosiy model, jumladan Kolbning tajribaviy o‘qitish modeli, kognitiv shogirdlik yondashuvi va raqamli texnologiyalar yordamida shaxsiylashtirilgan o‘quv yo‘llari ko‘rib chiqilgan. Ushbu modellarning xalqaro tajribasi, O‘zbekistonda qo‘llash imkoniyatlari va kutilayotgan natijalari batafsil tahlil qilinadi. Har bir model o‘ziga xos yondashuvni talab qilsa-da, ularning umumiy maqsadi hunarmandchilikni ta’lim tizimiga muvaffaqiyatli integratsiya qilishdan iborat.

Xulosa qilib aytadigan bo’lsak, hunarmandchilikni uzluksiz ta’lim tizimiga samarali integratsiya qilish uchun xalqaro tajribalarni mahalliy sharoitlarga moslashtirish zarur.

Tajribaviy o’qitish modeli amaliy mashg’ulotlarni nazariy bilimlar bilan birlashtirish orqali hunarmandchilikka qiziqishni oshiradi [2,75-b.]. Kognitiv shogirdlik yondashuvi esa ustoz-shogird an’anasini tiklash va malakali hunarmandlarni tayyorlash uchun samarali vosita hisoblanadi [3,40-b.]. Raqamli texnologiyalar va sun’iy intellekt yordamida shaxsiylashtirilgan o’quv yo’llarini joriy etish o’quvchilarning bilim olish jarayonini sezilarli darajada yaxshilaydi [4,102-b.].

O’zbekistonda ushbu yondashuvlarni qo’llash orqali ta’lim tizimi raqobatbardoshligini oshirish, hunarmandchilik sohasida yangi avlodni tayyorlash va madaniy merosni saqlash imkoniyatlari kengayadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO’YXATI.

1. Design of digital environments to enhance handicraft co-learning. (2023). Retrieved from (tandfonline.com).
2. Applying Cognitive Load Theory to eLearning of Crafts. (2022). Retrieved from (mdpi.com).
3. Cognitive apprenticeship. (2023). Retrieved from (en.wikipedia.org).
4. Crafting personalized learning paths with AI for lifelong learning: a systematic review. (2024). Retrieved from (frontiersin.org).
5. Эргашева, А. (2023). Роль государственных привилегий в поддержке ремесел. центр научных публикаций (бухду. уз), 36(36).
6. Эргашева, А. (2021). Globalashuvning hunarmandchilik istiqboliga ta’siri. Центр научных публикаций (buxdu. uz), 8(8).

**RAQAMLI TA’LIM MUHITIDA BOSHLANG‘ICH SINIF
O‘QUVCHILARINING MANTIQIY TAFAKKURINI SHAKLLANTIRISH**

Abrorxonova Kamolaxon Abrorxon qizi

*Boshlang‘ich ta’lim pedagogikasi kafedrasi mudiri, Pedagogika fanlari bo‘yicha
falsafa doktori(PhD), dotsent*

Kamolova Nodirabegim Lutfullo qizi

*Nizomiy nomidagi TDP Uning Boshlang‘ich ta’lim fakulteti, Boshlang‘ich ta’lim
yo‘nalishi talabasi*

Annotatsiya: Mazkur maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini mantiqiy fikrlashga o‘rgatish, mantiqiy tafakkurini shakllantirish, ta’lim jarayonida mantiqiy fikrlashni shakllantirishning o‘ziga xos xususiyatlari, mantiqiy tafakkurni shakllantirishning bugungi kundagi ahamiyati va raqamli ta’lim muhitida mantiqiy tafakkurni shakllantirishning zamonaviy usullari haqida fikr yuritilgan.

Kalit so‘zlar: raqamli ta’lim, mantiqiy fikrlash, mantiqiy tafakkur, boshlang‘ich sinf, shakllantirish, dunyoqarash, mavhumlashtirish, tasvirlash, metod, tushuncha.

Bugungi kunda butun dunyoda ta’lim sifatini oshirish va malakali kadrlar tayyorlash masalasi alohida ahamiyat kasb etmoqda. Zamon talablariga javob bera oladigan, har tomonlama qobiliyatli, zamonaviy fan va texnika yangiliklaridan xabardor, o‘zining kreativ yondashuviga ega va mantiqiy va tanqidiy fikrlash ko‘nikmalarini o‘zida shakllantirgan kadrlar haqiqiy ehtiyojga aylanmoqda. Ushbu ehtiyoj YUNESKO tomonidan qabul qilingan 2030-yilgacha xalqaro ta’lim kontsepsiyasida “Butun hayot davomida sifatli ta’lim olishga imkoniyat yaratish” dolzarb vazifa sifatida ham o‘z aksini topgan. Bu esa butun dunyoda ta’limning yangi nazariyalarini ishlab chiqishni va shu sohada turli tadqiqotlar olib borishni talab qilmoqda.

Boshlang‘ich sinf inson hayotining eng muhim bosqichlaridan biridir. Aynan shu davrda bolaning dunyoqarashi tafakkuri shakllanadi, rivojlanadi. Zamonaviy texnologiyalar taraqqiyot etayotgan bu davrda o‘quvchilarning tafakkurini, ayniqsa, mantiqiy fikrlash qobiliyatini shakllantirish muhim ahamiyatga ega. Tafakkur — inson aqliy faoliyatining yuksak shakli, obyektiv voqelikning ongda aks etish jarayonidir. Mantiqiy tafakkur esa insonning analiz qilish, solishtirish, xulosa chiqarish va muammolarni echish qobiliyati sanaladi.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida mantiqiy tafakkurni shakllantirish nafaqat matematika darslarida, balki boshqa fanlar, o‘yinlar va mashg‘ulotlar davomida ham shakllana boradi. Ta’lim jarayonida o‘quvchilar bilimlar sistemasini, o‘quv ko‘nikmalari va malakalarini egallash orqali o‘zlarining bilim fondlarini ko‘paytiradilar, shuning bilan birga ilmiy tushunchalarning tub ma’nosi ular ongiga singa boradi. Bu ishlarning hammasini izchillik bilan ketma – ket, bir tekis amalga oshirish uchun o‘quvchi ma’lum darajada bilimlar va ko‘nikmalarni egallagan, qolaversa tafakkur formalari va mantiqiy fikr yuritish qoidalarini

o‘zlashtirib olgan bo‘lishlari kerak. Mantiqiy tafakkur albatta o‘z-o‘zidan shakllanib qolmaydi. O‘quvchilarni mantiqiy fikrlashga o‘rgatishning ham o‘ziga xos usul va metodlari mavjud. Bugungi kunda o‘quvchilarning mantiqiy va tanqidiy ya’ni kritik fikrlashini oshirish maqsadida maktab darsliklarida ham, 4K modeli asosida ishlab chiqilgan topshiriqlar va texnologiyalar aks ettirilgan. Shuningdek, mantiqiy fikrlashni shakllantirishda quyidagilar ham ahamiyatlidir:

1. O‘yinlar va mantiqiy mashqlar
2. Matematik masalalar va topshiriqlar
3. Savol-javob o‘yinlari va muhokamalar
4. Hikoyalar va matn tahlili

O‘yinlar va mantiqiy mashqlar dars mashg‘ulotlari davomid va darsdan tashqari mashg‘ulotlarda qo‘llanishi mumkin. Misol uchun mantiqiy jumboqlar echish o‘quvchilarning tafakkurini tiniqlashtiradi va tezligini oshiradi. Mashg‘ulotlarda turli ta’limiy o‘yinlar tashkil etish va ularning asosida mantiqiy jumboqlar bo‘lishi kerak. Matematik masala va topshiriqlar esa bu yo‘ldagi eng mashhur va doimiy usul hisoblanadi. matematika darslarida o‘quvchilarga tezkor matematik savollar berish, yoki jumboqlarga echim qidirish orqali ham maqsadga erishish mumkin. Shuningdek, ijtimoiy mavzularda suhbatlar tashkil etish, muammoli vaziyatlarni yaratish va shu muammoga echim qidirish orqali ham shakllantirish mumkin. bugungi kunda ta’lim tizimida ommalashib borayotgan yana bir usul bu matnlarni tahlil qilishdir. Ilmiy, badiiy va shu kabi matnlar berib ular asosida topshiriqlar tizimini ishlab chiqish, matndagi mantiqiy bog‘liqlik, ma’no-mazmunni aniqlash orqali ham mantiqiy tafakkurni shakllantirish mumkin. bundan tashqari ham har bir vaziyat va jarayonlarda o‘quvchilarga mantiqiy fikr yuritishni, har bir ishda va topshiriqda mantiqiy izchillik bo‘lishi zarirligini uqtirish lozim. Aslini olganda, atrofimizdagi hech bir voqea-hodisalar mantiqsiz mavjud bo‘la olmaydi. Mantiqiy tafakkurning zarurligi shu jihatidan ham muhimdir.

Hozirgi kunda boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining aqliy tafakkuri juda yuqori , chunki ular axborot texnologiyalari davrida o‘tib kelayotgan avlod hisoblanadi. Lekin aynan axborot texnologiyasi tufayli ba’zi o‘quvchilar diqqatni yaxshi jamlay olmaydi, aniq va mazmunli fikrlay olmaydi, o‘z fikrini erkin bayon qila olmaydi. Raqamli ta’lim muhitida o‘quvchilarning mantiqiy tafakkurini shakllantirish bir muncha qulayliklar yaratadi. Sababi zamonaviy texnologiyalar vositasida o‘quvchilarning tafakkurida narsa va hodisalarni jonlantirish mumkin, bu esa ularning ko‘proq tasavvuri kengayishi va tezroq, aniq fikrlashiga imkon yaratadi.

Muxtasar aytganda, raqamli ta’lim muhitida boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining mantiqiy tafakkurini shakllantirish davomiy va murakkab jarayon. Buning uchun ta’lim mazmunining har bir sohasiga mantiqiyli kirib borishi zarur. Dars mashg‘ulotlari davomida qo‘llaniladigan texnologiyalar, o‘yinlar va metodlar bu jarayonda bir vosita bo‘lib xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. “2030-yilgacha rivojlanish strategiyasi”.

2. “Raqamli ta’lim muhitida bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining mantiqiy kompetentsiyalarini rivojlantirish”-maqola. Olimov Baxriddin. 2023-y, 376-b.
3. “Proceedings of International Conference on Educational Discoveries and Humanities Hosted online from Plano” jurnali. “Raqamli ta’lim muhitida boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining tafakkur tezligini shakllantirish” Abrorxonova Kamolaxon, Kamolova Nodirabegim. 2023-y, 136-b.
4. Khandamova Feruza Bakhodirovna. (2023). Teacher’s speech: giving instruction to learners in foreign language classes. Proceedings of International Conference on Educational Discoveries and Humanities, 2(7), 6–10. Retrieved from <https://econferenceseries.com/index.php/icedh/article/view/2226>.
5. Ta’lim va rivojlanish tahlili onlayn ilmiy jurnali . “ Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida mantiqiy fikrlashni rivojlantirishning ahamiyati” O‘rinova Nilufar ,Toshmatova Muzdaifa. 2024-yil, 255-b.

**RAQAMLI TARBIYA JARAYONIDA TARIX DARSLARIDA
O‘QUVCHILARNI KASBGA YO‘NALTIRISH**

A.I.Saydaliyev.

*Qori Niyoziy nomidagi Tarbiya pedagogikasi milliy instituti “Milliy
tarbiyaning raqamli pedagogik ta’minoti” ilmiy-tadqiqot bo‘limi katta ilmiy
xodimi*

Annotatsiya. Maqolada raqamli tarbiya jarayonida, xususan tarix darslarida yosh avlodni kasbga yo‘naltirish muammolari ochib berilgan. Tarix darslarida yoshlarni kasb tanlash ko‘nikmalarini shakllantirish, kasbga muhabbat tuyg‘usini oshirish masalalariga e’tibor qaratilgan.

Tayanch so‘zlar: tarbiya, kasbga yo‘naltirish, kasb-hunar, o‘qituvchi, o‘quvchi, ota-ona, kommunikativ, shogird, tarbiya jarayoni.

O‘quvchi yoshlarni ta’lim-tarbiya jarayonlarida kasbga yo‘naltirish o‘ziga xos bir an’ana shaklida turli xil usullarda amalga oshiriladi:

- 1) ota-onadan meros o‘tuvchi kasb-hunar an’anasi;
- 2) ustoz-shogirdlik an’anasi;
- 3) fan darslaridagi olingan bilim va ko‘nikmalar orqali;

Azaldan millatimizda aksariyat hollarda kasb-hunar ota-onadan farzandlarga meros bo‘lib o‘tgan. Nafaqat oilalar, balki hatto mahallalar ham birorta kasb-hunarga ixtisoslashgan. Tarixga nazar soladigan bo‘lsak, masalan XX asr boshlarida Toshkentda ko‘nchilar, kulollar, egarchilar, beshikchilar, o‘qchilar, kosiblar mahallalari bo‘lgan. Bunday mahallalarda o‘sgan yoshlar odatda shu kasbni ham sohibi bo‘lib etishishgan.

Xalqimiz orasida ustoz-shogird an’anasi ham keng tarqalgan. Azaldan har bir ustozning shogird tanlash sinovlari turlicha bo‘lgan. Masalan, ustozga shogirdlikka bola olib kelishsa, u bolaning qo‘liga bir cho‘p yoki o‘lovni tutkazishgan. Agar bola cho‘pni erga suqsa – bog‘bon, cho‘pni ot qilib minsa – chavandoz, cho‘pni qarichlab o‘lchasa – sotuvchi, cho‘pni tanbur qilib chalsa – tamburchi (musiqachi) bo‘lar ekan. Xalqimizda shu kabi bir qancha odatlar borki, bularning negizida yoshlarni kasbga yo‘naltirish, halol rizq topishga targ‘ib qilish, mehnatga rag‘bat uyg‘otish yotadi.

Ta’lim jarayonlariga nazar soladigan bo‘lsak kasb tanlash maktab bitiruvchilari hayotidagi muhim va mas’uliyatli bosqich bo‘lib, kasbiy faoliyat sohasini aniqlash bu – ijtimoiy doira, turmush tarzi, mehnat muhiti va boshqalar bo‘yicha inson kelajagini belgilab beruvchi asosiy omillardan biri. Kasbga yo‘naltirish ishlari o‘quvchilarni o‘zini-o‘zi anglashga va kasbiy rivojlantirishga qaratilgan pedagogik faoliyat bo‘lib, hozirgi va kelajakning o‘zaro ta’sirini ta’minlashga qaratilgan chora-tadbirlar majmuidir.

Tarix darslarida kasbga yo‘naltirishda quyidagi maqsad va vazifalarga ham e’tibor qaratgan holda darslarni tashkil etish ham maqsadga muvofiqdir.

- o‘quvchilarni zamonaviy kasblar mazmuni bilan tanishtirish;

- o‘quvchilarga o‘z individual qobiliyatlarini o‘rganish, ularni zamonaviy kasblar talablari bilan uyg‘unlashtirish imkoniyatini berish;

- zamonaviy fan yutuqlaridan to‘g‘ri foydalanish va bu bo‘yicha dasturiy materiallarni tahlil qilish va tizimlashtirish.

Ushbu maqsad va vazifalarni amalga oshirishda tarix darslari ma’lumotlaridan unumli foydalanish, o‘tmishdan saboq olish, bugungi kunimiz bilan qiyosiy tahlil qilish muhim bo‘lib kelajak rejalarni tuzishda keng foydalanish mumkin. Bularning natijasida o‘quvchilarda ongli ravishda kariyera qarorlarini qabul qilishga tayyorligini oshirish mumkin bo‘ladi.

O‘quvchilarni o‘qitish va kasbga yo‘naltirish, amaliy va axloqiy-psixologik tayyorgarlik darajasini oshirish bugungi kunning eng dolzarb masalalaridan biridir.

Kasb tanlashda ta’lim oluvchilar tomonidan hayotda o‘z o‘rnini belgilashda ularning ta’lim jarayonida turli mutaxassisliklarga kasbiy yo‘nalganligi muhim rol o‘ynaydi.

Ko‘pgina maktab o‘quvchilari yaqin kelajakda malakali ishchilar mutaxassisliklari bo‘yicha mehnat qilishlari kerak, shuning uchun ularning aksariyati ommaviy ishchi kasblariga yo‘naltirilishi kerak. Ma’lumki, maktab yillari ongli ravishda kasb tanlashga qiziqishning shakllanishining asosiy bosqichi hisoblanadi. Bu jarayonlarda ham o‘quvchi yoshlardan turli uslubda qiziqishlari o‘rganiladi. Shuning uchun biz maktab o‘quvchilarini kasbga yo‘naltirish muammosi bilan shug‘ullanamiz, bunda turli usul va metodlardan foydalanamiz. Masalan qaysi kasbni egallamoqchiligi haqida rasm chizib berish.

Tarix darslarining materiali kasbiy faoliyat turlarining xilma-xilligini tushunishga yordam beradi, o‘quvchi tanlovning to‘g‘riligini tasdiqlash uchun sharoit yaratadi, ta’limni individuallashtirishning eng muhim vositasi hisoblanadi, individual ta’lim trayektoriyasini belgilash imkoniyatini ochadi, tadqiqotchi, tahlilchi, ekspert, kommunikativ muloqot ko‘nikmalarini rivojlantirishda muhim rol o‘ynaydi.

Ko‘pincha 6-sinf tarix darslarida Qadimgi dunyo tarixini o‘rganishda biz kasbga yo‘naltirilganlikni rivojlantirish uchun immersiya usulidan foydalanamiz.

Ushbu usuldan foydalangan holda biz o‘z oldimizga quyidagi vazifalarni qo‘yamiz:

- tarixiy liboslar, niqoblar, vaziyatlarni o‘rganish orqali o‘z-o‘zini tarbiyalash va kasbga tayyorlash uchun dastlabki qadamlar tashlashning real imkoniyatini taqdim etish;

- o‘tmishdagi kasblar haqida ma’lum bilimlar berish va ularni zamonaviy kasblar bilan taqqoslash;

- mazkur kasblarning ijtimoiy, ekologik, texnologik va psixologik jihatlarini ochib berish;

- mehnatga ijobiy munosabatni shakllantirish;

- mustahkam kasbiy qiziqishlarni va to‘g‘ri asoslangan kasbiy niyatlarni shakllantirish.

Shunday psixologik qulay sharoit yaratish kerakki, bunda o‘quvchi o‘tmishdagi kasblar mavzusi bilan bog‘liq tarixiy bilimlar orqali ularni o‘zida his qilish (masalan turli o‘yinlar vositasida o‘ynash) va zamonaviylari bilan taqqoslash imkoniyatiga ega bo‘lsin.

Beshinchi sinf o‘quvchisining etarli darajada bilish faolligi tez charchab qolishi bilan birgalikda uning ta’lim olishi va rivojlanishiga jiddiy to‘sqinlik qiladi. Tez charchash esa ish qobiliyatini yo‘qotishga olib keladi. Shuning uchun 5-6-sinf bolalari yoshiga qarab darslarda ishlash metodlari va texnologiyalarini tanlash juda muhimdir. “Cho‘kish” metodi tarixiy materialni o‘rganishni idrok etishni buzmasdan, uni tarix darslarida qo‘llash uchun mos keladi, shu bilan birga o‘quvchilarning yuqori ish motivatsiyasi va darsda psixologik qulaylikni saqlab qoladi.

Endi 6-sinf darsligi asosida kasbga oid mavzu va ma’lumotlarni qisqacha ko‘rib chiqamiz.

1. Dars mavzusi: "Gretsiya me'morlari, haykaltaroshlari, aktyorlari" Biz siz bilan qadimgi Afina muhiti va voqealariga sho'ng'idik, endi esa, keling, tasavvur qilaylikki, biz hammamiz - bular qadimgi Afina aholisi, lekin oddiy aholi emas, balki shaharni bunyod etgan odamlar: me'morlar, haykaltaroshlar, aktyorlar.

2. Dars mavzusi: "Finikiyalik dengizchilar"
Tasavvur qiling, finikiyalik ustalar shahri - Bobilga tushib qoldingiz. Ko'z oldingizda o'zingiz yasagan durdonalar: kemalar, zeb-ziynatlar, atirlar va matolar. O'zingiz ega bo'lgan mahoratni ulashing. Guruhlaringiz oldida qadimiy lavhalar yotibdi: ularga kemalar qurish (1-guruh), bezaklar yaratish (2-guruh), chiroyli matolar va atirlar tayyorlash bo'yicha o'zingiz ega bo'lgan sifatlar va mahoratni yozing

3. Dars mavzusi: "Qadimgi misrliklarning yozuv va bilimi"
Tasavvur qiling, siz Qadimgi Misrda kotiblarning shogirdisiz, siz birinchi bosqich talabasisiz. Haqiqiy professional bo'lish uchun o'quvchilar qanday sifatlarga ega bo'lishlari va o'z kasblarida qanday qoidalarga amal qilishlari kerak?

4. Dars mavzusi: "Afina maktab va gimnaziylarida"
O'zingizni palestra o'qituvchisi yoki o'quvchisi deb tasavvur qiling. Sizningcha, siz qanday fazilatlarga ega bo'lishingiz kerak?

Tarixni o‘rganish orqali biz nafaqat tarixiy faktlar va voqealar bilan tanishamiz, balki kasblarga nisbatan ijobiy va kognitiv munosabatni shakllantiramiz, professionalizm va mahorat nima ekanligini tushunamiz va o‘quvchilar tarix darslarida o‘rganish uchun taklif etilgan kasblar, mashg‘ulotlardan "namuna" olishlari mumkin.

O‘quvchilar bilan kasbga yo‘naltirish ishlari ta’lim-tarbiya jarayonining ajralmas qismi bo‘lib, o‘quvchilarda to‘g‘ri kasbiy tanlov qilish ko‘nikmasini shakllantirishga qaratilgan.

Kasbga yo‘naltirish tadbirlari, tarix va jamiyatshunoslik darslarida kasbga yo‘naltirish kompetensiyasini shakllantirish tufayli ko‘plab o‘quvchilar o‘zlarining

kasbiy o‘z-o‘zini belgilashlariga jiddiyoq munosabatda bo‘la boshlaydilar, dastlabki, ko‘pincha tasodifiy tanlovdan voz kechadilar.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Sagdullayev, A. Tarix. Qadimgi dunyo 6-sinf: umumiy o‘rta ta’lim maktablarining 6-sinfi uchun darslik / A. Sagdullayev, V. Kostetskiy. - Tuzatilgan va to‘ldirilgan beshinchi nashr. - Toshkent.: «Yangiyo‘l poligraf servis», 2017.192 b.
2. <https://uz.wikipedia.org/wiki/Hunarmandchilik>
3. Махмудов А. Х., Абдурахмонов З. Б. Таълимда замонавий рақамли технологияларидан фойдаланишнинг ютуқлари ва муаммолари //Academic research in educational sciences. – 2021. – Т. 2. – №. CSPI conference 3. – С. 97-99.

OLIY HARBIY TA’LIM MUASSASALARI KURSANTLARINI KASBIY FAOLIYATGA TAYYORLASHDA RAQAMLI TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA MA’NAVIY TARBIYANING AHAMIYATI

**Xushvaktov Babur Muxitdinovich – O‘zbekiston Milliy universiteti
mustaqil tadqiqotchisi, polkovnik**

***Annotatsiya.** Ushbu maqolada **uzluksiz ma’naviy tarbiya** konsepsiyasini amalga oshirishning ustuvor yo‘nalishlaridan biri aholining farzand tarbiyasi bo‘yicha bilimlarini, pedagogik madaniyatini oshirish, fuqarolarni uzluksiz ma’naviy tarbiyaning samarali usullari va amalga oshirish shakllari masalalariga bag‘ishlangan.*

***Kalit so‘zlar:** **uzluksiz ma’naviy tarbiya**, konsepsiya bosqichlari, pedagogik algoritmlar, tarbiya mexanizmlari va tamoyillari.*

**Har qanday mustaqil davlat mustahkam ma’naviy poydevorga
ega bo‘lgandagina yuksak taraqqiyotga erisha oladi.**

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev

Milliy davlatchiligimiz va o‘zligimiz timsoli bo‘lgan ona tilimizni rivojlantirish bu borada eng muhim yo‘nalish bo‘lib qoladi. Keyingi paytda qabul qilingan farmon va qarorlar asosida madaniyatimiz va san’atimiz rivoji yangi bosqichga ko‘tarilmoqda. Mamlakatimizda diniy-ma’rifiy sohalar rivojiga ham alohida e’tibor qaratilmoqda. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “2022-2026 yillarda Yangi O‘zbekistonni rivojlantirish to‘g‘risida”gi Qarori bilan O‘zbekistonni rivojlantirishning ettita ustuvor yo‘nalishi doirasidagi 5-yil davomida joriy etish bo‘yicha muhim ishlar belgilangan.

Rejalashtirilgan islohotlar samaradorligini rivojlantirish maqsadlariga erishish darajasiga muvofiq “Harakatlar strategiyasidan rivojlanish strategiyasi sari” tamoyili asosidagi islohotlarning uzluksizligi va uzviyligini ta’minlash uchun oliy harbiy ta’lim muassasasida keng sharoitlar yaratilmoqda.

Vazirlar Mahkamasining qarori bilan Uzluksiz ma’naviy tarbiya konsepsiyasi tasdiqlandi. Uzluksiz ma’naviy tarbiya konsepsiyasini amalga oshirishning ustuvor yo‘nalishlaridan biri aholining farzand tarbiyasi bo‘yicha bilimlarini, pedagogik madaniyatini oshirish, fuqarolarni uzluksiz ma’naviy tarbiyaning samarali usullari va amalga oshirish shakllari bilan muntazam tanishtirib borish hisoblanadi.

***Konsepsiyaning maqsadi** – yosh avlodda mustaqil hayot uchun zarur ijtimoiy ko‘nikma va fazilatlarni yoshiga mos, bosqichma-bosqich shakllantirish asosida yuksak fazilatli, barkamol avlodni voyaga etkazishdan iborat.*

***Konsepsiya to‘rtta bosqichni qamrab oladi:** birinchi bosqich: oilalarda (homila davri, bola tug‘ilgandan 3 yoshgacha bo‘lgan davr); ikkinchi bosqich: maktabgacha ta’lim 3-6 (7) yoshgacha bo‘lgan davr; uchinchi bosqich: umumiy o‘rta ta’lim 6 (7)-10 yoshgacha boshlang‘ich sinf, 11-17 (18) yosh; to‘rtinchi bosqich: ishlab chiqarishda faoliyat ko‘rsatayotgan va band bo‘lmagan, shuningdek, o‘rta maxsus kasb-hunar va OTM tizimidagi yoshlar.*

O‘zbekistonda Islom sivilizatsiyasi markazi qurildi. Ushbu betakror majmua xalqimizning asrlar davomida jahon sivilizatsiyasiga qo‘shgan ulkan hissasini namoyon etadi. Imom Moturidiy ilmiy-tadqiqot markazini tashkil etish borasida boshlagan sa’y-harakatlarimiz ham mana shu xayrli ishlarning uzviy davomidir.

Xalqimizning umrboqiy an’analarini o‘zida mujassam etgan milliy urf-odatlarimizdan: salomlashish, to‘y, oila tutish, farzandni tarbiyalash, ota-onani hurmat qilish, salomatlikni saqlash, ilm olish, nonni e’zozlash, kiyim ma’daniyatini bilish va o‘rganish, tabiatni va atrof muhitni muhofaza qilish, milliy bayramlar va marosimlarni o‘tkazish har biri buyuk maktabdir. Ajdodlarimiz qoldirgan ma’naviyat xazinasidan bahra olib, yoshlarimizni ham bahramand etish va ular ongini ma’nan boyitish ma’naviyatlikning eng yuksak ko‘rinishidir. Bizning an’analarimiz, urf-odatlarimizni keng targ‘ib qilish imkoniyatiga ega bo‘lgan qutlug‘ yangi O‘zbekistonda yashamoqdamiz. Asl tariximizni ilmiy asosda aytib beradigan davrdamiz. Mazkur ilmiy meros asosida milliy qadriyatlarimizni barcha el-yurtimiz fuqarolariga, ayniqsa, yoshlarga ongiga singdirish tizimini yaratib va ushbu tizimni muntazam tashkil qilib borish lozim va targ‘ibotning eng ta’sirchan usullari va mexanizmlarini joriy etish kerak.

Ushbu maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalarni amalga oshirish kerakligi belgilangan: ma’naviy-axloqiy tarbiyani baholashning ilmiy asoslangan indikatorlarini ishlab chiqish; tarbiyaning homiladorlik davridan boshlanib voyaga etgunga qadar davom etadigan, tadrijiylik va uzluksizlik tamoyillariga asoslangan metodikasini ishlab chiqish va hayotga tatbiq etish; bola tarbiyasida milliy va zamonaviy pedagogikaning ilg‘or yutuqlaridan samarali foydalanish; tarbiyalanuvchilar bilan birga tarbiyachilarning ham bilimi va malakasini muntazam oshirib borish; ma’naviy tarbiyani shakllantirishda oila, mahalla va ta’lim muassasalari, shuningdek, ommaviy axborot vositalari va boshqa ijtimoiy tuzilmalar o‘rtasida samarali hamkorlik mexanizmini yo‘lga qo‘yish; ma’naviy tarbiyaning tadrijiy rivojlanish va uzluksizlik tamoyillariga asoslanishi.

Maqsad – bola tug‘ilmasidan boshlab to 25 yoshgacha vaqt davomida uning ma’naviyati, yoshiga mos ko‘nikma va malakalar, kompetensiyalarining kutilayotgan aniq darajasini kafolatli ta’minlashning ilmiy asoslangan dasturiy-metodik ta’minotini tashkil etish. Konsepsiyaga ko‘ra, uzliksiz ma’naviy tarbiya tizimi oila, maktabgacha, umumiy o‘rta ta’lim muassasalarida yoshlarni bosqichma-bosqich, uzliksiz ma’naviy tarbiyalash natijadorligini kafolatlashga qaratilgan pedagogik operatsiyalar, vositalar, metodlar zanjiridir. Ushbu tizimda vositalar emas, balki u yoki bu fazilat, ijtimoiy malakani shakllantirishda kafolatlangan natijaga erishishning pedagogik algoritmlari rejalashtirilishi nazarda tutilgan.

Yosh avlodning uzluksiz tarbiyasi quyidagi mexanizm asosida amalga oshiriladi: oilada; maktabgacha ta’lim muassasalarida; umumiy o‘rta ta’lim maktablarida; o‘rta maxsus, professional ta’lim muassasalarida; oliy ta’lim muassasalarida; jamoatchilik guruhlarida. Bu mexanizm milliy etalon shaklini olgan. Eng asosiysi tarbiya jarayonida quyidagi tamoyillarga asoslanadi: milliy

qadriyatlar ustuvorligi; umuminsoniy qadriyatlarga tayanuvchanligi; insonparvarlik; demokratlik.

Mazkur tamoyillar O‘zbekiston tarbiya konsepsiyasining negizini tashkil etadi.

Prezidentimiz dunyo mintaqalaridagi qonli to‘qnashuv va nizolarga to‘xtalib, yurtimizda tinchlik-osoyishtalikni mustahkamlash, turli xavf-xatarlarga qarshi kurashni kuchaytirishimiz shartligini, bu kurashning oddiy, har birimiz amal qila oladigan yo‘llarini ham ko‘rsatib berdi. Ya’ni **“... har birimiz bu masalaga befarq bo‘lmasdan, o‘z bolamizni, o‘z uyimiz, o‘z mahallamizni o‘zimiz asraydigan bo‘lsak, men ishonaman, bunday balo-qazolar hayotimizdan albatta yiroq bo‘ladi”**.

Demak, tarbiya masalasi muntazam kun tartibimizda turishi ta’kidlanmoqda. Umumta’lim maktablarida “Tarbiya” fani joriy etilishi ham shundan, aslida. Maqsad yoshlar ma’naviyatini boyitish, buzg‘unchi g‘oyalarga qarshi mafkuraviy immunitetni shakllantirish, ularning ong va xulqlarini bunyodkor, ezgu ishlarga yo‘naltirishdan iboratdir. Vaqt, asrlar, yillar o‘tadi. Avlodlarimizning ta’limi, tarbiyasi, qadriyatimizni bilish darajasi, har bir farzandning tafakkuriga javobgarlik masalasi bizning hammamizni zimmamizdaligini unutmaylik. Yangi O‘zbekistonni bunyod etishga munosib hissa qo‘shgan barcha insonlarni kelgusi avlodlar doimo minnatdorlik va g‘urur bilan eslaydi.

Davlatimiz rahbari o‘tkazgan videoselektor yig‘ilishidagi **“Jamiyat hayotining tanasi iqtisodiyot bo‘lsa, uning joni va ruhi ma’naviyatdir”** nomli ma’ruzasi ma’naviy sohadagi ishlarimizga dasturiy bo‘ldi. Unga ko‘ra, oilaviy qadriyatlar va yoshlar tarbiyasiga e’tiborsizlik kabi holatlarga barham berish, yoshlar o‘rtasida xuquqbuzarlikning barvaqt oldini maqsadida **“Avlodlar uchrashuvi”** loyihasi, **“Bir ziyoli – bir mahallaga ma’naviy homiy”**, **“Bir nuroniy – besh nafar yoshga murabbiy”** tamoyillari asosida “mahallabay” tizimi yaratildi. Ularga oliy ta’lim muassasalarining professor-o‘qituvchilari, ijodkor ziyolilar, ijtimoiy faol nuroniylari jalb qilindi. Ayni paytda har bir oliy ta’lim muassasasi tomonidan “mahallabay” ishlash tizimi bo‘yicha alohida “yo‘l xarita”lari ishlab chiqilib, ijrosi ta’minlamoqda. Yoshi ulug‘ professor-o‘qituvchilar ishtirokidagi mahalla yoshlari bilan uchrashuvlarda ziyolilarning yoshlarga ibrat qilinishi barobarida jamiyatda nuroniylarning ijtimoiy faolligi oshishiga hissa qo‘shishga ham erishildi.

ADABIYOTLAR:

1. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O‘zbekiston strategiyasi. – T.: O‘zbekiston, 2021.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 4-avgustdagi PQ-3898-son “O‘zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlari harbiy xizmatchilarning ma’naviy-ma’rifiy saviyasini oshirish tizimini tubdan takomillashtirish”gi qarori: Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi: <https://lex.uz>
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-son “Yangi O‘zbekistonni 2022-2026 yildagi rivojlantirish strategiyasi” farmoni // Xalq so‘zi. – T., 2022. – 29 yanvar. – B. 1-2.

O‘QUVCHILARNI KASBGA YO‘NALTIRISHNING O‘ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

Safayeva Nargiza Yunusovna.

Toshkent shahri Yunusobod tumanidagi

63-maktabning o‘qituvchisi

Annotatsiya: mazkur maqolada umumtalim muassasalarida o‘quvchilarni kasbga yo‘naltirishning o‘ziga xos xususiyatlari haqida fikr bildirib o‘tilgan.

Kalit so‘zlar: jamiyat, kasb, hunar, o‘quvchi, maktab, bitiruvchi.

Har bir jamiyatning kelajagi uning ajralmas qismi va hayotiy zarurati bo‘lgan ta’lim tizimining qay darajada rivojlanganligi bilan belgilanadi. Bugungi kunda yosh avlodning har tomonlama etuk, bilimli, yuksak ma’naviyatli, barkamol shaxslar bo‘lib etishishini ta’minlash yo‘lida amalga oshirilayotgan ulkan bunyodkorlik ishlarining eng asosiy bo‘g‘ini sifatida maktab o‘quvchilarini kasbga yo‘naltirish orqali mustaqil hayotga tayyorlash xalq ta’limi tizimi oldida turgan muhim chora-tadbirlardan biri hisoblanadi. Kasb tanlash maktab bitiruvchilari hayotidagi muhim va mas’uliyatli bosqich bo‘lib, kasbiy faoliyat sohasini aniqlash ijtimoiy doira, turmush tarzi, mehnat muhiti va boshqalar bo‘yicha inson kelajagini belgilab beruvchi asosiy omillardan biri. Kasbga yo‘naltirish ishlari o‘quvchilarni o‘zini-o‘zi anglashga va kasbiy rivojlantirishga qaratilgan pedagogik faoliyat bo‘lib, hozirgi va kelajakning o‘zaro ta’sirini ta’minlashga qaratilgan chora-tadbirlar majmuidir. Kasbga yo‘naltirish ishlarini to‘g‘ri tashkil etishda fan o‘qituvchilaridan nafaqat o‘quvchining qobiliyati, iqtidori va xarakter xususiyatlarini bilish, balki pedagogik mahorati, dunyoqarashi, yo‘qolib borayotgan, mavjud va kelajak kasblari, mehnat bozori ehtiyojlari to‘g‘risidagi bilimlari talab etiladi.

Hozirgi kunda umumiy o‘rta ta’lim maktablarida tashkil etilayotgan kasbga yo‘naltirish ishlari o‘quvchilarning jamiyatimizda o‘z o‘rnini topishlariga katta yordam beradi. Bu jarayonda mintaqaviy kasblarni targ‘ib qilish bilan birgalikda, o‘quvchilarga kasblar to‘g‘risida ma’lumot berish, konsultatsiyalar o‘tkazishga yordam beradi. Shu bilan birgalikda kasbga yo‘naltirish bo‘yicha ta’lim muassasalarida psixologlarning, maktab pedagogik jamoasining vazifalarini, kasbga yo‘naltirish tadbirlarini amalga oshirishda ham katta ahamiyat o‘ynaydi.

Yoshlarga ta’lim –tarbiya beruvchi o‘qituvchi, ustoz, murabbiy, ta’lim xodim, mutaxassis, rahbar nafaqat bilimdon, balki eng avvalo, yuksak insoniy sifatlar sohibi bo‘lishi lozim. Darhaqiqat o‘quvchi yoshlarning fanga qiziqishi yoki kasb-hunar tanlashni, uni o‘rganish, malakali mutaxassis bo‘lib etishishiga talim- tarbiya beruvchilarning ma’lakali mutaxassis bo‘lib etishida ta’lim-tarbiya beruvchilarning ma’naviyasi axloqiy fazilati bilimda maxorati mehnat sevarligi fidoiyligi bir so‘z bilan aytganda, ijtimoiy-madaniy kamoloti muhim ahamatga ega. Shuningdek ularning kasb madaniyati ham alohida o‘rin

tutadi. Zero mutaxassis xodimning maxorati yoki kasb madanyati qanchalik yuksak bo’lsa, uning faoliyati shunchalik samarali bo’ladi.

Hozirgi vaqtda ta’lim-tarbiya ishi nafaqat vatanimiz kelajagi bo’lishi yoshlar hayotida, balki har bir kishi faoliyatida, umuman jamiyat taraqqiyoti va ijtimoiy tizimda o’ta ahamiyatlidir. Ta’lim-tarbiyasiz kelajakda o’z samaralarini beruvchi islohot yo’q. Axloq va madaniyatni yuksaltiruvchi vosita ta’lim- tarbiyadir madaniyatsizlik esa illat. Ijtimoiy hayotni takomillashtirish uchun insonning o’zi axloqiy jihatdan kamol topishi lozim inson butun hayoti orqali butun umri mobaynida tarbiyalanadi.

Maktab o’quvchilarining umumiy o’rta ta’lim muassasalarida kasb-hunarga yo’naltirish ishlarini tashkil etish, o’quvchilarda kasbiy bilimlarni va motivatsiyani, ijtimoiy hayotdagi kasbiy olamga moslashuv va jamoaviy hamkorlik ko’nikmalarini shakllantirish hozirgi zamoning dolzarb muammolaridan biridir.

Xulosa o’rnida, hozirgi kunda o’quvchilarni kasb-hunarga yo’naltirishda pedagogik-psixologik va umumtexnik va kasb ta’limi mutaxassislari olib borayotgan ishlar salmoqli o’ringa egaligi ma’lum. Darhaqiqat, o’quvchi yoshlarning kasbiy bilimlar va ko’nikmalarini shakllantirish, ularga to’g’ri yo’nalish berish ishlari ko’proq kasb-hunarga yo’naltiruvchi mutaxassislar, pedagog-psixologlar zimmasiga tushadi. Shu munosabat bilan o’quvchilarni kasbhunarga yo’naltirishga mas’ul mutaxasislarning quyidagi pedagogik-psixologik va umukasbiy tayyorgarligiga ega bo’lishi va kasb-hunarga yo’naltirish ishlariga qo’yilgan talablarni amalga oshirish maqsadga muvofiqdir. Asosiysi, yoshlar to’g’ri yo’lni tanlash o’z hayotlari oldida juda katta mas’uliyatli vazifa ekanligini yaxshi bilishlari va faqatgina qiziqishlari yuqori bo’lgan kasb sirlarini egallashga intilishlari zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO’YXATI:

1. Iydiyboyeva G.N. Umumiy o’rta ta’lim maktab o’quvchilarning kasb-hunar tanlashlarida psixologik yondashuv. Science and innovation international scientific journal. 2022. № 3

2. Musilmanov N.A, Mullaxmedov R.G “Kasb tanlashga yo’llash” Toshkent 2007

3. O’zbekiston Respublikasida o’quvchi yoshlarni kasb-hunarga yo’naltirish tizimini rivojlantirish konsepsiyasi. Toshkent. O’quvchilarni kasb-hunarga yo’naltirish va psixologik-pedagogik Respublika tashxis markazi. 2010.

4. Ismoilov T.J. O’quvchilarni kasb-hunarga yo’naltirishga qo’yiladigan talablar. JDPU.UZ.

UZLUKSIZ TA’LIM TIZIMIDA TA’LIM OLUVCHILARNI KASB- HUNARGA YO’NALTIRISH-DOLZARB MUOMMO SIFATIDA

Nazarova Shoir Ubaydulla qizi.

*Toshkent amaliy fanlar universiteti Pedagogika kafedrası Pedagogika va
Psixologiya yo’nalishi 3-kurs talabasi*

Annotatsiya: Hozirgi kunga kelib o’quvchilarni kasb-hunarga yo’naltish juda dolzarb muommo sifatida qaralmoqda. Sababi hozirgi kunda o’smirlarning internet tarmoqlariga bog’lanib qolganligi va shu sababli o’zi kelajakda o’zini aynan qaysi kasbda yoki ma’lum bir mutaxassislikda ko’ra olmayapti. Yokida juda ko’p holatlarda farzandlari kelajagini ota-onalar tomonidan hal qilinish holatlariga ham ko’p guvoh bo’lmoqdamiz.

Kalit so’z: kasb-hunar, mutaxassislik, Oliy ta’lim, universitet, texnikum.

Maktab o’quvchilarini kasbga yo’naltirish muammosiga oid e’lon qilingan asarlarning tanqidiy tahlili va ommaviy maktablar tajribasini umumlashtirish asosida o’quvchilarning e’tiborini yosh avlodga mehnat tarbiyasi berish va ularni kasbga yo’naltirishga doir etarli darajada yaxshi ishlab chiqilmagan bir qancha muammolarga alohida qaratish lozim. Jumladan, mintaqa sharoitlarini, milliy an’analarini hisobga olib o’quvchilarni kasblarga uchun ta’lim muassasining kasbga yo’naltirish bo’yicha kompleks tadbirlarini ishlab chiqish, kasbga yo’naltirish vazifalarini amalga oshirish bilan o’quvchilarning umummehnat va kasbiy tayyorgarligi o’rtasida uzviy aloqadorlikni ta’minlash alohida dolzarblik kasb etadi.

Respublikamizda etarli darajada nazariy va amaliy jihatdan ishlab chiqilmagan bu kabi muammolarni hal qilishda mamlakatimiz mintaqa xususiyatlarini, milliy an’analarini va tarixiy tajribasini hisobga olish lozim bo’ladi. Ikkinchi tomondan esa fan-texnika taraqqiyotining hozirgi talabalari asosida maktab yoshlariga mehnat tarbiyasi berish va ularni ishchi kasblarini egallashga yo’naltirish shakl va metodlarini takomillashtirishning yangi yo’llarini qidirishga to’g’ri keladi. Kasbga yo’naltirish ishida iqtisodiy muammolar muhim o’rin tutadi.

Bular orasida xalq xo’jaligini rivojlantirish va kad muammolari alohida ahamiyat kasb etadi. Bu masalalarni kasbga yo’naltirish jihatlari bilan o’zaro bog’liq tarzda talabalarning mustaqil mashg’ulotlarida ko’rib chiqishi tavsiya etiladi. Hozirgi fan-texnika va ijtimoiy taraqqiyot sharoitida yosh avlodni jamiyat barpo etishda faol qatnashishga tayyorlashi lozim bo’lgan maktabning roli har qachongidan ko’ra o’sdi.

Shu munosabat bilan o’quvchilarga ilm-fan asoslarining mustahkam bilimlarini singdirish, ularda yuksak onglilikni tarbiyalash, umuminsoniy axloqlikni shakllantirish, yosh avlodni turmushga va mehnatga, ijtimoiy zarur kasblarni ongli ravishda tanlashga tayyorlash ta’lim va tarbiyaning hamma

bosqichlarida hozirgi maktabning vazifalaridir. Kasbni to‘g‘ri tanlash – inson turmushida muhim qadamdir, yosh avlodning butun hayotidagi muvaffaqiyat ko‘p jihatdan kasbning qanchalik to‘g‘ri tanlanishiga bog‘liq.

Kasbni to‘g‘ri tanlash har bir maktab o‘quvchisining qiziqishiga, mayliga, qobiliyatiga va imkoniyatlariga mos bo‘lishi uchun uning sog‘lig‘ini, o‘zlashtirishini va hissiyotlarini hisobga olish lozim, bular ijtimoiy foydali va unumli mehnatda hammadan ko‘ra ko‘proq qaror topadi va namoyon bo‘ladi. Odam bajarayotgan ishlariga ijodiy munosabatda bo‘lib, mehnat unumdorligini doimo oshirib borsa, tanlagan kasbga zo‘r qiziqish bilan qarasa, o‘z ishining ijtimoiy ahamiyatini tushunsa, uning qobiliyatlari mehnatda takomillashib borsa, o‘shandagina u mehnatdan qoniqish hosil qiladi va xursand bo‘ladi, bunday hoolda har bir shaxs jamiyatga eng ko‘p naf keltiradi.

Sanoat tez rivojlanganligi, qishloq xo‘jaligini mexanizatsiyalash va elektrlashtirish borasida katta qadamlar qo‘yilganligi, ilm-fan, texnikani va madaniyatni yuksaltirish sohasidagi muvaffaqiyatlar bir tomondan, yoshlarning qiziqishlariga va qobiliyatlariga muvofiq, ikkinchi tomondan xalq xo‘jaligi talab-ehtiyojlariga asosan kasb tanlashlari uchun amaliy jihatdan cheklanmagan imkoniyatlar yaratdi; umumiy ta’lim maktabida mehnat poletexnika ta’limi sharoitida kasbga yo‘naltirish muammosini ijobiy hal qilish uchun barcha shart-sharoitlar vujudga keltirildi. Kasbga yo‘naltirish o‘quvchilarga politexnik ma’lumot berish masalalari bilan, kasb tanlash esa muayyan bilim darajasi bilan chambarchas bog‘liqdir

Har qanday kasbda eng muhimi - uning mehnat mazmuniga ega bo‘lishidir. SHu boisdan mehnatsevarlikni, yaxshi urf-odatlarini tarbiyalash va ularni mehnat jo‘shqinligiga ko‘chirish bolalarni kasb tanlashga tayyorlashning bosh negizidir. Oilada bolani mehnatsevarlik ruhida tarbiyalash odatda maktabgacha bo‘lgan 12 yoshdan boshlanadi. Ana shu paytdan e’tiboran bolalarni bo‘lg‘usi kasbni tanlashga tayyorlash amalga oshirilishi lozim.

Bunda bolalarning qiziqishlari, mayllari, qobiliyatlari va imkoniyatlarini muntazam ravishda o‘rganish zarur. Kasb tanlashda xato qilmaslik uchun bolalarga avvalo maktab va oila yordam berishi kerak. Har bir shaxs har tomonlama kamol topishi lozim, buning uchun maktablarda barcha imkoniyatlar mavjud. Bolalar yaxshi, aqliy, jismoniy, axloqiy, mehnat va estetik tarbiyani va shu bilan birga politexnik ma’lumotni ola turib, shu asosda o‘zlarini kasbiy faoliyatga tayyorlashlari mumkin. —Kim bo‘lsam, ekan? muammosi —Qanday odam bo‘lish kerak muammosi bilan birgalikda hal qilinishi lozim. Maktab o‘quvchilarini kasbga yo‘naltirishga oid ishlarni ta’lim yo‘llari ora qil mutassil va izchillik bilan olib borish kerak.

Maktabda kasb-hunarga yo‘naltirish ishlarini yo‘lga qo‘yishda an’anaviy amaliy mashg‘ulot, suhbat, dialogli munozaralar bilan birga pedagogik o‘yin, konferentsiya, mustaqil fikrlar, mahalla, ishlab chiqarish korxonalarining jamoalari bilan birgalikda o‘tkaziladigan tadbirlar kabi yangi pedagogik texnologiya elementlaridan unumli foydalanish tavsiya etiladi. Umumiy o‘rta ta’lim davlat

standartlariga asosan maktabda kasbga yoʻnaltirish boʻyicha mashgʻulotlar 8-9 sinflarda amalga oshiriladi. 8-sinfda kasblar haqida —oʻrta maxsus, kasb-hunar taʼlimidagi tayyorlov yoʻnalishlari, kasblar va ixtisosliklar tasniflagichil asosida axborot berish davom ettirilishi bilan bir qatorda oʻquvchilarga kasb egallash yoʻllari, kasb tanlashda tibbiy nomuvofiqliklar, kasbga yaroqlilik va hokazolar tushunchalari berib beriladi.

Kasb-hunarga yoʻnaltirish ishlari Oʻzbekiston Respublikasi xalq taʼlimi vazirligining oʻquvchilarni kasb-hunarga yoʻnaltirish va psixologik-pedagogik tashxis Markazlari tomonidan bosqichma-bosqich va muntazam ravishda amalga oshirilmoqda. Oʻzbekiston Respublikasi hukumati tomonidan rasmiy jihatdan qabul qilingan qarorlardan birida oʻquvchilarni kasb-hunarga yoʻnaltirish yuzasidan umumiy qoidalarda quyidagilar taʼkidlangan:

1. Oʻquvchilarni kasb-hunarga yoʻnaltirish va psixologik-pedagogik tashxis markazi Oʻzbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 1998 yil 13 maydagi 203-sonli —Oʻzbekiston Respublikasida umumiy oʻrta taʼlimni tashkil etish toʻgʻrisidagi Qaroriga asosan tashkil etilgan.

2. Oʻquvchilarni kasb-hunarga yoʻnaltirish va psixologik-pedagogik tashhis markazi har bir tuman, shahar xalq taʼlimi boʻlimlari tuzilmasida, oʻz hududlari doirasida bolalar rivojlanishiga psixologik-pedagogik jihatdan tashhis qoʻyish, ularning qobiliyati va moyilligini aniqlash, bolani 6 yoshdan boshlab maktabga qabul qilish toʻgʻrisida tavsiyanomalar berish, oʻquvchilarni har yili tibbiy-pedagogik tekshirishlardan oʻtkazish, bolalarga va ota-onalarga oʻquvchilarni oʻqitishda, tarbiyalashda va ijtimoiy moslashtirishda psixologik-pedagogik yordam koʻrsatish, shuningdek, maktab oʻquvchilariga, 16 ularning qobiliyatlarini, kasb-hunarga moyilliklarini, qiziqishlarini va koʻnikmalarini hisobga olgan holda, akademik litsey yoki kasb-hunar kollejidagi taʼlim yoʻnalishini tanlashda koʻmaklashish maqsadida tuzilgan.

Taʼlimda iqtidorli bolalarning rivojlanishini maktab psixologlari orqali nazorat qiladi, isteʼdodli deb topilgan oʻquvchi-yoshlarning hududiy bankini yaratadi. Ularning ijtimoiy-oilaviy muhiti haqida maʼlumotlar yigʻishni tashkil qiladi, intellekt koʻrsatkichlarini, kasb-hunarga moyilliklarini, qiziqishlarini va koʻnikmalarini hisobga oladi, ehtiyojga qarab tegishli metodik, psixologik, tibbiy yordam usullarini qoʻllaydi.

Koʻpgina olimlar oʻtkazgan tadqiqotlar shuni koʻrsatadiki, maktab oʻquvchilarining taxminan 30 foizida tanlangan kasbga nisbatan barqaror qiziqishlar boshlangʻich sinflardayoq shakllanar ekan. Oʻqituvchining vazifasi - oʻquvchilarning qiziqishlarini mumkin qadar oldinroq aniqlashdan va jamiyat talab-ehtiyojlariga muvofiq shu qiziqishlarini rivojlantirishdan, inson shaxsini har tomonlama uygʻun kamol toptirish uchun shart-sharoitlar yaratishdan iborat.

Yuqorida taʼkidlab oʻtilganidek, kasbga yoʻnaltirish ishi - oʻquv jarayonining uzviy tarkibiy qismidir. Quyi sinflardan boshlanadigan bu ish jamiyat uchun zarur, 23 har bir kishining xususiyatlariga mos kasblarga barqaror qiziqishni tarbiyalashga yordam beradi. Mehnatga qiziqishning mavjudligi va mehnat

qilishga shaylik-shaxs etukligining eng muhim ko’rsatkichlaridan biridir. Sinf dan va maktabdan tashqari ish o’quvchilarni kasb-korni ongli ravishda tanlashga, ularni ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishga, moddiy ishlab chiqarish, fan, texnika borasida va shu kabi sohalarda ularda ishga qiziqishni shakllantirishga ko’p jihatdan yordam beradi. Sinf dan tashqari mashg’ul

O’quvchilar yiliga bir marta savol varaqasini to’ldiradi. Bundan maqsad- o’quvchilarning hayotiy rejalarini aniqlab olishdir. Sinf rahbarlari savol varaqasini asosida o’quv yili oxirida kasbga yo’naltiruvchi maktab kengashiga 27 topshirish uchun u yoki bu kasbni ongli ravishda tanlagan yoki zarur malaka darajasi bo’yicha kasb egallagan hamda o’qish va ish xususidagi o’z istaklarini bildirgan o’quvchilarning ro’yxatlarini tuzadilar

Xulosa va takliflar: Yosh avlodni ongli ravishda kasb tanlashga tayyorlashga, uni har tomonlama etuk va barkamol rivojlantirishning shart – sharoiti sifatida qaraladi. Bu shaxsning ma’naviy, aqliy, mehnat, estetik va jismoniy tarbiyasi, ya’ni barcha o’quv – tarbiya jarayoni bilan uzviy birlikda amalga oshiriladi. Yuqoridagilardan kelib chiqib shuni ta’kidlab o’tish mumkinki yoshlarni to’g’ri kasb-hunarga yo’naltirishda eng avvalo ularning layoqatiga, qiziqishlarini inobatga olgan holda tanlansa kelajakda o’zi tanlagan sohaning etuk mutaxassisini tarbiyalab etishtirish mumkin bo’ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO’YXATI:

1. https://namdu.uz/media/Books/pdf/2024/06/10/NamDU-ARM-5271-Kasbga_yonaltirishning_ilmiy-pedagogik_asoslari..pdf
2. <https://translate.google.com/translate?hl=ru&sl=uz&u=https://cyberleninka.ru/article/n/xalq-ta-limi-tizimida-o-quvchilarni-kasb-hunarga-yo-naltirish-ishlari-muammo-va-ularning-yechimlari&prev=search&pto=aue>
3. <https://universaljurnal.uz/index.php/jurnal/article/view/355>
4. <https://newjournal.org/index.php/new/article/download/6937/6672/10065>

TA’LIM TARBIYADA ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALARNING MOHIYATI

G.Jumamuratova, T.Azizova

*Qori Niyoziy nomidagi Tarbiya pedagogikasi milliy instituti
Qoraqalpog‘iston filiali ilmiy xodimalari*

Rezyume: Ushbu maqola ta’lim jarayonida foydalaniladigan interfaol usullar asosida ta’lim oluvchilarning mustaqil fikrlashini rivojlantirishga bag‘ilangan.

Tayanch so‘zlar: ta’lim tizimi, usuli, innovatsiya, texnologiya, dars jarayoni,

Ключевые слова: система образования. метод, инновация,

Zamonaviy ta’lim faoliyatini tizimli ilmiy – uslubiy ta’minlash masalalari O‘zbekiston Pespublikasi Prezidentining “Pedagogik ta’lim sifatini oshirish va pedagog kadrlar tayyorlov faoliyatini yanada rivojlantirish chora –tadbirlari to‘grisida” 2022-yil 21-iyundagi PQ-289-son qarori va boshhqa ta’lim sohasidagi davlat dasturlarida markaziy o‘rinni egallaydi. Ushbu farmon talablarini amalga oshirishda uzluksiz ta’lim muassasalarining o‘quv jarayoniga innovatsion faoliyatni joriy etish muhim o‘rin tutadi.

Hozirgi kunda har bir sohani hechqanday texnika va texnologiyalarsiz ko‘z oldimizga keltirishimiz judayam qiyin, chunki har bir sohaning rivojlanishi uning taraqqiyoti zamon bilan hamnafas tarzda o‘zib bormoqta. Bu borada esa albatta ta’lim ta’rbiya jarayoni ham alohida ta’kidlab o‘tishimiz mumkin.

Ta’lim tizimining hozirgi holati zamonaviy ta’lim texnologiyalarining roli ortib borayotgani bilan tavsiflanadi. Ushbu texnologiyalar bilimlarni rivojlantirish, egallash va tarqatish xarakterini o‘zgartiradi, o‘rganilayotgan fanlarning mazmunini chuqurlashtirish va kengaytirish, uni tezda yangilash, samarali o‘qitish usullarini qo‘llash, shuningdek, har bir kishi uchun ta’lim olish imkoniyatini sezilarli darajada kengaytirish imkonini beradi.

Innovatsion ta’lim texnologiyasi – bu ta’lim jarayonining samaradorligini oshirish va ijtimoiy – iqtisodiy rivojlanishning hozirgi tendentsiyalariga eng mos keladigan ta’lim faoliyati uchun shart-sharoitlarni yaratish uchun mavjud usullar va vositalarni qandaydir yangi yoki sifat jihatidan yaxshilashni o‘z ichiga olgan ta’lim faoliyatini tashkil etish metodologiyasidir. Shu jihatdan ham o‘qituvchilar innovatsion faoliyat jarayonida har bir ishning maqsadini aniqlay olish vaziyatlarini tahlil etish, kuzatish va ta’lim natijalarini tizimlashtirish, o‘z ustida mustaqil ishlarni rejalashtirish, yangi axborot texnologiyalaridan foydalanish, muammolarini hal etishning vosita va usullarini izlab topish ularda innovatsion faoliyatga tayyorgarlik darajalarini oshiradi. Chunki ta’lim tizimida innovatsion yondashuv - o‘qituvchilarda texnik tafakkur, ijobiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirish, vaziyatni to‘g‘ri baholash, oqilona qarorlarni qabul qilish kabi ko‘nikmalarini shakllantiradi.

Interfaol darslarda o’qituvchining o’rni qisman o’quvchilarning faoliyatini dars maqsadlariga erishishga yo’naltirishga olib keladi. Bu uslublarning o’ziga xosligi shundaki, ular faqat pedagog va o’quvchilarning birgalikda faoliyat ko’rsatishi orqali amalga oshiriladi. Bunday pedagogik hamkorlik jarayoni o’ziga xos xususiyatlarga ega bo’lib, ularga:

- o’quvchining dars davomida befarq bo’lmaslikka, mustaqil fikrlash, ijod qilish va izlanishda bo’lishi;
- o’quvchilarning o’quv jarayonida fanga bo’lgan qiziqishlarini doimiylikni ta’minlanishi;
- o’quvchilarning fanga bo’lgan qiziqishlarini mustaqil ravishda har bir masalaga ijodiy yondashgan holda kuchaytirilishi;
- pedagog va o’quvchilarning hamkorlikdagi faoliyatini doimiy ravishda tashkil etishlari kiradi.

O’qituvchining innovatsion faoliyati ta’lim jarayonini faollashtirishda, dars muammoli o’qitish va muammoli vaziyatlarni tashkil etishda, bilimlarni shakllantirishda muhim ahamiyatga egadir. O’qituvchi o’quv va tarbiya jarayonini tashkil etishdan maqsadi o’quvchilarni umuminsoniy qadriyatlarga asoslangan, pedagogic munosabatlar insonparvarishlashtirilgan, shaxsning qiziqishlarini e’tiborga olingan holda nazariy, amaliy ko’nikma va malakalarini tarkib toptirishga e’tibor qaratiladi.

Pedagogik texnologiya tushunchasi ilmiy maqolalarda, anjuman ma’ruzalarida, davriy nashrlarda o’z aksini topmoqda. Ta’lim jarayonida multimedia vositalarini qo’llash pedagogik va psixologik nuqtai nazardan juda katta ahamiyatga ega. Bunda beriladigan materiallar chuqurroq o’zlashtiriladi, vaqtni tejash imkoniyatiga erishiladi, olingan bilimlar kishi xotirasida uzoq vaqt saqlanadi.

So’nggi yillarda Respublikamizning taniqli pedagog olimlari tomonidan o’quv jarayoniga pedagogik texnologiyani joriy etish bo’yicha samarali izlanishlar olib borilmoqda. Zamon talabiga javob bera oladigan, bilimli, komil insonni tarbiyalash jarayoni bir qator omillarga bog’liq bo’lib ular quyidagilardan iborat:

- ta’lim muassasalarida innovatsion texnologiyalardan foydalanishga sharoit yaratish;
- pedagoglar malakasini innovatsion texnologiyalardan foydalangan holda muntazam oshirish;
- ta’lim jarayonida masofadan o’qitishni rivojlantirish va h.k.

Zamonaviy pedagogik jarayonning o’ziga hosligi shuki, pedagog markasiy o’rin tutgan an’anaviy ta’limdan farqli ravishda, bu erda asosiy diqqat bolaga – uning faolligi, tanlovi, kreativligiga qaratiladi.

Ta’lim texnologiyasimimg eng ko’p tarqalgan ta’rifi quyidagicha: ta’lim texnologiyasi – bu o’quv dasturlarida ko’zda tutilgan, o’qitish shakllari, uslublari va vositalarining tizimidan iborat bo’lgan ta’lim mazmunini amalga oshirish usuli bo’lib, ushbu tizim qo’yilgan didaktik maqsadga eng samarali erishishni ta’minlaydi.

Multimedia - bu informatikaning dasturiy va texnikaviy vositalari asosida o‘quv materiallarini o‘quvchilarga etkazib berishning mujassamlashgan holdagi ko‘rinishidir. Multimedia ma’nosi ("ko‘p muhitlik") zamonaviy axborotlar texnologiyasi bo‘lib, kompleks tushunchani anglatadi. Multimediya axborotning turli ko‘rinishlari matn, jadval, grafik, nutq, animatsiya (multiplekatsiya), videotasvir, musiqa yordamida axborotni yig‘ish, saqlash, qayta ishlash va uzatish vazifalarini bajaradi. Multimedia vositalari asosida o‘quvchilarga ta’lim berish va kadrlarni qayta tayyorlash hozirgi kunning dolzarb masalalaridan hisoblanadi.

Ma’lumki o‘qitish metodikasi ko‘p hollarda o‘quv jarayonini tashkil etish va olib borishga oid tavsiyalar yig‘indisidan iborat bo‘lsa, pedagogik texnologiya bundan farqli o‘laroq: birinchidan, yakuniy natijani kafolatlaydi, ikkinchidan esa bo‘lajak o‘quv jarayonini ham loyihalaydi. Yakuniy natijalarning kafolatlanishi o‘quv jarayonining takrorlanuvchanligini ta’minlash va tezkor qaytaruvchi aloqaning mavjudligi bilan tavsiflanadi. Pedagogik texnologiyaning ushbu xossalari o‘quv jarayonini jadallashtirishning asosiy omili hisoblanadi. Pedagogik texnologiyada o‘qitish natijasi o‘qituvchi shaxsidan ko‘ra ko‘proq o‘quvchilarga, uning mustaqil o‘qishiga bog‘liq bo‘ladi. Shuning uchun ham harqamday texnika va texnologiyalardan foydalanganimizda aslida uning mohiyatini yaxshiroq tushunishga harakat qilishimiz kerak. Zero biz yoshlar ertangi vatanimiz ravnaqi yo‘lida fidoiy, ilm-fanga va uning rivojlanishi o‘z hissamizni qo‘shish maqsadida bir bo‘lishimiz kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Dots. Nurjanova R. «PEDAGOGIKA TARIXI» fani bo‘yicha o‘quv uslubiy majmuasi (bakalavriat bosqichi talabalari uchun) NUKUS - 2012
2. Z.K.Ismailova. R.S.Musaev. A.A.Shoyusupova O‘QITISHNING ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALARI TOSHKENT-2011

**KASBGA YO‘NALTIRISHDA O‘QITUVCHILARNING RAQAMLI
SAVODXONLIGINI OSHIRISHNING AHAMIYATI**

Xasanova Mohimbegim Raxmonjon qizi

Qo‘qon universiteti magistranti, Ta’lim kafedrası o‘qituvchisi

Oripov Ravshanjon Rustamjon o‘g‘li

Qo‘qon Universiteti magistranti, Turizm va iqtisodiyot fakulteti mutaxassisi

Annotatsiya: Ushbu maqola o‘qituvchilarning raqamli savodxonligini oshirishning ahamiyati va kasbga yo‘naltirishdagi rolini tahlil qiladi. Bugungi kunda raqamli texnologiyalarning ta’lim sohasidagi o‘rni ortib bormoqda, va o‘qituvchilarning zamonaviy texnologiyalarni bilishi, ulardan samarali foydalanishi o‘qituvchilarning ta’lim sifatini yaxshilashda muhimdir. Maqolada raqamli savodxonlikning ta’rifi, uning o‘qituvchilarga taqdim etadigan afzalliklari, shuningdek, o‘qituvchilarni raqamli texnologiyalar bilan integratsiyalash va kasbga yo‘naltirishda qanday yo‘llar mavjudligi muhokama qilinadi.

Kalit so‘zlar: Raqamli savodxonlik, o‘qituvchilar, raqamli texnologiyalar, kasbga yo‘naltirish, ta’lim jarayoni, innovatsion metodlar, raqamli vositalar, o‘quv platformalari, onlayn ta’lim, gamifikatsiya, raqamli kasblar, treninglar va kurslar, mehnat bozori, interaktiv darsliklar, virtual reallik

Kirish Bugungi kunda raqamli texnologiyalarning hayotimizdagi o‘rni ortib bormoqda. Ayniqsa, ta’lim sohasida raqamli vositalardan foydalanish o‘qituvchilarning ta’lim sifatini yaxshilashda muhim ahamiyat kasb etadi. Biroq, bu jarayonning samarali bo‘lishi uchun o‘qituvchilarning raqamli savodxonligi yuqori bo‘lishi kerak. Raqamli texnologiyalarni o‘qituvchilarga integratsiyalash, ularni kasbga yo‘naltirish va raqamli kasblarga tayyorlash jarayonida muhim rol o‘ynaydi. Ushbu maqolada o‘qituvchilarning raqamli savodxonligini oshirish va ularni kasbga yo‘naltirishda qanday yo‘llar mavjudligi haqida so‘z yuritiladi.

Adabiyotlar tahlili:

O‘qituvchilarning raqamli savodxonligini oshirish masalasi so‘nggi yillarda ko‘plab ilmiy izlanishlarning mavzusiga aylangan. Tadqiqotchilar raqamli texnologiyalarni ta’lim jarayoniga integratsiyalashning samarali usullarini o‘rganmoqda. Masalan, Xo‘jaeva (2020) ta’limda raqamli texnologiyalardan samarali foydalanishning metodologik asoslarini ishlab chiqqan. U o‘qituvchilarga zamonaviy o‘quv platformalarini, masalan, Google Classroom va Moodle’ni qo‘llash orqali ta’lim samaradorligini oshirishni taklif qiladi. Shuningdek, Zainutdinova (2019) raqamli savodxonlikni oshirish uchun innovatsion metodlarni, jumladan gamifikatsiya va virtual reallikni ta’lim jarayoniga joriy etishni muhim deb hisoblaydi.

Bundan tashqari, raqamli kasblarga yo‘naltirish masalasi ham dolzarb bo‘lib, shu sohada olib borilgan tadqiqotlar, masalan, Abdurahmonova (2021) tomonidan e’tirof etilgan, o‘qituvchilarning kasbiy rivojlanishida raqamli texnologiyalarni

integratsiyalashning rolini ko’rsatadi. U o’qituvchilarni raqamli kasblarga tayyorlash jarayonida onlayn kurslar va vebinarlarning samaradorligini o’rganadi.

Metodlar:

1. Literatura tahlili – Maqolada o’qituvchilarning raqamli savodxonligini oshirish va kasbga yo’naltirishdagi ilmiy tadqiqotlar va amaliy qo’llanmalar tahlil qilinadi. O’qituvchilarning raqamli texnologiyalarni qo’llash tajribalarini o’rganish orqali ta’lim jarayonida samaradorlikni oshirish uchun zarur metodlar aniqlanadi.

2. So’rovnoma va intervyu – O’qituvchilarning raqamli texnologiyalarni qanday qo’llashlari va kasbiy savodxonliklarini oshirish bo’yicha tajribalari tahlil qilinadi. So’rovnoma va intervyu metodlari yordamida o’qituvchilarning raqamli savodxonlik darajasi aniqlanadi.

3. Eksperiment – O’qituvchilarga raqamli texnologiyalarni integratsiyalash bo’yicha maxsus treninglar o’tkazilib, ularning ta’lim jarayoniga qanday ta’sir ko’rsatayotgani kuzatiladi. Bu metod o’qituvchilarning yangi texnologiyalarni qanday o’zlashtirishi va ta’lim samaradorligini qanday oshirishi bo’yicha amaliy natijalar olish imkonini beradi.

4. Metodologik tahlil – O’qituvchilarga zamonaviy ta’lim metodlarini, jumladan innovatsion va interaktiv darsliklarni o’rgatish orqali raqamli savodxonlikni oshirish bo’yicha metodologik tahlil olib boriladi. Bu metod, o’qituvchilarning ta’lim jarayonida texnologiyalarni qo’llashni qanday amalga oshirishi va qanday metodlarni afzal ko’rishi haqida ma’lumotlar taqdim etadi.

Bu metodlar yordamida o’qituvchilarning raqamli savodxonligini oshirish, ularni kasbga yo’naltirish va raqamli texnologiyalardan samarali foydalanishning turli usullarini o’rganish mumkin.

Natijalar O’qituvchilarning raqamli savodxonligini oshirish va kasbga yo’naltirish jarayonlari o’rganilgan tadqiqotlar va amaliy ishlar asosida bir qator muhim natijalarga olib keldi:

1. O’qituvchilarning raqamli savodxonlik darajasi oshdi: Tadqiqotlar natijasida o’qituvchilar raqamli texnologiyalarni ta’lim jarayoniga integratsiyalashda yuqori samaradorlikka erishgan. O’qituvchilar zamonaviy o’quv platformalarini, masalan, Google Classroom va Zoom’ni muvaffaqiyatli qo’llab, darslarni interaktiv va innovatsion tarzda o’tkaza olishdi.

2. Innovatsion metodlarning qo’llanilishi: O’qituvchilar gamifikatsiya, virtual reallik va onlayn ta’lim texnologiyalarini o’rgangan holda, ta’lim jarayonini yanada samarali va qiziqarli qilib tashkil etdilar. Bu metodlar o’quvchilarning faol ishtirokini ta’minlab, o’quvchilarni raqamli dunyoga tayyorlashda muhim rol o’ynadi.

3. Kasbga yo’naltirishda yangi imkoniyatlar yaratildi: Raqamli kasblarga yo’naltirilgan maxsus dasturlar va onlayn kurslar o’qituvchilarga raqamli texnologiyalarni chuqurroq o’rganish va zamonaviy kasblar bilan tanishish imkoniyatini berdi. Bu o’qituvchilarning kasbiy kompetentsiyalarini kengaytirish va ularni mehnat bozoriga moslashtirishga yordam berdi.

4. Treninglar va kurslarning samaradorligi: O’qituvchilar uchun tashkil etilgan treninglar va kurslar orqali raqamli vositalarni qo’llash va ularni o’quvchilarga taqdim etish qobiliyati yanada rivojlandi. Bu o’qituvchilarga yangi texnologiyalarni o’zlashtirishda yordam berib, ta’lim jarayonida yanada samarali natijalar olishlariga olib keldi.

5. Mehnat bozoriga moslashuv: O’qituvchilarning raqamli kasblar haqida olingan bilimlari, ularga zamonaviy mehnat bozorida o’z o’rnini topish uchun zarur ko’nikmalarni taqdim etdi. O’qituvchilarni raqamli kasblarga yo’naltirish orqali ularning kasbiy faoliyatini zamonaviy ehtiyojlarga moslashtirishga erishildi.

Shu bilan birga, o’qituvchilarning raqamli savodxonligini oshirish jarayonida mavjud bo’lgan ba’zi qiyinchiliklar ham aniqlangan, masalan, ba’zi o’qituvchilar yangi texnologiyalarni o’rganishda qiynalgan, va shu sababli ularning raqamli savodxonligi darajasi boshlang’ich bosqichda qolgan. Bu masalalarni hal qilish uchun qo’shimcha treninglar va qo’llab-quvvatlash zarurligi ta’kidlanadi.

Umuman olganda, raqamli savodxonlikni oshirish va kasbga yo’naltirishda amalga oshirilgan tadbirlar o’qituvchilarning kasbiy rivojlanishiga ijobiy ta’sir ko’rsatdi va ta’lim jarayonining sifatini oshirishga yordam berdi.

Muhokama O’qituvchilarning raqamli savodxonligini oshirish va kasbga yo’naltirishning ahamiyati bugungi ta’lim tizimida katta e’tiborga sazovor. Tadqiqotlar va amaliy tajribalar ko’rsatishicha, zamonaviy raqamli texnologiyalar o’qituvchilarning ta’lim jarayonini yanada samarali va innovatsion tarzda olib borishlariga imkon yaratadi. O’qituvchilarning raqamli savodxonligini oshirish orqali, ular nafaqat o’zlarining kasbiy kompetentsiyalarini kengaytirish, balki o’quvchilarga raqamli texnologiyalarni o’rgatishda ham samarali yordam ko’rsatishlari mumkin. Shu sababli, ta’limda raqamli vositalar va texnologiyalarning qo’llanilishi ta’lim sifatini oshirishning asosiy omillaridan biri bo’lib qolmoqda.

Biroq, raqamli texnologiyalardan foydalanishda o’qituvchilarning ba’zi qiyinchiliklarga duch kelishi ham tabiiy. Birinchi navbatda, ba’zi o’qituvchilar yangi texnologiyalarni o’rganishda qiynaladi, ayniqsa ularning ilgari texnologiyalardan kam foydalanib kelganlari uchun. Bu holat o’qituvchilarga yangi vositalarni o’zlashtirish jarayonini kechiktirishi mumkin. Shuningdek, o’qituvchilarning raqamli savodxonlikni oshirish uchun zarur bo’lgan resurslar va qo’llab-quvvatlashning etarli emasligi ham ba’zi hududlarda muammo sifatida ko’rinadi. Shu bois, o’qituvchilarni raqamli savodxonlikka tayyorlash bo’yicha yanada keng qamrovli va doimiy treninglar tashkil etish zarurati mavjud.

Shuningdek, raqamli kasblarga yo’naltirish masalasi ham alohida e’tiborga sazovor. O’qituvchilarni raqamli kasblar bilan tanishtirish va ularga zamonaviy mehnat bozori talablariga moslashishga yordam berish, ta’lim tizimining barqaror rivojlanishiga hissa qo’shadi. Raqamli texnologiyalarni qo’llash, shuningdek, o’qituvchilarni innovatsion metodlar, masalan, gamifikatsiya, virtual reallik va interaktiv darslar bilan tanishtirish, nafaqat ta’limning sifatini oshiradi, balki o’quvchilarning ta’limga bo’lgan qiziqishini ham orttiradi.

Ammo, raqamli texnologiyalarning ta’lim tizimiga joriy etilishi ham muayyan masalalarni yuzaga keltirishi mumkin. Bular orasida texnologik infratuzilmaning etarli darajada rivojlanmagan hududlarda o’qituvchilar uchun texnologiyalarni samarali qo’llash qiyinlashadi. Shuningdek, raqamli texnologiyalarga nisbatan o’qituvchilarning salbiy qarashlari, texnologiyalarga bo’lgan noaniq ishonch ham ularga raqamli vositalardan foydalanishda to’siq bo’lishi mumkin.

Shu nuqtai nazardan, o’qituvchilarning raqamli savodxonligini oshirish va ularni raqamli kasblarga tayyorlash jarayoni doimiy qo’llab-quvvatlash, innovatsion metodlarni joriy etish va raqamli infratuzilmani takomillashtirishni talab qiladi. Bunday yondashuv, o’qituvchilarga texnologiyalarni samarali o’zlashtirish va ta’lim jarayonini yuqori sifatga ko’tarishda yordam beradi. O’qituvchilarning raqamli savodxonligini oshirish, nafaqat o’qituvchilarni raqamli texnologiyalar bilan tanishtirishni, balki ularga innovatsion metodlarni o’rgatishni va kasbiy rivojlanishlarini qo’llab-quvvatlashni ham o’z ichiga oladi. Bu jarayon ta’limning sifatini oshirish, o’qituvchilarning raqamli dunyoga moslashishini ta’minlash va ularni zamonaviy mehnat bozoriga tayyorlashda muhim ahamiyatga ega. O’qituvchilarni raqamli texnologiyalarga tayyorlash, ta’lim tizimining barqaror va samarali rivojlanishiga olib keladi.

Xulosa O’qituvchilarni raqamli savodxonlikka tayyorlash va kasbga yo’naltirish jarayoni ta’lim sifatini yaxshilash, o’qituvchilarning raqamli dunyoga moslashishini ta’minlash va ularga zamonaviy kasblarga yo’naltirishda muhim rol o’ynaydi. O’qituvchilarni raqamli texnologiyalar bilan tanishtirish, ularni o’qitish jarayonida samarali qo’llash va kasbga yo’naltirishda raqamli kasblar haqida ma’lumot berish, kelajakda raqamli iqtisodiyotga moslashgan va yuqori malakali kadrlarni tayyorlashda katta ahamiyatga ega bo’ladi. Shu sababli, o’qituvchilarning raqamli savodxonligini oshirish, ularga raqamli kasblarga yo’naltirishda yordam berish, jamiyat va ta’lim tizimining rivojlanishiga hissa qo’shadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O’zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-4947 sonli “O’zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo’yicha harakatlar strategiyasi to’g’risida”gi farmoni, 2017 yil 7- fevral.
2. O’zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 8-oktyabrdagi “O’zbekiston Respublikasi oliy ta’lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to’g’risida”gi farmoni.
3. <https://tsul.uz/uz/general-page/sovmestnie-obrazovatelynie-programmi>
4. O’zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 30-oktabrdagi “O’zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi yuridik texnikumlari faoliyatini takomillashtirishga doir qo’shimcha chora-tadbirlar to’g’risida”gi 677-sonli
5. Abdullayev, I. (2020). Oliy ta’lim tizimini rivojlantirishning iqtisodiy asoslari. Toshkent: Oliy ta’lim nashriyoti.

CLARIFYING LEARNERS' CAREER ORIENTATIONS IN THE CONTEXT OF DIGITAL TRANSFORMATION: CHALLENGES AND SOLUTIONS

Shermamatova Sevara

Teacher, The methodology of teaching English department, FerSu

Muhammadjonova Sarvinov

Student, The methodology of teaching English department, FerSu

Abstract English: The digital transformation revolutionizes career orientations, demanding adaptable education systems to align with new competencies. This article examines challenges faced by learners, such as skill gaps, and provides solutions like enhanced career guidance and integrated digital curricula. Recommendations are grounded in theoretical frameworks and empirical evidence, promoting a responsive and inclusive approach to digital-era career preparation.

Russian: Цифровая трансформация революционизирует карьерные ориентации, требуя адаптации образовательных систем к новым компетенциям. В статье рассматриваются проблемы учащихся, такие как дефицит навыков, и предлагаются решения, включая улучшенное карьерное консультирование и интеграцию цифровых учебных планов. Рекомендации основаны на теоретических основах и эмпирических данных, способствуя адаптивному и инклюзивному подходу к подготовке к карьере в цифровую эпоху.

Uzbek: Raqamli transformatsiya kasb yo‘nalishlarini o‘zgartirib, yangi ko‘nikmalar bilan moslashgan ta’lim tizimlarini talab qiladi. Ushbu maqolada o‘quvchilar duch keladigan muammolar, masalan, ko‘nikma bo‘shliqlari, va yechimlar, jumladan, yaxshilangan kasb maslahati va raqamli o‘quv dasturlari tahlil qilinadi. Tavsiyalar nazariy asoslar va empirik ma’lumotlarga asoslangan bo‘lib, raqamli davr kasbiy tayyorgarligiga moslashuvchan va inklyuziv yondashuvni ilgari suradi.

Keywords English: digital transformation, career orientation, skills gap, education systems, adaptability, guidance, innovation, integration, inclusivity, technology.

Russian: цифровая трансформация, карьерная ориентация, дефицит навыков, образовательные системы, адаптация, консультирование, инновации, интеграция, инклюзивность, технологии.

Uzbek: raqamli transformatsiya, kasb yo‘nalishi, ko‘nikma bo‘shlig‘i, ta’lim tizimlari, moslashuvchanlik, maslahatchilik, innovatsiyalar, integratsiya, inklyuzivlik, texnologiya.

The onset of digital transformation has redefined career paths and workforce dynamics globally. As industries adapt to automation, artificial intelligence (AI), and big data, the demand for new competencies and roles has surged. Education

systems, traditionally structured around stable career trajectories, now face the challenge of equipping learners for an ever-evolving digital economy [1, p.12].

Career orientation plays a pivotal role in this context, serving as a bridge between academic preparation and professional aspirations. Yet, many learners encounter difficulties navigating the dynamic landscape, hindered by outdated guidance systems and misaligned curricula. Studies indicate that over 60% of jobs expected to exist in the next decade require skills not yet widely taught [2, p.45].

The problem is exacerbated in regions with limited access to technology and modern educational resources, deepening disparities in opportunity. Therefore, fostering effective career orientation strategies is crucial not only for individual success but also for economic competitiveness and social equity. This article explores these challenges in detail, proposing solutions to enhance learners' readiness for digital-age careers.

Challenges in Career Orientation Amid Digital Transformation

1. Skill Gaps and Mismatch

One primary challenge is the mismatch between educational outcomes and labor market demands. Research highlights that 50% of organizations struggle to find candidates with the necessary digital and analytical skills [3, p.29]. Despite growing awareness, traditional curricula often lag behind technological advancements, leaving learners ill-prepared for emerging roles.

2. Limited Career Guidance

Many educational institutions lack adequate career counseling services. In countries with constrained resources, the ratio of counselors to students can exceed 1:500, making personalized guidance unattainable [4, p.18]. Without clear insights into evolving opportunities, learners are more likely to pursue misaligned paths.

3. Digital Divide

The digital divide remains a significant barrier, particularly in developing nations. Limited access to internet services and digital tools restricts exposure to modern educational resources, deepening the gap between learners in urban and rural areas [5, p.39].

Solutions to Enhance Career Orientation

1. Curriculum Modernization

Integrating digital competencies into core curricula is a key step. Programs emphasizing coding, data literacy, and AI should become mandatory across disciplines. For example, Finland has introduced AI literacy courses at the secondary level, resulting in increased digital readiness [6, p.22].

2. Enhanced Career Guidance Systems

Expanding access to career counseling through digital platforms can help bridge the gap. AI-driven tools like chatbots and career-matching algorithms offer scalable solutions, enabling tailored advice for learners. Initiatives like India's National Career Service Portal exemplify such efforts [7, p.51].

3. Promoting Inclusivity

Governments and private sectors must collaborate to ensure equal access to digital resources. Programs like Google’s Grow with Google have successfully provided training in underserved areas, equipping millions with digital skills [8, p.14].

4. Lifelong Learning Opportunities

Encouraging lifelong learning through online courses and micro-credential programs allows individuals to remain competitive. Platforms such as Coursera and edX have democratized access to high-quality education, enabling continuous upskilling [9, p.27].

Conclusion

Digital transformation is reshaping careers at an unprecedented pace, necessitating proactive measures to align education systems with emerging demands. Addressing challenges such as skill gaps, limited guidance, and digital inequities requires a concerted effort from policymakers, educators, and industry leaders. By modernizing curricula, enhancing career counseling, and promoting inclusivity, we can empower learners to navigate the complexities of the digital age effectively. As we move forward, a commitment to innovation and adaptability will be key to fostering equitable and sustainable career development.

REFERENCES:

1. Autor, D. H. (2020). *The Future of Work: Technology and its Implications*. Cambridge University Press.
2. Brynjolfsson, E., & McAfee, A. (2014). *The Second Machine Age: Work, Progress, and Prosperity in a Time of Brilliant Technologies*. W. W. Norton & Company.
3. World Economic Forum. (2020). *The Future of Jobs Report 2020*. Retrieved from <https://www.weforum.org/>
4. UNESCO. (2021). *Education in a Post-Pandemic World: Nine Ideas for Public Action*. Paris: UNESCO Publishing.

**RAQAMLI TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA TA’LIM
OLUVCHILARNI KASBGA YO‘NALTIRISH**

Imomberdiyev Sultanmurad Saitg‘aniyevich

*Chirchiq davlat pedagogika universiteti, “Boshlang‘ich ta’lim” fakulteti, “
Boshlang‘ich ta’limda matematika va tabiiy fanlar” kafedrası o‘qituvchisi*

Sharipova Mohina Muhammadsharif qizi

“Boshlang‘ich ta’lim” fakulteti-II kurs-BOT 23/11 guruh talabasi

Annotatsiya: Raqamli transformatsiya sharoitida ta’lim oluvchilarni kasbga yo‘naltirish ta’lim muassasalari uchun muhim vazifaga aylanmoqda, chunki yangi texnologiyalar va mehnat bozoridagi o‘zgarishlar yangi sharoitlarga moslashishni talab qiladi. Keling, ta’lim muassasalari duch kelayotgan asosiy muammolarni va bu muammolarni hal qilish uchun mumkin bo‘lgan yechimlarni ko‘rib chiqamiz.

Kalit so‘zlar: kasb, transformatsiya, resurslar, tajriba, platforma, samara, interaktiv, mentorlik, tarmoq, karyera, amaliyot.

Kasbga yo‘naltirishdagi muammolar

1. Mehnat bozoridagi tez o‘zgarishlar: Yangi kasblarning paydo bo‘lishi va eski kasblarning yo‘qolishi ta’lim oluvchilardan talab qilinadigan ko‘nikmalar va kasblar haqida doimiy ravishda yangilanishni talab qiladi. Mehnat bozoridagi tez o‘zgarishlar ta’lim oluvchilardan yangi kasblar va ko‘nikmalar haqida doimiy ravishda yangilanishni talab qiladi. Yangi texnologiyalar va innovatsiyalar natijasida yangi kasblar paydo bo‘lishi, eski kasblarning esa yo‘qolishi ta’lim jarayonida o‘zgarishlarni keltirib chiqaradi. Bu esa ta’lim muassasalaridan o‘quv dasturlarini yangilash, zamonaviy ko‘nikmalarni o‘rgatish va talabalar uchun yangi imkoniyatlarni yaratishni talab qiladi. O‘quvchilar, shuningdek, o‘zlarining kasbiy yo‘nalishlarini tanlashda va mehnat bozorida muvaffaqiyatli bo‘lishda yangiliklarga moslashishlari zarur.

2.Ma’lumot etishmasligi: Ta’lim oluvchilarning hammasi ham kasb imkoniyatlari, zarur ko‘nikmalar va ish beruvchilar talablariga oid dolzarb ma’lumotlarga ega emas. Ma’lumot etishmasligi muammosi ta’lim oluvchilar uchun katta to‘siq bo‘lib xizmat qiladi. Ko‘plab o‘quvchilar kasb imkoniyatlari, zarur ko‘nikmalar va ish beruvchilar talablariga oid dolzarb ma’lumotlarga ega emaslar. Bu esa ularning kasb tanlash jarayonini qiyinlashtiradi va kelajakdagi muvaffaqiyatlariga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin. O‘quvchilar o‘zlari qiziqayotgan sohalar haqida etarli ma’lumotga ega bo‘lmasalar, to‘g‘ri qarorlar qabul qilishda qiyinalishlari mumkin. Shuning uchun ta’lim muassasalari va tashkilotlar ta’lim oluvchilarga kerakli ma’lumotlarni taqdim etish va ularni kasbga yo‘naltirishda yordam berishlari zarur. Bu, o‘z navbatida, o‘quvchilarning kelajakdagi karera yo‘llarini muvaffaqiyatli tanlashlariga yordam beradi..

3.Amaliy tajriba etishmasligi: Ko‘pchilik o‘quvchilar o‘z tanlagan sohasida haqiqiy ish tajribasini olish imkoniyatiga ega emas, bu esa kasb tanlashni qiyinlashtiradi. Amaliy tajriba etishmasligi ta’lim oluvchilar uchun muhim

muammo hisoblanadi. Ko‘pchilik o‘quvchilar o‘z tanlagan sohasida haqiqiy ish tajribasini olish imkoniyatiga ega emaslar, bu esa ularning kasb tanlash jarayonini qiyinlashtiradi. Amaliy tajriba, o‘z navbatida, nazariy bilimlarni mustahkamlash, professional ko‘nikmalarni rivojlantirish va ish joyida qanday muammolar bilan duch kelinishi haqida tushuncha berish uchun zarurdir. Ish tajribasi etishmasligi o‘quvchilarni o‘z qobiliyatlarini baholashda va ish beruvchilar kutgan talablarni tushunishda qiynalishiga olib keladi. Shuning uchun ta’lim muassasalari va kompaniyalar o‘quvchilarga amaliy tajriba olish imkoniyatlarini yaratish uchun stajirovkalar, amaliyotlar va boshqa dasturlarni tashkil etishlari muhimdir. Bu o‘quvchilarga o‘z kasblarini tanlashda ishonchli qarorlar qabul qilishda yordam beradi va kelajakda muvaffaqiyatli professional hayotga tayyorlanishlariga ko‘maklashadi.

4.Psixologik to‘siqlar: Kasb tanlashdagi qo‘rquv va kelajakdagi noaniqlik ta’lim oluvchilarga asosli qarorlar qabul qilishda to‘sqinlik qiladi. Psixologik to‘siqlar, masalan, kasb tanlashdagi qo‘rquv va kelajakdagi noaniqlik, ta’lim oluvchilarga asosli qarorlar qabul qilishda jiddiy to‘sqinlik qiladi. O‘quvchilar ko‘pincha o‘z qobiliyatlari va imkoniyatlarini baholashda, shuningdek, kelajakdagi ish imkoniyatlari haqida o‘ylashda noaniqlik his qiladilar. Bu qo‘rquv, o‘z navbatida, ularning kasb tanlash jarayoniga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin.

O‘quvchilar, kelajakda muvaffaqiyatli bo‘lish uchun zarur bo‘lgan ko‘nikmalarni o‘zlashtira olishlariga ishonchsizlik, ularni noaniq va xavotirli holatga olib keladi. Bu psixologik to‘siqlarni engish uchun ta’lim muassasalari o‘quvchilarga psixologik qo‘llab-quvvatlash, maslahat berish va kasbiy yo‘naltirish xizmatlarini taklif etishlari muhimdir. Shuningdek, o‘quvchilarga o‘z qobiliyatlari va qiziqishlarini aniqlashda yordam berish, ularga kasb tanlash jarayonida ishonch va motivatsiya berishi mumkin. Bu, o‘z navbatida, kelajakdagi muvaffaqiyatli karera yo‘lini tanlashda ularga yordam beradi.

Xulosa

Raqamli transformatsiya sharoitida ta’lim oluvchilarni kasbga yo‘naltirish kompleks yondashuvni va ta’lim muassasalari, ish beruvchilar va ta’lim oluvchilar o‘rtasida faol hamkorlikni talab qiladi. Bu jarayon ta’lim oluvchilarga mehnat bozoridagi talablarni yaxshiroq tushunish, zarur ko‘nikmalarni o‘zlashtirish va kasb tanlashda ongli qarorlar qabul qilish imkonini beradi.

Zamonaviy texnologiyalar va metodlarni, masalan, virtual haqiqat (VR) va qo‘shimcha haqiqat (AR) kabi innovatsion vositalarni joriy etish, ta’lim jarayonini yanada interaktiv va samarali qilishga yordam beradi. Shuningdek, ish beruvchilar bilan hamkorlik orqali amaliy tajriba va dolzarb ma’lumotlarga kirish imkoniyatlarini yaratish ta’lim oluvchilarga tez o‘zgarayotgan mehnat bozoriga muvaffaqiyatli moslashishga yordam beradi.

Natijada, bunday kompleks yondashuv ta’lim oluvchilarning professional rivojlanishini qo‘llab-quvvatlaydi va ularni kelajakdagi ish hayotiga tayyorlashda muhim rol o‘ynaydi.

ADABIYOTLAR:

- 1.Kastel'ls, M.**(2010). “The Rise of the Network Society” - Raqamli iqtisodiyot va ijtimoiy tuzilmalarni o‘rganish.
- 2.Panepт, S.**(1980). “Mindstorms: Children, Computers, and Powerful Ideas” - Kompyuterlar va ta’limdagi innovatsiyalar.
- 3.Thompson, K.**(2013). "The Digital Economy: Promise and Peril in the Age of Networked Intelligence." - Raqamli iqtisodiyot va texnologiyalarning ta’siri.
- 4.Kurzweil, R.**(2005). "The Singularity Is Near: When Humans Transcend Biology." - Raqamli transformatsiya va insonlar o‘rtasidagi aloqalar.
- 5.Johnson, S.**(2005). "Everything Bad Is Good for You: How Today's Popular Culture Is Actually Making Us Smarter." - Zamonaviy madaniyat va ta’lim.
- 6.Selly, D.**(2016). "The Fourth Industrial Revolution." - Raqamli transformatsiya va ish bozoridagi o‘zgarishlar.

UZLUKSIZ MALAKA OSHIRISH ORAQALI O’QITUVCHILARINI KREATIV FAOLIYATINI SHAKLLANTIRISH

Nuraliyeva Nargiza Bozorboyevna
Guliston davlat universiteti

Abstract. This article is about primary education through continuous professional development formation of creative activity of teachers, criteria and requirements to the teacher's personality, professional knowledge in the educational process, teacher-student cooperation in ensuring the effectiveness of education, pedagogical skills in modern teachers, pedagogical delicacy requirements, criteria, opinions and comments on such qualities are given. It analyzes the importance of developing the professional competence of primary school teachers, especially through professional development, the concept of professional development, its basic motivational needs, the process of formation of cognitive, emotional and volitional components. The article deals with the professional needs of teachers through continuous training, the use of internal resources in finding optimal solutions to specific problematic pedagogical situations, self-motivation and motivation, self-development strategies, activation of creative abilities, ways to improve skills and competencies in innovation processes, in short, to create favorable conditions for scientific and methodological cooperation. In the process of in-service training of primary school teachers, their creative activity will be further developed through continuous, traditional, distance, mobile training.

Keywords: competence, education, upbringing, teacher, student, professional development, continuity, skill, onalyn, distance, creativity, image, professional activity, internet, innovation, interactive, system, adaptation, responsibility, self-management, situation, process, cooperation, qualification.

Аннотация. Эта статья о начальном образовании через непрерывное профессиональное развитие. Формирование творческой деятельности учителя, критерии и требования к личности учителя, профессиональные знания в образовательном процессе, сотрудничество учителя и ученика в обеспечении эффективности образования, педагогическое мастерство у современных учителей, требования педагогической деликатности, критерии, мнения и комментарии к таким даны качества.

Анализируется значение развития профессиональной компетентности учителя начальных классов, особенно через повышение квалификации, концепция профессионального развития, его основные мотивационные потребности, процесс формирования познавательного, эмоционального и волевого компонентов. В статье рассматриваются профессиональные потребности педагогов через непрерывное повышение квалификации, использование внутренних ресурсов при поиске оптимальных решений

конкретных проблемных педагогических ситуаций, самомотиватсия и мотиватсия, стратегии саморазвития, активизатсия творческих способностей, пути совершенствования навыков и компетенций. в инноватсионных процессах, короче говоря, создавать благоприятные условия для научно-методического сотрудничества. В процессе повышения квалификации учителей начальных классов их творческая деятельность получит дальнейшее развитие посредством непрерывного, традиционного, дистанционного, мобильного обучения.

Ключевые слова: компетентность, образование, воспитание, учитель, ученик, профессиональное развитие, преемственность, мастерство, онлайн, дистанция, творчество, образ, профессиональная деятельность, интернет, инноватсия, интерактив, система, адаптатсия, ответственность, самоуправление, ситуатсия, процесс, сотрудничество, квалификацсия.

Kirish. Bugungi rivojlanish darvrida O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida” 2020-yil 23-sentabrda Qonuni, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “O‘zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo‘yicha “Harakatlar strategiyasi to‘g‘risida” 2017-yil 7-fevraldagi PF 4947-son Farmoni, “Xalq ta’limi tizimiga boshqaruvning yangi tamoyillarini joriy etish chora tadbirlari to‘g‘risida” 2018-yil 5-sentabrdagi PQ-393-son qarori, shuningdek, O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining “Umumiy o‘rta va o‘rtamaksus, kasb-hunar ta’limining davlat ta’lim standartlarini tasdiqlash to‘g‘risida” 2017-yil 6-apreldagi 187-son qarorlari bo‘yicha, xalq ta’limi sohalari rivojlanib boryapti. O‘zbekistondagi xalq ta’limi xodimlarini malakasini oshirish kurslari tashkil etish jarayoniga e’tibor qaratadigan bo‘lsak, unda turli shakllarni va ularning o‘ziga xos tarixini ko‘rishimiz mumkin. Xalq ta’limi xodimlarini qayta tayyorlash va malakasini oshirishdan maqsad - o‘qituvchilarning ijodiy imkoniyatlarini shakllantirish va oshirish, ularning ilmiy saviyasini takomillashtirish, dunyoqarashini kengaytirish hamda shaxsiyatini rivojlantirishdan iboratdir. Bu esa o‘z-o‘zidan, boshlang‘ich ta’lim o‘qituvchilarini kreativ faoliyatini rivojlantirishda ualuksiz malaka oshirishlarni tashkil etishlar kiradi. Ayniqsa ilmiy bilimning bugungi kundagi rivojlanishi, kreativlikning shaxsni, jamiatni va davlatni rivojlantirishga ta’siri ilmiy pedagogik nuqtai nazardan chuqur o‘rganish, bu masalani dolzarbligini talab etmoqda

Tadqiqot obyekti va qo‘llanilgan metodlar

Tadqiqotning obyekti sifatida boshlang‘ich ta’lim o‘qituvchilarini uzluksiz malakasini oshirish orqali kreativ faoliyatini rivojlantirish jarayoni belgilanib, tajriba – sinov ishlari Sirdaryo viloyati XTXQMOH markazi, Jizzax viloyati XTXQMOH markazi hamda, Samarqand viloyati XTXQMOH markazlaridan jami 450 nafar tinglovchi ishtirok etdi. Tadqiqot maboynida boshlang‘ich ta’lim o‘qituvchilarini malaka oshirish jarayonida tajribalarni o‘rganish uchun, sotsiometrik metodlar , TRIZ texnologiyasi pedagogik tajriba- sinov, natijalarni matematik va statistik tahlil etish usullaridan foydalanildi.

Olingan natijalar va ularning tahlili

Bugungi zamon talabi asosida malaka oshirish hududiy markazlarining oldidagi asosiy vazifalari, ta’lim va tarbiya sohasidagi davlat siyosati, pedagogning kasbiy kompetentligi va mahorati, fanini o’qitishda AKT dan samarali foydalanish, internet tarmoqlari, multimediya vositalaridan samarali foydalanish, imlo savodxonligi va hujjatlarni rasmiylashtirish, mutaxassislik fanini o’qitish nazariyasi va metodikasi, ta’lim sifatini baholash xalqaro dasturlari va innovatsion texnologiyalar, umumiy o’rta ta’limda STEAM, PIRLS, yondashuvi, amaliy mashg’ulot va laboratoriya ishlarini o’tkazish metodikasi, amaliy xorijiy til, milliy o’quv dasturi va fanga oid me’yoriy hujjatlar murakkab mavzular asosida ishlash bo’yicha o’quv jarayonini tashkil etishning zamonaviy usullarini o’z ichiga oladi va ular bo’yicha tegishli yangi bilim, ko’nikma, malaka va kompetentsiyalarni shakllantirishga yo’naltirishdan iborat. [3].

Bugungi zamonaviy ta’limda, Xalq ta’lim xodimlarini qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish hududiy markazlarining oldiga qo’ygan asosiy maqsad ham, zamon talabiga javob bera oladigan, yuksak kasbiy bilimga ega, kreativ, kasbiy kompetentligi yuqori, har bir darsni ijodiy namoyish qilaoladigan, hamda, axborot kommunikatsiyon texnologiyalaridan mukammal foydalana oladigan tajribali pedagog darajasiga etishishda, o’z hissasini qo’shishdan iboratdir. Bizning fikrimizcha malaka oshirish orqali ayniqsa bizning poydevorimiz bo’lgan, boshlang’ich ta’lim o’qituvchilarini kasbiy faoliyatini rivojlantirishda, axborot kommunikatsiyon texnologiyalaridan samarali foydalanishning ahamiyati kattadir. Boshlang’ich ta’lim o’qituvchilarni axborot texnologiyalarini bilishdan eng asosiy maqsad, kompyuterda ishlashga o’rganish, malaka oshirish maboynda har bir modullarni o’rganish jarayonida, yangi ish uslublarni rejalashtirish va uni amalga oshirishda, kasbiy faoliyati va o’quvchilar uchun zarur bo’lgan multimediya vositalarini mukammal o’rganishi hamda, o’z mutaxassisligi bo’yicha test savollarini tuzib, foydalana olish ko’nikmalarini yanada shakllantirishdan iboratdir.

O’zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 6 noyabrdagi qarorida O’zbekistonning yangi taraqqiyot davrida ta’lim-tarbiya va ilm-fan sohalarini rivojlantirish chora-tadbirlari to’g’risida”gi PQ-6108-son farmoni va mazkur farmon ijrosini ta’minlash maqsadida 2020 yil 6 noyabrda qabul qilingan “Ta’lim-tarbiya tizimini yanada takomillashtirishga oid qo’shimcha chora-tadbirlar to’g’risida”gi PQ-4884-son qarorda mamlakatimiz ta’lim-tarbiya va ilm-fan sohalarini takomillashtirish, jamiyatimizda o’qituvchi va pedagog xodimlar, ilmiy va ijodkor ziyolilarga bo’lgan hurmat e’tiborni yanada oshirish, o’qituvchilarning kasbiy mahoratini rivojlantirish, tizimda xususiy sektor ishtirokini kengaytirish maqsadida O’zbekistonning yangi taraqqiyot davrida ta’lim-tarbiya va ilm-fan sohalarini yanada rivojlantirishning asosiy yo’nalishlari belgilab berildi.

O’zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining «Pedagog kadrlarni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish tizimini yanada takomillashtirish

to‘g‘risida»gi qarori umumiy o‘rta ta’lim maktablari zimmasiga: buyurtmachi sifatida ish ko‘rish; o‘quv-tarbiya jarayoni sifatining ichki nazorati va tahlilini amalga oshirish; reyting tizimi bo‘yicha har bir pedagog kasb faoliyatining monitoringini olib borish va baholash; qayta tayyorlash yoki malaka oshirishga ehtiyoj sezadigan o‘qituvchilar kontingentini belgilash; pedagog kadrlarning kasb malakasi darajasini o‘rganish asosida ularni tabaqalashtirish; qayta tayyorlash va malaka oshirishning tegishli turlari va shakllarini belgilash; pedagoglarni maqsadli qayta tayyorlash va ular malakasini oshirishni tashkil etishning yakka tartibdagi topshiriqlarini yoki aniq yo‘naltirilgan dasturlarini tuzish vazifalari yuklandi. Malaka oshirish institutlari buyurtmachining yakka tartibdagi topshiriqlari yoki aniq yo‘naltirilgan dasturlar asosida vazirliklar va idoralar bilan kelishgan holda tabaqalashtirilgan o‘quv rejalari va dasturlarini ishlab chiqadilar hamda o‘qitishning interaktiv metodlari, internetning global tarmog‘idan foydalangan holda pedagoglarning tanqidiy va ijodiy tafakkurini rag‘batlantirishga, mustaqil ma’lumot olishga yo‘naltirilgan zamonaviy pedagogik va axborot texnologiyalarini joriy etadilar. Bu vazifalarga e’tiboran o‘qituvchilarning kasbiy bilimlari, mahoratlarini rivojlantirish va yangilashga undaydigan shaxs, davlat va jamiyat ehtiyojlarini hisobga olgan holda ta’lim xizmatlari bozorining shakllanishiga mos yangi malaka oshirish va qayta tayyorlash tizimini yaratishga alohida e’tibor berilmoqda. Binobarin, shu o‘rinda xulosa qilish mumkinki, o‘qituvchilarni tayyorlash, qayta tayyorlash va ular malakasini oshirish tizimining samaraliligi bu tizimni ehtiyojga asoslangan holda tashkil qilish yoki boshqacha qilib aytganda, malaka oshirish dasturlari ehtiyojidan kelib chiqib tuzilgan bo‘lishi kerakligi bilan belgilanadi. [4].

Maqsad xalq ta’limi xodimlarining kasbiy mahorati va faoliyat samaradorligini muntazam oshirib borish uchun zarur shart-sharoitlarni yaratish, malaka oshirish tizimini «hayot davomida o‘qish» tamoyili asosida takomillashtirishdan iborat. Loyihaga ko‘ra xalq ta’limi xodimlarini qayta tayyorlash va malakasini oshirish jarayoniga ta’limning kredit-modul tizimini joriy qilishni nazarda tutuvchi «Xalq ta’limi xodimlarining uzluksiz kasbiy rivojlanishi to‘g‘risida»gi nizomni tasdiqlash belgilangan. Shuningdek, xalq ta’limi xodimlarini uzluksiz kasbiy rivojlantirish tizimining tuzilmasi, xalq ta’limi xodimlarining uzluksiz kasbiy rivojlanishi to‘g‘risida nizom xalq ta’limi xodimlarining malakasini oshirish bilan bog‘liq xarajatlarini Davlat byudjeti hisobidan qoplab berish va Reestrini yuritish tartibini tasdiqlash ko‘zda tutilgan Qaror loyihasining qabul qilinishi xalq ta’limi xodimlarining uzluksiz kasbiy rivojlanishi tizimini yo‘lga qo‘yish, ularning «hayot davomida o‘qish» tamoyili asosida doimiy ravishda o‘z kasb saviyalarini takomillashtirib borish va sohada sog‘lom raqobat muhitini yaratish imkoniyatini beradi

Uzluksiz malaka oshirish sohasini tubdan yangilash bo‘yicha davlat rahbarining «Xalq ta’limi sohasidagi ilmiy-tadqiqot faoliyatini qo‘llab-quvvatlash hamda uzluksiz kasbiy rivojlantirish tizimini joriy qilish chora-tadbirlari to‘g‘risida»gi PQ-4963-son qarori bilan sohada yangi tartib joriy etilmoqda. Ya’ni

amaldagi tartibga muvofiq, xalq ta’limi xodimlari, shu jumladan, o’qituvchilar har 5 yilda bir marta – bir oylik malaka oshirish kursiga jalb qilinadi. Endi ular 5 yilda bir marta emas, balki har yili, iloji bo’lsa – har kuni o’z malaka saviyasini takomillashtirib borishi mumkin bo’ladi.

Ibragimov.A.A. “O’qituvchilar kasbiy rivojlanishiga ilmiy-metodik hamrohlik texnologiyasi” mavzusidagi ilmiy maqolasida yozilishicha yangi davlat ta’lim standartlarining joriy etilishi yana bir bor o’qituvchiga kasbiy faoliyatni sezilarli o’zgartiruvchi va yangi mazmun bilan to’ldiruvchi talablarni qo’ymoqda. Chunki mazkur standartlar kompetentli-faoliyatli yondashuvga asoslangan bo’lib, ular ajdodlaridan bilim, ko’nikma va malakalarni shakllantirish emas, balki uzluksiz ta’lim olish, ehtiyojlari va qobiliyatlarini rivojlantirishga layoqatli shaxsni tarkib toptirishga yo’naltirilganligi bilan farqqiladi. Shunday ekan, o’qituvchi kasbiy mas’uliyatining oshishi va jamiyatdagi rolining o’zgarishi ularni ta’lim jarayonidagi jadal o’zgarishlarga tez moslashish, o’ta faollik, doimiy o’zini rivojlantirish va mustaqil bilim olishga tayyor bo’lish, o’qitishning zamonaviy yondashuvlari va texnologiyalaridan boxabar bo’lish hamda ularni samarali qo’llay olish sifatlariga ega bo’lishlarini taqozo qiladi. O’qituvchi faqatgina o’quv dasturlari, darsni tashkil qilish va baholash bilan chegaralanmasdan, o’quvchilarning alohida ehtiyojlari va imkoniyatlarini rivojlantirishi, ularni qiziqtirishi, ergashtira olishi va doimo «bir qadam oldinda» yurishi lozim.

Malaka oshirish kurslari davomidagi kuzatishlar pedagog xodimlarning barchasi ham mustaqil ravishda kasbiy rivojlanish yo’nalishlarini belgilash, faoliyatlarini qayta qurish, o’zaro ta’sir va kommunikativ munosabatlarga tez kirishish layoqatlariga etarlicha ega emasliklari va ko’p ikkilanishlarini ko’rsatdi. Ular zaruriy adabiyotlar, malaka oshirish shakllarini tanlash, kasbiy ehtiyojlari va qiyinchiliklarini anglash, o’zlarini namoyon qilish, pedagogik g’oyalarini amaliyotga tatbiq qilish, qanday hollarda ta’lim xizmatlarini ko’rsatuvchi qaysi subyektlarga murojaat qilishlarini aniqlashlarida amaliy yordamga muhtojlik sezadilar. Shu sababdan pedagog xodimlarning kasbiy ehtiyojlarini qondirish, muayyan muammoli pedagogik vaziyatlarda maqbul echimlarni topishda ichki imkoniyatlardan foydalanish, o’zini-o’zi motivlashtirish va rag’batlantirish, o’zini-o’zi rivojlantirish strategiyalarini belgilash, ijodiy qobiliyatlarini faollashtirish, innovatsion jarayonlarga doir ko’nikma va malakalarni takomillashtirish, muxtasar aytganda, uzluksiz kasbiy rivojlanishlariga ilmiy-metodik hamrohlik qilishga qulay sharoitlarni vujudga keltirishga asosiy e’tiborni qaratish zarur. «Bir tarafdin pedagog doimiy rivojlanish va o’z malakasini oshirishga tayyor bo’lishi, ikkinchi tarafdin jamiyat tomonidan pedagogning doimiy o’qishi va rivojlanishiga bo’lgan ehtiyojini ro’yobga chiqarish uchun sharoit yaratilishi lozim» deya o’z fikrlarini bildirib o’tadilar.

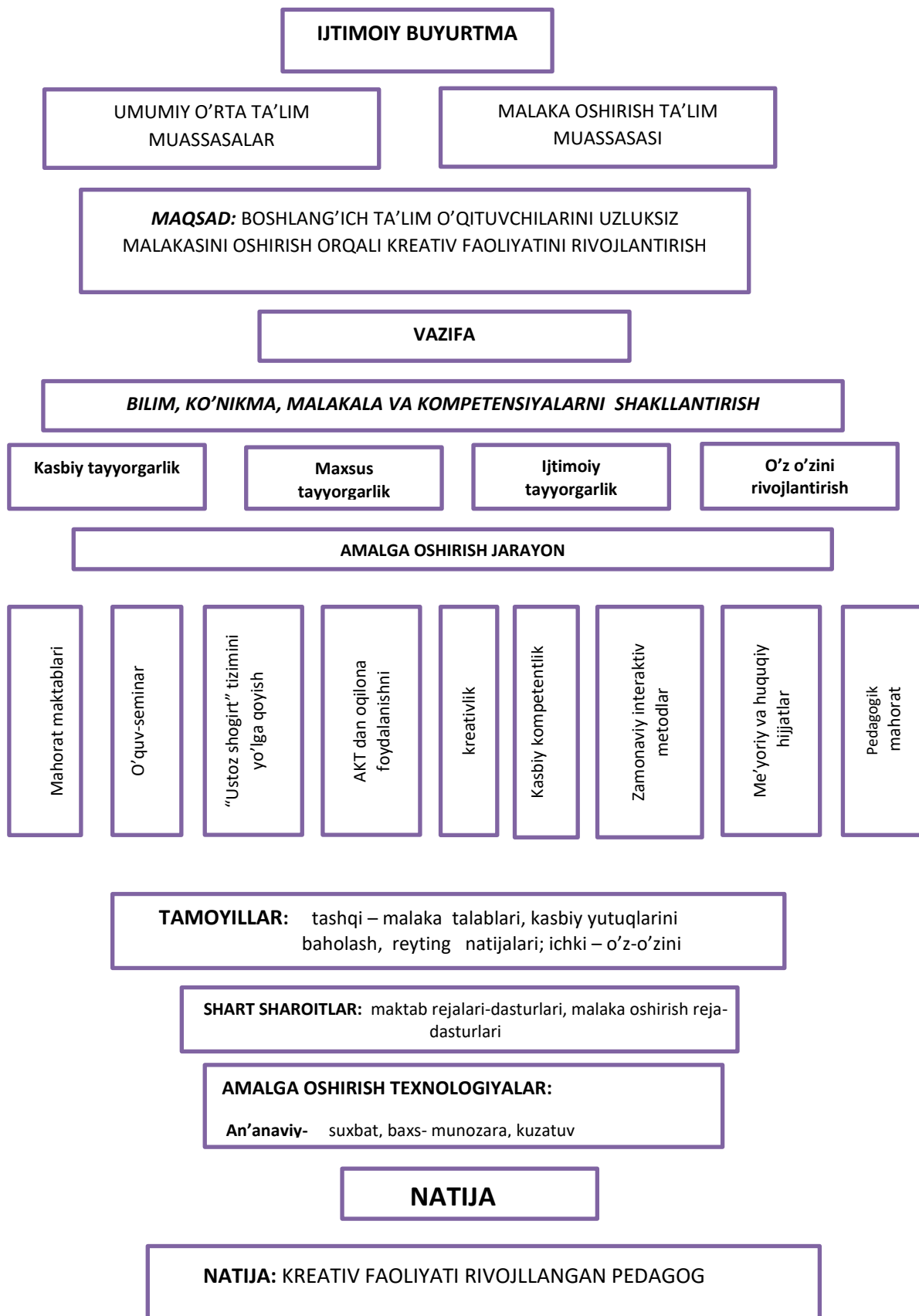
Fikrimizcha bugungi kunda “Uzluksiz kasbiy rivojlantirish” platformasida ham, o’qituvchilarning malakasini oshirish va kasbiy faoliyatini rivojlantirish kurslarida bir qancha afzalliklar bilan birrgalikda o’ziga yarasha kamchiliklar ham yoq emas. Ushbu kamchiliklar: pedagog xodimlarning axborot texnologiyalari

bo'yicha savodxonlik darajalari etarli emasligi, uzoq masofali (Viloyat, tuman, qishloqlardagi) umumiy o'rta ta'lim maktablarida internet tarmoqlarini yoqligi, bo'lsa ham yaxshi ishlamasligi, pedagog xodimlarning uzluksiz kasbiy rivojlantirish kursida o'qish tartibini bilmasligi, o'qib o'zlashtirmasdan turib tez fursatda sertifikatga ega bo'lishi, o'z mutaxassisligi bo'yicha jonli darslarda ishtirok etolmasligi va tushunmagan joylarida savollar bilan murojat eta olmasligi, interaktiv metodlarni o'zi jonli ravishda boshqa tinglovchilar bilan bajara olmasligi, ayniqsa yosh o'qituvchilar uchun kasbiy faoliyati to'liq rivojlanmasligi mumkin.

“Uzluksiz kasbiy rivojlantirish” platfomasida ham, o'qituvchilarning malakasini oshirish va kasbiy faoliyatini rivojlantirish kurslarida bir qancha afzalliklar bilan birgalikda o'ziga yarasha kamchiliklar ham yoq emas. Ushbu kamchiliklar: pedagog xodimlarning axborot texnologiyalari bo'yicha savodxonlik darajalari etarli emasligi, uzoq masofali (Viloyat, tuman, qishloqlardagi) umumiy o'rta ta'lim maktablarida internet tarmoqlarini yoqligi, bo'lsa ham yaxshi ishlamasligi, pedagog xodimlarning uzluksiz kasbiy rivojlantirish kursida o'qish tartibini bilmasligi, o'qib o'zlashtirmasdan turib tez fursatda sertifikatga ega bo'lishi, o'z mutaxassisligi bo'yicha jonli darslarda ishtirok etolmasligi va tushunmagan joylarida savollar bilan murojat eta olmasligi, interaktiv metodlarni o'zi jonli ravishda boshqa tinglovchilar bilan bajara olmasligi, ayniqsa yosh o'qituvchilar uchun kasbiy faoliyati to'liq rivojlanmasligi mumkin.

Yuqoridagilardan xulosa chiqargan holda, malaka oshirishning barcha shakllarida ham o'ziga yarasha qiyinchiliklar, afzalliklar va kamchiliklar mavjud. Ushbu kamchiliklarni bartaraf etishda zamonaviy ta'limda o'qituvchilarning malaka oshirish orqali va malaka oshirgandan so'ng, kasbiy faoliyatini yanada rivojlantirishda bir qancha chora-tadbirlarni rejalashtirish, hamda ularni hamkorlikda amalga oshirish belgilanadi.

**“RAQAMLI TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA TA’LIM OLUVCHILARNI KASBGA
YO’NALTIRISH: MUAMMOLAR, YECHIMLAR” mavzusida respublika ilmiy-amaliy
konferensiyasi, 2024-yil 10-dekabr**

Bizning fikrimizcha tadqiqotchilarni ishlarini ko‘rib chiqqan holda, kelajagimiz poydevori bo‘lgan boshlang‘ich ta‘lim o‘qituvchilarini malaka oshirish orqali kasbiy faoliyatini rivojlantirishda yuqoridagi maqsadlarga asoslanib, bir qancha chora-tadbirlarni rejalashtirish amalga oshiriladi. Boshlang‘ich ta‘lim o‘qituvchisi malaka oshirish orqali kasbiy faoliyatini rivojlantirishda quyidagi yo‘nalishlar bo‘yicha rejalarni amalga oshirishi lozim:

- hozirgi kunda maktablarda tashkil etilayotgan, mahorat maktablari o‘qituvchilarning kasbiy mahoratini yanada oshirishda asosiy omil hisoblanadi:
- maktablarda tashkil etilayotgan o‘quv-seminarlari hamda, seminar treninglar o‘z ustlarida tinimsiz ishlashga, yangiliklardan boxabar bo‘lishga sabab bo‘lmoqda:
- boshlang‘ich ta‘lim yonalishi bo‘yicha “Ustoz shogirt” tizimini yo‘lga qoyish bo‘yicha ishlarni amalga oshirish:
- boshlang‘ich ta‘lim o‘qituvchisini kasbiy faoliyatini rivojlantirishda AKT dan oqilona foydalanishni yo‘lga qoyish:

Olib borilgan tadqiqot ishlarimizda malaka oshirish orqali boshlang‘ich ta‘lim o‘qituvchilarining kasbiy faoliyatini shakllantirishning tizimli- funktsiyonal modeli uchta vazifani hal etish lozimligi belgilab berildi: malaka oshirish jarayonining maqsad va vazifalarini aniqlashtirish: kasbiy faoliyatini rivojlantirishning tamoyillarini belgilash: kasbiy faoliyatini rivojlantirishning texnologiyalari, jarayoni va kutilgan natijani loyihalash. (1-rasm)

Xulosa qilib boshlang‘ich ta‘lim o‘qituvchilarini kasbiy faoliyatini rivojlantirishning sababli ta‘lim tizimining asosiy vazifalaridan biri yangi ta‘lim texnologiyalarini joriy etish, ta‘limni axborotlashtirish, xalqaro global aloqa tarmoqlariga kirish hisoblanadi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. O‘zbekiston Respublikasining yangi tahrirdagi “Ta‘lim to‘g‘risida”gi Qonuni.

2020-yil, 23-sentabr. O‘RQ-637-son

2. Abdullaeva B.S. Fanlararo aloqadorlikning metodologik-didaktik asoslari (ijtimoiy-gumanitar yo‘nalishdagi akademik litseylarda matematika o‘qitish misolida): Dis.ped. fan. dokt. diss.– T., 2006. – 94 b.

3. A.A.Ismailov va boshqalar “Kreativ fikrlashni baholash” o‘quv qo‘llanma T.:2021. – 14b.

4. Yuldashev.M.A. Xalq ta‘limi xodimlarining malakasini oshirishda ta‘lim sifati. Menejmentini takomillashtirish: ped.fan.dok. ...diss. –T.: 2016. - 309 b.

5. Евгений П.И., Мотивация и мотивы.- Учебное пособие посвящено основным вопросам теории и методологии изучения мотивации и мотивов человека. Питер, - 2011. – 62 с.

**RAQAMLI TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA BIOLOGIYA
TA’LIMINI RIVOJLANTIRISH: MUAMMOLAR, YECHIMLAR VA
O‘QUVCHILARNI KASBGA YO‘NALTIRISH**

Norbutayeva Gulnoza Olmasovna

*Samarqand viloyati Nurobod tumani 77-umumiy o‘rta ta’lim maktabi Biologiya
o‘qituvchisi*

Annotatsiya: Raqamli transformatsiya, ya’ni texnologiyalarni ta’lim jarayonlariga integratsiya qilish, nafaqat umumiy ta’lim tizimining samaradorligini oshirish, balki o‘quvchilarni kelajakdagi kasblarga tayyorlashda ham katta rol o‘ynaydi. Biologiya sohasida o‘quvchilarni kasbga yo‘naltirishda raqamli vositalar va texnologiyalarning ahamiyati yanada oshmoqda. Ushbu maqolada, raqamli transformatsiya sharoitida biologiya ta’limi orqali kasbga yo‘naltirishning muammolari va yechimlari tahlil qilinadi, shuningdek, raqamli texnologiyalarni biologiyada qanday qo‘llash mumkinligi ko‘rib chiqiladi.

Kalit so‘zlar: raqamli transformatsiya, ta’lim, kasbga yo‘naltirish, biologiya, texnologiyalar, innovatsiyalar, ta’lim texnologiyalari.

Kirish: Raqamli transformatsiya ta’lim tizimini zamonaviylashtirishda muhim o‘rin tutadi. Biologiya fani, tabiatshunoslik, ekologiya, genetika kabi sohalarida bilim berish jarayoniga raqamli texnologiyalarni joriy etish orqali o‘quvchilarning kasbga tayyorgarligini mustahkamlash mumkin. Shu bilan birga, raqamli transformatsiya o‘qituvchilarning metodik kompetentsiyalarini oshirishga ham yordam beradi. O‘quvchilarni biologiya faniga qiziqtirish va ularni kelajakdagi kasblarga tayyorlashda texnologiyalardan foydalanish imkoniyatlari kengaymoqda.

Muammolar:

1. Resurslar va infratuzilma etishmovchiligi: Ko‘plab maktablar va universitetlar raqamli texnologiyalarni to‘liq joriy etish uchun zarur resurslarga ega emas. Bu, o‘z navbatida, biologiya o‘qitishdagi innovatsion yondashuvlarni amalga oshirishda to‘siq bo‘ladi.

2. O‘qituvchilarni tayyorlash: O‘qituvchilarning raqamli texnologiyalarni samarali qo‘llash uchun zarur bilim va ko‘nikmalarga ega bo‘lmashligi. Biologiya fani o‘qituvchilari ko‘pincha yangi texnologiyalarni sinfda qanday ishlatishni bilishmaydi.

3. O‘quvchilarning texnologiya bilan ishlashdagi cheklovlari: Ba’zi o‘quvchilar texnologiyalarga nisbatan qiziqish ko‘rsatmasligi yoki raqamli vositalarni samarali ishlata olmasliklari mumkin. Bu esa, biologiya fanining kasbga yo‘naltirishdagi potentsialini to‘liq amalga oshirishga to‘sqinlik qiladi.

Yechimlar:

1. Raqamli vositalarni integratsiya qilish: Biologiya fanini o‘qitishda raqamli vositalar (masalan, interaktiv darsliklar, virtual laboratoriyalar, ilmiy simulyatsiyalar) va dasturlarni joriy etish orqali o‘quvchilarning o‘zlashtirish

jarayonini soddalashtirish va qiziqarli qilish mumkin. Shuningdek, o‘quvchilarni kasbga tayyorlashda real dunyo tajribalariga yaqinlashtirish uchun, onlayn laboratoriyalar va virtual tajribalar o‘tkazish foydalidir.

2. O‘qituvchilarni professional rivojlantirish: Biologiya o‘qituvchilarini zamonaviy texnologiyalarni o‘qish jarayoniga qo‘llashga o‘rgatish. Bu uchun, ularni muntazam ravishda malaka oshirish kurslaridan o‘tkazish, yangi pedagogik usullar va raqamli texnologiyalarni integratsiyalashga qaratilgan seminarlar tashkil etish muhim.

3. O‘quvchilarga raqamli ko‘nikmalarni o‘rgatish: Biologiya fani doirasida o‘quvchilarga ilmiy tadqiqotlar olib borish, ma’lumotlar tahlili qilish, laboratoriya tajribalari va ekologik o‘zgartirishlarni kuzatish uchun kerakli texnologik ko‘nikmalarni rivojlantirish. Bu orqali ularni ilmiy va kasbiy faoliyatga tayyorlash mumkin.

Raqamli transformatsiya sharoitida ta’lim oluvchilarni kasbga yo‘naltirish, ayniqsa biologiya fanida, o‘quvchilarning kelajakdagi muvaffaqiyatli kasbiy faoliyatini ta’minlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Biologiya fanidan kelajakdagi kasblarga yo‘naltirishda raqamli texnologiyalar orqali quyidagi kasblarga yo‘naltirish mumkin:

1. **Biomeditsina sohasida** – O‘quvchilarni biomeditsina sohasiga yo‘naltirishda, raqamli texnologiyalar yordamida organizmning salomatligini, kasalliklarni tashxislash va davolash metodlarini o‘rgatish mumkin. Virtual simulyatsiyalar yordamida o‘quvchilar meditsina jarayonlarini (masalan, jarrohlik amaliyotlari, diagnostika qilish) amaliy ko‘nikmalar bilan o‘rganadilar.

2. **Farmatsiya sohasida** – Biologiya o‘qituvchilari va o‘quvchilari farmatsevtika sohasida ishlash uchun kerakli bilimlarni raqamli vositalar yordamida o‘rganishlari mumkin. Bu, dori vositalarini ishlab chiqish, ularni test qilish va samaradorligini aniqlash kabi jarayonlarni o‘z ichiga oladi.

3. **Sog‘liqni saqlash va tibbiyot sohalari** – Raqamli texnologiyalar orqali tibbiy diagnostika, kasalliklarni oldini olish va muolajalar metodlarini o‘rgatish. Virtual laboratoriyalar yordamida o‘quvchilar tibbiyotning turli sohalarida – masalan, kardiologiya, neyrologiya va gerontologiyada – ishlashga tayyorlanadilar.

4. **Ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish sohalari** – Biologiya fanining ekologiya bo‘limida o‘quvchilarni ekologik tahlil qilish, atrof-muhitni saqlash va barqaror rivojlanish haqida bilimlar bilan ta’minlash mumkin. Virtual simulyatsiyalar yordamida o‘quvchilar ekologik o‘zgarishlarni o‘rganib, ekologik xavf-xatarlarni tahlil qilishni o‘rganadilar.

5. **Genetika va biotexnologiya sohalari** – Genetik va biotexnologiya sohasiga yo‘naltirishda, raqamli laboratoriyalar va ilmiy tahlil vositalari yordamida o‘quvchilarga genetik modifikatsiyalar, DNK tahlillari va biotexnologik tadqiqotlarni amalga oshirish imkoniyatlari yaratiladi.

Raqamli transformatsiya jarayonida, o‘quvchilarga biologiya fanini zamonaviy texnologiyalar orqali o‘rgatish imkoniyatlari ko‘paymoqda. "Odam va uning salomatligi" bo‘limi esa, aynan raqamli ta’lim vositalari yordamida o‘quvchilarga

kasbga yo‘naltirishda muhim bir soha hisoblanadi. Biologiya fanining mazkur bo‘limida o‘quvchilar odam organizmining tuzilishi, fiziologiyasi, sog‘liqni saqlash va tibbiyot sohalariga oid tushunchalarni o‘rganadilar. Ushbu bilimlarni o‘zlashtirish orqali o‘quvchilar kelajakda biomeditsina, farmatsiya, sog‘liqni saqlash va boshqa tibbiy kasblarga yo‘naltirilishi mumkin.

Odam va uning Salomatligi: Raqamli Texnologiyalar yordamida o‘rganish Odam va uning salomatligi - bu inson organizmining normal faoliyati va uning turli fiziologik jarayonlaridan iborat. Salomatlikni saqlash, kasalliklardan himoya qilish va turli sog‘liq muammolarini aniqlashda zamonaviy raqamli texnologiyalar katta yordam beradi. Bugungi kunda raqamli texnologiyalar yordamida salomatlikni o‘rgatishning yangi usullari joriy etilgan. Ushbu jarayonlar o‘quvchilarga odam organizmining salomatlik holatini, uning saqlanishini va kasalliklarni oldini olishni ko‘rsatuvchi vositalar bilan ta’minlaydi.

Virtual Simulyatsiyalar yordamida odamning salomatligini o‘rgatish

Odam organizmining salomatligini o‘rganishda raqamli texnologiyalar va virtual simulyatsiyalar katta rol o‘ynaydi. Bu vositalar yordamida o‘quvchilar odam organizmining turli tizimlaridagi o‘zgarishlarni va ularning salomatlikka ta’sirini kuzatishlari mumkin. Misol uchun: Yurak va qon aylanish tizimi: O‘quvchilar yurak faoliyatini va qon aylanish tizimini virtual simulyatsiyalar yordamida o‘rganishlari mumkin. Masalan, yurak urishining qanday o‘zgarishi yoki qon bosimining ko‘tarilishi organizmga qanday ta’sir qilishini tushunishlari mumkin.

Nafas olish tizimi: Nafas olish va kislorod almashinuvining odam salomatligiga ta’sirini simulyatsiya qilish orqali o‘quvchilar nafas olish tizimining muvozanatini o‘rganadilar. Bu, ayniqsa, o‘pkada yuz beradigan kasalliklar (masalan, astma) haqida bilimlarni rivojlantirishga yordam beradi.

Immun tizimi va kasalliklar: Virtual simulyatsiyalar orqali o‘quvchilar organizmning immun tizimi qanday ishlashini, mikroblarga qarshi qanday kurashishini va kasalliklar paydo bo‘lishining oldini olishni o‘rganishlari mumkin.

Raqamli Texnologiyalar va Interaktiv O‘quv Platformalari

Raqamli texnologiyalar odamning salomatligini o‘rganishda interaktiv o‘quv platformalari, onlayn kurslar va mobil ilovalar orqali ham yordam beradi. Masalan:

Salomatlikni kuzatish va monitoring: Mobil ilovalar yordamida odamlar o‘zlarining salomatlik holatini real vaqt rejimida kuzatishlari mumkin. Bunday platformalar yordamida o‘quvchilar yurak urishi, nafas olish tezligi, qondagi kislorod darajasi va boshqa salomatlik parametrlarini o‘lchashni o‘rganishlari mumkin.

Interaktiv testlar va diagnostika: O‘quvchilar raqamli platformalar orqali o‘z salomatliklarini tekshirishi, turli testlar (masalan, qon bosimi, qon shakar darajasi)ni o‘tkazishi va natijalarni tahlil qilishni o‘rganishlari mumkin.

Simulyatsiyalar orqali salomatlikni boshqarish Raqamli texnologiyalar odamning salomatligini boshqarishda ham muhim vosita hisoblanadi. O‘quvchilar, masalan, kasalliklar va turli salomatlik muammolari (yurak kasalliklari, diabet, qon

bosimi)ni qanday boshqarish kerakligini simulyatsiya orqali o’rganishlari mumkin. Simulyatsiyalar yordamida:

Kasalliklar va davolash jarayonlarini o’rganish: Salomatlikni saqlashda o’quvchilar turli kasalliklarning oldini olish usullarini, tibbiy yordamni qanday ko’rsatish, davolash jarayonlarini qanday amalga oshirishni o’rganadilar. Masalan, yurak xastaligi bo’lgan bemorga yordam berish yoki insulinni diabetli bemorga to’g’ri kiritish kabi amaliyotlarni virtual sharoitda bajarish.

Hayot tarzini boshqarish: Odamning salomatligini saqlash uchun muhim bo’lgan omillar, masalan, to’g’ri ovqatlanish, jismoniy faollik va stressni boshqarish kabi faktorlar simulyatsiyalar orqali o’rganilishi mumkin. O’quvchilar bu jarayonlarning salomatlikka ta’sirini interaktiv tarzda ko’rishlari mumkin.

Odam salomatligini o’rganishdagi ilmiy tahlil vositalari

Raqamli texnologiyalar yordamida salomatlikni o’rganishda ilmiy tahlil vositalaridan foydalanish imkoniyati ham mavjud. O’quvchilar olingan ma’lumotlarni statistik tahlil qilish, salomatlik parametrlarini o’rganish va diagnostika qilishni o’rganishlari mumkin. Bunday vositalar yordamida:

Salomatlikni tahlil qilish: O’quvchilar o’rganilgan parametrlarni tahlil qilish va odam organizmining salomatlik holatidagi o’zgarishlarni qanday aniqlashni bilib olishadi. Masalan, qon bosimi o’zgarishini, yurak urish tezligini yoki nafas olishni kuzatib, ularning salomatlikka qanday ta’sir qilishini aniqlash.

Bemorlar ma’lumotlarini tahlil qilish: Raqamli tizimlar yordamida bemorlar haqida ma’lumot to’plash va ular asosida salomatlikni boshqarish tahlilini o’tkazish mumkin.

Xulosa: Raqamli transformatsiya sharoitida odam va uning salomatligi hamda biologiya ta’limini rivojlantirish uchun yangi imkoniyatlar yaratadi. Virtual simulyatsiyalar, interaktiv platformalar va raqamli texnologiyalar yordamida o’quvchilar organizmning fiziologik jarayonlarini real vaqt rejimida o’rganib, salomatlikni saqlash va kasalliklarni oldini olish bo’yicha amaliy ko’nikmalarni rivojlantirishlari mumkin. Shu bilan birga, raqamli vositalar ta’lim jarayonini samarali tashkil etishga yordam beradi, ammo bu jarayonni muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun o’qituvchilarning malakasini oshirish, texnologik resurslarni ta’minlash va o’quvchilarga zarur ko’nikmalarni o’rgatish muhimdir. Bunday yondashuvlar nafaqat biologiya sohasini yangilashga, balki o’quvchilarni kelajakdagi kasblarga tayyorlashga, ularning salomatlikni boshqarish bo’yicha bilimlarini mustahkamlashga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Berdieva, S., & Tadjieva, N. (2023). *Raqamli texnologiyalar va ta’lim: zamonaviy yondashuvlar va metodlar*. Tashkent: O’zbekiston Noshirlik. Bet-15-17, 20-22
2. Maqsudov, J., & Tursunov, R. (2021). *Biologiya o’qitishning yangi texnologiyalari*. Samarkand: SamDPI. Bet-25-28, 30-32

THE IMPORTANCE OF DIFFERENTIATION IN THE TRAINING OF PROFESSIONAL EDUCATION SPECIALISTS

Mirjanova Nargiza Norkulovna

*Basic doctoral student at the Institute for the Development of Vocational
Education Republic of Uzbekistan*

Abstract: *Today, a differentiated approach is the key strategy for education management because it involves adapting learning and assessment to different needs, interests and abilities of students. The goals of differentiated learning are: firstly, teaching each student at the level of his capabilities and abilities; secondly, adapting teaching to the characteristics of different groups of students.*

Key words: *Professional education, differentiation, approach, problem, advantage, learning process, interest, ability.*

Differentiation of training and education in professional institutions is based on the differences in the characteristics of the student's personality, his abilities, interests, inclinations, and readiness for education. A differentiated approach to teaching is the widespread use of various forms, methods of teaching and organization of educational activities based on the results of psychological and pedagogical diagnostics of students' educational capabilities, inclinations, and abilities.

The strategic provisions for differentiation of training are the following:

- building a differentiated learning process is impossible without taking into account the individuality of each student as an individual and his or her unique personal characteristics;
- training based on level differentiation is not a goal, it is a means of developing personal characteristics as an individual;
- only by revealing the individual characteristics of each student in development, that is, in a differentiated learning process, can the implementation of a person-oriented learning process be ensured.

Teachers experience significant difficulties in differentiating the content of educational material by subject. This approach requires significant changes in the organization of differentiated forms of education: the simultaneous work of a teacher with different levels of mastery of the content of educational subjects of students in the same class, the development of tasks of varying degrees of complexity for each lesson, the use of different assessment criteria, and the rational use of instructional time [4].

Differentiation (from Lat. *Differentia* – difference, difference) – isolating the particular from the general population according to certain characteristics; division, dismemberment, stratification of the whole into various parts, forms and stages. Based on this, most researchers (Yu.K. Babansky, G.K. Selevko, I.E. Unt, N.M. Shakhmaev, I.S. Yakimanskaya) define differentiation of training as taking into account individual typological characteristics of the individual in the form of

grouping students and different structures of the learning process in selected groups.

The goals of differentiated learning are: firstly, teaching each student at the level of his capabilities and abilities; secondly, adapting teaching to the characteristics of different groups of students [1].

According to scientific research by B.M. Utegenova examined in more detail each stage of the teacher’s activity algorithm when organizing the process based on the principle of differentiation:

-Stage 1 - determining the differentiation criterion. The choice of a criterion or set of criteria for differentiation depends on the goals that the teacher sets for himself.

-Stage 2 - systematic diagnosis of students according to a selected criterion. Based on the diagnosis of the components of educational capabilities, the teacher can not only assess the effectiveness of the organization of the learning process, but also analyze the success of the educational and cognitive activity of each student (both gifted and underachieving).

Stage 3 - distribution of students into typological groups based on diagnostic results. At this stage, the teacher, together with educational psychologists, based on the “Diagnostic Class Map”, determines the level of educational capabilities of each student, the degree of reliability of his self-assessments, and the typological group to which he belongs.

Stage 4 - selection of differentiation methods. At this stage, the teacher for each typological group chooses a pedagogical strategy for organizing student learning. Pedagogical strategies - “support”, “stimulation”, “leadership”, “collaboration”, “co-creation” - determine the organizational scenario of interaction between the teacher and students.

Stage 5 - implementation of a differentiated approach at various stages of the learning process. At this stage, the strategy for managing the educational and cognitive activity of students in each typological group is being implemented. In accordance with the strategy, the teacher selects teaching methods and techniques for each typological group, multi-level tasks, and doses his help.

Stage 6 - system diagnostics, the results of which change the composition of groups and the nature of tasks. At this stage, reflection and correction of the organization of learning are carried out, and a new diagnostic request is determined based on the results of the educational activities of schoolchildren [2].

Currently, several areas of differentiated learning have been identified:

- for educational purposes;
- by levels of task completion;
- by task completion time;
- according to the content of training;
- according to the sequence of presentation of the material;
- on approaches to learning;
- by type of educational activity;

- on performance assessment.

Differentiation in education can perform several functions:

- expand the content of education taking into account the interests, inclinations, abilities and professional preferences of schoolchildren;

- provide in-depth training for students in areas of science and practical activity that interest them;

- develop learning motivation; restore the personality reserves of schoolchildren, temporarily lost for social and pedagogical reasons; - equip with experience of creative activity;

- to form the professional orientation of the individual (professional interests, inclinations, positive attitudes); -develop general and special abilities [3].

Drawing a conclusion, we can note that the implementation of a differentiated approach in the professional training of specialists is due to the following factors: the contradiction between traditional collective forms of training and the individual nature of mastering educational material, differences in readiness to master the material, different levels of interest of students, the need to overcome negative attitudes towards learning and It also develops the professional competence of future specialists who will independently solve professional problems that arise in the effective implementation of their professional activities.

REFERENCES:

1. Осмоловская И.М. Организация дифференцированного обучения в современной общеобразовательной школе. – М.: Изд-во Институт практической психологии. – Воронеж: Изд-во НПО «МОДЭК», 1998. –160 с.

2. Утегенова Б.М., Смаглий Т.И., Онищенко Е.А. Основы дифференциации преподавания и обучения в современной школе: учебное пособие / – Костанай: КГПИ. – 2017, 98 с.

3. Унт И. Э. Индивидуализация и дифференциация обучения. М.: Педагогика, 1990. – 192 с.

4. Tomlinson, C. A. (2014). The differentiated classroom: Responding to the needs of all learners (2nd ed.). Association for Supervision and Curriculum Development, e-book, (pp.128).

ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПРАКТИКА КАК КОМПОНЕНТ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА

**С.Х. Шарипова-преподаватель
Бухарского университета ЗАРМЕД**

***Аннотация:** современные реформы в сфере образования направлены на постановку новых требований к профессиональному уровню подготовки педагогических кадров. Цели, содержание и результаты обучения формируются на комплексном уровне с учетом особенностей профессиональной деятельности, личностных качеств и компетентности будущего педагога. Базовым компонентом профессиональной педагогической подготовки становится практика, направленная на получение первичных профессиональных умений, навыков и опыта педагогической деятельности.*

***Ключевые слова:** учебная педагогическая практика, производственная педагогическая практика, профессионально-педагогическая деятельность, деятельностный подход, профессиональная коммуникативная компетенция.*

Современные тенденции развития образования в Узбекистане определяют значительные изменения не только в содержании, но и в организации образовательного процесса. В связи с этим существенно меняется практика реализации профессионально-педагогической деятельности учителя. Реформы образования последних лет характеризуются постановкой новых целей и задач, направленных на достижение качества образования, способного обеспечить высокий профессиональный уровень современного педагога. Роль учителя в модернизации образовательного и воспитательного процесса становится ведущей. В этих условиях очевидными становятся новые требования к подготовке педагогических кадров.

Наиболее важным аспектом развития педагогического образования в современных вузах является практико-ориентированная направленность путем интеграции научной, учебно-методической и производственной деятельностью. При этом цели, содержание и результаты обучения формируются в комплексном виде с учетом особенностей профессиональной деятельности, подразумевающие не только определенный уровень квалификации, но и личностные качества и компетентности будущего педагога.

Неотъемлемыми компонентами профессиональной педагогической подготовки студентов факультета филологии Бухарского государственного университета являются учебная и производственная практика, направленные на получение первичных профессиональных умений, навыков и опыта педагогической деятельности. Фактически это означает «погружение» в профессию, освоение новой социальной роли, личностного и

профессионального самоопределения, формирование определенной системы ценностей, интеграции личностных и профессиональных качеств.

Это становится возможным в ходе реализации общих и частных методических, педагогических и организационных задач:

- знакомство с современным состоянием учебно-воспитательной работы в образовательных учреждениях, с особенностями работы учителей-предметников, воспитателя, куратора, а также администрации образовательного учреждения;
- применение на практике действующих образовательных стандартов и программ;
- использование учебно-методических материалов, современных информационных ресурсов и технологий;
- освоение педагогических форм образовательного взаимодействия с обучающимися и применение современных приемов, организационных форм и технологий воспитания, обучения и оценки качества результатов обучения;
- проведение информационно-поисковой деятельности, направленной на совершенствование профессиональных умений в области методики преподавания;
- приобретение умений планировать и анализировать различные виды учебных и внеурочных занятий;
- знакомство с опытом учителей, апробирование наиболее эффективных из применяемых ими форм, приемов и методов обучения;
- развитие языковых и коммуникативных навыков, освоение терминологии, необходимой для успешной работы в сфере профессиональной педагогической деятельности.

Специфика педагогической практики в ходе подготовки будущего учителя иностранного языка определяется формированием предметной области, рефлексивной культурой, а также овладением педагогическими технологиями и способностью к интеграции с педагогическим опытом. Следует отметить, что содержание практики должно быть основано на усвоении знаний общих профессиональных дисциплин таких, как практикум по культуре речевого общения, психология, педагогическая антропология, теория обучения иностранным языкам и культурам, лингводидактические основы обучения иностранным языкам, применение информационных технологий в педагогической деятельности. Содержание учебной педагогической практики в школе, в целом, базируется на основных положениях профессионального стандарта «Педагог (педагогическая деятельность в сфере дошкольного, начального общего, основного общего, среднего общего образования) (воспитатель, учитель)» и отражает следующие аспекты образовательного процесса:

- знакомство с организационно-управленческой деятельностью образовательного учреждения;

- осуществление профессиональной деятельности в соответствии с требованиями государственных образовательных стандартов;
- участие в разработке и реализации программ учебных дисциплин в рамках основной общеобразовательной программы;
- планирование и проведение учебных занятий по иностранному языку;
- анализ эффективности учебных занятий и подходов к обучению иностранному языку;
- организация, осуществление контроля и оценки учебных достижений, текущих и итоговых результатов освоения основной образовательной программы по иностранному языку обучающимися;
- формирование навыков, связанных с информационно-коммуникативными технологиями (ИКТ);
- формирование мотивации к обучению.

Входные знания студентов, необходимые для успешного прохождения педагогической практики и приобретенные в результате освоения изученных дисциплин включают:

- основы методики преподавания иностранных языков, основные принципы деятельностного подхода, виды и приемы современных педагогических технологий;
- знание средств и методов профессиональной деятельности преподавателя иностранного языка;
- знание и умение использовать учебные пособия и дидактические материалы по иностранному языку для разработки новых учебных материалов по определенной теме;
- знание и умение использовать современные направления и концепции обучения иностранным языкам для анализа конкретных методических задач практического характера;
- владение навыками использования достижений отечественного и зарубежного методического опыта, и современных направлений в обучении иностранным языкам для решения конкретных методических задач практического характера;
- способность критически анализировать учебный процесс и учебные материалы с точки зрения их эффективности;
- основные закономерности возрастного развития, стадии и кризисы развития личности, а также основы их психодиагностики;
- основы психодидактики;
- приоритетные направления развития образовательной системы Узбекистана, законов и иных нормативных правовых актов, регламентирующих образовательную деятельность в стране, нормативных документов по вопросам обучения и воспитания детей и молодежи, государственных образовательных стандартов дошкольного, начального общего, основного общего, среднего общего образования, законодательства о правах ребенка, трудового законодательства.

Согласно требованиям профессионального стандарта, в результате педагогической практики студенты должны продемонстрировать следующие профессиональные умения:

- владеть формами и методами обучения, в том числе выходящими за рамки учебных занятий:
  - проектная деятельность, диспуты и т. п.;
  - объективно оценивать знания обучающихся на основе тестирования и других методов контроля в соответствии с реальными учебными возможностями детей;
  - разрабатывать (осваивать) и применять современные психолого-педагогические технологии, основанные на знании законов развития личности и поведения в реальной и виртуальной среде;
  - организовывать различные виды внеурочной деятельности: игровую, учебно-исследовательскую, культурно-досуговую с учетом возможностей образовательной организации;
  - владеть ИКТ-компетентностями:
- общепользовательская, общепедагогическая, предметно-педагогическая;
- использовать и апробировать специальные подходы к обучению в целях включения в образовательный процесс всех обучающихся, в том числе с особыми потребностями в образовании:
- обучающихся, проявивших выдающиеся способности; обучающихся, для которых русский язык не является родным; обучающихся с ограниченными возможностями здоровья.

Перечисленные требования к организации и проведению педагогической практике последние годы успешно реализуются на факультете русской филологии государственного университета. Педагогическая практика проходит в образовательных организациях под руководством учителей высшей и первой категорий, а также преподавателей высшей школы. Студенты получают квалифицированную методическую помощь в организации учебно-воспитательного процесса по русскому языку, знакомятся с программами, по которым работают преподаватели учебных заведений, а также с учебно-методическими материалами, используемыми в процессе обучения.

Необходимо отметить что основной задачей данного вида практики является умение мотивировать интерес и привить любовь к другому языку. В ходе практики студенты осваивают технологии, направленные на развитие у обучающихся обще учебных и специальных умений, на овладение универсальными способами деятельности: на уроках русского языка создаются условия для перехода от репродуктивных форм учебной деятельности к самостоятельным, творческим видам работы, к формированию коммуникативной культуры обучающихся и развитию умений работы с разнообразными источниками и типами информации. В ходе практики студенты широко используют аутентичные материалы,

самостоятельно разрабатывают учебные материалы, направленные на совершенствование коммуникативной компетенции обучающихся, овладевают различными формами текущего контроля, приобретают навыки оценки достижений обучающихся.

Важная роль в организации и проведении педагогической практики отводится преподавателю, который представлен учителями соответствующих кафедр, осуществляющих руководство профессиональной педагогической подготовкой студентов. Деятельность кураторов тоже направлена на решение проблем методического и педагогического характера.

Это проблемы, связанные с определением цели и задач урока, построением логики урока; пониманием психологических особенностей организации процесса усвоения знаний и формирования навыков и умений; реализации принципа речевой направленности каждого этапа урока; формулировании установок к заданиям; использовании различных форм работы. Руководители практик регулярно осуществляют методические и психолого-педагогические консультации со студентами с целью минимизировать возникшие проблемы и эффективно организовать учебно-методический процесс.

Производственная часть педагогической практики реализуется в рамках календарно-тематических планов школ в соответствии с существующими программами с целью формирования необходимых компонентов профессиональной коммуникативной компетенции:

- владение системой лингвистических знаний, включающей в себя знание основных фонетических, лексических, грамматических, словообразовательных явлений и закономерностей функционирования изучаемого иностранного языка, его функциональных разновидностей;
- владение основными дискурсивными способами реализации коммуникативных целей высказывания применительно к особенностям текущего коммуникативного контекста;
- способность свободно выражать свои мысли, адекватно используя разнообразные языковые средства с целью выделения релевантной информации;
- способность использовать этикетные формулы в устной и письменной коммуникации;
- способность воспринимать на слух речь на иностранном языке с вычленением существенной информации и некоторых деталей.

В рамках современного методического подхода особое внимание в ходе педагогической практики уделяется междисциплинарным связям и развитию творческой самостоятельности учащихся на занятиях по русскому языку. Студенты овладевают основными принципами коммуникативного метода обучения иноязычному говорению, осваивают технологии, направленные на развитие творческого потенциала учащихся.

В школах студентами активно проводится внеклассная работа по предмету. Классные руководители передают студентам опыт организации с учащимися коллективно-творческих мероприятий. Таким образом, студентам предоставляется возможность реального педагогического взаимодействия с учащимися. Организованные студентами аудиторные часы и другие внеаудиторные мероприятия находят положительный отклик у учащихся и их родителей, а также получают высокую оценку педагогов.

В итоге педагогической практики студенты совместно с руководителями-кураторами проводят детальный анализ учебно-методического и воспитательного аспектов профессиональной деятельности. Педагогическая практика становится индикатором правильности профессионального выбора, способностей, интересов, ценностей студентов и приобретает значение базового компонента профессиональной подготовки будущего учителя русского языка.

ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА:

1. Жиркова З.С. Педагогическая практика студентов – подготовка к основным видам профессиональной деятельности / З.С. Жиркова // *Фундаментальные исследования*. – 2012. – № 6 (часть 2) – С. 360–364.
2. Шарипова С. Х. ТЕХНОЛОГИЯ ПРОБЛЕМНОГО ОБУЧЕНИЯ КАК СРЕДСТВО И ПУТЬ САМОРАЗВИТИЯ СТУДЕНТОВ //ТА’LIM VA RIVOJLANISH TAHLILI ONLAYN ILMIY JURNALI. – 2022. – Т. 2. – №. 12. – С. 112-116.
3. Kurbonova, Olmasoy Usmonovna, Sitara Khaydarovna Sharipova, and Dildora Iskandarovna Tosheva. "CIVIC CULTURE AS AN IMPORTANT COMPONENT OF THE UPBRINGING OF A HARMONIOUSLY DEVELOPED GENERATION." *Gospodarka i Innowacje*. 23 (2022): 221-225.
4. Sharipova S. H. Technology of Problem Learning as a Tool for the Development of Students' Independent Work // *Miasto Przyszłości*. – 2022. – Т. 30. – С. 129-130.
5. Sharipova S. Mastery of the teacher-garant of stable development // *ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal*. – 2022. – Т. 12. – №. 4. – С. 269-272.
6. Sharipova S. Application of problem educational technologies in higher education system // *Asian Journal of Research in Social Sciences and Humanities*. – 2022. – Т. 12. – №. 4. – С. 193-197.
7. Шарипова С. Х. ТЕХНОЛОГИЯ ПРОБЛЕМНОГО ОБУЧЕНИЯ КАК СРЕДСТВО И ПУТЬ САМОРАЗВИТИЯ СТУДЕНТОВ //ТА’LIM VA RIVOJLANISH TAHLILI ONLAYN ILMIY JURNALI. – 2022. – Т. 2. – №. 12. – С. 112-116.
8. Sharipova S. Application of problem educational technologies in higher education system // *Asian Journal of Research in Social Sciences and Humanities*. – 2022. – Т. 12. – №. 4. – С. 193-197.

**RAQAMLI TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA TA’LIM
OLUVCHILARNI KASBGA YO’NALTIRISH: MUAMMOLAR,
YECHIMLAR**

Kalmirzayeva Roza Begali qizi

*Chirchiq davlat pedagogika universiteti Boshlang‘ich ta’lim fakulteti 2-kurs
talabasi*

Annotatsiya: Ushbu maqolada raqamli texnologiya, raqamli transformatsiya tushunchasi, ta’lim tizimida raqamli texnologiyalardan foydalanishning ahamiyati, bu borada davlatimiz tomonidan olib borilayotgan islohotlar, raqamli transformatsiya sharoitida ta’lim tizimini yuksaltirish va shu orqali yoshlarning axloqiy-ma’naviy sifatlarni rivojlantirish mexanizmlari yuzasida so‘z yuritilgan.

Kalit so‘zlar: *Raqamli transformatsiya, sun‘iy intellekt, strategiya, biznes jarayon, xorijiy tadqiqotlar, elektron kitoblar, texnika, bilim, tarbiya, ta’lim.*

21-asr fan va texnologiyalar asri bo‘lmish, bu davrda texnika taraqqiyoti jadal suratlar bilan rivojlanmoqda. Hozirda bu texnika va texnologiyalarsiz hayotni tasavvur qilish qiyin, chunki hamma shu kompyuter, telefon, planshet, turli xil sun‘iy intellektlarga bog‘lanib qolgan. Bularning ishlatilinishi go‘yoki vaqtning to‘xtab qolganiga o‘xshab qoladi. Fan va texnika tezlik bilan rivojlanayotgan bugungi kunda Vatanimiz kelajagi bo‘lmish yoshlarni har tomonlama etuk kadrlar etib shakllantirishda ta’lim jarayonida raqamli texnologiyalardan unumli foydalanish ko‘zlangan Zotan, bugungi yuksak texnologiyalar zamonida ilmiy bilim, tushuncha va tasavvurlar hajmi keskin ortib bormoqda. Bu bir tomondan, fan-texnikaning yangi sohalari rivojlanishi tufayli uning differensiallashuvini ta’minlayotgan bo‘lsa, ikkinchi tomondan, fanlar orasida integratsiya jarayoni vujudga keladi. Bunday sharoitda malakali kadrlarga bo‘lgan talab ortib, o‘z sohasi bo‘yicha boshlang‘ich bilimlarni mukammal egallagan, kasbiy tayyorgarligi yuqori bo‘lgan hamda zamonaviy raqamli texnologiyalarni amaliyotda qo‘llay oladigan ijodkor kadrlarni tayyorlash talab etiladi [1]. Chunki, biz xohlaymizmi yoki yo‘qmi, bugungi kundagi taraqqiyot ko‘p jihatdan raqamli texnologiyalarining rivojlanish ko‘rsatkichlariga bog‘liq bo‘lib qoldi. Rivojlanayotgan davrni to‘xtatib bo‘lmaydi. Bir shoirning ajoyib satrlariga ko‘zim tushgandi: “3-jahon urushi boshlanmagan deymiz lekin uchinchi jahon urushi allaqachon boshlanib bo‘lgandi. Bu 3-jahon urushi oddiy urush emas u texnologiya asri urushidir “– deyilgan edi. Yana biz o‘zimiz bilgan va bilmagan holda yangi texnologiya ya’ni 3-jahon urushini boshlab bo‘lganmiz. Hozirgi yangi asr texnologiyalari bizning ishlarimiz, yumushlarimizni oson qilishi mumkin lekin ular bizning hayotimizni boshqarayotganini ham hisobga olishimiz mumkin. Bir necha yillardan keyin yur yuzini robotlar ya’ni yangi davr texnologiyalari boshqarishini ham hammamiz bilamiz. Nimaningdir boshlanishi, nimaningdir o‘lishiga sababchi bo‘ladi deb shu davr nazarda tutilgan asilda.

Bugun davrda har bir kasb egalalari uchun texnologiya dolzarb bo‘lib bormoqda, shu yo‘sinda ta’lim tizimi ham. Ta’lim tizimining raqamlashtirish

bosqichiga o’tishi jamiyatni raqamli davrga ishonchli o’tishni va iqtisodiyotni raqamli o’zgartirishni axborot texnologiyalari, texnologik jarayonlarni avtomatlashtirish va axborot xavfsizligi sohasidagi yuqori malakali mutaxassislar bilan ta’minlashni o’z ichiga oladi. Xorijiy tadqiqotlarda ta’limni raqamlashtirish tashkiliy masalalar, texnologik infratuzilmadan boshlanib, pedagogik yondashuvlar bilan yakunlanadigan turli jihatlarni o’z ichiga oladi hamda interaktiv va moslashuvchan ta’lim dasturlarini taklif qilish orqali xalqaro miqyosda tashkillashtirishga ta’sir qiladi. Deyarli barcha tadqiqotlar ta’limni raqamlashtirish odamlarni jamiyatdagi o’zgarishlarga va kasbiy muhitga moslashtirishning moslashuvchan ko’nikmalarini rivojlantirishga olib keladi degan tushuncha bilan bog’liq. Olimlar tomonidan tadqiq qilinayotgan ilmiy-tadqiqot ishlarini olib borishda raqamli texnologiyalar muhim ahamiyat kasb etmoqda. Ta’lim tizimida ham chet ta’lim sistemasi shular jumlasidandir. Darslarni turli xil elektron texnologiyalar orqali o’quvchilarga o’tish bu ham raqamli texnologiyadan dalolatdir. Ta’lim tizimidan ham tashqari raqamli transformatsiyalarga suni’iy intellekt, dasturchilik, raqamli texnologiyalarni misol qilish mumkin. Raqamli transformatsiyani aniqlashda uning maqsadiga, strategiyasiga, jamoasiga va uning muammo-yechimlarini hal etishga qaratish lozim. Har bir sohaning reja ya’ni strategiyasini tuzishda avvalo uning muammolarini topib keyin unga echim topish lozim.

Raqamli ta’limga o’tishning boshqa ijobiy tomonlari xususida fikr yuritadigan bo’lsak, darsliklar elektron shaklda ekranlarga ko’chadi, talabalar o’zlariga qulay bo’lgan vaqtda ta’lim olish imkoniga ega bo’ladi, internetdan axborot olish va undan foydalanish madaniyati shakllanadi, ta’lim tizimini yangi bosqichga ko’taradi, vaqt va mablag’ sarfini kamaytiradi va boshqalar. Ayni shuning uchun ham hozirgi kunda jamiyat hayotining barcha sohalari qatori, ta’lim tizimining ham jadal raqamli rivojlanishini ta’minlash, shu jumladan, elektron davlat xizmatlarini ko’rsatish mexanizmlarini yanada takomillashtirish juda katta ahamiyatga ega. Buning tasdig’i o’laroq, O’zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 28 yanvardagi “2022- 2026-yillarga mo’ljallangan yangi O’zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to’g’risida”gi O’zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-60-son Farmoni 41-maqsadining beshinchi qismida “Kompyuter va IT texnologiyalari sohasida bilim va ko’nikmalarga ega bo’lishlari uchun zarur jihozlar bilan ta’minlangan 100 mingdan ortiq bepul to’garaklar faoliyatini yo’lga qo’yish” [2] belgilanganligi juda katta ahamiyatga egadir. Shuningdek, bu boradagi ishlarni takomillashtirish maqsadida 2020-yil 5-oktyabrda O’zbekiston Respublikasi Prezidentining “Raqamli O’zbekiston – 2030” strategiyasini tasdiqlash va uni samarali amalga oshirish chora-tadbirlari to’g’risida”gi [3] PF-6079-sonli Farmoni qabul qilingan bo’lib, mazkur huquqiy qonunosti hujjati O’zbekiston Respublikasining raqamli iqtisodiyot va elektron hukumatni rivojlantirishning ustuvor maqsadlari, muhim yo’nalishlari hamda istiqbolli vazifalarini belgilaydi. Bundan tashqari, BMTning Barqaror rivojlanish maqsadlari va elektron hukumatni rivojlantirish reytingida qayd etilgan vazifalardan kelib

chiqib, raqamli texnologiyalarni yanada keng joriy etish uchun muhim vosita bo'lib xizmat qiladi.

Hozir davrda biz xoxlaymizmi yo'qmi texnologiyalardan foydalanishimiz majburiydir. Har bir yo'nalish, har bir sohada raqamli texnologiya mavjud. Ta'lim tizimida hamma uchun qulay bo'lishi uchun turli platformalar ishlab chiqilgan: hemins ta'lim dasturi, elektron kitoblar, turli xil texnologiyalar shular jumlasidandir. Ta'lim jarayoniga raqamli texnologiyalarning joriy etilishi va bu boradagi ishlarning yanada kengaytirilishi ta'lim jarayoni ishtirokchilari uchun juda katta afzalliklarga ega. Aytaylik, oliy ta'lim muassasalariga hujjatlarning onlayn shaklda topshirilishi bu ularning ham vaqtini, ham “naqd”ini tejatlashiga xizmat qilmoqda. Yokida ta'lim jarayonida dars mashg'ulotlarini raqamli texnologiyalardan foydalangan holda tashkil etilishi ta'limdan ko'zlangan maqsadga erishilishiga olib keladi. Misol uchun, raqamli texnologiyalardan foydalangan holda turli vatanparvarlik ruhida video-roliklarning namoyish etilishi yoshlarning qalbida o'z Vatanga nisbatan yuksak fuqarolik burchining shakllanishiga xizmat qilishi mumkin. Shu sababli, ta'lim sohasida ham raqamli ko'nikmalarni oshirish muhim ahamiyatga ega va ushbu jarayonni takomillashtirish uchun ta'lim tizimida ta'lim oluvchilarga raqamli texnologiyalarni taqdim etish orqali ularda raqamli ko'nikmalarni o'zlashtirish uchun imkoniyatlar yaratish, tahliliy va tanqidiy fikrlashni rivojlantirish, kelajakda zarur bo'ladigan keng ko'lamlı raqamli transformatsiya sharoitida yoshlarga bilim va ko'nikmalar berish lozim. Ta'limni raqamlashtirish birinchi navbatda, talabalar va o'qituvchilar o'rtasida onlayn ko'rinishdagi muloqot integratsiyasini rivojlantirsa, ikkinchi tomondan, talabalarning o'z ustida ilg'or o'quv texnologiyalaridan foydalangan holda mustaqil ishlash ko'nikmalarini shakllantiradi. Bu esa hozirgi rivojlanish jarayonida raqamlashtirishning yangi tendensiyalarini ta'lim jarayoniga qo'llashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Xulosa qilib aytganda, zamon texnologiyaga ehtiyoj sezishi va bu ehtiyojlar qondirilishi, o'zimizni ishimizni engillashtirish natijasida hayotimizni shu texnologiyalarga topshirib qo'yganimizni anglatmoqda. Shu sababdan ham hamma narsadan o'z me'yorida oqilona, to'g'ri maqsadda foydalanish ijobiy ahamiyat kasb etadi. 10-15-yil ortga nazar tashlasak hammasi umuman boshqacha bo'lgan, hozirda esa umuman boshqacha hayot. Bularning bariga raqamli transformatsiya, texnologiyalar sababchidir. Ish vaqtlarimizni, kun tartibimizni hattoki vaqtimizni ham shu texnologiyalarga topshirib qo'yganmiz, bu yuqorida aytilgandek ham ijobiy, ham salbiy ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. “Talim sifati, islohotlar, muammolar, yechimlar va istiqbollari haqida fikr va mulohazalar “.pdf
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 28 yanvardagi PF-60-son “2022-2026- yillarga mo'ljallangan yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida”gi Farmoni: Lex.uz.

DIDACTIC PROBLEMS OF TEACHING ENGLISH TO YOUNG LEARNERS

Sevara Shermamatova *EFL teacher, FerSU*

Mirzayeva Sharofatxon *student, FerSU*

Abstract. *Teaching English to young learners involves specific didactic challenges, including age-appropriate methods, maintaining engagement, and addressing linguistic diversity. This paper explores effective strategies, the role of motivation, and the significance of teaching aids in overcoming these challenges. It also emphasizes teacher preparedness and classroom environment. Recommendations for addressing these issues are supported by research and practical examples. The findings aim to improve English language instruction for young learners, fostering better language acquisition outcomes.*

Keywords: *English, young learners, didactics, teaching challenges, motivation, methodology, linguistic diversity, engagement, classroom environment, teaching aids.*

Annotatsiya. *Ingliz tilini yosh bolalarga o‘rgatishda metodik muammolar, mos yondashuvlar, rag‘batlantirish va dars vositalari muhim ahamiyatga ega. Ushbu maqolada ushbu muammolarni hal qilish strategiyalari, o‘qituvchilarning tayyorgarligi va dars muhitining roli o‘rganiladi. Topilmalar yosh o‘quvchilarning tilni o‘zlashtirish ko‘rsatkichlarini yaxshilash uchun o‘quv jarayonini rivojlantirishga yordam beradi.*

Teaching English to young learners presents unique didactic challenges that differentiate it significantly from teaching older students. This complexity arises from the cognitive, emotional, and social developmental stages of children, as well as the diverse linguistic and cultural backgrounds they bring to the classroom. Effective instruction for this age group demands tailored methodologies that engage learners, foster motivation, and create an environment conducive to language acquisition.

According to Brown (2020, p. 45), young learners acquire language through imitation, repetition, and play-based activities, making it essential to design lessons that integrate these elements. However, practical difficulties such as large class sizes, limited resources, and varying levels of student readiness often hinder the teaching process. Moreover, the role of the teacher is paramount, requiring not only expertise in English but also skills in managing young children and employing innovative teaching methods.

This paper addresses the key didactic problems faced when teaching English to young learners. It discusses challenges such as age-appropriate teaching strategies, the role of motivation, classroom management, and the integration of technological tools. The discussion is supported by evidence from academic research and practical examples, providing actionable solutions for educators.

Age-Appropriate Teaching Strategies Young learners differ in cognitive abilities and learning styles compared to older students. As Vygotsky (1978) emphasized, learning for children is socially mediated and relies heavily on interaction. Teachers must adopt age-appropriate strategies such as storytelling, songs, games, and role-play to ensure engagement. However, implementing these methods effectively requires a deep understanding of child psychology and curriculum design.

Motivation in Language Learning Motivation plays a crucial role in teaching English to young learners. According to Deci and Ryan (1985), intrinsic motivation, driven by interest and enjoyment, significantly enhances learning outcomes. Teachers can foster this motivation by incorporating relatable topics and interactive activities. For example, using popular children's stories or cartoons as teaching materials can capture students' interest and sustain their enthusiasm.

Linguistic and Cultural Diversity Classrooms often include students from varied linguistic backgrounds, posing challenges for teachers. Managing this diversity requires an inclusive approach that values students' native languages while encouraging English use. Brown (2020, p. 67) suggests incorporating multilingual teaching aids and visual supports to bridge linguistic gaps. **Role of Teaching Aids**

Teaching aids such as flashcards, audiovisual materials, and digital tools can significantly enhance learning experiences. Interactive applications like Duolingo and ABCmouse cater to young learners' preferences for gamified content. However, access to such tools is uneven, particularly in resource-limited settings, necessitating creative alternatives such as handmade visuals and real-life objects.

Teacher Preparedness and Professional Development Teacher readiness is critical for effective language instruction. Many educators lack training in young learner methodologies, leading to ineffective teaching practices. Continuous professional development programs focusing on classroom management, creative lesson planning, and the use of technology can address this gap.

Classroom Management Managing young learners requires balancing discipline and encouragement. Techniques such as positive reinforcement, clear routines, and visual cues help maintain order while fostering a supportive atmosphere. Harmer (2015, p. 98) highlights the importance of establishing classroom norms to reduce disruptive behavior and maximize learning time.

Teaching English to young learners is a multifaceted process that demands age-appropriate strategies, motivational techniques, and an inclusive approach. Overcoming challenges such as limited resources, linguistic diversity, and insufficient teacher training is essential for fostering effective language acquisition. By integrating innovative teaching aids, professional development programs, and engaging methodologies, educators can create enriching learning environments.

The findings of this study underscore the importance of teacher preparedness and resourcefulness in addressing the didactic problems of teaching English to

young learners. Future research should explore the long-term impact of these strategies on language proficiency and academic success.

REFERENCES:

1. Brown, L.M. (2020). *Effective Teaching for Young Learners*. New York: Academic Press.
2. Deci, E.L., & Ryan, R.M. (1985). *Intrinsic Motivation and Self-Determination in Human Behavior*. New York: Springer.
3. Harmer, J. (2015). *The Practice of English Language Teaching* (5th ed.). London: Pearson.
4. Vygotsky, L.S. (1978). *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. Cambridge: Harvard University Press.

**BOSHLANG’ICH SINIF O’QUVCHILARINING KASB-HUNARLAR
HAQIDA DASTLABKI TASAVVURLARINI SHAKLLANTIRISH**

Tursunova Sarvinoz Telman qizi-o’qituvchi, ChDPU

Muhammadova Nigina- talaba, ChDPU

Annotatsiya: ushbu maqolada boshlang’ich sinf o’quvchilarini kasb-hunarga yo’naltirish — bu o’quvchilarga kelajakda to’g’ri kasb tanlash uchun asosiy bilim va tushunchalarni berish jarayoni haqida ma’lumot beriladi. Boshlang’ich sinf o’quvchilari hali kasb tanlashni to’liq tushunmasalar ham, ularning qiziqishlari, qobiliyatlari va ijtimoiy rolni anglashlari uchun dastlabki bosqichda ta’lim berish juda muhim hisoblanadi.

Kalit so’zlar: kasb-hunar, qiziqish, qobiliyat, kasb tanlash, faoliyat, tasavvur.

Boshlang’ich sinf o’quvchilarining kasb-hunarlar haqida dastlabki tasavvurlarini shakllantirish juda muhim, chunki bu jarayon bolalarning kelajakda to’g’ri kasb tanlashiga va o’z qiziqishlariga mos sohani aniqlashga yordam beradi. Quyidagi usullar va mavzular orqali boshlang’ich sinf o’quvchilarida kasb-hunarlar haqida tasavvurlarni shakllantirish mumkin:

1. Kasb-hunarlar haqida hikoyalar va tushuntirishlar:

- **Maqsad:** O’quvchilarga kasb-hunarlar haqida umumiy tushuncha berish.
- **Usul:** O’qituvchi turli kasblar haqida hikoyalar aytadi, masalan, o’qituvchi, shifokor, san’atkor, quruvchi kabi kasblar haqida qisqacha ma’lumot beradi.
- **Misol:** "O’qituvchi nima qiladi?", "Shifokorlar kimlarni davolaydi?", "Quruvchilar nima quradilar?" kabi oddiy savollar orqali kasb-hunarlarni tushuntirish.

- **Faoliyat:** O’quvchilar ushbu kasblar haqida o’z fikrlarini bildirishadi.

2. Kasblar va ularning jamiyatdagi roli:

- **Maqsad:** O’quvchilarga kasblarning jamiyatdagi o’rni va ahamiyatini tushuntirish.
- **Usul:** O’qituvchi jamiyatda muhim bo’lgan turli kasblar (masalan, o’qituvchi, shifokor, fermer, politsiya) haqida tushuntirishlar beradi va har bir kasbning jamiyatga foydasi haqida muhokama o’tkazadi.
- **Misol:** "O’qituvchilar bilim beradi, shifokorlar odamlarni davolaydi, quruvchilar uylar quradi" kabi misollar bilan tushuntirish.

- **Faoliyat:** O’quvchilar har bir kasbning jamiyatga qanday yordam berishini muhokama qilishadi.

3. Mening orzu kasbim:

- **Maqsad:** O’quvchilarga o’z orzu kasblarini aniqlashga yordam berish.
- **Usul:** O’quvchilar o’zlarining orzu kasblarini aytib berishadi va nima uchun aynan shu kasbni tanlashganini tushuntirishadi.
- **Misol:** "Kim san’atkor bo’lishni xohlaydi?", "Kim o’qituvchi yoki shifokor bo’lishni istaydi?" kabi savollar orqali o’quvchilarning qiziqishlarini aniqlash.

- **Faoliyat:** O‘quvchilar orzu kasblarini chizmalar, hikoyalar yoki so‘zlar bilan ifodalashadi.

4. Kasb-hunarlar bilan bog‘liq o‘yinlar va faoliyatlar

- **Maqsad:** Kasblar haqida amaliy tushuncha berish.

- **Usul:** O‘quvchilarga turli kasblar bilan bog‘liq o‘yinlar yoki mashg‘ulotlar o‘ynatish, masalan, kichik shifokor yoki quruvchi o‘ynash.

- **Misol:** "Mini-shifokor" o‘yinida o‘quvchilar kasalliklarni davolashni o‘ynashadi, "Mini-quruvchi" o‘yinida esa qurilish materiallari bilan ishlashadi.

- **Faoliyat:** O‘quvchilar kasblarga oid o‘yinlar o‘ynab, ular haqida ko‘proq bilishadi.

5. Kasb tanlash va mehnatning qadri

- **Maqsad:** Mehnatning ahamiyati va har bir kasbning qadri haqida o‘quvchilarga tushuncha berish.

- **Usul:** O‘quvchilarga har bir kasbning o‘ziga xos qadriga e’tibor qaratish, mehnat va kasbni hurmat qilishni o‘rgatish.

- **Misol:** "Har bir kasb o‘ziga xosdir va har bir kasbni hurmat qilish kerak. Shifokorlarning mehnati, o‘qituvchilarning mehnati, quruvchilarning mehnati - bularning barchasi muhim".

- **Faoliyat:** O‘quvchilar kasbni tanlashda mehnatning ahamiyati haqida fikrlar bildirishadi.

6. Kasb va qiziqishlar

- **Maqsad:** O‘quvchilarga qiziqishlar va kasb tanlash o‘rtasidagi bog‘liqlikni tushuntirish.

- **Usul:** O‘quvchilarga o‘zlariga yoqadigan faoliyatlar va hobbilari haqida so‘rash, ularni kasbga aylantirish imkoniyatlarini ko‘rsatish.

- **Misol:** "Kim rasm chizishni yaxshi ko‘radi?", "Kim sport bilan shug‘ullanishni yaxshi ko‘radi?" kabi savollar orqali qiziqishlarni aniqlash.

- **Faoliyat:** O‘quvchilar o‘zlarining sevimli mashg‘ulotlarini kasbga aylantirish haqida o‘ylashadi (masalan, rasm chizish - rassomlik, sport - murabbiylik).

7. Kasblar bilan tanishish: Ko‘rgazmalar va tashriflar

- **Maqsad:** O‘quvchilarga turli kasblar bilan yanada chuqurroq tanishtirish.

- **Usul:** O‘quvchilarni kasb egalariga tashrif buyurishga yoki kasb ko‘rgazmalariga olib borish.

- **Misol:** Shifokor yoki rassom bilan uchrashuv, yoki qurilish maydonchasiga tashrif buyurish.

- **Faoliyat:** O‘quvchilar kasb egasining ishini ko‘rib, o‘rganganlarini sinfda muhokama qilishadi.

8. Kasblar va ekologiya

- **Maqsad:** Ekologiya va tabiatni saqlash bilan bog‘liq kasblarni tushuntirish.

- **Usul:** O‘quvchilarga ekolog, agronom, biolog kabi kasblar haqida ma’lumot berish.

• **Misol:** "Ekologlar tabiatni qanday himoya qiladi?", "Agronomlar qanday ishlar qiladi?" kabi savollar orqali kasblarni tushuntirish.

• **Faoliyat:** O‘quvchilar ekologiya va tabiatni muhofaza qilish bilan bog‘liq kasblarga qiziqish bildirishi mumkin.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining kasb-hunarlar haqida dastlabki tasavvurlarini shakllantirishda, ularning qiziqishlarini va qobiliyatlarini hisobga olish, interaktiv faoliyatlar va amaliy mashg‘ulotlar o‘tkazish muhimdir. Bu bolalarga o‘z orzu kasblarini tanlashda yordam beradi va ularni kelajakda muvaffaqiyatli kasb tanlashga tayyorlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. K.Davlatov, V.Chichkov. "O‘quvchilarni kasb tanlashga yo‘llash" Toshkent "O‘qituvchi" 2021.

2. M.Xoliqulov, Sh.Ergasheva.3-sinf odobnoma darsligi 2019-yil to‘rtinchi nashri. 4. O.Hasanboyeva, A.Ne‘matova, Q.Abdullayeva, S.Rahmonbekova Odobnoma; 1-4- sinflar uchun o‘qitish metodikasi-N:"Bilim":nashr2003-yil

3. F. Sh. Ganieva, M. A. Sobirov. "Boshlang‘ich ta’limda o‘quvchilarning kasb-hunarga yo‘naltirilishi".

4. M. X. Sattarov. "Ta’lim metodikasi va pedagogik psixologiya"

5. R. M. Qodirov. "Pedagogika"

6. N. A. Kiseleva. "Pedagogika metodikasi"

7. S. B. O‘rinboev. "Kasb-hunar ta’limi va uning rivojlanish yo‘nalishlari"

8. Sh.Mirziyoyev - Maktablarda xorijiy tillar va kasb o‘rgatish tizimini rivojlantirish masalalari bo‘yicha yig‘ilishi. 20.01.2023 2.

UMUMIY O’RTA TA’LIM MUASSASALARI DIREKTORLARINING BOSHQARUV FAOLIYATIDA QAROR QABUL QILISH ASOSLARI

Jabborova Yulduzxon Hasan qizi

*A.Avloniy nomidagi pedagogik mahorat milliy instituti “Ta’lim
memejmenti” kafedrasida katta o’qituvchisi*

Annotatsiya: Ushbu maqolada umumiy o’rta ta’lim muassasalari direktorlarining boshqaruv faoliyatida qaror qabul qilish asoslari, qaror qabul qilish nazariyasi hamda obyekt va subyektning boshqarish kabi tushunchalar aks ettirilgan.

Kalit so’zlar: qaror, muammo, ziddiyat, asos, qiyoslash, eksperiment, tahlil, induksiya, induksiya, modellashtirish.

Umumiy o’rta ta’lim muassasalarining boshqaruv faoliyatida qaror qabul qilish muhim va murakkab jarayon bo’lib, uning samaradorligi ta’lim muassasalarining umumiy rivojlanishiga, o’quvchilarning akademik muvaffaqiyatlariga va o’qituvchilarning professionallik darajasiga bevosita ta’sir ko’rsatadi. Direktorlarga, muassasaning har tomonlama samarali faoliyatini ta’minlash uchun to’g’ri qarorlar qabul qilish zarur. Qaror qabul qilish jarayoni, o’qituvchilar, o’quvchilar, ota-onalar va jamiyat bilan hamkorlikni talab etadi, shuningdek, muassasaning ichki va tashqi sharoitlarini hisobga olishni o’z ichiga oladi.

Bu jarayonda direktorlar nafaqat o’quv jarayonini boshqarish, balki tashkilotning moliyaviy holati, pedagogik jamoaning malakasi, jamiyat bilan o’zaro aloqalar va boshqa ko’plab omillarni ham hisobga olishlari lozim. Samarali boshqaruv, shuningdek, ta’lim sifatini yaxshilash, innovatsion texnologiyalarni joriy etish va o’quvchilarga eng yaxshi ta’lim imkoniyatlarini yaratishga qaratilgan qarorlar qabul qilishni talab qiladi. Shu nuqtai nazardan, umumiy o’rta ta’lim muassasasi direktorlarining boshqaruv faoliyatida qaror qabul qilish asoslarini tahlil qilish, ularning amaliyotga tatbiqini o’rganish va bu jarayonni takomillashtirish ta’lim tizimining rivojlanishi uchun muhim ahamiyatga ega.

Qaror qabul qilish nazariyasiga ko’ra qaror qabul qilish jarayonining asosiy bosqichlari quyidagi bosqichlarga bo’linadi:

- yuzaga kelgan muammoni hal qilish, maqsadini aniqlash;
- olib keladigan eng maqbul harakat yo’nalishini tanlash va maqsadga erishish;
- qarorni amalga oshirish (harakatning tanlangan varianti) [1,254-b.].

Muammoli vaziyatda maqsad mavjud resurslar va muammoli vaziyatni tashkil etuvchi omillarga bog’liq bo’lishi mumkin, ya’ni, ziddiyatli vaziyatlarda qaror qabul qilish holati.

Muammoni o‘rganish usullari:

1. **Qiyoslash** – bilishning keng tarqalgan usuli, “barcha narsalar qiyoslanganda bilinadi” tamoyiliga asoslanadi;
2. **Eksperiment** – empirik tadqiqot;
3. **Tahlil** – muammoni fikran yoki hayolan tarkibiy qismlarga ajratib uning xossalari va xususiyatlarini alohida ajratib o‘rganish;
4. **Deduksiya va induksiya** – muammoni o‘rganishda mantiqiy xulosalashda o‘ziga xos “tahlil va sintez” hisoblanadi
5. **Modellashtirish** – muammoni ayrim xususiyatlari va belgilarini o‘rganish uchun unga o‘xshash analogik qulay obyektida (modelda) o‘rganish [2,372-b].

Qaror qabul qilish jarayonida obyektni boshqarish uchun harakat qilish usuli -**strategiyalar** deb ataladi va tanlangan strategiya olib kelishi mumkin bo‘lgan holat - **natija** deb ataladi. Qarama-qarshilik sharoitlari strategiyaga ta’sir qiluvchi omillarni va shunga mos ravishda aqlli tizim tomonidan amalga oshiriladigan boshqaruvni keltirib chiqaradi.

Boshqaruv qarorlarini qabul qilish har doim mo‘ljallangan maqsadlarga erishishga qaratilgan bo‘lib, turli xil bo‘lishi mumkin.

1. Faqat menejerning sezgisi asosida tuzilgan usul, uning o‘zida muayyan, aniq faoliyat sohasidagi tajriba va bilimlar miqdori mavjudligi.

2. Boshqaruv qarorlarini qabul qilish usullari “sog‘lom fikr” degan tushunchaga asoslangan uslubsiz tasavvur qilinmaydi. Bu holatda boshqaruvchi qarorlarni qabul qiladi va ularni juda izchil dalillar bilan oqlaydi.

3. Ilmiy va amaliy yondoshuvga asoslangan usul. U juda ko‘p miqdordagi axborotni qayta ishlash va u asosida optimal echimni tanlashni taklif qiladi. Ushbu usul zamonaviy texnologiyalardan majburiy foydalanishni talab qiladi [3,224-b].

Rahbariyat oldida, har holda, ertami-kechmi, tegishli echimni tanlash muammosi paydo bo‘ladi. Rahbar o‘ziga o‘zi ma’lum bir vaziyatni har tomonlama baholashi, boshqaruv qarorlarini qabul qilishning tegishli usullarini tanlashi kerak. To‘g‘ri qarorni tanlashda muayyan tamoyillarga tayanish va qarorga bo‘lgan talablarni hisobga olish, qabul qilinadigan qaror maqsadini xo‘jalik maqsadiga muvofiqlashtirish, mehnat jamoasi manfaatlarining jamiyat manfaatlariga muvofiqligini aniqlash, mehnat va moddiy resurslardan tejamli foydalanish, texnikaviy, iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanish tendentsiyalarini hisobga olish zarur.

Qaror bu bajarilishi lozim bo‘lgan ishning aniq bir yo‘lini tanlab olishdir. Boshqacha qilib aytganda, qaror - bu u yoki bu yo‘lni tanlab olishda bir to‘xtamga yoki muayyan bir fikrga kelishdir.

Qaror qabul qilish bu tashkilot rahbarining oldidagi maqsadga erishish uchun o‘z vakolati va omilkorligi doirasida qarorning mavjud variantlaridan eng maqbulini tanlash jarayonidir.

Boshqaruv jarayonida turli masalalar yuzasidan, turli darajada xilma-xil mohiyatga va mazmunga ega bo‘lgan minglab qarorlar qabul qilinadi. Nazorat funksiyasi rahbarning eng muhim vazifasidir. Rahbar qabul qilinadigan

**“RAQAMLI TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA TA’LIM OLUVCHILARNI KASBGA
YO’NALTIRISH: MUAMMOLAR, YECHIMLAR” mavzusida respublika ilmiy-amaliy
konferensiyasi, 2024-yil 10-dekabr**

qarorlarning tashabbuskori bo‘lganligi sababli u shu qarorlarning bajarilishi ustidan nazoratni tashkil qilishning ham tashabbuskori bo‘lishi kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Қосимов Ғ.М.. Менежмент. 2002. - 254 б.
2. Шарифхўжаев М., Абдуллаев Ю. Менежмент. 2001. - 372 б.
3. Юлдошев Н.К., Юсупов С.Ш., Захидов Г.Э. Менежмент асослари ва бизнес режа. 2017. - 224 б.

**UMUMTA’LIM MAKTABLARI O’QUVCHILARIDA IQTISODIY
TASAVVURLARNI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK
IMKONIYATLARI**

Abdug’aniyev Toxirjon Tursunboy o’g’li
Nordik universiteti magistranti

***Annotatsiya:** mazkur maqolada o’quvchilarida iqtisodiy tasavvurlarni rivojlantirishning pedagogik imkoniyatlari, uning mohiyati va tahlili, jamiyat hayotining iqtisodiy faoliyati, intellektual salohiyatli barkamol yosh-avlodni tarbiyalash, uzluksiz ta’lim tizimida iqtisodiy bilim va tafakkurini yuksaltirishning pedagogik ta’sir vositalari orqali yoritilgan.*

***Tayanch so’zlar:** iqtisodiy bilim, o’quvchi, islohot, tashabbuskorlik, ijtimoiy – professionallik, barkamollik, iqtisodiy tarbiya*

Mamlakatimiz ta’lim tizimida amalga oshirilayotgan islohotlarning tub zamirida ijtimoiy faol, barkamol yosh-avlodni tarbiyalash eng muhim muammo sifatida ilgari surilmoqda. O’zbekiston Respublikasi Prezidenti BMT Bosh Assambleyasining 2017 yil 23 sentyabrdagi 75 sessiyasida so’zlagan nutqida yoshlar masalasiga to’htalar ekan: “mamlakatimiz aholisining yarmidan ko’pini yoshlar tashkil etadi. Respublikamizda har bir yigit – qizning jamiyatda munosib o’rin egallashi va o’z salohiyatini namoyon etishi bo’yicha ulkan ishlar amalga oshirilmoqda”. O’zbekistonda Yoshlar parlamentlari, Yoshlar ishlari agentligi faoliyat ko’rsatmoqda. Avgust oyida Birlashgan Millatlar Tashkiloti shafeligida yoshlar huquqlariga bag’ishlangan Samarqand xalqaro forumi muvaffaqiyatli o’tkazildi. Fursatdan foydalanib, yana bir bor Yoshlar huquqlari to’g’risidagi Birlashgan Millatlar Tashkiloti Konvensiyasini qabul qilish bo’yicha O’zbekiston tashabbusini qo’llab – quvvatlashga chaqiraman» - degan fikrlari dunyo hamjamiyati tomonidan ham keng e’tirof etilmoqda.

Jamiyat va shaxsning iqtisodiy bilim darajasini o’rganish, jamiyat hayotining iqtisodiy sohasini pedagogik jihatdan tahlil etish jamiyat hayoti va uning taraqqiyoti, ta’lim mazmunining jamiyat talablariga muvofiqligini ta’minlashda muhim omil hisoblanadi. Boshlang’ich sinf o’quvchilarining iqtisodiy tasavvurlarni rivojlantirish, albatta, iqtisodiy ta’lim jarayonida amalga oshiriladi. Iqtisodiy ta’lim esa integral tavsifga ega bo’lib, falsafiy, huquqiy, iqtisodiy, sotsiologik, psixologik va pedagogik jihatlar bilan bog’liqlikda rivojlanib boradi.

Iqtisodiy ta’lim murakkab integral ta’lim jarayoni, shu bilan birga, ijtimoiy-iqtisodiy madaniyatning mohiyatini bilish, jumladan, uni bashorat qilish, rivojlantirish, saqlash va mustahkamlash usullarini hisobga olgan holda insonning ijtimoiy ahamiyatga ega hayotiy qadriyatlarini baholash tizimi hisoblanadi. Iqtisodiy bilimlarni o’zlashtirish natijasida shaxsning iqtisodiy madaniyati, uning ijtimoiy-iqtisodiy xulq-atvori rivojlanadi hamda hayotiy faoliyat davomida inson hayotining sifati bilan tartibga solinadi. Shaxsning rivojlanishi, o’z-o’zini anglashi va rivojlanishi bir necha: maqsadli, mazmunan, kognitiv, texnologik komponentni

o'z ichiga oladi. Iqtisodiy madaniyat pedagogik jarayonda insonning umumiy madaniyatining asosiy komponentlaridan biridir.

Iqtisodiy ta'lim va tarbiya masalalari bo'yicha qator izlanishlar olib borilgan bo'lib, iqtisodiy tarbiya va ta'limning mazmuni, “iqtisodiy bilim” tushunchasining ilmiy-pedagogik talqini, oilada iqtisodiy bilim berishning milliy va an'anaviy usullari, iqtisodiy tasavvurlarni rivojlantirish oilaning o'zni haqidagi fikrlar M.Abdullaeva ishlarida o'z aksini topgan.

X.Umarovning tadqiqot ishlarida umumiy o'rta ta'lim maktablarining boshlang'ich sinfda o'quvchilarining yosh xususiyatlari, bolalarda dastlabki iqtisodiy tasavvurlarni rivojlantirish turtki bo'ladigan iqtisodiy atamalar va ular o'zlashtira oladigan tushunchalarni aniqlash, bosqichlararo iqtisodiy ta'lim-tarbiyani pedagogik hamkorlikda uzviy tashkil etishning samarali shakl, usul, vositalari, xususiyatlari yoritilgan.

S.Musaevaning ilmiy tadqiqot ishida iqtisodiy savodxonlik, iqtisodiy tarbiya berishda o'quvchilarning yosh xususiyatlarini inobatga olish, iqtisodiy tarbiyaga ta'sir ko'rsatadigan ijtimoiy omillar va iqtisodiy bilim olishning pedagogik imkoniyatlariga oid fikrlar bildirilgan.

X.Xudoyqulov tomonidan o'quvchilarining iqtisodiy bilimini rivojlantirish jarayonida metodik ta'minotni qo'llash bo'yicha uslubiy tizim beshta o'zaro bog'liq komponent: maqsad, o'qituvchi o'quvchilar, mazmun, vosita, savod o'rgatish davrida o'quvchilarning iqtisodiy bilimini rivojlantirishning tashkiliy-pedagogik shartlaridan iborat ekani ta'kidlangan. Ushbu uslubiy tizim bo'yicha ta'lim jarayonini tashkil qilishda o'quv-metodik vositalarni qo'llash samaradorligini ta'minlovchi muhim omillarining o'ziga xos jihatlari yoritilgan.

Ko'pgina tadqiqotchilar tomonidan olib borilgan nazariy tahlillar shuni ko'rsatadiki, pedagogik nazariya va amaliyotda «iqtisodiy ta'lim», «iqtisodiy tarbiya», «iqtisodiy madaniyat», «iqtisodiyotda ta'lim» tushunchalari qo'llanadi.

Bu tushunchalar bir-birini to'ldirib boradi, bu esa o'quvchilarda iqtisodiy tasavvurlarni rivojlantirishda asos bo'lib xizmat qiladi. Pedagogik faoliyatda ushbu tushunchalarni quyidagicha tavsiflash mumkin:

iqtisodiy tarbiya tarbiyaning bir qismi bo'lib, uning asosiy maqsadi shaxsda iqtisodiy tarbiyani tavsiflovchi (iqtisodiy, ijtimoiy-iqtisodiy madaniyat, iqtisodiy fikrlash) kabi fazilatlarni rivojlantirish, zamonaviy iqtisodiy tarbiyaning eng muhim belgisi bo'lgan ma'naviy asosga ega iqtisodiy madaniyatni rivojlantirishdir.

Iqtisodiy bilim iqtisodiy ta'limning aniq amaliy komponentlarini o'z ichiga oladigan o'qituvchi va o'quvchining maqsadga yo'naltirilgan faoliyati. Iqtisodiy bilim berishning asosiy komponentlari: iqtisodiy ta'lim mazmuni (iqtisodiy kompetensiya), iqtisodiy savodxonlik, iqtisodiy bilim, ko'nikma va malaka, amaliy faoliyat tajribasi, kompetentlik.

Iqtisodiy ta'lim ta'limning majburiy qismi bo'lib, uning asosiy maqsadi o'quvchi shaxsini rivojlantirish, bozor sharoitiga moslashtirish va o'z faoliyatini iqtisodiy jihatdan amalga oshira oladigan kadrlarni tayyorlashdir.

Iqtisodiy madaniyat – shaxsning jamiyatda iqtisodiy faoliyat va xulq-atvorida o‘z-o‘zini anglashi, moslashishi, prognozlashgan ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlarga integratsiyalashuviga imkon beruvchi intellektual, hissiy va amaliy komponentlar, axloqiy va ma’naviy munosabatlar majmuidir.

Mavjud tadqiqotlar tahliliga ko‘ra, Umumiy o‘rta ta’lim maktablarining o‘quvchilarining yoshga oid xususiyatlari, bolalarda dastlabki iqtisodiy tasavvurlarni rivojlantirishga turtki bo‘ladigan iqtisodiy atamalar va ular o‘zlashtira oladigan tushunchalarni aniqlash, bosqichlararo iqtisodiy ta’lim-tarbiyani pedagogik hamkorlikda uzviy tashkil etishning samarali shakl, usul, vositalari aniqlangan.

Umumiy o‘rta ta’lim maktablarida o‘quvchilarga bosqichlararo uzviylikda dastlabki iqtisodiy bilim berish muammosi, shu nuqtai-nazardan qaralganda, ilmiy echimini kutayotgan muhim vazifalardandir. O‘quvchilarga aqliy, axloqiy, estetik, huquqiy bilimlar uyg‘unligida iqtisodiy bilimlar berish tejamkorlik va atrof-muhitga mas’uliyat hissini tarbiyalashda ahamiyatlidir.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida rivojlangan dastlabki iqtisodiy tasavvur va tushunchalarni kelgusida iqtisodiy bilim, ko‘nikma va madaniyat darajasiga etkazish bosqichlararo ta’lim uzviyligini samarali amalga oshirishning muhim shartidir. Ma’lumki, inson tasavvuri tashqi olam, atrof muhitda ro‘y berayotgan voqea-hodisalar, hayvonot va o‘simlik dunyosi, umuman hayot to‘g‘risidagi bilim va tushunchalar majmuida rivojlanadi, taraqqiy etadi. Bir atama yoki so‘z ifodasiga oid tushuncha kattalar va bolalarda birdek hosil bo‘lmaydi. Tadqiqotda, shu bois, boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida iqtisodiyotga oid dastlabki bilimlarni to‘g‘ri rivojlantirish muhimligi ta’kidlangan.

O‘quvchilarda dastlabki iqtisodiy tasavvurlarni rivojlantirish faoliyatining ta’limiy va tarbiyaviy shakllarini ajratish lozim.

Faoliyatning ta’limiy shakli o‘quv dasturiga kiritilgan mashg‘ulotlar rejasidagi mavzularni iqtisodiy mazmunda uyg‘unlashtirish orqali mujassam mashg‘ulotda bilim berishga qaratilgan.

Faoliyatning tarbiyaviy shakli ijtimoiy-foydali mehnat, o‘yin va boshqa faoliyatlarni o‘z ichiga olgan tarbiyaviy tadbirlar majmuida boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida dastlabki iqtisodiy tasavvurlarni rivojlantirishga qaratilgan. U umumiy o‘rta ta’lim maktablarida darsdan tashqari tarbiyaviy tadbirlar: bayram ertaliklari, suratga qarab hikoya tuzish, hikoya asosida tematik rasmlar ishlash, suhbat, ekskursiya, ota-onalar bilan uchrashuvlar, bolalar ijodiyotini rag‘batlantiruvchi ko‘rgazma, taqdimot marosimlarini tashkil etishda o‘z ifodasini topadi. Ushbu jarayonda ta’lim bosqichlari o‘rtasida bilimlar uzviyligini saqlash, umumiy o‘rta ta’lim maktablarining boshlang‘ich sinf o‘quvchilari nutqini iqtisodiyotga oid so‘zlar bilan faollashtirishda ularga avvaldan tanish, kundalik hayotda ko‘p qo‘llanadigan bir nomdagi atamalar tavsiya etilishi nazariy jihatdan maqsadga muvofiq.

Umumiy o‘rta ta’lim maktablarining o‘quvchilari bilan iqtisodiy mazmunda jumboqli holat, muammoli vaziyatlarni tashkil etishda, rasmiy boshqotirma,

topishmoq, krossvord, rebuslar echish, iqtisodiy mazmundagi ertaklarga mos ishlangan suratlar, yorqin rangli rasmlar an’anaviy ko’rgazmali vositalardan ham foydalanish o’rinlidir.

Bunday pedagogik strategiyalardan biri klasterlarga bo’lib o’rganish yondashuvi bo’lib, u bolalarni u yoki bu mavzu bo’yicha erkin va bermalol o’ylashlariga yordam berib, oddiy fikrlashga emas, balki materialning xotirada chuqur o’rnashishiga yordam beradi. Klasterlarga bo’lishdan axborotlarni chorlash bosqichida ham, fikrlash bosqichida ham, muayyan mavzuning sinchiklab o’rganilishi davomida, fikrlash faoliyatini ta’minlashda foydalaniladi. Klasterlarga bo’lish bolalarning muayyan mavzuga oid tasavvuri, bilimlari rivojlanishi, uni tushunishiga yo’l ochadigan strategiyadir.

A D A B I Y O T L A R:

1. Xalq so’zi. O’zbekiston Respublikasi Prezidentining “Oliy Majlisga Murojaatnomasi” 2020 y. 30 dekabr №-255 son
2. Xalq so’zi. O’zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 19 martdagi “Yoshlar ma’naviyatini yuksaltirish, ularning bo’sh vaqtini mazmunli tashkil etish bo’yicha muhim vazifalar”nutqi. 2020 y. 20 mart
3. Feldshteyn D.I. Psixologiya razvivayuyemyysya lichnosti: izbr. psixol. Trudy / D.I. Feldshteyn. - M.: Flinta, 1996. - 512s.
4. Patrik Dj. Obuchenie demokratii v globalnom, mejdunarodnom i sravnitelnom aspektax: predlojeniya po sovershenstvovaniyu grajdanskogo obrazovaniya v shkolax. // Grajdanskoe obrazovanie: sodержanie i aktivnye metody obucheniya» M., Logos. 2005.
5. Xalq so’zi. O’zbekiston Respublikasi Prezidentining “Oliy Majlisga Murojaatnomasi” 2020 y. 25 yanvar №-19 son

O‘QUVCHILARNI IJTIMOIIY MOSLASHUVCHANLIK KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISHGA TA’SIR ETUVCHI OMILLAR

Raximov Bobir Baxodirovich

Qori Niyoziy nomidagi Tarbiya pedagogikasi milliy instituti mustaqil izlanuvchisi

***Annotatsiya:** mazkur maqolada umumta’lim maktablari o‘quvchilarining ijtimoiy moslashuvchanlik kompetensiyasini shakllantirish, uning mohiyati va tahlili, jamiyat hayotining ijtimoiy faoliyati, intellektual salohiyatli barkamol yosh-avlodni tarbiyalash, uzluksiz ta’lim tizimida axloqiy tarbiyaga doir bilim va tafakkurini rivojlantirish, shuningdek, ularning ijtimoiy kompetensiyalari, mehr-muruvvat, sadoqat kabi yuksak insoniy fazilatlarni rivojlantirishning pedagogik ta’sir vositalari orqali yoritilgan.*

***Tayanch so‘zlar:** o‘quvchi, islohot, taraqqiyot, ijtimoiy kompetensiya, kompetentlik, tashabbuskorlik, ijtimoiy – professionallik, barkamollik*

Mamlakatimiz ta’lim tizimida amalga oshirilayotgan islohotlar samarasi O‘zbekiston Respublikasida “2030 yilgacha Oliy ta’limni rivojlantirish konsepsiyasi”da milliy ta’lim tizimini yangi natijaga erishishga yo‘naltirishda “universal bilimlar, ko‘nikmalar, malakalarning yangi tizimi, shuningdek, ta’lim oluvchilarning mustaqil faoliyat va shaxsiy mas’uliyat tajribasi, ya’ni zamonaviy asosiy kompetensiyalar” sifatida xizmat qiladi deb ta’kidlangan.

Pedagogik tushuncha sifatida ijtimoiy moslashuvchanlik kompetensiyasini rivojlantirishning pedagogik-psixologik jihatlarini tahlil etish yuzasidan, bizning yondashuvimizni ko‘rib chiqish doirasida avval, mahalliy va xorijiy tadqiqotchilarning ishlaridagi ilmiy imkoniyatlarga murojaat etish orqali tahlil etamiz.

Ijtimoiy moslashuvchanlik kompetensiyasi tushunchasining pedagogik-psixologik jihatlarini ma’zmun-mohiyatiga to‘xtalar ekanmiz: “kompetentlik”, “kompetensiya” tushunchalarining etimologik tahliliga to‘xtalib o‘tish zarur. Olimlar tomonidan “kompetensiya” va “kompetentlik” tushunchalarining turlicha talqin etilgan. Kompetensiyaviy yondashuv deganda avvalo, “Competence” so‘zi “to compete” so‘zidan kelib chiqqan bo‘lib, “u yoki bu soha bo‘yicha bilimdonlik” degan ma’noni bildiradi.

Pedagogika fani taraqqiyotida ushbu tushunchalar tahliliga nafaqat jahonda, balki mamlakatimiz olimlari tomonidan tadqiq etish boshlandi, turli faoliyat ko‘rinishlari uchun kompetentlik va kompetensiyalar to‘g‘risida tadqiqotlar olib borildi, tadqiqotning yakuniy maqsadi kompetensiyalarni shakllantirish orqali uni rivojlantirishdan iborat qilib belgilandi.

Ijtimoiy moslashuvchanlik kompetensiyasini rivojlantirishning pedagogik-psixologik jihatlarini bo‘yicha turli yondashuvlar mavjud bo‘lib, fuqarolik jamiyatini shakllantirish bilan uzviy bog‘liqlikda namoyon bo‘ladi. Fuqarolik

jamiyati qurish va adolatli jamiyat to‘g‘risida Markaziy Osiyo olimlari tomonidan olib borilgan ilmiy izlanishlarda asosan sharq uyg‘onish davri olimlari IX-XV asrlarda davlatni boshqarish va adolatli jamiyat qurish, davlat rahbari va xizmatchilarining faoliyat tasniflari, ijtimoiy mas’uliyati mezonlarining nazariy jihatlariga haqidagi g‘oyalar Abu Nasr Farobiy, Abu Ali Ibn Sino, Yusuf Xos Hojib, Nizomulmuluk, Amir Temur, Alisher Navoiy va boshqalar ijodida keng tahlil qilingan.

Abu Nasr Al-Farobiy (870–950) ning “Fozil odamlar shahri”, “Davlat arbobining aforizmlari” asarlarida sharqona siyosiy-huquqiy va ijtimoiy fikr tarixida ijtimoiy tizim, siyosat, davlat va hokimiyat haqidagi qarashlar nazariy asoslangan. Abu Nasr Farobiyning fikricha adolatli davlatni ma’rifatli hukmdor boshqaradi, u ma’naviyat, adolat etakchisi bo‘lishi, o‘z shaxsiy fazilatlarini bilan qat’iy talablarga javob berishi kerak deya fikr bildiradi.

Abu Ali Ibn Sino (980–1037) fikricha ijtimoiy munosabatlar odamlar o‘rtasidagi tafovut va tengsizlik natijasidir deb qaraydi. Ibn Sino “iqtisodiy va ijtimoiy hamda shaxsiy xususiyatlarga ko‘ra tengsizlik – inson ijtimoiy faolligi sababi hisoblanadi” deb ta’kidlaydi. Ideal davlat qurish esa jamiyat aholisining ma’naviy-axloqiy ravnaqi bilan bog‘liq. Uning ta’kidlashicha, ma’naviy axloqiy qadriyatlarning yuksak qadrlanishi nafaqat har tomonlama farovonlikni, balki jamiyatda adolat va barqarorlikni ham ta’minlaydi.

Yusuf Xos Hojibning “Qutadg‘u bilig” dostonida davlatni boshqarish amallari, qoidalari va siyosiy - axloqiy munosabatlarni jamiyatda qaror toptirishga e’tibor qaratgan. U davlat boshqaruvi va xizmatini tashkil etish turlarini hamda shu darajalarga muvofiq sifatlarini tasniflaydi. Jumladan, “Shohlikka da’vogarlar onadan ajib bir iste’dod bilan tug‘iladilar va ular darhol yaxshi-yomonni ajratish qudratiga ega bo‘ladilar. Bundaylarga Xudo idrok, farosat va yumshoq bir ko‘ngil ato etadi, qolaversa yaxshi ish yuritish o‘quvi bilan ham siylaydi ta’kidlagan.

Nizomulmulukning “Siyosatnoma” asarida “amaldorlarni axlo-qiy fazilatlariga qarab tanlash, adolat va insofni oyoq osti qiladigan kishilarni davlat ishlariga aralashtirmaslikni, davlatni boshqarishda kengash bilan olib borish, faoliyatlarni muntazam nazorat qilish, itoat, ijro va sifatleri to‘g‘risidagi qarashlari bilan ahamiyatlidir” degan fikrlari ajdodlarimizning davlat qurilishining adolatli tartibotlariga e’tibor berganligidan dalolatdir.

Sohibqiron Amir Temurning quyidagi fikrlari hozirgi zamon bilan hamnafasdir: “Tajriba, - deb yozadi u, menga shuni ko‘rsatdiki, din va qonunga tayanmagan hukumat, o‘zining buyuk qudratini uzoq vaqt saqlab tura olmaydi. Uni har qanday yovuz kishi kirishi mumkin bo‘lgan na tomi, na eshigi, na panjaralari bor uyga o‘xshatish mumkin. Shuning uchun men o‘z saltanatimni islom arkonlari va boshqaruvda o‘zim qat’iy amal qiluvchi qonunlar asosida qurdim”. Sohibqiron Amir Temur fikricha, davlat boshqaruvida eng muhim qonuniyat – qonun ustuvorligi. “Qat’iy tartib va qonunlarga amal qilishim baxt-saodatim kaliti bo‘ldi”. Bosh qonunlar sifatida diniy ahkamlarni va ular asosida

yozilgan fikrlarni bilgan. Buning barchasi buyuk Temur adaolatli va fozil boshqaruvga alohida e’tibor qaratganligini ko’rsatib turibdi.

Alisher Navoiy ideal ijtimoiy-iqtisodiy tuzum haqidagi qarashlarini o’zining “Saddi Iskandariy”, “Mahbub ul qulub”, “Payg’ambarlar va donolar tarixi” va boshqa asarlarida alohida to’xtalgan. Ijtimoiy-iqtisodiy tuzum muammolarini faqat adolatli dono hukmdor boshqarayotgan va qonun ustuvor bo’lgan mamlakatda amalga oshishi mumkin. Shuning uchun, Alisher Navoiy adolat va qonun ijtimoiy taraqqiyotning asosi hisoblanadi. Xushfe’l fazilatli va ideal shaxs haqida mulohaza yuritir ekan: Alisher Navoiy o’ziga xos insonparvarlik nazariyasini yaratadi. Ahmad Yugnakiy «Hibat ul-haqoyiq» («Haqiqatlar sovg’asi») asarida ham o’z davrining ijtimoiy-siyosiy, diniy, axloqiy, iqtisodiy masalalar va ularni ma’lum talablar asosida tartibga solish haqidagi tavsiyalari bilan ham hozirgi davrgacha o’z ahamiyatini yo’qotmagan. Talabalar ijtimoiy faol fuqarolik kompetensiyalarini rivojlantirish ahloqiy-tarbiyaviy, ijtimoiy-siyosiy bilimlarning ham o’rni beqiyosdir.

Zamonaviy jamiyatda mamlakatimiz olimlari tomonidan o’quvchi egallashi mumkin bo’lgan bilim, ko’nikma, malaka, amaliy faoliyat tajribasi va kompetensiyalarni o’zlashtirish o’z dolzarbligicha qolmoqda.

N.A.Muslimov «kompetensiya» va «kompetentlik» tushunchalarining etimologik tahliliga to’xtalar ekan. Kompetensiyani – bilim, malaka va shaxsiy sifatlarini ma’lum sohada muvaffaqiyatli faoliyat uchun qo’llay olish, kompetentlik tushunchasini, “shaxsning muayyan ta’lim yo’nalishi yoki mutaxassisligi bo’yicha olgan bilim, malaka va ko’nikmalari hamda shakllangan shaxsiy xislatlarini mehnat faoliyatida muvaffaqiyatli qo’llay olish qobiliyati” deb, ifodalagan.

O.A.Qo’ysinov o’z ilmiy tadqiqot ishida kompetentlikni bilimlarga yoki ko’nikma va malakalarga qarama-qarshi qo’yish ham mumkin emas. “Kompetentlik tushunchasi bilim, ko’nikma yoki malaka tushunchalariga nisbatan kengroq, kompetentlik ularni ta’lim natijasi sifatida o’z ichiga oladi (lekin bunda kompetentlik bilim, ko’nikma va malakalarning oddiy yig’indisi emas, birmuncha boshqacharoq mazmundagi tushunchadir)”. Kompetentlik tushunchasi nafaqat kognitiv va operasion-texnologik, balki motivasion, axloqiy, ijtimoiy tarkibiy qismlarni ham o’z ichiga oladi deb ta’kidlagan.

B.X.Xodjaev “kompetentli yondashuv doirasida ta’limning uchta an’anaviy elementi bo’lgan bilim, ko’nikma va malakaga yana uchta unsurlar: amaliy faoliyat tajribasi, kompetensiya, kompetentlik”ning ilgari surilishi haqida to’xtalib o’tgan.

Xorijiy mamlakatlarda olimlar tomonidan olib borilgan ilmiy izlanishlarda «kompetensiya» kategoriyasi kiritilganidan boshlab, kompetentlik va kompetensiya tushunchalarini ajratish ustida asoslar yaratildi. Mashhur britaniyalik psixolog Dj.Raven nomi bilan bog’laydilar, u o’zining «Zamonaviy jamiyatda kompetentlik» nomli ishida kompetentlik va kompetensiya tushunchalarining pedagogik-psixologik jihatlariga to’xtalib o’tgan.

Mazkur tushuncha “ko‘p sonli komponentlardan tashkil topgan bo‘lib, ulardan ko‘pchiligi bir-biriga nisbatan mustaqil, ayrim komponentlar ko‘proq kognitiv sohaga, boshqalari esa – emotsional sohaga taalluqli, mazkur komponentlar samarali xulqni tashkil qiluvchilar sifatida bir-birini to‘ldirishi mumkin” deb ta’kidlagan. Ushbu tushunchaga Dj.Raven “kompetentlik ko‘rinishlari” «motivga ega qobiliyatlarning» mohiyati deb ta’kidlaydi. Shu tariqa, Dj. Raven tomonidan kompetentligining psixologik nazariyasi yaratilgan bo‘lib, unga ko‘ra kompetentlik biologik irsiyatga, qobiliyatlar va boshqa individual xususiyatlarga bog‘liq bo‘lgan inson psixikasining mahsuli hisoblanadi, uning rivojlanishi esa yashash muhitiga bog‘liqdir (maktablar, oilalar, ishchi jamoa, do‘stlar va h.k.) deb ta’kidlab o‘tgan. Dj.Raven kompetensiyaning mazmun-mohiyatini tadqiq etar ekan, «motivasiya», «maqsadni belgilash», «xulq» tushunchalariga tayanadi va ular o‘z navbatida inson qadri, uning axloqiy majburiyatlariga bog‘liq bo‘ladi. U kompetensiyalarning 37 ko‘rinishini ajratib ko‘rsatgan bo‘lib, ular samarali xulqning tashkiliy elementlari hisoblanadi.

Pedagogika izohli-lug‘atida kompetensiyani - u yoki bu soha bo‘yicha bilimdonlik. Kompetensiyani shakllantiruvchi o‘qituvchi pedagogik faoliyati, pedagogik muloqoti va muayyan qadriyatlar, ideallar hamda pedagogik ong tashuvchisi sifatida shaxsining shakllanganligini belgilovchi, bilim, ko‘nikma va malakalarning zarur yig‘indisini egallashning asosiy omili sifatida qarash mumkin.

Kompetensiya – bu faoliyat subyektining bilim va vaziyat o‘rtasidagi aloqalarni o‘rnatish imkoniyati yoki yanada kengroq ma’noda, ma’lum vaziyatdagi muammoni hal etish uchun zarur bo‘lgan amallar, jarayonining (bilim + harakat) yo‘naltiruvchi asosini topish, aniqlash qobiliyatidir.

Deyarli barcha tadqiqotchilar, kompetensiya amaliy vazifalarni hal etish uchun bilim, ko‘nikma va malakalarni qo‘llash ko‘nikmasini ifodalashini ta’kidlaydilar. Ammo bunda inson qobiliyatlari, individual xususiyatlari qanday rol o‘ynashi, boshqacha aytganda kompetensiya shaxsning subyektiv sifati hisoblanadimi yoki bu tashqaridan belgilangan, psixik xususiyatlar bilan bevosita bog‘liq bo‘lmagan obyektiv ko‘rsatkichlar ekanligi to‘g‘risidagi savolga aniq javob berilmagan.

ADABIYOTLAR:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 8 октябрдаги “Ўзбекистон Республикаси Олий таълим тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепциясини тасдиқлаш тўғрисида”ги Фармони // ПФ-5847-сон

2. Абу Носир Форобий. Фозил одамлар шахри.-Тошкент.: А.Қодирий нашриёти. 1993 й.: 190-б.

3. Юсупов Э. Маънавий камолот омиллари.-Т.:Ўзбекистон.1995 й, 4-б.

4. Низомулмулк Сиёсатнома.- Т.: Адолат,1997 йил.: 98-б

5. Амир Темур тузуклари.-Т .:Ғофур Ғулом нашриёти,1996, 81-бет

**TALABALARDA TARIXIY VOQELIKNI TUSHUNISH VA UNI
MANTIQUIY IZCHILLIKDA TUSHUNTIRA Olishda SHAXSIY-
PEDAGOGIK SIFATLARINI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK
JIHATLARI**

Qabulov Sahob Abduqahharovich

*Qori Niyoziy nomidagi Tarbiya pedagogikasi milliy instituti
mustaqil tadqiqotchisi*

Annotatsiya: mazkur talabalarda tarixiy voqelikni tushunish va uni mantiqiy izchillikda tushuntira olishda shaxsiy-pedagogik sifatlarni rivojlantirishning pedagogik jihatlari, tarixiy tafakkurni rivojlantirish, intellektual salohiyatli barkamol shaxs sifatida kamol toptirish orqali talabalarni professional kasb egasi bo‘lib voyaga etishining pedagogik-psixologik ta’sir etishning pedagogik ta’sir vositalari orqali rivojlantirish yoritib o‘tilgan.

Kalit so‘zlar: pedagogik vosita, metod, kompetensiya, intellekt, motivatsiya, kreativ, barkamol, individuallik, islohot, tashabbuskorlik

O‘zbekiston Respublikasida ta’lim va fan sohasida amalga oshiriladigan islohotlarning asosiy markazida oliy ta’lim muassaslarida tahsil olayotgan bo‘lajak kadrlarni tayyorlashda zamonaviy-kasb hunarni puhta egallashlarida o‘qituvchining shaxsiy-pedagogik qobiliyatlarini rivojlantirish masalasi dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Jumladan, O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyevning 2020 yil 24 yanvarda Oliy Majlisga Murojaatnomasida yosh-avlod tarbiyasida ularni mamlakat va xalq fidoyilari qilib tarbiyalashda yurtimiz ma’rifatparvarlarining ahloqiy-tarbiyaviy masalasiga to‘xtalar ekan: “jadidchilik harakati, ma’rifatparvar bobolarimiz merosini chuqur o‘rganishimiz kerak. Bu ma’naviy xazinani qancha ko‘p o‘rgansak, bugungi kunda ham bizni tashvishga solayotgan juda ko‘p savollarga to‘g‘ri javob topamiz. Bu bebaho boylikni qancha faol targ‘ib etsak, xalqimiz, ayniqsa, yoshlarimiz bugungi tinch va erkin hayotning qadrini anglab etadi” deb ta’kidlaganlarida ham yoshlarni etuk shaxs qilib tarbiyalash masalasiga bildirgan fikr-mulohazalari zahirida ham pirmano so‘zlari ham mavjud.

Pedagogikada o‘qituvchining kasbiy ahamiyati tarbiyalanuvchi shaxsining psixologik sifatlari jamiyat bilan o‘zaro aloqada madaniyatning zamonaviy yutuqlari darajasida shakllantirish jarayonini tashkil etishni bilish orqali belgilanadi. Bunda o‘zaro aloqaning asosiy maqsadi – shaxsni maksimal rivojlantirish hamda mazkur rivojlanish darajasida insonning ijtimoiy hayot mazmuniga kirishidir. Bu o‘z navbatida bo‘lajak tarix fani o‘qituvchilarining shaxsiy-pedagogik sifatlarni rivojlantirish quyidagi omillarga bog‘liq:

- bo‘lajak o‘qituvchida kasbiy talablarga mos bo‘lgan shaxsiy ijtimoiy-talab etilgan dunyoqarashning mavjudligi;
- bo‘lajak o‘qituvchining tarbiyaviy jarayon vazifalariga javob beruvchi maqsadlarni belgilash ko‘nikmasining mavjudligi;

- bo‘lajak pedagogning shaxsiy-pedagogik sifatlarini baholashda kasbiy rivojlanish qobiliyatlarining mavjudligi.

Jamiyatda bo‘lajak kadrlar masalasi ijtimoiy munosabatlarning demokratik asoslariga ta’limda aksiologik yondashuvning ustuvorligini belgilaydi. Insonga insonparvarlik yondashuvi insoniy faoliyat bahosiga o‘sib boruvchi, ya’ni u yoki bu natija erishiladigan haqiqiy shaxsiy-psixologik xatti-harakatlarga e’tibor ifodalandi. Inson tarbiyasida zaruriy va erkinlik, ijtimoiy va subyektivning uyg‘un mujassamligi ta’lim jarayonida faqatgina universallik tamoyillariga tayanishi mumkindir.

Xorij olimlaridan D.Feldshteyn tadqiqotlari doirasida shaxs rivojlanishi muammolarini tadqiq etib, o‘smir shaxsining ko‘p tomonli ijtimoiy tan olinadigan va ijtimoiy ma’qullanadigan faoliyatda shakllanishini belgilovchi qoidani asoslaydi. Uning nuqtai nazariga ko‘ra, subyekt rivojlanishi jarayoni ulg‘ayayotgan insonning “Men va mening jamiyat uchun foydam” tizimida o‘zini baholash ehtiyoji bilan bog‘liq. Olim kelajakka yo‘nalganlikning muhimligini ta’kidlaydi. Ammo o‘tkazilgan tadqiqotlari, bir necha yuz o‘smirlardan faqatgina 17% o‘zlarining bo‘lajak hayotlarini tasavvur qilishga intilishlarini ko‘rsatdi. U mazkur natijalarni jamiyatining inqirozi bilan bog‘liq bo‘lgan, shakllanayotgan shaxsning ijtimoiy-psixologik qiyofasi muammolariga kiritadi. olim o‘tgan asr 90-yillaridan avvalgi ijtimoiy qadriyatlar tubdan qayta ko‘rib chiqilganligi, yuqori ideallar inkor etilib, ularning o‘rnini utilitar pragmatik mafkura egallaganligini ta’kidlaydi. Ma’naviy bo‘shliq hosil bo‘lib, axloqiy muhit sezilarli darajada yomonlashgan. Yuqori ma’naviy prinsiplarni tasdiqlashlari mumkin bo‘lgan nufuzli ijtimoiy kuchlar mavjud emas deb ifodalagan.

K.D.Ushinskiy tadqiqotining maqsadi bo‘lajak o‘qituvchilarni tarbiyalashda “haqiqiy tarbiya” ijtimoiy rivojlanishning obyektiv qonuniyatlari (shaxs ijtimoiylashuvi jarayoni) va subyektivlik shakllarini (shaxs individual sifatlarining o‘ziga xosligi, erkinligi, faoliyat uslubini saqlash) mujassamlashtirish tamoyillariga tayanishni ifodalaydi.

P.Pidkasistiy shaxs ma’naviy tarbiyasi masalalariga to‘xtalar ekan: “tarbiyaning maqsadi umumiy xususiyatga ega bo‘lib, u cheksiz individual rivojlanishni o‘z chegaralarida saqlashga imkon beradi” deb ifodalagan.

Jamiyatdagi hayot ijtimoiy munosabatlar tizimida bo‘lib, shaxs ularning mazmuni, vazifasi, barcha va alohida har kim uchun qimmatini tushinishi uchun subyekt tomonidan anglanishi kerak.

S.L.Vigotskiy va I.A.Zimnyaya o‘z tadqiqotlarida boshqalarga ko‘ra zamonaviy jamiyatda shaxs o‘z hayotini nafaqat o‘zining baxtli va yaxshi hayot to‘g‘risidagi tasavvurlariga muvofiq, balki umumqabul qilingan ijtimoiy qoidalar, me’yorlar, ustanovkalarga tayanib mustaqil qurishni, hayot strategiyasini tuzishni bilishi kerak. Shu bilan birga, shaxs o‘z tarixining muallifi bo‘lishi va uni jamiyat hayotiga uyg‘unlashtirishi kerak.

Olimlar tadqiqotlarida ilmiy fikrning asosiy yutug‘i jamiyatning zamonaviy subyekt muayyan hayot tarzini ishlab chiqishi hisoblanib, u inson o‘zining

imkoniyatlarini ochishi, o‘zining mohiyatli tavsiflarini amalga oshirishga mosdir. Mazkur tadqiqot modelini tadqiqotchilar “Yaxshi hayot” deb nomlaganlar. Natijada, bo‘lajak tarix fani o‘qituvchilarining shaxsiy-pedagogik tarbiyaviy ta’sirlarning yakuniy vazifasi sifatida subyekt quyidagi rivojlanish sifatlarni shakllantirishda quyidagi natijalar muhim o‘rin tutadi:

bo‘lajak o‘qituvchilarning jamiyatda insoniyat yutuqlariga muvofiqlik;
shaxsiy hayot faoliyatining insoniyat muammolariga taalluqliligi;
zamonaviy madaniyatning eng oliy qadriyati sifatida insonga yo‘nalganlik;
individual sifatlarning o‘ziga xosliklari muhim o‘rin tutadi.

Demak, pedagogik shart-sharoitlar taraqqiyot, ma’naviylik, axloqiylik tushunchalariga taalluqlidir, ular ahamiyatli darajada faoliyat subyektini tavsiflaydi.

Bo‘lajak o‘qituvchining shaxsiy-pedagogik tayyorgarlik muammolariga kasbiy yondashuv pedagogik-psixologik mutaxassislikdagi talabalarda ijtimoiy yo‘nalganlikni K.D.Ushinskiy V.A.Slasteninlar tarbiyalash zarurati bilan tavsiflanadi, bunda ilmiy-insonparvarlik dunyoqarashi, ijtimoiy ehtiyojlar, axloqiy va qadriyatli yo‘nalganlik, ijtimoiy burch va fuqarolik mas’uliyatini anglash, ijtimoiy faollik aktuallashadi.

V.A.Slastenin pedagogika oliy ta’lim muassasalarida ish tajribasi talabalarda dialektik fikrlarni rivojlantiruvchi, ularni kerakli xulosaga mustaqil kelishiga, umumlashtirishga, hodisalarning mohiyatini tushunishga, o‘tmish va hozirgi zamonning hodisalarini prinsipial baholash uchun bilimlardan foydalanishga o‘rgatadigan ijtimoiy-gumanitar fanlarni o‘qitish metodlari tasdiqlanishini ta’kidlaydi. U shu tariqa, zamonaviy oliy ta’lim tizimida bo‘lajak o‘qituvchilarda ilmiy-insonparvarlik dunyoqarashini shakllantirishda ijobiy o‘zgarishlar kuzatilayotganligini ko‘rsatadi.

Bo‘lajak tarix fani o‘qituvchilarining shaxsiy-pedagogik sifatlarning rivojlanishida maxsus mutaxassislik fanlarining metodologik asoslariga e’tiborning ortib borishi. Bo‘lajak o‘qituvchilarga mashg‘ulotlar jarayonida an’anaviy materialni bayon etishdan voz kechib, o‘quv axborotiga fanning dunyoqarashga oid masalalarining talqinini kiritadilar. Bunda ijtimoiy-gumanitar fanlarni o‘qitish samaradorligining muhim mezonini ijtimoiy bilimlarning individual ongning faol omiliga, chuqur shaxsiy ishonchlarga o‘tishi tan olinadi. Dunyoqarashni shakllantirish qisqa muddatli emas, balki ko‘p darajali jarayon bo‘lib, unda har bir o‘quv fani muayyan o‘ringa ega bo‘lishi va aniq vazifalarni hal etishga javob berishi kerakdir. Tarix fani o‘qituvchisining ilmiy-insonparvarlik dunyoqarashiga nisbatan uning fanga oid tayyorgarligi sohasida eng dolzarb hisoblanib, unda tarix o‘qituvchisi – pedagogik mutaxassisligining jihatlariga taalluqli kasbiy ahamiyatli ishonchlar samarali shakllanishi mumkin.

Demak, bo‘lajak tarix fani o‘qituvchilarining shaxsiy-pedagogik sifatlarni rivojlantirishga oid dunyoqarashni shakllantirish omillariga quyidagi jihatlari muhim ahamiyat kasb etmoqda:

bo‘lajak o‘qituvchi dunyoqarashi shaxs ongining ikki darajasi – mafkura va psixologiya, tashqi va ichki, obyektiv va subyektivning sintezini aks ettiradi;

bo‘lajak o‘qituvchining shaxsiy-pedagogik dunyoqarashini shakllantirish – pedagogning fuqarolik va kasbiy-metodik bilimlarini shakllanishiga bog‘liq;

bo‘lajak o‘qituvchining shaxsiy-pedagogik, ilmiy-insonparvarlik dunyoqarashini shakllantirish jarayoni shaxsning intellektual va ma’naviy axloqiy shakllanishining o‘zaro aloqadorligi bilan bog‘liq;

kasbiy ahamiyatli ishonchlarni shakllantirishga layoqat quyidagilarga qobiliyat bilan belgilanadi:

- a) tarixning ijobiy mazmunini tahlil qilish va tushunishni bilish;
- b) umumlashtirishni amalga oshira olish;
- v) tarixiy hodisalarning mohiyatini tushunish;
- g) o‘tmish va hozirgi zamon hodisalarini prinsipial baholash uchun bilimlardan foydalanish;

d) pedagogning predmetli tayyorgarligi sohasi uning kasbiy ahamiyatli ishonchlarini shakllantirish uchun eng ahamiyatli hisoblanadi.

Bo‘lajak tarix fani o‘qituvchilarining shaxsiy-pedagogik sifatlarini rivojlantirishning kasbiy sifatlarida shakllantirishda amaliy pedagogik faoliyatning juda murakkab ko‘rinishlari, chunki pedagoglarda nafaqat o‘z mutaxassisligi sohasida professional bo‘lishi (tarix, matematika, rus tili va adabiyoti), balki o‘z fani bo‘yicha bilimlarni uzatish, o‘quvchilarda ko‘nikmalarni shakllantirish psixologik-pedagogik usullari, metodlari va vositalarini ham bilishi kerak. Buntan tashqari, o‘qitish ko‘nikmasi doim birinchi o‘rinda turadi. «Ko‘nikma fanni bilishdan ko‘ra muhimroqdir» deb takidlashga asos bo‘ladi..

Shu tariqa, bo‘lajak o‘qituvchining pedagogik mahorati birinchi navbatda kasbiy-pedagogik talablarda psixologik-pedagogik moslik nuqtai nazaridan, ikkinchi navbatda o‘z kasbiy mutaxassisligida kompetentligi nuqtai nazaridan baholanishi kerak. Pedagog kasbiga shaxsiy moyil va yo‘nalganlik jihatlarida zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanib ta’lim va tarbiya vazifalarini samarali hal etadigan; zarur natijalarga erishadigan, kasb me‘yorlari va andozlarini o‘zlashtiradigan, unda mahoratga erishadigan, o‘z individualligini ongli rivojlantiradigan, shu bilan birga istiqbolni, o‘zining yaqin rivojlanish sohasini anglaydigan; kasbdagi ichki va u bilan bog‘liq muammolarni hal etib, jamiyatda ijtimoiy faol bo‘lgan; ta’lim xizmatlari raqobati sharoitlariga tushib qolishdan qo‘rqmaydigan o‘qituvchini professional deb hisoblash mumkin.

ADABIYOTLAR:

1. Xalq so‘zi. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Oliy Majlisga Murojaatnomasi” 2020 y. 25 yanvar №-19 son
2. Feldshteyn D.I. Psixologiya stanovleniya lichnosti. - M.: MILA, 1994. -192
3. Ushinskiy K.D. Chelovek kak predmet vospitaniya. Опыт педагогическoй антропологии//Ushinskiy K.D. Izbrannyye ped. soch. V 2-x t. T.1. - Predislovie. M.: Pedagogika, 1974. 584 s.

UMUMIY O’RTA TA’LIM MUASSASALARI O’QUVCHILARINI KASBGA YO’NALTIRISHNING O’ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

Xakimova Dildora Mashrabjonovna

*A.Avloniy nomidagi pedagogik mahorat milliy instituti “Ijtimoiy va amaliy fanlar
metodikasi” kafedrasi mudiri, p.f.d. (DSc), dotsent*

Annotatsiya. Maqolada maktab bitiruvchilarining kasb tanlashiga ta’sir turlari tahlil qilinadi; psixik jarayonlar va ularning kasbiy faoliyatdagi roli; kasb tanlashda temperament va uning ta’siri yoritilgan.

Kalit so’zlar: o’quvchilar, kasbga yo’naltirish, kasb tanlash, kasbga yo’naltirish so’rovnomalari, temperament bo’yicha kasb tanlash.

Maktabni tugatgach, inson biron bir kasbni tanlaydi. Kasb-bu ma’lum tayyorgarlikni talab qiladigan va mavjudlik manbai bo’lgan mehnat faoliyati hamda mashg’ulotlar turi hisoblanadi.

Har bir inson bolaligidan kelajakdagi faoliyat turi haqida o’ylaydi. Kimdir rassom, kimdir injener, kimdir shifokor bo’lishni xohlaydi. Aynan qaysi kasbga qobiliyati borligini anglash esa oson emas. Bu yerda o’qituvchilar va psixologlar yordamga kelishadi. Ular maxsus suhbatlar, testlar, so’rovnomalarni o’tkazadilar va o’quvchilarning ko’nikmalari va qiziqishlarini aniqlaydilar.

Ijtimoiy so’rovlar shuni ko’rsatadiki, umumiy o’rta ta’lim maktab o’quvchilarining 60 % kasbiy faoliyatga barqaror qiziqishlarga ega; shu bilan birga, taxminan 70 % o’zlarining individual imkoniyatlarini o’rganish, tanlagan kasblariga muvofiqligini o’rganish usullari bilishmaydi. Bu shuni anglatadiki, hatto tanlov qilish bilan ham, maktab o’quvchisi tanlangan mashg’ulot unga mos kelishiga va u bilan muvaffaqiyatga erishishiga ishonch hosil qila olmaydi.

Insonning jinsi kasb tanlashga ta’sir qiladimi? Erkaklar tabiatan oilaning ta’minotchilaridir. Bolaligidan boshlab, ularga oilani boqish asosiy vazifasi bo’lishi uqtirib kelinadi. Shu sababli, yigitlar o’zlariga kasbiy yo’nalish masalasini juda erta berishadi. Ammo ayollar orasida faqat kichik bir qismi bu haqda o’smirlik davrida o’ylaydi. Ko’p qizlar qanday qilib muvaffaqiyatli turmush qurish haqida o’ylashadi.

Tarixan inson o’zini martaba va kasb orqali anglaydi. Uning uchun bu ijtimoiy mavqega ega bo’lish va o’zini o’zi qadrlash sohasi hisoblanadi. Ayollar esa, o’zini nafaqat martaba orqali balki, uy, oila, bolalar va sevgi orqali o’zini anglashi mumkin. Ayollar vaziyatga osonroq moslashadi va zaifliklarini ko’rsatishdan qo’rqmasdan kasblarni o’zgartiradilar. Karyera orqali o’zini anglamagan ayol uyda, oilaviy qadriyatlar sohasida o’zini juda qulay his qiladi.

Aqliy jarayonlar kasbiy faoliyatga qanday ta’sir qiladi? Inson atrof-muhit bilan o’zaro aloqada bo’lganda, miya tuzilishida tashqi muhit obyektlari va hodisalarining xususiyatlarini aks ettiruvchi jarayonlar paydo bo’ladi. Shuningdek, barcha aqliy jarayonlar kasbiy faoliyatda juda katta rol o’ynaydi. Masalan,

insonning tasavvuri sust rivojlangan bo‘lsa, u rassom yoki yozuvchi bo‘la olmaydi. Va agar odam yomon xotiraga ega bo‘lsa, u yaxshi advokat yoki jurnalist bo‘lishi dargumon. Shuning uchun o‘qituvchilar va psixologlar uchun bolada ma’lum bir aqliy jarayonning rivojlanishini, o‘quvchining moyilligini va uning hayotidagi asosiy qadriyatlarni o‘z vaqtida aniqlashi juda muhimdir.

Shu sababli kasb tanlashda insonning temperamentini hisobga olish kerak. Keling, qaysi kasblar qaysi temperamentga mos kelishini ko‘rib chiqamiz.

Xolerik odam stressga chidamli va baquvvat xodimlarga muhtoj bo‘lgan tashkilotda martabaga erisha oladi. Bunday odamlar o‘z energiyasini ifoda etishlari kerak. Xolerik odamlar uchun diplomat, jurnalist, muxbir, jarroh, tadbirkor, rejissyor, tergovchi, rassomlik kasblari mos keladi.

Sangvinik odam ajoyib strateg va liderdir. Tashkilot rahbari, menejer, psixolog, o‘qituvchi yoki tadbir tashkilotchisining ishi unga mos keladi.

Melanxolik odamga odamlar bilan ishlash tavsiya etilmaydi. U doimiy muloqotga chiday olmaydi. U jonsiz narsalar yoki hayvonlar bilan vaqt o‘tkazishni yaxshi ko‘radi. Melanxolik odam rassom, veterinar, bastakor, yozuvchi va agronom sifatida ishlashdan zavqlanadi.

Bir qarashda, shoshilmay ish qiladigan odam kelajakdagi kasblar uchun mos emasdek tuyuladi. Ammo flegmatik odam uchun shoshqaloqlikning yo‘qligi uning kuchli tomoni hisoblanadi. Flegmatik odam vahima qilmasdan vaziyatni tahlil qila oladi va murakkab masalalarga yechim topadi. Bunday xarakterli xususiyatlar tufayli flegmatik odam ajoyib terapevt, iqtisodchi, tadqiqotchi yoki bosh buxgalterga aylanishi mumkin.

Ekstrovert uchun mos kasblar: odamlar bilan tez-tez muloqot qilishni o‘z ichiga olgan menejer, shifokor, jurnalist, boshlovchi, kotib, advokat, o‘qituvchi, psixolog, gid, siyosatchi va boshqa kasblar.

Introvert uchun kasblar: florist, dasturchi, muhandis, haydovchi, muharrir, buxgalter, veterinar, yozuvchi, tarjimon, rassom, korrektor, kutubxonachi, statistik, laborant va boshqa kasblar, bu sizga yolg‘iz ishlash yoki odamlar bilan muloqotni minimallashtirish imkonini beradi.

Ambivert - bu ekstrovert va introvert o‘rtasidagi oraliq tur. Bu hamma narsaga qanday moslashishni biladigan eng moslashuvchan shaxs turi. Ambivertlar boshqa odamlarni yaxshi tushunadi, har qanday psixologik tip bilan muloqot qila oladi va ular liderlik fazilatlariga ega. Ambivertlar har qanday kasbga moslasha oladilar, ammo ular ayniqsa muvaffaqiyatga erishgan mutaxassisliklar mavjud bo‘lib, bular frilanser, menejer, tadbir tashkilotchisi, siyosatchi, ijtimoiy ishchi, sotuvchi, yozuvchi, diplomat, aktyorlik kasblari hisoblanadi.

Kasb tanlashga, shubhasiz, keksa oila a‘zolarining pozitsiyasi, do‘stlar va o‘qituvchilarning fikri ham ta’sir qilishi mumkin. Barcha odamlarning fikrlarini tinglash mumkin biroq, inson o‘z kasbini o‘zi tanlashi kerak. Maktabni tugatgach, u allaqachon shaxs bo‘lib shakllangan va hayotida muhim qarorlarni mustaqil ravishda qabul qila oladigan yoshda bo‘ladi.

Dunyoda aql bovar qilmaydigan darajada ko‘p kasblar mavjud. Yaxshi yoki

yomon mutaxassisliklar mavjud emas, ular odamga yoqadigan va mos keladigan yoki odamga yoqmaydigan va mos kelmaydigan bo‘lishi mumkin.

Xulosa qilib aytadigan bo‘lsak, faoliyat turini tanlashda temperament, jinsi, bilimi, qiziqishlari, qobiliyatlari kabi ko‘plab omillarni hisobga olish kerak. Kasb insonning kelajakdagi hayotini belgilaydi. Shu sababli to‘g‘ri tanlov qilish juda muhimdir.

Zero, qadimgi yunon faylasufi Suqrot aytganidek: “Insonni kasb emas, balki inson kasbni tanlaydi”.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Горбунова М., Кирилюк Е., Орешкина А. 1000 профессий традиционных, новых, редких. Краткий энциклопедический словарь. Ростов н/Д.: Феникс, 2011. 251 с.
2. Jumanazarov S. “Globallashgan sharoitda yoshlarni tarbiyalash muammolari” O‘zbekiston milliy universiteti xabarлари, 2024, [1/11] ISSN 2181-7324.
3. Nabijonova D. O‘quvchilarni kasbga yo‘naltirish psixologiyasi. Toshkent: 2002. - 38 b.

RAQAMLI TRANSFORMATSIYA ASOSIDA OLIY TA’LIM TIZIMIDA INNOVATSION TA’LIM TEXNOLOGIYALARINING O’RNI

Zoyirova Gulruh Xolmurodovna

ISFT magistiranti

Ilmiy maslahatchi: ISFT instituti dotsenti, p.f.f.d (PhD) D.A.Madjidova

Annotatsiya. *Ushbu maqola hozirgi zamonda barcha sohada shu jumladan, ta’lim sohasida ham jadal rivojlanib borayotganligi va raqamli transformatsiyani o’rni va ahamiyatin haqida fikr yuritiladi.*

Kalit so’zlar: *Zamonaviy texnologiya, ta’lim, raqamli transformatsiya,*

Bugungi kunda “Raqamli transformatsiya” deyarli har bir sohaga kirib kelmoqda. Ayniqsa ta’lim sohasiga jadal rivojlanib bormoqda. Maktablarda, kasb-hunar kollejlarda va oliy ta’lim muassasalarda ham interfaol vositalardan foydalanib kelinmoqda. O’quvchilar uchun elektron kundaliklar yaratish, audio- va video-qo’llanmalar yaratish amalga oshirilmoqda. Raqamli transformatsiya o’qituvchilarni ta’lim berish usulini o’zgartirdi. Qisqa muddat ichida ta’lim sohasida malakali mutaxassislarni shakillantirdi. Raqamli transformatsiya o’sib kelayotgan yosh avlod uchun keng imkoniyatlar yaratib berdi.

Oliy ta’limda raqamli transformatsiya o’qitish metodlarini, masovaviy ta’limni, o’quvchilarda raqamli kompetensiyani oshirishda, innovatsion metodlar va materiallarning qo’llanilish samarali tomonlarini ko’rsatib berdi.

1. O’qitish metodlarini takomillashtirish. Raqamli vositalar ta’limning an’anaviy shakllarini yangilashda muhim rol o’ynaydi. Masalan, interaktiv ta’lim platformalari, onlayn kurslar va elektron kitoblar o’qish jarayonini osonlashtiradi. O’qituvchilar zamonaviy texnologiyalar yordamida ta’limni individualizatsiya qilish imkoniyatiga ega bo’ladilar, bu esa o’quvchilarning ehtiyojlariga mos keluvchi darslar o’tish imkonini yaratadi.

2. Masofaviy ta’limning rivojlanishi. COVID-19 pandemiyasi ta’lim tizimida masofaviy ta’limning jadal rivojlanishiga olib keldi. Raqamli texnologiyalar o’quvchilarga o’z vaqtida darslar o’zlashtirish, o’qituvchilarga esa o’quvchilarning ta’lim holatini monitoring qilish imkoniyatini yaratdi. Bu o’zgarishlar o’qishning yangi shakllarini yaratish, masofaviy va aralash ta’limni yanada samarali qilishga olib keldi.

3. O’quvchilarning raqamli kompetensiyalarini oshirish. Raqamli transformatsiya nafaqat o’qituvchilarning o’qitish metodlarini yangilashga, balki o’quvchilarning raqamli kompetensiyalarini rivojlantirishga ham qaratilgan. Yangi texnologiyalarni o’rganish, informatika va texnologiya fanlarini chuqurroq o’zlashtirish imkoniyatlarini yaratadi. Bu esa kelajakda o’quvchilarni raqamli dunyoda muvaffaqiyatli faoliyat yuritishga tayyorlashga yordam beradi.

4. Innovatsion metodlar va materiallarning qo’llanilishi. Raqamli transformatsiya innovatsion ta’lim metodlarining qo’llanilishini rag’batlantiradi. Masalan, virtual haqiqat (VR), kengaytirilgan haqiqat (AR), sun’iy intellekt (AI)

kabi texnologiyalar ta’lim jarayonida o’quvchilarga yangi imkoniyatlar yaratadi. Bu texnologiyalar yordamida o’quvchilar murakkab fanlarni yanada interaktiv va qiziqarli tarzda o’rganishlari mumkin.

Raqamli transformatsiyaning ta’lim tizimiga ta’siri quyidagilarda ifodalanadi:

1. Ta’lim tizimining globalizatsiyasi. Raqamli texnologiyalar ta’lim tizimini global miqyosda integratsiyalashishga yordam beradi. Onlayn kurslar, virtual darslar va masofaviy o’qish imkoniyatlari ta’lim resurslariga kirishni kengaytiradi. O’quvchilar dunyoning istalgan nuqtasidan ta’lim olish imkoniyatiga ega bo’ladi. Bu global ta’lim tizimining o’zgarishiga olib keladi, natijada bilim olishda geografik to’siqlar kamayadi.

2. Ma’lumotlarga asoslangan boshqaruv. Raqamli texnologiyalar ta’lim muassasalarining boshqaruv tizimlarini avtomatlashtirishga yordam beradi. O’quvchilarning darslarda muvaffaqiyati va faoliyatini tahlil qilish orqali o’qituvchilar o’z metodlarini yanada takomillashtirishi mumkin. Shuningdek, o’quvchilarning o’qish jarayonini monitoring qilish va ularga tezkor yordam ko’rsatish imkoniyatlari paydo bo’ladi.

3. Ijtimoiy va madaniy ta’sirlar. Raqamli transformatsiya ta’lim tizimida ijtimoiy va madaniy o’zgarishlarga olib kelishi mumkin. Internet orqali o’qish, o’quvchilarni turli mamlakatlar va madaniyatlar bilan tanishtiradi. Bu global miqyosda fikr almashish va madaniy o’zgarishlarga ijobiy ta’sir ko’rsatadi.

Xulosa qilib aytish mumkinki, raqamli transformatsiya ta’lim tizimini yanada samarali, moslashuvchan va global miqyosda integratsiyalashgan tizimga aylantirishga yordam beradi. Bu jarayon o’quvchilarga yanada qulay va samarali o’qish imkoniyatlarini taqdim etadi, o’qituvchilarni esa yangi metod va texnologiyalarni o’zlashtirishga undaydi. Shuningdek, ta’lim tizimining boshqaruv va o’qitish jarayonlarini yanada takomillashtirishga xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR:

1. M. Salakhov, "Raqamli ta’lim tizimi: O’zbekiston tajribasi", *Ta’lim va Innovatsiyalar* jurnali, 2022, 4-chi son.
2. V. B. Yarmukhamedov, "Raqamli transformatsiyaning ta’lim sohasidagi roli", *O’quv jarayonlarini optimallashtirish* to’plami, Toshkent, 2021.
3. O. P. Adashov, "Masofaviy ta’lim va raqamli platformalar", *Informatika va ta’lim* jurnali, 2023, 1-chi son.

UZLUKSIZ TA’LIM TIZIMIDA O’QUVCHILARNI KASB-HUNARGA YO’NALTIRISHNING PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI

Abdulmadjidova Mahdiyona Dilmurodjon qizi

*ADU tayanch doktoranti, ADPI “Pedagogika va Psixologiya” kafedrası
o’qituvchisi*

*Yoshlar mehnat bozorida talab yuqori bo’lgan zamonaviy kasb-hunarlariga
o’rgatish, ularda tadbirkorlik ko’nikmalari va mehnatsevarlik fazilatlarini
shakllantirish hamda tashabbuslarini ro’yobga chiqarish, ish va uy-joy bilan
ta’minlashga ahamiyat qaratiladi. Sh.M.Mirziyoyev*

Annotatsiya: Globallashuv jarayonida bugungi dolzarb muammolardan biri yoshlarni kasbga to’g’ri yo’naltirish masalasidir. Kasbiy tanlov yoshlarning kelajakdagi muvaffaqiyati va hayot sifati uchun muhim omil hisoblanadi. O’quvchilarga kasb tanlashda yordam berishning psixologik xususiyatlari bu jarayonning samaradorligini oshirib ularni kasbiy tanlovda qarorlarni o’z imkoniyatlaridan qobiliyat va qiziqishlari asosida olib borishdan iboratdir. Ushbu maqolada, uzluksiz ta’lim tizimida o’quvchilarni kasb-hunarga yo’naltirishning psixologik xususiyatlari muhokama etilgan.

Kalit so’zlar: kasbiy tanlov, kasbiy o’zini o’zi belgilash, individuallik, qobiliyat, qiziqish va motivatsiya, yo’nalganlik.

Kirish. Bugungi kunda dunyo miqyosida yosh avlodni o’z qobiliyatlari va qiziqishlariga mos ravishda kasb tanlashga yo’naltirish muhim ahamiyat kasb etmoqda. Har bir jamiyatda, xususan, O’zbekiston kabi rivojlanayotgan davlatlarda ta’lim tizimida o’quvchilarning kasbiy qiziqishlari va iste’dodlarini aniqlash, ularni to’g’ri yo’naltirish orqali kelajakda jamiyat taraqqiyotiga munosib hissa qo’shadigan mutaxassislarni tayyorlash masalasi dolzarbdır. Psixologik tadqiqotlar shuni ko’rsatadiki, ta’lim tizimida kasbga yo’naltirish faqat kasb tanlash jarayonida emas, balki shaxsning umumiy rivojlanishiga ta’sir ko’rsatadi. Shu sababli, uzluksiz ta’lim tizimi ichida bu jarayonni tizimli yondashuv asosida tashkil etish talab qilinadi.

Jahonda kasb tanlashga oid tadqiqotlar va statistik ma’lumotlarga ko’ra, yoshlarning taxminan 40% i tanlagan kasbida muvaffaqiyat qozonmaslik sababini noto’g’ri yo’naltirilganlik yoki kasbiy ko’nikmalarning etarli emasligi bilan bog’lashadi[1.44-b.] Shu bilan birga, UNESCO [2.18-22-b.] ma’lumotlariga ko’ra, kasbga yo’naltirish bo’yicha ilg’or tizimlarni joriy etgan davlatlarda ish bilan bandlik darajasi 15-20% ga oshgan.

MDH mamlakatlarida esa kasb-hunarga yo’naltirishning milliy ta’lim tizimiga integratsiya qilinishi hali to’liq yo’lga qo’yilmagan. Masalan, Rossiyada “2022-yilda o’tkazilgan so’rov natijalariga ko’ra, maktab bitiruvchilarining 37% i

tanlagan yo‘nalishi bo‘yicha o‘qishni davom ettirish uchun etarli motivatsiyaga ega emasligi aniqlangan.”[3.1-b].

O‘zbekiston sharoitida bu masala Prezidentimiz Sh.M.Mirziyoyev tomonidan ilgari surilgan “Yangi O‘zbekiston – maktab ostonasidan boshlanadi”[3.1-b] konsepsiyasida o‘z aksini topgan. Respublikada hozirda ta’lim tizimiga kasbiy yo‘naltirish dasturlarini kiritish bo‘yicha bir qancha amaliy ishlar olib borilmoqda. Statistika ko‘rsatadiki, 2023-yilda o‘quvchilarning 56% i o‘z qiziqishlariga mos keladigan kasb tanlashda o‘qituvchilar va ota-onalar tavsiyasiga tayanadi.[6.2-b.]

O‘quvchilarni kasb-hunarga yo‘naltirishning samarali psixologik metodikasi bir necha bosqichlarni o‘z ichiga oladi: Bunga ko‘ra birinchi navbatda kasbiy qiziqish va qobiliyatlarni aniqlash lozim. Unda psixologik testlar, anketa va suhbatlar orqali o‘quvchilarning qiziqishlari va individual qobiliyatlari aniqlanadi. Shu asosda ularga mos yo‘nalishlar tavsiya etiladi. Ikkinchi amaliy mashg‘ulotlar va treninglar orqali kasbga oid amaliy tajribalarni o‘quvchilarga taqdim etish.

O‘quvchilarga kasblar haqida ma’lumot berish va turli sohalar bilan tanishtirish orqali ularda aniq kasbga qiziqish uyg‘otish mumkin. Bu jarayon maktab va kollejlarda hamkorligida tashkil etiladi. Uchinchidan oilaviy va maktab jamoasining hamkorligi o‘quvchilarni kasbga yo‘naltirish jarayonida ota-onalar va o‘qituvchilarning birgalikdagi sa’y-harakatlari muhimdir. Psixologik treninglar orqali ota-onalarga ham kasbiy yo‘naltirishning ahamiyati tushuntiriladi. Keyingi bosqich davlat va xususiy sektor hamkorligi bo‘lib, bunda xususiy kompaniyalar va davlat tashkilotlari ishtirokida kasbiy mahorat ko‘rgazmalari va tajriba almashish dasturlarini tashkil etish orqali o‘quvchilarni ish bozoriga tayyorlash samaradorligi oshiriladi.

Xulosa qilib aytadigan bo‘lsak o‘quvchilarni kasb-hunarga yo‘naltirish nafaqat ularning kelajakdagi muvaffaqiyatiga, balki mamlakat iqtisodiyoti va ijtimoiy barqarorligiga ham sezilarli ta’sir ko‘rsatadi. Shuning uchun uzluksiz ta’lim tizimida kasbiy yo‘naltirishni samarali tashkil etish uchun tizimli yondashuv va zamonaviy metodikalardan foydalanish muhim. Ayniqsa, O‘zbekiston sharoitida bu yo‘nalishda olib borilayotgan ishlarni yanada rivojlantirish, xalqaro tajribani o‘rganish va milliy xususiyatlarni inobatga olgan holda moslashtirish lozim.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. McKinsey & Company, 2023.44-bet.
2. **Unesco “Transforming Education from Within”** hisobotida bandlik va ta’limga oid tahlillar berilgan 18-22-betlar.
3. Murojaatnoma SH.M.Mirziyoyev 2020.20-dekabr. 1-b
5. <https://rrpedagogy.ru/journal/article/3082/>
6. <https://wciom.ru/analytical-reviews/analiticheskii-obzor/proforientaciya-khorosho-no-malo>
7. Abdulmadjidova, M. (2021). Muloqot–Bola Psixik Rivojlanishining Muhim Omili. BARQARORLIK VA YETAKCHI

**RAQAMLI TA’LIM SHAROITIDA BO’LAJAK INGLIZ TILI
O’QITUVCHILARNING PEDAGOGIK FAOLIYATIGA OID MALAKA
TALABLARINI ISHLAB CHIQISH**

Sherzod Karimov

*Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy ta’lim tizimi
pedagog va rahbar kadrlarini qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish
instituti mustaqil tadqiqotchisi*

Ta’lim insoniyat taraqqiyotining bosh asosi hisoblanib, XXI asr ijtimoiy – iqtisodiy taraqqiyot har bir shaxsning jadallik bilan rivojlanib borayotgan dunyoda muvaffaqiyatga erishishi uchun davlat va jamiyat a’zolarining bilim tafakkuri, intellektual salohiyati hamda hayotiy ko’nikmalariga bog’liqdir. Rivojlangan mamlakatlarda inson kapitali, uning hayot davomidagi mavjud qobiliyatlari, har qanday masalaga salohiyatidan kelib chiqib, muammolarni bartaraf etish imkoniyati, raqamli texnologiya vositalarini ta’lim jarayoniga samarali tadbqiq etish davrida pedagogik oliy ta’lim muassasalarining bo’lajak pedagog kadrlarni tayyorlash amaliyotida insonning o’z sohasida har tomonlama chqur bilimga ega mutaxassis kadr bo’lishi zarurligini talab qilmoqda.

Bu borada Respublikadagi pedagogika oliy ta’lim muassasalarni bitirib chiqayotgan bo’lg’usi yosh pedagog kadrlarning malakasi ta’lim sohasidagi qator islohotlar davrida ilmiy fundamental muammolarining kelib chiqishi natijasida bugungi kunda pedagog kadrlarni tayyorlovchi oliy ta’lim muassasalari raqamli texnologiyalar sohasida etarli bilim, ko’nikma va malakaning etarli darajada mavjud emasligi, oliy ta’lim sifatini oshirishga bo’lgan ehtiyojini yaqqol namoyon qilmoqda.

Shuningdek, Respublika oliy ta’lim tizimini yanada rivojlantirishning bugungi kundagi bosqichi ta’lim mazmuni va metodikasi, ta’lim sifati samaradorligini oshirish bo’yicha yangicha talablar qo’yishni boshladi. O’zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo’yicha Harakatlar strategiyasining “Uzluksiz ta’lim tizimini yanada takomillashtirish, sifatli ta’lim xizmatlari imkoniyatlarini oshirish, mehnat bozorining zamon talabi ehtiyojlariga muvofiq pedagogik ilg’or kadrlarni tayyorlash siyosatini davom ettirish” muhim ustuvor vazifa sifatida qayd etildi.

Pedagogik oliy ta’lim muassasalarining ingliz tili ta’limi bitiruvchi bosqich talabalari umumiy o’rta ta’limi muassasasida ilk bor pedagogik faoliyatini boshlagan davridan e’tiboran kasbiy kompetentligini oshirish uchun ularning faoliyatida refleksiyaning ahamiyatini namoyon qilishi bilan birga, ularning mustaqil bilim olishi va pedagogik amaliyot bilan uyg’unligini ta’minlashga mo’ljallangan ko’nikmalarini shakllantirishining pedagogik zaruriyat ekanligini ta’kidlash lozim.

Ingliz tili ta’limi sohasining bakalavriat ta’lim yo’nlisi bo’yicha bo’lajak pedagog kadrlarni tayyorlash oliy ta’lim muassasaning malaka talablari o’quv reja va fan dasturlari asosida amalga oshiriladi.

Ingliz tili ta’limi yo’nalishidagi oliy ta’lim muassasalari bitiruvchi talablarining kasbiy faoliyati uchun zarur kompetensiyalariga qo’yiladigan talablar tarkibi:

Ingliz tili ta’limi bitiruvchilarning kasbiy kompetensiya talablari

Kasbiy kompetensiyaga qo‘yiladigan talablar	Tarkibi
	1. Kasbiy faoliyatda ingliz tili ni o‘rganishning barcha nutq faoliyati turlaridan foydalana olishi: (tinglab tushunish, o‘qib tushunish, yozma va gapirish) ko‘nikmalarini ta’lim jarayonida qo‘llay olishi;
	2. Chet tilida o‘z fikrini tizimli va erkin bayon etish, ilmiy matnlar ustida ishlash, omma oldida nutq so‘zlash uchun ona tili va xorijiy tillarning birida yozish, gapirish ko‘nikmalariga ega bo‘lishi;
	3. Axborotni olish, qayta ishlash, va uzatishda metod, usul, yondashuv va vositalardan foydalanish hamda mediasavodxonlik jumladan, bugungi Internet tarmoqlarida ishlay olishni ta’minlaydigan raqamli ko‘nikmalarga ega bo‘lishi;
	4. Qo‘shimcha xorijiy tillardan birida kasbiy faoliyatga oid hujjatlar va ishlar mohiyatini tushunish hamda kasbiy faoliyat uchun etarli darajada undan foydalanishi;
	5. O‘quv tarbiya jarayonini modellashtirish va ta’lim amaliyotiga tadbiiq etishi;
	6. Metodik va pedagogik tadqiqotlarning miqdor va sifat metodlarini egalaganligi;
	7. O‘quvchilarning til tajribalaridan kelib chiqqan holda xilma-xil faoliyatni tashkil etish usullarini egallaganligi;
	8. Ta’limiy va lingvistik o‘quv materiallarini ishlab chiqish va qo‘llash qobiliyatiga ega bo‘lishi;
	9. O‘quv materiallarni tanlash, yaratish, moslashtirish va ulardan foydalanish yoki yangi o‘quv resurslarni ishlab chiqishga qaratilgan ta’limiy hamkorlik tarmoqlarini rivojlantirish metodlarini shakllantira olishi;
	10. Turli yosh davrlari, til tajribalari, insonning individual o‘ziga xosliklarini hisobga olish vositalaridan foydalanish qobiliyatiga ega bo‘lishi;
	11. Xorijiy til o‘qituvchisi kasbining yuksak ijtimoiy ahamiyat kasb etishini tushunish, kasb etika tamoyillariga rioya qilishi;
	12. Kasbiy vazifalarni hal etishda fanlararo va kolatli tuzilmalarning birgalikdagi faoliyatida ishtirok etishga qobiliyatli ekanligi;
	13. Kasbiy faoliyatda bola huquqlari to‘g‘risidagi asosiy xalqaro va milliy me‘yoriy-huquqiy hujjatlardan foydalanish qobiliyati;
	14. Xorijiy tilda tanqidiy fikrlash metodikasini o‘zlashtirganligi;
	15. Inkyuziv ta’limga qadriyatli munosabatining tarkib topganligi;
	16. Ta’lim oluvchilarga o‘zgaruvchan mehnat bozori talablariga moslashuvchanlikka doir kompetensiyalarni rivojlantirishga yordam beradigan va faol fuqarolik pozitsiyasini shakllantirishga imkon beradigan natijaviylik va mobilikka yo‘naltirilgan o‘qitishga qobiliyatga egaligi;

Bo‘lajak o‘qituvchi bitiruvchi talabalarning xorijiy til bo‘yicha egallagan bilim, ko‘nikma va malaka darajalariga qo‘yiladigan talablar ta’lim mazmuniga ko‘ra ishlab chiqilgan hamda umumiy o‘rta ta’lim, professional va oliy ta’lim tizimlari bo‘yicha uzviy holda nutq ko‘nikma va malakalarining deskriptorlari “can do” mazmuniga ega tarzda tasvirlangan bo‘lib, unda grammatika, leksika, fonetika va orfografiya bilan boyitilgan.

Xalqaro standartlarga moslashtirishda bo‘lajak o‘qituvchilarning nutq ko‘nikma va malakalari deskriptorlari chet tillarni bilishning umumiyevropa tizimiga o‘zaro bog‘liq holda bilim, ko‘nikma va malaka darajalari qo‘yiladigan talablardan kelib chiqib deskriptorlar:

- har bir darajani to‘liq egallanganlikni ta’minlash uchun ta’limning barcha bosqichida o‘quv dasturlari va darsliklarni ishlab chiqishda tuzuvchilar tomonidan inobatga olinishi;

- O‘zbekiston Respublikasida ta’limning barcha bosqichlari bitiruvchilarining davlat attestatsiyasi uchun baholash mezonlarini ishlab chiqishda nazarda tutilishi;

Chet tili fani bo‘yicha bo‘lajak pedagog kadrlar o‘quv jarayondagi ish faoliyati sifat va samaradorligini oshirishda quyidagilar muhim sanaladi:

- chet tili o‘qituvchilarini tayyorlash, qayta tayyorlash va malakasini oshirishning yangi shakl va mazmundagi muqobil tizimini yaratish;

- pedagog xodimlarni tayyorlash hamda qayta tayyorlash va malakasini oshirishda nazariy bilimlar berish bilan birga asosiy e’tiborni nutqiy kompetensiyalarni o‘zlashtirish,

- kreativ va tanqidiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirish hamda ularni o‘qitish bo‘yicha kasbiy tayyorgarlik darajasiga qaratish;

- chet tillari sohasidagi ilg‘or tajriba, pedagogik texnologiya, tashabbuslarni qo‘llabquvvatlash,

- targ‘ib qilish, bunda alohida o‘rnak ko‘rsatayotgan pedagoglarni moddiy va ma’naviy rag‘batlantirish;

- o‘qituvchilarning bilim va malakasini tizimli oshirib borish maqsadida axborotkommunikatsiya texnologiyalaridan foydalangan holda masofadan o‘qish, malaka oshirish va o‘qitishning samarador mexanizmlarini ishlab chiqish hamda tizimli ravishda takomillashtirib borish;

- chet tili fani o‘qituvchilari uchun kasbiy tayyorgarlikni oshirishga yordam beradigan o‘quv, metodik adabiyotlar hamda didaktik materiallarni davomli tarzda tayyorlab borish va etkazib berish;

- davlat ta’lim standartlarida ko‘zda tutilgan kompetensiyalar va o‘quv jarayonini interaktiv boshqarish mahorati tamoyillariga asoslangan pedagog kadrlarning malakasini oshirish;

Bo‘lajak ingliz tili o‘qituvchilarining ta’lim jrayonida raqamli texnologiyalardan foydalanishi bu insonning integral ta’lim usuli bo‘lib, bo‘lajak pedagog kadrning o‘z kasbiy faoliyati davomida axborot texnologiyalardan

samarali foydalanish uchun zarur psixologik – pedagogik bilim va ko‘nikmalarni yuqori darajada o‘zlashtirishi bilan tavsiflanadi. Bunda bilim oluvchilarga ingliz tilini o‘qitish jarayonida raqamli texnologiyalardan foydalanish imkoniyatlariga e’tibor qaratadi. Axborot texnologiyalardan foydalanish yordamida ish olib borishga da’vat etadi hamda bo‘lajak pedagog kadrning kasbiy faoliyati uchun muhim shaxsiy fazilatlarini rivojlantirishi ta’minlanadi.

Xulosa o‘rnida shuni aytish lozimki, bugungi kunda O‘zbekiston sharoitida pedagogika ta’limi yo‘nalishini bitirayotgan bo‘lajak ingliz tili o‘qituvchilar pedagogika sohasidagi milliy malaka ramkasiga ega bo‘lishi, har bir yosh bo‘lajak ingliz tili o‘qituvchining kasb standartidan kelib chiqqan holda o‘quvchi yoshlarga ta’lim berishi va shu bilan birga, ishlab chiqilgan milliy malaka ramka bo‘lajak ingliz tili o‘qituvchining professional rivojlanishini ta’minlashga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyev, “Milliy tiklanishdan-milliy yuksalish sari. -Toshkent: O‘zbekiston. 2020.
2. O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vaztligining “Xorijiy til va adabiyoti bakalavriat ta’lim yo‘nalishining malaka talablari”, 2024-yil 25-iyundagi 218-son buyrug‘i // Toshkent -2024.
3. Титова, С. В. Цифровая методика обучения иностранным языкам: учебник для вузов / С. В. Титова. — Москва: Издательство Юрайт, 2024.
4. Харитонов. Л. А. “Формирование готовности будущих учителей иностранного языка к использованию информатсионных технологий в профессиональной деятельности”. Автореферат // Чебоксары 2005.

СОЗДАНИЕ МУЛЬТИМЕДИА КАК МЕТОД ОБУЧЕНИЯ

Самигова Гуландом

доцент Государственного института искусства и культуры Узбекистана

Аннотация: В статье определены и описаны понятия мультимедийного продукта, знания, умения и навыки, необходимые для создания мультимедийных ресурсов включая инструментарий разработчика мультимедийных ресурсов и технология создания мультимедиа также рассматриваются учебные проекты по созданию мультимедийных ресурсов.

Ключевые слова: Мультимедийный продукт, мультимедиа, язык разметки гипертекста, язык Жава, язык VRML, CGI, Интеграция информатсионных элементов в линейное (презентатсия) или нелинейное (интерактивные авторские приложения) приложение, тестирование, отладка, выпуск в свет.

Бурное развитие ИТ в конце прошлого века оказало огромное влияние во всех отраслях жизни человека, включая и образование. В начале нового тысячелетия среди прочих терминов с приставкой «электронный» и появился новый термин – электронная дидактика. Основным составляющим электронной дидактики (е-дидактис) является технология освоения нового знания (кноуледже леарнинг течнологй), такая дидактика обычно называется дидактикой с усовершенствованной технологией (течнологй энхансед дидактис). Усовершенствованная технология составляет новое измерение в традиционной дидактике с основными концепциями «учитель», «ученик» и «контент» [Рушвен, 2012], то есть 2- мерный треугольник превращается в пирамиду, где верхней вершиной является «технология». Образовательные ИТ технологии весьма обширные и поддерживают всех подразделений образования: поиск новой информатсии, создание учебного контента, процесс объяснения, процесс освоения, проверки полученной знании и т.д. Таким образом, традиционные концепции дидактики (учитель, ученик и контент) получили технологические поддержки, и перешли на качественно новый уровень. Одним из таких новшеств со значительным развивающим потенциалом является мультимедийный контент. Вместе с тем, что пока не до конца разработана общая концепция использования мультимедиа с дидактической точки зрения и наблюдаются недооценка и иногда неправильная использования ее возможностей [1], существует тенденция к качественно нового типа контента с мультимедийной поддержкой [2]. Мультимедиа - это сумма технологий, позволяющих компьютеру вводить, обрабатывать, хранить, передавать и отображать (выводить) такие типы данных, как текст, графика, аниматсия, оцифрованные неподвижные изображения, видео, звук, речь. Мультимедийный продукт – интерактивная компьютерная разработка, в состав которой могут входить музыкальное

сопровождение, видеоклипы, аниматсия, галереи картин и слайдов, различные базы данных и т.д. Знания, умения и навыки, необходимые для создания мультимедийных ресурсов Рассмотренный материал позволяет сформулировать ряд основных рекомендаций, которых следует придерживаться в ходе разработки мультимедийных средств обучения и учебных проектов. В их числе:

- включение в мультимедийные средства содержательных и методических подсказок, комментариев и разъяснений различных моделируемых ситуаций;

- обеспечение в ходе педагогического использования мультимедийной информатсии этапности обучения с варьированием целей каждого этапа, начиная от формирования общих представлений о мультимедиа технологиях и телекоммуникатсиях и заканчивая формированием умений учащегося самостоятельно представлять ту или иную мультимедийную информатсию, формированием общей информатсионной культуры;

- нацеливание мультимедийных средств и ресурсов на обучение технологическим и интеллектуальным умениям в индивидуальном режиме,

- ориентатсия на формирование умения противостоять негативному воздействию информатсионных технологий;

- использование мультимедийных средств, повышающих наглядность и отвечающих эргономическим требованиям;

- четкое определение позиции преподавателя в ходе индивидуализированного практического использования мультимедийных ресурсов: выбор учебных заданий и приемов, наиболее подходящих к различным группам учащихся, учет индивидуальных особенностей обучаемых и психологических особенностей восприятия информатсии ими, особенностей группы и характер учебной взаимопомощи; сближение дистанции между педагогом и обучаемым и ведение проблемных дискуссий с преподавателем в роли ведущего; максимальное сохранение интерактивного режима, решение образовательных задач в индивидуальном ритме. Инструментарий разработчика мультимедийных ресурсов При создании мультимедийных гипертекстовых ресурсов и мультимедийных страниц для сети Интернет чаще всего используются следующие языки и инструменты:

- язык разметки гипертекста (ХТМЛ) - стандартный язык, используемый в Интернет для создания, форматирования и демонстрации информатсионных страниц;

- язык Жава - специализированный объектно-ориентированный язык программирования, аналогичный языку С++. Данный язык был разработан специально для использования интерактивной графики и аниматсии в ресурсах Интернет. Многие готовые приложения (Жава апплетс) доступны в Интернет и их можно выгрузить на компьютер пользователя для

дальнейшего использования при создании собственных информатсионных сетевых и несетевых ресурсов;

- язык VRML (Виртуал Реалитй Моделинг Лангуаге) позволяет создавать и размещать в сети объемные трехмерные объекты, создающие иллюзию реального объекта намного сильнее, чем простые аниматсии. Подобные трехмерные объекты в зависимости от их "объема" принято называть "виртуальными комнатами", "виртуальными галереями" и "мирами";

- СГИ (Соммон Гатевай Интерфасе) - по сути является не языком программирования, а спецификацией, описывающей правила сбора информатсии и создания баз данных. Разработчики используют язык ПЕРЛ или какой-либо другой язык для того, чтобы создавать СГИ-программы, которые позволяют размещать в сети и обеспечивать работу "динамических документов".

Так, например, пользователи сталкиваются с подобными программами, заполняя в режиме реального времени на Интернет-страницах бланки анкет и отзывов, отвечая на вопросы тестов и т.п. Существует множество технических инструментов для создания мультимедийного продукта. Создатель-разработчик должен выбрать программу-редактор, которая будет использоваться для создания страниц гипертекста. Существует целый ряд мощных сред разработки мультимедиа, позволяющих создавать полнофункциональные мультимедийные приложения. Такие пакеты, как Масромедиа Дирестор или Аутхoваре Профессионал являются высокопрофессиональными и дорогими средствами разработки, в то время, как ФронтПаге, мPower 4.0, ХйперСтудио 4.0 и Веб Воркшоп Про являются их более простыми и дешевыми аналогами. Такие средства, как PowerПоинт и текстовые редакторы (например, Ворд) также могут быть использованы для создания линейных и нелинейных мультимедийных ресурсов. Перечисленные средства разработки снабжены подробной документацией, которую легко читать и воспринимать. Конечно же, существует множество других средств разработки, которые могут быть с равным успехом применены вместо названных. Технология создания мультимедиа Существует достаточно большое разнообразие различных технологических приемов, нацеленных на разработку качественных мультимедийных средств обучения (МСО). При этом при создании и последующем педагогическом использовании МСО следует соблюдать несколько основных технологических рекомендаций, способствующих созданию качественных МСО. Множество рекомендаций может быть классифицировано по уровням образования, для применения в которых рассчитано создаваемое МСО. Однако, можно выделить и группу рекомендаций, инвариантных относительно уровня образования. Такие рекомендации целесообразны к учету при проектировании и разработке всех без исключения МСО. В качестве основы для создания МСО может стать

модель содержания учебного материала, представляющая собой способ структуризации учебного материала, основанный на разбиении его на учебные элементы и наглядном представлении его структуры в виде иерархии. В состав модели содержания входит также таблица учебных элементов, в которой по каждому элементу определяются психолого-педагогические (дидактические, психологические, методические) требования по его представлению и усвоению. Хорошо оформленный, понятный, богато иллюстрированный учебный материал, представляемый МСО, вызывает у обучающегося определенные положительные эмоции, повышающие интерес к предмету, оказывает влияние на общее состояние учащегося. Для повышения наглядности учебного материала МСО рекомендуется использование таблиц и схем. 240 При создании МСО рекомендуется использование таблиц при необходимости:

- повысить зрительную наглядность и облегчить восприятие того или иного смыслового фрагмента текста;
- осуществить определенное сравнение двух и более объектов (таких содержательных элементов текста, как события, факты, явления, персоналии, предметы, фрагменты текстов и др.);
- осуществить группировку множества объектов; • произвести систематизацию объектов. При разработке таблиц для МСО рекомендуется соблюдать следующие основные правила:
  - в таблице должно быть минимально количество комментирующего материала;
  - верхние, нижние и боковые поля таблицы должны иметь отступы;
  - цветовая палитра таблицы не должна приводить к пестроты;
  - количество выбранных ячеек таблицы должно соответствовать содержанию и характеру выделенного фрагмента текста и т.п.

Наряду с перечисленными выше общими рекомендациями по созданию МСО можно сформулировать ряд предложений для разработчиков МСО, применяемых в системе высшего профессионального образования. При создании МСО для системы открытого образования рекомендуется внимательное изучение примеров программ-тренажеров, что позволит пробудить профессиональную интуицию, на основе которой разработчик сможет подобрать подходящий сценарий и содержание МСО. Построение МСО рекомендуется производить с учетом замкнутой системы управления, основанной на наличии внутренних и внешних обратных связей. Работая с МСО, обучаемый должен оперативно получать информацию о правильности (или эффективности) своих действий. Основной информацией внутренней обратной связи могут стать результаты расчетов с использованием математических моделей изучаемых объектов или процессов. Рекомендуется предоставлять обучающему дополнительную информацию, которая бы стимулировала и помогала проводить вдумчивое изучение результатов расчета. Простейшим дополнительным сообщением, которое, как показывает

опыт, стимулирует интерес к анализу результатов расчета, является сообщением об оценке действий, выполненных учащимся на этапе подготовки к расчету. Это может быть оценка правильности выдвинутой гипотезы в учебном исследовании, оценка эффективности проектного решения, оценка качества построения математической модели и т.п. Кроме оценки, учащемуся может предоставляться и определенная вспомогательная информация для анализа и коррекции принятых решений. Степень развернутости информации, помогающей учащемуся принимать рациональные решения, определяется МСО по результатам оценки деятельности обучаемого. Информация внешней обратной связи МСО необходима преподавателю для анализа самостоятельной работы учащихся и коррекции всего процесса открытого обучения. Не обязательно, чтобы она была оперативной. Анализ информации внешней обратной связи может быть отсроченным, а коррекция по его результатам может проводиться в ходе групповых и индивидуальных консультаций, в процессе формирования банка учебных задач, последовательности их предъявления учащимся, при совершенствовании МСО.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Клемешова Н.В. Мультимедиа как дидактическое средство высшей школы//Автореф. дисс. канд. пед. наук – Калининград, 1999.
2. Чирцов А.С. Новые подходы к созданию электронных конструкторов виртуальных физических моделей с простым удаленным доступом. //компьютерные инструменты в образовании. 2010. №6. С.41- 56.
3. Чирцов А.С.,Марек В.П. Новые подходы к созданию и использованию мультимедийных ресурсов //компьютерные инструменты в образовании. 2011. №1. С.58-68.
4. Якушин А.В. «Мультимедийные технологии» лекционный курс.
http://www.tula.net/tgpu/resouces/yakushin/html_doc/doc08

UZLUKSIZ TA’LIMDA MAKTAB O’QUVCHILARINI KASB-HUNARGA YO’NALTIRISHNING PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK SHART- SHAROITLARI

Jumaev Axmamat Shermamatovich – dotsent, O’zDJTU

Annotatsiya: *Ushbu maqola uzluksiz ta’limda maktab o’quvchilarini kasb-hunarga yo’naltirishning dolzarb masalalariga qaratilgan bo’lib, undagi pedagogik – psixologik omillari tahlil etilgan.*

Kalit so’zlar: *kasb-hunar, kasb-hunarga yo’naltirish, kasb tanlash, testlar, qiziqish, kasbiy layoqat, pedagogik omillar, psixologik omillar.*

Uzluksiz ta’lim tizimining asosiy bo’g’inlaridan hisoblangan umumiy o’rta ta’lim maktablarining oldidagi dolzarb masalalardan yana biri barcha vositalar yordamida va ota-onalarning bevosita ishtirokida o’quvchilarni ongli va asosli ravishda kasb-hunarga to’g’ri yo’naltirishdir. Maktab o’quvchilarini kasb-hunarga yo’naltirish masalalarining dolzarblashuvi ularning mustaqil erkin, ongli va asosli ravishda kasb-hunar tanlashlari uchun ijtimoiy-iqtisodiy, pedagogik-psixologik shart-sharoitlar yaratish zarurati bilan izohlanadi.

Ma’lumki, o’quvchilarni turli kasb-hunarlariga yo’naltirish jarayoni ilmiy yondashilgan holda ularning yoshi, jinsi, psixologik va fiziologik imkoniyatlarini inobatga olish asosida amalga oshiriladi. Shunday ekan, har bir kasb yoki hunar o’ziga xos bo’lgan ma’lum jihatlariga ega bo’ladi. Ularning asosiy jihatlariga ko’ra umumiy ravishda jismoniy hamda aqliy imkoniyatlar asosida yo’lga qo’yiluvchi kasb-hunarlar sifatida guruhlanadi.

Ushbu o’rinda ta’kidlash joizki, o’quvchilarning ongli va asosli ravishda kasb – hunar tanlashi – bu nafaqat aniq bir kasbni tanlash, balki u ijtimoiy ahamiyatga ega bo’lgan inson hayotining mazmun-mohiyati sifatida ham alohida o’rin tutadi. Bunda uning kasb tanlash orqali hayot yo’li ham aniqlanadi. Insonning ayni vaqtagi turmush-tarzi, oilasi, do’stlari, kelajakdagi taqdiri, orzuyu havasi qo’yin-ki, butun borliq faoliyati uning tanlagan kasbi bilan bog’liqdir. To’g’ri tanlangan kasb bolaning o’zi uchun ham, uni ota-onasi uchun ham, davlatimiz uchun ham manfaat keltiradi. Tarixga murojaat qiladigan bo’lsak, azaldan xalqimiz jamoa – jamoa bo’lib, keyin mahallada yashab, o’z o’rniga ega bo’lgan. Har bir mahallaning kulolchilik, pichoqchilik, misgarlik, novvoychilik, zargarlik, do’ppichilik, temirchilik, kabi o’z nomlari bo’lib, ushbu kasb – hunarlari bilan ro’zg’or tebratib oilalarini boqishgan va mehnatga layoqatsiz keksayu – qariyalarga g’amxo’rlik qilishib, mehr – muruvvat ko’rsatishgan. Yangi tahrirdagi O’zbekiston Konstitutsiyasining 80-moddasida “Voyaga etgan, mehnatga layoqatli farzandlar o’z ota – onalari haqida g’amxo’rlik qilishga majburlar”, deyilgan. [1,47b.]. Tarix tajribasi shundan dalolat beradiki, dunyoda ikki kuch – bunyodkorlik va buzg’unchilik g’oyalari hamisha kurashadi. Bunyodkorlik g’oyalari yurtni obod, xalq hayotini farovon qilishdek olijanob maqsadlari bilan ajralib turadi. Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev o’zining O’zbekiston Respublikasi Oliy

Majlisiga murojaatida “... biz Yangi O‘zbekistonni “ijtimoiy davlat” tamoyili asosida qurishni maqsad qilayapmiz. Buni Konstitutsiyada mustahkamlashimiz kerak” – deb aytib o‘tgan edi. Uning asosiy g‘oyalardan sanalgan *Vatan ravnaqi, xalq faravonligi* bevosita ushbu jamiyatning a‘zosi odamzotning kasb – kori va mehnat faoliyati bilan chambarchas bog‘liqdir. Bu xususda yanada aniqroq ifodalash maqsadida taniqli olim professor H.Omonov “Dehqon erga ishlov bermasa, urug‘ sepmasa, xirmon ko‘tarmasa, chorvador go‘sht-yog‘, sut, jun etishtirmasa, pillachi ipak bermasa, konchi ma‘dan qazimasa, quruvchi qurmasa, rassom chizmasa, shoir yoki yozuvchi adabiy – badiiy asar yaratmasa, olim ixtiro va kashfiyot qilmasa, xullas, hech kim jon chekib “igna bilan quduq qazimasa” jamiyat inqirozga uchrashi va ochlikdan halok bo‘lishi muqarrar-ku, axir! – deb yozadi. [4,191-193b.].

Shu bois, inson kamoloti masalasi ya’ni maktabda o‘quvchilarni kasb – hunarga yo‘naltirishning ijtimoiy – psixologik jihatlariga e’tiborni qaratgan holda mavjud va ideal holati orasidagi tafovutlarni belgilab olamiz. O‘quvchilar o‘rtasida kasbiy layoqatga, qobiliyatga, iqtidorga, iste’dodga ega bo‘lgan yoshlarni topib, tarbiyalash hamda kamolga etkazish pedagogik – psixologik shart – sharoitlar yaratish zarurati bilan izohlanadi.

O‘quvchilardagi iqtidor ular faoliyatining turli ko‘rinishlarida namoyon bo‘ladi. Chunonchi, o‘quv faoliyati, mustaqil fikrlash faoliyati, tasviriy faoliyat, fikrni bayon qilish, matematik hisoblash, sport sohasida yaqqol namoyon bo‘ladi. Shuningdek, o‘quvchilarning iqtidorlari ularning amaliy faoliyatlarida ham aks etadi. Shuning uchun ham o‘quvchilar o‘z iqtidorlarini ro‘yobga chiqarish uchun ta’lim jarayonida bilim va ko‘nikmalarini muntazam oshirishlari lozim. O‘quvchilarning iqtidorlari ahloqiy me’yorlar bilan uyg‘unlashgani sari mukammallashib boraveradi. O‘quvchi-yoshlarni kasb-hunarga yo‘naltirish jarayoni tashkiliy jihatdan ko‘proq pedagogik xarakterga ega bo‘lsa-da, u mazmunan psixologik mohiyatga ega. Chunki, barcha pedagogik tadbirlar (tashqi ta’sir) o‘quvchining kasbiy o‘zligini anglashi va ongli kasb tanlashi uchun xizmat qiladi, uning kasbiy o‘zligini anglash jarayoni (ichki ta’sir) esa psixologik qonuniyatlar asosida kechadi.

Ma’lumki xalqda qadimgi bir maqol bor. “*Kasbga ega bo‘lish*” bir ma’noni anglatadi. “*Kasb egasi bo‘lish*” o‘ziga xos ma’noni anglatadi yoki “*Kasb bo‘lsa qo‘lingda, non topilur yo‘lingda*” degan dono xalqimiz. Albatta yaxshi mutaxassis o‘z kasbiga mehr – muhabbatni, qalbini, vujudini bag‘ishlasa, etuk mutaxassis bo‘lishi aniq, buni hayot tajribasi belgilagan va hozirgi kunda ham o‘z aksini topmoqda.

O‘quvchida bilim egallashga bo‘lgan qiziqish u tanlagan kasbiga bo‘lgan qiziqish bilan uyg‘unlashib ketadi. Aynan mana shu “**qiziqish**” tushunchasi qanday shakllanadi? degan savolning echimini topib olish lozim. Chunki, **qiziqish va maqsad, ehtiyoj hamda motiv** bir biri bilan chambarchas bog‘lanib keladi. O‘quvchidagi kasbiy layoqat, qobiliyat va moyilliklarni o‘z vaqtida payqash, keyin unda qiziqishni shakllantirish va ushbu qiziqish asosida o‘quvchidagi iqtidorni

yuzaga chiqarish o‘qituvchining kasbiy mahorati va kompetensiyasiga bog‘liq bo‘lgan jarayon hisoblanadi.

Iqtidorli bolalarga xos bo‘lgan xususiyatlar sirasiga qiziquvchanlik, bilishga ehtiyoj, bitmas-tuganmas kuch-quvvat va mustaqillikni kiritish mumkin.

Shu o‘rinda kasbiy qiziqish, moslashuvchanlik, ijtimoiylashuv tushunchalari mustaqil fikr va o‘z oldiga maqsad qo‘ygan o‘quvchilarni kasb-hunarga yo‘naltirishni ta‘min etishga qaratilgan muvaffaqiyatli omillardan biri sifatida o‘rganilar ekan, bu borada o‘quvchini kasbiy faoliyatga tayyorlashda bir qadar to‘sqinlik qiluvchi omillar ham borligi ko‘zga tashlanmoqda. **Bular maktabdagi:**

- kasbiy layoqat, qiziqishlar va moyilliklarni aniqlovchi psixologik testlardan foydalanish natijalarining sustligi;
- yil sayin yangi texnologiyalar paydo bo‘lishi va kasblarning ko‘payishi, ammo bundan aksariyat o‘quvchilarning xabardor emasligi;
- bolalarning kasbiy tanloviga oila, undagi an‘analar, turmush tarzi, kattalar bilan kechadigan emotsional munosabatlarning xarakteri, ota-onaning ma‘lumot darajasi va ularning mutaxassisligi bilvosta ta‘sir ko‘rsatadi, lekin ko‘pchilik oilalarning loqayd va beparvoligi;

Yuqoridagi tahlillarga ilmiy yondashgan holda o‘quvchilarni kasb-hunarga yo‘naltirish jarayonida o‘quvchining mustaqil fikrini to‘laqonli ifodalanishi uchun:

- qiziqish; mustaqil fikr; bilimdonlik; tashabbuskorlik; aniq maqsadni ko‘zlash; vazifasini belgilashni taqozo etadi.

Ta‘limni shaxsga yo‘naltirilgan ushbu tizimida o‘quvchi maqsadni ko‘zlashi uchun unda mustaqil fikr, hamda o‘zi tanlagan kasb-hunar kolleji yoki oliy o‘quv yurtiga nisbatan qiziqish bo‘lishi zarur. Tahlilimiz boshida turgan qiziqish tushunchasi o‘quvchini harakatga, intilishga, o‘z oldiga maqsad qo‘yishga olib keladi. Albatta, bu o‘rinda o‘quvchining bilimdon bo‘lishi zarur sifatlardan biri hisoblanadi. O‘quvchining bilimi sayoz bo‘lsa, undagi topqirlik, hozirjavoblik ko‘zga tashlanmaydi. O‘z-o‘zidan o‘quvchi tashabbusni qo‘lga kirita olmaydi. Demak, o‘quvchi ta‘limiy jihatdan kasbiy tayanch kompetensiyani qo‘lga kirita olmaydi. Ravshanki, bunday o‘quvchida maqsad aniq bo‘lolmaydi.

ADABIYOTLAR:

1. O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi – T .: O‘zbekiston, 2023. – 47 b.
2. Jumaev.A.Sh. O‘quvchilarning kasb tanlash motivlari . // O‘quvchilarni uzluksiz kasb-hunarga yo‘naltirishning istiqbollari: Respublika ilmiy-amaliy konferensiya materiallar to‘plami. – Toshkent, Xalq ta‘limi vazirligi, 2008. – B. 89 – 92.
3. Omonov.H.T. Oila, maktab va jamoaning ma‘rifiy va tarbiyaviy dialektikasi. // “Sog‘lom oila – sog‘lom jamiyat asosi” Xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya materiallari. –Toshkent, O‘zbekiston Xotin-qizlar qo‘mitasi, 2012. – B. 191 – 193.

O‘QUVCHILARNI KASB-HUNARGA YO‘NALTIRISHNING IJTIMOIIY- PSIXOLOGIK JIHATLARI

Mirzahmedov Sherzod Maxsudovich, o‘qituvchi O‘zDJTU

***Annotatsiya:** ushbu maqolada o‘quvchilarni ongli va asosli ravishda kasbga yo‘naltirishning pedagogik-psixologik jihatlari tahlil qilingan.*

***Kalit so‘zlar:** kasb kasbga yo‘naltirish, asosli va ongli, qobiliyat, qiziqish, motiv, bilim, yosh, jins, extiyoj, layoqat, oila.*

Yangi O‘zbekistonda davlatimiz iqtidorli yoshlarni qo‘llab-quvvatlashga alohida e‘tibor qaratmoqda. XXI asrda jahon miqyosida ta‘lim barqaror taraqqiyotni ta‘minlovchi asosiy omil sifatida e‘trof etilib, 2030 yilgacha belgilangan xalqaro ta‘lim konsepsiyasida “sifatli ta‘lim olish va ijodiy qobiliyatni rag‘batlantirish” dolzarb vazifa sifatida belgilandi [1].

Respublikamizda zamonaviy talablar asosida ta‘lim sifatini oshirish, umumta‘lim maktablarining o‘quv dasturlari, o‘quv-metodik adabiyotlarni xalqaro talablar asosida yangilash, iqtidorli o‘quvchilarning bilimlarini egallashi uchun zarur shart-sharoitlar yaratish maqsadida “Prezident maktablari”, “Temurbeklar maktabi” tashkil etildi. O‘zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo‘yicha Harakatlar strategiyasida “Ilmiy-tadqiqot va innovatsiya faoliyatini rag‘batlantirish, ilmiy va innovatsiya yutuqlarini amaliyotga joriy etishning samarali mexanizmlarini yaratish” vazifalarini belgilab berildi [2].

Hozirgi paytda ta‘lim tizimida “Yangi O‘zbekiston maktab ostonasidan boshlanadi” degan ezgu g‘oya asosida ta‘lim-tarbiyaga zamonaviy pedagogik texnologiyalarni va innovatsiyalarni joriy etish, o‘quvchilarning bilimi va iqtidori, vatanparvarlik tuyg‘ularini rivojlantirish bo‘yicha tizimli ishlar amalga oshirilmoqda. Uzluksiz ta‘lim tizimining asosiy bo‘g‘inlaridan hisoblangan umumiy o‘rta ta‘lim maktablarining oldidagi dolzarb masalalardan yana biri barcha vositalar yordamida va ota-onalarning bevosita ishtirokida o‘quvchilarni ongli va asosli ravishda kasb-hunarga to‘g‘ri yo‘naltirishdir. Maktab o‘quvchilarini kasb-hunarga yo‘naltirish masalalarining dolzarblashuvi ularning mustaqil erkin, ongli va asosli ravishda kasb-hunar tanlashlari uchun ijtimoiy-iqtisodiy, pedagogik-psixologik shart-sharoitlar yaratish zarurati bilan izohlanadi.

Ma‘lumki, o‘quvchilarni turli kasb-hunarlariga yo‘naltirish jarayoni ularning yoshi, jinsi, psixologik va fiziologik imkoniyatlarini inobatga olish asosida amalga oshiriladi. Shunday ekan, har bir kasb yoki hunar o‘ziga xos bo‘lgan ma‘lum jihatlarga ega bo‘ladi. Ularning asosiy jihatlari ko‘ra umumiy ravishda jismoniy hamda aqliy imkoniyatlar asosida yo‘lga qo‘yiluvchi kasb-hunarlar sifatida guruhlanadi.

Ushbu o‘rinda ta‘kidlash joizki, o‘quvchilarning ongli va asosli ravishda kasb tanlashi – bu nafaqat aniq bir kasbni tanlash, balki u ijtimoiy ahamiyatga ega bo‘lgan inson hayotining mazmun-mohiyatidir. Bunda uning kasb tanlash orqali

hayot yo‘li ham aniqlanadi. Insonning ayni vaqtagi turmush-tarzi, oilasi, do‘stlari, kelajakdagi taqdiri, qo‘yin-ki, butun borliq faoliyati uning tanlagan kasbi bilan bog‘liqdir. To‘g‘ri tanlangan kasb bolaning o‘zi uchun ham, uni ota-onasi uchun ham, davlatimiz uchun ham manfaat keltiradi. O‘quvchilar o‘rtasida kasbiy layoqatga, qobiliyatga, iqtidorga, iste‘dodga ega bo‘lgan yoshlarni topib, tarbiyalash hamda kamolga etkazish muhim ahamiyat kasb etadi.

O‘quvchida bilim egallashga bo‘lgan qiziqish u tanlagan kasbiga bo‘lgan qiziqish bilan uyg‘unlashib ketadi. Aynan mana shu **“qiziqish”** tushunchasi qanday shakllanadi? degan savolning echimini topib olish lozim. Chunki, **qiziqish va maqsad, ehtiyoj hamda motiv** bir biri bilan chambarchas bog‘lanib keladi. O‘quvchidagi kasbiy layoqat, qobiliyat va moyilliklarni o‘z vaqtida payqash, keyin unda qiziqishni shakllantirish va ushbu qiziqish asosida o‘quvchidagi iqtidorni yuzaga chiqarish o‘qituvchining kasbiy mahorati va kompetensiyasiga bog‘liq bo‘lgan jarayon hisoblanadi.

Darhaqiqat, ta’lim – tarbiyada iqtidorli bolalarni aniqlab, kasbga yo‘naltirish amaliy ishlari qancha erta boshlansa, uning samarasi shuncha erta namoyon bo‘ladi va insonning butun hayot tarziga ijobiy ta’sir qiladi. Iqtidorli o‘quvchilar o‘ziga xoslikka ega bo‘lib, ularga har doim ta’limning standart talablari to‘g‘ri kelavermaydi. Iqtidorli bolalarga xos bo‘lgan xususiyatlar sirasiga qiziquvchanlik, bilishga ehtiyoj, bitmas-tuganmas kuch-quvvat va mustaqillikni kiritish mumkin. Ularni kasb-hunarga yo‘naltirishda mehnatsevarlik, vatanparvarlik, xalqqa yaxshilik qilish, tabiatga va insonga mehr-shafqatli, muruvvatli, sahovatli bo‘lish, xalq hunarmandchiligi, milliy va kasbiy an’analar, diniy e’tiqod, odamlarning shaxsiy fikrlari va his-tuyg‘ularini hurmat qilishni o‘rgatishdan iborat. Ayni vaqtda kasb tanlash hal qiluvchi ahamiyatga ega bo‘lgan ijtimoiy motiv hisoblanadi [3,89-92-b.].

Maktab o‘quvchisini ongli va asosli ravishda kasbga yo‘naltirish jarayoni ham pedagog shaxsining kasbiy kompetentlik funksiyasiga kiradi. Shu o‘rinda kasbiy qiziqish, moslashuvchanlik, ijtimoiylashuv tushunchalari mustaqil fikr va o‘z oldiga maqsad qo‘ygan o‘quvchilarni kasb-hunarga yo‘naltirishni ta’min etishga qaratilgan muvaffaqiyatli omillardan biri sifatida o‘rganilar ekan, bu borada o‘quvchini kasbiy faoliyatga tayyorlashda bir qadar to‘sqinlik qiluvchi omillar ham borligi tadqiqot jarayonida aniqlandi. **Bular:**

- kasbiy layoqat, qiziqishlar va moyilliklarni aniqlovchi psixologik testlardan foydalanish natijalarining sustligi;
- yil sayin yangi texnologiyalar paydo bo‘lishi va kasblarning ko‘payishi, ammo bundan aksariyat o‘quvchilarning xabardor emasligi;
- bolalarning kasbiy tanloviga oila, undagi an’analar, turmush tarzi, kattalar bilan kechadigan emotsional munosabatlarning xarakteri, ota-onaning ma’lumot darajasi va ularning mutaxassisligi bilvosta ta’sir ko‘rsatadi, lekin ko‘pchilik oilalarning loqayd va beparvoligidir.

Ta’limni shaxsga yo‘naltirilgan ushbu tizimida o‘quvchi maqsadni ko‘zlashi uchun unda mustaqil fikr, hamda o‘zi tanlagan kasb-hunar kolleji yoki oliy o‘quv

yurtiga nisbatan qiziqish bo‘lishi zarur. Tahlilimiz boshida turgan qiziqish tushunchasi o‘quvchini harakatga, intilishga, o‘z oldiga maqsad qo‘yishga olib keladi. Albatta, bu o‘rinda o‘quvchining bilimdon bo‘lishi zarur sifatlardan biri hisoblanadi. O‘quvchining bilimi sayoz bo‘lsa, undagi topqirlik, hozirjavoblik ko‘zga tashlanmaydi. O‘z-o‘zidan o‘quvchi tashabbusni qo‘lga kirita olmaydi. Demak, o‘quvchi ta’limiy jihatdan kasbiy tayanch **kompetensiyani** qo‘lga kirita olmaydi. Ravshanki, bunday o‘quvchida maqsad aniq bo‘lolmaydi.

O‘quvchi-yoshlarni kasb-hunarga yo‘naltirish jarayoni tashkiliy jihatdan ko‘proq pedagogik xarakterga ega bo‘lsa-da, u mazmunan psixologik mohiyatga ega. Chunki, barcha pedagogik tadbirlar (tashqi ta’sir) o‘quvchining kasbiy o‘zligini anglashi va ongli kasb tanlashi uchun xizmat qiladi, uning kasbiy o‘zligini anglash jarayoni (ichki ta’sir) esa psixologik qonuniyatlar asosida kechadi.

Shuningdek, *ekstraversiya* – (extra - tashqari) shaxsning shunday psixologik xususiyatlarini ko‘rsatib beradiki, bunda shaxs o‘zining qiziqishlarini tashqi omilga, tashqi obyektlarga qaratadi, ba’zan buni o‘zining qiziqishlari, shaxsiy ahamiyatini pasaytirish hisobiga amalga oshiradi. Ekstravertlarga xulq-atvorining ta’sirchanligi, imo-ishoralardagi faollik, samimiylik, tashabbus ko‘rsatish (ba’zan ortiq darajada), ijtimoiy ko‘nikuvchanlik, ichki olamning ochiqqligi xos bo‘ladi.

Introversiya – (intro - ichki) shaxsning o‘z shaxsiy manfaatlariga, ichki olamiga diqqat-e’tibori qayd qilinishi bilan ajralib turadi.

Introvertlar o‘zlarining manfaatlarini eng muhim deb hisoblab, ularni yuqori darajada qadrlaydilar. Ular uchun odamovilik, ijtimoiy passivlik, mustaqil tahlil qilishga moyillik, etarli darajada murakkab ijtimoiy adaptatsiya (ko‘nikuvchanlik) xosdir. Introversiya-ekstraversiyaning hissiy tavsiflar bilan birga qo‘shilib kelishi shaxs temperamentini belgilab beradi [4,25-28- b.].

ADABIYOTLAR:

1. Incheon declaration Education 2030.Towards inclusive and equitable quality education and lifelong learning for all (Word Education Forum, 19-22 may 2015, Incheon, Republic of Korea).

2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevraldagi “O‘zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo‘yicha Harakatlar strategiyasi to‘g‘risida”gi PF-4947-sonli Farmoni. – O‘zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to‘plami, 2017 y., 6-son, 70-modda.

3. Jumaev A. O‘quvchilarning kasb tanlash motivlari . // O‘quvchilarni uzluksiz kasb-hunarga yo‘naltirishning istiqbollari: Respublika ilmiy-amaliy konferensiya materiallar to‘plami. – Toshkent, Xalq ta’limi vazirligi, 2008. – B. 89 – 92.

4. Azimova F.A. Ota-onalarga kasbga yo‘naltirish bo‘yicha eslatma . // Maktab va hayot. – Toshkent, - 2013. - № 6. – B. 25 – 28.

GLOBALLASHUV SHAROITIDA TA’LIM OLUVCHILARNI KASBGA YO’NALTIRISH MASALALARI

Rustamov Feruz Ravshan o‘g‘li – *Kechki va sirtqi fakultet dekan muovini,
O‘zDJTU*

Annotatsiya: *ushbu maqolada o‘quvchilarni ongli ravishda kasbga yo‘naltirishning pedagogik masalalari tahlil qilingan.*

Kalit so‘zlar: *globallashuv, kasb, kasbga yo‘naltirish, internet, qobiliyat, qiziqish, motiv, bilim, yosh, jins, extiyoj, layoqat, oila.*

Umumta’lim muassasalari o‘quvchilarini kasb-hunarga yo‘naltirish, ularning kasb-hunarini ongli ravishda va to‘g‘ri tanlashiga ko‘maklashish maslasi ta’lim sohasida davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biriga aylandi. Uzluksiz ta’lim tizimi oldiga qo‘yilgan eng muhim vazifa – bu umumiy fanlar hamda kasbiy bilim asoslarini puxta o‘zlashtirgan, har qanday vaziyatda faollik ko‘rsata oladigan, raqobatbardosh hamda doimiy ravishda ijodiy izlanishda bo‘la oluvchi, shuningdek, jahon ta’limi va ishlab chiqarish sohalari standartlariga to‘liq javob bera oladigan etuk mutaxassislarni tayyorlashdan iborat.

O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 79-moddasida “Davlat yoshlarning shaxsiy, siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy, madaniy, ekologik huquqlari himoya qilinishini ta’minlaydi, jamiyat va davlat hayotida faol ishtirok etishini rag‘batlantiradi” deyilgan [1,46-47-b.].

Tadqiqot va uzoq yillar davomida olib borilayotgan kuzatuvlar shuni

ko‘rsatayaptiki, shaxslarning ko‘p qirrali faoliyati murakkab va qarama-qarshilikdan iborat bo‘lganligi uchun aholi o‘rtasidagi munosabatlari, fikr-mulohazalari, baholash mezonlari bir tekisda rivojlanib bormaydi. Shaxsning qalbi, ruhiyatida kechadigan har bir yangilanish, o‘zgarish uning hayotga bo‘lgan qarashini, munosabatlarini, kelajak rejalarini ham muayyan ma’noda o‘zgartiradi. Demak, jamiyatda o‘zgarmaydigan munosabatlar va qarashlar bo‘lishi mumkin emas.

Jamiyatimizning shiddatli taraqqiyoti, yangicha tafakkurning shakllanayotgani yosh avloddan zamon bilan hamohang qadam tashlashni talab etadi. Bu esa o‘qituvchi-murabbiylar oldiga tinimsiz izlanish, ilm-fan sirlaridan yoshlarni yanada kengroq bahramand etish va hayotda ongli va asosli ravishda kasb tanlash va o‘z ishida faol bo‘lish kabi vazifalarni qo‘yadi.

Ayniqsa, biz yashayotgan hozirgi globallashuv davrida pedagog shaxsiga ikki barobar ko‘proq talab va mas’uliyat yuklangani ham rost. Haqiqatan ham insoniyat yashagan barcha davrlarga nisbatan hozirgi tahlikali davr muallimu-murabbiylarning tarbiya sohasidagi ishiga jiddiy zarar etkazmoqda. Axir, birgina Internet global tarmoqlarida yuz minglab urushlar va diniy ekstremistik g‘oyalarning, minglab “ommaviy madaniyat” unsurlarining hamda axloqsizlik va tubanlik singari illatlarning ko‘plab tarqatilayotganligining o‘ziyoq o‘qituvchi

globallashuv davri bolasiga qanday ta’lim-tarbiya berib, qanday kasbga yo’naltirish kerak ekanligini tubdan qayta ko’rib chiqishni taqoza etmoqda.

“Dunyo shiddat bilan o’zgarib, barqarorlik va xalqlarning mustahkam rivojlanishiga rahna soladigan turli yangi taxdid va xavflar paydo bo’layotgan bugungi kunda ma’naviyat va ma’rifatga, axloqiy tarbiya, yoshlarning bilim olish, kamol etishga intilishiga e’tibor qaratish har qachongidan ham muhimdir” deb ta’kidlaydi muhtaram prezidentimiz Sh.Mirziyoyev “ Milliy taraqqiyot yo’limizni qat’iyat bilan davom ettirib yangi bosqichga ko’taramiz” [2; 27-b.] asarida.

Globallashuv davrida ta’lim va tarbiya ishiga faqat muallimu-murabbiylar olib borayotgan ishning o’zi etarli emas. Bu jabhada ota-ona, mahalla, turli davlat va nodavlat tashkilotlarining hamkorligi yaxshi samara beradi. Ammo, masalaning boshqa bir jihati ham borki, unga alohida e’tibor bermoq lozim. Gap ota-onalarning o’zlari globallashuvning salbiy ta’sirlaridan ogohmi yoki yo’qmi degan masala xususida bormoqda. Ayrim oilalarda ota-onalarning o’zlari globallashuvning “farzandi” bo’lgan “ommaviy madaniyat”ning ta’siriga allaqachon tushib ulgurishgan. Yana bir muhim masala ta’lim muassasalarida bolalarimiz uzog’i bilan sakkiz soat davomida ta’lim – tarbiya olishadi yoki turli to’garaklar, ma’naviy-ma’rifiy tadbirlarda ishtirok etishadi. Bolalarimizning qolgan o’n olti soat vaqtlari uyda, ko’cha-kuyda, jamoat joylarida, internet kafelar va turli ko’ngilochar joylarda hamda oilada o’tadi. Muammo shundaki, bolalarimizning maktab ta’limidan keyingi besh-olti soatlik vaqtlarini to’g’ri tashkil etishimiz lozim. To’g’ri davlatimiz tomonidan ayniqsa keyingi yillarda bolalarimizning jismonan sog’lom va ma’nan etuk, ya’ni, komil inson bo’lib o’sishlari uchun barcha shart-sharoitlar yaratilgan. Masalan, mamlakatimizning ko’pgina shahar va qishloqlarida tashkil etilgan futbol, sport maydonchalari faoliyati tahsinga sazovor. Ko’pgina bolalarimizning bo’sh vaqtlari mana shu futbol va sport maydonchalarida mazmunli o’tmoqda, bu yaxshi albatta. Mana shu yaxshi an’anani qishloq joylarida ko’paytirish lozim. Ammo, mavjud shart-sharoitlardan unumli foydalanish barcha joylarda ham to’g’ri yo’lga qo’yilmagan. Masalan, mahalla fuqarolar yig’inlari faollari bolalarimizning bo’sh vaqtlarini to’g’ri tashkil etishda bosh-qosh bo’lishlari lozim.

Globallashuv davrida tahdidlarning turlari ham ko’paydi, tezlashdi va ommalashib bormoqda. Ularning quyidagi turlarini sanab o’tish mumkin:

- Diniy ekstremizm
- Xalqaro terrorizm
- Giyohvandlik
- “Ommaviy madaniyat”
- “Kosmopolitizm”(“Dunyo fuqarosi” yoki “Vatansizlik” g’oyasi)
- “Ludomaniya”(kompyuter o’yinlari kasalligi yoki “Asr kasalligi”)
- Missionerlik, prozelitizm
- Nigilizm (urf- an’ana va qadriyatlarga bepisand munosabatda bo’lish, inkor etish)
- Zo’ravonlik (fashizm, neofashizm, shovinizm)

- Egotsentrizm, individualizm
- OITS
- Starizm (yulduzlarga ko‘r-ko‘rona taqlid)
- Vandalizm (madaniy va moddiy yodgorliklarni vayron qilish)

Bulardan tashqari bugun o‘quvchi-yoshlar ma’naviyatiga tahdid solayotgan uyali telefon, Internet, audio-video disk singari vositalar ham katta havfga aylanib bormoqda. Ayniqsa, mobil telefonlar har bir fuqaroning jumladan o‘quvchi-yoshlarning eng asosiy aloqa vositasiga aylanib ulgurdi. Ammo, ming afsuski, o‘quvchi-yoshlar uchun mobil telefonlar faqat aloqa vositasigina emas, balki turli yot g‘oya va mafkuralarning yozib olinayotgan manbalariga va tarqatish quroliga ham aylanib bormoqda. Ularning mobil telefonlariga yozib olayotgan aksariyat “qiziqarli” ma’lumotlar asosan Internetdan olinmoqda. Joylardagi Internet kafelar, Paynet elektron to‘lov shahobchalarining ayrim “jonkuyar” targ‘ibotchilari o‘quvchi-yoshlarning mobil telefonlariga bunday ma’lumotlarni ko‘chirib berishga katta hissa qo‘shmoqdalar.

Chindan ham yoshlik inson hayotining eng mas’uliyatli davri, chunki har bir inson aynan shu davrda oyoqqa turishi, shakllanishi, jismoniy va ijtimoiy jihatdan balog‘atga etish jarayonini boshidan kechiradi. 14-30 yoshda inson hayoti juda jadal rifojlanadi hamda turli tasodifiy hodisalarga boy bo‘ladi. Bu davr, agar jamiyat va oila tomonidan yoshlarning hayoti to‘g‘ri izga solinsa, ongli va asosli ravishda kasbga to‘g‘ri yo‘naltirilsa, hayotda o‘z o‘rnini topishi osongina amalga oshadi. Chunki yoshlar aynan ijtimoiy hayotimizda yuz berayotgan o‘zgarishlarni to‘la anglab olmaydigan demografik guruh ekanligini unutmasligimiz lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi, 79-modda. T.: O‘zbekiston, 2023.-46-47 b.
2. Mirziyoyev Sh.M. “Milliy taraqqiyot yo‘limizni qat’iyat bilan davom ettirib yangi bosqichga ko‘taramiz” T-“O‘zbekiston”-2018 – 27 b
3. Umarova N. “Globallashuv sharoitida axborot xurujlariga qarshi kurash”. T. “Akademiya” 2005 y.
4. Jumaev A.Sh. Kadrlar tayyorlash milliy modeli asosida ijtimoiy faol shaxsni shakllantirish // Uzluksiz ta’lim, №6,2006, 79-83 b.

**RAQAMLI TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA TALABALARDA
IJTIMOIY FAOLLIKNI RIVOJLANTIRISH VA BOSHQARISH
OMILLARI**

Shodmonqulova Sevara Rahmonqul qizi

Toshkent amaliy fanlar universiteti o’qituvchisi

Aytbaeva Jadra Begaliyevna

Toshkent amaliy fanlar universiteti talabasi

Annotatsiya. *Ushbu maqolada raqamli texnologiya tushunchasi, ta’lim tizimida raqamli texnologiyalardan foydalanishning ahamiyati, bu borada davlatimiz tomonidan amalga oshirilayotgan islohotlar, raqamli transformatsiya sharoitida ta’lim tizimini yuksaltirish va shu orqali yoshlarda axloqiy-ma’naviy sifatlarni rivojlantirish mexanizmlari xususida so’z yuritilgan. Shuningdek, maqolada talabalar ijtimoiy faolligini rivojlantirish jarayonlarini tashkil etish va boshqarishda inobatga olinishi zarur bo’lgan omillar, subyektlarning o’ziga xos xususiyatlari, tashkil etiladigan ijtimoiy funksiyalar aks ettirilgan.*

Kalit so’zlar: *Fan, texnika, bilim, ta’lim, axloq, ma’naviyat, texnologiya, raqamli texnologiyalar, "Besh tashabbus", elektron hukumat raqamli iqtisodiyot, kompyuter savodxonligi, innovatsion g’oyalar, ijtimoiy faollik, talabalar, tarbiyalash, jamoat, jamiyat, madaniyat.*

Jahondagi globallashuv jarayonlar, innovatsion jamiyatga bo’lgan ehtiyoj, fan-texnika taraqqiyoti talaba-yoshlar uchun ko’plab imkoniyatlar yaratish bilan bir qatorda, ularning oldiga tezkor qarorlar qabul qilish, innovatsion tafakkurni shakllantirish, intellektual salohiyatni oshirish kabi ko’plab talablarni qo’ymoqda. Amerika Qo’shma Shtatlari, Kanada, Fransiya, Germaniya, Yaponiya, Xitoy kabi rivojlangan davlatlarda «inson kapitali», «shaxsiy kompetentlik», «boqiy ta’lim», «intellektual madaniyat» yo’nalishlari ustuvor hisoblanadi [4, 13-17-b.]. Bunda har jihatdan faol mutaxassislarni tayyorlash jamiyat istiqbolining negizi hisoblanadi. Oliy ta’lim tizimida tahsil olayotgan talabalarning o’z sohasining bilimdoni, innovatsion g’oyalar egasi, ijtimoiy faol bo’lishlari muhim ahamiyatga ega. Hozirda yoshlarning irodali, iymon e’tiqodli, mustaqil va erkin fikrli, faol fuqarolik pozitsiyasiga ega shaxslar qilib tarbiyalash bilan birga ta’limda talabalarda ijtimoiy faollikni rivojlantirish dolzarb muammolardan hisoblanadi.

Yosh avlodning sog’lom bo’lib o’sishi, sifatli ta’lim olishi va barkamol shaxs bo’lib voyaga etishini ta’minlash, shuningdek, madaniyat, san’at, sport, axborot texnologiyalari va kitob o’qishga bo’lgan qiziqishini har tomonlama qo’llab-quvvatlashga qaratilgan samarali ishlar amalga oshirilmoqda. Yurtimizda tashkil etilayotgan yangi-yangi bog’chalar, maktablar, oliy o’quv yurtlari, nufuzli xorijiy universitetlarning filiallari, madaniyat va sport inshootlari, “Temurbeklar maktabi”, “Prezident maktablari”, “Ijod maktablari” deb, nom olgan mutlaqo yangi namunadagi ta’lim maskanlari bugungi globallashuv sharoitida raqobatga qodir bo’lgan etuk kadrlarning yangi avlodini tarbiyalashga xizmat qilmoqda.

Ijtimoiy-iqtisodiy oʻzgarishlar sharoitida bugungi yoshlar talab va ehtiyojlarini oʻrganib borish, amalda aprobatseyadan oʻtgan xalqaro tajribaning mahalliy sharoitda yangicha mexanizm va yondashuvlar asosida amaliyotga joriy etishda qator ishlarning amalga oshirilishi, jumladan Oʻzbekistonda yoshlar intilish va iqtidorlarini qoʻllab-quvvatlash, ragʻbatlantirishga oid, rahbar kadrlarning boshqaruv salohiyatini yuksaltirish boʻyicha mustahkam tizim ishlab chiqilgan. Yoshlar hayotiga bevosita taalluqli boʻlgan Qonun va qonunosti hujjatlarga oid maʼlumot Oʻzbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyev tomonidan yoshlar taʼlim-tarbiyasi uchun qoʻshimcha sharoitlar yaratish, xotin-qizlar bandligini oshirishga qaratilgan kompleks chora-tadbirlarni oʻz ichiga olgan 5 ta tashabbus amaliyotga joriy etildi. Jumladan, 5 ta tashabbusni amalga oshirish doirasida 2019-2020 yillarda 2 million nafar yoshlarni madaniyat va sanʼatga jalb etish, 19 mingga yaqin ijtimoiy soha obyektni yuqori tezlikdagi internet tarmogʻiga ulash, har bir hududga 1 million donadan badiiy, tarixiy, ilmiy, ommabop mavzulardagi kitoblar etkazish hamda axborot-kutubxona markazlarini rekonstruksiya qilish va kapital taʼmirlash, tadbirkorlar tomonidan xalq kutubxonalari ochish, har bir tumanda engil konstruksiyali tikuv-trikotaj korxonalarini qurish va ayollarni band etish kabi vafalar belgilangan [1, 53-b.].

Oʻzbekiston yoshlar ittifoqi va 26 dan ortiq davlat organlari, nodavlat notijorat tashkilotlari va fuqarolik jamiyatining boshqa institutlari bilan shuningdek, 11 ta xorijiy davlat yoshlar tashkilotlari bilan oʻzaro tizimli hamkorlikni rivojlantirish maqsadida davlat organlari va tashkilotlar bilan hamkorlik bitimlari imzolandi. Zamon talablari va ijtimoiy-iqtisodiy oʻzgarishlar sharoitida bugungi yoshlar talab va ehtiyojlarini oʻrganib borish, amalda aprobatseyadan oʻtgan xalqaro tajribaning mahalliy sharoitda yangicha mexanizm va yondashuvlar asosida amaliyotga joriy etishda qator ishlarni amalga oshirish vazifasi oʻz dolzarbligini saqlab kelmoqda. Ijtimoiy faollik ”subyektning ijtimoiy yaxlitlikni qoʻllab-quvvatlash va rivojlantirishga qaratilgan faoliyatini amalga oshirishdagi integrativ tavsifi” sifatida talqin qilinadi [3, 256-b.]. Ushbu tavsiflarning faoliyatga oid ekanligini, sotsiumda birga mavjud boʻlish va hayotning barcha sohalarida oʻzini amalga oshirish imkonini berishini taʼkidlaydi.

Fan va texnika jadal surʼatlar bilan rivojlanayotgan bugungi kunda Vatanimiz kelajagi boʻlmish yoshlarni har tomonlama etuk kadrlar etib shakllantirishda taʼlim jarayonida raqamli texnologiyalardan unumli foydalanish koʻzlangan maqsadga erishishimizda muhim ahamiyat kasb etadi. Zotan, bugungi yuksak texnologiyalar zamonida ilmiy bilim, tushuncha va tasavvurlar hajmi keskin ortib bordi. “Bu, bir tomondan, fan-texnikaning yangi sohalarini rivojlanishi tufayli uning differensiallashuvini taʼminlayotgan boʻlsa, ikkinchi tomondan, fanlar orasida integratsiya jarayoni vujudga keladi. Bunday sharoitda malakali kadrlarga boʻlgan talab ortib, oʻz sohasi boʻyicha fundamental bilimlarni mukammal egallagan, kasbiy tayyorgarligi yuqori boʻlgan hamda zamonaviy raqamli texnologiyalarni amaliyotda qoʻllay oladigan ijodkor kadrlarni tayyorlash talab etiladi” [2]. Chunki, biz xohlaymizmi yoki yoʻqmi, bugungi kundagi

taraqqiyot ko‘p jihatdan raqamli texnologiyalarining rivojlanish ko‘rsatkichlariga bog‘liq bo‘lib qoldi. Prezidentimiz ta’birlari bilan aytganda: “Taraqqiyotga erishish uchun raqamli bilimlar va zamonaviy axborot texnologiyalarini egallashimiz zarur va shart”. Bu bizga yuksalishning eng qisqa yo‘lidan borish imkoniyatini beradi. Zero, bugun dunyoda barcha sohalarga raqamli texnologiyalar chuqur kirib bormoqda. Shuning uchun ham yoshlarning raqamli texnologiyalar bo‘yicha zarur bilim va ko‘nikmalarga ega bo‘lishi bugungi zamon talabi sanaladi. Xususan, O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev tomonidan ilgari surilgan yoshlarning ma’naviyatini yuksaltirish, ularning bo‘sh vaqtini mazmunli va samarali tashkil etish bo‘yicha “Besh tashabbus”ning uchinchi tashabbusi “aholi va yoshlar o‘rtasida kompyuter texnologiyalari va internetdan samarali foydalanishni tashkil etish”ga [3] qaratilganligi bejiz emas edi.

So‘nggi yillarda axborot texnologiyalarining jadal rivojlanishi tufayli ta’limni samarali tashkil etishda ularning imkoniyatlaridan yanada kengroq foydalanila boshlandi. Ta’kidlash joizki, bugungi kunda ta’limni raqamli texnologiyalarisiz tasavvur eta olmaymiz. Zero, bugungi kunda ta’lim muassasalarida foydalaniladigan multimediyalar, kodoskop, kompyuter, noutbuk, internetga ulangan televizorlar, telefon liniyalar, smart doska, proyektorlarning o‘rni beqiyosdir.

Raqamli texnologiyalar ta’lim sifatini oshishiga xizmat qiluvchi vositalardan sanaladi. Xususan, bu kabi texnologiyalar ta’lim jarayonida ta’lim oluvchilarning bilimlarni o‘zlashtirish jarayoni faollashishiga, turli raqamli texnologiyalardan foydalana olish imkoniyatining shakllanishiga imkon yaratadi. Shuningdek, raqamli texnologiyalardan foydalanish auditoriyaning to‘liq qamrab olish va fanga nisbatan ijobiy munosabatni uyg‘otishga sabab bo‘ladi. Bugungi kunda raqamli texnologiyalardan ta’lim tizimida foydalanilishi talabalarga dars mashg‘ulotlarini sifatli o‘tilishini ta’minlaydi. Birgina, pandemiya sharoitining o‘zi ham ta’lim tizimida raqamli texnologiyalarning qo‘llanilishi yaxshi samara berishini isbotladi.

Raqamli ta’limga o‘tishning boshqa ijobiy tomonlari xususida fikr yuritadigan bo‘lsak, darsliklar elektron shaklda ekranlarga ko‘chadi, talabalar o‘zlariga qulay bo‘lgan vaqtda ta’lim olish imkoniga ega bo‘ladi, internetdan axborot olish va undan foydalanish madaniyati shakllanadi, ta’lim tizimini yangi bosqichga ko‘taradi, vaqt va mablag‘ sarfini kamaytiradi va boshqalar. Ayni shuning uchun ham hozirgi kunda jamiyat hayotining barcha sohalari qatori, ta’lim tizimining ham jadal raqamli rivojlanishini ta’minlash, shu jumladan, elektron davlat xizmatlarini ko‘rsatish mexanizmlarini yanada takomillashtirish juda katta ahamiyatga ega, Buning tasdig‘i o‘laroq, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28 yanvardagi “2022- 2026-yillarga mo‘ljallangan yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”gi O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-60-son Farmoni 41-maqsadining beshinchi qismida “kompyuter va IT texnologiyalari sohasida bilim va ko‘nikmalarga ega bo‘lishlari uchun zarur jihozlar bilan ta’minlangan 100 mingdan ortiq bepul to‘garaklar faoliyatini yo‘lga qo‘yish” [4] belgilanganligi juda katta ahamiyatga egadir. Shuningdek, bu boradagi

ishlarni takomillashtirish maqsadida 2020-yil 5-oktyabrda O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Raqamli O‘zbekiston – 2030” strategiyasini tasdiqlash va uni samarali amalga oshirish choratadbirlari to‘g‘risida”gi [5] PF-6079-sonli Farmoni qabul qilingan bo‘lib, mazkur huquqiy qonunosti hujjati O‘zbekiston Respublikasining raqamli iqtisodiyot va elektron hukumatni rivojlantirishning ustuvor maqsadlari, muhim yo‘nalishlari hamda istiqbolli vazifalarini belgilaydi.

Bundan tashqari, BMTning Barqaror rivojlanish maqsadlari va Elektron hukumatni rivojlantirish reytingida qayd etilgan vazifalardan kelib chiqib, raqamli texnologiyalarni yanada keng joriy etish uchun muhim vosita bo‘lib xizmat qiladi. Raqamli texnologiyalardan foydalanish jarayonini yanada takomillashtirish uchun axborot texnologiyalaridan ta’lim berish jarayonini yanada optimallashtirish, buning uchun esa, o‘tib kelayotgan yosh avlod orasida axborot texnologiyalarini yanada ommalashtirish, shuningdek, aholining barcha qatlamlari orasida raqamli texnologiyalardan foydalanish ko‘nikmalarini rivojlantirish, turli yoshdagi aholiga Internet tarmog‘ida ishlash, Yagona interaktiv davlat xizmatlari portalidan va boshqa texnologiyalardan foydalanish bo‘yicha tegishli bilim va ko‘nikmalarni o‘z ichiga qamrab olgan kompyuter savodxonligi o‘quv kurslarini tashkil etish, axborot texnologiyalari sohasida masofaviy, onlayn va virtual o‘qitish texnologiyalarini joriy etish va rivojlantirish, onlayn kurslar uchun platformalar ishlab chiqish, raqamli texnologiyalar sohasida yuqori bilim va malakaga ega bo‘lgan kadrlarni shakllantirish maqsadida umumta’lim maktabi o‘quvchilariga dasturlashni o‘rgatish uchun zarur bo‘lgan sharoitlarni yaratib berish va boshqalardan iborat.

Xulosa. Ta’lim jarayoniga raqamli texnologiyalarning joriy etilishi va bu boradagi ishlarning yanada kengaytirilishi ta’lim jarayoni ishtirokchilari uchun juda katta afzalliklarga ega. Aytaylik, oliy ta’lim muassasalariga hujjatlarning onlayn shaklda topshirilishi bu ularning ham vaqtini, ham “naqd”ini tejaliishiga xizmat qilmoqda. Yokida ta’lim jarayonida dars mashg‘ulotlarini raqamli texnologiyalardan foydalangan holda tashkil etilishi ta’limdan ko‘zlangan maqsadga erishilishiga olib keladi. Misol uchun, raqamli texnologiyalardan foydalangan holda turli vatanparvarlik ruhida video-roliklarning namoyish etilishi yoshlarning qalbida o‘z Vataniga nisbatan yuksak fuqarolik burchining shakllanishiga xizmat qilishi mumkin. Shu sababli, ta’lim sohasida ham raqamli ko‘nikmalarni oshirish muhim ahamiyatga ega va ushbu jarayonni takomillashtirish uchun ta’lim tizimida ta’lim oluvchilarga raqamli texnologiyalarni taqdim etish orqali ularda raqamli ko‘nikmalarni o‘zlashtirish uchun imkoniyatlar yaratish, tahliliy va tanqidiy fikrlashni rivojlantirish, kelajakda zarur bo‘ladigan keng ko‘lamli raqamli transformatsiya sharoitida yoshlarga bilim va ko‘nikmalar berish lozim. Bir so‘z bilan aytganda, raqamlashtirish jarayoni faoliyatimiz samaradorligi, ta’lim sifati, shaffoflik va hudud xavfsizligini ta’minlashda, o‘qituvchi va talabalarga qulaylik yaratish barobarida keng imkoniyatlar yaratib berdi. Talabalarda ijtimoiy faollikni rivojlantirish

jarayonlarini tashkil etish va boshqarishda ta’lim muassasasi pedagogik jamoasi ijtimoiy faoliyatining yuqori darajasini, pedagoglarning umummadaniy va ijtimoiy tayyorgarligini talab qiladi. Talabalarda ijtimoiy faollikni rivojlantirish bo’yicha tashkil qilingan faoliyatning natijasi kognitiv, emotsionalqadriyatga, dunyoqarashga oid va axloqiy belgilarni, gumanistik, amaliy va fuqarolik sifatlarni va shaxsning ijtimoiy tajribasini qamrab oladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O‘zbekistonning asosiy ustuni - bilim, ta’lim va tarbiya bo‘ladi.2023-yil 30-may.
2. Ta’lim sifati islohatlar muammolar, yechimlar va istiqbollar haqida fikr va mulohazalar.<https://kun.uz>
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-son ”2022-2026-yillarga mo‘ljallangan yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”gi Farmoni.
4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevining 2020-yil 5-oktyabrdagi PF-6079-sonli “Raqamli O‘zbekiston – 2030” strategiyasini tasdiqlash va uni samarali amalga oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi Farmoni.
5. Gulyamova N.G. Oliy ta’lim muassasalarida bo‘lajak menejerlar ijtimoiy faolligini rivojlantirishning pedagogik mexanizmlarini takomillashtirish. Pedagogika fanlari bo’yicha falsafa doktori (PhD) dissertasiyasi avtoreferati. – Chirchiq:2023 y. – 53 b.

**BOSHLANG’ICH SINIF O’QUVCHILARINING NUTQIY
KOMPETENSIYALARINI UZLUKSIZ
TA’LIM TIZIMIDA KASBGA YO’NALTIRISHNING AHAMIYATI**
Madraimova Halima G’ayrat qizi KIUT magistri

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang’ich sinf o’quvchilarining zamonaviy ta’lim tizimida nutqiy kompetensiya va kasbga yo’naltirishning ahamiyati o’rganiladi. Boshlang’ich sinf o’quvchilarining og’zaki va yozma nutqini mustaqil ishlar orqali shakllantirib ularning kasbga bo’lgan qiziqishlarini uyg’otish, o’quvchilarning kelajakda ongli kasb tanlashi o’rganiladi. Ijtimoiy va iqtisodiy jihatdan etuk shaxs bo’lib shakllanishi tahlil qiladi.

Kalit so’zlar: nutqiy kompetensiya, ta’lim, kasbga qiziqtirish, nutqni rivojlantirishda mustaqil ishlar

Kirish Bugungi kunda zamonaviy ta’lim tizimida boshlang’ich sinf o’quvchilarining nutqiy kompetensiyalarini rivojlantirish va kasbga yo’naltirish ta’lim sohasida eng dolzarb masalalaridan biriga aylangan. Kichik maktab yoshidagi bolalar o’zlarining qiziqishlari va ijodiy qobiliyatlaridan kelib chiqib kasb tanlashlari darkor. Boshlang’ich sinf o’quvchilarida kasbiy rivojlantirish va ularga ko’maklashish ularga ta’lim berayotgan pedagog hodimlarning oldida turgan katta vazifasidir. Prezidentimiz Sh. Mirziyoyevning: “Agar mendan sizni nima qiynaydi, deb so’rasangiz, farzandlarimizning ta’limi va tarbiyasi deb javob beraman”, deya aytgan e’tiroflari, bugungi kunda mamlakatimizda amalga oshirilayotgan har bir islohot zahirida o’sib kelayotgan yosh avlodning kelajagi, mukammal bilim sohiblari bo’lib kamol topishlari va yorqin istiqboli masalasi yotganligini ko’rsatadi [2].

Darhaqiqat, boshlang’ich ta’lim tizimini rivojlantirish, o’quvchilarni mustaqil fikrlovchi shaxs sifatida ularga hayotiy jarayonlarga tayyorlab borish masalasi o’z kelajagi hamda jamiyat taraqqiyoti uchun mas’uliyatni his eta oladigan yosh avlodni voyaga etkazish maqsadini o’zida ifoda etadi. Binobarin, dono xalqimiz aytganidek “beshikdan to qabrgacha ilm izla” deb bejizga aytishmagan. Yoshlikdan biz bilimni to’g’ri bersak va o’zi qiziqqan kasbga yo’naltirsak kelajakda ular o’z kasbini sevadigan etuk shaxs bo’lib etishib chiqadi.

Boshlang’ich sinf o’quvchilari mustaqil fikrini bayon etuvchi shaxs bo’lishi uchun ularning nutqiy kompetensiyalarini takomillashtirish kerak. Xususan, Bugungi kunda ta’lim tizimida kompetensiya tushunchasi tobora ortib bormoqda. Kompetensiya u yoki bu soha bo’yicha bilimdonlikdir.

Kompetensiya (lot. “compete” erishyapman, munosibman, loyiqman) fan bo’yicha egallangan nazariy bilim, amaliy ko’nikma va malakalarni kundalik hayotda duch keladigan amaliy va nazariy masalalarni echishda foydalanib, amaliyotda qo’llay olishdir [4]. Hozirgi davr talabiga binoan o’quvchilarga faqatgina ilmiy-nazariy bilimlar berish bilan chegaralanib qolmasdan, balki boshlang’ich sinf o’quvchilarining fikrlashini kengaytirish, ularni mustaqil mulohaza qila oladigan, egallagan bilimlarini kundalik hayotga mos ravishda

tatbiq qila oladigan shaxs sifatida shakllantirish maqsadida “kompetensiya”, “kompetentlik” tushunchalarini har bir darsning asosiy maqsadi mazmuniga singdirishga qaratila boshladi. O’quvchi shaxsining umumiy rivojlanishiga zamin tayyorlaydigan kompetensiyalar tayanch kompetensiya, faqat o’quv fani orqali shakllantiriladigan kompetensiyalar xususiy kompetensiyalar deyiladi [4].

Nutqiy kompetensiya – bu shaxsning fikrini aniq, mantiqiy va mazmunli ifoda etish, tinglash va tushunish qobiliyatidir. U o’quvchilarning muloqot jarayonida o’z fikrlarini og’zaki va yozma shaklda samarali bayon qilish hamda boshqalarning fikrini tinglab tushunish ko’nikmalarini shakllantiradi. Nutqiy kompetensiya til ta’limining quyidagi 4 komponentini rivojlantirishni nazarda tutadi: 1. tinglab tushunish (eshitilgan va eshittirilgan nutqni, tinglangan matndagi asosiy axborotni, dolzarb mavzulardagi radio va teledasturlarni tushunish); 2. gapirish (monologik, dialogik og’zaki nutq turlarida o’z shaxsiy qarashlari va fikrlarini bildirish, mavzu doirasida taqdimot qila olish ko’nikmalarini rivojlantirish); 3. o’qish: mavzuga oid materiallarni, adabiy-badiiy matnlarni, ommabop materiallarni (gazeta, hikoya, shaxsiy va elektron xatlarni) o’qish; 4. yozish (diktant, bayon, insho yoza olish, ijodiy matnlar tuza olish, rasmiy ish qog’ozlarini yuritishni bilish) [1].

O’quvchilar nutqiy kompetensiyasini 4 xil tamoyillar asosida rivojlanib boradi.

1. Tinglash- O’quvchi o’qituvchi tomonidan berilgan audiomatn eshitirganda tinglashni bilishi va tinglab eshitgan nutqni va eshitgan yangiligini bilishidir. Eshitayotgan gapga diqqatini qaratishi, gap kim tomonidan va qanday ohangda aytilayotganini inobatga olishi, yangi so’zlar aytilganda ularning ma’nolarini tushunishni bilishi zarur

2. Gapirish- O’quvchi nutqi ravon, talaffuzi to’g’ri so’zlarni grammatik qoidalariga rioya qilib so’zlashi, so’z boyligini oshirish orqali o’z fikrini to’liq ifodalash, ohang orqali gapning ma’nosini kuchaytirib berishni o’z ichiga oladi. Gapirish ko’nikmasi nafaqat kundalik hayotda balki kasbiy faoliyatda, ta’lim tizimida va ijtimoiy hayotda ham muhim ahamiyatga ega.

3. O’qish- yozma matnlarni tushunish va ma’lumotni yig’ib olish jarayonidir. Bu bilim olishning eng muhim manbalaridan biri hisoblanadi. Kitoblar, maqolalar, gazeta, jurnal, badiiy asarlar va boshqa matnlarni o’qiy oladilar. Bu esa o’quvchilarni mantiqiy fikrlash va tahlil qilish ko’nikmalarini rivojlantiradi.

4. Yozish- bu o’quvchilarning o’z fikri, his – tuyg’ulari va ma’lumotlarni yozma shaklda ifodalab berish jarayonidir. Bu ham muloqotning asosiy ko’rinishlaridan biri hisoblanib o’quvchining o’z fikrlarini aniq va ijodiy bayon qilish qobiliyatini ko’rsatadi.

Boshlang’ich sinflarda nutqiy kompetensiyani rivojlantirishda syujetli- rolli o’yinlar orqali kasblarni tanishtirish

Boshlang’ich sinf o’quvchilari uchun syujetli-rolli o’yinlar dars jarayonida nutqiy kompetensiyani shakllantirish va rivojlantirishning eng samarali vosita

hisoblanadi. Ushbu metod o‘quvchilarning ijodiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantiradi, ularni o‘z fikrlarini mustaqil ifodalashga o‘rgatadi va o‘zaro muloqotni rivojlantiradi. Ayniqsa, kasblarni tanishtirish mavzusida syujetli-rolli o‘yinlar o‘quvchilarning dunyoqarashini kengaytiradi va ularni kasblar bilan yaqindan tanishtirish imkonini beradi. Syujetli-rolli o‘yinlarning qulayligi va afzalligi quyidagi usullarda keltirib o‘tilgan:

1. Amaliy bajarib ko‘rish: O‘quvchilar tanlagan kasb vakilining faoliyatini bajarib, bu kasb mohiyatini yaxshiroq tushunib oladilar.

2. Nutqiy faoliyatni rivojlantirish: Rollarni bajarish jarayonida o‘quvchilar turli kasb rollarda so‘zlashib, o‘z nutqlarini takomillashtiradilar.

3. Ijodkorlikni oshirish: Bolalar o‘z rollariga mos ravishda harakat va so‘zlardan foydalangan holda ijodiy qobiliyatlarini namoyon qiladilar.

4. Muloqot madaniyatini shakllantirish: Jamoali o‘yinlarda o‘quvchilar o‘zaro hurmat, tinglash va fikr bildirish qoidalarini o‘rganadilar.

1. O‘quvchilarga syujetli –rolli o‘yinni tashkil etish ketma-ketligini tushuntirib va kasb haqida qisqacha savol javob o‘tkazadi. O‘quvchilarning qaysi kasbga qiziqishlarini aniqlab ularga mos rollarni taqsimlab beradi.

2. Rollarni amalda bajarish bosqichini bajaradi.

Har bir o‘quvchi o‘zi tanlagan kasb rolini bajaradi. Masalan, "Shifokor" o‘z kasbiy vazifasini ko‘rsatib, bemorlarni davolaydi; "Muallim" o‘quvchilarga dars o‘tadi.

Rollarni bajarayotganda o‘quvchilar kasblariga oid nutqiy so‘zlardan foydalanadilar. Masalan:

Shifokor: “Assalomu alaykum, bemor. Qayeringiz bezovta qilyapti?”

Bemor: “Doktor, tomog‘im og‘riyapti, isitmam bor.”

Shifokor: “Xozir sizni tekshiraman va dori yozib beraman.” va shunga o‘xshash rollarni ijro etadilar. O‘quvchilarni nutqiy ohanglari tahlil qilinadi. O‘quvchilar tanlagan kasblarini og‘zaki va yozma tarzda tasvirlashga ega bo‘ladilar. O‘quvchilarda nutqiy kompetensiya sezilarli darajada rivojlanadi. Bolalarda ijodiy fikrlash o‘ziga bo‘lgan ishonch kuchayadi. Kelajakda kasb tanlashga doir dastlabki qiziqishlar shakllanadi.

Xulosa

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarning uzluksiz ta’lim tizimida kasbga yo‘naltirish, ularning qiziqishlarini, iste’dodlarini va shaxsiy rivojlanishini hisobga olgan holda bosqichma –bosqich amalga oshirish lozim. Ta’lim jarayonida o‘yinlar, suhbatlar, amaliy mashg‘ulotlar va ekskursiyalarni muntazam o‘tkazish tavsiya etiladi. Boshlang‘ich o‘quvchilarni qiziqishlarini aniqlab ularga o‘yin, interfaol metodlar shaklida kasbni tanishtirib borish mumkin. Kasbga yo‘naltirish faqat boshlang‘ich bilan cheklanmasligi, undan keyingi ta’lim jarayonlarida ham davom ettirilishi kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYAOTLAR RO‘YXATI:

1. Sattarova .N.Ö. Nutqiy kompetensiya tushunchasining mazmun -mohiyati hamda uning asosiy elementlari tasnifi . "Science and Education" Scientific journal/www.openscience.uz №6 2023
2. Sattarova N.U. The emergence of the competence approach in the educational system and its importance today. "Science and innovation", 2023
3. Temirova K.S. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarning nutqiy kompetensiyalarini shakllantirish. "Pedagogik mahorat" // ilmiy-nazariy va metodik jurnal, № 6/2022.
4. Temirova K.S. Nutqiy kompetensiyaning turlari, mazmun-mohiyati va elementlari. "International Conference on Developments in Education"; 20.02.2023

**PEDAGOGLARNI DIAGNOSTIK VA KORREKSION FAOLIYATGA
TAYYORLASH TEXNOLOGIYASI, KASBGA YO’NALTIRISHDA
DIAGNOSTIKA**

Z.A.Xolmatova – Qo‘qon DPI

Pedagogika va ta’lim menejmenti kafedrası o‘qituvchi (DSc)

Annotatsiya. Ushbu tezisdá Pedagoglarni diagnostik va korreksion faoliyatga tayyorlash texnologiyasi, kasbga yo‘naltirishda diagnostika o‘rni haqida so‘z borgan. Shaxsda muayyan kasb yoki hunar bo‘yicha bilim, ko‘nikma va malakalarni samarali o‘zlashtirilishi kasbga tayyorlash jarayoni asosida ta‘minlanadi. O‘quvchilarni kasbga yo‘nalganligini tashxislash: maqsadi, vazifalari Pedagogik diagnostikaning asosiy yo‘nalishlaridan biri bo‘lgan o‘quvchilarni kasbga yo‘nalganligini tashxislash ham aniq maqsad asosida tashkil etiladi. O‘quvchilarni kasbga yo‘nalganligini tashxislashdan ko‘zlangan maqsad - ularning qiziqish, qobiliyatini aniqlash orqali ongli ravishda kasb yoki hunar yo‘nalishlarini tanlashiga ko‘maklashish hamda ta‘limning keyingi bosqichlarida o‘qishni davom ettirish yuzasidan o‘quvchilar, uning ota-onalarga tavsiyalar psixologik-pedagogik tavsiya, maslahat berish.

Kalit so‘zlar: Pedagogik-psixologik tashxis, kasbga yo‘nalganligini tashxislash, psixologik-pedagogik tavsiya, maslahat berish, kasbiy sifatlar

Uzluksiz ta‘lim tizimi oldiga qo‘yilgan eng muhim vazifa – bu umumiy fanlar hamda kasbiy bilim asoslarini puxta o‘zlashtirgan, har qanday vaziyatda faollik ko‘rsata oladigan, mavjud raqobatga bardoshli hamda doimiy ravishda ijodiy izlanishda bo‘la oluvchi, shuningdek, jahon ta‘limi va ishlab chiqarish sohalari standartlariga javob bera oladigan etuk mutaxassislarni tayyorlash dan iborat.

So‘nggi chorak asr mobaynida O‘zbekiston Respublikasida o‘quvchilarni kasb-hunarga yo‘naltirish, ularning muayyan kasb yoki hunar yo‘nalishida qiziqish, intilish, tegishli yo‘nalishlarda amaliy faoliyatni tashkil qilish ko‘nikma, malakalarini tashxislash orqali boshlang‘ich kasbiy sifatlarini rivojlantirish maktabgacha va maktab ta‘limi tizimining muhim tarkibiy elementiga aylandi. Bu borada bajarilgan ishlar o‘zini tarixiy xronologiyasiga egadir.[1.154] Xususan, O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 1998 yil 13 may (203-sonli) Qaroriga binoan Maktabgacha va maktab ta‘limi vazirligi qoshida “O‘quvchilarni kasb-hunarga yo‘naltirish va psixologik-pedagogik Respublika tashxis markazi” tashkil etildi. Respublika Maktabgacha va maktab ta‘limi vazirligi tomonidan qabul qilingan “O‘quvchilarni kasbga yo‘naltirish va psixologik-pedagogik Respublika tashxis markazi faoliyatini takomillashtirish va rivojlantirish to‘g‘risida” 64-sonli (2001 yil 23 aprel) buyruq asosida tashxis markazi faoliyatining istiqbolli yo‘nalishlari belgilandi. O‘tgan vaqt mobaynida mazkur markaz faoliyati mohiyatini yorituvchi “O‘quvchilarni kasb-hunarga yo‘naltirish to‘g‘risida”, “O‘quvchilarni kasb- hunarga yo‘naltirish xonasi to‘g‘risida” hamda “O‘quvchilarni kasbhunarga yo‘naltirish va psixologik-pedagogik hududiy tashxis

markazi to’g’risida”gi namunaviy Nizom, “O’quvchilarni kasb-hunarga yo’naltirish va psixologik-pedagogik Respublika tashxis markazining Ustavi”, shuningdek, “O’quvchilarni kasb-hunarga yo’naltirish va psixologik-pedagogik Respublika tashxis markazining Ilmiy Kengashi to’g’risida”gi Nizom⁹¹ kabi me’yoriy hujjatlar qabul qilindi. O’zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 916-son (2017 yil 1 dekabr) Qaroriga muvofiq qabul qilingan “O’quvchilarni kasb-hunarga yo’naltirish va psixologik-pedagogik respublika tashxis markazi”ning Ustavida quyidagi vazifalar belgilab berilgan: o’quvchilarni kasb-hunarga yo’naltirish, psixologik-pedagogik tashxis qo’yish va tibbiy-defektologik xizmat ko’rsatish sohasida ilmiy asoslangan metodikalarni ishlab chiqish va maktabgacha va maktab ta’limi muassasalarining o’quv-tarbiya jarayoniga tatbiq etish; kasb-hunarga yo’naltirish, psixologikpedagogik tashxis qo’yish xizmati faoliyatini tashkiliy, ilmiy-metodik, axborot bilan ta’minlash; maktabgacha va maktab ta’limi muassasalari o’quvchilarining qobiliyatlari, kasbiy moyilliklari, qiziqishlari va ko’nikmalarini inobatga olgan holda ta’lim olishni maktabning yuqori sinflarida, o’rta maxsus, kasb-hunar ta’limi, shuningdek, oliy ta’lim muassasalarida davom ettirishlarini tanlashlariga ko’maklashish va hisobini yuritish; bolalarning psixologik-pedagogik jihatdan rivojlanishiga tashxis qo’yish, ularning qobiliyat va moyilliklarini aniqlash, 1-sinf o’quvchilarining maktab ta’limiga moslashuvi jarayonini nazorat qilib borish, o’quvchilar bilan korreksion rivojlantiruvchi ishlarni amalga oshirishda maktab psixologlari va o’qituvchilariga metodik yordam ko’rsatish; iqtidorli va iste’dodli bolalar va yoshlarni aniqlash bo’yicha ilg’or tajribani o’rganish, tizimlashtirish va maktabgacha va maktab ta’limi tizimiga joriy etishni tashkil etish, iqtidorli bolalar ma’lumotlar bazasini yaratish, iqtidorli va iste’dodli, shuningdek, jismoniy va aqliy rivojlanishida nuqsonlari bo’lgan bolalar bilan ishlash bo’yicha metodikalarni ishlab chiqish, amaliyotga tatbiq etish, mazkur sohadagi ilg’or tajribani o’rganish va joriy etish [2.20] O’zbekiston Respublikasi Prezidentining “Ta’lim-tarbiya tizimini yanada takomillashtirishga oid qo’shimcha chora-tadbirlar to’g’risida”gi PQ-4884-son (2020 yil 6 noyabr) Qarorida tuman (shahar) maktabgacha va maktab ta’limi bo’limlarining Pedagogik-psixologik tashxis faoliyatini tashkil etish sho’balari negizida belgilangan shtatlar doirasida yuridik shaxs maqomisiz Bolalarni ijtimoiy-psixologik qo’llab-quvvatlash markazlari tashkil etish zarurligi ko’rsatildi. “Bolalarni ijtimoiy-psixologik qo’llab-quvvatlash” Markazlarining asosiy vazifalari qatorida “maktabgacha va maktab ta’limi tizimida kasb-hunarga yo’naltirish va psixologik-pedagogik xizmat ko’rsatish, ilg’or tajribalarga asoslangan kasb-hunarga yo’naltirishning zamonaviy shakl va uslublarini joriy etish”[3.] muhim ekanligiga e’tibor qaratilgan. O’quvchilarni kasb-hunarga yo’naltirish, ularning muayyan kasb yoki hunar yo’nalishida kasbiy faoliyatni tashkil qilish layoqati, qobiliyatiga egaliklarini tashxislash masalasini yoritishdan avval “kasb”, “hunar”, “ixtisos”, “ixtisoslik”, “faoliyat, “kasbiy faoliyat”, kasbiy layoqat (qobiliyat) kabi tayanch tushunchalarning mazmunidan xabardor bo’lish maqsadga muvofiq.

Lug‘aviy ma’nosiga ko‘ra “kasb” tushunchasi lotin tilidan tarjima qilinganda, “rasmiy mashg‘ulot”, “mutaxassislik” ma’nosini anglatadi.

Kasb – 1) maxsus tayyorgarlik va ish tajribasi natijasida ma’lum bir sohada mehnat faoliyatini amalga oshirish uchun lozim bo‘lgan nazariy bilimlar, amaliy ko‘nikma, malakalar majmuasini egallagan, jismoniy, aqliy qobiliyat va yuridik huquqlari ta’minlangan mehnat faoliyati (mashg‘uloti)ning tur) muayyan shaxsiy sifatlarga tayanilgan holda tashkil etiluvchi mehnat faoliyati, mashg‘ulotning ko‘rinishidir. Hunar – 1) muayyan ko‘nikma, mahorat talab qilinadigan, tirikchilikning asosiy manbai hisoblanuvchi ish, mashg‘ulot, kasb[4.50];

2) asosan qo‘l kuchi bilan harakatlantiriladigan ish qurollari yordamida, ya’ni, qo‘l mehnatiga asoslanib mahsulotlarni tayyorlashga qaratilgan faoliyat.

Mutaxassislik – biror kasb doirasida ma’lum bir faoliyat turi uchun maxsus tayyorgarlik va tajribasi bilan erishilgan zarur bilim, ko‘nikma va malakalar majmuasi.[5.21]

Yo‘naltirish – shaxsning ish-harakati yoki faoliyatini aniq maqsad asosida muayyan tomonga burish, ma’lum yo‘lga solish.

Kasbiy qiziqish – o‘quvchilarning muayyan kasb yoki hunar asoslarini o‘rganishga bo‘lgan intilishi, havasi.

Kasbiy qobiliyat – o‘quvchilarning u yoki bu kasb, hunar yo‘nalishida amaliy faoliyatni tashkil eta olish layoqati.

Kasbga yo‘naltirish – yoshlar, shu jumladan, o‘quvchilarning shaxsiy layoqat, qiziqish va qobiliyatlari, shuningdek, ayni vaqtning o‘zida jamiyatning turli kasb mutaxassislari va ularning malaka darajasiga bo‘lgan talablarini inobatga olgan holda aniq maqsadga yo‘naltirilgan faoliyat asosida tashkil etiluvchi ularni muayyan kasbga tayyorlash jarayoni.[6.104]

O‘quvchilarning kasbga yo‘nalganligini tashxislash – tashxis metodlari yordamida o‘quvchilarning u yoki bu kasb, hunar asoslarini o‘zlashtirishga bo‘lgan qiziqish, qobiliyat darajasini aniqlash.

O‘quvchilarni kasbga yo‘naltirish – ularning qiziqish, qobiliyatini aniqlash orqali ongli ravishda kasb yoki hunar yo‘nalishlarini tanlashiga ko‘maklashish va harakatlarini tegishli yo‘nalishga solish.

Shaxsda muayyan kasb yoki hunar bo‘yicha bilim, ko‘nikma va malakalarni samarali o‘zlashtirilishi kasbga tayyorlash jarayoni asosida ta’minlanadi. O‘quvchilarni kasbga yo‘nalganligini tashxislash: maqsadi, vazifalari. Pedagogik diagnostikaning asosiy yo‘nalishlaridan biri bo‘lgan o‘quvchilarni kasbga yo‘nalganligini tashxislash ham aniq maqsad asosida tashkil etiladi. O‘quvchilarni kasbga yo‘nalganligini tashxislashdan ko‘zlangan maqsad -ularning qiziqish, qobiliyatini aniqlash orqali ongli ravishda kasb yoki hunar yo‘nalishlarini tanlashiga ko‘maklashish hamda ta’limning keyingi bosqichlarida o‘qishni davom ettirish yuzasidan o‘quvchilar, uning otaonalarga tavsiyalar psixologik-pedagogik tavsiya, maslahat berish. [7.673]

Bu yo‘nalishda tashxislashni amalga oshirish jarayonida quyidagi vazifalar hal qilinadi: o‘quvchilarga turli kasblar, ixtisosliklar, mansab lavozimlari,

tanlangan kasbni, ixtisoslikni egallash mumkin bo‘lgan ta’lim muassasalari hamda kasbning insonga, uning jismoniy, psixologik va shaxsiy sifatlariga, salomatligiga qo‘yadigan talablari haqida ma’lumotlar berish; o‘quvchilarning bilish (o‘quv predmetlariga, fanga) va kasbiy (kasblarga, mutaxassisliklarga) qiziqishlarini, kasb tanlash motivlari va kasbiy rejalarini aniqlash hamda baholash; o‘quvchilarga ularning individual xususiyatlari va mehnat bozori talablarini, ta’lim olish hamda kelgusida ishga joylashish imkoniyatlarini hisobga olgan holda kasb va ta’lim muassasasini tanlashga ko‘maklashish; o‘quvchilarda mehnat ko‘nikmalarini, kasblarga qiziqish, mehnatsevarlik, ishchanlik va mas’uliyatni shakllantirish hamda rivojlantirish.

O‘quvchilarni kasbga yo‘naltirish jarayonida quyidagi tamoyillar ustuvor ahamiyat kasb etadi: kasb-hunarga yo‘naltirish xizmatlarining tizimli-majmuaviy xarakterdaligi; iqtisodiy rivojlanish va mehnat bozorini o‘rganish va istiqbolni belgilash orqali jamiyat va shaxs qiziqishlarini muvofiqlashuvi; shaxsni kasbhunarga yo‘naltirish va psixologik-pedagogik tashxis qilish shakli, uslublari va vrsitalarining ilmiy asoslanganligi; O‘zbekiston fuqarolarining va (lozim bo‘lganda) boshqa davlat fuqarolarining o‘qish, ish joyi, yoshi, jinsi, millati va diniy dunyoqarashidan qat’iy nazar kasb-qunarga yo‘naltirish xizmatlaridan foydalanishga teng huquqliligi; kasb tanlash yoki almashtirish, ta’lim turi va ishga joylashish imkoniyatlariga nisbatan kasbiy va boshqa axborotlarning tushunarliqligi; umumiy o‘rta ta’lim maktabi o‘quvchilariga psixologikpedagogik va kasbhunarga yo‘naltirish xizmatlarini ko‘rsatishning majburiyligi va bepulligi, aholining boshqa guruhlarga davlat darajasida kafolatlangan kasbiy tashxis va maslahat berishning ixtiyoriyligi; kasbiy tanlov, tashxis va maslahat xulosalarining obyektivligi, maxfiyligi va tavsiyaviy xarakterda ekanligi[8.75]. Umumiy o‘rta ta’lim maktablarida o‘quvchilarning kasbga yo‘nalganligini tashxislashda quyidagi talablar inobatga olinishi zarur: o‘quvchining kasbiy faoliyatni tashkil etishga ruhiy tayyorligi, aniq maqsadga egaligi, ish o‘rnini to‘g‘ri tashkil etish malakasiga egaligi, ish vaqtidan unumli foydalana olish zarurligini tushunishi, xavfsiz va qulay mehnat sharoitlariga ega bo‘lishga harakat qilishi, ish qurollariga to‘g‘ri munosabatda bo‘lishi, xavfsizlik qoidalari (xususan, yong‘in va halokatlarning oldini olish.

Pedagogik diagnostikaning muhim yo‘nalishlaridan biri sifatida o‘quvchilarni kasbga yo‘naltirish muammolarini tadqiq qilish ana shu maqsadga xizmat qiladigan tashxislovchi metodlarni asoslash imkonini bergan. A.E.Golomshtok tomonidan asoslangan “Qiziqishlar xaritasi”. Pedagogik manbalarda o‘quvchilarni kasb-hunarga yo‘naltirishda A.E.Golomshtok tomonidan asoslangan “Qiziqishlar xaritasi” o‘ziga xos metodik manba bo‘la olishiga alohida urg‘u berilgan. “Qiziqishlar xaritasi” o‘quvchilarning turli kasb yoki hunar asoslarini o‘rganish hamda bu borada amaliy faoliyatni tashkil etishga bo‘lgan ehtiyoj va qiziqish darajasini o‘rganishga xizmat qiladi. Mazkur metodika mazmunida asosiy e’tibor o‘n uch mutaxassislik yo‘nalishi bo‘yicha o‘quvchilarni kasb yoki hunar faoliyatini tashkil etishga yo‘naltirish mumkinligiga qaratiladi.[9. 60]

Y.A.Klimov tomonidan asoslangan “Tabaqalashtirilgan tashxis so‘rovnomasi” o‘quvchilarni nafaqat kasb yoki hunarga yo‘naltirish vazifasini ijobiy hal etishga xizmat qilmaydi, balki ularning istiqbolda muayyan yo‘naltirishda kasbiy faoliyatni samarali tashkil eta olishi uchun amaliy ahamiyati yuqori yo‘riqnoma bo‘lib xizmat qiladi. Mazkur so‘rovnoma o‘quvchilarning qiziqish va moyilliklarini aniqlashborasida eng mashhur metodlardan biri sanaladi. Metodning mohiyati mavjud kasb va hunarlarni ularning mazmuni va yo‘nalishiga ko‘ra quyidagi 5 tipga muvofiq ravishda o‘rganishni anglatadi:

- 1) inson – tabiat (mehnat manbai sifatida – o‘simlik, hayvon va mikroorganizmlar e’tirof etiladi);
- 2) inson – texnika (mashina va mexanizmlar);
- 3) inson – inson (odamlar guruhi, jamoalar);
- 4) inson – belgilar tizimi (raqamlar, tillar, ramzlar, kodlar);
- 5) inson – badiiy timsol (tasviriy san’at, badiiy asarlar va ularda ifoda etilgan obrazlar).

“Tabaqalashtirilgan tashxis so‘rovnomasi” kasb yoki hunarlarning yuqorida qayd etilgan tasnifi doirasida o‘quvchilarning qiziqish va layoqatlari xususida taxminiy dalillarga ega bo‘lish uchun muhim ma’lumotlarni beradi.[10.301]

“Men afzal ko‘raman” nomli tashxis so‘rovnomasi.

So‘rovnmadan foydalanish asosida o‘quvchilarning muayyan kasb yoki hunarlar asoslari bo‘yicha ma’lumotlarni egallaganlaridan so‘ng har qanday faoliyatni yo‘lga qo‘yishlari mumkinligi aniqlanadi. O‘quvchilarning ma’lum kasb yoki hunar yo‘nalishi bo‘yicha o‘z oldilariga qo‘yilgan maqsad va intilishlarining qay darajada qat’iy ekanliklarini aniqlash maqsadida ularning e’tiboriga ikki imkoniyatdan birini tanlashni taqozo etuvchi variantlar havola etildi. O‘quvchilarning mazkur savollarga bo‘lgan munosabatlari ham uning hayotiy maqsadining aniqligi borasida ma’lumotga ega bo‘lish imkonini beradi. Ayni o‘rinda o‘quvchilarni kasbga yo‘naltirishga xizmat qiladigan metod va metodikalardan ayrimlari keltiriladi. Shunday qilib, umumiy o‘rta ta’lim maktablari o‘quvchilarini kasbhunarga yo‘naltirish jarayonining yaxlit tizimini yaratish, tizim asosida pedagogik faoliyatni olib borishda pedagogik diagnostika tamoyillariga tayanish ko‘zlangan maqsadning ijobiy echimini topishga yordam beradi. O‘quvchilarni kasbga yo‘naltirishda ular o‘rtasida kasb-hunar asoslari borasidagi nazariy bilimlarni targ‘ib etish, ularda ma’lum kasb yoki hunar yo‘nalishida dastlabki ko‘nikma va malakalarni hosil qilishga e’tibor qaratish muhim ahamiyatga ega. Inson kapitali va undan samarali, oqilona foydalanishga bo‘lgan ehtiyojning yuzaga kelishi ayni vaqtda umumiy o‘rta ta’lim maktablari oldiga o‘quvchilarni kasbga samarali yo‘naltirish vazifasini qo‘ymoqda. O‘quvchilarning muayyan kasb yoki hunarga bo‘lgan qiziqish va qobiliyatini tashxislash ularni kasbga yo‘naltirish jarayonining samarali kechishiga yordam beradi. Tashxis xarakteriga ega metod va mualliflik metodiklari ana shu maqsadga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Умаров С.Б. Умумий ўрта таълим мактаблари ўқувчиларини касб-хунарга йўналтириш технологиялари (YI-IX синфлар мисолида): пед.фанл.номз. ...дис. – Т.: 2005. – 154 б.
2. “Ўқувчиларни касб-хунарга йўналтириш ва психологик-педагогик республика ташхис маркази”нинг Устави// [https://nrm.uz/contentf?doc=547263_o‘zbekiston_respublikasi_maktabgacha_va_maktab_talimi_vazirligining_o‘quvchilarni_kasb-hunarga_yo‘naltirish_va_psihologik-pedagogik_respublika_tashhis_markazi_ustavi_\(o‘zr_vm_01_12_2017_y_961-son_qaroriga_3-ilova\)&products=1_vse_zakonodatelstvo_uzbekistana](https://nrm.uz/contentf?doc=547263_o‘zbekiston_respublikasi_maktabgacha_va_maktab_talimi_vazirligining_o‘quvchilarni_kasb-hunarga_yo‘naltirish_va_psihologik-pedagogik_respublika_tashhis_markazi_ustavi_(o‘zr_vm_01_12_2017_y_961-son_qaroriga_3-ilova)&products=1_vse_zakonodatelstvo_uzbekistana).
3. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “Ўзбекистон Республикасида узлуксиз бошланғич, ўрта ва ўрта махсус профессионал таълим тизимини тартибга солувчи норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни тасдиқлаш тўғрисида”ги466-сон (2020 йил 7 август) Қарори // <https://www.lex.uz/ru/docs/4945840>.
4. Профессиональная ориентация молодёжи / А.Д.Сазонов и др. – М.: Высшая школа. 1990. –С. 49-50.

**UZLUKSIZ TA’LIM TIZIMIDA TA’LIM OLUVCHILARNI KASB-
HUNARGA YO’NALTIRISH HOZIRGI KUNDA DOLZARB MUAMMO**

Ibragimova Gulzar Bahadirovna – ChDPU talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqolada uzluksiz ta’lim tizimida ta’lim oluvchilarni kasb-hunarga yo’naltirishning dolzarbligi yoritilgan. Bugungi globallashuv sharoitida mehnat bozori talablari, yoshlarning qobiliyatlarini aniqlash va iqtisodiy ehtiyojlarga mos mutaxassislar tayyorlashning ahamiyati tahlil qilinadi. Shuningdek, o’quvchilarga kasb tanlashda amaliyot va zamonaviy texnologiyalar o’rni ko’rsatib berilgan. Uzluksiz ta’lim orqali malakali kadrlar etishtirish nafaqat milliy iqtisodiyotni rivojlantiradi, balki yosh avlodning muvaffaqiyatli kelajagini ham ta’minlaydi.

Kalit so’zlar: uzluksiz ta’lim, kasb-hunarga yo’naltirish, mehnat bozori, amaliyot va ishlab chiqarish integratsiyasi, zamonaviy texnologiyalar, malakali kadrlar, kasbiy yo’naltirish, globallashuv, ta’lim tizimi.

Globallashuv va texnologiyalar asrida ta’lim tizimining asosiy vazifalaridan biri - jamiyatni raqobatbardosh va yuqori malakali kadrlar bilan ta’minlashdir. Shu nuqtai nazardan, uzluksiz ta’lim tizimida ta’lim oluvchilarni kasb-hunarga yo’naltirish dolzarb masalaga aylangan. Bu jarayon insonning nafaqat iqtisodiy muvaffaqiyatiga, balki shaxs sifatida rivojlanishiga ham bevosita ta’sir qiladi.

Uzluksiz ta’lim inson hayoti davomida o’rganishni qo’llab-quvvatlashga mo’ljallangan bo’lib, bunda bilim olish, ko’nikmalarni takomillashtirish va yangi imkoniyatlarni kashf etish imkoniyati yaratiladi. Ushbu tizim ta’limning barcha bosqichlarida o’quvchilarni o’z qiziqishlari va qobiliyatlariga ko’ra yo’naltirishni nazarda tutadi.

1. Kasb-hunarga yo’naltirishning ijtimoiy ahamiyati

Kasb tanlash nafaqat iqtisodiy jarayon, balki shaxsiy hayotda qaror qabul qilishdagi muhim qadamdir. O’z qobiliyatlarini aniqlay olgan ta’lim oluvchilar jamiyatda barqaror va muvaffaqiyatli faoliyat yuritishlari mumkin.

Yoshlarni kasbga yo’naltirish orqali jamiyatda ijtimoiy tengsizlikning oldi olinadi. Sababi, har bir yosh o’z imkoniyatlariga ko’ra rivojlanadi.

2. Amaliyotga yo’naltirilgan ta’limning roli

Maktab va oliy ta’lim muassasalarida nazariyadan tashqari amaliy darslarni ko’paytirish ta’lim oluvchilarning kasbga tayyorlanish jarayonini tezlashtiradi.

Amaliyot bilan integratsiyalangan ta’lim nafaqat bilim, balki ish tajribasini ham beradi. Bu esa o’quvchilarni bozor talablariga moslashtiradi.

3. Zamonaviy texnologiyalarning ta’siri

Raqamli texnologiyalar va sun’iy intellekt ta’lim oluvchilarga o’z qobiliyatlarini sinash va rivojlantirish uchun yangi imkoniyatlar yaratmoqda. Masalan, onlayn testlar va masofaviy o’quv platformalari orqali yoshlar o’zlariga mos kasblarni aniqlay oladilar.

Virtual reallik vositalari o‘quvchilarga real hayot sharoitlarida kasbiy vazifalarni bajarayotgandek tajriba olishga imkon beradi.

4. Professional psixologik yordamning ahamiyati

Kasb tanlashda psixologik maslahatchilarning roli katta. Ular o‘quvchilarning qiziqishlari, qobiliyatlari va bozor ehtiyojlarini hisobga olib, ularga to‘g‘ri yo‘nalish ko‘rsatadilar.

Maxsus trening va seminarlar yoshlarning kasbga bo‘lgan ishonchini oshiradi va ularni qaror qabul qilishga tayyorlaydi.

5. Uzluksiz o‘quv tizimini rivojlantirish imkoniyatlari

Har bir hududda kasbiy yo‘nalishdagi maxsus markazlarni ochish kerak. Bu markazlar ta’lim oluvchilarga hududning iqtisodiy ehtiyojlariga mos kasblar bo‘yicha ko‘nikmalar beradi.

Tizimga xalqaro tajribalarni jalb qilish, jumladan, o‘quvchilarni xorijiy amaliyot dasturlariga jalb etish orqali yangi texnologiyalar va usullarni o‘rgatish mumkin.

Hozirgi globallashuv va texnologiyalar tez rivojlanayotgan davrda ta’lim oluvchilarni kasb-hunarga yo‘naltirish dolzarb masalalardan biriga aylangan. Uzluksiz ta’lim tizimi insonning hayoti davomida bilim olish va o‘z ko‘nikmalarini takomillashtirish imkonini beruvchi ta’lim shakli hisoblanadi. Ushbu tizimda ta’lim oluvchilarni kasb-hunarga yo‘naltirish jamiyatda yuqori malakali kadrlarni etishtirishda katta rol o‘ynaydi.[1]

Dolzarblik sabablari:

1. Mehnat bozori talablari: Hozirgi vaqtda ko‘plab kasblar avtomatlashtirilmoqda, yangilari esa paydo bo‘lmoqda. Kasbiy yo‘naltirishsiz ta’lim oluvchilar bu o‘zgarishlarga moslashishda qiyinchilikka uchrashi mumkin.

2. O‘quvchilarning qiziqishlari va qobiliyatlari: Har bir shaxsning qiziqishlari va iste’dodi turlicha. Ularni yoshligidan aniqlash va rivojlantirish orqali samarali natijalarga erishish mumkin.

3. Milliy iqtisodiyot ehtiyojlari: Iqtisodiyot tarmoqlari turli sohalar bo‘yicha mutaxassislarni talab qiladi. Ta’lim tizimi ushbu ehtiyojlarni qondirishga yo‘naltirilishi kerak.

4. Ishsizlik muammosining oldini olish: Kasb-hunarga yo‘naltirilgan ta’lim ishsizlik darajasini kamaytirishga yordam beradi, chunki yoshlar bozor ehtiyojlariga mos kasb tanlaydi.[2]

Amalga oshirish yo‘llari:

1. Kasb-hunar bo‘yicha maslahat berish: Maktablarda va oliy o‘quv yurtlarida professional yo‘naltiruvchi psixologlar xizmatini yo‘lga qo‘yish zarur.

2. O‘quv dasturlarini moslashtirish: Ta’lim mazmunini mehnat bozori ehtiyojlariga mos ravishda yangilash muhim.

3. Amaliyot va ishlab chiqarish bilan integratsiya: Talabalar va o‘quvchilarni o‘qish davomida real ishlab chiqarish jarayonlari bilan tanishtirish va ularga amaliy tajriba berish lozim.

4. Uzluksiz rivojlanish: Yoshi, malakasi va tajribasidan qat’i nazar, har bir inson uchun qayta o‘qish va ko‘nikmalarni yangilash imkonini yaratish kerak.[3]

O‘zbekiston kabi rivojlanayotgan davlatlarda uzluksiz ta’lim tizimini samarali tashkil etish katta imkoniyatlarni yaratadi. Mamlakatda innovatsion texnologiyalarga mos kadrlar etishtirilsa, xalqaro maydonda raqobatbardosh bo‘lish imkoniyati oshadi. Shu bilan birga, yoshlarning o‘z qiziqishlariga ko‘ra tanlagan kasbda muvaffaqiyatga erishishlari nafaqat iqtisodiyotga, balki ularning shaxsiy hayotiga ham ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.

Kelajakda davlat va nodavlat ta’lim muassasalari o‘zaro hamkorlikda yoshlarni kasbga yo‘naltirishga katta e’tibor berishi lozim. Ta’limda zamonaviy texnologiyalardan foydalanish va xalqaro tajribani joriy etish ushbu tizimni yanada rivojlantiradi.

Uzluksiz ta’lim tizimida ta’lim oluvchilarni kasb-hunarga yo‘naltirish nafaqat ta’lim jarayonining samaradorligini oshiradi, balki mamlakat iqtisodiyotining mustahkamlanishiga ham xizmat qiladi. Bu jarayon har bir insonning qobiliyatini to‘g‘ri aniqlash, ularni rivojlantirish va jamiyatda o‘z o‘rnini topishga yordam berish imkoniyatini beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Abdullayev A. "Yoshlar va ta’lim: istiqbollar va dolzarb masalalar". – Toshkent: Sharq, 2018.
2. Jo‘rayev S. "Kasb-hunarga yo‘naltirishning nazariy va amaliy asoslari". – Toshkent: Fan, 2019
3. To‘xtaxo‘jayev B. "Uzluksiz ta’lim tizimida innovatsiyalarni qo‘llash asoslari". – Toshkent: Iqtisodiyot, 2020.

**O‘QUVCHI YOSHLARNI KASBGA YO‘NALTIRISHGA RAQAMLI
TA’LIM TEXNOLOGIYALARING O‘RNI**

Amonova Marjona Bahodir qizi

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti talabasi

Annotatsiya: *Iqtisodiy va texnologik taraqqiyotning yangi bosqichida namoyon bo‘layotgan raqamli inqilob insoniyat hayotini shiddat bilan o‘zgartirib, keng imkoniyatlar yaratish bilan birga, xalqaro raqobat maydonining yanada keskinlashuv davrini boshlab berdi. Ushbu maqolada o‘quvchilarni kasbga yo‘naltirishdagi mavjud muammolar va ularni bartaraf etish yo‘llari haqida qisqacha fikr yuritilgan.*

Kalit so‘zlar: *taraqqiyot, raqamli transformatsiya, kasbga yo‘naltirish, zamonaviy innovatsiyalar, ijtimoiy soha.*

XX asr kishilik jamiyati taraqqiyoti tarixidan fan va texnika sohasida yuz bergan inqiloblar davri sifatida joy oldi. Texnologik yangiliklar hayotimizni tez o‘stirayotgan bugungi dunyoda davlat idoralari, vazirliklar va ta’lim sohalarida raqamli transformatsiya tendensiyalariga rioya qilishlari maqsadga muvofiq. Bu jarayon nafaqat zaruriyat, balki davlatning samarali ishlashi, uning rivojlanishi va raqobatbardoshligini ta’minlash uchun strategik qadamdir.

Mamlakatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishida zamonaviy bilim va yangicha yondashuvlarga ehtiyoj mavjud. Shu bois, ta’lim sifatini oshirishda o‘quv jarayonini davr talablariga mos holda tashkil etish, davlat ta’lim standarti va o‘quv dasturlarini takomillashtirish, yangi avlod o‘quv adabiyotlarini yaratish, zamonaviy innovatsion pedagogik va raqamli texnologiyalardan foydalanish, oliy ta’lim va raqamli texnologiyalarning transformatsiyasini ta’minlash ertangi istiqboldagi yutuqlarimiz kafolatidir. “Ta’limning globallasuvi sharoitida ta’lim sohasi bilan jamiyatning rivojlanib borayotgan ijtimoiy ehtiyojlari o‘rtasida nomutanosiblikning yuzaga kelganligi kuzatilmoqda” [1,26-b]. Zamonaviy taraqqiyotning keyingi istiqbolida katta hajmli ma’lumotlar bilan ishlash texnologiyalari, sun’iy intellekt, virtual va qo‘shimcha reallik 3-D texnologiyalari singari raqamli texnologiyalar hal qiluvchi ahamiyat kasb etmoqda. Fan va texnika jadal sur’atlarda rivojlanayotgan bugungi kunda Vatanimiz kelajagi bo‘lmish yoshlarni har tomonlama etuk kadrlar etib shakllantirishda ta’lim jarayonida raqamli texnologiyalardan unumli foydalanish ko‘zlangan maqsadga erishishimizda muhim ahamiyat kasb etadi. Zotan, bugungi yuksak texnologiyalar zamonida ilmiy bilim, tushuncha va tasavvurlar hajmi keskin ortib bormoqda.

Ma’lumki, mamlakatning yuksalishiga hissa qo‘shadigan malakali mutaxassis kadrlar tayyorlash bevosita ta’lim tizimining rivojiga bog‘liq bo‘lib, bu borada o‘zining mustaqil fikriga ega bo‘lgan, ijodkor, tadbirkor, tashabbuskor shaxsni voyaga etkazish bugungi kunda davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri sanaladi hamda ushbu maqsadga erishish yo‘lidagi vazifalar hukumatimizning qator farmon va qarorlarida o‘zining ifodasini topgan. Zero,

Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev bejizga: „Yangi O‘zbekistonning asosiy ustuni – bilim, ta’lim va tarbiyada bo‘ladi! “[2] , - deb bejizga ta’kidlamaganlar.

Kabiy shakllanish jarayonining dastlabki va ayni damda o‘ta muhim bosqichi bo‘lajak kasbni tanlash, ya’ni aniq bir kasbiy qarorga kelishigacha bo‘lgan davrni o‘z ichiga oladi. Ravshanki, yoshlarning kasb tanlashga tayyorgarlik darajasi faqatgina yosh xususiyatlariga bog‘liq emas, u ma’lum yoshga kelib o‘z o‘zidan shakllanib qolmaydi. Yoshlarning kasb tanlashga pedagogik-psixologik bilim, ko‘nikma, malakalar, shuningdek, jamiyatning ta’siri orqali tayyorlash va tarbiyalash lozim. Ushbu jarayonda shaxsdan kasbga doir bilimlarga ega bo‘lish talab qilinadi. Shuning uchun ham o‘quvchilarni kasblar olamiga oid bilimlar bilan qurollantirish hamda amaliy ko‘nikma va malakalarni hosil qilish lozim. Buning uchun yoshlarni kasblarga doir qo‘llanmalar, tarqatma materiallar bilan ta’minlash lozim. Shundagina kasb tanlash jarayonida yuzaga keladigan turli qiyinchilik, ziddiyat, to‘siqlarning oldini olgan holda o‘quvchi-yoshlarni ongli ravishda kasbga yo‘naltirish imkoniyatiga ega bo‘lamiz[3,90-93-b]. Raqamli texnologiyalar ta’lim sifatini oshishiga xizmat qiluvchi vositalardan sanaladi. Xususan, bu kabi texnologiyalar ta’lim jarayonida ta’lim oluvchilarning bilimlarni o‘zlashtirish jarayoni faollashishiga, turli raqamli texnologiyalardan foydalana olish imkoniyatining shakllanishiga sharoit yaratadi. Prezidentimiz tomonidan ilgari surilgan yoshlarning ma’naviyatini yuksaltirish, ularning bo‘sh vaqtini mazmunli va samarali tashkil etish bo‘yicha “Besh tashabbus” ning uchinchi tashabbusi “ aholi va yoshlar o‘rtasida kompyuter texnologiyalari va internetdan samarali foydalanishni yo‘lga qo‘yishga [4] qaratilganini raqamli transformatsiyaning jamiyat taraqqiyoti uchun naqadar ahamiyatli ekanligini to‘laqonli tasdiqlaydi.

So‘nggi yillarda axborot texnologiyalarning jadal rivojlanishi tufayli ta’limni samarali tashkil etishda ularning imkoniyatlaridan yanada kengroq foydalanila boshlandi. Ta’kidlash joizki, bugungi kunda ta’limni raqamli texnologiyalarsiz tasavvur eta olmaymiz. Bugungi kunda ta’lim muassasalarida foydalaniladigan multimedialar, kompyuter, noutbuk, internetga ulangan televizorlar, telefon liniyalar, smart doskalarning o‘rni beqiyosdir. Raqamli ta’limga o‘tishning boshqa ijobiy tomonlari xususida fikr yuritadigan bo‘lsak, darsliklar elektron shaklda ekranlarga ko‘chadi, o‘quvchilar o‘zlariga qulay bo‘lgan vaqtda ta’lim olish imkoniga ega bo‘ladi, internetdan axborot olish va undan foydalanish madaniyati shakllanadi, ta’lim tizimini yangi bosqichga ko‘taradi, vaqt va mablag‘ sarfini kamaytiradi. Ayni shuning uchun ham hozirgi kunda jamiyat hayotining barcha sohalari qatori, ta’lim tizimining ham jadal raqamli rivojlanishini ta’minlash, shu jumladan, elektron davlat xizmatlarini ko‘rsatish mexanizmlarini yanada takomillashtirish juda katta ahamiyatga ega. Buning tasdig‘i o‘laroq O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi “2022-2026-yillarga mo‘ljallangan yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”gi PF-60-son Farmoni 41-moddasining 5-qismida “Kompyuter va IT texnologiyalari sohasida bilim va ko‘nikmalarga ega bo‘lishlari uchun zarur jihozlar bilan

ta’minlangan 100 mingdan ortiq bepul to’garaklar faoliyatini yo’lga qo’yish”[5] belgilanganligi juda katta ahamiyatlidir.

Xulosa o’rnida aytish joizki, insoniyat taraqqiyotining hozirgi davri va yaqin istiqbolida iqtisodiyot tarmoqlari, ijtimoiy soha va davlat boshqaruvi tizimining sifat jihatdan rivojlanishi raqamli texnologiyalarni keng joriy etish bilan bevosita bog’liq bo’lib bormoqda. Mamlakatimiz taraqqiyotining istiqboli ham raqamli iqtisodiyot rivojlanishi va raqamli texnologiyalarning qamrov darajasiga tayanadi. Yoshlarimizni kasbga to’g’ri yo’naltirish, bu eng muhim vazifalardan biri ekanligiga yana bir bor urg’u bermoqchiman. Har bir inson to’g’ri kasb tanlashi orqali o’z oilasiga, jamiyatga juda katta naf keltirishi isbot talab qilmaydigan qonuniyatdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Tolipov O’Q, Usmonboyeva M Pedagogik texnologiyalarning tatbiqiy asoslari.-O’zbekiston Respublikasi „Fan” nashriyoti T.N.Qori Niyoziy nomidagi.2006 №5 26-b.
2. Mirziyoyev Sh.M..Yangi O’zbekistonning asosiy ustuni- bilim, ta’lim va tarbiya bo’ladi: Daryo yangilijiklari.
- 3.Yusupova F.I.O’quvchilar individual tayyorgarligini amalga oshirishning pedagogik-psixologik jihatlari „Xalq ta’limi” jurnali. 2005.№5 90-93-b.
- 4.Ta’lim sifati islohotlar, muammolar, yechimlar va istiqbollari haqida fikrva mulohazalar.kun.uz.
- 5.O’zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-son „2022-2026-yillarga mo’ljallangan yangi O’zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to’g’risida”gi Farmoni. Lex.uz.

TEXNOLOGIYA DARSLARIDA O‘QUVCHILARNI KASB-HUNARGA YO’NALTIRISH

Valixanova Nigora Abdukaxxorovna

“University of economics and pedagogy” NOTM

professori v.b., p.f.f.d. (PhD)

Annotatsiya. *Dunyoda minglab kasblar bor. Mana shu rang-barang kasblar olamida qanday qilib mo’ljall olish kerak? Hayot yo’lini – mehnat faoliyatini to’g’ri boshlash uchun qaysi kasbni tanlagan ma’qul? Maqola kasb tanlashning e’tibor berilishi zarur bo’lgan jihatlari va unda Texnologiya fanining ahamiyati yoritib berilgan.*

Kalit so’zlar: *kasb, kasb tanlash, tibbiy ko’rik, kasblar guruhi, Texnologiya fani, qiziqish, mayl, qobiliyat.*

Ibtidoiy jamoada kasb tanlash muammosi bo’lmagan, chunki inson hayoti uchun kerak bo’lgan hamma ishni bajara olgan – ovqat, olov topish, kiyim tikish, o’zini xavf-xatardan himoyalash. Insoniyat jamoalari rivojlangan sari asta-sekin mehnat qilishni o’rganish amalga osha boshladi – oldin dehqonchilik va chorvachilikda, keyinchalik hunarmandchilik va savdo-sotiq sohalari paydo bo’ldi. Moddiy va ma’naviy hayotni rivojlanishi bilan odamlarni faoliyat olib borishlarida qiyinchiliklar kelib chiqqa boshladi. Shu tariqa kasb tushunchasi paydo bo’ldi.

“Kasb” yoki “kasb qilmoq” kabi so’z va tushunchalar arab tilidan kirib kelgan bo’lib, (kasaba) fe’lining o’zagi hisoblanadi. Arab tilidagi “Kasaba” so’zi qo’lga kiritmoq, ishlab topmoq, qozonmoq, biror ishni bajarmoq, qandaydir foydamanfaatga erishmoq, yutuqqa ega bo’lmoq kabi ma’nolarni anglatadi.

Kasb tanlash – har bir inson hayotidagi eng muhim tanlovlardan biridir. Kasb tanlashni ikki xil yo’li mavjud. Birinchisi ko’r-ko’rona turli xil sohalarda ishlab ko’rib kasb tanlash bo’lsa, ikkinchisi esa “sinash va xatolar” yo’li orqali o’sha yagona, insonni o’ziga mos bo’lgan nafaqat daromad olib keluvchi balki shu sohadagi faoliyatidan bahra oluvchi kasbni topishdan iborat hisoblanadi.

O’ziga mos bo’lgan kasbni tanlashning ikkinchi yo’li o’zini o’rganishdan, birinchi navbatda o’zini qiziqishlarini, iqtidori, fikr yuritishini, xotirasini, diqqatini, nerv sistemasini o’ziga xos xususiyatlarini, jismoniy va ma’naviy imkoniyatlarini ya’ni insonni yagona, betakror qiluvchi jihatlari o’rganishdan boshlanadi.

Keyingi bosqich kasb dunyosi bilan tanishish deb nomlanib, bu bosqichda u yoki bu kasb bo’yicha faoliyat yuritishda inson oldiga qo’yilgan talablarni o’rganish hamda ularni o’zining qiziqishi, iqtidori va imkoniyatlari bilan taqqoslash kerak bo’ladi. Shundagina tanlangan kasb mazmun-mohiyatini aniq anglagan bo’lib hisoblanadi.

Kasb tanlashda inson salomatligining o’rni muhim ahamiyatga ega hisoblanadi. Kishining salomatligi ma’lum bir kasb talablariga muvofiq kelish yoki kelmasligini aniqlash – vrachning vazifasidir. Shuning uchun ham ishga yoki

o‘qishga kirayotgan har bir kishi, albatta, tibbiy ko‘rikdan o‘tadi. Lekin ko‘pincha shunday bo‘ladiki, kishi o‘zining nazarida kasb tanlab bo‘lganidan keyin bunday tibbiy ko‘rik amalga oshiriladi. Keyin afsuslanib yoki iztirob chekib yurmaslik uchun o‘z vaqtida vrach bilan maslahatlashib olish muhim ahamiyatga egadir.

Mehnat sharoitini odam organizmiga ko‘rsatadigan ta’siri bo‘yicha kasblarni to‘rt guruhga ajratish mumkin.

Birinchi guruhga mehnat sharoiti maishiy kasblarga yaqin bo‘lgan kasblar kiradi. Misol tariqasida soat ishlab chiqarish, maishiy xizmat ko‘rsatish bilan bog‘liq bo‘lgan kasblarni keltirish mumkin.

Ikkinchi guruh kasblari, masalan, oshpazlik kabi ishlab chiqarish omilining mo‘tadil yoki notekis ta’sir etishi bilan bog‘liq bo‘lgan kasblardir. Bunday kasblar bo‘yicha ishlagan vaqtda organizmga vaqtincha yuqori darajadagi havo harorati, namlik va boshqa shu singari omillar ta’sir ko‘rsatadi. Bu esa tomir urishining tezlashib ketishiga, ter ajralib chiqishining kuchayishiga sabab bo‘ladi. Binobarin, bunday kasblarni faqat termoregulyasiyasi yaxshi bo‘lgan kishilargagina, shuningdek, yurak-tomir tizimida, nafas organlarida kasalligi bo‘lmagan kishilargagina tavsiya etish mumkin.

Uchinchi guruhga har xil noqulay ishlab chiqarish omillarining yig‘indisi xarakterli bo‘lgan kasblar kiradi. To‘qimachi kasbini bunga misol qilib keltirish mumkin. Yuragi, o‘pkasi, eshitish organlari, tayanch harakat apparati kasal bo‘lgan (yoki kasallik alomatlariga moyillik sezilgan), ko‘zi yaxshi ko‘rmaydigan kishilar uchun bu kasb to‘g‘ri kelmaydi.

To‘rtinchi guruh og‘ir va zararli mehnat sharoiti bilan bog‘liq bo‘lgan kasblardan iboratdir. Masalan, elektr payvandchi, po‘lat quyuvchi va boshqalar ana shunday kasblar qatoriga kiradi.

Kasb to‘g‘ri tanlash nafaqat kelajakdagi muvaffaqiyatlarni asosiy garovi, balki uni to‘liq o‘zlashtirish, kelgusidagi faoliyatga garmonik singib ketish, sohaga xos yangi izlanishlarni boshlash, oilaviy muvaffaqiyat demakdir.

Umumiy o‘rta ta’lim maktablari Texnologiya fani Milliy o‘quv dasturiga asosan 1-4, 5-7 va 8-9-sinflarda yo‘nalishlar, bo‘limlar kesimida har bir mavzu bo‘yicha o‘quvchilarga soha oid kasblar o‘rgatiladi:

Texnologiya fani mazmuniga asosan 1-7-sinflar o‘quv dasturiga kiritilgan barcha mavzular mazmuniga oid kasb-hunarlar haqidagi bilimlar o‘quvchilarga o‘rgatilsa, 8-9-sinflarda asosan quyi sinflarda o‘rganilgan kasblar tasnifi va bo‘lajak kasbni to‘g‘ri tanlash uchun kerakli tavsiyalarga oid kompetensiyalar o‘rgatiladi.

Kasb tanlashda shaxsning qiziqishi, mayli va qobiliyatlari muhim ahamiyat kasb etadi. Qiziqish deganda odamning u yoki bu predmetga qaratilgan aktiv bilish faoliyati tushuniladi. Kasb tanlashga nisbatan olganda qiziqishlar bu odamning muayyan mehnat sohasiga ijobiy munosabati, uning bilishga va faoliyat ko‘rsatishga bo‘lgan intilishidir. Qiziqishlar o‘zining mazmuni, ko‘lami, uzoq davom etishi va teranligiga qarab bir-biridan farq qiladi. Qiziqishlarning mazmuni va ko‘lami shaxsning bilim darajasini hamda har narsaga qiziquvchanligini aks

ettiradi. Qiziqishlarning teranligi va uzoq vaqt davom etishi ularning barqarorligini ko’rsatadi. Qiziqishlar o’z taraqqiyoti mobaynida bir nechta bosqichdan o’tadi. Dastlab ular vaqtincha, epizodik xarakterda bo’ladi hamda muayyan bir predmetga nisbatan ijobiy munosabatda namoyon bo’ladi. Bunday qiziqishlar rivojlantirib borilmasa, ular tez orada susayib ketadi yoki mutlaqo so’nadi. U yoki bu predmetning chuqur va muntazam ravishda o’rganib borilishiga, mehnat faoliyatining qiziqqan sohasiga sinchkovlik bilan kirishib ketilishiga qarab qiziqishlar mustahkamlanib, kuchayib borishi va asta-sekin barqaror qiziqishga aylanib qolishi mumkin. Bunday qiziqishlar ko’pincha o’sib, ulg’aya borib, maylga aylanadi.

Mayl – kishining muayan faoliyat bilan shug’ullanishga bo’lgan intilishiga hamda mazkur faoliyat turiga muvofiq keladigan mahorat va malakalarni takomillashtirib, doimiy ravishda o’z bilimini oshirib borish uchun intilishi.

Qobiliyatlar qiziqish va mayllar bilan mahkam bog’liq bo’ladi hamda shaxsning kasbga layoqatini ko’rsatuvchi belgilarning ajralmas qismi hisoblanadi.

Shaxsning biror faoliyat sohasida muvaffaqiyat qozonishiga yordam beradigan har qanday individual psixologik xususiyatni qobiliyat deb hisoblash mumkin. Qobiliyatni faqat bilim va malakalardan iborat deb hisoblab bo’lmaydi. Masalan, agar odam hidlarning bir-biridan farqini yaxshi bilsa va ularni esda saqlab qola olsa, u holda bunday fazilat kimyogar uchun, oshpaz va boshqa shunga o’xshash kasbdagi kishilar uchun juda zarur bo’lgan qobiliyat hisoblanadi. Basharti, kishining xotirasida juda ko’p raqamlar, harflar, so’zlar yoki tashqi alomatlar yaxshi (mustahkam) saqlanib qoladigan bo’lsa, u kishi mana shu o’z xotirasidagi ma’lumotlarni kerak paytda ishlata olsa, u holda bu ham juda zarur fazilat, matematika, dasturchiga, konstruktorga va boshqa shunga o’xshash kasbdagi kishilar uchun zarur bo’lgan qobiliyat hisoblanadi.

Hamma uchun zarur bo’lgan umumiy qobiliyatlar (masalan, ijodkorlikka bo’lgan qobiliyat) yoki juda ko’p kasblar va faoliyat turlari uchun zarur bo’lgan qobiliyatlar (tashkilotchilik qobiliyatlari) ayrim kasblar yoki nisbatan tor doiradagi kasblar uchun muhim hisoblangan maxsus qobiliyatlar bo’ladi. Har qanday kasbda ham umumiy va maxsus qobiliyatlar birga qo’shib kelgan taqdirdagina ishning muvaffaqiyati ta’minlanishi mumkin.

Xo’sh, agar kishida tanlangan kasb uchun zarur qobiliyatlarning hammasi bo’lmasachi? Bunday holda ikki yo’l bo’lishi mumkin: yo tanlangan kasbni o’zgartirish yoxud etishmayotgan yoki kam namoyon bo’lgan qobiliyatlar o’rnini qoplash yo’llarini qidirib ko’rish kerak bo’ladi. Qobiliyatning bo’sh rivojlangan o’rnini qoplash – bu odatdagi va zarur hodisa bo’lib, agar kishi o’z ishi sohasida chindan ham yuksak mahoratni egallashi kerak bo’lsa, qo’shimcha mashg’ulotlar uning hayotida katta o’rinni egallashi kerak.

Maktabda olib boriladigan aktiv o’quv faoliyati sizning har biringizga o’z aqliy qobiliyatingizni va eng avvalo, tafakkur tiniqligini, mantiqan to’g’ri fikrlashni, tafakkurning mustaqil va original bo’lishini, topqirlikni, chuqur mulohaza qilishni, aqliy teranlik va o’ziga tanqidiy munosabatda bo’lishni

rivojlantirish imkonini beradi. Irodaviy sifatlarni, ya’ni: dadillik, qat’iyat, intizomlilik, o’ziga va o’z kuchiga ishonish, o’zini idora qila bilish, og’ir-vazmin bo’lish singari fazilatlarni rivojlantirishga ham harakat qilish kerak. Mana shu sifatlarning hammasi birga qo’shib mehnatga bo’lgan qobiliyatni ta’minlaydi.

Shunday qilib, har bir kishi aniq faoliyat sohasida o’z qiziqishlari, mayllari va qobiliyatlarini shakllantirib hamda rivojlantirib, tanlanadigan kasbga yaxshi tayyorgarlik ko’rib bormog’i kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO’YXATI:

1. Umumiy o’rta ta’limning Milliy o’quv dasturi loyihasi. Toshkent: RTM, 2020.-80 b.
2. Jalolov A. Kasb qanday tanlanadi – T.: 2010.
3. Qo’ysinov O.A., Yakubov J.N., Tohirov O.O. va b. Kasblar haqida ma’lumotnoma. – T.: Delta print MCHJ, 2017.-160 b.
4. Valixanova N.A. Qadriyatlarning o’qituvchi faoliyatidagi uning kasbiy va shaxsiy rivojlanishidagi roli va o’rni. Qo’qon universiteti xabarnomasi, 2023. <https://doi.org/10.54613/ku.v8i8.817>

**RAQAMLI TRANSFORMASIYA MUHITIDA SHAXSGA
YO’NALTIRILGAN PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA
DARSLARNI TASHKIL ETISHNING DIDAKTIK YO’LLARI**

Taylakova Dilnoza Norbekovna

*A.Avloniy nomidagi pedagogik mahorat milliy instituti “Ta’lim
menejmenti” kafedrasi mudiri*

Annotatsiya: Mazkur maqolada raqamli transformasiya muhitida shaxsga yo’naltirilgan pedagogik texnologiyalar asosida darslarni tashkil etishning didaktik yo’llari batafsil ochib berilgan. Darslarni tashkil etishda o’yin texnologiyalarining o’rni, didaktik o’yinlarning asosiy turlari haqida ham yoritib berilgan.

Kalit so’z: Transformasiya, raqamli transformasiya, shaxs, texnologiya, pedagogik texnologiya, didaktika, o’yin, o’yin texnologiyalari

O‘zbekiston respublikasining taraqqiyoti va istiqbolini ta’minlash ta’lim sohasida yuksak o‘zgarishlarni amalga oshirilishi bilan bog‘liq. Bu o‘z navbatida o‘quvchilarga ta’lim-tarbiya berishda hayotiy ko‘nikmalarini shakllantirish, yuksak madaniyatni, ma’naviy etuklikni va keng dunyoqarashni shakllantirishni talab etadi. Ushbu talablar va intilishlar asosida raqamli transformasiya muhitida shaxsga yo’naltirilgan ta’limni tashkil etishda pedagogik shart-sharoitlarning didaktik imkoniyatlaridan samarali foydalanish ta’lim tizimining muhim vazifalaridan biriga aylanmoqda.

Maktab ta’limi tizimini rivojlantirishda raqamli transformasiya muhitida pedagogik texnologiyalarni tatbiq etish jarayonini jadallashtirish bilan ta’lim sifatini yanada yaxshilash masalasi muhimdir. Mazkur vazifalarni amalga oshirish uchun, ta’lim tizimida faoliyat ko‘rsatayotgan pedagog kadrlar zamonaviy pedagogik texnologiya tamoyillari asosida fanlarning o‘quv mashg‘ulotlarini o‘quvchi shaxsining imkoniyatlarini inobatga olgan holda tashkil etishlari talab etiladi.

Ta’lim tizimidagi zamonaviy raqamli texnologiyalar bilan bog‘liq bo‘layotgan o‘zgarishlar nafaqat ilmiy bilimlarning rivojlanishiga, balki ta’limda pedagogik va psixologik bilimlarning takomillashiga ham tez ta’sir ko‘rsatmoqda. [1].

Didaktika ta’lim usullari muammosini ham qamrab oladi. O‘qituvchi biror fan bo‘yicha o‘quvchilarning tizimli bilim olishini ta’minlash maqsadi sari intilar ekan, ma’lum ishlarning bajarilish namunasini ko‘rsatadi. Ayni vaqtda, u ta’limning barcha bosqichlarida o‘quvchining faolligi va mustaqilligini ta’minlaydi. O‘quvchilar o‘qituvchi rahbarligida tajriba va kuzatuvlari asosida yangi bilimlarni o‘zlashtiradi.

Pedagogik texnologiyaning didaktik asosi uning ta’lim-tarbiya qoida va tamoyillariga muvofiqligini belgilaydi.

“Didaktika (ta’lim nazariyasi: yunoncha “didaktikos” o’rgatuvchi, “didasko” esa o’rganuvchi) ta’limning nazariy jihatlarini (ta’lim jarayonining mohiyati, tamoyillari, qonuniyatlari, o’qituvchi va o’quvchi faoliyati mazmuni, ta’lim maqsadi, shakl, metod, vositalari, natijasi, ta’lim jarayonini takomillashtirish yo’llari va hokazo muammolarini o’rganuvchi fan” [2].

“Bu tushunchani buyuk chex pedagogi Yan Amoc Komenckiy (1592-1670 yillar) “Buyuk didaktika” (1657 yil) nomli mashhur asarida tilga oladi. Ayni o’rinda pedagog “didaktika bu faqat ta’limgina emas, balki tarbiyalash ham” ekanligini alohida qayd etadi” [3].

Komenskiyning ta’kidlashicha, bilim davomli mashqda va amalda mustahkam o’rin olsa, istagan vaqtda o’quvchilar uni eslay olsa va bayon etsa, undan foydalana olsa, u to’liq va xaqiqiy bilim xisoblanadi. [3].

Komenskiy o’z didaktik ta’limotida ta’limning amaliyot bilan aloqada bo’lishini chuqur asoslash bilan birga, o’qitish jarayonining tuzilishi va bosqichlarini xam belgiladi. Ular:

- sezish orqali qabul qilish;
- tushuntirish;
- mashqdan iborat.

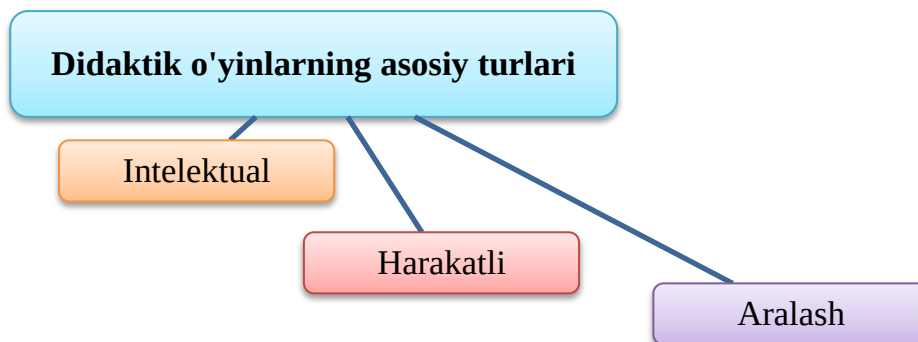
O’qitishning birinchi bosqichida — tashqi sezish (ko’rish, eshitish, sezish, dilbarlik) xizmat qiladi;

ikkinchi bosqichida — aql, idrok – narsani puxta egallash;

uchinchi bosqichda xotira, ya’ni barcha yaxshi narsani o’zlashtirish, tip — tushunchalarni aytib berish, qo’l — kerakli narsani ko’rsatish.

Didaktik o’yinlarga izoh beradigan bo’lsak, o’quvchilar bilan maxsus ta’limiy o’yinlar shaklida mashq qilish usulida o’quvchining bilim doirasini rivojlantirishga qaratilgan bo’lib, ularni ham o’yin, ham ta’lim vositasi sifatida qo’llasak bo’ladi. Bunday o’yin jarayonida ta’lim oluvchi barcha aqliy jarayonlarni rivojlantiradi va individual xususiyatlarini shakllantiradi.

O’yinli texnologiyalari, shuningdek, o’quvchilarning ijodiy qobiliyati va kreativ tafakkurini o’stiradi.

1-rasm. Didaktik o’yinlarning asosiy turlari

O’yinli texnologiyalarni umumta’lim maktablarda shaxsga yo’naltirilgan ta’limdan foydalanish mexanizmini sifatida ko’rib chiqamiz.

Umumiy oʻrta taʼlim muassasa oʻquvchilarida bilim oʻzlashtirishga boʻlgan ishtiyoqni shakllantirish va rivojlantirishda dars jarayonida tashkil qilinadigan taʼlimiy oʻyinlar salmoqli oʻrin egallaydi. Dars jarayonida tashkil etiladigan oʻyinlardan muayyan taʼlimiy maqsad nazarda tutiladi.

Oʻyinining eng muhim ahamiyati ham ana shundadir. Taʼlimiy oʻyinlar oʻqitish vazifasiga xizmat qiladi va qiziqarli, maroqli, tushunarli darajada olib boriladi.

Ularda oʻyinda gʻolib chiqish maqsadi ustunlik qiladi. Shuning uchun har bir oʻyin shartini jon-dili bilan bajarishga harakat qiladilar. Taʼlim jarayonini ham oʻyinlardan foydalanib tashkil qilish bolaga oʻyin olamida yurishga imkon berilganday boʻladi. Bu oʻyin oʻquvchi kuchi etadigan darajada tashkil qilinsa, ularda didaktik topshiriqlarni bajarishga boʻlgan qiziqishi orta boradi. Taʼlimiy oʻyin topshiriqlari asta-sekin koʻpaytirilib, murakkablashtirilib borilsagina oʻquvchi uni oʻyin tarzida qabul qiladi. Taʼlimiy oʻyinlar bolaning his-tyygʻusiga taʼsir etib, unda oʻqishga ijobiy munosabat va qiziqish xislatini tarkib toptiradi.

Didaktik oʻyinlar oʻquvchini izlanishga, ijodiy faoliyat koʻrsatishga, oʻrganilayotgan til hodisalarining mohiyatini aniqlab, hukm va xulosalar chiqarishga undaydi.

Raqamli transformasiya muhitida shaxsga yoʻnaltirilgan pedagogik texnologiyalar asosida darslarni tashkil etishning didaktik yoʻllari va ularga boʻlgan shart-sharoitlarning yaratilishi oʻquvchilarda idrok, sezgi, xotira, tafakkur, nutqni rivojlantirishga yordam berish orqali ularni maʼnaviy-axloqiy, aqliy, jismoniy va estetik jihatdan tarbiyalashga xizmat qilishi, tezkorlik, sezgirlik, topqirlik, xushyorlik, qatʼiyatlik, bilimdonlik, mustaqillik, tadbirkorlik, ijodkorlik kabi ijodiy sifatlarni tarbiyalashda dasturi amal boʻlib xizmat qiladi.

FOYDALANGAN ADABIYOTLAR ROʻYXATI:

1. S.S.Jumanazarov. "Raqamli transformatsiya sharoitida tinglovchilarning raqamli savodxonligini shallantirish masalalari", "Ilgʻor xorijiy tajribalar asosida boʻlajak oʻqituvchilarda kasbiy kompetensiyalarni rivojlantirishning pedagogik strategiyalari: muammolar va yechimlar" mavzusidagi respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi. T.N.Qori Niyoziy nomidagi Oʻzbekiston pedagogika fanlari ilmiy tadqiqot instituti. 2024-yil 19-fevral.

2. Коменский Я.А. Избранные педагогические сочинения. Педагогика, 1982.

3. Каменский Я.А. Учитель учителей («Материнская школа», «Великая дидактика» и др. произв. с сокращ.). М.: Карапуз, 2009

4. Д.Н.Тайлакова Личностно-ориентированное образование в педагогике как актуальный вопрос International Journal of Formal Education Journal. Volume: 11 | Issue: 3| Nov-2024 | IF- 7.6| ISSN: 2720 – 68474/.

РАҚАМЛИ ТРАНСФОРМАТСИЯ ШАРОИТИДА ТАРБИЯ ФАНИ ЎҚИТУВЧИЛАРИНИ РАҚАМЛИ КОМПЕТЕНТЛИГИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ МАСАЛАЛАРИ

Жуманазаров Сирожиддин Салайдинович

*А.Авлоний номидаги педагогик маҳорат миллий институти доценти,
т.ф.н.*

***Аннотация.** Ушбу мақолада таълимнинг рақамли трансформатсияси шароитида тарбия фани ўқитувчиларини рақамли компетентлигини ривожлантириш масалалари қаралган*

***Калит сўзлар:** рақамли технологиялар, рақамли трансформатсия, рақамли педагогика, рақамли дидактика*

Ҳозирги глобаллашув шароитида умумий ўрта таълим мактабларининг тарбия фани ўқитувчиларини узлуксиз касбий ривожлантириш курсларида рақамли компетентлигини ривожлантириш муҳим масалалардан бири ҳисобланади. Чунки, ҳозирги киберижтимоийлашув жараёнида ёшлар ўртасида турли салбий ҳолатларнинг, жумладан мактаб ўқувчилари орасида тажовузкорлик, интизомсизлик, зиддият, ўзини тута олмаслик каби хулқ-атвор хусусиятларининг йил сайин кўпайиб, уларда кескин ўсиши кузатишмоқда.

Юқоридагиларга асосан мактаб ўқитувчиларини, шу жумладан “Тарбия” фани ўқитувчиларини узлуксиз касбий ривожлантириш курсларида рақамли компетентлигини ривожлантириш муҳим аҳамият касб этади.

Педагогнинг рақамли компетентлиги-бу педагогнинг ўз касбий фаолиятида рақамли технологиялардан самарали фойдаланиш қобилиятидир. Ўқитувчилар учун бу нафақат компьютер ва интернетдан фойдаланиш, балки рақамли муҳитда турли рақамли воситалар ёрдамида дарс материалларини ишлаб чиқиш, уларни таҳлил қилиш ва таълим жараёнида самарали жорий этишни ҳам ўз ичига олади.

Рақамли компетентлик-ўқитувчининг ўз касбий фаолиятида ахборот-коммуникатсия технологияларидан мустақил ва масъулиятли фойдаланишга тайёрлиги ва қобилияти [1].

Илмий адабиётларда рақамли компетентлик ахборотлашган жамиятда инсоннинг ҳаётий фаолиятини белгиловчи мураккаб ҳодиса сифатида қаралади [2]

Узлуксиз касбий ривожланиш курсининг тарбия фани ўқитувчилари билан олиб борилган ўқув машғулотлари, кузатувлар ва уларнинг курсни ўзлаштириш натижалари шуни кўрсатадики, мазкур фан ўқитувчиларининг рақамли компетентлиги етарли даражада эмаслиги маълум бўлди.

Тарбия фани ўқитувчиларининг баъзиларида таълим жараёнида рақамли ресурслардан фаол фойдаланиш, ўрганиш учун мавжуд рақамли

ресурсларни мустақил топа олиш ва уларни баҳолай олишлари ҳамда ўзларига мос бўлган ресурсларни ярата олишлари каби кўникмаларга эга эканликлари маълум бўлди. Шунингдек, баъзиларида рақамли ресурслардан ўз касбий фаолиятида самарали фойдалана олмасликлари ҳам маълум бўлди.

Мазкур муаммоларни бартараф этиш ҳамда умумий ўрта таълим мактабларининг тарбия фани ўқитувчиларини рақамли компетентлиги ривожлантириш мақсадида ўқув дастурларига қуйидагича мавзулар киритилди:

Рақамли технология тушунчаси. Таълимни рақамлаштиришнинг мақсад ва вазифалари. Рақамли таълимнинг асосий воситалари. Мобиллик ва ҳар жойда таълим олиш имкониятлари. Таълимда рақамли трансформатсиянинг афзалликлари. Умумий ўрта таълимнинг педагогик дастурий воситалари. Замонавий педагогик дастурий воситалар ва улардан дарс жараёнида самарали фойдаланиш. Виртуал лаборатория ва симуляциялар ҳамда уларнинг имкониятлари. Рақамли таълим ресурсларининг асосий турлари. Таълимни бошқариш тизимлари. Оммавий очик онлайн курслар. Рақамли таълим ресурсларининг афзалликлари. Сунъий интеллект тушунчаси. Ўзбекистонда сунъий интеллект тараққиёти. Таълимда сунъий интеллект технологиялари ва улардан фойдаланиш методикаси. Фанни ўқитишга доир таълим платформалари. Таълимда платформаларининг ўрни ва улардан самарали фойдаланиш методикаси. Фанга оид дидактик воситалар, ўқув-методик материал ва ресурслар ва улардан дарс жараёнида фойдаланиш. Фанни ўқитишда иммерсив технологиялар. Иммерсив таълим тушунчаси. Дарсларда иммерсив таълим технологиялари. ВР ва АР технологиялари. Виртуал муҳокама. АР орқали мулоқот. ХР (Кенгайтирилган Реаллик) технологияси. Виртуал конференциялар. Виртуал мулоқот майдончаларини яратиш.

Хулоса сифатида шуни айтиш мумкинки, таълимда рақамли трансформатсия жараёнида тарбия фани ўқитувчиларнинг рақамли компетентлигини шакллантириш ва бу борада олиб борилиши керак бўлган илмий ёндашувлар алоҳида мазмун моҳиятга эга. Юқорида келтирилган таҳлиллар ва ечимлар педагоглари рақамли компетентлигини шакллантириш учун ташкил этиладиган узлуксиз касбий ривожлантириш курсларининг ўқув дастурларини шакллантиришда муҳим рол ўйнайди.

АДАБИЁТЛАР:

1. Мельничук Н.Г. Формирование ИКТ-компетенции педагога// Образовательная социальная сеть.URL: <http://nsportal.ru/shkola/administrirvanieshkoly/library/2014/04/06/formirovanie-ikt-kompetentsiy-pedagoga> (дата обращения: 08.06.2022).

2. Н.В.Носкова, Л.А.Петрова Цифровая компетентность современного педагога: от теории к инновационной практике // <https://cyberleninka.ru/article/n/tsifrovaya-kompetentnost-sovremennogo-pedagoga-ot-teorii-k-innovatsionnoy-praktike>

RAQAMLI TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA TA’LIM VA KASBIY MAHORAT RIVOJI

Nizamova Mohidil Maxmud qizi

*Jahon iqtisodiyoti va Diplomatika universiteti tayanch doktoranti, O‘zbekiston
davlat jahon tillari universiteti, Siyosiy fanlar kafedrasi o‘qituvchi-stajyori*

Murodov Nodirbek Oybek o‘g‘li

*Qori Niyoziy nomli Tarbiya pedagogikasi milliy instituti tayanch doktoranti,
O‘zbekiston “Milliy tiklanish” demokratik partiyasining Markaziy Kengashi
Ijroiya qo‘mitasi devoni, Yoshlarning ijtimoiy-siyosiy faolligini oshirish masalalari
bo‘limi bosh mutaxassisi, O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Qonunchilik
palatasi huzuridagi Yoshlar parlamenti raisi o‘rinbosari*

Annotatsiya: Mazkur maqolada raqamli transformatsiya davrida ta’lim va kasbiy mahorat rivojlanishining o‘ziga xos xususiyatlari tahlil qilinadi. Raqamli texnologiyalarning ta’lim jarayonidagi roli, ularning kasbiy yo‘naltirishdagi ahamiyati va innovatsion yondashuvlar orqali kasbga yo‘naltirish imkoniyatlari ko‘rib chiqiladi. Shuningdek, raqamli kompetensiyalarni rivojlantirish, kelajakda talab yuqori bo‘lgan kasblarga yo‘naltirish va zamonaviy texnologiyalardan foydalanishning samarali usullari haqida fikr yuritiladi. Maqolada raqamli ta’lim vositalaridan foydalanish bo‘yicha ilg‘or tajribalar va xalqaro amaliyot tahliliga alohida e’tibor qaratilgan.

Kalit so‘zlar: Raqamli transformatsiya, kasbiy mahorat, raqamli ta’lim, kasbga yo‘naltirish, innovatsion yondashuvlar, raqamli kompetensiyalar, zamonaviy texnologiyalar, kelajak kasblari, ta’lim jarayoni, xalqaro tajriba.

Kirish Bugungi kunda raqamli transformatsiya global jarayonlarning ajralmas qismiga aylangan bo‘lib, ta’lim tizimi ham ushbu o‘zgarishlardan chetda qolayotgani yo‘q. Raqamli texnologiyalar nafaqat ta’lim jarayonini tashkil etishning yangi shakllarini taklif qilmoqda, balki kasbiy mahorat va kompetensiyalarni rivojlantirishda ham muhim rol o‘ynamoqda. Zamonaviy jamiyatning yuqori darajadagi texnologiyalarga bo‘lgan talabi ta’lim jarayonida innovatsion yondashuvlarni qo‘llashni taqozo etmoqda.

Raqamli muhitning jadal rivojlanishi talabalardan yangi ko‘nikma va bilimlarni egallashni talab qilmoqda. Bu holat ta’lim jarayonini nafaqat raqamli vositalar bilan boyitishni, balki ularning yordamida talabalarga kasb tanlashda yo‘l-yo‘riq ko‘rsatishni ham dolzarb masalalardan biriga aylantiradi. Shu sababli, kasbiy yo‘naltirishning zamonaviy tendensiyalari va innovatsion yondashuvlarini o‘rganish zarurati oshib bormoqda.

Mavzuni o‘rganish davomida raqamli ta’lim vositalarining o‘quv jarayonidagi ahamiyati, xalqaro va mahalliy tajribalardan foydalanish imkoniyatlari hamda kelajak kasblari uchun tayyorlov jarayonlarining o‘ziga xos jihatlari muhokama qilinadi.

Muhokama va natijalar aqamli transformatsiya sharoitida ta’lim va kasbiy yo’naltirish bo’yicha olib borilgan tadqiqotlar va muhokamalar zamonaviy ta’limning rivojlanish yo’nalishlarini aniqlashga yordam beradi. Xususan, quyidagi jihatlar dolzarb muammolar sifatida muhokama qilinmoqda:

Muhokamalar davomida onlayn platformalar, masofaviy ta’lim tizimlari va raqamli laboratoriyalarning ta’lim jarayonidagi rolga katta e’tibor qaratilmoqda. Ushbu texnologiyalar o’quvchilarga zamonaviy bilimlarni kengroq va tezroq egallash imkonini bermoqda. Ayniqsa, pandemiya sharoitida masofaviy ta’limning o’rnini mustahkamlash masalasi ko’tarilgan.

Raqamli transformatsiya sharoitida kasbiy yo’naltirishda sun’iy intellekt, tahliliy vositalar va katta ma’lumotlar (big data) texnologiyalaridan foydalanishning samaradorligi muhokama qilingan. Ushbu yondashuvlar talabalarni qobiliyatlariga mos ravishda yo’naltirishda yangi imkoniyatlar ochmoqda. [1, P.78-85]

Zamonaviy dunyoda talab qilinayotgan raqamli ko’nikmalarni shakllantirish muhim masala sifatida ta’kidlangan. Muhokamalarda kelajak kasblari uchun raqamli texnologiyalar bilan ishlash qobiliyati, muammolarni tahlil qilish va innovatsion fikrlash asosiy kompetensiyalar sifatida ajratilgan.

Xalqaro tajribalarni mahalliy sharoitga moslashtirish bo’yicha muhokamalar qiziqarli xulosalarga olib kelgan. Raqamli ta’limni rivojlantirishda rivojlangan davlatlarning tajribasi va texnologiyalari asosida milliy dasturlarni takomillashtirish yo’llari ko’rib chiqilgan.

Ta’lim tizimi dinamik ravishda rivojlanayotgan bozor talablariga moslashishi kerakligi ta’kidlanmoqda. Muhokamalarda o’quv dasturlarining raqamli komponentlar bilan boyitilishi va ularni kasb tanlash jarayoniga moslashtirish yo’nalishlari ko’rib chiqilgan. Bugungi kunda raqamli texnologiyalarning rivojlanishi rivojlangan mamlakatlarda standartlashtirilgan mahsulotlarni ommaviy ishlab chiqarishdan ommaviy foydalanish mumkin bo’lgan moslashtirilgan mahsulotlarni moslashuvchan ishlab chiqarishga o’tishga olib keldi. Shu bilan birga, ta’lim sohasida o’quv jarayonini natijaga yo’naltirilgan va o’quvchiga yo’naltirilgan tashkil etishga o’tish bo’yicha ishlar boshlandi. [2, P.50-62.] Har bir talaba puxta tabiatshunoslik va gumanitar tayyorgarlikdan o’tadi va zamonaviy kompetensiyalarni rivojlantiradi. O’quv jarayonida yuzaga keladigan muammolar bilan bog’liq vaziyat asta-sekin va hali to’liq emas, balki hal qilinmoqda, lekin bu eng muhimi emas, balki raqamli transformatsiya davrida turli xil ta’lim shakllarini rivojlantirish va o’zlashtirishni davom ettirish kerak; o’quv jarayonida raqamli texnologiyalardan faol foydalanish, bugungi kunda raqamli texnologiyalarning o’quv jarayonidagi o’rni va roli haqidagi g’oya yana bir bor oydinlashdi. Ular o’qishdan orqada qolmasdan ta’limni o’zgartirish va o’quv jarayonini shaxsiylashtirilgan tashkil etishga o’tish vositasi sifatida ko’rila boshlandi. Ularni tarqatish bo’yicha o’zgaruvchan kutishlar va ulardan foydalanish istiqbollari muhokama qilinadi. Ta’limni axborotlashtirishning

markaziy masalalaridan biri o‘quvchilarning axborot-kommunikatsiya kompetentsiyasini shakllantirishdir. [3, P.120-130.]

Raqamli texnologiyalarni innovatsion joriy etish orqali o‘qitish amaliyotini barcha bosqichlarda o‘zgartirish an’anaviy ta’limning sezilarli yaxshilanishiga va sifat jihatidan yangi natijalarni shakllantirishga, har bir talaba salohiyatini rivojlantirishga olib kelishi mumkin. Aynan mana shunday transformatsiyalar ta’limning raqamli transformatsiyasining ajralmas qismi hisoblanadi. [4, P.113-120.] Shunday qilib, raqamli texnologiyalardan foydalanish va ulardan o‘quv jarayonida faol foydalanish jadal sur’atlar bilan kengayib borayotganiga qaramay, ular bilan to‘yingan muhitda murakkab muammolarni muvaffaqiyatli hal qila oladiganlar soni o‘qitilganlarning faqat kichik qismini tashkil etadi, ammo so‘nggi paytlarda yillar davomida ularning soni ortib bormoqda. Ta’lim tizimi ishini shunday o‘zgartirish kerakki, ta’lim muassasalari bitiruvchilarining umumiy savodxonligi va nostandart masalalarni echish qobiliyati zamonaviy intellektual kompyuter tizimlarinikidan yuqori bo‘lsin.

XULOSA

Raqamli transformatsiya sharoitida ta’lim va kasbiy mahorat rivoji sohasidagi yuksalishlar jamiyatni zamonaviy va raqamli iqtisodiyotga tayyorlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Bugungi kunda ta’lim tizimi va kasbiy yo‘naltirish jarayonlari raqamli texnologiyalar yordamida yanada samarali va moslashuvchan bo‘lib, ta’lim oluvchilar uchun yangi imkoniyatlar yaratmoqda. Raqamli asrda ta’limni modernizatsiya qilish, raqamli kompetensiyalarni rivojlantirish va kasbiy yo‘naltirishni shaxsiylashtirish muhim vazifalarga aylangan.

Raqamli transformatsiya orqali ta’lim tizimining global miqyosda integratsiyasi, o‘quvchilarga innovatsion texnologiyalarni o‘zlashtirish va ularni amaliyotga tadbiq etish imkonini berdi. Ta’lim tizimi va kasbiy yo‘naltirish bo‘yicha ilg‘or xalqaro tajribalar, ayniqsa, sun‘iy intellekt, katta ma’lumotlar va masofaviy ta’lim kabi texnologiyalar bilan birgalikda milliy amaliyotga integratsiya qilinmoqda.

Shu bilan birga, raqamli transformatsiya ta’lim jarayonining samaradorligini oshirishi bilan birga, yangi chaqiruvlar va muammolarni ham yuzaga keltiradi. Bularning ichida raqamli bo‘shliqlar, ta’limga teng imkoniyatlar yaratish va raqamli kompetensiyalarni kengaytirish masalalari dolzarbdir.

Umuman olganda, raqamli transformatsiya ta’lim va kasbiy yo‘naltirish sohasida innovatsiyalarni kiritishda, yangi bilim va ko‘nikmalarni egallashda muhim omil bo‘lib, ta’lim tizimini zamonaviy talablarga moslashtirishga yordam beradi. Bu jarayon nafaqat ta’lim oluvchilarning rivojlanishiga, balki jamiyatning umumiy taraqqiyotiga ham hissa qo‘shadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Schwab K., The Fourth Industrial Revolution. Geneva: World Economic Forum., 2016. – P.78-85.
2. Bates T., Teaching in a Digital Age: Guidelines for Designing Teaching and Learning., 2019. – P.120-130.

O‘QUVCHILARNI KASBGA YO‘NALTIRIB O‘QITISHNING DOLZARB MASALALARI

Nosirova Robiyaxon Abdusamad qizi

Marg‘ilon Abu Ali Ibn Sino nomidagi jamoat salomatligi texnikumi o‘qituvchisi

Bugungi kunda kasb-hunarga yo‘naltirish sohasida mavjud bo‘lgan ilmiy xulosalar va tavsiyalar hamda umumiy o‘rta ta‘lim maktablari o‘quvchilarini kasb-hunarga yo‘naltirish, xususan, kasblar olami bilan tanishtirish usullarini yangilash zarurati yuzaga kelmoqda. Atrofimizdagi dunyo har qachongidan ham o‘zgaruvchan va dinamik bo‘lsa, kasblar dunyosi uning barcha iqtisodiy, ijtimoiy va hatto siyosiy o‘zgarishlarini aks ettiradi va uning shaxsga bo‘lgan talablari doimiy ravishda o‘zgarib turadi, tabiiyki, maktab o‘quvchilarini kasbga yo‘naltirish muammolari yanada keskinlashadi. O‘quvchilarni kasb-hunarga yo‘naltirish tizimi kasbiy targ‘ibot va tashviqotni o‘z ichiga olgan kasbiy ma‘rifat, kasbga bo‘lgan shaxsiy qiziqish va qobiliyatlarining birlamchi kasbiy tashxisi, kasb tanlashda mutaxassislar tomonidan individual, guruhviy yordam ko‘rsatishga qaratilgan kasbiy maslahatlar, ishlab chiqarish amaliyoti jarayonida amalga oshiriluvchi ijtimoiy-kasbiy moslashuv jarayonidir.

Yunesko tashkilotining xalqaro lug‘atida kasbga yo‘naltirish tushunchasiga quyidagicha tarif beriladi: kasb-hunarga yo‘naltirish - har qanday yoshdagi odamlarga ular uchun mazmunli bo‘lgan ta‘lim, o‘qitish va kasbiy tanlovlarni amalga oshirish, o‘z martabalarini egallash va boshqarishda yordam beradigan xizmatlarni tavsiflaydi. Bu odamlarga o‘z ambitsiyalari, qiziqishlari, malakalari, ko‘nikmalari va iste’dodlari haqida fikr yuritishga va bu bilimlarni hayotda va ishda kim bo‘lishlari mumkinligi bilan bog‘lashga yordam beradi.[1]

Kasb-bu jamiyat uchun zarur bo‘lgan, ijtimoiy mehnat taqsimoti natijasida chegaralangan, insondan jismoniy, aqliy, ma‘naviy kuch talab etuvchi va sarflangan kuch evaziga insonga mavjud bo‘lish hamda rivojlanish imkonini beruvchi faoliyat sohasidir, masalan, o‘qituvchi, shifokor, injener, dizayner va hokazo. Mutaxassislik esa bitta kasb ichida tor doiradagi faoliyat turidir.

Kasb-hunarga yo‘l kasb tanlashdan boshlanadi, undan keyin kasbiy ta‘lim va kasb tanlash va tayyorgarlikka mos keladigan ishga joylashish. Kasb tanlashda yordam berish, ayniqsa ijtimoiy boshlang‘ich bosqichida, kasbga yo‘naltirish institutining asosiy vazifasi bo‘lib, uning yakuniy maqsadi milliy iqtisodiyot manfaatlarida shaxsning eng to‘liq kasbiy o‘zini o‘zi anglashini ta‘minlashdir. Kasbga yo‘naltirish tizimining samaradorligini yanada oshirish bo‘yicha takliflar ishlab chiqish uchun kasbga yo‘naltirish tizimining genezislarini ko‘rib chiqish zarur ko‘rinadi.

Har bir jamiyatning kelajagi uning ajralmas qismi va hayotiy zarurati bo‘lgan ta‘lim tizimining qay darajada rivojlanganligi bilan belgilanadi. Bugungi kunda yosh avlodning har tomonlama etuk, bilimli, yuksak ma‘naviyatli, barkamol shaxslar bo‘lib etishishini ta‘minlash yo‘lida amalga oshirilayotgan ulkan bunyodkorlik ishlarining eng asosiy bo‘g‘ini sifatida maktab o‘quvchilarini kasbga yo‘naltirish orqali mustaqil hayotga tayyorlash xalq ta‘limi tizimi oldida turgan

muhim chora-tadbirlardan biri hisoblanadi. Kasb tanlash maktab bitiruvchilari hayotidagi muhim va mas’uliyatli bosqich bo’lib, kasbiy faoliyat sohasini aniqlash ijtimoiy doira, turmush tarzi, mehnat muhiti va boshqalar bo’yicha inson kelajagini belgilab beruvchi asosiy omillardan biri. Kasbga yo’naltirish ishlari o’quvchilarni o’zini-o’zi anglashga va kasbiy rivojlantirishga qaratilgan pedagogik faoliyat bo’lib, hozirgi va kelajakning o’zaro ta’sirini ta’minlashga qaratilgan chora-tadbirlar majmuidir. Kasbga yo’naltirish ishlarini to’g’ri tashkil etishda fan o’qituvchilaridan nafaqat o’quvchining qobiliyati, iqtidori va xarakter xususiyatlarini bilish, balki pedagogik mahorati, dunyoqarashi, yo’qolib borayotgan, mavjud va kelajak kasblari, mehnat bozori ehtiyojlari to’g’risidagi bilimlari talab etiladi.[2]

O’zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2021-yil 30-dekabrda “Umumiy o’rta ta’lim muassasalarining 10-11-sinflari o’quvchilarini kasb-hunarga tayyorlash chora-tadbirlari to’g’risida”gi 729-son qarorida o’quvchilarni kasb-hunarga yo’naltirib o’qitishning huquqiy asoslari, o’qitish vaqti, tartibi va boshqa meyoriy talablari keltirilgan.

Shuningdek O’zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 16-oktabrdagi “Kasbiy ta’limda malakali kadrlar tayyorlash tizimini yanda takomillashtirish va xalqaro ta’lim dasturlarini joriy qilish chora-tadbirlari to’g’risida”gi 158-son farmonining asosiy yo’nalishlari qatoriga: Kasbiy ta’lim sohasida zamonaviy boshqaruv tizimini joriy qilish, o’rta bo’g’in kadrlarini tayyorlash jarayonlariga manfaatdor vazirlik va idoralarni keng jalb qilish, ularning ta’lim tashkilotlari bilan hamkorligini kuchaytirish; Kasbiy ta’lim tashkilotlari turlarini maqbullashtirish, hamda kasbiy ta’limning barcha darajalari bo’yicha kadrlar tayyorlaydigan yagona ko’p tarmoqli o’quv muassasalari tizimini joriy qilish;[3]

masalalarining kiritilishi yoshlarni kasbga yo’naltirishda vazirliklar, mas’ul tashkilotlar o’rtasidagi hamkorlik aloqalarini yanada rivojlantirish, o’quvchilarni kasbga yo’naltirish, ularning shaxsiy qobiliyatlaridan kelib chiqib mustaqil kasb tanlash ko’nikmalarini rivojlantirish shuningdek tanlagan kasbi bo’yicha kasbiy ta’lim muassasalarida ta’lim olishni davom ettirishiga zaruriy sharoitlarni yaratishni ko’zda tutadi.

Moskva davlat universiteti professori N.S.Pryaznikovning so’zlariga ko’ra, kasbga yo’naltirish paytida bolaning individual qobiliyatlarini hisobga olish tobora muhim ahamiyat kasb etib bormoqda. Bu shaxsning mustaqil bo’lishga ichki tayyorligini va eng muhim daqiqalardan biri bo’lgan hayotiy va kasbiy rivojlanishning ko’plab variantlaridan birini ongli ravishda tanlashni anglatadi. Chunki tanlagan kasb insonning bir umrlik hamrohidir.[4]

Ko’plab so’rovlar va tadqiqotlar natijalariga ko’ra, 9-11-sinf bitiruvchilarining 70 foizdan ortiq qismi real ehtiyojlar va mehnat bozorida kasblarga mavjud bo’lgan talab to’g’risida deyarli ma’lumotga ega emaslar. Bu esa ularni kelgusi hayoti kasbni tasodifiy tanlash bilan davom etadi. Ideal vaziyatda o’smir yoki o’spirin faol bo’lishi, mehnat bozoridagi vaziyatga tezda moslasha

olishi, turli kasblarda muvaffaqiyatli harakat qilishi va uning shaxsiy fazilatlarini tanlangan mutaxassislikka qanchalik mos kelishini aniqlay olishi kerak. O’rta maktab o’quvchilari avvalo o’zlari shaxsiy xulosalari asosida yoki ta’lim muassasasidagi kasbga yo’naltiruvchi psixologlar yordamida, ayrim hollarda otalar va do’stlarning professional bo’lmagan yordamiga tayangan holda kasb tanlashadi.[5]

Uzoq vaqt davomida kasbga yo’naltirish muammolari faqat mavjud kasbiy muhit nuqtai nazaridan o’rganilib, mujassamlanib, o’quvchining shaxsiyati, davlat yoki jamiyatning mehnat bozoridagi mavjud ijtimoiy buyurtmasi kabi muhim tomonlarni chetga surib qo’ydi. Insonning xohish-istaklari va qobiliyatlarini hisobga olmagan holda mavhum yondashuvlar bugungi kun yoshlarida kasbga yo’naltirish va kasb tanlashda yakdil fikrlay olmaslikdek achinarli oqibatlariga olib keldi. Yuqoridagi fikrlar asosida quyidagilarni maktab o’quvchilarini kasbga yo’naltirishning dolzarb muammolari deb hisoblashimiz mumkin:

O’quvchilarda kasb tanlashga nisbatan aniqlash qobiliyatlari, shaxsiy moyillik va qobiliyatning etishmasligi; Zamonaviy kasblarda kelajakda rivojlanish istiqbollari aniqlash va baholash qiyinligi; Maktab bitiruvchilari tanlayotgan kasblarga yildan-yilga qo’yiladigan talablarning ortishi; Ta’lim oluvchilar uchun kasb tanlashda qo’shimcha xizmatlar etishmayotganligi; Turli mutaxassisliklar, mehnat bozori, uning talablari va ehtiyojlari bilan tanishish uchun doimiy, keng tarqalgan dasturning mavjud emasligi.

Maktab bitiruvchilarining kasbga yo’naltirish samaradorligini o’spirinlarning subyektiv istaklari va pozitsiyalarini yangilash, ularni shaxsni rivojlantirish uchun muhim bo’lgan faoliyatga faol kiritish va qiziqadigan kasblarning shaxsiy tanlovini rag’batlantirish orqali oshirish mumkin. Mavzu doirasida atroflicha yuritilgan fikrlar, keltirilgan muammolardan xulosa qiladigan bo’lsak: umumta’lim fanlari darslarida, turli ma’naviy-marifiy tadbirlarda kasbga yo’naltirishga oid bilimlar, g’oya hamda takliflar mazmunini muntazam singdirib borish; malakali mutaxassislar bilan seminar shaklidagi kechalar tashkil etish; professional ta’lim muassasalari bilan faol hamkorlikni ta’minlash, ochiq eshiklar kuni tartibida ijodiy uchrashuvlar o’tkazish;

orqali maktab o’quvchilarining kasbiy xabardorligini oshirish o’quvchilarni kasbga yo’naltirishni tashkil etishdagi asosiy vazifalarimiz deb bilaman.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO’YXATI:

1. [https://unevoc.unesco.org/home/tvetipedia+glossary=Vocational+ guidanc](https://unevoc.unesco.org/home/tvetipedia+glossary=Vocational+guidanc)
2. Хайдаров И.А. Профессиональная ориентатсия и подготовка выпускников школ к осознанному выбору профессии. – Ташкент. Сборник статей. 15.02.2012. Электронный ресурс. <http://uz.denemetr.com/docs/768/index-33863-1.html>
3. O’zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 16-oktyabrdagi “Kasbiy ta’limda malakali kadrlar tayyorlash tizimini yanda takomillashtirish va xalqaro ta’lim dasturlarini joriy qilish chora-tadbirlari to’g’risida”gi 158-son farmoni.

**RAQAMLI TA’LIM MUHITIDA BOSHLANG’ICH SINFI
O’QUVCHILARINING UMUMMADANIY KOMPETENSIYASINI
SHAKLLANTIRISH**

Qodirova Xalimaxon Nurmuxammad qizi

Nizomiy nomidagi TDPU v/b dotsenti, PhD

Usmonova Mohichexra Anvarjon qizi

*Nizomiy nomidagi TDPU “Ta’lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
(boshlang’ich ta’lim)” mutaxassisligi I- bosqich magistri*

Bugungi kunda raqamli texnologiyalar hayotimizning barcha jabhalariga ta’sir ko’rsatmoqda. Ta’lim tizimi ham bu o’zgarishlarga befarq qolmay, raqamli transformatsiya jarayonlarini amalga oshirmoqda. O’quvchilarni zamonaviy bilimlar bilan ta’minlash, ularning umummadaniy kompetensiyasini shakllantirish ta’lim jarayonining asosiy maqsadlaridan biridir.

Raqamli transformatsiya - bu texnologiyalarning ta’lim jarayoniga kirib borishi, o’qitish metodikalarining yangi shakllari va vositalarini yaratishga olib keladi. Bu jarayon o’quvchilarni dunyoqarashini kengaytirish, ularning ijodiy va tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishga imkon yaratadi. Bugungi kunda boshlang’ich sinf o’quvchilari raqamli vositalar yordamida o’z bilimlarini mustahkamlashlari, yangi ko’nikmalarni egallashlari mumkin.

Raqamli texnologiyalar yordamida o’quvchilar bilan ishlashda yangi metodikalar va vositalar qo’llaniladi. Internet, interaktiv ta’lim platformalari, o’quv dasturlari va boshqa raqamli resurslar boshlang’ich sinf o’quvchilarining fikrlashini rivojlantirish, ularni yangi bilimlar bilan tanishtirishda muhim rol o’ynaydi. Raqamli ta’lim materiallari, o’quvchilarni tanqidiy fikrlashga, o’zingizni ifoda etishga va o’rganishning yangi shakllariga o’rgatishga yordam beradi. Boshlang’ich sinf o’quvchilarining umummadaniy kompetensiyasini shakllantirish, o’quv jarayonida muhim ahamiyatga ega. Umummadaniy kompetensiya o’quvchilarga nafaqat bilimlarni o’zlashtirishni, balki ularni jamiyatda samarali faoliyat ko’rsatishga, shaxsiy rivojlanish va o’z-o’zini anglashga yordam beradigan malakalarni rivojlantirishni ham ta’minlaydi. Bu kompetensiya o’quvchilarning ijtimoiy va madaniy bilimlar, qadriyatlar, etika, estetik did va ma’naviy rivojlanishini o’z ichiga oladi.

Boshlang’ich sinf o’quvchilarining umummadaniy kompetensiyasini shakllantirish, ularni nafaqat bilimli, balki jamiyatda faol va mas’uliyatli shaxslar sifatida rivojlantirishga xizmat qiladi. Bu jarayon o’qituvchining madaniyat, axloq, san’at va bilimlarni o’quvchilarga etkazishdagi faoliyatini talab qiladi. Umummadaniy kompetensiyani shakllantirishda quyidagi usullarni qo’llash mumkin:

1. Loyihalash metodikasi: O’quvchilarni jamoaviy ishlashga, muammolarni echishga o’rgatish. Raqamli platformalar yordamida o’quvchilar o’rtasida muloqot va hamkorlikni rivojlantirish.

2. Interaktiv ta’lim: O’quvchilarni faollashtirish uchun interaktiv qurilmalar va dasturlar yordamida darslarni tashkil etish.

3 Tadqiqot ishlari: O’quvchilarga raqamli vositalar yordamida ilmiy-tadqiqot faoliyatini olib borish, natijalarni tahlil qilish va taqdim etish.

O ‘z tajribasiga asoslangan o’rganish (experinetal learning) nazariyasi bilan mashhur Amerikalik pedagog-psixolog David Kolb umummadaniy kompetensiyasining shakllanishida tajriba va refleksiya (o‘z- o‘zini tahlil qilishning ahamiyati muhimligini ta’kidlaydi.

Tadqiqodchi G.Mustafayeva esa o‘z imiy ishida ta’lim tizimida yoshlarni axloqiy qadriyatlar va umummadaniy kompetensiyasi orqali o’qitish samarali usullardan ekanligini haqida fikr- mulohazalarini bildirgan.

Raqamli transformatsiya sharoitida boshlang‘ich sinf o’quvchilarining umummadaniy kompetensiyasini shakllantirish katta ahamiyatga ega. Bu jarayonni samarali amalga oshirish uchun raqamli texnologiyalar va zamonaviy metodikalarni qo‘llash zarur. O’quvchilarning umummadaniy kompetensiyasini rivojlantirish orqali ularga nafaqat o’quv faoliyatida, balki ijtimoiy hayotda ham muvaffaqiyatli bo‘lish uchun zarur bo‘lgan bilim va ko‘nikmalarni taqdim etish mumkin.

ADABIYOTLAR:

1. Xojayev, B. (2021). Ta’limda raqamli texnologiyalarni qo‘llash. Toshkent: Ta’lim nashriyoti.

2. Karimova, G. (2020). Umummadaniy kompetensiyani shakllantirish metodikasi. Toshkent: Fan va texnologiya.

3. Mirzaev, S. (2022). Boshlang‘ich sinfda raqamli vositalar bilan ishlash. Toshkent: Ma’naviyat.

МЕХАНИЗМЫ ФОРМИРОВАНИЯ ОБЩЕКУЛЬТУРНЫХ ОСНОВ МИРОВОЗЗРЕНИЯ У УЧАЩИХСЯ И СТУДЕНТОВ

Шарипова С.Б.

доктор философии по педагогическим наукам (ПхД)., доцент УзГУМЯ

Аннотация. В статье раскрываются особенности формирования общекультурного мировоззрения у учащихся общеобразовательных школ, колледжей, лицеев и студентов ВУЗов. Рассматриваются взаимосвязанные источники формирования культуры мировоззрения личности: история, религия, этика, политика, семья, духовное наследие и ценности.

Аннотация. Мақолада мактаб, коллеж, лицей ўқувчиларида ва ОТМ талабаларида умуммаданий дунёқарашини шакллантириш, шахс дунёқараши ва маданиятининг шаклланиши билан ўзаро боғлиқ жаҳон маданий манбаларидан: тарих, дин, ахлоқ, сиёсат, оила, маънавий меърос ва қадриятлар тўғрисида сўз юритилган.

Ключевые слова: мировоззрение, «культура и цивилизация», «культура и личность», духовные ценности, этнокультура, учащиеся общеобразовательных школ, колледжей и лицеев, студенты ВУЗа.

Калит сўзлар: дунёқараш, умуммаданият, маданият ва жамият, маънавият, меърос, умуминсоний ва умуммаданий қадриятлар, шахс, мактаб, коллеж, лицей ўқувчилари ҳамда ОТМ талабалари.

Мировоззрение, как философская категория, являлась объектом изучения многих ученых Запада и Востока на протяжении многих столетий. В качестве важнейших структурных элементов мировоззрения ими выделялась общая культура (материальная и духовная) как синтез политической, экономической, экологической, правовой, этической, эстетической составляющих в парадигмах «культура и цивилизация», «культура и личность». Особое внимание уделялось религии и науке, как неотъемлемой части культуры.

Материальной культурой являются средства производства орудия труда, а также продукты производства, направленные на благо людей, общества, страны. Духовная культура представлена всеми формами социального сознания: философские, научные, этнические, этические, религиозные, правовые, эстетические взгляды ученых, образовательная система масс-медиа, все виды искусства, народного творчества, творения национально-общественной культуры.

Вместе с тем, процесс развития культуры каждого народа органично связан с достижениями культуры разных народов. Любое творение культуры (духовной, материальной) не является заново созданным, оно обогащает созданное в течение тысячелетий культурное наследие страны, своеобразно

преломляется в сознании молодежи, определяя особенности мировоззрения личности, ее ценностные ориентации и направленность.

Диалектическая связь между материальной и духовной культурой обуславливает позитивное воздействие на личность и способствует формированию целостной, морально устойчивой, профессионально и интеллектуально развитой личности.

Материальная и духовная культура развиваются взаимосвязано. Ни одно творение материальной культуры невозможно создать мышление не реализуя духовный потенциал личности: в нем отражены личностные мироощущение и мировосприятие. В свою очередь, в сознании личности образы, идеи, представления не возникают спонтанно, а под воздействием как внешних материальных факторов, так и внутренних духовных исканий.

Влияние общества на формирование культуры личности трудно переоценить. Культурные ценности народа, его духовное наследие на протяжении многих столетий являлись мощным источником духовности личности.

Исключительно важное место в процессе роста национального самосознания, национальной гордости занимает историческая память, восстановление объективной и правдивой истории народа, родного края, территории государства.

История является подлинным воспитателем нации. Деяния и подвиги великих народов формируют историческую память, новое гражданское сознание, являются источником гордости и подражания. В истории Центральной Азии было немало выдающихся деятелей, сочетавших в себе политический ум и моральную доблесть, религиозность и энциклопедическую образованность. Наши великие предки: Имам Аль Бухари, Ат-Термизи, Бахоудин Накшбанди, Ходжи Ахмад Яссави, Аль Хорезми, Аль Бируни, Ибн Сина, Амир Темур, Мирзо Улугбек, Захириддин Бабур, Махмуд Замахшари, и многие другие внесли огромный вклад в развитие духовной, национальной культуры, стали предметом гордости нашего народа.

Благодаря реформированию и демократизации общества, открылись мощные пласты духовной культуры, возросли национальная гордость, самобытность народа, а вместе с тем, появилась открытость миру, стремление интегрировать в мировое сообщество, интерес к культуре других народов.

Сегодня Узбекистан является крупным научным центром в Центральной Азии с высоким интеллектуальным потенциалом, высококомпетентными научными кадрами, чьи исследовательские труды получили признание во всем мире. Создание принципиально новых отраслей промышленности (автомобилестроение, нефтехимия, микробиология и др.), внедрение инновационных технологий, всеобщая компьютеризация, переход библиотечных фондов с СМИ на цифровые технологии, обеспечение

доступа к новейшим достижениям мировой цивилизации обуславливают повышение уровня образованности молодежи и соответствие его мировым стандартам.

Подростковый возраст богат и интересен особым мироощущением и полон противоречий. Изучение индивидуальных возможностей обучаемых позволяет оценить диалектику противоречий в контексте личностного и профессионального развития, наметить пути усиления позитивных мотивационных установок обучаемого.

Задача повышения общекультурного уровня подрастающего поколения и студенческой молодежи предполагает учет индивидуальных психологических, интеллектуальных, профессиональных коммуникативных свойств личности обучаемого: общение, стремление к творчеству, соблюдение этических норм, норм микро социума, адаптация в макро и микро среде, готовность и способность к сотрудничеству, толерантность к мнениям окружения.

В общеобразовательных школах ввели такие важные для формирования общекультурных ценностей, предметы, как “Чувство Родины”, “Религиоведение”, “История Узбекистана”, “Идея национальной независимости”, “Воспитание”, которые непосредственно воспитывают подрастающее поколение в духе патриотизма.

Важнейшей задачей педагогики на современном этапе является воспитание социально значимого человека, способного к успешной профессиональной деятельности, созидателя, хорошего семьянина, грамотно и мудро осуществляющего воспитание молодого поколения, законопослушного гражданина с активной жизненной позицией, обладающего организаторскими качествами, способностью управлять и руководить людьми.

Ясное понимание политических реалий, осознание экологических угроз грозящих всему человечеству, угрозы религиозного экстремизма, шовинизма, международного терроризма консолидируют, объединяют молодежь, делают ее сопричастной к событиям истории народа, края, формируют глубокое чувство ответственности за мир и сохранение своей Земли.

Глубокая объективная оценка происходящего в мире формирует стойкие взгляды и убеждения, активную жизненную позицию молодежи в преодолении трудностей на пути обновления и реформирования общества, что позволяет говорить о необходимости наличия политической культуры как важнейшей составляющей общей культуры.

С каждым днем нашего продвижения по пути независимости становится все очевиднее, что гарантиями сохранения стабильности и обеспечения национальной безопасности является ускоренное осуществление процессов глубокого реформирования экономической жизни, улучшение социальной сферы жизни общества.

Принципиальными подходами в реформировании общества является приоритет экономических преобразований, однозначный отказ от командно-административной системы, уход от распределительной модели экономики и качественные общественные отношения, базирующиеся на конкурентоспособности и рыночной экономике. Наша собственная модель перехода к рыночным отношениям основана на всемерном учете специфических условий и особенностей республики, традиций, обычаев, уклада жизни, искоренении тяжелого наследия однобокого, гипертрофированного развития экономики в прошлом.

Сегодня сама жизнь доказывает, что там, где недооценивается значение сильной социальной политики, возникает социальная напряженность и противостояние, что, в свою очередь, ведет к дискредитации самих реформ.

Каждый учащийся, школьник или студент, должен овладеть экономической культурой, адаптируясь к современной рыночной действительности, учитывая потребности государства и формируя конкурентно способность и гибкость мышления. Возникает реальная необходимость конструктивных, взвешенных подходов в решении непростых социальных, экономических проблем, естественных для динамики рыночной экономики. Вместе с тем, перед преподавателями стоит задача повысить мотивацию учащихся к выбору адекватных, корректных форм социально одобряемого поведения.

Важнейшими категориями экономической культуры молодежи являются трудолюбие, как символ здорового духа и благополучия, независимости и богатства, независимое и творческое мышление в отличие от его стереотипных, непродуктивных форм.

Бережное и бережливое отношение к орудиям производства, сырью, гидроэнергоресурсам, земле стимулируют экономию материальных, денежных ресурсов, рост благосостояния страны, личности, формируют чувство хозяина.

Важными предпосылками созидания общекультурных мировоззренческих основ является наличие у молодежи правовой культуры, включающей правовую грамотность, законопослушность, уважение конституционных норм и законов государства, стойкий правовой иммунитет в отношении беззакония и коррупции способность личности отстаивать собственные права, права семьи, профессиональные и общественные интересы.

Наряду с правовой культурой, особый смысл приобретает этическая, культура, предполагающая наличие высокой внутренней культуры личности в сфере поведения, межличностной коммуникации, и профессиональной эрудиции, знание норм морали и нравственных приоритетов, самоорганизация и рефлексия личности, соответствие социально одобряемым нормам в разных сферах жизнедеятельности.

В рамках учебно-воспитательного процесса в школе, лицее, колледже и в ВУЗе должен быть реализован семейно-ориентированный подход, предполагающий формирование культуры семейной жизни и детско-родительских отношений.

Семейная жизнь студентов подразумевает наличие нравственной, этической, коммуникативной культуры. В нашей стране институт семьи имеет глубокие корни и является богатым источником духовных ценностей семьи и родственных отношений, прослеживается тенденция к отказу от негативных обычаев к оздоровлению семейной культуры.

Поскольку студенческий возраст является благоприятным, продуктивным в плане создания семьи, необходимо, на наш взгляд, использовать разнообразные формы работы со студентами, связанные с формированием мотивации вступления в брак, деторождения, готовности к браку и выполнению семейных функций, психолого-педагогическими консультированием будущих родителей в плане подготовки к семейной жизни.

Таким образом, в целенаправленном учебно-воспитательном процессе учебных заведений содержится большой потенциал для интериоризации духовных ценностей, идей, взглядов и убеждений в мировоззренческую часть индивидуального сознания учеников и студентов, формирования независимого диалектического мышления и стойких нравственных позиций.

ЛИТЕРАТУРА:

1. С.Насырходжаев, М.Лафасов, С.Агзамходжаева. Основы духовности личности. – Т.: 2007, с160.
2. М.М.Маматов. Этнопсихология - Т.: 2006г, с52.
- Г.Н.Волков, Г.Д. Баубекова. Этнопедагогика- Т.: 2000г, с 24.
3. Sharipova Surayyo Burxanovna-The impact of spoken language on pupils' mental activity: A cognitive exploration/2023/11/15
4. Sharipova Surayyo Burkhanovna-Androgical cooperation mechanisms in the formation of a common worldwide in family relations /2023/9/16
5. Surayyo Burhanovna Sharipova.-MODERN INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN EDUCATION/2023
6. Психология высшей школы/ М.И. Дьяченко, Л.А. Кандыбович, С.Л. Кандыбович. – Мн.: Харвест, 2006. – 416 с.
7. Sharipova, S. B-Some aspects of formation of students' general cultural outlook in a higher educational institutions/Vol. 7 No. 12, 2019 ISSN 2056-5852

**RAQAMLI TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA OLIY HARBIY
TA’LIMGA TEXNOLOGIK YONDASHUV ASOSIDA
KURSANTLARINING MILLIY TARBIYASINI METODIK
TAKOMILLASHTIRISH**

Ismailov Dosbol Tileuberdievich

*Chirchiq oliy tank qo‘mondonlik muhandislik bilim yurti “Taktika” kafedrası katta
o‘qituvchisi, dotsent*

Annotatsiya. Ushbu maqolada harbiy ta’lim muassasalari kursantlarining milliy tarbiyasini takomillashtirishda ta’lim ishiga texnologik yondashuvda tinglovchilarni pedagogik salohiyatini, taffakuri, o‘z qo‘l ostida bo‘ladigan bo‘lajak shaxsiy tarkibni Vataniga, yurtiga va o‘z kindik qoni to‘kilgan onazaminiga muhabbat tuyg‘usi shakllantirish ta’kidlab o‘tilgan.

Kalit so‘zlar: renessans, renaissance, rinascimento, Temuriylar renessansi, tizimli metod, tizimli taxlil usuli, III-renesans, ma’rifiy renessans, an’anaviy yondashuv, zamonaviy yondashuv, tizimli yondashuv, texnologik yondashuv.

Yangi O‘zbekiston – bu ibopa Millat Sardori ilgari surgan va bugungi kunda butun xalqimizning qalbidan chuqur joy olgan, umummilliy harakatga aylanib borayotgan ezgu g‘oyadir. Bu g‘oya zamirida: bir tomondan, bugungi va ertangi avlodlarimizning “Uchinchi Renessans” poydevorini qo‘yishdek ezgu maqsad-muddaolari; ikkinchi tomondan, milliy tariximizda Birinchi va Ikkinchi Uyg‘onish davrlariga asos solgan ulug‘ ajdodlarimiz, alloma bobolarimizning orzu-intilishlari va armonlari; uchinchi tomondan, bunyodkorlik, yaratuvchanlik, har doim o‘qish va izlanishga da’vat o‘z mujassamini topgan.

Yangi O‘zbekiston me’mori va tashabbuskori hisoblanuvchi Prezidentimiz qayd etganidek, “Yangi O‘zbekistonni barpo etish – bu shunchaki xohish-istak, subyektiv hodisa emas, balki tub tarixiy asoslarga ega bo‘lgan, mamlakatimizdagi mavjud siyosiy-huquqiy, ijtimoiy-iqtisodiy, ma’naviy-ma’rifiy vaziyatning o‘zi taqozo etayotgan, xalqimizning asriy intilishlariga mos, uning milliy manfaatlariga to‘la javob beradigan obyektiv zaruratdir”.

Yurtboshimiz ta’biri bilan aytganda, “yangi” degan so‘zning biz uchun alohida ahamiyati bor. Shu o‘rinda Harakatlar Strategiyasida Yangi O‘zbekistonni barpo etish va Uchinchi Renessans poydevorini yaratishdek buyuk vazifalar strategik maqsad qilib qo‘yilgan.

“Renessans” so‘zi – fransuzcha “Renaissance”, italyancha – “Rinascimento” – qayta yuzaga kelmoq, yangidan tug‘ilmoq, qayta tirilish, uyg‘onish – degan ma’nolarni anglatadi.

Tarixdan bizga shu ma’lumot ma’lumki, Ulug‘ ajdodlarimiz tarixda bir emas, ikkita Ma’rifiy Renessansga asos solganlar.

Birinchi Sharq Uyg‘onish davri – IX-XII asrlarda mintaqamizda yuz bergan “Ma’rifiy Renessans” hisoblanadi.

Birinchi Ma’rifiy Uygʻonish davrida buyuk allomalar, qomusiy bilim sohiblari, mashhur mutafakkirlar etishib chiqqan. Aniq fanlar sohasida Muhammad Xorazmiy, Abu Bakr Roziy, Abu Rayhon Beruniy, Ahmad Fargʻoniy, Umar Hayyom, Mirzo Ulugʻbek, falsafa sohasida Abu Nasr Forobiy, Ibn Rushd, Muhammad Gʻazzoliy, Aziziddin Nasafiy, tibbiyot sohasida Abu Ali ibn Sino, tilshunoslikda Mahmud Zamaxshariy, she’riyatda Abu Abdullo Rudakiy, Abulqosim Firdavsiy, Hofiz Sheroziy, Nizomiy Ganjaviy, Abdurahmon Jomiy, Alisher Navoiy, rassomchilikda Kamoliddin Behzod barakali ijod qilgan. Ularning jahonshumul ilmiy-ijodiy kashfiyotlari umumbashariyat taraqqiyoti rivojiga mislsiz hissa qoʻshgan.

Tarixiy manbalarda “Islom madaniyatining oltin asri” deb e’tirof etiladigan bu davrda ona zaminimizdan etishib chiqqan Imom Buxoriy, Imom Termiziy, Imom Moturidiy, Burhoniddin Margʻinoniy, Abul Mu’in Nasafiy kabi ulugʻ mutafakkirlar butun musulmon olamiga dong taratgan.

Ikkinchi Sharq Uygʻonish davri – XIV-XVI asrlardagi “Temuriylar Renessansi”dir. Bunda Amir Temur bunyod etgan ulugʻ saltanatning oʻrni va ahamiyati beqiyosdir. Sohibqiron bobomiz ilm-fan va madaniyat ravnaqiga keng imkoniyatlar yaratgan, din peshvolari, olimlar, san’atshunoslar, yozuvchilar, shoirlarga alohida gʻamxoʻrlik koʻrsatgan. Bu ma’naviy-ma’rifiy siyosat natijasida Sharq Uygʻonish davrining ikkinchi bosqichiga asos solingan.

Bu davrda Qozizoda Rumi, Mirzo Ulugʻbek, Gʻiyosiddin Koshiy, Ali Qushchi singari benazir olimlar, Lutfiy, Sakkokiy, Hofiz Xorazmiy, Abdurahmon Jomiy, Alisher Navoiy, Bobur Mirzo kabi mumtoz shoir va mutafakkirlar maydonga chiqdi. Sharafiddin Ali Yazdiy, Mirxond, Xondamir kabi tarixchilar, Mahmud Muzahhib, Kamoliddin Behzod singari musavvirlar, koʻplab xattot va sozandalar, musiqashunos va me’morlarning shuhrati dunyoga yoyilgan.

Mamlakatimizda Uchinchi Renessansni XX asrda ma’rifatparvar jadidlar amalga oshirishlari mumkin edi. Nega deganda, bu fidoyi va jonkuyar zotlar butun umrini milliy uygʻonish gʻoyasiga bagʻishlab, oʻlkani jaholat va qoloqlikdan olib chiqish, millatimizni gʻaflat botqogʻidan qutqarish uchun bor kuch va imkoniyatlarini safarbar etganlar. Shu borada shu takidlab oʻtish joyizki, harbiy ta’lim muassasalarida oʻquv fanlarining turlari, mashgʻulot mavzulari, kursantlarning bilimlari darajasi va qiziqishlarini inobatga olgan xolda mashgʻulotlar oʻtish vaqtida pedagogik texnologiyalarning yuqori samara beruvchi turlarini qoʻllash oʻquv jarayonini jadallashtirish, uning sifatini oshirishga yordam beradi.

Harbiy didaktika harbiy xizmatchilar ta’limini murakkab ijtimoiy-pedagogik jarayon sifatida oʻrganadi va bu jarayonning quyidagi asosiy funksiyalarini belgilaydi: ta’limiy (xarbiy xizmatchilarni bilim, koʻnikma va malakalar bilan qurollantirish); tarbiyaviy (harbiy xizmatchilarda oʻz Vatanining qurolli himoyachisi uchun zarur shaxsiy sifatlarni tarbiyalash); rivojlantiruvchi (harbiy xizmatchi shaxsini komil inson sifatida rivojlantirish, yuzaga kelgan turli vazifalarni xal qilishga ijodiy yondashish malakalarini rivojlantirish) va ruhiy

tayyorlash (harbiy xizmatchilarda xizmat vazifalarini bajarishga va jangovar vaziyatda muvaffaqiyatli xarakat qilishga ruhiy tayyorlikni shakllantirish).

Bo’lg’usi ofitserlarga ta’lim berish jarayonida kursantlar harbiy xizmat faoliyatini muvaffaqiyatli amalga oshirishlari uchun tegishli bilim, ko’nikma va malakalarga ega bo’ladilar. Shu bilan bir vaqtda ularning tafakkuri rivojlanadi, irodasi va xarakteri chiniqadi, ma’naviy-ahloqiy va jangovar sifatlari, hissiy-irodaviy turg’unligi, jangovar holatlarda aniq va ishonchli xarakat qilish uchun ruhiy tayyorgarligi shakllanadi.

Pedagogika fani va ta’lim-tarbiya amaliyotida turli yondashuvlar qullaniladi. Bugungi kunda ta’limga zamonaviy yondashuvga alohida e’tibor berilmoqda. Ta’limga tizimli, texnologik, tanqidiy, funksional, kompleks, faoliyatli yondashuvlar zamonaviy yondashuvga misol bo’la oladi.

An’anaviy yondashuvning asosiy xususiyati – o’qituvchi ma’lum axborotni gapirib beradi, tushuntiradi, ta’lim oluvchilar esa, bu bilimni xotirasida saqlaydi. “Bilim” tushunchasi xotirada saqlanadigan axborot ma’nosida tushuniladi. Ta’lim oluvchida bilim bor-yo’qligi imtixonda shu axborotga doir berilgan savolga yoddan bergan javobiga qarab aniqlanadi. Bunda bilim degani asosan esda qoldirishning natijasidir, u ko’pincha yuzaki bo’lishi ham mumkin. Bunday bilim xotirada uzoq saqlanmaydi. Ta’lim oluvchi savol berilganda eslashi, ba’zan eslay olmasligi ham mumkin. An’anaviy ta’lim mamlakatimiz o’quv yurtlarida keng tarkalgan, uning turli jihatlari fanda ishlab chiqilgan, katta tajriba to’plangan.

Tizimli yondashuv ilmiy bilish metodologiyasi va pedagogik amaliyotning bir yo’nalishi sifatida universal tavsifga ega bo’lib, pedagogikada keng qo’llaniladi. Ta’lim-tarbiyaga ham pedagogik tizim sifatida qarash lozim.

“Tizimli yondashuv” tushunchasi ko’pincha “tizimli metod”, “tizimli tahlil usuli” tushunchalari bilan uzviy bog’lik holda qo’llaniladi. Bunday tizimli tahlil usullari ham obyektни yaxlit tizim sifatida o’rganishni nazarda tutadi. Tizimli yondashuv, ayniqsa, tuzilishi va bajariladigan vazifasiga ko’ra, tahlilga juda yaqin. Tizimli tahlilning obyektни yaxlit narsa yoki xodisa hisoblanadi. U, birinchidan, obyektning turli qismlarini; ikkinchidan, qismlarning o’zaro bog’likligini; uchinchidan, tizimning chegaralarini va to’rtinchidan, tizimning atrof-muhit bilan bog’likligi, aloqadorligini nazarda tutadi.

Texnologik yondashuv – bu texnologik loyihalar va jarayonlarni qamrab oladi. Ta’limda texnologik yondashuv o’qish-o’qitish jarayonini uzaro uzviy bog’liq bosqichlar, fazalar, amallarga ajratish, bo’lishni; ta’limdan mo’ljallangan natijaga erishish uchun bajariladigan xarakatlarni muvofiqlashtirishni, ketma-ket, bosqichma-bosqich amalga oshirishni; loyihalashtirilgan ishlar, amallarning barchasini birdek bajarishni nazarda tutadi.

Mamlakatimizda ta’lim sohasida amalga oshirilayotgan tub islohotlar, jadal rivojlanayotgan ilmiy-texnik talablar tarbiya metodikasini takomillashtirish va jamiyatning raqobatbardosh, yuqori malakali kadrlar tayyorlashga bo’lgan ehtiyojini har tomonlama takomillashtirishga xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR:

1. Yoshlarga oid davlat siyosati Dasturi: fikr.uz sayti
2. O‘zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to‘plami. – T., 2016. – 37-son. – 426-modda.
3. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining “Yoshlarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalash ishlari samaradorligini oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida” qarori // Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi. – T., 2023. – 09/23/267/0438-son.
4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 7-fevraldagi PF-4947-son “O‘zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo‘yicha Harakatlar strategiyasi to‘g‘risida”gi farmoni // O‘zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to‘plami. – T., 2017. – 6-son, 70-modda, 20-son, 354-modda, 23-son, 448-modda, 37-son, 982-modda.

RAQAMLI TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA KURSANTLARNING KREATIVLIK QOBILIYATINI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK MEXANIZMLARI

Uralov Xusan Boboqulovich – Mirzo Ulug‘bek nomidagi O‘zbekiston milliy universiteti Harbiy tayyorgarlik o‘quv markazi katta o‘qituvchisi, dotsent, rezervdagi podpolkovnik

Annotatsiya. Ushbu maqolada raqamli transformatsiya sharoitida kursantlarning kreativlik qobiliyatini rivojlantirishda pedagogik mexanizmlari haqida so‘z boradi.

Tayanch so‘zlar: pedagogik mexanizm, raqamli transformatsiya, kreativlik, qobiliyat, motivatsion, funksional, operatsion, qiziqish, ehtiyoj, idrok qilish, faoliyat.

Аннотация. В данной статье говорится о педагогических механизмах развития творческих способностей у курсантов в условиях цифровой трансформации.

Ключевые слова: педагогический механизм, цифровая трансформация, креативность, способность, мотивационный, функциональный, оперативный, интерес, потребность, восприятие, активность.

Abstract. This article talks about the pedagogical mechanisms in the development of cadet' creativity in the conditions of digital transformation.

Key words: pedagogical mechanism, digital transformation, creativity, ability, motivational, functional, operational, interest, need, perception, activity.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti ta’biri bilan aytganda, “Taraqqiyotga erishish uchun raqamli bilimlar va zamonaviy axborot texnologiyalarini egallashimiz zarur va shart. Bu bizga yuksalishning eng qisqa yo‘lidan borish imkoniyatini beradi. Zero, bugun dunyoda barcha sohalarga axborot texnologiyalari chuqur kirib bormoqda”. Bundan tashqari, 2022-2026 yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasida “Raqamli iqtisodiyotni asosiy “drayver” sohaga aylantirib, uning hajmini kamida 2,5 barovar oshirishga qaratilgan ishlarni olib borish” maqsadi qo‘yilgan bo‘lib, uning doirasida iqtisodiyotning real sektorida hamda moliya va bank sohalarida ishlab chiqarish va operatsion jarayonlarni raqamlashtirish darajasini 2026 yil yakuniga qadar 60 foizgacha oshirish vazifasi belgilangan.

Hozirga vaqtda harbiy ta’lim muassasalariga qo‘yiladigan eng muhim talab va ilmiy-texnikaviy, ijtimoiy taraqqiyotning qat’iy sharti – keng dunyoqarashli, egiluvchan tafakkurga ega, nostandart fikr yurituvchi, tezkor qaror qabul qilishga qodir, harbiy-kasbiy kompetensiyalarni mustahkam egallagan, ijodiy faoliyat yurita oladigan kreativ harbiy mutaxassisni shakllantirishdan iborat. Ma’lumki, “mexanizm” tushunchasi fanlararo ta’rif bo‘lib, uning ma’nosi qo‘llash sohasiga qarab o‘zgaradi.

Ilmiy-pedagogik tadqiqotlarda “mexanizm” ta’rifiga murojaat qilsak, biz quyidagilarni ta’kidlaymiz: joriy talqinlar: mexanizm – pedagogik ta’sir obyektining faoliyatini belgilovchi va uning rivojlanishining harakatlantiruvchi kuchi bo’lgan qurilma; mexanizm – pedagogik faoliyatni amalga oshirish tartibini belgilovchi o’zaro bog’liq elementlar yig’indisidir; mexanizm – har qanday hodisani belgilovchi pedagogik tizim jarayonlari yoki holatlari majmuasidir; mexanizm – obyektning ishlash va rivojlanish qobiliyatini amalga oshiradigan o’zaro bog’langan elementlar to’plamidir. Shunday qilib, aytish mumkinki, “mexanizm” tushunchasi pedagogik adabiyotlarda ma’lum qobiliyat yoki shaxs sifatini shakllantirishning o’zaro bog’liq tizimlari va jarayonlarini tavsiflash uchun faol foydalaniladi. Voqelikning har bir murakkab hodisasi singari, mexanizm ham statik, ham dinamik xususiyatlarga ega bo’lib, ular birgalikda operatsiyalar, harakatlar, murakkab o’ziga xos funksiyalar tizimini ifodalaydi.

Pedagogik mexanizm – bu ma’lum bir boshlanishi va natijalarining o’zaro bog’liqligiga ega bo’lgan ko’p darajali o’zaro ta’sir qiluvchi va o’zaro bog’liq jarayonlarning yaxlit tizimi.

Mexanizm – tabiat qonunlariga ko’ra amal qiladigan hodisa yoki harakatlar tizimi, shuningdek, uning amalga oshishiga ko’maklashuvchi qurilma yohud asboblardir. Kursantlarda kreativlik qobiliyatini rivojlantirish mazkur jarayonni amalga oshirishga qaratilgan psixologik-pedagogik mexanizmlarni faollashtirishni talab etadi.

Bunday psixologik-pedagogik mexanizmlar quyidagilardan iborat: motivatsion mexanizm – motivsiz, xohish – istaksiz qobiliyatlar yuzaga chiqmaydi; operatsion mexanizm – operatsiya (usullar) yordamida qobiliyatlar namoyon bo’ladi; funksional (jarayonli) mexanizm – ruhiy jarayonlar sifati orqali qobiliyatlarning operatsion mexanizmlari amalga oshadi; ilg’or innovatsion metodlar, usul, uslub va vositalar.

Ta’lim tizimini boshqarish organlari har yili ta’lim muassasalarida yuqori samaradorlikka erishishga e’tibor qaratadi. Ana shu maqsadda o’quv dasturini ishlab chiqiladi, yangi o’quv darsliklari yaratiladi. Bu esa, ham kursantlar, ham o’qituvchilarni kasbiy o’sishlariga yordam beradi. Olib boriladigan amaliy harakatlar kursantlarda yutuqlarga erishish, olg’a intilishga bo’lgan ehtiyojni muayyan darajada yuzaga keltiradi, ularning o’quv-bilish qobiliyatlarini bir qadar rivojlantirishga yordam beradi. Biroq, o’quv yilining oxirida kelib oliy ta’lim muassasalarida kursantlarning fanlarni o’zlashtirishlarida yuqori darajadagi ijobiy natijalar kuzatilmayapti.

Ko’plab kursantlarning ta’lim olishga nisbatan qiziqishi yo’qolgan. Buning natijasida o’qituvchilar ham avvalgidek zavqu shavq bilan kasbiy faoliyatni tashkil etishni o’ylashmayapti. Ta’lim tizimini boshqaruvchi organlar ta’lim olishga nisbatan xohish-istagi bo’lmagan talabalar, bu kabi ta’lim oluvchilarni o’qitishni istamayotgan o’qituvchilar faoliyatini o’zgartirish borasida yangidan-yangi chora-tadbirlar belgilansa-da, ahvol o’zgarishsiz qolmoqda. Buning sababi nimada? Balki darslarning avvaldan o’ylab, rejalashtirilib qo’yilishi talabalar

uchun qiziq bo‘lmayotgandir, balki balki ta’lim mazmunining muayyan qolipga solinganligi talabalar uchun hech qanday stimul bermayotgandir, rag‘bat bildirmayotgandir.

O‘quv mashg‘ulotlarining avvaldan rejalashtirilishidan voz kechish, kursantlarda tanqidiy, kreativ tafakkurni shakllantirish va rivojlantirish, ularni ijodiy fikrlash, yangi g‘oyalarni o‘ylab topishga majbur qilish ta’lim olishga bo‘lgan munosabatni o‘zgartirish, ularni yutuqlarga erishishga rag‘batlantirishda asosiy omil bo‘lar. O‘quv mashg‘ulotlarida etishmayotgan omil – *kreativlik* sanaladi.

Ijodiy qobiliyat yuksak kreativ rivojlanish omili bo‘lib, faoliyatning turli jabhalarida, jumladan, nutqiy, yozma-ijodiy va boshqa ko‘pgina turlarda ifodalanadi. Kreativ qobiliyatni rivojlantirish, birinchi navbatda, shaxsga yo‘naltirilgan yondashuvni, emotsional-psixik kayfiyatni, faol, ijodiy tasavvurni, o‘z-o‘zini faollashtirish, mustaqillik, o‘z o‘zini nazorat qilish, namoyon qilish, ifodalash, baholash, o‘quv jarayonida ta’limning innovatsion texnologiyalaridan foydalanishni talab etadi. Qobiliyatlar ruhiy-individual xususiyatlar majmui hisoblanib, mahsuldor faoliyat uchun muhim bilim, ko‘nikma va malakalarni egallash imkonini beradi. Qobiliyatlar uchun faoliyat suv va havoday zarur (faoliyat uning shakllanishi va rivojlanishiga shart-sharoit yaratadi). Intellektual qobiliyat tushunchalardan foydalana bilish, mantiqiy umumlashma mulohaza yuritish mahoratini anglatadi.

Kreativ qobiliyatni rivojlantirish mexanizmlarni takomillashtirish o‘quv jarayonida faoliyat modeli va jadvalidan foydalanishni taqozo etadi. Qobiliyatlarni rivojlantirish mexanizmlari uning darajalarini ham nazarda tutishni talab etadi.

Qobiliyat darajalari ikki xil bo‘lib, bular: reproduktiv daraja – bilimlarni o‘zlashtirishda yuqori layoqatga ega bo‘lish, tegishli ko‘nikma va malakalarni egallash; kreativ daraja – bilim, ko‘nikma va malakalarning betakror, yangi darajasini ta’minlashdir.

Ta’limning mutanosib an’anaviy, innovatsion, noan’anaviy, mualliflik metodlarini uyg‘unlikda qo‘llash orqali o‘quvchilarda kreativ qobiliyatni rivojlantirish mexanizmlarini takomillashtirishga erishamiz.

Shaxsda kreativlik sifatlarini rivojlantirish jarayonining umumiy mohiyatini to‘laqonli anglash uchun dastlab “kreativlik” tushunchasining ma’noni tushunib olish talab etiladi. Ken Robinsonning fikriga ko‘ra, “kreativlik – o‘z qiymatiga ega original g‘oyalar majmui” (Azzam, 2009) sanaladi. Gardner esa, o‘z tadqiqotlarida tushunchani shunday izohlaydi: “kreativlik – shaxs tomonidan amalga oshiriladigan amaliy harakat bo‘lib, u o‘zida muayyan yangilikni aks ettirishi va ma’lum amaliy qiymatga ega bo‘lishi lozim”. Emebaylning yondashuvi nuqtai nazaridan ifodalansa, kreativlik “muayyan soha bo‘yicha o‘zlashtirilgan puxta bilimlar bilan birga yuqori darajada noodatiy ko‘nikmalarga ham ega bo‘lish” demakdir.

Ko‘plab tadqiqotlarda intellekt va kreativlik o‘rtasidagi aloqadorlik xususida turlicha qarashlar mavjud. Bir guruh tadqiqotchilar ular o‘rtasida hech qanday

bog‘liqlik yo‘q ekanligini uqtirsalar, ikkinchi guruh vakillari kreativlik va intellekt darajasi bir-biriga bog‘liq ekanligini ta’kidlaydilar (Kim, 2005). “Kreativlik” tushunchasi o‘zida madaniy xilma-xillikni aks ettiradi. G‘arb kishilari uchun kreativlik, umuman olganda, yangilik sanaladi. Ular kreativlik negizida noan‘anaviylik, qiziquvchanlik, tasavvur, hazil-mutoyiba tuyg‘usi va erkinlik mavjud bo‘lishiga e’tiborni qaratadilar. Sharqliklar esa, aksincha, kreativlikni ezgulikning qayta tug‘ilish jarayoni, deb tushunadilar. Garchi g‘arblik va sharqliklarning kreativlik borasidagi qarashlari turlicha bo‘lsa-da, biroq, har ikki madaniyat vakillari ham mazkur sifat va unga egalikni yuqori baholaydilar (Kaufman, Lan, 2012).

Patti Drapeau nuqtai nazariga ko‘ra kreativ fikrlash, eng avvalo, muayyan masala yuzasidan har tomonlama fikrlash sanaladi. Har tomonlama fikrlash kursantlardan o‘quv topshirig‘i, masalasi va vazifalarini bajarishda ko‘plab g‘oyalarga tayanishni talab etadi. Bundan farqli ravishda bir tomonlama fikrlash esa, birgina to‘g‘ri g‘oyaga asoslanishni ifodalaydi. Mushohada yuritishda masala yuzasidan bir va ko‘p tomonlama fikrlashdan birini inkor etib bo‘lmaydi. Binobarin, bir va har tomonlama fikrlash kreativlikni shakllantirishda birdek ahamiyat kasb etadi. Ya’ni, topshiriqni bajarish, masalani echishda talaba o‘chimning bir necha variantini izlaydi (ko‘p tomonlama fikrlash), keyin esa, eng maqbul natijani kafolatlovchi birgina to‘g‘ri echimda to‘xtaladi (bir tomonlama fikrlash).

Yuqorida bildirilgan fikrlarga tayangan holda “kreativlik” tushunchasini quyidagicha sharhlash mumkin: **kreativlik** (lot., ing. “create” – yaratish, “creative” – yaratuvchi, ijodkor) – individning yangi g‘oyalarni ishlab chiqarishga tayyorlikni tavsiflovchi va mustaqil omil sifatida iqtidorlilikning tarkibiga kiruvchi ijodiy qobiliyati. Shaxsning kreativligi uning tafakkurida, muloqotida, his-tuyg‘ularida, muayyan faoliyat turlarida namoyon bo‘ladi. Kreativlik shaxsni yaxlit holda yoki uning muayyan xususiyatlarini tavsiflaydi. Kreativlik iqtidorning muhim omili sifatida ham aks etadi. Qolaversa, kreativlik zehni o‘tkirlikni belgilab beradi, “talabalar e’tiborini ta’lim jarayoniga faol jalb etishni ta’minlaydi”. Xorijiy mamlakatlarda barcha sohalarining mutaxassislari kabi o‘qituvchilar ham o‘zlarida kreativlik sifatleri mavjudligi va uning darajasini aniqlab boradi. Buning uchun ular E.P.Torrens tomonidan asoslangan va shaxsning kreativ tafakkurga egaligini aniqlovchi testdan o‘tadi. Mazkur test shaxs kreativligi va uning darajasini ijodiy faoliyatni tashkil etishdagi faollik, tezkor fikrlash, o‘ziga xos (orginal)lik va takomillashganlik kabi mezonlar bo‘yicha baholash imkoniyatini yaratadi. Kursant tomonidan tavsiya etilgan savollarga beriladigan javoblar aynan mana shu to‘rtta mezonni qanoatlantirishi lozim.

Pedagogik mexanizmlarni o‘ylangan holda tanlab, amaliyotga tatbiq etish orqali o‘qituvchilar chuqur tushunishga yordam beruvchi va o‘quvchilarda o‘rganishga muhabbat uyg‘otadigan dinamik va qiziqarli ta’lim muhitini yaratishi mumkin. Kursantlarni kreativ qobiliyatlarni rivojlantirish jarayoni samaradorligini oshirish nazariy jihatdan ishlab chiqiladigan didaktik yondashuvlardan iborat

bo‘lib, ushbu jarayonda amalga oshiriladigan vazifalar belgilangan hamda samaradorligini oshirishda amal qilish muhim bo‘lgan prinsiplar va ularni amalga oshirish bosqichlari aniqlangan. Mashg‘ulot mavzularini loyihalash, maqsadini va unga erishish yo‘lida bajariladigan vazifalarni belgilash, uning tashkiliy shakl, usul, vosita va metodlarini tanlash sinfdan tashqari darslarni tashkil etish mashg‘ulotlari samaradorligini oshirishda katta ahamiyat kasb etadi.

ADABIYOTLAR:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 28 январдаги ПФ-60-сон “2022-2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси тўғрисида” фармони.
2. Долгоруков А. Метод как современная технология профессионально-ориентированного обучения: http://www.vshu.ru/lections.php?tab_id=3&a=info&id=2600.
3. Драпеау Патти. Sparking student creativity (practical ways to promote innovative thinking and problem soving). – Alexandria. – Virginia, USA: ASCD, 2014.
4. Муслимов Н.А., Усмонбоева М.Х., Сайфуров Д.М., Тўраев А.Б. Инноватсион таълим технологиялари. – Т.: Сано-стандарт, 2015.

**IJTIMOIIY HIMOIYAGA MUHTOJ BOLALARNI KASBGA
YO’NALTIRISH - MUSTAQIL HAYOTGA TAYYORLASH OMILI
SIFATIDA**

Madjidova Dildora Abduxamidovna, pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa
doktori (PhD), k.i.x., Qori Niyoziy nomidagi Tarbiya pedagogikasi milliy instituti
mustaqil tadqiqotchisi, ISFT instituti dotsenti

Arginova Zulfiya, ISFT instituti “Boshlang‘ich ta’lim” yo‘nalishi 2-bosqich
talabasi

Kasb insonning taqdirini belgilaydi. Shunday ekan, “kasb tanlash” jumlasida bir umrga kasb yo‘lini rejalashtirish masalasi yotadi. Albatta, vaqt o‘tgan sayin o‘smirning shaxsiy fikri rivojlanadi, imkoniyatlari kengayadi, buning natijasida unda tanlash huquqi paydo bo‘ladi. Ta’lim oluvchi bola hayot unga taqdim etgan imkoniyatlarni, kasb turlarini saralaydi, o‘zining bilim va mahoratini shamalaydi, shundan keyingina o‘ziga mosini tanlab oladi.

Kasb tanlash – bu har bir shaxs uchun hamisha murakkab va mas’uliyatli qadam hisoblanadi. Ijtimoiy himoyaga muhtoj bolalar, ayniqsa alohida ta’lim ehtiyojiga ega bo‘lgan bola uchun esa kasb tanlash yanada murakkab masaladir. Afsuski, bu tanlov har doim ham uning xohishi va qobiliyati bilan mos tushavermaydi. Bu ko‘pincha alohida ta’lim ehtiyojiga ega bo‘lgan bola umumta’limga kiritilganligi yoki maxsus ta’lim muassasasida ta’lim olayotganligi, yoki uy ta’limida bilim olishga majburligi, joylashgan manzili va uning yashash joyiga bog‘liq bo‘ladi. Ammo har qanday holatda ham kasb tanlashda eng asosiy muammo alohida ta’lim ehtiyojiga ega bo‘lgan bolalarning o‘z kasb yo‘nalishlarini tanlab olmaganliklari hisoblanadi.

Mehnat yo‘lini rejalashtirish, loyihalashtirish yangi moslama yaratish yoki inshoot qurishga qaraganda murakkabroq masala. Hozirgi kunda jamiyatga malakali mutaxassislar, ya’ni o‘z ishini yaxshi biluvchi, mustaqil qaror qabul qila oluvchi, o‘zi, boshqalar, mamlakat uchun mas’uliyatni his qiladigan, tavakkal asosida izlanib, ijod qiladigan, yaratish xususiyatiga ega bo‘lganlar kerak.

Kasb o‘zi nima? Mehnatning muayyan bir turi bilan band bo‘lgan hamma odamlar kasb bilan birlashadilar. Bir kasbdagi kishilar o‘xshash qiziqishlar, bilim, ko‘nikmalar va turmush tarziga ega bo‘ladilar.

“Kasb” so‘zining boshqa ma’nosi – “muayyan insonga xos bo‘lgan bilim, mahorat va ko‘nikmalar tizimi”. Faoliyat yoki ishning xilma-xilligini ham kasb deb ataydilar. Nihoyat kasb deb, jamiyat uchun zarur bo‘lgan va insonga yashashi hamda rivojlanishi uchun imkoniyat beruvchi jismoniy va ma’naviy kuch sarflaydigan cheklangan sohaga aytish mumkin [2].

Ixtisoslik – ahamiyatiga ko‘ra “kasb” tushunchasiga yaqin bo‘lib, faoliyatning ancha tor ta’rifi va bir kasb doirasidagi turli xil mehnat sohalariga mos keladi. Masalan, “o‘qituvchi” – kasb, “fizika o‘qituvchisi” yoki “boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi” – ixtisoslik va hokazo.

Lavozim – bu xodimga yuklatilgan vazifalar (funktsiyalar, majburiyatlar)ning majmui, mehnat o‘rni esa muayyan tashkilotda aniq bir lavozimni tavsiflaydigan hamma narsa – maqsad, vositalar va mehnat sharoitlarini o‘z ichiga oladi [3].

Kasbga yo‘naltirish ishi – bu yoshlarning xohishi, moyilligi, mavjud qobiliyatiga muvofiq va jamiyatdagi mutaxassislarga bo‘lgan ehtiyojni inobatga olgan holda ishga joylashtirish faoliyatini maqbullashtirishga yo‘naltirilgan psixologik-pedagogik va tibbiy, ijtimoiy-reabilitatsion chora-tadbirlar majmuidir.

Ijtimoiy himoyaga muhtoj bolalar, ayniqsa alohida ta’lim ehtiyojiga ega bo‘lgan bola uchun kasb tanlashda muayyan qiyinchiliklar quyidagilarda ko‘zga tashlanadi:

- aniq va turg‘un qiziqishning yo‘qligi;
- qator kasblar to‘g‘risidagi ma’lumotlarning etishmasligi;
- sog‘lig‘ida jismoniy yoki ruhiy buzilishlarning mavjudligi;
- shaxsdagi irodaviy xususiyatlarning shakllanmaganligi.

Shunday ekan, alohida ta’lim ehtiyojiga ega bo‘lgan o‘smirlarda kasbiy o‘z-o‘zini aniqlash hissini rivojlantirish zarur. Professional o‘z-o‘zini aniqlash – bu kasb tanlashning mustaqil va ongli natijasi bo‘lib, uzluksiz jarayondir. Shartli ravishda buni quyidagicha ko‘rsatish mumkin [1]:

1. O‘z-o‘zini anglashning rivojlanishi
2. Qadr-qimmat tizimining shakllanishi
3. O‘z kelajagini “modellashtirish obrazi”ni yaratish
4. Malakali kasb egasining “ideal obrazi” ni yaratish

Kasb tanlashda to‘g‘ri qaror qabul qilish uchun bir qancha omillarga e’tibor qaratish lozim. Jumladan, tarbiyalanuvchining xohish va qobiliyati, psixologik xususiyatlari va imkoniyati, shuningdek, jamiyat, davlat va aniq bir tumandagi (shaxs ish topishni ko‘zlagan viloyat, shahar yoki qishloq) ish bozori ehtiyojini hisobga olish zarur.

Kasb tanlashni shakllantirishda insonning salomatlik holati, alohida ta’lim ehtiyojlari, umumiy va maxsus qobiliyati hamda hissiy-irodaviy sifatleri, shaxsiy xususiyatlarini inobatga olish zarur.

Xulosa sifatida aytish lozimki, kasb tanlashda xatoga yo‘l qo‘ymaslik insonga butun hayoti davomida faqatgina hissiy qoniqish bilan yashashi uchun emas, balki o‘zini shaxsiy hayotining to‘laqonli egasi, mukammal inson sifatida namoyon eta olishi uchun ham zaruriy ehtiyojdir.

ADABIYOTLAR:

1. Ibraimov Kh. I. Creativity as one of the characteristics of the personality of the future teacher // Science, education and culture. – 2018. – No. 3 (27). – P. 44-46.
2. Ibraimov X.I., Quronov M. Umumiy pedagogika (darslik). – T., “Shaffof”, 2023, 416-bet.
3. Болалар уйлари болаларига психологик-педагогик кўмаклашиш (1-сон). – Яр.: Ремдер, 2005.

ПРОФЕССИОНАЛЬНОЕ САМООПРЕДЕЛЕНИЕ МОЛОДЕЖИ В ЭПОХУ ЦИФРОВОЙ ТРАНСФОРМАЦИИ ОБРАЗОВАНИЯ

Нажмудинова Мадина Халимовна

***Аннотация:** в статье рассматриваются влияние цифровой трансформации образования на процесс профессионального самоопределения учащихся. Обсуждаются ключевые аспекты цифровизации образовательной среды, включая использование информатсионных технологий и искусственного интеллекта. Рассматриваются инноватсионные подходы в профессионально-ориентатсионной работе и особое внимание уделяется роли педагогического сопровождения в процессе профессионального самоопределения учащихся в условиях цифровой трансформации образования.*

***Ключевые слова:** профессиональное самоопределение, педагогическое сопровождение, цифровая трансформация, образовательная среда, профориентатсионная работа, информатсионные технологии, искусственный интеллект, онлайн-ресурсы, рынок труда.*

Активное развитие цифровых технологий в ХХИ в. является следствием глобализации и информатсионной революции. Цифровизация бизнеса и процессов управления выступает важнейшим фактором деятельности субъектов рынка, причем цифровая трансформация проникает во все уровни и отрасли экономики. В свою очередь современное общество предъявляет новые требования к системе образования, в том числе подчеркивая острую необходимость цифровизации образовательной среды. По инициативе Президента страны Ш.М.Мирзиёева создаются необходимые условия по широкому внедрению цифровой экономики и электронного правительства. Включая, в 2020 году Стратегию «Цифровой Узбекистан-2030», который установил приоритеты и определил меры по осуществлению цифровой трансформации: привлечение иностранных инвестиции, повышение качество национальной ИКТ-инфраструктуры, реализация концепции «умного» города в регионах, совершенствование навыков и компетенции специалистов в сфере цифровых технологий[1].

Создание благоприятных условий для ускоренного внедрения цифровых инноватсий и предпринимательства регулируются Стратегией инноватсионного развития Республики Узбекистан на 2019-2021 годы и Стратегией развития Нового Узбекистана на 2022-2026 годы. Также разработана Стратегия развития искусственного интеллекта, которая предусматривает разработку онлайн-базы данных на государственном языке, предоставляя информатсию в области ИИ населению, особенно молодежи [2].

Построение образовательной траектории в соответствии с профессиональным выбором – неотъемлемая часть гармоничного развития обучающегося. Для того, чтобы было легче определить свой карьерный путь, подрастающее поколение должен активно расширять свою систему представлений о современном мире профессий, о ключевых требованиях, предъявляемых молодым специалистам, о реальной обстановке на трудовом рынке.

Д.И. Фельдштейн отмечает, что современные подростки часто оказываются в ситуации социальной дезориентации, когда информация, получаемая из различных СМИ и интернета, не имеет четкой структуры и содержания, что зачастую оказывает негативное влияние на их психическое развитие [5]. Развитие информационных технологий, активное внедрение искусственного интеллекта практически во все сферы человеческой жизнедеятельности, рост технологических тенденций делают профессионально-ориентационную работу ещё более значимой и ответственной. В следствие чего необходимо предоставить молодёжи доступ к актуальной и достоверной информации о мире профессий и рынке труда, сочетая традиционные профессионально-ориентационные методы с инновационными подходами.

Внедрение цифровых технологий открывает широкие перспективы для усовершенствования профессионально-ориентационной работы. Существует множество онлайн-курсов, интерактивных чек-листов, позволяющих учащимся самостоятельно оценить свои интересы, навыки и карьерные предпочтения, а педагогам адаптировать профессионально-ориентационные методы под конкретные потребности каждого ученика. Также с активным использованием цифровых технологий становится возможным организация онлайн-консультаций с опытными карьерными консультантами[3].

Перечисленные инновационные подходы делают профессиональное самоопределение более доступной и персонализированной для молодежи, расширяют представления о современном мире профессий, обеспечивают более гибкое и эффективное взаимодействие с обучающимися, помогая им принимать взвешенные решения относительно своей будущей карьеры. Немаловажно отметить, что ключевым компонентом успешной адаптации молодежи к изменяющимся условиям и требованиям современного рынка труда является педагогическое сопровождение. М.В. Антонова, О.С. Калабкина выделяют несколько основных направлений педагогического сопровождения процесса профессионального самоопределения учащихся в контексте цифровизации образования.

1. Развитие школьной информационной системы, которая предполагает доступ к банку профессиональных и высших учебных заведений, цифровым образовательным ресурсам, а также аналитическим данным центра занятости населения. Данное направление направлено на

обеспечение учащихся актуальной информатсией о профессиональных возможностях и требованиях рынка труда.

2. Разработка онлайн-занятий и открытых курсов по различным направлениям подготовки, доступных для самостоятельного изучения учащимися. Включение электронных ресурсов и дополнительных программ в учебные планы также способствует обогащению образовательного процесса и поддержке цифровой грамотности обучающихся.

3. Проведение регулярных профессионально-ориентационных мероприятий, нацеленных на прогнозирование перспективных профессий и развитие ключевых компетенций у выпускников. Эти мероприятия играют важную роль в формировании профессионального самоопределения учащихся и помогают им принимать взвешенные решения относительно выбора будущей профессии [4].

Таким образом, можно сделать вывод о том, что цифровизация образования требует не только систематической поддержки, но и качественного обновления существующих профессионально-ориентационных методов и подходов. Эффективное педагогическое сопровождение профессионального самоопределения учащихся в условиях цифровой трансформации образования необходимо для подготовки кадров, способных успешно адаптироваться к изменяющимся требованиям рынка труда и использовать возможности цифровых технологий в своей профессиональной деятельности. Следовательно, необходимо продолжить работу в направлении совершенствования педагогического сопровождения профессионального самоопределения учащихся, чтобы обеспечить им не только качественное образование, но и эффективную поддержку в выборе карьерного пути и освоении новых профессиональных навыков.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Указ Президента Республики Узбекистан № УП-6079 от 5 октября 2020 года «Об утверждении стратегии «Цифровой Узбекистан-2030» и мерах по ее эффективной реализации». – УРЛ: [хтtps://lex.uz/ru/doss/5031048](https://lex.uz/ru/doss/5031048)

2. Указ Президента Республики Узбекистан № УП-60 от 28 января 2022 года «О Стратегии развития Нового Узбекистана на 2022-2026 годы». – УРЛ: [хтtps://lex.uz/doss/5841077](https://lex.uz/doss/5841077)

3. Нажмудинов Х. Г. Применении цифровых технологий в образовательном процессе вуза. «Наука и образование сегодня». 2024. – 21-25стр.

4. Антонова М.В. Профориентационная работа со школьниками в условиях цифровизации образования / М.В. Антонова, О.С. Калабкина // Глобальный научный потенциал. – 2021. – №3. 48–51 стр.

5. Фельдштейн Д.И. Изменяющийся ребенок в изменяющемся мире: психолого-педагогические проблемы новой школы / Д.И. Фельдштейн // Национальный психологический журнал. – 2010. – №2 (4) 6–11 стр.

TA’LIM TIZIMIDA O’QUVCHILARNI KASB-HUNARGA YO’NALTIRISHDA YUZAGA KELAYOTGAN MUAMMOLAR

Abduraxmanov Rustam Maxmudovich

*Mirzo Ulug’bek nomidagi O‘zbekiston Milliy universiteti Ijtimoiy fanlar fakulteti
tyutori (Ta’lim - tarbiya maslahatchisi)*

Annotatsiya. Ushbu maqolada kasb-hunarga yo‘naltirish tamoyillari, yoshlarni kasb hunarga yo‘naltirishning nazariy shart-sharoitlari, “Ta’lim to‘g‘risida”gi qonun hamda “Kadrlar tayyorlash milliy dasturi” da yoshlarni kasb-hunarga yo‘naltirish to‘g‘risidagi fikrlar bayon etilgan.

Kalit so‘zlar: “Ta’lim to‘g‘risida”gi qonun, “Kadrlar tayyorlash milliy dasturi”, kasb-hunarga yo‘naltirish tamoyillari, uzluksiz ta’lim tizimi, kadrlar tayyorlash milliy modeli.

Inson, uning har tomonlama uyg‘un kamol topishi va farovonligi, shaxs manfaatlarini ro‘yobga chiqarishning sharoitlarini va ta’sirchan mexanizmlarini yaratish, eskirgan tafakkur va ijtimoiy xulq-atvorning andozalarini o‘zgartirish respublikada amalga oshirilayotgan islohotlarning asosiy maqsadi va harakatlantiruvchi kuchidir. Xalqning boy intellektual merosi va umumbashariy qadriyatlar asosida, zamonaviy madaniyat, iqtisodiyot, fan, texnika va texnologiyalarning yutuqlari asosida kadrlar tayyorlashning mukammal tizimini shakllantirish O‘zbekiston taraqqiyotining muhim shartidir.

Kadrlar tayyorlash milliy dasturi “Ta’lim to‘g‘risida”gi O‘zbekiston Respublikasi Qonunining qoidalariga muvofiq holda tayyorlangan bo‘lib, milliy tajribaning tahlili va ta’lim tizimidagi jahon miqyosidagi yutuqlar asosida tayyorlangan hamda yuksak umumiy va kasb-hunar madaniyatiga, ijodiy va ijtimoiy faollikka, ijtimoiy-siyosiy hayotda mustaqil ravishda mo‘ljalni to‘g‘ri ola bilish mahoratiga ega bo‘lgan, istiqbol vazifalarini ilgari surish va hal etishga qodir kadrlarning yangi avlodini shakllantirishga yo‘naltirilgandir. Dastur kadrlar tayyorlash milliy modelini ro‘yobga chiqarishni, har tomonlama kamol topgan, jamiyatda turmushga moslashgan, ta’lim va kasb-hunar dasturlarini ongli ravishda tanlash va keyinchalik puxta o‘zlashtirish uchun ijtimoiy-siyosiy, huquqiy, psixologik-pedagogik va boshqa tarzdagi sharoitlarni yaratishni, jamiyat, davlat va oila oldida o‘z javobgarligini his etadigan fuqarolarni tarbiyalashni nazarda tutadi.

“Kadrlar tayyorlash milliy dasturi” va “Ta’lim to‘g‘risida” gi qonunda yoshlarni xalq xujaligi va ishlab chiqarish uchun jahon standarti talablariga javob bera oladigan istiqbolli va ko‘p hunarli kasblarga o‘rgatish malakali mutaxassislar tayyorlash vazifasi belgilab berildi.

Kasb-hunarga yo‘naltirishda quyidagi tamoyillar asos qilib olingan: - kasb-hunarga yo‘naltirish xizmatlarining majmuaviy xarakterdaligi; - iqtisodiy rivojlanish va mehnat bozorini o‘rganish va prognoz qilish orqali jamiyat va shaxs qiziqishlarini muvofiqlashtirish; - shaxsni kasb-hunarga yo‘naltirish va psixologik-

pedagogik tashxis qilish shakli, uslublari va vositalarining ilmiy asoslanganligi; - O‘zbekiston fuqarolarining va (lozim bo‘lganda) boshqa davlat fuqarolarining o‘qish, ish joyi, yoshi, jinsi, millati va diniy dunyoqarashidan qat’iy nazar kasbhunarga yo‘naltirish xizmatlaridan foydalanishga teng huquqligi; - kasb tanlash yoki almashtirish, ta’lim turi va ishga joylashish imkoniyatlariga nisbatan kasbiy va boshqa axborotlarning tushunarliqligi; - umumiy o‘rta ta’lim maktab o‘quvchilariga psixologik-pedagogik va kasbhunarga yo‘naltirish xizmatlarini ko‘rsatishning majburiyligi va bepulligi, aholining boshqa guruhlariga davlat darajasida kafolatlangan kasbiy tashxis va maslahat berishning ixtiyoriyligi; - kasbiy tanlov, tashxis va maslahat xulosalarining ob’ektivligi, maxfiyligi va tavsiyaviy xarakterda ekanligi; - kasb-hunarga yo‘naltirish xizmatlari xodimlarining kasbiy axloq normalariga rioya etishligi.

Kadrlar tayyorlash milliy modeli: Kadrlar tayyorlash milliy modelining asosiy tarkibiy qismlari quyidagilardan iborat; Shaxs – kadrlar tayyorlash tizimining bosh sub’yekti va ob’yekti, ta’lim sohasidagi xizmatlarning iste’molchisi va ularni amalga oshiruvchi; Davlat va jamiyat – ta’lim va kadrlar tayyorlash tizimining faoliyatini tartibga solish va nazorat qilishni amalga oshiruvchi kadrlar tayyorlash va ularni qabul qilib olishning kafillari; Uzluksiz ta’lim – malakali raqobatbardosh kadrlar tayyorlashning asosi bo‘lib, ta’limning barcha turlarini, davlat ta’lim standartlarini, kadrlar tayyorlash tizimi tuzilmasi va uning faoliyati ko‘rsatish muhitini o‘z ichiga oladi; Fan – yuqori malakali mutaxassislar tayyorlovchi va ulardan foydalanuvchi, ilg‘or pedagogik va axborot texnologiyalarini ishlab chiquvchi; Ishlab chiqarish – kadrlarga bo‘lgan ehtiyojni, shuningdek ularning tayyorgarlik sifati va saviyasiga nisbatan qo‘yiladigan talablarni belgilovchi asosiy buyurtmachi, kadrlar tayyorlash tizimini moliya va moddiy-texnika jihatidan ta’minlash jarayonining qatnashchisidir.

Yurtimiz kelajagini yanada rivojlantirish va kelajakda har bir sohada jahon standartlariga mos ravishda kadrlarni etishtirish borasida ham salmoqli ishlar olib borilmoqda. Sir emaski maktablarda universitetlarda bitiruvchilarning ko‘p qismi o‘z o‘rnini topa olmayotganligi maktablarda ta’lim sifatining zamon talabiga mos emasligi asosiy dars soatlari o‘quvchilar qiziqishdan qattiy nazar qo‘yilishi bularning bari Xalq ta’limini sustlashtirda albatta yosh avlod o‘zi qiziqmagan fanga majburiy bog‘lab qo‘yish bu xato ish edi albatta , endilikda muhtaram prezidentimiz tashabbusi bilan ushbu muammoga echim ishlanmoqda quyida O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni, 14.04.2022 yildagi PF-106-son farmoniga binoan: Ixtisoslashtirilgan maktablar tashkil etishga yagona yondashuvni shakllantirish, ushbu maktablar tarmog‘ini kengaytirish, moddiy-texnika bazasini mustahkamlash hamda ta’lim jarayoniga malakali rahbar va pedagog kadrlarni jalb qilish, iqtidorli yoshlarni aniqlash, tanlash, o‘qitish va tarbiyalash tizimini takomillashtirish maqsadida: 2022-yil 1- sentabrga qadar vazirlik, idora va tashkilotlar tassarufida bo‘lgan ta’lim muassasalari negizida 19 ta ixtisoslashtirilgan maktab internatlarini hamda 141 ta ixtisoslashtirilgan maktablarni shakllantirish; 2023-yil 1-iyunga qadar Xalq ta’limi vazirligi

tasarrufida bo’lgan faoliyati tugatilgan Mehribonlik uylari va Bolalar shaharchalari negizida 5 ta ixtisoslashtirilgan maktab internatlarni hamda 3 ta ixtisoslashtirilgan maktablarni tashkil etish; 2022-2021-yillarda Agentlik tizimida 25 ta ixtisoslashtirilgan maktab internatlarini qurish: Hamda bunday ixtisoslashtirilmagan tartibda maktablarni 2022/2023 o’quv yilidan boshlab Xalq ta’limi vazirligi tizimidagi ayrim fanlarni chuqur o’qitishga ixtisoslashtirilgan maktablar negizida ayrim fanlar chuqur o’qitiladigan sinflari mavjud umumiy o’rta ta’lim maktablarini tashkil etish. Quyidagi chora tadbirlar ham barchasi maktab o’quvchilarni o’zlariga mos va qiziqishidan kelib chiqilgan holda ta’lim berish ham Xalq ta’limi tizimini anchagina rivojlantirishi natijasiz bo’lmas degan umiddamiz.

Maktab o’quvchilarini Oliy ta’limga qiziqtirish va ular orasida pedagogikpsixologik treninglar o’tqazish orqali o’quvchilarning qaysi kasbga layoqati bor ekanligini aniqlashni turli anketa so’rovnonalari orqali aniqlash lozim. Asosan o’quvchilarni kasbhunarlariga integratsiyalashtirish borasidagi ishlarni jadal suratda oshirish zarurdir. O’quvchilarni kasbga yo’naltirish borasida, o’quvchilarga kasb tiplari, guruhlari, sinflari, o’quvchilarning xususiyatlarini o’rganib tashxisdan o’tkazadilar va tavsiyalar beradilar, kasblar tasniflarining umumiy ta’rifi, o’quvchilarga kasb tushunchasining ma’nosini yoritib berish, ularni kasblarning tasniflari bilan tanishtirish, o’quvchilarga har bir soha kasblarining jamiyatda tutgan o’rni haqida malumot berilishi lozim. Kasb-hunarga yo’naltirishdan maqsad o’sib kelayotgan yosh avlodni ongli ravishda kasb tanlashga tayyorlashdir. Ularni kasb hunarga yo’naltirish orqali, bo’lajak kasbiy qarorlarni shakllantirish, kasbni erkin va mustaqil tanlashlari uchun kasb-hunarga yo’naltirish ishlariga mustahkam zamin yaratuvchi ilmiy-amaliy tizim sifatida qarash lozim. Bu tizim orqali har bir o’quvchi shaxsini kasbga yo’naltirishda individual xususiyatlarini ham hisobga olish kerak.

Xulosa Kasbni to’g’ri tanlash har bir maktab o’quvchisining obyektiv vajlariga, qiziqishiga, mayliga, qobiliyatiga va imkoniyatlariga mos bo’lishi uchun uning sog’ligini, o’zlashtirishini va xissiyotlarini hisobga olish lozim, bular ijtimoiy foydali va unumli mehnatda hammadan ko’ra ko’prok qaror topadi va namoyon bo’ladi. Odam bajarayotgan ishlariga ijodiy munosabatda bo’lib, mehnat unumdorligini doimo oshirib borsa, tanlagan kasbga zo’r qiziqish bilan qarasa, o’z ishining ijtimoiy ahamiyatini tushunsa, uning qobiliyatlari mehnatda takomillashib borsa, o’shandagina u mehnatdan qoniqish hosil qiladi va xursand bo’ladi, bunday holda har bir shaxs jamiyatga eng ko’p naf keltiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO’YXATI:

1. Abduraxmonov F.R., Abdurahomonova Z.E. Kasb psixologiyasi. -T.: 2018. 143-b.
2. Sharipov Sh.S., Davlatov K.N., Salohuddinova G. Kasbga yo’naltirishning ilmiypedagogik asoslari. -T.: 2007. 97-b.
3. 463-I-coH 29.08.1997. Kadrlar tayyorlash milliy dasturi
4. <https://azkurs.org/oquvchilarni-kasbiy-yonalishini-aniqlash.html?page=2>

RAQAMLI TA’LIM SHAROITIDA TALABALARNI TARBIYAVIY FAOLIYATGA TAYYORLASH

F.X.Ibragimova,

Qori Niyoziy nomidagi Tarbiya pedagogikasi milliy instituti doktoranti

Mazkur maqolada oliy ta’lim muassasalari talabalarini tarbiyaviy faoliyatga tayyorlashda raqamli ta’lim muhitining o’ziga xos salbiy va ijobiy tomonlari muhokama qilingan.

Kalit so’zlar: *ma’naviy-tarbiyaviy ishlar, talabalarning tarbiyaviy faoliyati, ma’naviy-axloqiy tamoyillar, tizimli yondashuv, faoliyatga yo’naltirilgan yondashuv, sinergetik yondashuv, germeneytik yondashuv, psixoterapevtik yondashuv.*

Bugungi kunda har qanday mamlakatda innovatsion kadrlar bazasini maqsadli shakllantirishning eng istiqbolli yo’nalishlaridan biri bu ta’lim tizimidir. Raqamli transformatsiya jarayonini amalga oshirish ta’lim tizimi uchun faqatgina raqamli transformatsiyaga kompleks yondashuv bilan hal qilish mumkin bo’lgan yangi muammolarni keltirib chiqaradi. Bu maqsadga erishish, ayniqsa, bulutli hisoblash, yuqori tezlikdagi internet, aqlli raqamli vositalarning keng joriy etilishi, sun’iy intellekt usullarini qo’llash va virtual texnologiyalarni keng joriy etish bilan bog’liq holda muhim ahamiyat kasb etadi. Ta’lim jarayoni raqamli transformatsiyasi raqamli iqtisodiyot va raqamli jamiyatga o’tishning global jarayonlari bilan belgilanadi. Bu istiqbollar qanday bo’lishini asosan ta’lim belgilaydi.

Bu kabi fikrlarni tasdiqlash maqsadida yurtboshimiz tomonidan 2020 yil 5-oktyabrdagi PF-6079-sonli «Raqamli O’zbekiston — 2030» strategiyasini tasdiqlash va uni samarali amalga oshirish chora-tadbirlari to’g’risidagi Farmonini keltirish ma’nsadga muvofiq.

Talabalarning innovatsion, adaptatsion sharoitda ishlashini, tez o’zgaruvchan sharoitlarga nisbatan qayishqoq bo’lishni zamonning o’zi talab etmoqda. Shu bois ham oliy ta’lim muassasalari talabalarining tarbiyaviy faoliyatga layoqatliligini zamon talablariga javob bera oladigan darajada rivojlantirish, ta’limni tubdan isloh qilish, mazkur tizimni yangi sifat bosqichiga ko’tarishning muhim shartlaridan biridir.

Bugungi kunda tarbiya jarayonini tashkil etishga doir zamonaviy yondashuvlarga tayangan holda talabalarni mazkur faoliyat turiga samarali tayyorlash ayniqsa, muhim ahamiyat kasb etmoqda. Bunday zamonaviy yondashuvlar orasida tizimli, faoliyatga yo’naltirilgan, sinergetik, germeneytik va psixoterapevtik yondashuvlar ayniqsa, muhim ahamiyat kasb etadi.

Tarbiya jarayoni yaxlit tizim sifatida obyekt yaxlitligini va uni ta’minlovchi mexanizmlarni ochib berish; murakkab aloqalarining turli tiplarini aniqlash hamda ularni yagona nazariy ko’rinishga keltirish; shuningdek, obyektning yaxlitlik

xususiyatlarini, uning tuzilmasi hamda dinamikasini belgilash imkonini beruvchi murakkab obyekt o'zaro bog'langan modellarining iyerarxik tizimi to'g'risidagi tasavvurlarni amalga oshiradi. Demak, tizimli yondashuvdan kelib chiqadiki, murakkab obyekt (tarbiya tizimi)ning o'ziga xosligi uning tarkibiy qismlarining alohida xususiyatlarini inkor etmaydi, aksincha, ma'lum bir tarkibiy qismlar orasidagi aloqa va munosabatlarga doir bog'lanishlarni hosil qiladi. Tarbiya jarayoni yaxlit tizim sifatida ijtimoiy buyurtma, maqsad, metodologik yondashuvlar, qonun, qonuniyat, tamoyillar, tarbiya mazmuni, tarbiyaviy faoliyatni tashkil etish shakl, metod va vositalari, tarbiyachilar, tarbiyalanuvchilar, ijtimoiy institutlarning o'zaro hamkorligi, diagnostika, profilaktika, korreksiya kabilarning o'zaro aloqadorligi va birligini talab etadi.

Faoliyatga yo'naltirilgan yondashuvning mohiyati – bixevioristik yo'nalganlik, tarbiyani shaxsning xulq-atvoriga ta'sir ko'rsatadigan ijtimoiy pedagogik ta'sir sifatida qarash; har bir pedagogik ta'sir tarbiyalanuvchida uning so'zlari, xatti-harakati yoki amallarida namoyon bo'ladigan ma'lum javobni yuzaga keltiradi. Xususiyatlari – ideal va tarbiya dasturining mavjudligi, tarbiya tizimining aniq tashkil qilinganligi, tartib va bahslashuvning ahamiyati.

Faoliyatga yo'naltirilgan yondashuvning ahamiyati shundan iboratki, u tarbiyaviy ideal, tarbiya dasturi, aniq faoliyat yuritadigan tarbiya tizimi, tartib, intizomlilik, “bolalarcha o'zboshimchalik”ni bartaraf qilishni o'z ichiga oladi. Zamonaviy ma'noda bu yondashuv axloqiy-insonparvar qadriyatlarning shaxsiy ahamiyatli ma'nosini anglash, motivatsion-irodaviy va emotsional darajada o'zlashtirish sifatida qaraladi. Faoliyatga yo'naltirilgan yondashuv uchun tarbiya jarayonini anglashning chiziqli tamoyili xarakterli: har bir pedagogik ta'sir tarbiyalanuvchining ma'lum javobi(so'z, xatti- harakat, amal)ni ko'zda tutadi.

Tarbiyaga sinergetik yondashuv murakkab tizimlarning o'z-o'zini tashkillashtirish nazariyasi asosida kelib chiqqan. Sinergetika murakkab tarzda bir-biri bilan o'zaro ta'sirga kirishuvchi ko'p miqdordagi qismlar, komponentlar va ichki tizimlardan tarkib topuvchi metatizimlarni o'rganuvchi fan sifatida yuzaga kelgan.

Raqamli transformatsiya nafaqat boshqa ta'lim islohoti, bu ta'limning barcha darajalariga ta'sir ko'rsatadigan ko'p yillik ish dasturidir. Xizmat ko'rsatish va moddiy ishlab chiqarish sohalarida bo'lgani kabi, ta'limni raqamli o'zgartirish natijalarga qaratilishi va dasturni amalga oshirishning barcha bosqichlarida ta'lim tashkilotlarining ish sifatini yaxshilash lozim. Raqamli texnologiyalar talabalarni o'qitish sifatini tubdan yaxshilashga, ularning barcha zarur qobiliyatlarini shakllantirishga, muammoni hal qilish uchun mavjud bo'lgan barcha raqamli vositalar, materiallar va xizmatlardan faol (ongli va ijodiy) foydalanish qobiliyatini shakllantirishga yordam beradi.

Ta'lim muassasalarining raqamli transformatsiyasining asosi raqamli texnologiyalarni joriy etish va ulardan foydalanish eng samarali bo'lgan o'quv jarayonini shaxsiylashtirilgan tashkil etishga o'tishdir [5]. Ta'lim tashkilotlari

faoliyatini o‘zgartirish ta’limni raqamli transformatsiya qilish uchun normativhuquqiy bazani o‘zgartirishni talab qiladi.

Dunyo hamjamiyatida prefigurativ madaniyatdan hosil bo‘luvchi fenomenlar: kelajakning (hatto yaqin kelajakning) noaniqligi, bugunning beqarorligi, informatsion kaos borgan sari ko‘proq anglanilib bormoqda. Ushbu sharoitlarda tarbiya maqsadga yo‘naltirilgan boshqaruvga bo‘ysunishi mumkin emas, chunki tarbiyaning o‘zi – noaniqlik sohasi. Tarbiyani diagnostika qilish, uning natijalarini o‘lchash murakkabligi tasodif emas: ular doimo haqiqiy tarbiya vaziyatidan vaqt bo‘yicha kechikib yuradi va noaniqdir. Tarbiya jarayonida pedagog ta’sirida shaxsning qaysi motivatsion-qadriyatli tizimlari o‘zgarishga uchrayotganligini, tarbiyalanuvchining o‘zining ma’naviy izlanishlari, o‘zini “yenga olishi”, hayotiy tajribani egallashi natijalari qanday bo‘layotganligini aniqlash oson emas.

Bolalik hayoti tabiatining o‘zi uning har bir lahzasini to‘laqonli qadriyatlar bilan boyitadi, shu sababli tarbiya obyektiv, hamma uchun umumiy bo‘lgan maqsadga ega bo‘lishi mumkin emas. Tarbiya maqsadi tarbiyachining aniq bir shaxsning individualligining namoyon bo‘lishini tushunishi hodisasi orqali paydo bo‘ladi.

Yuqoridagilarga asoslanib, ta’lim tizimidagi mavjud raqamli texnologik bo‘shliqni bartaraf etish zarurligini ta’kidlash mumkin. Avvalo, ta’lim tashkilotlarini texnologik modernizatsiya qilish ustida ishlashni davom ettirish va raqamli texnologik bo‘shliqni bartaraf etish, shuningdek, paydo bo‘layotgan raqamli ta’lim muhitidan foydalanish uchun talabalar va professor-o‘qituvchilarni raqamli ta’lim resurslari bilan ta’minlash, texnologik bo‘shliqni yo‘q qilish kabi muammolarini hal qilish uchun barcha sa’y-harakatlarni amalga oshirish kerak.

Yangi yuqori texnologiyali yechimlarni ishlab chiqish va keng qo‘llash, samaradorligini yo‘qotgan tashkiliy modellar va pedagogik amaliyotlarni yangilash bo‘yicha ishlarni amalga oshirish lozim. Buning uchun har bir ta’lim tashkilotiga aniq strategiya va aniq rivojlanish rejasi kerak, uni amalga oshirish zarur shartsharoitlarni yaratishga olib keladi. Hozirgi vaqtda ta’limni raqamli transformatsiyasi vazifasi – ta’lim tizimini axborot jamiyati va raqamli iqtisodiyotning vazifalari, muammolari va imkoniyatlariga moslashtirish juda dolzarbdir.

Xulosa o‘rnida shuni aytish kerakki, oliy ta’lim tizimida talabalarni tarbiyaviy faoliyatga tayyorlashda ta’lim muassasalarining masofaviy o‘qitishga o‘tishi onlayn o‘qitish elektron axborot ta’lim muhitida puxta ishlab chiqilgan va rejalashtirilgan o‘quv jarayoniga asoslangan bo‘lib, u o‘quv, uslubiy va nazoratning uslubiy jihatdan sog‘lom hamda maqsadli ketma-ketligi bilan qo‘llab-quvvatlanadi, o‘z navbatida allaqachon ishlab chiqilgan o‘lchov materiallari, ular faqat elektron ta’lim formatida o‘quv natijalariga erishishni ta’minlaydi.

Hayotiy ta’lim haqidagi munozaralar har bir talabaning o‘z bilimlarini boshqarish, hayot davomida kasbiy va shaxsiy rivojlanishni davom ettirish uchun barqaror qobiliyatlarini shakllantirish va rivojlantirishga bo‘lgan talab bilan

almashtiriladi. Biroq, zamonaviy ta’lim tizimi har doim ham barcha umidlarga javob bermaydi va raqamli texnologiyalardan foydalanish g’oyasi o’zgaradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 5-oktyabrdagi PF-6079-sonli «Raqamli O‘zbekiston — 2030» strategiyasini tasdiqlash va uni samarali amalga oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risidagi Farmoni.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevraldagi “O‘zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo‘yicha Harakatlar strategiyasi to‘g‘risida”gi 4947-son Farmoni.
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 27 fevraldagi “Pedagogik ta’lim sohasini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-4623-son Qarori.
4. IbraimovX., Quronov M. Umumiy pedagogika [Maru]. Darslik. T., "Sahhof", 2023, 416-bet.
5. Ibraimov X., Quronov M., Ibragimova F. Pedagogika tarixi va nazariyasi [Marn]. Darslik. - T., "Sahhof", 2023.392-bet.
6. Ota-ona - murabbiy [Matn] / X.Ibraimov, M.Kuronov, J.Fozilov, F.Zaripov. - Toshkent: Gafur Gulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi. 2024. - 220 b.

**UZLUKSIZ TA’LIM TIZIMIDA TA’LIM OLUVCHILARNI
KASB-HUNARGA YO’NALTIRISH DOLZARB MUAMMO SIFATIDA**

I.I. Tuychiyeva

*FarDU pedagogika kafedrası mudiri,
pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent*

M. N. A'zamova

FarDU Pedagogika yo'nalishi 3- kurs talabasi

Annotatsiya: ushbu maqolada uzluksiz ta'lim jarayonida ta'lim oluvchilarni kasbga yo'naltirish yuzasidan O'zbekistonda olib borilayotgan islohotlar, umumiy o'rta ta'lim maktablarida o'qituvchi pedagoglar e'tiborga olinishi kerak bo'lgan dolzarb masalalar, mavzuga doir ilmiy tadqiqotlar mazmuni yoritilgan.

Аннотация: в данной статье рассматриваются реформы, проводимые в Узбекистане в процессе непрерывного образования в сфере профессиональной ориентации учащихся, актуальные вопросы, которые должны быть учтены учителями и педагогами общеобразовательных школ, связанные с темой и содержанием. научных исследований охвачено.

Abstract: This article discusses the reforms being carried out in Uzbekistan regarding the professional orientation of students in the process of continuing education, current issues that should be taken into account by teachers in general secondary schools, and the content of scientific research on the topic.

Kalit so'zlar: uzluksiz ta'lim, kasbga yo'naltirish, qobiliyat, layoqat, moyillik, innovator, professional ta'lim, kasbiy kompetensiya, pedagogic mahorat, faoliyat.

XXI asr tom ma'noda O'zbekiston uchun muhim milliy yuksalish davri hamda sivilizatsiyaning yangi pog'onalarga ko'tarilishi sifatida tarix zarvaraqlariga yozilmoqda. Tabiiyki, bunda o'sib kelayotgan yosh avlodning hissasi ushbu rivojlanish yo'lini raqamli texnologiyalar va zamonaviy dunyo modeliga muvofiq muvaffaqiyatli tarzda davom ettirishdir.

Kunda - kunga shiddat bilan o'zgarib borayotgan ijtimoiy, siyosiy, iqtisodiy, madaniy, va ta'limiy jarayonlar yosh avloddan avvalgidan kuchli, bilimli, tashabbuskor, tirishqoq, ijodkor, o'z ustida tinimsiz ishlovchi va tanlagan sohasini mukammal tarzda yangiliklar bilan ta'minlovchi innovator bo'lishni talab etmoqda. Bunday fazilatlar shaxsda bolalikdanoq shakllanib rivoj topar ekan, o'sib kelayotgan yosh avlodga ta'lim berish jarayonida ulardagi turli qobiliyat, layoqat va moyilliklarini erta aniqlash orqali ularni istiqbolli kasbga yo'naltirish, bu orqali jamiyat yuksalishini ta'minlash muhim va dolzarb masalalardan biridir.

Layoqat - ma'lim bir faoliyatga yaroqlilik ma'nosini izohlab, qobiliyatlar rivojining asosidir. Layoqat – qobiliyatning nasliy mustahkamlangan omili, qobiliyat rivojlanishining tabiiy zamini. Muayyan sharoit mavjud bo'lganda layoqat qobiliyatning shakllanishi va rivojlanishini ta'minlaydi.

Moyillik -shaxsni aniq faoliyat bilan shug'ullanishga qo'zg'atuvchi turtkidir. Moyillik negizida faoliyatga yo'naltirilgai barqaror ahtiyoj va unga taallukli ko'nikmalarni takomillashtirishga intilish yotadi.

Qobiliyat - shaxsning individual - psixologik o‘ziga xosligining psixologik tarkibiy tuzilishiga kiritilgan, qaysidir bir faoliyatni muvaffaqiyatli bajarishga taalluqli bolgan va bilimlar, malakalarni egallashning tezkorligini, engilligini izohlab beradigan xususiyatdir.

Kasbga yo‘naltirish - bu ilmiy asoslangan va o‘zini kasbini jamiyat ehtiyojlari sifatida, shuningdek, o‘zini qiziqish va qobiliyatlarini xisobga olib, turg‘un kasb tanlash uchun xayotga kirayotgan yoshlarga yordam beradigan psixolog-pedagog, tibbiyot va davlat tadbirlari tizimidir.

O‘quvchilarni kasb-hunarga yo‘naltirish texnologiyalarini takomillashtirishga qaratilgan tadqiqotlar xalqaro va mamlakatimiz olimlari: Noel Mvenda, Sh. S. Sharipov, B. S. Volkov, N. S. Pryajnikov, V. A. Mansurov, O. V. Yurchenko, S. N. Chistyakova, E. V. Gudkova, A. S. Skutin, R. G. Isyanov, S. B. Umarov, P. Q. Xolmatov, D. M. Anvarova, P. S. Ergashev, A. A. Xasanovlar tomonidan olib borilgan. O‘quvchilarni kasb-hunarga maqsadli yo‘naltirishning hududiy xususiyatlari va ijtimoiy-iqtisodiy omillar ta‘sirini o‘rganishga qaratilgan tadqiqotlar V. A. Orlov, P. F. Anisimov, O. A. Xaydarov, G. F. Shafranov-Kutsev, S. N. Tolstoguzov, Q. X. Abdurahmonov, N. K. Zokirova, Z. Y. Xudoyberdiyev, K. A. Eshpo‘latov, N. R. Ashurovlar (2, 4) tomonidan olib borilgan. tadqiqotlarda kasb tanlash va kasbga yonaltirishga doir qator mavzular yoritilgan. Kasb tanlashda e‘tiborga olinadigan jihatlar, xususan, ma‘lum kasb egasi sifatida mehnatning tez o‘zgarayotgan sharoitlariga tez moslasha olish, yuqori kasbiy mahorat, kasbiy moslashuvchanlik va kompetentlikka ega bolish, shaxsning o‘z-o‘zini realizatsiya qilishi, o‘zini namoyon qilishi jamiyatda o‘z o‘rnini belgilab olishining vositasi sifatida xizmat qilishi, insondagi barcha qobiliyatlar mehnatda, birinchi navbatda, kasbiy mehnatda ochilishi muqarrar ekanligi yuqoridagi tadqiqotchilarning ilmiy faolyatlarida o‘z aksini topgan.

Bugungi kunda ta‘lim oluvchilarni kasbga yo‘naltirish yuzasidan O‘zbekistonda ham tizimli islohotlar olib borilishi bilan birgalikda, bu ishlar uzluksiz ta‘lim jarayonida o‘z aksini topmoqda.

Uzluksiz ta‘lim tizimida asosan yoshlarni kasbga yo‘naltirish masalasi umumiy o‘rta va o‘rta maxsus ta‘lim tizimi doirasida muhim vazifa sifatida pedagog tarbiyachilarga mas‘uliyat yuklaydi. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 8-iyundagi “Ishchi kasblar bo‘yicha kadrlarni tayyorlash tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-5140-son Qarori, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 11- maydagi “2022–2026-yillarda xalq ta‘limini rivojlantirish bo‘yicha milliy dasturini tasdiqlash to‘g‘risida”gi PF-134-son Farmoni 1- ilovasi 22-23-bandi, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 11-maydagi “Xalq ta‘limini rivojlantirishga oid qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi PQ-241-son Qarori 7- bandlariga muvofiq, umumiy o‘rta ta‘lim maktablari bitiruvchi sinf o‘quvchilari uchun qiziqishlari va qobiliyatlaridan kelib chiqqan holda kelajak kasblarini aniqlash, mamlakatdagi aktual kasblar bo‘yicha ma‘lumot taqdim etish, psixologik testlar orqali kasbiy tashxis qo‘yishni tizimli tashkil etish hamda O‘zbekiston

Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2021-yil 30-dekabrdagi “Umumiy oʻrta ta’lim muassasalarining 10-11-sinflari o‘quvchilarini kasb-hunarga tayyorlash chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi 792-son Qarori hamda mazkur sohaga tegishli boshqa me’yoriy-huquqiy hujjatlarda umumiy o‘rta ta’lim maktabi o‘quvchilarini kasbga yo‘naltirishning asosiy talablari , qator vazifalar , va ushbu masalaga doir amalga oshirilishi zarur bo‘lgan ta’limiy –tarbiyaviy ishlar ning mezonlari belgilab berilgan.

Hozirda O‘zbekistonda 2023-2024- o‘quv yili statistikasiga muvofiq 10 163ta umumiy o‘rta maktablar o‘z faoliyatini olib bormoqda. Maktablarda 6 476 091 nafar o‘quvchilar ta’lim olmoqda. Shundan 11-sinflarda respublika bo‘yicha jami 414,6 ming nafar o‘quvchi qayd etilgan. Ushbu bitiruvchilar tanlagan sohalari bo‘yicha oliy ta’lim tizimiga qamrab olinishi, etuk mutaxassis bo‘lish uchun esa nazariy bilimlarni amaliyot bilan uyg‘unlashtirgan holda o‘z ustida tinimsiz ishlashlari maqsadga muvofiqdir.

Mamlakatimizda ta’lim tizimining asosiy bo‘g‘ini sifatida professional ta’lim tizimi 9-sinf bitiruvchilariga oldiga qo‘ygan maqsadlari, tanlagan kasblari doirasida bilim, ko‘nikma, malaka va kasbiy kompetensiyalarni egallashga qaratilgan muhim jarayon sifatida yoshlar kelajagini, ularning imkoniyatlarini rivojlantirishni ko‘zda tutadi.

Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 7-avgustdagi 466-son “O‘zbekiston Respublikasida uzluksiz boshlang‘ich, o‘rta va o‘rta maxsus professional ta’lim to‘g‘risida” gi qaroriga muvofiq hozirgi kunda professional ta’lim tizimi uch turdagi muassasalar — 333 ta kasb-hunar maktabi, 227 ta texnikum va 112 ta kollejdand iborat.

Jamiyatda o‘z kasbi ortidan butun umr xalq farovonligi va yurt rivoji uchun xizmat qilayotgan fidoyi insonlar bilan bir qatorda har oyda ish joyini o‘zgartiradigan, yoshligini qo‘shimcha mutaxassislikka o‘qib behuda ketkazayotgan, biror bir mehnat jarayonida o‘zini tasavvur eta olmaydiganlar ham talaygina. Oson va serdaromad ish orqasidan quvib, o‘zidagi bor qobiliyatlarni qadrlamasdan mustaqil hayotga qadam qo‘yayotgan yoshlarning aksariyatida uzluksiz ta’lim jarayonida kasbga yo‘naltirish bilan bog‘liq muammolarga duch kelinganiga guvoh bo‘lamiz. Ushbu vaziyatda mas’uliyat asosan ota-onalar va pedagoglar zimmasiga tushar ekan, ayniqsa pedagoglar boladagi ilk qobiliyatlar uchqunini ko‘ra bilmog‘I zarur. Ulug‘ mutafakkir Alisher Navoiy aytganidek: “Qobilg‘a tarbiyat qilmamoq zulmdur va noqobilg‘a tarbiyat – hayf”. Ushbu fikr orqali shoir qobiliyatli insonni tarbiya qilmaslik zulmligi, qobiliyatsizga esa tarbiya hayf ekaniga ishora qilmoqda. Har qanday inson albatta biror bir qiziqish, o‘ziga xos individual qobiliyatlarga egadir. Faqat uni to‘g‘ri ko‘ra bilmak va to‘g‘ri yo‘naltirmak zarur xolos. Ushbu zaruriyat kasb tanlash ostonasida emas, balki bolada ilk mustaqil tanlovlar, qarorlar paydo bo‘lganidan boshlab aniqlash muhimdir. Maktabgacha davrdagi kichik- kichik qiziqish va orzular, keyinchalik bolaning butun hayotini qamrab oluvchi faoliyat turiga aylanadi.

To’g’ri, o’quvchini kasbga to’g’ri yo’naltirish muhim, mas’uliyatli va mashaqqatli vazifa. Lekin bunda ota-onaga birinchi navbatda pedagoglar yordamchi hisoblanadi. Chunki bolaning iqtidori ota-onadan ko’ra pedagogga ko’proq namoyon bo’ladi. Pedagogda bolaning iqtidorini xolis ko’ra olish imkoniyati ota-onanikidan ko’ra yuqoriroq, albatta. O’quvchining qiziqishlarini rad eta olish va uning imkoniyatlaridan kelib chiqqan holda boshqa sohaga yo’naltira olish ham muhim sanaladi. Bunda o’qituvchidan ziyraklik va kuzatuvchanlik talab etiladi. O’quvchi harbiy bo’lmoqchi, lekin unda aniq fanlarga yoki tabiiy fanlardan bilimi boshqa bolalardan ko’ra yuqori. Shuni inobatga olib bolani harbiy vrachlikka, hisob-kitob bilan bog’liq harbiy sohaga yo’naltirish mumkin. Bola shifokor bo’lmoqchi, lekin unda texnika va axborot resurslariga qiziqishi baland. Uni ham aynan tibbiyotning bevosita kompyuter bilan boshqariladigan tarmoqlariga yo’naltirish zarur bo’ladi. Bunda o’qituvchi o’quvchidan tezda qiziqishi va kelajakdagi orzusi bilan o’rtoqlashib turishi kerak. O’quvchini qiziqishlaridan tashqari yana boshqa yuqori imkoniyatlaridan o’zini ham xabardor etib turishi zarur. Bu esa bolada to’g’ri kasb tanlashda muhim vazifa sanaladi.

Hozirgi kunda ko’plab integratsiyalashgan zamonaviy kasblar an’anaviy kasblar o’rnini egallab kelmoqdaki, vaziyatni bunday tus olishiga ya’ni ma’lum bir kasbning dolzarbligiga turli omillar ta’sir qilmoqda: doimiy rivojlanish, yangi mashina va robotlarning yaratilishi orqali inson hayotining yaxshilanishi, qo’l mehnati orqali bajariladigan bir qancha amallar o’rnini texnika bajarishi, sun’iy intellekt takomillashishi va hokozolar.

Uzluksiz ta’limning tarkibiy qismlari bo’lgan umumiy o’rta ta’lim hamda o’rta maxsus, kasb-hunar ta’limi o’rtasidagi uzviylik va uzluksizlikni ta’minlash o’quvchilarni kasb-hunarga yo’naltirish faoliyatini qay darajada to’g’ri tashkil qilinishiga bog’liq. Bu esa, Respublikamizning barcha hududlarida faoliyat ko’rsatayotgan o’quvchilarni kasb-hunarga yo’naltirish va psixologik-pedagogik tashxis xizmati tizimining mutaxassislari zimmasiga o’ta mas’uliyatli vazifalarni yuklamoqda. Jumladan, umumiy o’rta ta’lim maktablarida kasb-hunarga yo’naltirish ishlarini zamon talablariga moslashtirish dolzarb hisoblanadi, bu esa kasbiy axborotlar va kasbiy maslahatlar tizimini takomillashtirish, kasb-hunarga yo’naltirish xonalarini axborot materiallari bilan boyitishni taqozo etadi.

Bugungi kunda qanday mutaxassislarga talab kuchliroq? Kelajak uchun eng yaxshi kasb qaysi? qay bir sohadan kattaroq daromad topish mumkin? Men qaysi kasbda daromadsiz ham ishlashga tayyorman? Mening qobiliyatlarim qanday kasb orqali rivoj topishi va foydali bo’lishi mumkin? Ana shunday savollarga javob berish orqali ham o’quvchi yoshlardagi ikkilanishlarga barham berish, ularni umrbod ma’lum bir(balki bir necha) sohani gullab-yashnashi uchun chin dildan xizmat qiluvchi fidokorga aylantirish mumkin

O’quvchilarni kasbga yo’naltirishni yosh bosqichlarida o’quvchilarda quyidagi mazmunga ega bo’ladi:

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini kasbga yo‘naltirishdan asosiy maqsad - ularni mehnat, kasb turlari, yo‘nalishlari bilan tanishtirib borish va kasb faoliyatiga qiziqishni shakllantirishdan iborat.

5-7 sinf (o‘rta yoshdagi) o‘quvchilarini kasbga yo‘naltirish mazmuni, ulardagi qiziqish, layoqat , shaxs sifatida jamiyatda tutgan o‘rni to‘g‘risidagi tushunchalar va kasb tanlash ko‘nikmasini shakllantirish zarurati bilan belgilanadi.

8-9 sinf o‘quvchilarida kasbga yo‘naltirish ishlari mazmuni shaxsning ma’naviy xislatlari va jamiyat oldidagi burchi javobgarlik xislatlarini shakllantirish bilan ajralib turadi. Bu esa ulardan mustaqillik, tashabbus bilan chiqish, mustaqil qaror qabil qilish xatti-xarakatlari natijasini bilishi va faoliyatini nimaga olib kelishini sezishi bilan belgilanadi.

8-9 sinf o‘quvchilarida oldingi bosqichlarda olgan bilimlari va tajribalari asosida quyidagi yo‘nalishlar bo‘yicha kasbga yo‘naltirish faoliyat amalga oshiriladi.

1. O‘quv va maxsus fanlarni chuqur o‘rganish asosida; 2. Diqqatini tanlagan faoliyatida kasbiy muxim sifatlarini shakllantiririshida; 3. Kasbiy rejalari ustidan nazorat va ularni asoslanish darajasini ochib berishda; 4. Kasbiy faoliyatga o‘zini tayyorlash yo‘llari, o‘ziga tashxis qo‘yish, natijalarini baholashda; 5. Ijtimoiy kasbiy ko‘nikish, kasbni tanlash sabablari, kasbiy yo‘nalish asoslari shakllanishida

Xulosa o‘rnida aytish mumkinki, uzluksiz ta’lim jarayoni o‘z oldiga qo‘ygan oliy maqsadlardan biri barkamol shaxsni voyaga etkazish va jamiyat uchun munosib kadrlarni tayyorlash ekan, ushbu maqsadga erishishda o‘qituvchi pedagoglardan yuksak mahorat hamda ulkan mas’uliyat talab qilinadi. Yosh avlodda munosib kasb tanlash, jamiyat ehtiyojlarini hisobga olish, o‘z qobiliyatlarini namoyon eta olish, zamonaviy kasblarni egallashga oid ko‘nikmalarini rivojlantirish uchun O‘zbekistonda uzluksiz ta’lim jarayonida amalga oshirilayotgan tadbirlar ko‘lami qanchalik keng bo‘lmasin, bo‘lajak mutaxassislarda mehnatga nisbatan muhabbat uyg‘onmaydigan taqdirda barcha amaliy ishlarning natijasi besamar qolaveradi. Shunday ekan, avvalo, bolalarda mehnatsevarlik ruhini shakllantirgan holda , ularga moddiy motivlardan ko‘ra ma’naviy motivlarni ustun ekanligini chuqur singdirish bilan istiqboldagi kasblari orqali jamiyatga eng kerakli inson sifatida voyaga etishlarini ta’minlash maqsadga muvofiqdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Uzbekiston Respublikasining “Ta’lim tugrisida”gi qonuni, URQ637-son, 2020 (Law of the Republic of Uzbekistan "On Education", URQ-637, 2020), available at: <https://lex.uz/docs/5013007>

2. Usmonov A., O‘quvchilarni kasb-hunarga maqsadli yunaltirish istiqbolda mehnat bozoridagi muammolarni bartaraf etishning muhim omili (Targeted privatization of workers to the profession is an important factor in overcoming problems in the labor market in the future), available at: <https://hp.jspi.uz/index.php/ppmedu/article/download/4299/2918>

KREDIT-MODUL TIZIMI VA MEHNAT BOZORI TALABLARI

Otabayev Iskandar Abdug‘aniyevich

*pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), Professional ta’limni
rivojlantirish instituti doktoranti*

Annotatsiya: Ushbu maqolada kredit-modul tizimining mehnat bozori talablariga javob berishdagi ahamiyati va uni joriy etish texnologiyalari tahlil qilingan. Zamonaviy iqtisodiy sharoitda mehnat bozorining rivojlanish tamoyillari va talablari asosida ushbu tizimning professional ta’lim muassasalari uchun moslashuvchan modelini ishlab chiqish zaruriyati asoslab berilgan. Shu bilan birga, mehnat bozori va ta’lim tizimi o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlikning muhim jihatlari yoritib berilgan va ushbu tizimning mamlakat iqtisodiyotidagi ijobiy ta’sirlari tahlil qilingan.

Kalit so‘zlar: kredit-modul tizimi, mehnat bozori, ta’lim modellari, innovasion texnologiyalar, kasbiy yo‘naltirilgan ta’lim, interfaol yondashuv, dinamik o‘quv dasturlari.

Hozirgi globallashuv va raqobat muhitida mehnat bozori kundan-kunga yangi talab va takliflarni oldinga surmoqda. Innovasion texnologiyalarning jadal rivojlanishi, ishlab chiqarish jarayonlarining avtomatizatsiyalashuvi, shuningdek, yangi kasb va ixtisosliklarning paydo bo‘lishi mutaxassislarni tayyorlash tizimida tub o‘zgarishlarni talab etmoqda. Bu jarayonda malakali kadrlarni tayyorlash nafaqat ularning nazariy bilimlari, balki amaliy ko‘nikmalarini, kasbiy kompetensiyalarini va innovasion fikrlash qobiliyatini shakllantirishni ham o‘z ichiga oladi.

Kadrlar tayyorlash tizimini mehnat bozori talablari bilan uyg‘unlashtirishda zamonaviy ta’lim modellari muhim ahamiyatga ega. Kredit-modul tizimi shunday modellardan biri bo‘lib, u xalqaro standartlarga asoslangan holda ta’lim jarayonini qayta ko‘rib chiqish va uni dinamik tarzda tashkil etishga xizmat qiladi. Bu tizim o‘quvchilarning individual ehtiyojlariga moslashish, ularga kasbiy yo‘naltirilgan ta’lim berish va ularning o‘quv jarayonidagi ishtirokini faollashtirish imkoniyatini beradi. Shu bilan birga, kredit-modul tizimi o‘quv jarayonini yangi pedagogik texnologiyalar bilan boyitish va ish beruvchilarning talablariga tezkor moslashish uchun samarali mexanizmni ta’minlaydi.

O‘zbekistonda ta’lim tizimida muhim islohotlar amalga oshirilmoqda. Kredit-modul tizimini joriy etish ushbu islohotlarning asosiy yo‘nalishlaridan biri bo‘lib, u ta’lim sifatini oshirish va uni mehnat bozori talablari bilan bog‘lashga qaratilgan. Mazkur tizim professional ta’lim muassasalarida o‘quv rejalarini modullar asosida tashkil etish va baholash mexanizmlarini xalqaro tajribaga mos ravishda takomillashtirishga qaratilgan. Shuningdek, u o‘quvchilarga o‘qish jarayonida mustaqil qaror qabul qilish va shaxsiy javobgarlikni oshirish imkonini beradi [1].

Kredit-modul tizimi – ta’lim jarayonini tashkil etishda individual yondashuvni ta’minlovchi va mehnat bozori talablariga javob beradigan zamonaviy model hisoblanadi. Bu tizim o’quv jarayonining samaradorligini oshirish, o’quvchilarning o’qish jarayonidagi faol ishtirokini kuchaytirish va kasbiy tayyorgarlik darajasini oshirishda katta ahamiyatga ega [2]. Ushbu tizimning afzalliklarini quyida yoritib beramiz:

1. Muvofiqlashtirilgan o’quv reja:

Kredit-modul tizimi o’quv jarayonini moslashuvchan va dinamik tashkil etish imkonini beradi. Unda o’quvchilarga ta’lim modullarini tanlashda erkinlik ta’minlanadi, bu esa shaxsiy qiziqishlar va kasbiy yo’nalishlarga muvofiq o’quv rejasini shakllantirish imkoniyatini yaratadi [8]. Masalan:

- Erkin modullarni tanlash orqali o’quvchilar o’z kasbiy sohasiga aloqador fanlarni chuqur o’rganish imkoniyatiga ega bo’ladi.
- Ushbu yondashuv o’quv jarayonida muvofiqlashtirish va ixtisoslashtirish imkoniyatini oshiradi, bu esa ularning mehnat bozorida raqobatbardoshligini kuchaytiradi.
- Shuningdek, kreditlar orqali ma’lum bir fanni qayta o’qish yoki moslashtirish imkoniyati o’quvchilarning individual ehtiyojlariga javob beradi.

2. Qobiliyatlarni baholash:

Kredit-modul tizimi o’quv jarayonida xolisona baholash mexanizmini joriy qiladi, bu o’quvchilarning kasbiy va amaliy ko’nikmalarini aniq baholash imkonini beradi.

- O’quvchilarning bilimlari va malakasini baholashda mustaqil ishlarning roli kuchayadi, bu esa ularning amaliy faoliyatiga e’tibor qaratishni ta’minlaydi.
- Baholash jarayoni transparent va shaffof bo’lib, o’quv jarayonida yuzaga kelishi mumkin bo’lgan sub’yektivlikni kamaytiradi.
- Qobiliyatlarni baholash natijalari mehnat bozori talablari bilan bog’liq holda o’quvchi malakasini rivojlantirish uchun foydali mulohazalar berish imkonini yaratadi.

3. Interfaol yondashuv:

Interfaol yondashuv kredit-modul tizimining asosiy afzalliklaridan biri bo’lib, o’quvchilarning ta’lim jarayonidagi faol ishtirokini rag’batlantiradi. Ushbu yondashuv o’quvchilarning ijodiy fikrlashini, mustaqil qaror qabul qilish qobiliyatini va jamoada ishlash ko’nikmalarini rivojlantiradi [3].

- O’quvchilar amaliyotga yo’naltirilgan vazifalarni bajarish orqali kasbiy ko’nikmalarni rivojlantiradilar.
- Interfaol vositalar, masalan, simulyasiyalar, virtual laboratoriyalar va loyiha asosidagi ta’lim, ularning bilimlarini chuqurlashtirishda yordam beradi.
- Bu yondashuv yordamida o’quvchilarning o’quv jarayonidagi ishtiroki faollashadi, bu esa o’quv natijalari samaradorligini oshiradi.

4. Xalqaro integratsiya:

Kredit-modul tizimi xalqaro ta’lim tizimlari bilan integratsiya qilish uchun keng imkoniyatlar yaratadi. Xususan:

- Kreditlarni xalqaro tan olinishi o‘quvchilarga xorijiy ta’lim muassasalarida o‘qishni davom ettirish imkoniyatini yaratadi.
- Xalqaro almashinuv dasturlari va qo‘shma ta’lim dasturlarida ishtirok etish orqali o‘quvchilarning mehnat bozoridagi harakatchanligi oshadi.
- Xalqaro standartlar asosida shakllantirilgan modullar o‘quvchilarning zamonaviy va global ehtiyojlarga javob beradigan kasbiy ko‘nikmalarni rivojlantirish imkonini ta’minlaydi.

Kredit-modul tizimi mehnat bozori talablariga javob beradigan mutaxassislar tayyorlashda samarali mexanizm sifatida xizmat qiladi. Ushbu aloqalar quyidagi yo‘nalishlarda namoyon bo‘ladi [6]:

1. Kompetensiyalarga yo‘naltirilgan ta’lim. Ta’lim jarayonida nazariy bilimlar bilan bir qatorda, amaliy ko‘nikmalar va mehnat bozorida talab qilinadigan kompetensiyalarni rivojlantirishga e’tibor qaratiladi. Bu o‘quv dasturlarini ishlab chiqishda ish beruvchilar bilan hamkorlikni talab qiladi.

2. Fan va ishlab chiqarish integratsiyasi. Kredit-modul tizimi ishlab chiqarish korxonalari va ta’lim muassasalari o‘rtasida hamkorlikni chuqurlashtirish imkonini beradi. O‘quvchilar amaliyotlar orqali real mehnat muhitida tajriba orttiradilar.

3. Ish beruvchilarning rolini kuchaytirish. Mehnat bozorining o‘ziga xos ehtiyojlarini o‘rganish va o‘quv dasturlariga integratsiya qilish imkoniyati yaratiladi. Ish beruvchilar mutaxassislar tayyorlash jarayonida faol ishtirok etadilar.

Kredit-modul tizimini joriy etish orqali mehnat bozori talablariga moslashish uchun quyidagi yondashuvlar taklif etiladi [4,5,7]:

1. Dinamik o‘quv dasturlari.

Mehnat bozoridagi o‘zgarishlar va yangi ixtisosliklarning paydo bo‘lishi o‘quv dasturlarini doimiy ravishda yangilab borishni talab qiladi. Bu jarayonda:

- Talablar monitoringi: Mehnat bozorining dolzarb talablarini muntazam tahlil qilish asosida o‘quv dasturlarini qayta ko‘rib chiqish. Bu jarayonda ish beruvchilar bilan hamkorlikni kuchaytirish orqali yangi ko‘nikmalar va kompetensiyalarga ehtiyojni aniqlash muhim ahamiyatga ega.

- Fleksibillik: Ta’lim dasturlarining tuzilmasini moslashuvchan qilish, modullar va fanlarni ishlab chiqarish ehtiyojlariga qarab o‘zgartirish imkoniyati.

- Kasbiy trendlarni inkorporatsiya qilish: Masalan, raqamli texnologiyalar yoki kreativ tarmoqlar kabi zamonaviy yo‘nalishlarni dasturlarga integratsiya qilish.

Dinamik o‘quv dasturlari orqali o‘quvchilar mehnat bozoridagi o‘zgarishlarga tayyor holda bitiruvchi sifatida rivojlanadilar.

2. Amaliyot va ta’lim uyg‘unligi.

Dual ta’lim tizimi kredit-modul tizimida amaliyot va nazariyani uyg‘unlashtirishning eng samarali usuli hisoblanadi. Bu yondashuvning afzalliklari quyidagicha:

- Amaliyotga asoslangan ta'lim: O'quvchilar ta'lim jarayonining ma'lum qismida real ishlab chiqarish muhitida malaka oshiradilar. Bu ularning kasbiy ko'nikmalarini chuqurlashtiradi va mehnat bozoriga tez moslashishini ta'minlaydi.
- Ishlab chiqarish korxonalari bilan hamkorlik: Ta'lim muassasalari va korxonalar o'rtasidagi hamkorlik o'quvchilarni aniq ish joylari sharoitida tayyorlash imkonini beradi.
- O'quvchilarning ish beruvchilar bilan muloqoti: Dual ta'lim tizimi o'quvchilarni ish beruvchilar bilan yaqindan tanishtiradi, bu esa ularning ishga qabul qilinishida muhim ahamiyatga ega.

Bu yondashuv mehnat bozoriga integratsiya jarayonini tezlashtiradi va bitiruvchilarning ish o'rinlariga moslashish qobiliyatini kuchaytiradi.

3. Raqamli texnologiyalardan foydalanish.

Raqamli texnologiyalar ta'lim jarayonini innovasion darajaga ko'tarish va mehnat bozori talablariga javob beradigan raqobatbardosh kadrlarni tayyorlashda muhim rol o'ynaydi. Kredit-modul tizimini joriy etishda quyidagi raqamli vositalardan foydalanish taklif etiladi:

- Virtual laboratoriyalar: Ilmiy va kasbiy amaliyotlarni masofaviy tashkil qilish imkoniyati. Bu yondashuv o'quvchilarga turli sohalardagi qiyinchiliklarni simulyasiya orqali amalda echish tajribasini beradi.
- Simulyasiya texnologiyalari: Mehnat muhitiga o'xshash sharoitlarda amaliy mashg'ulotlar o'tkazish. Masalan, tibbiyot, injeneriya yoki dizayn sohalarida simulyasiya texnologiyalarini qo'llash orqali amaliy ko'nikmalarni rivojlantirish.
- Onlayn ta'lim platformalari: Modulli ta'lim jarayonida masofaviy va moslashuvchan o'quv imkoniyatlarini taqdim etish.

Raqamli vositalar o'quvchilarning bilim olish samaradorligini oshirish va ishlab chiqarish jarayoniga tayyorgarlik darajasini yuksaltirish imkonini beradi.

4. O'quvchilarning mobilligini ta'minlash.

Xalqaro va mintaqaviy almashinuv dasturlari kredit-modul tizimining muhim jihati hisoblanadi. Bu yondashuv quyidagi afzalliklarni taqdim etadi:

- Xalqaro moslashuv: O'quvchilarning kreditlari xalqaro miqyosda tan olinishi ularga boshqa mamlakatlarda o'qishni davom ettirish imkoniyatini beradi.
- Tajriba almashish: Xorijiy ta'lim muassasalarida o'qish orqali o'quvchilar xalqaro ish tajribasini o'rganadilar va kasbiy ko'nikmalarni rivojlantiradilar.
- Global mehnat bozoriga tayyorgarlik: Xalqaro integratsiya jarayonida o'quvchilarning global ishlab chiqarish jarayonlariga moslashuv qobiliyati kuchayadi.

Bu texnologiyalar o'quvchilarning ishga joylashish darajasini oshirish bilan bir qatorda, mehnat bozorida ularning raqobatbardoshligini kuchaytiradi.

Kredit-modul tizimi professional ta'lim muassasalarida o'quv jarayonini mehnat bozori talablariga muvofiqlashtirishda muhim ahamiyatga ega. U shaxsiylashtirilgan o'quv rejalarini shakllantirish, kasbiy ko'nikmalarni xolisona baholash, o'quvchilarning faol ishtirokini oshirish va xalqaro integratsiya

imkoniyatlarini yaratish orqali ta’lim sifatini yangi darajaga olib chiqadi. Bu tizim nafaqat ta’lim jarayoni samaradorligini oshiradi, balki mehnat bozorida talab qilinuvchi raqobatbardosh mutaxassislarni tayyorlashga ham xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 07.12.2023 y. 648-son “Professional ta’limda kredit-modul tizimini joriy etish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi Qarori.
2. Iskandar O. pecific Features of Implementing the Credit-Module System in Professional Education Institutions //Miasto Przyszłości. – 2024. – T. 53. – C. 694-697.

MAKTABGACHA TA’LIM PEDAGOGLARINING KASBIY KOMPETENTLIGINI BAHOLASH MEZONLARI

Lutfullayeva Nigora Xalimbaevna

Nordik xalqaro universiteti psixologiya va maktabgacha ta’lim kafedrası dotsenti

Otabayeva Oydina Nematjonovna

Nordik Xalqaro Universiteti magistranti

Annotatsiya: *Ushbu maqolada maktabgacha ta’lim pedagoglarining kasbiy kompetentligini baholash mezonlari tahlil qilinadi. Maqolada kasbiy kompetentlikning asosiy tarkibiy qismlari, jumladan, pedagogik bilim va ko’nikmalar, ijtimoiy kompetentlik, kasbiy rivojlanish va shaxsiy xususiyatlar ko’rib chiqiladi. Shuningdek, kasbiy kompetentlikni baholash usullari va natijalari ham muhokama qilinadi. Maqola maktabgacha ta’lim pedagoglarining kasbiy rivojlanishini ta’minlash va o’quvchilarning ta’lim olish sifatini oshirishga qaratilgan.*

Kalit so’zlar: *pedagog, kasbiy kompetentlik, baholash, mezonlar, ijtimoiy kompetentlik, kasbiy rivojlanish, baholash usullari, natijalari.*

Yurtboshimiz mamlakatimizda o’sib borayotgan avlodni sog’lom va har tomonlama etuk voyaga etkazish, ta’lim-tarbiya jarayoniga samarali ta’lim va tarbiya shakllari hamda usullarini joriy etishga qaratilgan maktabgacha ta’limning samarali tizimini tashkil etish bo’yicha keng ko’lamli ishlar amalga oshirmoqda, shu bilan bir qatorda maktabgacha ta’lim tizimini rivojlantirishga katta e’tibor qaratib, so’nggi yillarda bir qator muhim qarorlarni imzoladi. 2019-yil 19-iyulda qabul qilingan O’zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 605-sonli qaror Maktabgacha ta’lim sohasiga innovatsion yondashuvlarni joriy etish loyihalarini amalga oshirish uchun eksperimental maydonchalarni tashkil etish chora-tadbirlari to’g’risida va asosiy maqsad sifatida maktabgacha ta’lim tizimiga ilg’or xorijiy tajriba joriy etilishini ta’minlash, maktabgacha ta’lim sohasida eng yangi metodikalarni moslashtirish va ulardan samarali foydalanish, sog’lom va har tomonlama kamol topgan bolani voyaga etkazish ko’rsatildi.

Ushbu qarorda maktabgacha ta’limni tashkil etish sohasida ilg’or xorijiy tajribani, maktabgacha yoshdagi bolalarga ta’lim va tarbiya berish sohasida innovatsion usullar va samarali pedagogik amaliyotlarni o’rganish, davlat maktabgacha ta’lim tashkilotlari faoliyatiga jalb etish va joriy etish bo’yicha ishlarni doimiy asosda tashkil etish ko’rsatildi. Shuningdek maktabgacha ta’lim tashkilotlarida musiqa to’garaklari faoliyatida han innovatsion yondashuv muhim ahamiyat kasb etadi. Bu albatta bolalarning ijodiy qobiliyatlarini va fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishga katta yordam beradi.

Maktabgacha ta’limniyanada rivojlantirishning eng muhim yo’nalishlaridan biri ta’lim-tarbiya jarayoniga zamonaviy pedagogika va axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini keng joriy etish ekanligi ko’rsatib o’tilgan. Shu bilan birgalikda,

maktabgacha ta’lim tizimida oliy ma’lumotli pedagog kadrlar safini kengaytirish, ularni qayta tayyorlash, malakasini oshirish, tanlab olish va rivojlantirishga mutlaqo yangi yondashuvlarni joriy etish masalasiga alohida e’tibor qaratilmoqda.

Maktabgacha ta’lim tashkilotida ta’lim sifatini monitoring qilishda boshqarishni optimallashtirish, pedagog kadrlar bilan uslubiy ishlar samaradorligini oshirish zarur. Ushbu turdagi ish tashxisga asoslangan bo’lsa, pedagogik jarayonni optimallashtirish mumkin bo’ladi, chunki bunday asos maktabgacha yoshdagi bola va ota-onalarning ehtiyojlarini, har bir pedagogning va butun jamoaning imkoniyatlarini batafsil o’rganishni o’z ichiga oladi va bu esa amalga oshiradi pedagogik mahoratni, kasbiy malakasini oshiradigan, pedagoglarning ijodkorligini rag’batlantiradigan uslubiy ishlarning eng samarali shakllari, usullari va uslublarining to’plamini aniqlashga imkon beradi.

Maktabgacha ta’lim pedagoglarining kasbiy kompetentligini baholash - bu ularning kasbiy faoliyatining samaradorligini aniqlash, o’quvchilarning ta’lim olish sifatini oshirish va pedagoglarning kasbiy rivojlanishini ta’minlash uchun muhimdir. Bu borada kasbiy kompetentlikni baholash mezonlari quyidagilarni o’z ichiga oladi:

1. Pedagogik bilim va ko’nikmalar:

Pedagogika asoslarini bilish: Ta’lim jarayonining asosiy qoidalari, bolalarning yosh xususiyatlari, ta’lim metodlari va texnologiyalari haqidagi bilimlar.

Ta’lim jarayonining asosiy qoidalarini bilish: Ta’lim jarayonining maqsadi va vazifalari. Bolalarning yosh xususiyatlari va psixologiyasi. Ta’lim metodlari va texnologiyalari. Ta’lim va tarbiyaviy maqsadlarni belgilash va ularga erishish usullari. Bolalarning rivojlanishini baholash mezonlari va usullari. Pedagogik psixologiyani bilish:

Bolalarning ruhiy rivojlanishi xususiyatlari. Bolalarning o’qishga bo’lgan qiziqishini oshirish usullari. Bolalarning individual xususiyatlarini hisobga olish. Bolalarning muammolarini hal qilishga yordam berish.

Ta’lim metodlari va texnologiyalarini bilish: Turli xil ta’lim metodlari va texnologiyalarini qo’llash ko’nikmalari. Bolalarning ta’lim olish sifatini oshirishga qaratilgan ta’lim metodlarini tanlash va qo’llash. Innovatsion ta’lim texnologiyalaridan foydalanish ko’nikmalari. Bolalarning rivojlanishini baholash: Bolalarning ta’lim olish darajasini baholash ko’nikmalari. Bolalarning rivojlanishini kuzatish va baholash ko’nikmalari. Bolalarning rivojlanishini baholash uchun turli xil usullarni qo’llash. Tarbiyachining pedagogika asoslarini bilishi uning kasbiy faoliyatining samaradorligini oshirishga, bolalarning ta’lim olish sifatini yaxshilashga va o’z kasbiy malakasini takomillashtirishga yordam beradi. Tarbiyachi o’z bilimlarini doimiy ravishda takomillashtirib borishi, yangi ta’lim metodlari va texnologiyalarini o’rganishi va o’z kasbiy malakasini oshirishi kerak.

Maktabgacha ta’lim dasturlarini bilish: O’quv rejasi, o’quv materiallari, ta’lim va tarbiyaviy maqsadlar, bolalarning rivojlanishini baholash mezonlari haqidagi bilimlar.

O‘quv rejasini bilish: O‘quv yili davomida o‘qitiladigan mavzular va mavzularning ketma-ketligi. Har bir mavzu bo‘yicha ajratilgan vaqt. O‘quv maqsadlari va vazifalari. O‘quv materiallari va resurslari.

O‘quv materiallarini bilish: O‘quv kitoblari, o‘quv qo‘llanmalari, o‘yinchoqlar, o‘quv materiallari va boshqa resurslar. O‘quv materiallarining bolalarning yosh xususiyatlariga mosligi. O‘quv materiallarining ta’lim maqsadlariga mosligi.

Ta’lim va tarbiyaviy maqsadlarni bilish: Bolalarning bilim, ko‘nikma va malakalarini rivojlantirish. Bolalarning shaxsini shakllantirish. Bolalarning ijtimoiy adaptatsiyasini ta’minlash.

Bolalarning rivojlanishini baholash mezonlarini bilish: Bolalarning bilim, ko‘nikma va malakalarini baholash mezonlari. Bolalarning rivojlanishini kuzatish va baholash mezonlari. Bolalarning rivojlanishini baholash usullari.

Dasturni amalga oshirishdagi muammolarni hal qilish: Dasturni amalga oshirishda yuzaga keladigan muammolarni aniqlash. Muammolarni hal qilish uchun turli xil yechimlarni topish. Dasturni takomillashtirish uchun takliflar berish. Tarbiyachining maktabgacha ta’lim dasturlarini bilishi uning kasbiy faoliyatining samaradorligini oshirishga, bolalarning ta’lim olish sifatini yaxshilashga va o‘z kasbiy malakasini takomillashtirishga yordam beradi. Tarbiyachi o‘z bilimlarini doimiy ravishda takomillashtirib borishi, yangi ta’lim metodlari va texnologiyalarini o‘rganishi va o‘z kasbiy malakasini oshirishi kerak. Bolalar bilan muloqot qilish. Bolalar bilan munosabat qurish, ularning ehtiyojlarini tushunish, ularni qo‘llab-quvvatlash va tarbiyalash ko‘nikmalari. Soft skilslar - bu shaxsning muloqot, hamkorlik, muammolarni hal qilish, ijodiy fikrlash, emotsional intellekt va boshqa shaxsiy xususiyatlarini anglatadi. Pedagogik bilim va ko‘nikmalardagi soft skilslar pedagoglarning bolalar bilan samarali muloqot qilishi, ularni tarbiyalashi va o‘qitishi uchun muhimdir. Muloqot qilish: Bolalar bilan til topishish, ularni eshitish, tushunish va ularga yordam berish.

Hamkorlik: Jamoada ishlash, boshqa pedagoglar bilan hamkorlik qilish, otalar bilan muloqot qilish.

Muammolarni hal qilish: O‘quv jarayonida yuzaga keladigan muammolarni hal qilish, eng yaxshi yechimlarni topish.

Ijodiy fikrlash: Yangi ta’lim metodlari va texnologiyalarini ishlab chiqarish, o‘quv jarayonini qiziqarli qilish.

Emotsional intellekt: Bolalarning hissiyotlarini tushunish, ularga hamdardlik qilish, ularning emotsional rivojlanishiga yordam berish.

Sabr-toqat: Bolalarning harakatlariga sabr-toqat bilan yondashish, ularni tushunishga harakat qilish.

Motivatsiya: Bolalarni o‘qishga va ta’lim olishga rag‘batlantirish.

Ta’lim metodlari va texnologiyalarini qo‘llash: Bolalarning ta’lim olish sifatini oshirishga qaratilgan turli xil ta’lim metodlari va texnologiyalarini qo‘llash ko‘nikmalari.

Bolalarning rivojlanishini baholash: Bolalarning ta’lim olish darajasini baholash, ularning rivojlanishini kuzatish va baholash ko’nikmalari.

2. Ijtimoiy kompetentlik:

Ota-onalar bilan hamkorlik: Ota-onalar bilan muloqot qilish, ularning ta’lim jarayonidagi rolini tushunish va ular bilan hamkorlik qilish ko’nikmalari.

Bolalarning ijtimoiy kompetentliklarini rivojlantirish - bu ularning jamiyatda muvaffaqiyatli hayot kechirishi uchun muhimdir. Ijtimoiy kompetentlik bolalarning boshqa odamlar bilan muloqot qilish, hamkorlik qilish, muammolarni hal qilish, o’z hissiyotlarini boshqarish va jamiyat qoidalariga rioya qilish qobiliyatini anglatadi.

Ota-onalar bolalarining ijtimoiy kompetentliklarini rivojlantirishda muhim rol o’ynaydi. Ular bolalariga ijtimoiy munosabatlarni o’rgatish, ularning hissiyotlarini tushunish va ularni qo’llab-quvvatlash, jamiyat qoidalariga rioya qilishni o’rgatishga yordam berishi mumkin.

Ota-onalar bilan hamkorlikning asosiy yo’nalishlari: Ota-onalarni bolalarning ijtimoiy kompetentligi haqida xabardor qilish: Tarbiyachilar ota-onalarga bolalarning ijtimoiy kompetentligi nima ekanligi, uning ahamiyati va uni rivojlantirish usullari haqida ma’lumot berishi mumkin. Ota-onalarni bolalarning ijtimoiy rivojlanishini kuzatishga jalb qilish: Tarbiyachilar ota-onalarga bolalarning ijtimoiy rivojlanishini kuzatish, ularning muvaffaqiyatlari va muammolarini aniqlashga yordam berishi mumkin. Ota-onalarga bolalar bilan ishlash uchun maslahatlar berish: Tarbiyachilar ota-onalarga bolalar bilan ishlash uchun samarali usullar, o’yinlar, faoliyatlar haqida maslahatlar berishi mumkin. Ota-onalarni bolalarning ijtimoiy kompetentligini rivojlantirishga qaratilgan tadbirlarda ishtirok etishga jalb qilish: Tarbiyachilar ota-onalarni bolalarning ijtimoiy kompetentligini rivojlantirishga qaratilgan tadbirlarda, masalan, ota-onalar yig’ilishlarida, treninglarda, master-klasslarda ishtirok etishga jalb qilishi mumkin.

Ota-onalar bilan hamkorlikning afzalliklari: Bolalarning ijtimoiy kompetentligini rivojlantirishga yordam beradi. Ota-onalarning bolalarning ta’lim-tarbiyasidagi rolini oshiradi. Ota-onalar va tarbiyachilar o’rtasidagi hamkorlikni mustahkamlaydi. Bolalarning ta’lim olish sifatini yaxshilashga yordam beradi.

Jamoada ishlash: Jamoada ishlash, hamkorlik qilish, o’zaro hurmat va hamjihatlikni saqlash ko’nikmalari.

Jamoada ishlash - bu tarbiyachilarning kasbiy kompetentligining muhim qismi bo’lib, ularning boshqa pedagoglar, ota-onalar va boshqa mutaxassislar bilan samarali hamkorlik qilishini ta’minlaydi. Jamoada ishlash qobiliyati tarbiyachiga o’quv jarayonini yaxshilash, bolalarning ta’lim olish sifatini oshirish va o’z kasbiy malakasini takomillashtirishga yordam beradi.

Muloqot qilish: Jamoa a’zolari bilan til topish, o’zaro hurmat va hamjihatlikni saqlash, fikrlarni baham ko’rish va muhokama qilish. Hamkorlik: Jamoaning umumiy maqsadlariga erishish uchun bir-biriga yordam berish, vazifalarni baham ko’rish va hamkorlikda ishlash.

Mas’uliyat: Jamoaning umumiy maqsadlariga erishish uchun o‘z mas’uliyatini anglash va uni bajarish.

Tolerantlik: Jamoa a’zolarining turli fikrlari va qarashlariga tolerantlik bilan yondashish, hurmat va murosa qilish.

Murosa: Jamoa a’zolari o‘rtasidagi kelishmovchiliklarni hal qilish uchun murosaga kelish, o‘zaro kelishuvga erishish.

Jamoadada ishlash qobiliyatini rivojlantirish uchun tarbiyachilar: Jamoaviy tadbirlarda faol ishtirok etishlari kerak: Yig‘ilishlar, treninglar, seminarlar, master-klasslar va boshqa tadbirlarda faol ishtirok etish. O‘z fikrlarini ochiq va hurmat bilan bayon etishlari kerak: Jamoa a’zolarining fikrlarini eshitish va ularga hurmat bilan yondashish.

Bir-biriga yordam berishlari kerak: Jamoaning umumiy maqsadlariga erishish uchun bir-biriga yordam berish, vazifalarni baham ko‘rish va hamkorlikda ishlash.

Murosaga kelishga tayyor bo‘lishlari kerak: Jamoa a’zolari o‘rtasidagi kelishmovchiliklarni hal qilish uchun murosaga kelish, o‘zaro kelishuvga erishish.

Ijtimoiy mas’uliyat: Jamiyatdagi o‘z rolini tushunish, ijtimoiy mas’uliyatni his qilish va jamiyat manfaatlari uchun harakat qilish. Ijtimoiy mas’uliyat - bu tarbiyachining jamiyatdagi o‘z rolini tushunishi, o‘z harakatlarining jamiyatga ta’sirini anglashi va jamiyat manfaatlari uchun harakat qilishga tayyorligini anglatadi. Ijtimoiy mas’uliyat tarbiyachilarning kasbiy kompetentligining muhim qismi bo‘lib, ularning bolalarni ta’lim-tarbiyalash jarayonida jamiyat qoidalari va normalariga rioya qilishi, bolalarning ijtimoiy adaptatsiyasini ta’minlashi va ularning jamiyatdagi o‘rnini anglashiga yordam beradi.

Jamiyat qoidalari va normalariga rioya qilish: Tarbiyachi o‘z harakatlarida jamiyat qoidalari va normalariga rioya qilishi, bolalarga ham jamiyat qoidalariga rioya qilishni o‘rgatishi kerak.

Bolalarning huquqlarini himoya qilish: Tarbiyachi bolalarning huquqlarini himoya qilish, ularning manfaatlarini himoya qilish va ularga hurmat bilan munosabatda bo‘lishga mas’uldir.

Bolalarning ijtimoiy adaptatsiyasini ta’minlash: Tarbiyachi bolalarning jamiyatga moslashishiga yordam berish, ularning ijtimoiy munosabatlarni o‘rganish, boshqa odamlar bilan muloqot qilish va hamkorlik qilish qobiliyatini rivojlantirishga mas’uldir.

Jamiyatdagi muammolarni hal qilishda ishtirok etish: Tarbiyachi jamiyatdagi muammolarni hal qilishda ishtirok etish, masalan, kambag‘allik, jinoyatchilik, bekorchilik va boshqa muammolarni hal qilishga yordam berishga tayyor bo‘lishi kerak.

Jamiyatning rivojlanishiga hissa qo‘shish: Tarbiyachi o‘z kasbiy faoliyati orqali jamiyatning rivojlanishiga hissa qo‘shish, bolalarning ta’lim olish sifatini oshirish va ularning kelajagi uchun harakat qilishga mas’uldir.

3. Kasbiy rivojlanish:

O‘z-o‘zini rivojlantirish: Yangi bilim va ko‘nikmalarni o‘rganish, kasbiy malakasini oshirishga intilish.

Kasbiy adabiyotlarni o‘qish: Tarbiyachi o‘z kasbiga oid adabiyotlarni o‘qish, masalan, pedagogika, psixologiya, ta’lim metodlari va texnologiyalari haqidagi kitoblar, maqolalar, ilmiy ishlarni o‘qish.

Kasbiy tadbirlarda ishtirok etish: Tarbiyachi o‘z kasbiga oid tadbirlarda, masalan, konferensiyalar, seminarlar, treninglar, master-klasslarda ishtirok etish. Boshqa pedagoglar bilan tajriba almashish.

Kasbiy tajriba almashish: Tarbiyachi boshqa pedagoglar bilan tajriba almashish, ularning ishlash uslublarini o‘rganish, o‘z tajribasini boshqalar bilan baham ko‘rish.

O‘z-o‘zini baholash: Tarbiyachi o‘z kasbiy faoliyatini baholash, o‘z bilim va ko‘nikmalarini tahlil qilish, o‘z kamchiliklarini aniqlash va ularni bartaraf etish uchun harakat qilish.

4. Shaxsiy xususiyatlar:

Bolalar bilan ishlashga bo‘lgan muhabbat va g‘amxo‘rlik: Bolalarni yaxshi ko‘rish, ularning ehtiyojlarini tushunish va ularga g‘amxo‘rlik qilish.

Bolalarni yaxshi ko‘rish: Tarbiyachi bolalarni yaxshi ko‘rishi, ularning ehtiyojlarini tushunishi va ularga g‘amxo‘rlik qilishi kerak.

Bolalarning hissiyotlarini tushunish: Tarbiyachi bolalarning hissiyotlarini tushunishi, ularning xursandchiligi, g‘amginligi, qo‘rquvi va boshqa hissiyotlarini anglashi kerak.

Bolalarga yordam berish: Tarbiyachi bolalarga yordam berishga tayyor bo‘lishi, ularning muammolarini hal qilishga yordam berishi, ularni qo‘llab-quvvatlashi kerak.

Bolalarning rivojlanishiga yordam berish: Tarbiyachi bolalarning rivojlanishiga yordam berish, ularning bilim, ko‘nikma va malakalarini oshirishga yordam berishi kerak.

Bolalarning shaxsini hurmat qilish: Tarbiyachi bolalarning shaxsini hurmat qilishi, ularning fikrlarini eshitishi, ularning individual xususiyatlarini hisobga olishi kerak.

Sabr-toqat va chidamlilik: Bolalarning harakatlariga sabr-toqat bilan yondashish: Tarbiyachi bolalarning harakatlariga sabr-toqat bilan yondashishi, ularning xatolariga chidamli bo‘lishi, ularni tushunishga harakat qilishi kerak.

Bolalarning hissiyotlarini tushunish: Tarbiyachi bolalarning hissiyotlarini tushunishi, ularning xursandchiligi, g‘amginligi, qo‘rquvi va boshqa hissiyotlarini anglashi kerak.

Bolalarning individual xususiyatlarini hisobga olish: Tarbiyachi bolalarning individual xususiyatlarini hisobga olishi, ularning o‘qishga bo‘lgan qiziqishi, qobiliyatlari va temperamentlarini anglashi kerak.

Bolalarning muammolarini hal qilishga yordam berish: Tarbiyachi bolalarning muammolarini hal qilishga yordam berishi, ularni qo‘llab-quvvatlashi, ularga maslahat berishi kerak.

Bolalarning ta’lim olish jarayonidagi qiyinchiliklarga chidamli bo’lish: Tarbiyachi bolalarning ta’lim olish jarayonidagi qiyinchiliklarga chidamli bo’lishi, ularning xatolariga chidamli bo’lishi, ularni tushunishga harakat qilishi kerak.

Ijodiylik va tashabbuskorlik: Yangi g’oyalarni ishlab chiqarish: Tarbiyachi o’quv jarayonini yaxshilash, bolalarning ta’lim olish sifatini oshirish uchun yangi g’oyalarni ishlab chiqarishi, yangi ta’lim metodlari va texnologiyalarini qo’llashi kerak.

O’quv jarayonini qiziqarli qilish: Tarbiyachi o’quv jarayonini qiziqarli qilish, bolalarning ta’lim olishga bo’lgan qiziqishini oshirish uchun turli xil o’yinlar, faoliyatlar, materiallardan foydalanishi kerak.

Bolalarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish: Tarbiyachi bolalarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish, ularning rasm chizish, hikoya yozish, musiqa ijro etish, raqsga tushish va boshqa ijodiy faoliyatlar bilan shug’ullanishga bo’lgan qiziqishini oshirishi kerak.

Tashabbuskorlik: Tarbiyachi o’z ishida tashabbuskor bo’lishi, yangi g’oyalarni ilgari surishi, o’zgartirishlarni amalga oshirishga harakat qilishi kerak.

Muammolarni hal qilishga ijodiy yondashish: Tarbiyachi o’quv jarayonida yuzaga keladigan muammolarni hal qilishga ijodiy yondashishi, yangi yechimlarni topishga harakat qilishi kerak.

Mas’uliyat va halollik: O’z ishiga mas’uliyatli yondashish: Tarbiyachi o’z ishiga mas’uliyatli yondashishi, bolalarning ta’lim-tarbiyasiga jiddiy e’tibor berishi, o’z vazifalarini bajarishda halol va oshkora bo’lishi kerak.

Bolalarning ta’lim-tarbiyasiga jiddiy e’tibor berish: Tarbiyachi bolalarning ta’lim-tarbiyasiga jiddiy e’tibor berishi, ularning rivojlanishini kuzatishi, ularga yordam berishga tayyor bo’lishi kerak.

O’z vazifalarini halol va oshkora bajarish: Tarbiyachi o’z vazifalarini halol va oshkora bajarishi, bolalarning manfaatlarini himoya qilishi, ularga hurmat bilan munosabatda bo’lishi kerak.

Ota-onalar bilan halol va oshkora muloqot qilish: Tarbiyachi ota-onalar bilan halol va oshkora muloqot qilishi, bolalarning ta’lim-tarbiyasiga oid ma’lumotlarni yashirmasligi, ularning savollariga to’g’ri javob berishi kerak.

Kasbiy etika qoidalariga rioya qilish: Tarbiyachi kasbiy etika qoidalariga rioya qilishi, bolalarning shaxsiy hayotiga aralashmasligi, ularning sirlarini saqlashi kerak.

Kasbiy kompetentlikni baholash usullari:

Kuzatish: Pedagogning faoliyat jarayonini kuzatish.

Suhbat: Pedagog bilan kasbiy faoliyati haqida suhbatlashish.

Portfolio: Pedagogning kasbiy faoliyatiga oid hujjatlarni tahlil qilish.

Testlar: Pedagogning bilim va ko’nikmalarini baholash uchun testlardan foydalanish.

Baholash jarayonida: Shaffoflik va adolatlikni ta’minlash. Pedagoglarning kasbiy rivojlanishiga yordam berish. Bolalarning ta’lim olish sifatini oshirish.

Kasbiy kompetentlikni baholash natijalari:

Pedagoglarning kasbiy rivojlanishini rejalashtirish.

Pedagoglarni qo‘llab-quvvatlash va rag‘batlantirish.

O‘quv jarayonini yaxshilash.

Bolalarning ta’lim olish sifatini oshirish.

Kasbiy kompetentlikni baholash - bu pedagoglarning kasbiy rivojlanishini ta’minlash va Bolalarning ta’lim olish sifatini oshirishga qaratilgan muhim jarayon.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. “Maktabgacha ta’lim va tarbiya” to‘g‘risidagi Qonun. O‘RQ-595. 16.12.2019 yil
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 30-sentabrdagi “Maktabgacha ta’lim tizimi boshqaruvini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PF-5198-sonli Farmoni. 2017-yil 30-sentabr. Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi, 30.09.2017 y., 06/17/5198/0043-son; 09.10.2020 y., 07/20/4857/1357-son.
3. O‘zbekiston respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 22 dekabrdagi “Maktabgacha ta’lim va tarbiyaning Davlat standartini tasdiqlash to‘g‘risida” 802-son Qarori / qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi, 23.12.2020 y., 09/20/802/1658-son.
4. “Ilk qadam” maktabgacha ta’lim muassasasining Davlat o‘quv dasturi. “Ilk qadam” maktabgacha ta’lim muassasasining Davlat o‘quv dasturi BMTning Bolalar jamg‘armasi YuNISEFning O‘zbekistondagi vakolatxonasi texnik ko‘magi yordamida yaratildi va nashr etildi. - T.: 2018.

TA’LIM JARAYONIDA AQLI ZAIF O‘QUVCHILAR O‘QUV-IJTIMOIIY FAOLIYATINI SHAKLLANTIRISHNING PEDAGOGIK MAZMUNI

Arslanova Madinaxon Mansurovna
dotsent, MTTDMQTMOI

Annotatsiya: Mazkur maqolada ta’lim jarayonida boshlang‘ich sinf aqli zaif o‘quvchilarning o‘quv-ijtimoiy faoliyatini shakllantirishning pedagogik mazmuni xususida so‘z boradi.

Kalit so‘zlar: alohida ta’lim ehtiyojlari bo‘lgan bolalar, aqli zaif o‘quvchilar, ta’lim jarayoni, o‘quv-ijtimoiy faoliyat, ijtimoiy ko‘nikmalar, pedagogik sharoitlar, metodika.

Alohida ta’lim ehtiyojlari bo‘lgan bolalarning zamonaviy va to‘laqonli ta’limiga bo‘lgan yangi yondashuvlar O‘zbekistonda ta’lim va ijtimoiy siyosatdagi tub islohotlarning muhim tarkibiy qismidir [2]. “Inson qadri” uchun tamoyili asosida barpo etilayotgan yangi jamiyat inklyuziv jamiyatga xos muhim elementlarni ham o‘z ichiga olishi nazarda tutilgan bo‘lib, alohida ta’lim ehtiyojlari bo‘lgan bolalar ta’limining sifat jihatdan yanada yaxshilanishi esa bu borada muhim omillardan birini tashkil etadi. O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonunining 55-moddasida “jismoniy, aqliy, sensor (sezgi) yoki ruhiy nuqsonlari bo‘lgan, shuningdek uzoq vaqt davolanishga muhtoj bo‘lgan bolalarni o‘qitish hamda tarbiyalash uchun davlat ixtisoslashtirilgan ta’lim muassasalari tashkil etiladi. Jismoniy, aqliy, sensor (sezgi) yoki ruhiy nuqsonlari bo‘lgan, shuningdek uzoq vaqt davolanishga muhtoj bo‘lgan bolalarni o‘qitish hamda tarbiyalash uchun davlat ixtisoslashtirilgan ta’lim muassasalari tashkil etilishi” [1] belgilangan.

Aqli zaif o‘quvchilarni ixtisoslashtirilgan ta’lim muassasalarida o‘qitish va tarbiyalashda ta’lim-tarbiya jarayonini ijtimoiy yo‘naltirilgan holda tashkil etishda quyidagi muhim jihatlarni belgilash mumkin:

- ta’lim-tarbiya jarayoni o‘quvchini shaxs sifatida jamiyatning ma’lum bir davrdagi yoki uning ma’lum an’anaviy qadriyatlar holatiga emas, balki uning o‘zgaruvchanligi, doimiy rivojlanib borishi va bunda shaxsning mustaqil namoyon bo‘lishi kabi omillarni hisobga olgan holda tashkil etish;

- ta’lim-tarbiya jarayonida o‘quvchilarning individual psixologik va jismoniy imkoniyatlaridan kelib chiqqan holda “o‘quvchi-pedagog” munosabatlarining yangi mexanizmlarini qo‘llash, ya’ni bunda o‘quvchining mustaqil bilish va o‘rganish faoliyatiga ko‘proq erkinlik berish;

- shundan kelib chiqqan holda o‘qituvchiga emas, balki o‘quvchini ta’lim-tarbiya jarayoni sifati va natijasini belgilovchi mexanizm sifatida yondashish, bu o‘rinda pedagogik muhitning o‘quvchi mustaqilligi uchun kengroq sharoitlari yaratishiga asosiy urg‘uni berish;

- ta’limning nafaqat o’quvchi manfaatlarini ko’zlagan, uning shaxsiy imkoniyatlari, keyinchalik shakllanadigan hayotiy tamoyillari, ideallari, munosabatlari, qadriyatlari va boshqalari asosida balki, umumjamiyat manfaatlarini ko’zlagan holda amalga oshiriladi, ya’ni o’quvchi faqatgina ma’lum bilim va ko’nikmalar bilan chegaralangan holda emas, balki jamiyatda o’z-o’zini topish, o’zgaruvchan jamiyat sharoitida imkon qadar boshqalar bilan teng huquqli hayot kechirishga tayyor holda kirib borishi lozim;

- ta’lim-tarbiya jarayonida shaxs avvalo, o’zining hayotiy ehtiyojlari, rivojlanish motivlari, qiziqishlari, ideallari, qadriyatlari va boshqalarni o’zi anglab etishi zarur bo’lib, u keyingi hayot yo’lini “tayyor shablon” shaklida olmasligi, aksincha, aqli zaif o’quvchilarning istiqbol hayotida kasb tanlash zarurligi misolida olganda, unga ruhan va boshlang’ich ko’nikmalari va mahorat jihatidan tayyor holda shakllanishi talab etiladi;

- ta’lim-tarbiya jarayoning ma’naviy-axloqiy jihatlarini olganda esa, aqli zaif o’quvchi katta hayot oldidan umumiy madaniy, qadriyat-dunyoqarash, ijodiy-kognitiv, kasb-hunar va axborot-kommunikasiya majmuiga ega bo’lgan ijtimoiy yo’naltirilgan subyekt bo’lib, jamiyatning barcha munosabatlarida erkin ishtirok etadigan subyekt sifatida salbiy xususiyatlar: jamiyatdan uzilish, huquqbuzarlikka moyillik, tajovvuzkorlik, egosentrizm, yot g’oyalar ta’siriga tushish kabilardan o’zini himoyalashga qodir bo’lishi maqsadga muvofiqdir.

Aqli zaif o’quvchilarning boshlang’ich sinflardan boshlab, ijtimoiylashuv jarayonlarining samarali kechishi yana quyidagi omillar bilan uzviy bog’lanadi [4, C. 265-269.]:

- boshlang’ich sinflarda aqli zaif o’quvchilar ijtimoiy moslashuvining pedagogik konsepsiyasi mavjudligi;

- o’quvchilarning ijtimoiy moslashuviga ko’maklashuvchi ta’lim muhiti uchun qo’yiladigan talablar mavjudligi;

- shaxsning integrativ sifatlarini shakllantirish va rivojlantirishga yo’naltirilgan o’quv dasturlarida amaliy va mustaqil mashg’ulotlarga asosiy e’tibor qaratilganligi;

- ta’lim jarayonini tashkil etishda pedagoglarning etakchi rolini o’quvchilarga o’tkazish mexanizmlarining ishlab chiqilganligi;

- pedagoglarda o’quvchilarning mustaqil ta’lim ko’nikmalarini rivojlantirish bo’yicha bilim va malakalarning etarli darajada ekanligi;

- psixologik xizmatning nafaqat bolalarning bugungi rivojlanish holatini diagnostika qilish, balki ma’lum o’quv dasturlari qo’llanilish jarayonidagi psixologik monitoring va istiqbol rivojlanish prognozlarini olib borish uchun zarur imkoniyatlarga ega ekanligi;

- o’quvchilarni hayotga tayyorlash va kasb-hunar o’rgatish jarayonlarining o’zgaruvchan va mavjud reallik moslashuvchan tashkil etilish imkoniyatlari;

- o’quvchilar istiqbolini prognozlashda ota-onalar ishtirokining yangi metodlarining amaliyotga joriy etilganligi;

- ta’lim muassasalarining “yopiq” faoliyat turidan chiqishi va jamoatchilik bilan aloqalarning kengayishi va boshqalar shular jumlasidandir.

Bir soʻz bilan aytganda, bugungi kunda aqli zaif bolalar uchun ixtisoslashtirilgan davlat ta’lim muassasalarida oʻquv jarayonining tashkiliy shakllari va mazmunini ijtimoiylashuv talablaridan kelib chiqqan holda tashkil etish zarur boʻlmoqda. Xususan, azaliy oʻquv, ijtimoiylashuv va korreksion jarayonlarni oʻzaro uygʻun holatda tashkil etish, ijtimoiylashuvni ta’lim jarayoni negizi va maqsadi sifatida qaralishi, umuman olganda esa, oʻquv-ijtimoiy jarayon sifatida tashkil etilishi maqsadga muvofiqdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. O‘zbekiston Respublikasining 2020 yil 23 sentyabrdagi “Ta’lim to‘g‘risida”gi O‘RQ-637-son Qonuni.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 13 oktabrdagi “Alohida ta’lim ehtiyojlari bo‘lgan bolalarga ta’lim-tarbiya berish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-4860-son Qarori.
3. Жегульская Й.В. Социальная адаптация лиц с нарушениями социализации: сущность, виды, факторы социализации и социальной адаптации. Учебное пособие. – Кемерово: 2019. С. 3

**MAKTABGACHA TA’LIM TASHKILOTLARIDA XALQ
ERTAKLARIDAN FOYDALANISHDAGI PEDAGOGIK TAJRIBA-SINOV
ISHLARINI TASHKIL ETISH METODIKASI**

Qurbonova Oysha Beknazarovna

Xalqaro Nordik Universiteti dotsenti, (PhD)

Xamrayeva Dildora Ro‘ziyevna

*Xalqaro Nordik Universiteti “Maktabgacha ta’lim” yo‘nalishi II-bosqich
magistranti*

Annotatsiya. *Mazkur maqolada maktabgacha ta’lim tashkilotlarida xalq ertaklari, xalq og‘zaki ijodi namunalariidan foydalanishning amaliy asoslanishi, tarbiyalanuvchilarning kreativ, mantiqiy yondashuvlarini va og‘zaki savodxonligini oshirish, ularning nutqiy ko‘nikmalarni rivojlantirish hamda pedagogik tajriba sinov ishlarini tashkil etish bo‘yicha soha pedagog, metodist olimlarning ilmiy qarashlari keltirilib tahlil qilingan.*

Kalit so‘zlar: *xalq og‘zaki ijodi, xalq ertaklari, nutq ko‘rinishlari, og‘zaki va yozma savodxonlik, nutqiy ko‘nikma, nutqiy kompetensiya, tajriba - sinov ishlari, ularni tashkil etish.*

Mamlakatimizda yosh avlod tarbiyasini tubdan o‘zgartirish alohida ahamiyatga molik vazifa bo‘lib, maktabgacha ta’lim tashkilotidagi ta’lim-tarbiyani siyosatdan holi qilinishini, uni milliy meros va pedagogik an‘analari asisida kurish amaliy ahamiyat kasb etadi.

Xalq pedadogikasi og‘zaki ijodi bilan chambarchas bog‘liq bo‘lib, uning manbai topishmoq, matal, maqol, ertak, doston kabilar yoshlarga tarboyaviy ta’sir ko‘rsatishning eng qadimiy vositasidir. O‘bek xalq og‘zaki ijodining boy xazinasiga ega bo‘lib, unga bola arbiyasi masalalari alohida o‘rin egallaydi. Bular orasida ertaklar katta ahamiyatga ega. Zero ertaklar murg‘ak bola qalbida ezgulik hissiyotini uyg‘otib, uning, xalqini ijobiy tomon yunaltiradi. Ertakda talqin qiigan g‘oyalar bola tomonidan oson tushuniladi hamda tez o‘zlashtiriladi, uning hissiyotlari va qalbigakuchli ta’sir etib murg‘ak tasavvurlarining boyib borishiga yordam beradi. Ertaklarning qahramonlari go‘zallikka intiladi, uning mazmunida yaxshilik va baxt – saodatni yomonlikga, to‘g‘rilik va ezgulik hamda insonparvarlikni – razolat, shafqatsizlik, yolg‘onchilikka, do‘stlik, meh-oqibat va sadoqatni- hiyonat, qabihlik va oqibatsizlikka qarshi qo‘yiladi. Ertak o‘zining sodda va ravon tili, bayon mazmuninigobrazliligi bilan bolalarga yaqindir. T.Mirzayev shunday dedi: “Xalqimiz antik davr o‘rta asrlarning klassik epopeyalari... bilan teng turgan hayratomuz dostonlarga va rangba-rang ertaklarga egaki, bular ma’naviy boyligimiz, zo‘r iftiorimizdir”.

Bugungi globallashuv sharoitida maktabgacha yoshdagi bolalar ta’lim-tarbiyasini tashkil etishda xalq ertaklaridan foydalanish metodikasini takomillashtirish avvalo uzluksiz ta’limning dastlabki bo‘g‘ini hisoblanib, undagi

izchil dinamik patensiyalni o‘stirish muhim ahamiyat tashkil etadi. O‘zbekiston Respublikasining 2019 yil 16-dekabrda qabul qilingan “Maktabgacha ta’lim va tarbiya to‘g‘risida”gi qonunning 3-moddasida asosiy tushunchalar sifatida maktabgacha ta’lim va tarbiya bolalarga ta’lim va tarbiya berishga ularni intellektual ma’naviy - axloqiy etik, estetik va jismoniy jihatdan rivojlanishga shunungdek bolalarni umumiy o‘rta ta’limga tayyorlashga qaratilgan uzliksiz ta’lim turi deyilgan. “uch yoshdan etti yoshgacha bo‘lgan bolalarning aqliy rivojlanishi, fikrlashni shakllantirish asosiy vazifa hisoblanadi. Bu ertak yordamida bajariladi. Ertak-bu shunday belgi;ar tizimi bo‘lib uning yordamida bola atrofdagi voqiyalikni o‘zi tushunganidek talqin qiladi [1]. Ertak tanlayotganda, bolalarning yoshi ruhan rivojlanganligi hisobga olish lozim. Tarbiyachi va ota onalar bunga e’tibor bersagina ertaklar bolalarga foyda keltirishi mumkin. Ertaklardan foydalanish bolalarning qobiliyatlari rivojlanishga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Ertakdan foydalanib bolalarga ta’lim berishda yuqori natijalarga erishish mumkin. Bolalarni sog‘lom fikrlashga chorlash degani, ana shu sog‘lom fikrlar haqida uqtirish emas, balki uni hayotga tadbqiq qilish orqali singdirishdir.

Ota-bobolarimiz, momolarimiz farzand tarbiyasiga azal-azaldan katta e’tibor qaratib kelganlar. O‘g‘il-qizlarimiz ezgulikka intilib o‘ssin, farzandlarimiz el-u yurt koriga yaraydigan, komil inson bo‘lib ulg‘aysin, deb ularni kitob o‘qishga undaganlar, bir-biridan qiziqarli hikoya, ertak va rivoyatlar so‘zlab berishni zinhor kanda qilmaganlar. Negaki, ertaklarda yaxshilik ulug‘lanadi, yovuzlik, qoralanadi. Masalan: "Qosim lofchi" ertagida Qosim yolg‘on gapirib, pand eyishi, yolg‘on ortidan ketma-ket tashvishlar kelishini eshitgan bolalar yolg‘on-yomon odat ekanligini bilishadi va yolg‘on gapirmaslikka harakat qiladi. Shunday ekan, bolalarning tarbiyasida ertakning foydasi kattadir. Bolaning hayotida ertak qanchalik muhim? Bu savolga javob izlar ekanmiz. Multfilimlardan misol qiladigan bo‘lsak, "Zumrad va Qimmat" multfilimida bola tarbiyasiga ta’sir qilishini tahlil qilamiz. Bolalar ushbu multfilimni tomosha qilar ekan, unda faqat bitta Zumrad va

Qimmatni bir xil ko‘rinishini biladilar. Bu esa, bolaning fikrlashi, o‘ylashi sust bo‘lishiga turtki bo‘ladi. Ertak eshitayotgan bolaning ongi va fikrlash doirasi keragicha ishlaydi. Yuqorida aytilganidek, multfilimda faqat bir xillik ko‘rinsa, ertaklarda esa aksincha, ertaklarni eshitib borayotgan bolalar o‘zicha o‘ylaydilar.

Korrektiv yondashuv o‘quv modullari tizimidan iborat: o‘rnatish, diagnostika, protsessual-o‘rnatish, protsessual-funksional, ishlab chiqarish-diagnostika va reflektiv-baholash modullari: 1. O‘quv jarayonining maqsadlari, vazifalari va subyektlarini aniqlash; korrektiv ishlari obyektlari va parametrlarini aniqlash; baholash mezonlarini ishlab chiqish bu o‘rnatish modulining tarkibiy elementlari. 2. Lingvistik kompetensiyaning rivojlanish darajasi diagnostikasi, bo‘lajak o‘qituvchilarning shaxsiy fazilatlarini ifodalash darajasi, motivatsion komponentlar diagnostik modulining tarkibiy elementlari. 3. Bo‘lajak o‘qituvchilarning korrektiv yondashuvi, uning maqsad va vazifalari bilan tanishtirish protsedurani o‘rnatish modulining tarkibiy elementlari. 4. O‘quv

faoliyati korrekktiv texnologiyasini amalga oshirish, aniqlash individual ta’lim yo’llari va boshqalar protsessual va funksional modulining tarkibiy elementlari. 5. Korrekktiv ishlarini tashkil etish va o’tkazish natijalari, lingvistik kompetensiyani rivojlantirish uchun korrekktiv texnikasi sifatida uning samaradorlik darajasi to’g’risida ma’lumot olish xulosa va diagnostika modulining tarkibiy elementlari. 6. Faoliyatning individual va umumiy ta’lim natijalarini va lingvistik kompetensiyaning rivojlanish darajasini aniqlash refleksiv-baholash modulining tarkibiy elementlari.

“Reproduktiv (operatsion) darajada obyektiv, operatsion fikrlash yordamida individual pedagogik vaziyatlarda harakat qilish qobiliyati shakllanadi. Shuning uchun amaliy tajriba, ya’ni odatiy harakatlar tajribasi birinchi darajaning asosiy elementi va birinchi darajadagi kasbiy tajribani shakllantirish mezonidir.

Talqiniy (taktik) darajada mustaqil (taktik) fikrlash, o’quv jarayonini boshqarish qobiliyati, ya’ni o’quv jarayonini amalga oshirishda amaliy faoliyat tajribasi tarkibning asosiy elementi hisoblanadi. O’quv jarayonini amalga oshirish bo’yicha ongli pedagogik faoliyat ikkinchi darajali kasbiy tajribani shakllantirish mezonidir

Ijodiy (strategik) darajada ijodiy (strategik) fikrlash yordamida ijodiy fikr faoliyatining odati shakllanadi. Ijodiy (strategik) fikrlash uchinchi darajadagi kasbiy rivojlanish mazmunining asosiy elementi va uchinchi darajadagi kasbiy tajribani shakllantirish mezonidir” [3]. Shu bilan bir qatorda Maktabgacha ta’lim tashkilotida tarbiyalanuvchilarining xalq og’zaki ijidi va uning kompanentlaridan unumli foydalanib maskur muassasada rivojlanish ko’rsatkichlarini aniqlash maqsadida tajriba s-sinov ishlarini olib bordik. Ushbu pedagogik tajriba –sinov ishlarining mazmuni maktabgacha ta’lim tashkiloti tarbiyalanuvchilarining ertaklardan foydalanishning pedagogik imkonayatlari aniqlash va innavatsion metodlar asosida tarbiyachi pedagglarning kasbiy nutqiy kompetensiyalarini rivojlantirish bo’yich ata’lim samaradorligiga erishishdan iborat.

Shu bois tajriba-sinov ishlarining maqsadi, predmeti va vazifalaridan kelib chiqib bajariladigon funksiyalarini amalga oshirish tajriba-sinov ishining bosqichlarini tavsiflash, uning metodologiyasini tavsiflash, ishning amaliy qismining barcha natijalarini tahlil qilish, ularni ilmiy nazariy jihatdan o’zaro taqqoslash va yakuniy mantiqiy xulosalar chiqarish zarur deb hisoblaymiz.

Pedagogik tajriba-sinov ishining quyidagi vazifalari ta’riflandi:

tadqiqot farazini sinab ko’rish uchun tajriba ishlarni tashkil etish va amalga oshirish;

uning samaradorligini aniqlash maqsadida ishlab chiqilgan modelni sinab ko’rish va amalga oshirish;

rivojlantiruvchi tajriba-sinov materiallari asosida tarbiyachi-pedagglarning kasbiy kompetentligini denamik ko’rsatkishini aniqlash.

Pedagogik tajriba-sinov ishlarini tashkil qilish va amalga oshirishda biz beshta asosiy bosqichni (kognitiv –pedagogik– mutonosiblik-metodik -diagnostik) o’z ichiga oladi.

Maskur bosqichlarning mazmun - mohiyatiga batafsil to‘xtalib o‘tamiz.

Kognitiv bosqich – maskur jarayonda Maktabgacha ta’lim tashkilotlarida xalq ertaklaridan foydalanishning ilmiy nazariy asoslari bo‘yicha bilimlar majmuyini kengaytirish hamda bilish nazariyasiga asoslanib xalq ertaklari mazmunini to‘liq qamrab olishdan iborat.

Kelgusida xalq ertaklaridan foydalanishning mazmuni, uning metodikasini tashkil etish ham, ilmiy tadqiqotlar usullarini ham, adabiyotdagi muammoning holatiga nuqtai nazarni qaratishni ham, o‘tmish tajribasiga murojaatni ham, uning tarixiy anglanishini ham va ko‘plab boshqa narsalarni ham oldindan belgilab qo‘yadi.

Ushbu pedagogik sharoitlar quyidagilardan iborat: malaka oshirishdagi o‘quv jarayoni ertaklar va uni o‘qitish metodlaridan faol foydalanishga qaratilgan; innovatsion metodlar to‘g‘ridan-to‘g‘ri o‘quv jarayoniga kiritilgan; tarbiyachi-pedagoglarning o‘quv tarkibiga “Tarbiyachi-pedagoglarning kasbiy metodik kompetentligini rivojlantirish” ilg‘or metodlar yaratish ; tarbiyachi-pedagoglarning bilan ishlashning jamoaviy, guruhli va individual shakllarining maqbul kombinatsiyasi; ta’limning bosqichlarining uzluksizligi, izchilligi va ketma-ketligi; zamonaviy metodlardan foydalangan holda o‘quv jarayoni subyektlarining o‘zaro munosabatlari; psixologik va pedagogik jarayonning samaradorligini ta’minlaydigan pedagogik sharoitlar yaratiladi.

Farazni tasdiqlash uchun uni qayta-qayta sinab ko‘rish va barqaror odatiy natijalarga erishish kerak. Yetarli miqdordagi dalillar to‘planishi va keyingi tahlillar natijasida ishchi faraz eksperimental tasdiqlangandan so‘ng nazariyaga aylanishi mumkin bo‘lgan ilmiy farazga aylanadi. Ushbu bosqichning navbatdagi muhim jarayoni tajriba-sinov ishining maqsadi va vazifalarini aniqlashdir.

Psixologik-pedagogik nazariya va me’yoriy hujjatlar tahlili asosida o‘quv jarayonida tarbiyachi-pedagoglarning kasbiy metodik kompetentligini rivojlantirish modelini ishlab chiqdik va nazariy jihatdan asosladik. Modelni eksperimental tekshirish modelni amalga oshirish jarayonida maqsadlar, vazifalar va qarorlarni qo‘yishni talab qiladi.

Shundan kelib chiqib, tajriba-sinov ishining maqsadi aniqlandi: farazda ilgari surilgan pedagogik sharoitlarni tekshirish va asoslash. Kutilayotgan natija – bu tarbiyachi-pedagoglarning kasbiy metodik kompetentligi darajasining o‘shirishidir.

Ushbu maqsadga muvofiq biz tajriba-sinov ishining vazifalarini aniqladik.

Aniqlovchi tajriba: tarbiyachi-pedagoglarning kasbiy kompetentligi darajasi tashxisini ishlab chiqish; tarbiyachi-pedagoglarning kasbiy kompetentligi rivojlanishining hozirgi shakllangan darajasini aniqlash.

Shakllantiruvchi tajriba-sinov: ishlab chiqilgan modelni uning samaradorligini aniqlash uchun sinab ko‘rish.

Nazorat tajriba-sinovi: shakllantiruvchi tajriba materiallari asosida tarbiyachi-pedagoglarning kasbiy kompetentligining rivojlantirish darajasini aniqlash.

Pedagogik bosqich– dastlab farazda aytilgan va tajriba-sinovning tayyorlangan materiallariga ko‘chirilgan g‘oyalarni amalga oshirishni ta’minlaydi. Bu erda asosiy narsa – pedagogik tajriba-sinovning sofligini ta’minlash, olingan ma’lumotlarning etarlicha ishonchli bo‘lishini ta’minlash.

Ushbu bosqichda maktabgacha ta’lim tashkilotlarida ertaklardan foydalanishni rivojlantirish modelini realizatsiya qilish amalga oshiriladi. Modelni amaliy realizatsiya qilish texnologiyasi quyida tavsiflanadi.

Metodik bosqich – bunda yuqori saviya natijalariga erishish uchun va samaradorlikning miqdoriy va sifat xususiyatlarini aniqlash, ularga kirish imkoniyatiga va ishonchlikka ega bo‘lgan qiymatlarni olish va belgilangan qonuniyatning mohiyatini ochiq namoyon etuvchi ma’lumotlarni olish uchun tegishli ishlov berishga qaratilgan barcha ishlar majmuini va metodlarini qo‘llashni ifoda qiladi.

Diagnostic bosqich – tashxislash – to‘plangan faktlar turli asoslarga ko‘ra tasniflanadi, statistik qonuniyatlar belgilanadi, rivojlanish tendentsiyalari, barqarorlik zonalari, eksperimental tadqiqot obyektida ma’lum fazilatlar shakllanishidagi sakrash vaqtlari aniqlanadi. Induktiv va deduktiv usullarni qo‘llash natijasida haqiqiy material umumlashtiriladi, uning ilmiy ahamiyati aniqlanadi. Eksperimental ma’lumotlarning daliliy talqini tarbiyachi-pedagoglarning kasbiy kompetentligini rivojlantirish bo‘yicha metodik tavsiyalarni taklif qilish imkonini beradi.

Umumlashtirish bosqichi: Pedagogik tajriba –sinov ishlari samaradorligi va qo‘llanilgan metodlar asosida ertaklardan foydalanishning natijasi jamlanadi.

Demak, Maktabgacha ta’lim tashkilotlarida ertaklardan foydalanishni kasbiy metodik aspektlaridan unumli foydalanish va ularni amaliyotga taqdim qilish muhim ahamiyat kasb etadi. Ta’lim subetitlarining mustaqil mantoqiy fikirlash ko‘lamini takomillashtirishga asos bo‘ladi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. O‘zbekiston Respublikasining 2019 yil 16 dekabrda “Maktabgacha ta’lim va tarbiya to‘g‘risida” gi O‘RQ-595 sonli Qonuni.
2. Matrizayeva B.S. Maktabgacha yoshdagi bolalarning rivojlanishi va tarbiyasida ertaklarning ahamiyati. Ta’lim fidoiylari, ISSN :2180-2130 VOL.ISSUE 1 IYUN (2022).
3. Abdurahmonov F.Hozirgi o‘zbek tili grammatikasi (Sintaksis),T. O‘qituvchi ,1996.
4. Avazova Sh. „Xalq ertakari chashmasi” O‘zbek tili va adabiyoti, 2-son, 1990

INKLYUZIV TA’LIM SOHASIDA TARBIYACHI PEDAGOGLARNING KOMMUNIKATIV KOMPITENSIYASINI SHAKLLANTIRISH YO’LLARI

Rizeva Xusniya Ubayevna

*Nizomiy nomidagi TDPU Maktabgacha ta’lim pedagogika va psixologiya kafedra
v.b.dotsenti, pedagogika bo’yicha falsafa fanlari doktori (PhD)*

Djurakulova Lola Raxmonberdiyevna

Xalqaro Nordik Unuversiteti magistranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada inklyuziv ta’limda tarbiyachi-pedagoglarning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish zarurati va usullari haqida batafsil ma’lumot berilgan. Tarbiyachi -pedagoglarning tomonidan inklyuziv o’qitish usullaridan samarali foydalanish ta’lim sifatini oshiradi va barcha talabalar uchun teng imkoniyatlar yaratishga yordam beradi. Tadqiqotlar ushbu muammoning amaliy yechimlarini taklif qiladi va kelajakda ushbu sohadagi tadqiqotlar uchun yo’nalishlarni ko’rsatadi.

Kalit so’zlar: inklyuziv ta’lim, kasbiy kompetensiya, kommunikativ kompetensiya, so’rovnomalar, kuzatuvlar, pedagogik resurslar.

Har qanday jamiyatda yosh avlodning har tomonlama kamol topishi o’z salohiyatini ro’yobga chiqarishga qodir, mas’uliyatli fuqaro sifatida o’z hissasini qo’shadigan, davlat ravnaqi yo’lida faol ishtirok eta oladigan har tomonlama barkamol shaxs bo’lib etishishiga xizmat qiladi. Bola huquqlari to’g’risidagi konvensiya, shuningdek, O’zbekiston Respublikasining “Ta’lim to’g’risida”gi qonuni barcha bolalarga, shu jumladan jismoniy yoki aqliy rivojlanishida nuqsoni bo’lgan bolalarga mehnat qilish, ta’lim olish, o’z o’rnini topish huquqlarini kafolatlaydi hayotda.

Inklyuziv ta’limning zamonaviy pedagogik yondashuvi turli ehtiyoj va qobiliyatlarga ega bo’lgan bolalarni ta’lim tarbiya jarayoniga samarali jalb etishni ta’minlaydi. Ushbu yondashuv maktabgacha ta’lim tashkilotlari va tarbiyachilarga har bir bolaning imkoniyatlarini muvaffaqiyatli integratsiyalashuviga ko’maklashish uchun keng ko’lamli resurslar va yordam beradi. Pedagoglarning inklyuziv ta’lim usullarini o’zlashtira olishlari ularning kasbiy malakalarini oshirishda hal qiluvchi rol o’ynaydi. Ushbu vakolatlar nafaqat ta’lim tashkilotlarini takomillashtirishga yordam beradi, balki kengroq jamiyatda ijtimoiy inklyuzivlik va tenglikni rag’batlantirishda muhim rol o’ynaydi.

Inklyuzivlik-inglizcha so’z bo’lib, inclusive - qo’shish, birlashtirish ma’nolarini anglatadi. Mazkur atama alohida ehtiyojga ega bo’lgan o’quvchilarni umumta’lim maktablarida sog’lom bolalar bilan qo’shib birgalikda o’qitish jarayonini ifodalaydi.

Inklyuziv ta’lim – o’quvchilarning imkoniyatlari, individual-psixologik, jismoniy nuqson va o’zlashtirish xususiyatlarini hisobga olgan holda tashkil

etiladigan ta’lim jarayonidir. Bugungi kunda inklyuziv ta’limning ahamiyati izchil ortib bormoqda, chunki u har bir bolaga o’z salohiyatini to’liq namoyon etish imkonini beradi. Inklyuziv ta’limning mohiyati ta’lim – tarbiya jarayonlarini har bir bolaning o’ziga xos ehtiyojlari va qobiliyatiga moslashtirishdan iborat. Tarbiyachi pedagoglardan bolalarning turli ehtiyojlarini aniqlashni va ularning ta’lim jarayonlarini qo’llab-quvvatlash uchun zarur bo’lgan bilim va ko’nikmalarni talab qilishni talab qiladi. Bundan tashqari, inklyuziv ta’lim nafaqat alohida ehtiyojli bolalarni joylashtirishga qaratilgan, balki har bir bolaning individual xususiyatlari, qiziqishlari va o’rganish uslublarini qamrab oladi va qo’llab-quvvatlaydi.

Maqolada inklyuziv ta’limda tarbiyachi-pedagoglar uchun zarur bo’lgan kasbiy kompetensiyalarni shakllantirish muammolari ko’rib chiqiladi va bu muammolarni bartaraf etishning o’ziga xos usullari taklif etiladi. Inklyuziv o’qitish usullaridan foydalanishda tarbiyachi-pedagoglar duch keladigan asosiy qiyinchiliklar, masalan, qo’shimcha tayyorgarlik va resurslarga ehtiyoj, shuningdek, malaka oshirish imkoniyatlari muhokama qilinadi. Ushbu muhokamalar natijasida inklyuziv ta’limni muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun zarur bo’lgan tarbiyachi-pedagoglarning bilim va ko’nikmalarini oshirish strategiyalari ishlab chiqiladi.

Maktabgacha ta’lim tashkilotlarida inklyuziv ta’limni tashkil etishda pedagoglarning kommunikativ kompetensiyasini shakllantirish uchun turli usullardan foydalaniladi. Ular orasida mashg’ulotlar hal qiluvchi rol o’ynaydi. Shu bois maktabgacha ta’lim tashkilotlarida pedagoglarning kasbiy kompetensiyasini yanada rivojlantirish maqsadida Nizomiy nomidagi TDPU da oliy ma’lumotli maktabgacha ta’lim tashkilotlariga tarbiyachi-pedagoglarni inklyuziv ta’limiga tayyorlash kasbiy kompetentligini rivojlantirish bo’yicha pedagogik tajriba-sinov ishlari olib bordik.

Pedagogik tajriba-sinov ishining vazifasi amaliyot jarayonida tadqiqot farazini emperik tadqiq etish va tarbiyachilarda kommunikativ kompetensiyani rivojlantirishga ta’sir etuvchi asosiy omillarni tahlil qilish hisoblanadi. Tadqiqot natijalaridan kelib chiqqan holda bo’lajak tarbiyachilarning kommunikativ mahoratlarini rivojlantirish yuzasidan pedagogik trening dasturini shakllantirish va tavsiyalar ishlab chiqish vazifasi belgilangan.

Tajriba-sinov ishi faraz va vazifalaridan kelib chiqadigan vazifalarni ifodalash, tajriba-sinov ishining bosqichlarini tavsiflash, uning metodologiyasini tavsiflash, ishning amaliy qismining barcha natijalarini tahlil qilish, ularni nazariy jihatdan taqqoslash hamda yakuniy xulosalar chiqarishni o’z ichiga oladi.

Pedagogik eksperimental tajriba-sinov ishining vazifalari quyidagilar:

- tadqiqot gipotezalarining samaradorligini tekshirish uchun eksperimental tadbirlarni yaratish va amalga oshirish;
- ularning samaradorligini aniqlash uchun ishlab chiqilgan modellarni sinovdan o’tkazish va amalga oshirish;

- eksperimental materiallarni loyihalash asosida pedagoglarning kasbiy mahorat darajasini baholash.

Pedagogik eksperimental ishlarni tashkil etish va amalga oshirishga yondashuvimizda biz to’rtta asosiy bosqichni (rejalashtirish - amalga oshirish - hujjatlashtirish - sharhlash) ta’kidlaymiz.

Tadqiqot natijalari va muhokama

Tadqiqot davomida uchta manbadan olingan ma’lumotlar tahlil qilindi. Tahlil natijalari shuni ko’rsatdiki, aksariyat tarbiyachi- pedagoglar inklyuziv o’qitish usullariga etarli darajada tayyorgarlik ko’rmaydilar, ularning malakasini oshirish uchun qo’shimcha o’quv kurslari zarur. Tarbiyachi- pedagoglar o’rtasida o’tkazilgan so’rov va kuzatishlar natijasida inklyuziv o’qitish tamoyillarini joriy etishda ular duch keladigan asosiy muammolar aniqlandi. Masalan, alohida ehtiyojli bolalar uchun ta’lim -tarbiya berish uslublari va yondashuvlarini moslashtirish bo’yicha tajriba va bilimning etishmasligi, inklyuziv guruh muhitini boshqarishdagi qiyinchiliklar va o’quv materiallaridan foydalanishning cheklanganligi bilan bog’liq muammolar inklyuziv ta’limni rivojlantirishda muammolarni keltirib chiqaradi.

Pedagoglar o’rtasida o’tkazilgan so’rov va tekshiruvlar davomida inklyuziv o’qitish tamoyillarini joriy etishdagi asosiy muammolar aniqlandi. Ushbu muammolarni quyidagicha tasniflash mumkin: tarbiyachi-pedagoga inklyuziv ta’lim haqida tushuncha va xabardorlikning yo’qligi; cheklangan resurslar va inklyuziv amaliyotlarni amalga oshirish uchun yordam; o’zgarishlarga qarshilik va an’anaviy o’qitish usullari; bolalarning turli ehtiyojlarini qondirishda qiyinchilik; inklyuziv ta’limda kadrlar tayyorlash va malaka oshirish imkoniyatlarining yo’qligi.

Pedagogik yondashuvlar va metodlarning cheklanganligi: Ko’pincha o’qituvchilar maxsus ehtiyojli o’quvchilarni o’qitish uchun zarur bo’lgan maxsus metod va yondashuvlarni o’zlashtirishga etarli imkoniyatlarga ega bo’lmaydilar. Bu esa ularning bu turdagi o’quvchilarga ta’lim berishda samaradorligini pasaytiradi.

Pedagogik yondashuvlar va metodlarning cheklanganligi: Ko’pincha o’qituvchilar maxsus ehtiyojli o’quvchilarni o’qitish uchun zarur bo’lgan maxsus metod va yondashuvlarni o’zlashtirishga etarli imkoniyatlarga ega bo’lmaydilar. Bu esa ularning bu turdagi o’quvchilarga ta’lim berishda samaradorligini pasaytiradi.

Professional tayyorgarlikning etishmasligi: O’qituvchilar o’z kasbiy faoliyatlarida maxsus ehtiyojli o’quvchilarga duch kelganda, ularni qo’llab-quvvatlash va o’qitish uchun zarur bo’lgan bilim va ko’nikmalarga ega emasliklari pedagogikaning muammolaridan biridir. Bu holat ularning ushbu o’quvchilarga samarali ta’lim berish qobiliyatlarini cheklab qo’yadi.

O’qituvchilarni qayta tayyorlash: O’qituvchilarga maxsus ehtiyojli o’quvchilarni o’qitish uchun zarur bo’lgan pedagogik yondashuvlar va metodlarni o’zlashtirish imkonini beruvchi qayta tayyorlash dasturlarini joriy etish.

Maxsus seminarlar va ishlab chiqarish dasturlari: O’qituvchilarga maxsus ehtiyojli o’quvchilarga ta’lim berish bo’yicha qo’shimcha bilim va ko’nikmalarni berish maqsadida turli seminarlar va ishlab chiqarish dasturlarini tashkil etish.

Resurslarning oshirilishi: Ta’lim muassasalariga maxsus ehtiyojli o’quvchilarni o’qitish uchun zarur bo’lgan qo’llanma, darslik va boshqa o’quv materiallarini taqdim etish.

Amaliyot va kuzatuv: O’qituvchilarga amaliyot va kuzatuvlar orqali maxsus ehtiyojli o’quvchilarni o’qitishda zarur bo’lgan yondashuvlar va metodlarni amalda qo’llash ko’nikmalarini rivojlantirish imkoniyatini berish.

Alohida ta’limga ehtiyoji mavjud bolalar turli jismoniy, aqliy yoki o’rganish, ta’lim -tarbiya bilan bog’liq qiyinchiliklar orqali maxsus yordam va usullarni talab qiladi. Masalan, autizm spektrining buzilishi bo’lgan talabalar ko’rgazmali qo’llanmalar, belgilangan tartiblar, shuningdek, o’quv materiallarini vizual va audio formatlarda taqdim etishdan foydalanishlari mumkin.

Qisqa qilib aytganda, etishib kelayotgan avlodga sifatli ta’lim va tarbiya berishda ta’lim jarayonining asosiy boshqaruvchi vakillari bo’lgan pedadgog kadrlar har qanday jismoniy holatdagi bolani tushunishi, unga dunyo eshiklari ochishda ularga yo’l ko’rsatuvchi mayoq vazifasini sabr va alohida mehr bilan vazifalarini bajarishlari talab qilinadi. Bu esa o’z o’rnida pedagog kadrlarni inklyuziv kompetensiyalarini yanada rivojlantirishni nazarda tutadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Kovalev E.V., Staroverova M.S. Ta’lim integratsiyasi (inklyuzivligi) ta’lim tizimini rivojlantirishning tabiiy bosqichi sifatida // Inklyuziv ta’lim. 1-son. - M.: markaz «Maktab kitobi», 2010. - 272s.
2. Nazarova N.N. Integratsiyalashgan (inklyuziv) ta’lim: 2010. No 1. P.77-87.
3. Imkoniyati cheklangan bolalar uchun inklyuziv ta’limni tashkil etish: Darslik / Otv. ed. S.V.Alekhina, E.N.Kutepova. - M.: MGPPU, 2013. -324s.
4. Suntsova A.S. Inklyuziv ta’lim nazariyasi va texnologiyasi C 898: darslik. Izhevsk: «Udmurt universiteti» nashriyoti, 2013.110 p.
5. Lipskiy I.A. Ijtimoiy pedagogika. Uslubiy tahlil: Darslik. M.: TC.

KASBIY TA’LIM TIZIMIDA KREDIT-MODUL TIZIMINI JORIY QILISHDA O’QUVCHILARNING MUSTAQIL ISHLASHNING AHAMIYATI

Sharipov Begzod Dilmurodovich

Professional ta’limni rivojlantirish instituti mustaqil izlanuvchisi

Annotatsiya: Maqolada kasbiy ta’limda kredit-modul tizimini qo’llash bilan bog’liq masalalar, ya’ni bu tizimda ahamiyatli bo’lgan mustaqil ishlashning mohiyati, shakllari, turlari, o’rni va vazifalari ko’rsatilgan hamda ularning ta’lim ishtirokchilarida namoyon bo’layotgan kompetentliklarga ta’siri o’qida fikr yuritilgan.

Kalit so’zlar: kasbiy ta’limda kredit-modul tizimi, mustaqil ta’lim, mustaqil ishlash, mustaqil ish, individual-ijodiy ishlash, kreativ kompetensiyalar.

O’zbekistan Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2023 yil 7 dekabrda 648 son qaror bilan tasdiqlangan “Professional ta’limda kredit-modul tizimini joriy etish chora-tadbirlari to’g’risida”ga ko’ra yurtimizdagi kasbiy ta’lim muassasalari bosqichma-bosqich kredit-modul tizimiga o’tmoqda. Ta’limning kredit-modul tizimida o’quvchilarning mustaqil ishlashiga asosiy e’tibor berilgan. Bizga ma’lumki o’quv jarayoni talabalarni mustaqil fikr yurita olishga o’rgatsa, unday ta’limni rivojlantirishga asoslangan o’quv-biluv jarayoni deb qabul qilish mumkin. O’quvchilarni mustaqil fikrlashga yunaltilgan maxsus vositalarni qo’llab, uni fanga qiziqtirish, erkin fikrlashga o’rgatish, rivojlantirish tizimi yaratish orqali ularni kreativ g’oyalarni shakllantirish mumkin.

Kredit-modul tizimi, bu — ta’limni tashkil etish jarayoni bo’lib, **o’qitishning** modul texnologiyalari jamlamasi va kredit o’lchovi asosida **baholash modeli** hisoblanadi. Kredit-modul tamoyilida ikkita asosiy masalaga ahamiyat beriladi:

- o’quvchilarning mustaqil ishlashini ta’minlash;
- o’quvchilar bilimini reyting asosida baholash.

Kredit-modul tizimida ta’lim oluvchilar o’quv rejasida ko’rsatilgan fanlar (modullar) bo’yicha o’qish natijalariga (kreditlarga) erishish uchun ma’lum miqdordagi o’qish yuklamasini bajarishlari kerak bo’ladi. Kredit-modul tizimida auditoriya va mustaqil o’qish soatlari nisbati o’rtacha 40 % ga 60 % ekanligi, ya’ni o’quvchi muayyan fan bo’yicha belgilangan har bir soat dars uchun unga darsdan tashqari bir yarim soat mustaqil o’qishi, tayyorlanishi uchun vaqt zarur bo’ladi.

Demak, kredit-modul o’qitish tizimi har bir o’quv moduli tarkibini tuzishga asoslangan, hamda modulning o’quv natijalari va yakuniy nazoratni kuzatib borish orqali ta’lim oluvchilarning bilim, ko’nikma va kompetensiyalarini muntazam ravishda baholab boruvchi o’quv dasturini o’zlashtirish jarayonini tashkil etish tizimi hisoblanadi.

Kredit-modul tizimida o’quvchini mustaqil ta’lim olish, bilim olishning ijodiy yo’llarini mustaqil izlash, pedagogni esa kreativ yondashuv bilan raqamli

texnologiyalar asosida bilim berish kabi o‘quvchining kreativ kompetensiyalari rivojlantirilsa ta’limda sifat paydo bo‘ladi.

Shu vaqtgacha mamlakatimiz kasbiy ta’lim tizimida pedagoglarning asosiy vazifalari muayyan fanlardan o‘quvchilarga bilim va ko‘nikmalar berish uchun ma’lumotlar qidirib topish, ularni o‘zlashtirish, qayta ishlash va o‘quvchilarga tarqatishdan iborat bo‘lgan, ya’ni ular kasb egasini tayyorlashda lozim bo‘lgan ma’lumotlarni shunchaki qabul qiluvchi va uzatuvchi vazifasini bajarishgan. O‘quvchilarning vazifalari esa, auditoriya va laboratoriyalarda faqat o‘quv mashg‘ulotlariga qatnashib bilim olish va o‘zlashtirishdan iborat bo‘lgan, ya’ni ularga etuk kasb egasi bo‘lish uchun zarur bo‘lgan ilmiy-texnik yangiliklardan foydalanish, takliliy va mantiqiy fikrlash, innovasion loyihalarni yaratish kabi vazifalarni bajarishda yordam beruvchi mustaqil ishlash ko‘nikmalarini shakllantirishga ahamiyat berilmagan.

Kredit-modul tizimida o‘quvchi ta’lim olishi jarayonida mas’uliyatni ma’lum darajada o‘z elkasiga olishi, fan bo‘yicha auditoriyadan tashqarida mustakil ishlashi shartdir. Kredit-modul tizimida auditoriyadan tashqarida ishlash o‘qituvchidan o‘quvchining mustaqil ishlashini tashkil etishni, mustaqil ishlash uchun materiallar va vositalar berishni hamda o‘quvchilarning o‘zlashtirish darajasini nazorat qilishning samarali usullarini yaratish kerakligini talab qiladi. O‘quvchilardan esa, kasb egasi bo‘lib shakllanishi uchun nafaqat material va vositalar, balki ularni qayta ishlash, amaliyotga joriy qila olish malakalarini shakllantiradigan mustaqil ishlash tajriba va ko‘nikmalariga ega bo‘lish talab etiladi.

Kredit-modul tizimida mustaqil ta’lim ulushining ortishi tufayli o‘quv jarayonida mustaqil ta’lim olishning ahamiyati ortadi va bu kelajakda mutaxassislarning mustaqilligi, ijodiy tashabbuskorligi, hamda faolligini oshirishga, har qanday ishni bajarishda innovasion-kreativ yondashishiga olib keladi. Bunda o‘quvchi doimo o‘qituvchi va kursdoshlaridan yordam hamda maslahat olish imkoniyatiga ega bo‘ladi. Bu esa o‘zaro hamjihatlikni mustahkamlaydi va jamoada ishlash ko‘nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi, natijada bo‘lajak mutaxassislarning kasbiy kompetensiyalari rivojlanadi.

Ta’limda raqamli texnologiyalarni keng qo‘llash tufayli axborot va bilimlar doirasi tez sur’atlarda kengayib borayotgan hozirgi sharoitda barcha ma’lumotlarni faqat auditoriya mashg‘ulotlarida ta’lim oluvchilarga etkazish qiyindir. Shuning uchun kredit-modul tizimida mustaqil ta’lim olish zamonaviy kasb egasi bo‘lib etishishning muhim omili hisoblanadi.

Mustaqil ta’lim, o‘quvchilarga bilim berishda ularni o‘z holiga tashlab qo‘yish emas, balki o‘qituvchilar tomonidan muntazam boshqariladigan o‘quvchilarning mustaqil faoliyatidir. O‘quv jarayonini sifatini oshirishda mustaqil ta’limning roli kattadir. O‘quvchi mustaqil ta’lim uning manfaati uchun olib borilishini tushunishi kerak.

Pedagogning o‘quv jarayonida o‘quvchilar bilan hamkorligi ularning mustaqil ta’limga ishonchini shakllantiradi. Ma’ruzalarni an’anaviy usulda, ya’ni

faqatgina ma’lumot berish bilan cheklanmasdan, balki muammoli interaktiv usulda olib borilishi kutilayotgan ijobiy natijalarga olib keladi. Ta’lim oluvchining esa mustaqil ishlashi olayotgan bilimiga o’zi mas’ulligini anglatadi va kelajakdagi kasbiy muvaffaqiyatini ta’minlaydi. Ko‘p hollarda **mustasil ish** va **mustasil ishlash** tushunchalari bir xil ma’noda qo’llaniladi, vaxolanki ular adabiyotda turli ma’noni anglatadi. Shuning uchun ushbu tushunchalar mazmuni, mohiyati hamda maksadini aniqlash lozim.

Mustaqil ishlash jarayonida o‘quvchi o‘ziga berilgan ma’lum topshiriq yoki vazifada ko‘rsatilgan talablarni qoniqtiradigan mustaqil ishni bajaradi va ishlanmani, ya’ni natijani biror ko‘rinishda tayyorlaydi hamda taqdim etadi.

Mustasil ish, bu - o‘quvchining muayyan o‘quv fani bo‘yicha bilim, malaka va ko‘nikmalarni auditoriyadan tashqarida ta’lim beruvchining rahbarligida yoki individual-ijodiy ravishda o‘zlashtirishi uchun raqamli texnologiyalardan foydalanib olgan kasbiy ma’lumotlar hamda turli texnik vositalar yordamida bajargan (ijod qilgan va yaratgan) yozma ishlar, dasturiy ta’minotlar, ko‘rgazmali qurollar, mahsulotlar, jihozlar kabi **moddiy ishlanmalaridir**.

Mustaqil ishlash, bu - o‘quvchining muayyan o‘quv fani bo‘yicha bilim, malaka va ko‘nikmalarni auditoriyadan tashqarida ta’lim beruvchining rahbarligida yoki individual-ijodiy ravishda o‘zlashtirish hamda oshirish uchun yo‘naltirilgan **o‘quv faoliyatidir**. Mustaqil ishlashdan asosiy maqsad o‘quvchida nafakat muayyan fan sohasida didaktik topshiriqlarni mustaqil bajarish, bilimlarni oshirish, balki mantiqiy fikrlash, ijodiy faollik, o‘quv materialini o‘zlashtirishda kreativ yondashuv kabi kasbiy kompetentlikni shakllantirishga imkon beruvchi amaliy topshiriq va vazifalarni bajarishdir.

Yuqorida keltirilgan tushunchalarni ta’riflash asosida quyidagilarni aytish mumkin, ya’ni “Mustaqil ish” yoki “O‘quvchining mustaqil ishi” bu - o‘quvchining ma’lum ko‘rinishda tartibga solingan ishlanmalaridir (hisob-chizma ishi, referat, kurs ishi, kurs loyixasi, bitiruv ishi, tezis va maqolalar, esse, keystadi va xakozo). “Mustaqil ta’lim ” va “Mustaqil ishlash” bular o‘quvchining o‘quv faoliyatidir.

Shunday qilib, kasbiy ta’limda kredit- modul tizimiga o‘tish va ushbu tizim o‘qish jarayonidagi o‘quvchining mustaqil ishlashiga keng o‘rin berish o‘quvchilarning kreativ kompetensiyalarini rivojlantirishning asosiy omilidir.

O‘quvchilarning mustaqil ishlashi barcha ta’lim sohalari (texnika, qurilish, qishloq xo‘jalik, tibbiyot, xuquq, pedagogika, madaniyat, sanat va boshqa sohalar) bo‘yicha har tomonlama komil inson bo‘lib shakllanishida samarali ta’sir ko‘rsatadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. 648-son 07.12.2023. Professional ta’limda kredit-modul tizimini joriy etish chora-tadbirlari to‘g‘risida <https://lex.uz/ru/docs/6689499>;
2. Zaripov, L, Talabalar mustaqil ta’limini tashkil etish. Metodik kullanma. T.: “Tafakkur” nashriyoti, 2023 y. 34 bet;

3. Hakimova M. N. Xujayev, M. Xoshimova, M. Xakimova, G. Ochilova, G. Musaxonova //Arxiv nauchnix issledovaniy. - 2021;

4. Boltaboyev S.A. Ta’lim jarayonida mustakil ukuv faoliyatini tashkil etish mexanizmlari // <https://cyberleninka.ru/article/n/talim-zharayonida-musta-il-uv-faoliyatini-tashkil-etish-mexanizmlari>.

IMKONIYATI CHEKLANGAN BOLALARNI INKLYUZIV TA’LIMGA JALB ETISHDA TIBBIY-PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK KOMISSIYANING ROLI

Orziqulov Xusniddin

*Andijon davlar chet tillari instituti Roman-german va slavyan tillari
fakulteti o‘qituvchisi*

Adaxamjonov Asadbek

2-bosqich talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada imkoniyati cheklangan bolalarni inklyuziv ta’limga jalb etishda tibbiy-pedagogik-psixologik komissiyaning o‘rni va ahamiyati haqida so‘z yuritiladi. Komissiya tomonidan imkoniyati cheklangan bolalarning rivojlanishiga ko‘ra ularning individual ehtiyojlarini aniqlash, ularga mos ta’lim sharoitlarini yaratish va pedagogik ko‘mak ko‘rsatish jarayonlari tahlil qilinadi. Shuningdek, komissiyaning ta’lim muassasalari va oila bilan hamkorlikdagi faoliyati, bolalarning integratsiyasini ta’minlashdagi strategik roli yoritib beriladi.

Kalit so‘zlar: Imkoniyati cheklangan bolalar, inklyuziv ta’lim, tibbiy-pedagogik-psixologik komissiya, maxsus ehtiyojlar, diagnostika, rehabilitatsiya, integratsiya, pedagogik yordam.

Kirish 1. Tibbiy-pedagogik-psixologik komissiyaning vazifalari va roli

Tibbiy-pedagogik-psixologik komissiya imkoniyati cheklangan bolalar uchun inklyuziv ta’limni ta’minlashda muhim vosita hisoblanadi. Komissiya bolalarning individual ehtiyojlarini baholash, ta’limga moslashuvini osonlashtirish va ularga mos sharoitlar yaratish orqali ularning ta’lim jarayonida to‘laqonli ishtirok etishini ta’minlaydi. Komissiya, shuningdek, imkoniyati cheklangan bolalarning ta’lim jarayonida duch keladigan qiyinchiliklarini bartaraf etishda pedagoglar va ota-onalarga ko‘maklashadi.

2. Diagnostika va maxsus ehtiyojlarni aniqlash

Komissiya imkoniyati cheklangan bolalarni dastlabki diagnostika jarayonida baholab, ularning rivojlanish holatini va ta’lim ehtiyojlarini aniqlaydi. Bu jarayonda bolalarning jismoniy, aqliy va ijtimoiy imkoniyatlari hisobga olinib, ularga mos ta’lim shakllari tanlanadi. Komissiyaning asosiy vazifalaridan biri — bolaning individual ta’lim rejasini ishlab chiqish va uning ehtiyojlariga mos ta’lim shakllarini tanlashdir.

3. Rehabilitatsiya va ta’limga moslashish jarayoni

Inklyuziv ta’lim jarayonida komissiya tomonidan rehabilitatsiya xizmatlari tashkil etiladi. Bu xizmatlar bolaning psixologik, jismoniy va ijtimoiy moslashuvini qo’llab-quvvatlashga qaratilgan. Masalan, logoped, defektolog, psixolog va boshqa mutaxassislar yordamida bolaga maxsus mashg’ulotlar olib boriladi. Bu mashg’ulotlar bolalarning ta’lim jarayoniga to’siqsiz qo’shilishiga yordam beradi.

4. Hamkorlik va muvofiqlashtirish

Tibbiy-pedagogik-psixologik komissiya ta’lim muassasalari va oila bilan hamkorlikda ishlaydi. Ta’lim muassasalari bilan o’zaro aloqalar orqali bolaning ta’limga moslashishi osonlashtiriladi. Shuningdek, komissiya pedagoglar bilan maslahatlashib, bolaning rivojlanish jarayonida duch keladigan muammolarni bartaraf etishga yordam beradi. Komissiya oila bilan hamkorlikda bolaning ta’lim jarayonida faol ishtirok etishini qo’llab-quvvatlaydi va ota-onalarga zaruriy maslahatlar beradi.

5. Ijtimoiy integratsiyani ta’minlash

Inklyuziv ta’limning asosiy maqsadi — imkoniyati cheklangan bolalarning jamiyatga moslashuvi va teng huquqli qatnashishini ta’minlashdir. Komissiya bolaning jamiyatda faol bo’lishi uchun zarur ko’nikmalarni rivojlantirishga yordam beradi. Bu orqali imkoniyati cheklangan bolalar jamiyatda o’z o’rnini topishi va mustaqil hayot kechirishi mumkin.

Metodologiya 1. Turli adabiyot tahlili

Inklyuziv ta’lim sohasidagi ilmiy maqolalar, o’quv qo’llanmalari va tadqiqotlar o’rganildi. Tibbiy-pedagogik-psixologik komissiya faoliyatiga oid xalqaro va mahalliy adabiyotlar orqali ularning diagnostika va pedagogik yondashuvlari haqida kengroq ma’lumot olindi.

2. Emperik kuzatish

Empirik kuzatish — bu tibbiy-pedagogik-psixologik komissiyaning imkoniyati cheklangan bolalar bilan olib boradigan faoliyati va inklyuziv ta’limga moslashuv jarayonlarini batafsil o’rganish uchun amalga oshirilgan amaliy tadqiqot usulidir. Ushbu jarayon ta’lim muassasalarida bolalar bilan qanday ishlashni va ularning individual ehtiyojlarini qanday aniqlashni o’rganishni o’z ichiga oladi.

Ta’lim muassasalarida tibbiy-pedagogik-psixologik komissiyaning faoliyati o’quvchilarning ta’limga integratsiyasini ta’minlash uchun turli jarayonlardan iborat. Kuzatishlar orqali komissiya tomonidan bolaning rivojlanishi, qiyinchiliklari va imkoniyatlari aniqlanadi. Bu jarayonda, komissiya a’zolari bolaning jismoniy, psixologik, va kognitiv holatini baholaydi, va unga moslashtirilgan ta’lim shakllarini ishlab chiqadi. Misol uchun, maktabda inklyuziv ta’lim dasturini amalga oshirishda komissiya xodimlari bolalar bilan ishlash jarayonini doimiy ravishda kuzatib borishadi, ular o’zgarishlarni tahlil qilishadi va kerakli tuzatishlarni amalga oshiradilar. Har bir bolaning o’ziga xos ehtiyojlari, qobiliyatlari va cheklovlari inobatga olinadi, bu esa ta’lim jarayonini samarali tashkil etishga imkon beradi.

3. Imkoniyati cheklangan bolalar bilan olib borilgan ishlar

Imkoniyati cheklangan bolalar bilan olib borilgan ishlar, odatda, individual pedagogik yondashuvlar asosida tashkil etiladi. Kuzatish jarayonida bolalarning maxsus ehtiyojlari aniqlanadi: ba’zi bolalar jismoniy rivojlanish bo’yicha yordamga muhtoj bo’lishi mumkin, boshqalar esa psixologik yoki kognitiv rivojlanish bo’yicha qo’llab-quvvatlashga ehtiyoj sezadilar.

Komissiya a’zolari, psixologlar, logopedlar va defektologlar kabi mutaxassislar, o‘zaro hamkorlikda bolaning qobiliyatlarini rivojlantirishga, ta’lim jarayoniga integratsiyasini osonlashtirishga va uning o‘ziga ishonchni orttirishga yordam berishadi. Ular bilan o‘tkazilgan kuzatishlarda bolalar o‘z ehtiyojlari bo’yicha qanday qo’llab-quvvatlanishini, o‘qish va ijtimoiy faoliyatda qanday yutuqlarga erishishini o‘rganish mumkin.

Ta’lim muassasalarida komissiya faoliyati, imkoniyati cheklangan bolalar bilan olib borilgan ishlar va ularning inklyuziv ta’limga moslashuvi bo’yicha kuzatish ishlari olib borildi. Shuningdek, tibbiy-pedagogik komissiya xodimlari va psixologlar bilan suhbatlar o‘tkazilib, ularning amaliy tajribalari tahlil qilindi.

4. Suhbat va intervyu

Komissiya a’zolari, pedagoglar va ota-onalar bilan suhbatlar olib borilib, komissiyaning oila bilan ishlash va bolalarning integratsiyasiga ko‘maklashishdagi vazifalari yanada batafsil yoritildi.

Xulosa Tibbiy-pedagogik-psixologik komissiya imkoniyati cheklangan bolalarni inklyuziv ta’limga jalb etishda asosiy o‘rin tutadi va ularning individual ehtiyojlarini qondirishda muhim rol o‘ynaydi. Komissiyaning ta’lim muassasalari, pedagoglar va ota-onalar bilan hamkorligi bolaning ijtimoiylashuviga, ta’lim jarayonida jamiyatga moslashuviga yordam beradi. Tibbiy-pedagogik-psixologik komissiyaning faoliyati imkoniyati cheklangan bolalarning ta’lim jarayonida to‘laqonli qatnashishini ta’minlashga yo‘naltirilgan bo‘lib, ularning jamiyatga integratsiyasi va teng huquqli qatnashuviga ko‘mak beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Abdurahmonov, S. “Inklyuziv ta’lim va uning ahamiyati.” Ta’lim nazariyasi va amaliyoti, 2020.

2. Karimova, G. “Imkoniyati cheklangan bolalarning ta’lim jarayonida psixologik qo’llab-quvvatlash.” Psixologiya va pedagogika jurnali, 2019.

3. Hamidov, R. “Tibbiy-pedagogik-psixologik komissiyaning inklyuziv ta’limdagi roli.” Maxsus pedagogika jurnali, 2021.

4. Qodirova, N. "Inklyuziv ta’limning metodologik asoslari." O‘zbek pedagogik jurnali, 2022.

5. World Health Organization (WHO). "Inclusive Education and Special Needs: Guideline for Practitioners." WHO Press, 2021

TALABALARDA UMUMIY PEDAGOGIKA FANINI O’QITISH ORQALI PSIXOLOGIK- PEDAGOGIK VA KASBIY KO’NIKMALARINI SHAKILLANTIRISH

X.Orziqulov

Qo‘qon universiteti Pedagogika-psixologiya kafedrası o‘qituvchisi

B.Usanov

Qo‘qon universiteti Psixologiya yo‘nalishi 1- bosqich talabasi

Annotatsiya : Ushbu maqolada talabalarning intellektual qobiliyatlarini rivojlantirishda talaba portfoliosining muhim jihatlari , motivatsion , kognitiv va metakognitiv komponentlari yoritilgan . Hozirgi rivojlanib borayotgan vaqtda har bir mamlakat o‘zining kelajagining mustahkamlashi va uni ertangi kunini o‘ylashga majbur . Bizning mamlakatimizda ham yosh avlodni tarbiyalash , istedadli va qobiliyatli yoshlarni faoliyat olib boorish uchun juda ko‘p imkoniyatlar yaratilgan va barchaga shartsharoitlar buning uchun etarli.

Kalit so‘zlar : bilim , mukammal , psixologiya , pedagogika , kadr , kelajak, rivojlantirish .

Bizni hamisha o‘ylantirib keladigan yana bir muhim masala – bu yoshlarimizning odob – axloqi , yurish – turishi , bir so‘z bilan aytganda , dunyoqarashi bilan bog‘liq . Bugun zamon shiddat bilan o‘zgaryapti . Bu o‘zgarishlarni hammadan ham ko‘proq his etadigan kim – yoshlar . Mayli , yoshlar o‘z davrining talabalari bilan uyg‘un ibo‘lsin . Lekin ayni paytda o‘zligini ham unutmasin . Biz kimmiz , qanday ulug‘ zotlarning avlodimiz , degan da‘vat ularning qalbida doimo aks – sado berib , o‘zligiga sodiq qolishiga undab tursin . Bunga nimaning hisobidan erishamiz ? Tarbiya , tarbiya va faqat tarbiya hisobidan.

Shavkat Mirziyoyev .

Kirish Jahonda inson omili va kapitali, qobiliyati va salohiyatidan innovatsiyalarni, raqamli boshqaruv tizimi va axborot kommunikatsiya vositalarini joriy qilish asosida samarali foydalanish keng tadbiq etilayotgan bugungi kunda, pedagog kadrlar tayyorlashdagi muammolar inson kapitali sifatining o‘shishini susayishiga sabab bo‘lmoqda. Pedagogika oliygohi bitiruvchisi, nafaqat fuqarolarni bilimli qilib tayyorlash va mamlakat inson kapitalini shakllantirish, shu bilan birga mavjud o‘qituvchilik qadriyatlarini asrab-avaylash, rivojlantirish va keyingi avlodga uzatishda ham muhim bo‘g‘in hisoblanadi. Jahonda rivojlangan oliy ta’lim tizimida kasbiy faoliyat uchun mutaxassislar tayyorlash yo‘nalishlaridan biri sifatida bo‘lajak professor-o‘qituvchilarni innovatsion faoliyatga tayyorlash, ularning individual ijodiy faolligini to‘liq namoyon etish, intellektual salohiyatini rivojlantirish, o‘z bilimlarini oshirish, innovatsion faoliyatni amalga oshirishga

tayyorlash muammolari alohida o‘rin tutadigan jarayonida o‘zlashtirilgan bilim zahiralarini, ko‘nikma va malakalarni jamlash, ushbu muammolarni muvaffaqiyatli hal etish oliy pedagogik ta’lim tizimini qayta qurish, uning maqsad va vazifalarini aniqlashtirish, kadrlar tayyorlash mazmunini ta’lim sohasidagi innovatsion tizimning yangi talablariga muvofiq takomillashtirishni taqozo etadi.

Ta’lim – tarbiyaning shaxsni kamol toptirish ishiga bog‘liqligini milliy g‘oyani shakillantiruvchi, takomillashtiruvchi va uni ommaga etkazuvchi kuchlarga bog‘liqdir. Pedagogik – psixologiya fani ham jahon fani taraqqiyoti hama va uning takomillashib borishi jarayonini, fanga kirib kelishi kutilgan yangiliklarni yanada aks ettiradi, albatta. Bu asosiy vazifa sifatida ilk bor qonuniy asoslarga ega bo‘lmoqda va pedagogika psixologiya fani oldiga muhim nazariy vazifalarni hal qilish qo‘yilmoqda;

- 1) Pedagogika psixologiyani muhim vazifalaridan biri ta’lim jarayonini yanada takomillashtirish, faollashtirishning psixologik asoslarni ishlab chiqish;
- 2) ta’lim – tarbiya jarayonida turli yoshdagi bolalarning aql – idrokiga, irodasiga, uni shaxs sifatida shakillantirishga ta’sir etuvchi omillarni o‘rganish;
- 3) o‘quvchilar shaxsni tarkib topishi jarayonini, bu jarayonning umumiy qonuniyatlari va individual farqlarni, turli tarbiyaviy tadbirlarning o‘quvchilarga ko‘rsatadigan ta’sirini o‘rganish;
- 4) ta’lim va tarbiya jarayoni bir – biriga bog‘liqdir, bu jarayonda aqiliy qobiliyatlilarni, axloqiy sifatlarni, shaxsni hissiy va irodaviy sifatlarini shakillantirishning maksimal rivojlanishi shart - sharoitlarini aniqlash;
- 5) mustaqil bilim olish, materialini chuqur yoki etkazishning psixologik masalalarini ishlab chiqish;
- 6) bilish faoliyatini o‘zaro tashkil qila bilish shart – sharoitlarini aniqlash;
- 7) o‘z – o‘zini tarbiyalashning psixologik asoslarni aniqlash;
- 8) o‘qituvchi shaxsni va o‘qituvchi shaxsni xususiyatlarini, milliy o‘qituvchinig sifatlarini aniqlash;
- 9) pedagogik bilimlar, ko‘nikma va Malaka, qobiliyatlarning tarkib topishi hamda taraqqiyotning psixologik jarayonlarini aniqlash;
- 10) o‘z – o‘zini tarbiyalash, milliy g‘urur va vatanparvarlik jarayoni uning psixologik muammolarini nazariy jihatdan asoslab berishdan iboratdir;
- 11) shuningdek jaxon tajribalari bilan birga milliy xususiyatlarimiz, undagi eng ilg‘or tomonlar, muhim, pedagogik tarbiyalanuvchilar, o‘quvchilar, talabalar bilan imkon boricha ko‘proq muloqotda bo‘lish o‘qituvchi, shaxsning barcha xususiyatlarini hisobga olib, bilim va tarbiya berish, ya’ni yagona pedagogic jarayoni ta’minlash masalalari ham nazarda tutiladi.

Bugungi kunda barkamol inson tarbiyasi, ularni pedagogika – psixologik bilimlar bilan qurollantirish eng dolzarb masalasi hisoblanadi. Tarbiya jarayonining asosi o‘qitish hisoblanadi. Tarbiya jarayoni didaktik vositalar bilan ko‘rinaboshlaydi. Tarbiya tizimining tushunchasi didaktika ichiga qo‘shib amalga oshiriladi.

Tarbiya jarayoni o‘ziga hosligini saqlab qolish uchun „tarbiya ?, tarbiya... tarbiya !... Unda tarbiya tizimi didaktikadan iborat bo‘lmaydi , balki bir tomondan pedagogik – psixalogik , boshqa tomondan esa ijtimoiy – pedagogika tizimidan iborat bo‘ladi . Buda tarbiya tizimi o‘quvchilarga faqat didaktik tizim sifatida emas , balki ijtimoiy omil sifatida ham ularni bizni o‘rab turgan borliqqa jalb etish orqali ham ta’sir ko‘rsatadi . Har bir ta’lim muassalarida tashkil topadigannma’lum psixalogik muhit tarbiyaga albatta , ota – onalar , o‘qituvchilar va o‘qivuchilar o‘rtasida yuzaga keladigan munosabatlar orqali ta’sir ko‘rsatadi .

Oliy ta’lim muassalarida ta’limning didaktik tizimi ta’lim maqsadlari , o‘qish mazmuni , uni tashkil getishning metod va shakllari orqali ifodalanadi . Ma’lumki pedagogika „ Didaktika tizimi ” tushunchasi ancha qadimdan shakillangan . tarbiyaviy maqsadlarni amalga oshirishda , o‘rganilganilayotgan material mazmuni , uni etkazish shakli va metodlari , hamda shu kabilarni belgilash orqali o‘qitish jarayonida foydalaniladi . Yana bir tarafdin tarbiyaning ikkinchi tushunchasi mantiqida didaktika tizim – o‘zi tarbiyaviy tizimning – didaktik tizimida ishtirok etadi , ya’ni uning tizimi hisoblanadi .

Ma’lumki pedagogika va psixalogiya fanlirini o‘qitishda talabalarga mukammal bilim berishda ma’ruza mashg‘ulotlarining ahamiyati juda beqiyos.

Ma’ruza bu o‘qituvchining manologik tarzda ta’limiy darsidir .

Har qanday ma’ruzaning umumiy tuzilishini asosi – bu mavzuni bayon etish , rejani va mustaqil ishlash uchun tavsiya etiladigan adabiyotlarni ko‘rsatish, keyin esa – ko‘rsatilgan isshning rejasiga qat’iy amal qilishdir . Ma’ruza o‘qishga qo‘yiladigan asosiy tabaalr sifatida quyidagilar shart deb hisoblanadi .

Ifoda etilayotgan ma’lumotlarning yuksak ilmiy darajadaligi , odatdagidek dunyoqarash ahamiyatiga egaligi ;

Zamonaviy ilmiy ma’lumotlarning aniq tizimlashtirishgan va metodik qayta ishlab chiqilgan hajmlari ;

Bildirayotgan fikr – mulohazalarning isbotlanganligi va asoslanganligi ;

Keltiriladigan ishonchli isbotlar , misollar , tekstlar va hujjatlarining etarlicha bo‘lishi ;

Fikrlari aniq , tushunarli bayon etilishi va eshituvchilar fikirlashlarini faollashtirish , muhokama etilayotgan muammolari bo‘yicha mustaqil ishlar uchun savollari qo‘yilishi ;

Qo‘yilgan muammoni hal etish uchun turli nuqtai nazarlarni keltirib chiqarish , xulosalarni ifoda etish ;

Kiritilayotgan termin va nomlarni tushunarli tushuntirish : fikr – mulohazalarni talabalarga eshitishga , fikirlash va ma’lumotlarni qisqacha yozib olishga imkon berish .

Audotoriya bilan pedagogika aloqa o‘rnatish mahorati .

Kirish ma’ruzasi o‘quv fani haqida birinchi yaxlit tasavvurni beradi va talabalarni ushbu kurs bo‘yicha ishlash tizimiga yo‘naltiriladi . Ma’ruzchi

talabalarni kursning vazifasi va masalalari bilan tanishtiradi. O‘quv fanlari va mutahassislar tayyorlash tizimidagi uning roli va o‘rni bilan tanishtiradi. Kursning va fanning rivojlanishi davri, amaliyoti, tadqiqotlar istiqboli yo‘nalishlarini ifoda etib beradi. Bu ma‘ruzada kurs doirasidagi ishlar metodik va tashkiliy xususiyatlari ko‘rsatib beriladi hamda talabalarga tavsiya etiladigan o‘quv – metodik adabiyotlar tahlili beradi, shuningdek, hisobot shakli va muddati belgilanadi. Bu oliy maktab tajribasi eng odatiy bo‘lgan turdir.

Shu bilan birga oxirgi yillarda dunyoning qator mamlakatlarida (iqtisodiy taraqqiy etgan mamlakatlarda ham) ta’lim tizimining barcha bosqichlarida yuqori malakali pedagog kadrlar tanqisligi kuzatilmoqda. Respublikamizda ham kadrlar bo‘shlig‘ini to‘ldirish, shu jumladan, umumta’lim maktablarida pedagog kadrlarga bo‘lgan ehtiyojlarni qondirish obyektiv zarurat. Ushbu masalalarni hal qilish mexanizmlarini ilg‘or horijiy tajribalar asosida ishlab chiqish zarurati va uni moliyalashtirish tadqiqotimizning dolzarbligini belgilaydi va ushbu ishning tadqiqot mavzusi sifatida tanlanishimizga asos bo‘ladi. Ta’limda ixtisoslashtirishning ilmiy asoslangan tizimi joriy qilinmaganligi, ta’lim tarmoqlarida moddiy-texnik va innovatsiya tizimining talab darajasida emasligi, oliy ma’lumotli professional pedagog kadrlar tayyorlaydigan Oliy ta’lim muassasalari (OTM)ning malaka oshirish va qayta tayyorlash muassasalari bilan integratsion munosabatlaridagi muayyan muammolarning yuzaga kelishi natijasida xalq ta’limi tizimida ayrim fanlar (boshlang‘ich ta’lim, rus tili va adabiyoti, ingliz tili, matematika, informatika va axborot texnologiyalari, kimyo, fizika va astronomiya) bo‘yicha o‘qituvchilarga bo‘lgan ehtiyoj qondirilmay qolmoqda. Talabalarda pedagogik rivojlanish — bu ta’lim jarayonida talabalarning shaxsiy, intellektual va ijtimoiy rivojlanishini ta’minlashni maqsad qilgan pedagogik faoliyatdir. Bu rivojlanish talabaning bilim, ko‘nikma, qobiliyat va dunyoqarashini shakllantirish orqali amalga oshiriladi. Pedagogik rivojlanishning bir qancha asosiy jihatlari mavjud:

1. Intellektual rivojlanish: Talabaning bilim va tafakkur darajasini oshirish, mantiqiy fikrlash, tahlil qilish, sintez qilish va mustaqil fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish. Bu jarayon o‘qish, yozish, tadqiqotlar o‘rganish va muammolarni hal qilish orqali amalga oshadi.

2. Shaxsiy rivojlanish: Talabaning o‘ziga bo‘lgan hurmatini oshirish, o‘zini anglash, maqsadlar belgilash va ularga erishish uchun zarur bo‘lgan ichki kuchni rivojlantirish. Bu, shuningdek, talabaning javobgarlik, mustaqillik va o‘zini boshqarish qobiliyatlarini ham o‘z ichiga oladi.

3. Ijtimoiy rivojlanish: Talabaning ijtimoiy ko‘nikmalarini rivojlantirish, jamoada ishlash, boshqalar bilan samarali muloqot qilish, etika va axloqiy qadriyatlarni o‘rganish. Talaba, o‘zaro munosabatlar o‘rnatishda va jamoada ishlashda o‘zini qanday tutishni bilishi kerak.

4. Emotsional rivojlanish: Talabaning emotsional barqarorligini, stressga qarshi chidamliligini, boshqaruv qobiliyatini oshirish. Bu, o‘z his-tuyg‘ularini

anglash, boshqalar bilan empatiya qurish va muammolarni engish ko'nikmalarini rivojlantirishni o'z ichiga oladi.

5. Kreativ va innovatsion fikrlash: Talabalar o'z bilimlarini amaliyotda qo'llash orqali yangi g'oyalar yaratish, o'zgarishlarga moslashish va innovatsion yechimlar topish qobiliyatlarini rivojlantiradilar.

Pedagogik rivojlanish jarayonida o'qituvchi va talaba o'rtasidagi o'zaro munosabatlar, shuningdek, talabaning faolligi va ishtiroki katta ahamiyatga ega. Ta'lim jarayoni talabaning turli jihatlarini rivojlantirishga yo'naltirilgan bo'lib, natijada u mustaqil va ma'naviyati baland shaxs bo'lib shakllanadi. Talabalarda umumiy pedagogikani rivojlantirish va ulardan kadr psixologlarini tayyorlash, ta'lim tizimining muhim vazifalaridan biridir. Bu jarayon talabalarga pedagogika va psixologiya sohasida zarur bilim va ko'nikmalarni berishga qaratilgan bo'lib, ularning ta'lim sohasidagi malakasini oshirishga yordam beradi.

1. Pedagogikani rivojlantirish:

Pedagogik bilimlar talabalarga ta'lim jarayonlarini samarali tashkil etish, o'quvchilarning psixologik holatini tushunish va ularga mos tarzda yondashish ko'nikmalarini o'rgatadi. Bu sohada talabalarga nazariy va amaliy bilimlar, pedagogik texnologiyalar, o'quvchilar bilan muloqot usullari va turli pedagogik metodlar o'rgatiladi. Pedagogikani rivojlantirish, shuningdek, talabalarga jamiyat va ta'lim tizimining ehtiyojlariga mos keladigan malakali mutaxassislar tayyorlashga imkon beradi.

2. Psixologlarni tayyorlash:

Psixologlarni tayyorlash esa, o'quvchilarning psixologik rivojlanishini tushunish, o'quvchilarning o'ziga xos xususiyatlari va ehtiyojlarini hisobga olib, ularni pedagogik jarayonlarga jalb qilishni o'rgatishdir. Talabalar, psixologik bilimlarni o'zlashtirib, o'quvchilarning ichki dunyosini tahlil qilish va turli psixologik muammolarga qarshi samarali yondashuvlar ishlab chiqish ko'nikmalarini olishadi. Psixologlar ta'lim jarayonida muhim o'rin tutadi, chunki ular o'quvchilarning ruhiy holatini tahlil qilib, ularning rivojlanishiga yo'naltirilgan maslahatlar beradi.

Umuman olganda, bu jarayonlar o'qituvchilarni va psixologlarni tayyorlashda nafaqat nazariy bilimlarni, balki amaliy ko'nikmalarni ham rivojlantirishni o'z ichiga oladi. Bu esa o'quvchilarni yuqori sifatli ta'lim bilan ta'minlashda katta rol o'ynaydi.

Psixologiya : So'nggi yillarda mamlakatda psixologiya sohasida pedagog kadrlarni tayyorlash hamda amaliyotchi psixologlar faoliyatini qo'llab-quvvatlashga oid bir qator ishlar amalga oshirildi.

Olib borilayotgan ishlar ko'lamiga qaramasdan sohada zudlik bilan bartaraf etilishi talab etiladigan qator muammolar saqlanib qolmoqda.

Xususan:

birinchidan, ta'lim tizimining barcha bosqichlarida yoshlarning psixologik holati diagnostikasiga ixtisoslashgan psixolog kadrlar hamda tashkilotlar mavjud

bo‘lsada, ularning faoliyatini muvofiqlashtirish va boshqarishni amalga oshiradigan yagona tuzilmaning mavjud emasligi psixologik xizmatlar faoliyati samaradorligining past darajada qolishiga ta’sir ko‘rsatmoqda;

ikkinchidan, ta’lim muassasalarida profilaktika inspektorlari va mahalla vakillarining xizmat xonalari tashkil etilgan bo‘lsada, ularning ta’lim muassasalari bilan o‘zaro hamkorligi yo‘nalishlari hamda faoliyati samaradorligini baholash mexanizmlari belgilab berilmagan;

uchinchidan, aholiga psixologik xizmat ko‘rsatish etarlicha yo‘lga qo‘yilmaganligi oqibatida jamiyatda ijtimoiy-psixologik, jumladan, oilaviy muammolar (ajrimlar, oiladagi nizolar, ota-ona va farzand munosabatlari, qarindoshlar o‘rtasidagi nikoh, erta tug‘ruq), “ommaviy madaniyat”ning salbiy ta’sirlariga tobeklik, o‘z joniga qasd qilish holatlari davom etmoqda;

to‘rtinchidan, oliy ta’lim tizimida psixologiya sohasida tayyorlanayotgan amaliyotchi psixolog kadrlarning bilimlari umumiy bo‘lib qolib, tor soha mutaxassislarini tayyorlash amaliyoti yo‘lga qo‘yilmagan;

beshtinchidan, psixologiya sohasida magistratura va doktoranturaga qabul soni past darajada bo‘lganligi oqibatida, milliy psixologiya maktabini shakllantirishda oqsoqlik sezilmoqda;

oltinchidan, psixolog kadrlarning moliyaviy rag‘batlantirilishi, aholiga psixologik xizmat ko‘rsatuvchi markazlar faoliyatining qoniqarsiz ahvolda ekanligi ularga tajribali psixolog kadrlarni jalb qilish imkoniyatini bermayapti.

Aholiga, ayniqsa yoshlarga sifatli psixologik xizmat ko‘rsatish, psixologik xizmat faoliyatini boshqarishni muvofiqlashtirish, ta’lim muassasalari bilan profilaktika inspektorlari va jamoat vakillari o‘rtasidagi hamkorlikni sifat jihatdan yangi darajaga ko‘tarish, psixologiya maktabini rivojlantirish hamda oliy ta’limda tor ixtisosliklar bo‘yicha kadrlar tayyorlash tizimini joriy etish, psixologik markazlar tashkil etishni yo‘lga qo‘yish. Talabalarni psixologik tayyorlash — bu ularning ta’lim jarayoniga muvaffaqiyatli kirishlari, psixologik barqarorligini saqlashlari va o‘zlarini rivojlantirishga tayyor bo‘lishlari uchun zarur bo‘lgan psixologik tayyorgarlikni ta’minlash jarayonidir. Bu jarayon talabalar uchun ijtimoiy, emotsional va intellektual jihatlardan tayyorlikni o‘z ichiga oladi. Talabalarni psixologik tayyorlash quyidagi asosiy yo‘nalishlarni o‘z ichiga oladi:

1. O‘qishga psixologik tayyorgarlik:

- Ichki motivatsiyani rivojlantirish: Talabalarni o‘qishga, ilm olishga va o‘z maqsadlariga erishishga bo‘lgan ishtiyoqini kuchaytirish. Bu, talabani o‘z bilimlariga, kasb tanlashiga va kelajakdagi muvaffaqiyatlariga ishonch hosil qilishga yordam beradi.

- O‘zini anglash: Talabalarni o‘z qobiliyatlarini va zaif tomonlarini tushunishga, o‘z maqsadlarini belgilashga va ularga erishish yo‘llarini aniqlashga yordam berish.

- Stress va noaniqlikni boshqarish: O‘qish jarayonida yuzaga keladigan stressni va noaniqlikni boshqarishga o‘rgatish. Bu, imtihonlar, yakuniy baholar va kundalik vazifalar bilan bog‘liq stressni engishda muhim ahamiyatga ega.

2. Emotsional tayyorgarlik:

- O‘zini boshqarish qobiliyati: Talabalarni hissiyotlarini boshqarishga, salbiy hissiyotlarni samarali yo‘naltirishga va ijobiy psixologik holatni saqlashga o‘rgatish.

- Empatiya va muloqot: Talabalarni boshqalar bilan ijobiy aloqalar o‘rnatish, jamoada ishlash va boshqalarga yordam berish kabi ijtimoiy-emotsional ko‘nikmalarni rivojlantirishga tayyorlash.

- Xavf-xatarlarga qarshi chidamlilik: Talabalarni muvaffaqiyatsizliklarga qarshi chidamliligini rivojlantirish, qiyinchiliklarni engib o‘tish va har qanday stressli vaziyatga moslashish uchun psixologik resurslarni o‘rganish.

3. Intellektual tayyorgarlik:

- O‘qish va o‘rganish strategiyalarini o‘rgatish: Talabalarni o‘qish va o‘rganish jarayonida samarali strategiyalarni ishlatishga, masalan, rejalashtirish, vaqtni boshqarish va konsentratsiya qilish kabi ko‘nikmalarni rivojlantirishga tayyorlash.

- Muammolarni hal qilish: Talabalarni mantiqiy fikrlash, kreativ yondashuvlar va muammolarni samarali hal qilish ko‘nikmalariga o‘rgatish.

4. Ijtimoiy tayyorgarlik:

- Jamoada ishlash: Talabalarni guruhda samarali ishlashga, fikr almashishga, boshqalarning nuqtai nazarini tushunishga va umumiy maqsadlarga erishishga tayyorlash.

- Komfort zonasidan chiqish: Talabalarni o‘zlarini yangi va noaniq vaziyatlarda qulay his qilishga o‘rgatish, yangi ijtimoiy va akademik tajribalar bilan shug‘ullanishga undash.

Talabalarni psixologik tayyorlash jarayoni o‘qituvchilar, psixologlar va ta’lim muassasalarining o‘zaro hamkorlikda amalga oshiriladi. Psixologik tayyorgarlik nafaqat talabaning o‘qishdagi muvaffaqiyatini oshiradi, balki uning shaxsiy rivojlanishi va ijtimoiy moslashuvini ham yaxshilaydi. Bu jarayon talabalarni kelajakdagi muvaffaqiyatlar va hayotiy qiyinchiliklarga tayyorlaydi.

Psixologlarni tayyorlash:

Psixologlarni tayyorlash esa, o‘quvchilarning psixologik rivojlanishini tushunish, o‘quvchilarning o‘ziga xos xususiyatlari va ehtiyojlarini hisobga olib, ularni pedagogik jarayonlarga jalb qilishni o‘rgatishdir. Talabalar, psixologik bilimlarni o‘zlashtirib, o‘quvchilarning ichki dunyosini tahlil qilish va turli psixologik muammolarga qarshi samarali yondashuvlar ishlab chiqish ko‘nikmalarini olishadi. Psixologlar ta’lim jarayonida muhim o‘rin tutadi, chunki ular o‘quvchilarning ruhiy holatini tahlil qilib, ularning rivojlanishiga yo‘naltirilgan maslahatlar beradi.

Umuman olganda, bu jarayonlar o‘qituvchilarni va psixologlarni tayyorlashda nafaqat nazariy bilimlarni, balki amaliy ko‘nikmalarni ham rivojlantirishni o‘z ichiga oladi. Bu esa o‘quvchilarni yuqori sifatli ta’lim bilan ta’minlashda katta rol o‘ynaydi.

Xulosa : qilib shuni aytish mumkinki, o‘qituvchilarga bo‘lgan ehtiyojlarni o‘rganish asosida pedagog kadrlar buyurtmasini shakllantirish mexanizmlarini takomillashtirish asosida tarmoq samaradorligini oshirishda to‘planib qolgan yuqoridagi muammolarni hal etish bo‘yicha ilmiy jihatdan asoslangan va amaliy ahamiyatga molik bo‘lgan fikr mulohazalar, taklif va tavsiyalarni ishlab chiqish bugungi kunning eng dolzarb masalalaridan biri bo‘lib qoladi. Har qanday to‘g‘ri belgilangan maqsad unga erishishga yordam beradigan ko‘rsatmalarga ega. Ularga g‘amxo‘rlik qiling va siz albatta kerakli natijaga erishasiz! Yaxshi motivatsiya bo‘lmasa, o‘z-o‘zini takomillashtirish jarayoni ko‘p yillar davomida davom etishi mumkin. O‘zingiz uchun haqiqiy rag‘bat bo‘ladigan munosib o‘rnak toping.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Odilova M. (2021) Psixalogiyaning pedagogika bilan bog‘liqligi : muamolari va yechimlari . O‘zbekiston Milliy kutubxonasi
2. Maxmudova D. (2022) O‘quvchilar va o‘qituvchilar o‘rtasidagi psixalogik munosabatlar : psixalogiya va pedagogika asosida o‘quv – metodik usullar . Fan va texnologiya .
3. Vazirlar Mahkamasining 2019-yil 7 – iyundagi 472 – qarori
4. Xalqobekova N . (2020) . O‘qituvchilar o‘rtasidagi o‘zaro rivojlantirishda pedagogika va psixalogiya asosida o‘quv usullari . O‘zbekiston Milliy universiteti.

**TA’LIM TIZIMIDA KASB-HUNARGA YO‘NALTIRISH JARAYONINI
TAKOMILLASHTIRISH: MUAMMO VA YECHIMLAR**

Xolyigitova Mohigul Naim qizi

JDPU o‘qituvchisi

Annotatsiya: Bugungi kunda dunyo miqyosida global raqobat kuchayib, iqtisodiyot va texnologiyalar jadal rivojlanmoqda. Shu sababli ta’lim tizimining asosiy vazifalaridan biri — mehnat bozorining ehtiyojlarini qondira oladigan yuqori malakali kadrlarni tayyorlashdir. Bu jarayon uzluksiz ta’lim tizimi orqali amalga oshiriladi. Ta’lim oluvchilarni kasb-hunarga yo‘naltirish jarayoni aynan shu tizimning asosiy yo‘nalishlaridan biri bo‘lib, mehnat bozoridagi o‘zgarishlarga moslashish imkoniyatini yaratadi.

Kalit so‘zlar: Uzluksiz ta’lim tizimi, Kasb-hunarga yo‘naltirish, Mehnat bozori, Kasbiy ta’lim, Muammolarni bartaraf etish.

Uzluksiz ta’lim tizimi – bu shaxsning butun hayoti davomida bilim va ko‘nikmalarini yangilash hamda mustahkamlash jarayonidir. Ushbu tizim quyidagi bosqichlarni o‘z ichiga oladi:[1, 25-b]

- Maktabgacha ta’lim;
- Umumiy o‘rta ta’lim;
- O‘rta maxsus va kasb-hunar ta’limi;
- Oliy ta’lim va undan keying ta’lim
- Oliy -Malaka oshirish va qayta tayyorlash.

Ushbu bosqichlar bir-biri bilan uzviy bog‘liq bo‘lib, har bir bosqichda ta’lim oluvchilar kasb-hunar tanlash bo‘yicha tegishli ko‘nikmalarni shakllantirishi kerak. Asosiy vazifalar:Kasb-hunarga yo‘naltirish orqali o‘quvchilarning qiziqish va qobiliyatlarini aniqlash;Mehnat bozorining ehtiyojlariga mos kadrlar tayyorlash; O‘quvchilarda mehnatga bo‘lgan hurmat va mas’uliyatni shakllantirish. Yangi texnologiyalar va kasb-hunarlarning rivojlanishini hisobga olish.

Kasb-hunarga yo‘naltirishning dolzarbligi:Kasb-hunarga yo‘naltirish ta’lim jarayonining eng muhim jihatlaridan biri bo‘lib, mehnat bozoriga samarali kirib borish uchun asosiy omillardan biri sanaladi. Har bir shaxs o‘z qobiliyatlari va imkoniyatlarini to‘g‘ri baholagan holda, mehnat bozorida raqobatbardosh mutaxassis bo‘lib shakllanadi.[2 ,36-b]

Kasb-hunarga yo‘naltirishning asosiy yo‘nalishlari:

Shaxsiy qobiliyatlarni aniqlash: O‘quvchilarning tabiiy iste’dod va qiziqishlarini aniqlash.Kasbiy ta’lim va treninglar tashkil etish: Amaliy mashg‘ulotlar va kasbiy o‘qitish.Mehnat bozorini o‘rganish: Mamlakat va mintaqadagi kasblarga bo‘lgan talablarni tahlil qilish.Dolzarb muammolar;Ta’lim oluvchilarni kasb-hunarga yo‘naltirishda bir qator muammolar mavjud:Ma’lumot etishmovchiligi[3,52-b]

O‘quvchilar va ota-onalar ko‘pincha mehnat bozori haqidagi aniq ma’lumotlarga ega bo‘lmaydi. Yangi texnologiyalar va zamonaviy kasblar haqida bilimsizlik noto‘g‘ri tanlovlarga olib keladi.Motivatsiya etishmovchiligi,Ko‘plab ta’lim

muassasalarida o‘quvchilarning qiziqishini oshirishga etarli e’tibor berilmaydi. Bu esa ularning kelajakdagi kasbga bo‘lgan qiziqishining pasayishiga sabab bo‘ladi. Tajriba va amaliyotning cheklanganligi: O‘quvchilarning haqiqiy ishlab chiqarish jarayonlariga jalb qilinishi etarli emas. Ko‘pgina ta’lim muassasalarida amaliy mashg‘ulotlar etarli darajada rivojlanmagan. O‘quv dasturlari va uslubiy kamchiliklar: Ba’zi o‘quv dasturlari eskirgan bo‘lib, bozor talablariga javob bermaydi. Zamonaviy texnologiyalar va innovatsiyalarni qamrab oladigan darsliklar etishmaydi. Muammolarni bartaraf etish yo‘llari: Dolzarb muammolarni hal etish uchun quyidagi takliflarni ilgari surish mumkin: Kasb-hunar yarmarkalari va tanlovlar. Maktab va kasb-hunar kollejlari o‘rtasida kasb-hunar yarmarkalarini tashkil qilish yoshlarning kasb tanlashdagi qaroriga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. [4,3-b] Kasb tanlash markazlarini tashkil etish: Professional psixologlar va maslahatchilar faoliyat ko‘rsatadigan kasb-hunar maslahati markazlari tashkil qilinishi zarur.

Korxonalar bilan hamkorlikda o‘quvchilarni haqiqiy mehnat jarayonlariga jalb qilish kerak. Bu ularga real tajriba orttirish imkoniyatini beradi.

Ta’lim jarayoniga raqamli texnologiyalar, multimedia darsliklar va virtual laboratoriyalarni kiritish lozim. Bu o‘quvchilarning qiziqishini oshiradi va kasbiy ko‘nikmalarni rivojlantiradi.

Ta’lim oluvchilarni kasb-hunarga yo‘naltirish jarayoni jamiyat taraqqiyoti uchun muhim omil bo‘lib, u zamonaviy ta’lim tizimining ajralmas qismidir. Mazkur jarayonning samaradorligini oshirish uchun davlat, ta’lim muassasalari, korxonalar va ota-onalar hamkorlikda ishlashi zarur. Shu orqali mehnat bozorida raqobatbardosh, zamonaviy texnologiyalarni egallagan, malakali mutaxassislarni tayyorlash mumkin bo‘ladi. Bu esa mamlakatning iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanishiga sezilarli hissa qo‘shadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Tursunov N., Ergasheva S. “Ta’lim boshqaruvi va innovatsion texnologiyalar.” Toshkent: Fan, 2020. 25-b

2. Karimov O. “Ta’lim jarayonida innovatsion metodlardan foydalanish.” Toshkent: Yangi asr avlodi, 2021. 36-b

3. Saidov R. “Pedagogik texnologiyalar va kasb-hunarga yo‘naltirish metodikasi.” Toshkent: Ilm ziyo, 2019. 52-b

4. Abdullaeva D. “Kasb-hunarga yo‘naltirish jarayonini takomillashtirishning dolzarb masalalari.” Pedagogika jurnalining maxsus soni, 2022. 3-b

5. Ismoilov B. “Mehnat bozoriga moslashuvchan kadrlar tayyorlash: zamonaviy yondashuvlar.” Iqtisodiyot va innovatsiyalar ilmiy jurnali, 2023.

6. Toshmurodov H. “Kasbiy ta’lim asoslari.” Toshkent: O‘qituvchi nashriyoti, 2018.

7. Xolmurodova G. “Kasb-hunar ta’limi metodikasi.” Toshkent: Ilm nuri, 2020.

O’QUVCHILARNI KASBGA YO’NALTIRISHDA TA’LIM JARAYONINING UZVIYLIGINI TA’MINLASH

Fayzullayeva Maftuna Odil qizi

*Toshkent Gumanitar fanlar universiteti “Pedagogika va tillar” kafedrası
o’qituvchisi*

Annotatsiya. *Yoshlarni kasb-hunarga yo’naltirishning asosiy maqsadi, yosh avlodni mustaqil kasb tanlashga tayyorlash, qiziqish va qobiliyatlarini anglashga o’rgatishdan iborat. Ushbu maqola yoshlarni kasbiy qiziqishlarini aniqlash, ularni kasbga yo’naltirishda ta’lim uzviyligini ta’minlash va kasb tanlashlarida yuzaga keladigan muammolarga bag’ishlanadi.*

Kalit so’zlar: *o’smir, kasb, diagnostika, psixologik tajriba, mehnat ta’limi, metod, faoliyat.*

Respublikamizda olib borilayotgan tub islohotlar har bir kishida chuqur va mustahkam bilim, yuksak ma’naviyat va madaniyatni, erkin fikr, ijodkorlik, vatanparvarlik va insonparvarlik fazilatlarini tarkib toptirishni taqozo etmoqda. Islohotlarni hayotga tadbiq qilish ko’p jihatdan o’quv-tarbiya mazmunini isloh qilish, o’quvchilar yosh xususiyatlarini bilish, har qaysi yoshdagi bolalar bilan olib boriladigan pedagogik, psixologik jarayonlar xususiyatlarini qanchalik yaxshi bilgan mutaxassislariga bog’liq. Kasb faoliyati bilan bog’liq bo’lgan har qanday masala uning kasb mahorati, texnikani qanchalik egallaganligi darajasi, kasbini sevish darajasi bilan bog’liq.

Ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyatdagi vazifa sifatida kasbga yo’naltirish ishlarini mazmun va sifat jihatdan takomillashtirish hozirgi kunda alohida ahamiyat kasb etmoqda. Bu vazifaning uzluksiz ta’lim tizimidagi o’rni to’g’risida “Ta’lim to’g’risida”gi Qonun va qabul qilingan qarorlari, shuningdek, shaxs rivojlanishini tadqiq qilishda tizimlilik, integrallik, shaxs va faoliyat birligi nazariyasi, determinizm ta’moyillari nuqtayi nazaridan yondashish, mamlakatimiz va chet elda kasbga yo’naltirish masalalarini yorituvchi pedagogik, psixologik tadqiqotlar, sharq allomalarining falsafiy pedagogik g’oyalari ham o’quvchilarni kasb – hunarga yo’naltirishni ilmiy tadqiq qilishning nazariy metodologik asoslari hisoblanadi

Kasbga yo’naltirishdan asosiy maqsad o’sib kelayotgan yosh avlodni ongli va mustaqil ravishda kasb tanlashga tayyorlashdan iborat bo’lib, bu jarayon shaxsning bo’lg’usi kasbiy faoliyat subyekti sifatida shakllantirishni nazarda tutadi hamda uning bozor iqtisodiyoti munosabatlariga moslashib borishiga ko’maklashadi. Zero, bolaning qiziqish va qobiliyatlari asosida to’g’ri tanlangan kasb kelajakda malakali, etuk mutaxassislarning etishib chiqishiga sabab bo’ladi. Bu esa bugungi kunda Respublikamizda amalga oshirilayotgan ta’lim tizimini isloh qilish jarayonida amalga oshirilishi lozim bo’lgan eng dolzarb vazifalardan biri sanaladi.

Kasbga yo’naltirishga yoshlarning kasbni erkin va mustaqil tanlashining ilmiy-amaliy tizimi sifatida qaralishi lozim. Bunda har bir shaxsning individual xususiyatlarini hisobga olish, xalq xo’jaligi manfaatlarini nuqtayi nazaridan mehnat zaxiralari bilan to’laqonli ta’minlash zarurati kabi omillarni e’tiborda tutish joiz.

Hayotda turli xil kasblar mavjud. Bir odam bir necha xil kasblarni egallashi mumkin, lekin shu bilan birga har bir kasb shu qadar murakkabki, inson o’z hayotini, asosan, ana shu bir kasbga bag’ishlashi mumkin. Shu asosda kasb tanlash muammosi vujudga keladi.

Kasb-hunarga yo’naltirishni bola tarbiyasining dastlabki bosqichlaridan, ular dunyoni tushuna boshlashining ilk qadamlaridan boshlash lozim. Bola bog’chaga borar ekan, undagi xususiyatlar, undagi o’ziga xosliklar tengqurlari bilan o’ynash jarayonida, tarbiyachi tashkil etadigan har xil guruhli o’yinlar jarayonida va hokazolarda ko’rina boshlaydi. Demak, bola o’yin orqali to’la kasblar va shu faoliyat bilan tanisha boshlaydi. Masalan: “do’kon” yoki “bozor” o’yini orqali bola ham “sotuvchi” ham “xaridor” bo’la oladi, “pul” va “tovar” bilan muomala qilishni o’rganadi, bundan tashqari “bog’cha”, “maktab”, “shifoxona” o’yinlarida ham bola “tarbiyachi”, “o’qituvchi”, “shifokor” kabi rollarni bajarib bu kasb egalariga taqlid qila boshlaydi.

Mana shularni hisobga olgan holda har bir tarbiyachi bolalar bilan ularning yosh va individual xususiyatlaridan kelib chiqib, turli xil kasblarga oid guruhli o’yinlar tashkil qilib borishi, kasblarning turlari, o’ziga xos jihatlari bilan ularni tanishtirib borishi maqsadga muvofiqdir. Bu bosqichni kasb tanlashga tayyorgarlikni boshlanish bosqichi deb atash mumkin. O’quvchilarni erta yoshdan kasb-hunarga yo’naltirish – hozirga kunda umumta’lim maktablarida ta’lim-tarbiya ishlari bilan birgalikda olib boriladigan uzluksiz jarayondir. Boshlang’ich sinflarda kasbga yo’naltirish ishlari dars va darsdan tashqari soatlarda o’quvchilarning yosh xususiyatlarini inobatga olgan holda kasb turlari bilan tanishtirish hamda o’yinlar orqali ularda turli kasblarga bo’lgan ilk qiziqishlarini aniqlashdan, shuningdek ko’rgan va eshitgan ma’lumotlarini yodda saqlash va qayta tiklashning oddiy va murakkab operatsiyalarini, umumiy o’quv, mehnat va kommunikativ malaka va ko’nikmalarini rivojlantirishdan iborat.

2-4-sinflarda o’quvchilarning idroki ancha rivojlanadi. Agar 1-sinf o’quvchilari harflarni va sonlarni adashtirsalar, 2-4-sinflarda bunday xatoliklarga yo’l qo’ymaydilar. 2-4-sinf o’quvchilari endi predmetlarni nafaqat shunchaki nomini aytishlari, balki uni ta’riflashlari, uning qismlarini, inson hayotidagi vazifa va ahamiyatini aytib berishlari mumkin.

2-4-sinflarda rasm asosida hikoya tuzib berish, ko’rganlarini so’z bilan tasvirlab berish qobiliyatlarini rivojlantirish juda muhim. Bolalarga rasmda qanday voqealar sodir bo’layotganini tushuntirish va ularni baholash, kuzatilayotgan predmet va hodisalar orasida ichki bog’liqlikni o’rnatish olish, vaziyat, predmetlarni o’zaro taqqoslay olish hamda o’z nuqtayi nazarini asoslashga o’rgatish lozim.

Keyingi yosh davrlarida bu tayyorgarlik turli faoliyatlarda turlicha ko’rinishlarda davom etadi. Bola “men kim bo’laman?” savoliga to’qnash keladi.

Bolalarda ma’lum bir sohaga bo’lgan qiziqishni sezganimiz zahoti ularni ushbu sohaga yanada chuqurroq qiziqtirish, sohaga aloqador bo’lgan kitoblar, qo’llanmalar olib berish, ushbu kasb to’g’risida, uning ahamiyati, jamiytdagi o’rni, soha namoyondalari to’g’risida ham chuqurroq ma’lumotlar berib turish foydadan xoli bo’lmaydi.

Albatta, to’g’ri yo’lga qo’yilgan ta’lim ishlarining o’ziyoq o’quvchilarda qiziqishlarni tarbiyalaydi. O’quvchilarda qiziqish paydo qilish va uni barqaror qilish o’qituvchilarga bog’liq. O’quvchilarda qiziqish paydo qilish va uning barqarorligini saqlab qolish uchun avvalo o’qitiladigan darslarning emotsional, yorqin va jonli bo’lishi, o’quvchilarga beriladigan materiallarni amaliyot bilan bog’lab borish, so’ngra esa o’qib o’rganiladigan fanlarni turmushning turli sohalaridagi rolini, bilimlarning kelgusida kasb egallash va ma’lumotni oshirish uchun zarurligini anglab olishi katta ahamiyatga egadir.

O’quvchilarda fanga qiziqishni paydo qilish va uning barqarorligini saqlab qolishda o’qituvchining fanga bo’lgan munosabati katta rol o’ynaydi. Agar o’qituvchi o’z fanini sevsa, unga qiziqsa, u vaqtda o’quvchilarda ham shu fanga ko’p darajada barqaror qiziqish va shu bilim bilan bog’liq bo’lgan vaziyatda qiziqish, havas paydo bo’ladi. O’smirlik davrida fanga bo’lgan qiziqish mustahkamlanishi bilan birga, kelajak kasbga birmuncha barqaror qiziqish shakllana boshlaydi. VII–VIII sinf o’quvchilari kelgusida o’zlarining qiladigan ishlari va kasblari to’g’risida jiddiy o’ylay boshlaydilar. 14–15 yoshdagi o’smirlarning kelajagi masalasi oila sharoitida ham jiddiy muhokama mavzui bo’lib qoladi.

IX sinflarda kasb tanlash o’quvchilarning asosiy masalasi bo’lib qoladi. Ular qiziqishlariga qarab akademik litsey yoki kasb-hunar kollejlarida ta’lim olishni davom ettirishlari mumkin.

Shu nuqtayi nazardan, o’quvchining ongli kasb tanlashiga ta’sir etuvchi omillar uning individual tipologik xususiyatlari yoki ichki imkoniyat va ehtiyojlari hisoblanadi. Bundan tashqari o’quvchilarni kasb-hunarga yo’naltirishda kasbiy o’zlikni anglashning nomoyonligi – ichki pozitsiyaning shakllanish qonuniyatiga asoslanish kerak deb o’ylaymiz. Ma’lumki, ichki pozitsiya o’z o’zidan emas, balki subyektning tashqi muhit bilan uzluksiz aloqada bo’lishi va tashqi muhitning unga ta’sir etishi jarayonida shakllanadi. Mana shu ikki tomonlama ta’sir hamda ijtimoiy munosabatlar jarayonida inson o’zligini izlaydi va shu “izlanish” oqibatida o’zligini anglaydi.

Ta’lim muassasalarida beriladigan ta’lim-tarbiya o’quvchining turli fanlarga bo’lgan tanlovli munosabatini keltirib chiqaradi, ayrim o’quvchilarda esa qaysidir fanlarga hamda tasviriy san’at, musiqa, sport, badiiy ijod kabi sohalarga bo’lgan qiziqishi tez seziladi.

Kasb-hunarga yo’naltirish ishlarining samarali usullarini amaliyotga joriy etish maqsadida o’smir yoshdagi o’quvchilarning individual-psixologik xususiyatlarini inobatga olgan holda faol ijtimoiy hayotga tayyorlashda ularning

qiziqishi, jismoniy va aqliy imkoniyatlari, mehnat bozoridagi kasblarga bo‘lgan ehtiyojiga e’tibor qaratish muhimdir.

O‘quvchilarni uzluksiz kasb-hunarga yo‘naltirish usullaridan biri esa kasbiy tashxis metodikalari yordamida ularning kasbiy yo‘nalganligini aniqlashdir.

O‘quvchilar kasb tanlash to‘g‘risida yaqqol tasavvurga ega bo‘lmaganliklari boisdan ko‘proq xatoga yo‘l qo‘yadilar. Tanlagan yoki tanlanishi zarur bo‘lgan kasb undan qanday shaxs fazilatlarini talab qilishini tushunib etmaydilar. Ular o‘z layoqatlarini oqilona baholashga qurbi etmaganligi uchun u yoki bu kasbni egallaganda qanday tezlikda va aniqlikda harakat qilishlikni, sezish va idrok qilish xususiyatlarini, asab tizimini muvofiqlashishi mumkinligini bilmaydilar. Biroq hozirgi davrda bunday ko‘ngilsiz holatlarning oldini olish imkoniyatlari mavjud bo‘lib, buning uchun quyidagi pedagogik psixologik va ijtimoiy xususiyatni umumiy tomonlariga alohida e’tibor berish maqsadga muvofiq.

1. Kasblarni o‘rgatish metodlarini ishlab chiqish, ularni klassifikatsiyalash va qisqa qilib tushuntirish.

2. O‘qituvchining kasb-hunarlar yuzasidan tashviqot ishlari olib borishi, o‘quvchilar bilan kasbga doir individual konsultatsiyalar, maslahatlar uyushtirish.

3. Yoshlarni kasblar bilan yaqindan tanishtirish, muayyan kasb oldiga qo‘yiladigan shaxsning fiziologik, psixologik fazilatlarini hamda kasb o‘rganishning yo‘llari bilan tanishtirishni tashkil qilish.

4. Dars mashg‘ulotlari davomida o‘quvchilarda dastlabki kasbga tayyorgarlikni yuzaga keltirish va unga nisbatan mehr-muhabbat uyg‘otish kabilar.

O‘quvchilarni ongli kasb hunar tanlashga tayyorlash ishlarining samaradorligiga ta’sir etuvchi yana bir omil ularni kasb-hunarga yo‘naltirish jarayonida interfaol psixologik, pedagogik texnologiyalarni tadbiq etish va kasbiy psixologik, pedagogik tashxisning uzluksizligiga erishishdir. Davomli ravishda olib borilgan bunday uzluksizlik albatta o‘z natijasini beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Haydarov I.O. “Uzluksiz kasb-hunarga yo‘naltirish usullari” metodik qo‘llanma. Toshkent, 2013 y.

2. Ivanov P.I., Zufarova M.E. Umumiy psixologiya. T, 2008. O‘zb.FMJ, darslik.

3. Nishanova Z., Alimbayeva Sh., Sherimbetova Z.Sh. Psixologik xizmat. Elektron darslik. –T.: 2012 y.

RAQAMLI TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA TA’LIM OLUVCHILARNI KASBGA YO’NALTIRISH MUAMMOLARI

Karimova Iroda Abdusattarovna

Toshkent gumanitar fanlar universiteti katta o’qituvchisi

Annotatsiya. Ushbu maqolada raqamli transformatsiya sharoitida ta’lim oluvchilarni kasbga yo’naltirishning dolzarb muammolari va yechimlari tahlil qilinadi. Raqamli texnologiyalar va innovatsiyalar ta’lim tizimiga, ayniqsa kasbiy yo’naltirish jarayoniga qanday ta’sir qilayotganini o’rganish, yangi kasblar va raqamli kompetensiyalarni rivojlantirishning ahamiyati ko’rsatilgan. Maqolada ta’lim tizimining raqamli inklyuziya, pedagoglarni raqamli ta’lim metodlariga tayyorlash va yangi kasblarga yo’naltirish kabi masalalarga yechimlar taklif etiladi. Shu bilan birga, kasbga yo’naltirishda yuzaga keladigan asosiy to’siqlar va ularni bartaraf etish uchun zarur choralar ham ko’rsatilgan.

Kalit so’zlar: Raqamli transformatsiya, Ta’lim tizimi, Kasbga yo’naltirish, Pedagoglarning kompetensiyalar, Raqamli ta’lim, Internetga kirish, Ijtimoiy tengsizlik, Yangi kasbla.

XXI asrda raqamli transformatsiya barcha sohalarda sezilarli o’zgarishlarni keltirib chiqarmoqda. Ta’lim sohasida bu o’zgarishlar, ayniqsa, kasbga yo’naltirish jarayoniga ta’sir ko’rsatmoqda. Raqamli texnologiyalar, sun’iy intellekt (SI), katta ma’lumotlar (big data), onlayn ta’lim platformalari va boshqa ilg’or texnologiyalar ta’lim tizimiga yangi yondashuvlarni kiritmoqda. Bugungi kunda ta’lim oluvchilarni kasbga yo’naltirishda yangi yondashuvlar, metodlar, va texnologiyalar joriy etilishi zarur. Shu bilan birga, ta’lim tizimi o’quvchilarga nafaqat an’anaviy kasblar, balki yangi raqamli kasblar bo’yicha ham ta’lim berish imkoniyatiga ega bo’lishi kerak.

Raqamli transformatsiyaning ta’limga ta’siri o’quvchilarning kasbiy yo’naltirilishi, ularning ish bozorida muvaffaqiyatli faoliyat yuritishlari uchun zarur ko’nikmalarni shakllantirishda asosiy omilga aylanishi kutilmoqda. Bu esa ta’lim tizimi, o’qituvchilar va davlat organlari o’rtasidagi o’zaro hamkorlikni kuchaytirishni talab etadi. Raqamli transformatsiya jarayonida o’quvchilarning kasbga yo’naltirilishidagi muammolar va yechimlar o’rganilishi zarur.

I. Raqamli transformatsiyaning ta’lim tizimiga ta’siri

Raqamli transformatsiya ta’lim tizimiga sezilarli ta’sir ko’rsatmoqda va bu o’zgarishlar, ayniqsa, kasbga yo’naltirish jarayonida o’quvchilarning ish bozoriga moslashuvini ta’minlashda muhim o’rin egallaydi. Raqamli texnologiyalar, xususan, sun’iy intellekt (SI), katta ma’lumotlar (big data), masofaviy o’qitish platformalari va boshqa ilg’or texnologiyalar orqali ta’lim jarayoni yangi usullarga yo’naltirilmoqda. Quyidagi amaliy misollar orqali o’quvchilarning ish bozoriga moslashuvi qanday ta’minlanayotgani ko’rsatilgan:

Masofaviy ta’lim va onlayn kurslar: Raqamli transformatsiya ta’lim tizimiga masofaviy o’qitishning joriy etilishi orqali yanada moslashuvchanlik kiritdi. O’quvchilar internet orqali dunyo bo’ylab mavjud onlayn kurslar, masalan, Coursera, edX, Udemy kabi platformalarda turli kasblar bo’yicha bilim olishlari mumkin. Ushbu platformalar yordamida o’quvchilar o’z vaqtida va joyidan qat’iy nazar malakali mutaxassis bo’lish imkoniyatiga ega. Misol uchun, o’quvchilar sun’iy intellekt, data analitika, kiberxavfsizlik kabi yangi kasblarga yo’naltirilgan kurslar orqali kasbiy malakalarini oshirishlari mumkin. Bu orqali ta’lim tizimi o’quvchilarga ish bozoriga moslashuvchan, global miqyosda talab qilinadigan kasblarni egallash imkoniyatlarini taqdim etadi. **Innovatsion texnologiyalar yordamida kasbiy ko’nikmalarni rivojlantirish:** Raqamli texnologiyalar ta’limda interaktiv va amaliy o’quv metodlarining joriy etilishini ta’minlamoqda. Virtual laboratoriyalar, simulyatorlar va o’quv dasturlari yordamida o’quvchilar amaliy ko’nikmalarni rivojlantirishi mumkin. Masalan, kiberxavfsizlik sohasida talabalar virtual hujum simulyatsiyalari orqali real ish muhitida tajriba oltirishlari mumkin. Yana bir misol sifatida, robototexnika sohasida o’quvchilar 3D modellash va dasturlashni o’rganib, ularning kelajakdagi ish faoliyatida zarur bo’lgan ko’nikmalarni egallashlari mumkin. **O’quvchilarni yangi kasblarga yo’naltirish:** Raqamli iqtisodiyot rivojlanishi bilan yangi kasblar yuzaga kelmoqda. Sun’iy intellekt, data analitika, kiberxavfsizlik, robototexnika va blockchain kabi sohalarda global ish bozorida o’sib bormoqda. Ta’lim tizimi bu yangi sohalarga moslashgan holda, o’quvchilarga yangi kasblar bo’yicha o’quv dasturlarini taqdim etishi zarur. O’quvchilarga yangi kasblar haqida aniq va batafsil ma’lumotlar berish, ularga ushbu kasblarda muvaffaqiyatli faoliyat yuritish uchun zarur bilim va ko’nikmalarni rivojlantirishda yordam berish muhim. Shuningdek, universitetlar va ta’lim muassasalari ushbu kasblar bo’yicha ixtisoslashgan kurslar va diplom dasturlarini yaratishi lozim. **Yoshlarning ish bozoriga tayyorligini oshirish:** O’quvchilarning ish bozorida muvaffaqiyatli faoliyat yuritishi uchun ularga kasbiy ko’nikmalar bilan birga, shuningdek, kreativ fikrlash, muammolarni hal qilish, hamkorlikda ishlash va kommunikatsiya ko’nikmalarini ham rivojlantirish zarur. Raqamli texnologiyalar ta’lim tizimida kreativ fikrlashni rivojlantirishda yordam beradi. Masalan, o’quvchilarga innovatsion loyiha yaratish va uni joriy etish jarayonida ishlash imkoniyatini berish, ularning kelajakdagi ish faoliyatida o’z o’rinlarini topishda yordam beradi.

Tizimlashtirish va masalalarga moslashuv

Ta’lim tizimi raqamli transformatsiyani muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun o’quvchilarning ish bozoriga tayyorligini tizimli ravishda oshirishi lozim. Buning uchun quyidagi chora-tadbirlarni amalga oshirish mumkin: **Raqamli kompetensiyalarni rivojlantirish dasturlarini ishlab chiqish:** O’quvchilarga yangi raqamli kasblar bo’yicha ta’lim berish uchun maxsus kurslar va o’quv dasturlarini joriy etish. **Pedagogik metodlarni yangilash:** O’qituvchilarni yangi raqamli pedagogik metodologiyalar va platformalar bilan tanishtirish, ularni masofaviy ta’limni samarali qo’llashga o’rgatish. **Ish beruvchilar bilan**

hamkorlik: O‘quvchilarni ish bozoriga tayyorlashda, ta’lim muassasalari va ish beruvchilar o‘rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish, o‘quvchilarga amaliyot o‘tkazish, ish o‘rinlari va amaliy tajriba orttirish imkoniyatlarini taqdim etish.

Ushbu amaliy choralar orqali raqamli transformatsiya sharoitida ta’lim tizimi o‘quvchilarning ish bozoriga moslashuvchanligini ta’minlab, ularni kelajakdagi kasbiy faoliyatlariga tayyorlaydi.

II. Raqamli transformatsiya sharoitida yuzaga keladigan muammolar

Raqamli transformatsiya jarayonida ta’lim tizimi bir qator muammolarni duch kelmoqda, ayniqsa kasbga yo‘naltirish va o‘quvchilarning raqamli kompetensiyalarini rivojlantirish borasida. Quyida, raqamli transformatsiyaning ta’lim tizimiga ta’sirini va o‘quvchilarni kasbga yo‘naltirishdagi muammolarni batafsil tahlil qilamiz.

1. Yoshlar uchun zamonaviy kasblar haqida etarlicha ma’lumotning yo‘qligi

Yoshlar uchun yangi kasblar va sohalar haqida etarlicha ma’lumotlarning yo‘qligi bugungi kunda ta’lim tizimida eng dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Raqamli iqtisodiyotning tez rivojlanishi, yangi texnologiyalarning paydo bo‘lishi va global ish bozorining o‘zgarishi natijasida yangi kasblar, masalan, sun’iy intellekt (SI), robototexnika, blockchain texnologiyalari, data analitika, kiberxavfsizlik va boshqa sohalar o‘z ahamiyatini oshirmoqda. Biroq, an’anaviy ta’lim tizimlari ko‘pincha bunday yangi kasblar va sohalar bilan bog‘liq chuqur va etarlicha bilim bermaydi. O‘quvchilarga ushbu sohalar haqida ma’lumot etkazishning yo‘qligi, natijada, ularning kelajakdagi ish bozoriga tayyorlanishida muammolar yuzaga keladi.

Raqamli iqtisodiyot va yangi kasblarga oid ma’lumotlarning cheklanganligi, o‘quvchilarning ish bozoridagi o‘zgarishlarga moslashish qobiliyatini pasaytiradi. Misol uchun, o‘quvchilar hali ham ko‘proq an’anaviy kasblar (muallim, shifokor, muhandis) haqida bilib olishga moyil, ammo yangi kasblar bo‘yicha ma’lumotga ega bo‘lishlari past darajada qolmoqda. Ushbu muammo, o‘z navbatida, kasbga yo‘naltirish jarayonida muhim to‘siq bo‘lishi mumkin.

Muammoning echimi: Zamonaviy kasblar haqida etarlicha ma’lumot taqdim etish uchun ta’lim tizimi quyidagi aniq chora-tadbirlarni ko‘rishi kerak: Yangi kasblar bo‘yicha maxsus o‘quv dasturlari va kurslarni ishlab chiqish: Ta’lim muassasalari yangi raqamli kasblarga yo‘naltirilgan o‘quv dasturlarini ishlab chiqishi lozim. Masalan, sun’iy intellekt, kiberxavfsizlik, blockchain texnologiyalari kabi sohalarda malakali mutaxassislar tayyorlash uchun maxsus o‘quv kurslari va diplom dasturlarini tashkil etish zarur. Ushbu kurslar va dasturlar yoshlarni yangi kasblarga yo‘naltirishi, ularning yangi texnologiyalar va raqamli sohalar haqida bilim olishlariga yordam beradi. Karyera yarmarkalari va seminarlar tashkil etish: Ta’lim muassasalarida karyera yarmarkalari va seminarlar tashkil etish orqali o‘quvchilarga zamonaviy kasblar va sohalar haqida ma’lumot berish kerak. Bu tadbirlar, nafaqat o‘quvchilarga, balki ta’lim muassasalari va sanoat sektori vakillariga ham yangi kasblar va sohalar bo‘yicha birgalikda ishlash imkoniyatini yaratadi. Shu orqali o‘quvchilarga mavjud va kelajakdagi kasblar

haqida to‘liq tasavvur hosil bo‘ladi. Ish beruvchilar bilan hamkorlikni kuchaytirish: Ta’lim tizimi va ish beruvchilar o‘rtasida o‘zaro hamkorlikni rivojlantirish lozim. O‘quvchilarga yangi kasblar haqida to‘liq va aniq ma’lumotlar berish uchun ish beruvchilar ta’lim tizimi bilan birga yangi kasbga yo‘naltirish dasturlarini ishlab chiqishi kerak. Ish beruvchilar o‘zlarining talablarini ta’lim muassasalariga etkazib, o‘quvchilarga zamonaviy kasblar va ishlash sharoitlari haqida ma’lumot beradi. Ta’lim platformalarini raqamli kasblar bilan integratsiya qilish: Onlayn ta’lim platformalari (Coursera, edX, Udemiy va boshqalar) orqali o‘quvchilarga yangi kasblar bo‘yicha kurslar taqdim etish zarur. Ushbu platformalarda yangi texnologiyalar, digital ko‘nikmalar va raqamli kasblar haqida interaktiv o‘quv dasturlarini ishlab chiqish lozim. Bu kurslar va ta’lim dasturlari o‘quvchilarga eng so‘nggi kasbiy talablarni va mehnat bozorining o‘zgarishini yoritadi.

2. Raqamli inklyuziya muammosi

Raqamli inklyuziya ta’lim tizimida uchraydigan yana bir muhim muammo bo‘lib, ayrim hududlarda, ayniqsa qishloq joylarida, internetga kirish imkoniyatlari cheklangan. Bu esa o‘quvchilarning raqamli texnologiyalarni o‘rganish va ta’lim olish imkoniyatlarini cheklaydi. Ba’zi hududlarda internet tarmog‘i va kompyuter texnologiyalariga kirish uchun zarur infratuzilma mavjud emasligi sababli, o‘quvchilar kasbiy ta’lim olishda sezilarli to‘siqlarga duch kelishmoqda.

Muammoning echimi: Raqamli inklyuziya muammosini hal qilish uchun ta’lim tizimi quyidagi amaliy chora-tadbirlarni ko‘rishi zarur: Infratuzilmani yaxshilash: Qishloq va chekka hududlardagi ta’lim muassasalarini zamonaviy texnologiyalar bilan jihozlash zarur. Bu, o‘z navbatida, o‘quvchilarga raqamli platformalarda ta’lim olish imkoniyatlarini taqdim etadi. Shuningdek, internet tarmog‘ini kengaytirish va barcha hududlarda keng ko‘lamli internetga kirish imkoniyatlarini ta’minlash zarur. Mobil va oflayn ta’lim tizimlarini rivojlantirish: Oflayn va mobil ta’lim tizimlarini rivojlantirish orqali, internetga kirish imkoniyati cheklangan hududlarda o‘quvchilarga ta’lim olish imkoniyatlarini yaratish kerak. Bu, ayniqsa, raqamli texnologiyalarni o‘rganishga imkoniyati bo‘lmagan o‘quvchilar uchun muhim ahamiyatga ega bo‘ladi. Mahalliy va global hamkorlikni rivojlantirish: Ta’lim muassasalari va davlat organlari o‘rtasida hamkorlikni kuchaytirish orqali qishloq hududlarida raqamli ta’limni rivojlantirish mumkin. Shuningdek, xalqaro tashkilotlar va donorlar bilan hamkorlikda raqamli ta’lim dasturlarini qo‘llab-quvvatlash zarur.

3. Pedagoglarning raqamli kompetensiyalarini oshirish zarurati

Pedagoglarning raqamli ta’lim metodlarini bilish va ulardan samarali foydalanish uchun muntazam ravishda malaka oshirish kurslarida qatnashishlari zarur. Hozirgi kunda ko‘plab o‘qituvchilar raqamli texnologiyalarni o‘z darslarida to‘liq qo‘llashda qiynalmoqda. Ushbu holat ta’lim sifatiga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin.

Muammoning echimi: Ta’lim tizimi pedagoglarni raqamli metodologiyalarga tayyorlash uchun quyidagi chora-tadbirlarni amalga oshirishi kerak: Pedagogik malaka oshirish tizimini

rivojlantirish: O‘qituvchilarni raqamli pedagogik metodlarni o‘rgatish uchun malaka oshirish kurslarini tashkil etish zarur. Shu bilan birga, o‘qituvchilarga onlayn va oflayn formatlarda interaktiv ta’lim texnologiyalarini qo‘llashni o‘rgatish lozim. Maxsus treninglar va seminarlar o‘tkazish: O‘qituvchilar uchun maxsus treninglar va seminarlar tashkil qilish, ularda yangi pedagogik metodlarni o‘rganish va raqamli texnologiyalarni dars jarayonida qanday samarali qo‘llashni ko‘rsatish zarur.

Shunday qilib, raqamli transformatsiya ta’lim tizimida muhim o‘zgarishlarni talab qiladi va bu jarayonda kasbga yo‘naltirish, raqamli inklyuziya va o‘qituvchilarni tayyorlashga alohida e’tibor qaratish lozim. Bu muammolarni hal etish orqali o‘quvchilarni raqamli iqtisodiyotga tayyorlash va zamonaviy kasblarga yo‘naltirish mumkin bo‘ladi.

III. Raqamli transformatsiya sharoitida ta’lim oluvchilarni kasbga yo‘naltirishda yechimlar va takliflar

Raqamli transformatsiya ta’lim tizimiga katta ta’sir ko‘rsatmoqda va bu jarayonni muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun o‘quvchilarga yangi kasblarga yo‘naltirishda samarali yechimlar taklif etish zarur. Shuningdek, o‘qituvchilarning malakalarini oshirish va pedagogik metodologiyalarni yangilash ham muhim ahamiyatga ega. Quyida raqamli transformatsiya sharoitida kasbga yo‘naltirishda amalga oshirilishi kerak bo‘lgan asosiy yechimlar va takliflar keltirilgan.

1. Raqamli inklyuziya va infratuzilmani rivojlantirish

Ta’lim tizimida raqamli inklyuziya muammosi o‘quvchilarning raqamli texnologiyalarga kirish imkoniyatlarini ta’minlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Qishloq joylarida yoki rivojlanayotgan hududlarda internetga kirish va raqamli qurilmalardan foydalanish imkoniyatlari cheklangan bo‘lishi mumkin. Bu holatni bartaraf etish uchun quyidagi choralar ko‘rilishi zarur: Qishloq hududlarida internet tarmog‘ining kengaytirilishi: Internetning mavjud bo‘lmagan yoki cheklangan hududlarda yangi texnologiyalarni joriy etish orqali o‘quvchilarga masofaviy ta’limni tashkil qilish imkoniyatlarini yaratish. Ta’lim muassasalarini raqamli jihozlash: Ta’lim muassasalarida zamonaviy kompyuter texnologiyalari va raqamli platformalar bilan jihozlanishi zarur. Bu orqali o‘quvchilar zamonaviy ta’lim texnologiyalaridan samarali foydalanish imkoniyatiga ega bo‘lishadi. Raqamli texnologiyalar bo‘yicha maxsus treninglar: O‘quvchilar uchun internetga kirish imkoniyatlarini yaxshilash va raqamli texnologiyalarni o‘rganishga oid dasturlarni kengaytirish.

2. O‘qituvchilarni raqamli ta’lim metodlariga tayyorlash

O‘qituvchilarni raqamli ta’lim metodologiyalariga tayyorlash o‘quvchilarga samarali ta’lim berishning asosiy omillaridan biridir. Pedagogik metodlar, zamonaviy texnologiyalar va masofaviy ta’lim platformalari yordamida o‘qituvchilarga quyidagi tayyorgarlikni ko‘rish zarur: Raqamli metodologiyalarga moslashtirish: O‘qituvchilarni raqamli ta’lim metodlariga tayyorlash uchun maxsus treninglar va kurslar tashkil etish. Bu o‘qituvchilarni onlayn darslarni tashkil etish, interaktiv o‘quv metodlarini qo‘llash, masofaviy ta’lim platformalarida samarali

ishlashga o’rgatish. Pedagogik innovatsiyalarni joriy etish: O’qituvchilarga zamonaviy ta’lim texnologiyalarini o’zlashtirish va dars jarayonlarida innovatsion pedagogik metodlarni qo’llashni o’rgatish. Misol uchun, o’quvchilarni masofaviy darslarda faollashtirish, onlayn testlar va imtihonlarni o’tkazish, virtual laboratoriyalarni joriy etish. Interaktiv va amaliy ta’lim metodlarini qo’llash: O’qituvchilarni interaktiv va amaliy ta’lim metodlarini qo’llashga tayyorlash orqali o’quvchilarni yangi kasblarga yo’naltirishda muhim ko’nikmalarni shakllantirish.

3. Kasbga yo’naltirish dasturlarini yangilash

Raqamli iqtisodiyot va yangi kasblar sohasidagi o’zgarishlarga mos ravishda, ta’lim tizimi kasbga yo’naltirish dasturlarini yangilash zarur. Yangi kasblar va sohalar malakali mutaxassislarni tayyorlash uchun quyidagi choralar ko’rilishi kerak: Yangi kasblar va sohalar bo’yicha maxsus kurslar va dasturlar ishlab chiqish: Masalan, sun’iy intellekt, data analitika, kiberxavfsizlik, blockchain, va robototexnika kabi yangi sohalar uchun ta’lim dasturlari ishlab chiqish zarur. Bu sohalar ta’lim olishni istagan o’quvchilarga mos kurslar va o’quv modullari taklif etilishi lozim. Amaliy ko’nikmalarni rivojlantirish: O’quvchilarni yangi kasblarga yo’naltirishda amaliy ko’nikmalarni rivojlantirishga katta e’tibor berish kerak. Virtual laboratoriyalar, simulyatsiyalar, va real ish jarayonlarini o’rganish orqali o’quvchilarni amaliy tajriba bilan ta’minlash muhimdir. Kasbga yo’naltirishda interaktiv texnologiyalardan foydalanish: Yangi kasblar va raqamli sohalar bo’yicha interaktiv darslar va treninglar tashkil qilish. Masalan, onlayn kurslar, vebinarlar, va video darslar orqali o’quvchilarga o’zlari uchun kerakli kasbni tanlash imkonini berish.

4. Innovatsion texnologiyalarni ta’limda qo’llash

Raqamli transformatsiya ta’lim jarayonini yangilash uchun innovatsion texnologiyalarni joriy etishni taqozo etadi. O’quvchilarning kreativ fikrlash va muammolarni hal qilish ko’nikmalarini rivojlantirishda quyidagi texnologiyalarni qo’llash samarali bo’lishi mumkin: Virtual va kengaytirilgan haqiqat (AR/VR) texnologiyalari: O’quvchilarga turli kasblar va ish jarayonlari haqidagi tajribalarni virtual muhitda yaratish orqali yangi kasblarga yo’naltirishda yordam beradi. Masalan, robototexnika yoki sun’iy intellekt texnologiyalarini o’rganishda virtual simulyatorlardan foydalanish. Sun’iy intellekt yordamida kasbga yo’naltirish: O’quvchilarning shaxsiy qiziqishlari va malakalarini hisobga olgan holda, sun’iy intellekt tizimlari orqali kasbga yo’naltirishni amalga oshirish. Bu texnologiyalar o’quvchilarga o’zlari uchun eng mos kasbni aniqlashda yordam beradi. Onlayn ta’lim platformalaridan foydalanish: Coursera, edX, Udemy kabi onlayn ta’lim platformalari orqali o’quvchilarga global miqyosda yangi kasblarga yo’naltirish imkoniyatini yaratish.

Xulosa: Raqamli transformatsiya sharoitida ta’lim tizimi va kasbga yo’naltirish jarayonida sezilarli o’zgarishlar ro’y bermoqda. Raqamli texnologiyalar va innovatsiyalar, xususan sun’iy intellekt, katta ma’lumotlar, masofaviy ta’lim platformalari kabi ilg’or vositalar ta’lim jarayoniga yangi yondashuvlarni olib kelmoqda. Bunda, o’quvchilarga yangi raqamli kasblar va

zamonaviy ko‘nikmalarni o‘rgatish, raqamli kompetensiyalarni rivojlantirish, o‘qituvchilarni raqamli pedagogik metodlarga tayyorlash kabi masalalar muhim ahamiyat kasb etadi. Raqamli transformatsiyaning asosiy maqsadi – ta’lim tizimini global ish bozorining talablariga moslashtirish, o‘quvchilarni zamonaviy kasblar va texnologiyalar haqida to‘liq va aniq ma’lumot bilan ta’minlashdir. Buning uchun ta’lim muassasalari yangi raqamli kasblar bo‘yicha maxsus o‘quv dasturlarini ishlab chiqishi, ta’lim muhitini modernizatsiya qilish, raqamli inklyuziyani rivojlantirish, masofaviy ta’lim va innovatsion texnologiyalarni joriy etish zarur. Shuningdek, pedagoglarning raqamli kompetensiyalarini oshirish, ta’lim tizimi va ish beruvchilar o‘rtasida hamkorlikni mustahkamlash, yangi kasblarga yo‘naltirilgan maxsus treninglar va kurslar tashkil etish ham ta’lim jarayonining muvaffaqiyatli amalga oshirilishiga xizmat qiladi. Raqamli inklyuziya va infratuzilmaning rivojlanishi, ayniqsa chekka hududlarda, o‘quvchilarga raqamli ta’lim imkoniyatlarini kengaytirish, masofaviy ta’limni qo‘llash orqali ish bozoriga tayyorlashni kuchaytiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Castells, M. (2010). The Rise of the Network Society. Wiley-Blackwell.
2. Selwyn, N. (2012). Education and Technology: Key Issues and Debates. Continuum.
3. UNESCO (2020). Digital Literacy and Education: Challenges and Opportunities.
4. Brynjolfsson, E., & McAfee, A. (2014). The Second Machine Age: Work, Progress, and Prosperity in a Time of Brilliant Technologies. W. W. Norton & Company.
5. Chui, M., & Manyika, J. (2016). Where machines could replace humans—and where they can’t (yet). McKinsey Quarterly.
6. Hutchison, A., & Reinking, D. (2011). Teacher Education and Technology: A Critical Review of Research and Practice. International Journal of Educational Research, 50(2), 107-114.

3-SHO‘BA

RAQAMLI TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA TA’LIM OLUVCHILARNI KASBGA YO’NALTIRISHNING IJTIMOIIY- PEDAGOGIK TA’MINOTINI RIVOJLANTIRUVCHI OMILLAR

Sho‘ba raisi: pedagogika fanlari doktori, professor Medetova Raushan
Madiyarovna

Kotib: katta ilmiy xodim, tayanch doktorant Hakimova Barno Muradovna

АКТИВИЗАЦИЯ ПОЗНАВАТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СТУДЕНТОВ СРЕДНИХ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ

Р.Х.Джураев

*академик, доктор педагогических наук,
зав.отдел. НИПВ им Кары Ниязи*

Статья посвящена рассмотрению проблем активизации познавательной деятельности обучающихся средних профессиональных учебных заведений и средств деятельности в кон- кратной образовательной среде, которые, в свою очередь, имеют свою историю и традиции в теоретическом освещении и практической реализации. Отражены разнообразные уровни и методы воздействия в процессе обучения на активизацию познавательной деятельности; описываются приоритетные формы проведения занятий для средних учебных заведений и способы успешного достижения активизации познавательной деятельности.

Ключевые слова: деятельность, познавательная деятельность, деятельность преподавателя, деятельность студента, активизация познавательной деятельности, уровни активизации познавательной деятельности, проблемы образовательных учреждений, мотивационные факторы обучения, учебно-материальная и материально-техническая базы, профессиональная подготовка, личностно-ориентированный подход, взаимодействие студента и преподавателя.

Проблема активизации познавательной деятельности учащейся молодежи и средства активизации этой деятельности в конкретной образовательной среде имеют свою историю и свои традиции в теоретическом освещении и практической реализации. На современном этапе развития педагогической мысли большое внимание активизации познавательной деятельности обучаемых уделяли в своих работах такие видные педагоги и психологи, как Б.П. Ананьев. ЖИ.И1. Аристова, В.С. Ильин, В.И. Лозовая, Т.И., Ш.Курбонов, Г.Шоумаров и др.

Установлен ряд общих закономерностей деятельности человека: каждый вид деятельности имеет свою законченную структуру. связанную с

возникновением, развитием и распадом; структурные компоненты деятельности могут меняться местами по мере развития структуры, превращаясь друг в друга; существует взаимосвязь различных видов деятельности и их взаимный переход (учебная в игровую и наоборот); деятельность первоначально возникает в форме взаимодействия людей (транзакций), использующих материальные и идеальные средства для информационного обмена. На этой основе формируется деятельность отдельного обучаемого, опирающегося на образы, ощущения и понятия.

Лингвистическое толкование понятия «деятельность», по А.М. Прохорову. - это «специфическая человеческая форма отношения к окружающему миру, содержание которой составляет его целесообразное изменение и преобразование в интересах людей. Деятельность включает в себя цель, средства, результат и сам процесс...» (1, с. 386].

Философское толкование понятия «деятельность», по мнению А.П. Огурцова, заключается в том, что «деятельность - специфическая форма активного отношения к окружающему миру, содержание которого составляет его целесообразное изменение и преобразование в интересах людей. Деятельность человека предполагает определенное противостояние субъекта и объекта деятельности: человек противопоставляет себе объект деятельности как материал, который должен получить новую форму и свойства, превратиться из материала в предмет и продукт деятельности...» [1. 160].

Одно из многих психологических толкований категории «деятельность» принадлежит Л.М. Фридману, который под деятельностью понимал активность субъекта, направленную на «изменение мира, производство или порождение определенного объективированного продукта материальной или духовной культуры. Деятельность субъекта всегда связана с некоторой потребностью. Являясь выражением нужды субъекта в чем-либо, потребность вызывает его поисковую активность...» [2с. 147].

Соотношение понятий «деятельность» и «активность» рассматривается П.Я. Гальпериным. Он считает, что «действия, которые управляются субъектом на основе ориентировки в плане образа, являются актами поведения, а там, где нет ориентировки действий на основе образа, нет и поведения, там есть только реакция организма (автоматизм). Если сопротивления удовлетворению потребности нет вообще, не нужна и» ориентировка, ни деятельность. Когда же невозможно автоматически удовлетворить потребность в силу социального и предметного сопротивления, возникает необходимость в активной ориентировке, в деятельности» [3 с. 123].

Следовательно, понятие «активизация познавательной деятельности» относится к деятельности преподавателя и студента в учебном процессе, а понятие «активная познавательная деятельность» - к деятельности студента в дидактическом процессе.

Большинство побуждений к деятельности можно свести к четырем мотивационным факторам:

- 1) конечный результат деятельности;
- 2) мотивация поощрения, стимула;
- 3) избежание неприятностей: избежать репрессий путем подчинения силе;
- 4) привлекательность самого процесса деятельности [5].

Важными элементами познавательной активности студентов является характеристика уровней ее развития:

- воспроизводящая активность - характеризуется стремлением студента понять, запомнить и воспроизвести знания, овладеть способом их применения (работа с печатным материалом, с компьютером, решение задач и т. д.). Преподаватель пользуется объяснительно-иллюстративным методом преподавания;

- интерпретирующая активность характеризуется стремлением обучающегося к выявлению смысла изучаемого содержания, проникновению в сущность явления, стремлением выявить связь между явлениями и процессами, овладеть способами применения знаний в измененных условиях. Характерным показателем познавательной активности является устойчивость волевых усилий, которая проявляется в том, что студент стремится довести начатое дело до конца и при затруднении не отказывается от выполнения задания, а производит поиск путей решения;

- творческий уровень активности - характеризуется стремлением студента глубоко проникнуть в сущность явления и для реализации этой цели искать и находить новые способы. Студент отличается высокими волевыми качествами, упорством и настойчивостью в достижении цели, его отличают широкие и стойкие познавательные интересы. Для этого уровня характерно использование исследовательской деятельности студента [г].

Педагогическая деятельность имеет сложный и творческий характер, потому что цель преподавателя направлена на будущее состояние студента. Преподаватель живет настоящим и строит будущее. Объектом педагогического труда является человек, личность студента. Личность студента постоянно меняется, он взрослеет, поэтому необходимо ее постоянное изучение. Это требует постоянного творческого поиска.

На сегодня образование средней специальности является важной ступенью системы уровня подготовки специалистов. В образовательных учреждениях различных групп специализаций на разных стадиях обучения изучаются различные по уровню развития, возрасту, полу и мотивации студенты, поэтому требуется применять разнообразные уровни и методы воздействия, т. е. необходимо осуществлять дифференцированный подход в процессе обучения.

Приоритетными формами проведения занятий для средних учебных заведений, являются те, которые позволяют приобрести прочные

профессиональные навыки, иногда в ущерб теоретической подготовке. Возросло внимание к подготовке в соответствии с требованиями современной эпохи и интересами молодежи специалистов в области вычислительной техники, информатии, маркетинга и менеджмента.

Познавательная активность студентов колледжа более регламентирована, чем у студентов высшей школы. В ней наблюдается преобладание репродуктивной и интерпретирующей активности в их познавательной деятельности. При переходе в вузе к более свободным формам обучения бывшие студенты средних специальных заведений испытывают трудности адаптации, так как не имеют внешней опоры на регламентирующую и контролирующую деятельность преподавателя. Прирост результатов адаптации к институтской образовательной среде происходит за счет приобретенной прочной практической базы среднего специального образования.

До недавнего времени система среднего специального образования была призвана решать две социальные задачи: осуществлен профессиональной подготовки молодежи и получение общего среднего образования. Техникумы и училища призваны обеспечить условия для всестороннего развития личности. Специалист среднего звена должен организовать глубокими прочными теоретическими практическими знаниями по избранной специальности, владеть навыками организаторской и общественной работы.

Трудолюбие, практичность, ответственное отношение к порученному делу, предприимчивость вот те качества, которые отличают лучших специалистов систем профессионального образования.

Период перестройки, реформ, переход от одной системы общества к другой порождает и ряд проблем - наличие структурного кризиса в стране, резкое падение объема производства и пр. Социальные последствия переходного периода; появление безработицы, необходимость переучивать квалифицированные кадры; потребность в специалистах широкого профиля, способных быстро реагировать на потребности рынка; в новых рабочих специальностях. Впоследствии наблюдается резкое сокращение уровня финансирования; уменьшение числа людей, желающих учиться; снижение качества обучаемого контингента; рост конкуренции межобразовательными учреждениями различного профиля, в том числе между средними специальными и высшими учебными заведениями. Негативные последствия для образования породили и желание выжить в новой неблагоприятной ситуации и, как следствие, открытие новых специальностей, образовательных услуг населению, инновационных образовательных учреждений.

Стараясь решить основную задачу образования - создание условий для всестороннего развития личности, система образования, в том числе колледжи и техникумы, решают не простые задачи: кого учить, чем учить и как учить.

К концу XX в. полностью проявили», сильные и слабые стороны среднего специального образования. Упрощение теоретической подготовки и несоответствие учебных планов техникумов и вузов ставило выпускников среднего звена в более сложное положение в плане продолжения образования, чем выпускников школ. В это же время наметилась тенденция к созданию системы «школа- техникум базовое предприятие вуз».

В системе среднего профессионального образования расширилась деятельность в направлении укрепления учебно-материальной и материально-технической базы, в соответствии с требованием интеграции жизни и образования в системе мирового образования были учреждены новые специальности.

Важным элементом дидактического процесса является деятельность преподавателя. На ее эффективность влияет уровень его профессиональной подготовки, индивидуальный жизненный опыт и сам преподаватель как личность. Таким образом, учреждения должны подготавливать кадры, устойчивые к конкуренции: составлять и издавать учебные пособия для студентов среднего звена; обеспечивать хорошее оснащение компьютерными технологиями. Деятельность учебного заведения должна быть направлена на социально-экономическое развитие региона, где они учреждены, на интересы населения, а также учитывать требования рынка труда.

Можно сказать, что активизация познавательной деятельности студентов происходит наиболее успешно, если:

- ввести в действующую систему преподавания личностно-ориентированный подход, связанный с профессионализацией образования;
- процесс взаимодействия «студент- преподаватель» будет происходить на основе активных форм методов обучения;
- сочетать процесс активизации познавательной деятельности студентов с процессом активной познавательной деятельности преподавателя и связанной с организацией проектной деятельности.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Р.Х.Джураев ва бошқалар. Педагогик атамалар луғати. 1-том. 2008 й 326-с.
2. Фридман Л Л., Кулагина И.К. Психологический справочник учителя. - М.: Просвещение, 1991.
3. Гальперин П.Я. Психология мышления и учение о поэтапном формировании умственных действий // Исследования мышления в советской психологии. М., 1966. - С. 123-125.
4. Додонов Б.И. Эмоции как ценность. - М., 1978.
5. Шапов Т.И. Активизация учения школьников. М.: Педагогика, 1982

МИЛЛИЙ МАЛАКА ТИЗИМИДА МАКТАБ ЎҚУВЧИЛАРИНИ КАСБГА ЙЎНАЛТИРИШНИНГ ХУСУСИЯТЛАРИ

Холмухамедов Муродулло Махмудович

п.ф.д, Меҳнат бозори тадқиқотлари институти директори

Аннотация. Ушбу мақолада Миллий малакалар тизимининг имкониятлари асосида мактаб ўқувчиларини касбга йўналтириш ишлари самарадорлигини ошириш, мактаб ўқувчиларининг меҳнат бозорида касбий талаблар ва малака даражалари ҳақидаги тасаввурларини бойитиш, касбий карьераларини тузишларида малака рамкалари, касбий стандартларнинг аҳамияти баён этилган.

Калим сўзлар: Касбга йўналтириш, Миллий малакалар тизими, Минтақавий малака рамкалари, Ҳаёт давомида таълим, узлуксиз касбий ўсиш, карьера пиллаоялари, меҳнат бозори.

Умумтаълим мактабларининг асосий функцияларидан бири мактаб ўқувчиларини иқтисодий фаол фуқаро сифатида шакллантириш, ижтимоий ҳаётга ва иқтисодий фаолиятга ишонч билан кириб боришларига ҳозирлаш, касбий фаолият соҳаларига йўллаш, меҳнат бозорида актуал бўлган билим, кўникма, компетенциялар ва малака даражалари тўғрисидаги тўлақонли тасаввур уйғотишдан иборат. Ўқувчилар умумтаълим мактабларини битирганларидан сўнг меҳнат бозорига мактабда ўзлаштирилган билим ва кўникмаларини воситасида рақобат қилишлари орқали кириб бориш лозимлигини чуқур англашлари лозим бўлади. Акс ҳолда мактаб ўқувчиларидаги ижтимоий-иқтисодий ноаниқлик, иқтисодиётдаги рақобат даврида меҳнат бозорида муносиб иш ўрниини топиш ва танлаш муаммоларини кескинлаштиради.

Иқтисодий ривожланган мамлакатларда малака тизимларнинг шаклланиши, меҳнат ресурсларни ва иқтисодий шароитларнинг кескин ўзгаришини талаб қиладиган вазиятни прогнозлаш билан бирга рақобатбардошликни оширишнинг барқарорлаштирувчи шартларидан бири таълим соҳасини меҳнат соҳаси билан миллий малака рамкалари воситасида тартибга солишдан иборат бўлди.

Миллий малака рамкаси концепцияси 1980-йилларнинг охирида Буюк Британияда инклюзия ғоялари ҳамда компетенцияга асосланган касбий таълимнинг ривожланиши натижасида пайдо бўлди. Малаканинг шаклланишида касбий таълим ёки касбга ўқитиш дастурлари асосида қурилган жараёнга устуворлик белгиламасдан таълим натижалари нуқтаи назаридан ифодалаш мумкин деган фикр пайдо бўлди[6]. Таълим сиёсатидаги ушбу жиҳатлар ҳаёт давомидаги таълимнинг аҳамиятига янги урғу берган ҳолда, биринчи миллий малака рамкалар 1989 ва 1995 йиллар орасида Австралия, Англия, Шотландия, Янги Зеландия, Ирландия ва

Жанубий Африкада яратилди. Дунёдаги глобллашув жараёнлари, кўшни давлатларнинг ижтимоий-иқтисодий ривожланишдаги интегратсия жараёнлари малака рамкаларининг статусини миллий даражадан минтақавий даражага кўтарилишига олиб келди. Бугунги кунга келиб дунёнинг турли минтақаларидаги таълим ва меҳнат соҳаларидаги интегратсиялашуви натижасида 17 та минтақавий малака рамкалари жорий этилган [5].

Ўзбекистонда Миллий тизимини жорий қилишнинг ҳуқуқий асослари Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 20 декабрдаги “Малакаларни баҳолаш тизимини тубдан такомиллаштириш ва меҳнат бозорини малакали кадрлар билан таъминлаш чора-тадбирлари тўғрисида” ги ПҚ-4939-сонли Қарори билан яратилди, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2024 йил 30 сентябрдаги “Ўзбекистон Республикаси миллий малака тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида” ги 345-сонли қарори билан тизимни янада такомиллаштириш чора-тадбирлари белгилаб берилди.

Ўзбекистон Миллий малака тизимини – Таълимнинг халқаро стандарт таснифлагичи (МСКО-2011)даги таълим даражалари билан миллий малака даражаларини ҳаёт давомидаги таълим ҳамда узлуксиз касбий ривожланиш тамойилларининг синергияси асосида таълим тизими томонидан меҳнат бозорининг малакали ходимларига бўлган талаб ва тақлифнинг мувофиқлигини таъминловчи ҳуқуқий ва институционал тартибга солиш механизмларининг мажмуи кўринишида акс этади (1-чизма).

Мактаб ўқувчилари келажакда касбий фаолиятини танлашда, мактаб

ўқувчиларини касбга йўналтиришни такомиллаштиришда Миллий малака

tizими муҳим ўрин тутди, мактаб ўқувчиларини нафақат касблар олами билан танишишга йўналтириш, балки муваффақиятли касб-хунар эгаллаши учун зарур бўлган кўникма ва билимларни шакллантиришга ҳам ёрдам беради.

Ўзбекистон Миллий малака тизимининг жорий этилиш мактабларда касбга йўналтириш тизимидаги мақсадларига эришишлик, мактаб ўқувчиларнинг шахсий майллари ва хусусиятларига мос келадиган ҳамда замонавий мутахассисга қўйиладиган меҳнат бозори талабларини ўқувчиларда онгли равишда касбий томондан ўзини англашдаги суствакликларга барҳам беришга хизмат қилади.

Мактаб ўқувчиларини касбга йўналтириш тизимини ривожлантиришдаги Миллий малака тизими имкониятларининг асосий жиҳатларини кўриб чиқамиз.

Биринчидан, малакали мутахассис деган тушунчанинг мазмун моҳиятини тўлиқ англаш имконияти. Миллий малака тизими авваламбор малака мутахассис тушунчасига аниқлик киритади – малакали мутахассис бу малака рамакаларининг маълум даражасига мос келувчи билим, кўникмалар асосида аниқ иш ўрнидаги ёки аниқ бир фаолият туридаги функционал вазибаларини мустақил равишда масъулият билан бажаришга қодир мутахассис.

Иккинчидан, касбларнинг аниқ тузилиши. Малака тизими мактаб ўқувчиларига касбий талаблар ва малака даражалари тузилиши ҳақида аниқ тушунча беради. Бу ўз навбатида мактаб ўқувчиларига мартаба пиллапояларига чиқишлари учун муайян даражадаги кўникма ва билимлар кераклигини, шунингдек, мартаба пиллапояси бўйича қандай ҳаракатланиш мумкинлигини тушуниш имконини беради.

Учинчидан, таълим стандартларининг меҳнат бозори талабларига мувофиқлиги. Замонавий малака тизими меҳнат бозори эҳтиёжлари билан узвий боғланган бўлиб, мактаб ўқувчиларига келажакда қандай касбларга талаб юқорилиги ва иш ўринларига талабгорларнинг қандай билим ва кўникмалар талаб қилинишини яхшироқ тушунишга ёрдам беради. Бу касбга йўналтириш мақсадлилигига ва тегишли карьера пиллапоясини тузишга ёрдам беради.

Тўртинчидан, компетенция ва кўникмаларни ривожлантириши. Малака тизими муваффақиятли карьера учун муҳим бўлган жамоада ишлаш, муаммоларни ҳал қилиш, рақамли саводхонлик каби аниқ касбий ва шахсий кўникмаларни ривожлантиришга урғу беради. Мактаб ўқувчилари аниқ касблар учун қандай кўникмаларни ривожлантириш кераклигини олдиндан тушунишлари мумкин бўлади.

Бешинчидан, мослашувчанлик хусусияти. Малака тизими туфайли мактаб ўқувчилари меҳнат бозори талабларининг ўзгаришини ҳисобга олган ҳолда ўзларининг таълим олиш режалаларини белгилашлари мумкин.

Бундан ташқари Малака тизими ишлаб чиқаришдаги технологик укладларнинг янгиланишига мослашиб бориш имконини беради.

Олтинчидан, мартаба пиллапояси бўйича ривожланиш. Миллий малака тизимидан фойдаланиш таълим олувчиларга нафақат ўз мартабаларининг бошланғич ўсиш нуқтасини, балки унинг касбий ривожланиши мумкин бўлган траекториясини ҳам кўришга ёрдам беради. Бу узоқ муддатли мартаба даражалари учун муҳим, чунки таълим олувчилар юқори малака ва лавозимларга эришиши учун қандай қадамлар қўйиш кераклигини кўришлари мумкин.

Еттинчидан, таълим ва касбий фаолияти ўртасидаги узвийлиги. Миллий малака тизими таълим ва касбий фаолиятнинг интеграциялашувининг такомиллаштиришга ёрдам беради. Мактаб ўқувчилари меҳнат бозорига кириб боришларидан олдин касб эгасига қўйиладиган талаблар, шунингдек, уларнинг билим ва кўникмаларини реал иш ўрни ва касбий фаолиятда қандай қўллаш мумкинлиги ҳақида мукамалроқ тушунчага эга бўлиш имкониятига эга бўладилар.

Хулоса шундан иборатки, Миллий малака тизими мактаб ўқувчиларига касбни онгли равишда ва малакали танлашга ёрдам беради, шунингдек, меҳнат бозоридаги реал талаб ва имкониятларга эътибор қаратган ҳолда уларни муваффақиятли касбга тайёрлайди. Муайян вазият иш берувчилар билан таълим муассасаларининг ўзаро интеграциялашуви натижасида иш берувчиларнинг эҳтиёжлари асосида кадрлар тайёрланиши иш берувчиларнинг талабларига жавоб беради.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 31 декабрдаги “Малакаларни баҳолаш тизимини тубдан такомиллаштириш ва меҳнат бозорини малакали кадрлар билан таъминлаш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-4939-сонли қарори.

2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2024 йил 30 сентябрдаги “Ўзбекистон Республикаси миллий малака тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-345 сонли қарори.

3. М.М.Холмухамедов “Натижага йўналтирилган профессионал таълим мазмуни” Монография. Т.2023 “Compleks Print” нашриёти

4. https://www.etf.europa.eu/sites/default/files/2021-05/regional_qualifications_frameworks_en.pdf

5. Янг М. Ф. Д. Национальные системы квалификаций: их целесообразность и эффективное внедрение в развивающихся странах. Женева, МОТ 2005. .

YANGI O‘ZBEKISTON SHAROITIDA TALABALARDA UMUMINSONIY QADRIYATLARGA OID KOMPETENTLILIGINI RIVOJLANTIRISH PEDAGOGIK IMKONIYATLARI

O.T.Abdug‘aniyev

*Qori Niyoziy nomidagi Tarbiya pedagogikasi milliy instituti Ilmiy kotibi
p.f.b.f.f.d.(PhD), k.i.x.*

***Annotatsiya:** mazkur maqolada talabalarda umuminsoniy qadriyatlarga oid kompetentlilikni rivojlantirishning pedagogik imkoniyatlari, uning mohiyati va tahlili, jamiyat hayotining ma’naviy-ma’rifiy faoliyati, intellektual salohiyatli barkamol yosh-avlodni tarbiyalash, uzluksiz ta’lim tizimida milliy g‘oyaga doir bilim va tafakkurini yuksaltirish shuningdek, ularning umuminsoniy qadriyatlar, mehr-muruvvat, bag‘rikenglik, vatanparvarlik, sadoqat kabi yuksak insoniy fazilatlarni rivojlantirishning pedagogik ta’sir vositalari orqali yoritilgan.*

***Tayanch so‘zlar:** talaba, islohot, milliy o‘zlikni anglash, tashabbuskorlik, ijtimoiy – professionallik, barkamollik, ma’naviy-ahloqiy fazilatlar*

O‘zbekiston Respublikasi ta’lim va fan sohasida amalga oshirilayotgan islohotlarning bosh negizida yosh-avlodni ya’ni bo‘ljak kadrlarni kompetentli qilib tarbiyalash eng birinchi masala sifatida qaralmoqda. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 24 yanvarda O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi palatlari hamda xalqiga qilgan Murojaatnomasida yosh-avlodning zamonaviy kasb egasi va kompetentli shaxs sifatida tarbiyalanishi masalasiga to‘xtalib: shunday ta’kidlagan edi, “har qanday jamiyat taraqqiyotida uning kelajagini ta’minlaydigan yosh avlodning sog‘lom va barkamol bo‘lib voyaga etishi hal qiluvchi o‘rin tutadi. Shu sababli biz islohotlarimiz ko‘lami va samarasini yanada oshirishda har tomonlama etuk, zamonaviy bilim va hunarlarni puxta egallagan, azmu shijoatli, tashabbuskor yoshlarimizga tayanamiz” deb ilgari surgan tashabbus va g‘oyalarining asosida kompetentli shaxs maslasi muhim hisoblanadi.

Ma’lumki, Avlod va ajdodlarimiz yaratgan qadrlash mezonlarining tarixi eng qadimgi naqlar, rivoyatlar, afsona, hikoyat, dostonlarga, ya’ni halq og‘zaki ijodi namunalariga borib taqaladi. Spitamen, Muqanna va Jaloliddin Manguberdi tug‘risidagi asarlarda, Alpomish, To‘maris va Shiroq tug‘risidagi afsona va dostonlarda vatanparvarlik, halq va yurt ozodligi uchun fidoyilik kabi ko‘plab umuminsoniy qadriyatlar tasvirlangan. Ma’naviy merosimizning yorqin namunasi – «Avesto» zardo’shtiylikning muqaddas kitobi bo‘lganligidan, unda bu dinning qadriyatlar tizimi, qadrlash mezonlari, o‘sha davrdagi milliy G‘oyalar yorqin ifodalangan.

Shuningdek, Yangi O‘zbekiston sharoitida talabalarda umuminsoniy qadriyatlarga oid kompetentlilikni rivojlantirish shiddat bilan rivojlanib globallashib integratsiyalanayotgan dunyo shiddat bilan o‘zgarib, milliy o‘zlikni

anglashi, umuminsoniy qadriyatlarga sodiqligi, shaxs ma’naviyatini mustahkamlash jarayonlarida turli yot g’oyalarning salbiy ta’siri ortib, odamlarning ongi-shu’uri va qalbi uchun kurash kuchayib borayotgan bir davrda ta’lim-tarbiya, targ’ibot va tashviqot ishlari jarayonida umuminsoniy qadriyatlarga sodiqlik, milliy g’oya, millat va ularning o’zaro bog’liqligi masalasining dolzarbligi yanada oshmoqda. Xalqning ma’naviy hayotida o’zligini anglash muhim o’rin tutadi. Shunday ekan, talabalarda umuminsoniy qadriyatlarga oid kompetentlikni rivojlantirishda ayni ma’naviy-ahloqiy tarbiyalanishini ta’lim-tarbiya jarayonining avvalo, milliy o’z-o’zini anglashining mazmun-mohiyatini, xalq, millat tushunchalari hamda ularning o’zaro aloqadorlik jihatlariga alohida e’tibor qaratish lozimligi qayd etilmoqda.

Demak, bizning nazarimizda ilmiy izlanishlar natijasi o’laroq umuminsoniy qadriyatlarga oid kompetentlik alohida ta’rif berish va uni rivojlantirish sharoitlarini aniqlashga e’tibor qaratilgan bo’lib, u umuminsoniy qadriyatlarga oid kompetentlikni jamiyatning ma’naviy hayotida alohida o’rin egallaydi chunki, ijtimoiy hayot bilan bog’liq murakkab vazifalarni hal etish qobiliyatlarini rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etadi. Umuminsoniy qadriyatlarga oid kompetentlikni rivojlantirish talabalar ma’naviy dunyoqarashiga oid hodisa sifatida talqin qilish va milliy o’zlikni anglash kompetensiyalari ta’rifiga motivatsion-qadriyatli, kognitiv-faoliyatli komponentlarning o’zlashtirish natijasiga erishish orqali rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etadi. Shu sababli, o’sib kelayotgan yosh-avlod tarbiyasida milliy va umuminsoniy qadriyatlar, ma’naviy-ruxiy kamolot, milliy o’zlikni anglash asosiy komponenti sifatida o’zaro a’loqalar maydoniga chiqib, ijtimoiy-tartib doirasida belgilangan hulq-atvor va ijtimoiy hayot faoliyatning uzviy va uzluksizligi sifatida alohida o’rin egallaydi.

Ma’lumki, Yangi O’zbekiston sharoitida talabalarda umuminsoniy qadriyatlarga oid kompetentlikni rivojlantirish ta’lim jarayonida talabalarga, vatanparvarlik, milliy iftihor ruhida shakllanadigan bilishning o’ziga xos shakllaridan biridir deb etirof etish mumkin. Demak, shaxsning umuminsoniy qadriyatlarga sodiqlik, jamiyat, ijtimoiy qatlami, siyosiy partiya va boshqa fuqarolik jamiyati institutlarining muayyan maqsadlari ifodasi, ularni bu yo’lda birlashtirishi, uyushtirishi, faoliyatga undashi, safarbar qilishi» deb ifodalab o’tgan.

Demak, Yangi O’zbekiston sharoitida talabalarda umuminsoniy qadriyatlarga oid kompetentlikni rivojlantirishning asosiy maqsadi yoshlarda bunyodkor g’oyalarning mazmun-mohiyatan sog’lom yoki nosog’lom, ezgu yoki yovuz, bunyodkor yoki buzg’unchi g’oyalarning bo’lishi mumkinligini yoritish hamda umuminsoniy qadriyatlarga sodiqlik ruhida tarbiyalanishi muhim pedagogik vazifa sifatida qaralmoqda. Bizga ma’lumki, umuminsoniy qadriyatlarga oid kompetentlikni rivojlantirish talabalarning kundalik fikrlaridan farqli yana o’z tafakkurida paydo bo’lsada, keng jamoatchilik manfaatlarini ifoda etishda o’z milliy qadriyatlari asosida tarbiyalansa muhim o’rin tutadi. Demak, talabalarda umuminsoniy qadriyatlarga oid kompetentlikni rivojlantirish asosiy omil sifatida o’ziga ishonch va e’tiqodga aylanib e’tirof etilganligi sababli talabalarni vatanga

sadoqat ishonch, milliy va umuminsoniy qadriyatlar ruhida kamol topishi, qadrlar tayyorlashda mamlakat taqdiri uchun jon kuydiradigan kadrlar etib tarbiyalash masalasi dolzarb ahamiyat kasb etmoqda.

ADABIYOTLAR:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 8 oktyabrdagi “O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi Farmoni // PF-5847-son .
2. Qori Niyoziy nomidagi O‘zbekiston pedagogika fanlari ilmiy tadqiqot instituti. Pedagogik atamalar lug‘ati. T.: 2008 y. b – 28-29.
3. Rumi J. Ma’naviy masnaviy. Muhammad tarjimasi. Tehron, 2001 yil, 7-b. Forscha-o‘zbekcha lug‘at.
4. Milliy istiqlol g‘oyasini shakllantirishda tashkiliy-uslubiy yondashuvlar.. (kadrlar tayyorlash milliy dasturi vazifalari doirasida). T.: 2002.-19 b.
5. Hutmacher W.. Key competencies for.. Europe // Report of the Symposium Berne, switzerland 27-30 march, 1996. Council for cultural cooperation a secondary education for europe. Strasburg., 1997. C.11

**TA’LIM JARAYONIDA BO‘LAJAK TEXNOLOGIYA FANI
O‘QITUVCHILARINI KASBIY FAOLIYATGA YO‘NALTIRISHNING
PEDAGOGIK IMKONIYATLARI**

Norbutayeva Dilafroz Abdurasulovna,

Qori Niyoziy nomidagi Tarbiya pedagogikasi milliy instituti ilmiy xodimi

Annotatsiya. Ushbu maqolada bo‘lajak texnologiya fani o‘qituvchilarini kasbiy faoliyatga yo‘naltirishning pedagogik imkoniyatlari haqida so‘z boradi.

Kalit so‘zlar: dizayn, model, konstruksiyalash, modellashtirish, texnologiya, texnologik ta’lim, kreativlik, dizaynerlik kompetensiyasi.

O‘zbekiston Respublikasida ta’lim va fan sohasida olib borilayotgan islohotlarning bosh zahirida bo‘lajak o‘qituvchilarni tayyorlashda ularning kasbiy ijodkorligini rivojlantirish, kasbiy faoliyatga yo‘naltirish masalasi dolzarb vazifa sifatida ilgari surilmoqda.

Shu bois texnologik ta’limida bo‘lajak o‘qituvchilarni dizaynerlik kompetensiyalarini rivojlantirish, texnologik ta’limi dasturlarini takomillashtirish muhim ahamiyatga ega.

Ma’lumki, oliy ta’lim tizimida o‘qitiladigan har bir fan asoslarini muayyan ta’lim bosqichlarida ta’lim tamoyillarini belgilab beruvchi asosiy normativ hujjatlar malaka talablari hisoblanib, unda muayyan fanni o‘qitishning maqsad va vazifalari, ta’lim oluvchilar o‘zlashtirishi zarur bo‘lgan bilimlar mazmuni, ular asosida egallashlari kerak bo‘lgan ko‘nikma va amaliy malakalarning kompetensiyaviy talablari ham belgilab berilgan.

Texnologik ta’lim yo‘nalishi bo‘yicha malaka talablarida bo‘lajak texnologiya o‘qituvchisiga dizaynerlik faoliyati bo‘yicha quyidagi talablar belgilangan:

- dizayn sohasida zamonaviy kiyim modellarini, kiyimlarning istiqbolli yo‘nalishlarini va iste’molchi talablarini inobatga olgan holda kostyum elementlarini konstruksiyalash va modellashtirish;

- yangi zamonaviy texnologik jarayonlarni ishlab chiqish va ularni amalda qo‘llash;

- kiyim elementlari dizaynini tizimli yondashuv asosida avtomatlashtirilgan ravishda ishlab chiqishni o‘z faoliyatida qo‘llash;

- kiyimning katta va kichik detallarini, bezak elementlarini tikuvchilik buyumlarini ishlab chiqarish uchun konstruktorlik hamda dizaynerlik hujjatlarini va tayyor kiyim namunalarini ishlab chiqish.

Jamiyat va fan-texnika taraqqiyotining hozirgi davrida ta’lim-tarbiya jarayoni, uning mazmuni, shakl, metod va vositalari, mutaxassislar tayyorlash jarayoniga ta’sirini tahlil etganda, bo‘lajak texnologiya o‘qituvchilarida dizaynerlik faoliyatga bo‘lgan ehtiyoj quyidagilar bilan belgilanishini aniqlandi:

- zamon talabiga mos holda ta'lim tizimi metodologiyasi va o'quv jarayoni texnologiyasini yangilashni talab qiladi. Bu jarayonda bo'lajak texnologiya o'qituvchisining dizaynerlik faoliyatida yangiliklar yaratish, kreativ fikrlash va dizaynerlik kompetensiyasini rivojlantirish zaruratini keltirib chiqaradi.

- texnologik ta'lim o'quv rejasidagi fanlarni bo'lajak o'qituvchilarga etkazib berishda o'qitishning yangi tashkiliy shakllari, texnologiyalarini izlash, ya'ni ta'limga innovatsiyalar kiritishni taqozo qiladi.

- konstruktorlik - dizaynerlik bilim, ko'nikma, malakalarni o'zlashtirish va uni amaliyotga tatbiq etishga nisbatan bo'lajak texnologiya o'qituvchilarda motivatsion-qadriyatli, ijodiy-faoliyatli va operatsion-texnologik komponentlarini rivojlantirish kabilar tadqiqot muammosining ijtimoiy, pedagogik-psixologik jihatdan dolzarbligini ifodalaydi.

Bo'lajak texnologiya o'qituvchisini tayyorlashda dizaynerlik kompetensiyasini rivojlantirishda avvalambor mazkur tushunchaning mohiyatini ochib berilishi, uning tarkibiy tuzilmasini belgilanishini belgilab olishni taqazo etadi.

Oliy ta'lim tizimida texnologiya ta'limi o'qituvchilarida dizaynerlik kompetensiyalarini rivojlanish jarayonini takomillashtirish borasidagi olib borilgan tadqiqotlar tahlili, shuningdek texnologiya ta'lim yo'nalishining malaka talablari, o'quv me'yoriy hujjatlari, o'quv reja va dasturlarini tahlili asosida bo'lajak texnologiya ta'limi o'qituvchilarini tayyorlashda quyidagi muhim masalalarni hal etish dolzarb vazifa ekanligi aniqlandi:

– bo'lajak texnologiya o'qituvchilarining dizaynerlik kompetensiyalarini rivojlantirishda ta'limga innovatsion texnologiyalarni joriy etish, qo'llay olish kompetensiyasini rivojlanganlik darajalarini aniqlash.

– bo'lajak texnologiya o'qituvchilarining dizaynerlik kompetensiyalarini rivojlantirishga (motivatsiyat-qadriyatli, ijodiy-faoliyatli, operatsion-texnologik) tayyorgarligining tarkibiy komponentlari ko'rsatkichlarini taqqoslash.

– ushbu fan o'qituvchilarining dizaynerlik kompetensiyalarini rivojlanganlik darajasini aniqlovchi tajriba-sinov ishlarini tashkil etish, o'tkazish va amaliyotga tatbiq etish.

Oliy ta'lim tizimida o'qitiladigan barcha ixtisosliklar fanlari o'zida asosan faqat ma'lumot beruvchi, o'rgatuvchilik funksiyasi bilan chegaralanib qolmasdan fikrni rivojlantiruvchi, integrallashtiruvchi, tarbiyalovchi funksiyalariga ham egadir.

Bo'lajak texnologiya o'qituvchisining dizaynerlik kompetensiyasining rivojlanishi uning jamiyatdagi o'rnini, pedagogika oliy o'quv yurtidagi majburiyati va vazifalariga hamda individual qobiliyatlariga bog'liq bo'ladi. O'qituvchining dizaynerlik kompetensiyasining rivojlanishi uning individual xususiyatlari (fikrlashning ilmiy tarkib topganligi, ishga ijodiy yondashishi, o'z imkoniyatlarini ro'yobga chiqarishga intilishi va boshqalar)ning rivojlanish darajasi bilan belgilanadi.

O’qituvchining dizaynerlik kompetensiyasini rivojlanishini ta’minlovchi asosiy ziddiyat inson qobiliyatlari hamda pedagogik faoliyat talablari o’rtasidagi tafovut bilan belgilanadi. Bo’lajak o’qituvchining dars berish jarayonda yuzaga keluvchi ziddiyatlarni o’z imkoniyatlari va qobiliyatlari darajasida hal qiladi. Bu faoliyat o’qituvchining individual uslubini belgilab beradi.

Bo’lajak texnologiya o’qituvchisining o’z-o’zini boshqarish, jur’atlik, qat’iylilik, jasurlik, atrofdagi insonlarga hurmat va e’tibor, kamchiliklarini his qilgan holda o’zining imkoniyatlariga ishonch, o’z kuch-quvvatini maqsadli yo’naltira olish, faoliyatini baholashda haqqoniylik, kuchli iroda, aqliy faollik va o’zgaruvchan sharoitlarga moslasha olish, faoliyat va belgilangan vazifalarni amalga oshirish yo’lida imkoniyatlarini jamlay olish, belgilangan maqsadni amalga oshirishda faoliyatini to’g’ri boshqarib borish, shaxsni harakatga keltiruvchi kuch hamda ijtimoiy olam bilan o’z imkoniyatlarini qiyoslay olish sifatlariga ega bo’lsagina yuksak kasbiy mahorat darajasiga erisha olishi mumkinligi aniqlangan.

Bo’lajak o’qituvchilarning o’quv materialini o’zlashtirishi ularda fikrlash jarayonining samaradorligi, shu o’quv materialidan dizaynerlik faoliyatida zarur bo’lgan xulosalarni chiqara bilishi, o’quv materialini umumlashтира olishi, maqsadiga erishuvchanligi, o’z fikrida qat’iy turishi, o’quv materialining ta’lim jarayonidagi kamchiliklarni to’ldirishga yordam berishi ham inobatga olinishi zarur. Shuning uchun bo’lajak o’qituvchilarga beriladigan o’quv materialining ilmiy, ta’limiy-didaktik va axloqiy talablarga javob beradigan qilib tanlanishi ularning ertangi bilim saviyasi, kelajakda amaliyotdagi yutug’i, shaxs sifatidagi takomili majmuasi hamdir.

Demak, ixtisoslik fanlarini o’qitishda psixologik-pedagogik qonuniyatlarni hisobga olinishi bevosita bo’lajak texnologiya o’qituvchisining dizaynerlik kompetensiyasini shakllanishi va rivojlanishida muhim ahamiyatga ega ekan.

Bo’lajak texnologiya o’qituvchisining dizaynerlik faoliyati – bu o’quv tarbiyaviy jarayonga o’zining faol munosabatlarini bildirib, qo’yilgan maqsad va vazifalarni amalga oshirishda ijtimoiy – iqtisodiy nuqtai nazardan yondoshib, komil inson sifatleri bilan birga aqliy, yangi kiyim modellarini yaratishda tafakkurini rivojlantirishga yordam beruvchi faoliyatdir. Shuning uchun ham dizaynerlik bo’yicha ko’nikma va malakani shakllantirishda, har tomonlama takomillashgan ixtisoslik fanlaridan chuqur egallangan bilim zarurdir. Bo’lajak texnologiya o’qituvchilariga ixtisoslik fanlaridan beriladigan bilimlarning o’ziga xos sintezini aniqlash va bu sintezda qatnashayotgan bilimlarning tabiati, ularning o’zaro aloqadorligi, tuzilishi va boshqa fanlar bilan aloqadorligi haqida ma’lumotlarning ta’lim jarayonida berib borilishi maqsadga muvofiqdir.

Har bir bo’lajak texnologiya o’qituvchisining imkoniyatiga, asosan bilimga bo’lgan intilishiga ko’ra o’zining bilimlar blokiga ega bo’ladi. Bu bilimlar tuzilmasiga ko’ra, texnik va texnologik mazmundagi, psixologik-pedagogik, falsafiy, fizik-matematik hamda zamonaviy modellarni yaratish va tikish bo’yicha bilimlar to’plami bo’lib, bo’lajak o’qituvchining qaysi yo’nalishga mos bilimlar kerakligiga tayangan holda, shu mazmundagi bilimlarni bankdan ajratadi. Bu

bilimlarni chuqurlashtirib talab qilingan maqsadda foydalanishga harakat qiladi.

Shu sababli har bir bo‘lajak texnologiya o‘qituvchisi uchun o‘rganilishi lozim bo‘lgan bilimlar to‘plamiga nisbatan uni o‘zlashtirish darajasi kasbiy xarakterga egadir. Boshlang‘ich holatda bilimlar ketma-ketligi va o‘zaro bog‘liqligi didaktik ko‘rinish kasb etadi. U bo‘linmagan yoki bo‘linishga loyiq bo‘lmagan voqelik hodisalari modeli ko‘rinishida qatnashib, qandaydir, nazariyani yoki o‘zini namoyon etishning boshlang‘ich holatini ifoda etib, bevosita uni bilishga imkoniyat yaratib beradi. Bunda biror-bir yaratiladigan kiyim modeli ustida analiz (tahliliy fikr yuritish) – sintez (xulosa chiqarish) ishlarining olib borilishi, komponentlarning o‘zaro bog‘liqligi, kiyimda ishlatiladigan gazlama, bezak elementlarining ma’lum va noma’lum tarkibiy qismlar orasidagi bog‘lanishlarda empirik qonuniyatlarning mavjudligi kuzatiladi va shu asosda to‘g‘ri xulosalar chiqarishga harakat qilinadi va ko‘zda tutilgan kiyim modellarini yaratiladi. Bunday bilim va malakalarning shakllantirilishi va rivojlanishi dizaynerlikka oid masalalarni hal qilishda muhim ahamiyatga ega bo‘lib, bo‘lajak texnologiya o‘qituvchisining ixtisoslik bilimlari tizimida etakchi o‘rinda turadi.

Yuqoridagi fikrlardan shunday xulosa chiqarish mumkinki, bo‘lajak texnologiya o‘qituvchisida dizaynerlik kompetensiyasini shakllanishi hamda rivojlanishi mazkur o‘qituvchining individualligining maqsadlarini tasavvur qilish, ya’ni ijodiy faoliyat maqsadini belgilash hamda dizaynerlik faoliyatida muvaffaqiyatga erishishga intilish, unga oid tasavvurining rivojlanishi, dizaynerlik faoliyatida o‘zining emotsional holatlarini boshqarish, shuningdek, bu faoliyatni amalga oshirishdagi qat’iyatlilik, maqsadga intiluvchanlik, echimini topilishi qiyin bo‘lgan vaziyatlarni engib o‘ta olish, izlanuvchanlik holatida o‘z-o‘zini boshqara olish, o‘zining yaratgan kiyimlarida dizaynerlikka oid yechimlarini tahlil qila olish qobiliyatlarini rivojlantira olish, ijodkor texnologiya o‘qituvchisi sifati tasavvurlarning, mustaqil fikrlashning rivojlanishi kabilardan iborat.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Ibraimov Kh. I. Creativity as one of the characteristics of the personality of the future teacher // Science, education and culture. – 2018. – no. 3 (27). - P. 44-46.

2. Ibragimovich Kh.I. Peculiarities of using credit-module technologies in the higher education system of Uzbekistan //Integration of science, education and practice. Scientific-methodical journal. - 2021. - P. 209-214.

3. Muslimov N.A, Urazova M.B., Eshpulatov SH.N. Kasb ta’limi o‘qituvchilarining kasbiy kompetentligini shakllantirish texnologiyasi. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2013.

4. N.A.Muslimov, D.A.Norbutayeva, "Development of designing creative competencies of future teachers of professional education", SCIENCE COMMUNITY: WEB OF CONFERENCES / KOMUNITAS SAINS:WEB KONGRESI November-December, 2021 Djakarta, Indonesia

SHARQ MUTAFAKKIRLARINING ASARLARIDA MEHNAT TARBIYASIGA OID QARASHLARI

Rustamov Nazir Choriyevich

*Qori Niyoziy nomidagi Tarbiya pedagogikasi milliy instituti I bosqich
tayanch doktoranti*

Annotatsiya: mazkur maqolada sharq mutafakkirlarining asarlaridagi odob-axloq, farzand tarbiyasi, halol mehnatga oid qarashlari bayon qilingan bo‘lib, yosh avlodning bilim olishi, hunar egallashi, yuksak ma’naviy-axloqiy sifatlarga ega bo‘lishi haqida fikr bildirib o‘tilgan.

Kalit so‘zlar: mutafakkir, pedagogik, mehnat, tarbiya, bilim, fan, ma’naviy meros, ma’naviy-axloqiy.

Sharq mutafakkirlarining asarlarini o‘rganish, tahlil qilish, ularning ijodi va ta’lim-tarbiyaga oid qarashlarini pedagogik nuqtai nazardan tadqiq etish muhim amaliy ahamiyatga ega. Ular o‘z asarlarida shaxs ma’naviyati, insonda odob-axloqning yuksak namunalarini tarkib toptirish, oila, nikoh, farzand tarbiyasi, halol mehnat bilan kun kechirish, atrof-muhitga nisbatan oqilona munosabatda bo‘lishga oid qarashlarni bayon qilganlar. Shunday qilib, inson va uni tarbiyalash masalalari Sharq mutafakkirlari va allomalari o‘z asarlarida insonning bilim olishi, hunar egallashi, undagi yuksak ma’naviy-ahloqiy sifatlarni ulug‘laydilar va shunday fazilatlarga ega bo‘lishga barchani chorlaydilar. Ajdodlarimiz o‘z asarlarida yoshlarning kasbiy mehnat ta’limi va tarbiyasiga juda katta e’tibor berganlar. Ular kasb-hunar ta’limiga ta’lim va tarbiyaning zaruriy tarkibiy qismi sifatida yondashganlar va uni aqliy, jismoniy va ma’naviy tarbiya bilan birga olib borish zarur, deb hisoblaganlar. Yoshlarga qobiliyatlarini va moyilliklarini hisobga olib, jiddiy o‘ylab mehnat turini tanlash to‘g‘risidagi pand va nasihatlarini ko‘rish mumkin.

Abu Rayhon Beruniy insoniyat tarixida birinchilardan bo‘lib, bolalarni kichik yoshidan mehnat qilishga o‘rgata borish, kattalar mehnatini e’zozlaydigan qilib tarbiyalash, bolani ilm va kasbga o‘rgatish oilaning diqqat markazida bo‘lishi kerakligi haqida qimmatli fikr bildirib o‘tgan. Alloma oilada boshlangan mehnat tarbiyasini maktabda ta’lim bilan birga hunar o‘rgatishga bog‘lab davom ettirish lozimligini alohida ta’kidlagan. Ulug‘ mutafakkir mehnat va kasb-hunar vorislik asosida avloddan-avlodga meros bo‘lib o‘tishini sinchkovlik bilan o‘rgangan va insonlarning hunarmandchilik faoliyatlarini yuqori baholagan. O‘z-o‘zidan ravshanki, serqirra faoliyat murakkab mehnatni, chuqur bilimni talab qilish barobarida hunarmand ustalar orasida ixtirochilikning keng tarqalishiga zamin yaratgan. Beruniy inson kamolotida, mehnat va mehnat tarbiyasi haqida muhim fikrlarni bayon etadi. U har bir hunar egasining mehnatiga qarab turlarga bo‘ladi. Og‘ir mehnat sifatida binokor, ko‘mir qazuvchi, hunarmand, fan sohiblari mehnatini keltiradi. Ayniqsa ilm ahli - olimlar mehnatiga alohida e’tibor berish,

hayrixoh bo‘lishga chaqiradi, ularni ma’rifat tarqatuvchilar, jamiyat ravnaqiga hissa qo‘shuvchilar deb, biladi.

Olim bundan tashqari, bolalarni mehnatga o‘rgatish metodlari, yo‘llari haqida ham fikr yuritadi. Masalan, bolalarni eng kichik yoshidan mehnatga o‘rgatish kerak deydi. Mehnat tarbiyasida o‘sha davr tarbiya an’anasiga binoan vorislikka katta ahamiyat beradi. Beruniyning "Mineralogiya" asarida faqat qimmatbaho metallar, toshlar haqida emas, hunarmandchilikka oid, shogird tayyorlash jarayoni, ustalarning hunar o‘rgatish metodlari haqida ham qimmatli fikrlar bayon etilgan. Bunda hozirgi pedagogika fani tili bilan aytganda, shaxsiy namuna metodidan foydalangani, ish jarayoni bevosita ham nazariy, ham amaliy jihatdan ustaxonaning o‘zida bajarilgani shogirdlarning malakali usta bo‘lib etishishida katta ahamiyatga ega bo‘lgan.

Mahmud Qoshg‘ariy "Devoni lug‘atit turk" asarida-ilmi, aqlli odamlarga yaxshilik qilib so‘zlarini tingla, ilmlarni, hunarlarni o‘rganib, amalga oshir, deydi. Allomaning ushbu fikri kishilarni mehnat qilishga, yaxshilikka undaydi, yomonlikni qoralaydi. Ilm va hunar sohiblarini e‘zozlab, kishilarni ulardan ibrat olishga chaqiradi.

Sohibqiron Amir Temur o‘z saltanatida yirik mehnat taqsimoti negizida mustaqil soha bo‘lib ajralib chiqqan hunarmandchilik - to‘qimachilik, yog‘och va tosh o‘ymakorligi, gilam to‘qish, sopol, metall buyumlar tayyorlash kabi sohalarni yanada rivojlantirishga hamda dehqonchilik, chorvachilik va savdoga katta ahamiyat qaratgan. Shu sababli ijtimoiy hayotda yangidan-yangi kasb-hunarlarning paydo bo‘lishiga imkoniyat yaratilgan, ommaviy ishsizlikka yo‘l qo‘yilmagan.

XV asrning buyuk mutafakkiri Alisher Navoiyning mehnatkash insonni ulug‘lovchi, mehnat tarbiyasi haqidagi fikrlari “Hayrat-ul abror”, “Farxod va Shirin”, “Mahbub-ul qulub” asarlarida bayon etilgan. Chunonchi, Alisher Navoiy ta’lim oluvchilarning individual, o‘ziga xos qobiliyatlarini hisobga olish zarurligini ta’kidlab, —Insonlar tabiatan teng bo‘lsalar ham, ammo ularga turli fazilatlar berilgan, deydi.

Alisher Navoiy yosh avlodning ilm-hunarni va eng yaxshi insoniy fazilatlarini egallagan kishilar bo‘lishini orzu qiladi. Bola tarbiyasida bilim va tarbiyani birga olib borish kerakligini, bolaga yaxshi ta’lim-tarbiya va odob o‘rgatishni ta’kidlaydi. Alisher Navoiy mehnatni baxtli hayot manbai va ayni chog‘da jamiyatning boyligi ham, faqat mehnat tufayli inson kamol topishi mumkinligini aytib o‘tadi. Inson hayotida mehnat muhim ahamiyat kasb etishini ta’kidlaydi. Alisher Navoiy o‘z asarlarida o‘z qahramonlarini mehnatsevar, kasb-hunarli qilib tasvirlaydi. Alisher Navoiy inson o‘z hayotida halol mehnat qilish kerakligini, ya’ni mehnatsiz rohat bo‘lmasligini ta’kidlaydi. Yosh avlodni mehnatsevar etib tarbiyalashda Alisher Navoiy asarlaridan qanday foydalanish mumkin degan savol tug‘iladi? “Hayratul-abror” beshinchi maqolatidagi “Hotami toy” hikoyasi va “Farxod va Shirin” dostonidagi Farxodning fazilatlarini tasvirlab tushuntirishimiz mumkin. Bu dostonidagi Farxod obrazini shunday tasvirlaydi: Farxod mehnatsevar, odobli, kasb-hunarlarni egallagan, xalqparvar inson. U o‘z

mehnati bilan xalqqa yordam beradi, xalqni og‘ir mehnatdan xalos etadi. U o‘zining shunday fazilatlarini tufayli Shirinning muhabbatiga sazovar bo‘ladi.

Muqaddas Islom dinimizda ham harakat, amal qilish, mehnat qilish, halol kasb-hunarga targ‘ib etilgan bo‘lib, shaxs va jamiyatni go‘zal va farovon yashashga, hayotini mazmunli o‘tkazishga, vaqtdan unumli foydalanishga, o‘ziga ham, o‘zgalarga ham yaxshilik qilishga chaqiradi. Shu bilan birga hayot maydonidan orqada qolib ketishdan, dangasalik, ojizlik, tamagirlik, ishyoqmaslik, boqimandalik, ishlashga qodir bo‘la turib odamlardan xayr-sadaqa so‘rash kabi ijtimoiy illatlardan qaytaradi va ularni qoralaydi.

Yuqorida keltirib o‘tilgan mutafakkir allomalarning halol mehnat qilishga oid qarashlaridan bugungi kunda foydalanish ta’lim tizimida katta ahamiyatga ega bo‘lib bormoqda. Chunki, keyingi paytlarda boshqa ijtimoiy illatlar qatorida boqimandalik va dangasalik illati ham omma orasida ko‘payib bormoqda. Ayrim yoshlar ayni ilm olish, kasb-hunar egallash pallasida foydali ishlar bilan mashg‘ul bo‘lish o‘rniga turli keraksiz o‘yin-kulgilar, kompyuterxonalar, telegram, feysbuk, instagram va yutub kabi ijtimoiy tarmoqlarda umrini zoye ketkizadilar. Agar ular mana shu vaqtlarini foydali ishlarga sarflasalar, biror sohaning yaxshi mutaxassisi bo‘lib etishardilar. Bu davrda ota-onalar ham o‘z farzandlari bo‘sh vaqtlarini qanday ishlarga sarflayotganini nazorat qilishlari kerak bo‘ladi.

Farzandlarimizning aql-zakovatlarini inobatga olgan imkoni boricha bugungi kundagi insoniyat uchun suv va havodek kerak bo‘layotgan kasb-hunarlarni egallashlariga e’tibor qaratishimiz, kelajak uchun zarur bo‘lgan ilmlarni o‘rgatishimiz bilan birga, go‘zal xulq asosida tarbiyalashimiz benihoya foydalidir. Ali roziyallohu anhu: “Farzandlaringizga o‘zingizning emas, o‘zlari yashaydigan zamondagi narsalarni o‘rgatinglar. Chunki ular sizlarning emas, o‘zlarining zamonida yashaydilar”, deganlari ibрати bejizga aytilmaganini bilib olishimiz mumkin.

Xulosa qilib aytadigan bo‘lsak, ma’naviy yuksak, zamonaviy ilm-fan va kasb-hunarni egallagan, ajdodlarimizning boy ma’naviy merosiga sohib chiqqan avlodni hech qanday tashqi kuch, g‘oya yoki mafkura aslo o‘z ta’siriga tushira olmaydi. Bunday avlodni voyaga etkazgan xalqning istiqboli porloq, kelajagi esa buyuk bo‘ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Shayx Nuriddin Xoliqnazar. Yoshlarga nasihatim. - Toshkent: «Shamsuddinxon Boboxonov» NMIU, 2024.
2. Safarova R.G., Masharipova N., Rustamov N.Ch. Milliy tarbiyamiz xazinasidan durdonalar. Uslubiy tavsiyanoma. – Toshkent: “Science and innovation”, 2024.
3. Hasanboyeva O., Hasanboyev J., Homidov H. Pedagogika tarixi. – T.: G‘.G‘ulom nashriyot-matbaa ijodiy uyi. 2004.

RAQAMLI TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA INFORMATIKA VA AXBOROT TEXNOLOGIYALARI FANIDAN KASB HUNARGA INTEGRASIYALASH ORQALI O’QUVCHILARINING AXBOROT KOMPETENTKIGINI RIVOJLANTIRISH IMKONIYATLARI

Nizomxonov Erkinxon Nizomxon o’g’li - TAFU katta o’qituvchisi

Nizomxonov Sanjarxon Erkinxon o’g’li - TAFU katta o’qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada Raqamli transformatsiya sharoitida Informatika va axborot texnologiyalari fani asosida kasb hunarga integrasiyalash orqali o’quvchilarining axborot kompetentkigini rivojlantirish imkoniyatlari jihatidan samaradorligi va natijadorligini oshirish maqsadida kasblar mehnat bozorining istiqbolli rivojlanishiga qaratilgan zamonaviy axborot-kommunikatsiya vositalaridan foydalangan holda tadbirlar o’tkazilishini keng miqyosda tashkil etish kerakligi haqida bayon etilgan.

Kalit so’zlar: Kasb tanlash, kasb hunarga yo’naltirish, axborot kommunikatsiya texnologiyalari, platforma, Dasturlash, IT mutaxassislik, Proforiyentator, Profmaster, Profnavigator, Virtual kasbga yo’naltirish, Internet texnologiyalari, multimedia taqdimotlari, videofilmlar, onlayn konferentsiya.

Bugungi kunlarda mamlakatimizda hamda jahon hamjamiyati nigohida zamonaviy axborot kommunikatsiya texnologiyalarining jadal sura’larda rivojlanib borishi tufayli yangicha axborot muhitini va elektron tizimli texnologiyalar xizmatlari bilan bog’liq hayot faoliyati vujudga kelmoqda, axborot jamiyatining shakllanishi tobora rivojlanmoqda.

Ta’lim tizimining kasb hunarga yo’naltirib o’qitilishi munosabati bilan maktab o’quvchilarining shaxsiy va kasbiy o’zini o’zi belgilash muammosi tobora dolzarb bo’lib boradi.

Kasb tanlash – inson hayotida qabul qiladigan eng muhim qarorlardan biridir, chunki har bir kishi kasbiy faoliyatiga qiziqishi va uning imkoniyatlariga mos kelishini, quvonch keltirishini shuningdek, eng muhimi evaziga munosib maosh olishini xohlaydi. Kasb tanlashga ko’plab omillar ta’sir qiladi, misol uchun aytish mumkinki, bular o’z qiziqishlari, qobiliyatlari, do’stlar va ota-onalarning fikrlari kabi sabablardir.

Mustaqil kasb tanlashda mavjud to’siqlardan biri sifatida bu turli mutaxassisliklar haqida etarlicha bilim va ma’lumotlarni olish mumkin bo’lgan o’quv ta’lim resurslari hamda kasb tanlashga yo’naltirilgan o’qitish metodlari to’g’risida ma’lumotlarning etishmasligida ko’rinadi. Ta’lim tizimida kasb hunarga yo’naltirish bo’yicha o’qituvchilarning vazifasi yuqori sinf o’quvchilarning mustaqil kasbiy o’zini o’zi belgilashga bo’lgan motivatsiyasini oshirishdir. Bu o’rinda axborot-kommunikatsiya texnologiyalariga asoslangan vositalardan foydalanish mumkin.

O’quvchilarga darsdan tashqari to’garak mashg’ulotlarida axborot texnologiyalaridan foydalanish orqali global kompyuter tarmog’ida o’zlari qiziqish bildirgan ma’lumotlarga erkin kira olishini ta’minlanishi natijasida ularda

psixologik mashg‘ulotlarga ham, kompyuter texnologiyalariga ham qiziqish yanada faollashadi.

Internetda ta’lim muassasalarining reytinglari, ularning bitiruvchilariga bo‘lgan talab, ta’lim sifati to‘g‘risida munozaralar bo‘lib o‘tadigan forumlar haqida juda ko‘p ma’lumotlar mavjud. Bundan tashqari, internet hozirda nafaqat kuchli axborot, balki ta’lim resursiga ham aylanmoqda. So‘nggi paytlarda masofadan turib ta’lim olish imkoniyati tobora ommalashib bormoqda, endi bu tizim allaqachon amalga oshirilmoqda.

Natijada, kasbga yo‘naltirish funksiyasini bajaradigan va nafaqat ushbu sohada ishlaydigan psixologlar va o‘qituvchilar, balki maktab o‘quvchilari va ularning ota-onalari tomonidan mustaqil ravishda ma’lumot to‘plash uchun ishlatilishi mumkin bo‘lgan Internetdagi saytlar va faol ijtimoiy tamoqlarning quyidagi guruhlarini ajratish mumkin:

- kasbga yo‘naltirish masalalariga bag‘ishlangan saytlar;
- maktab o‘quvchilari va ularning ota-onalari uchun turli xil ta’lim muassasalariga kirish masalalari bo‘yicha turli xil ma’lumotlarni taqdim etadigan ta’lim portallari;
- ushbu muassasa haqida talabalar va abituriyentlar uchun barcha ma’lumotlarni taqdim etadigan maktablar, kollejlari va universitetlarning o‘z veb-saytlari.

Demak, ushbu saytlarni qishqacha mazmunda yo‘ritishni lozim bildik:

1. O‘quvchilarni kasb-hunarga yo‘naltirish va psixologik-pedagogik respublika tashxis markazi tomonidan ta’sis etilgan “Kasbim kelajagim” nomli platforma <http://profnavigator.uz/>. Ushbu o‘quvchilarni kasb-hunarga yo‘naltirish va psixologik pedagogik respublika tashxis markazi tomonidan umumiy o‘rta ta’lim muassasalarida ta’lim olayotgan o‘quvchilarning tug‘ma kasbiy qiziqishi, moyilligi va layoqatini aniqlash maqsadida “Kasbim-kelajagim” deb nomlangan yagona onlayn platforma yaratildi. Platforma orqali o‘quvchi o‘z qiziqishlari va qobiliyatlarini aniqlay oladi. O‘z imkoniyatlarini anglagan holda ongli ravishda kelajakdagi kasb haqida tasavvurga ega bo‘ladi. Maktabda ta’lim olish jarayonida turli xil to‘garaklarni, sport va musiqa maktablarini tanlaydi. Maktabni tugatgach kasb tanlashi oson kechadi. Hozirgi kunda Oliy va o‘rta maxsus ta’lim vazirligi tizimidagi professional ta’lim muassasalari to‘g‘risida to‘liq ma’lumotlar berish bo‘yicha hamkorlik ishlari olib borilmoqda.

2. “Dasturlashga oid kasblarni o‘rgatamiz” mazmunidagi Mohirdev onlayn ta’lim platformasi <https://mohirdev.uz>. Bu platforma orqali istalgan joyda, o‘zingizga qulay vaqtda o‘qish imkoniyati taklif ertadi. Kurs mualliflari o‘quvchilarga kasbga yo‘nalitirilgan amaliyotlar yordamida eng tez va samarali yo‘llar bilan dasturlashga oid kasb egalari qatoriga qo‘shilishlarini ta’kidlaydilar. Platformada 18 xildagi axborot texnologiya (IT) sohalarida kasb mutaxassisliklari bo‘yicha 34 xil o‘quv kurslar mavjud bo‘lib, mashhur pullik va bepul kurslar tashkil etilgan. Har bir kurs amaliyotlari malakali axborot texnologiya (IT) soha mutaxassislari tomonidan eng zamoaviy o‘quv reja asosida tayyorlangan. Bunda

taxsil olgan o‘quvchilar o‘quv kurslar yakunida tasdiqlangan namunadagi sertifikatlarga ega bo‘ladilar.

3. O‘zbekiston Respublikasi maktabgacha va maktab ta’limi vazirligi kasb maktabi platformasi <https://kasb.maktab.uz>. Bu platformada kasbga yo‘naltirish va karyerani qurishga yordam beruvchi bepul loyiha bo‘lib, umumta’lim maktablarining yuqori sinf bitiruvchi o‘quvchilarga ish beruvchilarning talablariga mos keluvchi rezyume yaratishga, kasbiy qiziqishlarni aniqlashga, yangi va zamonaviy kasbiy ko‘nikmalarga ega bo‘lishga yordam berish maqsadlariga qaratilgan.

4. O‘zbekiston Respublikasi o‘rta-maxsus, kasb-hunar ta’limi tizimining o‘quvchilarni kasb-hunarga maqsadli yo‘naltirish axborot tizimli platformasi <http://kasbtanla.uz>. Ushbu axborot tizimi Haydarov Ozodjon Aslamkulovichning "Iqtisodiyotni rivojlantirishning istiqbol ko‘rsatkichlari asosida o‘quvchilarni kasb-hunarga maqsadli yo‘naltirish tizimi" mavzusidagi ilmiy-tatqiqot ishi doirasida ishlab chiqilgan. Bu tizim mamlakatimizning barcha viloyatlaridagi kasb-hunar kollejlari 21 xil yo‘nalishlar bo‘yicha 6 turdagi sohada 239 xil Kasbiy mutaxassisliklar haqida ma’lumotlar berilgan.

5. “MyWay Proforientation” kompaniyasi O‘zbekiston Respublikasi maktabgacha va maktab ta’limi vazirligi ko‘magida kasb-hunarga yo‘naltirish bo‘yicha <https://myway.uz> kasb-hunarga yo‘naltirish va rivojlantirish markazi platformasini tashkil etilgan. Ushbu platformada Kasb-hunarga yo‘naltirilgan loyiha o‘quvchilarga shaxsiy xususiyatlarini, qiziqishlari va qobiliyatlarini aniqlash imkonini beradi hamda mazkur ma’lumotlarga tayanib, ularning shaxsiy imkoniyatlariga mos keluvchi kasbni tanlash imkonini beradi. “MyWay Proforientation” kompaniyasi Moskva davlat universitetining (Rossiya) “Gumanitar texnologiyalar” Test markazining rasmiy hamkori va “Proforiyentator”, “Profmaster”, “Profnavigator” va boshqa dasturlardan foydalanish bo‘yicha eksklyuziv huquqqa ega bo‘lib, Toshkentda shahridagi beshta maktabda tashkil etilgan.

Umumta’lim muassasalari o‘quvchilariga raqamli transformatsiya sharoitida informatika va axborot texnologiyalari fani asosida o‘qitishni tashkil etish orqali kasb-hunarga yo‘naltirish ishlarining samaradorligi va natijadorligini oshirish maqsadida kasblar mehnat bozorining istiqbolli rivojlanishiga qaratilgan zamonaviy axborot-kommunikatsiya vositalaridan (multimedia taqdimotlari, videofilmlar, kasbga yo‘naltirish bo‘yicha onlayn konferensiyalar) foydalangan holda tadbirlar o‘tkazilishini keng miqyosda tashkil etish kerakligi bildiriladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. M.Aripov, A.Haydarov, A.Tillaev “Informatika asoslari akademik litsey va kasb-hunar kollejlari uchun (elektron qo‘llanma)”. Toshkent 2002y;
2. Komilova Z.M. Innovatsion ta’lim-tarbiya jarayonida 10-11 sinf o‘quvchilarini axborot madaniyatini rivojlantirishning pedagogik shart-sharoitlari. // International conference on developments in education, sciences and humanities. Germany. №15th, March, 2022. -B. 90-95;

RAQAMLI O‘QUV PLATFORMALARIDAN FOYDALANISH ORQALI BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QUVCHILARINI KASBGA YO’NALTIRISH

Z.Sh.Uchqurova

*Qori Niyoziy nomidagi Tarbiya pedagogikasi milliy instituti tayanch doktoranti,
Nizomiy nomidagi TDPU, Zoologiya va anatomiya kafedrası katta o‘qituvchisi*

Annotatsiya: *Ushbu maqolada biologiya fanini o‘rgatishda raqamli ta’lim manbalari, multimedia taqdimotlari, internet manbalari, elektron entsiklopediyalar, didaktik materiallar va video va audio materiallarni o‘rni va vazifalari keltirilgan. Biologiya fanida axborotkommunikatsiya texnologiyalari foydalanish dars jarayonini samarali borishini taminlashi ko‘ratilgan.*

Kalit so‘zlar: *biologiya, internet, multimediya, video, audio, didaktik materiallar*

Xalq ta’limi tizimining dolzarb axborot ta’lim muhiti bugungi kunda tarkibiy qismlarga ega noyob axborot tizimlari, ma’lumotlar banklari, muassasalar, tashkilotlar, pedagog va talabalar veb-saytlari, axborot-resurs markazlari, elektron axborot-ta’lim resurslari, virtual laboratoriyalar, media va video darslar, elektron hujjat almashinuvidan iborat. tizimlari, videokonferensiya aloqalari, intranet tarmog‘idagi onlayn tanlovlar va barcha tizim ishtirokchilari axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini o‘rganish va o‘qitish jarayonida faol ishtirok etadilar.

"Elektron ta’lim resurslari" atamasi zamonaviy elektron ta’lim resurslari, ta’lim, mustaqil ta’lim va olingan bilimlarni birgalikda tekshirish uchun maxsus dasturlarning kombinatsiyasini anglatadi. Ushbu resurslar foydalanuvchining individual xususiyatlarini, ya’ni o‘quvchi tomonidan o‘zlashtirilgan bilimlarni avtomatik boshqarishni hisobga oladi, bu tizim bilan birlashtirilgan o‘quv materiallarini uzatish (etkazib berish) tizimini avtomatik ravishda sozlash imkonini beradi. Mustaqil ta’lim jarayonida raqamli o‘quv platformalari o‘quvchilar va talabalarga bilim olishda keng imkoniyatlar yaratib, an’anaviy o‘quv tizimiga qo‘shimcha qulayliklar kiritmoqda. Ushbu platformalarning ahamiyatini quyidagi jihatlar orqali ko‘rib chiqish mumkin:

Raqamli davrda texnologiyadan samarali foydalanish qobiliyati akademik va professional sohalarda muvaffaqiyatga erishish uchun zarur bo‘lgan asosiy mahoratga aylandi. Dunyo tobora o‘zaro bog‘langan va raqamli texnologiyalarga qaram bo‘lib borayotgani sababli, talabalarni erta yoshdan boshlab raqamli ko‘nikmalar bilan qurollantirish zarurati hech qachon bu qadar muhim bo‘lmagan. Boshlang‘ich ta’lim umrbod ta’lim va ko‘nikmalarni rivojlantirish uchun asos bo‘lib xizmat qiladi, bu uni raqamli kompetensiyalarni joriy etish va rivojlantirish uchun ideal bosqichga aylantiradi. Raqamli ko‘nikmalar keng ko‘lamli qobiliyatlarni o‘z ichiga oladi, jumladan raqamli qurilmalardan mohirona foydalanish, raqamli tarkibni tushunish va baholash va raqamli media yaratish.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun bu ko‘nikmalarni erta rivojlantirish ularni nafaqat kelajakdagi texnologik yutuqlarga tayyorlaydi, balki umumiy o‘rganish tajribasini ham oshiradi. Raqamli savodxonlikni boshlang‘ich ta’limga integratsiyalash 21- asrda ajralmas atributlar bo‘lgan tanqidiy fikrlash, ijodkorlik, hamkorlik va muammolarni hal qilish ko‘nikmalarini rivojlantirishi mumkin. Raqamli savodxonlikning aniq afzalliklariga qaramay, uni boshlang‘ich ta’limga integratsiya qilish bir qator muammolarni keltirib chiqaradi. Bularga texnologiyadan adolatli kirishni ta’minlash, raqamli ta’limni samarali olib borish uchun o‘qituvchilarni tayyorlash va raqamli savodxonlikni allaqachon olomon o‘quv dasturiga moslashtirish kiradi. Bu muammolarni hal qilish o‘qituvchilarni ham, o‘quvchilarni ham qo‘llabquvvatlovchi kompleks va yaxshi tuzilgan pedagogik yondashuvni talab qiladi. Ushbu maqola boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida raqamli ko‘nikmalarni rivojlantirish bilan bog‘liq pedagogik jarayonlarni o‘rganadi. U erta ta’limda raqamli savodxonlikning muhimligini ta’kidlaydi, ushbu ko‘nikmalarni rivojlantirishning samarali metodologiyalarini o‘rganadi va ularni amalga oshirish bilan bog‘liq muammolar va echimlarni muhokama qiladi. Ushbu jihatlarini tushunish va hal qilish orqali o‘qituvchilar yosh o‘quvchilarni kelajakdagi muvaffaqiyatlari uchun zarur bo‘lgan raqamli kompetensiyalar bilan jihozlaydigan qo‘llab-quvvatlovchi o‘quv muhitini yaratishi mumkin [1,941-b.].

Boshlang‘ich ta’limda raqamli ko‘nikmalarni rivojlantirish o‘qituvchilar, siyosatchilar va tadqiqotchilar o‘rtasida keng ko‘lamli tadqiqot va muhokama mavzusi bo‘ldi. Ushbu adabiyotlarni ko‘rib chiqishda erta ta’limda raqamli savodxonlikning ahamiyatini asoslovchi asosiy tadqiqotlar va nazariy asoslar, qo‘llaniladigan metodologiyalar va ushbu ko‘nikmalarni o‘quv dasturiga integratsiya qilishda duch keladigan muammolar ko‘rib chiqiladi. Bilim olish jarayonini individualizatsiya qilish - raqamli o‘quv platformalari ta’lim oluvchiga o‘z sur’ati va ehtiyojlariga mos ravishda o‘qish imkoniyatini beradi. Har bir foydalanuvchi o‘z vaqtida, qulay joyda va mos mavzular bo‘yicha mustaqil o‘rganish imkoniyatiga ega bo‘ladi. Masalan, Coursera, Khan Academy, Udemiy kabi platformalar o‘quv materiallarini turli darajadagi o‘quvchilar uchun moslashtirgan.

Bir nechta amaliy tadqiqotlar boshlang‘ich ta’limda raqamli savodxonlik dasturlarini muvaffaqiyatli amalga oshirishni ko‘rsatadi. Masalan, Voogt va McKenney (2008) tomonidan Gollandiyada “Texnologiyaga boy ko‘rsatma” loyihasi bo‘yicha o‘tkazilgan tadqiqot shuni ko‘rsatadiki, o‘quv dasturlari bo‘ylab texnologiyani integratsiyalash o‘quvchilarning ta’lim natijalarida sezilarli yaxshilanishlarga olib kelishi mumkin. Loyihada o‘qituvchilar malakasini oshirish, o‘quv dasturlarini ishlab chiqish va interfaol ta’lim muhitidan foydalanishga alohida e’tibor qaratildi. Rivojlanayotgan mamlakatlardagi talabalarga noutbuk taqdim etgan “Bola boshiga bitta noutbuk” tashabbusi yana bir misoldir. Cristia va boshqalar tomonidan o‘tkazilgan tadqiqot. (2012) dasturni amalga oshirishda qiyinchiliklarga duch kelgan bo‘lsa-da, bu talabalarning raqamli ko‘nikmalari va

akademik samaradorligiga ijobiy ta’sir ko’rsatdi. Raqamli ko’nikmalar bugungi bilimga asoslangan jamiyatda o’qish va yozish kabi zarur bo’lib bormoqda. Boshlang’ich ta’limda ushbu ko’nikmalarni rivojlantirish o’quvchilarni hayotning deyarli barcha jabhalariga texnologiya kirib boradigan dunyoga tayyorlashda muhim rol o’ynaydi. Raqamli savodxonlikning erta ta’limga integratsiyalashuvi nafaqat texnologiyadan foydalanishni o’rganish, balki uning qo’llanilishi, imkoniyatlari va oqibatlarini tushunishdir. Boshlang’ich bosqichda raqamli ko’nikmalarni joriy etish keyingi hayotda yanada ilg’or texnologik malakaga ega bo’lish uchun mustahkam poydevor yaratadi. Boshlang’ich ta’lim savodxonlik va hisoblash asoslarini yaratganidek, raqamli savodxonlik uchun ham zamin yaratishi kerak. Texnologiya bilan erta tanishish bolalarga raqamli vositalar bilan qulay va tanish bo’lishga yordam beradi, ular yuqori sinflarda duch kelishi mumkin bo’lgan o’rganish egri chizig’ini kamaytiradi. Raqamli vositalar darslarni yanada qiziqarli va interaktiv qilish orqali an’anaviy ta’lim natijalarini sezilarli darajada oshirishi mumkin. Ta’lim dasturlari, multimediya resurslari va onlayn platformalar turli xil o’rganish uslublari va ehtiyojlarini qondirish uchun mavzularni hayotga olib kelishi mumkin. Misol uchun, fan yoki matematika o’yinlaridagi interaktiv simulyatsiyalar mavhum tushunchalarni yanada aniqroq va tushunishni osonlashtiradi. Ushbu interfaol yondashuv o’quv materialini yaxshiroq saqlash va tushunishga olib kelishi mumkin. Raqamli savodxonlik tanqidiy fikrlash va muammolarni hal qilish ko’nikmalarini rivojlantiradi. Texnologiya bilan shug’ullanish ko’pincha o’quvchilardan ma’lumotni tahlil qilishni, qaror qabul qilishni va muammolarni hal qilishni talab qiladi. Oddiy dasturni kodlash, onlayn tadqiqot olib borish yoki raqamli kontent yaratish, talabalar duch keladigan ma’lumotlar va bajaradigan vazifalar haqida tanqidiy fikrlashni o’rganadilar. Bu ko’nikmalar bebahodir, ular izlanuvchan, tahliliy va murakkab muammolarni hal qilishga qodir bo’lgan fikrlashni rivojlantiradi.

Bilimlarni turli shakllarda etkazish - platformalarda interaktiv darslar, video materiallar, testlar va amaliy topshiriqlar orqali bilim olish imkoniyati mavjud. Bu esa bilimlarni ko’proq vizual va eshitish orqali o’zlashtiradigan o’quvchilar uchun samaradorlikni oshiradi[2,176-b.].

Doimiy yangilanib turuvchi content - raqamli platformalar zamonaviy bilimlarni tezkorlik bilan taqdim etadi. Ilm-fan va texnologiyalardagi oxirgi yangiliklarni mustaqil o’rganish uchun bu platformalar katta foyda beradi. Bu esa raqobatbardosh mutaxassislar etishib chiqishiga xizmat qiladi.

O’zini baholash imkoniyati - platformalar ko’pincha test va amaliy topshiriqlarni bajarib, o’zlashtirish darajasini tekshirish imkonini beradi. Bu ta’lim oluvchiga o’z kuchli va zaif tomonlarini aniqlab, ta’lim jarayonini rejalashtirishga yordam beradi.

Biologiya fani bugungi kunda turli raqamli ta’lim platformalari orqali o’rganishni osonlashtirmoqda. Bu platformalar interaktiv darslar, video materiallar, testlar va amaliy topshiriqlarni taklif etib, nazariy va amaliy bilimlarni mustahkamlashda katta ahamiyatga ega. Platformalarda interaktiv darslar, video

materiallar, testlar va amaliy topshiriqlar orqali bilim olish imkoniyati zamonaviy ta’lim tizimining asosiy yo’nalishlaridan biridir. Ushbu yondashuv bilimlarni samarali o’zlashtirish va o’quvchilarni faollikka undash orqali ta’lim sifati va qiziqishini oshiradi [3,83-b.].

Mustaqil ta’lim jarayonida talabalar fan nuqtai nazaridan kelib chiqib individual yondashgan holda raqamli texnologiyalarni kasbiy faoliyatida qo’llashi mumkin. Hozir yangilanib borayotgan davrda raqamli texnologiyalarni mukammal tarzda o’rganib, tatbiq qilib, amalda qo’llab shaxsiy faoliyatni rivojlantirish kerak. Raqamli axborot texnologiyalaridan foydalangan holda o’tiladigan ma’ruza darslari talabalarga raqamli axborot texnologiyalarisiz o’tiladigan darslarga nisbatan ancha samarali va tushunarli tarzda qabul qilinadi.. Raqamli texnologiyalarni nafaqat ta’limda, boshqa turli sohalardan qo’llash ham yuqori natija beradi [4,131-b.].

Xulosa. Mustaqil ta’limni tashkil etishda raqamli o’quv platformalaridan foydalanish nafaqat o’quv jarayonini samarali qiladi, balki insonning butun umr davomida bilim olishiga yordam beradi. Bu esa jamiyatning bilimli va innovatsion salohiyatini oshiradi. Shu sababli, raqamli ta’lim vositalaridan foydalanish bugungi kunda ta’limning ajralmas qismiga aylanmoqda. Interaktiv darslar, video materiallar, testlar va amaliy topshiriqlar bilim olish jarayonini oson, qiziqarli va samarali qiladi. Ushbu platformalar yordamida istalgan sohada o’z ustringizda ishlash va kasbiy mahoratni oshirish imkoniyatiga ega bo’lishingiz mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O.Shomurodov Oliy ta’lim tizimida mustaqil ta’limni tashkil etishning metodikasi Educational Research in Universal Sciences ISSUE 14| 2023 941-946 b
2. Uchkurova Z.Sh. , Mamatqulov D.A. The role and importance of tests in the assessment of knowledge. Multidisciplinary scientific journal "arhivarius" Collection of scientific publications ukraine kiev 2019. 176-185
3. Uchkurova Z.Sh. Developing competent approach of students by improving test assignments.nWorld Bulletin of Social Sciences An International Journal Germaniya 2021 83-86
4. Uchkurova Z.Sh. , Mamatqulov D.A. Opportunities of Using Electronic Educational Tools in Assessing Students' Knowledge Skills. Web of scholars: multidimensional research journal Germaniya 2022 131-135

**KIBERPEDAGOGIKADA RAQAMLI TRANSFORMATSIYA
SHAROITIDA TA’LIM OLUVCHILARNI KASBGA
YO’NALTIRISHNING IJTIMOIIY PEDAGOGIK TA’MINOTINI
RIVOJLANTIRUVCHI OMILLAR**

**Mamatov Dilmurad Narmuradovich-DSc, professor,
Bekchonova Shoiri Bazarbayevna-PhD, dotsent Yangi asr Universiteti**

Annotatsiya: Mazkur maqola kiberpedagogikada ta’lim oluvchilarni kasb-hunarga yo’naltirish va ijtimoiy pedagogik ta’minotni rivojlantiruvchi omillarni yoritadi, bu jarayonni samarali amalga oshirish uchun zarur metodlarni va yondashuvlarni taqdim etadi. Kiberpedagogikaning raqamli transformatsiya sharoitida ta’lim oluvchilarni kasbga yo’naltirishda ijtimoiy pedagogik ta’minotni rivojlantiruvchi omillari keltiriladi. Raqamli texnologiyalar va onlayn ta’lim tizimlarining ta’lim oluvchilarni kasbga yo’naltirishda o’rni, shu bilan birga, ijtimoiy pedagogik ta’minotning shakllanishi va rivojlanishiga ta’sir etuvchi asosiy omillar tahlil qilinadi. Ta’lim tizimining raqamli transformatsiyasi sharoitida kasb-hunar ta’limini samarali tashkil etish va talabalarni zamonaviy kasblarga tayyorlashning ahamiyati alohida ko’rib chiqiladi.

Kalit so’zlar: kiberpedagogika, raqamli transformatsiya, ta’lim oluvchilar, kasbga yo’naltirish, ijtimoiy pedagogik ta’minot, metodika, raqamli texnologiyalar, onlayn ta’lim, kasb-hunar, professional kompetensiyalar.

Kirish Zamonaviy ta’lim tizimining asosiy vazifalaridan biri - ta’lim oluvchilarni professional hayotga tayyorlashdir. Bunga erishish uchun esa ta’lim tizimida ijtimoiy pedagogik ta’minot, ya’ni talabalarni kasbga yo’naltirish mexanizmlarining samarali ishlashi zarur.

O’zbekistonda ta’lim tizimida so’nggi yillarda raqamli transformatsiya jarayonlari jadallashtirilgan bo’lib, bu raqamli texnologiyalarning ta’lim jarayoniga integratsiyasini ta’minlaydi. Shuningdek, raqamli transformatsiya orqali ta’lim oluvchilarni kasbga yo’naltirishning samaradorligini oshirish, yangi pedagogik yondashuvlarni tatbiq etish va talabalarga zamonaviy kasblarni tanlashda yordam berish imkoniyatlari oshadi.

Adabiyotlar tahlili: Raqamli transformatsiyaning ta’lim tizimidagi ahamiyati va uning ijtimoiy pedagogik ta’minotga ta’siri haqida bir qator ilmiy tadqiqotlar mavjud. Xususan, A.K. Karimov (2020) va B.S. Sharipov (2021) tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda raqamli pedagogikaning ta’lim oluvchilarga kasb-hunar tanlashda qanday yordam berishini va ijtimoiy pedagogik ta’minotning yangi shakllari haqida batafsil fikrlar keltirilgan. Shu bilan birga, onlayn ta’lim tizimlarining keng tarqalishi talabalarni kasbga yo’naltirishda yangi imkoniyatlar yaratmoqda. Kiberpedagogika, innovatsion texnologiyalar va ta’lim jarayonlarining shaffofligi – raqamli transformatsiya jarayonida asosiy omillar sifatida ajratiladi.

Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, ijtimoiy pedagogik ta’minotning raqamli transformatsiyaga moslashishi, uning samaradorligini oshiradi, talabalarning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirishga yordam beradi. Pedagogikada integratsiya va interaktiv metodlar bilan ta’lim olish talabalarning kasbga yo‘naltirilishiga xizmat qiladi[5].

Metodika: Kiberpedagogikada ta’lim oluvchilarni kasbga yo‘naltirishning ijtimoiy pedagogik ta’minotini rivojlantirishning metodikasi quyidagi asosiy tamoyillarga asoslanadi:

1. **Raqamli integratsiya:** Ta’lim jarayonida raqamli texnologiyalarni qo‘llash, talabalarga kasb-hunar tanlashda yordam beradigan interaktiv platformalar yaratish.

2. **Virtual simulyatsiyalar:** Talabalarga kasbiy faoliyatni simulyatsiya qilish imkoniyatini yaratish orqali ular uchun tajriba o‘tkazish, kasbga tayyorlash.

3. **Ijtimoiy tarmoqlardan foydalanish:** Kasbga yo‘naltirish bo‘yicha ma’lumot va maslahatlar beradigan ijtimoiy tarmoqlardan foydalanish, bu talabalarga kasb-hunarni tanlashda yordam beradi.

4. **Shaxsiylashtirilgan yondashuv:** Har bir talabaning individual ehtiyojlari va qiziqishlari asosida kasb-hunar yo‘naltirish jarayonini shaxsiylashtirish.

5. **Masofaviy ta’lim:** Onlayn kurslar, videodarslar va boshqa raqamli platformalar yordamida talabalarga zamonaviy kasblarni o‘rganish imkoniyatlarini yaratish[3].

Munozara: Raqamli transformatsiya sharoitida ta’lim oluvchilarni kasbga yo‘naltirishning ijtimoiy pedagogik ta’minoti rivojlanishining afzalliklari va kamchiliklari haqida turli fikrlar mavjud. Ba’zi ilmiy manbalar kiberpedagogikaning talabalarga zamonaviy kasblarni tanlashda yordam berishini ta’kidlagan bo‘lsa, boshqalar esa raqamli texnologiyalarni haddan tashqari qo‘llash, talabalarni an’anaviy kasblardan uzoqlashtirishi mumkinligi haqida ogohlantiradilar. Bunday munozaralar kiberpedagogikani yanada rivojlantirish, ijtimoiy pedagogik ta’minotning samarali mexanizmlarini yaratishda muhim ahamiyatga ega[4].

Kiberpedagogikaning kuchli tomonlaridan biri bu, raqamli texnologiyalar yordamida talabalarga kasb-hunar tanlashdagi o‘zgarishlarni tezda kuzatish va ularga individual yondashuvlarni qo‘llash imkoniyati yaratishidir. Shu bilan birga, ba’zi hollarda masofaviy ta’limning cheklovlari va talablarining yuqori bo‘lishi ham ijtimoiy pedagogik ta’minotga ta’sir ko‘rsatadi.

Xulosa

Kiberpedagogika va raqamli transformatsiyaning ta’lim tizimiga kiritilishi, talabalarning kasbga yo‘naltirilishida ijtimoiy pedagogik ta’minotni rivojlantirishda samarali usul bo‘lib xizmat qiladi. Zamonaviy raqamli texnologiyalarni ta’lim jarayoniga integratsiya qilish, talabalarga kasb-hunarni tanlashda qo‘llaniladigan yangi metodologiyalarni yaratish imkonini beradi. O‘zbekistonda ta’lim tizimi rivojlanayotgan va raqamli transformatsiya jarayonlari faollashgan sharoitda ijtimoiy pedagogik ta’minotni rivojlantirish uchun

**“RAQAMLI TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA TA’LIM OLUVCHILARNI KASBGA
YO‘NALTIRISH: MUAMMOLAR, YECHIMLAR” mavzusida respublika ilmiy-amaliy
konferensiyasi, 2024-yil 10-dekabr**

pedagoglarning raqamli kompetensiyalarini oshirish va kasb-hunar ta’limini modernizatsiya qilish muhim ahamiyatga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Karimov, A.K. (2020). *Kiberpedagogika va raqamli ta’lim: zamonaviy pedagogik metodlar*. Tashkent: O‘zbekiston pedagogika nashriyoti.
2. Sharipov, B.S. (2021). *Raqamli transformatsiya va kasb-hunar ta’limi*. "Pedagogika jurnali", 5(3), 18-23.
3. Mukhamedov, M.S. (2019). *Kasbga yo‘naltirish va ijtimoiy pedagogik ta’minot*. Tashkent: Fan va texnologiya nashriyoti.
4. Zokirov, I.K. (2022). *Innovatsion texnologiyalar va raqamli pedagogika*. "Ta’lim va taraqqiyot", 6(2), 56-62.

**INNOVATSION YONDASHUVLAR ASOSIDA BO’LAJAK TEXNIKA
FANI O’QITUVCHILARINI TAYYORLASHDA TA’LIM
METODLARINING O’RNI VA AHAMIYATI.**

Xasanov Mansur Abrarovich

*Shayxontohur tuman kasb hunar maktabi ishlab chiqarish ta’limi bo’yicha direktor
o’rinbosari*

Annotatsiya: Maqolada o’quvchilarning darsga bo’lgan munosabati va ilm olishga bo’lgan qiziqishini oshiradigan hamda o’quvchida yashirinib turgan qobiliyat hamda iste’dodlarni ro’yobga chiqaradigan ta’lim metodlari keltirilgan.

Kalit so’zlar: Pedagogik-psixologik, iqtisodiy-ijtimoiy, individual, didaktik, subyektiv, ta’lim metod.

Dunyoda pedagog olimlar va amaliyotchilarning pedagogik nazariyalariga ko’ra, professional ta’lim tizimida o’quvchilarni kasbiy faoliyatga tayyorgarligini rivojlantirishda ta’limning uzviyligi-uzluksizligi, mantiqiyligi va ehtiyojga asoslanganligi alohida ahamiyatga ega. Ta’lim tizimi faoliyatining samaradorligi ta’lim oluvchining pedagogik-psixologik, iqtisodiy-ijtimoiy, individual qobiliyatlarini inobatga olgan holda bilim berishning turli hildagi usul, vositalarini qo’llash orqali uning yashirin qobiliyatlarini to’liq ro’yobga chiqarish uchun texnika-texnologiya, ijodiy muhit va ta’lim makonini yaratish amaliy ahamiyat kasb etadi. Shu sababli, professional ta’limda o’qitishning uzviyligini ta’minlash, o’quv-bilish jarayonlarini rivojlantirish va ixtisoslik fanlar mazmunini amaliy ko’nikmalarga yo’naltirishni taqozo etadi.

Albatda bu jarayonlarni amalga oshirish uchun ta’lim muassasalarida o’quv jarayonlarini sifatli tashkil etish hamda innovatsion yondashuvlar asosida zamonaviy ta’lim metodlaridan unimli foydalanish zaruriyati paydo bo’ladi. Ta’lim metodlari muayyan pedagogik jarayondan ko’zda tutilgan maqsadlarga erishish uchun bajarish lozim bo’lgan vazifalarni amalga oshirishda qo’llaniladigan turli-tuman ish usullari va shakllarini o’z ichiga oladi. Bu ishlarni amalga oshirishning shakllangan va amaliyotda qo’llanilayotgan har turli usullari va shakllari asosida ko’plab ta’lim metodlari hosil bo’lgan va bu jarayon davom etmokda. Muayyan ta’lim-tarbiyaviy maqsadga qaratilgan biror xarakterni amalga oshirish yo’li, usuli yoki ko’rinishidan iborat bo’lib shakllangan faoliyat shu maqsadga erishishga xizmat qiluvchi o’ziga xos ta’lim metodini hosil qiladi.

Inson faoliyatining barcha sohalarida tegishli metodlardan foydalaniladi. Bu metodlarning eng umumiy belgisini hisobga olgan holda ularni borliqni amaliy yoki nazariy o’zlashtirish operatsiyalarining yoki yo’llarining yig’indisi deyish mumkin. Ta’lim metodlaridan tegishli maqsadlarda samarali foydalanish uchun har bir metodning tarkibiy tuzilishi to’g’risida zarur tushunchalarga ega bo’lish talab qilinadi. Ta’lim metodlari ta’lim-tarbiya jarayonini amalga oshirishning tegishli

pedagogik-psixologik va ilmiy-metodik asoslariga ega. Ular ko‘zlangan maksadlarga erishish yo‘lidagi murakkab, ko‘p qirrali, ko‘p sifatlarga, xususiyatlarga ega bo‘lgan faoliyat turidir. Ta’lim metodlari turli tarkibiy tuzilishga ega bo‘lib, ular usul, yo‘l, bosqich, bo‘lak, qism, modul, algoritm kabi tushunchalar bilan ifodalanadigan tarkibiy elementlarni o‘z ichiga oladi. Ular orasida usullar alohida ajralib turadi. Ta’lim metodlarida o‘qitishning obyektiv qonuniyatlari, maqsadlari, mazmuni, tamoyillari, shakllari o‘z aksini topadi.

Metodlar boshqa didaktik kategoriyalarga uzviy bog‘liq va biri boshqalarini taqozo qiladi, ya’ni o‘qitishning maqsadi, mazmuni, shakli, xosilasi sifatida metodlar didaktik kategoriyalarga tegishli ta’sir ko‘rsatadi. Har bir ta’lim metodining tarkibiy tuzilishida shu metodning o‘ziga xos bo‘lgan obyektiv va subyektiv jihatlari ajralib turadi. Metodlarning obyektiv jihatlarida barcha didaktik qoidalar, qonunlar va qonuniyatlari, tamoyillar va ta’riflar, shuningdek, mazmun butunligining doimiy komponentlari, o‘quv faoliyatining shakllariga xos bo‘lgan umumiy jihatlar aks etadi. Metodlarning subyektiv jihatlarida pedagog shaxsi, ta’lim oluvchilarning o‘ziga xosligiga va mavjud sharoitga bog‘liq bo‘ladi. Ta’lim metodlari ko‘p parametrlarga ega va ko‘p o‘lchovli bo‘lib, ularning bu xususiyatlari ta’lim-tarbiyaviy maqsad va vazifalar hamda ularni amalga oshirish shakllarining turli-tumanligi bilan bog‘liq. Shu munosabat bilan ta’lim metodlarini tasniflashda ham xar turli yondashuvlar mavjud. Buning natijasida ta’lim metodlarining ko‘plab tasniflari kelib chiqqan.

Ta’lim metodlarini tasniflashda ularning an’anaviyligi, didaktik maqsadi, bilish faoliyati xarakteri, o‘quv-bilish faoliyatini tashkil etish va amalga oshirish xususiyatlari, o‘quv - bilish faoliyatini motivatsiyalash va stimullash xususiyatlari, o‘quv-bilish faoliyatining samaradorligini nazorat qilish va o‘zini nazorat qilish xususiyatlari kabi belgilariga asoslaniladi. Shunday qilib, kasbiy ta’lim didaktikasi tamoyillariga muvofiq ishlab chiqilgan metodlar va alohida funksional yondashuv metodlari tizimini yaratish uchun tegishli ta’lim muassasasidagi pedagogik faoliyat asos bo‘lib xizmat qiladi. Unda qo‘llaniladigan kasbiy ta’lim metodlari didaktik maqsadlarga erishishning nisbatan alohida yo‘llari va metodlari sifatida namoyon bo‘ladi.

Shu sababli ta’lim metodlarining qaysinisidan qaysi maqsad uchun foydalanish ko‘zda tutilgan samarani berishini bilish muhim ahamiyatga ega. Lekin bu masala xozirgacha to‘liq o‘rganilgan emas. Bu masala avvalo ta’lim metodlarini ma’lum belgilariga ko‘ra turlarga ajratib olish va ularning asosiy xarakteristikalarini aniqlashni talab qiladi. Shuni hisobga olgan holda zamonaviy ta’lim metodlarini turlarga ajratish dolzarb masaladir. Buni hal qilish uchun zamonaviy ta’lim metodlarining turlarga ajratish uchun zarur bo‘lgan asosiy belgilarini aniqlab olish lozim.

Hulosa qilib aytadigan bo‘lsak ta’lim metodlaridan oqilona foydalanib, ilmiy dars o‘tish, o‘quvchilarni hayotda o‘z o‘rnini topishga, ongning shakllanishiga katta asos bo‘lib xizmat qiladi. O‘qituvchining ma’lum fan ilmini o‘quvchilar ongiga etkaza olish mahorati, shu o‘quvchilarni bo‘lg‘usi hayot yo‘llarini tanlashda

muhim ahamiyatga ega. Ta’lim metodi ta’limning maqsadi va vazifalariga bog‘liq. Metodlar o‘quvchilarning yoshiga, ta’limning mazmuniga va funksiyasiga qarab tanlanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Муслимов Н., Усмонбоева М, Сайфуров Д, Тўраев А. Педагогик компетентлик ва креативлик асослари.- Тошкент, 2015.-120 б.
2. Исмаилова З.К., Эргашев Б.Б. Мониторинг качества образовательного процесса в контексте управления Вузом // Сборник научных статей по итогам работы Международного научного форума, Том1, Наука инноватсии – современные концепции. – Москва, 2019. – С.57-68.
3. Барышева Т.А., Жигалов Ю.А. Психолого-педагогические основы развития креативности – СПб.: СПГУТД, 2006.
4. Башина Т.Ф., Ильин Е.П. Психология творчества, креативности, одаренности. – СПб.: Питер, 2009.
5. Mavlonova R., To‘rayeva O., Xoliqberdiyev K. Pedagogika (kasb-hunar kollejlari uchun darslik). Ikkinchi nashri. – Toshkent: “O‘qituvchi“ NM ijodiy uyi, 2008. – 496 b.

RAQAMLI TA’LIM TRANSFORMATSIYASINING IMKONIYATLARI

Anarbayeva Fotima Urazaliyevna – TDIU SF dotsenti

Annotatsiya: *Ta’limga raqamli texnologiyalarni joriy etish, raqamli texnologiyalari asosida talabalarining o’quv jarayonini tashkil etish, ta’lim tizimini jadallashtirish to’g’risida yangi ilmiy va pedagogik g’oyalarni shakllantirish asosida ta’lim sohasining raqamli transformatsiyasi talabalarga ma’lumotlarni taqdim etish, ularni ma’lumotlar bilan tanishtirish, bilimlarni uzatish va ularning tushunchalarini shakllantirishga qaratilgan o’quv ishlarining diqqat va jarayonlarini o’z ichiga oladi.*

Kalit so’zlar: *ta’lim, raqamli texnologiyalar, bilimlarni rivojlantirish, ta’lim tizimi, raqamli ta’lim transformatsiyasi, raqamli transformatsiya, ma’lumot, ta’limni boshqarish.*

Zamonaviy jamiyat hayotiga raqamli texnologiyalarni jadal joriy etish, axborot makonini shakllantirish va raqamli ta’lim tizimlarini rivojlantirish oliy ta’lim muassasalari talabalarining o’quv jarayonini tashkil etish, ta’limga yondashuvlarni sifatli qayta ko’rib chiqish, shuningdek, ta’lim tizimini jadallashtirish to’g’risida yangi ilmiy va pedagogik g’oyalarni shakllantirishga olib keladi. Raqamli va axborot texnologiyalarini ta’lim tizimiga va o’quv jarayoniga keng joriy etish dunyo miqyosidagi tendensiya bo’lib, yaqinda ta’lim tizimida sodir bo’lgan eng muhim jarayonlardan birini anglatadi.

Shu bilan birga, ta’lim sohasini texnologik yangilash bosqichi vazifasini bajaruvchi ta’limni kompyuterlashtirish, ta’lim jarayoniga kompyuter texnologiyalarini joriy etish bilan birga, ta’lim jarayonini kompyuter asosiga o’tkazishni, kompyuterli o’qitish usullarini yaratishni, kompyuterli o’qitish tizimlari va o’rgatuvchi dasturlarni tasvirlaydi [2].

Ta’lim tizimini raqamlashtirish sharoitida o’qitishning asosiy o’ziga xos xususiyatlariga quyidagilar kiradi: tizimli xarakter, foydalanuvchilar uchun qulaylik va ochiqlik, telekommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish, ta’lim muhitida masofaviy o’qitish jarayoni.

Ta’lim tizimining raqamlashtirish bosqichiga o’tishi jamiyatni raqamli davrga ishonchli o’tishi hamda axborot texnologiyalari, texnologik jarayonlarni avtomatlashtirish va axborot xavfsizligi sohasidagi yuqori malakali mutaxassislar bilan ta’minlashi kerak.

Raqamli ta’lim transformatsiyasi ta’lim jarayoniga yangi ko’rinishdagi platformalarni taqdim etgan holda, ta’limni raqamlashtirish va raqamli o’qitish usullarini yaratish kabi masalalarni o’z oldiga maqsad qilib qo’yadi. Bunda ta’lim jarayoniga sun’iy intellekt, katta ma’lumotlar, bulutli texnologiyalar, blokcheyn tizimlari orqali ishlab chiqiladigan platformalar va texnologiyalarning kirib kelishi ta’lim sifatiga qanday ta’sir o’tkazishi baholanadi. Umuman olganda, ta’limni

raqamlashtirishning o'z paradigmalari mavjud bo'lib, ular sohaning, jumladan AKT sohasining iqtisodiy rivojlanishiga katta ta'sir o'tkazadi [3].

Raqamli transformatsiya ta'lim muassasasining boshqaruv tizimini optimallashtirish bilan birga raqamli texnologiyalarni joriy etish jarayoni ham hisoblanib, ta'lim jarayonining samaradorligini oshirishga qaratilgan bo'ladi.

Raqamli transformatsiya darajasi va muvaffaqiyatini tavsiflovchi ta'lim muassasasining raqamli rivojlanishining ko'rsatkichi ta'lim muassasasining raqamli etuklik darajasi sifatida ko'riladi.

Raqamli transformatsiyani amalga oshirish vazifalari bir vaqtning o'zida va muvofiqlashtirilgan holda hal qilinadi va quyidagilarni o'z ichiga olishini ko'rib chiqish mumkin:

1) moddiy infratuzilmani rivojlantirish (ma'lumotlar markazlarini qurish, raqamli o'quv-uslubiy materiallardan foydalanish uchun yangi aloqa kanallari va qurilmalarining paydo bo'lishi);

2) o'quv jarayoniga raqamli dasturlarni ishlab chiqish va joriy etish (o'quv uslubiy materiallarni yaratish, sinovdan o'tkazish va ulardan foydalanish AKT texnologiyalaridan foydalanish);

3) onlayn ta'limni rivojlantirish va takomillashtirish;

4) ta'limni boshqarishning yangi tizimlarini ishlab chiqish;

5) raqamli texnologiyalar sohasida o'qituvchilarning malakasini oshirish.

Ta'lim sohasining raqamli transformatsiyasi talabalarga ma'lumotlarni taqdim etish, ularni ma'lumotlar bilan tanishtirish, bilimlarni uzatish va ularning tushunchalarini shakllantirishga qaratilgan ishlarni o'z ichiga oladi. Ma'lumotlar va bilimlar bilan ishlash sohasidagi kompetentsiyalarni o'zlashtirish natijasida insonning o'ziga xos qobiliyatlari rivojlanadi. Ushbu kompetentsiyalar talabalarda yangi bilimlarni izlash va mavjud muammolarni hal qilishda imkoniyat yaratadi [1].

Ta'limning raqamli transformatsiyasi sun'iy intellekt, blokcheyn, ma'lumotlarni tahlil qilish va Buyumlar interneti kabi yangi texnologiyalarni ta'lim jarayoniga qo'llash, ta'lim jarayonini rivojlanish strategiyasi, talabalar bilan hamkorlikda ishlash kabi omillar bilan ahamiyat kasb etadi.

Raqamli transformatsiya ta'limda o'qitishning yangi usullarini qo'llash imkonini bermoqda, buning natijasida ta'limda raqamli texnologiyalardan foydalanish, ta'lim sifatini oshirish, uni moslashuvchan va talabalarning individual xususiyatlarini hisobga olgan holda rivojlantirish asosiy rol o'ynaydi.

Ta'limning raqamli transformatsiyasi bilan bog'liq o'zgarishlar talaba shaxsini har tomonlama rivojlantirishga qaratilgan sifatli ta'limni amalga oshirish hisoblanadi.

Ta'limni raqamli transformatsiyasining mohiyati har bir talaba tomonidan zarur ta'lim natijalariga erishish bo'lib, quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- sun'iy intellekt, kengaytirilgan va virtual reallik texnologiyalari, ma'lumotlarni boshqarish, buyumlar interneti, blokcheyn kabi innovatsion texnologiyalar orqali ta'lim traektoriyalarini shaxsiylashtirish;

- IT-uskunalarini, internetga keng polosali ulanish, ma'lumotlar uzatish tarmoqlari, ixtisoslashtirilgan raqamli uskunalar va dasturiy mahsulotlarning mavjudligi, universal va o'quv xizmatlaridan foydalanish imkoniyatlarini qo'llagan holda ta'lim muassasalarida IT tuzilmasini kengaytirish;

- raqamli o'quv vositalaridan foydalangan holda o'quv ishlarini o'zgartirish;

- yangi tashkiliy sharoitlar va o'qituvchilarning uzluksiz malakasini oshirish tizimini yaratish, o'quv jarayoni ishtirokchilarida raqamli savodxonlikni shakllantirish;

- ish oqimlarini takomillashtirish, strategiyani ishlab chiqish, ta'lim muassasalariga noaniq va dinamik muhitda o'zgarishlarga samarali javob berish va boshqarish imkonini beradigan tuzilmalarni yaratish orqali ta'lim tashkilotini boshqarishning moslashuvchanligini ta'minlash;

- ta'limni raqamli transformatsiya qilishning me'yoriy-huquqiy bazasini takomillashtirish;

- raqamli aloqa texnologiyalari, katta ma'lumotlar, shakllantiruvchi tahlillar va ochiq ta'lim resurslarini takomillashtirish.

Ta'limning raqamli transformatsiyasining amalga oshirilishi ko'plab shartlarga bog'liq:

- ta'lim muassasasining raqamli transformatsiya darajasi;

- muammolarni hal qilish darajasi (ta'lim muassasalari darajasi, tuman (shahar), viloyat, respublika darajasi);

- ta'lim muassasalari ta'sir qila olmaydigan raqamli transformatsiyaning tashqi omillarining mavjud kombinatsiyasi.

Yuqoridagilardan kelib chiqib, ta'limning raqamli transformatsiyasi ilg'or raqamli texnologiyalarni faol qo'llash bilan kompetentsiyaga asoslangan yondashuv asosida qurilgan yangi ta'lim modeliga o'tish hisoblanadi degan xulosaga kelish mumkin [5].

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Anarbayerova F. U. Elektron ta'lim metodikasining ahamiyati //Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences. – 2021. – T. 1. – №. 4. – С. 1022-1027.

2. Bendik Bygstad, Yegil Øvrelid, Sten Ludvigsen, Morten Dæhlen. From dual digitalization to digital learning space: Exploring the digital transformation of higher education // Computers & Yeducation. – Volume 182. – 2022.

3. Анарбаева Ф. У. Таълим жараёнини рақамлаштиришнинг асосий хусусиятлари //Current Issues of Bio Economics and Digitalization in the Sustainable Development of Regions (Germany). – 2022. – С. 517-521.

4. Махмудов А.Х., Анарбаева Ф.У. Рақамли таълимда педагогик технологияларни қўллаш имкониятлари //Development issues of innovative economy in the agricultural sector. – 2021. – Т. 476.

5. Ларионов В.Г., Шереметьева Е.Н., Горшкова Л.А. Цифровая трансформация высшего образования: технологии и цифровые компетенции // Вестник АГТУ. Сер.: Экономика. 2021. № 2. С. 61-69.

KASB TANLASHDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNING PSIXOLOGIK ASPEKTLARI

Sa’dullayev Aziz Akmal o’g’li

Iqtisodiyot va pedagogika universiteti NTM o’qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada kasb tanlash jarayonida raqamli texnologiyalarning shaxs psixologiyasiga ta’siri, qobiliyatlarni aniqlash, motivatsiyani oshirish va individual yondashuvni shakllantirish imkoniyatlariga to’xtalib o’tiladi.

Kalit so’zlar: Kasb tanlash, psixologik tahlil, sun’iy intellekt, onlayn platformalar, diagnostika texnologiyalari, qobiliyatlarni aniqlash, motivatsiya usullari, shaxsiy yondashuv, ta’lim tizimi, kelajak kasblari, mehnat bozoriga moslashuv.

Kirish Bugungi raqamli transformatsiya davrida ta’lim jarayonlari va kasb tanlash mexanizmlari jiddiy o’zgarishlarni boshdan kechirmoqda. Raqamli texnologiyalar, xususan, sun’iy intellekt, onlayn diagnostika vositalari va big data tahlili, ta’lim oluvchilarning qobiliyatlarini aniqlashda, ularning psixologik xususiyatlarini hisobga olishda va mos kasb tanlashda muhim rol o’ynamoqda. Ushbu texnologiyalar individual yondashuvni ta’minlash bilan birga, ta’lim oluvchilarning motivatsiyasini oshirishga ham xizmat qiladi. Mazkur maqolada kasb tanlash jarayonida raqamli texnologiyalarning psixologik aspektlari, ulardan samarali foydalanish yo’llari va bu jarayonning afzalliklari haqida so’z yuritiladi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR TAHLILI

Kasb tanlash jarayonida raqamli texnologiyalarning psixologik aspektlarini o’rganish bo’yicha so’nggi yillarda bir qator tadqiqotlar amalga oshirilgan. Ushbu sohada asosiy e’tibor quyidagi yo’nalishlarga qaratilgan:

1. Raqamli diagnostika vositalarining samaradorligi

○ Onlayn testlar va platformalar orqali ta’lim oluvchilarning qobiliyatlarini aniqlash bo’yicha ishlar yuqori natijalarni ko’rsatmoqda. Xususan, Hollandning kasbiy tanlash modeli va MBTI kabi psixologik yondashuvlarning raqamli shaklda qo’llanilishi keng tarqalgan.

2. Motivatsiya va gamifikatsiya

○ AR/VR texnologiyalari va o’yin elementlarini qo’shish orqali o’quvchilarning kasb tanlash jarayoniga qiziqishini oshirish usullari keng o’rganilgan (Deterding et al., 2011). Gamifikatsiya jarayoni, ta’lim oluvchilarning ichki qiziqishini rag’batlantirishga xizmat qilgani tufayli, keng qo’llanmoqda.

3. Big Data va sun’iy intellekt yordamida tahlil

○ Ma’lumotlarni tahlil qilish orqali o’quvchilarning psixologik xususiyatlarini chuqurroq o’rganish imkoniyatlari tadqiqotchilar tomonidan ijobiy baholanmoqda. Xususan, O’quvchilarning kasbiy qiziqishlarini aniqlashda Google

Career Readiness dasturlari va boshqa xalqaro loyihalar natijalari yuqori samaradorlikni ko’rsatgan.

4. Raqamli texnologiyalarning psixologik ta’siri

o Raqamli muhitda shaxsning o’z-o’zini anglash jarayoni va unda psixologik o’zgarishlarning paydo bo’lishi bo’yicha ilmiy ishlar amalga oshirilgan (Turkle, 2015). Tadqiqotlarda o’quvchilarni shaxsiy ehtiyojlariga mos kasb tanlashlariga yo’naltirishda sun’iy intellekt tizimlarining ijobiy ta’siri qayd etilgan.

5. Xalqaro tajribalar va milliy amaliyotlar

o AQSH, Yaponiya va Yevropa davlatlaridagi kasb tanlash bo’yicha o’quv dasturlari raqamli texnologiyalar bilan boyitilgan. O’zbekistonda bu borada boshlang’ich qadamlar tashlangan bo’lib, milliy tajriba xalqaro yondashuvlar bilan boyitilmoqda.

TAHLIL VA NATIJALAR.

Raqamli texnologiyalarning kasb tanlash jarayoniga kiritilishi quyidagi natijalarni yuzaga keltirishi aniqlandi:

1. Kasbiy qobiliyatlarni aniqroq aniqlash

o Raqamli diagnostika vositalari yordamida shaxsning individual qobiliyatlari va qiziqish sohalarini aniq belgilash imkoniyati oshmoqda. Onlayn testlar va sun’iy intellekt asosidagi platformalar yordamida natijalarning aniqligi va tezkorligi ta’minlanadi.

2. Individual yondashuv va shaxsiy rivojlanish

o Big Data texnologiyalari va algoritmlar orqali o’quvchilarga shaxsiy qobiliyatlariga mos kasblarni tavsiya qilish imkoniyati yaratildi. Bu esa ularning kasbiy muvaffaqiyatga erishish ehtimolini oshiradi.

3. Psixologik qo’llab-quvvatlashning kuchayishi

o Raqamli muhitda psixologik yordam ko’rsatish tizimlari orqali shaxsning ichki motivatsiyasini oshirish va stressni kamaytirish mumkin. Bu, ayniqsa, kasb tanlash jarayonida qaror qabul qilishda muhim ahamiyat kasb etadi.

4. Motivatsiyani oshirishga xizmat qiluvchi raqamli vositalar

o AR/VR texnologiyalari va gamifikatsiya elementlari kasb tanlash jarayoniga jozibadorlik bag’ishladi. Bu usullar ta’lim oluvchilarni jarayonga faolroq jalb qilishda samarali bo’ldi.

5. Mehnat bozoriga moslashuv

o Raqamli texnologiyalar orqali o’quvchilarga kelajak kasblariga oid ma’lumotlarni tezkorlik bilan etkazish va ularga bozor talablariga mos ravishda yo’nalish berish jarayoni soddalashtirildi.

Xulosa Raqamli texnologiyalar kasb tanlash jarayonida yangi imkoniyatlar ochib bermoqda. Psixologik diagnostika vositalari, sun’iy intellekt va gamifikatsiya elementlari ta’lim oluvchilarning individual qobiliyatlarini aniqlash va ularga mos kasb tanlashda samarali vositalar sifatida namoyon bo’lmoqda. Tahlil natijalari shuni ko’rsatadiki, raqamli yondashuv nafaqat jarayonning aniqligini oshiradi, balki o’quvchilarning motivatsiyasini va mehnat bozoriga moslashuvini ham kuchaytiradi. Shu bilan birga, texnologiyalarning psixologik

ta’sirini chuqur o’rganish va ularni ta’lim oluvchilar manfaatlariga moslashtirish dolzarb vazifa sifatida qolmoqda. Raqamli vositalarni o’rinli va muvozanatli qo’llash orqali ta’lim tizimini va kasb tanlash jarayonini yanada samarali qilish imkoniyatlari mavjud.

Takliflar Kasb tanlashda yordam beradigan milliy onlayn test tizimlarini ishlab chiqish va ularni psixologik yondashuvlarga moslashtirish. Ta’lim oluvchilarning qobiliyatlari va qiziqishlarini tahlil qiluvchi AI tizimlarini ta’lim jarayoniga integratsiya qilish. O’quvchilarni kelajak kasblari bilan tanishtirish va ularga motivatsiya berish uchun virtual muhitlarni yaratish. Raqamli texnologiyalarni qo’llash va psixologik yondashuvlarni uyg’unlashtirish bo’yicha maxsus o’quv dasturlarini tashkil etish. Raqamli transformatsiya jarayonlarida ilg’or mamlakatlar tajribasini o’rganish va uni mahalliy sharoitlarga moslashtirish. Mehnat bozoridagi yangi kasblar haqida ma’lumot beruvchi raqamli platformalarni rivojlantirish va ularga keng ommani jalb qilish. O’quvchilarni raqamli texnologiyalardan oqilona foydalanishga o’rgatish orqali ularning kelajak kasblariga moslashuvini kuchaytirish. Kasb tanlash jarayonida o’quvchilar va ularning ota-onalari uchun psixologik maslahat markazlarini tashkil etish. Har bir o’quvchi uchun individual kasbiy yo’nalishlar tavsiya etadigan ma’lumotlar bazasini shakllantirish. Texnologiyalarning ta’lim oluvchilarga psixologik va ijtimoiy ta’sirini o’rganish va bu bo’yicha muntazam hisobotlarni tayyorlash tizimini joriy etish kabi tavsiyalarni berishimiz mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO’YXATI:

1. E.A. Klimov. Kasb turlari tuzilmasi va ularni psixologik tahlili. - M., 2015. – S. 152.
2. Mominov, M. (2023). Kasb tanlashda inson xarakteri va psixologik omillar. *Pedagogik va Psixologik Tadqiqotlar*, 1(12), 16-19.

TURIZM INDUSTRIYASIDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNING O’RNI

Xo’jamberdiyeva Dilnozaxon Rustam qizi-TDShU talabasi

Annotatsiya: *Ushbu maqola turizm sanoatida raqamli texnologiyalar rivoji va ularning keng ko‘lamdagi o‘rinishini ochib beradi. Bundan tashqari maqolada mamlakatimiz turizmining dunyo miqyosidagi o‘rnini ta’kidlashga alohida urg‘u berilgan.*

Kalit so‘zlar: *resurs, ichki turizm, turpaket, biznes modellari, elektron tijorat, infratuzilma.*

Raqamli iqtisodiyot raqamli texnologiyalarga asoslangan elektron tijorat asosida rivojlanadi. Bu esa bugungi globallashuv jarayonlarining yanada jadallashuvi va unda mamlakatlar ishtirokining faollashuvi asosida resurslardan foydalanish samaradorligi, tannarxni pasaytirish va yuqori qo‘shilgan qiymat, yangi ish o‘rinlarini yaratish, iqtisodiy rivojlanish va jahon iqtisodiyotida raqobatning kuchayishiga sabab bo‘ladi. Uning ustuvor manbasi bo‘lgan axborot va uni samarali boshqarish turizm sanoati uchun ham juda muhim omil hisoblanadi. Turizm industriyasi raqamli texnologiyalarni faol joriy etish va ulardan foydalanishga yo‘naltirilgan. Ko‘pgina turizm korxonalari o‘zlarining biznes-jarayonlarini raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish tizimiga muvofiq ravishda qayta qurishmoqda, bular sayohatlarni onlayn bron qilish tizimi, elektron savdo-sotiq, elektron xizmatlar jamlanmasi va h.k. .

Bugungi kunda sayyohlik sanoati raqamli iqtisodiyotda rivojlanishda davom etmoqda, bu esa bozor iqtisodiyotining eng og‘ir sharoitida ushbu sohani har qanday o‘zgarishlarga nisbatan ancha moslashuvchan bo‘lishiga imkon beradi, bu esa raqamli texnologiyalar rivojlanayotgan dunyoda raqobatbardoshlik darajasini sezilarli darajada oshiradi. Yuzaga kelgan COVID–2019 koronavirus pandemiyasi ta’siri ostida jahon turizm industriyasida o‘tgan 2020-yilda 4,5 trln. AQSh dollarilik daromad yo‘qotildi, 62 mln. kishilik kadrlar ish o‘rnini yo‘qotdi , buning natijasida o‘n minglab kompaniyalar butunlay inqirozga uchrab, yopilib ketdi. 2021-yilda ham jahonda koronavirusning yangidan-yangi (britancha, afrikacha, hindcha va boshqa) shtamplarining paydo bo‘lishi turizm sanoatining yanada qulashiga ta’sir ko‘rsatdi. Shuning uchun dunyo mamlakatlari yangi raqamli texnologiyalar, raqamli platformalar va biznes modellarini yaratish orqali turizm industriyasi va iqtisodiyot rivojini saqlab qolish borasida jiddiy bosh qotira boshladilar. Mazkur muammolarni hal etishda esa salmoqli miqdordagi investitsiyalarga bo‘lgan talab yuzaga keladi. Bu esa raqamli texnologiyalarni joriy etish bilan birga turizm xizmatlari sohasida yangi yo‘nalishlar va imkoniyatlarni ham oshirishga bo‘lgan talabni kuchaytirmoqda. Turizm industriyasi tushunchasi iqtisodiy adabiyotlarda olimlar va turli manbalarda tadqiqotchilar tomonidan turlicha talqin etilgan. Biroq, bugungi kunga kelib uning rivojlanish holati turizm industriyasining murakkab va yirik soha ekanligini ko‘rsatmoqda. Shu nuqtayi

nazardan Morozov M. A. boshchiligidagi tadqiqotchilar guruhining ushbu atamaga bergan ta’rifi turizm industriyasi mazmunini imkon qadar to’la qamrab olishga yordam berdi. “Turizm industriyasi – iqtisodiyotning yirik mustaqil majmuasi bo’lib, uning tarmoqlari va korxonalari guruhidan iborat bo’lib, ularning funksiyalari bo’sh vaqtlarda ko’ngil ochish va dam olishning har xil turlariga bo’lgan tobora murakkablashgan va turli-tuman talabni qondirishga asoslanadi”. Yana bir olim Kutepova G. N. bergan ta’rifga ko’ra, “Turizm industriyasi – bu murakkab dinamik tizim bo’lib, unda turoperatorlar va turagentlardan tashqari iste’molchiga xizmat ko’rsatuvchi va shu bilan turizmni maxsus iqtisodiy hodisa sifatida imkon yaratadigan ko’plab korxonalar mavjud”. Industriya markazida sayohat qiluvchilarni professional turizm ta’limini yuqori baholaydi.

Ushbu industriya markazida u professional turizm ta’limini ko’rgan holda, kadrlarni tayyorlash, qayta tayyorlasha, malakasini oshirish turizm sohasida yangi yo’nalishlarni kashf etish va rivojlantirishda bosh vazifa sifatida baholaydi. Turizm industriyasi sohasida tadqiqotlar olib borgan Maklashina L. R. uning yuqori daromadli va tez rivojlanib borayotgan sohalaridan ekanligini ta’kidlaydi. “Zamonaviy turizm industriyasi jahon iqtisodiyotining eng yirik, eng daromadli va tez rivojlanayotgan sohalaridan biridir. Turizm xizmat ko’rsatish sohasi sifatida mamlakat ichkarisida milliy daromadni qayta taqsimlashning muhim vositasi bo’lib, iqtisodiyotning ko’plab sohalarini rivojlantirishga multiplikatsion ta’sir ko’rsatadi”. Raqamli iqtisodiyot sharoitidagi jadal rivojlanish mamlakatlar o’rtasidagi raqobatni yanada kuchaytirmoqda va bunga turizm industriyasi rivoji va undagi innovatsiyalarning ham faol tatbiqi o’z ta’sirini ko’rsatmoqda. Bu esa sohada raqamli texnologiyalarni jadal qo’llash bilan bog’liq elektron tijorat shakliga ham keng yo’l ochib berilish imkoniyatlarini ham tadqiq etishni taqozo etadi. Shunga ko’ra, rus olimlari N. Morozova va M. Morozovlar zamonaviy turizm industriyasi yangi kompyuter texnologiyalarini joriy etilishi bilan ulkan o’zgarishlarga ega bo’lganligini, har qanday tashkilotni turistik biznes bozorida zamonaviy axborotlar texnologiyasidan foydalanilmasdan muvaffaqiyatli faoliyat ko’rsatishi amaliyotda mumkin emasligini ta’kidlaydilar. so’nggi yillarda O’zbekistonning mavjud tabiiy, geografik, tarixiy, madaniy, ma’naviy, etnografik, milliy boyliklari, meros va shart-sharoitlarini hisobga olgan holda mamlakatda turizm industriyasini rivojlantirish va unda raqamli texnologiyalar samaradorligini oshirishga alohida e’tibor qaratib kelinmoqda. Xususan, 2019-yil 18-iyulda O’zbekiston Respublikasining “Turizm to’g’risida”gi O’RQ–549-sonli Qonuni qabul qilindi, bunga qo’shimcha tarzda, turizm sohasiga oid bevosita va bilvosita aloqador bo’lgan 60 dan ortiq huquqiy-me’yoriy hujjatlar qabul qilinib, amal qilinmoqda.

Shu munosabat bilan mamlakatimizda raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish O’zbekiston uchun kelgusi yillarda eng dolzarb va ustuvor yo’nalishlaridan biri bo’lib qolmoqda. Yurtboshimiz Shavkat Mirziyoyev parlamentga yo’llangan Murojaatnomalarida ta’kidlaganidek, “Taraqqiyotga erishish uchun raqamli bilimlar va zamonaviy axborot texnologiyalarini egallashimiz zarur va shart. Bu

bizga yuksalishning eng qisqa yoʻlidan borish imkoniyatini beradi. Darhaqiqat, bugun dunyoda barcha sohalarga axborot texnologiyalari chuqur kirib bormoqda. Albatta, raqamli iqtisodiyotni shakllantirish kerakli infratuzilma, koʻp mablagʻ va mehnat resurslarini talab etishini juda yaxshi bilamiz. Shu bois, raqamli iqtisodiyotga faol oʻtish – kelgusi 5 yildagi eng ustuvor vazifalarimizdan biri boʻladi. Raqamli texnologiyalar nafaqat mahsulot va xizmatlar sifatini oshiradi, ortiqcha xarajatlarni kamaytiradi. Shu bilan birga, meni juda qattiq tashvishga soladigan va bezovta qiladigan eng ogʻir illat – korrupsiya balosini yoʻqotishda ham ular samarali vositadir. Buni barchamiz teran anglab olishimiz darkor”¹². Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 9-yanvarda qabul qilingan “Oʻzbekiston Respublikasining 2020–2022-yillarga moʻljallangan investitsiya dasturini amalga oshirish chora-tadbirlari toʻgʻrisida” PQ–4563- sonli Qarorida respublikamizda bir qator yirik investitsiya loyihalarni amalga oshirishi belgilangan. Jumladan, 2020–2022-yil mobaynida axborot texnologiyalari va telekommunikatsiyalari sohasidagi loyihalarga 676,8 million dollarga teng investitsiyalarini jalb qilinishi rejalashtirilgan.

Yaʼni:

■ 2020-yilda umumiy qiymati 178,7 mln. AQSh dollari, shundan toʻgʻridan-toʻgʻri xorijiy investitsiyalar – 139,2 mln. AQSh dollari, davlat kafolati ostidagi kreditlar – 37,5 mln. AQSh dollari. “Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 9-yanvardagi PQ–4563-son Qarori bilan tasdiqlangan 2020-yilgi Investitsiya dasturiga muvofiq axborot texnologiyalari va kommunikatsiyalarini rivojlantirish sohasi boʻyicha 2020-yil davomida tasdiqlangan barcha investitsiya loyihalari amalga oshirilib, belgilangan reja ortigʻi bilan bajarilishiga erishildi”¹³;

■ 2021-yilda umumiy qiymati 241,7 mln. AQSh dollari, shundan toʻgʻridan-toʻgʻri xorijiy investitsiyalar – 171,9 mln. AQSh dollari, davlat kafolati ostidagi kreditlar – 67,7 mln. AQSh dollari;

■ 2022-yilda esa loyhalarning umumiy qiymati 256,4 mln. AQSh dollariga teng moʻljallangan boʻlsa, shulardan 180,1 mln. AQSh dollarini toʻgʻridan-toʻgʻri xorijiy investitsiyalar, davlat kafolati ostidagi kreditlar esa 73,1 mln. AQSh dollarini jalb qilinishi koʻzda tutilgan. Taʼkidlash kerakki, Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 28-apreldagi “Raqamli iqtisodiyot va elektron hukumatni keng joriy etish chora-tadbirlari toʻgʻrisida” PQ–4699-sonli Qaroriga muvofiq 2020–2022-yillarda axborot texnologiyalari va kommunikatsiyalarini rivojlantirish boʻyicha umumiy qiymati 17,6 trln. soʻm boʻlgan 35 ta ustuvor loyihalar amalga oshirilishi belgilangan. Mazkur loyihalarning 44,8 foiz toʻgʻridan-toʻgʻri xorijiy investitsiyalar va kafolatlanmagan kreditlar hisobidan, 33 foiz davlat kafolati ostidagi kreditlar hisobidan amalga oshirilishi rejalashtirilgan. Erishilgan mazkur amaliy natijalar turizm industriyasini raqamli texnologiyalar asosida yanada faol rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etmoqda. Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 13-avgustdagi “Oʻzbekiston Respublikasida turizm sohasini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari toʻgʻrisida”gi PF–5781-sonli Farmoni turizm infratuzilmasidagi mavjud

muammolarni hal etish, taqdim etilayotgan xizmatlar sifatini oshirish va jahon bozorlarida milliy turizm mahsulotlarini faol targ‘ib qilish, turizm tarmog‘ining kadrlar salohiyatini kuchaytirish orqali turizm sohasida amalga oshirilayotgan islohotlar samaradorligini oshirish hamda respublikaga kirib kelayotgan xorijiy fuqarolar sonini keskin ko‘paytirish maqsadida qabul qilinib, uning asosida 2019–2025-yillarda O‘zbekiston Respublikasida turizm sohasini rivojlantirish Konsepsiyasi va uning asosiy yo‘nalishlari tasdiqlandi.

Xulosa qilib aytganda, hozirgi globallashuv zamonida turizmning ahamiyati va uni raqamlashtirishga oid ishlar katta sur‘atda amalga oshmoqda. O‘zbekiston o‘z ichki va tashqi turizmini oshirish uchun onlayn xizmatlarni keng ko‘lamda yo‘lga qo‘yilmoqda. Endilikda masofadan turib 3D talqinida butun boshli sayohatlarni sotib olish va ulardan mintaqa vaqtining istalgan paytida foydalanish imkoniyatini yo‘lga qo‘yish bo‘yicha bir qator chora-tadbirlar amalga oshirilyapti.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Abduraimov D. M. Turizm infratuzilmasi tarkibiy qism elementlari va funksiyalari. // “Iqtisod va moliya” jurnali, 2021. – №2 (138). 16–24 betlar.
2. Axborot texnologiyalari sohasiga investitsiyalar.//<https://mitc.uz>
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlisga murojaatnomasi. 24.01.2020-y. // [https:// nrm.uz](https://nrm.uz).
4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlisga murojaatnomasi. 28.12.2018-y. // <http://uza.uz/oz/politics/zbekiston-respublikasi-prezidenti-shavkat-mirziyeevning-oliasy-28-12-2018>.
5. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 13-avgustdagi “O‘zbekiston Respublikasida turizm sohasini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PF–5781-sonli Farmoni. // www.lex.uz/uz/pages/inves_tory

PISA И ЦИФРОВИЗАТСИЯ ОБРАЗОВАНИЯ

Яхшиева Зухра Зиятовна - доктор химических наук, профессор
Сиддикова Шахноза Ахмедовна – старший преподаватель (PhD)
Джизакского государственного педагогического университета

***Аннотация.** В статье рассматриваются современные тренды цифровизации образования в контексте международного исследования PISA (Программа международной оценки учащихся). Особое внимание уделяется вопросам профессиональной ориентации школьников в условиях быстрого развития цифровых технологий и глобальных изменений на рынке труда. Анализируются перспективы использования цифровых инструментов и образовательных платформ для повышения эффективности профессионального самоопределения учащихся. В заключение представлены рекомендации по интеграции цифровых решений в образовательный процесс для подготовки учащихся к вызовам ХХІ века.*

***Ключевые слова:** PISA, цифровизация образования, профессиональная ориентация, образовательные технологии, цифровые инструменты, рынок труда.*

Современные реалии диктуют необходимость адаптации образовательных систем к вызовам цифровой эпохи. Программа PISA, проводимая Организацией экономического сотрудничества и развития (ОЭСР), отражает текущие тренды и результаты образовательной политики различных стран. Узбекистан с 2022 года участвует в международной программе по оценке образовательных достижений учащихся (Программе фор Интернационал Студент Ассессмент, PISA). Страна поставила перед собой цель участия в международных исследованиях. Это не просто некоторый контроль состояния образования, а направление, которое даст информацию о том, в каком состоянии находится система образования, поможет совершенствовать систему образования и сделать ее более конкурентоспособной

PISA — международная оценочная программа, направленная на оценку уровня знаний учащихся по чтению (чтению), математике и естественным наукам, и предназначена для определения знаний и навыков, приобретенных учащимися в период обучения в школе. Одним из ключевых аспектов становится развитие навыков, необходимых для успешной профессиональной ориентации учащихся в условиях цифровой экономики.

PISA не только оценивает академические знания, но и подчеркивает значимость навыков, связанных с критическим мышлением, цифровой грамотностью и умением применять знания в реальных жизненных ситуациях. Вопросы профессиональной ориентации учащихся через призму цифровых технологий становятся все более актуальными, поскольку многие профессии трансформируются или исчезают под влиянием цифровизации.

Цифровизация образования открывает новые возможности для профессиональной ориентации. Среди ключевых трендов можно выделить:

- Использование платформ искусственного интеллекта (ИИ): персонализированные рекомендации по карьерным траекториям на основе анализа интересов и успеваемости учащихся.
- Интерактивные образовательные ресурсы: виртуальные экскурсии, симуляции профессий и онлайн-модули, помогающие учащимся понять специфику различных карьер.
- Сотрудничество с работодателями через цифровые платформы: создание сетей взаимодействия между школами и представителями бизнеса для подготовки кадров с учетом потребностей рынка труда.

Цифровизация создает не только возможности, но и вызовы:

- Неравенство в доступе к технологиям: различия в уровне цифровой инфраструктуры между регионами и странами.
- Потребность в подготовке педагогов: учителя должны быть готовы использовать цифровые инструменты для профессиональной ориентации.
- Этические вопросы: конфиденциальность данных учащихся при использовании систем ИИ.

Несмотря на эти вызовы, интеграция цифровых технологий в образование способствует формированию гибких, конкурентоспособных и мотивированных специалистов будущего. Цифровизация образования и внедрение подходов, рекомендованных PISA, становятся важным инструментом для развития профессиональной ориентации школьников. Современные цифровые инструменты помогают адаптировать образовательные системы к требованиям времени, готовя учащихся к динамичным изменениям на рынке труда.

ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА:

1. Yakhshieva Z.Z.Siddikova Sh.A. Formation of teachers' competence in accordance with international programs.//Mental Enlightenment ScientificMethodological Journal Volume 2020 Issue 2 Article 1 12-30-2020 Follow this and additional works at:<https://uzjournals.edu.uz/tziuj>.
2. Siddikova Sh.A. Formation Of Future Specialists In Teaching Natural Sciences//Publication Year: 2020 Solid State Technology Volume: Home /Archives/Vol 63N°6/2020/Arteles Indexedby Scopus
3. Yakhshieva Z.Z.Siddikova Sh.A Functional Literacy In Living Challenges (Pisa Study)//International Scientific and Current Research conferences^ Pedagogy and Modern Education: tradition, experience and innovation" conference date 05-02-2021 DOI <https://doi.org/10.37547/isrc-intconf02> Indianapolis, Indiana USA6.
4. Siddikova Sh.A. Approche creative basee sur les tests PISA. //8International Journal of Aquatic Science ISSN: 2008-8019 Vol 12, Issue 02, 2021
5. OECD (2018). *PISA 2018 Results (Volume I-III): What Students Know and Can Do*. OECD Publishing.

PISA И ЦИФРОВИЗАТСИЯ: КОМПАС БУДУЩЕЙ КАРЬЕРЫ ДЛЯ НОВОГО ПОКОЛЕНИЯ

Сиддикова Шахноза Ахмедовна – старший преподаватель (PhD)

Яхшиева Зухра Зиятовна - доктор химических наук, профессор

Джизакского государственного педагогического университета

***Аннотация.** Мир стремительно меняется, и с ним меняется подход к обучению и выбору профессионального пути. Международная программа PISA стала не просто инструментом оценки знаний учащихся, но и мощным рычагом для формирования навыков будущего. В статье рассматриваются инновационные возможности, которые цифровизация открывает для профессиональной ориентации. PISA становится своеобразным "компасом", указывающим школьникам путь в мир карьеры, где важны гибкость, критическое мышление и цифровые компетенции.*

***Ключевые слова:** PISA, цифровизация, профессиональная ориентация, навыки будущего, карьерное планирование, инновации в образовании.*

Век цифровых технологий диктует свои правила: знания устаревают быстрее, профессии трансформируются, а навыки, которые вчера считались дополнительными, сегодня становятся базовыми. Как подготовить школьников к такому будущему? Здесь на помощь приходят программы вроде PISA, которые не просто оценивают уровень знаний, но и помогают понять, насколько учащиеся готовы адаптироваться к вызовам завтрашнего дня.

PISA — это не просто цифры и графики, а целый набор данных, которые могут стать основой для построения системы карьерного сопровождения. В сочетании с цифровыми технологиями эта программа превращается в инструмент, способный помочь каждому ученику найти свой уникальный путь.

Чем же так ценна PISA? Она оценивает не только знания, но и способность применять их в жизни. Это важный сигнал для системы образования: пора отходить от зубрежки и переключаться на развитие навыков, которые пригодятся не только на экзаменах, но и в реальной жизни. Особенности PISA, которые делают ее важным инструментом для профессиональной ориентации:

- **Оценка функциональной грамотности:** PISA проверяет, насколько учащиеся готовы решать сложные задачи, сталкиваясь с ними в реальной жизни.
- **Глобальный контекст:** возможность сравнения результатов разных стран открывает доступ к лучшим образовательным практикам.
- **Акцент на прикладных навыках:** от финансовой грамотности до экологического мышления, что важно для профессий будущего.

Цифровизация меняет не только содержание образования, но и сам процесс профессиональной ориентации. Сегодня это не скучные тесты, а увлекательное путешествие с помощью технологий, которые помогают школьникам лучше понять себя и выбрать подходящий путь.

Примеры цифровых решений, меняющих профессиональное самоопределение:

1. **Онлайн-платформы для выбора профессии:** такие системы анализируют результаты тестов и предлагают персонализированные рекомендации.
2. **Виртуальная реальность:** симуляторы помогают попробовать себя в роли врача, инженера или дизайнера, не выходя из класса.
3. **Карьерные марафоны и вебинары:** школьники могут общаться с профессионалами со всего мира, узнавая о реальных карьерных возможностях.

Данные PISA показывают, что для успеха в будущем учащимся нужно развивать не только академические знания, но и так называемые софт скиллс:

- **Критическое мышление:** умение анализировать и принимать решения.
- **Коммуникативность:** способность работать в команде и находить общий язык с людьми разных культур.
- **Цифровая грамотность:** не просто умение пользоваться гаджетами, а глубокое понимание технологий.

Эти навыки становятся универсальными "ключами", которые открывают двери в мир профессий.

Проблемы и вызовы

Конечно, на пути к созданию идеальной системы профориентации не обходится без трудностей:

- **Неравенство в доступе к технологиям:** цифровой разрыв между регионами может ограничивать возможности учащихся.
- **Скорость изменений:** профессии меняются так быстро, что образовательная система часто не успевает за ними.
- **Подготовка учителей:** педагоги должны стать наставниками, которые помогут школьникам освоить инструменты будущего.

PISA в сочетании с цифровыми технологиями становится настоящим компасом для учащихся, указывая путь в профессиональный мир, который еще формируется. Сегодня задача образования — не просто дать знания, а научить школьников ориентироваться в этом сложном, быстро меняющемся мире.

Цифровизация и данные PISA помогают школьникам не только мечтать о будущем, но и строить его. Ведь каждый из них уже держит в руках свой "компас", чтобы однажды уверенно сказать: "Я нашел свой путь".

ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА:

1. Siddikova Sh.A. Formation Of Future Specialists In Teaching Natural Sciences//Publication Year: 2020 Solid State Technology Volume: Home /Archives/Vol 63N°6/2020/Artcles Indexedby.
2. Yakhshieva Z.Z.Siddikova Sh.A Functional Literacy In Living Challenges (Pisa Study)//International Scientific and Current Research conferences^ Pedagogy and Modern Education: tradition, experience and innovation" conference date 05-02-2021 DOI <https://doi.org/10.37547/iscrc-intconf02> Indianapolis, Indiana USA6.
3. Siddikova Sh.A. Approche creative basee sur les tests PISA. //8International Journal of Aquatic Science ISSN: 2008-8019 Vol 12, Issue 02, 2021
4. OECD (2021). *PISA: A Guide to Navigating the Future of Education*. OECD Publishing.
5. Иванов, А.В. (2020). Цифровая трансформация в системе профорientации школьников. *Новые горизонты образования*, 15(3), 56-64.

**BOSHLANG’ICH SINIF O’QITUVCHISINING MATEMATIKADAN
USLUBIY TAYYORGARLIGINI OSHIRISHDA MATEMATIK
O’YINLARNING AHAMIYATI**

Davlatova Munisa Aminovna,

Chirchiq davlat pedagogika universiteti o’qituvchisi,

Abdumurodova Nasiba Oybek qizi,

Chirchiq davlat pedagogika universiteti talabasi,

Qahhorjonova Qurbonoy Farruh qizi,

Chirchiq davlat pedagogika universiteti talabasi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada boshlang’ich sinf matematika darsliklarida didaktik o’yinlarning ahamiyati, bundan tashqari didaktik o’yinlarning ma’nosi, bolalardan ijro etuvchi faoliyatni talab qiladigan o’yinlar, vazifalariga ko’ra didaktik o’yinlar turlari va ularni tashkillashtirish haqida fikr yuritilgan.*

Kalit so’zlar: *matematika, didaktik o’yin, masala, qobiliyat, tanqidiy, fikrlash, o’yin texnologiyasi, jamoaviy, guruhli, individual.*

Mamlakatimizda yuz berayotgan ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlar, o’rta maxsus, kasb-hunar ta’limi va xalq ta’limi tizimida bo’layotgan o’zgarishlar, “Ta’lim to’g’risida”gi Qonun hamda “Kadrlar tayyorlash milliy dasturi”da ko’rsatib o’tilganidek, har bir boshlang’ich sinf o’qituvchisi oldiga muhim vazifa qo’yishi kerak.

O’quvchilarning 6-10 yoshli davri eng muhim fikrlash tuzilmalarining shakllanishida mas’uliyatli palla ekanligini psixologlar isbot qilishgan. Aynan TIMSS xalqaro baholash dasturi ham 4 - sinf o’quvchilarining matematikadan savodxonlik darajasini baholashga qaratilgani bejizga emas. Prezident maktablariga ham boshlang’ich sinf bitiruvchilarining mantiqiy fikrlash qobiliyatlarini sinovdan o’tkazish orqali olinayotgani ham fikrimiz dalilidir. Mana shu paytda shakllantirilmagan qobiliyatini keyinchalik tiklash juda qiyin. Shu sababli boshlang’ich ta’lim metodikasining, xususan, matematikadan boshlang’ich ta’lim metodikasining asosiy vazifalaridan biri - o’qitishning samaradorligini oshirishni ta’minlashda o’qitishning o’quvchilar aqliy rivojlanishlariga ta’sirini jadallashtirishdan iborat.

Kichik yoshdagi maktab o’quvchilari uchun o’yinlar muhim va ma’lum darajada ahamiyatga ega. O’yindan o’qitish vositasi sifatida foydalanish katta samara beradi. Mavjud didaktik o’yinlar, mantiq ilmi va matematika nuqtayi nazaridan mazmunan etarli emasligi sababli ulardan kam foydalaniladi, shu bilan birga o’rganilgan materialni faqat mustahkamlash vositasi sifatida qo’llaniladi. O’quvchilarni 6—7 yoshdan o’qitishda o’ziga xos muammolar yuzaga keladi. Sanoqni o’rganish, qo’shish va ko’paytirishni birinchi bosqichda o’rgatish, boshlang’ich ta’limning asosiy vazifasi bo’lib kelgan. Ushbu ikki asosiy yo’l orqali: pedagogik yo’l, ya’ni o’quvchilar fikrlashini qo’llaniladigan matematik mulohazalarga tayyorlash va matematika yo’li, ya’ni o’quvchilarni eng muhim

matematik tushunchalarni, eng avvalo, natural son va geometrik shakl tushunchalarini o’rganishga tayyorlash. O’quvchilarni matematikani o’rganishga tayyorlashda ishini nimadan boshlash yangicha echim topishni taqozo etadi.

Matematikani “jiddiy” o’rganish uchun o’quvchilarni partaga o’tqazishdan oldin, balki ular bilan “matematik o’yin” o’tkazish lozimdir. Maktab tayyorgarligida didaktik o’yinlardan foydalaniladi, biroq bu o’yinlar, birinchidan mantiqiy va matematik mazmun bilan boyitilgan bo’lishi, ikkinchidan ular mashg’ulotning o’zida emas, balki undan oldin yoki keyin o’tkazilishi lozim.

Didaktik o’yinlarning ma’nosi: kichik maktab o’quvchilarining kognitiv qiziqishi sezilarli darajada oshadi; dars yanada jonli va hissiy jihatdan boy bo’ladi; o’rganish uchun ijobiy motivatsiya shakllanadi; ixtiyoriy e’tibor rivojlanadi, ishlash qobiliyati oshadi; jamoada ishlash qobiliyatini rivojlantiradi.

O’yin texnologiyasining o’quv jarayonidagi o’rni va roli o’yin va o’quv elementlarining kombinatsiyasi ko’p jihatdan o’qituvchining pedagogik o’yinlarning funktsiyalari va tasnifini tushunishiga bog’liq.

Kognitiv faoliyatning tabiatiga ko’ra didaktik o’yinlarni quyidagi guruhlarga bo’lish mumkin:

- ***bolalardan ijro etuvchi faoliyatni talab qiladigan o’yinlar.*** Ushbu o’yinlar yordamida bolalar modelga muvofiq harakatlarni bajaradilar (raqamli ifoda o’ylab toping, belgilar qo’ying, shunga o’xshash rasmni chizing)

- takroriy harakatni talab qiladigan o’yinlar. Ular hisoblash ko’nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan ("Matematik baliq ovlash", "Labirint", "Qanday qilib tepaga chiqish kerak", "Qutini to’ldiring", "Kemaning yo’nalishini aniqlang")

- qidiruv va ijodkorlik elementlarini o’z ichiga olgan o’yinlar ("Diraviy misollar to’plash", "Matematik o’rdak")

Amaldagi materialning tabiatiga ko’ra didaktik o’yinlar shartli ravishda obyektlar yordamidagi o’yinlarga, stolda chop etilgan o’yinlarga va so’zli o’yinlarga bo’linadi.

Vazifalariga ko’ra didaktik o’yinlar quyidagilarga bo’linadi:
tarbiyaviy, nazorat qilivchi, umumlashtiruvchi.

Agar o’quvchilar unda qatnashsa, yangi bilim, ko’nikmalarga ega bo’lsa yoki ularni o’yinga tayyorgarlik jarayonida egallashga majbur bo’lsa, *o’yin tarbiyaviy* bo’ladi. Bundan tashqari, kognitiv faoliyat motivi nafaqat o’yinda, balki matematik materialning mazmunida qanchalik aniq ifodalangan bo’lsa, bilimlarni o’zlashtirish natijasi shunchalik yaxshi bo’ladi.

Nazorat o’yinida didaktik maqsad bo’ladi, uning maqsadi ilgari olingan bilimlarni takrorlash, mustahkamlash va sinab ko’rishdir. Unda ishtirok etish uchun har bir talaba ma’lum bir matematik bilimga ega bo’lishi kerak.

Umumlashtirish o’yinlari bilimlarni birlashtirishni talab qiladi. Ular fanlararo aloqalarni o’rnatishga hissa qo’shadi va turli xil o’quv vaziyatlarida harakat qilish ko’nikmalarini egallashga qaratilgan.

Ishtirokchilar soniga qarab didaktik o‘yinlar: jamoaviy, guruhli va individual bo‘lishi mumkin. Didaktik o‘yinlar darsning muayyan bosqichlarida, o‘yin momentlari sifatida ishlatilishi mumkin.

Masalan 3-sinf o‘quvchilari bilan ishlayapsiz. 3-sinf matematika kursining asosiy mavzusi jadvalni ko‘paytirish va bo‘lishdan iborat. Texnika bolalardan nafaqat jadvalni bilishlarini, balki uni tuzish tamoyillarini ham tushunishlarini talab qiladi, bu esa har qanday ishni topishga imkon beradi. Hisoblash ko‘nikmalari, ma’lumki, bir xil amallarning takroriy takrorlanishi natijasida erishiladi. Jadvaldagi ko‘paytirish va bo‘lish holatlarini mashq qilishda bir xillikga yo‘l qo‘ymaslik uchun siz mashqlarni o‘yinlar orqali, qiziqarli tarzda o‘tkazing.

Didaktik o‘yinning ahamiyatini bolalarning reaksiyasiga qarab emas, balki har bir o‘quvchi uchun o‘quv muammosini hal qilishda qanchalik samarali yordam berishi bilan aniqlash lozim.

Dars uchun didaktik o‘yinni tanlashda quyidagi savollarni o‘ylab ko‘ring: O‘yinning maqsadi. O‘yin davomida qanday ko‘nikmalar rivojlanadi? O‘yin davomida qanday tarbiyaviy maqsadlar qo‘yiladi? Bu mening sinfimdagi o‘quvchilar uchun mumkinmi? O‘yinda barcha bolalar teng ishtirok etadimi? O‘yinni natijalarini sarhisob qiling.

Darsda didaktik o‘yin o‘tkazish uchun, agar kerak bo‘lsa, har bir guruhga kuchli va zaif o‘rganish qobiliyatiga ega bo‘lgan o‘quvchilarni kiritish uchun oldindan guruhlar tuzing. Har bir guruhga mas’ul shaxsni tayinlang. Qoidaga ko‘ra, bu yaxshi o‘quv qobiliyatiga ega yoki guruh ishini tashkil eta oladigan eng uyushgan o‘quvchi bo‘lsin.

Darslarda og‘zaki mashqlarga muhim o‘rin ajrating. Bunga barcha o‘quvchilarni jalb qilish uchun ishora kartalaridan foydalaning. Ular o‘quvchilarni tartib-intizomga solishga yordam beradi va shu bilan birga materialni o‘zlashtirganligi haqida ma’lumot oladi. Ularning yordami bilan siz o‘yin shaklida ko‘plab og‘zaki mashqlarni bajarishingiz mumkin. Masalan. *"Ha. Yo'q" o'yini*. Doskada misollar keltiriladi: 4×6 , 8×3 , 4×5 , 7×3 , 9×4 , 5×6 . Raqamli kartalar ko‘rsatasiz. $4 \times 6 = 24$ misolini ayting. Agar raqam javob bo‘lsa, o‘quvchilar bir ovozdan *"Ha"* deyishadi. Agar raqam javob bo‘lmasa, *"Yo'q"* deyishadi.

"Tirik matematika" Barcha o‘quvchilar 0 dan 9 gacha raqamlari yozilgan kartaga ega. Men misolni o‘qidim (3×2). 6-raqamli kartaga ega bo‘lgan o‘quvchi o‘rnidan turadi yoki qo‘lini ko‘taradi, chunki javoblar bir xonali sonlarni beradi. Bu o‘yin jismoniy faollikni talab qiladi, shuning uchun uni darsning o‘rtasida jismoniy mashqlar o‘rniga bajarish mumkin.

"O‘zingizni sinab ko‘ring" Kartochkalar tayyorlaysiz, ularda ba’zi raqamlarni ko‘paytirish natijalari yoziladi, masalan, 18. Men kartani ko‘rsataman va o‘quvchilar bu javob bilan ko‘paytirishga misol yozadilar (2×9 , 3×6).

"Kim tezroq, kim aniqroq?" Har bir qator stoliga 0 dan 9 gacha raqamlar to‘plamini taqsimlaymiz, shunda qatordagi bitta talaba 0 raqamini, boshqasi 1 va hokazolarni oladi. Misollarni o‘qiysiz (4×4 ; 9×2 yoki $40:4$ va hokazo) va bolalar tezda qaysi raqamlar ishtirok etishini aniqlashlari kerak va 1 va 6 raqamlariga ega

bo‘lganlar doskaga chiqib, 16 raqamini tashkil qiladi. Har bir misolda javob tezroq va to‘g‘ri berilgan qatorga ball beriladi. Eng ko‘p ball to‘plagan qator g‘alaba qozonadi.

Xulosa qilib aytadigan bo‘lsak mantiqiy fikrlash va mantiqiy fikrlashning hayotiy misollarini o‘z ichiga olgan o‘yinlar va jumboqlardan foydalanib, o‘qituvchilar mavzuni boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun yanada qiziqarli va qulayroq qilishlari mumkin, bu esa matematikada tushunish, jalb qilish va ishlashni yaxshilashga olib keladi.

ADABIYOTLAR:

1. Bikbaeva N.U, R.I.Sidelnikova,G.A.Adambekova. Boshlang‘ich sinflarda matematika o‘qitish metodikasi. (O‘rta maktab boshlang‘ich sinf o‘qituvchilari uchun metodik qo‘llanma.) Toshkent. —O‘qituvchi|| 2006 yil.
2. Ummatkulova Sayyora Shavkatovna. Matematika darslarida boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining mantiqiy fikrlashlarini shakllantirish. Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences VOLUME 2 | ISSUE 3 ISSN 2181-1784 Scientific Journal Impact Factor SJIF 2022: 5.947 Advanced Sciences Index Factor ASI Factor = 1.7
3. Z.A Narimbetova, N.J Asqarova. Boshlang‘ich sinf matematika darslarida didaktik o‘yinlarning ahamiyati. Муғаллим ҳам ўзликсиз билимлендирийў Илимий-методикалық журнал №2 2021ж .
4. Jumaev M.E, Boshlang‘ich sinflarda matematika o‘qitish metodikasidan praktikum. (O O‘YU uchun) Toshkent. —O‘qituvchi|| 2014 yil.
5. Букатов В. М., Ершова А. П. Нескучные уроки: обстоятельное изложение социо/игровых технологий обучения школьников.— СПб., 2013.

MAVSUMIY VA OILAVIY MAROSIM FOLKLORI NAMUNALARI VA ULARNING OILAVIY KASBLARNI DAVOM ETTIRISHDAGI AHAMIYATI

Kuranbayeva Xadicha Djuravayevna
CHDPU Boshlang‘ich ta’lim yo‘nalishi 2-kurs talabasi.

Annotatsiya. *Ushbu maqola o‘zbek marosim folklorining qisqacha tarifi, kelib chiqish tarixi, marosim folklorining turlari va uning xalq hayotidagi tutgan o‘rni haqida so‘z yuritilgan.*

Kalit so‘zlar: *Folklor, marosim, qo‘shiq, xalq, milliy qadriyatlar, bayram.*

Folklor xalq orzu-umidlarining hayotdagi ifodasidir. Unda qadim xalqlarning og‘ir turmush tarzi, tabiat hodisalariga bo‘ysinishga majburligi, ong rivojlanmaganligi sababli yashashning og‘irligi tasvirlanishi bilan bir qatorda, yaxshi turmushi, ovlardagi muvafaqqiyatlari, ertangi kun to‘g‘risida fikr-o‘ylari, orzu- istaklari ham o‘z ifodasini topgandir. Folklor qadimiy so‘z san‘ati sifatida nafaqat chuqur g‘oyaviyligi, balki yuksak badiiyligi bilan ham ajralib turadi. Unda voqelikni ifodalashning ertak, doston, maqol, qo‘shiq, topishmoq singari xilma-xil janrlari shakllangan. Folklorda tasvirlangan voqelik vaqt-zamon e‘tiboriga ko‘ra o‘tmishga daxldor, shu sababli u yoki bu janr tabiatida, shuningdek, til xususiyatlarida o‘sha qadimiylik izlari saqlanib qolingan. [1]

Marosim folklori namunalari folklorning eng qadimiy janrlari sirasiga kiradi. Folklorshunoslikda marosim folklori janrlarini ikki katta guruhga ajratish an‘anasi mavjud. Bu turlar quyidagi ko‘rinishga ega : 1) mavsumiy marosimlar folklori. 2) oilaviy marosimlar folklori. Mavsumiy marosimlar yil mavsumlarining almashinuvi avvali va oxiri, ma‘lum bir xo‘jalik turlarining boshlanib yakun topishi, ob-havo bilan bog‘liq mavsumiy marosimlarni o‘z ichiga oladi. Mavsumiy marosimlarning aniq vaqti, belgilangan o‘tish muddatlari mavjud va ular bir oila yoki jamoaga tegishli bo‘lmay butun xalq ommasiga tegishlidir.

“Mavsum” deganda, asosan, yil fasllari nazarda tutiladi. Binobarin, mavsum qo‘shiqlari qish, bahor, yoz, kuz fasllari bilan bog‘liq bo‘ladi. Marosim esa diniy yoki an‘anaviy urf-odatlar munosabati bilan o‘tkaziladigan tadbir, yig‘in demakdir. U bayram umumxalq shodiyonasi, tantana kun ma‘nosini ifodalaydi. Ma‘lum bo‘ladiki, “marosim” tushunchasi “bayram” so‘zi ifodalagan ma‘nodan kengligi bilan farq qilar ekan. Chunki marosim bir shaxs hayotidagi muhim voqea bilan bog‘lanishi mumkin. Bu tadbir oila chegarasi bilan cheklanadi. Bayramda esa umumxalq ishtiroki bo‘lishi lozim. To‘g‘ri, biz ko‘pincha «bayram marosimi» birikmasini qo‘llashimiz mumkin, ammo bu holatda gap oilaviy marosim haqida emasligi ta‘kidlanadi.

Dunyoda bironta xalq yo‘qki, turli munosabatlar bilan ommaviy bayramlarni nishonlamasin. Bayramlar butun xalq tayyorgarligi bilan o‘tkaziladi. Katta shodiyonalar rejalashtiriladi. Maxsus taomlar pishiriladi, bayram liboslari tikiladi,

o‘yin-kulgilar, sayillar, tomoshalar, musobaqalar uyushtiriladi. Shuning uchun milliy bayramlar tizimida xalq tarixi, milliy xususiyatlar haqida tasavvur hosil qilish mumkin. Bu tasavvurlarni oilaviy, muayyan hudud aholisi o‘rtasidagi marosimlar, qolaversa, milliy urf- odatlar to‘ldiradi, mukammallashtiradi. Oilaviy marosimlar esa aksincha bir oila va oila a‘zolari hayotidagi barcha mavsumlar o‘zgarishlarni o‘z ichiga qamraydi. Oilaviy marosimlar mazmuni tug‘ilish, to‘y va motam marosimlaridan iborat va bu marosimlarda ijro etiluvchi folklor namunalari oilaviy marosimlar tarkibiy qismini tashkil etadi. [2]

Kuzgi marosimlar folklori, kuz faslida dehqon yoz bo‘yi qilingan mehnatining samarasini yig‘ishtirib oladi, chorvador esa qishlovga em-hashak, ozuqa tayyorlaydi. Kuzgi marosimlarga “Oblo baraka”, “Shamol chaqirish”, “Galagov”, “Ho‘p mayda” marosim qo‘shiqlari kiradi. Qishki marosimlar folkloridan o‘zbek xalq folklorida faqatgina “Gap-gashtak” va “Yas-sun” marosimlarga saqlanib qolgan. “Gap-gashtak” marosimi erkaklar tomonidan mahalladagi choyxona yoki biror xonadonda o‘tkaziladi. “Yas-sun” marosimi asosan ko‘chmanchi chorvadorlar o‘rtasida qimizzxo‘rlik marosimi sifatida yuzaga kelgan bo‘lib, uning ma‘nosi davrada o‘tirish qoidalari demakdir. Oilaviy maishiy marosimlar folklori marosim folklorining katta qismini tashkil etadi. Chunki, insonning yovvoyi yashash tarzidan madaniy yashash tarziga o‘tishi oila degan muqaddas narsaning yuzaga kelishi bilan bog‘liq holda amalga oshadi. Insonning tug‘ilishidan tortib to vafotigacha bo‘lgan hayot bevosita oila davrasida kechadi.[3]

Oilaviy maishiy hayotda o‘tkaziladigan har bir voqea maxsus marosimlar orqali kechadi va bunday marosimlar turkumi oilaviy-maishiy deb ataladi. Oilaviy-maishiy marosimlar rang-barang bo‘lib, ular shartli ravishda uch guruhga bo‘linadi. Birinchi guruhga “to‘y marosimlari”, ikkinchisiga “motam marosimlari”, uchinchisiga insonning sog‘ligi, to‘kin-sochinligini ta‘minlash uchun xizmat qiluvchi “so‘zning sehr-jodu qudratiga asoslanuvchi marosim”lar mansubdir. Oilaviy-maishiy marosimlariga “To‘y marosimlari folklori”, “Beshik to‘ylari folklori”, “Xatna sunnat to‘ylari folklori”, “Nikoh to‘ylari folklori”, “Motam marosimi folklori” va boshqalar kiradi. [4] Mavsumiy marosimlaridan eng keng tarqalgani bu “Navro‘z” marosimidir. Navro‘z Sharq, shu jumladan Osiyo xalqlarida qadimdan nishonlanib kelingan bahor bayramidir. U bahorgi kun bilan tunning tenglashgan kuni, ya‘ni 21-22-mart kunlari nishonlanib kelingan. Ajdodlarimiz tabiatni o‘lib-tirilib turadigan deb tasovvur qilganlar. Kuz faslidan boshlab o‘lib borgan va qishda to‘liq o‘lgan. Bu hol 20- martgacha davom etadi. 21-mart kuni esa tabiat tiriladi va yangi kun yangi yil boshlanadi. Marosim folklori qo‘shiq va raqslarining barkamol avlod tarbiyasiga ahamiyati kattadir. Mehnat marosim folklori qo‘shiqlari yoshlarni mehnatsevarlik ruhida tarbiyalashda, oilaviy-maishiy folklor qo‘shiqlari sevgiga sadoqat, oilaparvarlik ruhida, mavsumiy marosimlar qo‘shiqlari esa, milliy qadriyatlarni qadrlash, ularni avaylab asrash, ulug‘lash ruhida tarbiyalashda alohida ahamiyat kasb etadi.

Xulosa qilib aytganda mavsumiy va oilaviy marosim qo‘shiq va folklori o‘zbek millatining qadimdan buyon an‘anasiga aylanib kelayotga millatimiz

bezagidir. Biz ularni boshlang‘ich sinf o‘quvchilariga o‘rgatar ekanmiz o‘quvchilarda vatanga bo‘lgan sevgi milliy qadriyat va an‘analarga nisbatan fahrlanish hissi uyg‘otamiz.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. X. Nurmatov “O‘zbek xalq musiqasi”. Toshkent. O‘qituvchi nashr. 1998 y.
2. Sh.Raximov. “Cholg‘u ijrochiligi va ansambli”. “Dutor”, “Fan” nashriyoti. 2007 y.
3. Sh.Raximov. X Nurmatov. “Cholg‘u ijrochiligi tarixi” o‘quv qo‘llanma. T.2009 y.
4. <https://uz.wikipedia.org/>

TEXNOLOGIYA DARSLARIDA MEHNAT AN’ANALARINING O’RNINI TADQIQ ETISH

Ibragimova Dilnavoz Hazratkulovna

Qarshi iqtisodiyot pedagogika universiteti o’qituvchisi

Eshtemirova Zahro

Qarshi iqtisodiyot pedagogika universiteti talabasi

Kalit so’zlar. *Texnologik ta’lim, o’quv mashg’uloti, komil inson, ijtimoiy-pedagogik, nazariya.*

Annotatsiya. *Ushbu maqolada texnologiya ta’limi o’qitish darslari, yillar davomida shakllanib kelayotgan mehnat an’analari, o’qituvchilarning ijtimoiy-pedagogik sifatлари tadqiq etilgan.*

Ma’lumki, tasavvuf ilmida komil insonni ruhan shakllantirish, kamolotga etkazish nazariyasi bosh masala hisoblanadi. Bu nazariyaga ko’ra tasavvurdagi komil inson yoki «al-inson al-komil» tushunchasi ilohiylik va insoniylik mukammal va oliy darajasi, odamlarning butunlikda, uyg’unlikda ko’rish orzu-xayollari, kamolot mash’ali bo’lish barobarida aniq shaxslar, insonlar rutbasini tan olish va qonunlashtirish hamdir. Chunki komil inson barcha ilmlardan, zohiriy va botiniy donishdan bexabar, qalbida g’ayb asrori jo’sh urib turgan zot deb bilingan. Mustaqillik barcha xalqlarning rivojlanishi uchun sharoit tug’dirib beradi. Har bir xalqning odat va marosimlarida xalq hayotini zamonaviy turmushiga uzluksiz singgan chuqur xalqchil va ilg’or elementlar mavjuddir. Xalqda mehnatsevarlikni shakllantirish uchun o’sib kelayotgan yosh avlod atrofida mustahkam va tur g’un mehnat muhitini hosil qilish zarur. Shuning uchun o’zini oqlagan ko’p asrlik mehnat an’analarini o’rganish va targ’ibot qilish kerak [1].

Mehnat an’analarini o’rganish katta ahamiyat kasb etadi, chunki u kasb-hunar tanlashda ilmiy asoslangan holda foydalanish uchun zamin yaratadi.

Mehnat an’analari insonlarni mehnat malakalari va mehnat jarayonini ko’p marta qaytarish natijasida shakllangan va odatga aylangan insonlarning o’ziga xos axloqiy, psixologik sifatlar yig’indisidir. Ular jamiyat yoki jamoa mavjudligining zaruriy sharoitlarini ifodalaydi, meros bo’lib o’tish xarakteriga ega, katta avlodlar etishgan tajribani saqlashga xizmat qiladi [2].

Mehnat an’analariga ommaviylik xosdir, ular hayotiy bo’lib, xalq ommasi kundalik ijodida mavjud. Ularda his - tuyg’ulik tomoni ham mavjud: ular sinfiy kurash, mehnat ishtiyoqining yorqin romantikasi bilan ilhomlangan. Mehnat an’analarida mehnatkash sinfga xos bo’lgani, mehnatkash insonlarga, ishchi, hunarmand kasbiga, mehnat yaratgan qadriyatlarga hurmat, ijod, bunyodkorlikka ehtiyoj, o’zaro yordam, musobaqa va hokazolar ifodalangan.

O’zbek xalqi asrlar mobaynida o’zining iqtisodiy, geografik va ijtimoiy hayoti xususiyatlari bilan bogdangan mehnat tarbiyasining mustahkam an’analarini ijod qilish bilan bir vaqtda avlod - avlodga mehnat mahoratlarini shakllantirish yo’llari va vositalari haqidagi bilimni uzatib borgan.

An’analari juda qadim zamonlarda inson jamiyati bilan birga paydo bo’lgan. Ibtidoiy jamoa tuzumi davrida insonlar urug’dosh jamoalardagi munosabatlari ularning birgalikdagi mehnati va hayoti, ularning tabiat kuchlari bilan umumiy kurashi ma’lum normalar va muomala qoidalari bilan chegaralangan. Bunda yozilmagan norma va qoidalar tug’ilgan bo’lib, ular ko’p marta qaytarilib, avloddan avlodga o’tgan va an’analarga aylangan. Ba’zi an’analari hosil bo’ladi, boshqalari yo’qoladi. Qadimgi an’analari yangi turmush sharoitlariga moslashib o’zgarib boradi. Hozirgi yangi turmush sharoitida asrlar davomida o’z kuchini yo’qotmagan ilgor mehnat an’alaridan kichik yoshdagi maktab o’quvchilarini kasb-hunarga qiziqishini tarbiyalashda foydalanilmoqda. Bunga ko’ra o’qituvchidan bir qator quyidagi ijtimoiy-pedagogik sifatlar talab etiladi:

1. Ochiq ko’ngillilik, xushmuomalalik, mehribonlik, bola qanday bo’lsa, shundayligicha seva olish.
2. Bolaning his-tuyg’ularini qadrlash, ruhiy holatini, ichki dunyosini tushuna bilish.
3. Bolalarni ruhlantirish, qiziqtirish, o’zini tuta bilish, kechirimli bo’lish, shirinsuxanlik.
4. Ezgu sifatleri bilan namuna bo’la olish, olijanoblighi, odamiylighi bilan o’quvchilar idealigha aylanish.
5. So’z va ish birlighi bilan bolalar talabigha javob bera olish, yoshlarda shakllantirmoqchi bo’lgan ma’naviy sifatlerarning egasi bo’lish.
6. Muomala - munosabatda bola xohish-istagi, qiziqishi, yosh xususiyati, ruhiyati bilan hisoblashish, bolalarning har birini alohida va hammasini birgalikda tushunish.
7. Bolalardan har qanday yordamni ayamaslik, o’quvchilarning oilaviy sharoiti, ijtimoiy ahvoli bilan tanishish;
8. O’quvchilarni diqqat bilan tinglay olish, yutug’hdan quvonish, hayratlanish, quvonchigha sheriklik.
9. Toza va ozoda kiyinish, jozibadorlik, sergaklik, topqirlik, kamtarlik, pokizalik.
10. Adolatlilik, quvnoqlik, intizomlilik va axloqlilik kabi fazilatlar bolalar muhabbatigha sazovor bo’lishning zarur omillaridir.

Xalqimiz azaldan mehnatni ulu g’lagan. Mehnatsevarlik kishilarning eng yaxshi fazilatlaridan biri deb hisoblangan. Kishilar halol mehnat qilib, shuning evazigha topgan daromadlari hisobigha yashamoqlari va bolalarini ta’minlamoqlari lozim. «Peshona teri bilan topgan bir qora chaqa o’zgalarning ehson etgan xazinalaridan yaxshiroqdur» - deb yozgan edi Alisher Navoiy.

Bir diram olmoq chekibon dastranj, Yaxshiroq andinki, birov bersa ganj.

Shuning uchun ham, ulug’ ajdodlarimiz yoshlarni kasb-hunarni egallamoqqa chaqirganlar. «Hunar - hunardan unar», «Hunari yo’q kishining mazasi yo’q ishining», «Yigit kishigha etmish hunar oz» kabi ezgu o’ gitlar xalq o’rtasida keng yoyilgan.

Shunday qilib, kichik yoshdagi maktab o‘quvchilarning mehnat ta’lim-tarbiyasida kasb-hunarga qiziqishini tarbiyalashda quyidagilarni hisobga olish kerak:

a) mehnatkashlar o‘z mehnatiga munosabati an’analari - o‘zining kasbiga, xalqiga, topshirilgan vazifasiga davlat ehtiyojini o‘ylab yondashish; jamoa ehtiyojini o‘z ehtiyojidan baland qo‘yish;

b) o‘quvchilar bir - biri bilan munosabatlarda, - do‘stlik, o‘rtoqlik, o‘zaro yordam va mehnatda to‘g‘ri munosabatda yondashish;

v) yangi mehnat marosimlari, an’analari - kasbiy bayramlarni tashkil etish;

g) o‘zbek xalq ijodi namunalaridan dars va darsdan tashqari vaqtlarda unumli foydalanish.

An’anaviy hunarmandchilikning tiklanishi, ularning aholi orasidagi ommaviyligini oshirish, ularga bolalar e’tiborini kuchaytirishga sharoit tug‘diradi. Shu bilan bir qatorda ba’zi darsliklar va maktab dasturlarining tahlili shuni ko‘rsatadiki, maktab kursidagi mehnat tarbiyasi va uning o‘qitilishi, o‘zining hayot yo‘lini va kasb-hunar tanlash haqida o‘ylayotgan kichik yoshdagi maktab o‘quvchilari qiziqishini qanoatlantirmaydi. Bizningcha, maktablarda, bo‘g‘cha-maktablarda bolalar oromgohlarida, mahallalarda xalq ijodiy to‘garaklari ochishga ko‘proq e’tibor berish maqsadga muvofiqdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Avloniy A. Turkiy guliston yoxud axloq. - T.: O‘qituvchi, 1992.-160 b.1.
2. D.Ibragimova “O‘qituvchi faoliyatida pedagogik kompetensiyaning o‘rni va ahamiyati” / Ta’lim, fan va innovatsiya 2/2024. 172-175 bet.
3. Oripova Nodima Khalilovna, Mirzaeva Manzura Axmatjanovna, Nazirov Usmon Kosimovich, Keldiyarova Vazira Botirovna. Main core and meaning of shaping professional faith. 242-245. doi:10.31838/jcr.07.02.43.
4. Norboshyeva M.O. Bolalar psixologiyasi. - T.; 2002.
5. G‘oziev E.G. Psixologiya. -Toshkent: O‘zMU, 2002.
6. Hasanboyeva O. vaboshq. Pedagogika tarixi. - T.: G‘.G‘ulom, 2004.312b.
7. To‘xtaxo‘jayeva. Pedagogika. Toshkent-2005.
8. www. ziyonet.uz.

**BO’LAJAK LOGOPEDLARNI KASBIY FAOLIYATLARIDA NUTQ
O’STIRISH DARSLARIDA LEKSIK VA GRAMMATIK TOMONLARINI
RIVOJLANTIRISH USULLARI**

To’lanboyev Jasurbek

KUIT Namangan filiali o’qituvchisi

Annotatsiya: Hozirgi vaqtda nutqida nuqsoni bo’lgan maktabgacha yoshdagi bolalar juda ko’p. Ko’pincha bu nutqning barcha tarkibiy qismlarida nuqsoni bo’lgan bolalardir: tovushli talaffuz buzilgan, so’z boyligi yosh normasidan orqada qolmoqda, nutqning leksik va grammatik tuzilishi etarli darajada shakllanmagan, izchil nutq rivojlanmagan. Bunday bolalar bolalar bog’chasining umumiy ta’lim dasturini to’liq o’zlashtirmaydilar va kelajakda ular uchun maktabga kirish qiyin. Asosiy qiyinchiliklar maktab o’quv dasturining murakkab savollariga batafsil javoblar bilan namoyon bo’ladi, bolalar o’z mulohazalarini izchil, malakali va mantiqiy ifoda eta olmaydilar, darslikdagi matnlarning mazmunini takrorlay olmaydilar.

Kalit so’z: nutq nuqsoni, nutq terapiyasi, talaffuz, fonema, artikulyatsiya,

Hozirgi vaqtda nutq terapiyasida umumiy nutqning rivojlanmaganligining ikkita tasnifi mavjud: klinik-pedagogik va psixologik-pedagogik, ular nutq buzilishini turli jihatlarida ko’rib chiqadi.

E.M. tomonidan ishlab chiqilgan klinik va pedagogik tasnif. Mastuykova tibbiy ma’lumotlarga qaratilgan va o’zining klinik tarkibi bo’yicha turli bolalarni birlashtiradi, ular orasida uchta asosiy guruhni ajratish mumkin:

markaziy asab tizimiga zarar etkazishning aniq ifodalangan belgilari bo’lmaganda, nutqning umumiy rivojlanmaganligining murakkab bo’lmagan versiyasi. Bolalarda nutqning barcha tarkibiy qismlarining rivojlanmaganligi "kichik nevrologik disfunktsiyalar" bilan birga keladi;

nutq nuqsonining o’zi bir qator nevrologik va psixopatologik sindromlar (yuqori kranial bosim sindromi, harakat buzilishi sindromi) bilan birlashganda nutqning umumiy rivojlanmaganligining murakkab versiyasi;

miya yarim korteksining nutq sohalariga organik shikastlanish tufayli nutqning qo’pol va doimiy rivojlanmaganligi. Qoidaga ko’ra, bu guruh motorli alaliyali bolalardan iborat

Boshqa yondashuvni R.E. Levina va psixologik-pedagogik tasnifni ishlab chiqqan Defektologiya institutining nutq terapiyasi bo’limi xodimlari. Ushbu tasnif lingvistik va psixologik mezonlarga asoslanadi, bu esa uni tuzatish va tarbiya ishlarida keng qo’llash imkonini beradi.

Umumiy nutqi kam rivojlangan bolalarni batafsil o’rganish shuni ko’rsatadiki, ulardagi nutqning kam rivojlanganligi turli darajada ifodalanishi mumkin. Shunday qilib, nutq rivojlanishining to’rtta darajasi mavjud:

I daraja - umumiy nutqning to’liq yo’qligi - bular "so’zsiz bolalar" deb ataladi. Mustaqil muloqotda ular bir qator noverbal vositalardan foydalanadilar: imo-ishoralar, yuz ifodalari, intonatsiya. Nutqning tovush tomoni beqaror fonetik

dizayn bilan tavsiflanadi. Fonemik rivojlanish boshlang‘ich bosqichida. Bolalarda nutqning ta’sirchan tomonini shakllantirishda sezilarli darajada etishmovchilik mavjud; Nutqni rivojlantirishning II darajasi "umumiy nutqning boshlanishi" deb ta’riflanadi. Bolalarning nutq qobiliyatlari sezilarli darajada oshadi, muloqot nafaqat imo-ishoralar yordamida, balki so‘zlarning g‘o‘ng‘irlashi bilan, balki fonetik va grammatik jihatdan juda buzilgan bo‘lsa ham, doimiy ravishda amalga oshiriladi. So‘zlarning tovush talaffuzi va bo‘g‘in tuzilishi qo‘pol ravishda buzilgan; Nutqni rivojlantirishning uchinchi darajasi bolalarning kundalik nutqi ko‘proq yoki kamroq batafsil bo‘lib chiqishi, qo‘pol leksik-grammatik va fonetik og‘ishlarning yo‘qligi, fonetika, lug‘at va nutqning rivojlanishida faqat alohida bo‘shliqlar mavjudligi bilan tavsiflanadi. grammatik tuzilish. Nutq rivojlanishining I darajasi til tizimining tarkibiy qismlarining kichik buzilishida ifodalanadi Shunday qilib, umumiy nutqning kam rivojlanganligi nutq rivojlanishining turli darajalarida o‘zini namoyon qilishi mumkin. Bunday bolalar o‘z vaqtida tuzatish yordamiga muhtoj. Ammo maxsus maktabgacha ta’lim muassasalarining asosiy kontingenti nutqni rivojlantirishning uchinchi darajasidagi bolalardan iborat. Shuning uchun biz ushbu darajaning tavsifi haqida batafsilroq to‘xtalamiz.

Maxsus maktabgacha ta’lim muassasalarining asosiy kontingenti III darajadagi umumiy nutqi rivojlanmagan maktabgacha yoshdagi bolalardan iborat bo‘lganligi sababli, biz ushbu bolalarning xususiyatlariga batafsil to‘xtalib o‘tamiz.

Bolalar nutqi rivojlanishining uchinchi darajasi leksik-grammatik va fonetik-fonemik rivojlanmagan elementlar bilan batafsil frazeologik nutqning mavjudligi bilan tavsiflanadi. Bolalar boshqalar bilan erkinroq muloqot qilishlari mumkin, lekin ular o‘z nutqlarida tegishli tushuntirishlar beradigan ota-onalarning (pedagoglarning) yordamiga muhtoj bo‘lib qoladilar, chunki mustaqil muloqot ular uchun qiyin.[1]ⁱ

Talaffuzi xilma-xil. Bolalar alohida holatda to‘g‘ri talaffuz qila oladigan tovushlar mustaqil nutqda etarlicha aniq eshitilmaydi. Ko‘p sonli fonemalarning talaffuzi va farqlanishi zarar etkazishi mumkin. Nutqda jarangli, xirillagan tovushlar, affrikatlar va sonorlarning farqlanmagan talaffuzi, ayrim tovushlarning artikulyatsiyasi soddaroq bo‘lgan boshqa tovushlar bilan almashinishi kuzatiladi. Ba’zi bolalarda y tovushining loyqa talaffuzi, so‘z va jumalalarda *b*, *d*, *d* undoshlarining etarli darajada aytilmasligi , shuningdek, *k-g-h-t-d-d* tovushlarini almashtirish va aralashtirish mavjud[2]ⁱⁱ .

Fonemalarni farqlash jarayoni ham azoblanadi. Nozik akustik-artikulyatsiya belgilari bilan ajralib turadigan tovushlarni farqlashning shakllanmagan jarayonlarida fonemik kam rivojlangan, lekin ba’zida bolalar ko‘proq qarama-qarshi tovushlarni ajratmaydilar. Bu qiyinchiliklar bolalarning tovush tahlili va sintezini o‘zlashtirishni kechiktiradi. Ovozni tahlil qilishning elementar harakatlarini bajarishda fonemik idrokning rivojlanmaganligi bolalarning berilgan tovushlarni ularga yaqin tovushlar bilan aralashtirishida namoyon bo‘ladi. Bu bolalarda tovush tahlilining yanada murakkab shakllari bilan u berilgan tovushlarni boshqalar bilan aralashtirishda namoyon bo‘ladi Ta’riflangan darajadagi bolalar

nutqining diagnostik ko’rsatkichi so’zlarning bo’g’in tuzilishining buzilishi hisoblanadi. 3-4 ta murakkab so’zlarni to’g’ri takrorlash, bolalar ko’pincha mustaqil nutqda ularni buzadi, odatda bo’g’inlar sonini kamaytiradi (bolalar kardan odamni ko’r qilishdi - "bolalar yangi boshlovchini yutib olishadi"). So’zlarning tovush bilan to’ldirilishini uzatishda juda ko’p xatolar kuzatiladi: tovushlar va bo’g’inlarni qayta tashkil etish va almashtirish, so’zdagi undoshlarning birikmasi bilan qisqarish (shkaf - "saf"). Bolalar uchun odatda bo’g’in perseveratsiyalari (xokkeychi - "hachist"), kutish (avtobus - "astbus"), keraksiz tovushlar va bo’g’inlarni qo’shish (limon - "limon"). Bo’g’in tarkibidagi xatolarning tabiati bolaning hissiy (fonemik) yoki vosita (artikulyatsiya) qobiliyatining holatiga bog’liq.

Shuni alohida ta’kidlash kerakki, III darajali bolalarning frazeologik nutqi past yosh normasiga yaqinlashmoqda. Ularning kundalik so’z boyligi miqdoriy jihatdan oddiy nutqi bo’lgan tengdoshlariga qaraganda ancha zaifdir. Bolalar rasmlardan ularning yoshiga mos bo’lgan bir qator so’zlarni nomlay olmaydilar, garchi ular passiv zaxirada bo’lsa ham (qadamlar, sahifalar). Shu bilan birga, passiv lug’atning etarli darajada rivojlanmaganligi qayd etilgan.[3]ⁱⁱⁱ

Leksik xatolarning asosiy turi nutq kontekstida so’zlarni noto’g’ri ishlatishdir. Obyektlar qismlarining nomlarini bilmasdan, bolalar ularni obyektning o’zi nomi bilan almashtiradilar (terish - "soat"), harakatlar nomi vaziyatga va tashqi xususiyatlarga o’xshash so’zlar bilan almashtiriladi (hemming - "tikish"). Ko’pincha, rasmlarda belgilangan harakatlarni to’g’ri ko’rsatib, mustaqil nutqda bolalar ularni aralashtirib yuboradilar: uni quyish o’rniga "katyulyaga sho’rva quyish". Tavsiya etilgan harakatlar sonidan bolalar darn, quyish, sakrash kabi harakatlarni tushunmaydilar va ko’rsata olmaydilar; ko’pincha, ular ranglar (to’q sariq, ko’k, kulrang) nomlarini bilishmaydi. Bolalar obyektning shaklini ham yomon ajratadilar: yumaloq, tasvirlar, kvadrat, uchburchak. Bolalar lug’atida umumlashtiruvchi tushunchalar kam, asosan o’yinchoqlar, idish-tovoqlar, kiyim-kechaklar, gullar. Antonimlar ishlatilmaydi. So’zning tovush shaklidagi yo’nalishning etarli emasligi ona tilining morfologik tizimini o’zlashtirishga salbiy ta’sir qiladi.[4]^{iv}

Shunday qilib, bolalarda kamaytiruvchi-mehr qo’shimchalari va ba’zi sifatlar (kichik - "pomalyuskin kafedrasi") yordamida ot yasash qiyin. Bolalar ko’p sonli xatolarda (o’tadi - "ketadi") ifodalangan prefiksli fe’llarni qo’llashda alohida qiyinchiliklarga duch kelishadi. Shunday qilib, cheklangan lug’at, bir xil tovushli so’zlarning turli xil ma’nolarga ega bo’lgan takroriy ishlatilishi bolalar nutqini zaif va qolipga aylantiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Bolalarda nutq buzilishlarining diagnostikasi va maktabgacha ta’lim muassasasida nutq terapiyasi ishini tashkil etish / RSPU im. Gertsen. - SPb., 2001 yil.
2. Jukova N.S., Mastjukova E.M. Agar bolangiz rivojlanishda kechiksa. - M., 1993 yil.

METHODOLOGY FOR IMPROVING THE SOFTWARE METHODOLOGY OF TEACHING PROGRAMMING LANGUAGES AND TECHNOLOGIES

Sa’dullayev Avaz Akmal o‘g‘li, *a teacher of the Department of Computer
Systems, non-state educational institution “Economics and Pedagogical
University”*

Abstract. *There are several reasons why programming fundamentals teaching methodology should be presented in a visualized environment. The methodology of teaching the basics of programming in a visualized environment helps students to express their thoughts correctly in the classroom. In addition, programming fundamentals teaching methodology helps students create mental images and understand programming concepts in a visualized environment. This article provides information on issues and methods of improving the methodology of teaching the basics of programming in a Visualized environment.*

Key words: *methodical, programming, teaching, improvement, topic, relevant, research, creativity, faster learning, practice*

Introduction: To improve the methodology of teaching the basics of programming, the following methods can be indicated:

1. Make lessons interactive: Use interactive tools to make lessons interesting and meaningful for students , such as coding and time-lapse visualizations.
2. Hands-on Activities : Designing hands-on activities based on goals to teach and develop students' coding skills.
3. Project-based learning : Focuses on students thinking about and solving programming problems to find solutions to real-world problems. organizing projects and projects.
4. Student Collaboration: Enable students to learn to code and share common process information through layering and group work.

Learning Programming Languages : Students can develop in their field of specialization by learning different programming languages and providing them continuous education.

6. Professional development for teachers : Organize clubs, seminars and online training to guide teachers to learn new programming languages and skills.

These methods can help improve the teaching methodology of programming fundamentals. ways and methods can be used to improve the programming methodology based on visual reasoning :

Embed Visual Programming Methodology : You can use literature, online information, and courses offered by academic institutions about the basics of visual programming. It helps explain the basics and importance of visual programming.

2. Create Visual Tutorials and Tutorials : Create tutorials, video tutorials, case studies, and tutorials on visual-based programming techniques. This program helps in teaching applicants how to explain and explain concepts.

Support of interactive methods : To improve the visual programming methodology, to increase the learning period and the level of success by the user who is familiar with the basics of interactive programming (for example, drag-and-drop, animations, interactive visualizations).

4. Refresher and refresher: Demonstrate refresher and refresher opportunities by identifying and performing programming model/lab exercises designed to address programming field activities and programming fundamentals. It is necessary to develop a methodology for making software training special, which should improve the educational process and show students the possibilities of solid knowledge and skills development in the field .

Core: Programming Fundamentals There are several reasons why teaching methodology should be presented in a visualized environment . The methodology of teaching the basics of programming in a visualized environment helps students to express their thoughts correctly in the classroom. For example, students want to practice using a model that visualizes the program code , making it easier for them to create the program and identify hidden errors.

In addition, programming fundamentals teaching methodology helps students

create mental images and understand programming concepts in a visualized environment. Students feel comfortable looking at code, make clear ideas, and use it to explain themselves to approve programming. teaching the basics of programming in a visualized environment is very important in learning the concepts of these lessons in order to learn and understand programming, and in the implementation of practical exercises. Also, this method will be useful for teachers to create specialized lesson materials and use the Internet, new technologies and mobile applications. Therefore, it is important to understand how to improve programming fundamentals teaching methodology in a visualized environment. Here are some steps you can take to improve your programming fundamentals teaching methodology in a visual environment:

Discussion: Teaching the fundamentals of programming in a visualized environment involves building web applications based on the principles of a visualization environment. The following grounds are important for adopting this methodology : 1. Web Design and Interface: In the lessons, you should learn important features such as web design principles, user interaction, light and plastic shapes, colors and typography . It will help you to understand the progress of visualization, intuitive interface and comfortable user experience .

Summary. Introduction to the conclusion of the topic of improving the methodology of teaching the basics of programming in a visualized environment . This topic requires specific attention to teaching programs in a visual environment based on innovations and technologies in the field of programming . This methodology is aimed at teaching students by improving program structure, code visualization, interface and graphic design, animation and multimedia, and developing their skills and abilities in the process of creating a program. Concrete

problems are analyzed and compounds in the product are determined. Based on the topic, educational-methodical methods, methodical activities, professional skills and their practical significance are noted. This method systematically creates a sense of the structure of the program, proves the states to the students, creates confidence among the students, and demonstrates "program completion". is a very powerful tool for visualization and is very important in teaching the basics of programming. In the lessons, you should learn to strengthen the interaction with other users, explain the program settings and create animations . , require learning about how the design works in any size , on any device, in the necessary modes. These fundamentals play an important role in the methodology of designing web pages and creating web applications . 4. Cross-Browser and Cross-Platform Environment: Programming fundamentals lessons require users to learn how to use web applications on any platform and browser, explaining their features and limitations. This is of great importance in tests and practical exercises in classes. teaching methodology of visualization, web programming basics and programming basics . Using these principles in lesson planning and application development with the necessary knowledge and skills makes visualization easy and understandable for learners .

REFERENCES:

1. Sa’dullayev, A., & O’ktamova, S. (2024). Iqtisodiyotda aktdan foydalanish tamoyillari. Ilm-fan va ta’lim, (6 (21)).
2. Sa’dullayev, A., & Asrorov, O. (2024). The essence of new pedagogical terms during the reforms implemented in the field of education. " Science Shine" International scientific journal, 14(1).
3. Sa’dullayev, A., Abdurazzoqov, S., & Asadullayeva, M. (2024). Marketing of social networks in the modern world role in the field. Talqin va tadqiqotlar.
4. Norboboyeva, M. I. (2024). Traditional and modern approach to education process. golden brain, 2(7), 17-21.

**PEDAGOGIK TA’LIMDA TALABALARNING GNOSEOLOGIK
MOTIVATSIYASINI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK-
PSIXOLOGIK ASPEKTLARI**

Dilrabo Shodmonovna Xudoyqulova
Renessans ta’lim universiteti katta o’qituvchisi

Jahon tajribalari asosida ta’limni tizimli yangilashni uslubiy ta’minlash talabalar shaxsini shakllantirish va bilimlarini boyitish, talabalarda bilish motivatsiyani shakllantirish masalasini hal qilish, ta’lim imkoniyatlarini ochib berish, mantiqiy fikrlashni va tasavvurni takomillashtirishni taqazo etmoqda. Dunyoda ta’limni tizimli yangilash va takomillashtirish zamonaviy ta’limning yangi asosiy maqsadi va shu maqsadga mos keladigan innovatsion yondashuvlar bilan belgilanadi.

Millatning intellektual salohiyatini shakllantirish, shaxsni jamiyatning oliy qadriyati sifatida har tomonlama kamol toptirish birinchi darajali ahamiyatga ega. Zamonaviy oliy ta’limning eng dolzarb muammolaridan biri talabalar uchun motivatsiyaga asoslangan o’quv jarayonini tashkil etishdir [1]

Ta’lim tizimida o’quv jarayonini modellashtirish ya’ni, talabalarning bilish faoliyatini faollashtirish, shaxsga yo’naltirilgan, kompetentlikka asoslangan yondashuvlar va innovatsion ta’lim texnologiyalari qo’llanilishining yuqori darajada rivojlanishi va mexanizmlarini zamonaviy tamoyillar asosida takomillashtirish, uzluksiz ta’lim tizimi mazmunini sifat jihatidan yangilash, o’qitish metodikasini takomillashtirish, ijtimoiy hayot tajribalari va ilm-fanning turli sohalari uchun muhim bo’lgan bilimlarni egallanishi uchun ijodkor mutaxassislarini tayyorlash ustuvor hisoblanadi.

Talabalarda ta’lim mazmuni va o’quv faoliyatining o’ziga qiziqish uyg’otish - o’qishda aqliy mustaqillik va tashabbuskorlikni namoyon etish imkoniyati uchun zarur sharoit yaratish lozim. Ta’lim metodlari qanchalik faol bo’lsa, talabalarni ular bilan qiziqtirish ancha oson bo’ladi [2]

Talabalarda bilim olishga qiziqishning shakllanishida muammoli vaziyatni yaratish, ularning o’zlaridagi mavjud bilim zahirasi yordamida hal eta olmaydigan qiyinchilikka duch kelishlari katta ahamiyatga ega; qiyinchilik bilan to’qnashib ular yangi bilimlarni olish yoki mavjud bilimlarini yangi vaziyatda qo’llash zaruratiga ishonch hosil qiladilar. O’quv faoliyatidagi qiyinchiliklarni engish - unga qiziqish paydo bo’lishining muhim shartidir. O’quv material va o’quv masalasi murakkabligi ushbu qiyinchilikni bartaraf etish imkoni mavjud bo’lgandagina talabalarning qiziqishlarining o’sishiga olib keladi.

Talabalarning gnoseologik motivatsiyasini rivojlantirishda quyidagi vazifalarning amalga oshirilishi maqsadga muvofiq.

Pedagogik ta’limda talabalarning gnoseologik motivatsiyasini rivojlantirish jarayonini tashkil qilish imkoniyatlarini aniqlash va ilmiy asoslash;

- pedagogik ta’limda talabalarning gnoseologik motivatsiyasini rivojlantirish

tizimli-funksional modelini ishlab chiqish;

- pedagogik ta’limda talabalarning gnoseologik motivatsiyasini rivojlantirish metodikasini ishlab chiqish;

- pedagogik ta’limda talabalarning gnoseologik motivatsiyasini rivojlantirish jarayonini tashkil qilishda natijalarni baholash mezonlari va ko’rsatkichlarini aniqlash hamda tajriba-sinovdan o’tkazish.

Mazkur vazifalarni ijobiy hal etish muvaffaqiyati quyidagi omillarni inobatga olish asosida ta’minlanishi mumkin:

Pedagogik ta’limda talabalarda gnoseologik motivatsiya imkoniyati aniqlansa;

- talabalarda gnoseologik motivatsiyani rivojlantirishning eng maqbul yo’li, usul va vositalari belgilansa;

- talabalarda gnoseologik motivatsiyani rivojlantirish yaxlit tizimi ishlab chiqilsa;

- oliy ta’lim muassasalari talabalarining gnoseologik jarayonga jalb etilsa va ularning bu boradagi tajribalari ommalashtirilsa;

- oliy ta’lim muassasalarining bu boradagi imkoniyatlaridan to’laqonli va hakozalar.

Talabalarning bilim qiziqishlarini rivojlantirishda mustaqil ish usullari ham juda muhim o’rin tutadi. Bularga darslik, ma’lumotnomalar bilan ishlash, algoritm bo’yicha vazifalarni bajarish, tajribalar o’tkazish, talabalarga notanish vaziyatlarni tahlil qilish, subyektiv ravishda yangi ma’lumotlar yaratish, kurs ishlari va tezislarni yozish usullari kiradi.

Muvaffaqiyat ta’limning sharti motivatsiya bo’lib, u har qanday talabani o’z bilim va ko’nikmalarini kengaytirish va chuqurlashtirish, tashqi omillardan ishonch va mustaqillikni oshirish maqsadida muayyan faoliyatga undaydi

- Pedagogik ta’limda talabalarning gnoseologik motivatsiyasini rivojlantirishda olib borilgan sa’y harakatlar talabalarda quyidagi xislatlarning namoyon bo’lishiga zamin hozirlaydi

- pedagogika oliygohlari talabalarini o’quv-bilish faoliyatini faollashtiradi;

- talabalarda bilim olishga nisbatan ichki ehtiyoj hamda rag’batning yuzaga kelishiga zamin hozirlaydi;

- talabalar g’oyalar, qarashlar va berilgan bahslarga o’z fikrlarini bildiribgina qolmay, balki talabalarning ulkan ma’lumot salohiyatlarini faollashtirish va o’quv jarayonidagi ijobiy vazifaga taalluqli musobaqada o’z kuchidan to’la foydalanishni taqozo etadi.

Pedagogik ta’limda talabalarning gnoseologik motivatsiyasini rivojlantirish jarayonini tashkil qilish mazmuni, didaktik shart-sharoitlari nazariy asoslanadi;

pedagogik ta’limda talabalarning gnoseologik motivatsiyasini rivojlantirish modeli, o’quv-uslubiy ta’minoti ishlab chiqiladi;

pedagogik ta’limda talabalarning gnoseologik motivatsiyasini rivojlantirish jarayonini tashkil qilishga xizmat qiluvchi innovatsion ta’lim texnologiya va metodlari asoslanadi, samarali imkoniyatlari aniqlanadi;

pedagogik ta’limda talabalarning gnoseologik motivatsiyasini rivojlantirish jarayonini tashkil qilishda nazariy va amaliy bilimlarni mustahkamlashga qaratilgan mezonlar mazmunan takomillashtiriladi

Xulosa qilib aytganda, talabalarning gnoseologik motivatsiyasini rivojlantirish muammoli ta’lim muhim ahamiyatga ega. Muammoli ta’lim texnologiyalari talabalarda fikrlash, qaror qabul qilish, o‘z fikrini asoslash qobiliyatini shakllantirishga yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Bakliskiy I. O. Psixologicheskie osobennosti uchebnoy motivatsii studentov. / I. O Bakliskiy. //Научный вестник Lvovskogo gosudarstvennogo universiteta vnutrennix del. Seriya psixologicheskaya: sbornik. / Lvovskiy gos.un–t vnutr. del.–Lvov, 2008. –Вып. 2. –S. 16–27.

HARBIY XIZMATCHILARINI KASBGA YO‘NALTIRISHNING IJTIMOIIY PEDAGOGIK TA’MINOTINI RIVOJLANTIRUVCHI OMILLAR

Jabbarov Zarifboy Rustamovich – *O‘zbekiston milliy universiteti Harbiy tayyorgarlik o‘quv markazi o‘qituvchisi, dotsent, podpolkovnik*

Annotatsiya. *Ushbu maqolada harbiy xizmatchilarini kasbga yonaltirishning ijtimoiy-pedagogik ta’minotini rivojlantiruvchi va ta’lim sifatini takomillashtiruvchi omillar ochib berilgan.*

Tayanch so‘zlar: *ta’lim, sifat, ta’lim sifati, huquqiy funksiya, ijtimoiy-siyosiy funksiya, harbiy funksiya, pedagogika, harbiy pedagogika, oliy ta’lim, harbiy xizmatchilar.*

Harbiy ta’lim muassasalarida muhandislik qo‘shinlari harbiy xizmatchilarining ta’lim sifatini takomillashtirish mexanizmlari amaliyotga tatbiq etilmoqda. YUNESKO tomonidan qabul qilingan 2030-yilgacha Xalqaro ta’lim konsepsiyasida “Butun hayot davomida sifatli ta’lim olishga imkoniyat yaratish” strategik vazifa sifatida qabul qilingan. Harbiy mutaxassislarni Vatanga sodiq xizmat qilishni o‘zining asosiy majburiyati va kasbiy burchi sifatida yoshlarda harbiy vatanparvarlikni rivojlantirish, maxsus fanlarni o‘qitish mexanizmlarini takomillashtirish, amaliy ko‘nikmalarni shakllantirish, milliy harbiy ta’lim tizimini etakchi mamlakatlardagi ilgor tajribalarga asoslanib modernizatsiyalash, ijtimoiy-iqtisodiy va gumanitar fanlarni integratsiyalash, muhandislik qo‘shinlari harbiy xizmatchilarining xalqaro standartlar asosida rivojlantirish borasida yirik loyihalarni kombinatsiyalashgan amaliyotga tatbiq etish bo‘yicha tizimli ishlar amalga oshirilmoqda.

“Bugungi kunda har birimiz amalda Vatan himoyachisi bo‘lishimiz, yoshlarimizni ham shu ruhda kamol toptirishimiz zarur”, – dedi O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti, Qurolli Kuchlar Oliy Bosh Qo‘mondoni Shavkat Mirziyoyev. Globallashuv sharoitida dunyo miqyosida tinchlikni ta’minlash muhim ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, har qanday mamlakat xavfsizligi va barqorligini ta’minlash masalalari borasida jiddiy izlanishlar talab qilinadi. Bu esa, mamlakatda yoshlarning vatanparvarlik fazilatini tarbiyalashda, tarbiyaviy ishlarni yanada takomillashtirish orqali xavfsizlikni ta’minlashda istiqboldagi maqsadlarga erishuvga zamin yaratadi [1].

Rejalashtirilgan islohotlar samaradorligini rivojlantirish maqsadlariga erishish darajasiga muvofiq “Harakatlar strategiyasidan rivojlanish strategiyasi sari” [2] tamoyili asosidagi islohotlarning uzluksizligi va uzviyligini ta’minlash uchun oliy harbiy ta’lim muassasasida keng sharoitlar yaratilmoqda.

O‘zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlari harbiy xizmatchilarining ma’naviy-ma’rifiy saviyasini oshirish tizimini tubdan takomillashtirish to‘g‘risida”gi qarorida “yuqori professional, harbiy va vatanparvarlik burchiga

sadoqatli, fidoyi va mard harbiy xizmatchilarni tarbiyalash O‘zbekiston Respublikasining mustaqilligi va hududiy yaxlitligini himoya qilishning eng muhim shartlaridan biri hisoblanadi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “2022-2026-yillarda Yangi O‘zbekistonni rivojlantirish to‘g‘risida”gi qarori bilan O‘zbekistonni rivojlantirishning ettita ustuvor yo‘nalishi doirasidagi 100 ta maqsadni 5 yil davomida joriy etish bo‘yicha muhim ishlar belgilangan [3].

Mudofaani boshqarish milliy markazida O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti, Qurolli Kuchlar Oliy Bosh Qo‘mondoni Shavkat Mirziyoyev raisligida 2023-yil 13-yanvarda Xavfsizlik kengashining kengaytirilgan yig‘ilishida oliy harbiy ta’lim muassasalarining o‘quv dasturlarini etakchi davlatlarning tajriba asosida takomillashtirish, pedagoglar ta’lim sifatini oshirish, oliy harbiy ta’lim muassasalarida muhandislar yonalishlarini joriy etish bo‘yicha vazifalar belgilandi.

“Eng katta boyligimiz bo‘lgan tinch hayotni asrash, xalqimiz farovonligini ta’minlash, kelajak rejalarimizni belgilashda ana shu holatlarning barchasini inobatga olishimiz zarur. Biz har qanday vaziyatda ham O‘zbekistonning davlat suvereniteti, uning sarhadlari daxlsizligi va hududiy yaxlitligini ta’minlashimiz shart. Bu – bizning tarix va kelajak avlodlar oldidagi muqaddas burchimiz va majburiyatimizdir”, – deydi Shavkat Mirziyoyev. Avvalo, Qurolli Kuchlarning strategik vazifalarni amalga oshirish, mazkur sohadagi vazirlik va idoralarning barcha axborot-kommunikatsion resurslarini yagona xavfsiz axborot maydoniga birlashtirish, mamlakatimizning safarbarlik sohasidagi tayyorgarligi va hududiy mudofaasini tashkil etish tizimini yangilash, qo‘mondonlik tarkibining qo‘shinlarni boshqarish va vositalarni qo‘llash bo‘yicha bilimni oshirish; harbiy xizmatchilarning axloqiy-ruhiy va jangovar tayyorgarligini kuchaytirish, yoshlarda milliy vatanparvarlik tuyg‘usini yuksaltirish [4].

O‘zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlari harbiy xizmatchilarida hayotiy va professional ko‘nikmalarni rivojlantirish, davlatimizdagi kardinal o‘zgarishlar bilan uyg‘un ravishda ularning bilim va ko‘nikmalarini rivojlantirish, milliy manfaatlarimizdan kelib chiqqan holda yondashish, ichki va tashqi tahdidlarga qarshi mafkuraviy immunitetni mustahkamlash masalalariga e’tibor qaratilmoqda.

Harbiy xizmatchilarini tayyorlashda uzluksizlik va uzviylikni ta’minlash, iqtidorli yoshlarga eng sifatli ta’limni olish imkoniyatini berish; ta’lim jarayonini o‘qitishning innovatsion uslublaridan foydalangan holda eng ilg‘or pedagogik usullarni uzluksiz ta’lim uzluksizligini ta’minlash; harbiy xizmatchilarining ta’lim sifatlarini takomillashtirishning traektoriyasini belgilash; yuqori malakali, raqobatbardosh harbiy kadrlar, rivojlangan kasbiy mahorat va ko‘nikmalarga ega harbiy xizmatchilarni tayyorlashni maksimal darajada ta’minlaydigan davlat ta’lim standarti, o‘quv rejaları va dasturlarini ishlab chiqish bugungi kunda dolzarb muammolar sifatida belgilanadi. Harbiy kadrlarini bo‘lajak kasbiy faoliyatga tayyorlash tizimining samarali ishlashi uchun pedagogik shart-sharoitlar ta’minlashni ishlab chiqishni talab etadi.

O‘zbekiston Respublikasining 2002-yil 12-dekabrda O‘RQ-436-son “Umumiy harbiy majburiyat va harbiy xizmat to‘g‘risida”gi Qonuni [6] hamda O‘zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlari tizimida “Ma’naviy-ma’rifiy ishlar samaradorligini oshirish Konsepsiyasi”da milliy merosimizning tarixiy ildizlarini o‘rganish, Vatan ozodligi yo‘lida qahramonlik ko‘rsatgan buyuk ajdodlarimiz va jasur zamondoshlarimizning ibratli hayotini keng targ‘ib etish, harbiy xizmatchilarning bilim darajasini oshirish, milliy madaniyatimiz, qadriyatlar va an‘analarimizga asoslangan dunyoqarashni shakllantirish tizimini yaratish, harbiy xizmatchilarning ongi tafakkuriga Vatan himoyasi sharaflari va muqaddas burch ekanini, milliy armiyamiz bilan faxrlanish, davlat xavfsizligini himoya qilish, harbiy xizmatchilarga davlatimizda amalga oshirilayotgan samarali ishlar, qabul qilinayotgan qonun hujjatlari va davlat dasturlarining mazmun-mohiyatini etkazish hamda bir qancha regionlarda sodir bo‘layotgan toqnashuvlariga nisbatan ularda ongli va faol fuqarolik pozitsiyasini shakllantirish, o‘zining kasbiga sadoqat, mas’uliyat va fidoyilikni oshirish belgilab olingan. Shunga ko‘ra, harbiy xizmatchilarda “O‘zbekiston xalqi hech qachon, hech kimga qaram bo‘lmaydi!” degan goyaga asoslanish, ta’lim mazmunining mohiyatini keng tarqib qilish, harbiy xizmatchilar o‘rtasida o‘rtog‘lik, dostona oqibatlarini rivojlantirish, urf-odatlarimiz va ajdodlarimizga xurmat toptirish, halol, jasur va teran fikrlay oladigan, aqlan, ruhan tetik harbiy xizmatchilarni tarbiyalash dolzarb ahamiyat kasb etmoqda.

2020-yil 23-sentyabrda O‘RQ-637-sonli O‘zbekiston Respublikasi “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuning 22-moddasi “Mudofaa, xavfsizlik va huquqni muhofaza qilish faoliyati sohasida kadrlarni tayyorlash” deb nomlanadi. “Mudofaa, xavfsizlik va huquqni muhofaza qilish faoliyati sohasida kadrlarni tayyorlash ularning o‘ziga xos xususiyatlaridan kelib chiqqan holda qonunchilikka muvofiq amalga oshiriladi” – deyilgan.

Mamlakat rahbarining 2019-yil 6-sentyabrda PF-5812-son “Professional ta’lim tizimini yanada takomillashtirishga doir qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida” [7] va O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 27-fevralda PF-4623-sonli “Pedagogik ta’lim sohasini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi farmonlarida [8] davlatimizda pedagog kadrlarning sifatiga alohida e’tibor qaratilgan.

Ta’lim jarayoni – bu pedagog/professor-o‘qituvchilar, xodimlar, o‘quv bo‘linmalarining komandirlari, harbiy xizmatchilarning maqsadga yo‘naltirilgan, rejali o‘quv, uslubiy, ilmiy va tarbiyaviy faoliyatlarining tizimi bo‘lib, uning asosida o‘qituvchilik, ta’lim va tarbiyaning chegaralangan yakdilligi va o‘zaro aloqasi yotadi.

Sifatli ta’lim jarayoniga pedagog (professor-o‘qituvchilar) xodimlar va doimiy tarkibning boshqa toifalari malakasining yuqori darajasi, o‘quv moddiy-texnik bazasining fan va texnika, harbiy ishning zamonaviy yutuqlari, ta’lim-tarbiyaning ilg‘or shakl va uslublariga mos kelishi, shuningdek, o‘quv, uslubiy va ilmiy ishlarda pedagog/professor-o‘qituvchilar, xodimlar va harbiy xizmatchilar ishtirokining darajasi bilan erishiladi.

O‘zbekiston Respublikasi harbiy ta’lim tizimi mamlakatimiz davlat ta’limi standartlariga mos ravishda bo‘lib, etakchi davlatlar standartlariga moslashtirilmoqda. Turli xil sharoitda harbiy xizmatchilarning ko‘nikmalarini shakllantirish, ta’lim sifatlarining asosiy yondashuvlarini o‘quv jarayonining barcha yonalishlarida harbiy xizmatchilarning ishtiroklari va ilmiy izlanishlari natijalariga taalluqli. Oxirgi yillarda respublikamizda oliy harbiy ta’lim tizimini takomillashtirish, mamlakatda zamonaviy takomillashtirilgan malaka talablari va jahon standartlariga asoslanish, harbiy xizmatchilarini kasbiy faoliyatga tayyorlashda ta’lim sifatini takomillashtirishga e’tibor qaratish hamda bu jarayonni tashkil etishda pedagogik imkoniyatlarni inobatga olish harbiy xizmatchilarning ta’lim sifatini oshirishning me’yoriy asoslari yaratilmoqda.

Harbiy xizmatchilarini kasbga yonaltirishning ijtimoiy pedagogik ta’minotini rivojlantiruvchi va ta’lim sifatini takomillashtiruvchi omillar holatini nazariy tahlil qilish bizga bir qator xulosalar chiqarishga imkon berdi:

1. Harbiy xizmatchilarining ta’lim sifatini takomillashtirish mexanizmlarini rivojlantirish dolzarb bo‘lib, O‘zbekistonda ta’limni modernizatsiya qilish jarayoni, mamlakatimizning xalqaro ta’lim dasturlari jarayoniga kirishi oliy harbiy muassasalarining ta’lim faoliyatini sezilarli darajada yangilashga, ularning o‘zini o‘zi anglash va talabini rivojlantirish uchun sharoit yaratishga ma’lum talablarni qo‘yadi. 2. Harbiy xizmatchilarining qiziqishlari va ehtiyojlariga qarab, yuqori darajadagi ijtimoiy kompetensiyaga erishish uchun tashqi motivatsiyaga e’tibor qaratish lozim. 3. Harbiy kadrlar tayyorlash tizimini o‘rganish jarayonida nazariy asoslariga harbiy xizmatchilarining ta’lim sifatini takomillashtirishda metodologik yondashuv, pedagogik va psixologik xususiyatlari, o‘quv jarayonida pedagogik tamoyillarini qo‘llash mantiqiy jihatdan tahlil qilindi. Ta’lim-tarbiya tizimining amaliyotini o‘rganishda ta’lim sifatini takomillashtirishning quyidagi pedagogik shartlari aniqlashdi: 1) harbiy xizmatchilar amaliy topshiriqlarni bajarish jarayonida ularni kreativ fikrlashni faollashtirishga olib keladi, kognitiv faoliyatining yuqori faolligini ta’minlanadi; 2) yangi va nostandart sharoitlarida mustaqil harakatlarga tayyorligini shakllantiriladi; 3) qobiliyatlarni rivojlantirishga yordam beradi; 4) samarali metod va usullardan foydalanish ko‘nikmalari amaliy topshiriqlarni bajarishda murakkab ko‘nikmalarga ega bo‘ladi; 5) shakllangan harakatlarni takrorlash shakllarining xilma-xilligini oshiradi; 6) innovatsion texnikani joriy etishda harbiy xizmatchilar intellektual qobiliyatga ega bo‘ladi; 7) ijodiy vazifalarni bajarishga rag‘batlantiriladi; 8) o‘quv fanlarning mazmunini to‘liq o‘zlashtirishga ta’minlaydi.

ADABIYOTLAR:

1. Mirziyoyev Sh.M. Erkin va farovon, demokratik O‘zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz // O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti lavozimiga kirishish tantanali marosimiga bag‘ishlangan Oliy Majlis palatalarining qo‘shma majlisidagi nutqi. – T., 2017. – 56 b.

2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning 2020-yil 29-dekabrda Oliy Majlisga Murojaatnomasi: <https://www.yuz.uz>

BOSHLANG‘ICH TA’LIMDA HARAKATLI O‘YINLARDAN FOYDALANISH VA UNING O‘ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

Ochilova Madina Xamidovna

*Toshkent shahri Yunusobod tumanidagi 63-umumta’lim maktabining
boshlang‘ich ta’lim fani o‘qituvchisi*

Annotatsiya: ushbu uslubiy ko‘rsatma boshlang‘ich ta’lim o‘qituvchilari uchun mo‘ljallangan bo‘lib, boshlang‘ich sinflarda o‘quvchilarning jismoniy faolligini oshirishda harakatli o‘yinlardan foydalanishning o‘ziga xos xususiyatlari haqida fikr yuritilgan.

Kalit so‘zlar: yosh avlod, barkamol, faollik, namuna, jismoniy, harakatli o‘yin, bolalar, o‘smirlar.

Respublikamizda o‘zib kelayotgan yosh avlodni har tomonlama barkamol etib tarbiyalash, ayniqsa, jismoniy salomatligini saqlash va mustahkamlash, Vatan mudofaasi va mehnat faoliyatiga tayyorlash jismoniy tarbiya va sport fanining ustuvor muammolaridan biri sifatida e’tirof etiladi.

Bolalar va o‘smirlarning past darajadagi harakat faolligi muammosi bugungi kunda keskin bo‘lib turibdiki, bu bolalarning kam harakatliligi, sog‘lom turmush tarziga rioya etmayotganliklari, kompyuter o‘yinlari va ijtimoiy tarmoqlardagi muloqotlari sababli yuzaga kelayotganligi bilan asoslanishi mumkin.

Harakat faolligi tanqisligi shu darajadagi, maktablarda haftada o‘tkaziladigan 2-3 soat jismoniy tarbiya darslari bolalarning jismoniy rivojlanishiga katta ta’sir ko‘rsatolmaydi. Umumta’lim maktablaridagi jismoniy tarbiya darslari eng yuqori darajada samara keltirishi va bolalar turmush tarzining ajralmas qismiga aylanishi zarur. Buning uchun harakatli o‘yinlar fundamental o‘zgarishlar, yangi pedagogik texnologiyalarni joriy etish, ayniqsa mutaxassislarni ilmiy-metodik adabiyotlar bilan ta’minlash talab etiladi.

E’tirof etish joizki, umumta’lim maktablarining barcha sinflari uchun harakatli o‘yinlar mavjud bo‘lsa-da, harakatli o‘yinlar metodikasi deyarli ishlanmagan, shuningdek, har bir darsga uning maqsad vazifalaridan kelib chiqqan holda harakatli o‘yinlarni joriy etish kerak.

Bundan tashqari, harakatli o‘yinlar bolalarni jismoniy jihatdan o‘stirish uchungina emas, balki aqliy va ahloqiy jihatdan tarbiyalash uchun ham muhim ahamiyatga egadir. Jamoa bo‘lib o‘ynaladigan o‘yinlarda bolalarda maqsadga erishish uchun farosatlilik va qat’iyatlilik ko‘rsatish, jamoa oldida, o‘z xatti-harakatlari uchungina emas, balki o‘rtoqlarining xatti-harakatlari uchun ham mas’uliyatni sezish xislatlari tarbiyalanadi.

Umumta’lim maktablarida, darsda, sinfdan tashqari o‘quv-sport va bolalar bilan ommaviy sport ishlarini tashkil qilishda harakatli o‘yin juda katta o‘rinni egallaydi.

Darsda harakatli o‘yinlarni boshqa jismoniy tarbiya vositalari – gimnastika, engil atletika, sport o‘yinlari, kros tayyorgarligi bilan birga qo‘shib olib boriladi.

O‘yinlar dars o‘rtasida va uzaytirilgan tanaffuslarda, maktabda o‘tkaziladigan bayramlarda va boshqa tadbirlarda ham qo‘llanilishi o‘yinlar sport seksiyalarida umumiy jismoniy tayyorgarlikni oshirishda, shuningdek u yoki boshqa sport turlari uchun zarur bo‘lgan jismoniy sifat va harakat malakalarini takomillashtirish uchun foydalaniladi.

Boshlang‘ich sinflarda o‘tkaziladigan «o‘yin vositalari» katta tarbiyaviy ahamiyatga ega bo‘lib hisoblanadi.

O‘yinni mazmuni, tashkil etish va uning o‘tkazish metodikasi mazmuni vazifasiga, o‘tkaziladigan mashg‘ulotni shakliga (darsda, tanaffusda, seksiyada, bayramlarda) bog‘liqdir.

Boshlang‘ich sinfda dars vaqtida va dars mashg‘ulotlaridan tashqari vaqtlarda o‘tkaziladigan harakatli o‘yinlar namunalar keltirib o‘tamiz.

Koptok bilan o‘ynaladigan harakatli o‘yinlar

“Tashla-ushla”. Bolalar aylanada turadilar, katta-o‘rtada koptoklarni bolalarga otib va qayta ilib olib gapiradi: “Ushla, tashla, yiqilishga qo‘yma”. So‘zni pichirlamasdan aytiladi, ulgurib koptokni ushlab, yanatashlashga. Masofa asta-sekin uzoqlashadi 1 metrdan 2 m ortiqcha hisobga olib so‘zlarni ma’nosini teskari qilib aytishga taklif kiritiladi. Masalan, bir bola koptokni tashlab “yaqin”, koptokni ushlab oluvchi, uni qaytarib tashlab teskari so‘z – “uzoq” deydi. Va h.k.

“Kim uzoqqa?”. Devor olidan bir nechta ko‘ndalang chiziqlar belgilanadi, oralig‘i 30 sm.dan. O‘yinchilar birinchi chiziqqa turib olishib koptokni devorga otib, yana uni ushlab olib keyingi, orqadagi chiziqqa o‘tadilar. Kimda-kim bu koptokni tashlab ushlay olmasa, unda yana birinchi chiziqqa borib yana koptokni ushlashga harakat qiladi. Asta-sekin devordan chetlashib birinchi chiziqdan-ikkinchisiga bolalar koptokni tashlab ilib oladilar. G‘olib deb atamoq o‘yinchilar ichida eng uzoqdan otib-ushlab olganga, hamda kam gal ishlatganga.

“Kim tezroq etadi?”. Ikki-uch o‘yinchilar koptokni qo‘lida erga urib –ilib oldinga qadamlab yoki yugurib (masofa 8-10 metr) boradilar. Yutuq faqat devorga birinchi bo‘lib, koptokni yo‘qotmasdan borgan bolaga beriladi.

“Koptok zinapoyada”. Bolalar zinapoyali narvonni eng pastida o‘tiradilar. O‘yinchilardan biri 1-2 m narida navbat bilan har qaysi o‘tirgan bolaga koptok uzatadi. Koptokni ushlab olgan, keyingi pog‘onasiga ko‘tariladi, kimki ushlay olmasa, joyida qoladi. Yutuq faqat birinchi bo‘lib tepadagi pog‘onaga chiqqanga beriladi.

“Darvozachaga tushir”. Bolalar juft-juft bo‘lib biri-birovidan 4-6 qadam masofada turishadi. Har bir juft bolalar o‘rtasida kubiklardan qurilgan darvozacha, keglilar ham bo‘ladi. Har bir juftlik bittadan koptok olib bir-birovlariga o‘sha darvozacha oralig‘idan dumalatadilar.

“O‘zinga ot — ushla”. O‘yinchilar juft-juft bo‘lib turadilar. Har qaysi juftlikda koptok. Juftlikda bir koptokni tepaga tashlab ushlaydi. Ikkinchisi sanaydi — necha marta tashlanib, ilib olganini. Hushtak chalinishi bilankatta bolalar roli

bilan almashadilar: kim tashlab ilgan bo’lsa, u sanaydi, sanab turgan tashlab ushlaydi.

Stol ustidagi harakatli o’yinlar

“Qarmoqcha”. Stol ustida mayda o’yinchoqlar sochilgan bo’lib, (plastmas korobkalar, shariklar, krushkalar va h.k.) ilmoqli bo’lishi kerak. O’yinchilar navbatma-navbat qarmoqchani olib (katta bo’lmagan tayoqcha qarmog’i bilan) yotgan, turgan buyumlarni ilib olishga harakat qilishadi. Buyum-o’yinchoqlarni qo’zg’atib yuborsa, qoida buzilib u qarmoqchani boshqa o’yinchiga uzatadi. O’yinda kimki ko’proq buyumlar yig’sa, o’sha g’olib deb hisoblanadi.

“Nishonlarga qarab”. Devorga ikkita 1,5 m diametrda doira nishonlar chiziladi. Qatnashuvchilar (qishda qor koptok bilan, boshqa fasllarda to’ldirma koptoklar bilan) belgilangan masofadan nishonlarga qarab otadilar. Bolalarni yoshiga qarab (4-10 qadam) nishonga ottirish mumkin.

“Tezda o’z joyiga”. O’yinchilar qator yoki sherenga bo’lib saf tortib turadilar. Rahbarning buyrug’iga ko’ra o’yinchilar maydon bo’ylab tarqalib, qanday buyum bo’lsa (yakkacho’p, kachelalar, gimnastik devor, turnik, koptoklar va h.k.) ularda turli mashqlar bajaradilar. Buyruq, “Tezda joyingizga” deganda, bolalar buyumlarni joyiga qo’yib, tezda o’z joylariga turib oladilar. Kimda-kim o’z joyiga kech qolsa, yutqazgan hisoblanadi.

“Kubba!”. O’yinchilar yig’ilib ikki-uch komandalarga bo’linadilar. Start chizig’i chizilib, u erdan 5-6 metr masofada komanda ro’parasidakubba 1 hosil qilinadi, ya’ni to’ldirma tuplarni koptoklab 10-12 dona qo’yilgan. Har qaysi komanda kubbagacha qarab otadilar.

Yurish va yugurishli harakatli o’yinlar.

Maktabga borish oldidan bolalar asosiy harakatlardan yurish va yugurish mashqlarini o’zlashtirib olishlari kerak. Qaddi-qomatni to’g’ri ushlab, engil yura olishlari zarur.

«Bayroqcha». Bolalar bir safda (ketma-ket saflanib) turib, so’ng yurib (yugurib) maydoncha yoki xona burchagiga boradilar. Birinchi bolaning qo’lida bayroqcha bo’lib, «To’xtang!» so’ziga hamma bolalar to’xtaydilar.

O’qituvchi bolalardan birontasini chaqiradi, u bayroqchani ilgarigi boladan olib, o’zi saf oldiga borib turadi va yurish (yugurish) davom etadi.

Qachonki bolalar o’zlarining saf oldiga borib turishlarini tezda o’rganib olsalar, shunda saf harakatini to’xtatmasdan oldinda boruvchilarni almashtirish mumkin. Bolalarning yurish (yugurish) paytlarida maydon yoki xona burchagiga ustunchaning tepa qismiga bayroqcha qo’ymoq joizdir, chunki bolalar yurgan va yugurgan paytlarida o’sha burchaklarda to’g’ri burilishni o’rganadilar. Keyinchalik ustunchaga bayroq qo’yishning zaruriyati bo’lmaydi, chunki bolalar burchaklardan to’g’ri burilib yurish-yugurishga odatlanadilar.

«Xushyor bo’l!». Bolalar bir safda yugurib bormoqdalar, xar bir bolaning qo’lida bayroqcha yoki koptokcha, shar bo’lishi mumkin. O’qituvchi shu payt bironta bolaning ismini aytadi. Shunda bola qo’lidagi narsani ko’taradi. So’ng

boshqa bolaning ismini aytadi, u qo‘lidagi narsani ko‘targanda oldingi bola bayroqchani tushiradi.

«**Baland va pastlar**». Bolalar safga ketma-ket, bo‘y-bastlariga qarab saflanadilar. Ushbu yo‘sinda yuradilar hamda yuguradilar. O‘qituvchi tartibga qarab: bo‘yi balandlarni oldinga, bo‘yi pastlarni esa ulardan keyinga qo‘yadi.

«**Buriling!**» Bolalar bir safda yuradi (yuguradi). Shu tarzda bironta joyga borib (devor, daraxt, oyna) orqaga buriladi, oldinda boruvchi bola safni boshqarib boradi. Keyingi navbatlarda yo‘nalishni o‘zgartirib yurishni (yugurishni) to‘satdan doiraga urib, xushtak yoki chapak chalib o‘rgatadi.

Keyingi navbatlarda o‘qituvchi so‘z bilan: «Burilinglar!» deb yoki to‘satdan (chapak yoki doiraga urib) yurishni, yugurishni o‘zgartirishi mumkin.

«**Ilon izi**». Maydoncha yoki pol ustiga aylana bo‘ylab koptokchalar (tennis to‘pidan kattaroq matodan yasalgan, ichiga eski paxta, qum solingan) 40-50 sm oraliqida qo‘yilib chiqiladi. Bolalar doira bo‘ylab saflanadilar. O‘qituvchining topshirigiga binoan «Yuringlar!» deganda, aylana bo‘ylab yurishadi. «Ilonizi bo‘ylab» deganda, har qaysi to‘ldirma to‘pchalarni aylanib yuradilar (yuguradilar). Ushbu mashqni musiqa sadosida yoki doira tovushida bir xil ritmda o‘tkazish ham mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Abdullayev A., Xonkeldiyev Sh.X. Jismoniy tarbiya nazariyasi va usuliyati. 2000 y. Toshkent.
2. Axmatov M.S. Uzluksiz ta’lim tizimida ommaviy sport-sog‘lomlashtirish ishlarini samarali boshqarish. 2001y. Toshkent.
3. Salomov R.S., Kerimov F.A. Jismoniy tarbiyada pedagogik texnologiyalar. 2002 y. Toshkent.
4. Sharipov T.Yu., Usmonxodjayev T.S. Jismoniy tarbiya. Dars ishlanmalari va harakatli o‘yinlar. 2005 y.

**RAQAMLI TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA TALABALAR
IJTIMOIY KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRUVCHI
METODIKASINI TAKOMILLASHTIRISHNING OMILLARI**

Ibroximov Maqsadjon Axmedovich – NamDPI o’qituvchisi

Annotatsiya: Talabalar bo’lg’usi pedagogik sifatida salohiyatini namoyon qilishi uchun zarur shart-sharoitlarni yaratish va ijtimoiy-iqtisodiy, siyosiy-huquqiy, ma’naviy, ma’rifiy, madaniy jihatdan kamolga etishi borasida qator ustuvor vazifalarni amalga oshirilishi to’g’risida fikrlar qayd etilgan. Xususan, talabalarning ijtimoiy kompetentligini rivojlantirishda ta’lim sifatini yuksaltirish ijtimoiy jamiyatning dolzarb masalalaridan sanaladi. Maqolada ijtimoiy-iqtisodiy hayotimizda amalga oshirilayotgan jadal va tub o’zgarishlar natijasida bo’lajak pedagog kadrlarga bo’lgan talabning ortib borayotgani bilan bog’liq tavsiflar aks ettirilgan.

Tayanch so’zlar: bo’lajak o’qituvchi, talabalar, yosh mutaxassislar, ijtimoiy kompetentlik, rivojlantirish, ta’lim-tarbiya.

Oliy ta’lim muassasalari talabalarining ijtimoiy kompetentligini rivojlantirish umumiy pedagogik jarayonning eng muhim va ahamiyatli bo’g’inlaridan sanaladi. Talabalarning ijtimoiy kompetentligini rivojlantirish natijasida ular jamiyatdagi turli siyosiy, iqtisodiy va ijtimoiy vaziyatlarni to’g’ri tahlil qila bilish va boshqarish, bugungi kun hamda kelajak uchun ko’nikmaga ega bo’ladilar. Talabaning jamiyat hayotiga integratsiyasi bir qator ehtiyojlar, siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy muhit va talablar bilan bog’liq bo’ladi. Jamiyatda mavjud kasbiy ehtiyojlar, muammolar, talablar va imkoniyatlarga nisbatan talabalar tafakkurini mos rivojlantirish ta’lim muassasasidagi talabalarning ijtimoiy kompetentligini rivojlantirishning bosh vazifasi hisoblanadi.

Pedagogik ilm nazariyasi va amaliyoti nuqtayi nazaridan talabalarning ijtimoiy kompetentligini rivojlantirishning yaxlit pedagogik andozasi ishlab chiqilmaganligi, uni ta’minlashning maxsus shakllari, vositalari va usullari ishlanmaganligi, tartibga solinmaganligi hamda joriy etilmaganligi, biroq maxsus ravishda talabalarning ta’lim-tarbiya tizimiga yo’naltirilgan mazkur shakllar, vositalar va usullarsiz samarali o’quv tarbiyaviy jarayonni tashkil etib bo’lmasligi aniqlandi. Ushbu oliy ta’lim muassasalarida o’qituvchilar tayyorlash jarayonini tashkil etish, fanlarni o’qitish, malakaviy pedagogik amaliyot holatini tahlil etish kabi ilmiy-tadqiqotlarda bo’lajak o’qituvchilarda ijtimoiy kompetentlikni rivojlantirishning metodikasini takomillashtirish imkoniyatlari etarlicha yoritilmagan, bu esa mazkur muammoni tadqiq etish zaruratini taqozo etadi. Ilmiy-texnik taraqqiyot talabalaridan kelib chiqqan holda bo’lajak o’qituvchilarda ijtimoiy kompetentlikni rivojlantirishning metodologik va ilmiy-metodik asoslari, tamoyillari, pedagogik shart-sharoitlarini aniqlash, ijtimoiy kompetentlikni rivojlantirishning metodikasini takomillashtirish hamda amaliyotga tatbiq etish zaruriyati tadqiqotning dolzarbligini belgilaydi.

Pedagogikadagi kompetentli yondashuv va ijtimoiy kompetentlikni rivojlantirish muammosi ko‘plab tadqiqotchilarning ilmiy ishlarida turli yo‘nalishlarda talqin qilingan. Bo‘lajak o‘qituvchilarning ijtimoiy fikrlashi, mustaqilligi, faollik hamda ijodkorliklarining rivojlanib borishi, dunyoqarashlarining kengayib borishi, o‘z-o‘zini nazorat qilish va tarbiyalashga bo‘lgan ehtiyojlarining shakllanishi bilan xarakterlanadi. Ilmiy texnik taraqqiyotning innovatsion rivojlanishi, bilimlarning tezlik bilan yangilanishi bo‘lajak mutaxassislarning zamonaviy sharoitlarga tez moslashishi hamda o‘quv-bilish motivlarini egallashlariga intilishini talab etadi. Bu esa bo‘lajak o‘qituvchilarni mustaqil izlanishga, kasbiy muammolarni mustaqil echish bilan birga ijtimoiy kompetentlikni rivojlantirish zaruriyatini tug‘diradi. Shuning uchun ham, bugungi kunda ijtimoiy faol bo‘lgan mutaxassislarni tayyorlash jarayoni uzluksiz ta’lim tizimining eng asosiy vazifalaridan bo‘lib, bunda ijtimoiy kompetentli yondashuv asosida bo‘lajak o‘qituvchilarning ijtimoiy kompetentligini rivojlantirish muhim ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi.

Ijtimoiy kompetentlik juda keng tushuncha bo‘lib, ijtimoiylashuv milliy xarakterga ega bo‘lgan falsafiy, pedagogik-psixologik va sotsiologik hodisalarni ham qamrab oladi. Shu boisdan, ijtimoiylashuvning o‘rganilishi ko‘p xollarda shaxs shakllanishi masalalari ichida ko‘rib chiqiladi. Ijtimoiylashuv jarayonini pedagogik nuqtayi nazardan ko‘rib chiqqan tadqiqotlar kam sonli hisoblanadi, ammo shaxs shakllanishining pedagogik aspektlariga oid ko‘lab tadqiqotlar bor.

Mamlakatimiz ta’lim tizimida shaxs, shaxs va jamiyat taraqqiyoti, shaxs xususiyatlari, layoqatlarining jamiyat taraqqiyotidagi tarixiy ahamiyati hamda shaxs va jamiyat munosabatlari masalalari, shu jumladan shaxsni shakllantirish jarayonining falsafiy, siyosiy, sotsiologik, tarixiy, milliy, shu jumladan pedagogik aspektlari o‘rganildi. Jumladan, o‘zbek olimlaridan U.Mahkamov, Sh.Olimov, N.Ortiqov, N.Egamberdiyeva, M.Quronov, Q.Quronboyev tadqiqotlarida shaxs shakllanishining ijtimoiy, sotsiologik va pedagogik masalalar atroflicha tadqiq etilgan. Shuningdek, ijtimoiy tarbiya masalalari milliy g‘urur, milliy o‘zlikni anglash, milliy istiqloq g‘oyasi va milliy mafkura kabi masalalar doirasida M.Quronov, N.M.Egamberdiyeva, Z.Qurbonniyozova, K.Quronboyev, M.Quronboyev, Sh.Sodiqova, F.Mustafayeva, N.G.Gulamovalar tomonidan o‘rganildi [3, 120 b.].

Mustaqil davlatlar hamdo‘stligi mamlakatlari olimlaridan L.V.Andropova, I.V.Grishina, E.F.Zeyer, I.A.Zimnyaya, M.I.Lukyanova, S.N.Mironenko, V.A.Slasteninlar tomonidan bo‘lajak maktab o‘qituvchilarini pedagogik faoliyatga tayyorgarlashda kasbiy kompetentligini shakllantirish, ta’lim natijalarining yangi paradigmasida asosiy kompetensiyalarning o‘rni [2, 36-45 b.], ularni diagnostika faoliyatiga tayyorlash va ta’lim mazmunini integratsiyalash orqali bo‘lajak o‘qituvchining kasbiy kompetensiyasini rivojlantirish kabi ilmiy-tadqiqotlar olib borilgan.

Xorijiy mamlakatlarning tadqiqotchi olimlaridan D.Gvin, K.Kamiron, M.Shamiyer va J.Xemeleynenlarning ilmiy izlanishlarida yoshlar

ijtimoiylashuvining pedagogik konsepsiyasi va amaliy xususiyatlari yoritilgan [1, 419-432 b.]. Ta’limda ijodkorlik, kompetentlik, pedagoglarning kasbiy salohiyatini rivojlantirish, professional-pedagogik etuklik muammolari, pedagogik dasturiy vositalardan foydalanish ko’nikmalarini shakllantirish hamda rivojlantirishni nazariy va amaliy asoslash kabi masalalar B.Blum va Radha Mohan kabi olimlar tomonidan tadqiqotlar olib borilgan [3, 120 b.].

Ijtimoiylashuvning qator mexanizmlari mavjud bo’lib, ulardan:

- ana’naviy mexanizmi – oila va yaqin muhit orqali talabalarda ijtimoiy kompetentlikni rivojlantirish, faoliyat va muloqotda maqbul shart-sharoitlarni yaratish;

- institutsional mexanizm – ijtimoiy institutlar va ta’lim muassasalari tomonidan talabalarining ijtimoiy kompetentligini rivojlanishi uchun zaruriy imkoniyatlarni yaratish;

- shaxslararo mexanizm – talabalarni ijtimoiy aloqalar tizimiga jalb etish, ularda muloqotlilik malakalarini rivojlantirish;

- refleksiv mexanizm – o’z-o’zini anglash, o’z-o’zini baholash, o’z-o’zini loyihalashni pedagogik qo’llab-quvvatlash orqali individual ongni taraqqiy ettirish.

Tadqiqot tahlillariga asoslangan xolda bo’lajak o’qituvchilarda ijtimoiy kompetentlikni rivojlantirishga quyidagicha ta’rif beramiz:

Ijtimoiy kompetentlik bu – bo’lajak mutaxassislarining o’zlashtirgan bilimlari, ko’nikmalari, malakalari, e’tiqodi, motivlari, qadriyatli mo’ljallari, ijtimoiy ta’lim-tarbiyaviy ahamiyatga ega shaxsiy sifatleri va ijtimoiy kompetentlik faoliyatining amaliy tajribasiga mos holda “Inson – jamiyat – ma’rifat” tizimida xatti-harakat qilish qobiliyatini belgilovchi integrativ fazilatdir, degan ta’rifni berishimiz mumkin.

Ijtimoiy kompetentlik – keng qamrovli tushuncha bo’lib, u talaba yoshlarning ta’lim-tarbiya, ilm-fan sohasidagina emas, balki madaniyat, san’at, siyosat, huquq kabi sohalarida ham talabalarining jamoaga, jamiyatga, inson hayotiga oid munosabatlarda harakatchanlik, ta’sirchanlik, samaradorlik, jonbozlik ko’rsatishini anglatadi. Shuningdek, aqliy zakovat, ruhiy, ma’naviy kamolot, insofu diyonat, muruvvat, mehr-oqibat – bular barchasi ma’rifatli, ma’naviyatli insonlarning asosiy fazilatleri sanaladi. Ana shu fazilatleri yoshlarimizda shakllantirish bugungi kunning muhim vazifasidir.

Ijtimoiy kompetentlik ijtimoiy muhitda shakllantiriladi. Ijtimoiy muhitsu ushbu maqsadni amalga oshirish murakkab jarayon hisoblanadi. Bo’lajak o’qituvchilarda ijtimoiy kompetentlikni rivojlantirishda talabalar ijtimoiylashuvning uzviy tarkibiy qismi sanaladi. Hozirgi globallashuv jarayonida intizomli, mas’uliyatli, sabr-bardoshli, diyonatli, vijdonli, iymonli, e’tiqodli, bag’rikeng, insonparvar, ijtimoiy faol va shu kabi oliyjanob fazilatlar egasi bo’lgan yoshlarga yashash uchun zarur bo’lgan barcha qulaylikleri vujudga keltirishga qodir bo’la oladilar. Yoshlarning ijtimoiy kompetentligi, deganda ularning ijtimoiy jarayonlarda ongli ravishda, mustaqil ishtirok etishleri, zarur bo’lganida, ijtimoiy munosabatlarni o’zgartirishga tashqaridan bo’ladigan bosimsiz ko’maklashishga

intilishlari tushuniladi. Mas’uliyat ijtimoiylashuv jarayonida shaxsning etukligini belgilovchi muhim ko’rsatkichlardan sanaladi. Ijtimoiylashuvning mas’uliyat hissiga bog’liq yo’nalishlaridan yana biri shaxsda shakllanadigan maqsad va ideallardir. Ular shaxsni kelajakni bashorat qilish, ertangi kunini tasavvur qilish va uzoq-yaqinga mo’ljallangan rejalarni amalga oshirishga tayyorligini ta’minlaydi. Maqsad va rejasiz inson ma’naviyatsiz pessimistdir. Bu maqsad doimo o’zining anglanganligi va shaxs real imkoniyatlariga bog’liqligi bilan xarakterlanadi. Ularning shakllanishi va ongda o’rnashishida ma’lum ma’noda ideal ham rol o’ynaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO’YXATI:

1. Block K., Gibbs L., Staiger P.K., Gold L., Johnson B., Macfarlane S., Long C., Townsend M. (2012) Growing community: the impact of the Stephanie Alexander Kitchen Garden Program on the social and learning environment in primary schools // Health Educ Behav. 39(4): – P. 419-432.

**RAQAMLI TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA OLIY TA’LIM
MUASSASALARI TALABALARINING REFLEKSIVLIGINI
RIVOJLANTIRUVCHI OMILLAR**

Qodirova Maxfuzaxon Axmadovna – O‘zDJTU tadqiqotchisi

Annotatsiya: Maqolada zamonaviy ta’lim jarayonida talabalar refleksivligini rivojlantirish va ularining o‘z fikrlarini o‘rganishi, tahlil qilishi hamda o‘zgarishlarni amalga oshirish qobiliyatini ifodalovchi qator omillar yoritib o‘tilgan. Refleksivlik tushunchasi, refleksivlik ingliz tili yo‘nalishi talabalarining o‘z hayoti va kasbiy faoliyatlariga oid o‘zini tahlil qilish imkoniyatlariga, muhim chora-tadbirlarni mustaqil ishlab chiqishda o‘z qarorlariga ega bo‘lishida muhim ro‘l o‘ynashi qayd etilgan.

Kalit so‘zlar: talabalar, refleksivlik, tahlil, fikrlash, yondashuv, imkoniyatlar, rivojlanish, o‘rganish.

Talabalarida refleksivlikni rivojlantirish bevosita ularning o‘zlarini, o‘z xayollari va o‘z faoliyatlari bilan bog‘liq jarayon sanaladi. Refleksivlik tushunchasi, o‘zini bilish, tahlil qilish va baholash imkoniyatini ifodalovchi muhim mazmunli tushuncha hisoblanadi [2, 144-b.]. Bu tushuncha, ingliz tili yo‘nalishi talabalarining bo‘lajak kasb egasi sifatida o‘z sohasida samarali faoliyat olib borishi uchun tanqidiy ahamiyatga ega. Refleksivlik, uning mohiyatini tushunish jarayonida, talaba o‘z shaxsiy hayotini va faoliyatini tahlil qilishida muhim ahamiyat kasb etishini ta’kidlaydi. Refleksivlik omillari sifatida talaba o‘zini o‘rganishi, faoliyatini tahlil qilishi va baholash qobiliyatini rivojlantirishi kabilar sanab o‘tiladi.

Refleksivlik tushunchasi ingliz tili yo‘nalishi talabalarining o‘z faoliyatlarini, o‘z istaklar va xayollarini nazorat qilish uchun zarur bo‘lib, o‘zini tahlil qilish va o‘zini yaxshi tushunishning dastlabki qadami hisoblanadi. Talabalar uchun mustahkam hayotning yo‘lini ochadi va ularni faol ijtimoiylashishga olib keladi. Refleksivlik tushunchasining o‘ziga xos jihatlari shundaki, talaba o‘zini tahlil qilishda bir nechta muhim xususiyatlarni namoyon etadi. Ular quyidagi ko‘rinishlarda bo‘lishi mumkin: o‘zgarishni yaxshi his qilish; o‘z qarorlarini mustahkamlashtirish; o‘zini rivojlantirish; boshqalar bilan o‘zaro munosabatlarni kuchaytirish; yaratuvchilik va innovatsiyalarni rivojlantirish.

Ta’kidlash joizki, talabalarning o‘zlarini tahlil qilish, o‘zini o‘rganish va o‘zgarishlarni amalga oshirish yo‘llarini o‘rganishida “refleksivlik” tushunchasini nazariy jihatdan o‘rganish muhim ahamiyat kasb etadi. Bu tushuncha, ingliz tili yo‘nalishi talabalarining dars mashg‘ulotlari davomida mustaqil fikrlashlariga katta imkon beradi va kasbiy jihatdan rivojlanishni rag‘batlantiradi. Ushbu tushunchani oliy ta’lim muassasalarining ingliz tili yo‘nalishi talabalarida rivojlantirish jarayoni bevosita amaliyot bilan bog‘liq bo‘lib, unda asosiy xususiyatlar ko‘rinadi.

Oliy ta’lim muassasalari ingliz tili yo’nalishi talabalarida refleksivlikni rivojlantirishning bir qator omillari mavjud bo’lib, ular quyidagilardir:

- talabalar o’z xayollari va hissiyotlarini tahlil qilish – o’z xayollari, o’z o’ylari va o’z hissiyotlarini o’rganishni o’z ichiga oladi. Bunda talabalar o’z hayoti va faoliyatlariga oid o’zini tahlil qilish imkoniyatini yaratadi [3, 8-b.].

- talabalar o’z qarorlarini qabul qilish – o’z qarorlarini qabul qilish va o’z fikrlarini tahlil qilish jarayonini o’z ichiga oladi. Bunda talabalar shaxsiy hayotida va kasbiy faoliyatga tayyorlanish jarayonida muhim chora-tadbirlarga oid mustaqil qarorlarni qabul qilish kompetentligini rivojlantiradi.

- boshqalar bilan o’zaro munosabatini tahlil qilish – talabani boshqalar bilan o’zaro munosabatlarini tahlil qilishga o’rgatadi. Bunda talabalar boshqalar bilan o’zaro aloqalarini o’zgartirishi, yangilashi va munosabatlarni yo’lga qo’yishi uchun kerak bo’ladigan omil hisoblanadi.

Refleksivlik, talabalarda o’z hayotini, faoliyatini yaxshi tahlil qilish, o’zini o’rganishi va o’zgarishlarni amalga oshirishda yordam beradigan muhim mazmunli tushunchadir [4, 890-897 b.]. Shu bois, ingliz tili yo’nalishi talabalarida refleksivlikni rivojlantirish jarayoni amali faoliyat bilan chambarchas bog’liq bo’lib, u quyidagi omillarni ham o’z ichiga oladi:

- o’z faoliyatlarini ko’rib chiqishi – talabalar o’z faoliyatlarini ko’rib chiqish jarayonida o’z fikrlarini tahlil qilishga, ularning to’g’ri va noto’g’ri ekanligini aniqlashga yordam beradi. Yangi yondashuvlarni topish va amaliyotga joriy etishga o’rgatadi.

- o’z qarorlarini qayta qabul qilish – talabalarga o’z qarorlarini tanlash va ularga qanday o’zgartirishlar kiritishni o’rgatadi. Talabalar o’zi avval qabul qilgan qarorlarini keng mushohada qilib, ularni o’zgartirishga, yaxshi o’qishga va muhim masalalar echimini topishga imkoniyat yaratiladi.

- boshqalar bilan o’zaro munosabatlarni rivojlantirish – talabalarga boshqalar bilan o’zaro munosabatlarni o’zgartirishga va uni rivojlantirishga yordam beradi. Talabalarning ijtimoiylashuvini, boshqalar bilan o’zaro fikrlar almashinishi va o’zaro munosabatlar o’rnatishini o’z ichiga oladi.

Refleksivlik tushunchasini ingliz tili yo’nalishi talabalarida rivojlantirish jarayonida o’zlarini va rivojlantirish yo’llarini, o’z fikrlarini yaxshi tushunishi va ularni boyitishni o’rganishlariga yordam beradi. Bu tushuncha, talabalarni dars mashg’ulotlarida kasbiy salohiyatini rivojlantirishlari uchun yaxshi o’qishi, o’zgarishlarni qabul qilishi va shuning bilan birga shaxsiy hayotlarini mustaqil boshqarish yo’llarini o’rgatadi. Shuningdek, talabalarning shaxsiy hayotlarini mustaqil boshqarishda, o’zgarishlarni qabul qilishda va o’zlarini rivojlantirishda yordam beruvchi vosita sifatida muhim ahamiyat kasb etadi. Talaba-yoshlar uchun o’z fikrlarini, o’zini tahlil qilish, o’zgarishlarni amalga oshirishni o’rganish jarayoni eng yaxshi va foydali usullardan sanaladi. Refleksivlik oliy ta’lim muassasalarining ingliz tili yo’nalishi talabalarida rivojlantirish natijasida, ular kasbiy faoliyati bilan birga shaxsiy hayotini yaxshi tushunishi va o’zgarishlarni amalga oshirishda katta ahamiyat kasb etadi. Shu bois ham ushbu tushuncha,

talabalarga o‘z hayotlarini tahlil qilish, o‘zlarini boshqarish va o‘zgarishlarni amalga oshirish yo‘llarini o‘rganishda muhim ahamiyatga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 28 yanvardagi 2022-2026 yillarga mo‘ljallangan yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida» PF-60-son Farmoni.
2. Войтик И.М., Семенов И.Н. Оценка и развитие рефлексивного мышления: Учеб. пособ. Новосибирск: СибАГС, 2001. – 144 с.
3. Крайнова Ю.Н. «Саногенная рефлексия в структуре эмоциональной компетентности будущих педагогов». Кан. дисс. автореф. – Москва: 2010 г. - 8 с.
4. Qodirova M.A. Pedagogical-psychological factors of intellectual development of students based on reflectivity // International Journal of Education, Social Science & Humanities. Finland Academic Research Science Publishers. 2023. Volume-11, Issue-6. – P. 890-897.

O‘SMIR BOLALARDA SALBIY XULQNING NAMOYON BO‘LISHI VA ULARNI BARTARAF ETISHNING IJTIMOIIY-PEDAGOGIK OMILLARI

Murtozayeva Mahfuza Murtozayevna
O‘z DJTU pedagogika fanlari doktori (DSc)

Annotatsiya: Maqolada o‘smir bolalarda salbiy xulqning namoyon bo‘lishi, ularning oldini olish va paydo bo‘lish sabablarini o‘rganish hamda o‘smirlikda bola shakllanishining turlarga bo‘linishiga oid fikrlar yoritilgan. Shuningdek, bolalarda salbiy xulqning namoyon bo‘lish sabablarini aniqlash, tahlil qilish, bartaraf etish, salbiy va ijobiy fazalarning samarali omillari, ulardagi hotira, nutq hamda his-tuyg‘ularining o‘rish natijalari tavsiflangan.

Kalit so‘zlar: ta’lim, tarbiya, bolalar, salbiy xulq, ijobiy, ijtimoiy, pedagogika, salbiy va ijobiy fazalar, omillar.

Ijtimoiy jamiyatda insonning o‘rni alohida ahamiyatga ega. Har bir voyaga etmagan bola ulg‘aygach, o‘z hayotining baxt-saodatini ta’minlash uchun ijtimoiy jamiyatdagi o‘rnini egallash zaruriyati paydo bo‘ladi. Bu o‘ringa o‘zida uch axloqiy xususiyatni mujassamlashtirgan insongina egalik qiladi. Ular: tansihatlik, sog‘lom fikr va yaxshi axloqdan iborat. Shu uch narsaning bittasidan ham mahrum bo‘lgan odam o‘z hayotining baxt-saodatini ta’minlay olishi muqarrar. Boshqa ibora bilan aytganda, baxt-saodat jismonan sog‘lom, sog‘lom fikrli va chiroyli xulqli insonga nasib etadi, shu jihatlarga ega bo‘lgan kishilar turli xil badbaxtliklarni munosib kutib oladilar. Farzandining baxtsiz bo‘lishini istamagan har bir ota uni mustaqil hayotga qo‘yib yuborishdan oldin shu mazkur uchta axloqiy xislat bilan qurollantirib qo‘yishi kerak. Tarbiyaning mahsuli ham shunday, ya’ni odamni tarbiya qilish uni jismonan, fikran va xulqan kamolga etkazib, saodatga erishishga qobil qilishdan iborat.

Ijtimoiylashuv uzluksiz jarayondir, ya’ni inson doimo jamiyat bilan munosabatda bo‘ladi. Tarbiya esa uzlukli jarayondir. Chunki u muayyan tashkilotlarda amalga oshirilib, zamon va makonda cheklangan bo‘ladi. Jumladan, voyaga etmagan o‘smirlar orasida uyushgan jinoyatchiliklarni bartaraf etishning ijtimoiy-pedagogik va psixologik omillari sifatida ijtimoiy hodisa, faoliyat, jarayon, qadriyat, tizim, ta’sir, o‘zaro munosabat sifatida ko‘rib chiqsak bo‘ladi. Bolalardagi o‘smirlik davrining o‘ziga xosligi, bolalikdan kattalikka o‘tishdir. Bu davr fiziologik rivojlanish va jinsiy etilishning keskin jadallashuvi davridir. Bu davrga o‘smirlar tomonidan shaxs salbiy xulqining namoyon bo‘lishi va ularning almashinib turishi: goh muloqotga kirishuvchan, goh aksi, goh quvnok, goho esa g‘amgin va shu kabilardir. Voyaga etmagan o‘smirning asosiy maqsadi – o‘z-o‘zini anglash va o‘xshashlikni shakllantirish (tengdoshlaridek bo‘lish). Bolalikdan kattalikka o‘tish hamma ham tekis kechavermaydi. Shunga ko‘ra o‘smirlikda bola shakllanishi uch turga bo‘linadi:

Birinchi tur uchun davrning ikkinchi marta dunyoga kelishdek jo’shqin, krizisli kechishi xosdir. Uning yakuni – yangi «Men»ning yuzaga kelishi. Bu psixik pubertatlikning arafasi bo’lib, 11-12 yoshli o’smirda quyidagi alohida belgilar paydo bo’ladi: beboshlik, urushqoqlik, bolalar o’yinlari unga qiziq ko’rinmaydi, undan kattarok o’smirlarning o’yinlari esa tushunarsiz bo’ladi [2, 204-b.].

Ikkinchi tur uchun davrning sillik, kuchli asabiylashishlarsiz bola shakllanishiga xosdir. «Arafa»dan keyingi 11-13 yoshdagi qizlar va 14-16 yoshdagi o’g’il bolalarni o’z ichiga olgan salbiy (negativ) faza bilan almashinadi. Atrof muhitga o’tuvchi tez o’zgaruvchanlik va bezovta holat, noziktabiylilik, jismoniy va ruxiy darmonsizlik, o’zidan norozilik kabilar bu davrga xos asosiy belgilardir.

Uchinchi turi esa voyaga etmagan o’smir shakllanishining ongli va faol ravishda o’z-o’zini tarbiyalash, havotir va inqirozlarni mustaqil engish xosdir. Ko’pchilik o’smirlarda o’ziga va atrofidagilarga bo’lgan nafratni va uning natijasi bo’lgan o’zini yolgiz, begona va boshqalar tomonidan tushunilmagan sezish kabi holatlarni uchratishimiz mumkin. Bu vaqtda bola asosan, qarama-qarshiliklarga, salbiy ta’sirlarga o’ta sezgir bo’lib qoladi, bunday vaziyatlar bolada yoki agressiv o’z-o’zini ximoya qilishni yoki passiv melanxoliyani keltirib chiqaradi. Salbiy faza yakuni – jismoniy etilishning yakunlanish vaqtiga to’g’ri keladi.

Ijobiy (yondashuv) faza o’smirning muhitning ijobiy taraflariga (aspektlariga) ta’sirchan bo’lib qolishi bilan boshlanadi. Uning oldida xursandchilikning manbalari paydo bo’ladi, ular «tabiatning hayajonlanishi» – go’zallikni ongli hayajonlanishini qo’yadi. Rivojlanish uchun qulay sharoitda xursandchilikning manbalari san’at va ilm bo’lishi mumkin. Bularga «eng kuchli tangliklardan ham chiqarib yuboruvchi» muhabbat ham qo’shiladi.

Bu yoshda jinsiy etilish natijasida bola organizmida va ruxiyatida sezilarli o’zgarishlar ro’y beradi. Bu bolaning qiziqishlar sohasini anchagina o’zgartiradi. Bunda qiziqishlar rivojlanishning ikki xususiyatini ko’rishimiz mumkin:

Bir tomondan – yangi qiziqishlar va mayllarning paydo bo’lishi: ijtimoiy hayotga, texnikaga, qaxramonlik va sarguzashtlarga boy kitoblarni o’qishga, ko’pchilikda sportga qiziqish kuchayadi;

Ikkinchi tomondan – avval o’rnatilgan qiziqishlar tizimining yo’qolishi: undagi negativizm, qarama-qarshi xarakter shundandir [3, 15-17 b.].

Shu ikki xususiyatning uyg’unlashuvi bir qarashda g’alati fakti – qiziqishlar kamayishi yoki ba’zan umuman yo’qolishini xarakterlaydi. Bu vayron etuvchi faza davomida o’smir o’z bolaligiga barham beradi. Bu fazaga keskin o’zgarish, jamiyat xulq-atvor qoidalariga bo’ysunmaslik – o’smir bolalar orasida uyushgan jinoyatchiliklarning paydo bo’lishi ham shu kabilardandir.

Tarbiya o’smirning to’g’ri rivojlanishiga asos bo’ladi. Ota-ona, o’qituvchi, tarbiyachilar shuni unutmaslik kerak, o’smirning rivojlanishi u uchun eng og’ir hayotiy jarayon. O’smirni o’sishi natijasida, uni hotirasi, nutqi, his-tuyg’ulari o’sadi. Har bir odamning bu davri atrof-muhit bilan, ijtimoiy rivojlanish bilan,

qobiliyati va qolaversa bolaning ruxiyati va uning yaqinlari bilan bog‘liq. Bu sabablar shaxsni tubdan o‘zgartirishi mumkin. Voyaga etmagan bolalar o‘z-o‘zidan axloqan shakllanib qolmaydi. Ularning barchasi tarbiya jarayonida amalga oshiriladi. Jumladan, bola shakllanishida – tabiat, o‘simlik, hayvonot dunyosi bilan tanishib borishi, tashqi va ichki dunyo, odamlar bilan muloqot samarali natijalar beradi.

Katta yoshdagi o‘smirlarni atrofida gilarining fikriga nisbatan ko‘proq o‘z fikrida qolishi, ularning motivlari avvalambor o‘zining shaxsiy fikrini hisobga olgan holda shakllanishiga olib keladi va oxir oqibat ularning qaysarliklarida namoyon bo‘ladi. Kichik yoshdagi o‘smirlarda maktab chegaralaridan tashqariga chiqish, kattalar hayotiga qo‘shilish, shuningdek ijtimoiy muhitda o‘z o‘rnini topib uni himoya qilish kabi yangi ehtiyojlar vujudga keladi. Yuqoridagi ehtiyojlar faqat etakchi faoliyat (o‘qish) o‘zgartirilgandagina qondiriladi.

Ma’rifatli oilalar o‘z bolalarining tarbiyasi xususida jiddiy shug‘ullanishadi va ular tarbiyasini uzluksiz nazorat qilib borishadi. Ular istiqbollarning saodatli yoki falokatli bo‘lishini yosh avlod tarbiyasiga bog‘liq holda ko‘rishadi. “Ular bir qavmning tarbiyasiga etgan ozgina nuqson borib-borib katta zararga sabab bo‘ladi, deb aniq ishonadilar” [1, 308-309 b.]. Voyaga etmagan bolalar orasida uyushgan jinoyatchiliklarni bartaraf etishning ijtimoiy pedagogik usullaridan biri – milliy tarbiyadir. Milliy tarbiya bo‘yicha etuk mutaxassis professor M.Quronovning milliy tarbiyaning ahamiyati bilan bog‘liq quyidagi fikrlari e’tiborga molik: “Dunyoda ro‘y bergan, yuz berayotgan har bir notinchlik, nizo, baxtsiz voqea, buzilgan oila, singan taqdir tarixi “lenta”sini orqaga qaytarsak, tarbiyaga borib taqaladi. “Oldin pul, keyin ma’naviyat” yo‘lini tutish bo‘lib chiqadi. Ularning bu xatosi “dunyoda boy berilgan avlod” – “Lost generation” iborasini paydo qildi. “Lost generation” – (ingl.t) beqarorlik, depressiya sharoitida tug‘ilgan, xudbin, loqayd, jamiyatga foydasi tegmaydigan, shafqatsiz alamzada, ichkilikbozlikka berilgan, jinoiy ishlarga qo‘l urgan, qo‘lidan ish kelmaydigan, axloqsiz kishilar toifasidir.

Butun boshli oilalar moddiy boylik ortidan quvib ketishdi. Farzandlar tarbiyasini esa begonalarning qo‘liga topshirib qo‘yishdi. Tarbiyadan (!) vaqtlarini tejab, 10 pul foyda topishdi ham. Bugun esa... jonsarak bo‘lib, bolalarini qayta tarbiyalashga 1000 pul sarflashmoqda. Lekin samara 10 pullik bo‘layotir. Chunki vaqt boy berilgan. Mana, sizga “oldin moddiy hayot, keyin ma’naviyat” deb yashashning ayanchli oqibati. “Boy berilgan avlod” muammosining pedagogik mahsuli. Tarbiya dastlab moddiyatga emas, ma’naviyatga asoslanishi va o‘z vaqtida amalga oshirilishi ijobiy samara berar ekan. Tarbiya bilan bog‘liq ommalashib ketgan bir rivoyatni ko‘p eshitganmiz. Ota donishmanddan: “Bolaning tarbiyasini qachon boshlay?” deb so‘rabdi. “Bolangiz necha yoshda?” deb qiziqibdi donishmand. “Bir oylik bo‘ldi” degan javobni eshitgan donishmand: “Bir oy kechikibsiz”, degan ekan. Ko‘pchilik bolani tug‘ilgan kunidan boshlab qanday tarbiya qilish mumkinligini tasavvur ham qilolmaydi. Bola uch kunligidayoq onasini tanishiga ham ayrimlar ishonmas. Tadqiqotchi olimlar bir

homilador ayolga har kuni ayni bir vaqtda faqat bitta ertakni aytib berishgan. Bola tug‘ilib, olti yoshga etganda turli ertaklarni aytib bera boshlashgan. Ayol homiladorlik paytida ertakka navbat kelganda, dastlabki jummalarni eshitibola “Men bu ertakni bilaman” deb aytib bergan. Bu ilmiy haqiqat! Demak, bola onaning qornidalik paytidayoq dunyo bilan aloqada bo‘lar ekan. Shundanmikan, donishmandlar “tarbiya bola tug‘ilmasdan oldin boshlansa yana-da yaxshi” [4, 44-45 b.], deyishgan ekan.

Xulosa, voyaga etmagan bolalarning bolalikdan bilib-bilmay yolg‘on gapirishi, birovning narsasini so‘ramay olishi, topshiriqni vaqtda bajarmasligi, belgilangan vaqtga kechikish kabi yomon xulqni odat qilishi keyinchalik qoidabuzarlik, huquqbuzarlik va jinoyatlarning sodir etilishiga olib kelishi mumkin. Sababi masalaning mohiyatini anglamaslik va tarbiyaning noqisligi bolani shunga odatlantirib qo‘yadi. Natijada bola jinoyatga qo‘l uradi. Ana shunda “kim aybdor?” deya, axtarishga tushiladi. “Bolaning yomon yo‘lga kirib ketishiga kim aybdor?” degan savolga: ota-ona; maktab; militsiya; mahalla, qo‘ni-qo‘shni; televideniye, internet, telefon kabi javoblar keltiriladi. Aybdorni topish aksariyat holarda mushkulligicha qoladi. Bolalar o‘rtasida salbiy xulqning namoyon bo‘lishi va xulqiga xos bo‘lgan barcha salbiy xislatlarni ilmiy jihatdan bilish ular orasida uchraydigan jinoyatlarning oldini olishni tashkil etishning tendentsiyalari muhim amaliy ahamiyatga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Аварин В.А. Психология детей и подростков. – Санкт-Петербург, 1998. – С. 308-309.
2. Maxmudov R.M. va b. Pedagogika. Ma’ruzalar kursi. – Toshkent, O‘zIIV Akademiyasi. 2014. - 204 b.
3. Murtozayeva M.M. Yoshlar orasida uyushgan jinoyatchiliklarni bartaraf etishning ijtimoiy-pedagogik va psixologik tendentsiyalari // Murabbiy mahorati. – Toshkent, 2020. – 2-son. – B. 15-17.
4. Quronov M. Bolam baxtli bo‘lsin, desangiz. – Toshkent. “Ma’naviyat”, 2013. – B. 44-45.

**BOSHLANG‘ICH SINFLARDA “INFORMATIKA VA AXBOROT
TEKNOLOGIYALAR” FANINI O‘QITISHDA INTERFAOL
METODLARDAN FOYDALANISH**

Isoqjonova Dildora

Toshkent davlat pedagogika universiteti talabasi

Nuraliyeva P.E

TDPU Informatika va uni o‘qitish metodikasi kafedrası dotsenti v.b, (PhD)

Annotatsiya: *Boshlang‘ich sinflarda “Informatika va axborot texnologiyalar” fanini o‘qitishning dolzarbligi, ilmiy izlanishlar ham turli platformalar yordamida vizual interaktiv viktorinalar orqali interfaol metodlardan foydalanish bo‘yicha ko‘rsatmalar keltirilgan.*

Kalit so‘zlar: *interaktiv, visual, interfaol, platforma, metod, reyting*

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi rahbarining 2022- yil 10- oktabrdagi “zamonaviy maktab darsliklarini tajriba-sinovdan o‘tkazish hamda maktab ta’limi sifatini oshirish to‘g‘risida”gi 14-sonli bayoni, Prezident Administratsiyasining 2023 –yil 27-apreldagi 08-740-sonli xatiga muvofiq O‘zbekiston Respublikasi maktabgacha va maktab ta’limi vazirining 2023-yil 15–maydagi “Umumiy o‘rta ta’lim maktablari uchun 2023-2024 o‘quv yiliga mo‘ljallangan tayanch o‘quv rejani tasdiqlash to‘g‘risida”gi 115–sonli buyrug‘iga asosan “Informatika va axborot texnologiyalari” fani 1-sinfdan boshlab o‘qitilishi belgilandi. Mazkur bayon ijrosini ta’minlash maqsadida 2023-2024 o‘quv yilidan 1-sinfda “Informatika va axborot texnologiyalari” fani o‘qitilishi yo‘lga qo‘yildi. [1]

Mamlakatimizda, Mustaqil Davlatlar hamdo‘stligi mamlakatlarida va xorijda oliy ta’lim muassasalarida bo‘lajak informatika o‘qituvchilarini tayyorlash va nazariy va amaliy Informatika turkumiga kiruvchi fanlarni o‘qitish metodikasini takomillashtirishga oid tadqiqotlar R.H.Jo‘rayev U.SH.Begimqulov, A.A.Abdugodirov, M.Aripov, N.I.Taylakov, M.X.Lutfullayev, A.D.Askarov, F.Zakirova kabi olimlar, A.A.Andreyev, J.J.Karbozova, N.A.Goncharova, A.L.Nazarenko, R.R.Nasibullov J.I.Zaytseva, A.S.Kuvina, D.Fällman, J.Leng, T.Monaha, S.Thakral, N.Sultan, M.Shyshkina kabi tomonidan tadbiq etilgan.

Zamonaviy axborot asri va zamonaviy jamiyat bolalardan hatto boshlang‘ich maktabda ham olishlari mumkin bo‘lgan katta miqdordagi ma’lumotlarni olish, sharhlash va baholash qobiliyati kabi muhim ko‘nikmalarga ega bo‘lishni talab qiladi. Umumiy o‘rta ta’limda informatika va axborot texnologiyalari fanini o‘qitishdan maqsad-o‘sib kelayotgan yosh avlodni zamonaviy axborot texnologiya vositalari bilan ishlash malakalari, mustaqil, mantiqiy va algoritmik fikrlash qobiliyatini rivojlantirishdan olgan bilimlarini hayotga tatbiq etishga o‘rgatishdan iborat.[2]

Bolalar boshlang‘ich maktabdan axborot-kommunikatsion texnologiyalari bilan to‘g‘ri munosabatda bo‘lishni o‘rgatishimiz lozim. Boshlang‘ich sinflarda informatika va axborot texnologiyalari metodikasi bo‘yicha ilmiy tadqiqotlar olib borgan rus olimlaridan A.V. Goryachevning fikriga ko‘ra: Ta’lim samaradorligini ta’minlovchi omillardan biri uzluksizlikdir. Bunday holda, uzluksizlik deganda ta’limning butun kursi davomida bir-biriga aylanadigan va har bir ketma-ket vaqt oralig‘ida o‘quvchilarning doimiy, obyektiv va subyektiv rivojlanishini ta’minlaydigan izchil maqsadlarning mavjudligi tushunilishi kerak. Davomiylik deganda ta’limning turli bosqichlari yoki shakllari chegaralaridagi uzluksizlik tushuniladi.

Shu bois, boshlang‘ich sinflarda informatika va axborot texnologiyalarini o‘qitishda interfaol usullardan, ayniqsa, <https://kahoot.com/> - platformasi kabi interaktiv foydalanish dars jarayonini yanada qiziqarli, samarali va oson o‘zlashtirish orqali tashkil etishda yordam beradi. <https://kahoot.com/> - yordamida o‘qituvchilarga boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun turli xil viktorinalar, testlar va o‘yinlarni yaratishga mo‘ljallangan bo‘lib, dars mavzusini takrorlash mustahkamlash uchun qiziqarli o‘yinlar orqali mustahkamlash uchun qulaydir. Bundan tashqari har bir savolga vizual materiallar orqali o‘quvchilari ko‘rish orqali o‘z ustida ishlash qiziqtirishlarini orttiradi va interaktiv o‘yin yordamida bilimlarni sinash, onlayn reyting bo‘yicha baholarini ko‘rish boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining motivatsiyalarini oshiradi. O‘quvchilarning reytingi platformaga quyidagicha o‘quvchilarga taqdim etiladi (1-rasm).

1-rasm. Kahoot.com platformasiga o‘quvchilariga reytingi

Shu bois, Kahoot.com platformasi yordamida boshlang‘ich sinflarda informatika va axborot texnologiyalari fanini o‘qitish jarayonini qiziqarli va samarali qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O‘zbekiston Respublikasi maktabgacha va maktab ta’limi vazirligining 2023 yil 15 maydagi 125-sonli buyrug‘i.
2. O‘zbekiston respublikasi vazirlar Mahkamasining 2017 yil 6 apreldagi “Umumiy o‘rta va o‘rta maxsus, kasb-hunar ta’limining davlat ta’lim standartlarini tasdiqlash to‘g‘risida” gi 187-sonli qarori.
3. A. B. Горячев. А.А. Меньшакова. Преподавания информатики в начальной школе (1-4-е классы) на примере курса « Информатика в играх и задачах» Лекция 1. Москва. Педагогический университет «Первое сентября» 2005 . стр 4-6

BOSHLANG‘ICH TA’LIM ONA TILI DARSLARIDA FONETIK- GRAMMATIK TUSHUNCHALARNI SHAKLLANTIRISHDA TA’LIMY O‘YINLARDAN FOYDALANISH

Kurbanova Dildora Abdumajitovna

*Toshkent shahri Yunusobod tumanidagi 63-umumta’lim maktabining
boshlang‘ich ta’lim fani o‘qituvchisi*

Annotatsiya: ushbu maqolada boshlang‘ich ta’lim o‘qituvchilari uchun mo‘ljallangan bo‘lib, boshlang‘ich sinflarda o‘quvchilarning ona tili fanida faolligini oshirish usullari yoritib berilgan.

Kalit so‘zlar: ta’limiy, o‘yin, boshlang‘ich sinf, o‘qituvchi, xulosa, tarbiyaviy.

Boshlang‘ich sinflar ona tili dasturidagi har bir mavzu bo‘yicha muayyan shakldagi ta’limiy o‘yinni tashkil qilish mumkin. O‘qituvchi, avvalo, ta’limiy o‘yinining ta’limiy-tarbiyaviy maqsadini belgilab, o‘yinga kerakli materialni tayyorlab, o‘quvchilarga ta’limiy o‘yinni o‘tkazish tartibini aniq tushuntirib berishi, ta’limiy o‘yinni o‘zi boshqarib borishi, o‘quvchilarning xatolarini yo‘l-yo‘lakay tuzatib borishi kerak. O‘yin oxirida tegishli xulosalar chiqarib, qo‘yilgan ballar e‘lon qilinadi.

Ta’limiy o‘yinining asosiy mohiyati shundaki, kattalar tomonidan bolalarga o‘yin shaklida aqliy vazifani bajarishni hal etish vazifasi topshiriladi. Buning asosiy maqsadi bolalarning bilishga bo‘lgan qiziqishini shakllantirishni faollashtirishidir. Bilim berishda ta’limiy o‘yinlardan bilimlarni mustahkamlashdagina emas, balki ta’lim shakli sifatida ham keng foydalaniladi. Har bir o‘yinni o‘ynashdan oldin bolalarga o‘yin qoidasi, o‘yin mazmuni, uning yakuni nimalardan iborat ekanligi o‘qituvchi tomonidan tushuntiriladi. Bolalar uni tushunib, anglab, shu asosda harakat qiladilar. Bolalarning o‘z faoliyatlarini ma’lum tartibda mana shunday maqsadga bo‘ysundirishi ularning diqqatini, irodasini va aqliy faoliyatini rivojlantirishga yordam beradi. O‘yin qoidasiga rioya qilish natijasida bolalar faqatgina bajarilishi mumkin bo‘lgan narsani emas, balki nima ishni qilmaslikni ham o‘rganadilar. Buning natijasida bolalar ta’limiy o‘yinda ko‘pincha o‘zlaricha o‘zboshimchalik bilan harakat qilishdan to‘xtaydilar, o‘zlarini tuta bilishga, o‘z-o‘zini boshqarishga o‘rganadilar.

Ta’limiy o‘yinlarni tanlashda o‘yinining ta’lim jarayoni bilan uyg‘unlashishiga, ta’lim-tarbiya jarayonining samaradorligini oshirishga, o‘quvchilarning faolligi va tashabbuskorligi hamda ijodiy qobiliyatini o‘stirishga alohida ahamiyat beriladi.

Boshlang‘ich sinf ona tili darslari samarasini oshirishga xizmat qiladigan didaktik o‘yinlardan namunalar keltirib o‘tamiz.

1-o‘yin – “So‘z o‘yini”. Qaysi tovush yoki harf so‘zlarning ma’nosini o‘zgartiryapti?

1-variant – ogʻzaki ravishda. Bunda oʻqituvchi navbat bilan soʻzlarni ogʻzaki ayta boshlaydi: oʻquvchilar qoʻl koʻtarib soʻzlarning maʼnosini oʻzgartirayotgan tovushni aytishadi va maʼnosi oʻzgarayotgan soʻzlar ishtirokida ogʻzaki gaplar tuzadilar.

2-variant – yozma ravishda. Bunda 2 guruhdan iborat o‘quvchilar musobaqa tarzida doskada yozilgan so‘zlarning ma’nosini o‘zgartirayotgan harfning tagiga chizib borishadi.

Til, tin, tir, tiz, tim, tish, to‘l, to‘r, to‘n, to‘p, to‘y, to‘k, to‘s, tom, ton, tol,
tosh, tob, tog‘, tor, toj, toy, tok, top, tot, tut

2-o'yin. "Harflarni o'zgartirib, so'z tuzing!"

1-variant – ogʻzaki ravishda. Bunda oʻqituvchi soʻzni ogʻzaki ayta boshlaydi: oʻquvchilar bir soʻz tarkibidagi unli yoki undosh tovushni oʻzgartirib yangi soʻz topishib, bu soʻzlar ishtirokida ogʻzaki gaplar tuzadilar.

2-variant – yozma ravishda. Bunda doskaga soʻzlar qator qilib yozib qoʻyilgan boʻladi. 2 guruhdagi oʻquvchilar unli yoki undosh harflarni oʻzgartirib, yangi soʻzlar tuzib yozadilar. Oʻyin musobaqa shaklida oʻtkaziladi.

Unlilarni o‘zgartirish.

Kun: ko'n, kon.

Ko'z: kuz, kar, kor, ker.

Dil: do‘l, dol.

Pichoq: pachog, po‘choq, puchuq.

Undoshlarni o‘zgartirish.

Moy, toy, loy, boy, voy, joy, poy, soy, choy.

Til, dil, bil, jil, zil, yil, fil, shil, qil.

Bir harfni olib so‘z tuzish.

Qo'y (o'y)   Kalla (alla)

Toy (oy)   Karra (arra)

Soʻzlarga harf qoʻshib yangi maʼnoli soʻzlar toping vva ular ishtirokida gaplar tuzing.

Alla (salla)

Ayiq (qayiq)

Ayron (hayron)

Asal (kasal)

3-o'yin. “So‘z o‘yini”. Qaysi tovush (harf) so‘zlarning ma’nosini o‘zgartiryapti?

1-variant – ogʻzaki. Bunda oʻqituvchi navbat bilan soʻzlarni ogʻzaki aytib boshlaydi: oʻquvchilar qoʻl koʻtarib soʻzning maʼnosini oʻzgartirayotgan tovushni aytishadi va maʼnosi oʻzgarayotgan soʻzlar ishtirokida ogʻzaki gaplar tuzadilar.

2-variant – yozma. Bunda 2 guruhdan iborat o'quvchilar musobaqa tarzida doskada yozilgan so'zlarning ma'nosini o'zgartirayotgan harfning tagiga chizib borishadi.

O‘yin uchun so‘zlar:

Bil

bash

boz

bozor

Bol	bo‘sh	bez	bezor
Bor	bas	bog‘	bo‘lim
Tog‘	tol	tayoq	qor

4-o‘yin. “Harflarni o‘zgartirib so‘z tuzing!” o‘yini.

1-variant – og‘zaki. Bunda o‘qituvchi so‘zni og‘zaki aytadi, o‘quvchilar bir so‘z tartibidagi unli yoki undosh tovushni o‘zgartirib, yangi so‘z topadilar va bu so‘z ishtirokida gaplar tuzadilar.

2-variant – yozma. Doskaga so‘zlar qator qilib yozib qo‘yiladi. 2 guruhdagi o‘quvchilar unli yoki undosh harflarni o‘zgartirib, yangi so‘zlar tuzib yozadilar. O‘yin musobaqa tarzida o‘tkaziladi.

O‘yin uchun so‘zlar:

Unlilarni o‘zgartirish uchun so‘zlar:

Kun: ko‘n kon

Ko‘z: ko‘r kar

Undoshlarni o‘zgartirish uchun so‘zlar:

Til: dil bil qil

Barmoq: qarmoq tarmoq

Shahar: zahar sahar

Bir harfni olib so‘z tuzish:

Qo‘y (o‘y)

Soy (oy)

So‘zlarga harf qo‘shib yangi ma’noli so‘zlar toping va ular ishtirokida gaplar tuzing.

Ayron (hayron, vayron, jayron)

Alla (kalla, salla, g‘alla, malla, palla)

Oy (soy, boy, loy, moy, choy, joy, toy, yoy, poy)

5 - o‘yin. “So‘z o‘yini” (og‘zaki o‘yin).

Qaysi tovush so‘zlar ma’nosini o‘zgartiryapti? Bunda o‘qituvchi navbat bilan so‘zlarni og‘zaki ayta boshlaydi. O‘quvchilar qo‘l ko‘tarib so‘z ma’nosini o‘zgartirayotgan tovushni aytishadi va ma’nosi o‘zgarayotgan so‘zlar ishtirokida og‘zaki gaplar tuzadilar.

Masalan: qara, qora, bol, bor, tez, tuz.

Osmonni qora bulut qopladi. Arilar gullardan bol yig‘adi.

Darslarda ta’limiy o‘yinlar o‘ynatish muhim ahamiyatga ega. Ya’ni darsda qo‘llaniladigan ta’limiy o‘yin, bir tomondan, ayrim bolalar tabiatiga xos bo‘lgan qiziquvchanlik, sho‘xligiga mos kelsa, ikkinchi tomondan, ba’zi bolalardagi odamovilik, indamaslik, uyatchanlik kabi jihatlarini bartaraf etib boradi. Demak, o‘yin jarayoni o‘quvchi psixologiyasida keskin o‘zgarishlar yasaydi. O‘yinlarning yana bir diqqatga sazovor tomoni shundaki, sinfda inoqlik, yaxshi kayfiyat, shiddat hukm suradi. O‘quvchilar bir-birlariga yordam berishga intiladilar, sinf jamoasining jipsligi yanada mustahkamlanadi.

Bosh harflar imlosiga doir bir nechta ta’limiy o‘yinlarni keltirish mumkin.

6-o‘yin. “Sayohat” o‘yini. Bu o‘yin, asosan, 3-, 4-sinf o‘quvchilariga mo‘ljallangan bo‘lib, o‘yinda o‘qituvchi o‘quvchilarga ma’lum bir shahar yoki davlat nomini beradi, o‘quvchilar bu nomning har bir harfiga atoqli otlar topib yozadilar, bu o‘yin ham o‘quvchilarning imloviy savodxonligini o‘stiradi, ham ularning geografik bilimlarini kengaytiradi.

Masalan, Samarqand so‘ziga quyidagicha joy nomlarini yozish mumkin:

S urxondaryo

A ndijon

M oskva

A nqara

R im

Q ohira

A saka

N amangan

D ushanbe

7-o‘yin. “Shahar qur” o‘yini. O‘quvchilar ikki guruhga bo‘linishadi. O‘qituvchiga doskaga bitta bo‘g‘inni yozadi, o‘quvchilar shu bo‘g‘in ishtirokida so‘zlar tuzadilar. Lug‘at diktantini o‘tkazishda bu o‘yinni qo‘llash mumkin.

An – Andijon;

An – Anqara;

An – Adana;

An – Angren;

An – Namangan;

An – Samarqand.

Bu o‘yin nafaqat o‘quvchilarning bo‘g‘in haqidagi bilimlarini sinab ko‘rish uchun, balki ularning so‘z boyligini oshirish uchun ham qo‘llanladi. O‘quvchilar o‘rtasida bunday o‘yinning o‘tkazilishi darsning sifatli va qiziqarli bo‘lishini ta’minlash bilan birga, o‘quvchiga tarbiyaviy ta’sir ham o‘tkazadi. Chunki ayrim o‘quvchilar o‘yin davomida yaxshi ishtirok etolmaganlari uchun izza bo‘ladi va o‘z ustida ishlashga harakat qiladi.

Yuqoridagi fikrlardan kelib chiqqan holda xulosa qilib aytmoqchimanki, ona tili maktabda o‘quvchining kamol topishida, fikrlash darajasining o‘shishida, bilim va mehnatga havasini uy otishda, ilmiy tushunchalarini, nutqiy malakalarini shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Ona tilidan olib boriladigan barcha mashg‘ulotlar tizimi shunday qurilishi kerakki, bu tizim o‘quvchilarda ona tiliga muhabbat, o‘z yurtiga, xalqiga mehr, Vataniga cheksiz hurmat va sadoqatni o‘stirishi zarur. Boshlang‘ich sinflarda ona tili ta’limi, yuqorida ta’kidlanganiday, bolalarning tafakkur qilish faoliyatlarini kengaytirishga, ularda erkin fikrlay olish, o‘zgalar fikrini anglash, o‘z fikrini og‘zaki va yozma ravishda ravon bayon qila olishga, jamiyat a’zolari bilan erkin muloqotda bo‘la olish ko‘nikma va malakalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Bu o‘rinda ona tili ta’limiga o‘quv fani sifatida emas, balki butun ta’lim tizimini uyushtiruvchi ta’lim jarayoni sifatida qarash lozimligini alohida ta’kidlash joizdir.

Boshlang‘ich ta’lim davlat qonunini hayotga tatbiq etishda muhim bosqich hisoblanadi va unda ona tili o‘qitish asosiy o‘rin egallaydi. “Boshlang‘ich ta’limning samaradorligini ta’minlashda o‘qituvchining shaxsiy sifatlari va pedagogik kasb mahorati ham muhim ahamiyat kasb etadi. Boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi barcha pedagogik - psixologik vositalarni qo‘llagan holda kichik maktab yoshidagi o‘quvchilarda yaxlit tarzda o‘quv faoliyatini shakllantira olishi kerak”.

Boshlang‘ich sinflar ona tili darslarida didaktik o‘yinlarni qo‘llash orqali o‘quvchilarni darsga bo‘lgan qiziqishini yanada yuksaltiramiz. Bundan tashqari, balki o‘quvchilarni badiiy til vositalari bilan ta’minlaydi, ularda go‘zal nutq madaniyatini yuksaltiradi. O‘quvchilarning og‘zaki va yozma nutqi o‘sadi, fikr - mulohazalarini ifodali bayon etishga o‘rganib boradilar.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Ziyayeva M. Boshlang‘ich sinflarda o‘quvchilar nutqini o‘stirish. IMK. Toshkent 2010-yil.
2. Ochilov M. Yangi pedagogik texnologiyalar. 2000-yil. 3. Boshlang‘ich ta’lim jurnali. 2007-yil, 9-son.
3. Tolipov O‘.Q. Usmonboyeva M.U. Pedagogik texnologiyalarning tadbiqiy asoslari. – T.: Fan, 2006.
4. Yo‘ldoshev J.G‘, Usmonov S.A. Zamonaviy pedagogik texnologiyalarni amaliyotga joriy qilish. – T.: Fan va texnologiyalar, 2008.

KASBGA YO‘NALTIRISHDA MILLIY KONTENT ASOSIDA RAQAMLI PLATFORMALAR YARATISH TEXNOLOGIYALARI

Shukurov Vasliddin Sobirjon o‘g‘li –TDIUSF assistenti

Annotatsiya: Maqolada milliy kontent asosida kasbga yo‘naltirish jarayonlarini raqamli platformalar yordamida tashkil etish texnologiyalari tahlil qilinadi. O‘zbekistonning milliy qadriyatlari va pedagogik tajribalariga asoslangan kontentni raqamli formatga o‘tkazish, innovatsion platformalar yaratish va ulardan samarali foydalanish usullari ko‘rib chiqiladi. Shuningdek, milliy kontentning raqamli ta’limda qo‘llanishi orqali o‘quvchilarning kasbiy bilim va ko‘nikmalarini shakllantirishga oid tavsiyalar beriladi.

Kalit so‘zlar: Milliy kontent, raqamli platforma, kasbga yo‘naltirish, innovatsion texnologiyalar, raqamli transformatsiya, ta’lim.

Raqamli transformatsiya sharoitida ta’lim tizimi zamonaviy texnologiyalar yordamida takomillashmoqda. Ayniqsa, kasbiy ta’limda milliy kontentning qo‘llanilishi nafaqat ta’lim jarayonining samaradorligini oshiradi, balki o‘quvchilarni milliy qadriyatlar asosida tarbiyalashga xizmat qiladi. Milliy kontent orqali o‘quvchilar milliy madaniyat, an‘analar va mehnat faoliyatining o‘ziga xos jihatlarini o‘rganadilar. Shuning uchun milliy kontentni raqamli platformalarga integratsiya qilish ta’limda dolzarb masalalardan biridir.

Milliy kontentning ahamiyati. Milliy kontent xalqning tarixiy, madaniy va ijtimoiy merosini aks ettiradi. U o‘quvchilarda milliy identifikatsiya, madaniy qadriyatlarga hurmat va o‘zlikni anglash ko‘nikmalarini rivojlantiradi [1, 28-b.].

Milliy kontent – bu millatning madaniy, tarixiy va ijtimoiy merosini aks ettiruvchi ma’lumot, bilim va tajribalarning yig‘indisidir. U nafaqat o‘quv jarayonida qo‘llaniladigan materiallar (kitoblar, qo‘llanmalar, video va multimedia resurslari) balki xalqning urf-odatlarini, qadriyatlari, tarixiy voqealari va an‘analarini ham o‘z ichiga oladi.

Albatta milliy kontentlarni keng joriy qilishda raqamli platformalar va axborot kommunikatsion texnologiyalarning o‘rni beqiyos. O‘z navbatida raqamli platformalar ta’lim jarayonida milliy kontentni samarali joriy qilish uchun qulay imkoniyat yaratadi. Raqamli platformalar quyidagi ustunliklarni taqdim etadi:

Interaktivlik: **Interaktivlik** – bu ikki yoki undan ortiq tomonning faol o‘zaro aloqasi jarayoni bo‘lib, bunda har bir tomon ma’lumot almashadi va o‘z harakatlari orqali ta’sir ko‘rsatadi. Ta’lim jarayonida interaktivlik o‘qituvchi, o‘quvchi va ta’lim resurslari o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlikni kuchaytiradi.

Raqamli platformalarda interaktivlik dars materiallarini multimedia formatida taqdim etish orqali o‘quvchilarning qiziqishini oshiradi.

Innovatsion texnologiyalar: VR(Virtual Reality) Virtual reallik vositalaridan foydalanib, o‘quvchilarni milliy madaniyat va texnologiyalarga jalb etish imkonini beradi. VR foydalanuvchini to‘liq sun’iy muhitga o‘tkazadigan

texnologiya. Bu texnologiya maxsus VR ko‘zoynaklar orqali ishlatiladi va foydalanuvchi o‘zini sun’iy muhitning bir qismi sifatida his qiladi. [2, 67-b.].

O‘yinlashtirish: Milliy kontentda gamifikatsiya¹ usullarini qo‘llash orqali o‘quvchilarda mustaqil o‘rganish ko‘nikmalarini rivojlantirish mumkin.

Gamifikatsiyaning asosiy maqsadi o‘quvchilarni qiziqtirish va ularning o‘quv jarayonidagi ishtirokini faollashtirishdir. Uning ahamiyati quyidagilardan iborat:

- Interaktiv vazifalar va rag‘batlantirish tizimi yordamida o‘quvchilarning darslardagi ishtirokini sezilarli darajada oshiradi.
- O‘yin elementlari orqali o‘quvchilar murakkab mavzularni osonroq tushunib olishadi va eslab qolishadi.
- Ballar va darajalarni to‘plashga qiziqish o‘quvchilarni mustaqil o‘rganishga undaydi.

Bundan tashqari milliy kontentga asoslangan platformalar va ularni ishlab chiqishda o‘ziga xos texnologiyalar va yondashuv zarur. Masalan, milliy kontent asosida raqamli platformalarni yaratishda quyidagi texnologiyalar muhim hisoblanadi:

- **Kontent yig‘ish va tizimlashtirish:** Milliy qadriyatlar va merosni raqamli formatga moslashtirish. Bu jarayon xalqning tarixiy voqealari, hunarmandchilik an‘analari va xalq ijodi namunalariga asoslanadi.
- **Platformani dasturlash:** Foydalanuvchilarga qulay va milliy dizayn elementlarini o‘z ichiga olgan interfeysni yaratish.
- **Integratsiya:** Yaratilgan platformani o‘quv dasturlariga moslashtirish va boshqa ta’lim tizimlari bilan birlashtirish.
- **Sinov va takomillashtirish:** Platforma foydalanuvchilardan olingan fikr-mulohazalar asosida rivojlantiriladi.

Xulosa o‘rnida shuni takidlash joizki milliy kontent asosida yaratilgan raqamli platformalar ta’lim jarayonida nafaqat bilimni samarali etkazadi, balki o‘quvchilarda milliy qadriyatlarni shakllantiradi. Ular raqamli transformatsiya sharoitida o‘z milliyligini saqlab qolgan holda, global bilim va ko‘nikmalarni egallashga yordam beradi. Bu jarayonda innovatsion texnologiyalarning qo‘llanilishi muhim ahamiyat kasb etadi.

Qolaversa O‘zbekistonda ta’lim tizimining Yevropa va boshqa tizimlardan farqi shundaki, ta’lim jarayoni nafaqat ta’limning o‘zi, balki tarbiya, tashkiliy va ilmiy faoliyatni ham o‘z ichiga oladi. [3, 239-b.].

Shu boisdan bugungi kunda milliy kontentlarga asoslangan raqamli platformalar ishlab chiqish va uni ta’lim jarayoniga transformatsiya qilish dolzarb hisoblanadi. Chunki milliy qadriyatlar va merosni raqamli formatga moslashtirib ham ta’lim, ham tarbiya uyg‘unligini amalga oshirish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Qodirov, A. R. *Raqamli transformatsiya va ta’lim texnologiyalari*. Toshkent: Innovatsiya, 2022.

2. UNESCO. *The digital transformation of education: connecting schools, empowering learners.* Parij, 2020. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000374309>

REGBIDA MASHG‘ULOTLARNI ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALAR ORQALI OPTIMALLASHTIRISH

Mo‘ydinov Maxsudbek Rustambek o‘g‘li

Oriental universiteti o‘qituvchisi

Eshpulatov Diyorbek Razoqbek o‘g‘li

Oriental universiteti talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqolada regbi sport turi bo‘yicha texnik va taktika mashg‘ulotlarini optimallashtirishning zamonaviy usullari o‘rganilgan. Tadqiqotda innovatsion yondashuvlar va texnologiyalar yordamida sportchilar samaradorligini oshirish imkoniyatlari tahlil qilindi. Tahlil natijalari mashg‘ulot jarayonlarini optimallashtirish va sportchilar natijalarini yaxshilash uchun amaliy tavsiyalarni o‘z ichiga oladi.

Kalit so‘zlar: Regbi, texnik tayyorgarlik, taktika, innovatsion yondashuv, mashg‘ulotlarni optimallashtirish.

Kirish Regbi sport turi yuqori darajadagi jismoniy va ruhiy tayyorgarlikni talab qiladi. Sportchilarning texnik va taktika bo‘yicha tayyorgarligini to‘g‘ri tashkil qilish ularning o‘yin samaradorligini oshiradi. Ushbu maqola regbi mashg‘ulotlarini optimallashtirishga qaratilgan bo‘lib, zamonaviy usullar va texnologiyalarning qo‘llanilishi tahlil qilinadi.

Metodologiya Ushbu tadqiqotda quyidagi usullar qo‘llanildi: adabiyotlarni o‘rganish, eksperiment o‘tkazish va natijalarni tahlil qilish. Tajribada turli yosh va darajadagi regbi o‘yinchilari ishtirok etdi. Mashg‘ulotlar davomida yangi texnologiyalar va usullar sinovdan o‘tkazildi.

Natijalar Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, innovatsion texnik va taktika mashg‘ulotlari sportchilarning samaradorligini sezilarli darajada oshiradi. Jamoaviy hamkorlik va strategik yondashuvlar natijasida o‘yin natijalari yaxshilandi. Jarohat xavfi kamaydi va mashg‘ulot jarayonlari samaraliroq bo‘ldi.

Quyida regbi mashg‘ulotlarining samaradorligini ko‘rsatadigan asosiy ko‘rsatkichlar keltirilgan. Jadvallar mashg‘ulotlar davomida erishilgan natijalarni vizual tarzda ifodalashga yordam beradi.

1-jadval: Mashg‘ulotlar davomida sportchilar samaradorligining oshishi

Sportchilar	Dastlabki ko‘rsatkich (%)	Mashg‘ulotdan keyingi ko‘rsatkich (%)	O‘shish foizi
1-guruh	60	75	+25%

**“RAQAMLI TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA TA’LIM OLUVCHILARNI KASBGA
YO’NALTIRISH: MUAMMOLAR, YECHIMLAR” mavzusida respublika ilmiy-amaliy
konferensiyasi, 2024-yil 10-dekabr**

2-guruh	65	80	+23%
3-guruh	70	85	+21%
4-guruh	55	72	+31%

2-jadval: Jarohatlar sonining kamayishi

Mashg‘ulot bosqichlari	Jarohatlar soni (ilgari)	Jarohatlar soni (hozirgi)
Boshlang‘ich tayyorgarlik	15	8
Asosiy tayyorgarlik	20	10
Maxsus tayyorgarlik	18	9
Musobaqa oldi tayyorgarlik	12	6

Yuqoridagi jadvallardan ko‘rinib turibdiki, texnik va taktika mashg‘ulotlari innovatsion yondashuvlar orqali samaradorlikni sezilarli darajada oshiradi. Shu bilan birga, jarohatlar sonining kamayishi sportchilar xavfsizligini ta’minlashda muhim ahamiyatga ega.

Muhokama Regbida texnik va taktika mashg‘ulotlarini optimallashtirish faqat jismoniy mashqlarni emas, balki sportchilarning psixologik holatini ham hisobga olishni talab qiladi. Innovatsion yondashuvlar orqali mashg‘ulotlarni shaxsiylashtirish mumkin bo‘lib, bu sportchilarning motivatsiyasini oshiradi.

Xulosa Mazkur tadqiqot regbida texnik va taktika mashg‘ulotlarini optimallashtirish uchun yangi yondashuvlarni taklif qildi. Natijalar shuni ko‘rsatdiki, zamonaviy texnologiyalar va strategiyalarni qo‘llash sportchilarni tayyorlashda samarali vosita bo‘lib xizmat qiladi. Kelgusida ushbu yondashuvlarni kengroq tadqiq qilish tavsiya etiladi.

Tadqiqot Natijalari Jadvallarda

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Jenkins, M. (2019). *Injury Prevention in Rugby: An Evidence-Based Approach*. New York: Springer.
2. Jones, G., & MacDonald, C. (2020). *Rugby Strategies and Game Tactics*. Cambridge University Press.
3. Murray, J., & Callow, N. (2021). *The Psychology of Rugby Performance*. Taylor & Francis.
4. Regan, D. (2018). *Advanced Coaching Techniques for Rugby Coaches*. Oxford University Press.
5. Smith, C., & Hughes, R. (2021). *Rugby: Strength and Conditioning*. London: Routledge.

**TA’LIM JARAYONIDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR
QO’LLANILISHINING IJOBIY VA SALBIY JIHATLARI**

Ermamatova Mohinur Ilxom qizi - TDTrU talabasi

Annotatsiya: *Maqolada raqamli texnologiyalarning ta’lim jarayonida ijobiy va salbiy jihatlari tadqiq etiladi.*

Kalit soʻzlar: *raqamli texnologiyalar, ta’lim jarayoni, motivatsiya, jismoniy aktivlik, texnikaviy muammolar, zamonaviy ta’lim, talaba, jamiyat.*

Bugungi kunda ta’lim tizimida raqamli texnologiyalarning oʻrni tobora oshib bormoqda. Zamonaviy jamiyatda axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining rivojlanishi ta’lim sohasini ham chetlab oʻtmagan. Bu jarayon talabalarga yangi bilim olish imkoniyatlarini taqdim etish bilan birga, oʻqituvchilarga ham oʻz faoliyatini samarali tashkil etishga yordam bermoqda. Biroq, har qanday yangilik kabi, raqamli texnologiyalar ham oʻziga xos ijobiy va salbiy jihatlarga ega. Ushbu maqolada ta’lim jarayonida raqamli texnologiyalarning qoʻllanilishining ijobiy va salbiy tomonlari oʻrganiladi. Maqsadimiz raqamli texnologiyalar orqali ta’lim sifatini oshirish yoʻllarini tahlil qilish hamda ushbu texnologiyalarning nojoʻya taʼsirlarini kamaytirish usullarini taklif etishdan iboratdir. Shuningdek, maqolamizda raqamli texnologiyalarning bugungi kundagi holatini baholash va kelajakdagi istiqbollarini koʻrib chiqamiz.

Raqamli texnologiyalar ta’lim jarayoniga koʻplab ijobiy oʻzgarishlar olib kirdi. Bu oʻzgarishlar nafaqat oʻqituvchi, balki talabalar uchun ham foydali hisoblanadi. Quyida raqamli texnologiyalarning ta’lim jarayonida qoʻllanilishining ayrim ijobiy jihatlari koʻrib chiqamiz. Raqamli texnologiyalar tufayli talabalar turli xil manbalardan, jumladan, elektron kutubxonalar, onlayn kurslar, video maʼruzalar va boshqa interfaol resurslardan foydalanib, zamonaviy ta’lim resurslariga tezkorlik bilan kirish imkoniyatiga ega boʻldilar. Bu esa ta’lim olish jarayonini yanada qulay va samarali qiladi. Har bir talaba oʻziga xos xususiyatlarga ega boʻlib, ularning oʻquv qobiliyati va qiziqishlari turlicha boʻlishi mumkin. Raqamli texnologiyalar yordamida oʻqituvchilar oʻquv dasturini har bir talaba ehtiyojlariga muvofiqlashtirishga muvaffaq boʻladilar. Masalan, interfaol dasturlar orqali talabalar oʻz harakatlari asosida turli xil topshiriqlarni bajaradilar, bu esa ularni yanada koʻproq jalb etadi. Raqamli texnologiyalar yosh avlod uchun juda tanish va yaqin boʻlgan vositadir. Ular mobil qurilmalar, kompyuterlar va boshqa texnologik jihozlardan faol foydalanishni yaxshi koʻradilar. Ushbu vositalardan ta’lim jarayonida foydalanish talabalarda oʻqishga boʻlgan qiziqishni oshirishi mumkin. Masalan, oʻyin shaklidagi ta’lim yordamida talabalar oʻqishda yanada faol ishtirok etadilar. Raqamli texnologiyalar masofadan turib ta’lim olish imkoniyatini yaratdi. Onlayn kurslar, vebinarlar va videokonferensiyalar orqali talabalar uylarida qolib, turli mamlakatlardagi mutaxassislardan saboq olishlari mumkin. Bu ayniqsa uzoq hududlarda yashovchi yoki ish va oʻqish oʻrtasida muvozanat saqlashga qiynalayotgan kishilar uchun juda muhimdir. Interfaol

doskalar, elektron darsliklar va boshqa zamonaviy o‘quv vositalaridan foydalanish o‘qituvchilarga yangicha uslublarda dars berish imkonini beradi. Talabalar uchun esa bunday vositalar orqali ta’lim olish yanada qiziqarli va esda qolarli bo‘ladi. Elektron darsliklar matn, rasm, audio va video elementlarni o‘z ichiga olganligi sababli, ular an’anaviy kitoblardan ko‘ra yaxshiroq tajriba taqdim etadi.

Raqamli texnologiyalar ta’lim jarayoniga ko‘pgina ijobiy o‘zgarishlar kiritgani bilan birga, ulardan noto‘g‘ri yoki me’yoridan ortiq darajada foydalanish ba’zi salbiy oqibatlariga olib kelishi mumkin. Bu borada e’tibor qaratiladigan ayrim jihatlar quyida keltirilgan.

Raqamli texnologiyalar tufayli ta’lim jarayonida ko‘plab manbalar va ma’lumotlar paydo bo‘ldi. Ba’zida talabalar shunday ko‘p miqdordagi axborotni qabul qilishga qiynalishadi, bu esa ularning diqqat-e’tiborini pasaytirib, charchoq hissiyotiga olib keladi. Natijada, ma’lumotlarni samarali o‘zlashtirish qiyinlashadi.

Kompyuter, planshet yoki smartfon oldida uzoq vaqt o‘tirish talabalarning jismoniy faolligiga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Kam harakatli hayot tarzi turli kasalliklarga, jumladan, ko‘z nuqsonlari, bel og‘riqlari va semizlikka olib keladi. Bu, o‘z navbatida, talabalarning umumiy sog‘lig‘iga ta’sir qilishi mumkin.

Raqamli texnologiyalar ishlashi uchun texnik infratuzilmaning mavjud bo‘lishi va ishonchli internet ulangan bo‘lishi kerak. Texnik nosozliklar yoki internetning yo‘qligi ta’lim jarayonini to‘xtatib qo‘yishi mumkin. Bundan tashqari, internet tezligi past bo‘lgan joylarda talabalar resurslardan to‘liq foydalana olmaydilar.

Onlayn ta’lim sharoitida talabalar o‘qituvchi va sinfdoshlari bilan shaxsan uchrashmaydi. Bu esa shaxslararo muloqotning kamayishiga va ijtimoiy ko‘nikmalarning zaiflashuviga olib kelishi mumkin. Natijada, talabalar jamoada ishlash, muammolarni birgalikda hal etish va empatiya kabi ko‘nikmalarni rivojlantirishda qiynalmoqdalar.

Raqamli texnologiyalar bilan bog‘liq yana bir muammo – bu internetdagi xavfsizlik masalasidir. Maxfiy ma’lumotlarning himoyasi, kiberhujumlar, firibgarlik sxemalari va zararli dasturiy ta’minotlar ta’lim jarayoniga xavf solishi mumkin. Talabalar va o‘qituvchilar ushbu xavf-xatarlardan xabardor bo‘lishlari va tegishli chora-tadbirlarni ko‘rishi lozim.

Shu tariqa, raqamli texnologiyalarning ta’lim jarayonidagi ijobiy jihatlaridan tashqari, ularning salbiy tomonlari ham borligini unutmaslik kerak. Bu muammolarni anglagan holda, ularni bartaraf etish yo‘llarini topish muhim ahamiyat kasb etadi.

Ta’lim jarayonida raqamli texnologiyalarning qo‘llanilishi natijasida erishilgan yutuqlar va kelib chiqayotgan muammolar mazkur maqolada atroflicha ko‘rib chiqildi. Umumiy xulosa sifatida quyidagilarni aytish mumkin:

Raqamli texnologiyalar ta’lim sifatini oshirish, resurslarga tezkor kirish, o‘quv jarayonini individuallashtirish va masofaviy ta’lim imkoniyatlarini kengaytirish orqali ta’lim jarayonini takomillashtirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, raqamli texnologiyalar qo‘llanilishi axborotni ortiqchalik bilan yuklanish, jismoniy

faollikni kamaytirish, texnik muammolar va internetga bog‘liqlik, shuningdek, ijtimoiy ko‘nikmalarning zaiflashuvi kabi salbiy ta’sirlarga olib kelishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Mirzahmedova, N.D., 2022. Raqamli texnologiyalarining ta’lim sohasida qo‘llanilishi. *Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(5-2), pp.538-545. <https://buxdu.uz> —PEDAGOGIK MAHORAT ilmiy-nazariy va metodik jurnal. 2023, № 828
2. Muxitdinov, A.B., 2022. Ta’lim jarayoniga raqamli texnologiyalar va zamonaviy usullarni joriy etish. *Экономика и социум*, (12-1 (103)), pp.177-180.
3. Ismoilov, T., 2022. Zamonaviy talimda raqamli texnologiyalarning ahamiyati. *Физико-технологического образование*, (6).
4. The Advantages and Disadvantages of Using Computer-Based Educational Technologies
5. Haleem, A., Javaid, M., Qadri, M.A. and Suman, R., 2022. Understanding the role of digital technologies in education: A review. *Sustainable Operations and Computers*, 3, pp.275-285.
6. Ng, W., 2015. *New digital technology in education*. Switzerland: Springer.

ZAMONAVIY TA’LIM MUASSASALARIDA BASKETBOLCHI QIZLARING JISMONIY SIFATLARINI TAKOMILLASHTIRISH.

Ma’murbekova Gulzoroy A’zamjon qizi

Oriental universiteti o’qituvchisi,

Akramaliyeva Niginabonu Qosimjon qizi

Oriental universiteti talabasi

***Annotatsiya.** Mazkur maqolada zamonaviy ta’lim muassasalarida basketbolchi qizlarning jismoniy sifatlarini rivojlantirishga qaratilgan metod va vositalar tahlil qilinadi. Mashg’ulot jarayonida qo’llaniladigan zamonaviy texnologiyalar va yondashuvlarning samaradorligi ko’rib chiqilgan.*

***Kalit so’zlar:** basketbol, talaba qizlar, jismoniy sifatlar, zamonaviy texnologiyalar, rivojlantirish metodikasi.*

Kirish Bugungi kunda sport ta’limi va zamonaviy texnologiyalarni integratsiya qilish jismoniy tarbiya samaradorligini oshirishning asosiy omilidir. Basketbolchi talaba qizlarning jismoniy sifatlarini takomillashtirish – ularning sog’lig’ini mustahkamlash, sportdagi muvaffaqiyatini oshirish va umuman jismoniy rivojlanishining muhim qismidir. Zamonaviy ta’lim muassasalarida sportchilar uchun qulay shart-sharoitlar yaratish, ilmiy yondashuvlarni joriy qilish va innovatsion usullarni qo’llash alohida ahamiyatga ega.

Basketbolchi Qizlarning Jismoniy Sifatleri

Basketbolchi qizlar uchun rivojlantirilishi kerak bo’lgan asosiy jismoniy sifatlar:

1. **Tezlik:** Harakatlarning aniqligi va tezkor qaror qabul qilish qobiliyati.
2. **Kuch:** O’yin paytida zarur bo’lgan kuch va chidamlilikni ta’minlash.
3. **Chidamlilik:** Uzoq muddatli va yuqori intensivlikdagi o’yinlarni davom ettirish qobiliyati.
4. **Koordinatsiya:** Harakatlarning aniqligi va muvozanatini ta’minlash.

Mashg’ulot Jarayonida Zamonaviy Yondashuvlar

1. Innovatsion texnologiyalardan foydalanish:

- **Interaktiv trenerlar:** Basketbol texnikasini takomillashtirish uchun VR (Virtual Reality) texnologiyalari yordamida o’quv mashg’ulotlari.
- **Smart dasturlar:** Jismoniy faoliyatni monitoring qilish uchun fitness-trekerlar va maxsus ilovalar.
- **Video tahlil:** Mashg’ulot va o’yinlarni qayta ko’rib, xatolarni tahlil qilish va to’g’irlash.

2. Plyometrik va funksional mashqlar:

Plyometrik mashqlar (sakrashlar, sprintlar) kuch va portlovchi tezlikni oshirishga yordam beradi. Funksional mashqlar esa koordinatsiya va muvozanatni yaxshilashga qaratilgan.

**“RAQAMLI TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA TA’LIM OLUVCHILARNI KASBGA
YO’NALTIRISH: MUAMMOLAR, YECHIMLAR” mavzusida respublika ilmiy-amaliy
konferensiyasi, 2024-yil 10-dekabr**

Mashqlar turi	Mashg‘ulot maqsadi	Mashg‘ulot turi
Sprint (30 m)	Tezlikni oshirish	Yuqori intensivlik
Plyometrik sakrashlar	Portlovchi kuchni rivojlantirish	Qarshilik bilan sakrashlar
Stabilizatsion mashqlar	Muvozanatni oshirish	To‘p bilan harakatlar

Mashg‘ulot Dasturi Namunasini Tuzish

Mashg‘ulot rejasi quyidagicha tuziladi:

Mashg‘ulot turi	Mashqlar turi	Davomiylik (daqiqalarda)	Takrorlar soni
Tezlikni rivojlantirish	Sprint (30 m)	15	5-8
Chidamlilikni oshirish	Intervallar bo‘yicha yugurish	20	4-6
Kuchni takomillashtirish	Sakrash (plyometrik)	15	3-5
Koordinatsiyani yaxshilash	To‘pni boshqarish mashqlari	10	10-12

Jismoniy Sifatlarni Baholash Natijalari

Mashg‘ulotlar samaradorligini baholash uchun dastlabki va oxirgi ko‘rsatkichlarni taqqoslash zarur. Quyidagi jadval bunga misol bo‘la oladi:

Jismoniy sifat	Mashg‘ulotdan oldin (o‘rtacha)	Mashg‘ulotdan keyin (o‘rtacha)	O‘zgarish foizi
Tezlik (30 m, soniya)	5.3	4.9	7.5 %
Chidamlilik (kross, km)	2.7	3.5	29.6 %
Kuch (sakrash, sm)	47	54	14.9 %
Koordinatsiya (to‘p boshqarish, soniya)	10.8	9.4	12.9 %

Xulosa

Basketbolchi talaba qizlarning jismoniy sifatlarini takomillashtirish zamonaviy ta’lim muassasalarida ilmiy yondashuvlar va innovatsion texnologiyalar yordamida amalga oshirilishi lozim. Mashg‘ulot jarayoniga interaktiv va zamonaviy vositalarni joriy qilish orqali sportchilarning tezkorlik, kuch va chidamlilik darajasini sezilarli darajada oshirish mumkin. Shu bilan birga, to‘g‘ri tashkil etilgan dastur nafaqat sport natijalariga, balki sportchilarning umumiy jismoniy rivojlanishiga ham katta hissa qo‘shadi. Zamonaviy ta’lim muassasalarida basketbolchi qizlarning jismoniy sifatlarini takomillashtirish,

ularning umumiy jismoniy tayyorgarligini oshirish va sport natijalarini yaxshilashda muhim ahamiyatga ega. Ushbu jarayon nafaqat sport sohasidagi yutuqlarga, balki yosh sportchilarning sog‘lig‘ini mustahkamlash, ularda sog‘lom turmush tarzini shakllantirishga ham xizmat qiladi. Quyida mazkur mavzu bo‘yicha asosiy xulosalar keltiriladi: Jismoniy sifatlarni rivojlantirishning ahamiyati: Basketbol o‘yinchilarining muvaffaqiyatli ishtiroki uchun tezlik, chidamlilik, kuch, muvozanat va moslashuvchanlik kabi jismoniy sifatlari alohida ahamiyatga ega. Ayniqsa, qiz sportchilarning tabiiy fiziologik xususiyatlari tufayli ularga moslashtirilgan trening metodlari talab etiladi.

Maxsus tayyorgarlikning o‘rni: Basketbolchi qizlarning jismoniy sifatlarini rivojlantirishda plyometrik mashqlar, reaktiv harakatlarni yaxshilovchi treninglar va aerob mashqlar muhim rol o‘ynaydi. Bu usullar nafaqat mushak kuchini oshiradi, balki harakatning aniqligi va tezligini ham rivojlantiradi.

Psixologik va jismoniy yondashuvning integratsiyasi: Sport mashg‘ulotlarida qizlarning ruhiy barqarorligi, o‘ziga ishonchi va motivatsiyasini oshirishga alohida e‘tibor berish kerak. Shu maqsadda jismoniy tayyorgarlik bilan birga, psixologik treninglar va o‘yin vaziyatlari asosida mashg‘ulotlar o‘tkazish tavsiya etiladi.

Zamonaviy texnologiyalarni joriy qilish: Basketbolchi qizlarning tayyorgarlik jarayonida zamonaviy texnologiyalardan foydalanish samaradorlikni oshiradi. Masalan, fitnes-trekerlar yordamida yurak urish tezligini nazorat qilish, VR texnologiyalar orqali taktik vaziyatlarni simulyatsiya qilish va natijalarni real vaqtda tahlil qilish mumkin.

Ta’lim muassasalarining roli: Zamonaviy ta’lim muassasalari qiz sportchilarni qo‘llab-quvvatlash uchun sport infrastrukturasi rivojlantirish, malakali murabbiylarni jalb qilish va innovatsion metodikalarni joriy etish orqali sezilarli hissa qo‘shishi mumkin. Bundan tashqari, o‘quvchilar orasida sog‘lom turmush tarzini targ‘ib qilish uchun sog‘lomlashtirish dasturlarini yo‘lga qo‘yish talab etiladi.

Sog‘lomlashtirish dasturlarining natijalari: Tizimli sog‘lomlashtirish dasturlari basketbolchi qizlarning sog‘lig‘ini yaxshilash, ularning sport faoliyatidagi chidamliligini oshirish va jismoniy ko‘rsatkichlarini yuqori darajaga olib chiqishda samarali bo‘lishini isbotlaydi.

Tadqiqotlar va innovatsiyalar zaruriyati: Basketbolchi qizlarning jismoniy sifatlarini rivojlantirish bo‘yicha tadqiqotlar uzluksiz davom ettirilishi lozim. Innovatsion yondashuvlar yordamida yangi metodikalarni ishlab chiqish orqali ushbu jarayonni yanada samarali qilish mumkin.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Kiktev, V. G. (2014). Basketbol sportchilarining jismoniy tayyorgarligini oshirish metodologiyasi. *O‘zbekiston, Toshkent: Jismoniy Tarbiya Nashriyoti*.
2. Mikayilov, S. T. (2016). Sportda jismoniy sifatlarni rivojlantirish: nazariya va amaliyot. *Sport va Jismoniy Tarbiya*, 10(4), 101-112.

INFOGRAFIK DASTURLARDAN AMALIY JARAYONLARDA FOYDALANISH

Diloromxon Mamadaliyeva Mamarasul qizi

*Yangi asr universiteti Ta’limda axborot texnologiyalari yo’nalishi
magistranti*

Annotatsiya: Ushbu maqolada infografik dasturlarni amaliy ta’lim jarayonida qo’llashning ahamiyati, o’quvchilarning bilim olish samaradorligini oshirishga ta’siri va o’qituvchilarning pedagogik yondashuvlari o’rganilgan. Infografik vositalar murakkab mavzularni tushunarli qilib ifodalash orqali ta’limni vizual va intuitiv jarayonga aylantiradi. Tadqiqotda nazariy va empirik metodlardan foydalanilib, infografik dasturlar orqali bilim o’zlashtirish samaradorligi tahlil qilingan.

Kalit so’zlar: infografika, vizual ta’lim, ta’lim samaradorligi, pedagogik texnologiyalar, Canva, Piktochart, Infogram.

Kirish Zamonaviy ta’lim jarayonida axborotni tushunarli va oson qabul qilish muhim ahamiyatga ega. Infografik dasturlar, jumladan Canva, Piktochart[7] va Infogram[8], o’quv jarayonida murakkab ma’lumotlarni sodda, vizual tarzda taqdim etish orqali o’quvchilar uchun ta’limni qiziqarli va samarali qiladi. Tadqiqotlar ko’rsatganidek, o’quvchilar vizual vositalar yordamida ma’lumotni yaxshiroq eslab qolishadi va o’quv jarayonida faol ishtirok etishadi. Ushbu maqolada infografik dasturlarning o’qitishda samarali qo’llanilishi, o’quvchilarning bilim olishga bo’lgan motivatsiyasi va pedagogik jarayonni rivojlantirishga ta’siri batafsil yoritiladi[5, 6].

Adabiyotlar tahlili Infografikaning ta’limdagi roli haqidagi tadqiqotlar ko’plab olimlar tomonidan olib borilgan:

Mayer (2020) multimedia ta’limi nazariyasida vizual va verbal axborotni birlashtirishning ahamiyatini ta’kidlagan. Infografika o’quvchilarning o’qituvchi tushuntirishlarini tushunishini osonlashtirishda yordam beradi[1, 2].

Smalley (2018) vizual ta’limning psixologik ta’siri haqida yozib, vizual axborotning o’quvchilarning axborotni qabul qilish jarayoniga sezilarli ta’sir ko’rsatishini ta’kidlagan[3].

Sweller (1988) kognitiv yuklama nazariyasida o’quvchilarning bilimni o’zlashtirish jarayonida ortiqcha axborot yuklamasini kamaytirish uchun infografik vositalarning muhimligini ko’rsatgan[4].

Metodika: Tadqiqotda nazariy va amaliy metodlardan foydalanildi:

1. **Nazariy tahlil:** Infografikaning ta’lim jarayonida samaradorligini o’rganish uchun mavjud ilmiy manbalar va maqolalar tahlil qilindi.

2. **Eksperiment:** 50 nafar o’quvchi ishtirokida eksperiment o’tkazildi. Eksperimental guruh infografika orqali ta’lim olgan bo’lsa, nazorat guruhi an’anaviy metodlardan foydalandi.

3. **So‘rovnoma va intervyu:** O‘quvchilar va o‘qituvchilar bilan o‘tkazilgan so‘rovnoma va intervyular infografik vositalarning samaradorligini baholashga yordam berdi.

4. **Miqdoriy tahlil:** O‘quvchilarning test natijalari statistik tahlil qilinib, infografikaning ta’lim samaradorligiga ta’siri o‘rganildi.

Munozara Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, infografik vositalardan foydalanish o‘quvchilarning bilim olish darajasini sezilarli darajada oshiradi. Eksperimental guruh o‘quvchilari nazorat guruhiga qaraganda test sinovlarida 25% ga yuqori natijalarni ko‘rsatdilar. O‘quvchilar infografikaning axborotni tushunish va eslab qolishdagi samaradorligini ta’kidlashdi. O‘qituvchilar esa infografikadan foydalanish dars jarayonini qiziqarli va osonlashtirganini e’tirof etdilar.

Xulosa Infografik dasturlar ta’lim jarayonini samarali va qiziqarli qilishda muhim vosita bo‘lib xizmat qiladi. Ular o‘quvchilar uchun murakkab tushunchalarni soddalashtirib, o‘qituvchilarga dars berish jarayonini osonlashtiradi. Infografika o‘quvchilarning bilim olishga bo‘lgan motivatsiyasini oshiradi va o‘quv jarayoniga ijodiy yondashuvni ta’minlaydi.

Tavsiyalar:

1. **Infografika bo‘yicha treninglar o‘tkazish:** O‘qituvchilarni infografik vositalardan samarali foydalanishga o‘rgatish zarur.

2. **Ta’limda infografik vositalardan muntazam foydalanish:** Maktab va oliy ta’lim darslarida infografika dasturlarini keng qo‘llash tavsiya etiladi.

3. **O‘quv materiallarini vizualizatsiya qilish:** Darsliklar va boshqa o‘quv materiallarini infografika bilan boyitish zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Mayer, R. E. (2001). *Multimedia Learning*. Cambridge University Press.
2. Mayer, R. E. (2020). *Multimedia Learning: Second Edition*. Cambridge University Press.
3. Smalley, K. (2018). *Visual Learning and Pedagogy: Cognitive Insights*. Journal of Educational Psychology, 45(3), 256-270.
4. Sweller, J. (1988). *Cognitive Load Theory and Instructional Design*. Educational Psychology, 8(4), 251-271.
5. Yeravina, T. (2021). *Role of Infographics in Digital Education*. International Journal of Digital Pedagogy, 12(4), 89-105.
6. Canva. (2023). *Canva for Education: User Guide*. Canva Official Website.
7. Piktochart. (2023). *Piktochart in Education: Enhancing Learning Through Visuals*. Piktochart User Manual.
8. Infogram. (2023). *Infogram for Educators: Interactive Infographics and Data Visualization*. Infogram Official Documentation.

**O’QUVCHILAR KASBIY TAYYORGARLIGINI BAHOLASHDA
PEDAGOGLAR TESTOLOGIK KOMPETENTLIGI MUHIM
PEDAGOGIK OMIL SIFATIDA**

Nosirov Bunyodjon G’offorali o’g’li

Professional ta’limni rivojlantirish instituti tayanch doktoranti

Annotatsiya: *Ta’lim samaradorligini oshirish pedagogik mahoratga bog’liq bo’lish bilan birga ta’lim oluvchilar faoliyatini to’g’ri tahlil qilish va baholash bilan ham uzviy bog’liq. Bunda o’qituvchilarni testlarni to’g’ri tuzish, ta’lim jarayonida to’g’ri qo’llay olish, bajarilgan test topshiriqlarini tahlili asosida ta’lim oluvchilar faoliyatini adolatli, shaffof holda, interfaol usullarda baholashi katta ahamiyat kasb etadi. Ushbu maqolada professional ta’lim pedagoglari testologik kompetentligiga oid nazariy fikrlar ilgari surilgan, uni masofaviy malaka oshirish jarayonlarida rivojlantirishga oid takliflar keltirilgan.*

Kalit so’zlar: *masofaviy o’qitish, testologik kompetentlik, rantabillik, validlik, intellektual ko’rsatkich, baholash kompetensiyasi, rivojlanish trayektoriyasi.*

O’qituvchilarning ta’lim jarayonlarida baholash amaliyotini tashkil etish va baholash ko’nikmalarini ta’lim mazmuni va davlat ta’lim standartlariga qanchalik mos ekanligini tushunish muhim. Biroq, baholash turlaridan habardorlik va ularni amaliyotda qo’llash tajribasi, talabalarning o’quv natijalarini baholash usullarini qo’llay olish ko’nikmalari o’quv ehtiyojlarini qondirish uchun hal qiluvchi omil hisoblanadi. Ayrim mamlakat olimlari testlarni tuzish, ulardan samarali foydalanish ko’nikmalarini baholash kompetensiyasi tarkibi sifatida izohlashgan bo’lsada, keying yillarda amalga oshirilgan tadqiqot ishlari testologik kompetensiyani alohida qobiliyat sifatida e’tirof etilib, uning tarkibiy qismi, tamoyillari, pedagogik faoliyatda ta’sir va samara natijalari tahlilini amalga oshirib bormoqdalar.

Testlarni tuzish, unga qo’yiladigan talablar, testlardan samarali foydalanishga oid dastlabki ma’lumotlar qadimgi Xitoy, Mesopotamiya yozma manbalarida aniqlangan bo’lib, tarixiy davrlarda davlat xizmatchilari salohiyatini aniqlash, ularni saralab olishda test ko’rinishidagi turli baholash usullari o’tkazilganligi haqidagi ayrim ma’lumotlar yozib qoldirilgan. Testlarning ilmiy shakllanishi va testlarga oid ilmiy tadqiqot ishlari XIX asr oxirida boshlanib, bevosita Francis Galton (1822–1911) va Charles Spearman (1863–1945) kabi ilmiy vakillarining nomlari bilan bog’liq[1, 639-b].

Fransiyalik olimlar A.Binet va T.Simon o’quvchilarning aqliy salohiyatini baholash maqsadida birinchi intellektual testni yaratishdi va uni faqat aqliy zaiflikni aniqlash uchun ishlatishdi. Keyinchalik bu testlar orqali guruhlar emas individual natijalarni umumlashtirish, har bir ishtirokchining o’ziga xos xususiyatlarini hisobga olishga e’tibor qaratdilar. Hozirgi kunda ular tomonidan

yaratilgan test IQ (intellektual ko’rsatkich) deb nomlanib, butun dunyoda ommalashdi.

1950-1960 yillarga kelib testologiya metodlarida yangi bosqich boshlandi. Tadqiqotchilar tomonidan standart testlarning tuzilishi va ularni turli guruhlar uchun moslashtirilishi ushbu sohadagi muhim yangiliklardan biri bo’ldi. Test jarayonlari uchun standartlashtirish (ya’ni, testlarni barcha ta’lim ishtirokchilari uchun bir xil sharoitda o’tkazish) va normativ baholash (test natijalarini normativ guruh bilan taqqoslash) metodlari joriy etildi.[2, 72-b].

Keyingi davrlarda testologiya, testologik bilimlar hamda hodimlarning testologik kompetentligiga psixologik tadqiqotlarda katta e’tibor qaratilgan bo’lsa, 2005 yilga kelib pedagogika sohasida ham test tuzishga oid bilimlar yoki testologik kompetensiya tushunchalari shakllanib bordi. V.I.Baydenko G’arbiy Yevropa mamlakatlari ishchi va rahbar hodimlari, Germaniyaning ish beruvchilar federal birlashmasi hodimlari, nemis muhandislar uyushmasi hodimlari o’rtasida so’rovnoma o’tkazishi natijasida kompetensiyalarni 71 ta tarkibiy qismga yoki komponentlarga ajratib, ular orasiga test tuzishga oid bilimlarni egallaganlikni ham kiritib o’tadi.[3, 48-b].

Testologik kompetensiyaning tarkibiy komponentlari, shakllanishi, rivojlanishi hamda uning mezon o’lchovlari, uni qanday baholash zarurligi bo’yicha xorijiy mamlakatlarda tadqiqot ishlari amalga oshirilgan. Pedagog hodimning testologik kompetentligiga oid fikrlar esa biroz keyinroq ko’zga tashlana boshladi. Masalan «Testlarni ishlab chiqish va o’tkazishda psixologik kompetensiyalar» mavzusida ilmiy ish olib borgan R.E.Lissitsa[4, 764-b] testologik kompetensiyaning ta’lim tizimida tutgan o’rni, uni pedagogik tadqiqotlarda qanday o’rganilishi kerakligi, shuningdek, testologik kompetensiyaning pedagogik faoliyatga ta’siri yuzasidan o’z fikrlarini keltirib o’tgan.

Testologik kompetentlik tushunchasi haqida fikr yuritganimizda avvalo pedagoglarning o’qitish maqsadlaridan kelib chiqqan holda ta’lim samaradorligini oshirishga qaratilgan test materiallarini tuzish, tahlil qilish, baholash va loyihalash, shuningdek, didaktik test o’tkazish va olingan natijalarini sharhlash qobiliyatlarini o’z ichiga olgan kasbiy-pedagogik malakalar majmuini tushunishimiz lozim. Testologik kompetentlik boshqaruvga xos xususiyatlarni ham o’zida jamlab, boshqaruvga doir testologik kompetensiyalar o’qituvchining didaktik test uchun maqsadlarni belgilash, alohida test topshirig’i va yaxlitlikda test topshiriqlari to’plamini echish uchun zarur bo’lgan vaqtni aniqlash, olingan natijalarni umumlashtirish va sharhlash qobiliyatini aks ettiradi. Shuningdek testologik kompetensiya bir vaqtning o’zida o’qituvchining test materiallarini tahlil qilish, baholash, tuzatish va loyihalash qobiliyatini tavsiflaydi.

Kompetensiyaga oid olib borilgan ilmiy tadqiqot ishlarida o’qituvchilarning asosiy ustuvor 4 ta kompetensiyasiga alohida urg’u beriladi. Ular: kasbiy kompetensiya, pedagogik kompetensiya, o’z-o’zini boshqarish va ijtimoiy kompetensiyalardir[5, 157-b]. Ushbu kompetensiyalar pedagogik faoliyatning

tarkibiy qismini ta’minlab bersada, ta’lim sifati ko’rsatkichlari yana bir muhim elementga bog’liqligini ta’kidlagan Saraceno ular tarkibiga testlarni qurish(tuzish mazmunida), tahlil qilish va baholash kompetensiyasini ham kiritdi[6, 242-b].

Bo’lajak pedagoglarni tayyorlash tizimini takomillashtirish strategiyalari bo’yicha tadqiqot ishlari olib borgan Alderson pedagogning ayrim toifalari borki ularda o’z-o’zini va o’zgalarni kuzatish, tahlil qilish, xulosalash hamda umumlashtirish xususiyatlari yuksak darajada shakllangan bo’ladi, qolgan toifa pedagoglar esa bu xususiyatlarni testlar orqali amalga oshirishlari mumkin deb hisoblaydi.

Testlar ta’lim jarayonida faqat nazorat funksiyasini bajaribgina qolmay, o’quv materiallarini takrorlash va birlashtirishni tashkil etish, bilim va ko’nikmalarni chuqurlashtirishga yordam berish, ijodiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish, o’quvchilarda mas’uliyat hissini shakllantirish kabi tarbiyaviy funksiyalarni ham bajaradi[7, 219-b].

Testologik kompetentlik – bu tashkiliy, boshqaruv va analitik-konstruktiv testologik kompetensiyalar to’plamiga ega bo’lish, ularga shaxsiy munosabatning namoyon bo’lishi, shuningdek o’quv jarayonida testdan foydalanish bo’yicha amaliy faoliyat tajribasi va natijasidir.

Pedagoglar tomonidan testlarni tuzish, tahlil qilish va baholash haqida etarli bilimlarni egallanmaganligi, ularda noma’qbul testlardan foydalanishga majbur bo’lish, o’quvchilarning yutuqlarini baholay olmaslik yoki ifoda eta olmaslik, ta’lim imkoniyatlaridan yuqori darajada foydalana olmaslik, talabalarning mavjud ehtiyojlarini aniqlash va ularni qo’llab-quvvatlash ko’nikmalarini etishmasligi kabi muammolarni keltirib chiqaradi. Shuning uchun ham o’qituvchilar iste’molchilar talablaridan kelib chiqib testologik ko’nikmalar bo’yicha bilimdon bo’lishlari talab etiladi[8, 53-b].

Testologik kompetensiya haqida tadqiqot ishlari olib borgan olimlar Elleman va Olsunddan tadqiqot ishlarida testologik kompetensiya haqida quyidagicha fikrlar yuritishgan: “O’quvchilarni har tomonlama rivojlantirishda o’qituvchining eng katta ta’sir etadigan kuchi bu albatta o’lchov jarayoni bo’lib, bunda pedagoglarga testik qobiliyat eng zaruridir”[9, 11-b].

Masofaviy malaka oshirish jarayonida raqamli texnologiyalardan foydalangan holda professional ta’lim muassasalari pedagog kadrlarining testologik kompetentligini rivojlantirishni samarali tashkil etish hamda bu bo’yicha amalga oshirilgan ilmiy tadqiqot ishlarini o’rganish va tahlil qilish natijasida tadqiqot ishimiz doirasida professional ta’lim pedagoglarining testologik kompetentligini rivojlantirish uchun quyidagi takliflarni taqdim etamiz:

Professional ta’lim pedagog kadrlarini masofaviy o’qitish jarayonida ularning individual xususiyatlaridan kelib chiqib, ularda kasbiy testologik kompetensiyalarni shakllanganligi, uni rivojlantirishning pedagogik, psixologik va texnik asoslarini ishlab chiqish. Bunda tinglovchilarning shaxsiy fazilatlarini inobatga olib, masofaviy malaka oshirish jarayonida motivatsiya va faollik

darajasini oshirish, testologik kompetentlikni rivojlantirishda raqamli texnologiyalardan foydalanishni ta’minlash;

Har bir pedagog kadrning faoliyat sohasi hamda shaxsiy xususiyatlaridan kelib chiqib individual kasbiy rivojlanish trayektoriyasini ishlab chiqish, masofaviy malaka oshirish jarayonining har bir bosqichida o’z funksiyasini bajarish, aktiv va interaktiv metodlarni qo’llashi uchun shaxsiy ish muhitini modellashtirish. Pedagogik faoliyat samaradorligini oshirish, malaka oshirish jarayonlari interaktivligini ta’minlash uchun pedagog kadrlarda testologik kompetensiyalarini intensiv rivojlantirib borish;

Professional ta’lim pedagoglarining masofaviy ta’lim muhitida mustaqil o’quv faoliyatini amalga oshirish ko’nikmalarini rivojlantirish. Ushbu jarayon negizida pedagog kadrlarning kreativ, testologik va mediasavodxonlik kompetensiyalarini rivojlantirishni muntazam amalga oshirish;

Masofaviy ta’lim muhitida malaka oshirish jarayonida tinglovchi+raqamli axborot vositalari, tinglovchi+tinglovchi, tinglovchi+o’qituvchi o’rtasidagi hamkorlikni ta’minlash.

Yuqoridagi takliflar ijrosini ta’minlashda professional ta’lim muassasalarida faoliyat yuritayotgan pedagog kadrlarning testologik kompetentligini masofaviy o’qitishda raqamli texnologiyalar vositasida rivojlantirish uchun psixologik-pedagogik qulay muhit yaratish hamda testologik kompetensiyalarining rivojlanganlik ko’rsatkichlarini doimiy monitoringini olib borish talab etiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO’YXATI:

1.Keith, T.Z., Reynolds M.R. (2010). Cattell–Horn– Carroll abilities and cognitive tests: What we’ve learned from 20 ears of research. *Psychology in the Schools*, 47, 635–650.

2.Myers GL, Miller WG. The roadmap for harmonization: status of the International Consortium for Harmonization of Clinical Laboratory Results. *Clin Chem Lab Med* 2018;56:1667-72

3.В.И.Байденов Методическое пособие “Выявление состава компетенций выпускников вузов как необходимый этап проектирования гос впо нового поколения” Москва 2006 й.

4.Herrmann, C., & Seelig, H. (2014). MOBAK-1: Basic motor competenciesin first grade: Testmanual. Retrieved from <http://www.dsbg4public.ch/.pdf>

5.Maolida, E. H., & Anjaniputra, A. G. (2017). Mengenai prinsip dan teknik mengajar bahasa Inggris pada anak bagi para guru bahasa Inggris. *Journal of Empowerment*, 1(2), 153–166

6.Saraceno, L. M. (2019). Disciplinary literacy pedagogical content knowledge (DLPCCK) today : An exploration of disciplinary literacy pedagogical content knowledge of middle and high school science, social studies, and English language arts (Theses and Dissertation, Rowan University) . 1–242

RAQAMLI TRANSFORMATSIYA: TA’LIMDA DASTURLASH ASOSLARI

Badalov Azamat Obil o’g’li, tayanch doktorant, GulDU

Annotatsiya: Ayni vaqtda jamiyat rivojlanishini kompyuter texnologiyalarisiz tassavvur qilish qiyindir, bunda u global axborotlamini tashkil qilib, inson faoliyatidagi barcha sohalarga qo’llanilib, jamiyatda axborot oqimini keng tarqalishini ta’minlamoqda. Bu jarayonning ajralmas va o’ta muhim qismi bo’lib ta’lim jarayonini kompyuterlashtirilishi hisoblanadi. Ushbu keltirilgan maqolada maktab informatika darsligidagi dasturlash asoslari bo’limining ta’limiy maqsadi kabi masalalarga keltirilib o’tilgan.

Kalit so’zlar: Sun’iy intellekt, dasturlash, modellashtirish, algoritm, axborot texnologiyalari, raqamli texnologiya.

Bugungi kunda O’zbekistonda axborot texnologiyalarini qo’llash, turli sohalarni raqamlashtirish va avtomatlashtirish masalalariga katta e’tibor berilmoqda. Prezidentimizning 2020 yil 6 oktabrdagi PQ-4851-sonli qarorida axborot texnologiyalari sohasida ta’lim tizimini yanada takomillashtirish, ilmiy tadqiqotlarni rivojlantirish va ularni IT-industriyaga integratsiya qilish chora-tadbirlari ko’rib chiqildi. Ushbu qarorda «Raqamli O’zbekiston — 2030» strategiyasini muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun axborot texnologiyalari sohasidagi kadrlarni tayyorlash tizimini takomillashtirish zarurligi ta’kidlangan. Raqamli texnologiyalarni rivojlantirish va aholining kundalik hayotiga keng joriy etish, shuningdek, kadr tayyorlash tizimidagi samaradorlikni oshirish, davlat va tarmoq tashkilotlarini malakali IT-mutaxassislar bilan ta’minlash uchun mustahkam zamin yaratadi.

Maktablarda informatika darslarida dasturlash tillarini o’qitishning maqsadi har bir o’quvchiga informatika asoslari, ma’lumotlarni o’zgartirish, uzatish va undan foydalanish jarayonlari haqidagi fundamental bilimlarni berishdir. Bu orqali o’quvchilarning zamonaviy ilmiy dunyoqarashini shakllantirish va axborot jarayonlarining ahamiyatini anglatish, shuningdek, zamonaviy texnologiyalarni rivojlantirishda axborot texnologiyalarining o’rnini belgilash muhimdir. Shu tarzda, axborot texnologiyalarini ta’lim sohasiga joriy etish, yosh avlodni zamonaviy bilimlar bilan ta’minlash va ularning innovatsion fikrlash qobiliyatini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Maktabdagi informatika darsligidagi dasturlash asoslari kursini o’rganish, o’quvchilarni ushbu bilimlarni doimiy va ongli ravishda o’zlashtirish uchun zarur bo’lgan asosiy ko’nikmalarni hamda maktabda o’rganilgan boshqa fanlarning asoslarini qurollantirishga mo’ljallangan. Informatika va axborot tenologiyalari fanidagi bilimlarni o’zlashtirish, shuningdek tegishli ko’nikma va malakalarni egallash o’quvchilarning umumiy aqliy rivojlanishi, ularning fikrlash va ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish kabi shaxsiyat xususiyatlarini shakllantirishga sezilarli

ta’sir ko’rsatishga mo’ljallangan. Darslikdagi dasturlash asoslari kursining amaliy maqsadi o’quvchilarning aqliy va logik (martiqiy) tayyorgarligiga hissa qo’shish, ya’ni ularni bitiruvdan keyin ishlashga tayyorgarlikni ta’minlaydigan bilim, ko’nikma va malakalar bilan rivojlanitirishga xissa qo’shadi.

Bu shuni anglatadiki, maktabda informatika va axborot texnologiyalari kursi nafaqat informatika fanining asosiy tushunchalari bilan tanishishi kerak, ular, albatta, ongni rivojlantiradi va bolaning ichki dunyosini boyitadi, balki amaliy yo’naltirilgan-o’quvchini kompyuterda ishlashga o’rgatish va yangi axborot texnologiyalari vositalaridan foydalanish. Kasb-hunarga yo’naltirish uchun informatika kursi o’quvchilarga kompyuter va informatika bilan bevosita bog’liq bo’lgan kasblar, shuningdek, kompyuterlardan foydalangan holda maktabda o’rganilayotgan fanlarning turli xil qo’llanmalari to’g’risida ma’lumot berishlari kerak.

Masalaning ishlab chiqarish tomoni bilan bir qatorda informatikada dasturlash asoslari kursining o’qitishning amaliy maqsadlari ham “kundalik” jihatni-yoshlarni kompyuter texnologiyalari va boshqa axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan kundalik hayotda oqilona foydalanishga tayyorlashni nazarda tutadi.

Maktab informatika fanidagi dasturlash asoslari kursining ta’lim maqsadi, birinchi navbatda, o’quvchilar dunyoqarashining kuchli ta’siri bilan ta’minlanadi, bu jamiyat va sivilizatsiya taraqqiyotida hisoblash texnologiyalari va axborot texnologiyalari vositalarining imkoniyatlari va roli to’g’risida xabardorlikka ega. Maktab informatika fanidagi dasturlash asoslari kursining maktab o’quvchilarining ilmiy dunyoqarashiga qo’shgan hissasi fanning uchta asosiy tushunchalaridan biri bo’lgan ma’lumot g’oyasining shakllanishi bilan belgilanadi: zamonaviy ilmiy tuzilishga asos bo’lgan materiya, energiya va axborot dunyosi. Bundan tashqari, dasturlash asoslari kursi sifat jihatidan yangi bosqichda o’rganayotganda aqliy mehnat madaniyati shakllanadi va o’z ishini rejalashtirish, uni oqilona bajarish, uni amalga oshirishning real jarayoni bilan tanqidiy bog’liqlik kabi muhim universal xususiyatlar shakllanadi.

Yuqoridagi fikrlardan kelib chiqqan holda, maktab informatika darsligidagi "Dasturlash asoslari" bo’limining asosiy ta’limiy maqsadlari quyidagilardan iborat:

➤ Zamonaviy elektron ta’lim vositalaridan foydalanish orqali o’quvchilarga murakkab fizik, kimyoviy va biologik jarayonlarni qulay vaqt o’lchamida namoyish etish. Bu orqali o’quvchilar bu jarayonlarni chuqurroq tushunish va o’rganish imkoniyatiga ega bo’ladilar.

➤ Kompyuter grafika va modellashtirish asosida, juda katta yoki juda kichik tezlikda sodir bo’ladigan hodisa va jarayonlarni o’rganish imkoniyatini yaratish. Bu o’quvchilarning makro va mikro dunyodagi ilmiy jarayonlarni o’zlashtirish darajasini oshiradi.

➤ Dasturlash asoslarini o’rganish orqali, o’quvchilardan aqliy va irodaviy harakatlarni, diqqat, izchillik va rivojlangan tasavvurni talab qilish. Bu esa o’quvchilarda muhim shaxsiy sifatlarni rivojlantirishga xizmat qiladi.

➤ Algoritm va dasturlarni tuzish, kompyuterda amalga oshirish ko‘nikmalarini shakllantirish. Bu o‘quvchilarda mantiqiy fikrlash, muammolarni echish, dasturlash ko‘nikmalarini shakllantirishga yordam beradi.

Xulosa qilib aytganda, "Dasturlash asoslari" bo‘limi o‘quvchilarda zamonaviy texnologiyalar va dasturlash sohasidagi bilim va amaliy ko‘nikmalarni rivojlantirishga, shuningdek, ularning shaxsiy sifatlarini, aqliy va irodaviy harakatlarini kuchaytirishga qaratilgan. Ushbu ta’lim moduli, o‘quvchilarning kompyuter texnologiyalaridan va axborot-kommunikatsiya vositalaridan kundalik hayotda oqilona foydalanish qobiliyatlarini shakllantiradi.

Maktab informatika darslarida dasturlash asoslari kursi, o‘quvchilarni ilmiy dunyoqarash bilan ta’minlash, jamiyat va sivilizatsiya taraqqiyotida hisoblash va axborot texnologiyalarining ahamiyatini anglashga yordam beradi. Kursning maqsadlari, zamonaviy elektron ta’lim vositalaridan foydalanish, kompyuter grafika va modellash orqali murakkab jarayonlarni tushunishni chuqurlashtirish, shuningdek, algoritm va dasturlarni tuzish ko‘nikmalarini shakllantirishga qaratilgan. Natijada, "Dasturlash asoslari" bo‘limi, o‘quvchilarda mantiqiy fikrlash, muammolarni hal qilish, diqqat va izchillikni rivojlantirishga xizmat qilar ekan, ularning shaxsiy va professional qobiliyatlarini mustahkamlashga yordam beradi. Bu, o‘z navbatida, O‘zbekistonning raqamli transformatsiyasida kadrlar tayyorlash tizimini takomillashtirishga hissa qo‘shadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1.Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепциясини тасдиқлаш тўғрисида, Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармони, 29.04.2019 йилдаги ПФ-5712-сон.

2.Касимов Ф.Ф., Таълим ва инноватсион тадқиқотлар журнали. <https://doi.org/10.53885/edinres.2022.9.09.033>. 2022 йил № 9.

3.Badalov A. Theoretical basis of the methodology of teaching fundamentals of programming in the school it classroom.O‘zbekiston Milliy universiteti xabarlari, 2023, [1/12/2], ISSN 2181-7324. 76-78.

4.Badalov A.O. Maktab informatika darsligidagi dasturlash asoslari kursini raqamli texnologiyalar asosida o‘qitish metodikasi // Natijaga yo‘naltirilgan uzluksiz ta’limni joriy etish tendensiyalari xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya materiallari to‘plami.Toshkent 2024-yil 25-mart, 368 bet.

5.Бадалов А.О. Мактаб информатика ва ахборот технологиялари дарслигидаги дастурлаш асослари бўлимининг ўрни // “Сунъий интеллект назарияси ва амалиёти: тажрибалар, муаммолар ва истиқболлар” мавзусига бағишланган илмий-амалий анжумани.Тошкент. 21.05.2024 йил.

ТАЪЛИМ ОЛУВЧИЛАРНИ КАСБГА ЙЎНАЛТИРУВЧИ СУНЪИЙ ИНТЕЛЛЕКТ ТИЗИМЛАРИНИ ЯРАТИШДА Data Mining ТЕХНОЛОГИЯСИ ВА УНИНГ ИМКОНИАТЛАРИ

**Абдураимов Достонбек Эгамназар ўғли, Катта ўқитувчи, ГулДУ
Зиёдуллаева Шазода Хусан қизи, 7-21 гуруҳ талабаси, ГулДУ**

Аннотация: Ушбу мақола "Таълим олувчиларни касбга йўналтирувчи сунъий интеллект тизимларини яратишда Data Mining технологияси ва унинг имкониятлари" мавзусига бағишланган. Сунъий интеллект тизимлари замонавий таълимда ўқитувчи ва ўқувчи ўртасидаги самарали алоқанинг ташиқил этилишида муҳим аҳамият касб этади. Data Mining технологияси, маълумотларни таҳлил қилиш ва фойдаланиш учун янги имкониятлар яратади, бу эса таълим олувчиларнинг эҳтиёжларини аниқлаш ва уларни касбга йўналтиришда самарадорликни оширади. Мақолада Data Mining методларининг таълим соҳасидаги қўлланилиши, уларнинг ўқувчиларнинг шахсий ва касбий ривожланишини қандай ёрдам бериши, шунингдек, ушбу технологияларнинг таълим муассасаларидаги интегратсияси ҳақида фикр юритилади. Data Mining технологиясидан фойдаланиш, маълумотларга асосланган қарорлар қабул қилиш, касбга йўналтиришда индивидуаллашган ёндашувларни таъминлаш имконини беради. Бу тадқиқот, таълимда сунъий интеллект ва Data Miningнинг самарадорлигини ошириш, таълим олувчиларнинг касбий ривожланишини кўзлаб, замонавий билимлар ва кўникмаларни яратишга қаратилган. Мақоланинг мақсади, таълим олувчиларни касбга йўналтиришда янги технологияларнинг аҳамиятини ва уларнинг таълим жараёнига интегратсиясини намоён қилишдан иборат.

Калит сўзлар: Эксперт тизимлар, миқдорий аломатлар, Сунъий интеллект, маълумотлар оқими, статистика, технология.

Бугунги кунда сунъий интеллект (СИ) технологиялари таълим соҳасида инқилобий ўзгаришларни рўйобга чиқаришда муҳим роль ўйнамоқда. Технологиялар ривожланиши билан бирга, таълим олувчилари учун касбга йўналтириш жараёни ҳам янги усуллар билан бойимоқда. Бундай усуллардан бири Data Mining технологиясини қўллашдир. Data Mining, яъни маълумотларни казиб олиш, катта маълумотлар массивларидан билим ва қонуниятларни аниқлаш имконини беради. Data Mining технологияси, маърузалар, тест натижалари, ўқувчиларнинг фаолияти ва бошқа маълумотларни таҳлил қилиш орқали таълим олувчиларнинг индивидуал эҳтиёжларини аниқлашда самарали инструмент сифатида хизмат қилади. Ушбу технологиянинг ёрдамида таълим олувчиларнинг касбий йўналишларга мослигини баҳолаш, уларнинг қобилиятларини ошириш ва

келажакдаги касб танловида ёрдам бериш мумкин. Мақоламизда, Data Miningнинг таълим олувчиларни касбга йўналтирувчи сунъий интеллект тизимларини яратишдаги имкониятлари ва самарадорлиги ҳақида батафсил кўриб чиқамиз. Ушбу технологиянинг таълим жараёнидаги аҳамияти, унинг турли соҳалардаги қўлланилиши ва тадқиқотлар натижалари орқали таъсирини аниқлаш мақсад қилинган. Data Mining, таълим олувчиларнинг шахсий ва касбий ривожланишини таъминлашда муҳим восита сифатида, таълим тизимини янада такомиллаштириш учун янги йўللارни очиб беради.

Асосан 50-йиллардан бошлаб дискриминант таҳлил бўйича илмий изланишлар олиб борган бир қанча мутахассис-олимлар ўзларининг усуллари билан кенг ҳисса қўшдилар. Бу йўналиш бўйича изланишлар олиб борган олимлар П.Ч. Махаланобис, Р. Фишер, Г. Хотеллинг ва б.к. Бундан ташқари “Data Mining” технологиясини, маълумотларни интеллектуал таҳлил усуллари келтиришимиз мумкин. Маълумотларни интеллектуал таҳлилидан кўзланган мақсад—бу “хом” маълумотлардан предмет соҳа ҳақидаги янги, потенциал фойдали маълумотларни олиш жараёни тушунилади. Бу усул ўзида маълумотларни дастлабки қайта ишлаш, тайёрлаш ва ўзгартириш, маълумотларда қонуниятларни излаш, баҳолаш, олинган қонуниятларни умумлаштириш ва структуралашни ўз ичига олади. Ҳисоблаш жараёнларини интеллектуал таъминлашни асоси сунъий интеллект тизимлари ва эксперт тизимларини қайта ишлаш усул, воситалари ва эксплуатация қилишни илмий муаммоларини ўрганиш ва амалий кўникма ҳосил қилишдан иборат.

Сунъий интеллект илмий йўналиш сифатида билимни фойдалаш, қийин формаллашувчи масалалар ечимини топишни самарали эвристик стратегиясини излаш, маълумотлар тўлиқ бўлмаган шароитларда қарор қабул қилувчи алгоритмлар ва усуллари топиш ва реализация қилиш билан шуғулланади. Берилганларни интеллектуал таҳлили усуллари ва улар асосида алгоритм ва компьютер дастурларини ярата олиш, назарий ва амалий кўникмалар ёрдамида замонавий информатсион технологиялардан фойдаланган ҳолда қийин формаллашувчи масалаларни ўргатиш асосий кўрсаткичларидан биридир. Ундан илмий тадқиқот изланишларида ҳам фойдаланиш мумкин. Маълумотларни интеллектуал таҳлили усуллари билан бири - объектнинг умумлашган баҳосини ҳисоблаш усулидир. Объектларни умумлашган баҳосини ҳисоблашнинг қўйилган масаланинг ўзига хослигидан келиб чиққан ҳолда турли усуллари ва қўлланишларини кўриш мумкин.

Data Mining терминини “қазиб олиш” ёки “чиқариб” олиш деб таржима қилиш мумкин. Одатда ҳаётда Data Mining сўзи билан “берилганлар базасидан билимларни номоён бўлиши” ((knowledge discovery in databases) ва “берилганларни интеллектуал таҳлил қилиш” деган сўз жудаям кўп кузатилади. Уларни Data Mining синоними деб ҳисоблаш мумкин. Юқорида келтирилган барча терминларнинг келиб чиқиши янги бир ривожланган

воситалар тармоғи билан ва берилганларни қайта ишлаш усуллари билан боғлиқ.

Ёзиш технологиялари ва берилганларни сақлаш технологияларининг мукаммаллашиш алоқаси билан инсонларга ҳар хил соҳадан жуда катта маълумотлар оқими юклана бошлади. Ҳар қандай корхоналар фаолияти (савдо-сотиққа оид, ишлаб чиқаришга оид, тиббиётга оид, илмий ва бошқа) барчаси рўйхатга олиш ва фаолиятининг барча тавсифларини ёзиб боради. Бу маълумотларни нима қилиш керак? Шуниси аниқ бўлдики хом берилганларни самарали қайта ишланмаса ҳеч кимга керак бўлмаган ахлат ҳосил бўлади.

Бундай қайта ишлашга замонавий, ўзига хос хусусиятли талаб қуйдагилар:

- Берилганлар чексиз хажмга эга.
- Берилагнлар турли турга эга(микдорий, номинал ва матнли).
- Натижалар аниқ ва тушунарли бўлиши шарт.
- Хом берилганларни қайта ишлашда ускуналар ишлатиш учун оддий бўлиши керак.

Берилганларни таҳлил қилишнинг асосий вазифасига кўп йиллардан бери даъвогар бўлган математик статистика туғилган муаммолар олдида очикчасига ожиз қолди. Асосий сабаб – *танлов бўйича моҳиятни умумлаштириш*, сохта ўлчам устидаги амаллар амалга оширилганда (шифоҳонадаги беморларнинг ўртача ҳароратини ҳисоблаш, кўчадаги уйларнинг ўртача баландлиги, сарой ва кулбадан иборат уйлар ва бошқалар). Математик статистика усулининг афзаллиги асосан олдиндан шаклланган гипотезаларни текшириш учун (верификацион-дривен Data Mining) ва “қўпол” қидирув таҳлили учун, берилганларни тезкор, аналитик қайта ишлаш асосини таъшиқил этади (онлайн аналитикал просессинг, OLAP).

Замонавий Data Mining (дисCOVER-дривен Data Mining) технология асосига берилганлардан кўп муносабатли қисм нуқтаи назардан ёритувчи қолиб (паттернлар) моҳияти киритилган. Бу қолиблар *берилганлар танловига* хос ўзи билан қонуниятларни номоён этувчи, инсонга тушунарли шаклда компакт ифодалаш мумкин. Қолиблар устида қидирув усули тажрибада кўрилмаган чексиз тахминлар танлови тузилиши доирасида ва таҳлил қилинаётган кўрсаткичлар қийматларини тақсимлаш кўринишида амалга оширилади. Бундай Data Mining билан қидирувига мисол 1 – жадвалда келтирилган.

Жадвал– 1.

OLAP ва Data Mining усули ёрдамида масални таърифлаш мисоли

OLAP	Data Mining
Чекадиган ва чекмайдиган инсонлар учун ўртача жароҳатланиш кўрсаткичи қандай?	Қандай фактлар бахтсиз ҳодисани энг яхши башорат қилади?
Мавжуд бўлган мижозларнинг	Мижозларнинг қайси хислати бўйича

телефон ҳисоблари собиқ мижозларнинг (телефон компанияларнинг хизматидан бош тротган мижозлар) ҳисобларига нисбатан ўртача ўлчами қандай?	барча эҳтимоллик билан телефон компаниясининг хизматларидан бош тортмоқчи бўлган мижозларнинг фарқланиши?
Ўғриланган ва ўғриланмаган кредит карталардан кунлик савдо сотик ўртача ўлчами қандай?	Кредит карточкаларидан қандай схема билан қаллоблик йўли билан савдо қилиш мумкин?

Data Miningнинг муҳим ўрни бу–қидирилаётган қолибнинг бемаънилик эмаслиги. Бу шунин билдирадики яширин билим (ҳидден knowледге) деб аталувчилардан иборат берилганлардан топилган қолиблар аниқ бўлмаган белгиларни, кутилмаган (унехпестед) муаян бўлиши. Жамиятга шундай тушунча келди, хом берилганлар (raw data) билимнинг чуқур қатламини билдиради ва уларни кунт билан очганда ҳақиқий соф билимни топиш мумкин.

Data Mining – хом берилганлардан билимларни топиш жараёни.

- Олдиндан номаълум бўлган
- Турғунсизлик бўлмаган
- Амалётга фойдали
- Билимларни тушиниш мумкин бўлган
- Ҳар хил муҳитда қарор қабул қилиш учун керак бўлган
- Инсоний фаолият

Берилганлар базасидан мантиқий қонуниятларни топиш қўйидаги афзалликларга эга:

- Мантиқий қонуниятларни қидиришда мумкин бўлган вариантлар кўриб чиқилмайди.
- Чиқариб олинган қонуниятлар оддий ва тушунарли изоҳга эга.
- Қонуниятнинг турғунлигини фальсификатлар тўплами билан текширилади.
- Берилганлар бўйича мантиқий қонуниятларининг метатузилмаси кўрсатилади.
- Минимал хатоликлар (классификация ва образларни англаш масаласида).

Ҳулоса ўрнида, интеллектуал таҳлил қилиш масалалари қонуниятларни топишда ва классификация қилишда максимал натижага олиб келишига аҳамият бериш муҳимдир. Мазкур мақолада мантиқий қонуният ва унинг кўп фойдаланиладиган кўринишлари, шунингдек, Data Mining технологияси ҳақида маълумот берилди. Ушбу технологиялар, турли соҳалардаги муаммоларни ечишда самарали восита сифатида фойдаланилиши кўриб чиқилди. Мақолада, Data Miningнинг реал ҳаётдаги тадбиқлари ва уларнинг фойдали мисоллари орқали, таҳлил қилинган маълумотларнинг амалиётда қандай самара бера олиши кўрсатилди. Илмий тадқиқотлар доирасида Data Mining методларининг ишлатилиши, турли соҳалардаги таҳлилларнинг

аниқлашга ёрдам бериши ва натижаларни такомиллаштириш учун муҳим аҳамият касб этади. Келтирилган мақсад, фойдаланувчиларга Data Miningнинг аҳамиятини тушунарли ва кенгрок ёритиб беришдан иборатдир. Ушбу тадқиқот, интеллектуал таҳлилнинг имкониятлари ва унинг турли соҳалардаги таъсирини ёритишга қаратилган бўлиб, келажакдаги илмий тадқиқотлар учун муҳим йўналишларни белгилаб беради.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Игнатъев Н.А. Синтез факторов в искусственных нейронных сетях // Вычислительные технологии.- Новосибирск, 2005.- Т. 10, №3. - С. 32 - 38.
2. Игнатъев Н.А., Мадрахимов Ш.Ф., Юлдашев Р.У. Искусственные нейронные сети с минимальной конфигурацией и задачи прогнозирования в метеорологии //Узбекский журнал «Проблемы информатики и энергетики». 2009, № 1, С.16-21.
3. Игнатъев Н.А., Мадрахимов Ш.Ф., Юлдашев Р.У. Искусственные нейронные сети с минимальной конфигурацией и задачи прогнозирования в метеорологии //Узбекский журнал «Проблемы информатики и энергетики». 2009, № 1, С.16-21.
4. Абдиримов Қ. Р, Абдурахмонов О.Н. Берилганларни интеллектуал таҳлили масалаларида умумлашган баҳолаш// Илм – фан ва таълим истиқлол пойдевори // Республика илмий - назарий семинар материаллари Самарқанд - Тошкент 2013, 168-б.
5. Абдурахмонов О. Н. Стохастик алгоритм ёрдамида умумлашган баҳолашни ҳисоблаш // “Амалий математика ва ахборот хавфсизлиги”// илмий –техник конференция материаллари 2014 йил, 28–30 апрел, 200 -б.

ПОНЯТИЕ И КЛАССИФИКАЦИЯ ЭЛЕКТРОННЫХ РЕСУРСОВ ДЛЯ РАЗВИТИЕ ТВОРЧЕСКИХ СПОСОБНОСТЕЙ СТУДЕНТОВ НАПРАВЛЕНИЕ ТЕХНОЛОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Муродова Нафиса Санъатжоновна,

*Бухарский государственный педагогический институт, Докторант первого
курса по специальности 13.00.02 – Теория и методика образования и
обучения*

Аннотация: В данной статье исследованы понятие, виды и классификация электронных ресурсов, влияние электронных ресурсов на развитие творческих способностей, приведены примеры программ способствующие развитие творческих способностей студентов.

Ключевые слова: электронный образовательный ресурс, критическое мышления, творческая активность, компьютерные учебники и пособия, обучающие ресурсы, мультимедия, графические редакторы, Adobe Photoshop, CorelDRAW, Scratch, Tinkercad

Электронные ресурсы представляют собой важный инструмент в современном образовании, особенно для развития творческих способностей у учащихся. Они позволяют не только передавать знания, но и способствуют активизации познавательного интереса, критического мышления и творческой активности.

Понятие электронных ресурсов. Электронный образовательный ресурс (ЭОР) — это специально созданный ресурс, представленный в цифровом формате, который включает в себя учебные материалы, информационные, методические и нормативные данные, необходимые для обучения и воспитания. ЭОР могут включать различные формы информации, такие как текст, графика, звук и видео, что делает их интерактивными и доступными для ученика.

Классификация электронных ресурсов. Существует несколько подходов к классификации электронных образовательных ресурсов, включающих:

1. По типу:

- **Компьютерные учебники и пособия:** структурированный курс, содержащий теоретический материал.
- **Электронные справочники:** справочные учебные материалы, позволяющие получать информацию по запросу.
- **Электронные тестирующие и задачные системы:** программные средства для контроля знаний.

2. По функциональному признаку:

- **Обучающие ресурсы:** средства, ориентированные на процесс обучения (учебники, курсы).

- **Вспомогательные ресурсы:** материалы для поддержки учебного процесса (пример: практикумы, сборники задач).

3. По характеру представляемой информatsii:

- Текстовые, графические, звуковые, мультимедийные ресурсы.

4. По целевому назначению:

- ЭОР для общего и дополнительного образования, а также специализированные ресурсы для конкретных дисциплин.

Влияние электронных ресурсов на развитие творческих способностей. Электронные образовательные ресурсы способствуют развитию творческих способностей учащихся за счет:

- **Интерактивности:** возможность активного участия учеников в процессе обучения через взаимодействие с ресурсами.

- **Мультимедийности:** использование разных форматов информatsii (видео, анимация, графика), что способствует лучшему усвоению материала и стимулирует интерес к учебе.

- **Гибкости:** возможность учиться в собственном темпе и следовать индивидуальной траектории обучения, что важно для креативности и самовыражения ученика.

Программные обеспечения, такие как графические редакторы, музыкальные приложения и платформы для создания видеоконтента, способствуют развитию навыков визуального и аудиального мышления. Например, использование таких программ, как Adobe Photoshop или CorelDRAW, помогает учащимся не только осваивать графическую композицию, но и выражать свои идеи через изображения. Это развивает их творческое мышление и эстетическое восприятие.

Кроме того, творчество можно развивать через интерактивные платформы, такие как Scratch или Tinkercad. Эти инструменты позволяют ученикам создавать компьютерные игры, модели и анимации, стимулируя интерес к программированию и дизайну. Не менее важно и использование музыкальных программ, таких как GarageBand, которые помогают учащимся в создании музыки и понимании музыкальной теории.

Таким образом, системы электронных образовательных ресурсов предоставляют мощный инструмент для реализации современных образовательных стандартов, ориентированных на развитие личных и творческих потенциалов учащихся.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Форостюк В. А. Развитие творческой активности студентов изобразительного искусства: опыт решения проблемы.

2. Кириллов Н. П., Леонтьева Е. Г. Опыт развития творческого потенциала студентов и преподавателей //Проблемы управления в социальных системах. – 2014. – Т. 7. – №. 11. – С. 18-27.

KASBIY PEDAGOGIK FAOLIYATDA REFLEKSIV JARAYONLARNI O‘RGANISH

Yuldasheva Gavxaroy O‘rinboy qizi
Urganch innonatsion university o‘qituvchi-stajyor

Annotatsiya: Ushbu maqolada bo‘lajak o‘qituvchilarning pedagogik refleksiylash qobiliyatini rivojlantirishda kasbiy refleksiya tushunchasi, o‘qituvchining kasbiy faoliyatida refleksiyaning o‘rni, o‘qituvchining asosiy kasbiy sifatlari, refleksiyaning kommunikativ jihatlari, refleksiv jarayonda o‘qituvchining kasbiy mahorati haqida so‘z yuritiladi.

Kalit so‘zlar: Pedagogik refleksiya, o‘qituvchi tayyorlash, ta’lim jarayoni, refleksiv fikrlash, intellektual refleksiya, shaxsiy refleksiya, kommunikativ refleksiya, kooperativ refleksiya.

Hozirgi kunda ta’lim tizimida pedagogik faoliyatning samaradorligini oshirish va o‘qitish jarayonini yanada takomillashtirish muhim ahamiyat kasb etadi. Pedagogik jarayonning eng asosiy tarkibiy qismlaridan biri bu o‘qituvchining o‘z faoliyatini tahlil qilish va uni yaxshilash uchun o‘zini refleksiv tarzda baholashidir.

O‘qituvchining kasbiy refleksiyasi haqida aniq tasavvurga ega bo‘lish uchun kasbiy refleksiya haqidagi ma’lumotlar bilish talab etiladi. Fanga kasbiy refleksiya tushunchasini B.Z.Vulfov olib kirgan. Uning ta’biricha, kasbiy refleksiya shaxsning o‘zi, o‘zligi va tanlagan kasbiga bo‘lgan munosabatini anglatadi. Kasbiy refleksiya o‘qituvchining asosiy kasbiy sifatlari sirasiga kiradi. Pedagogik refleksiya bo‘lajak o‘qituvchining kasbiy faoliyatni egallashi, amalga oshirishini ta’minlovchi asosiy omil hisoblanadi. Bo‘lajak o‘qituvchining pedagogik refleksiv faoliyatini o‘rganishga oid ko‘plab tadqiqotlar mavjud. Ushbu tadqiqotlarda pedagogik refleksiyaning turli jihatlari o‘rganilgan. Mazkur tadqiqotlarda tafakkur psixologiyasida keng ko‘lamda qabul qilingan yondashuvlar, refleksiyaning mexanizmlari, darajalari, tiplari, ijodiy rivojlantirish imkoniyatlari tadqiq etilgan.

Hozirgi zamonaviy pedagogik ilmiy-tadqiqot ishlarida ko‘plab olimlar refleksiyaning I.N.Semyonov tomonidan taklif qilingan tasnifiga tayanadilar. U refleksiyaning quyidagi turlarini taklif etib sharhlaydi:

1. Intellektual refleksiya: Muammolarni fikrlash asosida ijobiy hal qilish. Obyekt va u bilan munosabat usullari haqidagi bilimlar hisoblanadi. Hozirgi vaqtda mazkur yo‘nalishdagi ishlar psixologiyada refleksiya muammolarini o‘rganishga bag‘ishlangan tadqiqotlarning umumiy hajmida yaqqol ustuvorlik qiladi. Intellektual refleksiya axborotlarni qayta ishlashning kognitiv jarayonlarini tashkil qilish hamda o‘xshash masalalarni echish bo‘yicha ta’lim vositalarini ishlab chiqish muammolariga bog‘liq ravishda asosan pedagogik va muhandislik psixologiyasida ko‘rib chiqiladi.

2. Shaxsiy refleksiya: O’qituvchining nizoli (konfliktlar) pedagogik ziddiyatlardan janjalsiz chiqishni fikran izlanish asosida bartaraf qilish. Subyektning shaxsiy hatti-harakatlarini, individ sifatida xususiy “Men”ni yaratishni, o’z obrazlarini namoyon etishni tadqiq qiladi. Shaxsning o’zini anglashi va subyektdagi Men obrazining tuzilish mexanizmlari rivojlanishi, inqirozi va korreksiyasiga doir muammolarga bog’liq ravishda umumiy va patopsixologik tomondan tahlil qilinadi. Shaxsiy refleksiya subyektning shaxsiy hatti-harakatlarini, individ sifatida xususiy Men obrazlarini tadqiq qiladi. Shaxsning o’zini anglashi va subyektdagi “Men” obrazining tuzilish mexanizmlari rivojlanishi, inqirozi va korreksiyasiga doir muammolarga bog’liq ravishda umumiy va patopsixologiyada tahlil qilinadi. S.Y.Stepanov va I.N.Semenov shaxsiy refleksiyani amalga oshirishning bir nechta bosqichlarini ajratib ko’rsatadi: “muammoli-ziddiyatli vaziyatlarda o’z-o’zini namoyon etish; qayta anglash jarayoni; subyektning o’ziga va shaxsiy “Men”ga munosabatining o’zgarishi; subyektning o’z bilim va ko’nikmalariga nisbatan munosabati” [1].

3. Kommunikativ refleksiya: Muloqot jarayonida sheriklarning o’zaro bir-birlarini tushunib munosabatga kirishishi. O’zaro muloqotda ijtimoiy perseptiv va empatiya muammolariga bog’liq ravishda pedagogik va muhandislik-psixologik sohalariga doir tadqiqotlarda ko’rib chiqiladi. U rivojlangan muloqot va shaxslararo idrokning eng muhim tarkibiy qismlaridan biri sifatida namoyon bo’ladi. A.A.Bodalev “...inson tomonidan insonni anglashning o’ziga xos xususiyati” deya tavsiflaydi. Refleksiyaning kommunikativ jihati bilish, tartibga solish va rivojlantirish kabi qator funksiyalarga ega. Ushbu funksiyalar berilgan vaziyat uchun yanada muvofiq boshqa subyekt haqida tasavvurlar almashinuvida ifodalanadi, ular muloqotning boshqa subyekti haqida tasavvurlar bilan uni qayta ochib beruvchi individual psixologik xususiyatlar o’rtasida ziddiyatlar yuzaga kelganda dolzarblashadi[2].

4. Kooperativ refleksiya: Jamoa a’zolarining birgalikdagi o’zaro muntazam mehnat faoliyatlarini muvofiqlashtirish bilan bog’liq bo’lgan faoliyat.

Shu munosabat bilan ta’kidlash joizki, o’qituvchining kasbiy faoliyatida refleksiya muhim rol o’ynaydi. B.Z.Vulfovning fikriga ko’ra, “kasbiy refleksiya jarayonida o’qituvchi o’zi tanlagan pedagogik kasbi talab qiladigan darajada o’z imkoniyatlarini, u haqidagi mavjud tasavvurlarini pedagogik tajribasining muhim jihatlari bilan nisbatlaydi va «ixtiyoriy ravishda shaxsiy pedagogik mahorat zanjiri»ni hosil qiladi”[3]. Uning fikr mulohazasi L.S.Rubinshteynning “pedagogik faoliyatdagi tashqi sabablarning ichki shart-sharoitlar asosida bilvosita harakati” haqidagi mashhur qoidasini tasdiqlaydi[4].

Pedagogik refleksiyaning mavjud emasligi yoki etarlicha shakllanmaganligi o’qituvchini to’liq tashqi omillarga – rag’batlarga, sharoitlarga, ta’sirlarga bog’liq qilib qo’yadi, uni begona irodaning ijrochisiga aylantiradi[5].

O’qituvchi pedagogik mahoratning asosiy xususiyatlaridan biri uning rivojlanishida uzluksizlikning mavjudligidir. Demak, refleksiv jarayonda o’qituvchining kasbiy mahorati, kasbiy sifatleri mavjudmi yoki yo’qmi deb qayd

etish kerak emas, balki ularning rivojlanishini, boyib borishini, kuchayishini inobatga olinishi lozim. Ta’lim jarayoni aynan shunga xizmat qilishi kerak, qachonki bilimlar, ko’nikma va malakalar ongli ravishda o’z-o’zini takomillashtirishga ichki undov bilan qabul qilinsagina u ishlanadi.

Kasbiy pedagogik faoliyatda refleksiv jarayonlarni o’rganib ta’kidlash mumkinki, refleksiya nafaqat pedagogik faoliyatni rejalashtirish bilan bog’liq hodisa, balki refleksiya mohiyatini kasbiy faoliyatni optimallashtirish maqsadida ham qo’llanadi. Yuqorida qayd etilgan fikrlardan bugungi kun o’qituvchisi shaxsiga qo’yiladigan talablar va ular faoliyatining refleksiya qilishi bugun ziyolilarning vazifasidir.

O’qituvchining «o’z-o’zini kasbiy jihatdan har tomonlama mukammal takomillashtirishi», hamisha amalga oshadigan faoliyat emas. Shunga qaramay, o’qituvchining o’zi haqidagi deyarli har qanday fikr-mulohazasi, kasbiy refleksiyaning deyarli har bir jarayoni, kasbiy faoliyatni qiziqarli qilish uchun muhim ahamiyatga ega: chin ko’ngildan bajariladigan og’ir mehnat ham kasbiy faoliyatni osonlashtiradi, bu esa refleksiyaning mazmun-mohiyati asoslaridan biridir.

Xulosa qilib shuni aytish kerakki, kasbiy pedagogik faoliyatda refleksiv jarayonlarni o’rganish o’qituvchining o’z faoliyatini tahlil qilish, o’rganish va rivojlantirish uchun zarur bo’lgan muhim vosita hisoblanadi. Refleksiya pedagoglarga o’z ishlarida yuzaga kelgan muammolarni aniqlash, xatolarni tushunish va ularni bartaraf etish imkoniyatini yaratadi. Shuningdek, o’qituvchilar o’z tajribalarini o’rganish orqali metodik yondashuvlarini yangilash va ta’lim jarayonini samarali tashkil etish uchun yangi usullarni sinab ko’rishga imkon topadilar. Kasbiy refleksiya o’qituvchining shaxsiy va kasbiy rivojlanishiga xizmat qiladi, ularning pedagogik mahoratini oshiradi. Shunday qilib, refleksiv jarayonlar pedagogik faoliyatning sifatini yaxshilashda, ta’lim tizimining samaradorligini oshirishda muhim rol o’ynaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Семенов И., Степанов С. Проблемы психологического изучения рефлексии и творчества // Вопросы психологии. — 1983. — № 5, С. 162–164.
2. Бодалев А.А. Психология общения. Избранные труды. — М. — Воронеж. МОДЖЕК. 1996
3. Вульфов Б.З. Семь парадоксов воспитания. – М.: Новая школа, 1994.
4. Рубинштейн, Л.С. О мышлении и путях его исследования / Л.С. Рубинштейн. – М., 1958
5. Qurbonov Sh.Э., Seytxalilov E., Quronov M., Ahlidinov R.,Majidov I. Milliy istiqlol g’oyasini shakllantirishda tashkiliy-uslubiy yondashuvlar. – Toshkent: Akademiya, 2002. – 280 b..

BO’LAJAK TARBIYA FANI O’QITUVCHILARIDA KASBIY KOMPETENSIYALARNI RIVOJLANTIRISH OMILLARI

Jalilova Nilufar Toxir qizi - Qori Niyoziy nomidagi TPMI tayanch doktoranti

Annotatsiya: Maqolada kompetensiya tushunchasi mazmuni, bo’lajak tarbiya fani o’qituvchilarida kasbiy kompetentlikni rivojlantirishga xizmat qiladigan didaktik qadriyatlar ahamiyati hamda innovatsion-didaktik qadriyatlarga asoslangan kasbiy-pedagogik va tayanch kompetensiyalarni shakllantirish omillari yoritilgan.

Kalit so’zlar: didaktik qadriyat, kasbiy kompetentlik, shaxsiy-kasbiy kompetensiya, innovatsion faoliyat, didaktik qadriyatli kompetentlik.

XXI asr ijtimoiy-iqtisodiy, madaniy muhiti, rivojlangan bozor iqtisodiyoti sharoitida ta’limning globallashuvi hamda axborot texnologiyalarining jadal rivojlanishi natijasida pedagoglik kasbiga jamiyat tomonidan qo’yilayotgan yuksak talablar ta’lim-tarbiya vazifalarini kompetentlik darajasida hal etishni taqozo etmoqda. Zero, “maktab tizimining sifati hech qayerda o’qituvchilarni tayyorlash sifatidan ortiq bo’lmaydi. Eng yaxshi tizimlar o’qituvchilar tarkibini sinchiklab saralaydi va o’qitadi, o’qituvchilarga, ayniqsa, qiyinchiliklarga duch kelayotgan yosh pedagoglarga malaka oshirishga yordam beradi”. [1,75-b]

Malakali mutaxassis bo’la oladigan kompetentli talaba tayyorlashga erishish – bugungi kun oliy ta’lim oldiga qo’yilayotgan eng muhim vazifa sanaladi. Jose Jines Moraning fikricha, kompetentli talaba yetarlicha kasbiy-shaxsiy sifatlarga ega bo’lishi, yangi bilimlarni tezkor egallashi, boshqa sohalar bo’yicha ham bilimlarga ega bo’lishi, samarali muhokama yuritishi; yangi imkoniyatlardan foydalana bilishi, tanqidiy tafakkurga ega bo’lishi, kompyuter texnologiyalari va internetdan oqilona foydalanishi, chet tillarda gapirish va yozishni bilishi zarur. 98 7-10 bet [2,7-10-b]

Oliy pedagogik ta’lim yo’nalishida “Pedagogika” fanidan DTSda talabalarda quyidagi kompetensiyalarni shakllantirish vazifasi ilgari surilmoqda:

1) ijtimoiy-madaniy, shaxsiy-intellektual kadriyatlarga asoslanib, jamiyat e’tirof etgan ma’naviy-axloqiy, g’oyaviy-mafkuraviy qadriyatlarga oid bilim va tushunchalarni bilish va ularga rioya etish yo’nalishlarini qamrab oluvchi akademik kompetentlik;

2) pedagogik kasbi bilan aloqador funksiyalarni hal etish, mualliflik o’quv-tarbiyaviy rejalari asosida qo’yilgan vazifalarning ijrosini ta’minlash layoqatini jamlovchi kasbiy kompetentlik;

3) kasbiy vazifalarni professional darajada boshqarishda amaliy-fundamental bilim, ko’nima, malakalarga ega, raqobatbardoshlik talablariga mos pedagogik mahoratga egalik kompetentligi.

Kompetentlik tushunchasi haqida dastlabki qarashlar Buyuk Britaniyalik psixolog olim Djon Raven tomonidan ilgari surilgan bo’lib, u kompetentlikka xos xususiyatlarni yagona bir tizimga birlashtiradi hamda emotsional-intellektual

xususiyatga ega kompetentlik “motivatsiyalashgan qobiliyatlar” asosida namoyon bo‘lishini ta’kidlaydi. [3,43-b]

Kompetensiya kasb egasiga zarur kasbiy qonuniyatlar, tamoyillar, talablar, qoidalar, burch, vazifa hamda majburiyatlar, shuningdek, shaxsiy deontologik meyorlar yig‘indisini anglatadi. Kompetentlik esa shaxs amaliy faoliyati bilan bogliq bo‘lib, kompetensiya me’yorlarini jamiyat talablaridan kelib chiqqan holda kreativlik asosida ish tajribasida namoyon etish mahoratidir. Kompetentlikning asosiy mezon samarali faoliyat, raqobatbardosh kadrlar tayyorlash bilan belgilanadi.

Demak, kompetentlikni favqulodda vaziyatlarga mos munosabat usulini topa bilish, yangi usullarni yangicha sharoitga moslab qo‘llash, zarur ma’lumotdan o‘z o‘rnida foydalanish, o‘z ustida uzluksiz ishlash, o‘zidagi BKM tizimini izchil ravishda rivojlantirib borishdan iborat deb hisoblash mumkin.

Bizningcha, didaktik qadriyatlarni bilish va tegishli ma’lumotlarni o‘z pedagogik faoliyatida ta’lim mazmuni va o‘quv vaziyatlariga mos ravishda qo‘llay bilishni ifodalovchi talabning didaktik-qadriyatli kompetentlikka ega bo‘lishi talabi bo‘lajak o‘qituvchi egallashi zarur bo‘lgan kasbiy kompetentlikning muhim komponentlari tarkibiga kiradi.

Talabalarda kasbiy kompetentlikni rivojlantirishga xizmat qiladigan didaktik qadriyatlarni aniqlashda shaxsiy-kasbiy kompetensiya, uning tarkibidagi asosiy komponent sifatida didaktik kompetentlik, qadriyatli didaktik kompetentlik, kompetensiyaviy yondashuvga asoslangan ta’lim, qadriyatlarga asoslangan innovatsion faoliyat tushunchalari muhim o‘rin tutadi. Quyida, biz ushbu tushunchalarning pedagogik talqini ustida fikr yuritamiz.

Didaktik kompetentlik bo‘lajak talabning o‘qituvchilik faoliyatiga tayyorligini ifodalovchi asosiy mezon hisoblanib, kasbiy-didaktik faoliyatga nazariy va amaliy jihatdan tayyorlikni ifodalovchi kasbiy kompetentlikning muhim komponentlaridan biridir.

Bo‘lajak o‘qituvchining didaktik qadriyatli kompetentligi esa uning bo‘lajak kasbiy-didaktik faoliyatida turli didaktik qadriyatli o‘quv topshiriqlarni hal etishga nazariy-amaliy tayyorligini ifodalovchi integrativ kasbiy sifati hisoblanadi.

Oliy pedagogik ta’limning asosiy maqsadi talabada shaxsiy-kasbiy sifatlarni shakllantirish va rivojlantirish, uni bo‘lajak pedagogik faoliyatida yosh avlodni davr talablariga mos bilimli, iqtidorli qilib tarbiyalay oladigan mahoratli pedagog qilib etishtirishdan iborat. Mazkur jarayon o‘ziga xos psixologik-pedagogik mexanizmlar asosida amalga oshirilib, oliy ta’lim jarayonida talaba o‘quv-kasbiy kompetentligining kasbiy kompetentlikka konstruktiv transformatsiya usuli orqali o‘tishini talab etadi. Buni rus olimi L.V.Lvov pedagogik-psixologik jihatdan quyidagicha izohlaydi: “O‘quv-kasbiy kompetentlikni shakllantirish konstruktiv transformatsiya usuli orqali amalga oshadi. Konstruksiya bir vaqtning o‘zida, ammo rivojlanmagan shaklda o‘quv-kasbiy kompetentlik negizlarini vujudga kelishini ta’minlaydi, transformatsiya esa

— uning keyingi rivojlanish holatini talab darajasiga yetkazadi. Shu tarzda o‘quv-kasbiy faoliyatning kasbiy faoliyatga tomon konstruktiv transformatsiyasi amalga oshadi”.[4,138-143-b] Masalan, didaktik qadriyatlarning konstruktiv transformatsiyasi ta’lim jarayonida talabada didaktik qadriyatli kompetentlik asoslarining, ya’ni didaktik qadriyatlarga oid bilim va boshlang‘ich ko‘nikmalarning vujudga kelishiga xizmat qilsa, transformatsiya esa — amaliy-ijodiy mashg‘ulotlar orqali talabada istiqbolga qaratilgan innovatsion didaktik qadriyatlarni yaratishga, keyinchalik o‘qituvchilik faoliyatida mavjud malakalarini yanada rivojlantirishiga sharoit yaratadi.

Bo‘lajak pedagoglarda kasbiy kompetentlikni, jumladan, uning muhim komponenti sifatida didaktik qadriyatli kompetentlikni rivojlantirishga bir necha omillar, jumladan, zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalari yutuqlaridan foydalanish, ma’lumot va axborotlar ustida ishlash, tahlil qilish, izohlash hamda foydalanish kabilar ta’sir ko‘rsatadi. Chunki kasbiy-ijodiy faoliyat yuritish uchun kasbiy potensial (bilim, ko‘nikma, tajriba, kasbiy-shaxsiy fazilat kabilar)ni yetarlicha to‘liq amalga oshirish, o‘z-o‘zini shaxsiy-kasbiy takomillashtirish zarur. Didaktik qadriyatlardan foydalanishga oid didaktik qadriyatli kompetentlikka ega bo‘lishda talaba o‘quv faoliyatiga nisbatan quyidagi yondashuvlar mavjud bo‘lishi zarur:

- shaxsiy-faoliyatli yondashuv, bunda talabaning shaxsi, uning qiziqishlari, shaxs sifatida rivojlanishi yetakchi o‘rinda turadi. Talaba o‘qituvchilik kasbini egallayotgan mutaxassis sifatida didaktik qadriyatlarni bilish va qo‘llash orqali ham intellektual-ijodiy, ham aqliy, ham ma’naviy rivojlanib borishi zarur. Bunda ta’lim oluvchining milliy, ma’naviy, jismoniy etukligi, yoshi, imkoniyatlari doirasida oladigan didaktik qadriyatli bilimlari uning shaxs sifatida kamolot kasb etishiga xizmat qilishi lozim;

- funksional-faoliyatli yondashuv, talabaning mashg‘ulot jarayonida ilgari surilgan vazifani ado eta bilishi, istiqbolda o‘qituvchilik faoliyatida tarixiy, innovatsio‘n va zamonaviy didaktik qadriyatlarni qo‘llash orqali sifatli ta’lim berishga erishishida namoyon bo‘ladi. Bu talabaga o‘quv faolligi, ijodkorlik, o‘z pedagogik mahorati va o‘qituvchilik qobiliyati kurtaklarini ko‘rsata bilishi, “hayot davomida o‘qib-o‘rganish” mezonini asosida o‘z-o‘zini tarbiyalash va pedagogik mahoratini shakllantirishiga imkon beradi. Funksional-faoliyatli yondashuv orqali biz amaliy va tadqiqiy yondashuvli mashg‘ulotlarda ijodiy ishlanmalar yaratish jarayonida har bir talabada istiqbolda o‘z metodikasini yaratishga qaratilgan malakalarni shakllantirishni nazarda tutamiz. Talaba retro didaktik qadriyatlarga oid aniq ma’lumotlar negizida zamonaviy didaktik innovatsiyalarni ishlab chiqadi va uni istiqbolda o‘z pedagogik amaliyotida qo‘llaydi.

Xulosa qilib aytganda, talabaning didaktik qadriyatlarga asoslangan kompetensiyasi uning tarixiy va zamonaviy didaktik qadriyatlardan foydalana bilishga intilishida, kasbiy faoliyatida didaktik qadriyatlarni qo‘llashga qaratilgan ko‘nikma va malakalarni o‘zlashtirishga harakat qilishi va tobora o‘zlashtira borishida namoyon bo‘ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Андреас Шляйхер. Жаҳон миқёсидаги таълим. XXII аср мактаб тизимини қандай барпо этмоқ керак? / Сўз боши Ш.Шерматов, Ҳ.Умарова; умумий таҳрир Д.Норбоева. – Т.: “Zamin-nashr” нашриёти, 2022. -344 б. -75-б.
2. Mora,Jose-Gines: “Editorial”: European Journal of education, vol.42,2007,no.1,pp-7-10

ИНДИВИДУАЛЬНЫЙ ПОДХОД В ЦИФРОВОМ ОБРАЗОВАНИИ

Агжанов Тимур-Мухаммет Сейтназарович

*Нукусский горный институт при Навоийском государственном
горно-технологическом университете*

Аннотация: В статье рассматривается значение индивидуального подхода в цифровом образовании, его преимущества и вызовы. Акцент сделан на внедрение персонализированных методов обучения, которые учитывают индивидуальные потребности, способности и интересы каждого учащегося. В условиях цифровой трансформации образования индивидуальный подход становится особенно актуальным благодаря использованию современных технологий, таких как искусственный интеллект, адаптивные образовательные платформы и аналитика больших данных.

Подчеркивается, что цифровое образование предоставляет уникальные возможности для разработки персонализированных траекторий обучения, что способствует повышению мотивации учащихся, улучшению результатов обучения и развитию навыков 21 века. Рассматриваются примеры использования таких технологий, как адаптивные системы тестирования, виртуальные классы и цифровые репетиторы.

Особое внимание уделено вызовам, связанным с реализацией индивидуального подхода в цифровом формате, включая проблему цифрового неравенства, необходимость подготовки педагогов и обеспечения конфиденциальности данных. Предложены рекомендации по эффективной интеграции индивидуального подхода в образовательный процесс, включая создание гибкой инфраструктуры, повышение квалификации педагогов и разработку этических стандартов для использования данных учащихся.

Ключевые слова: индивидуальный подход, цифровое образование, персонализация, адаптивные технологии, цифровая трансформация.

Актуальность: Индивидуальный подход в цифровом образовании становится особенно актуальным в условиях стремительного развития технологий и трансформации образовательных систем. Современные учащиеся обладают разнообразными способностями, интересами и стилями обучения, что требует гибких и персонализированных решений для обеспечения их вовлеченности и успешности.

Цифровая трансформация открывает новые возможности для реализации индивидуального подхода благодаря таким технологиям, как:

- **Адаптивные платформы обучения**, которые подстраиваются под уровень подготовки и прогресс учащегося.
- **Искусственный интеллект**, способный анализировать данные об успеваемости и предлагать персонализированные рекомендации.

• **Облачные технологии** и виртуальные образовательные среды, обеспечивающие доступ к учебным ресурсам из любой точки мира.

Актуальность темы также обусловлена вызовами современного общества, такими как необходимость формирования у учащихся компетенций ХХИ века (критическое мышление, креативность, работа в цифровой среде) и адаптации к изменяющимся условиям рынка труда.

При этом индивидуальный подход в цифровом образовании способствует:

1. Повышению мотивации учащихся за счет учета их личных интересов и потребностей.

2. Сокращению разрыва в образовательных результатах за счет персонализированной поддержки.

3. Оптимизации процесса обучения с использованием аналитики больших данных и инновационных инструментов.

Однако важность темы также связана с существующими проблемами, такими как цифровое неравенство, недостаточная подготовка педагогов и необходимость обеспечения конфиденциальности данных учащихся.

Введение: В Узбекистане современное образование переживает масштабную цифровую трансформацию, которая кардинально меняет подходы к обучению и преподаванию. В условиях стремительного развития технологий и увеличения объема информации традиционные методы обучения становятся недостаточно эффективными для удовлетворения индивидуальных образовательных потребностей учащихся. В этой связи индивидуальный подход в цифровом образовании приобретает особую значимость.[1]

Индивидуальный подход предполагает учет уникальных особенностей каждого учащегося, таких как уровень подготовки, скорость усвоения материала, интересы и предпочтения. В цифровую эпоху это стало возможно благодаря внедрению инновационных технологий, включая адаптивные образовательные платформы, искусственный интеллект, аналитику больших данных и облачные сервисы. Эти инструменты позволяют разрабатывать персонализированные траектории обучения, способные учитывать разнообразие образовательных запросов. Уровень вовлеченности учащихся и их готовность к вызовам современного общества. Вместе с тем остаются актуальными вопросы преодоления цифрового неравенства, обеспечения конфиденциальности данных и подготовки педагогов к использованию новых технологий.

Настоящая работа посвящена изучению теоретических основ и практических аспектов внедрения индивидуального подхода в цифровом образовании, а также анализу его возможностей и вызовов. Это позволит определить перспективы развития персонализированного обучения и предложить рекомендации для его успешной реализации в образовательной практике.[5]

Цель: Индивидуальный подход в цифровом образовании в Узбекистане заключается в создании образовательной среды, которая учитывает уникальные особенности, потребности и интересы каждого учащегося. Это достигается с помощью внедрения современных цифровых технологий, которые способствуют персонализации учебного процесса. Основные аспекты этой цели включают:

Персонализация обучения: Предоставление учащимся индивидуальных траекторий обучения с учетом их уровня подготовки, интересов и темпа усвоения материала.

Использование цифровых платформ: Внедрение интерактивных образовательных систем и приложений, которые позволяют адаптировать содержание и методы преподавания под конкретного ученика.

Развитие цифровой грамотности: Обучение учащихся навыкам работы с цифровыми инструментами, чтобы они могли активно использовать современные технологии для самообразования.

Оценка успеваемости и мониторинг прогресса: Использование данных об успеваемости для точного анализа учебных достижений и оперативной корректировки методов преподавания.

Снижение образовательного неравенства: Обеспечение равного доступа к качественным цифровым ресурсам, независимо от места жительства учащегося, его социального статуса или уровня материального обеспечения.

Подготовка кадров: Обучение учителей эффективным методам применения цифровых технологий для обеспечения индивидуального подхода.

Индивидуальный подход в цифровом образовании способствует более глубокому вовлечению учащихся в процесс обучения, развитию их способностей и формированию навыков, необходимых для успешной интеграции в современное цифровое общество.

Анализ сравнение: Изменения в цифровом образовании Узбекистана за последние два года, можно выделить несколько ключевых достижений и статистических показателей:

Расширение цифровой инфраструктуры в школах: На начало 2024 года в школах Узбекистана функционирует более 16 000 компьютерных классов, из которых 70% оснащены современной техникой. Остальные классы обновляются поэтапно. Высокоскоростной интернет подключен к большинству школ, что позволяет активно использовать цифровые платформы для обучения, такие как Кундалик и Эдутен.[3]

Индивидуализация обучения: Пилотные проекты, например, с использованием платформы Эдутен для изучения математики, показали улучшение успеваемости учащихся на 16,9% по сравнению с традиционными методами. Эта платформа автоматически адаптируется под уровень знаний

учащегося, предлагая задания различной сложности, что способствует индивидуальному подходу.

Рост числа образовательных учреждений: Количество школ в стране увеличилось на 59 за последний учебный год, достигнув 10 163. Число учащихся также возросло на 139 158 человек, что свидетельствует о росте доступности образования.[2]

Использование электронных журналов и дневников: Электронные инструменты стали стандартом для управления образовательным процессом, включая выставление оценок, публикацию домашних заданий и обмен сообщениями между учениками и учителями.

Обеспечение доступа к дистанционному обучению: Благодаря платформам и улучшенной инфраструктуре, обучение во время карантинов продолжалось без значительных перебоев. Сейчас такие платформы применяются как в очном, так и в гибридном формате.

Вместе с тем остаются вызовы, связанные с обеспечением равного доступа к цифровым технологиям для учащихся в отдалённых регионах и дальнейшим обучением педагогов для эффективного использования технологий. Эти аспекты продолжают находиться в центре внимания государственных реформ.[5]

Индивидуальный подход в цифровом образовании Узбекистана представляет собой важное направление образовательной реформы, которое направлено на повышение эффективности обучения, адаптацию к потребностям учащихся и создание более доступной образовательной среды. За последние годы в стране активно внедряются цифровые платформы, такие как **Кундалик** и **Эдутен**, которые позволяют персонализировать учебный процесс, адаптируя задания и материалы к уровню подготовки учащихся.[3]

Развитие цифровой инфраструктуры, включая увеличение числа компьютерных классов и подключение школ к высокоскоростному интернету, значительно расширило возможности для внедрения индивидуальных образовательных программ. Важной частью этого процесса является также подготовка педагогов к использованию цифровых инструментов и систем.

Заключение: Индивидуальный подход в цифровом образовании не только повышает качество знаний, но и способствует формированию современных навыков у учащихся, необходимых в цифровую эпоху. Узбекистан делает значительные шаги в этом направлении, однако для достижения полного потенциала цифрового образования необходимо продолжать работу над равным доступом к технологиям, особенно в сельских и отдалённых районах, а также инвестировать в подготовку учителей. Это обеспечит устойчивое развитие образовательной системы и её соответствие мировым стандартам.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРА:

1. **Садыков Ш.Ш.** *Основные направления совершенствования высшего образования Республики Узбекистан в условиях цифровой трансформации экономики.* Источник: Открытое образование, 2021. [DOI: 10.21686/1818-4243-2021-1-40-47](#)
2. **Умарова М. Х.** *К вопросу о цифровизации образования в Республике Узбекистан.* Журнал: Наука и образование сегодня, 2020, №12 (59). [Ссылка на статью](#)
3. **Глазьев С.Ю. Эдутен.** **Оценка внедрения цифровых технологий в образовательных учреждениях Узбекистана** Презентация проекта. Доступно на официальном сайте Эдутен.
4. **Постановление Президента Республики Узбекистан № УП-6079 от 5 октября 2020 года «Об утверждении стратегии “Цифровой Узбекистан-2030”».**
5. **Бабаханова Н.У., Аликулов К.Р.** *Цифровые технологии в современном образовании.* Журнал: Академис Ресеарч ин Эдусационал Ссиенсес, 2022. [Доступ к статье](#)
6. **Шаронин Ю.В.** *Цифровые технологии в высшем и профессиональном образовании: от личностно ориентированной СМАРТ-дидактики к блокчейну в целевой подготовке специалистов.* Современные проблемы науки и образования, 2019
7. **Bromwich D.** *Trapped in the Virtual Classroom.* The New York Review of Books, 2015.

**MAKTABGACHA TA’LIM TASHKILOTLARIDA RAQAMLI
TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANIB TA’LIM TARBIYA
JARAYONLARINI TASHKIL ETISH**

Xazratova Tursinoy

*JDPU maktabgacha va boshlang‘ich yo‘nalishlarda masofaviy ta‘lim fakulteti
Maktabgacha ta‘lim yo‘nalishi 1- kurs talabasi*

N.Xamzayeva

*Maktabgacha va boshlang‘ich yo‘nalishlarda masofaviy ta‘lim kafedrası stajyor
o‘qituvchisi*

Annotatsiya: Ushbu maqola maktabgacha ta‘lim tashkilotlarida raqamli texnologiyalardan foydalanib ta‘lim tarbiya jarayonini tashkil etish va uning ta‘lim tarbiya jarayiniga samarali tasiri haqida bo‘lib, maktabgacha ta‘lim tashkiloti tarbiyachilari uchun qo‘llanma bo‘lib xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: raqamli texnologiya, ta‘lim tarbiya, rivojlanish, bolalar, kompyuter, monitor, televizor.

KIRISH. “Har bir soha raqamli texnologiyalar bilan hamohang bo‘lmasa, mamlakat rivojlanmaydi” — deya takidlab o‘tganlar davlatimiz rahbari SH.Mirziyoyev. Prezident bu tizim rahbarlarning ongi va mas‘uliyatini o‘zgartirganini ta‘kidlab, hujjatlar integratsiyasi va sifatini yaxshilash, ijro intizomi nazoratini kuchaytirish bo‘yicha ko‘rsatmalar berdi. Raqamli texnologiyalar hayotimizga shunchalik singib ketdiki, bugungi kunda nafaqat kundalik faoliyatimiz, balki ijtimoiy-iqtisodiy sohalar rivojini ham ularsiz tasavvur qilib bo‘lmaydi. Bugungi kunda raqamli texnologiyalar shiddat bilan rivojlanib boryapti va har bir sohada zamon bilan hamqadam odimlashni taqozo etadi. Hozirgi kunda axborot-kommunikatsiya texnologiyalari (AKT) iboralari kundalik turmushda eng ko‘p qo‘llaniladigan tushunchalar desak mubolag‘a bo‘lmaydi. Chunki hayotning qaysi sohasini olmaylik, qanday amallarni bajarmaylik, albatta, AKT bilan ish ko‘ramiz. Zamonaviy AKTdan foydalanish, axborot almashish, ularni uzatish, o‘zlashtirish inson faoliyatining asosiy negizini tashkil etadi. Zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalari imkoniyatlari juda keng tizim bo‘lib, unga ma‘lum bo‘lgan kompyuter, multimedia vositalari, kompyuter tarmoqlari, Internet kabi tushunchalardan tashqari qator yangi tushunchalar ham kiradi. Bularga axborot tizimlari, axborot tizimlarini boshqarish, axborotlarni uzatish tizimlari, ma‘lumotlar ombori, ma‘lumotlar omborini boshqarish tizimlari, bilimlar ombori kabilar misol bo‘lishi mumkin. “XXI asr - axborotlashtirish asri”da ta‘lim sohasiga elektron ta‘limni joriy etish, har bir ta‘lim muassasasida: - o‘qitish va o‘qish jarayonining; - ta‘lim muassasasi boshqarilishining; - ta‘lim muassasasi bo‘linmalarining; -ta‘lim muassasasi faoliyati muhitining axborotlashtirilishini talab qiladi. Axborot texnologiyasining maqsadi – inson tomonidan tahlil qilish va uning asosida qandaydir xatti-harakatni bajarish bo‘yicha qaror qabul qilish uchun

axborot ishlab chiqarish. Zamonaviy axborot texnologiyalarining ta'lim jarayonlariga joriy etilishi:

- talabaga kasbiy bilimlarni egallashiga;
- o'rganilayotgan hodisa va jarayonlarni modellashtirish orqali fan sohasini chuqur o'zlashtirilishiga;
- o'quv faoliyatining xilma-xil tashkil etilishi hisobiga talabaning mustaqil faoliyati sohasining kengayishiga;
- interaktiv muloqot imkoniyatlarining joriy etilishi asosida o'qitish jarayonini individuallashtirish va differensiyalashtirishga;
- sun'iy intellekt tizimi imkoniyatlaridan foydalanish orqali talabaning o'quv materiallarini o'zlashtirish strategiyasini egallashiga;
- axborot jamiyati a'zosi sifatida unda axborot madaniyatining shakllanishiga;
- o'rganilayotgan jarayon va hodisalarni kompyuter texnologiyalari vositasida taqdim etish, talabalarda fan asoslariga qiziqishni va faollikni oshirishga olib kelishi bilan muhim ahamiyat kasb etadi. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, ushbu ta'lim vositasining didaktik imkoniyatlariga obyektning tabiiy jihatlari, texnik va texnologik fazilatlari, o'quv va tarbiyaviy jarayonida didaktik maqsadlarda qo'llanilishi mumkin bo'lgan aspektlari sifatida qaralishi mumkin. AKTning tasniflanishiga mos ravishda didaktik imkoniyatlarini uchta guruhga ajratish mumkin:

1. O'quv ma'lumotlarini taqdim etish.
2. O'quv ma'lumotlarini uzatish.
3. O'quv jarayonini tashkil etish.

O'quv ma'lumotlarini taqdim etish va AKTlarning didaktik imkoniyatlari:

- axborotlarni ta'limga oid elektron resurslar orqali matn, grafika, audio, video, animatsion formatda ko'rsatish va uzatish;
- qiziqtiruvchi ma'lumotlarni taqdim etish imkoniyati;
- qabul qilingan bilimlar asosida ko'nikmalarni mustahkamlash va ko'nikmalarni amalda qo'llash imkoniyati;
- o'quv, o'quv-uslubiy, ilmiy axborotlarni tayyorlash, tartibga solish va ishlov berish;
- axborotni saqlash va yig'ish;
- axborotni tizimlashtirish. O'quv ma'lumotlarini uzatish AKTlarning didaktik imkoniyatlari:
- axborot-kommunikatsiya texnologiyalari yordamida axborotlarni turli shakllarda tarqatish;
- ma'lumotlardan keng foydalanishni ta'minlash;
- qiziqtiruvchi ma'lumotlarni olish uchun biron-bir elektron ma'lumotlar bankiga va maqsadli o'quv ma'lumotlar bazalariga ulanish imkoniyati;
- turli xil axborot tashuvchi vositalardan ma'lumotlarni yuklash;
- kurs o'qituvchisi bilan muloqotni tashkil etish;
- bir vaqtning o'zida ko'p sonli o'quvchilarga xabarlarini yuborish;
- o'qituvchi va talabalar o'rtasida asinxron ma'lumot almashish (matn, grafik, audio).
- konsultatsiyalar, nazorat qilish va hokazolarni tashkil etish imkoniyati.

Ta'limni axborotlashtirishning markaziy masalalaridan biri o'quvchilarning axborot-kommunikatsiya kompetentsiyasini shakllantirishdir. Raqamli texnologiyalarni innovatsion joriy etish orqali o'qitish amaliyotini barcha bosqichlarda o'zgartirish an'anaviy ta'limning sezilarli yaxshilanishiga va sifat jihatidan yangi natijalarni shakllantirishga, har bir talaba

salohiyatini rivojlantirishga olib kelishi mumkin. Aynan mana shunday transformatsiyalar ta’limning raqamli transformatsiyasining ajralmas qismi hisoblanadi. Shunday qilib, raqamli texnologiyalardan foydalanish va ulardan o’quv jarayonida faol foydalanish jadal sur’atlar bilan kengayib borayotganiga qaramay, ular bilan to’yingan muhitda murakkab muammolarni muvaffaqiyatli hal qila oladiganlar soni o’qitilganlarning faqat kichik qismini tashkil etadi, ammo so’nggi paytlarda yillar davomida ularning soni ortib bormoqda. Ta’lim tizimi ishini shunday o’zgartirish kerakki, ta’lim muassasalari bitiruvchilarining umumiy savodxonligi va nostandart masalalarni echish qobiliyati zamonaviy intellektual kompyuter tizimlarinikidan yuqori bo’lsin. O’qituvchilar o’quvchilarga o’z ta’limini qo’llab-quvvatlash uchun texnologiyadan qanday qilib to’g’ri foydalanishni, o’quv maqsadlari uchun ushbu texnologik vositalar va qurilmalar bilan qanday o’zaro aloqada bo’lishni ko’rsatishlari kerak, shunda bunday bitiruvchilar soni ko’payadi va yangi raqamli bo’linish torayadi. Ta’lim jarayonida raqamli texnologiyalardan foydalanish quyidagi natijalarga olib keladi:

- berilayotgan materialni chuqur va mukammal o’zlashtirish imkoniyati va uni ta’lim oluvchi xotirasida uzoq muddat saqlanishi va zarur bo’lganda amaliyotga qo’llash darajasi ortadi;
- axborotni turli shaklda (matn, video, ovoz, grafika, animatsiya ,...) berilishi ta’lim oluvchilarni diqqatini tortadi va ularni fanga qiziqishini uyg’otadi;
- kompyuter “nazoratchi” funksiyasini bajarib ta’lim oluvchining didaktik topshiriqlar, test savollari, muammoli vaziyatlarga bergan javoblarini, ya’ni o’zlashtirganlik darajasini aniqlab natijalarini monitorda ko’rsatadi;
- dars jarayonida ta’lim oluvchilar faoliyatini boshqaruvchi vosita bo’lib xizmat qiladi va bajarilishi lozim bo’lgan topshiriqlar soni keskin ortadi, buning natijasida egallanishi lozim bo’lgan bilimlar hajmining oshishiga olib keladi;
- o’quv mashg’ulotining tarkibiy tuzilishini modifikatsiyalash, ya’ni o’qituvchi tomonidan bajarilayotgan ko’pgina tashkiliy ishlarni kompyuter texnikasi yordamida amalga oshirilib vaqt tanqisligi muammosi kamayadi;
- Ta’lim oluvchi faol ishtirokchiga aylanib, mustaqil ta’lim olish imkoniyati sohalari kengayadi va o’qituvchi bilan erkin hamda teng muloqotga kirisha oladigan hamkorga aylanadi. Maktabgacha ta’lim muassasasi va uning tashqarisida kengaytirilgan ta’lim berishda, jumladan bolalarning nutqidagi kamchiliklarni korreksiyalashda texnologiyalarning imkoniyatlari har qanday vaqtda va istalgan vaqtda qo’llab - quvvatlanishi va rag’batlantirilishi mumkin. Bolalarning taraqqiyotini baholash va kuzatishga yordam beradigan ta’limga yanada yaxlit yondashuv sanaladi. Raqamli texnologiyalardan foydalanib, turli xil raqamli yechimlar bo’lishi mumkin. Tarbiyachi va bola o’rtasidagi hamkorlikni rivojlantirish, o’quv jarayonini o’zgartirish, bolalar nutqi va tilini tuzatish uchun raqamli texnologiyalardan foydalanish maktabgacha ta’lim muassasasida ishlash o’quv jarayonida ta’limni, ma’lum ko’nikma va malakalarni egallashni rag’batlantiradi. Texnologiya bolalarga bilim olishga yordam beradimi, degan savol tug’iladi? MTM larda texnologiya orqali bunga qanday erishish mumkinligi

haqidagi savolli muloqot va hamkorlik, meta-kompetentsiyalar va ijodkorlikka asoslanadi. Raqamli texnologiyalar yordamida rivojlanishi mumkin bo‘lgan bolalarning nutqidagi kamchiliklarni bartaraf etishda turli dasturlar yoki raqamli o‘yinlardan foydalaniladi. Tengdoshlari, shuningdek, bolalar uchun mos dasturiy ta’minotga ega maktabgacha ta’lim muassasalarida nutq va tilni tuzatish ishlarida texnologiyalardan foydalanish imkoniyatlari, albatta, yaratilishi kerak. Pedagogik texnologiyani loyihalashtirishda bolaning individual hamda yosh xususiyatlari, uning tayyorgarlik darajasi hisobga olinishi muhim ahamiyat kasb etadi. Jumladan, MTTlarda nutq o‘stirish mashg‘ulotini olib borishda pedagogik texnologiyalardan foydalanish, olib borilayotgan mashg‘ulotlarni, berilayotgan bilimlarni tushunarli va soda etkazish yo‘llarini loyihalashtirilgan pedagogik texnologiyalar asosida tashkil etish muhimdir. Buning uchun avvalo, tarbiyachi berilayotgan mazmunga mos metod, shakl, texnik jihozlar, o‘yinlar hamda kutiladigan natijani oldindan rejalashtirmog‘i lozim. Ma’lumki, bugungi kunda bolalar “texnika asri”da ulg‘aymoqdalar. Bolalarning talabi bo‘yicha mashg‘ulotlarni loyihalashtirmoq juda muhimdir. Ayniqsa, ular uchun qiziqarli tarzda tayyorlangan multimedia dasturlarining mavzuga moslarini tizimli modulini yaratish, soddadan murakkabga, izchil, ketma-ket tashkil etish, har bir mashg‘ulotga doir multimedialarni qo‘llash tarbiyachidan ijodkorlik, izlanish hamda mas’uliyat bilan har bir mashg‘ulotga yondashishni talab etadi. Albatta bunda, pedagogning diqqat markazida o‘zining maksimal imkoniyatlarini ishga solib bilim olishga intilayotgan, yangi tajribasinozlarni qabul qila oladigan va hayotning har xil holatlarida mustaqil, ongli va mas’uliyat bilan qaror qabul qilishga qodir bo‘lgan butun bir bola shaxsi turmog‘i lozim. Bolaga ijtimoiy normalar asosida bilim beruvchi an‘ anaviy pedagogik texnologiyalardan farqli o‘laroq bolaga yo‘naltirilgan ta’lim texnologiyasida yuqorida qayd qilingan yo‘nalish(sifat)larni bola tomonidan zabt etilishi tarbiyaning asosiy maqsadi qilib qo‘yiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Yuldashev U., Mamarajabov M., Tursunov S. Pedagogik Web-dizayn. O‘quv qo‘llanma – T.: “Voriz”, 2013.
2. Aripov M., Fayziyeva M., Dottoyev S. Web-texnologiyalar. O‘quv qo‘llanma. – T.; “Faylasuflar jamiyati”, 2013
3. Boboyorova G. Bolalarni maktabga tayyorlashda interfaol metodlardan foydalanish
4. Ismoilov Qahramon. (2023). Zahiriddin Muhammad Boburning Valiy zotlarga munosabati. International scientific conferences with higher educational institutions,1(11.02),345–347.Retrieved from <https://www.myscience.uz/index.php/issue/article/view/228>

ФАКТОРЫ, СПОСОБСТВУЮЩИЕ СОЦИАЛЬНО- ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ АДАПТАЦИИ ПОЛУЧАТЕЛЕЙ ОБРАЗОВАНИЯ К ПРОФЕССИИ В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВОЙ ТРАНСФОРМАЦИИ

Худайбердиева Севара Бохадыровна

International school of finance technology and science institute

Преподаватель кафедры психологии и педагогики

Аннотация: Социально-педагогическая адаптация получателей образования к профессии в условиях цифровой трансформации требует комплексного подхода и учета множества факторов, которые влияют на успешность перехода от образовательного процесса к профессиональной деятельности. [1,1-б] В условиях стремительного развития технологий и цифровых изменений эти факторы становятся особенно в.

Ключевые слова: цифровой трансформации, информатсионными технологиями, интернета, платформ, мягких навыков, проектах, требования.

✓ **Цифровая грамотность и навыки** Важнейшим фактором является уровень цифровой грамотности обучающихся. В условиях цифровой трансформации необходимо, чтобы обучающиеся были не только знакомы с базовыми информатсионными технологиями, но и обладали навыками работы с новыми цифровыми инструментами, решениями и платформами. [1,2-б] Это включает в себя умение работать с различными программными продуктами, системами управления проектами, а также уверенное использование интернета для поиска

✓ **Инноватсионные образовательные практики** Современные образовательные учреждения должны адаптировать свои методики и подходы с учетом цифровой трансформации. Важно использование цифровых платформ для дистанционного обучения, виртуальных лабораторий, а также применения гибридных моделей обучения, которые сочетают традиционные и цифровые формы. [1,3-б] Это позволяет развивать гибкость, креативность и критическое

✓ **Психологическая готовность и мотивация** Адаптация к профессии также включает психологические аспекты. Обучающимся необходимо развивать уверенность в себе и своей способности справляться с новыми вызовами, связанными с цифровой трансформацией.

➤ **Развитие софт скиллс** Важным аспектом адаптации является развитие не только технических, но и так называемых “мягких навыков” (софт скиллс), таких как коммуникация, критическое мышление, командная работа и управление временем. [1,4-

б) Эти навыки особенно важны в условиях цифровых изменений, когда взаимодействие с коллегами и клиентами часто происходит через онлайн-платформы и системы.

➤ **Взаимодействие с работодателями и профессиональными сообществами** Прямое взаимодействие с потенциальными работодателями через практикумы, стажировки, участие в реальных проектах позволяет обучающимся лучше понять требования профессии и адаптироваться к цифровым инструментам, используемым в конкретной отрасли. [2,15-6] Это взаимодействие способствует не только профессиональной адаптации, но и развитию сетевого взаимодействия, что может быть полезным при

➤ **Инклюзивность и доступность образования** В условиях цифровой трансформации важно обеспечить доступность образования для всех категорий обучающихся. Это включает в себя создание инклюзивных цифровых платформ, обеспечение равного доступа к образовательным ресурсам, а также поддержку студентов

➤ **Поддержка со стороны педагогов и наставников** Роль педагогов и наставников в условиях цифровой трансформации становится еще более значимой. Они не только передают знания, но и поддерживают обучающихся в процессе адаптации к профессии, направляют их в освоении цифровых технологий и профессиональных навыков. Важно, чтобы педагогический состав сам имел высокий уровень цифровых компетенций и был готов к внедрению инноваций

➤ **Гибкость и непрерывное обучение** Учитывая быстроту изменений в цифровом мире, обучение должно быть гибким и способствовать непрерывному обучению [3,145-6] Студенты должны понимать, что их обучение не заканчивается с получением диплома, а продолжится в рамках профессионального развития. Курсы повышения квалификации, онлайн-обучение, участие в профессиональных сообществах — все это помогает в дальнейшем совершенствовании

➤ **Социальная поддержка и адаптация к изменениям** Важным фактором является создание социальной сети поддержки для обучающихся, которая может включать в себя менторов, сообщество однокурсников, психологическую помощь, а также возможность обратиться за советом к профессионалам.

Таким образом, успешная социально-педагогическая адаптация обучающихся к профессии в условиях цифровой трансформации требует комплексного подхода, включающего в себя как развитие цифровых компетенций, так и поддержку со стороны образовательных учреждений, работодателей. Современное общество развивается очень динамично. За последние годы оно претерпевает качественные фундаментальные изменения, выражающиеся в цифровизации практически каждой из областей общественной жизни. Развиваются все отрасли экономики и это вызвано, в первую очередь, внедрением во все сферы государственного управления и

жизнь граждан информатсионно-коммуникатсионных (цифровых) технологий.

Сегодня в нашу жизнь уже прочно вошло понятие «цифровая трансформация». Можно привести следующие основные определения: а) проявление качественных, революционных изменений, заключающихся не только в отдельных цифровых преобразованиях, но и в принципиальном изменении структуры экономики, в переносе центров создания добавленной стоимости в сферу выстраивания цифровых ресурсов и сквозных цифровых процессов; б) использование данных и цифровых технологий для создания новых или изменения существующих видов деятельности; в) значительные изменения во всех секторах экономики и общества в результате внедрения цифровых технологий во все аспекты человеческой жизни [3-14-б].

Из приведенных примеров определений видно, что понятие «цифровая трансформация» достаточно многогранно и может трактоваться крайне широко. Оно формируется как обобщение довольно большого многообразия явлений,

а конкретный смысл в значительной степени зависит от контекста употребления понятия. В условиях цифровой трансформации развитие и становление информатсионного общества напрямую связано с возрастающим интересом к информатсионным технологиям в различных сферах профессиональной деятельности и, прежде всего, в образовании. Информатсионно-коммуникатсионные технологии не просто внедряются в учебный процесс, а заставляют переосмысливать взаимодействие субъектов образовательного процесса в принципе. Одним из феноменов современного образования, проявляющимся в условиях цифровой трансформации образовательной деятельности, цифровизации, глобализации, информатизации, реализации дистанционного обучения является отчуждение обучающихся от учебной деятельности. В рамках данной статьи речь будет идти не о феномене отчуждения личности в целом и психолого-социальных аспектах ее социализации (хотя это, безусловно, важно и даже может лежать в основе отчуждения от процесса обучения), а об особенностях отчуждения обучающихся от учебной деятельности в современных условиях. Учебная деятельность становится ведущей, начиная с первого класса обучения в школах, с 6-7 лет и преобладает фактически до начала выполнения профессиональной деятельности. Существующие социально-экономические требования современного общества требуют достаточно высокого уровня профессиональной подготовки, которая включает в себя профессионально важные качества, знания, умения, навыки, компетенции (общие, общепрофессиональные, профессиональные и др.), благодаря которым может обеспечиваться успешность выполнения будущей профессиональной деятельности. Невозможность, на определенном этапе обучения, соответствовать таким требованиям, может приводить к проявлениям субъективного отчуждения от учебной деятельности [3, 12-б].

Известно, что отчуждение от учебной деятельности может проявляться различными симптомами в когнитивном, поведенческом, эмоциональном плане: снижение мотивации к учебе и получению знаний и образования, социальная пассивность и апатия, преобладание внешней мотивации в учебе (получение диплома, а не усвоение знаний по учебным дисциплинам), снижение самооценки и недовольство собой и другими участниками образовательных отношений, снижение качества межличностных отношений и увеличение социальной дистанции, снижение уровня притязаний, увеличение чувства тревожности при обучении, отрицание требований и норм, связанных с учебной деятельностью и т.п. [4,101-102-б]. Кроме того, это может являться фактором риска искаженного, оценочного отношения к будущей профессиональной деятельности и непосредственно к самому себе. По сути, симптомы отчуждения от учебной деятельности связаны со смысловой составляющей, с потерей смыслов в учении, значимости и ценности получаемого образования и учебных знаний непосредственно для обучающегося. Учебная деятельность и взаимодействие субъектов образовательного процесса в подобном случае становятся не просто вялотекущими и бессмысленными, но и, в определенном смысле, непродуктивными для всех ее участников.

Прогнозируя возможные варианты проявлений отчуждения от учебной деятельности в динамике развития профессионального пути специалистов, можно предположить, что будут негативно затронуты не только этап получения образования, профессиональной подготовки, но и остальные: этап профессиональной адаптации, вхождения в профессию, в ходе которого сотруднику необходимо не только проявлять свои знания, умения, навыки, а также научиться быть эффективным звеном в трудовом коллективе, развивать в себе необходимые профессионально важные качества уже в рамках занимаемой должности и структурированных функциональных обязанностей; этап собственно профессиональной деятельности, самый продолжительный, являющийся значимым в контексте формирования и становления профессионализма специалиста. Выполнение профессиональной деятельности на различных этапах профессионального пути, с позиций методологии непрерывного образования, всегда сопряжено с регулярным повышением квалификации теоретической и практической направленности, поддержанием необходимого уровня профессиональной компетентности, нахождением в социальном и профессиональном тонусе.

Отчуждение от учебной деятельности может быть в дальнейшем связано с выполнением непрофессионального труда, работой не по специальности, неудовлетворенностью полученной профессией и социальным положением в обществе, ранними проявлениями профессиональной деформации и профессионального выгорания, снижением ответственности и мотивации в работе. [4,110-111-б]. При наличии отчужденности труда возникает проблемы принуждения человеку к трудовой деятельности, ведь в таком

случае «не свой», отчужденный труд становится для работника чем-то внешним, а принудительный труд не дает возможности получать удовлетворение от выполненной работы, блокирует возможности самореализации и самоактуализации личности, развития в труде, проявления творческого начала

Анализ научной литературы показал, что традиционно под отчуждением от учебной деятельности (отчуждением учебного труда) понимают процесс измененного, дисгармоничного отношения обучающихся (студентов, курсантов) к учебной деятельности, который основывается на дисбалансированном отношении с субъектами образовательного процесса (сверстниками, педагогами, администрацией образовательной организации, значимыми другими) и социальном дистанцировании от учебного формата в целом. Еще одно определение отчуждения от учебной деятельности подразумевает такое отношение обучающихся к учению, при котором продукты его деятельности, он сам, а также преподаватели, администрация, другие студенты и социальные группы как носители норм, установок и ценностей учебной деятельности представлены в его сознании различной степенью противоположности ему самому, что выражается в соответствующих переживаниях субъекта (чувстве обособленности, одиночества, отвержения) и проявляется в поведении, противоположном понятиям близости, тождественности, сопричастности, гуманности и т.д.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Антонова Д.А., Оспенникова Е.В. Методологические основы продуктивного обучения // Педагогическое образование в России. 2020. № 6. С. 163-173.
2. Антоновский А.В. Совершенствование методологии непрерывного профессионального образования // Вестник Московского университета. Серия 20: Педагогическое образование. 2016. № 4. С. 31-42.
3. Атурин В.В., Мога И.С., Смагулова С.М. Управление цифровой трансформацией: научные подходы и экономические политика // Управленец. 2020. Том 11. № 2. С. 67-76.
4. Бовина И.Б., Дворянчиков Н.В. Поведение онлайн и офлайн: две реальности или одна? // Психологическая наука и образование. 2020. Том 25. № 3. С. 101-115.

**BO’LAJAK BOSHLANG’ICH SINIF O’QITUVCHILARINING RAQAMLI
TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA TASVIRIY SAN’AT
KO’NIKMASINI RIVOJLANTIRISH**

Jabborova Onaxon Mannapovna

*Boshlang’ich ta’lim metodikasi kafedrası mudiri, pedagogika fanlari bo’yicha
falsafa doktori (PhD), dotsent*

Matupayeva Shaxnoza Zaripbayevna

Annotatsiya: maqolada bo’lajak boshlang’ich sinf o’quvchilarining raqamli transformatsiya sharoitida tasviriy san’at ko’nikmalarini rivojlantirish masalasi to’g’risida fikr yuritilgan va mualliflarning yondashuvlari taqdim etilgan.

Kalit so’zlar: boshlang’ich sinf, bo’lajak o’qituvchi, raqamli transformatsiya, tasviriy san’at, ko’nikma, malaka.

Yangi O’zbekiston taraqqiyoti sharoitida bo’lajak boshlang’ich sinf o’qituvchilarining kasbiy ko’nikmalarini talab darajasida tarkib toptirish va uni rivojlantirib borish dolzarb pedagogik vazifalardan hisoblanadi [1,30]. Bunda ayniqsa raqamli transformatsiya, ya’ni ta’lim jarayonining raqamli texnologiyalarga moslashib borishi sharoitida bo’lajak boshlang’ich sinf o’qituvchilarining tasviriy san’at ko’nikmasini rivojlantirish ham muhim ahamiyatga egadir. Mazkur o’rinda ana shu masalaning tahliliga e’tiboringizni tortamiz.

Bo’lajak boshlang’ich sinf o’qituvchilarining tasviriy san’at ko’nikmasi mazmuni. Bugungi kunda bo’lajak boshlang’ich sinf o’qituvchilari boshlang’ich ta’limda o’qitiladigan barcha o’quv fanlari bo’yicha kasbiy bilim va ko’nikmalarni egallashi oliy pedagogik ta’limning muhim vazifalaridan birini tashkil qiladi. Shu jihatdan oliy pedagogik ta’lim jarayonida bo’lajak boshlang’ich sinf o’qituvchilarining tasviriy san’at bo’yicha ko’nikmasini tarkib toptirish va rivojlantirish muhim ahamiyatga egadir[2,21]. Shu ma’noda bo’lajak boshlang’ich sinf o’qituvchilarining tasviriy san’at ko’nikmasi mazmunini quyidagilar tashkil etishini eslatib o’tish joiz:

- 1) tasviriy san’at nazariyasi bo’yicha kasbiy bilimlarni egallash;
- 2) tasviriy san’at metodikasi bilan qurollanish;
- 3) tasviriy san’at ijodkorligi asoslarini egallash;
- 4) o’qituvchining ijodiy faoliyati bo’yicha individual metodikaga ega bo’lish.

Mazkur masalalar bo’lajak boshlang’ich sinf o’qituvchilarining tasviriy san’at ko’nikmasi asoslarini tashkil qiladi. Shu ma’noda har bir bo’lajak boshlang’ich sinf o’qituvchisi ana shu ko’nikmalar bilan qurollanishi pedagogik vazifalardan biri hisoblanadi.

Raqamli transformatsiya sharoitida bo’lajak boshlang’ich sinf o’qituvchilarining tasviriy san’at ko’nikmasini rivojlantirish tizimi. Raqamli transformatsiya – bu ta’lim va tarbiya jarayonida axborot-kommunikatsion

vositalarga tayangan holda bilish va o‘zlashtirish ko‘nikmalarini egallashdir[3, 32]. Shu ma’noda bugungi kunda oliy pedagogik ta’lim muassasalari eng zamonaviy texnik va texnologiyalar bilan jihozlanib bormoqda. Mana shunday sharoitda bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining tasviriyl san’at ko‘nikmasini quyidagi tizim asosida rivojlantirish maqsadga muvofiq bo‘ladi:

1) oliy ta’lim jarayonini kompyuterli dasturlar asosida tashkil qilish va bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining kasbiyl ko‘nikmalarini texnik imkoniyatlar asosida rivojlantirish tizimi;

2) bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining tasviriyl san’at ko‘nikmasini kompyuterli dastur va texnologiyalar asosida rivojlantirish tizimi;

3) bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining tasviriyl san’at bo‘yicha ijodkorligini kompyuterli texnologiya asosida rivojlantirish tizimi (texnik vositalar imkoniyatlaridan foydalangan holda asarlar yaratish);

4) bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarini texnik vositalarga tayangan holda tasviriyl san’at mashg‘ulotlarini olib borish metodikasi bilan qurollantirish tizimi.

Bunday tizimlarga asoslanish bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining tasviriyl san’at ko‘nikmasini kutilgan darajada rivojlantirish imkoniyatlarini beradi. Misol uchun, kompyuterli dastur va texnologiya asosida tasviriyl san’at ta’limini berish metodikasi bilan bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarini qurollantirilishi ta’lim sifatiga erishishning muhim omillaridan biridir. Bundan tashqari, bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilari kompyuterli dastur asosida tasviriyl san’at asarlarini yaratish malakasiga ega bo‘lishi ham hozirgi zamon raqamli transformatsiya ta’limi sharoitida amaliyl ahamiyatga ega bo‘ladi.

Raqamli transformatsiya sharoitida bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining tasviriyl san’at ko‘nikmasini rivojlantirish ahamiyati. Hozirgi zamon umumiy o‘rta ta’lim jarayonida texnologiyalarning rang-barangligi mavjud. Shu ma’noda kelgusida axborot-kommunikatsion texnik vositalarga tayangan ta’limning yuzaga kelishi va bunda raqamli transformatsiya jarayoni amal qilishi kutilmoqda. Buning uchun bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilari tasviriyl san’at ko‘nikmasini egallashi va uni texnik vositalar imkoniyatlariga asoslangan holda rivojlantirib borishi taqozo etiladi. Shu jihatdan raqamli transformatsiya sharoitida bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining tasviriyl san’at ko‘nikmasini rivojlantirish ahamiyati quyidagilar bilan belgilanadi:

1) boshlang‘ich ta’limda tasviriyl san’at mashg‘ulotlarini kompyuter kabi texnik vositalar dasturlari asosida amalga oshirishga erishish;

2) texnik vositalarga asoslangan tasviriyl san’at ijodkorligini yo‘lga qo‘yish;

3) boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining tasviriyl san’at ijodkorligini texnologiyalashtirib borish;

4) ijodkor boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining rang-barang texnologiyalar sharoitida tasviriyl san’at mashg‘ulotlarini individual texnik metodika asosida amalga oshirish mahroratini amalga oshirish.

E’tibor berilsa, bunday yondashuv bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining tasviriyl san’at ko‘nikmasini raqamli transformatsiya ta’limi

sharoitida rivojlantirib borish imkoniyatlarini yuberadi. Shu sababli keyinig paytlarda badiiy ta’limning zamonaviy metodikalarini ishlab chiqish ham dolzarb bo’lib turganligini eslatib o’tish joiz. Bunda ayniqsa, bo’lajak boshlang’ich sinf o’qituvchilarining tasviriy san’at ko’nikmasini texnologik rivojlantirish asoslarini ishlab chiqish muhim ahamiyatga egadir. Texnik va texnologik ta’lim sharoitida mazkur masala muhim pedagogik vazifalardan biri hisoblanadi.

Shunday qilib raqamli transformatsiya ta’limi sharoitida bo’lajak boshlang’ich sinf o’qituvchilarining tasviriy san’at ko’nikmasini rivojlantirib borish asoslarini ishlab chiqish muhim ahamiyatga egadir. Bunda an’anaviy ijodkorlik va texnik ijodkorlik, tasviriy san’at bo’yicha ta’lim va texnologik ta’lim, boshlang’ich sinf o’qituvchisining tasviriy san’at ijodkorligi va individual ijodkorlik texnologiyalari uyg’unlashtirilishi maqsadga muvofiq bo’ladi. Chunki raqamli transformatsiya sharoitida boshlang’ich ta’limda tasviriy san’at o’quv fani yangicha yondashuvlar asosida o’qitish taqozo etilmoqda. Buning uchun bo’lajak boshlang’ich sinf o’qituvchilarining tasviriy san’at ko’nikmasi oliy pedagogik ta’lim jarayonida texnologiyalarga asoslan rivojlantirilishi taqozo etiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO’YXATI:

1. “O‘zbekiston-2030” strategiyasi. – Toshkent, 2024, 310-b.
2. Jabborova O. Bo’lajak o’qituvchilar badiiy idrokini shakllantirish. – Toshkent, 2012. 140-b.
3. Mardonov Sh. Pedagogika fanidan o’qitishning elektron-modulli didaktik ta’minotini ishlab chiqish texnologiyasi. – Toshkent, 2021. 85-b.

UMUMTA’LIM MAKTAB O’QUVCHILARINING AKADEMIK YOZUV KOMPETENSIYALARINI SHAKLLANTIRISHDA ILMIY FAOLIYATGA YO’NALTIRISHNING ZAMONAVIY MEXANIZMLARI

Farida Ibadova Maxmarajabovna

ALFRAGANUS universiteti “Xorijiy tillar filologiyasi” kafedrası o’qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada umumta’lim maktab o’quvchilarining akademik yozuv qobiliyatlarini rivojlantirish omillari, raqamli transformatsiya sharoitida ta’lim oluvchilarni kasbga yo’naltirish haqida fikr bildiriladi.

Kalit so’zlar: axborot texnologiyasi, akademik yozuv, matn yaratish, ijtimoiy tarbiya, badiiy adabiyot, matn usullari, ijod, ijodiy jarayon.

Bugungi kunda ta’lim tizimiga qaratilayotgan e’tibor sezilarli darajada o’sib bormoqda. O’zbekiston Respublikasining 2019-yil 29-oktabrdagi “Ilm-fan va ilmiy faoliyat to’g’risida”gi O’zRQ-576-son Qonunining 11-moddasi ham “Yoshlarni ilm-fan va ilmiy faoliyatga jalb etish” sifatida belgilangan.[1.11-modda] Yurtimiz kelajagi, endigi taraqqiyoti innovatsion omillarga, pirovardida, sifatli ta’limga bog’liq bo’lib qolmoqda. Ta’lim sifatini oshirish uchun o’quv-tarbiya muassasalari va pedagoglar barchaning e’tibori markazida bo’lishi kerak. Biz yashayotgan asr ham ijtimoiy o’zgarishlar, ham ilmiy-texnika taraqqiyotining asosini tashkil etgan buyuk ta’lim yutuqlari bilan ajralib turadi. Ta’lim sohasining holati va istiqbollari o’rganish orqali ta’lim sifatini oshirish dolzarbligi kundan kun ortib bormoqda, chunki insoniyat oldida turgan global muammolarni hal qilish uchun yangi kuch, yangi bilimlar kerak, ularning yagona manbayi inson salohiyatidir. Yangi O’zbekistonni yangicha dunyoqarash bilan barpo etishda, albatta, yoshlarning o’rni nihoyatda katta. Mamlakatimizda amalga oshirilayotgan ta’limiy islohotlar fan va texnika, sport va intellektual salohiyat, kreativlik tafakkur va ijtimoiy-madaniy muloqot sohalarida dunyo miqyosida o’z tengdoshlari orasida raqobatlasha oladigan o’quvchi shaxsini tarbiyalashga qaratilgan. Xususan, respublikamiz Prezidenti tomonidan xalq ta’limi tizimi oldiga “2030 yilga kelib PISA xalqaro miqyosda o’quvchilarni baholash dasturi reytingi bo’yicha jahonning birinchi 30 ta ilg’or mamlakati qatoriga kirishiga erishish”[2] talabining qo’yilishi soha vakillaridan PIRLS, EGMA, EGRA, TIMSS kabi xalqaro tadqiqotlarning mazmun-mohiyatini tushunishni, ta’lim jarayoniga shunga mos ravishda o’zgartirish va qo’shimchalar kiritishni, eng muhimi, pedagogik faoliyatga ilg’or xalqaro tajribalarda qo’llanilayotgan usul va yondashuvlarni tatbiq qilishning samarali mexanizmlarini ilmiy-pedagogik nuqtai nazardan o’rganishni taqozo qiladi.

Shu nuqtai nazardan maktab o’quvchilarini ilmiy salohiyatlarini oshirishga e’tibor kuchaymoqda. Bugungi kunda o’quvchilardan talab etilayotgan turli ilmiy yo’nalishdagi matnlar, esse kabi akademik yozuv turlari ham buning yaqqol dalilidir.

Akademik yozuv – bu qisqa va ishonchli ilmiy matn yordamida o‘z fikrini asosli bayon qilish qobiliyati. Bu muvaffaqiyatli bilim berishning hamda keyingi ilmiy-tadqiqot faoliyati, shuningdek xalqaro miqyosda ham muhim aspektlaridan biri hisoblanadi. Akademik yozuv yordamida oxirgi o‘n yilliklar ichida turli mamlakatlar orasida ilmiy va ta’limiy kommunikatsiya amalga oshirilib kelinmoqda. Uning tamoyillariga butun dunyodagi eng kompetentli ilmiy nashriyotlar amal qiladilar, shuning uchun hamma istalgan fan bo‘yicha ma’lum bir yutuqlarga erishmoqchi bo‘lsa, ularni egallashi lozim. Akademik yozuv – bu ilmiy usluba bayon qilish shakli. U ilmiy matnlarda fikrlarni qisqa va tushunarli shaklda bayon qilish qobiliyatidir. Bu uslubda quyidagilarni farqlash mumkin:

- matnning tuzilishi, ilmiy atamalarning keltirilishi va uni ilmiy rasmiylashtirishga qo‘yiladigan talablarning mavjudligi;
- ilmiy va publitsistik bayon qilish uslubini qo‘llash;
- dalillar keltirish va jummalarni ashonchli ifodalash;
- havolalardan asosli foydalanish va ularni to‘g‘ri joylash qobiliyati.

Akademik yozuv uchun muammoga e’tiborni qaratish va shaxsiy fikrni bildirish xarakterlidir. Birinchi shaxs o‘rniga uchinchi shaxsni qo‘llash, og‘zaki nutq uslubini, qisqartmalarni, iboralarni qo‘llamaslik lozim. Boshqa uslublardan farqli o‘laroq, materialni yaxshi izohlash uchun bir so‘zni bir necha bor qaytarish mumkin, sinonimlar kamroq ishlatiladi.

Bayon qilishning akademik uslubi yordamida malakali olimlar doklad, kurs ishi yozadilar hamda o‘zga davlatlarda ilmiy-tadqiqot faoliyatini olib boradilar.

Xalqaro ilmiy jurnallar nashrlari bu uslub tamoyillariga tayanadilar, shuning uchun ilm dunyosida muvaffaqiyatga erishmoqchi bo‘lgan hamda chet ellarda ilmiy ishlarini chop etmoqchi bo‘lgan olimlar bu uslubni egallashi shart.

Rivojlangan davlatlarda uzoq yillardan beri akademik yozuvdan foydalanadilar, ayniqsa, ingliz tilida dars beruvchi olimlar uning rivojiga hissa qo‘shib kelmoqdalar.

Ushbu uslub akademik (ilmiy) foydalanishda ingliz tilidagi adabiyotlarda ko‘proq qo‘llaniladi, o‘zbek tilida esa matnning “ilmiy uslubi”dir.

Murakkablik darajasi bilan ajralib turadigan akademik yozish darajalarida quyidagilarga e’tibor berish zarur:

- matn qismlari bilan ishlash bo‘yicha asosiy ko‘nikmalar;
- kichik hajmdagi matnlarni yozish va izohlash;
- essening yozma tayyorlangan matni shunday sifat darajasida etkazish kerakki, natijada unda ilmiy muammo yoritilishi kerak;
- nafaqat nashrning o‘zi, balki tinglovchilarga taqdim etilgan ma’lumotlarni (hisobot, xabar) taqdim etish, shu jumladan, o‘zaro munosabatlarni (savollarga javoblar, yozishmalar, raqiblar va tarafdorlar bilan munozaralar) tayyorlash kerak.

Ushbu fan tezis, esse, izoh, adabiyotga oid sharhlar kabi o‘quv matnlarini yozish ko‘nikmalarini, hisobot va taqdimotlarni yaratish va tahrirlash, bibliografik tavsiflarni to‘g‘ri tuzish ko‘nikmalarini shakllantirishdan iborat.

O‘quvchilarga akademik yozuvni o‘rgatish uchun o‘qituvchi izlanishi, AKT vositalaridan foydalana olishi bugungi kun talabidir. Shuningdek, veb platformalardan foydalanish usullarini ham bu jarayonda samarali kechadi.

Ushbu veb resurslardan biri – edugames.org saytidir. Ushbu edu-games veb-sayti bir necha kategoriyalardan iborat. Masalan, so‘z o‘yinlari to‘plami. O‘quvchilarning so‘z boyligini oshirish yoki mashq qilish uchun juda yaxshi bo‘lim hisoblanadi. Mashhur o‘yinlar so‘z qidiruv bor, so‘z qutisi, bingo va krossvordlar yaratish mumkin. Gap o‘yinlar qismi ham mavjud, ya’ni grammatikani mashq qilishning qiziqarli usuli. O‘quvchilar uchun gaplardan tashkil topgan matnlar bo‘yicha o‘yinlar yaratsa bo‘ladi. Ba’zi o‘yinlar o‘quvchilarga onlayn o‘ynashlariga imkon berishi mumkin. Bunda o‘yinlarni yaratib va o‘quvchilarga yuklashi mumkin bo‘lgan excel fayli yuboriladi.

Edu-games sayti o‘yinlari juda samaralidir, chunki yoshlar edu o‘yinlarini yoqtirishdi. Ular bu o‘yinlar yordamida so‘z boyliklarini oshirib, matn yaratish jarayonida ongli harakat qiladilar. Ushbu o‘yin o‘quvchilarni faollashtiradi, jarayonni qiziqarli qilib, osonlashtirishda asqotadi hamda zerikishning oldini oladi. Bular so‘z harflarini almashtirish orqali qiziqarli so‘z o‘yinlaridir. Masalan, yaratiladigan matnning terminologik so‘zlarida harflar o‘rni almashgan holda beriladi. O‘quvchilar so‘z harflarini to‘g‘ri joylashtirib so‘zlarni topishi va bu so‘zlardan matn yaratishi kerak bo‘ladi.

Yuqorida keltirilgan veb platformalar va veb resurslar ro‘yxati shular bilan cheklanib qolmaydi, albatta. Bu kabi informatika sohasidagi imkoniyatlar juda ko‘p va ulardan foydalanish o‘quvchilar uchun ham qiziqarli ham samarali bo‘lishiga yordam beradi. O‘shib kelayotgan yosh avlodning hayotda o‘z o‘rinlarini topishlarida, mustaqil fikrlash qobiliyatiga ega bo‘lishlariga zamin yaratadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1.O‘zbekiston Respublikasi O‘zbekiston Respublikasining 2019-yil 29-oktabrdagi “Ilm-fan va ilmiy faoliyat to‘g‘risida”gi O‘RQ-576-son Qonuni.

2.O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 29-apreldagi PF-5712-son «O‘zbekiston Respublikasi xalq ta’limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida»gi farmoni / Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi, 29.04.2019-y., 06/19/5712/3034-son

3.www.quizizz.com

4.www.edu-games.org

RAQAMLI TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA TA’LIM OLUVCHILARNI KASBGA YO’NALTIRISHDA ISHLAB CHIQUARISH AMALIYOTINING ROLI

Isakov Azim Yusubjanovich - dotsent, NamMTI

Annotatsiya: *Ushbu maqolada raqamli transformatsiya sharoitida ta’lim oluvchilarni kasbga yo’naltirishda ishlab chiqarish amaliyotining ahamiyati hamda kasbiy muhitga moslashish bilan bog’liq tushunchalar keltirib o’tilgan.*

Kalit so’zlar: *Bilim, ko’nikma, malaka, ishlab chiqarish amaliyoti, kasbiy madaniyat, amaliy ko’nikma, kasbiy faoliyatga tayyorlash, kasbiy muammo, kasbiy faoliyatga tayyorlash sifati.*

Bugungi kunda jahon miqyosida ro’y berayotgan o’zgarishlar malakali va raqobatbardosh kadrlarni tayyorlash zaruriyatini yuzaga keltirmoqda. Professional ta’lim tizimida mehnat bozori talablari darajasidagi kadrlarni tayyorlashda ta’lim sifatini oshirish, o’quv jarayoniga innovatsion yondashuvni hamda ta’limning zamonaviy shakllari va usullarini joriy etish vazifasini qo’yadi.

Ta’lim jarayonida shaxsning kasbiy madaniyati, maxsus bilim va ko’nikmalarni o’zlashtirish bilan bir qatorda uning kasbiy faoliyati tajribasini shakllantirishga hamda kasbiy muhitga moslashishga yordam beradi. Uning kasbiy rivojlanishi, malakasini yanada oshirish va takomillashtirishning asosi bo’lgan individual tajriba natijasida olingan asosiy vakolatlarni egallashidir.

Ishlab chiqarish amaliyoti o’quv sohalarini o’zlashtirish, ma’ruza, laboratoriya va izlanish ishlarining ajralmas tarkibiy qismi hisoblanadi. Chuqur nazariy va professional tayyorgarlikka ega bo’lgan, mutaxassislar ish faoliyatini tashkil qilish va boshqarishning zamonaviy uslublari bilan tanish bo’lgan mutaxassislar tayyorlashning ko’p rejali ishi qiyin va mas’uliyatlidir va bunda ma’lum rol ishlab chiqarish amaliyotiga to’g’ri keladi.

Bizga ma’lumki, ta’lim-tarbiyaning asosiy maqsadi bo’lajak kasb egalarida yuksak ahloqiy fazilatlarni shakllantirish, o’quvchilarda ta’limga bo’lgan talabni faollashtirish, kasbiy faoliyatga tayyorlash sifatini yuqori darajaga ko’tarishdan iborat. Shu sabab, biz tomonimizdan tadqiqot davomida bo’lajak mutaxassislarni kasbiy faoliyatga tayyorlash, ularning bilim, ko’nikma va malakalarini zamon talablariga mos ravishda shakllantirish, innovatsion texnologiyalar va yangicha yondashuvlarni ta’limda qo’llash, ta’lim sifatini nazorat qilish muammosi bo’yicha pedagog olimlar tomonidan olib borilgan ilmiy tadqiqot ishlarining ilmiy va nazariy jihatlarini tahlil qilindi.

Jumladan, akademik P.X.Djurayevning ilmiy ishlarida kasb-hunar ta’limida bo’lajak mutaxassislarni kasbiy faoliyatga tayyorlashning nazariy va uslubiy jihatlarini hamda ta’limda interfaol texnologiyalarni qo’llash imkoniyatlari ochib berilgan [1, 87-b].

Kasbga yo’naltirishga yoshlarning kasbni erkin va mustaqil tanlashining

ilmiy-amaliy tizimi sifatida qarash bilan birga hap bir shaxsning individual xususiyatlarini va bozor iqtisodiyoti ehtiyojlarini hisobga olishi kepak. Ta’lim muassasalarida o’quvchilarning egallagan bilimlari, amaliy ko’nikma va malakalari, umumiy mehnat tayyorgarligini, bozor iqtisodiyotining aniq bir sohasida qo’llash imkoniyatlarini ochib berish lozim. Shu bilan birga, umumta’lim fanlari o’qituvchilari ham o’rganilayotgan mavzuni dasturlar asosida ya’ni mantiqiy ketma-ketlikda, fan xususiyatlarini hisobga olgan holda o’quvchilarni mehnat jarayonlari va turlari va texnologiyalari bilan tanishtirib borishga, ularga Respublikamizning iqtisodiy imkoniyatlari haqida kengroq ma’lumot berishga qaratmog’i lozim [2, 168-b].

Bugungi kundagi o’zgarishlar mutaxassisning bevosita faoliyati bilan bog’liq ilmiy-texnik, me’yoriy hujjatlar hajmining keskin o’sishiga olib keldi. Kerakli ma’lumotlarni qidirish, ushbu yo’nalishda harakat qilish qobiliyati, kerakli ma’lumotlarni tanlash, tahlil qilish va umumlashtirish qobiliyati zamonaviy mutaxassis uchun yana bir talabga aylanmoqda. Axborot miqdori kengayganligi va cheklangan bilim va vaqt o’rtasidagi ziddiyatni zamonaviy ma’lumot qidiruv tizimlari, internet va shunga o’xshash boshqa vositalarning rivojlanishi bilan osonlikcha engib o’tish mumkin.

Ishlab chiqarish ta’limi jarayonida mehnat harakatlarini bajarish bilan birga, ular bo’yicha umum mehnat va kasbiy malakalar shakllanib boradi [3,117-b].

Ishlab chiqarish amaliyoti jarayonida nazariy va amaliy tayyorgarlikning birligi uni qurishning strukturaviy, tizimli metodologiyasi orqali amalga oshiriladi. Nazariy jihatdan kasbni izchil, bosqichma-bosqich o’rganish, bo’lajak mutaxassislarni soha qonunlari, uning rivojlanish qonuniyatlari, maqsadlari, tamoyillari, mazmuni, tartibga solish usullari haqidagi bilimlar bilan qurollantirish mumkin. Amalda mehnat jarayoni ajralmas hodisadir. Bo’lajak mutaxassis ishlab chiqarish amaliyoti davrida nafaqat bilimlarni chuqurlashtiradi yoki mustahkamlaydi, balki uni o’zi uchun kashf etadi, uni o’zlashtiradi, ma’ruza, seminar mashg’ulotlarida, birlamchi manbalar bo’yicha mustaqil ishlarda olgan bilimlari uni o’zlashtirishiga ishonch hosil qiladi. Malakali ish jarayonini tashkil etish, tahlil va real moliyaviy-xo’jalik faoliyatini baholashdir. Amaliyot kasbiy ta’lim dasturining ajralmas qismidir.

Ishlab chiqarish ta’limi jarayoni nazariya va amaliyotning yaqin o’zaro aloqasi asosida yuz beradi. Amaliy ko’nikmalar va malakalar qo’llanilishi davomida takomillashtiriladigan, chuqurlashtiriladigan bilimlar asosida shakllantiriladi [4,359-b].

Ishlab chiqarish amaliyoti, eng avvalo, kasb-hunarga o’rgatish shakli bo’lib, bo’lajak mutaxassislarni amaliy tayyorlashning etakchi bo’g’inidir.

Ishlab chiqarish amaliyotidagi qiyinchiliklar bo’lajak mutaxassisning sub’yektiv tajribasini korxona (muassasa)ning real iqtisodiy sharoitida yuzaga keladigan professional ishlab chiqarish muammolarini hal qilish jarayonida ob’yektiv to’siqlar mavjudligi bilan kuchaygan ma’lum bir keskinlikni keltirib chiqaradi. Ishlab chiqarish amaliyoti jarayonida bo’lajak mutaxassislarning quyidagi

qiyinchiliklarga duch kelishlari mumkin:

- motivatsion, bu umuman amaliy faoliyat uchun, xususan, kasbiy va ishlab chiqarish muammolarini hal qilish uchun pact motivatsiya deb tushuniladi;
- kommunikativ, kasbiy va ishbilarmonlik aloqalarining murakkabligi va ishlab chiqarish amaliyotining iqtisodiy jarayonining turli cub’yektlari bilan o‘zaro ta’siri;
- axborot-kognitiv, nazariy tayyorgarlikning etarli emasligi va kerakli ma’lumotlarni o‘z vaqtida topib, qayta ishlay olmaslik bilan bog‘liq;
- o‘z faoliyatining afzalliklari va kamchiliklarini o‘rganish va shaxsning chuqur o‘zini-o‘zi tahlil qilish qobiliyatining yo‘qligi;
- analitik, iqtisodiy hodisalarni tahlil qila olmaslik, ularni ishlab chiqarish jarayonining barcha tarkibiy qismlari bilan birgalikda anglay olmaslik bilan bog‘liq [7, 2-b].

Umuman olganda, bo‘lajak mutaxassislarning ishlab chiqarish amaliyotidan o‘tish jarayonida to‘laqonli kasbiy rivojlanishiga to‘sqinlik qiluvchi omillarni ko‘rib chiqish mumkin:

- ta’lim jarayonining bitiruvchilarning kelajakdagi kasbiy faoliyatiga etarlicha yo‘naltirilmaganligi;
- o‘quvchilarda birinchi navbatda amaliy mashg‘ulotlar uchun zarur bo‘lgan maxsus amaliy ko‘nikmalarning rivojlanmaganligi;
- nazariy va amaliy tayyorgarlikning muvofiq emasligi;
- o‘quvchilar faoliyatini haddan ziyod tartibga solish, bu esa tashabbus va mustaqillikning pasayishiga olib keladi;
- o‘quvchilarning ta’lim, izlanish va tadqiqot ishlariga e’tibor bermasligi;
- bo‘lajak bitiruvchi shaxsining kasbiy yo‘naltirilganligining etarli emasligi va natijada ishlab chiqarish amaliyotining past samaradorligi.

Quyidagi shartlar bajarilsa, ishlab chiqarish amaliyoti jarayonida yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan qiyinchiliklarni engib o‘tish mumkin:

- mutaxassislik fanlar mazmunini o‘rganishning muammoli-modulli qurilishini qo‘llash asosida maxsus fanlarni o‘rganish doirasida bo‘lajak mutaxassislarni ishlab chiqarish amaliyoti jarayoniga maqsadli, oldindan tayyorlash;
- bo‘lajak mutaxassislarning ishlab chiqarish amaliyoti jarayonida qiyinchiliklarini aniqlash uchun diagnostika usullaridan foydalanish;
- bo‘lajak bitiruvchilar tomonidan qiyinchiliklarni bartaraf etish uchun turli xil faoliyat turlarini amaliy mashg‘ulotlar jarayonida qo‘llash: treninglar, holatlar, rolli o‘yinlar o‘tkazish, amaliy xarakterdagi vazifalarni bajarish;
- ishlab chiqarish amaliyoti jarayonida bo‘lajak mutaxassislarni uchun muvaffaqiyat vaziyatini yaratish.

Xulosa o‘rnida shuni aytish mumkinki, ishlab chiqarish amaliyoti bo‘lajak mutaxassislarni kasbiy tayyorlash tizimining muhim tarkibiy qismidir. O‘quv va pedagogik amaliyotlar bilan birgalikda u nazariy bilim va ko‘nikmalarni chuqurroq o‘zlashtirishni ta’minlaydi, dastlabki malakani shakllantiradi, kasbiy faoliyatga

motivatsion e’tiborni shakllantirishga ta’sir qiladi, o’quvchi shaxsining umumiy, madaniy rivojlanishiga yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Djurayev R.H. Ta’limda interfaol texnologiyalar. -Toshkent, 2010. – 87 b.
2. Ximmataliyev D.O. Kasbiy faoliyatga tayyorgarlik diagnostika qilishda pedagogik va texnik bilimlar integratsiyasi. Monografiya. – Toshkent: O‘zbekiston, 2018. - 168-b.
3. Choriyev P.Q. Talabalarning kasbiy metodik malakalarini shakllantirish.: Dic...ped.fan.nomzodi – Toshkent: 1998. – 117 b.
4. Катханов К.Н. Педагогические основы производительного труда. – М.: Высш.шк., 1997. -359 б.
5. Yusubjanovich, I. A. (2024). O‘zbekistonda yashil energetikani rivojlantirilishining o‘ziga xos xususiyatlari. Science and innovation, 3(Special Issue 24), 126 b.
6. Yusubjanovich, I. A. (2023). The role of investment activity in ensuring economic growth. international journal of research in commerce, it, engineering and social sciences issn: 2349-7793 Impact Factor: 6.876, 17(11), 22-29 b.
7. Yusubjanovich, I. A., & Yuldashevna, A. S. (2019). In training specialists integral educational technology. European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences Vol, 7(12).

ПРЕДЛОЖЕНИЯ ПО ИСПОЛЬЗОВАНИЮ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА В ОБУЧЕНИИ РУССКОМУ ЯЗЫКУ

Комилова Муяссар Мавжудовна,

*старший преподаватель Ташкентского института текстильной и
легкой промышленности, самостоятельный соискатель Национального
института педагогики воспитания имени Кары-Ниязи*

***Аннотация.** В статье проанализированы работы зарубежных ученых-лингвистов по вопросам применения искусственного интеллекта. Предложены рекомендации по применению машинного обучения в процессе преподавания русского языка. Перечислены алгоритмы и цели использования машинного обучения. Автором предлагается ряд преимуществ и ограничений при применении искусственного интеллекта в процесс обучения, а также последовательность реализации алгоритмов классификации и регрессии. Утверждается важность применения искусственного интеллекта в учебный процесс.*

***Ключевые слова:** искусственный интеллект, русский язык, прогресс, регресс, компьютерные технологии, алгоритм, машинного обучения, контент, адаптация, индивидуальные рекомендации.*

Необходимость внедрения новых методов и подходов в преподавании мотивирует педагогов к поиску инновационных решений. Это стимулирует творческий подход к образовательному процессу и способствует эффективному использованию компьютерных технологий.

Процесс обучения русскому языку, основанный на искусственном интеллекте, создает учащимся благоприятные возможности для проявления индивидуальных способностей.

Понятие “искусственный интеллект” не новое в науке образования. Под этим термином обычно понимается поддержка учебного процесса при помощи компьютерной технологии. Этот вопрос рассматривался многими учеными как О.Н. Евсеева [1], И.С. Синогеев [2], Е.А. Слепко [3], А.Д. Дараган [4] и др.

Е.А. Слепко, подтверждает мнение о том, что искусственный интеллект позволяет усовершенствовать процесс обучения иностранным языкам. Его применение на практике “даёт возможность адаптировать и персонализировать учебный процесс под каждого обучающего путем формирования индивидуальных гибких траекторий обучения” [4]. Кроме того, такая система оценивания развития языкового уровня учащегося создает возможность преподавателю глубоко анализировать и оценить уровень подготовленности учащегося.

А.Д. Дараган предлагает закономерности обучения искусственному интеллекту. По мнению ученого, она заключается “в усовершенствовании

образовательной модели; в предоставлении обучающих примеров системе искусственного интеллекта и выявлении ошибки реакции обучаемой системы на входной пример; коррекции параметров сети по отклику системы и величине ошибки; повторения процесса обучения на целом наборе обучающих примеров, а также контроля результатов обучения и завершения обучения” [4].

Одним из ключевых компонентов обучения русскому языку является анализ данных обучающего процесса с применением алгоритмов машинного обучения. Эти алгоритмы позволяют системе автоматически обрабатывать данные об учащемся и выявлять их индивидуальные особенности, сильные и слабые стороны в изучении русского языка. На основе этого анализа, система может предлагать персонализированные рекомендации и упражнения, подходящие для каждого учащегося, чтобы эффективно развивать его языковые навыки.

Алгоритмы машинного обучения могут использоваться для целей:

1. Анализ прогресса учащегося.

Алгоритмы машинного обучения могут анализировать данные обучающего процесса, такие как результаты тестов, выполнение заданий и время, затраченное на изучение материала. Это позволяет системе оценивать прогресс учащегося и выявлять его сильные и слабые стороны в различных аспектах изучения русского языка, таких как грамматика, словарный запас, произношение и т.д.

2. Персонализированные рекомендации

На основе анализа данных обучающего процесса, система может предлагать ученику индивидуальные рекомендации и упражнения, которые помогут развить его слабые стороны и улучшить языковые навыки. Например, если ученик имеет проблемы с грамматикой, система может предложить серию упражнений, направленных на улучшение грамматических навыков.

3. Адаптация образовательного контента

Алгоритмы машинного обучения могут помочь системе адаптировать образовательный контент под уровень и потребности каждого учащегося. Например, система может автоматически регулировать сложность заданий, предоставлять дополнительные объяснения или подробные материалы, когда ученик испытывает трудности, или предлагать более сложные задачи для продвинутых учащихся.

4. Отслеживание и оценка прогресса

Алгоритмы машинного обучения могут помочь системе отслеживать прогресс учащегося на протяжении времени и автоматически оценивать его достижения. Это позволяет ученику и преподавателю увидеть его успехи и определить, в каких областях нужно уделить больше внимания.

Использование алгоритмов машинного обучения для анализа данных обучающего процесса позволяет создать более индивидуализированный и

эффективный подход к обучению русскому языку. Это способствует более точной и целенаправленной работе с учащимся, помогая им достигать лучших результатов в изучении русского языка.

Искусственный интеллект играет важную роль в создании интерактивных и адаптивных образовательных платформ. Благодаря использованию технологий обработки естественного языка и компьютерного зрения, системы могут автоматически оценивать произношение, грамматику и письменные работы учащихся, предоставляя моментальную обратную связь и помощь в исправлении ошибок.

Применение искусственного интеллекта в процессе обучения русскому языку предлагает ряд преимуществ:

учащиеся получают персонализированное задание, что способствует более эффективному усвоению материала;

использование интерактивных и адаптивных платформ стимулирует интерес и мотивацию учащихся;

системы на основе искусственного интеллекта позволяют преподавателям более эффективно отслеживать прогресс и индивидуальные потребности каждого учащегося. Однако, необходимо также учитывать некоторые ограничения данного подхода, а именно:

использование искусственного интеллекта требует высокой технической оснащенности и доступа к компьютерным системам;

гарантия защиты данных учащихся и обеспечить их конфиденциальность;

учитывать различия в предпочтениях и образовательной культуре учащихся, чтобы обеспечить оптимальный обучающий опыт.

В целом, дифференцированный подход к военно-патриотическому воспитанию при обучении русскому языку с применением искусственного интеллекта представляет собой перспективное направление, которое может улучшить качество процесса воспитания и обеспечить более индивидуализированный и эффективный подход к обучению.

При анализе прогресса учащегося в контексте изучения русского языка с применением искусственного интеллекта, можно применить методы классификации и регрессии. Они позволяют определить уровень владения языком и прогнозировать дальнейший прогресс учащегося на основе имеющихся данных.

В процессе классификации осуществляется разделение данных на определенные категории или классы в соответствии с заданными признаками. В контексте изучения языка, классификация используется для определения уровня владения языком учащимся или для определения типа ошибок, которые совершает учащийся при изучении русского языка (например, лексические, грамматические, фонетические).

Процесс классификации включает следующие шаги:

1. Подготовка данных: сбор и предварительная обработка данных об ученике, включая результаты тестов, упражнений, аудиозаписи и т.д.

2. Выбор признаков: определение набора характеристик, которые используются для классификации лексического запаса, грамматических навыков, артикуляции и др.

3. Выбор модели: выбор алгоритма классификации, который будет применяться к данным, таких как методы машинного обучения (например, наивный байесовский классификатор, метод опорных векторов и др.).

4. Обучение модели: тренировка выбранной модели на обучающих данных для создания классификационной модели. Предлагаем следующую последовательность реализации алгоритмов классификации и регрессии:

Таким образом, анализ последовательностей является важной составляющей реализации рекомендательной системы в процессе изучения русского языка. Благодаря ему система может точнее оценивать прогресс ученика и предоставлять персонализированные рекомендации и корректировки, что способствует более эффективному обучению.

Приведенные выше предложения могут быть широко использованы не только при преподавании русского языка, но и других предметов.

Список использованной литературы

1. Евсеева О.Н. Искусственный интеллект в обучении // Вестник УлГТУ. –1999. – №2 (6). – С. 96–101.
2. Синогеев И.С. Обучение основам искусственного интеллекта // Международный журнал гуманитарных и естественных наук. – 2022. – №9-2. – С.130–133.
3. Слепко Е.А. Возможности применения искусственного интеллекта в обучении иностранным языкам // Актуальные проблемы авиации и космонавтики. – 2019. – №2. – С.168–169.
4. Дараган А.Д., Ежова Г.Л., Ежов Г.А. О методологических аспектах реализации процедур обучения систем искусственного интеллекта // Современное педагогическое образование. – 2017. – №3. – С. 23–24.

TALABALARNING INTELLEKTUAL SALOHIYATINI OSHIRISHDA ZAMONAVIY AXBOROT TEXNOLOGIYALARNING AHAMIYATI

Po‘latov Laziz Azamat o‘g‘li – (*PhD*) *dostent, Oriental universiteti*

Annotatsiya: Ushbu maqolada zamonaviy axborot texnologiyalarining (ZAT) talabalar intellektual salohiyatini oshirishdagi ahamiyati ko‘rib chiqilgan. Axborot texnologiyalarining ta’lim jarayonidagi integratsiyasi nafaqat bilim olishni tezlashtirish, balki talabalarning analitik va ijodiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishga ham xizmat qiladi. Maqolada onlayn ta’lim platformalari, sun’iy intellekt asosidagi vositalar va ta’lim jarayonini interfaol tashkil etishning ahamiyati tahlil qilingan. Shuningdek, ZAT’ning ilmiy salohiyatni rivojlantirish va zamonaviy mehnat bozoriga moslashishda o‘rni ochib berilgan.

Kalit so‘zlar: Intellektual salohiyat, zamonaviy axborot texnologiyalari, ta’lim jarayoni, onlayn platformalar, innovatsion ta’lim, sun’iy intellekt, analitik fikrlash, ijodiy qobiliyat, ilmiy salohiyat, mehnat bozori.

Kirish. Zamonaviy dunyoda texnologik rivojlanish ta’lim jarayonining ajralmas qismiga aylandi. Axborot texnologiyalari nafaqat o‘quv jarayonlarini tezlashtiradi, balki talabalarning ijodiy va tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini shakllantirishda ham muhim rol o‘ynaydi. Ushbu maqolada ZATning ta’lim jarayonidagi o‘rni va talabalarning intellektual rivojlanishiga ta’siri tahlil qilinadi.

Zamonaviy axborot texnologiyalarining ta’limga ta’siri

ZAT orqali ta’lim resurslariga erkin kirish imkoniyati yaratilmoqda. Onlayn platformalar, masalan, Coursera, EdX va Khan Academy talabalarga istalgan vaqtda bilim olish imkonini beradi. Shu bilan birga, sun’iy intellekt asosida ishlab chiqilgan dasturlar individual yondashuvni ta’minlaydi. [1,33-b.]

Bugungi kunda ta’lim sohasida ZATning qo‘llanilishi nafaqat ma’lumot etkazishni, balki ta’limni o‘quvchilarga qulay va samarali qilishni ta’minlamoqda:

- **Onlayn platformalar:** Masofaviy ta’lim imkoniyatlari, xususan, Coursera, EdX, va Moodle kabi platformalar orqali talabalarning istalgan vaqtda bilim olish imkoniyati ortmoqda. Ular nafaqat nazariy bilim, balki amaliy topshiriqlar orqali ko‘nikmalarni shakllantiradi.

- **Sun'iy intellekt:** Ta’limdagi AI tizimlari talabalarning individual ehtiyojlarini tahlil qilib, ularga mos kurslar va resurslarni tavsiya qiladi. AI yordamida test sinovlari avtomatik tahlil qilinadi va natijalar asosida o‘quv jarayoni takomillashtiriladi. [2,128-b.]

- **Virtual va kengaytirilgan haqiqat texnologiyalari:** Virtual laboratoriyalar, simulyatorlar va o‘quv modullari orqali talabalar real hayot sharoitlarini tajriba qilish imkoniyatiga ega bo‘ladi.

Analitik va ijodiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish

Axborot texnologiyalari vositasida talabalar murakkab masalalarni hal qilishga o’rganadilar. Interfaol ta’lim vositalari (masalan, simulatsiyalar, virtual laboratoriyalar) ijodiy yondashuvni rivojlantiradi.

ZATning ta’limda qo’llanilishi talabalar o’rtasida analitik va ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirishga katta hissa qo’shadi:

- **Interfaol vositalar:** Onlayn quizzlar, loyihalar va muloqot vositalari orqali talabalar o’z g’oyalarini sinovdan o’tkazadi va tahliliy yondashuvni rivojlantiradi. [3,45-b.] Masalan, matematik modellashirish dasturlari yoki kodlash platformalari orqali talabalar murakkab muammolarni echishga o’rgatiladi.

- **Ijodiy rivojlanish:** Grafika dizayni, 3D modellashirish va video montaj kabi texnologiyalar talabalar ijodiy ko’nikmalarini shakllantiradi. Shu orqali ularda yangilik yaratishga intilish kuchayadi.

- **Guruh loyihalari:** Virtual muloqot vositalari yordamida talabalar guruhiiy loyiha bajarib, nafaqat fikrlash, balki jamoaviy ish qobiliyatlarini rivojlantiradi.

Mehnat bozoriga moslashishda ZATning roli

Bugungi mehnat bozorida texnologik ko’nikmalarga ega mutaxassislar talab yuqori. Shuning uchun, ZAT orqali o’quv dasturlarini amaliy ko’nikmalar bilan boyitish muhimdir. [4,87-b.]

Zamonaviy iqtisodiyotda ZAT’ni puxta biladigan mutaxassislar yuqori talabga ega. Ta’lim jarayonida bu vositalardan foydalanish talabalarga mehnat bozorida quyidagi afzalliklarni beradi:

- **Amaliy ko’nikmalar:** Texnik dasturlar (masalan, Python, AutoCAD, MATLAB)ni o’rganish talabalarning mutaxassislik sohasidagi amaliy tajribalarini kengaytiradi.

- **Texnologik ko’nikmalar:** ZAT orqali etakchi kompaniyalar talablari darajasida texnologik savodxonlik shakllanadi. Masalan, big data, sun’iy intellekt va tarmoq xavfsizligi kabi yo’nalishlarda. [5,212-b.]

- **Global integratsiya:** Onlayn ta’lim vositalari yordamida talabalar xalqaro sertifikatlariga ega bo’lib, dunyo bozorida raqobatbardosh bo’ladi.

Xulosa

Talabalar intellektual salohiyatini oshirishda zamonaviy axborot texnologiyalari asosiy vositalardan biri hisoblanadi. Ushbu texnologiyalar orqali ta’lim jarayoni samaradorligi oshib, zamonaviy jamiyatga mos keluvchi intellektual salohiyatli kadrlarni etishtirish imkoniyati yaratiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Alimov, R. “Zamonaviy ta’lim tizimi va texnologiyalar.” Toshkent, 2021.
2. Bekmurodov, K. “Ta’limda innovatsion yondashuvlar.” Toshkent, 2022.
3. Kamilova, Sh. “Axborot texnologiyalarining rivoji.” Toshkent, 2020.
4. Smith, J. “Educational Technology and its Impact on Learning.” Springer, 2020.
5. Johnson, M. “Artificial Intelligence in Education.” Routledge, 2021.

**MILLIY QAHRAMONLAR VA JADID MA’RIFATPARVARLARINING
KASB-HUNAR HAQIDAGI QARASHLARI VOSITASIDA O‘QUVCHI-
YOSHLARNI KASBGA YO‘NALTIRISHNING TARBIYAVIY
IMKONIYATLARI**

Masharipova Nasiba Ro‘zmatovna

*Qori Niyoziy nomidagi Tarbiya pedagogikasi milliy instituti doktoranti,
PhD*

Annotatsiya: Ushbu maqolada raqamli transformatsiya sharoitida o‘quvchi-yoshlarni kasbu hunar o‘rganishga yo‘naltirishning pedagogik, tarbiyaviy jihatlari, o‘quvchilarning hissiy-emotsional holatlari va imkoniyatlari hisobga olish omili, o‘quvchilarni tanqidiy fikrlash asosida kasbu hunarga yo‘naltirishning tarbiyaviy imkoniyatlari, milliy qahramonlar va jadidlarning kasbu hunar egallashga oid qarashlari haqida ma’lumotlar berilgan.

Kalit so‘z: kasb-hunar, o‘quvchi, raqamli transformatsiya, tanqidiy fikrlash, milliy qahramonlar, jadidlar, kasb tarbiyasi.

O‘quvchi-yoshlarni kasbu-hunarga yo‘naltirib boorishning ta’limiy jihatlari bilan bir qatorda tarbiyaviy tomonlari ham muhin ahamiyatga egadir. Har bir kasb va hunarning o‘z xususiyati, imkoniyati, jamiyatga ta’sir darajasi turlicha bo‘ladi. Bugungi raqamli faoliyatlar rivojlangan davrda o‘quvchilarni kasbu-hunarga yo‘naltirishda bir qator pedagogik-psixologik yondashuvlarni amalga oshirishni talab qiladi.

O‘quvchilarga taqdim qilinadigan bilimlar majmui kelajakda ularni qaysidir kasb va hunarni egallashiga asos bo‘lishi lozim. O‘quvchilar o‘zlari uchun kasb tanlash davrida qaysidir kasb egasiga havas qiladi, unga o‘xshashga intiladi. Ayni shu o‘quvchi ongining taraqqiyot jarayonida ularni tanqidiy fikrlashga, o‘z qiziqish va iqtidorini tahlil etishga, hissiy-emotsional holatini anglashga va shu asosda o‘z kelajagini ko‘ra oladigan kasb va hunarni tanlashga yo‘naltirish muhim tarbiya jarayoni sifatida namoyon bo‘lmoqda.

Tanqidiy fikrlash tushunchasi insonni muayyan voqea va hodisalarga nisbatan o‘z fikrini shakllantirish va bayon qilishga, kerakli xulosa va yechimlarni topishga, o‘z munosabatini bildirish va baholashga ko‘maklashadi. Tanqidiy fikrlash bir so‘z bilan aytganda **“munosabat bildirish qobiliyati”** hisoblanadi. Shaxs muayyan jarayonga to‘g‘ri munosabat bildirishi uchun avvalo uning bilimi mavjudligi muhim ahamiyat kasb etadi. U o‘zida mavjud bilimlar, tushunchalar asosida mavjud holatga nisbatan savol, munosabat, izohlarni shakllantira oladi. Shuning uchun ham tanqidiy fikrlash shaxsning bilimlari va egallagan tajribalari darajasini belgilab beradi. Shu jihatda ham o‘quvchilarda o‘zi xohishiga emas, o‘z qobiliyatiga ko‘ra kasb tanlash lozimligi ularda tanqidiy fikrlashni shakllanganligi bilan bevosita bog‘liq bo‘ladi.

O‘quvchi-yoshlar kasb-hunar tanlashda o‘z ehtiyoji, xohishi, qobiliyati, umumiy imkoniyatlarini inobatga olishlari, ushbu intuitiv echimga ko‘ra tanlagan kasb va hunarga oid bilimlarni egallab borishga harakat qilishlari ularning tanqidiy tafakkuri mahsulidir.

O‘quvchilarni kasb-hunarga yo‘naltirish jarayonida o‘zbek xalqi qahramonlari faoliyatini o‘rganish muhim didaktik vositalardan hisoblanadi. Chunki Vatanining ozodligi, xalqining tinchligi va obodligi uchun qayg‘urgan, bor kuchini sarflagan, o‘z jonini ham ayamagan To‘maris, Shiroq, Jaloliddin Manguberdi, Najmiddin Kubro, Temur Malik, Amir Temur, Zahiriddini Muhammad Bobur, Alisher Navoiy, Pahlavon Mahmud kabi xalq qahramonlari yosh avlod uchun eng ulug‘ qadriyat va ibrat maktabi bo‘la oladi.

Amir Temur o‘zing hayotiy tajribalari va tanqidiy fikrlarini ifodalagan “Temur tuzuklari” pandnomasida shunday deydi: “Tajribamda ko‘rilgankim mardlik va shijoat sohibi, azmi qat’iy, tadbirkor va xushyor bir kishi ming-minglab tadbirsiz, loqayd kishilardan yaxshidir. Chunki bir tajribali kishi ming kishiga ish buyurur”¹. Amir Temur saltanatni boshqarish, rivojlanish hamda saqlash maqsadid 12 toifadagi (ulamo, mashoyix, olim, hunarmand, amir, lashkarboshi, hakim-tabib, munshiy, kotib, sayyoh-tadbirkor)kasbu hunar egalarini o‘ziga yaqin tutganini va ularning ahamiyatini keltirib o‘gan. Ko‘rinib turibdiki, Amir Temur turli kasbu hunar egalari mamlakat rivojida ahamiyatli va o‘z o‘rni va vazifasiga ega ekanligini ta’kidlagan. Shuningdek qaysi kasb egasi bo‘lishidan qat’iy nazar shijoatli, bilimli, mas’uliyatli, tashabbusli va to‘g‘ri fikrlay olishini muhim deb bilgan. Tarixiy manbalardan ma’lumki Amir Temur ilmiy va ta’limiy sohaning, hunarmanchilikning rivojlanishiga alohida e’tibor qaratgan, bu sohalarning zamon talablari darajasida shakllanishiga moddiy tomondan ham rag‘bat qilgan. Temur va Temuriylar davridan qolgan madaniy yodgorliklar, asori atiqalar, hunarmandchilik, xattotlik, san’at va adabiyot namulari, shaharsozlik-qurilish tizimi manbalari shu sohalarning yuksak taraqqiy etganidan dalolat beradi.

Inson o‘z kasbi, hunari bilan nafaqt o‘zining, balki butun oilasi va xalqining ham ehtiyojlarini ta’minlaydi, hayot farovonligini oshirishga xizmat qiladi. O‘quvchilarga kasbu hunarlarning xususiyatlari, majburiyatlari, yutuqlari, ilmiy asoslarini o‘rgatish qatorida ularning o‘ziga xos etika qoidalari haqida ham ma’lumot berish va tarbiyalash zarur. Ulug‘ mutafakkir Alisher Navoiy o‘zining “Mahbub ul-qlub” asarida turli kasbu-hunarlarni o‘ziga xos jihatlari, mas’uliyati, kasb egalarining xatti-harakatlari haqida o‘z fikrlarini bayon qilgan. Xususan mudarrislar ya’ni hozirgi davrda Oliy ta’lim muassasalaridagi professor o‘qituvchilar qanday bo‘lishlari haqida fikrlarini quyidagicha bayon qilgan: “Mudarris - mansab va amaldorlikka qiziqmasligi; o‘zi bilmaydigan ilmdan dars berishga urunmasligi, manmanlik uchun dars berishga havas ko‘rgizmasligi; olg‘irlik bilan dars o‘rniga shovqin-suron solmasligi, johillar kabi sallasi katta-yu, pechi uzun bo‘lmasligi, maqtanchoqlik uchun madrasa ayvonining to‘rini

---

¹ Temut tuzuklari/Amir Temur Ko‘ragon. –T.:2019-160 b, 17-b.

egallamasligi lozim. Mudarris - din ilmidan aniq masalalarni bilmog‘i kerak, ko‘pchilikka dunyoviy bilimlardan ta‘lim bermog‘i lozim; mudarris – olim, taqvodor bulmog‘i, ya‘ni hamma zararli ishlardan saqlanmog‘i; halol ish tutmog‘i lozim”. Tabiblar xususida esa “Tabib uz fanining mohir bilimdoni bo‘lishi; bemorlarga rahm-shafqat bilan muomala qilishi; asli tib ilmiga tabiati kelishmog‘i, donishmandlar so‘ziga rioya qilib, ularga ergashmog‘i; muloyim so‘z va bemor ko‘nglini ko‘taruvchi, andeshali, xushfe‘l bulmog‘i kerak. O‘tkir va shafqatli tabib Isoga o‘xshaydi. Isoning ishi chiqqan jonni duo bilan tanga kiritish bulsa, buning ishi esa tandan chiqmoqchi bo‘lgan jonni davo bilan chiqarmaslikdir. Bunday tabibning yuzi xastalar ko‘nglida sevimlidir; so‘zi esa, bemorlar joniga yoqimlidir. Tabib agar, o‘z kasbida mohir bo‘lsayu, ammo o‘zi badfe‘l, beparvo va qo‘pol so‘z bulsa, bemorni har qancha muolaja qilganda ham, bari bir uning mizojida o‘zgarish paydo qila olmaydi. Tabobat fanidan savodsiz tabib xuddi jallodning shogirdi kabidir. U tig‘ bilan o‘ldirsa, bu zahar bilan azoblaydi” degan fikrlar bilan yosh avlodni o‘z imkoniyatlari, bilimlari, hissiy-emotsional holatini anglagan holda kasb tanlashga chorlaydi. Tanlagan kasbiga oid bilim va tajribalarni egallash bilan bir qatorda odob-axloq qoidalari, kasbiga oid shaxslararo munosabatlarni to‘g‘ri tashkil etishi lozimligini uqtiradi.

Mutafakkir Alisher Navoiy kasblarning rivojlanishi, kasbu kor egalarining ko‘payishida ustoz-shogird an‘analarining ahamiyati katta ekanligini, olimlar, tabiblar, hunarmandlar, san‘at ustalari ko‘plab shogirdlar tayyorlashi bilan yurt obodligiga ulkan hissa qo‘shishlari ta‘kidlagan. Yaxshi ilm egallagan, o‘z kasbining mohir ustalariga “Hunarni asrabon netgumdir oxir, Olib tuproqqami ketgumdir oxir” degan misralari bilan murojaat qilib, o‘z kasb sirlarini yosh avlodga mukammal holatda o‘rgatish, sabr bilan saboq berish kerakligini ta‘kidlaydi.

Jadid ma‘rifatparvarlarining asosiy maqsadi xalqni ma‘rifatli, ilimli, kasbu-hunarli qilish asosida mamlakatni taraqqiy toptirish bo‘lgan. Chunki xalqning faravonligi uning o‘z mehnati orqasidan topgan halol haqqi, o‘z kasbu koriga egaligi, ma‘naviy va axloqiy etukligi bilan saodatlidir. Abdurauf Fitrat o‘zining “Oila yoki oila boshqarish tartiblari” asarida “...odam biror bir kasbu kor bilan mashg‘ul bo‘ladi, shu asnoda boshqalar bilan muomalaga kirishadi, muomala vaqtida aloqa, kengash, suhbat, bahsga kirishib, goh janjal qiladi, goh sulh tuzib murosaga keladi. Shunday qilib odam bolasi qizmi yoki o‘g‘ilmi, balog‘at yoshiga etib shu munosabatlar doirasiga kirgani sari yuqoridagi muomalalarni qilishga majbur bo‘ladi” degan fikrlarini ifoda etadi. Ma‘rifatparvarning fikrlaridan ko‘rinib turibdiki, kasbu hunar insonlarni ijtimoiylashuvini ta‘minlab, ularda muloqot, shaxslararo munosabat madaniyatini shakllantirishda ham asosiy omil hisoblanadi.

Ma‘rifatparvar olim o‘qish, tahsil olish, ilimli bo‘lish, kasbu hunar egallashda xotin-qizlarga alohida e‘tibor va shart-sharoitlar yaratib berish lozimligini ta‘kidlaydi. Bu borada “...biz farzandlarimizni yaxshi xulq egalari etib tarbiyalashimiz lozim, ya‘ni shunday qilishimiz lozimi, farzandlarimiz imonli, fidokor, g‘ay ratli bo‘lib ulg‘ayib, o‘z bolalarini islom taraqqiyotiga muvofiq

tarbiyalab, din va dindoshlarini halokat va xarobalik jarligidan qutqarsinlar. Bu matlabga erishish uchun xotinlarimiz va qizlarimiz – millat onalari tarbiya va ilm olishlari lozim...”. Ma’rifatparvar ayollarda ham alohida iqtidor, qobiliyat, ilm olish layoqati yuqori ekanligini turli hayotiy va ilmiy asoslar bilan ko’rstib bergan.

Raqamli transformatsiya davrida bugun kasblar taraqqiyoti kasblar kesimiga bo’lgan ehtiyoj yoshlarning qiziqishi va Itlarning shiddatli rivoji bilan bevosita bog’liq bo’lib qolmoqda. Raqamli transformatsiyada IT mutaxassisi, texnolog, dasturchi kabi zamoniy kasblar tarmog’i shiddat bilan rivojlanmoqda. Ijtimoiy tarmoqlarda esa “blogger” norasmiy kasbi ham alohida axborot tar’gibotchiligi sifatida namoyon bo’lmoqda. Bu zamonaviy kasblar uchun ham muayyan kasb imidji, axloq qoidalari, majburiyat va burchlariga amal qilinishi lozimligini kasb-hunarga yo’naltirish jarayonida o’quvchilarga tushuntirib borish muhimdir.

O’quvchi yoshlarni raqamli transformatsiya jarayonida kasbu hunarga yo’naltirishda, kasb-hunarga oid ta’lim-tarbiya jarayonlarida milliy qahramnlar va jadid ma’rifatparvarlarining faoliyati, ularning kasbu-hunarni tanlash, faoliyat olib borish, halol rizq topishga, o’z mehnati bilan o’zi va oilasi ehtiyojini ta’minlash qatorida yurt va xalq faravonligiga hissa qo’shishi mumkinligini ko’rsatib, anglatib beruvchi qarshilaridan foydalanish muhim pedagogik, tarbiyaviy ahamiyatga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO’YXATI:

1. O’zbekiston respublikasi vazirlar mahkamasining 03.08.2022-yildagi “Umumiy o’rta ta’lim muassasalarining 10-11-sinflari o’quvchilarini kasb-hunarga tayyorlash chora-tadbirlari to’g’risida”gi 09/22/425/0712-son qarori.

2. R.Safarova, G.Khasanova. Organizing an environment for cooperation of students in the educational process (for ensuring the development of the new Uzbekistan society). XVI International Scientific-Practical Conference “Actual Problems of Improving Farming Productivity and Agroecology” (IPFA 2024), E3S Weof Conferences Volume 538,2024.

3. <https://doi.org/10.1051/e3sconf/202453805044>

4. Temur tuzuklari/Amir Temur Ko’ragon. –T.:2019-160 b, 17-b.

5. Fitrat, Abdurauf F-60 Oila yoki oila boshqarish tartiblari / A. Fitrat; tarjimon va izohlar muallifi Sh. Vohidov; mas'ul maharrir H. Boltaboyev. Toshkent: Cho’lpon nomidagi NMIU, 2013- 144 b.

6. <https://adabiyot.islamonline.uz/uzbek/mumoz/navoiy/mahbubul-qulub.html>

O‘QUVCHILARDA IJTIMOIIY FAOL FUQAROLIK KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK JIHATLARI

Abdug‘aniyeva Dildora O‘ral qizi

Toshkent shahar Sergeli tumani 268-maktab o‘qituvchisi

***Annotatsiya:** mazkur maqolada o‘quvchilarda ijtimoiy faol fuqarolik kompetensiyalarini rivojlantirishning pedagogik jihatlari, uning mohiyati va tahlili, jamiyat hayotining ma’naviy-ma’rifiy faoliyati, intellektual salohiyatli barkamol yosh-avlodni tarbiyalash, uzluksiz ta’lim tizimida milliy g‘oyaga doir bilim va tafakkurini yuksaltirish kabi yuksak insoniy fazilatlarni rivojlantirishning pedagogik ta’sir vositalari orqali yoritilgan.*

***Tayanch so‘zlar:** o‘quvchi, islohot, tashabbuskorlik, ijtimoiy – professionallik, barkamollik, ma’naviy-ahloqiy fazilatlar*

Mamlakatimiz ta’lim tizimida amalga oshirilayotgan islohotlarning tub zahirida ijtimoiy faol, barkamol yosh-avlodni tarbiyalash eng muhim muammo sifatida ilgari surilmoqda. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti BMT Bosh Assambleyasining 2017 yil 23 sentyabrdagi 75 sessiyasida so‘zlagan nutqida yoshlar masalasiga to‘htalar ekan: “mamlakatimiz aholisining yarmidan ko‘pini yoshlar tashkil etadi. Respublikamizda har bir yigit – qizning jamiyatda munosib o‘rin egallashi va o‘z salohiyatini namoyon etishi bo‘yicha ulkan ishlar amalga oshirilmoqda”. O‘zbekistonda Yoshlar parlamentlari, Yoshlar ishlari agentligi faoliyat ko‘rsatmoqda. Avgust oyida Birlashgan Millatlar Tashkiloti shafeligida yoshlar huquqlariga bag‘ishlangan Samarqand xalqaro forumi muvaffaqiyatli o‘tkazildi. Fursatdan foydalanib, yana bir bor Yoshlar huquqlari to‘g‘risidagi Birlashgan Millatlar Tashkiloti Konvensiyasini qabul qilish bo‘yicha O‘zbekiston tashabbusini qo‘llab – quvvatlashga chaqiraman» - degan fikrlari dunyo hamjamiyati tomonidan ham keng e’tirof etilmoqda. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning 2019 yil 19 mart kuni ilgari surgan besh muhim tashabbuslari ham ijtimoiy faol talaba-yoshlarni tarbiyalashda ta’lim muassasasi o‘rni va ahamiyati juda yuqori. Chunki, ushbu ilgari surilgan “beshta eng muhim tashabbusda yoshlarga bo‘lgan e’tiborni yanada kuchaytirish, ularni madaniyat, san’at, jismoniy tarbiya va sportga keng jalb etish, yoshlarda axborot texnologiyalaridan foydalanish ko‘nikmalarini shakllantirish, yurtimiz yoshlari o‘rtasida kitobxonlikni targ‘ib qilish, xotin-qizlar bandligini ta’minlash” kabi vazifalar mamlakat ertangi kuni uchun, etuk, yoshlarni barkamol avlod bo‘lib voyaga etishlarida ijtimoiy faol fuqarolik kompetensiyalarini rivojlantirish muhim o‘rin egallaydi.

Mamlakatimizda yoshlarning har tamonlama etuk shaxs sifatida voyaga etishida jamiyat taraqqiyoti muhim o‘rin tutishi bilan birga, uning ijtimoiy faol fuqaro bo‘lib faollashuvi muhim o‘rin tutadi. O‘quvchilarda ijtimoiy faol fuqarolik

kompetensiyalarini rivojlantirish bugungi kunda dolzarb masala bo‘lib bormoqda. Fuqaro, faol fuqarolik tushunchalari mazmun – mohiyati to‘g‘risidagi tasavvur bilan bog‘liq yondashuvlar, turli darvlarda turlicha talqin qilingan. Ijtimoiy faol fuqarolik kompetensiyasini rivojlantirish ta’limining maqsadi, doimo insonni jamiyatda faol faoliyatga, davlatning ijtimoiy – siyosiy hayotida faol ishtirok etishga, faol fuqarolik pozitsiyasiga ega bo‘lishga intilish bo‘lgan. Shunga qaramay, inson hayotida davlat va jamiyatning roli turlicha talqin etilgan.

Adolatli demokratik jamiyatda ijtimoiy faol fuqarolik tarbiyasining o‘rni umuman o‘zgacha talqin etiladi. Ijtimoiy faol fuqarolik kompetensiyalarini rivojlantirish o‘quvchilarda jamiyatda yuz berayotgan voqea, hodisa va jarayonlarga daxldorlikni his etish orqali, jamiyat hayotida bo‘layotgan o‘zgarishlarda faol ishtirok etish, o‘zining faol fuqarolik burchi, majburiyati va huquqlarni bilish, unga rioya etish, huquqiy munosabatlarda muomala va huquqiy madaniyatga ega bo‘lish kabi sifatlar rivojlantiriladi. O‘quvchilarda ijtimoiy faol fuqarolik kompetensiyalarini rivojlantirishda “O‘zbekistonni rivojlantirish strategiyasi: Fuqarolik jamiyati”, “Siyosatshunoslik”, “Ijtimoiy pedagogika”, “Milliy g‘oya: asosiy tushuncha va tamoyillar” fanlari orqali demokratik davlat, fuqarolik jamiyati qurish, vatanparvarlik, milliy o‘zlikni anglash, xalq farovonligi, qonunlarga hurmat ruhida tarbiyalashda faol fuqarolik kompetensiyasini rivojlantirish muhim o‘rin egallaydi.

Xorijiy mamlakatlarda yoshlarda fuqarolik kompetensiyalarini shakllantirish hamda rivojlantirish “Fuqarolik ta’limi” fani asosida singdirib boriladi. “Fuqarolik ta’limi” fani yoshlarda fuqarolik jamiyati, demokratik davlat qurish asoslari singdiriladi, chunki fuqaroning ijtimoiy roli – bu avvalo, demokratik jarayonlar va institutlarda ishtirok etishida namoyon bo‘ladi. Jumladan, Avstriyada “fuqarolik ta’limi” o‘rniga ko‘pincha “siyosiy ta’lim” atamasi qo‘llaniladi. Frumin o‘z tadqiqotlarida T.Kalsuonisning “demokratik fuqarolik ta’limi” tushunchasidan foydalanishni taklif etganligi, chunki u o‘z tadqiqot ishida “fuqaroning barcha qadriyatlari, ko‘nikmalar va bilimlar to‘g‘risida emas, balki demokratik mexanizmlarni ishlab chiqish va rivojlantirish muhimligini nazarda tutadi”. Masalan, Avstriyada 1978 yildan «Ta’lim muassasalarida fuqarolik ta’limi» Qonuni amal qilib keladi, qonunda: «fuqarolik ta’limi shaxs rivojlanishi hamda umuman jamiyatning kelgusi rivojlanishining asosi hisoblanadi. Fuqarolik ta’limining asosiy qoidasi – demokratik ongini, umumevropa tafakkuri va dunyoda ochiqlikni tarbiyalash, u insoniyatning global muammolarini tushunishga bog‘liq bo‘ladi» deya ifodalangan. Mazkur fan doirasida pedagog kadrlarni tayyorlashga katta e’tibor qaratilgan.

Niderlandiya ta’lim tizimida mamlakatda yosh avlodni tarbiyalashda faol fuqarolik kompetensiyasini rivojlantirishning o‘rni beqiyosdir. Chunki, mamlakatda yosh avlod tarbiyasi “Fuqarolik ta’limi” fani orqali yo‘naltirilgan: “O‘quvchi-yoshlarni tarixiy va siyosiy-boshqaruv bilimlari, tasavvurlari va malakalari bilan ta’minlash hisoblanadi va ularga ko‘ra, yoshlar turli hayotiy tizimlarning a’zolari sifatida, iste’molchilar va ishlab chiqaruvchilar, davlat va

butun dunyo fuqarolari sifatida tarixiy yuzaga kelgan ijtimoiy tuzilmalarda ishtirok eta oladilar”. Shu tariqa, belgilangan maqsad orqali faol fuqarolik pozitsiyani shakllantirish uchun bilimlar berish, ularda bilim, ko’nikma va malakalarni rivojlantirish orqali shart-sharoit yaratish bo’yicha aniq vazifalarni echish masalasiga e’tibor berilgan. Angliya va Irlandiyada fuqarolarga ijtimoiy siyosiy bilimlarni, fuqarolik ta’limi bo’yicha fakultativ kurslar orqali singdirilgan. Ijtimoiy faol fuqarolik pozitsiyasiga ega yosh avlodni tarbiyalashda boshlang’ich va asosiy maktab tizimidan e’tibor bera boshlagan. O’quvchilar uchun turli ta’lim modullari asosida 2000 yildan boshlab Angliyada fuqarolik ta’limi majburiy ta’limga aylandi. Shu tariqa, yoshlarda faol fuqarolik kompetensiyasini rivojlantirish, fuqarolik jamiyatini qaror toptirish orqali fuqarolarning ijtimoiy hayotdagi rolini oshirishga yo’naltirilgan faoliyat sifatida qaraladi.

Chunki, o’quvchilarda ijtimoiy faol fuqarolik kompetensiyasini rivojlantirish demokratik huquqiy davlat qurish sharti va jamiyatning ijtimoiy barqarorligi, uning barqaror rivojlanishini bosqichma-bosqich oshib borishi sifatida qarash mumkin.

Mamlakatimiz umumiy o’rta ta’lim tizimida ijtimoiy faol fuqarolik kompetensiyalarini shakllantirish O’zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2017 - yil 6 apreldagi « Umumiy o’rta va o’rta maxsus, Kasb-hunar ta’limining Davlat Ta’lim Standartlarini tasdiqlash to’g’risida»gi 187-son Qarorida «Tarix», «Davlat va huquq asoslari», «Konstitutsiyaviy huquq» fanlari orqali ijtimoiy faol fuqarolik kompetensiyasini o’quvchilarda shakllantirish vazifasi ilgari surilgan bo’lsa, ushbu shakllangan kompetensiyani oliy ta’lim tizimida rivojlantirish muhim o’rin tutadi.

O’quvchilarda ijtimoiy faol fuqarolik kompetensiyalarini rivojlantirish ijtimoiy pedagogik zaruriyat sifatida aniqlashtirish, bizningcha quyidagi fikr mulohazalarni ta’kidlab o’tish imkonini berdi:

- yosh avlodni tarbiyalashda fuqarolik jamiyatining asosiy vazifasi – ijtimoiy faol fuqaroni kamol toptirish;
- o’quvchilarga demokratik davlat qurish g’oyasini singdirib borish orqali jamiyat hayotning barcha sohalarida ijtimoiy faol ishtirokini ta’minlash;
- o’quvchilarda millatlararo totuvlik, dinlararo bag’rikenglik, xalq farovonligi, komil inson g’oyalarini singdirgan holda fuqarolik jamiyatini qurishda faol ishtirokini ta’minlash;
- o’quvchilarni mustaqil hayotga tayyorlash va ularda ijtimoiy-siyosiy, huquqiy savodxonlikni rivojlantirish;
- o’quvchilarda ijtimoiy faol fuqarolik kompetensiyalarini rivojlanishi “Mentorlik”, “Talaba minbari” kabi ijtimoiy loyihalarda faollik ko’rsatish orqali oshirib borish;
- o’quvchilarni oliy ta’lim muassasalaridagi, “Yoshlar ittifoqi uyushmalari faoliyatida faol ishtirok etish, o’zini-o’zi boshqarish organlari faoliyatiga keng jalb etish” orqali ijtimoiy faol fuqarolik kompetensiyalarini rivojlantirish mumkin.

O‘zbekiston Respublikasi ta’lim va fan sohasida amalga oshirilayotgan islohotlarning bosh negizida yosh-avlodni ya’ni bo‘lajak kadrlarni kompetentli qilib tarbiyalash eng birinchi masala sifatida qaralmoqda. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 24 yanvarda O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi palatlari hamda xalqiga qilgan Murojaatnomasida yosh-avlodning zamonaviy kasb egasi va kompetentli shaxs sifatida tarbiyalanishi masalasiga to‘xtalib: shunday ta’kidlagan edi, “har qanday jamiyat taraqqiyotida uning kelajagini ta’minlaydigan yosh avlodning sog‘lom va barkamol bo‘lib voyaga etishi hal qiluvchi o‘rin tutadi. Shu sababli biz islohotlarimiz ko‘lami va samarasini yanada oshirishda har tomonlama etuk, zamonaviy bilim va hunarlarni puxta egallagan, azmu shijoatli, tashabbuskor yoshlarimizga tayanamiz” deb ilgari surgan tashabbus va g‘oyalarining asosida kompetentli shaxs maslasi muhim hisoblanadi.

Ma’lumki, Avlod va ajdodlarimiz yaratgan qadrlash mezonlarining tarixi eng qadimgi naqlar, rivoyatlar, afsona, hikoyat, dostonlarga, ya’ni halq og‘zaki ijodi namunalariga borib taqaladi. Spitamen, Muqanna va Jaloliddin Manguberdi tug‘risidagi asarlarda, Alpomish, To‘maris va Shiroq tug‘risidagi afsona va dostonlarda vatanparvarlik, halq va yurt ozodligi uchun fidoyilik kabi ko‘plab umuminsoniy qadriyatlar tasvirlangan. Ma’naviy merosimizning yorqin namunasi – «Avesto» zardo‘shiylikning muqaddas kitobi bo‘lganligidan, unda bu dinning qadriyatlar tizimi, qadrlash mezonlari, o‘sha davrdagi milliy G‘oyalar yorqin ifodalangan.

Shuningdek, Yangi O‘zbekiston sharoitida talabalarda umuminsoniy qadriyatlarga oid kompetentlilikni rivojlantirish shiddat bilan rivojlanib globallashib integratsiyalanayotgan dunyo shiddat bilan o‘zgarib, milliy o‘zlikni anglashi, umuminsoniy qadriyatlarga sodiqligi, shaxs ma’naviyatini mustahkamlash jarayonlarida turli yot g‘oyalarning salbiy ta’siri ortib, odamlarning ongi-shu’uri va qalbi uchun kurash kuchayib borayotgan bir davrda ta’lim-tarbiya, targ‘ibot va tashviqot ishlari jarayonida umuminsoniy qadriyatlarga sodiqlik, milliy g‘oya, millat va ularning o‘zaro bog‘liqligi masalasining dolzarbligi yanada oshmoqda. Xalqning ma’naviy hayotida o‘zligini anglash muhim o‘rin tutadi. Shunday ekan, talabalarda umuminsoniy qadriyatlarga oid kompetentlilikni rivojlantirishda ayni ma’naviy-ahloqiy tarbiyalanishini ta’lim-tarbiya jarayonining avvalo, milliy o‘z-o‘zini anglashining mazmun-mohiyatini, xalq, millat tushunchalari hamda ularning o‘zaro aloqadorlik jihatlariga alohida e’tibor qaratish lozimligi qayd etilmoqda.

Demak, bizning nazarimizda ilmiy izlanishlar natijasi o‘laroq umuminsoniy qadriyatlarga oid kompetentlilik alohida ta’rif berish va uni rivojlantirish sharoitlarini aniqlashga e’tibor qaratilgan bo‘lib, u umuminsoniy qadriyatlarga oid kompetentlilikni jamiyatning ma’naviy hayotida alohida o‘rin egallaydi chunki, ijtimoiy hayot bilan bog‘liq murakkab vazifalarni hal etish qobiliyatlarini rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etadi. Umuminsoniy qadriyatlarga oid kompetentlilikni rivojlantirish talabalar ma’naviy dunyoqarashiga oid hodisa

sifatida talqin qilish va milliy o‘zlikni anglash kompetensiyalari ta’rifiga motivatsion-qadriyatli, kognitiv-faoliyatli komponentlarning o‘zlashtirish natijasiga erishish orqali rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etadi. Shu sababli, o‘sib kelayotgan yosh-avlod tarbiyasida milliy va umuminsoniy qadriyatlar, ma’naviy-ruxiy kamolot, milliy o‘zlikni anglash asosiy komponenti sifatida o‘zoro a’loqalar maydoniga chiqib, ijtimoiy-tartib doirasida belgilangan hulq-atvor va ijtimoiy hayot faoliyatning uzviy va uzluksizligi sifatida alohida o‘rin egallaydi.

Ma’lumki, Yangi O‘zbekiston sharoitida talabalarda umuminsoniy qadriyatlarga oid kompetentlilikni rivojlantirish ta’lim jarayonida talabalarga, vatanparvarlik, milliy iftihor ruhida shakllanadigan bilishning o‘ziga xos shakllaridan biridir deb etirof etish mumkin. Demak, shaxsning umuminsoniy qadriyatlarga sodiqlik, jamiyat, ijtimoiy qatlami, siyosiy partiya va boshqa fuqarolik jamiyati institutlarining muayyan maqsadlari ifodasi, ularni bu yo‘lda birlashtirishi, uyushtirishi, faoliyatga undashi, safarbar qilishi» deb ifodalab o‘tgan.

Demak, Yangi O‘zbekiston sharoitida talabalarda umuminsoniy qadriyatlarga oid kompetentlilikni rivojlantirishning asosiy maqsadi yoshlarda bunyodkor g‘oyalarning mazmun-mohiyatan sog‘lom yoki nosog‘lom, ezgu yoki yovuz, bunyodkor yoki buzg‘unchi g‘oyalarning bo‘lishi mumkinligini yoritish hamda umuminsoniy qadriyatlarga sodiqlik ruhida tarbiyalanishi muhim pedagogik vazifa sifatida qaralmoqda. Bizga ma’lumki, umuminsoniy qadriyatlarga oid kompetentlilikni rivojlantirish talabalarning kundalik fikrlaridan farqli yana o‘z tafakkurida paydo bo‘lsada, keng jamoatchilik manfaatlarini ifoda etishda o‘z milliy qadriyatlari asosida tarbiyalansa muhim o‘rin tutadi. Demak, talabalarda umuminsoniy qadriyatlarga oid kompetentlilikni rivojlantirish asosiy omil sifatida o‘ziga ishonch va e’tiqodga aylanib e’tirof etilganligi sababli talabalarni vatanga sadoqat ishonch, milliy va umuminsoniy qadriyatlar ruhida kamol topishi, qadrlar tayyorlashda mamlakat taqdiri uchun jon kuydiradigan kadrlar etib tarbiyalash masalasi dolzarb ahamiyat kasb etmoqda.

A D A B I Y O T L A R:

1. Xalq so‘zi. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Oliy Majlisga Murojaatnomasi” 2020 y. 30 dekabr №-255 son
2. Xalq so‘zi. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 19 martdagi “Yoshlar ma’naviyatini yuksaltirish, ularning bo‘sh vaqtini mazmunli tashkil etish bo‘yicha muhim vazifalar”nutqi. 2020 y. 20 mart
3. Feldshteyn D.I. Psixologiya razvivayuyemyhsya lichnosti: izbr. psixol. Trudy / D.I. Feldshteyn. - M.: Flinta, 1996. - 512s.
4. Patrik Dj. Obuchenie demokratii v globalnom, mejdunarodnom i sravnitelnom aspektax: predlozheniya po sovershenstvovaniyu grajdanskogo obrazovaniya v shkolax. // Grajdanskoe obrazovanie: sodержanie i aktivnyye metody obucheniya» M., Logos. 2005.

UMUMTA’LIM MAKTABALARI O’QUVCHILARIDA IJTIMOIIY FAOL FUQAROLIK KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK SHART-SHAROITLARI

Abdugʻaniyeva Ozoda Sherzod qizi

Chirichiq davlat pedagogika universiteti 3-bosqich talabasi

***Annotatsiya:** mazkur maqolada talabalarda ijtimoiy faol fuqarolik kompetensiyalarini rivojlantirishning pedagogik shart-sharoitlari, uning mohiyati va tahlili, jamiyat hayotining ma’naviy-ma’rifiy faoliyati, intellektual salohiyatli barkamol yosh-avlodni tarbiyalash, uzluksiz ta’lim tizimida milliy gʻoyaga doir bilim va tafakkurini yuksaltirish kabi yuksak insoniy fazilatlarni rivojlantirishning pedagogik ta’sir vositalari orqali yoritilgan.*

***Tayanch soʻzlar:** talaba, islohot, tashabbuskorlik, ijtimoiy – professionallik, barkamollik, ma’naviy-ahloqiy fazilatlar*

Oʻzbekiston Respublikasida ta’lim sohasida olib borilayotgan islohotlar negizida mamlakatimizning buguni va ertasi boʻlgan – yoshlarni ijtimoiy faol fuqaro sifatida tarbiyalash dolzarb masala sifatida ilgari surilmoqda. Oʻzbekiston Respublikasi Prezidenti ijtimoiy faol barkamol yoshlarni tarbiyalash masalasiga toʻxtalib oʻtar ekan: 2020 yil 29 dekabr kuni Oliy Majlisga Murojaatnomasida: “jamiyat taraqqiyotida uning kelajagini ta’minlaydigan yosh avlodning sogʻlom va barkamol boʻlib voyaga etishi hal qiluvchi oʻrin tutadi. Shu sababli biz islohotlarimiz koʻlami va samarasini yanada oshirishda har tomonlama etuk, zamonaviy bilim va hunarlarni puxta egallagan, azmu shijoatli, tashabbuskor yoshlarimizga tayanamiz” degan ushbu murojaatlari zahirida ham ta’lim muassasalarida tahsil olayotgan yosh-avlodni ijtimoiy faol fuqaro sifatida kamol tomishi muhim ahamiyat kasb etadi.

Ta’limda kompetensiyaviy yondashuvning asosiy qoidalaridan biri kompetensiyani shaxsning subyektiv sifati deb tushunish muhim oʻrin tutadi. Bu oʻquv faoliyatining jamoaviy xususiyati va bilimlarni qat’iy ijtimoiy omillar orqali oʻzlashtirilishini, talabalarda oʻqishning subyektiv motivlariga bogʻliq boʻlgan koʻnikma va malakalarni ishlab chiqish, oʻqish predmetiga munosabat, ta’lim oluvchining qobiliyatlari va tajribasini inobatga olish kabi pedagogik shart-sharoitlarda namoyon boʻladi. Shu sababli soʻnggi yillar davomida ilmiy tadqiqotlarda tadqiq etilayotgan ishlarni, ijtimoiy faol fuqarolik kompetensiyasini rivojlantirish ta’lim tizimida talabalarining ijtimoiy faol fuqarolik kompetensiyalarini rivojlantirishning pedagogik shart-sharoitlari orqali talaba shaxsiga ta’sir etuvchi sifatlar dolzarb masala hisoblanadi.

Talaba shaxsida individual sifatlarni rivojlantirishning pedagogik shart-sharoitlariga toʻxtalar ekanmiz avvalo: qadimgi xitoy pedagogik-ahloqiy qarashlaridan kelib chiqib, ta’lim oluvchiga individual xususiyatlarning muhimligi toʻgʻrisidagi fikrlar ilgari surilgan va tarbiya me’yorlari va prinsiplari toʻgʻrisidagi

birinchi umumlashtirilgan tasavvurlar orqali bilim berib borilgan. Mazkur tasavvurlar pedagogik fikrlar va amaliyotning kelgusi rivojlanish asosini tashkil etgan. Ushbu an’ana antik davrda, jamiyatda qabul qilingan «individual yondashuv» to’g’risidagi qarashlar ilk bor amaliyotda qo’llana boshlagan. Individual yondashuv jamiyatning pedagogik faoliyati jarayonida yangi davr ilmiy tadqiqotlarida individual yondashuv muammosi o’ziga xos shaxsiy mazmunga ega bo’lib borgan. Uyg’onish davri va Yangi asrda individual yondashuv g’oyasi ijtimoiy hayotning barcha sohalarida ifodalana boshladi va insonning individual o’zini-o’zi anglash, tushunish, shaxsiy individual hayotga bo’lgan e’tiborni kuchaytirdi.

G’arb pedagogikasining rivojlanishi ta’lim oluvchida individual sifatlarni rivojlantirish pedagogik bilimni sezilarli darajada o’zgartirishga, uning muammosini boyitishda, fanga oid bilimlarga e’tibor berishni taqozo etdi. Olimlar tomonidan pedagogikada ta’lim jarayoniga individual yondashuvning pedagogik shart-sharoitlari fundamental asosini “asosiy tushuncha” sifatida rasmiylashtirishda Dj.Dyui, A.Maslou, V.Merlin, S.Nishonova, N.Safaev va boshqa olimlarning tadqiqotlari yordam berdi, o’qituvchilarni tayyorlash amaliyotida uning ifodalanishi guruhli ta’limda minimal modifikasiyadan talabalarning to’liq mustaqil ishlarida (A.K.Ellis, R.J.Marzano, A.Ornstein, F.Hunkins, V.Zimmerman va b.q.) ilmiy ishlarida ko’rsatib o’tildi.

V.M.Rozin mustaqil ta’lim orqali ta’limning muhimligini ta’kidlagan, “ta’limiy ta’sirlar ma’lum davrdan individual bo’lishi va shaxs uchun tanlash erkinligini, ta’lim yo’nalishining individualligini ta’minlay olishi” ga harakat qilgan.

A.S.Zapesoskiy zamonaviy jamiyat, shaxsiyatni namoyon etish uchun katta imkoniyatlar yaratib, individual yondashuv g’oyalari asosida ta’lim jarayonini takomillashtirishni ko’zda tutishini ta’kidlagan. Ammo mazkur tushunchaning aniq mazmuni har biri alohida holatda individual yondashuv haqida gap borganida qanday maqsad va vositalar nazarda tutilishiga bog’liq bo’lishi to’g’risida to’xtalib o’tgan.

Mazkur tushunchadan foydalanishda ko’pgina mamlakatlarda, turli tadqiqotchilar ishlari hamda ta’lim muassasasi amaliyot jarayonida katta farq bor. Talabalarning individual sifatlari va ularning tabaqalashgan ta’lim olish muammosi o’qituvchilar va olimlarni o’ylantiradi va nafaqat ijtimoiy-psixologik va falsafiy, balki pedagogik muammo sifatida qaraladi.

Mazkur tushuncha yosh-avlodning individual xususiyatlarini umumiy sifatlarda inobatga olishni to’g’ri va to’liq ifodalashi va imkon qadar mazkur xususiyatlarni inobatga olishning asosiy shakllari va metodlarini qamrab olishi uchun «individual yondashuv» atamasini turli xil ma’nolarda qo’llash kerakligini ta’kidlash zarur.

Ta’lim jarayonida individual yondashuvga eng ixcham ta’rifini Inge Unt bergan. U buni “o’quv jarayonida o’quvchilarning individual xususiyatlarini, har qanday xususiyat va me’yorlarni inobatga olinishidan qat’iy nazar, uning barcha

shakllar va metodlar orqali rivojlantirish” sifatida tushunadi. Inge Unt shuningdek, amaliyotda mutloq emas, balki nisbiy individual yondashuv to‘g‘risida so‘z yuritadi deb hisoblaydi. Haqiqiy amaliyotda individual yondashuv quyidagi sabablarga ko‘ra doimo nisbiydir: alohida o‘quvchining emas, balki taxminan o‘xshash xususiyatlarga ega bo‘lgan o‘quvchilar guruhining individual xususiyatlari; ta’lim nuqtai nazaridan muhim bo‘lgan (masalan, aqliy qobiliyatlar) faqatgina ma’lum xususiyatlar yoki ularning majmuini inobatga olish, shu bilan birga individual xususiyatlari aniq shaklda inobatga olinishi imkon bo‘lmagan yoki hatto zarur ham bo‘lmagan (masalan, xarakter yoki temperamentning turli xususiyatlari) qator xususiyatlar orqali namoyon bo‘lish mumkin; ba’zan mazkur tushuncha talaba uchun muhim bo‘lganida ayrim xususiyatlar yoki holatlar inobatga olinadi (iqtidor, salomatlik xususiyatlari); individual o‘quv faoliyatining butun hajmi bo‘yicha emas, balki vaqti-vaqti bilan yoki o‘quv ishlarining biror-bir ko‘rinishida amalga oshiriladi va noindividual ish bilan integrasiyalanadi.

T.V.Burlakova o‘z tadqiqotida, pedagogik jarayon sifatida individual yondashuvni ichki va tashqi tomonlarining o‘zaro aloqadorligi va o‘zaro bog‘liqligi bilan tavsiflanadi.

Individual yondashuvning tashqi tomoni talabaning individual xususiyatlariga o‘quv jarayoni mazmuni va shakllarini moslashtirishni, unda individual-kasbiy imkoniyatlarni rivojlantirish maqsadida pedagogik qo‘llab-quvvatlashni qamrab oladi.

Individual yondashuvning ichki tomoni talabaning o‘z-o‘zini rivojlantirishga va uning individual sifatlarini amalga oshirishni ta’minlovchi o‘z faoliyatiga yo‘nalganligini ifodalaydi.

T.V.Burlakova tomonidan tadqiq etilgan individual yondashuv strukturasini qabul qilish mumkin, ammo bu tushunchaning ajratilgan ichki tomoni nafaqat «individuallikni amalga oshirishni ta’minlovchi» sifatida, balki individuallik sohalarini faollashtirish va rivojlantirish jarayoni sifatida qaraymiz. Shunga ko‘ra, individual yondashuvning barcha sohalarini samarali faollashtirish uchun qanday sharoitlar zarur ekanligi to‘g‘risidagi savol yuzaga keladi. Individual yondashuvning aynan tashqi tomonini tushunish, agar biz uni nafaqat “o‘quv jarayoni mazmuni va shakllarini moslashtirish” sifatida, balki rivojlantiruvchi vazifani bajaruvchi pedagogik vositalardan foydalanish sifatida qarasak, mazkur savolga javob topishga imkon berish mumkin.

Ijtimoiy faol fuqarolikka ta’sir etuvchi omillar nuqtai nazaridan biz ta’lim-tarbiya tizimida individual yondashuvni – bu subyekt uchun aktual bo‘lgan pedagogik-psixologik jarayon bilan ijtimoiy loyihalarni faollashtirishdan iborat bo‘lgan ta’lim jarayonining o‘ziga xos xususiyatlarini ta’minlovchi pedagogik pedagogik shat-sharoitlarda usul va vositalarni qo‘llash faoliyati sifatida tushunamiz. Bunda mazkur yondashuvni amaliy faoliyatda qo‘llash muammosi eng murakkab va dolzarb masala bo‘lib qolmoqda.

A D A B I Y O T L A R:

1. Халқ сўзи. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Олий

**“RAQAMLI TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA TA’LIM OLUVCHILARNI KASBGA
YO‘NALTIRISH: MUAMMOLAR, YECHIMLAR” mavzusida respublika ilmiy-amaliy
konferensiyasi, 2024-yil 10-dekabr**

Мажлисга Мурожаатномаси” 2020 й. 25 январь №-19 сон

2. Розин В. Предмет и статус философии образования // Философия образования.: сб. научных статей. // от.р. А.Н Кочергин. - М.: 1996. - С. 7 – 21

**RAQAMLI TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA TA’LIM
OLUVCHILARNI KASBGA YO‘NALTIRISHDA IJTIMOIIY-PEDAGOGIK
TA’MINOTNI RIVOJLANTIRISH OMILLARI**

Nasimova Shahnoza Ixtiyor qizi,

*Qori Niyoziy nomidagi Tarbiya pedagogikasi milliy institutining tayanch
doktoranti*

Annotatsiya. *Ushbu maqolada raqamli transformatsiya sharoitida ta’lim oluvchilarni kasbga yo‘naltirish jarayonini takomillashtirish masalalari ko‘rib chiqiladi.*

Kalit so‘zlar: *raqamli transformatsiya, kasbga, ijtimoiy-pedagogik ta’minot, ta’lim, raqamli texnologiyalar, savodxonlik, virtual amaliyot, stajirovka, xalqaro hamkorlik, innovatsion yondashuv.*

Raqamli transformatsiya bugungi jamiyatning deyarli barcha sohalarida chuqur o‘zgarishlarni olib kelmoqda, xususan, ta’lim tizimi bu jarayonning markazida turibdi. Mazkur jarayon ta’lim oluvchilarni kasbga yo‘naltirish va ularni kasbiy tayyorlashning sifatini oshirishda yangi yondashuvlarni talab qiladi. Ta’lim oluvchilarning kasbiy yo‘nalishini aniqlash va rivojlantirishda ijtimoiy-pedagogik ta’minotning ahamiyati ortib bormoqda. Ushbu maqolada ijtimoiy-pedagogik ta’minotni rivojlantiruvchi asosiy omillar va ular ta’lim oluvchilarni kasbga yo‘naltirishga qanday ta’sir ko‘rsatishi haqida fikr yuritiladi.

Birinchidan, raqamli texnologiyalarning rivojlanishi ta’lim oluvchilarning kasb tanlash imkoniyatlarini kengaytirmoqda. Virtual kasbiy yo‘naltirish platformalari, onlayn kurslar va interaktiv vositalar ta’lim oluvchilarga turli sohalarini o‘rganish, ulardagi talab va imkoniyatlarni tahlil qilish imkoniyatini bermoqda. Biroq, bunday imkoniyatlardan samarali foydalanish uchun ta’lim muassasalari zamonaviy texnologiyalarni joriy etish va o‘qituvchilarni raqamli ko‘nikmalar bilan ta’minlashi lozim.

Ikkinchidan, ta’lim oluvchilarning shaxsiy xususiyatlari va qiziqishlariga mos keladigan kasbiy yo‘nalishni aniqlash ijtimoiy-pedagogik ta’minotning muhim vazifasi hisoblanadi. Bunda psixologik diagnostika vositalaridan foydalanish, shaxsiy qiziqish va iqtidorlarni aniqlash bo‘yicha testlar o‘tkazish muhim ahamiyatga ega. Ushbu jarayonlarni tashkil etishda raqamli texnologiyalarning roli katta bo‘lib, u ta’lim oluvchilarning qiziqishlari asosida mos kasblarni tavsiya qiluvchi algoritmlar va platformalar orqali amalga oshiriladi.

Uchinchidan, ijtimoiy hamkorlik va professional mentorlik tizimlarini rivojlantirish ham ijtimoiy-pedagogik ta’minotni yaxshilashda muhim ahamiyatga ega. Zamonaviy texnologiyalar mentor va talaba o‘rtasidagi muloqotni soddalashtirishga xizmat qiladi. Masalan, onlayn mentorlik platformalari orqali turli sohalaridagi mutaxassislar bilan bog‘lanish imkoniyati ta’lim oluvchilarga real tajribadan saboq olish imkonini beradi. Shu bilan birga, bunday tizimlar ta’lim

oluvchilarni mustaqil qaror qabul qilish va kelajak kasbini ongli ravishda tanlashga undaydi.

To’rtinchidan, mehnat bozoridagi o’zgarishlar va yangi kasblarning paydo bo’lishi ta’lim oluvchilarni kasbiy yo’naltirish jarayonini takomillashtirishni talab qilmoqda. Bugungi kunda raqamli texnologiyalar orqali mehnat bozorini monitoring qilish va bo’sh ish o’rinlari to’g’risida ma’lumot olish imkoniyati mavjud. Ta’lim oluvchilar ushbu ma’lumotlardan foydalangan holda, o’zlarini qiziqtirgan kasblarning istiqbolini va ular uchun qo’yiladigan talablarni aniqlashlari mumkin.

Beshinchidan, ijtimoiy-pedagogik muhitni shakllantirishda oila, maktab va jamiyatning roli muhim. Raqamli texnologiyalar bu borada ham o’zining ta’sirini ko’rsatmoqda. Onlayn resurslar va ijtimoiy platformalar o’qituvchi va ota-onalar o’rtasida o’zaro hamkorlikni kuchaytirishga yordam beradi, bu esa ta’lim oluvchilar uchun qulay muhit yaratishga xizmat qiladi.

Ta’lim oluvchilarni kasbga yo’naltirish jarayonini muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun raqamli transformatsiya sharoitida nafaqat texnologiyalar, balki zamonaviy pedagogik yondashuvlarni ham keng qo’llash zarur. Bunda individual ta’lim trayektoriyasini shakllantirish asosiy omillardan biri sifatida ko’riladi. Individual ta’lim trayektoriyasi ta’lim oluvchining shaxsiy ehtiyojlari va qiziqishlarini inobatga olgan holda kasbga yo’naltirishni ko’zda tutadi. Raqamli muhit bu jarayonda muhim rol o’ynab, har bir ta’lim oluvchi uchun mos bo’lgan moslashtirilgan o’quv rejalarini yaratishga imkon beradi.

Raqamli texnologiyalar yordamida ta’lim jarayonini differensiallashtirish ta’lim oluvchilarning intellektual, qiziqish va tayyorgarlik darajasini hisobga olishga imkon yaratadi. Bu esa nafaqat o’quv jarayonining samaradorligini oshiradi, balki ta’lim oluvchilarning o’ziga bo’lgan ishonchini mustahkamlaydi. Xususan, sun’iy intellekt texnologiyalari o’quvchilarni kuzatish va ular uchun individual tavsiyalarni ishlab chiqishda foydalanilishi mumkin. Masalan, talaba dasturiy ta’minot yoki masofaviy o’quv platformasi yordamida o’zining kasbiy qobiliyatlari bo’yicha baho olib, keyingi qadamlarni aniqlay oladi.

Bundan tashqari, kasbga yo’naltirishning samarali bo’lishi uchun ta’lim oluvchilarning raqamli savodxonligini oshirishga alohida e’tibor qaratish zarur. Zamonaviy texnologiyalarni to’liq anglab etish va ulardan foydalanish ko’nikmalarini shakllantirish bugungi kunda raqobatbardosh kasb egasi bo’lish uchun muhim hisoblanadi. Shu munosabat bilan, o’quv dasturlariga raqamli ko’nikmalarni rivojlantiruvchi maxsus modullarni kiritish maqsadga muvofiqdir. Bu nafaqat texnik jihatdan, balki iqtisodiy va huquqiy savodxonlikni ham rivojlantiradi, chunki raqamli transformatsiya davrida ushbu sohalarining ahamiyati ortmoqda.

Kasbga yo’naltirishda amaliyot va stajirovka tizimini raqamli texnologiyalar asosida takomillashtirish ham dolzarb masala hisoblanadi. Masalan, masofaviy stajirovka platformalari ta’lim oluvchilarga haqiqiy ish muhitida o’z bilim va ko’nikmalarini sinab ko’rish imkonini beradi. Bunday platformalar o’z ichiga

virtual haqiqat (VR) va kengaytirilgan haqiqat (AR) texnologiyalarini integratsiya qilish orqali yanada jozibador bo‘ladi. Ular orqali talaba o‘zi tanlagan kasbni “boshdan kechirishi” va amaliy tajriba oltirishi mumkin. Shu bilan birga, masofaviy stajirovka qishloq hududlarida yashovchi yoshlar uchun ham teng imkoniyatlarni yaratadi.

Ijtimoiy-pedagogik ta’minotni takomillashtirishda ko‘ngilochar va motivatsion vositalar ham muhim rol o‘ynaydi. Raqamli platformalarda turli kasblar haqida o‘yinlar, interaktiv dasturlar va videolarni taqdim etish orqali yoshlarni qiziqtirish va rag‘batlantirish mumkin. Masalan, simulyatsion o‘yinlar ta’lim oluvchilarga turli kasbiy vaziyatlarni hal qilishni o‘rgatadi va ularda muammolarni tahlil qilish ko‘nikmalarini shakllantiradi. Bu esa ularga real mehnat muhitida muvaffaqiyat qozonishga yordam beradi.

Shuningdek, raqamli transformatsiya davrida xalqaro hamkorlik va tajriba almashish masalalariga ham katta e’tibor qaratilishi lozim. Global o‘quv platformalari va xalqaro loyihalar orqali talabalarga dunyo miqyosidagi kasb standartlari bilan tanishish imkoniyati beriladi. Bu ularda ochiq fikrlash va innovatsion yondashuvlarni rivojlantirishga xizmat qiladi. Masalan, xalqaro onlayn konferensiyalar va tanlovlar orqali yoshlar o‘z qobiliyatlarini namoyish etib, boshqa davlatlardagi hamkasblar bilan aloqalar o‘rnatishlari mumkin.

Xulosa qilib aytganda, raqamli transformatsiya ta’lim oluvchilarni kasbga yo‘naltirishda ijtimoiy-pedagogik ta’minotning yangi shakllarini rivojlantirish uchun keng imkoniyatlar yaratmoqda. Bu jarayonda zamonaviy texnologiyalarni samarali joriy etish, shaxsiy qiziqishlarni aniqlash, mehnat bozori talablariga moslashish va ijtimoiy hamkorlikni kuchaytirish muhim ahamiyat kasb etadi. Shu orqali ta’lim oluvchilarni zamonaviy mehnat bozoriga tayyorlash hamda ularning kelajakdagi muvaffaqiyatini ta’minlash mumkin bo‘ladi.

ADABIYOTLAR:

1. Пакулова В.М., Кузнецова В.И. Методика преподавания природоведения. – М.: “Просвещение”. 1990. – С. 192.
2. Egambergiyeva N. “Ijtimoiy pedagogika”. Toshkent: “Alisher Navoiy nomidagi O‘zbekiston Milliy kutubxonasi nashriyoti” 2009 yil.
3. R. Mavlonova, K. Xoliqberdiyev, “Pedagogika”. T: “O‘qituvchi nashriyoti”. 2002- yil
4. Usmonova S. Ta’lim jarayonida noan’anaviy darslarga ijodiy yondashish usullari. – Buxoro: «Pedagogik mahorat» jurnali, 2005 yil, 2-son. – B. 19-21.
5. Jumaniozova M.T., Ishmuxamedov R.J. Ta’limda pedagogik texnologiyalardan foydalanish. Ustoz o‘qituvchilar uchun o‘quv-uslubiy qo‘llanma. – T., 2010

**RAQAMLI TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA PEDAGOGIKA
TA’LIM YO’NALISHI TALABALARINI INGLIZ TILIDA KASBGA
YO’NALTIRISHNING IJTIMOIIY PEDAGOGIK TA’MINOTINI
RIVOJLANTIRUVCHI OMILLAR**

Z.I.Meliqo‘ziyeva – *Qo‘qon DPI Pedagogika va ta’lim menejmenti kafedrası
o‘qituvchisi*

Annotatsiya. *Pedagogika fanlarini ingliz tilida o‘qitish zamonaviy ta’lim tizimining muhim yo‘nalishlaridan biridir. Bu jarayonning istiqbollari quyidagi jihatlarda aks etadi: goballashuv va xalqaro hamkorlikning rivoji – Ingliz tili xalqaro muloqot vositasi sifatida pedagogika fanlarini dunyodagi etakchi ta’lim tizimlari bilan uyg‘unlashtirish imkoniyatini beradi. Talabalar ingliz tilida o‘qitilgan pedagogik bilimlarni boshqa davlatlarning tajribalari bilan taqqoslash va jahon ta’lim standartlariga moslashish imkoniyatiga ega bo‘ladi.*

Kalit so‘zlar: *pedagogika, ingliz tilida o‘qitish, goballashuv, xalqaro hamkorlik, innovatsion o‘qitish usullari ,ta’lim standartlari, madaniyatlararo muloqot, tilni bilish darajasi professional rivojlanish ,raqamli resurslar, ikki tilli ta’lim , o‘quv dasturini moslashtirish*

Pedagogika fanlarini ingliz tilida o‘qitish – bu ta’limni goballashuvga moslashtirishning muhim qismi hisoblanadi. Bu jarayon xalqaro standartlarga javob beradigan kadrlar tayyorlashni maqsad qilsa-da, ko‘plab muammolarni ham keltirib chiqaradi. Bu jarayonning istiqbollari quyidagi jihatlarda aks etadi:

1. Goballashuv va xalqaro hamkorlikning rivoji – Ingliz tili xalqaro muloqot vositasi sifatida pedagogika fanlarini dunyodagi etakchi ta’lim tizimlari bilan uyg‘unlashtirish imkoniyatini beradi. Talabalar ingliz tilida o‘qitilgan pedagogik bilimlarni boshqa davlatlarning tajribalari bilan taqqoslash va jahon ta’lim standartlariga moslashish imkoniyatiga ega bo‘ladi.[1.43-b]

2. Innovatsion pedagogik metodlarni qo‘llash Ingliz tilida o‘qitish jarayoni zamonaviy ta’lim texnologiyalaridan foydalanishni talab etadi. Masalan, onlayn kurslar, interaktiv darslar, xalqaro konferensiyalar va seminarlar orqali o‘qituvchi va talabalar bilimlarini kengaytirishadi.

3. Talabalar uchun yangi imkoniyatlar Ingliz tilida pedagogika fanlarini o‘qigan talabalar xalqaro grantlar va stipendiyalarga da’vogarlik qilishi, xorijiy universitetlarga o‘qishga kirishi yoki xalqaro ta’lim loyihalarida ishtirok etishi mumkin.[2. 85-b]

4. O‘qituvchilar malakasini oshirish Pedagogika fanlarini ingliz tilida o‘qitish uchun o‘qituvchilardan yuqori darajadagi til bilimlari talab qilinadi. Bu o‘qituvchilarning malakasini oshirish dasturlarini kengaytirishni, xalqaro sertifikatlash tizimlarini joriy etishni rag‘batlantiradi. 5. Resurslar va darsliklar yaratish Ingliz tilida o‘qitish uchun maxsus darsliklar, metodik qo‘llanmalar va

onlayn platformalar ishlab chiqilishi zarur. Bu ta’lim jarayonini samaraliroq qilishga xizmat qiladi.

Raqamli transformatsiya sharoitida Pedagogika ta’lim yo’nalishi talabalarini ingliz tilida kasbga yo’naltirishning ijtimoiy pedagogik ta’minotini rivojlantiruvchi omillarning bir qator kamchilik va muammolari mavjud bo’lib, ular quyidagilar:

Tilga oid to’siqlar (talabalar va o’qituvchilar uchun). Maxsus metodika va resurslarning etishmasligi. Ingliz tilida o’qitishning yuqori xarajatlari. Pedagogika fanlarini ingliz tilida o’qitish xalqaro ta’lim tizimiga integratsiyalashuvni ta’minlaydi va zamonaviy bilimlarni egallash imkoniyatlarini kengaytiradi. Shu bilan birga, bu yo’nalishning muvaffaqiyati davlat va ta’lim muassasalarining qo’llab-quvvatlashi hamda yangi texnologiyalardan foydalanishga bog’liq.

Pedagogika fanlarini ingliz tilida o’qitish – bu ta’limni globallashtirishga moslashtirishning muhim qismi hisoblanadi. Bu jarayon xalqaro standartlarga javob beradigan kadrlar tayyorlashni maqsad qilsa-da, ko’plab muammolarni ham keltirib chiqaradi. Quyida bu yo’nalishda duch kelinadigan muammolar, maqsadlar va vazifalar haqida batafsil ma’lumot beriladi. Duch kelinadigan muammolar 1. Tilga oid to’siqlar Talabalar: Ko’pchilik talabalar ingliz tilini o’zlashtirishda qiyinchiliklarga duch keladi. Tilni yaxshi bilmaslik o’quv jarayonida noqulaylik tug’diradi. O’qituvchilar: Ko’p o’qituvchilarning ingliz tilidagi malakasi etarli emas, bu esa darslarni samarali tashkil etishda muammolarni keltirib chiqaradi. 2. Resurslarning etishmasligi Ingliz tilida sifatli darsliklar, metodik qo’llanmalar va texnologik resurslar etarli emas. Elektron platformalar va interaktiv vositalarni ishlab chiqish ham talabni qoniqtirmaydi. 3. Moliyaviy va texnik muammolar Ingliz tilida o’qitish uchun maxsus infratuzilma kerak. Bu esa qo’shimcha moliyaviy xarajatlarni talab qiladi. Qishloq joylarda internet va texnologiyaga kirish imkoniyatlari cheklangan. 4. Ijtimoiy-psixologik muammolar Talabalar va o’qituvchilar orasida til o’rganishga nisbatan qo’rquv va ishonchsizlik hissi mavjud. Ota-onalar va jamiyat ingliz tilida o’qitishni ortiqcha deb qabul qilishi mumkin. 5. Milliy ta’lim tizimiga moslashuv muammosi Ingliz tilida o’qitish mahalliy ta’lim standartlariga mos kelmasligi yoki ularga zid kelishi mumkin.

Maqsadlar 1. Xalqaro ta’lim tizimiga integratsiya Talabalarga global ta’lim imkoniyatlaridan foydalanish imkonini yaratish. Xususan, xalqaro grantlar, xorijda o’qish va xalqaro ish bozoriga moslashuvni ta’minlash. 2. Pedagogik innovatsiyalarni rivojlantirish Zamonaviy o’qitish usullari va texnologiyalarini joriy etish orqali ta’lim sifatini oshirish. 3. Til bilimi va madaniy kompetensiyani rivojlantirish Talabalarning nafaqat ingliz tilini o’rganishi, balki global madaniyat va qadriyatlarga moslashuvini ta’minlash. 4. Ijtimoiy va iqtisodiy imkoniyatlarni kengaytirish Ingliz tilida bilim olish talabalarga xalqaro tashkilotlarda ishlash yoki xorijiy universitetlarda o’qish imkoniyatlarini oshiradi. 5. Ta’lim tizimida raqobatbardoshlikni oshirish Milliy ta’lim tizimini xalqaro standartlarga moslashtirib, mamlakatning ta’lim sohasidagi imidjini oshirish.

Vazifalar 1. Malakali o’qituvchilarni tayyorlash O’qituvchilarga ingliz tilini chuqur o’rgatish uchun maxsus kurslar va treninglarni tashkil qilish. Xalqaro

tajribaga ega mutaxassislarni jalb etish. 2. Resurslar yaratish va joriy etish Ingliz tilidagi darsliklarni ishlab chiqish. Elektron ta’lim platformalari va onlayn vositalarni yaratish. 3. Talabalar uchun til kurslari tashkil etish Talabalar uchun bepul yoki arzon narxlarda maxsus ingliz tili kurslarini yo’lga qo’yish. Ingliz tilini amaliyotda qo’llash imkoniyatlarini ta’minlash (masalan, xalqaro seminarlar, loyihalar). 4. Moliyaviy va texnik ko’mak ko’rsatish Davlat tomonidan grantlar va subvensiyalar ajratish. Texnologik infratuzilmani yaxshilash, ayniqsa, qishloq joylarda. 5. Ijtimoiy-psixologik muammolarni bartaraf etish Talabalar va o’qituvchilarni til o’rganishga motivatsiya qilish uchun rag’batlantirish tizimini yaratish. Ingliz tilida o’qitishning foydalari haqida jamiyatda tushuntirish ishlari olib borish. 6. Milliy va xalqaro hamkorlikni rivojlantirish Mahalliy ta’lim muassasalarini xalqaro tashkilotlar bilan bog’lash. Xorijiy universitetlar bilan qo’shma dasturlarni yo’lga qo’yish.[3.54]

Pedagogika fanlarini ingliz tilida o’qitish istiqbollari katta ahamiyatga ega, ammo u muvaffaqiyatli amalga oshirilishi uchun ko’plab muammolarni bartaraf etish zarur. Maqsad va vazifalarning aniq belgilanishi ushbu jarayonning samaradorligini ta’minlaydi va ta’lim sifatini yangi bosqichga olib chiqadi. Bu esa kelajakda xalqaro miqyosda raqobatbardosh kadrlar tayyorlashda ishtirok etadi. Pedagogika fanlarini ingliz tilida o’qitishning vazifalari Ingliz tilida pedagogika fanlarini o’qitish murakkab, ammo istiqbolli jarayon bo’lib, ta’lim sifatini oshirish va global standartlarga moslashish uchun muhim vazifalarni amalga oshirishni talab qiladi. Quyida ushbu yo’nalishda asosiy vazifalar batafsil bayon etiladi:

1. Malakali pedagog kadrlarni tayyorlash Maxsus trening va kurslar tashkil etish: O’qituvchilarga ingliz tilini o’rgatish va dars berish metodikasi bo’yicha malaka oshirish dasturlarini tashkil qilish. Xalqaro sertifikatlash: O’qituvchilarni CELTA, TESOL kabi xalqaro sertifikatlarga ega bo’lishlari uchun rag’batlantirish. Xorijiy mutaxassislarni jalb qilish: Ingliz tilida dars beradigan xorijiy mutaxassislarni taklif etib, mahalliy o’qituvchilarga tajriba almashish imkonini yaratish.

2. Sifatli ta’lim resurslarini yaratish Darsliklar va qo’llanmalar ishlab chiqish: Ingliz tilida pedagogika fanlariga mos maxsus o’quv qo’llanmalar va darsliklarni tayyorlash. Elektron resurslarni yaratish: Onlayn dars platformalari, videodarslar va boshqa raqamli vositalarni ishlab chiqish va ulardan samarali foydalanish. Ilmiy izlanishlarni kengaytirish: Ingliz tilida pedagogikaga oid ilmiy maqolalar va tadqiqotlarni chop etish uchun sharoit yaratish.

3. Talabalarning ingliz tilini rivojlantirishini qo’llab-quvvatlash Til kurslari tashkil qilish: Talabalarga mo’ljallangan ingliz tili kurslarini bepul yoki arzon narxlarda taqdim etish. Amaliyot va loyihalarda ishtirok etish: Talabalarning ingliz tilida amaliy muloqot qilishlari uchun xalqaro seminarlar, konferensiyalar va loyihalarda qatnashish imkonini yaratish. Motivatsiya tizimini joriy etish: Ingliz tilini muvaffaqiyatli o’rgangan talabalarni rag’batlantirish (sertifikat, stipendiya yoki xalqaro safarlar orqali).

4. Ta’lim jarayoniga zamonaviy texnologiyalarni joriy etish Interaktiv ta’lim usullarini qo’llash: Masofaviy ta’lim (online learning), gamifikatsiya va virtual laboratoriyalar orqali darslarni interaktiv qilish. Multimedia vositalarini rivojlantirish: Darslarda video, audio, animatsiya kabi raqamli materiallardan foydalanishni kengaytirish. Virtual hamkorlik: Dunyoning turli burchaklaridagi universitetlar bilan onlayn hamkorlik dasturlarini joriy etish.

5. Ijtimoiy-psixologik muammolarni bartaraf etish Tilga oid qo’rquvni kamaytirish: Talaba va o’qituvchilarga ingliz tilini o’zlashtirish bo’yicha maxsus motivatsion mashg’ulotlarni tashkil qilish. Kuchli o’quv muhitini yaratish: Talabalar va o’qituvchilar uchun qulay va qo’llab-quvvatlovchi ta’lim muhitini ta’minlash. Ota-onalar bilan ishlash: Ingliz tilida o’qitishning ahamiyati va foydalari haqida ota-onalar bilan tushuntirish ishlari olib borish. [4.93]

6. Xalqaro hamkorlikni rivojlantirish Qo’shma dasturlar yaratish: Xorijiy universitetlar bilan qo’shma diplom dasturlarini joriy etish. Tajribalarni o’rganish: Chet eldagi ilg’or ta’lim tizimlarini o’rganib, ularni mahalliy tizimga moslashtirish. Grantlar va loyihalar: Talaba va o’qituvchilar uchun xalqaro grant va loyihalarda qatnashish imkoniyatlarini kengaytirish.

7. Ta’lim sifatini nazorat qilish va tahlil qilish Tizimli monitoring: Ingliz tilida o’qitishning samaradorligini baholash uchun doimiy monitoring tizimini joriy etish. Talabalar bilimni tekshirish: Maxsus test va baholash tizimlari orqali talabalarning bilim va ko’nikmalarini muntazam tahlil qilish. Tajriba va xatolardan o’rganish: Jarayondagi kamchiliklarni aniqlab, ularni bartaraf etish choratadbirlarini ko’rish.

8. Milliy va xalqaro standartlarga moslashish Dasturlarni moslashtirish: Ingliz tilida o’qitish bo’yicha milliy ta’lim dasturlarini xalqaro standartlarga moslashtirish. Standartlar ishlab chiqish: Ingliz tilida pedagogika fanlarini o’qitish uchun o’ziga xos metodika va standartlarni ishlab chiqish. Talabalar uchun sertifikatlash tizimi: Xalqaro darajada tan olinadigan sertifikatlarni olish tizimini joriy etish.

Xulosa qilib aytganda, raqamli transformatsiya sharoitida Pedagogika ta’lim yo’nalishi talabalarini ingliz tilida kasbga yo’naltirishning ijtimoiy pedagogik ta’minotini rivojlantiruvchi omillar har tomonlama hisobga olingan holda amaliy faoliyatga tatbiq etilsa, ta’limda samarali natijaga erishish mumkin.

FOYDALANILGAN DABIYOTLAR RO’YXATI:

1. Richards, J. C., & Rodgers, T. S. (2014). Approaches and Methods in Language Teaching. Cambridge University Press.
2. Melikuzieva Z.I. Methodology and challenges of teaching pedagogy in english to uzbek students Pedagogik Tadqiqotlar Jurnalı ISSN: 3060-4923, 83-87
3. Marsh, D. (2002). CLIL/EMILE - The European Dimension: Actions, Trends and Foresight Potential. European Commission.
4. Meliqo’ziyeva Z.I. Yoshlarda ijtimoiy kompetentlikni rivojlantirishning innovatsion metodlari. Pedagogik Tadqiqotlar Jurnalı ISSN: 3060-4923, 92-94

RAQAMLI TA’LIM PLATFORMALARIDAN FOYDALANISHNING PEDAGOGIK ASOSLARI

Artikova Nargiz Shuxratovna

*Chirchiq davlat pedagogika universiteti Boshlang‘ich ta’lim fakulteti
Boshlang‘ich ta’lim nazariyasi va amaliyoti kafedrası o‘qituvchisi*

Hakimova Iroda Sunnatillo qizi

“Boshlang‘ich ta’lim” yo‘nalishi talabasi

Annotatsiya: Raqamli ta’lim platformalari zamonaviy ta’lim tizimida muhim rol o‘ynaydi. Ushbu platformalar o‘quvchilar va o‘qituvchilarga ta’lim jarayonini yanada samarali, interaktiv va moslashuvchan qilish imkonini beradi. Raqamli platformalar yordamida o‘quvchilar individual ehtiyojlarini hisobga olgan holda o‘rganish imkoniyatiga ega bo‘ladilar. Ushbu platformalar interaktiv vositalar, masalan, video darslar, simulyatsiyalar va o‘yinlar orqali o‘quvchilarni jalb qilishni kuchaytiradi.

Tayanch so‘zlar: Google Classroom, Zoom, Microsoft Teams, Edmodo, Blackboard, Canva, Schoology, Yandex.darslik, e-Class

Ta’lim sohasidagi muhim o‘zgarishlar ta’lim muassasalaridagi pedagogik jarayonni va ta’lim sifatini oshirishga yo‘naltirmoqda.

Ta’lim vazifalarini amalga oshirish uchun, ta’lim sifatini oshirish, o‘quvchilarning ta’lim natijalarini yaxshilash maqsadida, pedagogik jarayonda axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanishning real imkoniyatini beruvchi onlayn xizmatlar yoki ta’lim platformalaridan foydalaniladi.

Raqamli ta’lim platformalari turli-tuman resurslar, elektron kitoblar, maqolalar va videolarni taqdim etadi, bu esa o‘quvchilarning bilimlarini kengaytirishga yordam beradi. Shuningdek, bu platformalar o‘qituvchilarga o‘quvchilarning bilim darajasini aniqlash va baholash uchun testlar va viktorinalar kabi vositalarni taqdim etadi. Guruhli ishlar va forumlar orqali o‘quvchilar o‘zaro fikr almashishi va hamkorlikda ishlashi mumkin. Natijada, raqamli platformalar ta’lim jarayonini yanada qiziqarli va mazmunli qiladi, o‘quvchilarning bilimlarini oshiradi va ularni muvaffaqiyatli ta’lim jarayoniga tayyorlaydi.

Tarbiyaviy platforma ta’lim va o‘z-o‘zini rivojlantirish masalalariga bag‘ishlangan va foydalanuvchilarga ma’lum shartlar asosida taqdim etiladigan o‘quv materiallarini o‘z ichiga olgan cheklangan, shaxsga yo‘naltirilgan Internet-resursdir.

O‘qituvchilar tomonidan ta’lim faoliyatida eng ko‘p ishlatiladigan onlayn platformalar va xizmatlar:

Google Classroom: - <https://classroom.google.com/>

Zoom: - <https://www.zoom.com/>

Microsoft Teams: -<https://www.microsoft.com/ru-ru/microsoft-teams/login>

in

Edmodo: - <https://class.101.com/>

Blackboard: - <https://www.blackboard.com/?ref=website-popularity>

Canva: - <https://www.canva.com/>

Schoology: - <https://www.powerschool.com/personalized-learning-cloud/schoology-learning/>

Yandex.darslik " xizmati - <https://education.yandex.ru/> .

e-Class - <https://eclass.ictschool.uz/?lang=ru>

Keling, ushbu onlayn platformalarning har birining afzalliklarini ko‘rib chiqaylik.

Google Classroom: Ushbu platforma o‘quvchilarni darslar va ma’lumotlarni taqdim etishda juda samarali bo‘lib, o‘qituvchilar va talabalar orasidagi aloqa va hamkorlikni yaxshilaydi.

Google Classroom yordamida o‘qituvchilar:

- Darslar va ma’lumotlarni boshqarish imkoniyatiga ega bo‘ldilar.
- Talabalar bilan aloqaga tushish va ularning ijodiga kuting.
- Darslar va ma’lumotlarni elektron ravishda taqdim etish mumkin.

O‘quvchilar esa:

- Darslarni topish va ularni boshqarish imkoniyatiga ega bo‘ldilar.
- Ma’lumotlarni yuklash va taqdim etish imkoniyatiga ega bo‘ldilar.

Google Classroom - bu o‘qituvchi va talabalar uchun juda qulay va samarali xizmat bo‘lib, o‘qituvchi va talabalar orasidagi aloqa va samarali ma’lumot almashinuvi uchun yaxshi imkoniyatlar yaratadi.

Zoom: Video konferanslar va darslar uchun keng tarqalgan platforma bo‘lib, o‘qituvchilar va o‘quvchilar orasidagi real vaqtli aloqa imkoniyatini beradi.

Microsoft Teams: Bu platforma o‘quvchilarni darslar va guruh ishlariga qat’iy tarzda integratsiya qiladi, shuningdek, o‘qituvchilarga darslar va ma’lumotlarni taqdim etishda yordam beradi.

Edmodo: O‘qituvchilar va talabalar orasidagi ijtimoiy aloqa va hamkorlikni rivojlantirishga mo‘ynaydi, o‘quvchilarga darslar va ma’lumotlarni taqdim etishda foydalaniladi.

Blackboard: O‘quvchilarni darslar va ma’lumotlarni taqdim etishda keng tarqalgan platforma bo‘lib, o‘qituvchilarga turli xil pedagogik vositalarni taqdim etadi.

Canvas: O‘quvchilarni darslar va ma’lumotlarni taqdim etishda samarali bo‘lib, o‘qituvchilarga darslar va ma’lumotlarni taqdim etishda yordam beradi.

Schoology: O‘quvchilarni darslar va ma’lumotlarni taqdim etishda samarali bo‘lib, o‘qituvchilarga darslar va ma’lumotlarni taqdim etishda yordam beradi

" **Yandeks.Darslik** " _ o‘qituvchilar va talabalar uchun rus ta’lim platformasi. Xizmat o‘qituvchilarga uy vazifalarini belgilash va avtomatik tekshirish, alohida o‘quvchilar va butun sinfning muvaffaqiyatini kuzatish, muvaffaqiyatli va qoloq talabalar bilan individual ishlash imkonini beradi.

Xizmatning afzalliklari:

- turli darsliklar va ish kitoblaridan topshiriqlarga yagona kirish;

- darsga tayyorgarlik ko‘rish, testlar va mustaqil ishlarni bajarish uchun qulay vosita;
- har bir talabaning natijalari va taraqqiyotini kuzatish uchun tahliliy vositalar;
- darslarga tayyorgarlik ko‘rish va bajarilgan topshiriqlarni tekshirish vaqtini tejash;
- uy vazifasini avtomatlashtirilgan tekshirish;
- darslarga qiziqish va motivatsiyani oshiradigan qiziqarli, interaktiv vazifalar;
- elektron uy vazifasi kamroq vaqt talab etadi;
- bajarilgan ishning natijasini eritmadan so‘ng darhol ko‘rish mumkin;
- Agar siz darsni o‘tkazib yuborsangiz, bilimdagi kamchiliklarni to‘ldirishingiz mumkin.

Salbiy tomoni shundaki, o‘qituvchilar va talabalar ishlaydigan barcha qurilmalar Internetga ulangan bo‘lishi kerak. Platformada ishlash uchun sizga kamida 5 Mbit/s tezlikka ega barqaror internet kerak.

e-Class-maktabi haqida-Muhammad al-Xorazmiy nomidagi axborot-kommunikatsiya texnologiyalari yo‘nalishiga oid fanlarni chuqurlashtirib o‘qitishga ixtisoslashtirilgan maktab O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 14 sentabrdagi PQ-3274-sonli “Muhammad al-Xorazmiy nomidagi axborot kommunikatsiya texnologiyalari yo‘nalishiga oid fanlarni chuqurlashtirib o‘qitishga ixtisoslashtirilgan maktabni tashkil etish to‘g‘risida”gi qaroriga muvofiq Toshkent Davlat Iqtisodiyot Universiteti qoshidagi Aniq fanlarga ixtisoslashtirilgan davlat umumta’lim maktabi negizida tashkil etildi.

Yuqorida sanab o‘tilgan barcha platformalar bir xil afzalliklarga ega:

- 1) joylashuvdan qat’i nazar, istalgan qulay vaqtda bilim olish imkoniyati;
- 2) zamonaviy texnologiyalar va multimedia vositalaridan foydalanish;
- 3) o‘quv materialining mavjudligi, ko‘rinishi;
- 4) mustaqil ish jarayonida o‘z-o‘zini tashkil etishni rivojlantirish;
- 5) o‘qitishning har bir bosqichida statik ma’lumotlarni yig‘ish.

Bugungi kunda biz o‘qituvchilar darsda, darsdan tashqari soatlarda, masofaviy texnologiyalardan foydalangan holda o‘qitish jarayonida foydalanishni xohlaydigan juda ko‘p turli xil ta’lim platformalari mavjudligini aniq tushunishimiz kerak, ammo asosiy vazifa maktab o‘quvchilarini bilim olishga va biz bilan muloqot qilishni davom ettirishga o‘rgatishdir.

Barcha raqamli ta’lim platformalari o‘quvchilarning o‘z-o‘zini ta’lim olishga bo‘lgan motivatsiyasini oshiradi, o‘qishga inklyuzivlik madaniyatini, o‘qish vaqtidan to‘g‘ri va oqilona foydalanish qobiliyatini rivojlantiradi. Raqamli ta’lim platformalaridan shaxsiylashtirilgan ta’lim va aralash ta’lim vositasi sifatida foydalanish talabalarga an’anaviy ta’limdan ko‘ra ko‘proq individual yondashuvni olish imkonini beradi.

Xulosa qilib aytadigan bo‘lsak raqamli ta’lim platformalaridan foydalanish, ta’lim jarayonini yanada samarali va qiziqarli qilishga yordam beradi. Ushbu platformalar o‘quvchilarni individual ravishda qo‘llab-quvvatlash, interaktivlik va

jalb qilish, turli-tuman resurslar taqdim etish, baholash va tahlil qilish, hamkorlik va aloqani yaxshilash hamda moslashuvchanlik imkoniyatlarini yaratadi. Natijada, o‘quvchilar o‘z bilimlarini mustahkamlab, zamonaviy texnologiyalardan foydalangan holda muvaffaqiyatli ta’lim jarayonini o‘tkazadilar.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Shuxratovna, A. N. (2024). BOSHLANG‘ICH TA’LIMDA CHET TILLARINI O‘QITISHNING AHAMIYATI VA SAMARALI NATIJA OLISHNING QIZIQARLI YONDASHUVLARI. *Scientific Impulse*, 2(19), 108-110
2. Artikova, N. (2022). THE IMPORTANCE OF PIRLS RESEARCH IN INCREASING THE READING LITERACY OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS. *Журнал иностранных языков и лингвистики*, 6(6), 91-98.
3. Artikova, N. (2022). THE IMPORTANCE OF PIRLS RESEARCH IN INCREASING THE READING LITERACY OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS. *Журнал иностранных языков и лингвистики*, 6(6), 91-98.
4. Shuxratovna, A. N. (2024). TARBIYASI OG‘IR BOLALAR BILAN ISHLASH. *ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА В XXI ВЕКЕ*, (50-1).

RAQAMLI TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA TIMSS XALQARO BAHOLASH DASTURI TOPSHIRIQLARINI TEZ VA IZOHLI YECHISHDA DARSLIKDAGI MISOL VA MASALALARNING AHAMIYATI

Pozilova Odina Davronbek qizi
Andijon davlat pedagogika Instituti magistranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada TIMSS xalqaro baholash dasturi topshiriqlarini echishda boshlang‘ich sinf matematika darsligidagi misol va masalarining ahamiyati va ularning qay darajada TIMSS topshiriqlariga mos kelishi haqida ma’lumot keltirib o‘tilgan.

Kalit so‘zlar: Xalqaro baholash tadqiqoti, matematika, TIMSS tadqiqoti, pedagogik mahurat, Qo‘llash, Mulohaza.

Kirish. So‘nggi yillarda mamlakatimizda amalga oshirilayotgan islohatlar natijasida ulkan iqtisodiy o‘sish ko‘rsatkichlariga erishilayotganligi barcha sohalarida malakali va etuk mutaxassislarga bo‘lgan talabni yanada oshirmoqda. Bu o‘z o‘zidan o‘quvchilarimizning darslarga qiziqish xususiyatini oshirish va o‘quvchilarning har tomonlama ta’lim-tarbiyaga e’tiborini kuchaytrishni talab etadi.

Yuqoridagi talablarning ta’lim tizimi uchun juda muhim ekanligi, aksariyat xorijiy davlatlardagi kabi ta’lim va fan sohaları rivojlanishini baholash va monitoring qilish orqali ta’lim sifatini oshirishga qaratilgan ilg‘or tajribalarni sohaga jalb qilish kerakligini anglatadi. Ta’lim sifati va samaradorligini oshirish yo‘lida xorijiy ilg‘or talablarni o‘rganish xalqaro standartlar talblarining joriy etilishi muhim ahamiyatga ega. Shu jumladan, o‘qituvchining pedagogik mahorati, texnologiyasi va metodi darslikda berilgan misol va masalalarni mazmunini anglab echishiga yordam beradi va natijada xalqaro tadqiqotlarda ham berilgan savollarga mulohaza yuritib echadi va ularga izohni ham yoza oladi. Chunki TIMSS tadqiqotida savollarga shunchaki javob berish emas balki, ularga izoh ham yozish kerak.

Boshlang‘ich sinf matematika darsligidan masallarni olamiz .
TIMSS topshiriqlarining “Qo‘llash” kognitiv domeniga doir topshiriqlaridan olamiz va darslikda berilgan masalalar bilan qanchalik o‘xshash va TIMSS topshiriqlarini echayotganda mulohazalar tog‘ei kelishi haqida ma’lumot beramiz.

1) Kemada 218 nafar yo‘lovchi va 191 nafar ekipaj a’zosi bor. Kemada qancha odam bor?

Bu masala arifmetik amal asosida echiladigan masala bo‘lib, o‘quvchida qo‘shish ayrish bo‘lish kabi ko‘nikmalar 4 yil davomida rivojlantrilgan va shakllangan bo‘lishi kerak. Qo‘shish amali bilan bog‘liq bo‘lib , bu masalada o‘quvchidan kemadagi barcha odamlar sono so‘ralmoqda 218 ni 191 ga qo‘shamiz shunda jami insonlar soni kelib chiqadi. $218+191=409$ nafar inson bor ekan.

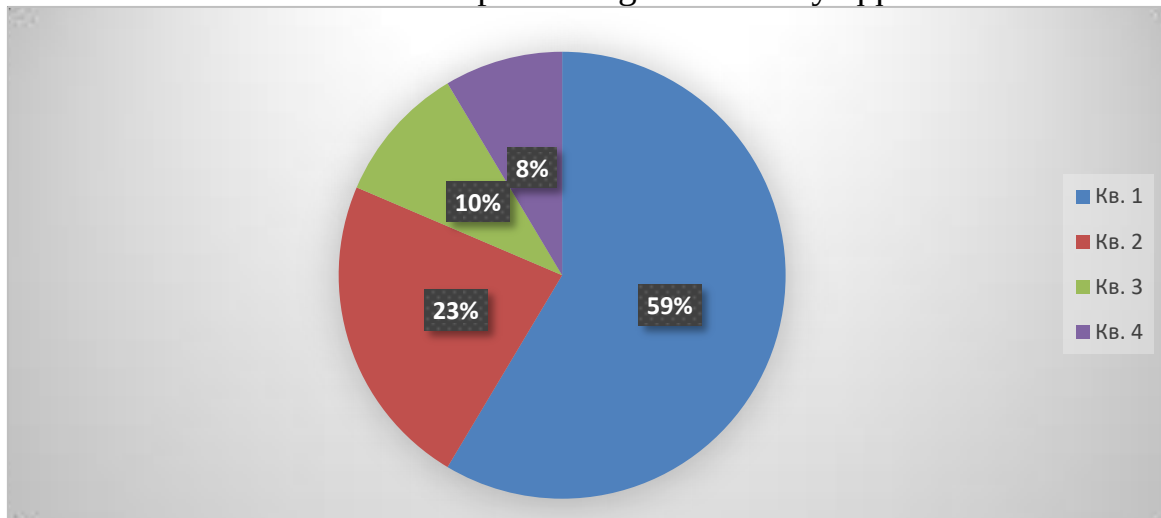
Arifmetik amallar qatnashgan masalalar 1-sinfidan o‘rgatib boriladi. Misol uchun Mexmonxina 76 nafar xizmatchi faoliyat ko‘rsatadi, ulardan 29 nafari erkaklar qolganlari ayollardir. Ayollar erkaklardan qancha ko‘p. Bu masalani ham $76 - 29 = 47$ chiqadi ya’ni ayollar erkaklardan 47 taga ko‘p ekan.

2) Poyezd ertalab soat 7 dan 52 minut o‘tganda birinchi shahardan chiqib, ikkinchi shaharga shu kuni kunduzi soat 11 dan 06 minut o‘tganda etib bordi. Poyezd qancha vaqt yurgan?

Bu masalani echishda avvalambor o‘quvchi soat va minutlar mavzusini yaxshilab tushunib anglab etishlari kerak. Buning uchun esa oqituvchi ko‘rgazma asosida o‘quvchilarga tushuntrish kerak, har bir soat orasida 5minut bor, 1 soat 60 minut, 3600 sekunddan iborat bir sutka 24 soatdan iborat. Endi yuqoridagi masalani ko‘ramiz va o‘ylab ko‘ramiz soat 8 bo‘lishiga 8 minut bor ekan va 8 deb olamiz. 8 da chiqib 11 da etib boribdi orasida 3 soat vaqt bor ya’ni 3 soat 02 minut vaqt sarflagan. Endi darslikdagi masalaga qarasak, soat 8:40 da yomg‘ir yog‘a boshladi. U 2 soatu 30 minut davom etdi. Keyin yomg‘ir to‘xtadi va 3 soat u 40 minutdan so‘ng yana yog‘di. Bu qaysi vaqtda sodir bo‘ldi. Bu masalada ham yuqoridagi masalaga o‘xshab fikrlab hisoblab echamiz ya’ni 8 soatu 40 minutga 2 soatu 30 minutni qoshamiz natijada nechida yomg‘ir to‘xtaganligi kelib chiqadi. Demak, 11 dan 10 minut o‘tganda yomg‘ir to‘xtagan. 3 soatu 40 minutdan so‘ng deyilgani uchun 11:10 ga 3:40 ni qo‘shamiz chunki, bizdan 3 soatu 40 minutdan keying soat qaysi paytga to‘g‘ri kelishi so‘ralmoqda. Qo‘shsak 2:50 ga to‘ri keladi va bu tushlikdan so‘ngi vaqt hisoblanadi. Bu masalalar og‘zaki ishlanadigan masalalar hisoblanadi.

O‘qish va ma’lumotlarni talqin qilish qismiga oid masalalarni ko‘rib chiqamiz.

Ushbu diagrammada mahalliy oziq-ovqat do‘konida sotilgan pishiriq masaliqlari ko‘rsatilgan. Ushbu oziq-ovqat do‘konida qaysi pishiriq masalig‘i eng ko‘p sotilgan. 1) Suli uni 2) Shokalad bo‘laklari 3) Shakar 4) Vanilin. Foizlaridan ma’lumki sulini ko‘p sotilgan. Buni yaqqol korish mumkin.

Xulosa qiladigan bo‘lsak, darslikdagi masalalar bilan TIMSS tadqiqotidagi masalalar mos va bizning o‘quvchilarimiz qiynalmasdan ishlay olishadi. Ushbu tadqiqot har 4 yilda bir marta o‘tkazilishga mo‘ljallangan bo‘lib, 2023-yil uchun mo‘ljallangan tadqiqotlarda O‘zbekistonning boshlang‘ich sinf o‘quvchilari ham ishtirok etishi o‘quvchilarga katta mas‘uliyat yuklagan. Bu muhim vazifani amalga oshirish o‘quvchidan ta’limga yangicha yondashuvni va faollikni talab qiladi.

O‘quvchini xalqaro baholash darajasini belgilovchi TIMSS ga tayyorlashda matematika darsi jarayonida darslikda berilgan har bir misol va masalalarni o‘quvchi birinchi ustoz tomonidan sodda va aniq tushunchalar bilan tushunib so‘ng o‘zi mustaqil ravishda ushbu misol va masaladan kelib chiqib o‘zi savollar tuzish vazifasi qo‘yilsa, har bir bolaning berilgan tushunchalarni qay darajada o‘zlashtirganini uning tuzgan savollari va yechimlariga qarab bilib olsa bo‘ladi. Bunda o‘quvchining fikrlashi taasavvuri har bir dars davomida rivojlantirib boriladi. Shu o‘rinda aytish joizki xalqaro tadqiqotlardagi savollarning darsliklarga mos kelishi ham juda muhimdir.

REFERENCES:

- 1 Ta’lim sifatini baholash bo‘yicha xalqaro tadqiqotlarni amalga oshirish milliy markazi web sayti www.markaz.tdi.uz
- 2 O‘zbekiston xalqaro TIMSS tadqiqotida rasman...XS.UZ
- 3 M.E Jumayev “ Matematika o‘qitish metodikasi” Toshkent 2004 o‘qituvchi
- 4 2- sinf Matematika fani Toshkent 2023
- 5 3- sinf Matematika fani Toshkent 2023

TA’LIM SIFATINI OSHIRISHDA MOBIL ILOVALARDAN SAMARALI FOYDALANISH

D. Xabibulloev,

O‘zbekiston-Finlandiya pedagogika instituti mustaqil tadqiqotchi

ANNOTATSIYA: Mazkur maqolada hozirgi ta’limda o‘qitish jarayonini, uni unumdorligini oshirishda mobil ilovalarning o‘rni, ta’lim muassasi o‘quvchi va talabalarga barcha fanlar yuzasidan bilimlarni o‘zlashtirish va mustahkamlash ahamiyati yoritilgan.

Kalit so‘zlar: mobil ilova, interfaol usul, mobil qurilmalar, Apple store, Android, planshet.

*Sayyoramizning ertangi kuni, farovonligi farzandlarimiz qanday inson bo‘lib kamolga etishi bilan bog‘liq. Bizning eng asosiy vazifamiz, yoshlarning o‘z salohiyatini namoyon qilishi uchun zarur sharoitlar yaratishdan iboratdir.
O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti **Sh.Mirziyoyev***

Biz yashayotgan tezkor raqamli davrda mobil ilovalar zamonaviy texnologiyalarning asosiga aylanib, kundalik muloqot qilish, o‘zaro aloqa qilish va biznes yuritish uslubimizni o‘zgartirdi. Smartfonlar va mobil qurilmalarning keng qo‘llanilishi bilan innovatsion va foydalanuvchilarga qulay mobil ilovalarga bo‘lgan talab keskin ortib, korxonalar, ishlab chiquvchilar va foydalanuvchilar uchun yangi imkoniyatlar yaratdi. Mobil ilovalarning yuksalishi ma’lumotlar, xizmatlar va o‘yin kulgilarga kirish usulini o‘zgartirib, qulaylik va samaradorlikni qo‘limizga olib keldi.

Bugungi raqamli asrda mobil ilovalardan foydalanish tobora kengayib bormoqda, bu bizning muloqot qilish, ishlash va atrofimizdagi dunyo bilan o‘zaro munosabatlarimizni tubdan o‘zgartirdi. Texnologiyaning jadal rivojlanishi va smartfonlarning keng qo‘llanilishi bilan mobil ilovalar kundalik hayotimizning ajralmas qismiga aylandi. Ijtimoiy tarmoq va o‘yin-kulgidan mahsuldorlik va elektron tijoratgacha bo‘lgan mobil ilovalar ma’lumotlar va xizmatlarga kirish yo‘limizni o‘zgartirib, qulaylik, samaradorlik va moslashtirilgan tajribani qo‘limizda. Mobil ilovalarning tobora ommalashib borishining asosiy sabablaridan biri bu ular taqdim etayotgan qulaylik va foydalanish imkoniyatidir.

Ko‘pgina mobil ilovalar qurilmaning o‘zida oldindan o‘rnatiladi yoki ularni App Store, Google Play va boshqalar kabi onlayn dastur do‘konlaridan bepul yoki pullik yuklab olish mumkin. Dastlab, mobil ilovalar elektron pochta tezda tekshirish uchun ishlatilgan, ammo ularning yuqori talablari boshqa sohalarda ham kengayishiga olib keldi. Masalan, mobil telefon va GPS o‘yinlari, suhbatlashish, video tomosha qilish va Internetdan foydalanish.

Mobil ilovalarning turlari:

1. Mobil saytlar
2. Veb-ilovalar
3. Gibrid dasturlar
4. Mahalliy dasturlar

Mobil dastur yaratish Mobil dasturlar turli xil dasturlash tillarida (Java; PHP/JavaScript; ActionScript; Swift va Objective-C) yoziladi. Ilova yaratish jarayonida bir necha bosqichlardan o’tadi.

- *Birinchi bosqich - Ilova nima uchun mo’ljallanganligini va qanday vazifalarni bajarishini aniqlang.*
- *Ikkinchi bosqich- Muhandislik va dizayn.*
- *Uchinchi bosqich - Ishlab chiqish jarayoni.*
- *To’rtinchi bosqich - Sinov.*
- *Beshinchi bosqich - Monitoring.*
- *Tibbiy maqsadlarda foydalanish*

Mobil ta’lim odatda “tarkib bo’yicha engil” deb hisoblanadi, va ko’proq o’quvchilarga audiomateriallar etkazib berishda, matnli xabarlar almashinuvida, so’rovlarda qatnashishda, matnli chatlarda, konspekt qilish va ko’rishda ishlatiladi.

Shuningdek, mobil ta’lim tarkibiga quyidagi talablar qo’yiladi:

Ichchamlilik – mobil ta’lim tarixiy qismlari aloqadagi ehtimolli uzilishlarni inobatga olgan holda davomiylik bo’yicha qisqa bo’lishi lozim

Mikroergonomikaning yuqori darajadali – kichik ekranda ovoz va rasmlarning kichik hajmda va yuqori sifatli bo’lishi. Fayllarning kichik hajmdali yuklab olishning tezligini ta’minlaydi.

Har joydali – mobil o’qitish tarkibidagi materiallarni joylashgan joyidan qat’iy nazar hohlagan joyda olish mumkin. Mobil aloqa va mobil qurilmalar ta’minotchilarining ulkan qamrovi mobil ta’lim xizmatlaridan har joyda va siz uchun qulay paytda foydalanish imkoniyatini yaratib beradi.

Talab bo’yicha foydalanishga ruxsat – tabiatan mobil qurilmalar o’quvchilar uchun talab bo’yicha zarur paytda o’zining maksimal etkazib berish imkoniyatini ishga solib zaruriy tarkibdan foydalanishni ta’minlaydi.

Mobil ta’lim – bu faqatgina nazariy ehtimollik emas ayni mavjud narsadir. Turli davlatlardan ishtirok etuvchilar va pedagoglar mobil qurilmalar yordamida keng marifiy resurslardan foydalanish imkoniga ega bo’ladilar, axborotlarni muhokama qilish va axborotlarni boshqa o’quvchilar bilan bo’lishishlari mumkin, hamkasblardan va o’qituvchilardan madad olishlari shuningdek, samarali aloqani yo’lga qo’yishlari mumkin.

Mobil ilovalar vazifalari

Ushbu ilovalarning maqsadlari o’yin-kulgidan, mahsuldorlikdan va o’yin-kulgidan o’yin-kulgi, sport, fitnes va boshqa har qanday odamni tasavvur qilish uchun gamutni boshqaradi. Ijtimoiy media – mobil ilovalarni ishlab chiqish va qabul qilishning eng mashhur yo’nalishlaridan biri. Aslida, Facebook barcha platformalarda 2017-yilda eng keng tarqalgan dastur hisoblanadi. Ko’pgina onlayn

obyektlar mobil veb-saytlar va mobil ilovalarga ega. Umuman olganda, farq bir maqsadga qaratilgan: App odatda mobil veb-saytga qaraganda kichikroq bo'ladi, ko'proq interaktivlik taklif qiladi va mobil qurilmada ishlatish oson va intuitiv ravishda yanada aniqroq ma'lumotlarni taqdim etadi.

Xulosa qilib aytish mumkinki, mobil ilovalardan fanlarni o'qitishda foydalanish professor-o'qituvchilar va o'quvchilar uchun keng imkoniyatlar ochib beradi. Mobil ilovalar asosida ta'lim muassasalarida o'quv jarayonini tashki qilish o'quv materiallarini fanning so'ngi yutuqlari asosida tezkor tarzda yangilab borish bilan bog'liq bir qator yangiliklar tug'diradi. Ta'limni mobil ilovalar asosida o'qitish ko'proq ta'limning individuallashtirishiga olib keladi. Buning natijasida o'quvchi va talaba o'zini mustaqil izlanishi natijasida individual ishlash qobiliyati rivojlanadi, o'zlashtirish ko'rsatkichlari rivojlanadi. Mobil ilovalar tarkibiga kiritilgan nazorat ishlari o'quvchi va talabani o'zlashtirish jarayonini monitoringini olib borishi bilan amaliy ahamiyatga egadir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Lazizbek Olimovich Daminov and Jamoliddin Pardaboyugli Turdiev Zebo Sharipovna Tukhtaeva, Nigora Zakiraliyeva Sayfullaeva, Khurshid Nozimovich Khakimov The Importance of Game Technologies in the Training of Future Vocational Teachers on the Basis of Competent Approach// International Journal of Psychosocial Rehabilitation. – 2020. – №. 4. – С. 6669-6674
2. Хашими С. Разработка приложений для Android / С. Хашими, С. Коматинени, Д. Маклин. - СПб.: Питер, 2011. - 736 с.
3. Сайт разработки в AndroidStudio. - URL: <https://developer.android.com> (дата обращения: 4.02.2018).
4. Ресурс для IT-специалистов. Хабра- Хабр. - URL: <http://habrahabr.ru/> (дата обращения: 4.02.2018).

ИННОВАТСИОН ТЕХНОЛОГИЯЛАР ВА ЎЗБЕКИСТОН ИЖТИМОЙ - ИҚТИСОДИЙ ҲАЁТИНИ ЭРКИНЛАШТИРИШ

**Абдувахабжан Мадаминов Озиқ-овқат технологияси ва
муҳандислиги халқаро институти “Аниқ ва табиий фанлар” кафедраси
катта ўқитувчиси**

***Аннотация:** Ушбу мақолада инноватсион технологияларининг Ўзбекистон сиёсий ижтимоий-иқтисодий эркинлаштиришидаги ўрни ва роли баён этилган.*

***Калит сўзлар:** технология, инноватсион технология ижтимоий-иқтисодий ҳаёт, эркинлаштириш.*

XXI асрда раҳбар жамоавий равишда ишлаб чиқарилган маҳсулот сифатида қаралади. Имидж стратеглар томонидан яратилади ва қарор мутахассислар томонидан қабул қилинади.

Президент Шавкат Мирзиёев Ўзбекистон Республикаси Конституцияси қабул қилинганининг 27 йиллигига бағишланган тантанали йиғилишдаги нутқида мамлакатимизда демократик ислохотларни янада чуқурлаштириш ва кенг кўламли ўзгаришларнинг ҳуқуқий асосларини мустаҳкамлаш курсининг асосий вақтларини белгилаб берди.

Давлат раҳбари тинчлик ва тараққиёт кафолатлари ва барча ўзгаришларнинг натижаларини Конституция ва қонунларнинг устунлигини таъминлаш билан боғлайди. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М. Мирзиёев асосий қонунда мустаҳкамланган тамойилни алоҳида қайд этиб, унга кўра Ўзбекистон фуқаролари ҳам бевосита, ҳам ўз вакиллари орқали давлат ва жамият ишларини бошқаришда иштирок этиш ҳуқуқига эга бўлиб, халқ депутатлари зиммасига алоҳида масъулият юклайди. Уларнинг бу фахрий салоҳиятдаги асосий вазифаси-халқ билан мулоқотни амалга оширишда, жойларда бошланган кенг кўламли ислохотларнинг йўлбошловчилари бўлиб, электорат манфаатларини ҳимоя қилишда хизмат қилишдан иборат.

Президентимиз Шавкат Мирзиёев хорижий шериклар билан ҳамкорликнинг бориши ташқи иқтисодий сиёсатнинг устувор йўналиши бўлиб қолишини белгилаб берди. Тўғридан-тўғри инвестициялар ва хорижий кредитлардан самарали фойдаланиш ва уларни аниқ натижаларга эга лойиҳаларга йўналтириш бўйича кўрсатма берди.

Шунингдек, у фуқаролар ўртасида қарама-қаршилик кайфиятини бартараф этиш билан бирга, Республикадаги ишбилармонлик муҳитини яхшилаш вазифасини ҳам қўйди. Ушбу ислохотнинг бир қисми сифатида янги солиқ кодексининг қоидаларини амалга ошириш ва тушунтириш ишлари давом эттирилмоқда.

Давлатимиз раҳбари Ш. Мирзиёев «ҳар қандай сиёсий партия замон билан ҳамнафас бўлиб, замоннинг қатъий талабларига жавоб бера олгандагина сиёсий куч ҳисобланиши мумкин», деб таъкидлади.

«Муайян партияга мансублигидан қатъий назар, барча юртдошларимиз умумий мақсад йўлида Бирлашган – она Ўзбекистон учун буюк келажак курмоқда. Бу барчаларимизни Ватанга садоқат билан хизмат қилишга чорлайди», - дейди Шавкат Мирзиёев.

Ўзбекистон Президенти мураккаб ва ноаниқ замонавий воқеликнинг ўсиб бораётган муаммоларига ўз вақтида ва самарали жавоб топишга муваффақ бўлди. Қисқа тарихий даврда бу курснинг асосий натижасига эришилди-халқ унга ишонди.

Сўнгги пайтларда мамлакатимизда амалга оширилаётган барча ютуқ ва янгиликларни таҳлил этар эканмиз, янги демократик курс муваффақиятли ўтаётганини ишонч билан айтиш мумкин.

Ўзбекистонда ҳукумат ва оммавий ахборот воситалари ўртасидаги муносабатлар ҳокимликларда белгиланган матбуот хизматлари ҳисобидан амалга оширилади. Бу муносабатлар хилма-хил бўлиб, қарама-қаршилик ва ижобий ўзаро таъсир шаклида ифодаланиши мумкин. Кўп ҳолларда муносабатларнинг асосий шакли конструктив мулоқот ҳисобланади. Ҳозирги босқичда давлат ҳокимияти ва оммавий ахборот воситалари ўртасидаги ҳамкорлик ҳукумат жамият ва давлат ўртасида воситачи вазифасини бажарувчи оммавий ахборот воситаларида ўз фаолиятини билдирмасдан самарали сиёсат олиб бора олмайди, деган тушунчага асосланади.

Жамоат ташкилотлари ва давлат органларининг аҳоли билан интегратсиялашган мулоқоти тамойиллари танлов интегратсиясига асосланади. Ижобий натижага эришиш учун турли алоқа каналларини бирлаштириш ва жойлаштириш интегратсияси тавсия этилади: уларнинг ўзаро таъсирининг синергетик таъсири уларнинг механик йиғиндисидан сезиларли даражада ошади - ҳар бир канал товар жойлашувига ёрдам беради. Интегратсиялашган коммуникатсиялар шаҳар ва туманнинг шахсий резидентининг эҳтиёжлари ва яшаш шароитлари билан бир бутун ҳокимият стратегиясини бирлаштиради, ҳокимиятнинг барча коммуникатсияларини мувофиқлаштиради, улар билан мулоқот қилиш учун фуқаролар билан алоқа ўрнатади.

Ҳукумат ва аҳоли ўртасида коммуникатсияларни ташкил этишга комплекс ёндашувнинг пайдо бўлиши бир қатор шарт-шароитлар билан белгиланади:

1. Ҳукуматнинг аҳоли билан реклама фаолиятини ташкил этишга оммавий ёндашув ўз самарадорлигини йўқотди;

2. Ахборот ва билимларнинг ўсиб бориши. Интернет таъсири остида ва бошқа технологиялар оммавий ахборот воситаларига айлантирилди: ахборот тарқатишнинг янги каналлари, интерактив оммавий ахборот воситалари, юқори ихтисослашган оммавий ахборот воситалари пайдо бўлди;

3. «Ҳукумат ва аҳоли ўртасидаги ўзаро муносабатларнинг хизмат кўрсатиш характери»ни ишлаб чиқиш. Замонавий шароитларда асосий маълумот нуқтаси фуқаро ва унинг эҳтиёжлари бўлиб, у билан ўзаро

муносабатларда тенденцияларни қўлга кирита оладиган самарали бошқарув тизимини яратиш орқали муваффақиятга эришилади. Ҳукуматнинг аҳоли билан ўзаро муносабатларига замонавий ёндашув тенденцияси фуқаролар ҳақида маълумотлар базаларини яратиш, нафақат демографик ёки географик принципга эга бўлиш истаги, балки уларнинг хатти-ҳаракатлари ҳақида имкон қадар кўпроқ маълумот олиш истаги бўлди.

Бошқача айтганда, жамоатчилик фикрини шакллантириш аҳолига ишонарли хабарларни етказишга ҳар томонлама ёндашишга асосланиши лозим. Шундай қилиб, ҳукуматнинг аҳоли билан жамоатчилик фикрини ҳисобга олиш тушунчаси жамоатчилик фикрини шакллантириш муаммосини ҳал этиш учун мўлжалланган йўл ва воситалар интегратсиясини таъминлайди.

Ушбу муаммони ҳал этиш ҳукуматнинг барча воситалари, ёндашувлари ва ресурсларининг бирлашувини ўз ичига олади, унинг мақсади аҳолига таъсирни оширишдир ва натижада амалий ёрдамни минимал нархларда максималлаштиришдир. Интегратсия коммуникатсиялар самарадорлигини ошириш, ҳокимият фаолияти учун жамоатчиликнинг ҳимматини мустаҳкамлаш, фуқароларнинг ҳокимиятнинг инноватсион-коммуникатсия дастурига таъсирини мустаҳкамлаш имконини бермоқда.

Жамоатчилик фикрини ҳисобга олиш тизими ҳукуматнинг мижоз йўналишини энг юқори даражага қўяди, ҳукумат ва аҳоли ўртасидаги узоқ муддатли, ўзаро манфаатли муносабатлари йўлга қўйилади. Биз шаҳар аҳолиси билан мулоқот ўрнатиш ҳақида бормоқда, кимнинг хулқ доимий назорат қилинади, бизга имкон қадар уларнинг эҳтиёжларини қондириш имконини беради.

Ўзбекистон Президенти Ш. Мирзиёев парламент ва мамлакат вакиллик ҳокимиятининг барча органлари учун янги ижтимоий курс белгилаб берди.

Президент халқ ва уларнинг сайланган вакиллари билан мулоқотнинг тубдан янги механизмининг таклиф этди. 2017 йилдан бошлаб мамлакат ижтимоий-иқтисодий ҳаётига янги демократик институт – Президентнинг Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисига берган мурожаатномаси киритилди. Ушбу институт самарали бўлди, юқори ҳуқуқий маънога эга бўлган, мамлакатимизда парламент роли ва аҳамияти ҳақиқий ўсиши учун янги имкониятлар яратган тартиби, муҳим устувор ва Ўзбекистон янги сиёсий давлат консенсусни ривожлантириш.

Президентимизнинг Олий Мажлисга берган йиллик мурожаатномасида белгилаб берилган вазифалар Миллий парламент ва мамлакатимизнинг барча депутатлик корпусини тубдан модернизатсия қилишга асос бўлди.

Шундай қилиб, ҳокимият бошқарув “ёпик” йўлидан узоқлашиши керак, қачонки бутун жамият ҳаёти кичик менежерлар гуруҳи томонидан ҳал этилса ва максимал кўпчилик қарор қабул қилиши керак. Бундай ҳолатда, жамиятни тушуниш ва турар жой ҳаётида иштирок этишига умид қилиш мумкин эмас.

Хар қандай истиқболли лойиҳа, агар уни амалга ошириш амалга оширилаётганларни ўз ичига олмаса, муваффақиятсизликка маҳкум этилади.

Юқоридагилардан келиб чиқиб, бугунги кунда барча ҳокимликлар учун долзарб масала – оммавий ахборот воситалари орқали мулоқотлардан тортиб, фуқаролар мурожаатларини ўрганиш ва амалга оширишгача бўлган фаолият ҳақида хабардор қилишнинг самарали механизмини ишлаб чиқиш ва амалга ошириш орқали жамоатчилик билан тушунишни йўлга қўйишдир. Аммо жамоатчилик билан мулоқотнинг кам бўлмаган муҳим модели тескари алоқа, яъни ҳокимият ҳаракатлари ҳақидаги фикрларни ўрганишдир. Ушбу мулоқот модели давлат органлари томонидан сўровномалар, жамоатчилик эшитувлари, учрашувлар, мурожаатларни кўриб чиқиш орқали амалга оширилиши лозим, бу эса танқидий фикр-мулоҳазалар, таклифлар ўрганиш ва уларни амалга ошириш имконини беради.

Шу билан бирга, ахборотлаштиришни ривожлантириш бўйича давлат ҳокимияти органлари ижтимоий ахборот муносабатларини тартибга солувчи мавжуд ҳуқуқий нормалар тизимини уларнинг самарадорлиги билан боғлиқ ҳолда кузатиб бориши ва янги ижтимоий муносабатлар билан мувофиқлаштириш мақсадида тегишли таклифлар киритиши лозим.

Ш.Мирзиёев томонидан қабул қилинган норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни таҳлил қилиш нафақат уларни тақдим этишнинг ҳуқуқий услуби ўзгарганлигини, балки норматив ҳуқуқий ташаббусларни шакллантириш тамойиллари ҳам тубдан ўзгарганлигини таъкидлаш имконини беради. Мутахассисларнинг таъкидлашича, Ўзбекистон Президентининг фармон ва қарорлари замонавий ҳуқуқий тартибга солишга мисол бўла олади. Барча қабул қилинган норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар оддий фуқаролар учун тушунарли тарзда баён этилган. Уларда ҳар бир аниқ муаммонинг ечими унинг ижросини таъминлаш бўйича тегишли чора-тадбирлар мажмуи қўллаб-қувватланмоқда.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Мирзиёев сиёсий партия лидерлари билан учрашув. [хтtps://kun.uz/ru/news/2019/08/22/mirziyev-vstretilsya-s-liderami-politicheskikh-partiy](https://kun.uz/ru/news/2019/08/22/mirziyev-vstretilsya-s-liderami-politicheskikh-partiy).
2. “Конституция ва қонун устуворлиги - ҳуқуқий демократик давлат ва фуқаролик жамиятининг энг муҳим мезонидир”. Президент Шавкат Мирзиёевнинг Ўзбекистон Республикаси Конституцияси қабул қилинганининг 27 йиллигига бағишланган тантанали маросимдаги маърузаси Халқ сўзи. 2019 йил 8 декабрь. №254.
3. Президент Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга мурожаатномаси. 22.12.2017
4. Филонов В.И. Коммуникатсионное взаимодействие органов государственной власти, СМИ и институтов гражданского общества как инструмент интеграции молодежи в политический процесс. Среднерусский вестник общественных наук. – 2018. Т. 13. – № 3. – С. 95.

TURIZM SOHASINI RIVOJLANTIRISHNING STRATEGIK DARAJAGA KO‘TARISH YO‘NALISHLARI

Xaydarova Shaxlo Narzullayevna

Navoiy davlat universiteti, Maktabgacha ta’lim kafedrasi dotsenti, PhD

Annotatsiya: Mazkur maqolada O‘zbekiston Respublikasida turizm sohasini rivojlantirish tendensiyalari, sohadagi munosabatlarni huquqiy jihatdan tartibga solish, turistik xizmatlar bozorini rivojlantirish to‘g‘risida ilmiy tahlil qilingan.

Kalit so‘zlar: turizm, avtoturizm, piyoda turizmi, sport turizmi, mustaqil turizm, turistik xizmat, transport, ekskursiya, arxeologik turizm, ekologik turizm, diniy turizm, arxeologiya, investitsiya, “O‘zbekiston bo‘ylab sayohat qil” dasturi.

O‘zbekiston Respublikasi iqtisodiyotida turizmni strategik darajaga ko‘tarish, ichki turizm xizmatlarini diversifikatsiya qilish va hajmini keskin ko‘paytirish, fuqarolarni mamlakatimizning turizm salohiyati bilan tanishtirish uchun zarur shart-sharoitlar yaratish, taqdim etilayotgan turizm xizmatlari sifatini yaxshilash va jahon bozorlarida raqobatbardoshligini oshirish masalalari dolzarbligi kundan kunga oshib bormoqda.

Turizm o‘zining rivojlanishida uzoq yo‘lni bosib o‘tdi va bugungi kunda jahon iqtisodiyotining eng muvaffaqiyatli rivojlanayotgan tarmoqlaridan biri hisoblanadi [6]. Iqtisodiy faoliyatning boshqa sohalari singari, turizm sohasi ham juda murakkab tizim bo‘lib, uning rivojlanish darajasi umuman mamlakat iqtisodiyotining rivojlanish darajasiga bog‘liq.

Turizm sohasini rivojlantirish avvalo, viloyatda turizm sohasidagi hamkorlikning samarali yo‘lga qo‘yilishi va kadrlar tayyorlashning sifatiga chambarchas bog‘liq. Turizm sohasidagi kadrlarning asosida kishi, ya’ni “Inson omili” yotadi hamda uning rivoji ta’lim sohasining taraqqiyoti bilan bog‘liq. Ushbu chora-tadbirlar haqida Respublikamizning Birinchi Prezidenti I.A.Karimov ta’biri bilan aytganda, “Bugungi kunda ta’lim sohasidagi barcha sa’yi-harakatlarning dastlabki quvonchli mevasi sifatida bir necha xorijiy tillarda erkin gaplasha oladigan va shu bilan birga, o‘z fikrini ona tilida ravon, go‘zal va lo‘nda ifoda eta oladigan yangi mutaxassislar avlodini ko‘rganda, hech shubhasiz, yurtimizdagi har bir ota-ona, ustoz-murabbiy, ezgu niyatli har qaysi insonning qalbi g‘urur-iftixor tuyg‘ulariga to‘ladi”.

Jumladan, so‘nggi yillarda mamlakatimizda turizm sohasiga katta e’tibor qaratilib, ko‘plab me’yoriy-huquqiy hujjatlar imzolanmoqda. Xususan, 2019 yil 18 iyulda O‘zbekiston Respublikasining “Turizm to‘g‘risida”gi O‘RQ-549-sonli Qonuni qabul qilindi. Ushbu Qonunning maqsadi turizm sohasidagi munosabatlarni tartibga solishdan iborat bo‘lib, Qonunda turizm, mustaqil turizm, turizm sohasining subyektlari, turist, turistik xizmatlar kabi tushunchalarga shunday ta’rif beriladi:

turizm – jismoniy shaxsning vaqtincha bo‘lish mamlakatidagi (joyidagi) manbalardan daromad olish bilan bog‘liq bo‘lgan faoliyat bilan shug‘ullanmagan holda doimiy yashash joyidan jo‘nab ketishi (sayohat qilishi);

mustaqil turizm – turistlar tomonidan turoperatorlar va turagentlar ishtirokisiz mustaqil ravishda tashkil etiladigan sayohat;

turizm sohasining subyektlari – turistik xizmatlar majmuini yoki ularning bir qismini ko‘rsatish, qo‘shimcha turistik xizmatlarni (ishlarni) bajarish hamda turistlar va ekskursantlarga tovarlarni realizatsiya qilish bo‘yicha tadbirkorlik faoliyatini amalga oshiruvchi yuridik va jismoniy shaxslar;

turist – vaqtincha bo‘lish mamlakatidagi (joyidagi) manbalardan daromad olish bilan bog‘liq bo‘lgan faoliyat bilan shug‘ullanmagan holda vaqtincha bo‘lish mamlakatiga (joyiga) yigirma to‘rt soatdan ketma-ket o‘n ikki oygacha bo‘lgan davrga boruvchi yoki vaqtincha bo‘lish mamlakatida (joyida) kamida bir kecha tunab qoluvchi jismoniy shaxs;

turistik xizmatlar – joylashtirish, ovqatlantirish, transport, ekskursiya va maslahat xizmati ko‘rsatish bo‘yicha xizmatlar, shuningdek turist va ekskursantning ehtiyojlarini qanoatlantirishga qaratilgan xizmatlar [1].

Turizmning juda ko‘p turlari va shakllari mavjud (ichki, xalqaro, havaskorlik turizmi, uyushgan turizm, yaqin joyga sayohat, uzoqqa sayohat, bilim saviyasini kengaytirish maqsadida turizm, toqqa chiqish, suv turizmi, avtoturizm, piyoda yuriladigan turizm, sport turizmi va boshqalar [2].

O‘zbekistonda turizm sohasiga rahbarlikni “O‘zbekturizm” milliy kompaniyasi (1992 yili 27 iyulda tuzilgan) olib boradi. Kompaniyaning asosiy vazifasi turizm infrastrukturasi rivojlantirish, chet el sarmoyasini jalb qilib zamonaviy turistik komplekslarni barpo etish, yangi turistik yo‘nalishlarni ishlab chiqish, xizmatlar doirasini kengaytirish va boshqalardan iborat [5].

“O‘zbekturizm” milliy kompaniyasi sayohat qilish turiga qarab quyidagi turistik yo‘nalishlarni ishlab chiqqan:

klassik yo‘nalish (Toshkent, Samarqand, Buxoro, Xiva, Toshkent; Toshkent, Samarqand, Buxoro, Shahrisabz, Toshkent). Bu yo‘nalish eng qadimiy yodgorliklar va boshqalar tarixiy madaniy obidalarga tashrif bilan bog‘liq;

ekologik turizm yo‘nalishi (Chimyon, Chorvoq dam olish va davolanish oromgohi, Zomin qo‘riqxonasi, Buxoro viloyatidagi qo‘riqxonalar). Bu yo‘nalish alohida muhofaza qilinadigan tabiiy hududlar va sayyohlar uchun ekologik jihatdan qulay hamda foydali hisoblanadigan joylarga tashrif bilan bog‘liq;

arxeologik turizm yo‘nalishi (Qoraqalpog‘iston, Surxondaryo, Samarqand hududdari bo‘ylab). Bu yo‘nalish O‘zbekistonning eng qadimiy topilmalari va arxeologik qazishmalar olib borilayotgan joylari bilan tanishishni maqsad qilib qo‘yadi;

ekstremal turizm yo‘nalishi (Chimyon, Farg‘ona vodiysi, Orol bo‘yi, Buxoro, Navoiy viloyati hududlari bo‘ylab);

diniy turizm yo‘nalishi (Toshkent, Samarqand, Buxoro, Toshkent) – mamlakatimizdagi tarixiy diniy obidalarni ziyorat qilish bilan bog‘liq [4].

Turizm sohasidagi munosabatlarni huquqiy jihatdan tartibga solish, turistik xizmatlar bozorini rivojlantirish, shuningdek, turistlar va turistik faoliyat subyektlarining huquqlari va qonuniy manfaatlarini himoya qilish maqsadida O‘zbekiston Respublikasining “Turizm to‘g‘risida”gi Qonuni qabul qilingan.

Ushbu Qonunning 6-moddasida turizm sohasidagi davlat siyosatining asosiy yo‘nalishlari belgilab berilgan bo‘lib, bular:

mazkur sohani mamlakat iqtisodiyotining strategik tarmog‘i sifatida rivojlantirish; sayohatlarni amalga oshirish chog‘ida fuqarolarning dam olish, erkin harakatlanishga bo‘lgan huquqlarini va boshqa huquqlarini ta‘minlash; turistik resurslardan oqilona foydalanish va ularni saqlash; normativ-huquqiy bazani takomillashtirish; ichki turizmni rivojlantirish, shu jumladan ijtimoiy turizmni rivojlantirish doirasida bolalar, yoshlar, keksalar, shuningdek nogironligi bo‘lgan shaxslar va aholining kam ta‘minlangan qatlamlari uchun turizm hamda ekskursiyalarni tashkil etish uchun zarur shart-sharoitlar yaratish; turizm sohasiga investitsiyalarni jalb qilish va investitsiyalar kiritish uchun qulay shart-sharoitlar yaratish; mazkur sohada davlat-xususiy sheriklikni rivojlantirish; tadbirkorlik subyektlari uchun turistik xizmatlar bozorida teng imkoniyatlar yaratish; turizm sohasining subyektlariga soliq va bojxona imtiyozlarini belgilash orqali rag‘batlantirish; turistlar va ekskursantlarning xavfsizligini, ularning huquqlari, erkinliklari hamda qonuniy manfaatlari va mol-mulki himoya qilinishini ta‘minlash; ilmiy tadqiqotlarni tashkil etish va rivojlantirish; kadrlarni tayyorlash, qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish; xalqaro hamkorlikni rivojlantirish; O‘zbekiston Respublikasining turizm uchun jozibador mamlakat sifatidagi nufuzini oshirish; turizm sohasi subyektlarini ular turistik bozorlarda milliy turistik mahsulotni targ‘ib qilishida davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlash; ilg‘or innovatsion va axborot-kommunikatsiya texnologiyalari joriy etilishini rag‘batlantirish; turistik zonalar va turistik klasterlarning rivojlantirilishini rag‘batlantirish [2].

2022 yil 1 iyundan boshlab *“O‘zbekiston bo‘ylab sayohat qil!”* dasturi doirasida:

➤ jamoa shartnomalariga ish beruvchilar tomonidan xodimlar uchun yiliga bir marotaba mahalliy sayohatga chiqish imkonini yaratish qoidalari kiritiladi;

➤ sayohat harajatlarining bir qismi ish beruvchilarning budjetdan tashqari jamg‘armalari mablag‘lari va qonunchilikda taqiqlanmagan boshqa manbalar hisobidan qoplab beriladi.

Xulosa o‘rnida shuni aytish kerakki, turizm aslida xalqlar va shaharlar tarixini o‘rganish demakdir. Bugungi kunda fuqarolarni mamlakatimizning turizm salohiyati bilan tanishtirish uchun zarur shart-sharoitlar yaratish, tarixiy ruhni saqlab qolish imkoniyatlarini yaratish, taqdim etilayotgan turizm xizmatlari sifatini yaxshilash, turizm sohasi bo‘yicha boshqa mamlakatlar tajribasini sinchkovlik bilan o‘rganish hamda jahon bozorlari raqobatbardoshligini oshirish maqsadga muvofiqdir.

ILMIY-FAOLIYATLI YONDASHUV ASOSIDA TALABALARNING KASBIY RIVOJLANISHI

Usmonov Abdulla Abdunannopovich – katta o‘qituvchi, NavDU

***Annotatsiya.** Mazkur maqolada oliy ta’lim muassasasi talabalarining kasbiy rivojlanishiga asosiy omil bo‘lib xizmat qiluvchi faoliyatli yondashuv, ya’ni o‘quv jarayonida talabaning o‘z mustaqil harakatiga tayanib bilimni izlab topishi haqida so‘z boradi. Faoliyatli yondashuvni ilmiy tadqiqot bilan bog‘lash va bu jarayonda, talabaning kelgusi faoliyati uchun ijodkorligi, izlanuvchanlik fazilatlarini rivojlantirishning ahamiyati hamda shart-sharoitlari haqida bayon etiladi.*

***Kalit so‘zlar:** faoliyatli yondashuv, faoliyatli yondashuv usullari, talabalarining faoliyatli yondashuvini tashkil etishning zamonaviy texnologiyalari, umumkasbiy kompetensiyalar, ilmiy-faoliyatli yondashuv.*

Ta’limda faoliyatli yondashuv – bu talabalarining o‘quv faoliyati samarali, ijodiy va izlanish xarakteriga ega bo‘lgan ta’lim sanaladi.

Ta’limda faoliyatli yondashuv – konstruktivistik yondashuvga asoslanadi, ya’ni o‘qituvchi talaba (o‘quvchi)larning bilim egallashlarida tayyor bilimni bermasdan, balki ularga bilimlarni o‘zlari topishiga imkon beradi. Ingliz olimi Gerbart Spenserning “Ta’limning buyuk maqsadi bilim berish emas, balki xatti-harakatga o‘rgatishdir”[6] degan fikrlari aynan yuqoridagi holatga nisbatan aytilgandir.

Ta’limda faoliyatli yondashuv usullariga didaktik o‘yinlar, aniq vaziyatlarni tahlil qilish, muammoli vazifalarni hal qilish, algoritm yordamida o‘rganish, aqliy hujum va boshqalar kiradi.

Talabalarining faoliyatli yondashuvini tashkil etishda quyidagi zamonaviy texnologiyalardan foydalanish yaxshi samara beradi:

Treninglar Loyiha metodi Kazuslar Keys tadqiqoti Murabbiylik Modulli trening Imitatsion texnologiyalar Ishbilarmonlik o‘yinlari Rolli o‘yinlar Potfolio yaratish “Idrok xaritasi” texnologiyasi kabilar.

Oliy ta’lim muassasalarida bakalavriat ta’lim yo‘nalishi talabalarining ilmiy-faoliyatli yondashuvini tashkil etish va bu orqali ularda umumkasbiy kompetensiyalarni rivojlantirish dolzarblik kasb etadi.

Oliy ta’lim muassasasi talabalarining umumkasbiy kompetensiyalarini shakllantirish jarayonining o‘ziga xosliklariga quyidagilarni kiritish mumkin:

➤ talabalar tomonidan har bir kasb sohibi bo‘lmish fuqaro uchun zarur bo‘lgan umumkasbiy (universal) kompetensiyalarning aynan uyg‘unlikda egallanishi va ularning shaxs uchun ahamiyatli yangi fazilatlarga aylanishi;

➤ ta’lim jarayonining turli shakllarida (ijodiy, tadqiqiy, amaliy kasbiy yo‘nalishdagi yoki o‘xshash sohalarida) nazariy bilim ko‘nikmalar, bo‘lg‘usi kasbga ijobiy motivatsiyaning qaror topishi, mustahkamlanishi;

➤ kasbiy ahamiyatga yo’naltirilgan faoliyatda (kasbiy, ta’limiy, ijtimoiy, yuridik, iqtisodiy, axborot va hakoza) kompetensiyalarning ixtiyoriy-individual (talabaning yoshi, hayotiy va ish tajribasi, shaxsiy, jismoniy, aqliy, ruhiy qobiliyatlari va imkoniyatlari inobatga olingan holda) o’zlashtirilishi;

➤ muayyan faoliyat turi, shakli subyekti – talabaning asosiy faol ijodiy pozitsiyasi;

➤ kompetensiyalar shakllanishi natijalarining ko’rgazmaliligi, o’zgarib borishi; shaxs uchun ahamiyatli muhim sifat (ustuvorlik) va miqdoriy (ijtimoiy, madaniy) ko’rsatkichlarning uyg’unligi;

➤ talabalar va o’qituvchilarning hayotiy faoliyati, ularning hamkorlik doirasi – muhiti;

➤ amaliyotning yangi ehtiyojlariga operativ munosabatni qaror toptirish[4].

Talabalarining ilmiy-tadqiqot ishlarini tashkil etish va rivojlantirishdan asosiy maqsadi oliy kasbiy ma’lumotga ega bo’lgan mutaxassislarning ilmiy tayyorgarligi darajasini oshirish hamda iqtidorli yoshlarni aniqlashdan iborat.

Ilmiy-faoliyatli yondashuv – talabalarining yangi bilimlarni olish va qo’llashga qaratilgan intellektual faoliyati bo’lib, bular:

➤ texnologik, muhandislik, iqtisodiy, ijtimoiy, gumanitar va boshqa muammolarni hal qilishi;

➤ fan, texnika va ishlab chiqarishning yagona tizim sifatida ishlashini ta’minlashi;

➤ kasbiy tayyorlanishidir.

Talabalarining ilmiy-faoliyati yondashuvini tashkil etishning birlamchi sharti – ularni chuqur bilim sohibi bo’lishi, kasbiy tayyorlanishi. Bilim odatda o’qish-o’rganish orqali egallanadi. Talaba maktab, litsey yoki kollejdagi olgan bilimni oliy ta’lim muassasasida o’zi tanlagan fanlar bo’yicha chuqurlashtiradi. Yosh tadqiqotchilarning bilimni oliy ta’lim muassasasida majburiy hamda tanlov fanlar hisobiga o’zlashtirgan bilimlari tashkil qiladi. Talaba ilmiy tadqiqot bilan shug’ullanuvchi ana shu bilim poydevorini o’zining mustaqil mehnati, o’qib-o’rganishi bilan boyitadi. Buning uchun o’zi tanlagan soha, mavzu bo’yicha mavjud ilmiy-metodik adabiyotni chuhur o’rganishi zarur.

Ilmiy-faoliyatli yondashuvga asoslangan ta’limni tashkil etishda professor-o’qituvchilarning asosiy vazifasi talabalarni hamkorlikdagi faoliyatga jalb qilish uchun motivatsiyani to’g’ri qo’ya bilishidir. O’qituvchi talabalar ijodiy faoliyatining asosiy tashkilotchisi va muvofiqlashtiruvchisi hisoblanadi. O’qituvchilarning yuqori kasbiy kompetentligi, pedagogik mahorati talabaning ilmiy tadqiqot ishda ishtirok etishiga qiziqish va ishtiyoqini shakllantiradi, buning natijasida ularning kognitiv faolligi keskin oshadi.

Kasbiy faoliyat bo’yicha bilim va tajriba talaba tomonidan sekin astalik bilan to’planib boradi. Talabalar oliy ta’lim muassasasida o’qishning dastlabki kunlaridanoq o’zlarining ijodiy qobiliyatlari bilan foydalanishlari lozim, chunki har bir shaxsning ijodiy salohiyati uning hayotiy faoliyatiga qarab rivojlanadi va agar u yangilanmasa, ijodkorlik faqat ijodiy faoliyat uchun zarur shart bo’lib qoladi.

Ijodkorlik o‘zgaruvchandir, bu borada K.Rojers shunday deydi: “Inson – bu xususiyatlarning muzlatilgan yig‘indisi emas, balki doimiy o‘zgaruvchan imkoniyatlar gulzoridir”[5].

Oliy ta’lim muassasalarida sifatli kadrlar tayyorlash muhitida bo‘lajak pedagoglarni shakllantirish jarayoni yaxlit tizim bo‘lganligi sababli, talabalarning ilmiy-tadqiqot ishlari birinchi darajali ahamiyatga egadir. Birinchidan, fundamental fanlarni o‘rganish talabalardan o‘zlashtirish ko‘nikmalari sifatida ilmiy bilim va tadqiqot usullarini o‘rganishni talab qiladi. Ikkinchidan, ilmiy-tadqiqot ishlari individuallikni, ijodiy qobiliyatlarni va dunyoni idrok etishning o‘ziga xos xususiyatlarini to‘liq ochib berishga imkon beradi. Uchinchidan, tadqiqot faoliyatida talaba shaxsining ratsionalligi ham, emotsionalligi ham uyg‘un holda amalga oshiriladi. To‘rtinchidan, oliy ta’lim muassasalarida talabalarni ilmiy-tadqiqot faoliyatiga tayyorlash ularning kasbiy tayyorgarligining zaruriy tarkibiy qismi hisoblanadi.

Ilmiy-faoliyatli yondashuv asosida talabalarning ijodiy qobiliyatlarini amalga oshirish va rivojlantirish vositalaridan biri oliy ta’lim muassasalari talabalari tomonidan tadqiqot faoliyatini amalga oshirishdir va unga quyidagilarni kiritish mumkin:

- o‘qitish, chunki u maxsus yaratilgan sharoitlarda yangi tajribani o‘zlashtirishga qaratiladi;
- bilim berish, buning natijasida dunyo haqida yangi bilimlar paydo bo‘ladi;
- kasbiy faoliyat tajribasini shakllantiradigan amaliyot;
- hamkorlik – biznes, jamoaviy, shaxsiy[1].

Talabalarning ilmiy-tadqiqot ishlarini olib borishda o‘quv jarayoni va amaliyotning muvaffaqiyatli uyg‘unligi xarakterlidir. Tadqiqot doirasida talaba birinchi navbatda tadqiqot ishining asosiy ko‘nikmalarini egallaydi, so‘ngra amaliyot bilan bog‘liq bo‘lgan nazariy bilimlarni tadqiqotda o‘zlashtira boshlaydi. Bu esa, talaba shaxsida kasbiy rivojlanishni tarkib toptiradi.

Shuni ta’kidlash lozimki, respublikamizning oliy ta’lim muassasalarida talabalarning ilmiy-tadqiqot ishlarga jalb etilishi darajasi past bo‘lib, bu o‘z navbatida talabalarning ijodiy salohiyatini rivojlantirish uchun real imkoniyatlarni pasaytiradi. Talabalarning ilmiy ishlarga qiziqishining pastligini va ilmiy-tadqiqot ishlarida qatnashmasligining umumiy sabablari sifatida ta’lim maydonining barcha subyektlari faoliyatini integratsiyalashuviga alohida e’tibor qaratish zarurligini ko‘rsatish mumkin. Kuzatuvlarimiz shuni ko‘rsatdiki, oliy ta’lim muassasalarida talabalarning ilmiy-tadqiqot ishlarini muvaffaqiyatli rivojlantirish sharti uni rejalashtirish va tashkil etishga kompleks yondashuvni talab etadi.

Fikrimizcha, oliy ta’lim muassasalarida bakalavriat ta’lim yo‘nalishi talabalarining ilmiy-tadqiqot ishlarini rivojlantirishning asosiy maqsadlari quyidagilardan iborat:

talabalarning ilmiy-tadqiqot ishlari tizimining mazmuni va tuzilishini takomillashtirish; ta’lim jarayoniga ilmiy-tadqiqot ishlarini keng va sifatli joriy

etish; o‘quv rejalaridan tashqari bajariladigan talabalarning ilmiy-tadqiqot ishlarini kengaytirish; talabalarning ilmiy izlanish darajasini oshirish va ularni amaliyotga joriy etish; ilmiy-tadqiqot ishlarini tashkil etish va natijalarini umumlashtirishni takomillashtirish bo‘yicha tashkiliy-ommaviy tadbirlarni o‘tkazish; ilmiy-tadqiqot va tajriba-konstruktorlik ishlarini tashkil etish tajribasini o‘rganish, umumlashtirish va tarqatish bo‘yicha ishlarni kuchaytirish; oliy ta’lim muassasalarida ilmiy tadqiqot ishlari muammolari bo‘yicha ilmiy mavzular ishlab chiqish; ilmiy-tadqiqot ishlarida faol ishtirok etayotgan talabalar va o‘qituvchilarni samarali rag‘batlantirish tizimini ishlab chiqish[2].

Xulosa o‘rnida shuni aytish mumkinki, oliy ta’lim muassasalarida bakalavriat ta’lim yo‘nalishi talabalarining ilmiy-tadqiqot faoliyatida asosiy talab ularning mustaqil qaror qabul qilishi, qiyinchiliklarni enga olishi, yangiliklarni o‘rganishiga erishishdir. Natijada, talaba shaxsining keyingi rivojlanish bosqichiga sifat jihatidan, ya’ni kasbiy o‘sishi kafolatlanadi.

Yana shuni ishonch bilan aytish lozimki, oliy ta’lim muassasasida ilmiy-faoliyatli yondashuvga asosan talabalar tadqiqot ishlarini tashkil etish:

birinchidan, talabalarning kasbiy va eng qiziqarli sohadagi bilimlarni chuqurroq o‘zlashtirishlariga imkon beradi;

ikkinchidan, tadqiqot faoliyati jarayonining o‘zi talabaning o‘z-o‘zini tarbiyalashi hamda tizimli ishlarni bajarishi, ma’lumotlarni uslubiy va izchil tahlil qilishi va tasniflash qobiliyatini rivojlantirishga yordam beradi;

uchinchidan, ilmiy-tadqiqot ijodiy faoliyat bo‘lib, tadqiqotning o‘zi ham, uning natijalarini matn shaklida taqdim etish ham talabaning ijodiy salohiyatini ochib beradi;

to‘rtinchidan, tadqiqot nafaqat yozma hisobotlarni, balki og‘zaki taqdimotlarni ham o‘z ichiga olishini inobatga olsak, bularning barchasi talabalarda o‘z fikr va ilmiy ish tezislarni shakllantirishga, o‘z qarashlarini aql bilan asoslashga o‘rgatadi;

beshinchidan, tadqiqot jarayonida talabalar AKTlardan foydalanish bo‘yicha texnologik hamda kommunikatsion kompetensiyalarini rivojlantirish imkoniyatiga ega bo‘ladilar.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Abdumannopovich, U. A. (2021, April). METHODS OF FORMING CRITICAL THINKING AT STUDENT AGE. In E-Conference Globe (pp. 105-106).
2. Усмонов, А. А. (2021). Роль современных информационных технологий в системе образования. In Colloquium-journal (No. 33 (120), pp. 56-57). Голопристанський міськрайонний центр зайнятості.

BO’LAJAK O’QITUVCHILARNING KASBIY KOMPETENSIYASINI INTEGRATIV RIVOJLANTIRISH YO’NALISHLARI

X.X.Xamzayev, Termiz ISU dotsenti.

Bugungi globallashuv sharoitida ta’lim va madaniyatning yuqori darajasi, kasbiy kompetensiya, innovatsiyalarni idrok etishga ochiqlik, harakatchanlik va o’z ustida doimiy ishlashga tayyorlik kabi ijtimoiy qadriyatlarning roli oshadi. Bu, ayniqsa, bo’lajak mutaxassislar uchun juda ahamiyatlidir. Chunki ta’lim parametrlarining o’zgarishi ularning kasbiy kompetensiyasi sohasi doimiy o’zgarishlarni talab qilmoqda va doimiy rivojlanmoqda. Jamiyatning ijtimoiy hayotida samarali amaliy ishtirok etish ushbu mutaxassisda shakllangan kasbiy va shaxsiy o’zini o’zi rivojlantirish, o’zini takomillashtirish zarurati va qobiliyatlari siz imkonsiz bo’lib qoladi.

Ijtimoiy sohalar bo’yicha mutaxassislar tayyorlaydigan mamlakatdagi aksariyat universitetlar asosan zarur kasbiy bilim va ko’nikmalarni egallashga qaratilgan va kasbiy va shaxsiy o’zini o’zi rivojlantirishga tayyorgarlikni shakllantirishga kam yo’naltirilgan o’qitishning axborot modelidan foydalanadilar. Bunday holda, kasbiy bilimlarning ustuvorligi shubha ostiga qo’yilmaydi, ammo jamiyat rivojlanishining hozirgi bosqichida bu etarli emas [1].

Oliy ta’lim Davlat ta’lim standartlarini tahlil qilish shuni ko’rsatadiki, talabalar nafaqat kasbiy o’zini o’zi rivojlantirishga aniq yo’naltirilgan emas, balki universitetda o’qish paytida talabaning kasbiy o’zini o’zi rivojlantirishning individual o’ziga xosligini etarlicha hisobga olmaydilar.

Bir qator tadqiqotchi olimlar har xil faoliyat turlariga tayyorlik holatining paydo bo’lishi uchun quyidagilar zarur deb hisoblaydilar:

- ijtimoiy va jamoaviy talablar, o’z ehtiyojlari to’g’risida xabardorlik;
- jamiyat tomonidan qo’yilgan vazifalarni va o’z ehtiyojlarini taqqoslash, maqsadga erishish jarayonida o’z ehtiyojlarini qondirish qobiliyati;
- tajriba asosida aniqlash va muayyan vazifani hal qilishning eng mos usullarini baholash;
- ularning intellektual, hissiy, motivatsion va ixtiyoriy jarayonlarining namoyon bo’lishini bashorat qilish, ularning imkoniyatlarini va ma’lum natijaga erishish zarurligini baholash [4].

Talabalarning kelajakdagi kasbiy kompetensiyasini shakllantirishning asosiy shartlari quyidagilardan iborat:

- pedagogik shart-sharoitlar – mutaxassislarni kasbiy tayyorlashning pedagogik jarayonining samaradorligini ta’minlash;
- boshqaruv shartlari – talabalarning kelajakdagi kasbiy faoliyatga yaxlit tayyorgarligini shakllantirishga kompleks yondashuvni joriy etish;
- psixologik sharoitlar – qulay ijtimoiy-psixologik iqlimni shakllantirish, o’zini o’zi bilish va o’z taqdirini o’zi belgilash;
- tashkiliy-uslubiy shart-sharoitlar – ilmiy-uslubiy majmualarni ishlab chiqish;

- adaptiv sharoitlar – talabalarni amaliy boshqaruv va pedagogik faoliyatga faol jalb qilish;
- texnologik sharoitlar – tegishli moddiy-texnik bazani yaratish, zamonaviy texnik vositalardan foydalanish;
- normativ-huquqiy shartlar – amaldagi qonunchilikka muvofiq ishlarni tashkil etish [3].

Ulardan ba’zilariga qaraylik. Pedagogik sharoitlar ta’lim jarayonining tomonlaridan biri sifatida tushuniladi. Pedagogik sharoitlar – bu pedagogik texnologiyalarning tarkibiy qobig’i yoki pedagogik modellar, buning natijasida o’qituvchi kelajakdagi mutaxassislar uchun zamonaviy o’qitish texnikasining har qanday tarkibiy qismlarini amalga oshirishi mumkin.

Biz talabalarning kasbiy kompetensiyasining pedagogik shartlarini talabalarning oliy ta’lim muassasalarining ijtimoiy muhitiga, umuman jamiyatga faol, ijobiy moslashish jarayoniga hissa qo’shadigan ijtimoiy-tarbiyaviy xarakterdagi o’zaro shartli pedagogik sharoitlarning bir turi sifatida ko’rib chiqamiz. Biz universitetlarda fakultetlarni pedagogik sharoitlarning tashabbuskori va koordinatori deb bilamiz.

Talabalarning kelajakdagi kasbiy kompetensiyasini samarali shakllantirish jarayonidagi asosiy pedagogik shartlardan biri – talabalarning kelajakdagi faoliyatida kasbiy bilimdonligining rolini anglashidir.

Psixologlarning tadqiqotlari shuni ko’rsatadiki, talabalarning o’quv jarayoniga ijobiy munosabati bu – ehtiyojlar va maqsadlar, motivlar va stimullar, kognitiv qiziqishlarning integral ta’siri natijasidir.

Bilimlarni o’rganish jarayonining boshlanishi har doim kognitiv ehtiyojlarning mavjudligiga bevosita bog’liqdir. Bizga ma’lumki, ehtiyoj – bu o’qitish predmetining yo’nalishi, faoliyati, ruhiy holati, faoliyat uchun zarur shart-sharoit yaratadi. Kognitiv ehtiyoj esa yangi bilimlarga bo’lgan ehtiyoj va intellektual faoliyatga bo’lgan ehtiyojning kombinatsiyasi. Bilimga ehtiyoj bo’lmasa, assimilyatsiya jarayoni mumkin emas.

Shaxs tuzilishida harakatlantiruvchi kuchlar va faoliyat va xulq-atvor yo’nalishini tushuntirish uchun ishlatiladigan asosiy tushunchalardan biri bo’lgan motivatsiya alohida o’rin tutadi. Ta’limning motivatsiyasi u kiritilgan faoliyatga xos bo’lgan bir qator omillarga bog’liq. Birinchidan, bu ta’lim tizimining o’zi, ta’lim muassasasi tomonidan belgilanadi. Ikkinchidan, o’quv jarayonini tashkil etish. Uchinchidan, mavzuning psixologik xususiyatlari (yoshi, jinsi, intellektual rivojlanishi, qobiliyatlari, o’zini o’zi qadrlashi va boshqalar.). To’rtinchidan, o’qituvchining subyektiv xususiyatlari. Beshinchidan, o’quv fanining o’ziga xos xususiyatlari.

O’quv faoliyatining ehtiyojlari va motivlari talabalarning faolligiga, ularning o’qishga bo’lgan munosabatiga va nihoyat, o’quv natijalariga sezilarli ta’sir qiladi. Motivlar o’quv jarayonida shakllanadi, uni tashkil etish, o’qitish usullari va texnikasi, o’quv materialining vositalari va mazmuniga bog’liq.

Talabalarning kasbiy kompetensiyasini shakllantirishning yana bir pedagogik sharti – interaktiv ta’lim shakllari va usullaridan foydalanishdir. Buning uchun biz audio va video materiallardan, shuningdek, kompyuter texnologiyalaridan foydalanishni taklif etamiz. Tasvir va og‘zaki matn o‘rtasidagi bog‘liqlik kommunikativ hodisani to‘liq kuzatish imkonini beradi. Videodan foydalanish talabalarning aqliy faoliyatining turli jihatlarini, birinchi navbatda, xotira va e’tiborni rivojlantirishga yordam beradi. Filmni tomosha qilayotganda tomoshabinlarda birgalikdagi kognitiv faoliyat muhiti paydo bo‘ladi. Bunday sharoitda hatto beparvo talaba ham diqqatli bo‘ladi.

Talabalarning kasbiy kompetensiyasini shakllantirishning pedagogik shartlari bevosita psixologik sharoitlar bilan bog‘liq. Psixologik adabiyotlarni tahlil qilish jarayonida biz kelajakdagi mutaxassisning hozirgi psixologik tayyorgarligini belgilaydigan ushbu determinantlarning rivojlanish darajalarini topdik. Talabalarning kasbiy kompetensiyasini shakllantirishga ta’sir qiluvchi psixologik omillarga quyidagilar kiradi: shaxsga yo‘naltirish, kasbiy o‘zini o‘zi belgilash, kasb tanlash motivlari, jamiyatning shaxsni shakllantirishga ta’siri.

Mehnat faoliyatini samarali amalga oshirish uchun mutaxassisning psixologik tayyorgarligi holati katta ahamiyatga ega. Uzoq muddatli tayyorlik ilgari olingan kompetensiyalar, ko‘nikmalar, malakalar, tajriba va faoliyatning etakchi motivlari to‘plami sifatida qaraladi. Kelajakdagi mutaxassislarning kasbiy kompetensiyasi kelib chiqishi bo‘yicha shaxsning o‘ziga xos xususiyatlari va uning ijtimoiy muhitining tabiati bilan belgilanadigan ikki tomonlama xususiyatga ega. Kasbiy tayyorgarlikni rivojlantirishga ta’sir qiluvchi barcha omillar ichki va tashqi omillarga bo‘linadi. Bu ularni ichki xarakterini ko‘rsatadigan psixologik mexanizmlardan ham ajratib turadi.

Shunday qilib, talabalarning kasbiy kompetensiyasini shakllantirish uchun pedagogik va psixologik sharoitlar – bu o‘quv va o‘quv jarayonining shartlari, tarkibiy qismlari, talabalarning kasbiy kompetensiyasini shakllantirishning muvaffaqiyatini ta’minlaydigan psixologik mexanizmlar va omillar majmuidir.

Xulosa qilib aytganda bo‘ljak o‘qituvchilarning kasbiy kompetensiyasini rivojlantirishda bir qancha pedagogik va psixologik yo‘nalishlar mavjud bo‘lib, ular shaxsni kasbiy etuk mutaxassis bo‘lib shakllanishida muhim o‘rin egallar ekan.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 28 apreldagi "Raqamli iqtisodiyot va elektron hukumatni keng joriy etish chora-tadbirlari to‘g‘risida"gi qarori. www.lex.uz.
2. O‘zbekiston Respublikasining ta’lim to‘g‘risidagi qonuni. www.lex.uz.
3. Гэйбл Э. Цифровая трансформация школьного образования. Международный опыт, тренды, глобальные рекомендации / пер. с англ.; под науч. ред. П. А. Сергоманова; Национальный исследовательский университет «Высшая школа экономики», Институт образования. - М.: НИУ ВШЭ, 2019. - 108 с. - (Современная аналитика образования. - №2 (23)). -

**RAQAMLI TA’LIM MUHITIDA BO‘LAJAK TARIX FANI
O‘QITUVCHILARINING KASBIY-IJODKORLIK QOBILIYATINI
RIVOJLANTIRISH**

Jamoldinova Odinaxon Rasulovna

*A.Navoiy nomidagi Toshkent davlat o‘zbek tili va adabiyoti universiteti,
pedagogika fanlari doktori, professor*

Ziyoyeva Maxfuza Soataliyevna

*O‘ZDSMI o‘qituvchisi, Qori Niyoziy nomidagi Tarbiya pedagogikasi Milliy
instituti tadqiqotchisi*

Annotatsiya: Mazkur maqolada raqamli ta’lim texnologiyalari yordamida bo‘lajak tarix fani o‘qituvchilarining kasbiy-ijodkorlik qobiliyatini rivojlantirish masalalari tahlil qilingan. Oliy ta’lim muassasalarida kredit-modul tizimi sharoitida o‘quv jarayonini raqamli ta’lim texnologiyalarga asoslangan pedagogik dasturiy vositalar yordamida tashkil etish orqali bo‘lajak tarix fani o‘qituvchilarida kasbiy ijodkorlik qobiliyatini rivojlantirishning ilmiy-pedagogik jihatlarini asoslangan. Shuningdek, bo‘lajak tarix fani o‘qituvchilarini tayyorlash va kasbiy-ijodkorlik qobiliyatlarini rivojlantirishga xizmat qiluvchi ta’lim texnologiyalarining didaktik imkoniyatlari ochib berilgan.

Kalit so‘zlar: raqamli texnologiyalar, kasbiy-ijodkorlik, tarix o‘qituvchisi, didaktik imkoniyatlar, multimedia vositalari, mobil ilovalar, dasturiy mahsulotlar, virtual reallik, bulutli texnologiyalar.

Dunyoning rivojlangan AQSH, Angliya, Yaponiya, Rossiya kabi davlatlarida ta’limga ijodiy yondashuv asosida bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy ijodkorligini oshirish, ta’lim jarayonida ijodiy faoliyatga tayyorlash texnologiyalarini takomillashtirishning zamonaviy metodik ta’minotini yaratish, talabalarning ijodiy faoliyatini takomillashtirish masalalari dolzarb yo‘nalishlardan biri sifatida tadqiq etilmoqda. Ana shu nuqtayi nazardan ilg‘or xorijiy tajribalar va zamonaviy pedagogik ta’lim mazmuni asosida bo‘lajak o‘qituvchilarni ijodiy faoliyatga tayyorlash texnologiyalarini takomillashtirish dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Mamlakatimizda xalqaro ta’lim standartlari asosida bo‘lajak tarix fani o‘qituvchilarini ijodiy faoliyatga tayyorlashning zarur shart-sharoitlarni yaratish, har bir oliy ta’lim muassasasini jahonning etakchi ilmiy-ta’lim muassasalari bilan yaqin hamkorlik aloqalari o‘rnatishi natijasida, o‘quv jarayoniga innovatsion texnologiyalarini keng joriy qilish, talabalar kasbiy bilim va ijodiy faoliyatini rivojlantirish metodikalaridan samarali foydalanish, Harakatlar strategiyasining ustuvor yo‘nalishlariga muvofiq oliy ta’lim muassasalari faoliyatini tubdan takomillashtirishning asosiy vazifalari belgilangan [1].

Kasbiy ijodkorlik - bu pedagogik faoliyatda zamonaviy o‘qituvchining bilim va mahoratini yaratish, yangi g‘oyalar va uslublarni qo‘llashga qodir bo‘lgan shaxsiy va kasbiy qobiliyatlarni aks ettiruvchi, doimiy yangilanib turadigan jarayondir. Bo‘lajak o‘qituvchilarning ijodkorlik faoliyatini rivojlantirish uchun alohida ijodkorlik mashg‘ulotlari yoki masalalari emas, balki o‘quv mashg‘ulotlari jarayonida talabalarda mantiqiy operatsiyalarni tizimli shakllantirish va rivojlantirish imkonini beradigan maqsadli kreativ texnologiyalar ishlab chiqilishi zarur. Bu maqsadlarga qaratilgan pedagogik tizimni loyihalashda talabalar ijodkorlik faoliyatini rivojlantirish omillari har bir metod, shakl hamda vositalarni tanlashning asosiy mezon bo‘lishi lozim. Demak, ijodkorlik o‘qituvchi va o‘quvchi faoliyatining barcha qirralarini qamrab olar ekan, uning samarali tashkil qilinishi ta’lim jarayonining sifatini hamda tayyorlanadigan mutaxassislar kasbiy kompetentligiga erishishni ta’minlab beradi.

Bo‘lajak tarix fani o‘qituvchilarini tayyorlash nuqtai nazaridan kasbiy ijodkorlik – ta’limning zamonaviy talablarga mos va qiziqarli bo‘lishini ta’minlaydigan yangi g‘oyalarni yaratish, **o‘zgacha yondashuvlarni ishlab chiqish, darslarni yangicha va samarali usullar bilan o‘tkazish, hamda ta’lim mazmunini boyitishga qaratilgan tashabbuskorlik** tushuniladi. Ijod orqali o‘qituvchilar yangi bilim va texnologiyalarni o‘quv jarayoniga jalb etib, **o‘quvchilarda tarixiy tafakkur, tahlil qilish va muammolarga innovatsion yondashish ko‘nikmalarini rivojlantiradi**. Shunday qilib, ijod ta’lim jarayonida faqat bir maqsadga erishish emas, balki tarixiy voqealarga yangicha qarash, talabalarda tahlil qilish va mustaqil xulosa chiqarish ko‘nikmalarini shakllantirish, **yangi g‘oya va usullarni kashf qilishga imkon beradi**.

Hozirgi kunda kredit-modul tizimi sharoitida o‘quv jarayonini raqamli ta’lim texnologiyalarga asoslangan pedagogik dasturiy vositalar yordamida tashkil etish eng istiqbolli yo‘nalishlardan biri sanaladi. Oliy ta’lim tizimida o‘qitiladigan o‘quv materiallarini zamonaviy dasturiy vositalar yordamida tayyorlash, undan foydalanib o‘qitishni tashkil etish talabalarning imkoniyatlarini kengaytiradi. Shu bois, oliy ta’lim muassasalarining pedagogika yo‘nalishida ta’lim olayotgan bo‘lajak o‘qituvchilarda raqamli ta’lim texnologiyalaridan foydalanish ko‘nikmasini shakllantirish orqali kasbiy-ijodkorlik kompetensiyalarini rivojlantirish dolzarbligi bilan xarakterlanadi.

Shu o‘rinda raqamli ta’lim va raqamli ta’lim muhiti tushunchalari izohiga to‘xtalsak:

raqamli texnologiyalar – bu axborotni qayta ishlash va turli vazifalarni avtomatlashtirish uchun raqamli ma’lumotlar va algoritmlardan foydalanuvchi turli texnologiyalarni o‘z ichiga oluvchi keng tushuncha. Ular ma’lumotlarni samarali tarzda yig‘ish, saqlash, qayta ishlash va uzatishga imkon beradi [2].

Raqamli ta’lim texnologiyalari – bu ta’lim jarayonini kuchaytirish va raqamli ta’lim muhitini tashkil etish uchun raqamli vositalar va resurslardan foydalanishdir. Ular ta’limning qulayligi, samaradorligi va sifatini oshirishga

yordam beruvchi turli vositalar, dasturiy ta’minot va onlayn resurslarni o‘z ichiga oladi [3].

Raqamli ta’lim texnologiyalari - bu o‘rganish tajribasini raqamlashtirishni qo‘llab quvvatlaydigan va onlayn rejimga o‘tishni osonlashtiradigan texnologiyalar. Ta’lim texnologiyalari, ta’rifiga ko‘ra, o‘qitish, rivojlantirish va baholashni yaxshilashga yordam beradigan har qanday aloqa, axborot va texnologik vositalarni o‘z ichiga oladi. Kompyuter uskunalari (masalan, interfaol doskalar va o‘quv faoliyati uchun planshetlar), dasturiy ta’minot (strimingdan o‘yinlashtirishgacha) va ta’lim nazariyalari va amaliyotlari (jumladan, uzluksiz o‘rganish yoki nanota’lim), shuningdek, ta’lim texnologiyalaridagi yutuqlar ta’lim muhitini o‘zgartirishda davom etmoqda [4].

Raqamli texnologiyalar ta’lim sohasiga tez sur’atlar bilan kirib kelmoqda va bunday o‘zgarishlar bo‘lajak tarix fani o‘qituvchilarining kasbiy tayyorgarligiga ham o‘z ta’sirini ko‘rsatmoqda. Zamonaviy tarix o‘qituvchisi faqat bilim berish bilan cheklanib qolmasdan, balki o‘quvchilarni qiziqtirish, ta’lim jarayonini interaktiv va qiziqarli tashkil etish kabi ko‘p qirrali vazifalarni hal qilishi kerak. Raqamli texnologiyalar esa bunday vazifalarni bajarish uchun yangi imkoniyatlarni ochadi.

Tadqiqotimiz davomida raqamli ta’lim texnologiyalarining quyidagi turlari bo‘lajak tarix fani o‘qituvchilarini tayyorlash va kasbiy-ijodkorlik qobiliyatlarini rivojlantirishda samarali natijalar berishini aniqladik:

Texnologiya	Tasnifi	Raqamli ta’lim vositalari	Didaktik imkoniyatlari
Multimedia texnologiyalari	Audio va video materiallar	Audiomatnlar (elektron kitoblar) Videolar (badiiy va hujjatli filmlar, ko‘rsatuvlar)	Tarixiy hodisalar va voqealarni jonli va qiziqarli tarzda taqdim etish uchun hujjatli filmlar, podcastlar va audio hikoyalarni taqdim etish mumkin.
	Interaktiv taqdimotlar	“Microsoft PowerPoint”, “Google Slides”, “Prezi”, “Keynote”, “Mentimeter”, “Socrative”, “Kahoot” Canva Genially	Bu vositalar savollar, animatsiyalar, grafiklar va ko‘plab boshqa interaktiv elementlar(o‘yinlar)qo‘shish imkoniyatini beradi. Shuningdek tarixiy davrlar, xaritalar va voqealarni tasvirlash imkoniyati mavjud..
	Animatsiya	VideoScribe Animaker Canva	Tarixiy jarayonlarni dinamik ravishda tushuntirish
	Grafikalar va infografika yaratish vositalari	Canva PosterMyWall Pictochart Vengagge	Tarixiy xaritalar, rasmlar, diagrammalar yordamida ma’lumotni vizuallashtirish

**“RAQAMLI TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA TA’LIM OLUVCHILARNI KASBGA
YO‘NALTIRISH: MUAMMOLAR, YECHIMLAR” mavzusida respublika ilmiy-amaliy
konferensiyasi, 2024-yil 10-dekabr**

		Visme	
Interfaol mashqlar va o‘yinga asoslangan texnologiyalar	O‘yinga asoslangan o‘quv platformalari	Kahoot! Quizizz! Mentimeter wordwall	O‘quv strategiyasiga o‘yin elementlarini kiritish orqali o‘quvchilar faolligini va ta’lim unumdorligini oshirish uchun mo‘ljallangan texnologiyalar.
	Interfaol mashqlar	CROSS Crosswordus Flippity "Krossvordlar fabrikasi" Edupics.com	Tarixiy ma’lumotlarni mustahkamlash, voqealarni chuqurroq o‘rganish va o‘zlashtirish jarayonida faol ishtirok etish imkonini beradi.
Mobil o‘qitish texnologiyalari	M-learning	Mobil ta’lim platformalari va ilovalar Interaktiv test va viktorinalar VR, AR Vaqt chiziqlari va tarixiy xaritalar Tarixiy podkastlar va audiokitoblar Mobil muzey va arxiv ilovalari hamkorlik ilovalari	Bu har qanday formatdagi ma’lumotlarni shaxsiy mobil qurilmalarga qabul qilib olish yoki taqdim etish imkoniyatidir. Mobil ilovalar va qurilmalar orqali istalgan joyda, istalgan vaqtda ta’lim olish imkonini beradi
Dasturiy mahsulot yaratuvchi texnologiyalar	AutoPlay Media Studio ISpring Hot Potatoes	Elektron ta’lim resurslari	Multimediali interaktiv o‘quv-uslubiy qo‘llanmalarni va elektron ta’lim resurslarini yaratish
Virtual texnologiyalari	Virtual reallik	Virtual ekskursiyalar	Talabalar o‘z sinflarini tark etmasdan butun dunyo bo‘ylab muzeylar, tarixiy obidalar va turli joylarga virtual sayohatlar qilishlari mumkin.
		Hamkorlik	Virtual reallik o‘quvchilarga geografik joylashuvidan qat’i nazar, real vaqt rejimida loyihalar ustida birgalikda ishlash imkoniyatini beradi.
	Virtual kengaytirilgan reallik	Interaktiv darsliklar	AR yordamida darsliklar interaktiv 3D modellar, animatsiyalar va videolar bilan boyitilishi mumkin, bu esa materialni o‘rganishni yanada qiziqarli va tushunarli qiladi.
		O‘yin texnikasi	AR o‘quvchilarni rag‘batlantiradigan va o‘rganishni yanada qiziqarli va jalb qiladigan o‘yin ssenariylarini yaratish uchun ishlatilishi mumkin.

**“RAQAMLI TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA TA’LIM OLUVCHILARNI KASBGA
YO‘NALTIRISH: MUAMMOLAR, YECHIMLAR” mavzusida respublika ilmiy-amaliy
konferensiyasi, 2024-yil 10-dekabr**

Intellectual ta’lim tizimlari	Sun’iy intellekt asosidagi tizimlar	ChatGPT, GPT-4, Siri, Alexa	Inson intellektiga taqlid qilishga qodir bo‘lgan mashinalar yaratishga qaratilgan fan va texnologiya sohasi.
	Chatbotlar	Google Assistant History Bot	Bu foydalanuvchilar bilan muloqot qilishga mo‘ljallangan dasturlar yoki tizimlar bo‘lib, ular savollarga javob beradi yoki foydalanuvchilar bilan oddiy suhbatlar o‘tkazadi
Bulutli texnologiyalar	Google bulutli xizmatlari	Matnli hujjat Jadvallar Taqdimotlar	Ma’lumotlarni qayta ishlash va saqlash vositalaridan masofadan foydalanishni o‘z ichiga olgan yangi xizmatdir
Onlayn hamkorlik vositalari		Google Docs, Miro, Padlet	Talabalarga real vaqtda tarixiy loyihalar ustida hamkorlik qilish, hujjatlarni almashish, tengdoshlari va o‘qituvchilari bilan muloqot qilish imkonini beradi.
Baholash va qayta aloqa vositalari	Interfaol testlar va mashqlar	Google Forms, Quizizz, Kahoot	Talabalarning bilimlarini raqamli tarzda baholash va tahlil qilish imkoniyatiga ega bo‘ladilar. Bu texnologiyalar yordamida tarixiy testlar va so‘rovnomalarni yaratish, ularning natijalarini avtomatik ravishda baholash mumkin.

1-rasm. Raqamli ta’lim texnologiyalarining tasnifi

Xulosa o‘rnida aytish mumkinki, bugungi kunda tarix fani o‘qituvchilaridan yuqori darajadagi innovatsion yondashuv asosida ijodiy fikrlash, va zamonaviy texnologiyalardan foydalanib, o‘quv mashg‘ulotlarini tashkil etish talab etiladi. Bo‘lajak tarix fani o‘qituvchilarining kasbiy-ijodkorlik qobiliyatlarini rivojlantirishda raqamli texnologiyalarning imkoniyatidan to‘g‘ri foydalanish va ta’lim jarayoniga muvaffaqiyatli joriy etish orqali talabalarni nafaqat malakali mutaxassis, balki zamonaviy talablarga javob bera oladigan ijodkor o‘qituvchilarga aylantirish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “O‘zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo‘yicha Harakatlar strategiyasi to‘g‘risida”gi Farmoni // O‘zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari to‘plami – T., 2017. – B.39.
2. Анкудимова Т.И. Современные цифровые технологии в образовании // Вестник Набережночелнинского государственного педагогического университета. 2022. - No S2 (37). - С. 85-86.
3. Божко В.Г., Калайдо Ю.Н. Цифровые технологии в начальном математическом образовании в современной школе // Педагогика и психология: теория и практика. 2021. No 3 (23). С. 20-28.
4. Sadikova F.S. Raqamli texnologiyaga asoslangan ta’lim: ta’limning yangi davri. // Inter education & global study. 2024. - №5. - B. 20–29. 25-b.

**RAQAMLI TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA TINGLOVCHILARNI
MUSTAQIL O’QUV FAOLIYATGA TAYYORGARLIGINI
RIVOJLANTIRISH**

Ro’ziyev Dilshod Ubaydullayevich

*Professional ta’limni rivojlantirish instituti Malaka oshirish va qayta
tayyorlash bo’yicha direktor o’rinbosari*

Annotatsiya: Ta’limni raqamlashtirish sharoitida yoshlarni kasb-hunarga yo’naltirish, ularni raqobatbardosh kadrlar sifatida tayyorlash dolzarb masalalardan birir hisoblanadi. Bu vazifani bajarish uchun avvalo salohiyatli pedagog kadrlar tayyorlash tizimini zamonaviy texnologiyalar asosida takomillashtirish, ularni malaka oshirish jarayonlarida mustaqil o’quv faoliyatiga tayyorlash muhim omil hisoblanadi.

Kalit so’zlar: kasbga yo’naltirish, masofaviy ta’lim, mustaqil o’quv faoliyati, kasbiy kompetentlik, andragogik tamoyil, modullilik.

Yangi O’zbekistonning 2022–2026 yillarga mo’ljallangan taraqqiyot strategiyasida kasb o’rganish istagidagi yoshlarni davlat tomonidan kamida bir kasbni egallashiga ko’maklashuvchi tizimini joriy etish vazifasi belgilangan. Ana shu topshiriq ijrosini ta’minlash maqsadida ko’rilayotgan chora-tadbirlar o’quvchilarning muayyan kasb o’rganib, maxsus malakaga ega, raqobatbardosh kadr bo’lib etishishiga xizmat qiladi. Zero, iqtisodiyot barqarorligi, barcha sohalarida rivojlangan davlatlar bilan bellasha olish ham mehnat bozoridagi kadrlarning salohiyatiga bog’liq.[1]

O’g’il-qizlarning kelajakda munosib kasb egasi bo’lishiga ko’maklashish maqsadida kasb.maktab.uz va profnavigator.uz elektron platformalarida testlar majmuasi berilgan. Ular orqali o’quvchilar o’zining qaysi kasbga qobiliyatli ekanini aniqlashi mumkin. O’quvchilarni zamonaviy kasblarga yo’naltirish va o’qitish uchun “Milliy ta’lim resurslari”da 25 dan ziyod zamonaviy sohani o’rgatuvchi 700 dan, “kasb.maktab.uz”da 500 dan, “profnavigator.uz”da 450 dan ortiq videodarslik, videokontent, taqdimot hamda professiogramma joylashtirilgan. Ayni paytda o’quvchilar mazkur manbalardan unumli foydalanib, o’zini qiziqtirgan kasblar haqida batafsil ma’lumot olish bilan birga ushbu kasblarni o’rganish imkoniyatiga ham ega.

Kasbga yo’naltirishga yoshlarning kasbni erkin va mustaqil tanlashining ilmiy-amaliy tizimi sifatida qarash bilan birga har bir shaxsning individual xususiyatlarini va bozor iqtisodiyoti ehtiyojlarini hisobga olishi kerak. Ta’lim muassasalarida rahbar va pedagoglarning egallagan bilimlari, amaliy ko’nikma va malakalari, umumiy mehnat tayyorgarligini, bozor iqtisodiyotining aniq bir sohasida qo’llash imkoniyatlarini ochib berish lozim. Shu bilan birga, umumta’lim fanlari o’qituvchilari ham o’rganilayotgan mavzuni dasturlari asosida, ya’ni mantiqiy ketma-ketlikda, fan xususiyatlarini hisobga olgan holda rahbar va pedagoglarni mehnat jarayonlari, mehnat turlari va texnologiyalari bilan tanishtirib borishga, ularga Respublikamizning iqtisodiy imkoniyatlari haqida kengroq ma’lumot berishga qaratmog’i lozim [2].

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentning 2019 yil 6 sentyabrda “Kasbiy ta’lim tizimini yanada takomillashtirish to‘g‘risida”gi PF-5812-son Farmonida yangi kasbiy ta’lim tizimini zamon talabiga mos formatda tashkil etish, shaklan va mazmunan mutlaqo yangi, uzluksiz kasbiy ta’lim muassasalari tarmog‘ini shakllantirishning yangi paradigmasi belgilandi.[3]

Bunda iqtisodiyotning barcha tarmoqlari uchun, xususan, tadbirkorlik, kichik biznes, oilaviy biznes, tomorqa biznesi, qurilish, xizmat ko‘rsatish, chorvachilik, parrandachilik, asalarichilik, baliqchilik kabi tez sur‘atlarda ravnaq topayotgan sohalar uchun 200 dan ortiq ishchi kasblar bo‘yicha kadrlar tayyorlanishi ko‘zda tutildi.

Mamlakatimizda mavjud kadrlar malakasini xalqaro standartlar asosida oshirib borish, raqobatbardoshligini ta‘minlash, kasbiy rivojlanish uzluksizligini ta‘minlash maqsadida malaka oshirishning yangi 18 ta modullari joriy qilinib, pedagogika tamoyillaridan androgogika tamoyillariga o‘tildi. Malaka oshirishga kelgan rahbar va pedagoglar uchun ta’limni innovatsion rivojlantirishga doir 17 ta taqdimotlar tayyorlanib, taqdim etildi.

Malaka oshirish tizimini takomillashtirish uchun quyidagilar zarur:

pedagogik kadrlar va ishlab chiqarish ta’limi ustalarini tayyorlash, qayta tayyorlash va malakasini oshirish tizimiga yangi o‘quv va axborot texnologiyalarini, shuningdek, innovasion dasturlarning natijalarini joriy etish, yuqori darajadagi nazariy va amaliy bilimlarni, kasbiy mahorat va kompetentlikni ta‘minlaydigan zamonaviy jihozlangan korxonalar bazasidan keng foydalanish;

tashkiliy strukturani takomillashtirishni ta‘minlash, kasbiy ta’lim tizimining boshqaruv va pedagogik kadrlari malakasini oshirish va qayta tayyorlash bo‘yicha yagona markazlashgan institutni tashkil etish;

o‘rnatilgan davlat talablariga muvofiq, malaka oshirish kurslarini tugatgandan so‘ng pedagogik kadrlarga tegishli malakaviy toifalarni berish tartibini joriy etish.

“Raqamli ta’lim” o‘z mohiyatiga ko‘ra, ta’lim jarayonining asosan raqamli texnologiyalar bilan ishlaydigan hamda ta’lim metodlari raqamli mahsulotlar bo‘lgan elektron darslik, elektron ma’ruzalar to‘plami, virtual laboratoriya ishlanmalari, mustaqil ishlar nazoratini tashkil etish mexanizmining elektron bazasi va masofaviy xizmatlarga asoslangan tizimlardan iborat qismi hisoblanadi. Ma’lumki, hayotni anglash, uni o‘rganish informasialarni yig‘ish va o‘zlashtirish orqali kechadi. Insonning bilimlilik darajasi ham ma’lum davr ichida shaxs tomonidan o‘zlashtirilgan informasialarning ko‘p yoki ozligi bilan belgilanadi. Shuning uchun zamonaviy bilimlar sari keng yo‘l ochish, ta’lim tizimini takomillashtirishda raqamli texnologiyalardan unumli foydalanish bugungi kunning talabiga aylandi.

Foydalanuvchining mustaqil va ongli ravishda olib boradigan faoliyatiga raqamli texnologiyalarni qo‘llash quyidagi imkoniyatlarni beradi:

raqamli texnologiyalar modellari muayyan amallarni ongli va rejali amalga oshirishda o‘zlashtiriladi;

multimedia vositalari asosida malaka oshirish jarayonida malaka oshiish kurslarini kompyuter asosida to’liq o’qitish;

ma’ruza matnlarini tahrir qilish;

rahbar va pedagoglar topshirgan nazorat natijalarining tahlili asosida ma’ruza matnlarini bayon qilish uslubini yaxshilash;

rahbar va pedagoglar axborot texnologiyalarini multimedia vositalari asosida animasiya elementlarini mashg’ulot jarayonida ko’rishi, eshitishi va mulohaza qilish imkoniyatlariga ega bo’ladi.

Abrosimov A.G. kasbiy ta’limning raqamli malaka oshirish muhitiga quyidagi ta’rifini beradi: "raqamli ta’lim resurslari, dasturiy ta’minot, apparat va telekommunikatsiya vositalarining integratsiyalashgan muhiti, uni qo’llab-quvvatlash, boshqarish va foydalanish qoidalari, axborot bilan ta’minlash, malaka oshirish jarayonini tashkil etish va boshqarish, ilmiy tadqiqot va kasbiy maslahat”.

Kasbiy ta’limning raqamli malaka oshirish muhitini aniqlashda shaxsga yo’naltirilgan yondashuv ushbu tushunchani raqamli texnologiyalar vositalari asosida ishlaydigan muayyan pedagogik tizim sifatida ko’rib chiqishga imkon beradi.

Lobanova Ye.V. malaka oshirishning mazmuni, tashkil etilishi va metodologiyasini belgilaydigan tamoyillarini ishlab chiqdi:[4]

- *tizimlilik tamoyili*, bu tizimli tashkil etilgan raqamli malaka oshirish muhiti va boshqa raqamli malaka oshirish resurslari majmuasi, malaka oshirish jarayoni ishtirokchilarining axborot so’rovlarini ta’minlash, shuningdek, professor-o’qituvchilar va rahbar va pedagoglar o’rtasida axborot hamkorligini tashkil etish va boshqalar;

- *modullik tamoyili* kasbiy ta’limning raqamli malaka oshirish muhiti doirasida turli xil turdagi yechimlarning mavjudligini nazarda tutadi, shuningdek, raqamli malaka oshirish muhitini yaratishda ham, boshqa ma’lumotlar mazmunida ham ishlab chiquvchilar faoliyatida izchillikni ta’minlaydi;

- *ochiqlik tamoyili*, malaka oshirish institutining boshqa ta’lim muassasalari bilan o’zaro bog’lanishini ta’minlaydi, asbob va texnologiyalarning rivojlanishi va takomillashishi, dasturiy ta’minot ishlab chiqilishi, foydalanuvchilar sonining ko’payishi va boshqalar;

- *standartlashtirish tamoyili* raqamli malaka oshirish resurslari tarkibiga kiruvchi malaka oshirish materiali tuzilmasining kontekstdan mustaqil tavsifini belgilaydigan raqamli malaka oshirish muhiti; barcha turdagi raqamli malaka oshirish materiallarining universal tuzilmasi, barcha foydalanuvchilar guruhlar uchun foydalanish imkoniyatini ta’minlash, malaka oshirish materiallarini bir shakldan ikkinchisiga o’tkazish tartiblari; boshqa ta’lim muassasalari bilan material almashish imkoniyati.

Shunday qilib, rahbar va pedagoglarning mustaqil o’quv faoliyati samaradorligi ko’p jihatdan nazorat bilan belgilanadi, bu nafaqat o’quv va kognitiv faoliyat natijalarini, balki rahbar va pedagoglarning mustaqil faoliyati natijalarini ham tekshirishga imkon beradi. Tashqi va ichki nazoratning uyg’unligi rahbar va

pedagoglarning mustaqil o‘quv faoliyatga tayyorgarligini rivojlantirishning muhim shartidir.

Professor-o‘qituvchilar tomonidan malaka oshirish rahbar va pedagoglari uchun mustaqil o‘quv faoliyatga tayyorgarligini rivojlantirish bo‘yicha uslubiy tavsiyalar, qoida tariqasida, har xil turdagi kirish testi, oraliq va yakuniy nazoratni, chiqish testini, BLI himoyasini taklif qiladi. Rahbar va pedagoglarning o‘quv natijalarini baholashning an‘anaviy va zamonaviy vositalaridan, shuningdek ularning turli kombinasiyalaridan foydalanish tavsiya etiladi.

Rahbar va pedagoglarning mustaqil o‘quv faoliyatini nazorat qilish tashqi mulohazalar (o‘qituvchi nazorati) va ichki fikr-mulohazalarni (rahbar va pedagoglarning o‘z-o‘zini nazorati) ta’minlashga qaratilgan. Shunday qilib, nazorat professor-o‘qituvchi tomonidan malaka oshirish jarayoniga kerakli tuzatishlar kiritadigan ma’lumotni olishga, tahlil qilishga qaratilgan.

Shu bilan birga, rahbar va pedagoglarning mustaqil o‘quv faoliyatini rivojlantirish o‘quv natijalarini ichki (o‘z-o‘zini nazorat qilish) ni ham ta’minlaydi. Ko‘pgina tadqiqotlar tashqi nazorat ustidan ichki nazoratning etakchi rolini ta’kidlaydi, shuningdek, tashqi nazoratni bosqichma-bosqich pasaytirish va rahbar va pedagoglar o‘rganishi bilan ichki nazoratni oshirishni taklif qiladi [5].

Rahbar va pedagoglarning o‘quv natijalarini o‘z-o‘zini baholashi o‘z faoliyati va erishilgan natijalarni doimiy tahlil qilish orqali o‘quv vazifasini bajarish jarayonini, o‘quv natijalarini, o‘z imkoniyatlari va qobiliyatlarini baholashni o‘z ichiga oladi.

Ta’lim yutuqlarining ijobiy o‘zini-o‘zi hurmati nafaqat ta’lim dasturida, balki ularning qiziqishlari va ehtiyojlaridan kelib chiqqan holda mustaqil o‘quv faoliyatga tayyorgarlikni rivojlantirish rahbar va pedagoglarning keyingi ichki motivasiyasiga yordam beradi.

Rahbar va pedagoglarning mustaqil o‘quv faoliyatga tayyorgarligini rivojlantirish raqamli texnologiyalar vositalari va professor-o‘qituvchilar o‘rtasida ta’lim maqsadlarida faol axborot o‘zaro ta’sirini o‘z ichiga olishi kerak (Robert I.V.) [6].

Malaka oshirish jarayonini tashkil etish sohasidagi zamonaviy talablar mustaqil o‘quv faoliyatini amalga oshirish jarayonida rahbar va pedagog uchun uning qiziqishlari, bilimlari, ko‘nikmalari va qobiliyatlarini hisobga olgan holda individual ta’lim trayektoriyasini qurish maqsadga muvofiq degan xulosaga kelishga imkon beradi. Bu turli darajadagi murakkablikdagi o‘quv vazifalarini ishlab chiqishda namoyon bo‘ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1.O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 28 yanvardagi “2022-2026 yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”gi PF-60-sonli Farmoni <https://lex.uz/docs/5841063>.

2.Qo‘ysinov O.A. Kompetentli yondashuv asosida bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy-pedagogik ijodkorligini rivojlantirish texnologiyalari: p.f.d. (DSc) dis... materiallari - Toshkent: TDPU, 2019. – 161 b.

UZLUKSIZ TA’LIM TIZIMIDA BO’LAJAK TARBIYA FANI O’QITUVCHILARINI KASBIY-METODIK RIVOJLANTIRISH

Dilafro‘z Yoqubaliyeva Payzidin qizi

*Andijon davlat pedagogika institute Pedagogika va psixologiya kafedrası
o‘qituvchisi*

Annotatsiya. Ushbu maqola uzluksiz ta’lim tizimida bo’lajak tarbiya fani o’qituvchilarini kasbiy-metodik rivojlantirishning ilmiy-pedagogik muammolari tadqiq qilingan. Unda bo’lajak tarbiya fani o’qituvchilarini kasbiy va metodik rivojlantirish tamoyillari, nazariy va pedagogik jihatlari ilmiy asoslangan. Uzluksiz

ta’lim tizimida bo’lajak tarbiya fani o’qituvchilarini kasbiy-metodik rivojlantirish haqida va o’qituvchilarga tarbiya fanini turli raqamli texnologiyalar va metodikalar orqali tushuntirish yoritilgan.

Kalit so‘zlar: Uzluksiz ta’lim, raqamli texnologiyalar, metodik tayyorgarlik, komponentlar, kasbiy rivojlantirish, qobiliyat, individual qobiliyat, tarbiya, fikrini ilgari surish, kompetentsiya, kasbiy-metodik rivojlantirish.

Respublikamizda uzluksiz ta’lim tizimini takomillashtirish, ta’lim sifatini yanada yaxshilash va samaradorligini ta’minlashda moddiy omillar bilan bir qatorda bo’lajak tarbiya fani o’qituvchilarini metodik tayyorlash zaruriyati pedagogik muammo sifatida muhim ahamiyatga ega. Talabalarning tarbiyaviy ishlar tizimini rivojlantirish va davr talablariga muvofiq faoliyat yurita olishlari uchun zarur shart-sharoit yaratishda boshlang’ich ta’lim tizimi alohida o’rin tutadi. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyev ta’kidlaganidek: “Yurtimizda tashkil etilayotgan yangi-yangi bog‘chalar, maktablar, oliy o‘quv yurtlari, nufuzli xorijiy universitetlarning filiallari, madaniyat va sport inshootlari, “Temurbeklar maktabi”, “Prezident maktablari”, “Ijod maktablari” deb nom olgan mutlaqo yangi namunadagi ta’lim maskanlari bugungi globallashtirish sharoitida raqobatga qodir bo‘lgan yetuk kadrlarning yangi avlodini tarbiyalalashga hizmat qilmoqda”.

Uzluksiz ta’lim tizimida bo’lajak o’qituvchilarning kasbiy-metodik tayyorgarligi ularning kasbiy faoliyatga doir bilimlar, ta’lim-tarbiya jarayonini tashkil qilish, o‘z-o‘zini rivojlantirish kabi asosiy kasbiy faoliyat sohalarida aks etadi. Bu esa o‘z navbatida, o’qituvchining o‘z fanini o‘qitishga doir bilimlarni mukammal bilishi va harakatga keltirishi, ta’lim jarayonini loyihalash, tashkil qilish va baholash uchun zarur bo‘lgan tayanch kompetensiyalarni egallashi, shuningdek, o‘qitish va tarbiyalash jarayonini ta’lim sohasidagi innovatsion ilmiy yutuqlar, zamonaviy pedagogik va axborot-kommunikatsiya texnologiyalari asosida intensiv tashkil etish, uzluksiz va tizimli o‘z-o‘zini rivojlantirishni talab etadi.

Yurtimizda «uzluksiz ta’lim tizimini yanada takomillashtirish yo’lini davom ettirish, sifatli ta’lim xizmatlariga imkoniyatlarni oshirish, mehnat bozorining zamonaviy ehtiyojlariga muvofiq yuqori malakali kadrlarni tayyorlash», shu bilan birgalikda umumiy o’rta ta’lim sifatini tubdan oshirish, tarbiyaviy ishlarga oid talab yuqori bo’lgan fanlarni chuqurlashtirilgan tarzda o’rgatish, ish beruvchilarning ehtiyojlariga javob beradigan mutaxassisliklar bo’yicha tayyorlash hamda oliy ta’lim tizimida faoliyatining sifati va samaradorligini oshirish ustuvor vazifa sifatida keng ko’lamli ishlar olib borilmoqda. Yurtimizda bo’lajak tarbiya fani o’qituvchilarini tarbiya fanini o’qitishga tayyorlash metodikasini doimiy o’zgarib borayotgan sharoitda ilg’or xorijiy tajribalarni o’rgangan holda, oliy ta’limda bo’lajak tarbiya fani o’qituvchilarining raqamli texnologiyalar asosida kasbiy-metodik tayyorgarligini takomillashtirish texnologiyasini, didaktik asoslarini ishlab chiqish, pedagogik shart-sharoitlari, mazmuni va tuzilmasi, takomillashtirish mezonlari va shakllanganlik darajalari, shakl, metod, vositalari, modeli, o’qitish sifatining samaradorligini oshirish, nazariy va amaliy asoslarini ishlab chiqishni talab etmoqda. Bugungi shiddatli yangilanish, ma’naviy yuksalish davrida har tomonlama etuk, bilimdon, ijodkor yoshlarni tarbiyalash hozirgi kunning asosiy talablaridan biri ekanligini ko’rishimiz mumkin.

O’zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 6 noyabrdagi "O’zbekistonning yangi taraqqiyot davrida ta’lim-tarbiya va ilm-fan sohalarini rivojlantirish chora-tadbirlari to’g’risida"gi PF-6108-son Farmoni va mazkur Farmon ijrosini ta’minlash maqsadida 2020 yil 6 noyabrda qabul qilingan "Ta’lim-tarbiya tizimini yanada takomillashtirishga oid qo’shimcha chora-tadbirlar to’g’risida"gi PQ-4884-son qarorda mamlakatimiz ta’lim-tarbiya va ilm-fan sohalarini takomillashtirish, jamiyatimizda o’qituvchi va pedagog xodimlar, ilmiy va ijodkor ziyolilarga bo’lgan hurmat-e’tiborni yanada oshirish, o’qituvchilarning kasbiy mahoratini va metodik tayyorgarligini rivojlantirish, tizimda xususiy sektor ishtirokini kengaytirish maqsadida O’zbekistonning yangi taraqqiyot davrida ta’lim-tarbiya va ilm-fan sohalarini yanada rivojlantirishning asosiy yo’nalishlari belgilab berildi. Bilimga asoslangan iqtisodiyot ta’lim va kasbiy tayyorgarlikning yangi modellarini talab qilayapti. Bunda davriy malaka oshirishdan farqli ravishda ijtimoiy va iqtisodiy muvofiqlik imkoniyatiga ega bo’lgan «hayot davomida o’qish» tamoyili asosida uzluksiz malaka oshirish tizimini takomillashtirib borish maqsadga muvofiq hisoblanadi.

Uzluksiz ta’lim tizimida bo’lajak tarbiya fani o’qituvchilarini kasbiy-metodikasini takomillashtirish, uzluksiz kasbiy rivojlantirishning ko’p jihatdan nazariy yoritilishiga qaramay, jamiyat, fan va ta’limning yangi yo’nalishlari o’qituvchini innovatsion metodik tayyorgarligini takomillashtirish, uzluksiz kasbiy rivojlantirish zaruriyatini kuchaytiradi.

Shundan ko’rishimiz mumkinki, uzluksiz ta’lim tizimida bo’lajak tarbiya fani o’qituvchilarini kasbiy-metodik rivojlantirishda raqamli texnologiyalardan foydalanish, uzluksiz kasbiy rivojlantirish kabi vazifalarni amalga oshirish zarur. Hozirgi vaqtda bo’lajak tarbiya fani o’qituvchilari metodik tayyorgarligini

rivojlantirishda, o‘quv jarayoniga zamonaviy pedagogik va axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan o‘z o‘rnida foydalanish bilan bir qatorda xalqaro baholash dasturlari bilan ham chambarchas bog‘liq. Bu, ayniqsa, tarbiya fanini o‘qitish jarayonida juda zarur ekanligini aytish mumkin. O‘qituvchilarning kasbiy-metodik tayyorgarligi ularning kasbiy faoliyatga doir bilimlar, ta’lim-tarbiya jarayonini tashkil qilish, o‘z-o‘zini rivojlantirish kabi asosiy kasbiy faoliyat sohaslarida aks etadi. Bu esa o‘z navbatida, o‘qituvchining o‘z fanini o‘qitishga doir bilimlarni mukammal bilishi va harakatga keltirishi, ta’lim jarayonini loyihalash, tashkil qilish va baholash uchun zarur bo‘lgan tayanch kompetensiyalarni egallashi, qolaversa, o‘qitish va tarbiyalash jarayonini ta’lim sohasidagi innovatsion ilmiy yutuqlar, zamonaviy pedagogik va axborot-kommunikatsiya texnologiyalari asosida intensiv tashkil etish, uzluksiz va tizimli o‘z-o‘zini rivojlantirishni talab etadi. Zamonaviy jamiyatdagi tub o‘zgarishlar oliy ta’limni sezilarli darajada qayta yo‘naltirishni, ta’lim shakllari, vositalari va usullarini optimallashtirishni, mutaxassislar tayyorlash samaradorligini oshirishning yangi usullarini izlashni talab qilmoqda.

Uzluksiz ta’lim tizimida bo‘lajak tarbiya fani o‘qituvchilarini kasbiy-metodik rivojlantirishda raqamli texnologiyalardan foydalanish, takomillashtirish va kasbiy rivojlantirish zaruriyatini belgilovchi bosh mezon bu inson oldiga qo‘yilgan maqsad bo‘lib, unga erishish uchun vazifalar belgilash, tashkil etiladigan faoliyatni oldindan rejalashtirish, amalga oshirish yo‘l-yo‘riqlarini tanlash va loyihalashtirish, maqsad va natijani muvofiqlashtirish zarur hisoblanadi. Demak, har bir o‘qituvchi o‘z-o‘zini kasbiy rivojlantirish uchun ma’lum darajada o‘z dunyoqarashiga, tafakkuri, tasavvuri va mavjud bilimiga, shaxsiy va kasbiy ehtiyojlariga asoslanadi. O‘qituvchilarda o‘z-o‘zini kasbiy rivojlantirish yo‘nalishida shakllantiriladigan ehtiyoj davlat va jamiyat ehtiyojlaridan kelib chiqishi lozim. Metodik tayyorgarlikni takomillashtirish va o‘z-o‘zini kasbiy rivojlantirishga bo‘lgan ehtiyoj etarlicha shakllantirilsa, o‘qituvchilarda o‘z kasbiga oid yangiliklarni, fan-texnika yutuqlarini o‘rganishga qiziqish shakllanadi, bu o‘z navbatida o‘qituvchilarda mustaqil ta’lim olish ya’ni mustaqil o‘rganish, o‘z-o‘zini rivojlantirish ko‘nikmalarini shakllantirishga, bu orqali o‘qituvchilarda metodik tayyorgarlikni takomillashtirishga xizmat qiladi.

Shu bilan bir qatorda, o‘qituvchilarni o‘z faoliyatida ma’lum bir ijobiy natijalarga erishish, o‘qituvchilar jamoasida obru-e’tibor qozonish, o‘zini o‘zi boshqarish va rivojlantirish kabi ko‘nikmalarni shakllantiradi. Shuningdek, o‘qituvchilarning metodik tayyorgarligini takomillashtirish jarayonida muhim ahamiyat kasb etuvchi vositalardan biri muvaffaqiyatga bo‘lgan ehtiyoj bo‘lib, bu ma’lum bir vazifani mas’uliyat bilan bajarish orqali ko‘zlangan natijalarga erishishga xizmat qiluvchi - o‘qituvchini o‘zini o‘zi kasbiy rivojlantirish ehtiyoji hisoblanadi.

Xulosa qilib shuni aytish joizki, bo‘lajak tarbiya fani o‘qituvchilarini metodik rivojlantirish jarayonida o‘quvchilarga berilayotgan fan doirasidagi bilim, malaka va ko‘nikmalarini shakllantirish darkor. Bo‘lajak tarbiya fani

o’qituvchilarini Tarbiya fanini o’qitishga metodik tayyorgarligini takomillashtirishda o’qituvchi pedagogik ko’nikma va malakasiga qo’yilgan zamon talabi darajasidagi yangi talablar aniq maqsad va yo’nalishlarini belgilashda, uning shakli, mazmuni, metodlari, o’quv-metodik ta’minoti tarkibi va ularga qo’yiladigan vazifalarni aniqlashda asosiy mezon bo’lib xizmat qilishi aniqlandi.

O’quv-metodik ta’minotni quyidagi: o’quv dasturi, yangi avlod o’quv rejasi, yangi darsliklarni amaliyotga samarali joriy etish, o’quv-metodik ta’minotni modernizatsiyalash orqali o’quv-bilish jarayoni sifatining samaradorligini ta’minlash, o’qituvchilarning pedagogik rivojlantirish yoki o’qituvchini innovatsion faoliyatga tayyorlash, o’zini o’zi boshqarish, mustaqil ta’lim olish motivlarini rivojlantirish kabi yo’nalishlarda takomillashtirish maqsadga muvofiq deb topildi.

Uzluksiz ta’lim tizimida bo’lajak tarbiya fani o’qituvchilarini kasbiy-metodik rivojlantirish orqali Tarbiya fanini o’qitishda metodik tayyorgarligini takomillashtirish jarayonini tahlil qilish asosida raqamli texnologiyalardan foydalangan holda o’quv-metodik ta’minotni takomillashtirish mexanizmini joriy etish kabi kompleks chora-tadbirlar orqali Tarbiya fanidan innovatsion yondashuvga asoslangan o’quv-metodik qo’llanmalar va tavsiyalar, ma’ruza matni, dars ishlanmalari, o’quv-metodik majmualar, multimedialarni yaratish muhim ahamiyat kasb etadi. Shuningdek, pedagogik va axborot texnologiyalariga asoslangan elektron resurslarni yaratish va takomillashtirib borish katta ahamiyatga egaligi qayd etildi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O’zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 20-apreldagi "Oliy ta’lim tizimini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to’g’risida"gi PQ-2909-son qarori. www.lex.uz.
2. Muslimov N.A., va boshqalar. Kasb ta’limi o’qituvchilarining kasbiy kompetentligini shakllantirish texnologiyasi/ Monografiya.–T.:“Fan va texnologiya” nashriyoti, 2013.
3. Bespalko V.P. “Pedagogika iprogressiv nyetexnologii.” – M.: Pedagogika, 1989. –168 s.
4. Tolipov O’. “Oliy pedagogik ta’lim tizimida umummehnat va kasbiy ko’nikma hamda malakalarni rivojlantirishning pedagogik texnologiyalari”. – Toshkent: “Fan”, 2004. – 361 b
5. Yoqubaliyeva, D. Z. (2024). BO’LAJAK TARBIYA FANI O’QITUVCHILARINI KASBIY-METODIK RIVOJLANTIRISH ORQALI FANNI O’QITISHGA TAYYORLASH. *Universal xalqaro ilmiy jurnal*, 1(4), 190-192.
6. Yoqubaliyeva, D. Z., & Norqobilov, D. (2024). BO’LAJAK TARBIYA FANI O’QITUVCHILARIDA KREATIVLIK SIFATLARINI RIVOJLANTIRISH ORQALI ULARNI ZAMONAVIY PEDAGOGIK FAOLIYATGA TAYYORLASH. *Universal xalqaro ilmiy jurnal*, 1 (4), 63-65.

**4-SHO‘BA
TA’LIM OLUVCHILARNI KASBGA YO’NALTIRISH
SAMARADORLIGINI TA’MINLASHDA TA’LIM MUASSASASI,
MAHALLA, OILA HAMKORLIGI MASALALARI**

Sho‘ba raisi: pedagogika fanlari doktori, professor Mardonov Shukurullo
Qo‘ldoshevich

Kotib: katta ilmiy xodim, tayanch doktorant Sanakulova Sarviniso
Hamrakulovna

**RAQAMLI TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA FARZAND
TARBIYASIDA BADIY ASARLARNING O‘RNI**

Dilfuza Kamoljonova,
*Qori Niyoziy nomidagi Tarbiya pedagogikasi milliy instituti tayanch
doktoranti*

Annotatsiya: Maqolada raqamli transformatsiya sharoitida farzand tarbiyasida badiiy adabiyoning o‘rni, pand-nasihat ruhidagi asarlar tahlili bilan tanishasiz.

Kalit so‘zlar: badiiy adabiyot, tarbiya, mutolaa, xulosa.

Inson yashashi, rivojlanishi uchun bir qancha faktorlarga ehtiyoj sezadi. Moddiy ehtiyojlari kabi, aql tafakkuri ham hamisha ozuqa olishi, boyishib borishi zarur. Mutolaa orqali inson tafakkuri yuksaladi, rivojlanadi. Tarbiya – pedagogik jarayon bo‘lib, kishilarda jismoniy, ruhiy, axloqiy, ma’naviy sifatlarni shakllantirishga qaratiladi. Farzand tarbiyasida badiiy adabiyot muhim rol o‘ynaydi. Kaykovusning “Qobusnoma” asarida: “Bu jahon bir ziroatgohdir, har nima eksang, shuni o‘rasan, har na so‘z desang, shuning javobini eshitursan” deydi. Farzand tarbiyasi ham nihoyatda mas’uliyatli vazifa bo‘lib, bolaning qanday shaxs bo‘lib etishishi olgan tarbiya va ta’limiga bevosita bog‘liq bo‘ladi. Bola kitob orqali qanday tarbiyalanadi? Badiiy adabiyot kichik kitobxonga nimalar bera oldai? Kitob – arabcha so‘zdan olingan bo‘lib, yozilgan, muqovalangan asar ma’nosini anglatadi.

Kitoblar o‘zida ma’lum bir g‘oyalarni ilgari surib, o‘quvchiga estetik zavq beradi. YuNESKO tavsiyasiga ko‘ra, 48 varoqdan kam bo‘lmagan, bosma taboqqa ega, davriy bo‘lmagan nashrni shartli ravishda kitob, deyish qabul qilingan.

Adabiyot nima? – arab tilidan olingan bo‘lib, adab so‘zining ko‘plik shaklidir. Biror soha, mavzuga ixtisoslashtirilgan ma’lumotlar, asarlar majmui.

Badiiy asarlar o‘quvchiga estetik zavq berishi, dunyoqarashini shakllantirishi bilan birga, tarbiyalovchi funksiyaga ega. Kichik yoshdagi bolalarga kitob tanlashda, adabiyotning shu jihatlariga ko‘proq e’tibor qaratish zarur. Kaykovusning “Qobusnoma” asarining 27-bobida “Otadan farzand xaqalaridan biri

go’dakga chiroyli ism tanlash, uni yaxshi xulq bilan parvarishlash bilan bir qatorda, o’qishni o’rgatish farz” ekanligi to’g’risida so’z boradi.

Farzand tarbiyasida oilaviy muhit katta rol o’ynaydi. Sog’lom muhit, urf-odat va an’analar, chiroyli tarbiya ostida voyaga etgan farzandlar kelajakda komil insonlar bo’lib ulg’ayadilar.

Tarbiya – o’zidan kichiklarga eng yaxshi, eng chiroyli xulqlarni o’rgatish, ezgu xulqni yoshlar ongiga singdirishdir. Har bir kishi ikki xil yo’l bilan, birinchisi bilvosita, ya’ni kattalardan ularning tajribalarini o’rganish orqali, ikkinchisi bevosita, o’z hayotiy tajribalari orqali egallaydi.

Kichik yoshdagi bolalarga kitob o’qib berish ham komil tarbiyaning bir qismidir. Kichik yoshdagi o’quvchining birinchi kitobi – bu ertak kitoblardir. Nima uchun bolaga tunda uyquga yotishdan avval ertak o’qib beriladi? Rus ruxshunoslari bolaga tunda ertak o’qib berish uning ruhiyatiga ijobiy ta’sir ko’rsatishini, hayotda sodir bo’ladigan turli voqea-hodisalarga to’g’ri nuqtai-nazar orqali qaray olishini fanda isbotlashgan. Oddiy hayotiy misollar orqali yaxshi va yomonni oq va qorani bir biridan ajratishni o’rganadi.

Buning uchun bolaga ertaklarni to’g’ri tanlab, aytib berish kerak. Ertak zahirida yaxshilik, ezgulik bo’lishi zarur. Ertak bolaga voqea-hodisalar ustidan xulosa qilishni o’rgatadi, unda kattalarni tinglash kompetensiyasi rivojlanadi. Ertak kichiklarga yashashni o’rgatadi. Ertakda ko’p hollarda qahramonlar turli qiyinchiliklarga duch keladilar va ularni aql, sabr, kuch va idrok orqali engib o’tadilar. Bolalar ham turli asar syujetlarini eshitish orqali o’zlarida qiyinchiliklarga qarshi kurashishga nisbatan ong osti immunitetni hosil qiladi. Bolada ijobiy fazilatlarni shakllantiradi. Kimgadir yaxshilik qilishsa, yaxshilik, aksincha, hasad, yomonlik qilishsa, yomonlik qaytishini bilishadi. Bolani biror nomaqbul xatti-harakati uchun jazolashdan oldin unga shu mavzuga oid ertak o’qib bering. Ertak orqali bola ota-onaning mehrini his etadi, ertakning nafaqat bolalarga, balki kattalarga ham foydasi katta. Ota-onalar bolasiga ertak aytib berayotgan vaqtda turli stress holatlarini unitib, ichki xotirjamlikga erishadilar.

Bolalarni tez-tez kutubxonaga olib borish, ulardagi bir qancha salbiy odatlarning oldini olib, ijobiy vazilatlar hosil qiladi:

- Bola kitobga mehr qo’yish kerakligini o’rganadi.
- Bola kutubxonada o’zini qanday tutish madaniyatini o’rganadi.
- Badiiy adabiyotlarni bir-biridan farqlay olish didi shakllanadi.
- Tinch va sokin muhitda soatlab kitob o’qish orqali tinchlanishni o’rganadi.

Finlandiya ta’lim sifati bo’yicha dunyoda etakchi mamlakatga aylandi.

Ta’lim sifatining oshishiga bevosita fanlarni yaxshi o’zlashtirish, o’zlashtirish, deganda, o’qish va uni tushinish kiradi. Ta’lim erkinlik va qulaylik asosiga qurilgan. Uyga vazifa tarzida kutubxonaga, teatrlarga borishni topshiriq qilib berishadi. Olimlar muntazam ravishda ertak eshitgan bolalarning so’z boyligi ko’p bo’lishi, tasavvur va xotirani yaxshilashini aniqladilar. Kitobxona bola uchun bilimlar xazinasi, ilmiy tadqiqot laboratoriyasiga aylanishi kerak. Kitob mutolaasi kognitiv, estetik va tarbiyaviy ahamiyatga ega.

**“RAQAMLI TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA TA’LIM OLUVCHILARNI KASBGA
YO’NALTIRISH: MUAMMOLAR, YECHIMLAR” mavzusida respublika ilmiy-amaliy
konferensiyasi, 2024-yil 10-dekabr**

Bola 4 – 5 yosh oraliqida uning soʻz zaxirasi boyib, nutqi rivojlanadi. Bu yoshda ota-onalar bolaning diqqat-e’tiborini narsa-buyumlarning nomlanishi, ular nima vazifani bajarishi va qanday hususiyatga ega ekaniga qaratishi zarur. Bunda bolajonlarga kichik matnli, oʻzbek xalq eratklarini oʻqib berish tavsiya etiladi. 6-7 yoshli bolalar endi oʻqishni oʻrgangani bois bu yoshdagi bolalarga ixcham, kichik hajdagi, rangli kitoblarni olib berish tavsiya etiladi.

Kitob bizga yangi bilim, yangi koʻnikmalarni beradi. Til boyligimizni oshiradi, sarguzasht qissalar tasavvurimizning chegaralarini kengaytiradi. Kichik yoshdagi oʻquvchilarda oʻtkazilgan tadqiqotlar natijasiga koʻra, kitob oʻqiganda bolalarning asab tizimi dam oladi, ruhiy bosimlardan xalos boʻlishini koʻrsatdi. 1-jadval.

3-4-sinf oʻquvchilari uchun tavsiya etilgan adabiyotlar roʻyxti

№	Kitob nomi	Asar muallifi
1.	Gʻafur Gʻulom	“Shum bola”
2.	Anvar Obidjon	“Quyoning tugʻilgan kunida”
3.	Xudoyberdi Toʻxtaboev	“Peshonasiga televizor yopishgan bolaning sarguzashtlari”
4.	Tursunboy Adashboev	“Nasibaning olmasi” “Tadbirkor joʻja”
5.	Kavsar Turdieva	“Xatolar mamlakati”
6.	Dilshod Rajab	“Poezdning bolasi”
7.	Orif Toʻxtash	“Har doim boʻlsin quyosh”
8.	Muazzam Ibrohimova	“Sumalakxoʻr samolyot”
9.	Dilfuza Kamoljonova	“Katak daftardagi shumtakalar”
10.	Qobiljon Shermatov	“Buvamning oshqozonidagi mamlakat”

2-jadval

Kitobxonlik kompetensiyalarining rivojlanishi

Koʻrsatgichlar	4-sinf oʻquvchilarida tajriba guruhida	4-sinf oʻquvchilarida sinov guruhida
Oʻqish tezligi	100-110 ta soʻz	80-90 ta soʻz
Inshoda fikrini ifoda etishi	Ravon, imlo xatolar dechrli uchramaydi.	Fikrlar tarqoq, imlo xatolar koʻp uchraydi.
Hikoyani oʻqib gapirib berishi	Hikoyadagi voqealar rivojini ketma ketlikda eslab qoladi, syujetlarni toʻliq gapirib bera oladi	Hikoyada voqealar rivojini toʻliq ifoda eta olmaydi. Fikrlar tarqoq.
Boshqa fanlarni oʻzlashtirishga taʼsiri	Boshqa fanlarni ham yaxshi oʻzlashtiradi. Darslikdagi barcha maʼlumotlarni oʻqib, oʻzlashtiradi.	Faqatgina oʻzi qiziqqan qanlarni oʻzlashtira oladi.

qahramonlar bilan birga his-tuygʻularni boshidan kechirish, hayoliy doʻstlar bilan vaqt oʻtkazish imkonini beradi. Kitoblar tajriba loyatoriyasiga oʻxshaydi.

Shuning uchun pedagoglar bolalarga kitob o‘qishni targ‘ib qilish, kitobxon bolalarni rag‘batlantirib borishi zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Mirzaolimov B. Yoshlar ongida milliy istiqlol g‘oyasini shakllantirishning pedagogik asoslari. Ped. fan. dokt. ilmiy dar. olish uchun tayyorlangan diss. Toshkent, 2016. 143-b.
2. Maklakov A.G. Obshaya psixologiya. Uchebnik dlya vuzov. — SPb.: Piter, 2003. — 287 s.
3. Mustafoev Sh.N. Badiiy to‘garaklarda talabalarni g‘oyaviy-estetik tarbiyalash. Ped. Fanlari bo‘yicha falsafa fanlari doktori (PhD) ilmiy darajasini olish uchun tayyorlangan dissertatsiya. Toshkent, 2018. 178 b.
4. Muslimov N.A., Sh.S.Sharipov va boshqalar. Kasbiy malaka va pedagogik mahorat. Uzluksiz malaka oshirish yo‘nalishi bo‘yicha o‘quv materiallari. - Toshkent.: TDPU, 2009.-69 b.
5. Muslimov N.A. Bo‘lajak kasb ta’limi o‘qituvchisini kasbiy shakllantirish. -T.: Fan nashriyoti, 2004. -130 b.
6. Norqulov H.D. Ota-onalarning g‘oyaviy-tarbiyaviy bilimlarini oshirishning ijtimoiy-pedagogik asoslari: Pedagogika fanlari nomzodi. ... dis. – Toshkent: O‘PFITI, 2007 yil. 134 bet. 4-bet.

UZLUKSIZ TA’LIM TIZIMIDA TA’LIMNING SIFAT VA SAMARADORLIGINI OSHIRISH HAMDA O’QUVCHILARNI KASB- HUNAR YO’NALTIRISHDA PEDAGOG KADRLARNING VAZIFALARI

***Namazov Shuxrat** - Qori Niyoziy nomidagi Tarbiya pedagogikasi milliy
instituti doktoranti, “Inklyuziv ta’lim-tarbiya metodikasi” ilmiy-tadqiqot bo’limi
katta ilmiy xodimi*

Ta’lim sifatini oshirish masalalari ko’p tarmoqli hisoblanadi. U o’zida pedagogik masalalar kompleksini mujassam etadi. Mazkur maqolada uzluksiz ta’lim jarayoni samaradorligini oshirishning muhim yo’nalishi, xususan ta’lim oluvchilarning kasb-hunar ta’lim olishga qiziqishlarini oshirish maqsadida innovatsion texnologiyalardan foydalanish, o’quvchilarni milliy qadriyatlar asosida, Vatanga muxabbat ruhida tarbiyalash, o’quvchilarni zamonaviy jamiyat hayotiga tayyorlash masalalari haqida so’z yuritilgan.

***Tayanch so’z va iboralar:** O’quvchilarni kasb-hunar yo’naltirishda pedagog kadrlarning vazifalari, sotsial-iqtisodiy talab, sog’lom va barkamol avlod, ma’naviy qadriyatlar, maktab va oila o’zaro hamkorligi, innovatsion texnologiyalar, ta’lim maqsadlari, ta’lim uzluksizligi.*

Проблема повышения качества образования многоаспектная. Она представляет собой комплекс педагогических задач. В данной статье освещены отдельные направления повышения эффективности образовательного процесса, в частности – использование инновационных технологий с целью развития интереса учащихся к обучению, воспитание учащихся на основе национальных ценностей, в духе преданности Родине, подготовка учащихся к жизни в современном обществе.

***Ключевые слова:** Обязанности педагогических кадров по профессиональной ориентации студентов, социально-экономические условия, здоровое и гармонично развитое поколение, духовные ценности, взаимосвязь школы и семьи, инновационные технологии, цели образования, непрерывность образования.*

Uzluksiz ta’lim tizimi, pedagoglar va barcha darajadagi ta’lim tizimiga aloqador bo’lgan xodimlar oldiga o’ta mas’uliyatli vazifa bo’lmish ta’lim mazmuni strategiyasini belgilash va amalga oshirishda eng dolzarb vazifalardan biri, o’qitish sifatini yaxshilash, ta’limni individuallashtirish, o’qituvchi faoliyatida o’z aksini topadi. “Pedagoglardan vijdonan mehnat qilish, yorug’ kelajagimiz oldidagi mas’uliyat tuyg’usi, ko’rsatilayotgan yuksak e’tiborga nisbatan munosib javob berish talab etiladi.

Ta’lim tizimini isloh qilish uzluksiz jarayon bo’lib, bunda asosiy o’rinni xalqaro darajalarga mos keladigan, shuningdek texnik, ekologik, xuquqiy, agrar, iqtisodiy va biznes sohalarida bilim beradigan ta’lim egallashi lozim. Bugungi

kunda o‘quvchi-yoshlar jamiyatimizda sodir bo‘layotgan turli ijtimoiy-iqtisodiy o‘zgarishlarga jalb etilgan. Bu davlat va jamiyatning mustaqil fikrga ega, intellektual va ijodkor shaxsga bo‘lgan ehtiyoji bilan bog‘liq. Shuning uchun o‘quvchilarning bilimlarni uzviy egallash va jamiyat faoliyatida qatnashishga bo‘lgan motiv (qiziqish, ehtiyoj, intilish)larini maqsadli shakllantirish, umumiy o‘rta va o‘rta maxsus, kasb-hunar ta’limi, oliy ta’limi jarayonida o‘quvchilar bilimining uzviyligini ta’minlash davr talabiga aylandi. Ma’lumki har bir ta’lim turi, bosqichi o‘ziga xos xususiyatlarga ega bo‘lib, biridan ikkinchisiga o‘tishda ta’lim oluvchi va ta’lim beruvchidan alohida maxsus tayyorgarlikni talab etib, ular oldiga bir qator muammolarni qo‘yadi. Shu bois, ta’lim turi, bosqichlarining bir-biriga o‘zaro ta’siri, o‘zaro bog‘ligini kuchaytirish, ular orasida uzviylikni ta’minlash lozim. Uzviylikni ta’minlamay uzluksiz jarayonga erishib bo‘lmaydi. Uzluksizlik va yaxlitlik uzviylikni tadbqiq etish natijasi hisoblanadi. Uzviylik tamoyili asosida tashkil etilgan ta’lim tizimi aniq bir maqsad, ya’ni o‘quvchilar bilimlarini izchil va uzviy rivojlantirish hamda mazkur maqsadga muvofiq holda uzviylashgan ta’lim oldiga qo‘yilgan vazifalarni bajarish masalasini o‘z ichiga oladi. Vazifalarni muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun shunday o‘quv jaryonini tashkil etish kerakki, mazkur jarayonda o‘qituvchilar bilimlarni mustaqil egallash va o‘zlashtirish uchun qulay vaziyat yaratilishi lozim.

Uzluksiz ta’lim tizimida o‘qituvchi bilimlarini tizimli rivojlantirib borishning muhim sharti quyidagilar bilan belgilanadi:

- o‘qituvchi qiziqishlarining faollashuvi, bilimlarni mustaqil o‘zlashtirishi, izchil fikrlashi, o‘zini anglashi, milliy ongining rivojlanishiga;
- o‘qituvchining shaxsiy-ma’naviy, axloqiy, intellektual-ijodiy rivojlanishiga;
- ma’naviyat sohasida qadriyatli yo‘nalishlarga ega bo‘lishiga ko‘maklashadi;
- yoshlarning zamonaviy ma’naviy taraqqiyoti muammolariga qiziqishi;
- o‘qituvchilar ma’naviy tajribasini amaliy ko‘nikmalarga aylantirish o‘quvchilarni ma’naviy tarbiyalash va rivojlantirish jarayonida amalga oshiriladi.

Pedagog o‘z hayolida tarbiyalanuvchining timsolini gavdalantirar ekan, o‘qituvchi g‘ayrat bilan ta’lim berib, o‘quvchilarni aqliy qobiliyatlarini rivojlantirib, ularning irodasini mustahkamlab, xarakterini tarkib toptira boradi. Mamlakatimizdagi iqtisodiy-siyosiy, ijtimoiy, madaniy hayotdan o‘rin olayotgan yangi-yangi yutuqlar bilan doimo tanishtirish borasida yurtimizda amalga oshirilayotgan iqtisodiy-siyosiy va madaniy sohalardagi islohotlarning asl maqsadi jamiyatimiz aholisi uchun munosib hayot sharoitlarini yaratish, bilimli, ma’lumotli yuksak intelektga ega shaxslarning mavqeini oshirish, ma’naviy jihatdan barkamol va mukammal rivojlangan insonlar zimmasida ekanligini asoslab beradi. Shu bois bugungi kunda Xalq ta’limi xodimlari pedagog, tarbiyachilarning ijtimoiy etukligi, faolligini, yuksak darajaga ko‘tarish Mustaqil O‘zbekistonimizning kelajagini hal qiluvchi muhim strategik maqsadlardan biri bo‘lib qolmoqda.

Hozirgi zamon o‘qituvchisi o‘quvchilarda o‘zini-o‘zi to‘la namoyon etish uchun, ta’lim maqsadlarini amalga oshirishda ularning pedagogik-psixologik tabiatini diqqat markazida tutish va ta’lim jarayonida innovatsiyaga ish jarayonida qo‘llaniladigan yangilikga e’tibor berishi, o‘zaro hamkorlik asosida baxs-munozaraga imkon yaratishi, ijobiy fazilatlarni shakllantirishi, sabrlik harakterini tarbiyalashi, irodani mustaxkamlashga, muomalaga, istedodni namoyon etadigan faktorlarga asos solishi lozim. Milliy ma’naviyatimizga sadoqat, milliy g‘urur va qadriyatlarimiz manbaalarini chuqur va har tomonlama uyg‘unlashtirib yagona maqsadga yo‘naltirish, yot g‘oyalarga nisbatan nafrat tuyg‘usini singdirish lozim. Maktabni bitiruvchida o‘z bilim doirasini doim boyitib borish, o‘qishga nisbatan ongli, mas’uliyatli va ijodiy munosabatda bo‘lish ehtiyojlari hosil qilinishi maqsadga muvofiqdir. Pedagogik jarayondagi ishlarni tashkil etishning zamonaviy shakllarini joriy etish, jamoaviy ta’lim, o‘qish va o‘qitish o‘rtasidagi pedagogik ziddiyatlarning hal qilishning yangi-yangi usul va vositalarni qidirib topish va amalda qo‘llash lozim.

Ana o‘shandagina bugungi maktabni bitiruvchi, jamiyatning ma’naviy tushunchalari, me’yoriy talablarini yaxshi o‘zlashtirib olgan bolagina emas, albatta o‘zining butun hayotida ularga sira og‘ishmay, avlodlar ezgu niyatlari, an’analariga sodiqligi zarurligini anglab etayotgan, zamonaviy bilimga ega bo‘lgan, mustaqil, erkin fikrlash qobiliyati rivojlanib borayotgan, o‘z oldiga qo‘ygan strategik maqsadlarga erisha olishga ishonch hosil qilgan, ma’naviyati yuksak, har qanday murakkab muammolarni ham, zo‘ravonlik va adovatga berilmasdan hal etishga qodir intellektual salohiyatli insonlar bo‘lib shakllanadilar.

O‘z xatti-harakatida axloq normalariga rioya qilish va ahloqsizlik bilan kurashish uning motivatsion tuyg‘usidir. O‘zgalarning qadr qimmatini chuqur hurmat qilish, odamlar haqida g‘amxo‘rlik qilish va ularga nisbatan sezgir va e’tiborli bo‘lish, do‘stlik, halollik, sofdillik, xaqqoniylik, kelajakka ishonch, qat’iyatlilik va o‘z-o‘ziga tanqidiy munosabatda bo‘lish, ma’suliyatlilik, uyushqolilik va intizomlilik, maqsadga intilish va yuksak madaniyatli xulq unga xos bo‘lib, bularning hammasi maktabda shakllanib kamol topadi.

O‘quvchi ma’naviy qiyofasining ajralmas xislati va zamirida Vatanga nisbatan mehr-oqibat, muhabbat shakllanmoqda. Maktabni bitiruvchi shaxsning muhim xususiyatlaridan yana biri ma’naviy dunyosi boy, komil inson bo‘lib, ajdodlari yaratgan bebaho ilm-hunar xazinasini imkon qadar egallashga harakat qilmoqda va buning uchun zarur sharoit yaratilgan. Shu bilan birga ular butun insoniyatga xos bo‘lgan qadriyatlardan xabardor bo‘lgan, ularni asrash hamda boyitish yo‘lida orzu umidlarga boy bo‘lgan insonlardir.

Pedagogik faoliyatda eng muhimi shuki, bolada o‘z ongli hayotini dastlabki qadamlaridanoq insonda bor va bo‘lishi mumkin bo‘lgan xislat va fazilatlarni shakllantirmoq kerak. “O‘quvchini barkamol qilib voyaga etkazish, yangi tafakkur soxiblarini tarbiyalashdek ma’suliyatli vazifani ado etishda birinchi galda ana shu mashaqqatli kasb egalariga tayanamiz, ertaga o‘rnimizga keladigan yoshlarning mafkuraviy dunyosini shakllantirishda ustoz murabbiylarning xizmati naqadar

beqiyos ekanini yaxshi tasavvur qilamiz” soʻzida prezidentimiz I.A.Karimov yuksak maʼnaviyatli salohiyatli oʻquvchini tarbiyalash har-bir oʻqituvchini muqaddas burchi va intilayotgan maqsadidir. Lekin maktablarimizni bitirib chiqayotgan yoshlarni hammasi ham yuqorida aytib oʻtilgan ijobiy xususiyatlarga toʻla ravishda ega emaslar. Buning har xil sabablari bor, baʼzilari biologik va obʼektiv sharoitlardan yuzaga keladi, boshqalari maktab va oilaning tarbiyaviy ishlaridagi kamchiliklarga bogʻliqdir. Ayniqsa, maktab yoshidagi bolaning shakllanishida oila muhiti xal qiluvchi omil boʻlib hisoblanadi.

Ota-onalar oʻz farzandi tarbiyasi uchun, davrimizning, buyuk vatanimizning munosib fuqarolari sifatida voyaga etkazishlari uchun davlat, xalq va jamiyat oldida javobgardirlar.

Maktab oila, ota-onalarga oʻz zimmalaridagi bu ulkan vazifalarni muvaffaqiyat bilan ado etishlarida koʻmakdosh boʻlish kerak. Maktab oila xayotiga, undagi tarbiya mazmuniga faol taʼsir etishi bilan, bolaning hayoti va maʼnaviy sogʻlom oʻsishi uchun sharoit yaratadi.

Maktabning oila va keng jamoatchilik bilan aloqasi sinf rahbari, oʻqituvchilar orqali amalga oshiriladi. Ularning ibratli tajribalarni oʻrganish va qoʻllashga katta eʼtibor qaratish zarur. Sinf rahbari bolani tarbiyalashdagi oila bilan xamkorlikning muvaffaqiyati, bolaning hamma kamchilik va nuqsonlarini ota-onaga gardanib toʻlaligicha agʻdarib noqulay vaziyatda qoldirmasdan, avaylab istiqbolli reja asosida tushuntirsalar bunda ragʻbatlantirish, umid baxsh usullaridan unumli foydalansalar maksadga muvofiq boʻladi. Ularni bola bilan qilayotgan ishlari haqida bir-birlariga qanchalik koʻp, aniq va muntazam habar berib turishlari bu ishda muvoffaqiyatga eltishi mumkin.

Oila ham oʻz navbatida farzandi haqida roʻy berayotgan xolatlarni, kuzatishlari yuzasidan sinf rahbariga, pedagoglarga maʼlum xabarlar berishi, maslaxatlar xamkorligi maqsadga muvofiqdir.

Viloyatimizda oʻquvchilarga taʼlim-tarbiya berish borasida oʻqituvchilarimizda toʻplangan juda katta ijobiy tajribasi, avvalo, tarbiyaviy ishlardagi kamchiliklar muvaffaqiyatli bartaraf etilayotgan ishlarda maktab hayoti bilan undagi maʼnaviy muhitni tarkib toptirishda ota-onalarning maktabga ijobiy munosabatining uygʻunligi muhim boʻlmoqda. Bu munosabat keng maʼno kasb etadi. Shulardan biri tan olib aytish joizki, samarasiz ishlayotgan ota-onalar kengashi ishini tubdan yaxshilashga qaratilmoqda va ularni taʼlim-tarbiya jarayonidagi amalga oshirilayotgan gʻoyaviy salohiyati ham, pedagogik samaradorligi ham sezilarli darajada mustahkamlanmoqda. Oʻquvchilarni hayotiy rejalarni roʻyobga chiqarishda pedagogik koʻmak yordamlashish va ularni kasb-hunarni ongli ravishda tanlashga tayyorlash, bolalarning istiqbolli tuygʻularini ijtimoiy faolligini oshirish va oʻqishga maʼsuliyat bilan munosabatda boʻlish kabi qalb qoʻri izlanishlarining samarasi maktab oʻqituvchilarning tarbiyaviy ish maqsadlarini amalga oshirishda rivoj topmoqda.

Maktabning taʼlim-tarbiya vazifalarini hal qilishda ommaviy axborot vositalarining maktab hayotiga taʼsiri kuchaygan. Oʻquvchiga hayotiy strategiyani

to’g’ri tanlashda yordam berayotir. Mamlakatimizda amalga oshirilayotgan ta’limdagi inovatsion uslublar maktab tarbiyaviy ishlarni yo’naltiruvchisi va uyushtiruvchi kuchiga aylanmoqda.

Ta’lim-tarbiya ishlarning yuqori samarada bo’lishi, faqat o’quvchi yoshlar o’rtasidagi umumiy farqlarni hisobga olishda emas, balki o’quvchilarning rivojlanish darajasi, to’plangan hayotiy tajribalari, o’quvchilar jamoasidagi tutgan o’rni, har xil guruhlarining o’ziga xos xususiyatlari, o’quvchilarning tipologik va shaxsiy jihatlari qanchalik e’tiborga olinishi ham diqqat markazida bo’lishi lozim.

O’quv jarayonining barcha bosqichlari orasidagi o’zaro aloqadorlik tahlili shundan dalolat bermoqdaki, texnologik jarayonni modullashtirish, algoritmlashtirishni o’ziga xos tarzda loyihalash zaruriyatlarini vujudga keltirmoqda. Bu esa darsning algoritmik xolatlari o’qituvchi modernizatsion ishlarning tadbqiqiy asoslarini puxta o’rgangandagina o’quvchilarni bilim darajasi yuqori samaradorligi kuzatilmoqda. Darslar shunday shiddat ila samarali tashkil qilinishi kerakki olamdagi, jonlig’u-jonsiz narsalar tog’lar, er, suv, havo, sog’liq, yashash hamma-hammasining bir-biriga bog’liq silsila-zanjiridan iboratligini, ularni bir-biriga bog’langan kuch va omillar ilmiy-ijtimoiy asosda tushuntirilsa o’quvchilar teranroq anglab oladilar. Sir emaski, ta’lim jarayonlarida shunday sub’ektiv xolatlar ham ko’zga tashlanmoqda:

1. Pedagogik faoliyat olib borayotgan o’qituvchi-tarbiyachilarda didaktik jarayonda innovatsion texnologiya nazariyasi va g’oyalaridan samarali, o’rinli va maqsadga muvofiq foydalana olish, bilim va amaliy faoliyat malakasiga ega bo’lish ko’nikmasi maqsaddagidek yuzaga chiqmayapti. Bular ana’naviy dars qurilmasidan voz kecha olmaslik xolatlari, darslarni ijodkorlik bilan uyushtira olmaslik oqibatida o’quvchilar darsning sust, nafaol ishtirokchisiga aylanib qolmoqda.

2. O’qituvchi va o’quvchi munosabatidagi majburiy itoatkorlik o’rnini ongli motivatsion tuyg’u qiyinroq kechayapti.

3. O’qituvchining bosh vazifasi darsni qiziqarli, dolzarb ijodiy faollik, hamkorlik va do’stona munosabat o’rnatib psixologik komfortga va diskomfortga e’tibor qaratishi, pedagogik jarayonga turli-xil o’yinlar musobaqalar, tanlovlar, viktorinalardan foydalanib tashkil etilsa, ta’lim samaradorligi optimallasadi.

Har bir fan yo’nalishidagi metod birlashmalarda “men o’zlashtirilishi qiyin bo’lgan mavzular bo’yicha darslarni qanday tashkil etaman”? mavzusidagi ochiq muhokamalar samarali natija beradi. Dars hamma vaqt ham qiziqarli bo’lavermasligi mumkin. O’qituvchi o’quvchini uni qiziqtirgan narsalarnigina emas, balki qiziqitmagan narsani ham, o’z burchi nuqtai-nazaridan ham mamnuniyat bilan bajarishga asabiy zo’riqishlarsiz o’rgatib borilsa, bolalarda irodaviy xislat asta sekinlik bilan chiniqa boshlaydi. Natijada maktabning ta’lim-tarbiya ishlarining umumiy yuksalish bilan uning jamiyatga tarbiyalashdan iborat strategik vazifalari yanada kuchayadi.

Pedagogik faoliyatning o’ziga xos xususiyati va murakkabligi shundaki, tarbiyachining tarbiyalanuvchi shaxsiga yo’naltirilgan har qanday ta’siri ostida

tarbiyalanuvchi o‘ziga xos o‘zgarishga uchraydi. Uning xatti-harakati, muloqoti hamda faoliyati o‘quvchi xarakterida aks etadi. O‘qituvchi o‘quvchi bilan uzviy o‘zaro ta’sirda bo‘ladigan ayrim vaziyatlarda butun pedagogik jarayon bosqichlarida modernizatsiya natijasida sodir bo‘ladigan o‘zgarishlarni oldindan ko‘ra olishi kerak. Ba’zan tarbiyalanuvchining ongida har bir narsani o‘zim hal qilaveraman, degan fikrning kuchayib ketishiga yo‘l qo‘yish juda havflidir. Tarbiyalanuvchining har qanday odamlar orasida (ulfatchilikda, oshna-og‘aynichilik, tanish-bilishchilik) bo‘lishiga ehtiyotkorlik, hushyorlik bilan qarash kerak.

Farzand ulg‘ayib borgan sari ota-onasi u bilan xisoblashishlarini istaydilar. Shuning uchun ular o‘rtasida tushunmovchiliklar-nizolar tug‘iladi. Ko‘pchilik ota-onalar o‘z ustida ishlamaydilar, o‘z-o‘zini bola talabiga javob bera olishdarajasida tarbiyalamaydilar.

Maktab oldida turgan jiddiy vazifa, xamkorlik jarayonini bir tomonlama ta’sir etish shakliga urg‘u berib, o‘quvchining aql-idrokiga urg‘u berib, takidlab o‘tishdangina iborat bo‘lib qolishi kerak emas, unga atroflicha yondashish kerak.

Maktab o‘quvchilarida o‘z xalqiga, ota-onasiga, Vatanga xizmat qilish mehr muhabbat jamiyatga imkon boricha ko‘p manfaat keltirishga intilish xarakterlidir. Maktabni bitirgan yoshlar bunday intilishlarni oliy o‘quv yurtini bitirgandan keyingina amalga oshirishni tez-tez hayol qiladilar. Ayrim kasb-hunar kollejlari taxsil olish o‘quvchilarning ma’lum bir qismi uchun etarli darajada jozibalikdek tuyilmayapti. Bu faqat oilani emas, balki maktabning ham o‘quvchilar bilan etarli ish olib borilmayotganligining natijasidir. Aqliy faoliyat turigagina xavas qo‘yish, jamiyat ehtiyojlariga va imkoniyatlariga zid bo‘lib qoladi.

Kasb hunar kollejlari, akademik litseylarni bitirib yoshlarning hammasi ham oliy o‘quv yurtlariga kira olmaydilar. Bu sohadagi muvaffaqiyatsizlik ularning ko‘pchiligida jiddiy ruxiy iz qoldiradi. Kasb-hunar kollejlari tomomlagandan keyin, oliy dargoxga kirganlar ham keyinchalik o‘zi tanlagan oliy o‘quv yurtdagi ixtisosligidan hamma vaqt ham qoniqmayaptilar. Bu xol yoshlarning xilma-xil kasblarining asl mohiyatini, kelajagini o‘zining qobilyatlari bilan etarli bilmasligida sodir bo‘lmoqda.

Bularning hammasi hayotiy modellarini tarkib toptirish yuzasidan maktab ishiga muayyan talablar qo‘ymoqda.

Ba’zi xollarda ayrim maktablarning tarbiyaviy ishlarida rasmiyatchilik yaqqol ko‘zga tashlanib turibdi;

- o‘tkazilgan tadbirlarning soni va ularning moddiy manfaat keltiradigan soni (to‘plangan qog‘oz, temir tersaklarning tonnasi)ga urg‘u beriladi. Eng muhim narsa, ya’ni bolalarning ongi va hulqida ijobiy o‘zgarishlar hosil qilishga halaqit buruvchi sof tashqi ko‘rsatkichlar orqasidan quvishda;

- tadbirlarning mazmuniga zarar etkazgan holda bu tadbirlarni yangi shakli uchun intilishda;

- tarbiyaviy ishga umumiy va yuzani yondashishda;

- pedagogik obro‘ talabchanligida namoyon bo‘lmoqda.

Mazkur muammolarni amalga oshirishda O‘zbekistonning Mustaqillik taraqqiyoti strategiyasini har bir rahbar atroflicha anglab etishi, ta’lim jarayonida paydo bo‘layotgan muammolar dinamikasini o‘rganishi, bashoratlashi, diagnostika qilishi, qiyoslashi, monitoring darajalarni maqsadga muvofiq tarzda tashkil etilishi, bilim, malaka, fikr yuritish ularni amaliyotda qo‘llash, nazariya, e’tiqod va kelajakka ishonch o‘zaro birikib, pedagogik rahbarlikni tarkib toptiradi va maktab ichki boshqaruvini tashkil etishda eng qulay istiqbolli yo‘l xisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi. – T.: O‘zbekiston, 2009. – 40 b.
2. O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni// “Barkamol avlod – O‘zbekiston taraqqiyotining poydevori” kitobida. – T.: Sharq, 1997. – B. 20-29.
3. O‘zbekiston Respublikasining “Kadrlar tayyorlash milliy dasturi”// “Barkamol avlod – O‘zbekiston taraqqiyotining poydevori” kitobida. – T.: Sharq, 1997. – B.31-61.
4. Djuraev R.X., Turg‘unov S.T. Umumiy o‘rta ta’lim muassalarini boshqarishda menejmentning asosiy tushunchalari. – T.: Fan, 2006. – 51 b.
5. Djuraev R.H., Turg‘unov S.T. Ta’lim menejmenti. – T.: “Vorish-Nashriyot” nashriyoti, 2006. – 264 b.

**TA’LIM OLUVCHILARNI KASBGA YO’NALTIRISH
SAMARADORLIGINI TA’MINLASHDA TA’LIM MUASSASASI,
MAHALLA, OILA HAMKORLIGI MASALALARI**

Kenjayev Maqsud Negmat o’g’li
Toshkent davlat yuridik universiteti magistranti

Annotatsiya: Mazkur maqola ta’lim muassasalari, oila va mahalla o’rtasidagi hamkorlikning yoshlarni kasbga yo’naltirishdagi ahamiyatini yoritishga qaratilgan. Ushbu asarda ta’lim tizimining yangilanishi, kasb-hunar ta’limining samaradorligini oshirish, zamonaviy texnologiyalar, raqamli iqtisodiyot va yangi kasblarga bo’lgan ehtiyojlarga mos kasbga yo’naltirishning o’ziga xos yondashuvlari muhokama qilinadi. Ta’lim muassasalari, oila va jamiyatning o’zaro hamkorligi, shuningdek, mehnat bozorining talablariga mos ravishda yoshlarni tayyorlash jarayonida amalga oshirilishi lozim bo’lgan yondashuvlar, metodologik qo’llanmalar va innovatsion texnologiyalarni joriy etish zarurligi qayd etilgan. Dunyo tajribasi va ilg’or davlatlardagi amaliyotlardan olingan misollar orqali kasbga yo’naltirish tizimining samaradorligi oshirilishi mumkinligi ko’rsatilgan. Shuningdek, oila va mahallaning yoshlarning kasbga yo’naltirilishidagi o’rni, ta’lim muassasalari bilan hamkorlikda ularning mehnat bozoridagi muvaffaqiyatli faoliyatini ta’minlashdagi roli chuqur tahlil qilinadi. O’zbekistonda kasb-hunar ta’limining rivojlanishida yangi metodlar va pedagogik texnologiyalarni joriy etish, ijtimoiy ehtiyojlar bilan hamohang rivojlanishni ta’minlash muhim masala sifatida ko’rilgan.

Kalit so’zlar: Kasbga yo’naltirish, Ta’lim muassasasi, Oila va mahalla hamkorligi, Mehnat ozorining talablariga moslashish, Innovatsion pedagogik texnologiyalar, Amaliy ko’nikmalar, Karyera maslahati, Yoshlarni kasbga tayyorlash, Global ta’lim tajribalari, Raqamli iqtisodiyot va texnologiyalar, Ijtimoiy mas’uliyat, Jamiyatning kasbga yo’naltirishdagi roli.

Kirish Ta’lim oluvchilarni kasbga yo’naltirish samaradorligini ta’minlashda ta’lim muassasasi, oila va mahalla o’rtasidagi hamkorlikning ahamiyati juda katta. Zamonaviy ta’lim tizimi yoshlarni faqat bilim berish bilan cheklanmay, balki ularni mehnat bozorining talablariga mos, malakali va ijtimoiy javobgar mutaxassislar sifatida tayyorlashni maqsad qilgan. Buning uchun ta’lim muassasasi, oila va mahalla o’rtasidagi yaqin va samarali hamkorlik zarur. Ta’lim muassasalari yoshlarni kasbga yo’naltirishda zarur bilim va ko’nikmalarni berish, oila esa bu jarayonda o’z farzandlariga to’g’ri yo’nalish berish va ruhiy qo’llab-quvvatlashni ta’minlashi lozim. Mahalla, o’z navbatida, yoshlar bilan bevosita aloqada bo’lib, ularning ijtimoiy integratsiyasi va kasb tanlashdagi qarorlarini qo’llab-quvvatlashi kerak. Faqatgina bu uchta institutning samarali hamkorligi

orqali yoshlarni muvaffaqiyatli kasbga yo‘naltirish mumkin, chunki bu jarayon faqat ta’lim muassasalarining ishi emas, balki keng jamiyatning, shu jumladan oila va mahallaning ham mas’uliyatidir.

O‘zbekiston Respublikasining ta’lim tizimi bugungi kunda o‘zgarishlar jarayonida bo‘lib, uning asosiy yo‘nalishlaridan biri - yoshlarni kasb-hunar ta’limiga yo‘naltirish va mehnat bozorining talablariga moslashgan yuqori malakali mutaxassislarni tayyorlashdir. Ta’lim muassasasi, oila va jamiyatning bu jarayondagi o‘zaro hamkorligi va muvofiqligi juda muhimdir. Mamlakatimizda ta’lim tizimining yangilanishi, kasbga yo‘naltirishning samaradorligini oshirish va yoshlarni o‘zlarining kasbiy yo‘nalishlarini tanlashga tayyorlashda ta’lim muassasasi, oila va jamiyatning roli haqida bugungi kunda ko‘plab ilmiy tadqiqotlar mavjud.

Kasbga yo‘naltirish jarayoni yoshlarning mehnat bozorida muvaffaqiyatli faoliyat yuritishlarini ta’minlash, jamiyatning ijtimoiy va iqtisodiy rivojlanishiga katta ta’sir ko‘rsatish uchun juda muhimdir. Bu jarayon nafaqat ta’lim tizimi, balki jamiyatning barcha qatlamlarini o‘z ichiga olgan uzviy tizim sifatida amalga oshirilishi kerak. Kasbga yo‘naltirish tizimi o‘zining samarali ishlashi uchun ta’lim bosqichlaridan boshlab yoshlarning kasbiy ma’lumotlar, amaliy ko‘nikmalar va mehnat bozorining talablariga mos bo‘lishini ta’minlashi zarur.

Dunyo tajribasiga ko‘ra, muvaffaqiyatli kasbga yo‘naltirish tizimlari o‘quvchilarga nafaqat nazariy bilimlar, balki amaliy ko‘nikmalarni ham berishga qaratilgan. Masalan, Germaniya va Shveytsariyadagi *dual education system* (ikki tomonlama ta’lim tizimi) o‘quvchilarga ishlab chiqarish jarayonida bevosita ishtirok etish imkonini beradi. Bu tizimda o‘quvchilar mehnat bozorining talablariga mos holda nafaqat nazariy bilimlarni, balki amaliy tajribani ham o‘rganadilar, bu esa ularning kelajakdagi ish faoliyatiga tayyorligini oshiradi. Bunday tizim yoshlarni o‘z kasbiga tayyorlashda yuqori samaradorlikka erishadi, chunki ular o‘qish jarayonida real ish sharoitlari bilan tanishadilar va amaliy ko‘nikmalarni shakllantiradilar. Shuningdek, texnologik inqilob va raqamli iqtisodiyotning rivojlanishi mehnat bozoridagi talablarni sezilarli darajada o‘zgartirmoqda. Bugungi kunda o‘quvchilarni nafaqat an’anaviy kasblar, balki yangi texnologiyalar, raqamli ko‘nikmalar va innovatsion mutaxassisliklar bilan tanishtirish zarur. O‘zbekiston kabi davlatlarda, raqamli texnologiyalar, sun’iy intellekt va boshqa zamonaviy kasblar bo‘yicha kasbga yo‘naltirishni kuchaytirish talab etiladi. Bu yoshlarning zamonaviy mehnat bozorida o‘z o‘rnini topishlari va kelajakda muvaffaqiyatli ish faoliyatini yuritishlari uchun juda muhimdir.

Kasbga yo‘naltirish jarayoni faqat ta’lim tizimining bitta bosqichi bilan cheklanmaydi. O‘qish va kasbiy tayyorgarlik jarayoni o‘zining uzluksizligini ta’minlashi kerak, ya’ni yoshlar ta’lim olish, amaliy ko‘nikmalarni egallash, ishga joylashish va keyinchalik kasbiy rivojlanishni davom ettirishni o‘z ichiga olishi lozim. Bu jarayon davomida o‘qituvchilar, ta’lim muassasalari, ota-onalar va mahalla birgalikda yoshlarni kasbga yo‘naltirishda muhim o‘rin tutadi. Ta’limning boshlang‘ich bosqichlaridan boshlab yoshlarni turli kasblar va mutaxassisliklarga

tayyorlash tizimi mustahkam bo‘lishi lozim, shu bilan birga amaliyotlar, stajirovkalar, treninglar va ko‘nikmalarni oshirishga yo‘naltirilgan dasturlar joriy etilishi kerak. Misol uchun, Finlyandiya tajribasida kasbga yo‘naltirish tizimi o‘quvchilarga nafaqat ta‘lim jarayonida, balki amaliy tajribalar orqali kasbiy ko‘nikmalarni o‘rganishga imkon yaratadi. Bu yondashuvda o‘quvchilar ta‘limning har bir bosqichida kasbiy yo‘naltirishni va amaliy ko‘nikmalarni birlashtirishga imkoniyat topadilar, bu esa ularning kelajakda ishga joylashish va mehnat bozorida muvaffaqiyatga erishishlariga yordam beradi.

Shuningdek, kasbga yo‘naltirishda yoshlarning shaxsiy qobiliyatlari va ijtimoiy ehtiyojlar ham inobatga olinishi zarur. Yoshlar o‘zlarining qiziqishlari va iste’dodlariga qarab kasbni tanlashlari kerak, bu ularning kelajakdagi ishga bo‘lgan munosabatini va muvaffaqiyatini oshiradi. Jamiyatda kasbga yo‘naltirish tizimini yaxshilash uchun ilmiy tadqiqotlar, metodologik qo‘llanmalar, innovatsion texnologiyalar va zamonaviy pedagogik yondashuvlar joriy etilishi zarur. O‘zbekistonda ham kasbga yo‘naltirish tizimi jamiyatning ijtimoiy va iqtisodiy talablariga mos ravishda rivojlanishi kerak. Raqamli iqtisodiyot va texnologiyalar o‘zib borayotgan davrda yoshlarni zamonaviy kasblarga tayyorlashda yangilangan strategiyalar va innovatsion yondashuvlar zarur. O‘zbekistonda ta‘lim tizimini raqamli va texnologik ko‘nikmalar bilan boyitish, yoshlarni xalqaro mehnat bozorining talablariga mos kasblarga tayyorlashda katta ahamiyatga ega.

Umuman olganda, kasbga yo‘naltirish jarayoni faqat bir marta amalga oshiriladigan tadbir emas, balki uzluksiz, tizimli va ko‘p tomonlama yondashuvni talab etadi. Ta‘lim tizimi, iqtisodiy rivojlanish, texnologik o‘zgarishlar va ijtimoiy ehtiyojlar bilan chambarchas bog‘liq bo‘lgan kasbga yo‘naltirish jarayoni yoshlarning kelajagini shakllantiruvchi muhim omil sifatida qaralishi kerak.

Ta‘lim Muassasasining Kasbga Yo‘naltirishdagi Roli Ta‘lim muassasalari, ayniqsa kasb-hunar kollejlari, maktablar va o‘quv markazlari, kasbga yo‘naltirish tizimida markaziy o‘rinni egallaydi. Ular nafaqat nazariy bilimlarni taqdim etish, balki amaliy ko‘nikmalarni shakllantirish, yoshlarni kelajakdagi kasblarga tayyorlashda muhim vazifalarni bajaradi. Ta‘lim muassasalari, kasbga yo‘naltirish jarayonida quyidagi jihatlar bilan ajralib turadi:

1.Karyera Maslahati va Yo‘naltirish.

Ta‘lim muassasalarida tashkil etilgan karyera markazlari talabalarga turli kasblar haqida ma‘lumot berib, ularning qiziqishlari va qobiliyatlari asosida kasb tanlashda yordam beradi. O‘quvchilarning kelajakdagi faoliyat yo‘nalishini belgilashda karyera maslahatlari muhim rol o‘ynaydi. Masalan, o‘quvchilarga turli sohalarida ishlash imkoniyatlari haqida ma‘lumot berish va ularni o‘z qobiliyatlariga mos kasblarga yo‘naltirish, ularning muvaffaqiyatli karyera qurishlariga zamin yaratadi.

2.Amaliy Ko‘nikmalarni Rivojlantirish.

Kasbga yo‘naltirish jarayonida ta‘lim muassasalari talabalarni nafaqat nazariy bilimlar bilan ta‘minlab, balki amaliy mashg‘ulotlar, stajirovkalar va ishlab chiqarish o‘quv dasturlari orqali o‘z kasbiy ko‘nikmalarini rivojlantirishga imkon

beradi. Bunday amaliyotlar o'quvchilarga haqiqiy ish sharoitida tajriba orttirish, kasbga tayyorlanishning samarali yo'lidir. Singapurda ish beruvchilar bilan hamkorlikda ta'lim dasturlari o'quvchilarga real ish joylarida o'qish va amaliy ko'nikmalarni rivojlantirish imkoniyatini beradi.

3. Ijtimoiy va Madaniy Muhitni Inobatga Olish.

Zamonaviy ta'lim muassasalari, o'quvchilarga kasbiy bilimlardan tashqari, ijtimoiy mas'uliyat, mehnat intizomi va jamoaviy ishlash ko'nikmalarini rivojlantirishga alohida e'tibor qaratadi. O'quvchilarni shaxsiy va professional jihatdan etuk bo'lishga tayyorlashda ijtimoiy va madaniy omillarni hisobga olish zarur. Shvetsiyada "praktil ta'lim" tizimi o'quvchilarga nazariy bilimlar va amaliy ishlar o'rtasida muvozanat yaratishga imkon beradi.

4. Psixologik Yondashuv

Ta'lim muassasalari o'quvchilarning qiziqishlari, qobiliyatlari va ijtimoiy holatlarini hisobga olib, ularni to'g'ri kasbga yo'naltirishda psixologik yondashuvni joriy qilishi zarur. Masalan, AQShda psixologik konsalting xizmatlari o'quvchilarga o'zlarining qiziqishlariga va qobiliyatlariga mos kasblarni tanlashda yordam beradi. Yaponiyada esa o'quvchilarga psixologik yordam orqali to'g'ri kasbni tanlashda qo'llab-quvvatlash tizimi mavjud.

5. Mehnat Bozorining Talablariga Moslashuv

Kasbga yo'naltirish jarayonida ta'lim muassasalarining samarali ishlashi uchun mehnat bozorining talablarini inobatga olish muhimdir. Kanadada ta'lim muassasalari va ish beruvchilar o'rtasida muntazam maslahatlar va ishga joylashish kurslari tashkil etilib, o'quvchilarga ish bozorining ehtiyojlariga mos kasbni tanlashda yordam beradi. Bunday hamkorlik o'quvchilarga kasb tanlashda haqiqiy ehtiyojlarni tushunishga yordam beradi.

Oila va mahalla yoshlarning kasbga yo'naltirilishida juda katta ahamiyatga ega bo'lgan, bir-birini to'ldiruvchi ijtimoiy institutlardir. Ular nafaqat kasb tanlash jarayonida, balki yoshlarning mehnat faoliyatiga tayyorlanishida ham asosiy yo'naltiruvchi kuch hisoblanadi. Oila va mahallaning o'zaro ta'siri, shuningdek, ijtimoiy tizimdagi o'zgarishlar va mamlakatlarda amalga oshirilayotgan ta'lim siyosatlari yoshlarning kelajakdagi kasblarini tanlashda muhim omil bo'ladi.

Oilaning roli:

Oila — bu farzandlarning ilk ijtimoiy makoni bo'lib, ularning o'zlarining mehnat faoliyatini tanlashda boshlang'ich yo'naltiruvchi kuch hisoblanadi. Oila ichidagi muhit, oila a'zolarining bilim darajasi, ijtimoiy tajribasi, mehnat bozoridagi mavqe va qadriyatlar yoshlarning kasbga bo'lgan munosabatini shakllantiradi. Masalan, oila o'quvchilarga kasb tanlashda o'z tajribalaridan foydalangan holda maslahatlar beradi va ularni turli kasblar haqida tushuncha bilan ta'minlaydi. Oila orqali taqdim etiladigan ma'lumotlar va qo'llab-quvvatlash yoshlarning kasb tanlashiga katta ta'sir ko'rsatadi. Shuningdek, oila o'quvchilarga hayotiy maqsadlarni belgilashda yordam berib, ular uchun to'g'ri yo'lni topishlariga yordam beradi. Oila tomonidan berilgan maslahatlar, o'zining kasbiy faoliyati va hayot tajribasi orqali yoshlar o'zlarini mehnat bozorida qanday

muvaffaqiyatli rivojlantirishlarini bilib olishadi. Oila orqali kasbga bo‘lgan munosabat shakllanadi, bu esa yoshlarning kelajakdagi ish faoliyatini tanlashda asosiy o‘rin tutadi. Misol uchun, AQShda oila va ta‘lim muassasalari o‘rtasida faol aloqalar o‘rnatilgan, bu yoshlarning mehnat bozoridagi ehtiyojlar haqida aniq tushunchaga ega bo‘lishlariga yordam beradi. Oila orqali yoshlar o‘zlariga maqsadlar qo‘yishda va kasb tanlashda ishonch hosil qilishadi.

Mahallaning roli:

Mahalla, o‘z navbatida, yoshlarning kasbga yo‘naltirilishida muhim yordamchi omil bo‘lib xizmat qiladi. Mahalla o‘zaro muloqot va qo‘llab-quvvatlashning samarali tizimini yaratadi. Mahalladagi ijtimoiy tarmoqlar yoshlarni jamiyatdagi real ehtiyojlarga yo‘naltirishda, shuningdek, ularni mehnat bozorining talablariga moslashtirishda muhim rol o‘ynaydi. Mahallalarda tashkil etiladigan seminarlar, ko‘rgazmalar, kasb-hunar ta‘limi va mehnat bozoriga yo‘naltirish kurslari yoshlarni kasb tanlashda kerakli bilimlar va ko‘nikmalar bilan ta‘minlaydi. Mahalla o‘zining ijtimoiy resurslari, iqtisodiy imkoniyatlari va bo‘sh ish o‘rinlari orqali yoshlarning kasbga yo‘naltirilishiga bevosita ta‘sir ko‘rsatadi. Masalan, **Yaponiyada** mahallalarda yoshlarni kasbga yo‘naltirish uchun ko‘plab tadbirlar, ish o‘rinlari ko‘rgazmalari va seminarlar tashkil etiladi. Bu tadbirlar yoshlarni kasb tanlashda aniq qarorlar qabul qilishga undaydi. Shuningdek, **Singapurda** ham mahalla va ta‘lim muassasalari o‘rtasida o‘zaro hamkorlik aloqalari kuchli o‘rnatilgan, bu yoshlarni kasbga yo‘naltirishda samarali strategiyalarni ishlab chiqishga imkon yaratadi. Mahalla nafaqat kasb tanlash, balki yoshlarni o‘z qiziqishlari va ijtimoiy ehtiyojlarga mos keladigan kasblar bilan tanishtirishda ham yordam beradi. U mahallaning iqtisodiy imkoniyatlari va jamoaviy kuchini hisobga olib, o‘ziga xos ijtimoiy ehtiyojlarni aniqlab, yoshlarni ushbu ehtiyojlarga mos kasb-hunarlariga yo‘naltiradi.

Dunyo tajribasi:

Dunyo tajribasidan kelib chiqadigan bo‘lsak, oila va mahallalar o‘rtasidagi samarali hamkorlik yoshlarning kasb tanlashda katta ahamiyatga ega. **Fransiyada** oila va ta‘lim muassasalari o‘rtasidagi yaqin aloqalar, yoshlarning kasbga bo‘lgan munosabatini yaxshilashda va ularni mehnat bozorining ehtiyojlari bilan tanishtirishda samarali bo‘lib kelmoqda. Bunda oila tomonidan berilgan maslahatlar va jamiyatdagi normativ qadriyatlar yoshlarning tanloviga bevosita ta‘sir qiladi. Shuningdek, **Singapur** va **Yaponiyada** mahallalar va ta‘lim muassasalari o‘rtasidagi kuchli hamkorlik yoshlarni kasbga yo‘naltirishda muvaffaqiyatli strategiyalarni amalga oshirishga yordam beradi. Shu tariqa, oila va mahalla yoshlarni kasbga yo‘naltirishda o‘zaro ta‘sir qiluvchi va bir-birini to‘ldiruvchi ijtimoiy institutlardir. Oila yoshlarning kasbga bo‘lgan munosabatini shakllantiradi, hayotiy maqsadlarini belgilashda yordam beradi va mehnat bozorida qanday muvaffaqiyatli bo‘lishlarini ko‘rsatadi. Mahalla esa ijtimoiy resurslarni taqdim etib, yoshlarni jamiyat ehtiyojlariga mos kasblar bilan tanishtiradi va kasbga yo‘naltirishda zarur bilim va ko‘nikmalarni shakllantiradi. Bu ikki institutning samarali hamkorligi yoshlarning kelajagini shakllantirishda, ularning

mehnat bozorida muvaffaqiyatli bo‘lishida asosiy rol o‘ynaydi.

O‘zbekiston Respublikasining ta’lim siyosati va kasb-hunar ta’limining rivojlanishi, Islom Karimovning "O‘zbekiston – XXI asr bo‘sag‘asida" asarida batafsil yoritilgan bo‘lib, mamlakatda ta’lim tizimi va kasb-hunar sohasidagi yangilanishlarni ta’kidlaydi. Ushbu asarda, ta’lim tizimining jamiyat ehtiyojlariga moslashtirilishi va yoshlarni zamonaviy kasblarga tayyorlashdagi zaruriyatlar ko‘rsatilgan. Karimovning ta’lim va kasbga yo‘naltirish haqidagi qarashlari, yoshlarni kasb-hunar ta’limiga tayyorlashda ta’lim muassasalarining yangilanishini taqozo qiladi. Kasb-hunar ta’limining rivojlanishi milliy iqtisodiyotga hissa qo‘shishi, mutaxassislar tayyorlash va o‘quvchilarning ishchi kuchi sifatida malakalarini oshirish masalalari muhim o‘rin tutadi.

Kasb-hunar ta’limining dolzarb masalalari haqida Jumaniyozovning asarida batafsil so‘z yuritiladi. O‘zbekistonda kasb-hunar ta’limining rivojlanishi uchun asosiy omillardan biri ta’lim tizimining muvofiqligi hisoblanadi. O‘quv dasturlarini yangilash, zamonaviy texnologiyalarni joriy etish, o‘qituvchilarning malakasini oshirish va amaliyotga tayyorlash kabi masalalar muhimdir. Shuningdek, kasb-hunar ta’limining samaradorligini oshirishda innovatsion yondashuvlarning o‘rni haqida Shayxovning maqolasida so‘z boradi. Kasb-hunar ta’limini muvaffaqiyatli tashkil etish uchun, pedagogik texnologiyalar va yangi metodlarning joriy etilishi zarur. O‘zbekistonda ta’lim tizimining innovatsion yondashuvlarga moslashuvi, Abdullaeva va Teshabaevning asarlarida yoritilgan. Innovatsion pedagogik texnologiyalar, o‘quv dasturlarining yangilanishi va ilg‘or metodlarning qo‘llanilishi o‘quvchilarni kasbga tayyorlash jarayonini samarali qilishi mumkin. Bu, o‘z navbatida, yoshlarni zamonaviy kasblarga tayyorlashni ta’minlaydi.

O‘zbekistonda yoshlarni kasbga yo‘naltirishda oila va jamiyatning o‘rni muhim ahamiyatga ega. Rahmatovning asarida oila va ta’lim muassasalari o‘rtasidagi hamkorlikning ahamiyati, yoshlarni kasbga tayyorlashdagi roli haqida fikrlar bildirilgan. Jamiyatning yoshlarni kasbga yo‘naltirishdagi faol ishtiroki va mahallaning qo‘llab-quvvatlashi kasb-hunar ta’limining samaradorligini oshirishda muhim omil hisoblanadi. Shu bilan birga, kasb-hunar ta’limining samaradorligini oshirish, ta’lim tizimi, innovatsion yondashuvlar va jamiyatning o‘zaro hamkorligini ta’minlashni talab etadi. O‘zbekiston ta’lim tizimidagi yangilanishlar va kasbga yo‘naltirish jarayonida ta’lim muassasalarining, oilaning, jamiyatning va mehnat bozorining ehtiyojlari o‘zaro uyg‘un bo‘lishi zarur.

Xulosa va Tahlil:

Ushbu Maqola, yoshlarni kasbga yo‘naltirish jarayonining muhimligini va ta’lim tizimining zamonaviy talablar asosida o‘zgartirilishi zarurligini ko‘rsatadi. Kasbga yo‘naltirish tizimi faqat ta’lim muassasalarining vazifasi emas, balki oila va mahalla, shuningdek, mehnat bozorining talablariga mos keladigan bir tizim sifatida ishlab chiqilishi kerak. Bunda ta’lim tizimi, amaliy ko‘nikmalarni o‘z ichiga olgan ta’lim dasturlarini yaratish, yoshlarning qiziqishlari va iste’dodlarini hisobga olish zarur. Maqolada muhokama qilingan asosiy g‘oyalardan biri

shundaki, yoshlarni kasbga yo‘naltirishda oila va mahallaning ahamiyati alohida e‘tiborga loyiqdir. Oila farzandlarining dastlabki yo‘nalishini shakllantiradigan muhim omil bo‘lib, ularning kasb tanlashidagi qarorlariga bevosita ta‘sir ko‘rsatadi. Mahalla esa yoshlarni jamiyat ehtiyojlariga mos kasblar bilan tanishtirishda ijtimoiy resurslardan foydalangan holda muhim yordam beradi.

Zamonaviy dunyo tajribasida, masalan, Germaniya va Shveytsariya kabi davlatlarda amaliy ko‘nikmalarga urg‘u beradigan dual ta‘lim tizimi (ikki tomonlama ta‘lim) muvaffaqiyatli ishlamoqda. Bu tizimda o‘quvchilar nazariy bilimlar bilan birga, ishlab chiqarish jarayonlarida ishtirok etish orqali amaliy ko‘nikmalarni egallaydilar. O‘zbekiston uchun bunday tizimni rivojlantirish, yoshlarni nafaqat an‘anaviy kasblarga, balki yangi texnologiyalar va raqamli iqtisodiyotga mos kasblarga tayyorlashda zarurdir. O‘zbekistonda ta‘lim tizimining yangilanishi va kasbga yo‘naltirishni yaxshilash borasida ko‘plab yangiliklar kiritilmoqda. Bu jarayonda ilmiy tadqiqotlar, innovatsion pedagogik yondashuvlar va metodologik qo‘llanmalarning ahamiyati ortadi. Pedagogik texnologiyalarni joriy etish, o‘quvchilarning kasbiy ko‘nikmalarini oshirish, stajirovkalar, amaliyotlar va treninglar orqali yoshlarni ishga tayyorlashning samarali yo‘llarini yaratish kerak. Shuningdek, ta‘lim tizimining har bir bosqichida o‘quvchilarning shaxsiy qobiliyatlarini va ijtimoiy ehtiyojlarni hisobga olish, ular uchun mos kasbni tanlashda yordam berish muhim. Bu jarayon nafaqat ta‘lim muassasalarining vazifasi, balki jamiyatning barcha institutlarining hamkorligida amalga oshirilishi lozim.

Xulosa qilib aytganda, Maqola ta‘lim tizimini rivojlantirishda oila va mahallaning o‘rnini yuksaltirish, ta‘lim jarayonlarini amaliy ko‘nikmalar bilan boyitish va yangi texnologiyalarni joriy etish orqali yoshlarni kasbga yo‘naltirishning samaradorligini oshirishga qaratilgan. Bu esa, o‘z navbatida, mehnat bozorining ehtiyojlariga mos yuqori malakali mutaxassislar tayyorlashga yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. I.A.Karimov “ O‘zbekiston – XXI asr bo‘sag‘asida.
2. A.R. Xodjaboyev, I.A. Husanov “Kasbiy ta‘lim metodologiyasi
3. I.A.Karimov «Iqtisodiyotni erkinlashtirish va isloxlarni huqurlashtirish - eng muhim vazifa» «Xalq so‘zi» 24 yanvar 2000yil.
4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 29 oktyabrdagi “Ilm-fanni 2030 yilgacha rivojlantirish kontseptsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi Farmoni .

BOLALARNI MILLIY AN’ANALAR RUHIDA TARBIYALASHDA OTA-ONALARNING O’RNI

Azimova Sayyora Toshtemirovna

*Qori Niyoziy nomidagi Tarbiya pedagogikasi milliy instituti tayanch
doktoranti*

Annotatsiya: *Ushbu maqolada bolalarni milliy an’ana va qadriyatlar doirasida tarbiyalashda ota-onalarning muhim roli muhokama qilingan. U ota-onalar tomonidan madaniy o’ziga xoslik tuyg’usini singdirish uchun qo’llaniladigan turli strategiyalarni, jumladan hikoya qilish, an’anaviy bayramlarda ishtirok etish va oilaviy merosni etkazishni o’rganadi. Tadqiqot ota-onalarning fuqarolik mas’uliyati va jamiyatning ishtiroki haqidagi modellashtirishi milliy qadriyatlarni chuqurroq tushunishga qanday yordam berishini ta’kidlaydi. Bundan tashqari, u adabiyot, ommaviy axborot vositalari va tarixiy joylarga tashriflar orqali madaniy ta’limning ahamiyatini muhokama qiladi.*

Kalit so’zlar: *ota-onalarning ta’siri; milliy an’analar; madaniy o’ziga xoslik; bola rivojlanishi; oilaviy meros; fuqarolik mas’uliyati; madaniy ta’lim; jamiyat ishtiroki; an’anaviy bayramlar; tarixiy xabardorlik.*

Farzandlarida milliy an’analarni anglash va qadrlashda ota-onalar muhim rol o’ynaydi. Turli usullar orqali ular o’z millatining o’ziga xosligini belgilaydigan madaniy qadriyatlar, e’tiqodlar va amaliyotlarni uzatadilar. Ushbu maqola ota-onalarning ushbu jarayonga hissa qo’shishining ko’p qirrali usullarini va uning bolalar va butun jamiyat uchun ta’sirini o’rganadi.

Ota-onalar farzandlariga milliy an’analarni singdirishning samarali usullaridan biri bu modellashtirishdir. Bolalar ota-onalarning xatti-harakatlari, munosabati va madaniy amaliyotlar bilan o’zaro munosabatini kuzatish orqali o’rganadilar. Misol uchun, milliy bayramlarni nishonlash, an’anaviy marosimlarda qatnashish va o’zlarining bolalik tajribasidan hikoyalar bilan o’rtoqlashish bolalarga o’z merosini o’rgatishda kuchli vosita bo’lib xizmat qiladi. Ota-onalar ushbu an’analar bilan faol shug’ullansa, ular nafaqat ularning ahamiyatini kuchaytiradilar, balki farzandlarida tegishlilik va g’urur tuyg’usini ham yaratadilar.

Og’zaki muloqotdan tashqari, ota-onalar bolalarni milliy an’analarga singdiradigan boy madaniy tajribalarni yaratishi mumkin. Bunga festivallarda qatnashish, tarixiy joylarga tashrif buyurish yoki ularning madaniyatini nishonlaydigan jamoat tadbirlarida qatnashish kiradi. Bunday tajribalar bolalarga o’z milliy o’ziga xosligi bilan bevosita tanishish imkonini beradi va ular merosining rang-barangligi va boyligini qadrlashga yordam beradi. Ushbu tadbirlarda birgalikda ishtirok etish orqali oilalar bir vaqtning o’zida madaniy qadriyatlarni va o’zaro rishtalarni mustahkamlaydi.

Globallashib borayotgan dunyoda ota-onalar an’analarni zamonaviy ta’sirlar bilan muvozanatlash muammosiga duch kelishmoqda. Madaniy merosni saqlab

qolish muhim bo’lsa-da, ota-onalar ham an’anaviy amaliyotlarga ta’sir qilishi mumkin bo’lgan zamonaviy ijtimoiy o’zgarishlarni kuzatishi kerak. Ushbu muvozanatlash akti oilalar ichida ma’lum an’analarning dolzarbligi va ularni zamonaviy hayotga qanday moslashtirish mumkinligi haqida ochiq muloqotni talab qiladi. O’zgarish va uzluksizlik haqida munozaralarni rag’batlantirish orqali ota-onalar bolalarga o’zlarining madaniy o’ziga xosligi haqida nozik tushunchalarni rivojlantirishga yordam berishlari mumkin.

Farzandlarni milliy an’analarda ruhida tarbiyalash urf-odatlariga ko’r-ko’rona amal qilishni singdirish degani emas. Buning o’rniga, ota-onalar madaniy amaliyotlar haqida tanqidiy fikrlashni rag’batlantirishlari mumkin. Turli xil urf-odatlarining kelib chiqishi va ma’nosini muhokama qilish orqali ota-onalar bolalarga ularning ortidagi kontekstni tushunishlariga yordam berishlari mumkin. Ushbu yondashuv bolalarga madaniyatining qaysi jihatlari ular bilan rezonanslashayotgani haqida o’z fikrlarini shakllantirishga imkon beradi va shu bilan birga ularning merosini qadrlaydi.

Ota-onalar, shuningdek, o’z farzandlarini o’xshash madaniy qadriyatlarga ega bo’lgan kengroq jamiyat bilan bog’lashda hal qiluvchi rol o’ynaydi. Mahalliy madaniyat tashkilotlari bilan shug’ullanish, jamoat tadbirlarida qatnashish yoki oilaviy yig’ilishlarda qatnashish bolalarga o’zlarini kattaroq hikoyaning bir qismi sifatida ko’rish imkonini beradi. Bu aloqalar tegishlilik va birdamlik tuyg’usini rivojlantiradi, ular o’zlaridan kattaroq narsaning bir qismi ekanligi haqidagi g’oyani mustahkamlaydi.

Inson yaralibdiki o’zining oilasida tarbiyalanadi. Onalar farzand tarbiyasida hamisha oilada muhim o’rin tutganlar. Farzand tug’ilgandan keyin ham otasi ish yoki boshqa sabablar bilan ko’p vaqt uyda bo’lmaydi, tarbiyaga doir zarur og’itlar, ko’rsatmalar bergan holda, asosiy ishi moddiy ta’minot bo’lib qolaveradi. Illo, ona solih, ilmiy bo’lsa, farzandi kelajakda buyuk inson bo’lib etishishi uchun astoydil harakat qiladi. Agar "nega farzand tarbiyasi yolg’iz mening zimmamda bo’lar ekan?!" deya u ham tarbiya bilan shug’illanmasa, nafaqat bir bolaning balki butun boshli millatning kelajagini barbod qiladi.

Ulug’larimiz hayotiga nazar soladigan bo’lsak, ularning onalari hatto otlari vafot qilganda ham moddiy ta’minotni o’z zimmalariga olishgan, han farzand tarbiyasi bilan shug’ullanishgan. Yillar davomida chekilgan zahmat natijasida Imom Ahmad, Imom Buxoriy kabi buyuk insonlar etishgan. Abdurauf Fitrat "Rahbari najot" asarida shunday yozgan edi: "Suv qaysi rangdagi idishda bo’lsa, o’sha rangda tovlangani kabi bolalar ham shunday muhitda bo’lsalar, o’sha muhitning har qanday odat va axloqini qabul qiladilar. Abdurauf Fitrat "Rahbari najot" asarida shunday yozgan edi: "Suv qaysi rangdagi idishda bo’lsa, o’sha rangda tovlangani kabi bolalar ham shunday muhitda bo’lsalar, o’sha muhitning har qanday odat va axloqini qabul qiladilar.

Onaning tarbiya maskani zararga yo’liqsa, nasllarda o’nglanmaydigan yaralar ochiladi, onani yuqotadi. Farzandning ilk tarbiya makoni onaning ko’ksidir. Bolaning dunyo va ohirat hayotiga bog’liq bilimlarga ona mehru muhabbati bilan

berilishi eng go‘zal tarbiya shaklidir. Bolaning tarbiyalanishida ota-onalar o‘z farzandlariga ma’naviy merosimiz bo‘lgan milliy urf-odatlar, an‘analar, marosimlar, udumlarning o‘ziga xosligini asta sekinlik bilan tushuntirib borishga ma’suldirlar.

Xulosa qilib aytganda, farzandlarni milliy an‘analar ruhida tarbiyalashda ota-onalarning o‘rni ham hayotiy, ham serqirradir. Xulq-atvorni modellashtirish, hikoya qilish, madaniy tajribalarni yaratish, an‘analarni zamonaviylik bilan muvozanatlash, tanqidiy fikrlashni rag‘batlantirish va jamoaviy aloqalarni o‘rnatish orqali ota-onalar farzandlarida kuchli madaniy o‘ziga xoslik uchun zamin yaratadilar.

ADABIYOTLAR:

1. Shvarts, S. J. va Zamboanga, B. L. (2008). "O‘zlik va madaniyat: adabiyot sharhi". O‘smirlik jurnali, 31 (1), 1-15.
2. Greenfield, P. M. (2009). "Ijtimoiy o‘zgarishlar va rivojlanish o‘zgarishlarini bog‘lash: madaniy evolyutsiya namunasi". Amerikalik psixolog, 64 (2), 96-109.
3. Kagitcibasi, C. (1996). "Madaniyatlar bo‘yicha oila va inson taraqqiyoti". Psixologiya matbuoti.
4. Gonsales-Mena, J. va Eyer, D. V. (2005). Chaqaloqlar, chaqaloqlar va g‘amxo‘rlik qiluvchilar: hurmatli, sezgir parvarish va ta’lim bo‘yicha o‘quv dasturi. MakGrou-Xill.
5. Harkness, S. va Super, C. M. (2006). "Madaniyat va ota-onalar." Bolalar psixologiyasi bo‘yicha qo‘llanmada (3-jild). Wiley.

**BOSHLANG’ICH SINIF O’QUVCHILARINI KASB-HUNARGA
YO’NALTIRISHDA KLASTER TENDENSIYASI**

**Jabborova Onaxon Mannapovna-dotsent, ChDPU
Qahhorjonova Qurbonoy Farruxjon qizi - ChDPU talabasi**

***Annotatsiya:** Maqolada boshlang’ich sinf o’quvchilarini kasb-hunarga yo’naltirishda klaster tendensiyasi masalalari tahlil qilingan va mualliflarning yondashuvlari taqdim etilgan.*

***Kalit so’zlar:** Boshlang’ich sinf, o’quvchilar, kasb-hunar, yo’naltirish, klaster tendensiyasi, hamkorlik, natija, amaliyot*

O’zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining yangi tarkibdagi birinchi Majlisida so’zlagan nutqida O’zbekiston Respublikasi Prezidenti “Ta’limni rivojlantirish mamlakat farovonligining asos ekanligi”ni yana bir bor ta’kidladi [1]. Shu jihatdan ta’limni rivojlantirish eng avvalo o’quvchilarning o’zlashtirish ko’rsatkichlarini yuksaltirish va ularni kasb-hunarga yo’naltirish bilan bog’liq vazifalarni hal etishni taqozo etadi. Bu o’rinda ana shunday vazifalar tarkibiga kiruvchi boshlang’ich sinf o’quvchilarini kasb-hunarga yo’naltirishda klaster tendensiyasining ahamiyati masalasi tahliliga e’tiboringizni tortamiz.

Boshlang’ich sinf o’quvchilarini kasb-hunarga yo’naltirishda klaster tizimi tuzilmasining ahamiyati. Mamlakatimizda pedagogik ta’lim innovatsion klasteri muammosi keyingi yillarda tadqiq etilib, uning mexanizmlari ishlab chiqilib amaliyotga joriy etilmoqda [2;12]. Unga ko’ra, hamkorlik asosida muayyan pedagogik muammoni hal qilish ta’lim klasterining mazmunini tashkil qiladi. Shu jihatdan boshlang’ich sinf o’quvchilarini kasb-hunarga yo’naltirishda klaster tizimining imkoniyatlaridan foydalanish maqsadga muvofiq bo’ladi. Mazkur masala bo’yicha O’zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024 yil 21 iyundagi “Qori Niyoziy nomidagi Tarbiya pedagogikasi milliy institutini tashkil eitish to’g’risida”gi Qarorida “Ota-onalar hamkorligida ta’lim va tarbiya jarayonini yanada amaliyot bilan bog’lash” vazifasi qo’yilganligini eslatib o’tish joiz[3]. Mazkur masalalar bevosita ta’lim klasteri bilan bog’liq me’yoriy asoslarni tashkil qiladi. Shu ma’noda boshlang’ich sinf o’quvchilarini kasb-hunarga yo’naltirishda quyidagi klaster tizimi tuzilmasiga asoslanish maqsadga muvofiq bo’ladi:

- 1) ta’lim muassasasi va ota-onalar hamkorligi;
- 2) ta’lim muassasasi va mutaxassislar hamkorligi;
- 3) ta’lim muassasasi va jamoatchilik hamkorligi.

Ushbu klaster tuzilmasiga ko’ra, eng avvalo boshlang’ich sinf o’quvchilarini kasb-hunarga yo’naltirishda umumiy o’rta ta’lim maktablari boshlang’ich ta’lim bosqichi va ota-onalar hamkorligiga tayanish maqsadga muvofiq bo’ladi. Bunday hamkorlikda quyidagi mexanizmlarga asoslanish amaliy samarani beradi:

a) boshlang’ich sinf o’quvchisining muayyan kasb-hunarga bo’lgan qiziqishini aniqlashda ota-onalar bilan hamkorlik qilish;

b) boshlang‘ich sinf o‘quvchisining kasb-hunarga bo‘lgan qiziqishini rivojlantirishda oiladagi muhitdan foydalanish;

c) boshlang‘ich sinf o‘qituvchilari va ota-onalar hamkorligida boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini oqilona kasb-hunarga yo‘naltirish ishini amalga oshirish bo‘yicha hamkorlik;

d) ota-onalar va boshlang‘ich sinf o‘qituvchilari hamkorligida boshlang‘ich sinf oquvchilarini kasb-hunarga yo‘naltirish ishlarini monitoring qilib borish.

Bunday mexanizm asosida boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini kasb-hunarga amaliy yo‘naltirish imkoniyatlariga ega bo‘linadi. Chunki ota-onalar yoki oiladagi katta yoshlilar boshlang‘ich sinf o‘quvchilari qiziqadigan kasb va hunarlar to‘g‘risida aniq ma’lumotga ega bo‘lishadi [4,30]. Bunday amaliy mexanizm imkoniyatlaridan foydalanish muhim samardorlikni berishini eslatib o‘tish joiz.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini kasb-hunarga yo‘naltirishda klaster tizimining mutaxassislar bilan hamkorlik tuzilmasidan ham foydalanish maqsadga muvofiq bo‘ladi. Unga ko‘ra, quyidagi mexanizmlarga amal qilish muhim ahamiyatga egadir:

a) umumiy o‘rta ta’lim maktablari biriktirilgan hududlardagi oliy pedagogik ta’lim muassasalarining professor-o‘qituvchilari bilan hamkorlikda boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini kasb-hunarga yo‘naltirish;

b) hududlarda faoliyat yuritayotgan va e’tirof etilgan turli mutaxassislar bilan hamkorlikda boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini kasb-hunarga yo‘naltirish;

c) boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini samarali faoliyat ko‘rsatayotgan hududlardagi tadbirkorlar, texnologlar va IT markazlari mutaxassislari bilan hamkorlikda kasb-hunarga yo‘naltirish;

G) umumiy o‘rta ta’lim maktablarining tajribali o‘qituvchilari bilan hamkorlikda boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini kasb-hunarga yo‘naltirish.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini kasb-hunarga yo‘naltirishning klaster tizimidagi mutaxassislar bilan hamkorlik tuzilmasi ana shunday keng imkoniyatlarni berishi bilan diqqatni tortadi.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini kasb-hunarga yo‘naltirishning klaster tizimidagi jamoatchilik bilan hamkorlik tuzilmasi ham keng imkoniyatlarga egadir. Bunda quyidagi mexanizmlarga asoslanish maqsadga muvofiq bo‘ladi:

a) mahalla faollari bilan hamkorlikda boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini kasb-hunarga yo‘naltirish;

b) hududlarda faoliyat yuritayotgan Bolalar ijodiyoti markazlari xodimlari bilan hamkorlikda boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini kasb-hunarga yo‘naltirish;

c) hududlardagi Ma’naviyat va ma’rifat markazlari faollari bilan hamkorlikda boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini kasb-hunarga yo‘naltirish;

d) umumiy o‘rta ta’lim maktablari va hududlardagi ta’lim metodika bo‘linmalari xodimlari hamkorligida boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini kasb-hunarga yo‘naltirish.

Bu mexanizmlar amaliyotga yo‘naltirilganligi bilan muhim ahamiyatga egadir.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini kasb-hunarga yo‘naltirishda klaster tizimidan foydalanish asoslari. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini kasb-hunarga yo‘naltirishda klaster tizimidan foydalanishning asoslarini ishlab chiqish muhim ahamiyatga egadir. Mazkur masalada bizning yondashuvimiz quyidagilardan iborat:

- 1) hamkorlik ishtirokchilari boshlang‘ich sinf o‘quvchilariga o‘zlarining kasb yoki hunardlari to‘g‘risida amaliy ma’lumot berishi;
- 2) hamkorlik ishtirokchilari boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini kasb-hunarga qiziqtirish ko‘nikmasini tarkib toptirishda ishtirok etishi;
- 3) hamkorlik ishtirokchilari amaliy vositalar asosida boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining kasb-hunarga qiziqishini rivojlantirishda ishtirok etishi.

Klaster tizimi vositasida boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini kasb-hunarga yo‘naltirishda hamkorlik ishtirokchilari o‘zlarining kasb yoki hunarlari to‘g‘risida eng muhim ma’lumotlarni berishi bilan ishtirok etadi. Chunki boshlang‘ich sinf o‘quvchilari amaliyotchi mutaxassislarining fikrlari va tavsiyalarini to‘g‘ridan-to‘g‘ri qabul qiladi. Shu sababli boshlang‘ich ta’lim tarbiyaviy soatlari jarayonida bunday ishtirokchilar bilan suhbatlar, treninglar va uchrashuv tashkil qilinishi maqsadga muvofiq bo‘ladi.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining kasb-hunarga bo‘lgan qiziqishlari ko‘nikmasini tarkib toptirishda hamkorlik ishtirokchilari amaliy jihatdan ishtirok etishi maqsadga muvofiq bo‘ladi. Buning uchun hamkorlik ishtirokchilari ish manzillarida boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining tashriflarini tashkil qilish, ularni shu joydagi kasb yoki hunar asoslari bilan amaliy tanishtirish muhim ahamiyatga ega hisoblanadi. Negaki, boshlang‘ich sinf o‘quvchilari ko‘rib turgan narsasini tez o‘zlashtiradi va unga ishonadi. Shu jihatdan hamkorlik ishtirokchilari o‘z faoliyatlari misolida amaliy jihatdan boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini kasb – hunarga yo‘naltirishda muhim vazifani bajaradi.

Hamkorlik ishtirokchilari boshlang‘ich ta’lim o‘qituvchilari, mas’ullari va sinf rahbarlari bilan hamkorlikda maxsus reja asosida boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini amaliy jihatdan kasb-hunarga yo‘naltirish ishida ishtirok etishi maqsadga muvofiq bo‘ladi. Buning uchun hamkorlik ishtirokchilari boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining kasb va hunarga bo‘lgan qiziqish va layoqatlarini aniqlashda, ularning tarkibini tashkil qilishdaj, o‘quvchilarning muayyan kasbga yoki hunarga bo‘lgan qiziqishi sabablarini aniqlash ishlarida ishtirok etishi muhim ahamiyatga egadir. Chunki hamkorlik ishtirokchilari eng avvalo amaliyotchi mutaxassislar sifatida boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining kasb va hunarga bo‘lgan qiziqishlari omillarini aniqlashda amaliy yordamchilar sifatida faol ishtirok etadi.

E’tibor berilsa, klaster tizimi ishtirokchilari boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini bevosita kasb va hunarlarning amaliyoti vositasida kasb-hunarga yo‘naltirish ishini amalga oshiradi. Buning natijasida boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida kasb va hunardlar to‘g‘risida aniq tushunchalar tarkib topadi.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini klaster tizimi asosida kasb-hunarga yo‘naltirishni tashkil qilish. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini klaster tizimi

asosida kasb-hunarga yo’naltirish ishini takshil qilish muhim ahamiyatga egadir. Buning uchun quyidagi tashkiliy ishlarni amalga oshirish maqsadga muvofiq bo’ladi:

1) boshlang’ich sinf rahbarlari tomonidan hamkorlik ishtirokchilarini tanlash va ular bilan o’quvchilarni kasb-hunarga yo’naltirish rejasini belgilab olish;

2) haftaning bir kunini hamkorlik ishtirokchilari bilan kasb-hunarlar to’g’risida boshlang’ich sinf o’quvchilari bilan muloqotlarini tashkil qilish uchun belgilash;

3) har bir o’quv yili davomida boshlang’ich sinf o’quvchilarining hamkorlik ishtirokchilari ish manzillarida bo’lishini yo’lga qo’yish;

4) hamkorlik ishtirokchilari bilan boshlang’ich sinf o’quvchilarini kasb-hunarga yo’naltirish ishini choraklik kesimida monitoring qilib borish.

Bunday yondashuv boshlang’ich sinf o’quvchilarini klaster tizimi vositasida kasb-hunarga yo’naltirish ishini amaliyot bilan bog’liq holda amalga oshirish imkonini beradi.

Shunday qilib boshlang’ich sinf o’quvchilarining klaster tizimi asosida kasb-hunarga yo’naltirish qulay, oson va amaliy xususiyatlarga egadir. Mazkur imkoniyatlardan foydalanish boshlang’ich sinf o’quvchilarini maqsadli kasb-hunarga yo’naltirish imkonini beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO’YXATI:

1. “O’zbekiston-2030” strategiyasi. // www.ziynet.uz
2. Muhamedov G. Xodjamqulov U. Pedagogik ta’lim innovatsion klasteri. – Toshkent, 2023
3. O’zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024 yil 21 iyundagi “Qori Niyoziy nomidagi Tarbiya pedagogikasi milliy institutini tashkil etish to’g’risida”gi Qarori. // www.ziynet.uz
4. Jabborova O., Umarova Z., Babaxodjayeva L. Boshlang’ich ta’lim pedagogikasi, innovatsiya va integratsiyasi. Darslik. – Toshkent, 2021

**MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDA SAN’AT
MARKAZLARI ORQALI IJODKORLIK QOBILIYATLARINI
SHAKLLANTIRISH (KATTA GURUHLAR MISOLIDA)**

Xudoyberdiyeva Feruza

Jizzax davlat pedagogika universiteti stajyor o‘qituvchisi

Qulmurodova Zarnigor

JDPU Maktabgacha ta’lim yo‘nalishi 1-kurs talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada Maktabgacha ta’lim tizimini takomillashtirish yo‘llari, maktabgacha ta’lim tashkilotida markazlar faoliyati, san’at markazi orqali maktabgacha yoshdagi bolalarda ijodkorlik qobiliyatini shakllantirish usullari haqida so‘z borgan.

Kalit so‘zlar: maktabgacha ta’lim, san’at markazi, pedagog, innovatsiya, faoliyat, takomillashtirish, texnologiya, malaka, jarayon, zamonaviy, rivojlanish, usullar.

Kirish Bugungi kunda ta’lim sohasida turli xususiyatdagi, yo‘nalishdagi va ahamiyatdagi nihoyatda ko‘p innovatsiyalar mavjud, katta yoki kichik ko‘lamli davlat islohotlari o‘tkaziladi, ta’limning tashkil etilishiga, mazmuniga, uslubiyotiga, texnologiyasiga yangiliklar kiritiladi. Maktabgacha ta’lim jarayonida innovatsion pedagogik texnologiya bu bolalarni vositalar yordamida ta’lim materiallarini o‘rganish orqali nutqini rivojlantirish, o‘z fikrini erkin bayon eta olish, o‘zaro muloqot, tevarak-atrof bilan tanishish jarayonini yangicha talqin etishdir. Zamonaviy maktabgacha ta’lim tashkilotlari – bola o‘z rivojlanishi uchun eng ahamiyatli sohalarida va jihatlarida kattalar va tengdoshlar bilan keng hissiy-amaliy o‘zaro muomala tajribasini oladigan joydir, maktabgacha ta’lim muassasalarida bola o‘z ehtiyojlari, qobiliyatlari va imkoniyatlariga muvofiq holda individual rivojlanishiga bo‘lgan huquqini shu jarayon uchun tashkiliy-pedagogik sharoitlar yaratilgan holda amalga oshiradi; pedagog o‘zining kasbiy va shaxsiyat fazilatlarini rivojlantiradi, rahbar, bolalar va pedagoglar faoliyatining muvaffaqiyatli bo‘lishini ta’minlaydi.

ASOSIY QISIM

“Ilk qadam” davlat o‘quv dasturi asosida maktabgacha ta’lim tashkilotlarida quyidagi rivojlanish markazlari faoliyati yuritilishi nazarda tutiladi:

- Qurilish va konstruksiyalash markazi
- Syujet-rolli o‘yinlar va dramalashtirish markazi
- Til va nutq
- Ilm-fan va tabiat markazi
- San’at markazi

Rivojlanish markazlari bolalarga o‘zlarining shaxsiy ko‘nikmalari va qiziqishlaridan kelib chiqqan holda ta’lim-tarbiya jarayonini mustaqil individuallashtirish imkoniyatini beradi. Tarbiyachi-pedagoglar rivojlanish markazlarida bolalarning yordamchilari rolini o‘ynaydilar, mashg‘ulotlar olib

boriladigan joyda imkoniyatlar kengligini ta’min etadilar va har bir bola individual rivojlanishi darajasini egallay olgan xolda faoliyat turlarini rejalashtiradilar. Kun tartibi turli mashg’ulot turlarini o’zida qamrab olishi lozim: kichik guruhlarda birgalikda va tarbiyachi hamkorligida yakka tartibda (individual) yoki mustaqil (ular tomonidan tanlagan mashg’ulotlarga vaqt ajratish kerak, chunki bolalar ongli tanlab olishni o’rganadilar, o’z qiziqish va qobiliyatlarini amalga oshiradilar). Bolalarning o’z tanlovlarini amalga - oshirishi, muammolarni hal etishi, atrofdagi kishilar bilan birgalikda harakat qilishi, individual maqsad qo’yishi va unga erishishni bilishlari lozim. Faollik markazlarini tashkil etish va rahbarlik guruhlardagi markazlar shunday tarzda yaratilishi kerakki, u bolaga mustaqil tanlash imkonini bersin.

Rivojlantiruvchi markazlarni tashkil qilishdan ko’zlangan maqsad bola o’sishini kuchli ta’minlash, samarali ta’lim berish, maktabga jalb etish va shunga mos shart-sharoit yaratish hisoblanadi. Maktabgacha ta’limda rivojlantiruvchi markazlar ta’lim, rivojlantiruvchi, o’qitish, rag’batlantiruvchi, uyushgan , kommunikativ kabi o’z tizimini yuksaltiruvchi funksiyalarni bajarishi kerak. Bu funksiyalar eng muhimi bola mustaqilligini, erkin fikrlash, bolalar va kattalar orasidagi o’zaro munosabatlar jarayonini rivojlantirish ustida ishlashni talab etadi. Bunday markazlarda markazlarning o’zaro dizayni, estetikasi, bolalar uchun jozibali, qiziqish uyg’otadigan bo’lishi kerak. Jihozlar ham bola yoshiga mos, xavfsiz, didaktik talablarga mos holda tashkil etilishi lozim

San’at markazi o’z ichiga asosan rasm, applikatsiya, loy ishini oladi. Markazlarning asosiy maqsadi bolalarda ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish, ularni go’zallik bilan oshno qilish, mayda qo’l motorikasini rivojlantirish orqali nutqni rivojlantirish. Bola ranglarni tanlashga, ularni o’z o’rnida ishlatishga o’rganadi. Tevarak atrofdagi narsalarni ranglar orqali anglaydi, ular orqali tushunadi. Bu markazda origami usulida qurish-yasash ishlari ham olib borilishi mumkun. Markazdagi barcha faoliyatni baravar qo’yish maqsadga muvofiq. Masalan “uycha” mavzusini bola xoxlasin aplikatsiya usulida, xoxlasin rasm chizish orqali, yoki loydan uy qursin. Markazda bola uchun shunday imkoniyat yaratish kerakki u bekor qolmasin. Biri bo’lmasa ikkinchisidan foydalansin. Markazga taklif etilayotganda har gal “ Bugun san’at markazimizda manabu mavzuda ishlaymiz” – deb eslatish lozim. San’at markazi bolalar uchun eng qiziq markaz hisoblanadi. Chunki ular bu markazda mustaqil faoliyat olib borishadi. Maktabgacha ta’limni standartlashtirish sharoitida maktabgacha yoshdagi bolalarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishga alohida ahamiyat beriladi. Ko’pchilik samarali vosita bolalarning ijodiy fikrlash va tasavvurlarini rivojlantirish uchun samarali faoliyat quyidagilarga yordam beradi: - cheksiz fikrlash qobiliyatini rivojlantirish; - ijodiy faoliyatga tayyorlik; - o’z faoliyatining ijodiy mahsulotlarini yaratish qobiliyati; - dunyoga estetik munosabatni shakllantirish. Maktabgacha yoshdagi bolalarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish uchun quyidagilar zarur: shart-sharoitlarni yaratish: Ijodkorlik uchun zarur materiallarni tayyorlash va ular bilan o’ynash uchun vaqt topish. Bolada tashabbus ko’rsatish istagini uyg’otish, uning

atrofidagi dunyoga qiziqishni rivojlantirish. Kutilmagan g‘oyalar va yechimlarga sabrli bo‘lish. Bolani ijodiy izlanish jarayonida qo‘llab-quvvatlash. Birgalikda samarali faoliyatga va badiiy materiallar bilan tajriba o‘tkazishga qiziqish bildiring. San’at markazi bolalarning o‘z ijodiy qobiliyatlarini sinovdan o‘tkazish va amalga oshirishga rag‘batlantiradi, ularga yangi materiallar bilan tanishishdan qoniqish olish imkoniyatlarini beradi, bolalarning sezish qobiliyatini boyitadi. Bu erda bo‘yoq, qog‘oz, qaychi, bo‘rchalar, qalamlar, gazlama bo‘laklari va kesish hamda elimlash uchun turli qiyqimlar mavjud. Shuningdek, tabiiy materiallar – yog‘och, barg, qum-tuproqni ham qo‘shib qo‘yish foydadan xoli emas. Markazdagi mashg‘ulotlar ijodiy qobiliyat, so‘z orqali va so‘zsiz muloqot, umumiy va nozik harakatlanish, aqliy qobiliyatni rivojlantirishga yo‘naltirilgan. Pedagoglarning vazifasi – bolalarning muloqotga kirishishga bo‘lgan qiziquvchanligini rag‘batlantiruvchi muhitni yaratish va bolalarning o‘zgaruvchan ehtiyojlariga qarab, o‘z vaqtida kerakli sharoitlarni moslashtirgan hamda ularni kuzatishdan iborat. Individual yoki kichik guruhlar uchun topshiriqlar ota-onalar bilan suhbatlashgandan so‘ng, qaysidir ko‘nikmalarga alohida e‘tibor berish uchun ishlab chiqiladi.

Mantiqiy o‘yin: Raqamli moychechak Kerak bo‘ladigan jihozlar: A4 formatdagi oq qog‘oz, flamaster, rangli stiker qalamchalari. Oq qog‘ozga flamaster orqali moychechak tanasini chizib olamiz va o‘rtasiga istaganizcha sonlarni yozamiz. Alohida rangli stiker qalamchalariga shu sonlarni biron belgilar yordamida joylashtiramiz. Farzandingizdan aynan shu rangli stikerlar orqali moychechak yaproqlarini shakllantirishini so‘rang (belgilar va sonlar mos kelgan holda)

Rasm chizamiz: Barmoqlarimiz bilan chizamiz. Kerak bo‘ladigan jihozlar: A4 formatdagi oq qog‘oz, rangli bo‘yoqlar, flamaster. Kerakli rang tanlanib uni barmoqlarimizga botiramiz va qog‘ozga bosib tushiramiz. Tayyor shakllarga flamaster yordamida ishlov beramiz. Har bir tarbiyalanuvchining ishlari ularning ko‘zi tushadigan joyga ilib quyiladi. Bolalar har safar o‘zlari tayyorlagan ishni ko‘rib xursand bo‘ladilar va keyingi mashg‘ulotlar jarayonida ham turtki bo‘ladi. Shu asosda ularning ijodkorlik qobiliyatlari shakllanadi.

Xulosa Maktabgacha ta’lim tashkilotlarida tashkil etiladigan rivojlanish markazlaridagi jarayonlar bolalarning doimiy ravishda yangi bilimlarni o‘zlashtirishga, mustahkamlashga yordam beradi. Bolalarni o‘z bilimini mustaqil ravishda to‘ldirib borish, kechayotgan yangilanish jarayonlariga munosib moslashib borishga o‘rgatish rivojlanish markazlarining asosiy maqsadidir. Maktabgacha ta’lim tashkilotlarida olib boriladigan rivojlantiruvchi markaz faoliyatlarida bolalarga - muammolarni echa olish,- ijodiy, tafakkur va ixtirochilik imkoniyatlarini namoyon etish, odamlar, jamiyat, mamlakat, atrof-olam haqidagi g‘amxo‘rlik qilish kabilar o‘rgatib boriladi. Oqilona tashkil etilgan sog‘lom ijtimoiy-ma’naviy muhit bolalarda izlanishga bo‘lgan muhabbatlarini rivojlantiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYAOTLAR:

1. “Ilk qadam” davlat o‘quv dasturi. -T.: 2022 yil.
2. Sodiqova SH.A. Maktabgacha ta’limda markazlar faoliyati va uslubiyoti. T.: 2022yil.
3. O. Q. Tolipov, M. Usmonboyeva. Pedagogik texnologiyalarning tatbiqiy asoslari. -T.: «Fan» 2006 yil, 298b.
4. Egamnazarova Sh. M. —Tarbiyaviy ishlar metodikasi Ilim ziyo T.: 2016y.
5. X. Meliyev, O. Jamoliddinova, K. Rizqulova. Tarbiyachining kasbiy komponenti va mahorati. T : 2021-yil
6. Sh. Sodiqova Maktabgacha pedagogika Toshkent 2019 y
7. G. I. Muxamedov Pedagogik ta’lim innovatsion klasteri: ehtiyoj, zarurat, natija Xalq so‘zi 15.02.2019
8. Xodjamqulov U.N. Pedagogik ta’lim innovatsion klasteri (O‘zbekiston ta’lim tizimi misolida) Academic research in educational sciences 1/4 2020 537-547-bet

**BO’LAJAK LOGOPEDLARNI KASBIY FAOLIYATLARIDA
PEDAGOGIK – PSIXOLOGIK DIAGNOSTIKA ISH USULLARI**

M.X. Xovodillayev,

Qo‘qonDPI o‘qituvchisi

***Annotatsiya:** Ta’limning birinchi yilida umumiy nutqi kam rivojlangan besh yoshli bolalar butun guruh bilan frontal sinflarda o‘quv materialini to‘liq o‘zlashtira olmaydi. Bu nafaqat nutqning rivojlanishiga, balki diqqat va xotiraga, tez charchash va charchoqqa ham ta’sir qiladi. Shuning uchun nutq terapiyasi mashg‘ulotlarini, shuningdek, qisman tarbiyaviy mashg‘ulotlarni o‘tkazish uchun guruhni nutqni rivojlantirish darajasini hisobga olgan holda ikkita kichik guruhga bo‘lish tavsiya etiladi.*

***Kalit so‘zlar:** xotira, to‘g‘ri ishlash, kasbiy tayyorgarlik, pedagogik tafsilot, xabardorlik.*

Kirish. Bolalarda OSDni engib o‘tish nutqi buzilgan bolalar uchun maxsus bolalar bog‘chasida nutqni shakllantirishning bosqichma-bosqich tizimidan foydalanish orqali amalga oshiriladi. 5-7 yoshdagi alohida ehtiyojli bolalarni o‘qitish va tarbiyalashning tuzatish tizimi MGOPI Defektologiya va nutq terapiyasi ilmiy-tadqiqot institutining logopediya laboratoriyasi. Ushbu pozitsiya quyidagi printsiplarga asoslanadi:

- ikkilamchi og‘ishlarning oldini olish uchun nutq faoliyatiga erta ta’sir qilish;
- nutqni rivojlantirish va ontogenezga tayanish (bolalar nutqining normal rivojlanish qonuniyatlarini hisobga olgan holda). Shu bilan birga, bolaning nutq funktsiyasini shakllantirishning obyektiv va sub’ektiv sharoitlarini tahlil qilish, nutqning etakchi nuqsonini va u bilan bog‘liq aqliy rivojlanish tugunlarini aniqlash taklif etiladi;
- tilning fonetik-fonematik va leksik-grammatik tarkibiy qismlarining o‘zaro bog‘liq holda shakllanishi. Tovushlarning talaffuzi va so‘zlarning lingvistik tuzilishidagi buzilishlarni tuzatish nutqning yumshoq ravshanligiga erishishga imkon beradi. Shu bilan birga, fonemik idrokning rivojlanishi so‘z yasalishi va fleksiyasining grammatik va morfologik tizimini shakllantirish uchun asos tayyorlaydi;
- nutq buzilishlarining boshqa tuzilishiga ega bo‘lgan ODD bo‘lgan bolalar bilan differentsial yondashuv va logopediya ishlari;
- nutqning alohida tarkibiy qismlarining shakllanishining boshqa psixologik jarayonlar holatiga bog‘liqligini ochib beradigan aqliy rivojlanishning boshqa tomonlari bilan aloqasi. Axloqiy aloqalarni aniqlash ta’sir qilishning markazida yotadi, ya’ni. nutq faoliyatini samarali tuzatishga bevosita yoki bilvosita xalaqit beradigan alohida ehtiyojli bolalarning psixologik xususiyatlari.

Tadqiqot materiallari va usullari: 2 yilga mo‘ljallangan tuzatish ishlari bolaning mustaqil, grammatik jihatdan to‘g‘ri nutqni, ona tilining fonetik tizimini,

shuningdek, bolaning o‘rganishga tayyorligini shakllantiradigan grammatika elementlarini o‘zlashtirishini ta’minlaydi. o‘rta maktabda.

Tuzatish tarbiyasining asosiy vazifalari quyidagilardan iborat:

- tilning leksik va grammatik vositalarini amaliy rivojlantirish;
- to‘g‘ri talaffuzni shakllantirish (artikulyatsiya, tovush talaffuzi, sillogizm, fonemik eshitish va idrok etish qobiliyatini rivojlantirish);
- grammatikani o‘rganishga tayyorgarlik. Savodxonlik elementlarini o‘zlashtirish;
- izchil nutq ko‘nikmalarini rivojlantirish.

Munozaralar/kuzatuvlar: Korreksion ta’lim tizimining samaradorligi bolalar bog‘chasida bo‘lishning oltinchi davridagi hayotini aniq tashkil etish, kun davomida yukni to‘g‘ri taqsimlash va nutq terapiyasining ustunligi va o‘qituvchi tomonidan belgilanadi. ish.

“Nutqini buzgan bolalar uchun maktabgacha ta’lim muassasalari va guruhleri to‘g‘risidagi nizom”ga muvofiq har bir maxsus guruh uchun bitta logoped lavozimi va ikkita o‘qituvchi lavozimi tasdiqlangan.

Nutq terapevti soat 9:00 dan 13:00 gacha ishlaydi. O‘qituvchi o‘quv faoliyatining barcha turlarida (chekuvchi bilan tanishish, elementar matematik tushunchalarni ishlab chiqish, chizish, modellashtirish, dizayn, jismoniy tarbiya) guruh bilan kundalik mashg‘ulotlarni ta’minlaydi.

Natijalar: logopediya mashg‘ulotlari va o‘qituvchilarining kun tartibi va soni ushbu guruh bolalarining yoshi, nutqi va individual xususiyatlarini hisobga olgan holda tuziladi, shuningdek, tuzatish vazifalarini o‘qitish va tarbiyalash jarayonida hal qilinadi.

Ta’limning birinchi yilida umumiy nutqi kam rivojlangan besh yoshli bolalar butun guruh bilan frontal sinflarda o‘quv materialini to‘liq o‘zlashtira olmaydi. Bu nafaqat nutqning rivojlanishiga, balki diqqat va xotiraga, tez charchash va charchoqqa ham ta’sir qiladi. Shuning uchun nutq terapiyasi mashg‘ulotlarini, shuningdek qisman tarbiyaviy mashg‘ulotlarni o‘tkazish uchun guruhni nutqni rivojlantirish darajasini hisobga olgan holda ikkita kichik guruhga bo‘lish tavsiya etiladi.

Quyidagi turdagi sinflar taqdim etiladi:

- tilning leksik-grammatik vositalarini ishlab chiqish va shakllantirish va muloqotni rivojlantirish;
- talaffuzni shakllantirish bo‘yicha darslar.

Xulosa: Ushbu mashg‘ulotlar soni o‘qish davriga qarab o‘zgaradi. V I o‘quv davri, tilning leksik va grammatik vositalarini shakllantirish va izchil nutqni rivojlantirish bo‘yicha frontal darslar (kichik guruh bilan) haftada bir marta o‘tkaziladi. Ovoz talaffuzini tuzatish bo‘yicha ish faqat individualdir. Ikkinchi davrda bolalarning nutq va til qobiliyatlari o‘sadi: frontal qobiliyatlar va tilning leksik va grammatik vositalarini shakllantirish rivojlanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Murodjon, Xovodillayev, D. Abdurazoqova, and Ortiqov Muhtorilla. "9-13 yoshdagi aqli zaif bolalarda bog‘langan nutqni shakllantirish ishlar tizimi." international scientific research conference. Vol. 2. No. 19. 2023.
2. Xovodillayev, M. X., and Nazorova Qizlarxon. "Nutq nuqsonlarini aniqlash va bartaraf etish ishlarini tashkil etish." international scientific research conference. Vol. 2. No. 19. 2023.
3. Xovodillayev, M. X., Qodirov Dilyor, and Xudoyberdiyev Javohir. "Og‘ir intellektual nuqsonga ega bolalarning psixologik-pedagogik xususiyatlari." international scientific research conference. Vol. 2. No. 19. 2023.
4. Muradkhan, Khovadillayev. "Development of speech in mentally retarded children." Galaxy International Interdisciplinary Research Journal 11.11 (2023): 343-347.
5. Rustam, Khayitov Lazizbek, and Murodjon Khavodullayev. "Development of professional methodical training of future defectologists." Galaxy International Interdisciplinary Research Journal 11.11 (2023): 547-552.
6. Murodjon, Xovodillayev. "Methods for the formation of speech in mentally retarded children." Academia Repository 4.10 (2023): 332-335.

LOGOPEDIK MASHG‘ULOTLARNI TASHKIL ETISH JARAYONIDA O‘YINLARDAN FOYDALANISHNING KORREKSION AHAMIYATI

Murodjon Xovodillayev

QDPI “Maxsus pedagogika” kafedrası o‘qituvchisi,

Parvona Nematova

Qo‘qon DPI talabasi

Annotatsiya: *Nutq to‘liq rivojlanmagan maktabgacha ta‘lim yoshidagi bolalar uchun esa logopedik mashg‘ulotlar jarayonida logopedik o‘yinlar asosida so‘z va tovushlarni to‘g‘ri talaffaz etishni tarbiyalash usullarini qo‘llash kerak. Bolaning har bir tovushni to‘g‘ri talaffuz etishi bu bir murakkab, o‘ziga xos ish xisoblanib, ana shu ish nutqni harakatga keltiruvchi va nutqni eshitish analizatorlarining barcha qismlari bir – birlari bilan o‘zviy bog‘langan holda aniq ishlashini talab etadi.*

Kalit so‘z: *Nutq nuqson, o‘yin faoliyat, Maktabgacha ta‘lim, lug‘at*

Maktabgacha ta‘lim yoshidagi bolalarning nutqi yaxshi taraqqiy etishi uchun ularning nerv sistemasi, eshitiish va nutq organlari sog‘lom bo‘lishi lozim. Agar bola yaxshi eshita olmasa, u tovushlarni bir-biridan yaxshi farqlay olmaydi; tomoq burun yo‘llari, tishlari sog‘lom bo‘lmasa, tovushlarni, so‘zlarni to‘g‘ri talaffuz eta olmaydi. Nerv asab tizimi nosog‘lom-tez qo‘zg‘aluvchan bo‘lsa, bu uning nutqiga ta‘sir ko‘rsatadi. Shuning uchun maktabgacha ta‘lim muassasalarida bolaning nutqini rivojlantirish uchun barcha sharoitlarni yaratish zarur.

Nutq to‘liq rivojlanmagan maktabgacha ta‘lim yoshidagi bolalar uchun esa logopedik mashg‘ulotlar jarayonida logopedik o‘yinlar asosida so‘z va tovushlarni to‘g‘ri talaffaz etishni tarbiyalash usullarini qo‘llash kerak. Bolaning har bir tovushni to‘g‘ri talaffuz etishi bu bir murakkab, o‘ziga xos ish xisoblanib, ana shu ish nutqni harakatga keltiruvchi va nutqni eshitish analizatorlarining barcha qismlari bir – birlari bilan o‘zviy bog‘langan holda aniq ishlashini talab etadi. Uch yoshli bolalarning ko‘pchiligida tovushlarni talaffuz etishning patologik kamchiligi emas, balki fiziologik kamchiligi uchrab turadi. Buning asosiy sababi shundan iboratki, uch yoshli bolalarda markaziy eshituv va nutq apparatining ishi hali takomillashmagan bo‘ladi. Markaziy eshituv organi bilan nutq apparati o‘rtasidagi uzviy bog‘liqlik mustahkam va etarli darajada bo‘lmaydi, periferik nutq apparatining muskullari esa hali kuchsiz harakat qiladi. Bularning barchasi bola nutq organlari harakatlarining etarli miqdorda aniq bo‘lmasligiga, tovushlarni eshitish orqali aniq ajrata olmasligiga olib keladi. Tovushlarni to‘g‘ri talaffuz etishning asosiy shart –sharoitlaridan biri artikulyasiya apparati organlarining harakatchanligi va bulardan bolalarning foydalana olish qobiliyatidir. Buning uchun xonada eng avvalo osoyishtalik bo‘lish lozim. Baland ovoz bilan so‘zlashishga, radioni yoki musiqalarni baland ovozda qo‘yib qo‘yishga yo‘l qo‘ymas

kerak. Chunki bularning barchasi bolalarning ham mustahkamlanmagan nerv asab tuzilishiga katta salbiy ta’sir ko’rsatadi. Tarbiyachining hadeb baland ovozda gapiraverishi ham bolani uning so’zlariga be’etibor bo’lib qolishiga olib keladi. Bu degani faqat jimjitlik bo’lishi kerak, degani emas, ahir bolalar o’ynaganlarida bir-birlari bilan so’zlashadilar. Tarbiyachining logoped esa bolalar nutqidagi kamchiliklarni aniqlashi va turli logopedik o’yinlar asosida bolalarning so’z va tovushlarni talaffuz etishlarini tarbiyalashi kerak. Buning uchun bog’chaga kelgan kunidan boshlab nutq nuqsoniga ega bolaning qanday so’zlashishi tekshiriladi. Masalan, bola bilan individual so’zlashish jarayonida, yoki kichikintoylar bilan o’yin paytida so’zlashishi tekshirib boriladi. Bundan tashqari logoped-tarbiyachi logopedik o’yinlar jarayonida nutq nuqsoniga ega bolalarga so’zning boshida, o’rtasida va oxirida keladigan tekshiriladigan tovushli rasmlarni ko’rsatib, "Topchi bu nima deyiladi?" deb so’raydi. Bola esa sifatda ifodalangan buyumni: "luchka," "Taptal", "kalam", "Bujoq", "Xo’roz", "Mishu", "Mashina" deb izohlaydi. Ularning bu javoblari logoped tarbiyachi tomonidan daftarga qayt etib boriladi. Tekshirishni odam ma’nosi va yuz qismlarini nomini aytilish orqali ham davom ettirish mumkin. Masalan: soch, bosh, til, bo’yin, elka, burun, qorin, barmoq, qo’l, oyoq va hakoza. Logopedik mashg’ulotlar jarayonida tarbiyachi logoped har kuni 3-4 bolaning nutqini tekshirib borsa, tez orada bunday bolalarning barchasida tovush talaffuzining ahvoli bilan yaxshi tanish bo’ladi va bu axborotni kundalik ish faoliyatida bolalarni ko’zatish jarayonida to’ldirib boradi. Ma’lumki so’zning tovush tarkibini to’g’ri idrok qilish aynan shu so’zning to’g’ri esda qolishini ta’minlaydi. Nutq va so’zlardagi tovushlarni idrok qilishi va yaxshi tushunish uchun esa eshitish nutqini rivojlantiruvchi logopedik o’yinlar nutq nuqsoniga ega bolalar uchun o’tkaziladi. Masalan tarbiyachi logoped: Men nima dedim?" deb bolalardan bir necha metr narida turadi. Keyin bolalar eshitib topishlari uchun lozim bo’lgan so’z yoki jumlani avval sekin, keyin shivirlab talaffuz etadi. Bolalarga o’yin qoidasi tushuntiriladi, mana bunday: men bir so’zni sekin aytaman siz diqqat bilan eshitib, nima aytishganini toping. Men kimni chaqirsam, shu bola nima eshitganini aniq va baland ovoz bilan aytib beradi." Bunday didaktik o’yinlar dastlab ko’rsatma materiallar bilan o’tkaziladi. Deylik bolalar oldida turgan o’yinchoqning nomini sekin aytadi va bolalarga qiyin bo’lmagan topshiriq beradi: "Lola qo’g’irchoqni karovatga yotqiz", Anvarjon, bayroqchani stolga qo’y", Logoped tarbiyachi bu so’zlarni va topshiriqlarni bolalarga qarab turib beradi. Bu esa bolalarning aytilgan so’zlar artikulyasiyasini ko’rib tez topishlariga yordam beradi. Bu o’yin bir necha bor takrorlagach, o’yin topshirig’i murakkablashtiriladi. Ya’ni logoped tarbiyachi so’zini bolalarning orqasida turib talaffuz etadi, topshiriq esa bir marta aytiladi. 5-6ta bolalar chiqib, nima eshitganlarini aytadilar. Kim to’g’ri topganligi aniqlanadi. Asta-sekin bu o’yin variantlari murakkablashtirib boriladi. Masalan, eshitilishi jihatidan bir-biriga yaqin bo’lgan so’zlarni topish taklif etiladi. ("ko’p"- "ko’k", "yil"- "yo’l" "suv"- "sut", "tis"- "tiz", "tuz"- "tus") Logoped mashg’ulotlar jarayonida nutq nuqsoniga ega bolalar uchun nafaqat bu kabi didaktik o’yinlardan balki eshitish

idrokini o‘stirish uchun radio va gramplastinkalarni eshitirish usullaridan ham foydalaniladi. Bu o‘yinlar davomida bolalarga eshitgan narsalarni talaffuz etish taklif qilinadi. Bolani shoshmasdan so‘zlashga, har bir jumlani so‘zlab gapirib bo‘lgandan keyin pauza qilishga odatlantirish kerak. Chunki nutqi tezlashgan bola entikadi, so‘zning oxirini jamlab yuboradi. Shuning uchun logoped tarbiyachining vazifasi bolani so‘zlash jarayonida to‘g‘ri nafas olishga o‘rgatish va nutqi davomida bolaning nafas olishida uchraydigan nuqsonlarni yo‘qotib borishdir. Nutqsiz nafas olish bir-biridan farq qiladi. Farqi shundaki, nutqsiz nafas olish chiqarish vaqti barobar, ya‘ni tartibli navbatlashib turadi, nafas burun orqali olinadi. Nutqda nafas olganda nafas olish vaqti tezlashadi, nafas chiqarish nafas olishga qaraganda birmuncha uzun bo‘ladi. Nafas ham og‘iz, ham burun orqali olinadi. Nutq vaqtida uzoq nafas chiqarish bolaning yoshiga mos bo‘lishi kerak. Kichik guruhlarda bola nafas chiqarish vaqtida 2-3 so‘zlik jumlani, o‘rta yoki katta guruhlarda bolalar esa 3-5 so‘zlik jumlani talaffuz etishi lozim. Demak, logopedik mashg‘ulotlar jarayonida nutq nuqsoniga ega bolalar uchun logoped o‘yinlar asosida so‘z va tovushlarni talaffuz etishni tarbiyalashda nafas olish tovush chiqarish va nutqi bilan chambarchas bog‘liq bo‘lar ekan. Chunki maktabgacha ta‘lim yoshidagi bolalarning tovushlarini talaffuz etishlari nutqi harakatga keltiruvchi apparatning shunga bog‘liqdir. Shuning uchun bolalarda tovushlarni to‘g‘ri talaffuz etishni tarkib topdirib borish bilan birga alohida nutq a‘zolarini harakatga keltiruvchi apparatlarini: lab, til, tish, luj muskullarini doimiy mashq qildirib borish va jag‘ning harakatchanligini o‘stirish lozim.

Nutq nuqsoniga ega maktabgacha ta‘lim yoshidagi bolalar nutqini rivojlantirish uchun logoped tarbiyachi bunday bolalar bilan tovush talaffuzi va diksiya ustida ishlashi, aniqrog‘i, muntazam ish olib borishi darkor. Tovush talaffuzi mashg‘ulotlari muntazam, shu bilan birga, sistemali ravishda o‘tkazilishi kerak. Ko‘pincha artikulyatsion mashqlar ham o‘yin tarzida o‘tkaziladi. Bunda bolalar aytilishi lozim bo‘lgan so‘zlarni bir necha bor takrorlaydilar. Bu kabi logopedik o‘yin mashg‘ulotlarini o‘tkazishning bir qancha metodik turlari bor. Masalan, ko‘rsatmali materiallardan foydalanib o‘tkaziladigan o‘yinlarda aytilishi lozim bo‘lgan tovushlar ishtirok etadigan o‘yinchoqlar to‘plami bilan “Bu kimning o‘yi” o‘yinini o‘ynash mumkin. Nutq kamchiligiga ega maktabgacha ta‘lim yoshidagi bolalar bilan so‘zlarni to‘g‘ri talaffuz etish yuzasidan olib boriladigan logopedik mashg‘ulotlarning ahamiyati kattadir. Chunki bolalar nutqining ravon bo‘lishi juda ham muhimdir. Ayniqsa ashulali o‘yinlarda, qiyin bo‘lmagan she‘rlarni aytish jarayonida logoped tarbiyachi bolalarga tovushlarni to‘g‘ri talaffuz qilishini ko‘rsatadi, bolalar esa unga taqlid qilish orqali o‘z nutq a‘zolarini mashq qildiradilar. Tovushga taqlid qilishida hayvon yoki ovoz chiqaruvchi narsalarning ovoziga to‘liq o‘xshashiga harakat qilmaslik kerak. Tovushlarga taqlid qilish mashg‘ulotlarida artikulyatsiya harakatlari asta-sekin qiyinlashib boradigan tovushlardan foydalanish mumkin. Masalan, avtomobil bi-bip, tramvay dindin, soat tik-tik, bolg‘a urish tuk-tuk, poezd pu-pu, yoki pit-pit-pit, sigir mumu, qarg‘a qar-qar, samaliyot r-r-r. Demak artikulyatsiya va burro gapirishini (duksiya)

tarbiyalashda tovushlarni aniq hosil qilish uchun nutq apparatining to‘g‘ri holatda turishi va ishlashiga erishish lozimdir. Nutq kamchiligiga ega bolalarda nutqning nonaqligi sabablari-labning bo‘shashi, tilning sust, erinchoq harakat qilishi, pastki jag‘ning kam harakatlanishi natijasida og‘izning yomon ochilishi kabi hollari uchrab turadi. Logopedning tarbiyachining vazifasi esa bunday bolalarda nutq a‘zolarining harakatini rivojlantirish yo‘li bilan burro gapirish diksiyani tarbiyalashdir. Artikulyatsiya va diksiyani tarbiyalashga yordam beradigan asosiy vositalardan biri bu bolalarning tovushlarga taqlid qilib o‘ynaydigan o‘yinlaridir. Bunday o‘yinlar ulara nafaqat artikulyatsiya va diksiyani, balki umumiy nutq malakasi: su‘rat, ritm, ovoz ham tarbiyalanadi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Murodjon, Xovodillayev, D. Abdurazoqova, and Ortiqov Muhtorilla. "9-13 Yoshdagi aqli zaif bolalarda bog‘langan nutqni shakllantirish ishlar tizimi." international scientific research conference. Vol. 2. No. 19. 2023.
2. Xovodillayev, M. X., and Nazorova Qizlarxon. "Nutq nuqsonlarini aniqlash va bartaraf etish ishlarini tashkil etish." international scientific research conference. Vol. 2. No. 19. 2023.
3. Xovodillayev, M. X., Qodirov Dilyor, and Xudoyberdiyev Javohir. "Og‘ir intellektual nuqsonga ega bolalarning psixologik-pedagogik xususiyatlari." international scientific research conference. Vol. 2. No. 19. 2023.
4. Xabibullo o‘g‘li, Xovodillayev Murodjon, and Komilov Otabek Iqboljon o‘g‘li. "Eshitishda nuqsoni bo‘lgan bolalarning eshitish idrokini rivojlantirish texnologiyalari." Science Promotion 2.1 (2023): 28-34.

**MAHALLA AYOLLARIGA AEROBIKA MASHG’ULOTLARINI
O’RGATISH ORQALI ULARNI KASBGA TAYYORLASH
IMKONIYATLARI**

Davletova Dilshoda Bahodir qizi-TDTU tayanch doktoranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada mahallalarda ayollar uchun aerobika mashg’ulotlarini tashkil qilish orqali ularni kasbga yo’naltirish imkoniyatlari o’rganiladi. Aerobika nafaqat ayollarning jismoniy va ruhiy salomatligini yaxshilashga, balki ularga yangi kasb-hunar o’rganish, iqtisodiy mustaqil bo’lish va ijtimoiy faolligini oshirishda yordam beradi. Ushbu maqolada ayollar bilan aerobika mashqari o’rgatishning mahalla hayotiga ta’siri, iqtisodiy, ijobiy jihatlari va ayollarning jamiyat rivojiga qo’shadigan hissassi tahlil qilingan.

Kalit so’z:

Mahalla, ayollar salomatligi, aerobika, kasbiy tayyorgarlik, ijtimoiy rivojlanish, step aerobika, sog’lomlashtirish markazi

KIRISH Mahalla jamiyatni birlashtiruvchi muhim institut bo’lib, uning faoliyatida ayollarning o’rni beqiyos. Bugungi kunda, yurtimiz mahallalarida ayollarning ijtimoiy faolligini oshirish va ularni iqtisodiy jihatdan mustaqil qilish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Aerobika mashg’ulotlarini tashkil etib, ushbu bilimlarni ularga o’rkazish orqali ayollar orasida nafaqat sog’lom turmush tarzini shakllantirish, balki ularga yangi kasb egallash imkoniyatini yaratish mumkin.

Aerobikaning ayollar hayotidagi o’rni

Aerobika jismoniy mashqlarning eng samarali shakllaridan biri bo’lib, ayollarga quyidagi imkoniyatlarni taqdim etadi:

a). Salomatlikni yaxshilash: Yurak-qon tomir kasalliklarining oldini olish, stressni kamaytirish.

b). Ruhiy barqarorlik: Mashqlar davomida endorfin gormonining ajralishi sababli kayfiyatni ko’tarish.

c). Ijtimoiy faollikni oshirish: Guruh mashg’ulotlari orqali muloqot qilish ko’nikmalarini rivojlantirish.

Ayollarga kasbiy imkoniyatlar yaratish Aerobika mashg’ulotlarini o’rgatish ayollar uchun quyidagi kasbiy yo’nalishlarni ochadi:

Mahalliy biznes: Aerobika mashg’ulotlarini tashkil etish orqali qo’shimcha daromad olish imkoniyati paydo bo’ladi. Ayollar bu orqali o’z ustida ishlash va kariyerani yo’lga qo’yish imkoniyatlariga ega bo’ladi.

Jumaladan, 2021- yilda, Yangihayot tumani. “Charog’on” mahallasida ayollar o’rtasida olib borilgan ilmiy tadqiqot jarayonida ayollarning 60 nafar o’rta yoshli ayollarning taxminan 12-15 nafarida aerobika mashg’ulotlarini olib borish davomida mashqlarni nafaqat o’rganish balki ularni kelajakda o’qitish va trenerlik faoliyatini boshlash rejalari paydo bo’lgan va ularning 2 nafari mahalla hududida nodavlat sog’lomlashtirish markazini yo’lga qo’ygan.

Bolalar va yoshlar bilan ishlash: Mahallalarda sport to’garaklari tashkil etish. Aerobika mashqlari nafaqat ayollar balki o’smir yoshidagi qizlar uchun ham salomatlikni mustahkalash omili ekanini inobatga olgan holda ularni aerobika mashqlari orqali sport va madaniyat sohasida kelajakda kasb egasi bo’lish imkoniyatlarini beradi.

Mahallada aerobika mashg’ulotlarini tashkil etish usullari:

a). Resurslarni aniqlash: Mahalliy hokimiyat va xususiy sektor bilan hamkorlikda moliyaviy va infratuzilma resurslarini jalb qilish.

b). Murabbiylarni tayyorlash: Sertifikatlash dasturlarini yo’lga qo’yish.

Marketing strategiyalari:

Ayollarni jalb qilish uchun reklama va ijtimoiy tarmoqlardan foydalanish. Bunda rangli banerlar yoki ijtimoiy tarmoqlardagi online e’lonlardan foydalanish mumkin. Zero eng birinchi galdagi vazifa ayollarni qiziqtirish va ularni habardor qilishdir.

Dasturlarni moslashtirish: Har bir mahallaning ehtiyojlariga mos mashg’ulotlar ishlab chiqish. Bunda “Mahalla ayollari salomatligini mustahkamlashning pedagogik texnologiyalari” (D.B.Davletova, Toshkent 2024) nomli metodik qo’llanma yoki shu kabi boshqa dasturlardan foydalanish maqsadga muvofiq.

Mahalla hayotiga ijobiy ta’siri:

a) Ayollar salomatligi yaxshilanadi. Ularda ortiqcha vazn muammolari va turli surunkali kasalliklar bilan og’rishi holatlari kamayadi.

b) Mahalla iqtisodiy jihatdan rivojlanadi. Ayollarning daromad topish imkoniyati ortadi. Bu ayollarning ishsizlik muammolariga echim bo’lib ularning bo’sh vaqtlarini mazmunli va samarador bo’lishiga hizmat qiladi.

c) Ijtimoiy birdamlik mustahkamlanadi. Guruh mashg’ulotlari orqali qo’shni ayollarning o’zaro muloqoti yaxshilanadi. Ularda bu orqali o’zaro samimiy suxbat qurish va ijobiy fikrlar va yabgiliklarni o’zaro ulashish imkoniyati vujudga keladi.

d) Oilalar farovonligi oshadi. Sir emaski bugungi kunda arziyas sabablar bilan buzilib ketayotgan yosh oilalar soni tobora ortib bormoqda. Bu sabablardan biri oilada muhitning nosamimiy va sovuq ekanligidir. Tajribalarda sinalganki, ayollar sog’lom va faol bo’lganda, butun oila hayotida ijobiy o’zgarishlar yuzaga keladi.

e) Reproktiv salomatlik yaxshilanadi. Ona va bolasalomatligida hotin-qizlarning ham ruhan ham jismonan sog’lom bo’lishi nihoyatda muhimdir. Tabiiyki, sog’lom va faol onadan sog’lom farzand tug’iladi va u sog’lom muhitda o’sib ulg’aysa undan har taraflama etuk farzand voyaga etadi.

Mahallalarda ayollar bilan aerobika mashg’ulotlarini tashkil etish nafaqat ayollar salomatligini yaxshilash, balki ularning iqtisodiy va ijtimoiy faolligini oshirish uchun ham samarali vosita hisoblanadi. Ushbu tashabbus mahalla ayollarini yangi kasb-hunar egallashga, iqtisodiy mustaqillikka erishishga va sog’lom turmush tarzini keng targ’ib qilishga yo’naltiradi. Ayollarni qo’llab-quvvatlash orqali mahallaning umumiy rivojlanishiga sezilarli hissa qo’shish

mumkin. Va hulosasi qilib aytganda ushbu tashabbusni zamonamizning global darajasiga etgan “semizlik” muammosini echish va “ishsizlik” muammosini “bandlik” bilan hal etish imkoniyati deb atash mumkin. Ayollarni qo‘llab-quvvatlash, ularning rivojlanishiga imkoniyatlar yaratish yurt kelajani mustahkam poydevori bo‘la oladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining "Ayollarni qo‘llab-quvvatlash va ularning ijtimoiy faolligini oshirish to‘g‘risida"gi qarori.
2. "Aerobika mashqlari sog‘liqni yaxshilash va jamiyatni rivojlantirish vositasi sifatida." O‘zbekiston Milliy Universiteti ilmiy jurnali, 2022.- 45-52b.
3. Jennifer Lawler, *Aerobics: Fitness for a Lifetime*, New York: Fitness Press, 2019.-12-34b.
4. Mahalla fuqarolar yig‘inlarining 2023 yilga oid ijtimoiy loyihalari haqida hisobotlar. Mahalla va oilani qo‘llab-quvvatlash vazirligi. 2023-18-26b.
5. Xalqaro Fitnes Federatsiyasi (IFF) tadqiqot natijalari, 2022.-78-92b.
6. www.Lex.uz

TA’LIM OLUVCHILARNI KASBGA YO’NALTIRISHDA LOYIHALASH KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISH

Raximov Zokir Toshtemirovich

*pedagogika fanlari doktori (DSc), Turon Fanlar Akademiyasining akademigi,
Renessans ta’lim universiteti professori*

Annotatsiya. Maqolada oliy ta’limda loyiha, loyihalash faoliyati, loyiha metodi tushunchalariga tayangan holda, loyihalash kompetentligini talabalarning loyihalash faoliyatini amalga oshirish qobiliyati va tayyorgarligini tavsiflovchi integral, dinamik shaxsiy xususiyatlarini rivojlantirish masalasi talqin qilingan.

Kalit so‘zlar: loyihalash, ta’lim, talaba, xususiyat, loyiha, faoliyat, sharoit, yondashuv, qobiliyat, kompetentlik, kompetensiya, mohiyat, mazmun, natija.

Zamonaviy sharoitda bo‘lajak mutaxassislariga qo‘yiladigan talablar o‘zgarmoqda, o‘zgaruvchan beqaror sharoitlarda samarali ishlashga va harakat qilishga tayyor, sharoitlarni hisobga olgan holda muammolarni hal qilishning eng yaxshi yo‘lini topadigan bo‘lajak mutaxassisni tarbiyalash vazifasi o‘zgarmoqda. Shu munosabat bilan, talabaning shaxsiy fazilatlarini samarali shakllantiradigan va rivojlantiradigan yo‘llarini topish, ularni kasbiy va shaxsiy muammolarni hal qilishda mustaqil ravishda qo‘llash lozim bo‘ladi. Talabalar ta’lim jarayonida shakllanadigan ana shunday universal kompetensiyalardan biri loyiha kompetensiyasidir. “Loyihalash kompetentligi” tushunchasi ko‘plab sohalarda qo‘llaniladi [3].

Loyihalash kompetentligi loyiha bilimlari va ko‘nikmalari, loyihalash faoliyatidagi tajribasi va unga motivatsion-qiyimatli munosabatga yo‘naltirilganligi,

shuningdek, baholash harakatlarining yig‘indisini aks ettiruvchi shaxsning integral dinamik xususiyati sifatida tushuniladi. Kasbiy va shaxsiy sohalarda loyihalarni muvaffaqiyatli ishlab chiqish, amalga oshirish imkonini beradi.

Talabalarning “loyihalash kompetentligi”ni loyiha bilimlari va ko‘nikmalari, loyihalash faoliyatidagi tajribasi va motivatsion yo‘nalishni aks ettiruvchi shaxsning integrativ dinamik xususiyati sifatida talqin qilinadi. Kasbiy va shaxsiy sohalarda loyihalarni muvaffaqiyatli ishlab chiqish va amalga oshirishga imkon beruvchi aks ettiruvchi va baholash harakatlari, loyihalash kompetensiyasining asosiy tarkibiy qismlarini vizualizatsiya qilish, ularni maqsadli ravishda rivojlantirishga imkon beradi. Loyihalash kompetentligini rivojlantirishga qaratilgan va talabaning auditoriya va auditoriyadan tashqari faoliyatini integratsiyalashuviga asoslangan yondashuv istiqbolli ko‘rinadi.

An‘anaviy ma’noda atrof-muhit obyektlarning sifat jihatidan o‘zgarishiga ta’sir qiluvchi vosita sifatida qaraladi. Shu bilan birga, olimlarning ishlarida jamiyatda sodir bo‘layotgan o‘zgarishlar dinamikasini kuzatish va aniqlash asosida atrof-muhit to‘g‘risida yangi tushunchani shakllantirishga urinishlarni topish mumkin: ijtimoiylashuv va ta’limning sotsial-madaniy mexanizmlarini rivojlantirish shartlari sifatida, bugungi kunda “ta’lim muhiti” toifasi haqida umumiy tushuncha mavjud emas [2].

V.P.Bespalko “ta’lim muhiti” tushunchasi nafaqat ta’limning ma’lum bir makonini o‘z ichiga olishiga, balki shaxsiy yo‘nalishga ega bo‘lgan va talaba faoliyat yuritadigan mahalliy muhitlar yig‘indisi bilan belgilanadigan asosiy ta’lim jarayoniga ega ekanligiga e’tibor qaratadi [1].

V.N.Pustovoytov ta’lim muhitini psixologik-pedagogik voqelik sifatida ko‘rib chiqadi, u maxsus tashkil etilgan shart-sharoitlarni o‘z ichiga oladi deb hisoblaydi [5].

Tadqiqotchi olim A.V.Xutorskoy ta’lim muhitini “talabalarning mavjud qobiliyatlari va shaxsiy xususiyatlarini, shuningdek, hali namoyon bo‘lmagan qiziqish va qobiliyatlarni ochish imkoniyatini yaratadigan pedagogik va psixologik shartlar va ta’sirlar tizimi” ekanligini ta’kidlaydi [17].

Talabaning ta’lim muhiti va uning auditoriya va auditoriyadan tashqari faoliyatidir. Ta’lim (auditoriya) faoliyati toifasi o‘qitish usullari va tegishli didaktik texnikalar bilan bog‘liq. Bu erda ko‘plab fundamental tadqiqotlar umumiy pedagogik nazariyada ham, o‘quv fanlarini o‘qitishning turli xususiy usullarida ham umumiy pedagogik jarayonning samaradorligini belgilaydigan o‘qitish usullariga bag‘ishlangan [7].

Ta’lim faoliyati natijalari nazariy bilimlar va shaxs tomonidan amalga oshiriladigan amaliy faoliyatdir. Pedagogik lo‘g‘atda biz ta’lim faoliyatining quyidagi ta’rifini topamiz: "Ta’lim faoliyati - ta’lim muammolarini hal qilish jarayonida nazariy bilimlarni o‘zlashtirishga qaratilgan inson faoliyatining asosiy turlaridan biri. Ta’lim faoliyatini tizimli ravishda amalga oshirish uning nazariy ong va tafakkur subyektlarini jadal rivojlantirishga yordam beradi, uning asosiy

tarkibiy qismlari mazmunli abstraksiyalar, umumlashtirish, tahlil qilish, rejalashtirish va mulohaza yuritishdir" [4].

Bizning fikrimizcha, ta’lim faoliyati talabaning o’ziga qaratilgan faoliyat bo’lib, o’z-o’zini takomillashtirish, rivojlanish, ijtimoiy-madaniy tajribani ijtimoiy foydali, kognitiv, nazariy jihatdan har xil turdagi va shakllarda ongli, maqsadli o’zlashtirish tufayli shaxsini shakllantirish va rivojlantirishdir.

Biroq, talabalarning rivojlanishi nafaqat auditoriya, balki auditoriyadan tashqari mashg’ulotlarda ham amalga oshiriladi, bu ko’p jihatdan talabalarning shaxsiy imkoniyatlarini ro’yobga chiqarishga bo’lgan ehtiyojlarini qondirishga yordam beradi [8].

Auditoriyadan tashqari ishlar quyidagi hisoblanadi [10, 11, 12, 13]:

- talabalarning kasbiy rivojlanishida ahamiyatli sifatlarini shakllantirish imkoniyati;
- talabalarni ijtimoiylashtirish va personallashtirish vositasi;
- talaba shaxsini shakllantirish vositasi;
- talabaning kasbiy va shaxsiy rivojlantirish vositasi;
- kasbiy yo’nalishni rivojlantirish sharti sifatida talabalarning auditoriyadan tashqari ishlarini loyihalash.

Izohli lug’atdagi “integratsiya” tushunchasi “rivojlanish jarayonida ayrim qismlar yoki elementlarning butunligiga birlashishi” tarzida izohlanadi [16]. Auditoriya va auditoriyadan tashqari tadbirlarni integratsiyalashuvi natijasi shaxsiy ahamiyatga ega va kasbiy yo’naltilgan loyihalar tizimi bo’ladi. Keyin loyihalash kompetentligini rivojlantirish auditoriya va auditoriyadan tashqari tadbirlarni integratsiyalashgan holda loyihalarni ishlab chiqish va amalga oshirish mumkin [14]. Biroq, ta’lim loyihasi va alohida auditoriyadan tashqari loyiha faoliyati integratsiya uchun shart emas, bu borada loyihalar tizimini yaratish imkoniyatlarini ko’rib chiqish zarur ko’rinadi [6].

Auditoriyadan tashqari faoliyatning turli yo’nalishlari bilan shug’ullanadigan, talabalar nafaqat o’z kasblarini egallabgina qolmay, balki ma’naviy rivojlanishining yangi bosqichlariga ko’tariladilar [9]. Shu munosabat bilan auditoriyadan tashqari mashg’ulotlar to’g’ri tashkil etilgan taqdirda o’quv fanlari mazmunining mantiqiy davomiga aylanishi mumkin. Shu o’rinda shuni ta’kidlash joizki, agar ta’lim faoliyatida loyihalar tizimini o’quv rejasiga maxsus fan tayyorlash yo’nalishi, fan modullari va fanlararo loyihalarni kiritish orqali amalga oshirish mumkin bo’lsa, auditoriyadan tashqari loyihalarni auditoriyadan tashqari sharoitda alohida mustahkamlash zarur [15].

Bizning fikrimizcha, bunday mustahkamlash auditoriyadan tashqari loyihalarni amalga oshirishga qaratilgan talabalarning birgalikdagi faoliyati bo’lishi mumkin. Yuqoridagi pozitsiyalardan kelib chiqqan holda, tashkiliy-pedagogik shartlardan biri auditoriya va auditoriyadan tashqari mashg’ulotlar mazmunini shaxsiy ahamiyatga ega va kasbiy yo’naltilgan loyihalar tizimi bilan boyitish bo’ladi.

Xulosa qilib aytganda, loyihalar tizimini yaratishda e’tiborga olinishi kerak bo’lgan asosiy boshlang’ich nuqtalarni ajratib ko’rsatishimiz mumkin: o’quv materialini idrok etishga tayyorlikni shakllantirish; ijodiy izlanish holatlarini yaratish; dizayndagi shaxsiy ahamiyatni shakllantirish; loyihani amalga oshirish jarayonida o’qitish talablari va operativ nazoratni taqdim etish; kasbiy yo’nalishga e’tibor qaratish; muvaffaqiyatga turtki bo’lishi mumkin bo’lgan xatti-harakatlarga e’tibor qaratish. Talabalik davrining yosh xususiyatlarini tahlil qilishdan ko’rinib turibdiki, ijtimoiy tajribani o’zlashtirgan yosh shaxsning shakllanishi uning ichki dunyosi, ichki mavqei o’zgarishi orqali sodir bo’ladi. Shunisi e’tiborga loyiqki, to’plangan tajriba, agar u insonning o’zi uchun qadrlil bo’lsa, unda ahamiyatli bo’ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Беспалько В.П. Образование и обучение с использованием компьютеров (педагогика третьего тысячелетия). М.: МОДЭК, 2002. -352 с.
2. Баева И.А., Психологическая экспертиза образовательной среды: методологические основания и эмпирические показатели / И.А. Баева, Е.Б. Лактионова // Человек и образование. – 2016. – № 48 (3). – С. 19–24.
3. Зайцева С.А. Формирование проектной компетентности бакалавров педагогического направления подготовки средствами специальных информационных дисциплин / С.А. Зайцева, П.В. Смирнов // Мир Науки. Научный интернет-журнал. – 2017. – №5. – С. 4–11.
4. Новиков, А.М. Педагогика: словарь системы основных понятий / А.М.Новиков. – М.: ИЭТ, 2013. – 268 с.
5. Пустовойтов, В.Н. Условия эффективности педагогического сопровождения формирования познавательной компетентности старшеклассников в процессе обучения / В.Н. Пустовойтов // Вестник евразийской науки. – 2014. – №4(23). – С. 1–12.

**KASBGA YO‘NALTIRISHDA O‘QUVCHILARNING MUSTAQIL
FIKRLASH ORQALI O‘QUV-BILISH FAOLIYATINI
FAOLLASHTIRISHNING AHAMIYATI**

Ashirov Abdurashid Ravshanovich,
Shahrisabz davlat pedagogika instituti o‘qituvchisi

Annotatsiya. Maqolada o‘quvchilarni mustaqil fikrlashga o‘rgatish zarurati, ta’limning barcha bosqichlarida mustaqil fikr yuritish asosiy talab bo‘lib qolishi lozimligi, fikrlash yoki fikr yuritish o‘quvchi aqliy faoliyatining, aql zakovatining, muomala maromining, ongli xulq-atvorining yuksak shakli ekanligi, shuningdek, o‘quvchining keng ko‘lamli aqliy faoliyatini oqilona, omilkorlik bilan amalga oshirishning asosiy shartlari e’tirof etilgan.

Kalit so‘zlar: o‘quvchi, mustaqil, o‘rganish, fikrlash, fikr, mulohaza, zakovat, yuksalish, faoliyat, shart, bosqich, zarurat, natija, shakllanish.

Respublikamizga turli sohalarda keng qamrovli tafakkuri rivojlangan, mustaqil fikrlay oladigan mutaxassislar zarur. Ta’lim-tarbiya jarayonida o‘quvchilarni mustaqil fikrlashga o‘rganish asosiy o‘ringa ko‘tarilishi zamon talabidir. Bolaning butun hayot davomida, ta’limning barcha bosqichlarida mustaqil fikr yuritish asosiy talab bo‘lib qolishi kerak. Fikrlash yoki fikr yuritish o‘quvchi aqliy faoliyatining, aql zakovatining, muomala maromining, ongli xulq-atvorining yuksak shakli bo‘lib hisoblanadi. Mustaqil fikrlash tevarak-atrofni, ijtimoiy muhitni hamda voqelikni bilish quroli, shuningdek, o‘quvchining keng ko‘lamli aqliy faoliyatini oqilona, omilkorlik bilan amalga oshirishning asosiy sharti sanaladi. Mustaqil fikr yuritishning ro‘yobga chiqishida o‘quvchida fikr, mulohaza, g‘oya, faraz, maqsad kabilar vujudga keladi va ular shaxs ongida tushunchalar, hukmlar, xulosalar sifatida ifodalanadi.

O‘quvchi mustaqil fikr yuritish faoliyatida o‘zi aks ettirgan, sezgan, idrok qilgan, tasavvur etgan, eslab qolgan narsa va hodisalarning to‘g‘riligi, aniqligi, haqiqiyligi, haqqoniyligi yoki ularning voqelikka mos (munosib) tushishi va tushunmasligini aniqlaydi [1]. Borliqni bilish jarayonida hosil qilingan hukmlar, tushunchalar, xulosalar, farazlar (tahminlar), qaror qabul qilishlari chin yoki chin emasligini belgilab oladi. Hozirgi zamon o‘quvchisining bilish va amaliy faoliyatini oqilona, omilkorlik bilan tashkil qilishda mustaqil fikr yuritishning ahamiyati alohida ahamiyat kasb etadi [2].

O‘quvchining o‘quv-bilish faoliyatida fikr yuritishning o‘zaro mustahkam bog‘langan berk zanjiri vujudga keladi: mustaqil fikrlash, muammo, masala (topshiriq) [3].

O‘quvchinnig mustaqil fikrlashni quyidagi bosqichlarda tarkib topishi mumkin.

1. Mustaqil fikr yuritish faoliyatida, eng avvalo hal qilinishi zarur bo‘lgan masala (topshiriq) o‘quvchi tomonidan aniqlab olinishi kerak. Agarda uning oldida

hech qanday masala yoki muammo vujudga keltirmagan bo’lsa, u holda biron-bir narsa to’g’risida fikr ham yuritmaydi.

2. Muammo yoki masalani hal qilish uchun eng zarur bo’lgan barcha bilimlarni (qoidalar, omillar, qonuniyatlar, xossalar, xususiyatlar, muhim belgilar, munosabatlar, bog’lanishlar va boshqalarni) tatbiq qilish uchun intiladilar.

3. Masala yoki muammoga taalluqli faraz (taxmin) ilgari suriladi, bosqichlar tahlil qilinadi, echish to’g’risida mulohazalar yuritiladi, turli variantlar hamda variatsiyalar, invariantlar haqida fikr bildiriladi, ular o’zaro qiyoslanish natijasida eng samarali alomatlarga, belgilarga ajratiladi va hokazo.

4. Muammo oldiga qo’yilgan gipotezani muayyan mezonlar natijasi yordami bilan tekshirish zaruriyati tug’iladi. Uni tekshirish uchun o’zaro o’xshashlik holatlari ma’naviy, shakliy, tuzilmaviy jihatdan taqqoslanadi.

5. Muammoni nazariy jihatdan hal qilish uchun ilgari surilgan gipoteza to’g’riligi yoki noto’g’ri ekanligi aniqlansa, u fikr yuritish obyektidan siqib chiqariladi va yangi farazlar, o’ylar topiladi. Yangi amaliy gipoteza fikran bir necha marta tekshiriladi va undan so’ng amaliyotga joriy qilish uchun sinashga tavsiya etiladi.

6. Muammo yoki masalani hal qilish, echish, olingan natijalarning to’g’riligiga ishonch va qanoat hosil qilish uchun o’quvchi uni tekshirish bilan mustaqil fikr yuritish xatti-harakatlarini yakunlaydi.

O’quvchining mustaqil fikr yuritishi quyidagi bosqichlardan tashkil topgan bo’lishi mumkin [4, 5, 6]:

- Muammoning o’quvchi idrok maydonida paydo bo’lishi.
- O’quvchi tomonidan masala, muammo, topshiriq mohiyatini anglash.
- Ularga o’xshash ma’lumotlar yoki obrazlarning vujudga kelishi.
- Tasavvur va xotira materiallarining kamayishi, taxminlar (farazlar)ning uzluksiz tug’ilishi.
- Ixtiyorsiz aqliy xatti-harakatlarning davom etishi (fikrlarning nisbiy davomiyligi) va hokazo.

O’quvchilarni mustaqil fikr yuritishga o’rgatish uchun muammoning ma’naviy, shakliy, tuzilmaviy jabhalarini hisobga olgan holda quyidagilarga diqqat-e’tiborni yo’naltirish maqsadga muvofiq:

- savollari aniq qilib berilmagan muammolar, masalalar, topshiriqlarda ular o’rtasidagi bog’liqliklar, aloqalar, munosabatlar o’quvchi tomonidan tahlil qilingandan keyin ifodalab beriladigan savollarning variantlaridan biri qavs ichida ko’rsatiladi;
- berilganlari etishmaydigan muammolar, masalalar, topshiriqlar, ularni echish (bajarish, hal qilish) uchun etishmaydigan ma’lumotlar qavs ichida qoladi;
- ortiqcha ma’lumotlarga, tafsilotga ega bo’lgan muammo, masala, topshiriq, ortiqcha ma’lumotlar bilan beriladi;
- bir necha yo’l bilan, usul bilan, bosqich bilan echiladigan, hal qilinadigan, bajariladigan muammo, masala, topshiriq, bu o’rinda turli masalalar (muammolar, topshiriqlar) beriladi, bunda echimning eng qulay, oddiy, eng tejimli, omilkor yo’li

iloji boricha yashiringan holda havola etiladi, muammolar fikrlashning bir usulidan ikkinchisiga, bir oddiyroq hukmdan murakkabrog‘iga, bir xulosadan uning alohida ko‘rinishlariga, shakllariga o‘tish o‘quvchi aqliy qobiliyatini shakllantirishga qaratilgan bo‘ladi;

- mazmun va mohiyati o‘zgarib turadigan muammolar, masalalar, topshiriqlar, ularda ham bitta mustahkamlangan aqliy xatti-harakatlardan boshqasiga o‘tishdan iborat aqliy qobiliyat tarkib toptirishga yo‘naltiriladi, ya’ni ularni yangi vaziyatga, obyektga ko‘chish jarayonida foydalanishga o‘rgatiladi;

- isbotlashga, kashf qilishga, yangilik ochishga mo‘ljallangan muammolar, masalalar, topshiriqlar, ular yordami bilan mantiqiy fikrlash ichki munosabatlarni dalillash, qonuniyatlarini anglash singari aqliy qobiliyat tkomillashtiradi;

- mustaqil fikrlashga, mantiqiy mulohaza yuritishga muammolar, topshiriqlar, masalalar, ularni echish (hal qilish) uchun hech qanday maxsus bilimlar talab qilinmaydi, lekin bunda ma’lum darajada ijodkorlik ko‘rsatish, hayotga murojaat etish, mantiqiy mulohaza yurita olish imkoniyati taqozo qilinadi, ularning ba’zilari matematik xususiyatli, boshqalari esa, faqat mantiqiy boshqotirma shaklida havola etiladi.

O‘zining va o‘zgalarning mulohazalarini, bu mulohazalarning chin yoki chin emasligini tekshira bilishda va namoyon bo‘lgan mulohazalarga, muhokamalarga, muammoli vaziyatga baho bera olishda aqlning tanqidiyligi muhim ahamiyat kasb etadi [7]. Agar tanqidiylik oqilona, muhim belgilarga muammo mohiyatining to‘g‘ri ochilishiga muayyan mezonga asoslanib amalga oshirilsa, unday tanqidiylik obyektiv tanqidiylik deyiladi. Mabodo, o‘quvchining tafakkuri tanqidiyligi subyektiv (shaxsiy) xatolarga umuman subyektivizmga og‘ib ketsa, bunday holda subyektiv tanqidiylik deb ataladi [8]. O‘quvchi fikrlashidagi tanqidiylik oqilona, odilona, omilkorlik bilan amalga oshirilsa, namoyon bo‘lsa, unda shaxs uchun muhim ham aqliy, ham axloqiy sifat (xislat) vujudga keladi, deb komil ishonch bilan aytish mumkin.

O‘quvchi fikr yuritishining mustaqilligi uning mahsuldorligi bilan uzviy bog‘liq tarzda kechadi. Agar o‘quvchi tomonidan muayyan vaqt ichida ma’lum soha uchun qimmatli va yangi fikrlar, g‘oyalar, tavsiyanomalar bildirilgan hamda nazariy va amaliy vazifalar hal qilingan bo‘lsa, bunday insonning fikr yuritishi sermahsul deyiladi [9]. Vaqt oralig‘ida bajarilgan aqliy faoliyat ko‘lamiga va sifatiga oqilona baho berish o‘quvchi fikr yuritishi mahsuldorligini o‘lchash mezoni sifatida xizmat qiladi.

Hozirgi paytda o‘qitishni tashkil etish shakli mustaqil bilim olish va o‘rganish ko‘nikmasini to‘liq shakllantirmaydi. Bu hol esa mustaqil va erkin fikrlaydigan shaxsni rivojlantirishga salbiy ta’sir ko‘rsatadi. Shuningdek yoshlarning mustaqil ishlash va ijodiy faoliyatini rivojlantirish hamda faollashtirishga oid juda kam ilmiy tadqiqot ishlari olib borilmoqda.

Xulosa qilib shuni aytish lozimki, hozirgi davrda ilm va fanning jadal taraqqiy etishi, zamonaviy axborot kommunikatsiya tizimlarining keng joriy etilishi, turli fan sohalarida bilimlarning tez yangilanishi, texnika va texnologiyaning kun sayin

o‘zgarib borishi mustaqil ta’lim olishga imkoniyat bo‘lib, elektron darsliklarni yaratishni va amalda joriy etish metodikalarini ishlab chiqishni taqazo etmoqda. Umumkasbiy fanlardan yaratilgan elektron darsliklarning mazmuni ta’lim oluvchilarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishga yo‘naltirilishi, mustaqil ta’lim olishga imkoniyat yaratishi, yangi bilimlarni izlab topish ko‘nikmalarini hosil qilishni ta’minlashi lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Ochilov M., Ochilova N. Oliy maktab pedagogikasi. –Toshkent: “Aloqachi”, 2008. 262-b.
2. Raximov Z.T. Innovatsion yondashuv professional ta’lim tizimi rivojlanishining muhim omili sifatida // Ta’lim, fan va innovatsiya. Ma’naviy-ma’rifiy, ilmiy-uslubiy jurnal. – Toshkent, 2021. – № 4. – 8-14 b.
3. Raximov Z.T. Kasbiy kompetentlikni rivojlantirish kasb ta’limi jarayonining muhim vazifasi sifatida // Kasb-hunar ta’limi, Ilmiy-uslubiy, amaliy, ma’rifiy jurnal. – Toshkent, 2021. – № 3. – 48-54 b.
4. Rakhimov Z.T. Development of students’ learning-knowing competence in vocational education // “Current research journal of pedagogics” – 2021. – Vol-11. P. 233-240.<http://masterjournals.com/index.php/crjp/issue/view/35>

**O‘ZARO HAMKORLIKDAGI BOSHQARUV ASOSIDA
UMUMTALIM MAKTAB O‘QUVCHILARINING KASBIY
KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISH**

Mexmonov Ismat Toshpo‘latovich

*A.Avloniy nomidagi pedagogik mahorat milliy instituti ta’lim xizmatlari
markazi direktor o‘rinbosari, mustaqil tadqiqotchi*

Annotatsiya. Ushbu maqolada ta’lim tizimidagi o‘zaro hamkorlikdagi boshqaruv, mehnat bozorining hozirgi talablari, kasb-hunar ta’limini rivojlantirish, ma’lim va ishlab chiqarish integratsiyasi, o‘quvchilarning kasbiy kompetensiyalarini shakllantirish borasida so‘z yuritiladi.

Kalit so‘zlar: innovatsiya, kasb-hunar ta’limi, ta’lim va ishlab chiqarish integratsiyasi, tajriba-sinov, zamonaviy ta’lim tizimi.

Zamonaviy ta’lim tizimida o‘quv-ilmiy-o‘zaro hamkorlikdagi boshqaruv murakkab va ko‘p qirrali jarayon bo‘lib, u maktab ta’limi muassasalari, ixtisoslashtirilgan pedagogik sinflar, o‘qituvchilar malakasini oshirish markazlari, ilmiy-tadqiqot bazalari, uzluksiz pedagogik amaliyot bazalari hamda katta yoshlilar ta’limi muassasalari va ilmiy-uslubiy markazlarni yagona tizimga birlashtirgan yirik majmuani tashkil etadi. Bunday boshqaruvning asosiy maqsadi ta’lim, ilmiy-tadqiqot va innovatsion salohiyatni mamlakatimiz ta’lim tizimining pedagogik kadrlarga bo‘lgan ehtiyojlarini qondirish uchun samarali tarzda birlashtirish hisoblanadi. Bu orqali nafaqat yuqori fuqarolik madaniyati va kasbiy mahoratga ega, balki raqobatbardosh, innovatsion yangiliklarni qabul qilishga tayyor, zamonaviy o‘quv dasturlari va texnologiyalarini ishlab chiqish hamda joriy etish qobiliyatiga ega mutaxassislar tayyorlanadi. Ta’limda boshqaruv yondashuvining samaradorligi mintaqaviy o‘rta maktab ta’limi tizimidagi aloqalarni mustahkamlash va mutaxassislarning nazariy tayyorgarligini amaliyot bilan uyg‘unlashtirish orqali ta’minlanadi. Bu maqsadga erishishning asosiy mexanizmlaridan biri magistratura bosqichi orqali umumiy o‘rta ta’lim, kasb-hunar ta’limi muassasalari rahbarlari va ularning o‘rinbosarlarini maqsadli tayyorlash, shuningdek o‘rta maxsus va qo‘shimcha ta’lim muassasalari o‘qituvchilari, gimnaziya va litsey o‘qituvchilari, ijtimoiy fan o‘qituvchilari, metodistlar, psixologlar hamda barcha ta’lim xodimlarining malakasini kreativ boshqaruv tamoyillari asosida tizimli ravishda oshirib borish hisoblanadi. Bu jarayon ta’lim tizimining innovatsion rivojlanishiga mos holda bosqichma-bosqich amalga oshirilishi va zarur axborot-metodik ta’minot bilan qo‘llab-quvvatlanishi lozim.

Ta’lim tizimidagi o‘zaro hamkorlikdagi boshqaruv milliy manfaatlarni rivojlantirish bilan uzviy bog‘liq bo‘lib, uning samaradorligi maqsadga muvofiqlik va rentabellik tamoyillariga asoslanishi lozim. Zamonaviy sharoitda boshqaruvni shakllantirish bozor mexanizmlariga tayangan holda diversifikatsiya va innovatsion yondashuvlarni talab etadi. Bu jarayonda ta’lim va ishlab chiqarish

integratsiyasini kuchaytirish, muvaqqat ijodiy jamoalar, o‘quv-ilmiy ishlab chiqarish majmualari, innovatsion markazlar, texnoparklar va texnopolislar kabi zamonaviy tuzilmalarni rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etadi. Milliy dasturda belgilangan vazifalarni amalga oshirish uchun ta’lim jarayonini korxonalaridagi amaliy faoliyat bilan uyg‘unlashtirish, ishlab chiqarish amaliyotini samarali tashkil etish orqali yuqori malakali kadrlar tayyorlash, korxonalarning ishlab chiqarish salohiyatidan unumli foydalanish, ta’lim oluvchilarni mehnat jamoalarida tarbiyalash hamda zamonaviy texnika va texnologiyalar bo‘yicha mutaxassislar tayyorlash tizimini takomillashtirish zarur. Shuningdek, ishlab chiqarishning iqtisodiy va texnologik muammolarini hal etishda maktab va ilmiy-tadqiqot institutlari salohiyatini jalb etish, pedagog kadrlarning malakasini ishlab chiqarish jarayonida muntazam oshirib borish, yuqori malakali mutaxassislarni ta’lim jarayoniga jalb etish hamda ta’lim oluvchilarni ishlab chiqarish amaliyoti uchun ish o‘rinlari bilan ta’minlash kabi masalalar echimini topish muhim vazifa hisoblanadi. Bu jarayonlarning barchasi yagona tizim sifatida, o‘zaro aloqadorlikda va uzluksizlik tamoyili asosida amalga oshirilishi lozim.

Zamonaviy ta’lim tizimida an’anaviy kasb-hunar ta’limi ishlab chiqarish va mehnat bozorining hozirgi talablariga to‘liq javob bermayotgani kuzatilmoqda. Buning asosiy sabablari mehnat intellektual salohiyatining jadal o‘ssishi, yuqori va innovatsion texnologiyalarning keng joriy etilishi hamda kasblarning chuqurlashtirilgan ixtisoslashuvi va xodimlar uchun zarur bo‘lgan bilimlar hajmining keskin ortib borishidir. Jamiyatning rivojlanish qonuniyatlari va mavjud talablardan kelib chiqqan holda, ta’lim, fan va ishlab chiqarish o‘rtasidagi integratsion jarayonlarni takomillashtirish talab etilmoqda. Bu jarayonda kreativ boshqaruv asosiy integrator vazifasini bajaradi. Shuni alohida ta’kidlash lozimki, boshqaruvlarning birlashishi shunchaki ilmiy, texnologik va ta’lim sohasidagi yangiliklarning mexanik to‘planishi emas, balki yangi bilimlar, ishlab chiqarish va ta’lim texnologiyalarini tizimli ravishda rivojlantirish va tarqatish imkonini beradi. Bu o‘rinda ilmiy-texnik, texnologik va pedagogik innovatsiyalarni ishlab chiqarishga samarali joriy etish va raqobatbardosh ustunliklarni yaratishning muhim sharti sifatida barcha boshqaruv tuzilmalari o‘rtasida barqaror aloqalar tarmog‘ini shakllantirish alohida ahamiyat kasb etadi.

Boshqaruvlarni o‘rganishda turli yondashuvlar mavjud bo‘lib, ular infratuzilma elementlari nuqtai nazaridan konseptual yondashuvlarni, qo‘shimcha qiymat yaratishga qaratilgan o‘zaro bog‘liq faoliyatni, ichki resurslardan samarali foydalanish va raqobatbardoshlikni oshirishga hissa qo‘shadigan ilmiy-tadqiqot institutlarining hamkorligini o‘z ichiga oladi. Kreativ boshqaruv va uni tashkil etuvchi tuzilmalarning samarali rivojlanishi ularning tashkiliy mexanizmlari va ijtimoiy hamkorlik darajasiga bevosita bog‘liq bo‘lib, bu jarayonlarni tizimli va izchil amalga oshirish talab etiladi.

Yevropa mamlakatlarining ta’lim boshqaruvi sohasidagi tajribasi mintaqalar va mahalliy tuzilmalarning raqobatbardoshligini oshirishda muhim ahamiyat kasb etmoqda. Xususan, Finlyandiyaning strategik rivojlanish rejalarini shakllantirish va

krektiv boshqaruv sohasidagi yutuqlari bu mamlakatni Yevropada raqobatbardoshlik reytingi bo'yicha etakchi o'ringa olib chiqdi. Boshqaruv tizimining samarali rivojlanishiga bir qator ijobiy omillar ta'sir ko'rsatadi. Bular jumlasiga zamonaviy texnologik va ilmiy infratuzilmaning mavjudligi, aholining hamkorlikka psixologik tayyorligi, barqaror hududiy boshqaruv strategiyasi, loyihalarni boshqarishning samarali usullarini qo'llash imkoniyatlari hamda boshqaruv subyektlari o'rtasida axborot almashishni ta'minlaydigan zamonaviy texnologiyalarning rivojlanganligi kiradi. Biroq boshqaruv tizimining rivojlanishiga to'sqinlik qiluvchi omillar ham mavjud bo'lib, bularga ishbilarmonlik muhitining etarli darajada shakllanmaganligi, hududiy tadbirkorlikni rivojlantirish va qo'llab-quvvatlash tuzilmalarining samarali faoliyat ko'rsatmasligi, shuningdek qisqa muddatli rejalashtirishga ustuvorlik berilishi kiradi. Chunki boshqaruv tizimining haqiqiy samarasi 5-7 yillik muddatda namoyon bo'ladi. Ilmiy tadqiqotlar natijalariga ko'ra, boshqaruv tizimining shakllanishi va rivojlanishida bir necha muhim qonuniyatlar kuzatiladi: raqobatbardosh ustunliklar tashqi emas, balki ichki bozorlarda shakllantiriladi; boshqaruv tizimining diversifikatsiyasi va innovatsion rivojlanishi ilmiy-tadqiqot institutlari bilan uzviy hamkorlikka asoslanadi; resurslarni bilim talab qiladigan istiqbolli sohalarga yo'naltirish rag'batlantiruvchi mexanizmlar orqali ta'minlanadi.

Zamonaviy tadqiqotlar, xususan O.E.Yavorskiyning xulosalariga ko'ra, boshqaruv yondashuvi kasb-hunar ta'limini rivojlantirishning samarali vositasi hisoblanadi. Bu yondashuv yoshlarni uzluksiz ta'limga keng jalb etish, kasb-hunar ta'limi muassasalari bitiruvchilarining ishlab chiqarish sharoitlariga tezkor moslashuvini ta'minlash hamda hududiy ta'limning barqarorligi va raqobatbardoshligini oshirishni taqozo etadi. Ta'lim tizimini rivojlantirishda hududda sifat jihatidan yangi iqtisodiyot talablariga javob beradigan mutaxassislar tayyorlash mexanizmini yaratish va iqtisodiyotning rivojlanish bosqichlarini inobatga olgan holda barqaror taraqqiyot rejimiga o'tish muhim ahamiyat kasb etadi. Ammo bugungi kunda an'anaviy ta'lim tizimida ta'lim muassasalari, ishlab chiqarish korxonalari va ilmiy tarmoqlar o'rtasida barqaror aloqalarning etarli darajada yo'lga qo'yilmaganligi kuzatilmoqda. Bu esa intellektual resurslarni integratsiyalashga qaratilgan innovatsion loyihalarni ishlab chiqishda "ta'lim-fan-ishlab chiqarish" tizimi subyektlarining sust ishtirok etishiga olib kelmoqda. Ilmiy tadqiqotlar natijalari ko'rsatishicha, ta'lim, fan va ishlab chiqarish integratsiyasi hududning innovatsion intellektual salohiyatini oshirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi.

Ta'lim va ishlab chiqarish integratsiyasining samarali tizimini yaratish orqali korxonalarning raqobatbardoshligini oshirish, yangi texnologiyalarni joriy etish va innovatsion rivojlanishni ta'minlash mumkin. Buning uchun ilmiy-texnologik salohiyat, mehnat resurslari, tabiiy sharoitlar va iqtisodiyotning o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda innovatsion tizimni shakllantirish talab etiladi. O'zbekistonda ta'lim va ishlab chiqarish integratsiyasini innovatsion rivojlantirish

borasida muhim ishlar amalga oshirilmoqda. Xususan, maktab ta’limi tizimida o’quvchilarning kasbiy kompetensiyalarini shakllantirish, ularni zamonaviy kasblarga yo’naltirish va bandligini ta’minlash masalalariga alohida e’tibor qaratilmoqda. Bu jarayonda “Mahalla etiligi” instituti muhim rol o’ynamoqda.

Tajriba-sinov ishlari ko’rsatishicha, ta’lim va ishlab chiqarish integratsiyasining innovatsion tizimi quyidagi tamoyillarga asoslanishi lozim: tizimlilik – barcha jarayonlarning o’zaro bog’liqligi; moslashuvchanlik - mehnat bozori talablariga tezkor javob berish; samaradorlik – resurslardan oqilona foydalanish; natijadorlik - aniq maqsadli ko’rsatkichlarga erishish. O’zaro hamkorlikdagi boshqaruv tizimini yaratishda xalqaro tajribalarni o’rganish va mahalliy sharoitga moslashtirish muhim ahamiyat kasb etadi. Masalan, dual ta’lim tizimi, smart-education platformalari, innovatsion klasterlar kabi ilg’or tajribalarni joriy etish orqali ta’lim sifatini oshirish va bandlikni ta’minlash mumkin.

Ilmiy salohiyatni mustahkamlash, ta’lim tizimini modernizatsiya qilish va innovatsion rivojlanishni ta’minlash bo’yicha olib borilayotgan islohotlar pirovard natijada mamlakatning iqtisodiy va ijtimoiy taraqqiyotiga xizmat qiladi. Bu esa o’z navbatida raqobatbardosh kadrlar tayyorlash tizimini takomillashtirish va mehnat bozori talablarini qondirishga imkon beradi. Hozirgi sharoitda maktab ta’limi va ishlab chiqarish integratsiyasini innovatsion rivojlantirish milliy iqtisodiyotni modernizatsiya qilishning muhim omili hisoblanadi. O’zbekiston Respublikasining innovatsion rivojlanish dasturida ilg’or ilmiy-texnik yutuqlardan foydalanish, raqobatbardosh mahsulotlar yaratish va resurslardan samarali foydalanish orqali milliy innovatsion tizimni shakllantirish ko’zda tutilgan.

Ta’lim-ishlab chiqarish integratsiyasining samaradorligini baholash va monitoring qilish uchun kompleks tizim ishlab chiqilgan. Masalan, Samarqand viloyatining Pstdarg’om tumanida joriy etilgan tajriba natijalariga ko’ra, integratsiya jarayonlarining har oylik monitoringi o’quvchilarning kasbiy ko’nikmalarini 35 foizga, bandlik ko’rsatkichlarini 45 foizga oshirish imkonini bergan. Bu esa modulning amaliy samaradorligini tasdiqlovchi dalillardan biridir. Bundan tashqari, Buxoro viloyatining G’ijduvon tumanida joriy etilgan tajriba doirasida 11-sinf o’quvchilarining 68 foizi mahalliy ishlab chiqarish korxonalarida amaliyot o’tagan va ularning 42 foizi ish bilan ta’minlangan.

Zamonaviy boshqaruv samaradorligini oshirishning muhim yo’nalishlaridan biri - bu xalqaro tajribalarni o’rganish va mahalliy sharoitga moslashtirish. Namangan viloyatining Kosonsoy tumanida Germaniyaning dual ta’lim tizimi elementlari joriy etilgan. Bu tizim doirasida o’quvchilar haftaning uch kunini maktabda nazariy bilimlarni olishga, ikki kunini korxonalarda amaliy ko’nikmalarni egallashga sarflaydi. Natijada 420 nafar o’quvchining 92 foizi kasbiy kompetensiyalarni yuqori darajada o’zlashtirgan. Bu tajriba nazariy va amaliy ta’lim o’rtasidagi uzilishlar muammosini hal etishning samarali usuli ekanligini ko’rsatmoqda.

Maktab ta’limi va ishlab chiqarish integratsiyasi – bu o’quvchilarning nazariy bilimlarini amaliyot bilan uyg’unlashtirish, kasbiy kompetensiyalarini

shakllantirish va bandligini ta’minlash imkonini beradigan murakkab ijtimoiy-iqtisodiy jarayon hisoblanadi. Bu jarayonning samaradorligi bir qator ko‘rsatkichlar orqali baholanadi. BMTning tavsiyalariga ko‘ra, ta’lim olish va kasbiy imkoniyatlarning mavjudligi, ish sharoitlari va bandlik darajasi, korxonalar bilan hamkorlik aloqalari, innovatsion loyihalar samaradorligi, o‘quvchilarning kasbiy kompetensiyalari kabi parametrlar integratsion jarayonlarning natijadorligini baholashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Maktab ta’limi va ishlab chiqarish integratsiyasi jarayonlarida oilaviy tadbirkorlikni rivojlantirish o‘zaro hamkorlikdagi boshqaruvning muhim yo‘nalishi hisoblanadi. Bu orqali o‘quvchilarning bandligi ta’minlanadi, kasbiy ko‘nikmalari shakllanadi va kelajakda raqobatbardosh mutaxassislar bo‘lib etishishiga zamin yaratiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. “O‘zbekiston Respublikasi xalq ta’limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni, 29.04.2019 yildagi PF-5712-son. <https://lex.uz/ru/docs/-4312785>
2. Яворский О.Е. Образовательный кластер как форма социального партнерства техникума и предприятий газовой отрасли: автореф. дис. ... канд. пед. наук. Казань, 2008. 21 с.
3. “2022 — 2026-yillarda xalq ta’limini rivojlantirish bo‘yicha milliy dasturni tasdiqlash to‘g‘risida”gi O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni, 11.05.2022 yildagi PF-134-son. <https://lex.uz/ru/docs/-6008663>
4. “Iqtisodiyotni yanada rivojlantirish va iqtisodiy siyosat samaradorligini oshirishning qo‘shimcha chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni, 08.01.2019 yildagi PF-5614-son. <https://lex.uz/ru/docs/-4147294>
5. “Xalq ta’limini boshqarish tizimini takomillashtirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni, 05.09.2018 yildagi PF-5538-son. <https://lex.uz/uz/docs/-3893445>
6. “O‘zbekistonning yangi taraqqiyot davrida ta’lim-tarbiya va ilm-fan sohalarini rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni, 06.11.2020 yildagi PF-6108-son. <https://lex.uz/ru/docs/-5085999>
7. “Ta’lim-tarbiya tizimini yanada takomillashtirishga oid qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori, 06.11.2020 yildagi PQ-4884-son. <https://lex.uz/docs/-5085887>
8. “Xalq ta’limi tizimiga boshqaruvning yangi tamoyillarini joriy etish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Qarori, 05.09.2018 yildagi PQ-3931-son. <https://lex.uz/docs/-3893416>

TA’LIM OLUVCHILARNI KASBGA YO‘NALTIRISHDA OILA, MAHALLA VA MAKTAB HAMKORLIGI

Shokirova Mubina Nabijon qizi,

*O‘zDJTU, Xalqaro jurnalistika fakulteti Siyosatshunoslik yo‘nalishi 2-
bosqich talabasi*

Annotatsiya: Mazkur maqolada ta’lim oluvchini kasb-hunarga yo‘naltirishda oila, mahalla va ta’lim muassasalarining o‘rni va ishtiroki, o‘zaro hamkorlik asosida bolaning kasb-hunar tanlashda uchraydigan qiyinchiliklarini bartaraf etish tizimlari va inklyuziv ta’limning bolani kasbga yo‘naltirishdagi ahamiyati haqida so‘z boradi.

Kalit so‘zlar: Kadrlar tayyorlash milliy dasturi, kasb-hunar, o‘qituvchi, oila, maktab, mahalla, hamkorlik, inklyuziv ta’lim, fan, qobiliyat, ota-ona.

Mamlakatimizda mustaqillikka erishgan dastlabki kunlarimizdanoq ko‘plab sohalarda malakali va etuk kadrlarni tayyorlash, ularni fan, ta’lim, ishlab chiqarish va turli sohalarga yo‘naltirish davlatimizning bosh maqsadlaridan deb belgilandi. Zero, jamiyatimizning ma’naviy yangilanishida, ijtimoiy yo‘naltirilgan bozor iqtisodiyotini shakllantirishda jahon hamjamiyatiga qo‘shilishini ta’minlaydigan demokratik huquqiy davlat qurish kadrlar tayyorlashning milliy masalasi ustuvor mezon sifatida muhim rol o‘ynaydi. Chunki xalqning boy intellektual merosi va umuminsoniy qadriyatlar asosida zamonaviy madaniyat, iqtisodiyot, fan-texnika va texnologiyaning yangi yutuqlari asosida mukammal tayyorgarlikdan o‘tgan kadrlarni tayyorlashning yangi tizimini shakllantirish O‘zbekiston Respublikasi taraqqiyotining muhim shartlaridan biri bo‘lib qoldi. Darhaqiqat, Birinchi Prezidentimiz Islom Karimov tomonidan taklif etilgan va Respublikamizda izchil amalga oshirib borilayotgan Kadrlar tayyorlash milliy dasturi bugungi kunda jahon miqyosida keng e’tirof etilmoqda va o‘zining natijalarini bermiqda. Biroq, hozirgi raqamli transformatsiya sharoitida ta’lim oluvchilarni kasbga yo‘naltirishda bir qancha muammolarga duch kelmoqdamiz. Ayniqsa, ta’lim oluvchilarni kasbga yo‘naltirishda oila, maktab va mahalla integratsiyalashuvi masalasi e’tibor berilishi kerak bo‘lgan muhim jihatlardan hisoblanadi.

Ma’lumki bolaning eng dastlabki ta’lim-tarbiya, mehnat tarbiyasi, turmush madaniyati, va bolaning komil inson bo‘lib shakllanishi haqidagi tushunchalar oilada shakllanadi. Xususan, yosh avlodni ongli va mustaqil ravishda kelgusi ta’lim yo‘nalishini (akademik litsey yoki kasb-hunar kolleji) tanlashiga yoki shaxsning qobiliyati, moyilliklari va jamiyatning kadrlarga bo‘lgan ehtiyojidan kelib chiqqan holda mehnat qilish sohasini tanlashga ko‘maklashish oiladagi ota-onaning asosiy burchidir.

Yangi o‘tqazilgan niholning to‘g‘ri yoxud egri o‘sishi bog‘bon mehnati va mahoratiga bog‘liqdir. Egri o‘sayotgan niholning qaddini rostlab qo‘yilmasa, u noto‘g‘ri rivojlanadi [1,5-b.]. Darhaqiqat, bolaning jamiyatga nafi tegadigan,

kelgusidagi kasbi orqali o‘z yurtini taraqqiy etkazadigan, to‘g‘ri va etuk soha vakili bo‘lib etishishda unga “oila” deb atalmish bog‘bonning parvarishi zarur.

Qars ikki qo‘ldan chiqadi deganlaridek, bolada mehnat tarbiyasini shakillantirishda, kasb-hunarga yo‘naltirishda nafaqat oilaning, balki maktab va mahallaning ham hamkorligi muhim hisoblanadi. Mamlakatimizda umumdavlat ishi bo‘lgan o‘quvchi yoshlarni ijtimoiy ishlab chiqarishning turli sohalardagi mehnat faoliyatiga tayyorlash asosan maktabning o‘rta va yuqori sinflarida amalga oshiriladi. Lekin bu ishning muvaffaqiyatli bajarishda boshlang‘ich sinflarda va oilada turli darajada tayyorlanishga bog‘liq.

Shu o‘rinda inklyuziv ta‘lim atamasining mohiyatiga e‘tibor qaratadigan bo‘lsak, ijtimoiy sheriklikning o‘rni beqiyos ekanligini anglaymiz. Aynan shuning uchun ham ijtimoiy sheriklik bolaning kasb-hunarga yo‘naltirishda muhim o‘rin kasb etadi.

Dunyodagi rivojlanagan davlatlar tajribasiga ko‘ra, mahallalarda uch avlod uchrashuvlari, nuroniy va tadbirkorlarning yoshlarga bog‘lanishi, maktablarda oila – maktab va jamoatchilik hamkorligini ta‘minlash amaliyotida inklyuziv muloqot ayniqsa samarali ro‘yobga chiqadi. Chunki o‘zaro oila, maktab va mahallaning hamkorligi bir bolaning turli chalkashliklarsiz hayotda o‘z o‘rnini topishga yordam beradi.

Shu o‘rinda bir misol, umumta‘lim maktablarda ijtimoiy ish AQSHning Nyu York shtatida farzandlarning ta‘lim ehtiyojini qondirish maqsadida joriy etilgan bo‘lib, oila va maktab o‘rtasida yaqin hamkorlikka erishish borasida samarali faoliyat yo‘lga qo‘yilganligi bois, bu tajriba 1906-1907 yillarda Chikago, Boston, va Xartford, Konnektikut shtatlarida ham tashkil etilgan [2, 20-b].

Ushbu hamkorlikdagi ta‘lim va tarbiyaning asosiy tayanchi bo‘lgan oila-maktab hamkorligini ta‘minlaydigan birinchi maktab ijtimoiy ishchilari, “tashrif buyuradigan o‘qituvchilar” deb nomlangan. Amerikalik olim Merui Richmond (1861-1928) tashrif buyuradigan o‘qituvchilar xizmatining muhimligini ko‘rsatib, “tashrif buyuradigan o‘qituvchi oila va maktab o‘rtasidagi strategik pozitsiyani egallaydi, inklyuziv muloqotni yo‘lga qo‘yadi. Ta’kidlash joizki, ta‘lim va tarbiyani inklyuzivlashtirish uchun o‘sha davrda bundan boshqa maqbulroq va foydaliroq bo‘lgan yaxshi yo‘l yo‘q edi”, deb yozgan edi [3,197-b.].

Darhaqiqat, bolalarga mamlakatimizda har qanday mehnat sharaflari ekanini, halol mehnat qilgan kishi yuksak, qadirlanishni, mehnatdan qochadigan ahloqsiz odamlarni hech kim hurmat qilmasligini, boshqalar hisobiga yashash umuman aqlli, zukko odamga to‘g‘ri kelmasligini maktabda, ota-onalarning suhbatlaridan va ularning kuzatishidan iloji boricha ertaroq bilib olishlari lozim. Bunda, albatta, o‘qituvchilarning o‘rni ham beqiyosdir.

Shuni ham ta’kidlab o‘tish lozimki, maktabda o‘quvchilarni kasb-hunarga yo‘naltirish birgina o‘qituvchining ishi emas, balki butun maktab jamoasining ishidir. Maktabda fan o‘qituvchilari mavzuni yoritish jarayonida kasblar bilan bog‘lab o‘tishsa, maktab psixologi va rahbariyati o‘quvchilarning individual qobiliyatlari, qiziqishlarini hisobga olgan holda ta‘lim-tarbiya ishlarini olib

borishsagina o‘quvchilarga kasb tanlashlarida ko‘mak bergan bo‘lishadi. Shu bilan birga takrorlash zarurki, o‘qituvchilar O‘zbekiston Respublikasida yuz berayotgan ijtimoiy-iqtisodiy o‘zgarishlar, kadrlar tayyorlash milliy dasturining qabul qilinishi o‘quvchi yoshlarni va aholini kasb-hunarga yo‘naltirish tizimini takomillashtirish – ish o‘rinlarini bo‘shab qolish jarayonlari jadallashadigan va ishchilarning malakalariga qo‘yiladigan sifat talablari oshib borayotgan bozor iqtisodiyoti sharoitida yanada muhim kasb etadi [4,63-64-b.].

Ota-onalarning o‘z farzandlarining qiziqishlaridan kelib chiqib kelgusidagi kasb-hunar tanlashdagi ko‘mak va yordamlari bevosita o‘qituvchi va uning jamoasining maslahatlari bilan uyg‘un bo‘lishi lozim. Bundan tashqari, farzandini to‘g‘ri kasb hunarga yo‘naltirish borasidagi ota-onaning asosiy vazifalari quyidagilardan iborat:

- yoshligidan farzandining ta’lim tarbiya olishiga befarq qaramasdan, uning qiziqish, mayli va qobiliyatini kuzatib borishi;
- har bir ota-ona farzandi o‘qiyotgan sinf rahbari, maktab amaliyotchi psixologi, yoshlar etakchisi, shifokori bilan yaqin aloqada bo‘lib farzandini qaysi fanlarga qiziqishi, qaysi fan va sport to‘garaklariga qatnashayotganligini bilib borishi;
- ota-ona o‘z kasblari haqida farzandiga to‘liq ma’lumotlar berib borishi, unda qiziqish uyg‘otishi va boshqa kasblar haqida ma’lumotlar berib borishi;
- faqat farzandining qiziqishiga qarab kasb tanlash va unda o‘rganishiga imkoniyat yaratishi.

Yana bir Kolumbiya universiteti professori J.Yepstein (1915-1996) ham “oiladagi maktabga taaluqli bo‘lgan muloqot bolalarga ta’limning ahamiyatini anglatadi va bola hayotidagi ushbu ikki (oila va maktabning o‘zaro aloqadorligi) asosiy ta’sir omillar o‘rtasida yuz beradigan o‘zaro qo‘llab-quvvatlash va uzluksiz jarayonini ta’minlashga xizmat qiladi” [5, 108-154-b.] deb ta’kidlaydi. Bundan ko‘rinib turibdiki, oila, maktab va mahallaning o‘zaro hamkorligi bolaning nafaqat kasb-hunar tanlashda, balki butun bir ta’lim-tarbiyasida ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Kadrlar tayyorlash milliy dasturi faqat ta’lim-tarbiyadagina iborat emas, balki bir-biriga bog‘liq bo‘lgan ko‘pgina hayotiy bosqichlarni ham o‘z ichiga oladi.

Fan – kadrlar tayyorlash milliy modelining yuqori malakali mutaxassislar tayyorlovchi va ulardan foydalanuvchi, ilg‘or pedagogik va axborot texnologiyalarini ishlab chiqaruvchi asosiy tarkibiy qismlaridandir. Haqiqatdan ham, ota-onalar, mahalla institutlari va maktab jamoalari shu jihatga ham ahamiyat berishlari lozim.

Chunki, fanning kadrlar tayyorlashdagi o‘rni nihoyatda katta, birinchi prezidentimizning quyidagi chuqur ma’noli so‘zlari fikrimizning dalilidir: “Umuman, men fanni ilg‘or, taraqqiyot, progress degan so‘zlar bilan yonma-yon qabul qilaman. Fanning vazifasi kelajagimizning shakli-shamoyilini yaratib berish, ertangi kunimizning yo‘nalishlarini, tabiiy qonuniyatlarini, uning qanday bo‘lishini ko‘rsatib berishdan iborat, deb tushunaman. Odamlarga mustaqillikni afzalligini,

mustaqil bo‘lmagan davlatning kelajagi yo‘qligini, bu tabiiy qonuniyat ekanini isbotlab, tushuntirib berish kerak. Fan jamiyat taraqqiyotining olg‘a siljituvchi kuchi, vositasi bo‘lmog‘i lozim” [6,25-b.].

Ba’zida shunday hollarga duch kelamiz, ota-onalar farzandlarini fan ilmini o‘rganishdan ko‘ra, hunar bilan shug‘ullanishlarini xohlaydilar. Vaholanki, farzandining qizqishlari bevosita fan bilan bog‘liq. Bunday vaziyatlarda, oila va mahallada fan haqida fikrlashlarini ijobiy tomonga burish lozim. Chunki, har bir bola o‘zining qiziqqan sohasida etuk kadr bo‘lib etishishi mumkin. Yetuk kadrlar esa jamiyatimizning, mamlakatimizning intellektual boyligi hisoblanadi.

Xulosa qiladigan bo‘lsak, xalqimizda “Bir bolaga - etti qo‘shni ota-ona” degan maqol bejizga aytilmagan. Oilada bir farzand dunyoga kelar ekan, uning ta’lim-tarbiyasi, shaxsiy kamoloti haqida faqatgina ota-ona emas barcha yaqinlar, mahalla-maktab birgalikda harakat qilar ekan, bu farzand kelajakda etuk inson bo‘lib voyaga etadi. Har tomonlama etuk va barkamol avlodlar esa mamlakatimizning kelajagi hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Musurmonova O. Oila ma’naviyati- milliy g‘urur. “O‘qituvchi” nashriyoti. 1999. - 5 b.
2. Mears PA, Washington OR, Welsh BL. Social Work Services in schools, Allyn and Bacon, Boston, 1996.
3. “Yangi O‘zbekiston” gazetasi, 2022-yil 12-sentabr soni
4. Richmond, M. E. What is social case work. An introductory description. New York. NY: Russell Sage: Foundation. 1992 – 197 b.
5. SH.E. Ne’matov, O‘.O. Tohirov, G. Yadgarova, N. Tashboyev., O‘quvchilarni kasb-hunarga yo‘naltirish orqali umumiy o‘rta va o‘rta maxsus, kasb-hunar ta’limi uzviyligini ta’minlashning nazariy-metodologik asoslari. Toshkent. 2015. – B.63-64.
6. Epstein, J.L., Lee, S., National patterns of school and family connections in the middle grades. In B. A. Ryan, T. Adams, R. Gullotta, G. Weissberg, R. Hampton (Eds.), The family-school connection: Vol. № 2 Theory, research and practice. Thousand Oaks. 1995. – P.108-154.
7. Islom Karimov. Tarixiy xotirasiz kelajak yo‘q. “Sharq” nashriyot-matbaa konserni, bosh tahririyati. 1998. – 25 b.

TA’LIM OLUVCHILARNI KASBGA YO‘NALTIRISHDA MAKTAB, MAHALLA VA OILANING O‘RNI

D.Adamboyeva-Urganch innovatsion university

“Pedagogika va boshlang‘ich ta’lim metodikasi” kaferdrasi o‘qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada ta’lim oluvchilarni kasb-hunarga yo‘naltirish yuzasidan bir nechta tavsiyalar keltirib o‘tilgan va ta’lim oluvchilarni kasb-hunarga yo‘naltirishga ota-onaning, mahallaning o‘rni qay darajada ahamiyatliligi yoritib berilgan.

Kalit so‘zlar: Kasb-hunar, ta’lim oluvchi, mahalla, ota-ona, pedagog-psixolog, mutaxassis, zamonaviy texnologiya.

Bizga ma’lumki internet saytlari, ijtimoiy tarmoqlari, turli-xil gajetlar rivojlanib borayotgan zamonda yoshlarni ta’lim olishga, kasb-unar o‘rganish va uni egallashga qiziqishi sustlashib bormoqda, bu esa biz ta’lim beruvchilarga, ota-onalarga va shu bilan birga butun jamiyatimiz uchun dolzarb bir muammoga aylanib bormoqda.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Kambag‘al va ishsiz fuqarolarni tadbirkorlikka jalb qilish, ularning mehnat faolligini oshirish va kasb-hunarga o‘qitishga qaratilgan hamda aholi bandligini ta’minlashga oid qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida” 2020-yil 11-avgustdagi PQ-4804-son qarori ijrosini ta’minlash maqsadida nodavlat kasb-hunarga o‘qitish muassasalarining aholi bandligini ta’minlashda ishtirokini qo‘llab-quvvatlash tartibini nazarda tutuvchi “Eng yaxshi kasbga tayyorlash dasturi” bo‘yicha nodavlat ta’lim tashkilotlari o‘rtasida ochiq tanlov tashkil etildi. Ushbu qarorning 6-bobida monomarkazlar faoliyatini tashkil etishga alohida ahamiyat qaratilib Kasb-hunarga, tadbirkorlikka, xorijiy tillarga o‘qitish, qayta tayyorlash va malaka oshirish yil davomida uzluksiz, o‘qitish jarayonini boshlash esa guruhlar o‘quvchilar bilan to‘ldirilish holatiga ko‘ra amalga oshiriladi. O‘qitish rejasida kasb yo‘nalishlari (kasblar, mutaxassisliklar, ixtisosliklar yoki malaka turlari) va boshqa zarur o‘qitish parametrlari ko‘rsatiladi va quyidagi kasb-hunar turlari bo‘yicha amalga oshirilishi belgilab o‘tilgan.

Kasb-hunarga o‘qitish quyidagi turlar bo‘yicha amalga oshiriladi:

uzoq muddatli o‘qitish — o‘quv jarayoni o‘ttiz haftadan qirq haftagacha davom etadi;

o‘rta muddatli o‘qitish — o‘quv jarayoni besh haftadan yigirma besh haftagacha davom etadi;

qisqa muddatli o‘qitish — o‘quv jarayoni to‘rt haftagacha davom etadi;

ishlab chiqarishda kasb-hunarga o‘qitish — o‘quv jarayoni ish beruvchida bir vaqtning o‘zida olib boriladigan mehnat faoliyati bilan bevosita bog‘liq bo‘lib, bir nafar o‘quvchi uchun kelgusida ish beruvchida ishga joylashtirilgan holda kasb-

hunarga tayyorlashdan (stajirovkadan) o‘tishi yigirma besh haftagacha davom etadi;

maqsadli o‘qitish — o‘quv jarayoni to‘rt haftagacha davom etadi.

Uzoq muddatli va o‘rta muddatli kasb-hunarga o‘qitish monomarkaz, ish beruvchi, mahalliy mehnat organi va ishsiz shaxs o‘rtasida tuziladigan to‘rt tomonlama shartnoma asosida amalga oshiriladi.

Agar ishsiz shaxs o‘qish tugagach, jismoniy va yuridik shaxslar uchun ish haqini (mehnat daromadini) olishga qaratilgan xizmatlarni ko‘rsatish, ishlarni bajarish bo‘yicha mehnat faoliyatini mustaqil ravishda amalga oshirish majburiyatini hamda o‘zini o‘zi band qilgan shaxs sifatida ro‘yxatdan o‘tishni o‘z zimmasiga oladigan bo‘lsa, o‘rta muddatli o‘qitishga doir shartnoma tuzilayotganda ish beruvchining ishtirok etishi talab qilinmaydi.

Bunday holatda o‘qitish monomarkaz, mahalliy mehnat organi va ishsiz shaxs o‘rtasida tuziladigan ijtimoiy shartnomaga asosan tashkil etiladi.

Xo‘sh biz pedagoglar, mahalla va ota-onalar bu muammoni bartaraf etishda qanday chora-tadbirlarni amalga oshirishimiz mumkin? Bu savol yuzasidan izlanishlar olib borib quyidagicha tavsiyalarni keltirib o‘tishimiz mumkin.

Tavsiyalar:

1. Ta’lim oluvchilarni bo‘sh vaqtlarini to‘g‘ri taqsimlash.
2. Mahallalarda turli-xil kasb-hunarga qiziqtiruvchi to‘garaklarni tashkil etish.
3. Ta’lim oluvchilarni kasb-hunarga o‘rgatishda zamonaviy texnologiyalardan foydalanish.
4. Kasb-hunarga qiziqishni orttiruvchi psixologik treninglarni tashkil etish.
5. Mahallalarda kasb-hunar bo‘yicha mutaxassislar tomonidan seminarlar tashkil etish.
6. Ta’lim oluvchilarni kasb-hunarga yo‘naltirishda ota-onalarga pedagogik-psixologik bilimlarni berish.
7. Kasb-hunar platformalaridan faol foydalanishni tashkil etish.

Xulosa o‘rnida shuni aytishimiz mumkinki ta’lim oluvchilarda kasb-o‘ganishga qiziqish bor lekin ularni to‘g‘ri yo‘naltira olish biz pedagog, ota-ona, mahalla yanada jonbozchilik ko‘rsatsa bundanda a‘lo natijalarga erishishimiz mumkin. Buning uchun esa yuqoridagi tavsiyalarni amalda bajarishga harakat qiling.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Kambag‘al va ishsiz fuqarolarni tadbirkorlikka jalb qilish, ularning mehnat faolligini oshirish va kasb-hunarga o‘qitishga qaratilgan hamda aholi bandligini ta‘minlashga oid qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida” 2020-yil 11-avgustdagi PQ-4804-son qarori
2. Vazirlar Mahkamasining 2021-yil 5-apreldagi 183-son qarori
3. Xalq ta’limi tizimida o‘quvchilarni kasb-hunarga yo‘naltirish ishlari , muammo va ularning yechimlari. Dilbar Eshpulatova. Samarqand viloyati Nurobod tumani 64-maktab Amaliyotchi Psixologi
<https://doi.org/10.5281/zenodo.7066129>

ПРОФОРИЕНТАЦИОННАЯ РАБОТА В ШКОЛЕ В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВОГО ВОСПИТАНИЯ

А.Б. Камилова, *соискатель Национального института педагогики
воспитания имени Кары Ниязи*

***Аннотация.** В статье раскрываются проблемы профессиональной ориентации школьников в условиях цифровой трансформации. В зависимости от возраста учеников предлагаются методики профориентационной работы*

***Ключевые слова:** воспитание, цифровая образовательная среда, обучающиеся, учебно-воспитательный процесс, профессиональная ориентация.*

Процессы цифровой трансформации современного мира наряду с положительными моментами ставит перед образовательным сообществом актуальные вопросы профессиональной ориентации школьников в новой информатизированной среде: его методы, средства и формы. Цифровизация общества, с одной стороны, расширяет границы возможностей человека, но с другой – предъявляет к нему более высокие требования[1]. В целях решения этих проблем необходимо новые подходы, связанных с особенностями профессиональной ориентации школьников в системе воспитания нового поколения в цифровых условиях.

В современном мире требования к психофизиологическим индивидуальным особенностям человек неуклонно растут, а цели и характер труда, благодаря рыночным отношениям, предъявляют людям необходимость всё более высокого профессионализма в выбранной профессии, готовности к постоянному повышению квалификации и личностному развитию. В подобной ситуации школьная профессиональная ориентация становится актуальной как никогда и должна обеспечивать качественную подготовку для школьников всех возрастов[2].

Профориентация в школе – это комплекс действий для выявления у школьников склонностей и талантов к определённым видам профессиональной деятельности, а также система действий, направленных на формирование готовности к труду и помощь в выборе карьерного пути. Реализуется непосредственно во время образовательной деятельности, а также во внешкольную и внеурочную работу с учащимися и их родителями.

Формы профориентационной работы в школе можно представить в виде следующей схемы(рис.1.).

Встречи с интересными людьми, представителями профессий, представителями высших учебных заведений и предприятий-работодателей.
Экскурсии на предприятия, фирмы, офисы, высшие учебные заведения, технопарки.
Факультативные занятия, кружки по интересам, углублённое изучение предметов.
Помощь в определении необходимости дополнительного образования и выборе
Анкетирование учащихся. Игры по профориентации
Комплексное профориентационное сопровождение на протяжении всего времени обучения в школе (консультации, тестирование, занятия, тренинги).
Работа с родителями(лекций, индивидуальные беседы и консультации; создание инициативной группы родителей, готовых помогать в организации и сопровождении экскурсий).

Подготовка учащихся к самостоятельному, осознанному выбору профессии должна являться обязательной частью гармоничного развития каждой личности и неотрывно рассматриваться совместно с физическим, эмоциональным, интеллектуальным, трудовым, эстетическим воспитанием школьника, то есть интегрирована во всю образовательную деятельность, а следовательно профориентационная работа в школах является одним из важнейших компонентов в развитии как отдельно взятого человека, так и общества в целом.

Профориентация в школе, несомненно, является необходимым компонентом наряду с основным обучением, а благодаря постоянной работе над построением целостной системы, учитывая индивидуальные и возрастные особенности учащихся, дети получают возможность самостоятельно определиться с профессией, заниматься исследовательскими проектами в целях развития и более глубокого знакомства с профессиями с помощью педагогов и родителей.

В зависимости от возраста учеников можно предложить следующие методики профориентационной работы.

Начальная школа. На этом этапе продолжается начатое в детском саду знакомство с профессиями через профориентационные уроки с приглашёнными специалистами, экскурсии, тематические внеклассные занятия. У школьников начальных классов происходит формирование ценностного отношения к труду, путём непосредственного включения в различные виды учебно-познавательной деятельности (игровую, трудовую, социальную, исследовательскую) развиваются интересы и потребность учиться[3].

Средняя школа. Здесь тоже можно предложить игровые модели профориентационной работы, например, деловые, профориентационные, психологические игры тесты, ситуации(Я – учитель, Я выбираю профессию

врач, Я -маркетолог, «Стратегия выбора» в форме игры КВН и т.д.). Этим достигается расширение знаний о мире профессий и предоставляется возможность сделать первые шаги в сторону выбора интересной для себя профессии. Школьники начинают осознавать свои интересы и возможности, приобретают базовые представления о направлениях возможных специальностей, знакомятся с требованиями, которые предъявляют различные профессии.

Старшие классы. Для учащихся старших классов организуются беседы, встречи с представителями профессий, выпускники школ могут проводить агитационную профориентационную работу. Факультативные занятия и курсы внеурочной деятельности помогают учащимся осознать собственные ценности и интересы и осознанно подойти к выбору профессии.

Для учащихся старших классов предлагается проводить КВН «Кем быть» и др. мероприятия.

Школьным психологом, совместно с учителями, необходимо проводить индивидуальные и групповые консультирования по вопросам выбора той или иной профессии, адекватного соотношения интересов, способностей, здоровья ребёнка и требований профессии[4].

Ожидаемые результаты школьной профориентации.

При наличии действующей системы школьной профориентации, сопровождающей ученика на протяжении всего времени обучения, у учащихся будет успешно сформировано сознательное отношение к труду и логически завершён процесс выбора профессии с учётом своих интересов, возможностей и требований, предъявляемых рынком труда. Результатом станет дальнейшая успешная социализация выпускников и их лёгкое вступление в профессиональный мир[5,6].

Несмотря на множество концепций и моделей воспитания сейчас все чаще ученые опираются на положения аксиологического подхода: современное воспитание – это ежедневная, трудоемкая и кропотливая работа с системой ценностей обучающихся, это аккуратное и внешне ненавязчивое управление их ценностно-смысловых пространств с учетом того, что воспитательный процесс – это ядро педагогической деятельности образовательной организации.

ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА:

1. Адоль В.А., Антипина Е.А., Строгова Н.Е. Взгляд на воспитание обучающихся поколения Z в условиях цифровой среды учреждения среднего профессионального образования // Педагогика. 2022. №8. С. 71-79.
2. <http://www.chernogorsk-school20.ru/2017-12-10-09-41-15.html>.
3. Мандель Б.Р. Инновационные технологии педагогической деятельности : учебное пособие для магистрантов. Изд. 2-е, стер. Москва; Берлин : Директ-Медиа, 2019. 261 с.

3. Махмудов А. Х., Анарбаева Ф. У. Рақамли таълимда педагогик технологияларни қўллаш имкониятлари //Development issues of innovative economy in the agricultural sector. – 2021. – С. 476.

**TA’LIM OLUVCHILARNI KASBGA YO‘NALTIRISH
SAMARADORLIGINI TA’MINLASHDA TA’LIM MUASSASASI,
MAHALLA, OILA HAMKORLIGI MASALALARI**

Muxamadiyev Xojiakbar Aslitdinovich

*Qori Niyoziy nomidagi Tarbiya pedagogikasi milliy instituti mustaqil
izlanuvchisi*

Annotatsiya: *Ushbu tezisda ta’lim oluvchilarni kasbga yo’naltirish samaradorligini ta’minlashda ta’lim muassasasi, mahalla, oila hamkorligi masalalarining ahamiyati va foydalari haqida atroflicha ma’lumot keltirib o’tilgan.*

Kalit so‘zlar: *Kasbiy tayyorgarlik, Innovatsion texnologiyalar, mahalla, oila, kasbiy ma’lumotlar*

Kirish Ta’lim oluvchilarni kasbga yo’naltirish, o’quvchilarning kelajakdagi professional faoliyatini belgilashda muhim rol o’ynaydi. Bu jarayon ta’lim muassasalari, mahalla va oila o’rtasidagi hamkorlikni talab qiladi. O’zbekiston Respublikasida kasbga yo’naltirish tizimi, o’quvchilarga kasblar olami va ularning xususiyatlarini tanishtirishga qaratilgan bo’ladi.

Ta’lim oluvchilarni kasbga yo’naltirishning asosiy jihatlar quyidagilar:

Talabalarni kasbiy yo’naltirish: Bu o’quvchilarning qiziqishlari, qobiliyatlari va mehnat bozori talablarini hisobga olgan holda ongli ravishda bo’lajak kasbini tanlashda yordam berishga qaratilgan jarayon hisoblanadi.

Samaralilik: Tanlangan kasb talabaning qiziqishlari va qobiliyatiga mos kelishi, shuningdek, unga kasbiy sohada o’zini muvaffaqiyatli amalga oshirish imkonini beradi.

Ta’lim muassasasi, mahalla va oilaning hamkorligi: Bu uch muassasaning umumiy maqsad – o’quvchilarni muvaffaqiyatli kasb-hunarga yo’naltirish yo’lida hamkorlikda ishlashini nazarda tutadi.[1]

Ta’lim oluvchilarni kasbga yo’naltiruvchi tashkilotlar shakllari va ahamiyati quyidagicha:

Ta’lim Muassasalari: Ta’lim muassasalari, xususan, umumiy o’rta va kasb-hunar ta’limi muassasalari, o’quvchilarni kasbga yo’naltirishda asosiy rol o’ynaydi. Ular quyidagi vazifalarni bajaradi: Kasbiy tayyorgarlik: O’quvchilarga kasbiy bilimlarni berish va ularni amaliyotga tayyorlash.[1] Innovatsion texnologiyalar: Zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo’llash orqali ta’lim jarayonini takomillashtirish. Kasb tanlashda yordam: O’quvchilarga qiziqishlari va qobiliyatlariga mos keladigan kasblarni tanlashda yordam berish.[2]

Mahalla Mahalla, jamiyatning asosiy birligi sifatida, ta’lim oluvchilarni kasbga yo’naltirishda quyidagi usullar bilan ishtirok etadi:

- Ijtimoiy maslahatlar: Oila va jamiyatning ijtimoiy ehtiyojlarini hisobga olgan holda, o’quvchilarga kasb tanlashda maslahat berish.

- Kasbiy tadbirlar: Mahallada kasbiy ko’rgazmalar va seminarlar tashkil etish orqali o’quvchilarni kasblar bilan tanishtirish.[3]

Oila Oila ta’lim oluvchilarning kasbga yo’naltirilishida muhim ahamiyatga ega. Ular quyidagi jihatlarida yordam berishi mumkin:

- Motivatsiya: Oila a’zolari o’z farzandlarini kasb tanlashda qo’llab-quvvatlashlari orqali motivatsiya yaratadilar.

- Qiziqishlarni aniqlash: Farzandlarining qiziqishlari va qobiliyatlarini aniqlashda yordam berish.

- Kasbiy ma’lumotlar: Oila a’zolari orqali o’z tajribalari bilan bolalarga kasblar haqida ma’lumot berish.[3]

Ta’lim oluvchilarni kasbga yo’naltiruvchi tashkilotlarning har biri nimani anglatadi: Ta’lim muassasasi: Maktab, kollej, universitet. Ta’lim dasturlarini taqdim etadi, kasbga yo’naltirish tadbirlarini o’tkazadi, turli kasblar vakillari bilan uchrashuvlar tashkil qiladi.

Mahalla: Mahalla hamjamiyati yoshlarni ijtimoiylashtirishda muhim o’rin tutadi, mahorat darslari, korxonalarga ekskursiyalar tashkil etishi, joylardagi bandlik imkoniyatlari haqida ma’lumot berishi mumkin.

Oila: Bola uchun ma’lumot va yordamning birinchi va asosiy manbai. Ota-onalar farzandiga qiziqishlari to’g’risida qaror qabul qilishda yordam berishlari, turli kasblar haqida ma’lumot berishlari va ta’lim yo’lini tanlashda moliyaviy yordam ko’rsatishlari mumkin.[4]

Nega bu tashkilotlarning hamkorligi muhim: Integratsiyalashgan yondashuv: Har bir ishtirokchi kasbga yo’naltirish jarayoniga o’ziga xos hissa qo’shadi.

Individual yondashuv: Hamkorlik har bir talabaning individual xususiyatlarini hisobga olish imkonini beradi.

Ma’lumotlarning dolzarbligi: Mahalla va oila tomonidan berilgan mehnat bozori haqidagi ma’lumotlar ta’lim muassasasida olingan ma’lumotlarni to’ldiradi.

Ijtimoiy qo’llab-quvvatlash: Oila va jamiyat o’quvchilarga kasb tanlash va yangi rolga moslashish davrida hissiy va ijtimoiy yordam ko’rsatadi.[2]

Xulosa qiladigan bo’lsak, ta’lim oluvchilarni kasbga yo’naltirish samaradorligini ta’minlash uchun ta’lim muassasalari, mahalla va oilaning hamkorligi zarur. Bu jarayonda har bir tomonning roli muhim bo’lib, ularning birgalikdagi sa’y-harakatlari orqali o’quvchilar kelajakdagi muvaffaqiyatli faoliyatlariga tayyorlanadilar. Kasb-hunar ta’limining samaradorligini oshirish uchun zamonaviy pedagogik metodlardan foydalanish va ijtimoiy hamkorlikni kuchaytirish lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO’YXATI:

1. “ Kasbga yo’naltirishning ilmiy-pedagogik asoslari” Sharipov Shavkat Safarovich, Davlatov Karim, Nasriddinova Gulchehra Salohuddinovna Toshkent 2007

2. <https://cyberleninka.ru/article/n/o-quvchilarni-kasb-hunarga-yo-naltirish>

3. <https://lex.uz/acts/-5013007>

**TA’LIM OLUVCHILARNI KASBGA YO’NALTIRISH
SAMARADORLIGINI TA’MINLASHDA TA’LIM MUASSASASI,
MAHALLA, OILA HAMKORLIGI MASALALARI**

**Umida Bovanova Abduvahobovna TAFU katta o’qituvchisi
Sanayeva Sevinch Sadriddinovna – TAFU talabasi**

Annotatsiya: Ushbu maqolada barkamol avlod yoshlarining mustaqil shaxs sifatida shakllanishida oila, mahalla, hamkorliklari, yoshlarni o’zaro komil inson qilib tarbiyalashda hamkorlik darajalarining o’rni haqida keltirilgan.

Kalit so’zlar: hamkorlik, barkamol, avlod, komil inson, daraja, tarbiya, shaxs, konsepsiya, axloq, vijdon, majlis, g’amxo’rlik, dunoyoviy bilimlar.

Kirish Bugungi shiddat bilan rivojlanib borayotgan davrda yoshlar ta’lim oluvchilar rivojiga katta e’tibor berib kelinmoqda.

Oila jamiyat tayanchi ekanligini unutmasligimiz kerak. Oiladagi ta’lim - tarbiyani to’ldiruvchi bu maktab va mahalla hisoblanadi. Ta’lim muassasalari, oila va mahalla o’zaro hamkorlikda ishlashi bola tarbiyasi, ayniqsa uning barkamol shaxs tarbiyasi uchun zarur. O’zbekiston Respublikasining birinchi Prezidenti I.Karimov tashabbusi bilan qabul qilingan “Mustahkam oila yili” davlat dasturini amalga oshirish jarayonida oila, mahalla, ta’lim muassasalari o’rtasidagi hamkorlikni yanada kuchaytirish, har tomonlama sog’lom, etuk va barkamol yoshlarni voyaga etkazish masalasiga alohida e’tibor qaratilgan.

Tadqiqot Metodologiyasi Hozirgi kunda “Oila, mahalla, ta’lim muassasasi” hamkorligi oilalardagi axloqiy muhitni yaxshilab, ularda tarbiyalanayotgan farzandlarni zamon talablari asosida hamda milliy urf-odatlarimiz asosida tarbiyalashda muhim rol o’ynamoqda. Hozirgi kunda yoshlarning bo’sh vaqtini mazmunli o’tkazish, iste’dodini, qobiliyat darajasini rivojlantirish juda muhim omillardan biri desak mubolag’a bo’lmaydi.

1993-yilda ishlab chiqilgan O’zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining “Oila, mahalla, ta’lim muassasalari hamkorligi” konsepsiyasi asosida umumta’lim maktablari bilan o’zini o’zi boshqarish organlari va oilalar o’rtasida yaqin hamkorlik yo’lga qo’yilgan.

Tadqiqot Natijalari Darhaqiqat, Bolani tarbiyalashda oilada ham mahallada ham unga qatti qo’llik bilan, yoki biror narsani buyuribgina tarbiya qilib bo’lmaydi Bolani tarbiyalash jarayonida avvalo uni temperamentini bilish zarur va nimalarga qiziqishlarini aniqlab olish va undan keyingina ish jarayonini olib boorish zarur. Hech qanday bolaga qatti qo’llik qilib tarbiya berib bo’lmaydi. Siz Bolani

turmushingizning har lahzasida, har bitta gap so‘zingiz xatti-harakatingiz bilan hattoki, uyda yo‘q bo‘lganizda ham tarbiyalaysiz. Mahalladagi har bitta jarayonlar, holatlar va undagi insonlar jamoasi ham bola tarbiyasiga har xil ta’sir ko‘rsatishi mumkin .

Xalqimizda “Bir bolaga etti mahalla ota-ona” deb bejizga aytilmagan chunki, bolaning ko‘cha ko‘yda yoki boshqa chet shahar yoki davlatga chiqqanidan uni harakati va gap so‘zlaridan qanday va qayerda tarbiya olganligini bilib olish mumkin shuning uchun ham, bolaning tarbiyasiga ota-onasidan tashqari mahallasi ham katta ta’sirga egadir.

Muhokama Agar oilada muhit yashash tarzi yaxshi bo‘lmasa ya’ni ota-onalar farzandlariga befarqlik qilsalar kelajakda ularning tarbiyasi va rivojlanishiga katta ta’sir ko‘rsatadi. Chunki, bola rivojlanishida dastlabki tarbiyani oiladan, ota-onasidan oladi. Afsuski bugungi kunda shunday ota-onalar borki farzandining xohish-istaklarini haddan ortiq bajaradilar ko‘nliga qaraydilar ya’ni, agar shu istaklarini bajarmasak farzandimiz biror kishidan kam bo‘ladi yoki yaxshi rivojlanmay qoladi degan juda tor ma’nodagi tushunchalar ota-onalar fikrini qamrab olgan.

Aksincha, farzand tarbiyasi deganda bu barcha istaklarini bajarish shart degani emas yoki shu istaklar bilan uning kelajagi porloq bo‘ladi degan tushunchalar yo‘q faqatgina bizning xalqimiz ongida shunaqangi tushunchalar o‘rnashib qolgan holos.

Ana shunday muammolar kelib chiqmasligining oldini olishimiz uchun o‘zimiz kelayotgan yoshlarga to‘g‘ri va foydali tarbiya berish lozim to‘g‘ri so‘zlik, adolatlilik, vijdon kabi tushunchalarni tushuntirib bormog‘imiz lozim .

Xulosa Xulosa qilib aytadigan bo‘lsak, yoshlarni tarbiyalashda asosiy tarbiyani oiladan boshlab o‘rgatmog‘imiz lozim. Ularning atrofida do‘stlari yaqinlarini ham ta’siri katta albatta bularning barchasni inobatga olish kerak. Shu o‘rinda aytib o‘tish kerakki, bolani tarbiyasida maktab bilan hamkorlikda ham olib borilsa maqsadga muvofiq bo‘ladi. Maktab ham qaysidur jihatlarida bola shakllanishida asosiy o‘rinda turadi chunki , ijobiy hislatlar orttirishi bilan bir qatorda salbiy xususiyatlarni ham o‘zining odatlari safiga qo‘shib olishi mumkin.

Yosh avlodni tarbiyalashda “Oila, mahalla, maktab hamkorligi” konsepsiyasi jarayonida ularning har birining vazifalari bor. Jumladan :

Avvalambor oilada sog‘lom muhitni rivojlantirish , bir-birlariga g‘amxo‘rlik qilish, farzandlarga dunyoviy bilim berish, ma’naviyatli inson bo‘lib etishish, bolalarni mustaqil fikrlashga o‘rgatish va vatanga muhabbat tuyg‘usini shakllantirish, bolalarning bo‘sh vaqtlarida qo‘shimcha ta’lim berish ;

-mahalla faollari bilan bolalarning ta’lim-tarbiyasiga oid majlislar o‘tkazib, muammolarni hal etish;

-mahalla tomonidan o‘quvchilarga ko‘rik-tanlovlar, bayram, sport musobaqalarini o‘tkazish.

Aynan bugundan farzand tarbiyasiga e’tibor berilmasa, kelajakdan umid yo‘q. Haqiqatdan ham tarbiya bo‘lmasa ta’lim bo‘lmaydi. Ta’lim bo‘lmasa kelajagimiz

yurtimiz obro’si barbod bo’ladi bu esa o’z o’rnida o’sib rivojlanib kelayotgan yoshlarga bog’liqdir.

Prezidentimiz yoshlarga ularning tarbiyasiga shunchalik katta e’tibor qaratganki, hattoki ularni hech kimdan kam bo’lmasligi ,yuksak ma’naviyatli avlod qilib voyaga etkazish kerakligi haqida juda keng ko’lamli ishlarni amalga oshirmoqdalar va qarorlar ishlab chiqilmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. R. Mavlonova, K. Xoliqberdiyev, "Pedagogika". T: "O’qituvchi nashriyoti". 2002-yil.
2. Ona tili o’qitish metodikasi / K. Qosimova, S. Matchonov, X. G’ulomova, Sh. Yo’ldosheva, Sh. Sariyev. -T: "NOSHIR", - 2009.
3. Abdullayeva, O. O. (2021). Abay ijodini o’rganishda savol va topshiriqlar ustida ishlash. Academic research in educational sciences, 2(3), 4-9.
4. Abdullayeva, O. O. (2021). Ibroyim Yusupov ijodi asosida o’quvchilarnmg vatanparvarlik tuyg’ularini o’stirish. Academic research in educational sciences, 2(3), 176180.

**TA’LIM OLUVCHILARNI KASBGA YO‘NALTIRISH
SAMARADORLIGINI TA’MINLASHDA TA’LIM MUASSASASI,
MAHALLA, OILA HAMKORLIGI**

Sayliyeva Mashkura Muxtorkuli qizi

ChDPU Boshlang‘ich ta’lim metodikasi o‘qituvchisi

Samadova Sarvinoz Azamat qizi

CHDPU talabasi

Annotatsiya: *Ta’lim muassasasi – o‘quvchilarga bilim berish bilan birga, ularning ijtimoiy, axloqiy va professional ko‘nikmalarini rivojlantirishga katta mas’uliyat yuklanadi.*

Kalit so‘zlar: *Kasb, ta’lim, kelajak, oila, mahalla*

Kasbga yo‘naltirish jarayoni – bu talabalarning kelajakdagi professional faoliyatlarini shakllantirish va ularni jahon mehnat bozoriga tayyorlashda muhim o‘rin tutadi. Bu jarayonda ta’lim muassasalari, mahalla va oila o‘rtasidagi hamkorlikning samarali tashkil etilishi talabalar uchun yo‘naltiruvchi va qo‘llab-quvvatlovchi muhit yaratadi. Kasbga yo‘naltirishni amalga oshirishda faqat ta’lim muassasalarining emas, balki jamiyatning barcha qatlamlarining birgalikdagi sa’y-harakatlari zarur. Shu nuqtai nazardan, ta’lim muassasasi, mahalla va oila o‘rtasidagi hamkorlik muhim ahamiyatga ega.

Ta’lim muassasasi – o‘quvchilarga bilim berish bilan birga, ularning ijtimoiy, axloqiy va professional ko‘nikmalarini rivojlantirishga katta mas’uliyat yuklanadi. Bugungi kunda ta’lim muassasalarida kasbga yo‘naltirish jarayoni ko‘p qirrali va uzluksiz bo‘lishi kerak. Bu jarayonning samarali bo‘lishi uchun:

1. Kasbga yo‘naltirish darslari: O‘quvchilarni kasblarga qiziqtirish va ularning kelajakdagi faoliyatini rejalashtirish uchun maxsus darslar tashkil etilishi zarur. Bu darslarda talabalarga turli kasblar haqida ma’lumotlar, ularning talab etadigan ko‘nikma va malakalari tushuntiriladi.

2. Karyera markazlari: Ta’lim muassasalarida karyera markazlarini tashkil etish, talabalar bilan kasbga yo‘naltirish bo‘yicha maslahatlar berish, amaliyot o‘tash joylarini tashkil etish va ularni mehnat bozoriga tayyorlash samarali usul hisoblanadi.

3. Amaliy mashg‘ulotlar va tadbirlar: Ta’lim muassasalarida kasbga yo‘naltirish bo‘yicha turli tadbirlar, masalan, kasb yarmarkalari, uchrashuvlar, konferensiyalar va amaliy mashg‘ulotlar o‘tkazish talabalar uchun katta ahamiyatga ega.

Mahalla – o‘ziga xos ijtimoiy tuzilma bo‘lib, u o‘z a‘zolarining o‘zaro aloqalarini tartibga solish va ijtimoiy masalalarni hal qilishda muhim o‘rin tutadi. Mahallaning ta’lim va kasbga yo‘naltirishdagi o‘rni quyidagi yo‘nalishlarda namoyon bo‘ladi:

1. Mahallaning tashabbuskorligi: Mahalla o‘zining tashkilotchilik salohiyatini kasbga yo‘naltirishda namoyon etishi mumkin. Mahallaning yoshlarni kasblarga yo‘naltirish, ularni muayyan sohalarga tayyorlashda o‘z rolini o‘ynashi zarur.

2. Mahalla tadbirlarida kasbga yo‘naltirish: Mahallalarda kasbga yo‘naltirish bo‘yicha targ‘ibot tadbirlari, seminarlar, treninglar va boshqa ijtimoiy faoliyatlar o‘tkazish, yoshlarning o‘z iqtidorlarini aniqlash va ularni rivojlantirishga yordam beradi.

3. Oila va mahallaning hamkorligi: Oila va mahalla o‘rtasida birgalikda o‘tkaziladigan targ‘ibot ishlari, yoshlarni kasbga yo‘naltirishda muhim ahamiyatga ega. Mahalla yoshlarining kasbiy orzulari va maqsadlariga qo‘shilgan oila qo‘llovi bu jarayonni samarali qiladi.

Oila – yoshlarning birinchi ta’lim olish joyi bo‘lib, ularga boshqalar bilan qanday aloqalar o‘rnatishni, kasb tanlashni va hayotdagi muhim qarorlarni qabul qilishni o‘rgatadi. Oila o‘z farzandining kasbiy yo‘nalishini belgilashda bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Oila va kasbga yo‘naltirishdagi asosiy vazifalar:

1. Yoshlarni kasbga yo‘naltirishda oila yordamining ahamiyati: Oila farzandining qiziqishlari va iste’dodini aniqlashda, unga to‘g‘ri kasb tanlashda yordam berishi kerak. Bu o‘rinda ota-onalarning professional maslahatlari, ularning yordami va qo‘llab-quvvatlashi muhimdir.

2. Ota-onalar va ta’lim muassasalari o‘rtasidagi hamkorlik: Oila va ta’lim muassasalari o‘rtasida samarali hamkorlik o‘quvchilarning kasbiy yo‘nalishlarini aniq belgilashda muhim rol o‘ynaydi. Ota-onalar va o‘qituvchilar o‘rtasida muntazam aloqalar o‘rnatish, yoshlarning kelajakdagi kasbiy faoliyatlarini muvaffaqiyatli rejalashtirishga yordam beradi.

3. Oila psixologiyasi va kasb tanlash: Ota-onalarning psixologik yordam ko‘rsatishlari, bolalarining kasbga qiziqishlarini rivojlantirishda katta ahamiyatga ega. Bu, o‘z navbatida, ularning professional yo‘nalishlari haqida aniq qarorlar qabul qilishiga yordam beradi.

Kasbga yo‘naltirish jarayoni faqat ta’lim muassasasining emas, balki mahalla va oila hamkorligining samarasiga bog‘liq. Ta’lim muassasalari, mahalla va oila o‘rtasida birgalikda ishlab chiqilgan strategiyalar, o‘quvchilarning kasbiy yo‘nalishlarini aniq belgilash va ularni muvaffaqiyatli tayyorlash imkonini yaratadi. Ta’lim muassasasining kasbga yo‘naltirish jarayonidagi faoliyatini mahalla va oila bilan birgalikda amalga oshirish, yoshlarning kelajakdagi professional faoliyatlarini ta’minlashda samarali natijalarga olib keladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Bekmuratovna, T.S. BO‘LAJAK BOSHLANG‘ICH TA’LIM O‘QITUVCHILARNING PEDAGOGIK KOMPETENTLIGINI STEAM YONDASHUV ASOSIDA TAKOMILLASHTIRISH.

2. Shoyusupova, S. (2023). Ta’limiy o‘yin faoliyati–kreativ qobiliyatni rivojlantirishning o‘ziga xos vositasi sifatida. NamDU axborotnomasi, 2(2), 736-741.

РОЛЬ ПРОСВЕЩЕНИЯ ИБРАТА В ОБЕСПЕЧЕНИИ СОТРУДНИЧЕСТВА МЕЖДУ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫМИ УЧРЕЖДЕНИЯМИ, ОБЩИНАМИ И СЕМЬЯМИ

**Абдуллахожаев Адхамхожа Исахожаевич
исследователь, Университет Коканда.**

***Аннотация.** Исхокхон Тура Ибрат – выдающаяся личность, внесшая значительный вклад в научное и духовное развитие нации своей педагогической деятельностью и просветительской работой. Он придавал большое значение реформированию системы образования в соответствии с современными требованиями, обеспечению молодежи знаниями и нравственным воспитанием. Исхокхон Тура, разработав новые педагогические методы, стремился развивать в процессе обучения также социальные и культурные ценности. Его деятельность и сегодня служит примером для проведения образовательных реформ и подготовки национальных кадров.*

***Ключевые слова:** Исхокхон Тура Ибрат, просветительство, педагогическая деятельность, наука, современная система образования, школа, реформа, патриотизм, нравственные качества, обновление общества, подготовка национальных кадров.*

Исхакхан Тора Ибрат – наш предок, внесший большой вклад в формирование современной системы образования своей просветительской и педагогической деятельностью. Он ценил духовный и научный прогресс нации, а также осознавал необходимость реформ в школе и системе образования и активно способствовал им. Исхакхан Тора также придавал большое значение развитию новых педагогических методов, просвещению молодого поколения и обеспечению его наукой. Его взгляды на образование включали не только стиль преподавания, но и ориентацию общества на стремление к знаниям и уважение к духовности. Исхак Хан Тора Ибрат не только принимал любые передовые инновации, которые были продуктом мировой науки и культуры, но и старался активно внедрять их в жизнь нации, поэтому его творчество и творчество повышали потребность в русском языке. В крупных городах страны и даже в селах открывались школы «рус-тузем», «усули савия». В этих школах наряду с родным языком преподавали светские предметы, а также русский язык. Прогрессивно мыслящие люди, понимавшие требования времени, отправляли своих детей в новые школы. В 1907 году в «Ведомостях Туркестанской губернии» произошла дискуссия между муллой Хасанходжей Эшоном, сторонником старой школы, и Исхак-ханом Тора. Мулла Хасанходжа поддерживал метод обучения в старых школах и предлагал легкую реформу, а Исхак Хан Тора в своей статье «О старых школах» выступал за радикальную реформу старых школ и открытие школ, отвечающих требованиям времени. Хак Хан Тора

зился на таких школьных учителей, как Мулла Хасанходжа: «Учитель не бьет наших бедных дорогих детей, у них нет кнута. В качестве оправдания он пять-десять дней показывает на небо и кричит «Алиф безавар, алиф базар» и тратит свою жизнь, не выучив ни одной буквы: «Необходимо раздать общинам и реформировать вопросы прихода и. хождение, побои и кнуты», но есть книги и домии, которым можно научить. что этот вопрос бесполезен, даже если его реформировать тысячу раз, и что старые школы будут реформироваться только в том случае, если они будут обеспечены учителями нового метода, «...разделяя детей на группы со старыми школами, они реформируют вопросы прихода и ухода, избияния и порки, конечно, необходимы. Но эти старые книги — старые гнезда насекомых, даже если их тысячу раз переделывать, они бесполезны. Мы экспериментировали собственными глазами и посвятили себя этому учению [1;155].

2 марта 1908 года Исхак Хан Тора наПИСАл статью о восстановлении памятников архитектуры, построенных Сахибкироном Амиром Темуром, и перечислил работы, которые необходимо провести для сохранения материальных и культурных ценностей. Например, выяснение, кому принадлежат двенадцать рвов, которые построил Амир Темур, получение разрешения правительства на выделение средств на ремонт от старательных просветителей, сбор пожертвований и выдача решения правительства об их ремонте, сундуки для пожертвований в местах для ремонта, или в банке, на основании списка, запечатанного правительством, собирая указания, ведя справочник, «советуясь с потомками султана, а затем собирая указания от правительства».[2;]Исхак-хан Тора, посвятивший свою жизнь просвещению, показал, что он был поистине самоотверженным человеком, готовым пожертвовать своей жизнью даже за пядь земли Родины .

В статье «По поводу выборов должностных туземцев в Намангане», наПИСАнной Исхаком Ханом Торой в связи с выборами 1910 года, показаны пороки системы, хитрости в избирательном процессе, подлог, взяточничество, а также назначение нечистых и коррумпированных лиц . были избраны люди на ответственные должности, «везде натсии известен хаос и необдуманность выборов» что крайне возмутило и обеспокоило людей [3;151], несоответствие законов и правил выборов судей, пятидесяти одного и тысячебаши царского правительства, что они умеют грабить народ, взяточничество и насилие, что народ недовольны «положениями», судьба народа несчастна и зла, подвергся серьезной критике за то, что был передан в руки невежественных людей и поработен своему эго. Судьей будет лицо, обладающее вниманием, не подвергавшееся аресту более семи суток, не уплатившее более тридцати сумов и возраст которого не менее двадцати пяти лет. Не сказано, что учёный - великий человек, дурак или мудрец, знающий шариат или знающий правила... даже если он неграмотен, даже если у него есть натсиональное зло, не наПИСАно, что его знаний достаточно в натсиональной положении... Видите ли, в чьи руки они вверят этот великий

шариатский суд. Нет никого, кто думает. Человека мыслящего люди даже не рассматривают... Он много чего пишет для желающих быть совместимым с положением. Пусть не делают, если так делают, то это по положению. Это не от муллы, который проповедовал шариат в положении. Им не нужно, кем и чем быть[4;152].

В редакции газеты возразили против статьи и приложили следующий ответ: "Конечно, в Положении должен быть человек с репутацией и вниманием среди народа. Быть центурионом, быть сотником, быть сотником, быть сотником, быть сотником, и быть судьей, быть судьей, быть судьей, быть судьей, иметь репутацию. (Офис)" [5;152].

В 1912 году Исхакхан Тора наПИСАл статью «Открытие Коканд-Наманганск железной дороги»[5;149-150] и назвал открытие железной дороги незабываемым событием в общественной жизни Намангана. Например, в Ходженте поезд украшали, перерезали ленточки, поезда провожали молитвами и аплодисментами, когда поезд прибыл в Наманган, люди, которые никогда в жизни не видели поезда, были поражены, посмотреть собралось около 30 000 человек. поезд, полиция усердно работала, чтобы защитить людей, раздали, возле вокзала устроили вечеринку, была музыка, расстрелы, художники фотографировались. и других обстоятельствах, а позитивное отношение людей с праздничным духом к новой технике было глубоко выражено: «7 июля сего года был праздник благодарения за завершение и открытие Наманганской пожарной дороги... при этом время там присутствуют и фотографируют фотографы и оператор, которого вызвали отдельно. Поезд шел до станции Чуст медленным маршем, а затем проезжал по деревянному мосту, построенному за большие деньги, до Сырдарьеге. Люди, которые никогда в жизни не видели пожарной колесницы, приходили в села и деревни и брали за собой пожарную колесницу. первый раз Я много раз был удивлен, увидев, что, когда приближался поезд, количество людей в белых тюрбанах было чрезвычайно большим - 25 000-30 000 человек[6;149-150].

В статье «Новое медресе в Намангане»[7;] анализируются проблемы науки и образования в Намангане в начале XX века. В 1913 году в центре города Намангана на средства сына кыргыза Боя Машраббоя было построено «медресе Муллы Кыргыза». Священнослужители, принадлежащие владельцам медресе, не только открывают школы, издают книги, но также строят мечети и медресе и обеспечивают средства за свой счет. видно, что они продвинутые.

«Кто реформирует натсию?» В статье под названием «Исхак Хан Тора» говорится, что среди мусульман наблюдается рост незаконной деятельности, нравы людей меняются день ото дня, они не прислушиваются к советам, словам имамов на арабском языке. игнорируются, и многие люди не до конца понимают, что проповеди следует читать в мечетях на местном языке, что имамы должны сообщать людям то, чего они не знают, и что они достигнут

счастья двух миров из-за этого, Тот факт, что один из имамов Самарканда проповедует в мечетях на народном языке, положительно влияет на общественность и вызывает раздор среди людей. Он подчеркнул, что работы сворачиваются и что для реформы необходимо увеличение числа таких улемов. натсии: «Когда улемы будут ревностными, натсия обязательно обретет реформу». [8;157].

В статье «Письмо из Тюрвакургона» Исхакхан Тора откровенно критиковал пороки, ведущие натсию к гибели, говоря, что причина этого – неисчислимость, бездумность и нецивилизованность, беспечность, лень, ересь получать знания в соответствии со временем, жизнь, предаваясь роскоши, поклоняясь могилам вместо изучения религиозных знаний, тратя заработанные деньги на свадьбы, Он протестовал против того, что женщины остаются в среде суеверий, непокорны, непокорны и невежественны и не перестают убивать отца, давшего своему ребенку небольшую сумму денег, «время не стоит на месте, возраст и время. Коротки, без знаний, без морали, нужны действия, нужен иджитхад, связывая с собой жизнь. не дал. «Мамот здесь, будь знающим, действуй, работай, найди путь, изучай знания». Эта цитата Исхака Хана Ибрата актуальна и для современной молодежи.

В 1914 году Исхак-хан Тора Ибрат был приглашен в Ташкент для участия в выпускном экзамене по русскому языку в двухклассной русско-туземской школе в Хадре. Путешествуя поездом, Исхакхан Тора размышляет об обновлении и переменах в стране и планирует работу, которую следует провести в области науки и образования: «...чтобы наш народ тоже мог получить пользу от этих наук. Я думал об этом, пока не поехал в Ташкент. Собираясь в Ташкент, днем на экскурсии в сад, ночью в театры, я представлял себе в сборниках рассказ о прошлых событиях, а спектакли смотрел на кинографе, ходя туда-сюда, сидя на старом электромобили и ночью Нашим людям было полезно увидеть электрические лампы, которые горят без масла и топлива ради тепла. Хотелось бы, чтобы они изучали другие европейские науки» [9;153]. Впечатления, полученные от экзамена, побудили его наПИСАть статью под названием «Мои сведения из поездки в Ташкент. Исхак Хан Тора сказал: «Пришло время экзаменов в двухклассной школе Хадринского района Ташкента. На экзамене мы порадовались тому, что дети-мусульмане тоже хорошо выступили, ясно и хорошо говорили по-русски, хорошо сдали экзамен» [10;153], и положительно оценили развитие социальной и культурной сферы страны. , культурное развитие города Ташкента и изменения в образовании. Исхакхан Тора в своей педагогической деятельности стремится постоянно предоставлять молодым людям новые знания и навыки. Он пытался сократить разрыв между взрослыми и детьми в процессе обучения чтению и письму в школе. К сожалению, их деятельность носила временный характер, и новым школам противостояли фанатики и абсолютные авторитеты. Кроме того, Исхакхан Тора способствовал развитию новых педагогических методов, но он также прекрасно понимал трудности

их внедрения. Он хотел развивать школы не только с духовной и научной стороны, но и перестраивать их на основе современных стандартов. В новой школе учителя выступили против воспитания детей с помощью побоев и телесных наказаний и предложили использовать более гуманные формы воспитания. Возвышение Ибрата в сфере образования было связано не только с академической сферой, но и с подъемом национальной культуры.

Он не только преподавал науку в своих школах, но и прививал ученикам уважение к патриотизму и культуре. Он призвал народ избавиться от невежества, стремиться к знаниям и внедрять инновации во всех социальных сферах. Вклад «И брата» в образование в основном направлен на модернизацию школ и повышение качества образования. Он не только давал знания студентам, но и закладывал в них основы образования, этики и культуры. Также Исхак Хан Тора не только давал студентам теоретические знания, но и придавал большое значение их физическому воспитанию и сегодня рассматривается как пример в плане реформ образования, подготовки кадров и улучшения общества. Его деятельность была в основном сосредоточена на гармонизации науки и духовности, а школу он считал национальным центром подготовки кадров.

Педагогическая деятельность Исхакхана Тора Ибрата сыграла важную роль не только в обеспечении студентов наукой, но и в их нравственном и культурном формировании. В его школах особое внимание уделялось не только знаниям, но и патриотизму, нравственным добродетелям, уважению к обществу. Исхак Хан Тора своим стремлением к развитию науки, новым педагогическим подходам и обновлению общества остается примером не только в свое время, но и сегодня. Его работа была основана на сочетании науки и духовности, он видел в школе национальный учебный центр и старался сделать ее таковой. В этом отношении Исхакхан Тора Ибрат передал свое великое образовательное наследие оставшимся поколениям.

ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА:

1. Пример. О старых школах // Вестники Туркестанской области, 1907. № 72 / Пример. Избранные произведения. Стр. 155.
2. Исхакхан Тора Ибрат. Письмо в редакцию // Вестник Туркестанской области. 13 января 1908 года. № 4
3. Исхакхан Тора Ибрат. По поводу выборов долиностнис туземцев «Намангане» — газета Туркестанской области. 21 марта 1910 г./Исхак Хан Тора лбрат. Избранные произведения. Страница 151.
4. Исхакхан Тора Ибрат. По поводу выборов долиностнис туземцев «Намангане» — газета Туркестанской области. 21 марта 1910 г./Исхакхан Тора лбрат. Избранные произведения. Страница 152.
5. Исхакхан Тора Ибрат. По поводу выборов долиностнис туземцев «Намангане» — газета Туркестанской области. 21 марта 1910 г./Исхакхан Тора лбрат. Избранные произведения. Страница 152.

TA’LIM MUASSASALARI, OILA VA MAHALLA O‘ZARO HAMKORLIKDA ISHLASHI

Qarshieva Dilbar Eshpulatovna

*ISFT instituti “Psixologiya va pedagogika” kafedrası v.b dotsenti, pedagogika
fanlari falsafa doktori(PhD)*

Annotatsiya: *Yosh avlodni tarbiyalashda asosiy ta’lim - tarbiya o‘chog‘i bu oila va maktabdir. Bolalarning mustaqil va erkin shaxs sifatida shakllanishida oila, mahalla va maktab hamkorligi, ta’lim-tarbiya jarayonini har tomonlama takomillashtirish juda katta ahamiyatga ega, o‘zaro hamkorlikni yanada mustahkamlanishi yoshlarni barkamol avlod sifatida kamol topishi uchun zamin bo‘ladi.*

Kalit so‘zlar: *hamkorlik, jamiyat, mustahkam, barkamol, tashabbus, konsepsiya, temperament, haqqoniylik..*

Oilada bola tarbiyasi g‘oyat nozik va murakkab masala hisoblanib, bu ota-onadan odob, bilim, tarbiyani talab qiladi. Tarbiya ishi ta’lim muassasalari bilan oila hamda mahalla hamkorligida amalga oshiriladigan murakkab, mas’uliyatli vazifadir. Bolaning mustaqil va erkin inson sifatida rivojlanishi uchun birinchi navbatda oila mustahkamligini ta’minlash lozim. Oiladagi ta’lim - tarbiyani to‘ldiruvchi bu maktab va mahalla hisoblanadi. Ta’lim muassasalari, oila va mahalla o‘zaro hamkorlikda ishlashi bola tarbiyasi, ayniqsa uning barkamol shaxs tarbiyasi uchun zarur.

O‘zbekiston Respublikasining Vazirlar Mahkamasining 1993-yilda ishlab chiqilgan Oila, mahalla, ta’lim muassasalari hamkorligi Konsepsiyasi asosida umumta’lim maktablari bilan o‘zini o‘zi boshqarish organlari va oilalar o‘rtasida yaqin hamkorlik yo‘lga qo‘yilgan. [1,72-b.]. Bu esa yoshlarning bo‘sh vaqtlarini mazmunli o‘tkazish, o‘quvchilarda qiziqishini, iste’dodini, qobiliyatini rivojlantirishda xizmat qilib kelmoqda. “Oila, mahalla, ta’lim muassasasi hamkorligi” Kontsepsiyasining asosiy maqsadi yosh avlodni ma’naviy-axloqiy tarbiyalashda o‘zbek xalqining boy milliy, madaniy, tarixiy an’analari, urf-odatlarini va umumbashariy qadriyatlarga asoslangan samarali, zamonaviy pedagogik texnologiyaning ishlab chiqilib, amaliyotga joriy etish, shaxsni tarbiyalash va uni har tomonlama kamol toptirishning ustuvorligini ta’minlash, ota-onalar, pedagoglar va mahalla faollarining umumiy hamda milliy pedagogik madaniyatni oshirish, respublika fuqarolari orasida milliy mafkuraviy tarbiya ishlarini takomillashtirishdan iboratdir. Oila - jamiyatning bir bo‘lagi hisoblanib, u qancha mustahkam va har tomonlama barkamol bo‘lar ekan jamiya ham tez rivojlanadi.

O‘zbekistonda sog‘lom avlodni tarbiyalashda oila-mahalla-ta’lim muassasasi hamkorligini ta’minlash samaralarining garovidir.

Bu borada hukumat tomonidan amalga oshirilayotgan ustivor yo‘nalishlar quyidagilardan iboratdir:

-oila, mahalla, ta’lim muassasalari hamkorligini ta’minlashning huquqiy bazasini takomillashtirish, hamkorlikning kuchayishiga qaratilgan uslubiy ta’minotni mustahkamlash;

-oilada yoshlar va ota-onalarning ijtimoiy faolligini oshirish;

-o‘quvchi yoshlarga ta’lim berish, ularni tarbiyalash, iqtidorli yoshlarni qo‘llab-quvvatlash, ularni qiziqishlari bo‘yicha kasbga yo‘naltirish;

-ijtimoiy himoyaga muhtoj oilalarni moddiy va ma’naviy jihatdan qo‘llab-quvvatlash;

-voyaga etmagan o‘smirlar va yoshlar o‘rtasida huquqbuzarlik va nazoratsizlikning oldini olish bo‘yicha profilaktik tadbirlar samaradorligini oshirish;

-barkamol avlodni tarbiyalashga qaratilgan ma’naviy-ma’rifiy tadbirlarni mazmunan takomillashtirish, uning samaradorligini oshirish mexanizmini yaratish;

-sog‘lom avlodni tarbiyalashda ommaviy axborot vositalari va zamonaviy axborot kommunikatsiya texnologiyalaridan samarali foydalanish.

O‘zaro hamkorlik ishlarini boshqarish uchun joylarda o‘z tarkibiga mahallalar faollari, obro‘li ota-onalardan, o‘quv-tarbiya muassasalarining tajribali xodimlaridan, mahalla hududida joylashgan turli tashkilotlarning vakillaridan iborat muvofiqlashtiruvchi jamoatchilik kengashlari tuziladi.

Dono xalqimizda bir maqol bor “Qush uyasida ko‘rganini qiladi“. [2,173-b.]. Shunday ekan farzandlarimizga yoshligidan katta e’tibor berishimiz lozim. Agar oilada muhit yaxshi bo‘lmasa ya’ni ota -ona farzandlariga befarq bo‘lib va har doim janjallar sodir bo‘laversa bu bolaning tarbiyasiga, rivojlanishiga qattiq ta’sir ko‘rsatadi. Chunki oila farzandning dastlabki tarbiya maktabidir. Afsuski, oramizda shunday ota-onalar ham uchraydiki, bolaning hamma talab - ehtiyojlariga haddan tashqari e’tiborli bo‘lib, barcha o‘jarliklarini ko‘taradilar. Natijada bola kelajakda yomon xulqli , jamiyatga zarari tegadigan inson bo‘lib qoladi. Ana shunday muammolar kelib chiqmaslikning oldini olish uchun biz bo‘lajak yosh avlodga to‘g‘ri tarbiya berib, ularga adolatlilik, to‘g‘ri so‘zlilik, haqqoniylik va hurmat-izzatni o‘rgatishimiz lozim.

Yosh avlodni tarbiyalashda asosiy ta’lim-tarbiya o‘chog‘i bu maktabdir. Maktabga har xil oiladan turli xil xulq-atvordagi o‘g‘il -qizlar kelishadi. Bularda maktabning qonun va qoidalariga ko‘nikma hosil qilish , jamoa bilan birga bo‘lish odatini shakllantirish juda qiyin hisoblanadi. Ana shu narsa oila bilan maktab hamkorlikda o‘tkazsa bolalar xulqidagi salbiy xususiyatlarni bamaslahat hal qilishsa, tarbiyasi yomon o‘quvchi bo‘lmaydi. Biz bilamizki hamma narsa mahalladan boshlanadi. Yoshlar tarbiyasi ular ma’naviy kamolotining samarali yo‘llaridan biri davlat huquq-targ‘ibot organlari, xalq ta’lim tizimi hamda mahallalarning jamoat tashkilotlarining yaqin hamkorligidir. Bo‘lg‘usi kelajakda, jamiyatimizda komil insonni tarbiyalashga har bir oila, mahallaning ahamiyati katta. Yoshlarni avlodni yaxshi xulqli, davlat ramzlariga sadoqatli qilib tarbiyalashda ularning yosh jihatlariga, xarakteriga alohida ahamiyat berish kerak, chunki bularsiz tarbiyada maqsadga erishib bo‘lmaydi. Yosh avlodni tarbiyalashda

"Oila, mahalla, maktab hamkorligi "konsepsiyasi jarayonida ularning har bir vazifalari bor . Masalan: -avvalambor oilada sog‘lom muhitni rivojlantirish , bir - birlariga g‘amxo‘r bo‘lish;

-farzandlarga dunyoviy bilimlar berish, ma’naviyatli inson bo‘lib etishish;

-bolalarni mustaqil fikrlashga o‘rgatish va vatanga muhabbat tuyg‘usini shakllantirish;

-bolalarning bo‘sh vaqtlarida qo‘shimcha ta’lim berish;

-mahalla faollari bilan bolalarning ta’lim-tarbiyasiga oid majlislar o‘tkazib, muammolarni hal etish;

-mahalla tomonidan o‘quvchilarga ko‘rik-tanlovlar, bayram, sport musobaqalarini o‘tkazish.

Xulosa qilib aytganda, A. Avloniyning: “Tarbiya biz uchun yo hayot , yo mamot, yo najot, yo halokat, yo saodat, yo falokat masalasidir“ [3,171-b.] iborasi oila, maktab, mahalla tamoyiliga aylanishiga erishildi. Davlat va jamoat tashkilotlarining mustahkam hamkorligi, ta’lim muassasalari mutaxassislari, oilalar, mahalla faollari, umuman barcha fuqarolarning faol ishtirokini taqozo etadi. Hozirgi kunda bolalarning tarbiyasiga mahalla, jamoatchilik juda katta yordam ko‘rsatmoqda. Jamoatchilikda yosh bolalarni tadbiq etish, sinfdan tashqari ishlar, tashkilotchilik bilan shug‘ullantirish maqsadga muvofiq. Mahallaning yana foydali tomoni bu o‘quvchilarni dasrdan tashqari vaqtlarida tarbiyasi qiyin bo‘lgan o‘smirlarni tarbiyalash va bolalar bilan yashash joylarida sport va madaniy ishlar olib borishdir

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Yo‘ldoshev J. «Zamonaviy o‘zbek oilalarida o‘smir bolalar shaxsining shakllanishi” nomzodlik dissertatsiyasi, Toshkent. 2002y- 72-b.

2. O.Musurmonova. “Oila ma’naviyati – milliy g‘urur” O‘quv qo‘llanma. Toshkent 1999y. 173-b.

3. O.To‘raeva. Oilaviy haèt etikasi va psixologiyasi. Toshkent - 1990. Toshkent 2011y- 171-b.

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARGA AXLOQIY TARBIYA BERISH USULLARI

Norqulova Ma’mura Husniddin qizi;

*Iqtisodiyot va pedagogika universiteti, Maktabgacha ta’lim kafedrası stajyor
o’qituvchisi*

Annotatsiya: Maktabgacha pedagogika oldida turgan muhim vazifalardan biri maktabgacha yoshdagi bolalarga ma’naviy, axloqiy tarbiya berish usullarini takomillashtirishdan iborat. Ushbu ishda maktabgacha yoshdagi bolalarga axloqiy tarbiya berish usullari, ularni kelajakda har tomonlama barkamol inson bo’lib etishishida oilaning o’rni haqida fikr yuritiladi. Mazkur maqolada Sharq mutafakkirlarining ta’lim-tarbiya, odob-axloq masalalaridagi qarashlari, islomda bolalar tarbiyasi to’g’risida so’z yuritilgan. Shuningdek, Sharq mutafakkirlarining ijodiy faoliyatidagi ta’lim-tarbiyaga oid yondashuvlar, g’oyalar, qarashlarni yosh avlodning ongiga singdirishda tarbiya usullari va vositalarini bilish, hayotda ulardan to’g’ri foydalanish pedagogik ta’lim jarayonida o’qituvchining pedagogik mahoratidagi muhim xususiyatlardan biri ekanligi ochib berilgan

Kalit so’zlar: Axloq, ma’naviy-axloqiy tarbiya, aqliy tarbiya, axloqiy tarbiya berish usullari, axloqiy tarbiya berish vositalari.

Kirish: Qadim zamonlardan buyon faylasuflar, olimlar, ota-onalar, yozuvchilar va o’qituvchilar kelajak avlodni axloqiy tarbiyalash masalasi bilan qiziqishgan. Yashirmaylik, har bir keksa avlod yoshlarning axloqiy asoslari pasayganligini belgilaydi. Muntazam ravishda yangi tavsiyalar ishlab chiqilmoqda, ularning maqsadi odob-axloq darajasini oshirishdir. Axloqiy tarbiya-shaxsni har tomonlama rivojlantirishning muhim tarkibiy qismidir. U bolalarga axloqiy tasavvur va bilimlarni singdirish, ularda shaxsning axloqiy his-tuygu va sifatlarini, ijobiy munosabatlar va xulq madaniyatini tarbiyalashga qaratilgan jarayondir.

Axloqiy tarbiya jarayonida bola axloqiy jihatdan kamolga etadi. Axloqiy tasavvurlarning rivojlanishi jarayonida eng avvalo, ular o’zlarining boshqalar bilan bo’ladigan munosabatlarini ongli tushuna boshlaydilar, tengdoshlari va kattalar bilan bo’ladigan munosabatlarida axloq saboqlari rivojlana boradi. O’zbek xalqining urf-odatlar, turmush tarzi, ta’lim-tarbiya, madaniyat an’analari moziyning uzoq-uzoq asrlariga borib taqaladi. Hozirgi va kelajak avlodimiz kishilari o’zbek milliy ma’naviyatini yaxshi bilishlari va unga rioya qilishlari lozim. Shundagina jamiyat to’q, farovon, kishilar osoyishta va madaniy xayot kechiradilar. Maktabgacha yoshdagi bolalarni axloqiy jihatdan tarbiyalash vazifasi va mazmuni bolaning ma’naviy dunyosini, uning ongini, axloqiy hislarini, shaxsiy sifatleri va xulqini tarbiyalash va rivojlantirishni taqozo etadi.

Axloqiy tarbiyaning vazifalari asosan quyidagilardir:

- Bolalarda axloqiy his-tuyg’ular, tasavvurlar va xatti-harakatlarni tarbiyalash;

- Xulq madaniyati va ijobiy munosabatlarni tarbiyalash;
- Shaxsda axloqiy his-tuyg‘ularni tarbiyalash;
- Xulqdagi salbiy hislarni barham toptirish.

Bu umumiy vazifalar yosh guruhlari bo‘yicha konkretlashtiriladi va o‘quv-tarbiyaviy jarayonining mazmunida o‘z aksini topadi. Maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalarga axloqiy tarbiya berishda har xil metod va usullarni qo‘llash muhim ahamiyatga ega.

Axloqiy tarbiya metodlari-bolalarning axloqiy tasavvur va bilimlarini egallab olishiga, ularda madaniy xulq va ijobiy munosabatlarni, shaxsning axloqiy his-tuyg‘ulari va sifatlarini tarbiyalashga qaratilgan faoliyat hisoblanadi. Axloqiy tarbiya metodlari axloqiy ongini, ya’ni axloqiy tasavvur va bilimlarni, ularni bajarish xohishini shakllantirishga qaratilgan metodlar, madaniy xulq-atvor va ijobiy munosabatlarni shakllantirishga qaratilgan metodlar, axloqiy his-tuyg‘ular va munosabatlarni rag‘batlantirishga qaratilgan yordamchi metodlar kabi turlarga b‘linadi. Shuningdek, axloqiy tarbiyaning ikki tomonlama usullari mavjud

- o‘z-o‘zini tarbiyalash;
- ishontirish va o‘z-o‘zini ishontirish (intellektual soha);
- rag‘batlantirish va motivatsiya (motivatsion soha);
- taklif va o‘z-o‘zini gipnoz (hissiy soha);
- talab va mashqlar (ixtiyoriy soha);
- tuzatish va o‘z-o‘zini tuzatish (o‘z-o‘zini tartibga solish sohasi);
- vaziyatlarni tarbiyalash va ijtimoiy sinovlar (predmet-amaliy soha);
- dilemma usuli va aks ettirish (ekzistensial soha).

Bu usullar bizning davrimizda axloqiy tarbiya jarayonida eng samarali hisoblanadi. Usullar qanchalik yaxshi bo‘lmasin, ular faqat ma’lum sharoitlarda samarali natija beradi. Shuni unutmash kerakki, har qanday usul insonparvar bo‘lishi, bolani kamsitmasligi, uning huquqlarini buzmasligi kerak. Usul real, amalga oshirish mumkin bo‘lishi kerak, u mantiqiy xulosani talab qiladi. Usulni qo‘llash uchun shartlar va vositalarni oldindan tayyorlash kerak. Usul barcha bolalarga nisbatan va har qanday vaziyatda bir xil tarzda qo‘llanilmasligi kerak. Ta’lim usullarini xushmuomalalik bilan qo‘llash kerak. Bola o‘zining tarbiyalanayotganini his qilmasligi kerak. Usullarni tanlashda shakllanayotgan sifatning murakkablik darajasini hisobga olish kerak. Usullarni loyihalash, tanlashda ularning ma’lum bir bolaga ta’sirining mumkin bo‘lgan natijalarini oldindan ko‘rish muhimdir.

Axloqiy tarbiya usullarini qo‘llash sabr-toqat va bag‘rikenglikni talab qiladi. Maktabgacha yoshdagi bola haqida gap ketganda, siz darhol va doimiy natijaga ishonishingiz mumkin emas. Natijaga darhol erishilmasligini tushunib, allaqachon qo‘llanilgan usullarni takrorlash va yangilarini tanlash kerak va ehtimol biz rejalashtirgan shaklda ham, sifatda ham emas. Maktabgacha yoshdagi bolalarni axloqiy tarbiyalashda bolani qanday harakat qilishni o‘rgatish bilan bog‘liq amaliy usullar ustunlik qilishi kerak. Agar siz faqat ongga tayansangiz, ijobiy xulq-atvorning ahamiyatini tushunsangiz va bunday xatti-harakatlar usullarini

o’rgatmasangiz, hech qanday natija bo’lmaydi. Usullar alohida holda emas, balki qo’shib, o’zaro bog’langan holda qo’llaniladi. Birgalikda qo’llanilishi mumkin bo’lgan va ishlatilishi kerak bo’lgan usullarni tanlash uchun asos etakchi o’quv vazifasi va bolalarning yoshi hisoblanadi. Pedagogik adabiyotlarda ta’lim shakli tushunchasi ta’lim jarayonini tashkil etish usuli sifatida belgilangan. Shunday qilib, bolalarning axloqiy tasavvur va tushunchalarni egallab olib, uni kundalik odatga aylantirishlari uchun bolalarning kattalar rahbarligidagi qizg’in faoliyati tashkil etilishi lozim. Tarbiyachi bola shaxsida axloqiy xis-tuyg’ularni tarbiyalash uchun hamma vosita va metodlarni qo’llaydi, chunki u shunday qilingandagina yaxshi xulq namunalarini o’rgatishi mumkin.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili (Literature review)

Abdulla Avloniyning “Muxtasar tarixi anbiyo va tarixi Islom” asari mavjud. Ushbu asar boshlang’ich maktablarning o’quvchilariga mo’ljallangan. Risolada Odam alayhissal-lomdan Muhammad alayhissalomgacha o’tgan payg’ambarlarning qissalari va zuhuri islom zikr etilgan. Islom tarixi fanida payg’ambarlar tarixi, payg’am-barimiz Muhammad alayhissalomning hayotlari va Islom dini tarixi, shuningdek, ilk xalifalik davri tarixi uch bosqichda o’rganiladi. Nasiruddin Rabg’uziyning “Qissayi Rabg’uziy”, Alisher Navoiyning “Tarixi anbiyo va hukamo” asarlari payg’ambarlar tarixiga oid bo’lsa, Alixonto’ra Sog’uniyning “Tarixi Muhammadiy”si ikkinchi va Rizoud-din ibn Faxrud-dinning “Xulafoi roshidin” asari uchinchi davrni o’z ichiga oladi. Allomalar Muhammad al-Xorazmiy (787-850 yillar), Abu Nasr Forobiy (870-950 yillar), AlKindiy (800-870 yillar), Abu Rayhon Beruniy (973-1050 yillar), Abu Ali ibn Sino (980-1037 yillar) va boshqalar uning asoschilari sifatida mashhur bo’ldilar. Bu madaniyatning asosiy markazlari Suriya, Eron, Markaziy Osiyo hududlarida joylashgan. Sharq mutafakkirlari o’z asarlarida ta’lim usullari, qoidalari, tamoyillari, metodlari va shakllari asosida ta’lim amaliyotining mohiyatini ifoda etadilar. Jaloliddin Rumiy ham “Ma’naviy masnaviy”sida inson xulq-atvoridagi salbiy xususiyatlar borasida o’z qarashlarini bildiradi. U adovat, badjahillik, hasadgo’ylik, aybjo’ylik, g’araz, qahrg’azabni qattiq qoralaydi va insonning eng qabih illatlari sifatida tavsiflaydi. Jaloliddin Rumiy o’zining “Ma’naviy masnaviy”sida insoniyatning agressivlikka moyilligi, agressiv reaksiyalar, agressiv xulq-atvor shakllari xususida qarashlarini bayon etadi.

Sharqda keng tarqalgan pandnoma tarzida yozilgan mashhur asarlardan biri Unsurul ma-oliy Kaykovusning “Qobusnoma”sidir. Bu asar Sharq pedagogik fikr taraqqiyotida muhim o’rinni egallaydi va qanchadan-qancha avlodlarni ma’naviy-axloqiy tarbiyalashda o’z hissasini qo’shib kelmoqda. “Qobusnoma” falsafiy-didaktik asar bo’lib, shaxs shakllanishining barcha tomonlarini o’z ichiga oladi. Uning “Farzand parvarish qilmoq zikrida” degan bobi bevosita oiladagi bola tarbiyasiga bag’ishlanadi. “Qobusnoma”da ota-onaning qator vazifalari sanab o’tiladi. Ular quyidagilardan iborat:

1. Bolaga yaxshi ism qo’yish;
2. Oqil va mehribon enagaga topshirish;

3. To’y-tomosha qilib, sunnat to’y o’tkazish;
4. O’qish – yozishni o’rgatib, kasb-hunar va ilmiy qilish;
5. Harbiylar ahlidan bo’lsa, sipohiylikni o’rgatish.

Kaykovus bola tarbiyasida talabchanlik bilan mehribonlikni birga olib borish lozimligini ta’kidlaydi. “Yosh bola ilm bilan odobni tayoq bilan o’rganur, o’z ixtiyori bilan o’rganmas. Ammo farzand beadab bo’lsa va sening ul sababdan qahrining kelsa, o’z qo’ling bilan urmagil, muallimlarning tayog’i bilan qo’r qitgil. Bolalarga muallimlar adab bersinlar, toki sendan o’g’lingni ko’nglida gina qolmasin”. Kaykovusning “Qobusnoma” asari bugungi kunda ham axloqiy qadriyat sifatida yosh avlodni ma’naviy - axloqiy ruhda tarbiyalashda muhim ahamiyat kasb etib kelmoqda.

Tadqiqot metodologiyasi (Research Methodology).

Sharq mutafakkirlarining ta’lim-tarbiya, oila va oilaviy tarbiya haqidagi qarashlari islom mafkurasi va uning qobig’ida shakllangan. Sharq mutafakkirlari ijodida aks etgan umuminsoniy g’oyalar islomiy ma’naviyat bilan hamohangdir. Sharq mutafakkirlari o’z ilmiy meroslarida oila va oilada farzand tarbiyasi masalalariga katta e’tibor berganlar. Muhammad ibn Muso al Xorazmiy, Abu Nasr Farobiy, Abu Rayhon Beruniy, Abu Ali Ibn Sino, Muhammad Qoshg’ariy, Yusuf Xos Hojib, Kaykovus, Alisher Navoiy, Husayn Voiz Koshifiy kabi mutafakkirlarning qator asarlarida bolalarni ma’naviy-axloqiy tarbiyalash masalalari o’rtaga qo’yilgan va ularni hal etish yo’llari ko’rsatib berilgan. Oilada bola tarbiyasi masalasi Muhammad ibn Muso al-Xorazmiy qarashlarida ham mavjuddir. Uning aytishicha, “Ota-onalar ikki xil: tug’ilish otasi va ta’lim berish otasi: birinchisi jismoniy hayot sababli, ikkinchisi ruhiy hayot sababli”. Shunga ko’ra ularni uzviy birlikda olib qarash tarbiya ishida muhim ahamiyatga molikdir. Uning quyidagi so’zlari anchayin ibratlidir: “Zamondan yaxshiroq ta’lim beruvchi muallimni, insondan yaxshiroq ta’lim oladigan o’quvchini ko’rmadim”. Uning bu so’zlaridan bir tomondan ijtimoiy muhitni bola tarbiyasi uchun hal q iluvchi ta’sirini anglasak, ikkinchi tomondan inson shaxsi ta’lim natijasida kamolotga erishib borishi mumkinligini sezamiz.

Bundan tashqari, Abu Ali Ibn Sino axloqlikning asosini yaxshilik va yomonlik kabi ikki tushuncha bilan ta’riflaydi. Ibn Sino inson kamolotining muhim axloqiy jihatlarini ham tahlil etadi va har biriga ta’rif beradi. Masalan, adolatni ruhiy lazzatning bosh mezonini sanaydi. Inson qanoat, jasurlik, donolik bilan adolatga ega bo’ladi, yomon illatlardan o’zini tiyib, yaxshilikni mustahkamlaydi, haqiqiy ruhiy lazzat oladi, deydi olim. Insondagi ijobiy axloqiy xislatlarga saxiylik, chidamlilik, kamtarlik, sevgi-muhabbat, mo’tadillik, aqllilik, ehtiyotkorlik, qat’iyatlilik, sadoqat, intilish, uyatchanlik, ijrochilik va boshqalarni kiritadi. Inson hissiy va ma’naviy talablarni ajratib olish imkoniyatiga ega ekan, bu imkoniyat astasyokin inson fe’l-atvoriga xos xislatga aylana boradi.

Ibn Sino insonning shakllanishida uning atrofini o’rab olgan tashqi muhit, odamlar alohida muhim rol o’ynaydi, ana shu tashqi muhit va odamlar insonning atrof-dunyoni bilishgagina emas, balki uning xulqida yaxshi yoki yomon

jihatlarning tarkib topishiga ham ta’sir etadi. Shuning uchun ham bolalarni tarbiyalashda ehtiyotkor bo’lish kerakligini, bola yomon odatlarga o’rganmasligi uchun, uni yomon odatlardan, yomon muhitdan uzoqroq saqlash zarurligini uqtiradi. Ibn Sinoning tarbiyalash masalalariga keng o’rin berilgan. Chunki inson avvalo oilada kamolga etadi.

- Tahlil va natijalar (Analysis and results)

Tarbiya o’z navbatida oiladan boshlanar ekan, biz o’z farzandlarimizni baxtisaodatini, kamolini, iqbolini, buyuk inson bo’lib etishganligini va hayot abadiyligi avlodlar davomiyligini ta’minlaydigan ma’naviy qo’rg’oni bo’lmish o’z oilamizning mustahkamligini ko’rishni istar ekanmiz, demak oilada tarbiyalanuvchilarimizni har tomonlama sog’lom va barkamol etib tarbiyalashda tarbiyaning barcha turlariga e’tiborni kuchaytirish muhim ahamiyat kasb etadi. Ota-bobolarimizdan qolgan boy ma’naviy merosning yosh avlodni har tomonlama yuksalishi tizimidagi o’rni va roli o’ziga xos xususiyatga va ko’rinishlarga ega. “Darhaqiqat, ajdodlar tomonidan yaratilgan tarbiyaviy qadriyatlarni o’rganishda ta’lim tizimi imkoniyatlarga alohida e’tibor qaratish lozim.

Sharq mutafakkirlarining asarlarini o’rganish, tahlil qilish, ularning ijodi va ta’lim-tarbiyaga oid qarashlarini pedagogik nuqtai nazardan tadqiq etish muhim amaliy ahamiyatga ega”. Ular o’z asarlarida shaxs ma’naviyati, insonda odob-axloqning yuksak namunalarini tarkib toptirish, oila, nikoh, farzand tarbiyasi, halol mehnat bilan kun kechirish, atrof-muhitga nisbatan oqilona munosabatda bo’lishga oid qarashlarni bayon qilganlar.

Shunday qilib, inson va uni tarbiyalash masalalari Sharq mutafakkirlari va allomalari o’z asarlarida insonning bilim olishi, hunar egallashi, undagi yuksak ma’naviy-ahloqiy sifatlarni ulug’laydilar va shunday fazilatlariga ega bo’lishga barchani chorlaydilar. Ma’naviy yuksak, zamonaviy ilm-fanni egallagan, ajdodlarimizning boy ma’naviy merosga sohib chiqqan avlodni hech qanday tashqi kuch, g’oya yoki mafkura aslo o’z ta’siriga tushira olmaydi. Bunday avlodni voyaga etkazgan xalqning istiqboli porloq, kelajagi buyukdir.

- Xulosa va takliflar (Conclusion/Recommendations).

Yoshlarni ma’naviy tarbiyalash — o’ta nozik va mas’uliyatli ish. Yoshlarni ma’naviy tarbiyalashda ularning yoshi, xohishi, intellektual, ruhiy tayyorgarligini hisobga olish kerak. Yoshlar ma’naviy-axloqiy sifatlarining ifodasi bo’lgan ruh (aql) nodir hodisa bo’lib, tez o’sishga moyildir. Yoshlarni ma’naviy — ma’rifiy ruhda tarbiyalashda yoshlardagi taqlid, ta’sirlanish, tormozlanishdan kuchliligini, kuchli ruhiy ta’sirlanish bosh miya yarim sharlaridan ayri, «maslahatlashmay» sodir bo’lishini va bunday hollarda ular o’zlari bilmagan holda zid xatti-harakatlar sodir etishi, jiddiy xatolarga ham yo’l qo’yishini inobatga olish zarur. Shuningdek, yoshlar ta’sirga beriluvchan, ongiga o’z atrof-tevaragidagi voqealarni tez singdiruvchan bo’ladi. Bu voqealar yoshlarning his-tuyg’usidan mustahkam o’rin olib, ichki olamiga ruhiyatiga ta’sir ko’rsatadi. Bu esa yoshlarni maksimal fikrlaydigan, turli xil emotsiya va ambitsiyalarga tez uchadigan demografik qatlam ekanini ko’rsatadi. Shuning uchun barkamol avlodni shakllantirishda pok, sog’lom

bo‘lgan ijtimoiy muhitni, sog‘lom ruhdan oziqlanib to‘g‘ri yo‘nalish olishni ta’minlash talab etiladi. Buning uchun yoshlarni ma’naviy tarbiyalashda quyidagilarga e’tibor qaratish kerak bo‘ladi. Avvalo, ustoz yoki ota-ona tomonidan rag‘batlantirib, boshqarib turilishi orqali yoshlarda etishmaydigan shaxsiy muloqot, jamoada yashash tajribasi, qiyoslab tahlil qilish malakasini oshirishga e’tibor qaratishga to‘g‘ri keladi. Yoshlarni ma’naviy-ma’rifiy ruhda tarbiyalashda ustoz, sinf rahbari va ota-onalar orasida hamkorlikni yo‘lga qo‘yish samarali usul hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Prezidentimiz SH.M.Mirziyoyevning ma’ruza va nutqlari;
2. “Maktabgacha ta’lim-tarbiya to‘g‘risida”gi Qonun T.”O‘zbekiston” 2020
3. F.Qodirova, Sh.Toshpo‘latova “Maktabgachapedagogika” T.”Ma’naviyat” 2

MAKTAB-OILA-MAHALLA HAMKORLIGIDA BOSHLANG‘ICH SINFLAR O‘QUVCHILARINING MA’NAVIYATINI RIVOJLANTIRISH

Alibayev Doniyorjon Shuxratjonovich

*Qori Niyoziy nomidagi Tarbiya pedagogikasi milliy institutining tayanch
doktoranti*

Annotatsiya. Maqolada maktab, oila va mahalla hamkorligida boshlang‘ich sinflar o‘quvchilarining ma’naviyatini rivojlantirish jarayoni tahlil qilingan.

Kalit so‘zlar: Maktab, oila, mahalla, hamkorlik, boshlang‘ich sinflar, o‘quvchilar, ma’naviyat, tarbiya, pedagogik metodlar, axloqiy qadriyatlar.

Jamiyat taraqqiyoti yosh avlodning ma’naviy barkamolligiga bog‘liq. Boshlang‘ich sinflar o‘quvchilarining ma’naviy tarbiyasini shakllantirishda maktab, oila va mahalla o‘rtasidagi samarali hamkorlik muhim o‘rin tutadi. Ushbu uch tomonlama aloqa nafaqat bolalarning bilim olish jarayonini, balki ularning insoniy qadriyatlar va ijtimoiy ko‘nikmalarni egallashini ham belgilaydi.

Boshlang‘ich ta’lim davri bolaning shaxs sifatida shakllanishidagi asosiy bosqich hisoblanadi. Bu davrda bolaning dunyoqarashi, axloqiy mezonlari va hayotiy qadriyatlari rivojlanib boradi. Shu bois, maktab-oila-mahalla hamkorligida olib boriladigan faoliyatlar bolaning ma’naviy dunyosini boyitishga qaratilishi kerak.

Maktab bolalar uchun asosiy ta’lim manbai bo‘lib, u erda ularga bilim berish bilan birga, to‘g‘ri axloqiy tarbiya berish mas’uliyati ham mavjud. O‘qituvchilar har bir bolaning shaxsiy ehtiyojlarini inobatga olib, ularning qobiliyatlarini rivojlantirishga xizmat qiladigan ta’lim usullarini qo‘llashlari lozim. Dars jarayonlarida insoniy qadriyatlar, o‘zaro hurmat va milliy urf-odatlar bilan bog‘liq mavzularni muhokama qilish bolalarning ma’naviyatini shakllantirishda muhim rol o‘ynaydi.

Oilada bola tarbiyasi esa ma’naviy rivojlanishning asosiy poydevorini tashkil etadi. Ota-onalar bolalarining nafaqat jismoniy, balki axloqiy tarbiyasiga ham mas’uldirlar. Bola hayotining dastlabki kunlaridan boshlab, oila a’zolarining xulq-atvori, muloqoti va munosabatlari uning ichki dunyosiga ta’sir qiladi. Shu bois, ota-onalar o‘z farzandlariga ijobiy namuna bo‘lishlari, ularni samimiylik, sabr-toqat va hurmat ruhida tarbiyalashlari zarur.

Mahalla esa bolalarning ijtimoiylashuv jarayonida muhim o‘rin tutadi. Mahalla jamoasi orqali bolalarda jamiyatning umumiy qadriyatlari, milliy madaniyat va urf-odatlarga hurmat hissi shakllanadi. Mahalladagi madaniy va ma’naviy tadbirlar, sport musobaqalari, milliy bayramlar bolaning jamoat hayotiga faol kirib borishini ta’minlaydi. Bunday tadbirlar bolalarda o‘ziga bo‘lgan ishonchni oshirish, jamoada o‘zini namoyon qilish va liderlik ko‘nikmalarini rivojlantirish imkonini beradi.

Boshlang‘ich ta’lim bosqichi bolalar uchun hayotdagi muhim qadriyatlarni o‘rganish va axloqiy me’yorlarni shakllantirish jarayoni hisoblanadi.

O‘quvchilarning ma’naviy rivojlanishini ta’minlashda pedagogik metodlarning to‘g‘ri tanlanishi katta ahamiyatga ega. O‘qituvchilar, o‘z o‘quvchilariga bilim berish bilan birga, ularning ma’naviyatini boyitish, to‘g‘ri axloqiy qarashlarni shakllantirish, o‘zaro hurmat, vijdonlilik, mehnatsevarlik kabi insoniy qadriyatlarni rivojlantirish mas’uliyatini o‘z zimmalariga olishadi. Buning uchun o‘qitish metodlari, ularning uslubi va qo‘llaniladigan pedagogik vositalar aniq va samarali bo‘lishi zarur.

Maktabda bolalar bilan olib boriladigan ma’naviy tarbiyaning samarali bo‘lishi uchun, o‘qituvchi nafaqat akademik bilimlarni berish, balki o‘quvchilarning dunyoqarashini, shaxsiy qadriyatlarini, axloqiy muammolarni tushunish va echimini topish qobiliyatlarini rivojlantirishi kerak. Shuning uchun boshlang‘ich ta’limda bolalarga mustaqil fikr yuritish va qarorlar qabul qilish imkoniyatini yaratish zarur. Bunda o‘quvchilarning axloqiy rivojlanishiga yordam beradigan metodlardan foydalanish juda muhimdir.

Dialog asosida tarbiya metodini qo‘llash o‘quvchilarga o‘z fikrlarini ifodalash, boshqalarning fikrini eshitish va qabul qilish, o‘zaro hurmat asosida muloqot qilishni o‘rgatadi. O‘qituvchi va o‘quvchilar o‘rtasidagi ochiq va samimiy suhbatlar, darslarda va sinfdan tashqaridagi faoliyatlarda o‘quvchilarga ijtimoiy ko‘nikmalarni o‘rgatishda samarali vosita bo‘ladi. Shuningdek, o‘quvchilarni guruh ishlari va loyihalarga jalb qilish bolalarda jamoaviy ruhni rivojlantiradi. Bunda bolalar o‘zaro hamkorlikda ishlash, muammolarni birgalikda hal qilishni o‘rganadilar. Guruh ishlarida o‘quvchilar o‘z fikrlarini ifodalashda va boshqa bolalarning fikrlarini tinglashda, hamkorlikda ishlashda muvaffaqiyatga erishadilar.

Ma’naviy tarbiya jarayonida madaniy va ma’rifiy tadbirlar o‘tkazishning ham ahamiyati katta. Bu tadbirlar bolalarga milliy urf-odatlar, an’analar, madaniyat va tarix haqida bilim berish, shuningdek, ularni o‘ziga xos jamoaviy tadbirlarga, bayramlarga va konsertlarga jalb qilish orqali, o‘z qadr-qimmati va jamiyatga bo‘lgan mas’uliyat hissini shakllantirishga yordam beradi. Tadbirlar o‘quvchilarning fikrlash doirasini kengaytiradi, ularning o‘zaro munosabatlarida o‘zgarishlarni yuzaga keltiradi, shuningdek, ularni tarbiyalashda samarali vosita sifatida xizmat qiladi.

Ko‘rgazmali materiallar va vizual yordamlar ham ta’lim jarayonini yanada samarali qiladi. Ko‘rgazmali materiallar, rasmlar, videolar va slaydlar orqali bolalarga ma’naviy qadriyatlarni o‘rgatishda vizual vositalar muhim rol o‘ynaydi. Bu materiallar bolalar diqqatini jalb qilish, mavzuni yanada tushunarli qilish, o‘quvchilarning ma’naviy tushunchalarini mustahkamlashda yordam beradi. Shu bilan birga, o‘quvchilarning tafakkurini rivojlantiradi va hayotdagi turli vaziyatlarni tushunishga yordam beradi.

Shuningdek, o‘qituvchilar o‘zlarining pedagogik uslublarini takomillashtirib borishlari kerak. O‘qituvchining tarbiyaviy faoliyati faqat bilim berish bilan cheklanmaydi, balki o‘quvchilarning ma’naviy va axloqiy rivojlanishiga ham yo‘naltirilgan bo‘lishi lozim. O‘qituvchining ijobiy namunalari, xulq-atvori va

ma’naviy qadriyatlarni o‘zida aks ettirishi bolaning ma’naviyatiga katta ta’sir ko‘rsatadi. Ma’naviy tarbiya o‘quvchilarni haqiqatni anglash, to‘g‘ri qarorlar qabul qilish, jamiyatda o‘z o‘rnini topish kabi jihatlarga o‘rgatadi.

Xulosa qilib aytganda, maktab, oila va mahalla hamkorligida olib boriladigan ishlar boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining ma’naviyatini rivojlantirish uchun mustahkam asos bo‘lib xizmat qiladi. Ushbu hamkorlikning uzviyligi va samaradorligi jamiyatning barkamol avlodni tarbiyalashdagi umumiy maqsadlariga erishishni ta’minlaydi.

ADABIYOTLAR:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021 yil 26-martdagi PQ-5040-son “Ma’naviy-ma’rifiy ishlar tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi Qarori. <https://lex.uz/docs/-5344692>.
2. Quronov M., Daminov I., Bozorov O., Akramova Sh. “Milliy tarbiya va yoshlar”. Toshkent: “Kamalak nashriyoti” 2016 yil.
3. Egambergiyeva N. “Ijtimoiy pedagogika”. Toshkent: “Alisher Navoiy nomidagi O‘zbekiston Milliy kutubxonasi nashriyoti” 2009 yil.
4. Qurbanbayev Q. Talabalarning ma’naviy-ijtimoiy faolliklarini rivojlantirishning pedagogik asoslari. – Toshkent, 2000 yil.
5. Mavrulov A. Ma’naviy barkamol inson tarbiyasi. – Toshkent: “O‘zbekiston”, 2008 yil.

**O‘QUVCHILARNI KULOLCHILIKKA YO‘NALTIRISHDA TA’LIM
MUASSASALARI, MAHALLALAR VA OILALAR O‘RTASIDAGI
HAMKORLIKNI KENGAYTIRISH**

Soliyeva Diyora Bobur qizi

*Andijon davlat universiteti “Tasviriy va amaliy san’at” kafedrası
o‘qituvchisi*

Kalit so‘z: o‘quvchi, hunarmand, ijodkor, kulolchilik, oila.

Ключевые слова: ученик, ремесленник, творец, гончарное дело, семья.

Keywords: student, craftsman, creator, pottery, family.

Talabalarni kulolchilik kabi mazmunli va amaliy ko‘nikmalarga yo‘naltirish harakati ta’lim muassasalari, mahallalar va oilalarni o‘z ichiga olgan umumiy mas’uliyatdir. Kulolchilik qadimiy hunarmandchilik sifatida ijodiy ifoda, madaniy qadrlash va mahoratni rivojlantirishning o‘ziga xos uyg‘unligini ta’minlaydi. Biroq, bunday tashabbuslarning samaradorligini ta’minlash barcha manfaatdor tomonlarning muvofiqlashtirilgan sa’y-harakatlarini talab etmoqda.

Ushbu maqola hamkorlikka to‘sqinlik qilayotgan asosiy muammolarni o‘rganadi va potentsial yechimlarni taklif qiladi. ko‘pgina maktablarda o‘quv fanlariga katta e’tibor berilganidek, kulolchilik kabi san’at va hunarmandchilik uchun ham joy ajratilishi maqsadga muvofiq bo‘ladi. kulolchik to‘garagi ham, o‘quv dasturining asosiy komponentiga aylantirilsa, nafaqat bo‘lajak ijodkor faoliyatiga qolaversa bo‘lajak boshqa kasb egalari kasbiy faoliyati sifatiga ham katta ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Maktablar kulolchilikni o‘quv dasturiga san’at ta’limining bir qismi sifatida kiritib, uning madaniy va amaliy ahamiyatini ta’kidlashi kerak. Hukumatlar va mahalliy tashkilotlar resurslar va treninglar uchun grantlar taqdim etish orqali buni qo‘llab-quvvatlashlari mumkin. Bunga misol tariqasida Ziroat Mirziyoyevaning “Zamin” jamg‘armasi vasiylik kengashini keltirishimiz mumkin. Qayd etilishicha, loyiha doirasida maktablarni zamonaviy yordamchi uskunalar bilan jihozlash, o‘qitish uslublarini takomillashtirish ko‘zda tutilgan. “Zamin” jamg‘armasi jismoniy holatidan qat’i nazar, barcha bolalarga quvonch baxsh etishga tayyor. Axir siz bizning ko‘zimiz quvonchi, kelajagimiz va butun hayotimizning mazmunisiz!" deydi vasiylik kengashi raisi Ziroat Mirziyoyeva. [1]

Jamiyatga asoslangan kulolchilik ustaxonalari xususan mahallalarda kulolchilik markazlari tashkil etilishi mumkin, ularda mahalliy hunarmandlar talabalarga ustozlik qiladi. Bunga misol tariqasida Farg‘ona shahridagi Ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash markazida tashkil etilgan kulolchilik ustaxonasini ko‘rish mumkin, bu erda yashovchilarga hunarmandchilikning ushbu turini o‘rgatish yo‘lga qo‘yilgan bo‘lib ustaxonada taniqli usta kulol Abdusalom Ma’murov loy bilan ishlash bo‘yicha mahorat darsi o‘tib kelmoqda. Hozir markazda yashovchi 10 nafar

kishi kulolchilik sir-asrorlarini o’rganish istagini bildirgan. Kelgusida ular safi kengayishi kutilmoqda.[2]

Maktablar bilan hamkorlik ta’sir qilishni kuchaytirish uchun sayohatlar yoki dam olish kunlari dasturlarini yaratishi mumkin. Kulolchilik yarmarkalari yoki tanlovlari kabi tadbirlarni tashkil etish maktablarni, oilalarni va jamiyatni birlashtirishi mumkin. Bunday tadbirlar hamkorlikni rivojlantiradi va o’quvchilarga o’z mahoratini namoyish etish uchun platforma yaratadi.

kulolchilik to’garaklari o’quvchilarga amaliy mashg’ulotlar bilan shug’ullanish imkonini berib, ularda nozik vosita mahoratini, ijodkorlikni va sabr-toqatni rivojlantirishga yordam beradi. Kulolchilik o’quvchilarni san’at, dizayn va hunarmandchilik, shuningdek, mahsulot dizayni, interyer dizayni va art-terapiya kabi tegishli sohalar bilan tanishtiradi. To’garakda ishlash jamoaviy ish, muloqot va hamkorlikni rivojlantiradi, amaliy jarayonlarda loyni shakllantirish harakati ko’pincha terapevtik xususiyatga ham ega bo’lib, o’quvchilarga stress va his-tuyg’ularni boshqarishga yordam beradi. diqqatni jamlashni va sabr-toqatni, har qanday kasbda foydali fazilatlarni rivojlantirib, boshqa fanlar bilan bog’liq bo’lib kulolchilik fan (sirlar kimyosi), texnologiya (pechlar), muhandislik (struktura barqarorligi), san’at va matematika (o’lchov va simmetriya) elementlarini birlashtiradi. Shuningdek o’quvchilar tabiiy materiallardan foydalanish orqali barqaror amaliyotlarning ahamiyatini bilib oladilar. Yana bir dolzarb ahamiyatga ega bo’lgan sabablardan biri hozirgi kunimizda etishib kelayotgan yosh avlodlarimizga tarixiy va madaniy bilimlarni o’rgatadi, ularning san’at va tarix haqidagi tushunchalarini boyitadi. Kulolchilik to’garaklarini kasbiy yo’nalishga kiritish nafaqat o’zlarining potentsial imkoniyatlarini kengaytirish, balki turli kasblar uchun o’tkaziladigan ko’nikmalarga ega bo’lgan har tomonlama rivojlangan shaxslarni yaratishga yordam beradi.

Kulolchilik kasbga yo’naltirishda o’qituvchilar va ma’murlar ota-onalar kulolchilikning afzalliklarini, masalan, motorli ko’nikmalarni yaxshilash, madaniy merosni qadrlash va stressdan xalos bo’lish kabi muhim omillarni to’liq anglashlari darkor. Bunda mahallalarni jalb qilish masalalari Jamiyat ishtirokini rivojlantirish, mahallalarda kulolchilik tashabbuslarini qo’llab-quvvatlash yoki targ’ib qilish uchun platformalar tuzilsa maqsadga muvofiq bo’ladi. Bu bizga va davlatimiz ma’naviy rivojiga qanday ta’sir ko’rsatadi degan savol tug’ilishi tabiiydir. Avvalambor bunda An’anaviy bilimlarni yo’qotishni oldi olinadi. Chunki hozirda ko’pgincha, kulolchilik sohasida modernizatsiya tufayli an’anaviy kulolchilik mahoratining pasayishiga guvoh bo’lishimiz mumkin, bu esa o’quvchilar uchun namunalar yoki murabbiylarning kamayishiga olib keldi.

Oilalar kulolchilikni qimmatli mahorat emas, balki sevimli mashg’ulot sifatida ko’rishlari darkor, aksariyat ota-onalarning hayot tarzi ko’pincha kulolchilik kabi darsdan tashqari mashg’ulotlar bilan faol shug’ullanish yoki ularni qo’llab-quvvatlash uchun kam vaqt qoldiradi, ba’zi oilalar esa, ayniqsa, kelajakdagi foydalari cheklangan bo’lsa, materiallar yoki o’qitishga sarmoya kiritishdan ikkilanishlari ham ko’p kuzatiladi. Shunday qilib O’quvchilarni

kulolchilikka yo‘naltirishda oila bolaning qiziqishlari, qadriyatlari va intilishlarini shakllantirishda asosiy rol o‘ynaydi. Ijodkorlikni, sabr-toqatni va madaniy qadrlashni rivojlantiruvchi kulolchilik san’ati haqida gap ketganda, oilalar talabalarning mashg‘ulotlariga va muvaffaqiyatiga juda ham katta ta’sir ko‘rsatadi. Qiziqishni kuchaytirish, rag‘batlantirish va qulay muhit yaratish orqali oilalar o‘quvchilarni kulolchilikni o‘rganish va mukammallikka yo‘naltirishlari mumkin. Ushbu maqsadni amalga oshirish uchun avvalo oilalardan nima talab etiladi? masalan, Kulolchilikka qiziqishni erta rivojlantirish bunda bolalarni sevimli mashg‘ulotlariga birinchi bo‘lib oilalar jalb eta oladi. Erta yoshda kulolchilik bilan tanishish orqali ota-onalar hunarmandchilikka qiziqish uyg‘otishi mumkin. Uyda loydan modellastirish yoki kulolchilik ko‘rgazmalariga tashrif buyurish kabi oddiy mashg‘ulotlar bolalarga o‘z qo‘llari bilan ishlash quvonchini va loyning ijodiy salohiyatini kashf etishga yordam beradi. O‘quvchilarda kulolchilik mahoratini rivojlantirishlari uchun ular tegishli asboblari, materiallar va o‘rganish imkoniyatlaridan foydalanishlari kerak. Oilalar bu kirishni osonlashtirishda hal qiluvchi rol o‘ynashi mumkin.[2] Kulolchilikni o‘rganish, ayniqsa yangi boshlanuvchilar uchun qiyin bo‘lishi mumkin ammo bu yo‘lda oilalar qat’iyatlilik va ijodkorlik qiymatini ta’kidlab, bolalarga umidsizliklarni engishga va chidamlilikni oshirishga yordam berishi kerak. Bazan ota-onalar va katta opa-singillar o‘zlari kulolchilik bilan shug‘ullanib, bolalarni ilhomlantirishlari mumkin. Oila a’zolarining faol ishtiroki umumiy qiziqishni keltirib chiqarishi, chuqurroq aloqalar va hamkorlikni rivojlantirishi mumkin. Chunki birgalikdagi faoliyat bolani bog‘lash tajribasi va motivatsiya manbai bo‘lishi mumkin. Kulolchilikni qimmatli mahorat sifatida targ‘ib qilish oilalar bolalarning kulolchilikni nafaqat sevimli mashg‘uloti, balki madaniy, ma’rifiy va iqtisodiy ahamiyatga ega bo‘lgan qimmatli mahorat sifatida qabul qilishlarini shakllantirishda muhim rol o‘ynaydi.

Xulosa

Kulolchilikni o‘quvchilar uchun mahorat sifatida muvaffaqiyatli targ‘ib qilish ta’lim muassasalari, mahallalar va oilalarning birgalikdagi sa’y-harakatlarini talab qiladi. Oila o‘quvchilarni kulolchilikka yo‘naltirishda poydevor bo‘lib xizmat qiladi, qiziqish, manbalar va o‘sish uchun zarur bo‘lgan rag‘batlantirish asoslarini ta’minlaydi. Ijodkorlik, qo‘llab-quvvatlash va madaniy qadrlash muhitini qo‘llab-quvvatlagan holda, oilalar o‘quvchilarga nafaqat kulolchilik mahoratini rivojlantirishga, balki san’at va hunarmandchilikka umrbod ishtiyoqni rivojlantirishga yordam beradi. Ushbu hamkorlikdagi yondashuv talabaning badiiy sayohatida muvaffaqiyat qozonishini ta’minlaydi, bu ham shaxsga, ham bu abadiy hunarmandchilikni saqlab qolishga foyda keltiradi.

Resurslardagi kamchiliklarni bartaraf etish, jamoatchilik ishtirokini rag‘batlantirish va xabardorlikni oshirish orqali ushbu manfaatdor tomonlar ijodkorlikni rivojlantiruvchi va madaniy merosni saqlaydigan qo‘llab-quvvatlovchi ekotizimni yaratishi mumkin. Hamkorlik nafaqat orzu qilingan, balki bunday tashabbuslarning uzoq umr ko‘rishi va ta’siri uchun juda muhimdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. “Talqin va tadqiqotlar” Respublika ilmiy-uslubiy jurnali №7 Halq hunarmandchiligi texnologiyasi bo‘limini o‘qitishni tashkil qilish. Farmonova G.D 190-b
2. <https://kun.uz/ru/news/2020/06/01/fond-ziroat-mirziyoyevoy-predstavil-programmu-podderjki-detey-s-narusheniyami-sluxa>
3. [https://uza.uz/posts/563541\(O‘zbekiston](https://uza.uz/posts/563541(O‘zbekiston) (Milliy axborot agentligi)
4. <https://cyberleninka.ru/article/n/xalq-hunarmandchiligi-texnologiyasi-bo-limini-o-qitishni-tashkil-qilish/viewer>

**TA’LIM OLUVCHILARNING TA’LIM-TARBIYASI
SAMARADORLIGINI TA’MINLASHDA TA’LIM MUASSASASI,
MAHALLA, OILA HAMKORLIGI MASALALARI**

Mo‘minova Vazira Abdimalikovna,
ISFT insituti magistranti

Ilmiy maslahatchi: ISFT instituti dotsenti, p.f.f.d (PhD) D.A.Madjidova

Annotatsiya: *Ushbu maqolada ta’lim oluvchilarni tarbiyalash va ularni xatti-harakatlarini kuzatish orqali tashxis qilish va bolalarni qo’llab-quvvatlashda ta’lim muassasasi, mahalla, oila hamkorligi haqida ma’lumot berilgan.*

Kalit so‘zlar: *ta’lim-tarbiya, oila, mahalla, ta’lim muassasasi, bola ruhiyati, bola qalbi, psixodiagnostika, agressiya, injiqlik, qaysarlik, ruhiy holat, mehr-muhabbat.*

Bolalarning ruhiy va jismoniy jihatdan sog‘lom va etuk qilib voyaga etkazish ota – onalar, tarbiyachi ustozlar va jamiyatimiz oldida turgan asosiy masala hisoblanadi. Shu o‘rinda aytib o‘tish joizki, bolalarni har tomonlama sog‘lom voyaga etkazishda, ushbu tizimda faoliyat olib borayotgan pedagog va psixologlarning bilim saviyasi va ularning tajribasi ham muhim o‘rin egallaydi. Jumladan, farzand tarbiyaasi bilan ishlashda eng avvalo pedagog sifatida bolalarga tashxis qo‘yish usullarini puxta egallashi lozim. Bola bilan pedagogik ishlashning boshlang‘ich jarayoni bolani qiziqishlarini o‘rganishdir. Bolaga qiziqishlari orqali to‘g‘ri tashxis qo‘yilsa, muammoli vaziyatning echimi topildi degani. Bola shaxsining ichki ruhiy holatiga tashxis qo‘yishning eng oson va samarali zamonaviy usullaridan biri “kuzatish” usulidir. Kuzatish usuli psixodiagnostikaning juda keng qamrovli usullaridan biri hisoblanadi. Misol o‘rnida oladigan bo‘lsak, bolalarda injiqlik, qaysarlik, agressiya holatlari kuzatilayotgan bo‘lsa, koinotning aks etish qonuni bo‘yicha birinchi aks o‘sha bolalar o‘z ota – onalarining, ikkinchi aks sifatida tarbiyachi - ustozlarning, uchinchi aks sifatida tashkilot xodimlarining barchasini, ichki holatini, ichki muhitni aksini ko‘rsatayotgan bo‘ladi. Ya’ni ota – ona, tarbiyachi – ustoz va xodimlarning ichki holatida ham xuddi shunday holatlar mavjud bo‘lib, ular bolaga mehrga yopiqqligini, bolaga uyda, maktabda, maktabgacha ta’lim tashkilotida mehr va muhabbat, e’tibor etishmayotganligini ko‘rsatayotgan bo‘ladi.

Ushbu kuzatuv tashxisi orqali pedagog ota – onalarga, tarbiyachilarga pedagogik treninglar tashkil etib, kerakli ma’lumotlarni ularga etkazib, tushuntirib, yuqoridagi muammoli vaziyatlarni bartaraf etishi mumkin. Hozirgi kunda ayrim ota – onalar yosh farzandlarida injiqlik va qaysarlikdan tashqari nutqini ravon emasligidan shikoyat qilishadi. Xo‘sh, nima sababdan bolalar injiq, qaysar bo‘ladi. Nutqini chiroyli qilib etkazib berolmaydi.?

Asosiy sabab shuki, bolalar o‘z ota-onasining mehr va muhabbatiga, ularning e’tiboriga muhtoj bo‘ladi. Bolalarga o‘z ota – onasining mehri, muhabbati va e’tiborining etishmasligi ham ayrim bolalarda injiqlik, qaysarlik paydo bo‘lishiga

sabab bo‘ladi. Yana bir sabab shuki, agarda oilaviy muhitda bolalar kattalar tomonidan kamsitilsa va haqorat qilinsa, oilada farzandlarning fikri inobatga olinmasa, qalban, ichidan ezilgan, siqilgan bolalar o‘z fikrlarini to‘liq va ravon etkazib berolmaydigan bo‘ladi

Nima uchun bolalar o‘z fikrlarini, hoxish-istaklarini bimalol ayta olmaydi? Ta’lim oluvchilar oilasi yoki o‘qituvchisi tomonidan eshitilmagani, bolaligida ota-onasi farzandi bilan birgalikda suhbatlashib farzandini fikrlarini eshitmagani uchun ustozlar oldida o‘zini noqulay his qilishi, fikrlarini noto‘g‘ri tushuntirishi mumkin. Ayniqsa, o‘qituvchi yoki oilasi tomonidan tanqid qilingan yoki atrofdagilar bilan solishtirilgan bolalar o‘z fikrlarini cheklab gapiradilar. Oilada janjallar, yoqimsiz holatlar ko‘p bo‘lsa ham bola qo‘rquv ostida qolib, o‘zini to‘liq namoyon qilolmaydi.

Ota-onalar va ustozlar bolaga fikrini erkin va ochiq bildirishiga imkoniyat yaratishlari lozim. Bu bolaning fikrlash qobiliyatlarini rivojlantiradi.

Farzandni to‘g‘ri tarbiyalanishida quyidagi usullardan foydalanilsa, farzand har bir vaziyatda o‘zini to‘liq namoyon qildi.

1. Bola bilan samimiy suhbatlashishning davomiyligini yo‘lga qo‘yish.
2. Bolaning hoxish – istaklarini eshitish.
3. Oilada, maktabgacha ta’lim tashkilotlarida, maktabda ya’ni ijtimoiy muhitda bolaning noroziliklariga sabab bo‘layotgan vaziyatlarga echim topish.
4. Oilada ota – ona farzandiga chin ma’noda, samimiy mehr berishi lozim. Uni rag‘batlantirishi, quchoqlab, o‘pib erkalashi, mehr berishi kerak.
5. Eng asosiysi ota – ona farzandiga har tomonlama e’tiborli bo‘lishi muhim.

Shundagina bolalardagi salbiy holatlar ma’lum vaqtdan keyin o‘z echimini topadi. Shu o‘rinda yana bir savol tug‘iladi. Xo‘sh bolalarga faqat mehr – muhabbat berib tarbiyalash kerakmi? Bolalarga mehr va muhabbatli bo‘lish bilan bir qatorda, ularni o‘ziga xos bo‘lgan, yoshiga to‘g‘ri keladigan mehnatga ham o‘rgatib borish kerak.

Yaponiyada bir ajoyib naql bor: “Ota-ona ishlasa-yu, bolalari hayotdan zavq olib yuraversa – nabiralari tilamchi bo‘ladi”. Ushbu naql bekorga emas. Faqat hayotdan zavq olib yuravergan bola hayotning qadriga etmaydi. Mehnat qilishni bilmaydi, o‘rganmaydi, o‘zining ehtiyojlarini o‘zi qondirish lozimligini tushunmaydi. Bolalarga eng avvalo o‘zini, ota-onasini va hayotni qadrlashni, mehnat qilishni, Vatanni sevishni o‘rgatish kerak. O‘zini hurmat qilishni o‘rgangan bola albatta boshqalarni ham qadriga etadi. Vatanni ham hiqiqiy ma’noda sevadi. Lekin bunday qadrlashni, haqiqiy ma’noda sevishni kimdan o‘rganadi?. Kim o‘rgatadi?. Eng avvalo ota-ona va ustozlaridan o‘rganadi. Shunday ekan ota-ona va ustozlar o‘zini va o‘z hayotlarini qadriga etsa, farzandlar ham ulardan ko‘rib o‘zini va hayotni qadrlashni o‘rganadilar. Farzand tarbiyasida qattiqqo‘llik deganda, baqirib, qo‘rqitib, majburlab o‘rgatish emas, bolaning psixologik yosh xususiyatlarini inobatga olib, psixologik yondashib, mehr bilan ularga tushuntirib, sabr bilan anglatib o‘rgatish – sharqona tarbiyaning muhim omili hisoblanadi. Bolaga nisbatan haddan tashqari qattiqqo‘llik - bu talabdir. Talab qilganda mehr

yo‘qoladi, muvozanat buziladi, bolaning qabul qilish darajasi pasayib ketadi. Mehr va muhabbatsiz amalga oshirilgan tarbiyaviy ishlar, o‘rgatishlar, tarbiya qilayapman deb qilingan amallar, tarbiya emas, illatdir. Farzandlarimizni ilm olishga va haqiqiy ma’noda mehnatsevarlikka o‘rgatish juda muhimdir. Ammo haqiqiy ilm va mehnatsevarlikka o‘rgatish uchun eng avvalo bolani sevish, hurmat qilish kerak. Shuni unutmaslik lozimki, bola xato qilganda, uni qo‘rqitmasdan, baqirmasdan, bolaga mehr bilan yuzlanib, unga to‘g‘ri tushuntirilsa, bola ruhan o‘sadi, shaxs sifatida rivojlanadi, anglaydi, o‘z fikrini to‘liq etkazishni o‘rganadi. Bolada atrofu-olamga nisbatan mehr, muhabbat paydo bo‘ladi. Shuning uchun ham bola xato qilganda uni urishib, qo‘rqitish kerak emas, xato ishlarini xatoligini tushuntirsa, bola tushunadi va anglaydi. Aynan ana shu anglash orqali bola bir pog‘ona o‘sadi, ruhan quvvat oladi. Tushuntirilmaganda to‘xtash, rivojdan ortda qolish yuzaga keladi.

Demak, xato qilgan bolaga yomon nazar bilan qarash kerak emas, bola o‘shishni istayapti deb qarash kerak. Aslini olganda xato qilish va anglash yanada rivojlanish demakdir. Ayrim insonlar bola xato qilganda takror qilmasin deb, so‘kadilar, uradilar, jazolaydilar. Bizdan oldingilar shunday qilgan biz ham shunday qilib, tarbiya qilayapmiz deb ongsizlarcha takrorlayveradilar. Ammo bu usullar hech qanday natija bermasligini o‘zlari bilmaydilar. Ta’lim muassasasi, mahalla, oila hamkorligi mehr va muhabbatga yo‘g‘rilgan, tarbiyaviy ishlar, o‘rgatish amallari, tushuntirishlar haqiqiy ma’nodagi sharqona tarbiyaning ta’minlanishida muhim rol o‘ynaydi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Luiza Xey “O‘z hayotinga ishon” Adabiyot uchqunlari. – Toshkent, 2018-y.
2. Sinelnikov. V. Stressdan emlanish. – Toshkent. Navro‘z nashriyoti, 2018-y.
3. Nekrasov. A. Materinskaya lbov. – Moskva. Amrita-rus – 2008 g.
4. Mo‘minov Sh.K. “Liderlik psixologiyasi”, o‘quv qo‘llanma. Toshkent - 2023-y.

СЕМЕЙНО-ШКОЛЬНОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ НАЧАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Шокирова Мадинабону

*Преподаватель кафедры педагогики и психологии,
Университет Зармед*

Аннотация. В статье рассматривается укрепление сотрудничества между школой и семьей в управлении современным начальным образованием, а также обоснованы его положительные аспекты.

Ключевые слова: современное образование, начальное образование, школа, сотрудничество, семейная среда.

Сотрудничество между учителями начальных школ и семьями имеет решающее значение в современном образовании по нескольким причинам:

Усиление процесса обучения: Когда учителя и родители работают вместе, они могут создать последовательную и поддерживающую образовательную среду, которая улучшает результаты обучения детей. Учителя могут делиться информацией о том, что происходит в классе, а семьи могут усиливать образовательный процесс, предоставляя дополнительную помощь дома.

Учет различных потребностей: Учащиеся имеют разное происхождение и разнообразные потребности. Сотрудничество между учителями и семьями помогает понять и удовлетворить эти различия, создавая более инклюзивную образовательную среду.

Продвижение положительного поведения: Совместные усилия учителей и семей поощряют положительное поведение у детей. Когда дети видят, что их учителя и члены семьи работают вместе, чтобы поддерживать хорошие поступки, это укрепляет важность позитивного и уважительного поведения.

Стимулирование участия родителей: Сотрудничество между учителями и семьями способствует вовлечению родителей в процесс обучения их детей. Когда родители чувствуют, что их вклад в образование их детей ценен, это побуждает их активнее участвовать в этом процессе.

Если родители чувствуют, что их участие в образовании их детей важно, они больше вовлекаются в процесс обучения и инвестируют в него.

Сотрудничество учителя начальных классов с семьей имеет важное значение в современном образовании, так как оно усиливает процесс обучения, помогает учитывать различные потребности, развивает положительное поведение и стимулирует участие родителей.

Развитие сотрудничества между семьей и образовательными учреждениями направлено на создание прочной основы для успешного обучения и всестороннего развития детей.

Во многих развитых странах существуют различные проекты и инициативы.

Проект посещения домов учителей родителями: Эта инициатива, начатая в городе Сакраменто, штат Калифорния, включает в себя посещение учителями семей до начала учебного года. Эти визиты помогают установить отношения между учителями и семьями, создавая прочную основу для сотрудничества в течение учебного года.

Ассоциация учителей и родителей (ПТА): ПТА — это организации, управляемые родителями, которые работают с школами для улучшения образовательного опыта детей. Они продвигают участие родителей, организуют мероприятия по сбору средств и предоставляют ресурсы для поддержки школьных программ.

Закон о вовлечении семей в образование: Этот акт, принятый Конгрессом США в 2019 году, выделяет средства школам для реализации программ вовлечения семей. Эти программы направлены на повышение активности семей в обучении детей и улучшение учебных результатов.

Школы полного цикла: Школы полного цикла предоставляют семьям широкий спектр услуг, выходящих за рамки традиционного образования. Эти услуги могут включать программы здравоохранения, занятия для взрослых и инициативы, связанные с местным сообществом. Благодаря такому подходу школы укрепляют сотрудничество с семьями и реализуют комплексный подход к образованию.

Подобные ориентированы на развитие.

Проект вовлечения семьи в раннее образование: Этот проект, возглавляемый Гарвардским центром семейных исследований, предоставляет ресурсы и поддержку для программ раннего детства, чтобы помочь семьям вовлечься в обучение своих детей. Проект предлагает тренинги, техническую помощь и ресурсы для разработки стратегий вовлечения семей в программы.

Существует множество проектов и инициатив, направленных на развитие сотрудничества между семьями и образовательными учреждениями. Эти проекты ставят своей целью укрепление партнерства между школами и семьями, а также улучшение образовательного опыта детей.

Многочисленные исследования подчеркивают важность сотрудничества между семьями и образовательными учреждениями. Среди ключевых аспектов:

Улучшение академических результатов: Исследования показывают, что участие семей в образовании своих детей оказывает положительное влияние на академические успехи. Ученики, чьи семьи активно вовлечены в образовательный процесс, демонстрируют более высокие оценки и успехи в учебе.

Эти инициативы и исследования подтверждают, что партнерство между семьями и образовательными учреждениями играет важную роль в

обеспечении качественного образования и успешного будущего детей приводит к улучшению.

Повышение посещаемости и успеваемости: Учащиеся, чьи семьи активно участвуют в их образовании, демонстрируют более высокие академические результаты, лучше посещают занятия и имеют более высокий уровень завершения обучения.

Улучшение социально-эмоционального развития: Сотрудничество между семьями и образовательными учреждениями также положительно влияет на социально-эмоциональное развитие учащихся. Дети, чьи семьи вовлечены в процесс обучения, обладают высоким уровнем самооценки, мотивации и развитыми социальными навыками.

Улучшение школьного климата: Исследования показывают, что вовлеченность семей способствует улучшению школьной атмосферы. В школах с высоким уровнем участия семей реже возникают поведенческие проблемы, а культура внутри школы становится более позитивной.

Повышение удовлетворенности родителей: Когда семьи активно вовлечены, их потребности могут быть реализованы.

В современном образовании начальные школьные учителя могут применять различные формы сотрудничества с семьями для эффективного взаимодействия:

Регулярное общение: Учителя могут устанавливать постоянный контакт с семьями для обмена информацией об академических достижениях, социальном развитии и поведении ребенка. Общение может осуществляться через электронную почту, телефонные звонки или информационные бюллетени.

Конференции родителей и учителей: Регулярные конференции между родителями и учителями могут быть запланированы для обсуждения прогресса, трудностей и возможностей ребенка. Такие встречи позволяют учителям предоставлять обратную связь, а родителям задавать вопросы и выражать свои мнения.

Эти подходы способствуют укреплению партнерства между школами и семьями, что позитивно влияет на образовательный процесс и общее развитие учащихся потребности удовлетворять.

Волонтерство родителей: Учителя могут поощрять родителей к участию в качестве волонтеров в классе, участию в школьных мероприятиях и помощи с выполнением домашних заданий. Это способствует развитию чувства общности и вовлеченности родителей в образовательный процесс ребенка.

Семинары для родителей: Учителя могут организовывать образовательные семинары для родителей, где делятся информацией об эффективных стратегиях воспитания, академических ресурсах и услугах поддержки. Это помогает родителям лучше поддерживать обучение и развитие своих детей.

Посещения на дому: Учителя могут посещать семьи на дому, чтобы лучше понять домашнюю среду ребенка, установить отношения с семьями и обсудить стратегии поддержки обучения и развития ребенка.

Современное начальное образование предполагает, что эффективное сотрудничество между школами и семьями включает регулярное общение, родительско-учительские конференции, волонтерство родителей, образовательные семинары и домашние визиты.

Почему сотрудничество между школой и семьей важно в современных условиях начального образования?

Изменяющаяся демография: Семьи представляют разные национальности и культуры, и школы должны адаптироваться к их потребностям. Сотрудничество между семьями и школами помогает образовательным учреждениям лучше понимать культурное, языковое и социально-экономическое происхождение учащихся и удовлетворять их потребности.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Мавланова Р., Нормурадова Б., Рахманкулова Р. Тарбиявий ишлар методикаси. –Т.: Фан, 2007. Педагогик маҳорат илмий-назарий ва методик журнал. 2024, № 6 исси 2181-6833.

2. Шокирова М. Замонавий бошланғич таълим шароитида оила ва мактаб ўртасидаги ўзаро муносабатларни моделлаштириш. Журнал Образование и инновационные исследования №2023 апрел

3. Шокирова М. “Замонавий бошланғич таълим шароитида оила ва мактаб ўртасидаги ўзаро муносабатларни ўрганиш”. Повышение качества и эффективности непрерывного образования в условиях цифровизации: сборник материалов республиканской научно-практической конференции на тему проблем и решений. 7-8 июня 2024 г.

O‘QUVCHILARNI KASBGA YO‘NALTIRISHDA OILA VA TA’LIM MUASSASALARINING HAMKORLIGI

Abdullayeva Muborak Sobirovna- o‘qituvchi, CHDPU

Karimova Xurshida - CHDPU talabasi

Muydinova Xushruiybonu - CHDPU talabasi

Davronova Charos

Annotatsiya: Maqolada o‘quvchilarni kasbga yo‘naltirishda oila va ta’lim muassasalarining hamkorligi yo‘nalishida olib borilayotgan chora tadbirlarning pedagogik-psixologik ahamiyati, ushbu ishlarni olib borishda umumiy o‘rta ta’lim maktab o‘quvchilarini kasb-hunarga yo‘naltirish, kasb tanlash, o‘quvchi shaxsining kelajakda malakali mutaxassis bo‘lib etishishi, undagi tegishli ijtimoiy va kasbiy sifatlarining shakllanishiga zamin yaratadigan uslublar to‘g‘risida fikrlar bayon etilgan.

Kalit so‘zlar: kasbga yo‘naltirish, oila, mahalla, ta’lim muassasalari, hamkorlik, pedagogika, psixologiya, kasb tanlash, o‘quvchi shaxsi, mutaxassis, kasbiy sifatlar

Mamlakatimizda mustaqillik davrining ilk yillaridanoq ta’lim-tarbiyaga katta e’tibor qaratila boshlandi. «Ta’lim to‘g‘risida»gi Qonun, Kadrlar tayyorlash milliy dasturining asosiy maqsadi – yurtimiz kelajagi uchun munosib kadrlar tayyorlashga qaratilgan. Ta’lim jarayonidagi islohotlar tufayli qisqa davr ichida O‘zbekiston ta’lim sohasida jahondagi etakchi mutaxassislar e’tirof etgan yutuqlarga erishdi. Kelajak avlodga ta’lim-tarbiya berishdan asosiy maqsad, pirovard natijada ularni jamiyatga foyda keltira oladigan kasb egalari etib tayyorlashdir. Zero, jamiyatda o‘z o‘rniga ega bo‘lish biror-bir kasbni egallash orqaligina amalga oshadi.

O‘zbekiston Respublikasida o‘quvchilarni kasb-hunarga yo‘naltirish ishlarini o‘quvchilarni kasb-hunarga yo‘naltirish va psixologikpedagogik Respublika tashxis Markazi muvofiqlashtiradi va o‘z faoliyatida «O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta’limi muassasalarida psixologik xizmat to‘g‘risida»gi Nizomga asoslanadi. Kasb-hunarga yo‘naltirishning asosiy vazifalari quyidagilardan iborat. Kasbiy ma’lumotlar berish: o‘quvchilarga zamonaviy ishlab chiqarishning turlari, mehnat bozori haqida tushunchalar berish hamda kasblarning odamlarga qo‘yadigan talablari haqidagi ma’lumotlar bilan tanishtirish; kasb-hunar ta’limi muassasalari to‘g‘risidagi ma’lumotlar bilan ta’minlashning asoslarini yaratish. Kasbiy maslahatlar berish: o‘quvchi-yoshlarni qiziqishlari, moyilligi, tug‘ma layoqati, qobiliyati, ko‘nikmalari, oilaviy muhit, hududiy shart-sharoitlar, o‘quvchi va ota-onalarning istak va xohishlari, kasbga qo‘yiladigan talablardan kelib chiqib, malakali kasbiy maslahatlar berishni tashkil etish asoslarini ishlab chiqish. Kasbiy tashxis: shaxsning individual psixologik va fiziologik xususiyatlari, yoshi, bilim darajasi, ko‘nikma va malakalarini hisobga olgan holda

yakuniy tashxis qo’yish (tashxis materiallari maxfiy hisoblanib, u faqat o’quvchi va uning ota-onasi bilan muhokama etiladi), o’quvchining kasbiy moyilligini aniqlash, shaxsning yo’nalganlik darajasini baholash. Kasbga yo’naltirish: psixologik, psixofiziologik va tibbiy tashxis natijalari asosida shaxsning psixologik, psixo-fiziologik va fiziologik xususiyatlariga mos keladigan kasbiy tayyorlov yo’nalishlari to’g’risida unga tavsiyalar berish; jamiyat ehtiyoji va mehnat bozori talablari asosida ularning o’z qiziqishlari, qobiliyatlari va sog’liqlariga mos bo’lgan kasb-hunarlarni tanlashlariga ko’maklashish; o’rnatilgan me’yoriy talablar asosida shaxsni o’zi tanlagan aniq bir kasbga loyqlik darajasini aniqlash. Kasbiy moslashuv: shaxsning mutaxassis bo’lib etishishi, undagi tegishli ijtimoiy va kasbiy sifatlarning shakllanishi, faol ijodiy mehnat qilish, berilgan ko’rsatma va talablarning bajarilishi hamda yuqori kasbiy malakaga erishishiga imkon yaratuvchi tadbirlar tizimini yaratish, turdosh kasblar ichidan shaxsga maqbul bo’lgan kasbni tanlashida ko’maklashish. Mazkur Nizomda kasb-hunarga yo’naltirish ishlarining ishtirokchilari aniq belgilab qo’yilgan, bular quyidagilar:

● o’quvchilar; ● ota-onalar; ● ta’lim muassasasi; ● kasbga yo’naltiruvchi; ● kasb-hunarga yo’naltirish xizmati mutaxassislari; ● o’qituvchilar; ● sinf rahbari; ● maktab shifokori; ● kutubxona mudiri; ● jamoat tashkilotlari; ● kasb-hunar ta’limi muassasalari; ● korxonalar; ● mehnat organlari; ● hududiy boshqaruv organlari (hokimlik); ● mahalliy o’z-o’zini boshqaruv organlari; ● ommaviy axborot vositalari.

O’quvchi-yoshlarni ongli kasb tanlash ishlarini jonlantirish va bunda psixolog bilan birgalikda ota-onalar va fan o’qituvchilari faolligini oshirish zarur. Mavjud akademik litsey va kasb-hunar kollejlari hamda oliy ta’lim muassasalari bilan hamkorlikda o’quvchilarning ongli kasb tanlashlariga yordam beruvchi «Ochiq eshiklar kuni», «Mehnat yarmarkalari» va «Kasblar festivali» kabi tadbir va uchrashuvlarni tashkil qilish, bu jarayonga etakchi mutaxassislarni jalb qilish maqsadga muvofiq. O’quvchilarda yoshligidan boshlab kasblar olamiga doir bilim, ko’nikma va malakalarni tarkib toptirish, bu maqsadda ota-onalar bilan hamkorlikni takomillashtirish maqsadga muvofiqdir. Maktab rahbariyati va amaliyotchi psixologlar mas’ulligida o’quvchi-yoshlar o’rtasida ongli kasb tanlashga erishish uchun individual va guruhviy maslahatlarni ko’proq tashkil qilish lozim. Ta’limga kompetensiyaviy yondashuv yo’nalishida olib borilayotgan ishlarni jonlantirish, o’quvchilarda kasbiy tasavvurni shakllantirishda maktabda o’qitiladigan fanlar doirasida amaliy malaka va ko’nikmalarni shakllantirishga alohida e’tibor qaratish lozim. Xulosa qilib aytadigan bo’lsak, shaxsda kasbiy tasavvurlarning shakllanganligi kasbiy qiziqish va bo’lajak kasb to’g’risida ongli qaror qabul qilish asosida belgilanishi mumkin. Yoshlarning o’z imkoniyatlariga etarli baho bera olmasligi, tanlovga ongli ravishda yondashmasligi oqibatida kasb tanlashda xatoliklarga yo’l qo’yishlari mumkin. O’quvchilarda kasblar haqidagi axborotlarning etarli emasligi, bu boradagi tasavvurlarning yo’qligi kasb tanlash yuzasidan qaror qabul qilishda qiyinchiliklarni keltirib chiqaradi. Ta’lim tizimida o’quvchilarning faqat bilim doirasini kengaytirish asosiy maqsadga aylanmasligi

lozim, ularda hayot uchun zarur ko‘nikma va malakalarni shakllantirish birinchi o‘rindagi vazifa bo‘lmog‘i kerak.

Bu borada hozirda muhim qadamlar qo‘yildi. Xususan, boshlang‘ich ta’lim sohasida kompetensiyaviy yondashuvga asoslangan davlat ta’lim standartlari ishlab chiqilib, ta’lim jarayoniga tatbiq etilmoqda. Ushbu yondashuv asosida o‘quvchilarda bevosita ularga hayotiy vaziyatlarda zarur bo‘lgan malaka va ko‘nikmalarni shakllantirish masalasi ustuvor etib belgilangan.

O‘quvchilarni kasbga yo‘naltirish jarayonida jamiyatda shaxs ijtimoiylashuvi institutlari bo‘lgan oila, mahalla va ta’lim muassasalari va ushbu jarayonga bevosita mas’ul bo‘lgan shaxslar, ota-onalar, o‘qituvchilar, kasb-hunarga yo‘naltiruvchi sinf rahbarlari, psixolog, defektolog, shifokor, bolalar etakchisi, to‘g‘arak rahbarlari, kutubxona xodimlari, mahalla faollari, qo‘ni-qo‘shni, qarindosh-urug‘lar, tengdoshlar, hududiy mehnat bozori mutasaddilari, ommaviy axborot vositalari, yaqin korxonalar hamkorligini tashkil etish muhim ahamiyat kasb etadi.

Mamlakatimizda tadbirkorlik, ishbilarmonlik faoliyati uchun keng imkoniyatlar yaratilgan. Yaratilgan imkoniyatlardan samarali foydalanish nafaqat yurtimiz iqtisodiyotini rivojlantirishga, balki yoshlarning hayotda o‘z o‘rinlarini topishlariga keng yo‘l ochadi. Kasb tanlash jarayoni ijtimoiy ahamiyat kasb etsada, lekin uning ortida individual shaxs turadi. Holbuki shunday ekan, kasb tanlovi jarayonida o‘quvchi shaxsiga individual munosabatni amalga oshirish zarur. Buning uchun kasb tanlovchining yosh va jins xususiyatlariga binoan kasbiy tarbiyani amalga oshirish maqsadga muvofiq.

Birinchi navbatda, o‘quvchining kasbiy ehtiyoji, motivi, layoqati, qiziqishi va qobiliyatini hisobga olish lozim. Aks holda umumiy xususiyatli yo‘llanma, ko‘rsatma ijobiy natijaga olib kelmaydi, chunki individuallik o‘ziga xos talablarni taqozo etadi. Kasbiy bilimlar – o‘quvchilarni kasbning mohiyati, uning shaxs oldiga qo‘yadigan talablari bilan tanishtirishdan iborat ta’sirchan axborotlar majmuasidan iborat bo‘lmog‘i kerak. Mazkur axborotlarni yoshlar ongiga etkazishda jamiyatning barcha bo‘g‘inlari ishtiroki va hamkorligini tashkil etish bugungi kunning eng dolzarb vazifasidir.

ADABIYOTLAR:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “2019-2021 yillarda O‘zbekiston Respublikasini innovatsion rivojlantirish strategiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi Farmoni.

2. Vazirlar Mahkamasining 2021 yil 29 mart №163 sonli “Professional ta’lim tizimida dual ta’limni tashkil etish chora-tadbirlari xaqida “ gi qarori.

3. Sinisyn Yu. N. Dualnoe obuchenie kak chast postindustrialnogo obrazovaniya. “Dualnoe obrazovanie: опыт, проблемы, перспективы” Vserossiyskiy nauchno prakticheskaya konferensiya. Krosnadar 2019 g. St 6-11.

KASBGA YO‘NALTIRISH SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA TA’LIM MUASSASASI, MAHALLA, OILA MUSHTARAKLIGI

Rasulova Nilufar Abuvossiyevna

O‘zDJTU Ingliz tili amaliy aspektlari kafedrası v.b. dotsenti, PhD

Annotatsiya: Ushbu maqolada kasb tanlash – har bir inson hayotidagi eng muhim tanlovlardan biri ekanligi, bunda kasbga yo‘naltirish bo‘yicha amaliy tadbirlar ekskursiya, soha mutaxassisleri bilan uchrashuvlar o‘tkazdirish, “Oila, mahalla, maktab hamkorligi” konsepsiyasining samadorligini ta’minlash yuzasidan fikrlar bayon etilgan.

Kalit so‘zlar: oila, mahalla, tarbiya, ta’lim, sog‘lom muhit, barkamol avlod, vertikal tizim

Abstract: This article presents ideas on the effectiveness of the concept of “Oila, mahalla, maktab hamkorligi” in terms of the fact that choosing a profession is one of the most important choices in every person's life, practical activities for career guidance, excursions, meetings with industry experts, and ensuring the effectiveness of the concept.

Key words: family, mahalla, upbringing, education, healthy environment, harmonious generation, vertical system

Аннотация: В данной статье выбор профессии является одним из важнейших выборов в жизни каждого человека, в который практическая профориентационная деятельность включает экскурсии, встречи со специалистами отрасли, а также обеспечение эффективности концепции “Оила, маҳалла, мактаб ҳамкорлиги” высказаны мнения.

Ключевые слова: семья, маҳалла, воспитание, образование, здоровая окружающая среда, здоровое поколение, вертикальная система.

Yurtimiz kelajagi bo‘lgan yoshlarning mustaqil va erkin shaxs sifatida shakllanishida oila, mahalla va maktab hamkorligi, ta’lim-tarbiya jarayonini har tomonlama takomillashtirish juda muhim ahamiyatga ega, o‘zaro hamkorlikni yanada mustahkamlanishi samarali tashkil etilishi yoshlarni barkamol avlod sifatida kamol topishi uchun zamin bo‘ladi.

Mamlakatimizda ertamiz egalari bo‘lgan yoshlarning ta’limiga sezilarli darajada e’tibor qaratilmoqda. Hozirgi kunda Respublika bo‘yicha 10296 ta maktablar mavjud bo‘lib, ularning 383 tasi nodavlat umumiy o‘rta ta’lim tashkilotlaridir.

Mustaqil va barkamol avlodni kamol topishida asosiy ta’lim-tarbiya o‘chog‘i bu oila va u ta’lim olayotgan dargohdir. Oila-mahalla-maktab hamkorligining yosh avlod ta’lim-tarbiyasidagi ahamiyati beqiyosdir.

Oila, mahalla, maktab hamkorligining asosiy omili oilada sogʻlom muhitni yaratish, sogʻlom turmush tarzini yuritish, farzandlar uchun ota-ona har tomonlama oʻrnak boʻlishi, farzandlarning oilaviy qadriyatlarga, Ona yurtiga muhabbatni shakllantirishdan iborat [4, 8-b.].

Axborotlar shiddat bilan juda tez rivojlanayotgan XXI asrda taʼlim-tarbiya masalasi oila hamda taʼlim muassasasi hamkorligida olib boriladigan masʼuliyatli vazifadir. Taʼlim muassasalari va oila oʻzaro hamkorlikda ishlashi farzand taʼlim-tarbiyasi ayniqsa etuk barkamol shaxsni shakllantirish uchun suv va havodek juda zarur [3, 17-b.].

Kasb tanlash – har bir inson hayotidagi eng muhim tanlovlardan biri. Kasb – nafaqat daromad topish manbayi, balki umrning asosiy qismi sarflanadigan faoliyat hamdir. Kasb tanlash – har bir inson hayotidagi eng muhim tanlovlardan biri. Kasb – nafaqat daromad topish manbayi, balki umrning asosiy qismi sarflanadigan faoliyat hamdir.

Oilada ota-ona farzandlari kelajagi uchun qaygʻurar ekan, ularning iqtidori va isteʼdodiga qarab, kasbga toʻgʻri yoʻnaltira olishi kerak. Ota-ona tomonidan beriladigan maslahatlar foydali boʻlishi, lekin ular yakuniy qaror boʻlmasligi, yordamchi taʼsirga ega boʻlishi maqsadga muvofiq. Yoki ota-ona oʻz yoshligida egallay olmagan, armon boʻlib qolgan kasbga farzandini yoʻnaltirishi ham notoʻgʻri. Farzand – alohida shaxs va uning oʻz istaklari bor [2, 25-b.]. Bu istaklar avvalroq armon boʻlgan xohishlar uchun qurbon boʻlmasligi kerak.

Oʻzbekiston   Respublikasi   Prezidentining   19.01.2022

yildagi “Mahallalarda yoshlar bilan ishlash tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari toʻgʻrisida”gi qabul qilingan qarorida Yoshlar bilan ishlashning yangicha boshqaruv mexanizmlarini joriy etish, ular bilan ishlashning vertikal tizimini yaratish maqsadida har bir shaharcha, qishloq, ovulda, shuningdek, shaharlar, shaharchalar, qishloqlar hamda ovullardagi har bir mahallada yoshlar etakchisi lavozimi joriy etilgan hamda quyidagilar yoshlar etakchisining asosiy vazifalari etib belgilangan:

Demak, yoshlarning hayotda oʻz oʻrnini topishida yoshlar etakchisi ham oʻz oʻrniga ega boʻlishi lozim. Shuningdek, “Yoshlar balansi” – mamlakatning 14-30 yoshdagi barcha yosh fuqarolari haqidagi maʼlumotlar bazasi boʻlib, platformada yoshlarning taʼlimga qamrab olinganligi, ish bilan bandligi, oilaviy holati, ijtimoiy ahvoli, salomatligi, iqtidori va qiziqishlariga oid eng muhim maʼlumotlar jamlanadi.

Soʻnggi vaqtlarda uyma-uy kirib oʻrganishlar natijasida yoshlarning iqtidori, xususan, IT va innovatsion qobiliyati, sport, sanʼat, madaniyat, kitobxonlik yoʻnalishlari, xorijiy til, harbiy sport oʻyinlari, IT boʻyicha hamda kasbiy qiziqishlari ham oʻrganilmoqda.

**“RAQAMLI TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA TA’LIM OLUVCHILARNI KASBGA
YO’NALTIRISH: MUAMMOLAR, YECHIMLAR” mavzusida respublika ilmiy-amaliy
konferensiyasi, 2024-yil 10-dekabr**

Ota-onalarning farzandlar tarbiyasidagi o'рни, majburiyati, mas'uliyati va farzandlar bilan o'zaro munosabatlarini mustahkamlashga ko'maklashish; ularga ehtiyoji uchun me'yorida ortiqcha mablag' bermaslik, ta'lim muassasalaridagi ta'lim-tarbiya sifatini o'rganish va ularni yanada takomillashtirishga oid tadbirlarni amalga oshirish; qonunchilik talablaridan kelib chiqib ta'lim muassasalariga yaqin hududlarda alkogolli va tamaki mahsulotlari sotilishiga yo'l qo'ymaslik bo'yicha jamoatchilik nazoratini o'rnatish, profilaktika inspektori hodimlari bilan hamkorlikda ma'naviy-ma'rifiy tadbirlarni o'tkazdirish, namunali maktab bitiruvchilarining ushbu tadbirlardagi ishtirokini ta'minlash, ta'lim-tarbiya jarayonini hamda ushbu sohaga oid normativ huquqiy hujjatlarni takomillashtirish yuzasidan takliflarni belgilangan tartibda tegishli davlat organlariga kiritish, hududiy jamoat kengashlari faoliyatini muvofiqlashtirib borish, ushbu belgilangan vazifalarni amaliyotga joriy qilish dolzarb vazifalardandir.

O'quvchilarni kasbga yo'naltirish ishlarini tashkil etishda 4 ta asosiy komponentlarga alohida e'tibor qaratish zarur. 1. O'quvchilarga zamonaviy kasblar haqida tushunchalar berish. 2. O'quvchilar qiziqishlari, qobiliyati va kasbga moyilligini aniqlash bo'yicha test. 3. Mehnat bozori haqida ma'lumot berish. 4. Kasbga yo'naltirish bo'yicha amaliy tadbirlar (ekskursiya, soha mutaxassislari bilan uchrashuvlar va boshqalar). O'quvchilarga zamonaviy kasblar to'g'risida tushunchalar berish maqsadida umumiy o'rta ta'lim maktablarida o'tiladigan 18 ta umumta'lim fanlari bo'yicha Milliy o'quv dasturlari doirasida 1- 11-sinflar uchun yaratilayotgan darsliklarga 302 ta kasbga oid mavzular kiritilgan. O'quvchilar qiziqishlari, qobiliyati va kasbga moyilligini aniqlash, mehnat bozori haqida

ma'lumotlar berib borish bo'yicha biz bugun tilga olayotgan "Individual tashxislash tizimi" (kasb.maktab.uz) yagona platformasi yaratilgan [2, 88 b.].

Xulosa qilib aytganda, "Oila, mahalla, maktab hamkorligi" konsepsiyasi Prezidentimiz amalga oshirilayotgan hech kimdan kam bo'lmagan, yuksak ma'naviyatli avlodni voyaga etkazish yo'lidagi keng ko'lamli ishlarda oila, mahalla va ta'lim muassasalari hamkorligining ahamiyati kattadir. Ta'lim va tarbiyaning uyg'unlikda olib borilishi mustaqil fikrli, barkamol yoshlarni ulg'aytirishda asosiy omil bo'lib xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 19.01.2022 yildagi "Mahallalarda yoshlar bilan ishlash tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori

2. Mamadaliyev A. Umumiy o'rta ta'lim maktab o'quvchilarini kasbga yo'naltirish mexanizmlarini takomillashtirish. International scientific-methodological electronic journal "Foreign Languages in Uzbekistan", 2023, No 3 (50), 87-98 b.

2. Yuldashev U. Socio-cultural features of increasing the innovative activity of personnel. Oriental journal of social sciences, 2 (1), 36-43. doi: 10.37547/supsci-ojss-02-01-05, 2022.

3. Маматов М. Гуманистическая сущность суфизма. Credo New, 2015. .

4. Shoumarov B. Oila psixologiyasi, —T., Sharq nashriyoti, 2008.

5. https://www.norma.uz/oz/qonunchilikda_yangi/har_bir_mahallada_eshlar_etakchisi_buladi

**BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QUVCHILARINI KASBGA YO‘NALTIRISH
SAMARADORLIGINI TA’MINLASHDA TA’LIM MUASSASASI,
MAHALLA VA OILA HAMKORLIGINING AHAMIYATI**

Dilyoraxon Turg‘unboyeva

Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti 2-bosqich magistranti

Shahnozaxon Asqarova

Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti 2-bosqich magistranti

Annotatsiya: Kasbga yo‘naltirish — bu yoshlarga o‘z qobiliyatlari va qiziqishlari asosida kelajakda muvaffaqiyatli faoliyat yuritishlari uchun zarur bo‘lgan bilim, ko‘nikma va mahoratlarni shakllantirish jarayonidir. Hozirgi kunda kasbga yo‘naltirish jarayonining samarali bo‘lishi uchun ta’lim muassasasi, mahalla va oila o‘rtasida yaqindan hamkorlik qilish muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu maqolada ta’lim muassasasi, mahalla va oila o‘rtasidagi hamkorlikning ta’lim oluvchilarni kasbga yo‘naltirishdagi o‘rni va ahamiyati ko‘rib chiqiladi.

Kalit so‘zlar: mahalla, maktab, kollej, universitet, hamkorlik, kasblar, muhit, trening, kurs, seminar, boshlang‘ich ta’lim, qobiliyat, qiziqish, imkoniyat

Ta’lim muassasasi, ya’ni maktab, kollej, universitet va boshqa o‘quv muassasalari kasbga yo‘naltirish jarayonida bevosita ishtirok etuvchi asosiy tashkilotdir. Ta’lim muassasasining asosiy vazifasi – o‘quvchilarga kasbiy bilim va ko‘nikmalarni o‘rgatish, ularni qiziqtirgan sohalarga yo‘naltirishdir. Kasbga yo‘naltirishning samarali bo‘lishi uchun ta’lim muassasasida quyidagi chora-tadbirlar amalga oshirilishi zarur:

Kasbiy

yo‘naltirish dasturlari va kasbiy malakalarni rivojlantirish: O‘quvchilarga kasbiy yo‘naltirish bo‘yicha maxsus dasturlar va treninglar tashkil etilishi kerak. Bu dasturlar orqali o‘quvchilar turli kasb turlari haqida ma’lumotga ega bo‘lib, ularning qiziqishlari va imkoniyatlariga mos keladigan sohalarni tanlashda yordam olishadi va ta’lim muassasalarida kasbga yo‘naltirish jarayonida o‘quvchilarning amaliy ko‘nikmalarini rivojlantirishga alohida e’tibor berilishi kerak. Bu o‘quvchilarga kasbdagi kundalik ish faoliyatiga tayyorlanish uchun zarur ko‘nikmalarni o‘zlashtirish imkonini beradi. Shuningdek, o‘quvchilarni amaliyotga jalb etish va ular bilan ilg‘or ishbilarmonlarni uchratish, ularning kasbiy sohalardagi real sharoitlarga moslashuvini yaxshilaydi.

Ayniqsa, boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini kasbga yo‘naltirishda oila va mahallaning hamkorligi juda muhim ahamiyatga ega. Kasbga yo‘naltirish — bu yosh avlodni o‘z qobiliyatlari va qiziqishlari asosida kelajakda muvaffaqiyatli faoliyat yuritishlari uchun zarur bilim, ko‘nikma va mahoratlarni shakllantirish jarayonidir. Boshlang‘ich sinfda bu jarayonni samarali amalga oshirish uchun ta’lim muassasasi, oila va mahalla o‘rtasida kuchli hamkorlik bo‘lishi zarur. Oila boshlang‘ich sinf o‘quvchisi uchun eng yaqin ijtimoiy muhitdir va uning ta’lim jarayonida muhim o‘rin tutadi. Ota-onalar farzandlarining qiziqishlari va

imkoniyatlarini erta aniqlashlari, ularni to‘g‘ri kasbga yo‘naltirishda katta rol o‘ynaydi. O‘quvchilar o‘zlarining qiziqishlari va kelajakdagi orzulari haqida dastlab oila bilan muloqotda bo‘ladilar. Ota-onalar farzandlariga o‘z qiziqishlarini rivojlantirishga yordam berishi, ularni kasb tanlashda qo‘llab-quvvatlashi kerak. Masalan, o‘qishda muvaffaqiyatli bo‘lgan bola o‘ziga ishonch hosil qiladi va kelajakda o‘zining orzulariga erishish uchun harakat qiladi. Oila farzandini o‘qishdagi muvaffaqiyatlari uchun rag‘batlantirib, kasbiy yo‘nalishlar bo‘yicha maslahatlar bera oladi. Shu bilan birga, ota-onalar o‘z farzandlariga turli kasblar haqida ma‘lumot berib, ularning qiziqishlariga mos kasb tanlashga yordam berishi mumkin.

Mahalla esa o‘z hududidagi o‘quvchilarga kasbga yo‘naltirishda ko‘plab imkoniyatlar yaratishi mumkin. Mahalla vakillari o‘quvchilarni o‘z hududidagi faoliyat yuritayotgan ishbilarmonlar, ustozlar va mutaxassislar bilan tanishtirib, ularning kasbiy yo‘nalishlar bo‘yicha maslahatlar olishlarini ta‘minlashlari kerak. Mahallada tashkil etiladigan kasbiy tadbirlar, seminarlar va ko‘rgazmalar orqali o‘quvchilar turli kasblar bilan tanishib, qiziqishlari va iste‘dodlariga mos keladigan sohalarini aniqlashda yordam olishlari mumkin. Mahalla tomonidan tashkil etilgan kasbga yo‘naltirish tadbirlari, o‘quvchilarga o‘z imkoniyatlarini va kelajakdagi kasblarini kengroq tasavvur qilishga yordam beradi. Mahalla va oila o‘rtasidagi hamkorlik o‘quvchilarga to‘g‘ri kasb tanlashda bir xil yo‘nalishda yordam beradi. Oila farzandini o‘z qobiliyatlari va qiziqishlariga mos keladigan kasblarga yo‘naltirsa, mahalla o‘z hududida mavjud kasb imkoniyatlari haqida o‘quvchilarga ma‘lumot berib, kasbiy ta‘lim olishga rag‘batlantirishi mumkin. O‘quvchilar, ota-onalar va mahalla vakillari birgalikda ishlagan holda, o‘z farzandlarini yoki o‘quvchilarni kelajakda muvaffaqiyatli kasbga yo‘naltirishda samarali natijalarga erishadilar.

Shuningdek, mahalla va oila o‘rtasidagi hamkorlik o‘quvchilarga ijtimoiy va ruhiy qo‘llab-quvvatlashni ta‘minlaydi. O‘quvchilar o‘zlari tanlagan kasbga tayyorlanishda faqat bilim olish bilan cheklanmay, balki ijtimoiy muhitda muvaffaqiyatli bo‘lishni ham o‘rganadilar. O‘quvchilarga kerakli ruhiy tayyorgarlikni berish, ular uchun imkoniyatlar yaratish, kelajakdagi kasblarini muvaffaqiyatli amalga oshirishga yordam beradi. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini kasbga yo‘naltirishda oila va mahallaning hamkorligi ta‘lim muassasasi bilan birgalikda amalga oshirilsa, bu jarayonning samaradorligi sezilarli darajada oshadi. O‘quvchilar o‘z qobiliyatlari va qiziqishlariga mos kasbni tanlashda o‘zaro qo‘llab-quvvatlashni his etishadi, bu esa ularning kelajakdagi muvaffaqiyatlariga to‘g‘ri yo‘naltirilishiga yordam beradi. Oila va mahalla o‘rtasidagi hamkorlikning kuchayishi, boshlang‘ich ta‘limda kasbga yo‘naltirish jarayonining muvaffaqiyatli bo‘lishiga zamin yaratadi.

Ta‘lim oluvchilarni kasbga yo‘naltirish samaradorligini ta‘minlashda ta‘lim muassasasi, oila va mahallaning hamkorligi juda muhimdir. Ular o‘quvchilarga to‘g‘ri yo‘naltirishni ta‘minlash, kasbiy malakalarni rivojlantirish va kelajakda muvaffaqiyatli faoliyat yuritishga tayyorlashda katta rol o‘ynaydi. Kasbga

**“RAQAMLI TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA TA’LIM OLUVCHILARNI KASBGA
YO‘NALTIRISH: MUAMMOLAR, YECHIMLAR” mavzusida respublika ilmiy-amaliy
konferensiyasi, 2024-yil 10-dekabr**

yo‘naltirish jarayonini samarali amalga oshirish uchun barcha tomonlarning birgalikdagi ishlari va faoliyati juda zarur. O‘quvchilarga to‘g‘ri yo‘nalish va qo‘llab-quvvatlashni berish orqali, biz ularga kelajakda muvaffaqiyatli kasb tanlash imkonini yarata olamiz.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. R. Mavlonova, K. Xoliqberdiyev, "Pedagogika". T: "O‘qituvchi nashriyoti". 2002-yil
2. R. Mavlonova, B. Normurodova, N. Rahmonqulova. Tarbiyaviy ishlar metodikasi.
3. A.K.Munavvarov. Pedagogika. T-1996y.
4. A.K.Munavvarov. Oila pedagogikasi. T-1994y.

OILA – FARZAND TARBIYASIDA ASOSIY MAS’ULIYAT BO‘G‘INIDIR

Qaraxonova Lobarxon Musaxonovna,

*Qori Niyoziy nomidagi Tarbiya pedagogikasi milliy instituti bo‘lim mudiri, (PhD)
katta ilmiy xodim*

Bugungi kunda o‘quvchi ma’naviyatiga qarshi yo‘naltirilgan, bir qarashda arzimas bo‘lib tuyuladigan kichkina xabar ham axborot olamida globallashuv shiddatidan kuch olib, ko‘zga ko‘rinmaydigan, lekin zararini hech narsa bilan qoplab bo‘lmaydigan ulkan ziyon etkazishi mumkin. Har bir ota-ona o‘z farzandi kamolini ko‘rish uchun uni voyaga etkazadi, albatta, bu jarayon o‘z-o‘zidan amalga oshmaydi.

Xalqimizda bir naql bor: «Nima eksang, shuni o‘rasan», shu naqlni boshqa talqinda aytib ko‘raylik: «Nima o‘rishni xohlasang, shuni ek». Ota-ona farzandlariga mol-mulk, uy-joy, avtomobil va boshqa qimmatbaho moddiy boyliklarni berishi mumkin, lekin tarbiya, baxtni topib bera oladimi? Bunga o‘zlarining qanday tarbiya ko‘rganlik darajasi bilan erishiladi. «Ota o‘g‘lini etaklab ketayotib, o‘g‘lim qadamingni o‘ylab bos deb aytsa, o‘g‘li shunday javob beribdi: ota siz qanday qadam bossangiz men shunday yuraman, chunki men sizga ergashayapman».

O‘quvchilarni ma’naviy-axloqiy tarbiyalash, o‘z Vatani va xalqiga sodiq fuqaroni shakllantirish bo‘yicha maktablarning ota-onalar, oilalar, mahalla qo‘mitalari, Respublika Ma’naviyat targ‘ibot markazi bo‘linmalari, jamoat tashkilotlari va jamg‘armalar bilan mustahkam o‘zaro hamkorligi amalga oshiriladi.

Bolalarning ma’naviy barkamol va jismoniy sog‘lom bo‘lishlarida **oilaning asosiy vazifalari:**

- oilada sog‘lom ijtimoiy muhitni yaratish, milliy ruh va turmush tarzini hisobga olgan holda farzandlarda ota-ona, Vatanga muhabbat g‘usini shakllantirish;
- bolalarning qiziqishi, iqtidori va ehtiyojlarini hisobga olgan asbga yo‘naltirish;
- ularni mustaqil fikrlashga o‘rgatish, istiqlol g‘oyalari va milliy mafkuraga sadoqat ruhida tarbiyalash;
- bolalarning bo‘sh vaqtlarini to‘g‘ri tashkil etish va ularning qo‘shimcha ta’lim olishlariga shart-sharoit yaratish;
- bolalar ongiga sanitariya-gigienik, ekologik bilim va ko‘nikmalarni singdirish, diniy aqidaparastlik, ichkilikbozlik, giyohvandlikka qarshi tarbiyaviy ishlarni amalga oshirish.

Davlatimiz oilalarni o‘zining olib boradigan siyosati markazida olib qaraydi. Shu sababli imkoniyat doirasida moddiy va ma’naviy yordam berib, oilaviy tarbiyani maktab, jamoatchilik bilan uyg‘unligini ta’minlashdan manfaatdordir.

Oila va oilaviy tarbiya muammolari ichida ota-onalarning tarbiyachilik madaniyatini oshirish va ularga umumiy tarbiyaga oid bilim berish davrimizning dolzarb masalalaridan biridir. Oilalarni pedagogika yutuqlari bilan tanishtirish ularning mustahkamligini ta’minlash vositalaridan biridir.

Ikkinchi tomondan esa bu, o‘z navbatida, bolalar tarbiyasida tegishli shakl va uslublarni takomillashtirish yo‘llaridan biridir. Shuning uchun ham ota-onalarni, oilalarni tarbiyaga oid bilimlar bilan, tarbiya uslublari bilan qurollantirish nihoyatda zarur.

Tarbiya jarayonida ota-onalar va o‘qituvchilarning bolalarni ijtimoiy foydali ishlarga tortish borasidagi mas’uliyati nihoyatda muhimdir. Tarbiyaga oid bilim berish muammosi faqat ota-onalarning ishi bo‘lib qolmasdan, balki barchaning ishi, keng ma’noda davlat ahamiyatiga molik ishdir.

Respublikamiz qarorlarida ta’kidlanganidek, barcha tashkilotlar, mehnat jamoalari, umuman jamiyat axloqiy sog‘lom, ma’naviy boy, mustahkam oilani vujudga keltirish to‘g‘risida, onalar haqidagi, mamlakatning kelajagi bo‘lgan yoshlar haqidagi g‘amxo‘rliklarini kuchaytirmoqda. Ota-onalarning bolalar tarbiyasi haqidagi, ularni turmushga va mehnatga tayyorlash to‘g‘risidagi mas’uliyati oshirilmoqda.

Oilaning eng muhim xususiyatlaridan biri insonlar avlodini ko‘paytirishdir. Bolalarni ijtimoiy hayotga tayyorlash borasida oila ma’lum darajada ijtimoiy tashkilotlar bilan jamiyat taraqqiyotiga hamohang holda faoliyat yuritmoqda.

Yurtimizda hozirgi kunda oilalarning ijtimoiy ahamiyati ortib bormoqda. Oilalarning moddiy ehtiyojlarini to‘laroq qondirish asosida bolalar tarbiyasi uchun javobgarlikni kuchaytirish jarayoni tezlashmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Ma’naviy-ma’rifiy ishlar samaradorligini oshirish va sohani rivojlantirishning yangi bosqichga ko‘tarish to‘g‘risida”gi 2017 yil 28 iyul PQ-3160 sonli Qarori.

2. Sh.Mirziyoyev Tartib-intizom va ma’sulyatni kuchaytirish, jinoyatchilikning oldini olishmuhitini mustahkamlash – huquqbuzarlik pofilaktikasi samaradorligining asosiy omilidir. Xalq so‘zi. 2017 yil 16 noyabr, № 231 (6925). 1- bet.

O’QUVCHI-YOSHLARNI KASB-HUNARGA YO’NALTIRISH HAMDA SOG’LOM TURMUSH TARZI ASOSIDA TARBIYALASHDA TA’LIM TIZIMI, OILA VA MAHALLA HAMKORLIGI

Musurmonkulov Oybek Uralovich,

Qori Niyoziy nomidagi Tarbiya pedagogikasi milliy instituti “Milliy
tarbiyaning raqamli pedagogik ta’minot” ilmiy tadqiqot bo’limi yetakchi ilmiy
xodimi p.f.b (PhD) falsafa doktori

Jumabayev Amir Darmenbayevich

Qori Niyoziy nomidagi Tarbiya pedagogikasi milliy instituti “Milliy
tarbiyaning raqamli pedagogik ta’minot” ilmiy tadqiqot bo’limi katta ilmiy xodimi

Sog’lom turmush tarzi, sog’lom turmush madaniyati asosida yoshlarni kasb-hunarga yo’naltirish tarbiyalash, voyaga etkazish va ularni komil inson sifatida shakllantirish uzluksiz ta’lim tizimining turli bosqichlarida samarali tarzda amalga oshirilmoqda. Xususan, yoshlarni ta’lim jarayonida va ta’limdan tashqari bo’sh vaqtlarini foydali ishlar bilan band qilish samarali yordam beradi. Mazkur maqola ham bevosita ta’limning o’rta maxsus va oliy ta’lim bosqichlarida o’quvchi-yoshlarni ma’naviy-axloqiy tarbiyalashni to’g’ri tashkil etish masalalariga bag’ishlangan.

Tayanch iboralar: *Ta’lim tizimida ma’naviy ishlarni tashkil etish, uzluksiz ta’lim bosqichlari, o’quvchi-yoshlar tarbiyasi, ma’naviy-axloqiy tarbiya, ommabop tadbirlar, dars va darsdan tashqari ta’lim, shaxs kamoloti, ma’naviyat soatlari.*

Education of young people in a spirit the healthy way of life, forming of the harmoniously developed generation of осуществляется on all stages of continuous education. In this process organization of useful works has a large role in the process of educating and in внеучебное time. Article to the посвящен questions of spiritually-moral education of учащейся-молодежи on the stage of the secondary special, professional and higher education.

Key words: *organization of works on spiritual education of students, stages of education, education of studying young people, spiritually-moral education, mass events, fixed and extracurricular educating, perfect personality, clock of spirituality.*

Воспитание молодежи в духе здорового образа жизни, формирование гармонично развитого поколения осуществляется на всех этапах непрерывного образования. В данном процессе большую роль имеет организация полезных работ в процессе обучения и во внеучебное время. Статья посвящена вопросам духовно-нравственного воспитания учащейся-молодежи на этапе среднего специального, профессионального и высшего образования.

Ключевые слова: *организация работ по духовному воспитанию учащихся, этапы образования, воспитание учащейся молодежи, духовно-*

нравственное воспитание, массовые мероприятия, урочное и внеурочное обучение, совершенная личность, часы духовности.

Yosh avlodni uzluksiz ta’lim-tarbiya jarayonida sog’lom turmush tarzi komponentlari bilan tanishtirish muhim o’rin tutadi. Buning uchun esa Respublikamizda joriy etilgan uzluksiz ta’lim tizimida sog’lom avlod shakllanishining asosiy omillarini ta’minlash va amalga oshirish ishlari maktabgacha ta’lim muassasasi (bog’cha), o’rta maktab, o’rta maxsus, kasb-hunar ta’limi va oliy ta’lim bosqichlarida olib boriladi. Shuningdek, ularning uzviy davomi sifatida sog’lom turmush madaniyatini rivojlantirishga qaratilgan faoliyat o’qituvchilarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish institutlarida ham davom ettiriladi.

Sog’lom turmush tarzining tibbiy, jismoniy, ruhiy jihatlaridan tashqari bizning mamlakatimiz uchun dolzarb bo’lib turgan o’ziga xos yo’nalishlaridan biri bu - uning *mafkuraviy* dolzarbligidir. Aholi sog’ligini himoya qilish maqsadida sog’lom turmush tarzi (STT) ni shakllantirish, sog’lom turmush tarzi g’oyalarini targ’ib va tashviq etish, uning mohiyatini belgilovchi asosiy ko’rsatkichlar monitoringini o’tkazish, ratsional ovqatlanishning me’yorlarini belgilash, jismoniy harakat va inson salomatligining bog’liqligini targ’ib etish, shaxsiy gigiena tartiblarining bolalikdanoq kundalik turmush tarziga aylanishiga erishish mamlakatdagi amalga oshirilayotgan “sog’lom avlod uchun” davlat siyosatining asosiy yo’nalishlaridan birini tashkil qiladi. Shuningdek, sog’lom turmush tarzi targ’iboti asosida xotin-qizlarning davlat, jamiyat, oiladagi mavqeini oshirish, yoshlar salomatligini muhofaza qilish va mustahkamlash tizimini yaratish, sog’lom farzandni dunyoga keltirish va tarbiyalash, reproduktiv salomatlik tafakkurini shakllantirish kabi masalalar ham davlat siyosatining dolzarb yo’nalishlari sifatida e’tirof etiladi.

Yoshlar o’rtasida sog’lom turmush tarzini targ’ib etish va yoshlarni sog’lom turmush tarzi asosida jamiyat hayotiga, oilada mustaqil yashashga tayyorlash masalasi O’zbekiston Prezidenti Farmonlari, Vazirlar Mahkamasi Qarorlari, qator qonunlar hamda davlat ahamiyatiga molik boshqa hujjatlarda ham alohida e’tirof etilgan.

Mazkur masala respublikamizda mavjud “Kamolot” YoIH, “Mahalla”, “Sog’lom avlod uchun”, “Ekosan”, “Bolalar” jamg’armalari, Qizil yarim oy jamiyati, Ma’naviyat va ma’rifat kengashi, Respublika bolalar ijtimoiy moslashuv Markazi, “Oila” ilmiy-amaliy Markazi, “Oydin hayot” sog’lom turmush tarzini targ’ib qilish Markazi, Salomatlik institutlari va boshqa davlat hamda nodavlat tashkilotlari faoliyatining asosiy ish yo’nalishlaridan hisoblanadi.

Har qanday ijtimoiy-siyosiy tadbir o’zining yo’naltirilgan maqsadlariga etib bormasa, belgilangan natijalarga erisha olmasligi muqarrardir. Sog’lom turmush tarzi konsepsiyasi ham o’z ob’ektiga ega, shu nuqtai nazardan *sog’lom turmush tarzi konsepsiyasining kimlarga yo’naltirilganligi* kuyidagicha belgilandi: go’daklar, bolalar, o’smirlar, o’quvchi yoshlar, yoshlar, talabalar, xotin-qizlar, keksalar, nogironlar, o’rta yoshlilar, bemorlar, bemorlikdan so’nggi rehabilitatsiya davridagilar.

Totalitar tuzum davrida o‘quvchi-yoshlarni, shuningdek insonni oilaviy turmushga tayyorlash, xususan oilaviy turmushning o‘ziga xos tomonlarini bildirish “uyatli” va “ayb” sanalib, mazkur yo‘nalishlar ta’qiqlangan mavzular sirasiga kirgan.

Umumiy o‘rta ta’lim va o‘rta maxsus ta’lim tizimi, shuningdek, oliy o‘quv yurtlari ta’lim mazmunida yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlash, kelajakda ota-ona sifatida farzand tarbiyasi uchun mas’ul bo‘lish, oilada sog‘lom turmush tarzini barpo etish kabi masalalarga o‘rin ajratilmagan.

O‘quvchi-yoshlarga na umumiy o‘rta ta’lim maktablarida va na o‘rta maxsus ta’lim muassasalarida oilaviy hayotga tayyorlash, ayniqsa jinsiy tarbiya borasida, oilaviy hayotning o‘ziga xos iqtisodiy, ma’naviy, sog‘lom turmush tarzi asosidagi ziddiyatli o‘rinlari va jinslar munosabatlarining murakkabliklari haqida ma’lumotlar olish uchun imkoniyatlar yaratilmagan.

Yoshlar ko‘pchilik xollarda oilaviy hayot, jinsiy munosabatlar haqida o‘zlariga yaqin odamlardan ilmiy tasdiqlanmagan va o‘rnanilmagan ma’lumotlar olardilar. Shu bois, ular bu munosabatlarning tub mohiyatini anglab etmasdan oila qurishga kirishar edilar. SHu bilan birga, yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlashga yo‘naltirilgan o‘quv adabiyotlari etarli emas edi.

O‘smir-yoshlarni mahallada sog‘lom turmush tarzi asosida oilaga tayyorlash kuyidagi masalalarni o‘z mazmuniga qamrab oladi:

- yoshlarni sog‘lom turmush tarzi asosida oilaga tayyorlash jarayonlarini rejalashtirish va hayotga joriy etish;

- o‘quvchi-yoshlar, o‘spirinlar, ota-onalar, yigitlar bilan sog‘lom turmush tarzi tamoyillari bo‘yicha bilimlar beruvchi, ko‘nikmalar hosil qiluvchi, ular tafakkurini o‘zgartiruvchi tushuntirishlar, muloqotlar, hamkorlik ishlarini amalga oshirish;

- sog‘lom turmush tarzini joriy etish ishlariga butun aholi, ayniqsa qizlar faoliyatini jalb eta olish, turli tomonlar hamkorligi va ham maqsadligini vujudga keltirish.

Sog‘lom turmush tarzi tamoyillariga keng aholi qatlamlarini jalb etishdan maqsad, mamlakatda amalga oshirilayotgan “sog‘lom avlod” davlat dasturi va “barkamol avlod orzusi” g‘oyasini amalga oshiruvchi bosh tizim, ya’ni ta’lim sistemasiga ko‘mak berish, uning natijalarini mustahkamlash, ana shu davlat ahamiyatiga molik jarayonlarda faol ishtirok etishdan iboratdir.

So‘nggi paytlarda sog‘lom turmush tarzi demokratik fuqarolik jamiyati qurishning tabiiy unsuri va ma’naviy ehtiyoji, inson kamolotining tarkibiy qismiga aylanib borayotganligi bois mahalla tizimi faoliyati uchun zarur metodik ko‘rsatmalar etishmasligi, mahallalar faoliyatini mana shu maqsadlar doirasida jadallashtirish lozimligi, qizlarni oilaga sog‘lom turmush tarzi asosida tayyorlashning ilmiy-nazariy asoslari bilan mahalla tizimlarini qurollantirish zarurligi oydinlashmoqda.

Yigit-qizlarni sog‘lom turmush aqidalariga ishonch va e’tiqodini uyg‘otish orqali jamiyatdagi barqarorlik, oilalar tinchligi va salomatligi, insonlar o‘rtasidagi

ma’naviy-ruhiy muhit, ijtimoiy va mafkuraviy ziddiyatlarning oldini olish imkoniyati, mahallalardagi bunyodkorlik faoliyati uchun zamin yaratiladi. Bu holat esa demokratik fuqarolik jamiyati asoslarini mustahkamlaydi. Shu asosda fuqarolarning ijtimoiy va siyosiy islohotlarga kamarbastaligi kuchayadi, aholi o’z salomatligini davlat boyligi ekanligi anglab eta boshlaydi, ular tafakkurida kelajakka ishonch va o’z hayotidan rozilik kayfiyatlari kuchayadi.

Sog’lom turmush tarzini belgilovchi asosiy ko’rsatkichlar tarkibi inson salomatligini jumladan yigit-qizlarni tibbiy jihatdan preventiv asrashning murakkab tizimini tashkil qiladi. Shunday qilib, sog’lom turmush tarzi bilan aloqador bo’lgan mezonlar tibbiy ko’rsatkichlarni ham, jismoniy ko’rsatkichlarni ham, psixologik va ruhiy ko’rsatkichlarni ham, shu bilan birga inson ichki madaniyati va ma’naviyati bilan bog’liq holat hamda unsurlarni ham o’zida mujassam etadi. Shu bois, sog’lom turmush tarzi doirasidagi tushuncha jamiyatda yaratilgan shart-sharoitlardan tashqari insonning o’z salomatligiga nechog’lik mas’uliyat bilan yondashishi va e’tiborlilik mezonlarini ham o’z mazmuniga qamrab oladi.

O’quvchi-yoshlarni sog’lom turmush tarzi va oilaga tayyorlashda e’tibor alohida zarur davrlarni 2 bo’lish mumkin:

Birinchi davr – bu davrda o’quvchi-yoshlar o’smirlik yoshiga (11-16) kiradilar. O’smirlik yoshi bilan bog’langan tarzda ular tafakkurida o’z jinsi bilan aloqadorlik hamda ana shu aloqadorlik asosidagi mentalitet va xulq-atvorning shakllanishi o’zining etuk takomili darajasiga ko’tariladi. Shu bilan birga qizlar jismidagi o’ziga xos tabiiy o’zgarishlar ham ularning o’z jinsi bilan bog’liqligi, ular psixologiyasida o’z jinsi bilan aloqador tarzda faoliyat va muloqot olib borish zaruriyati ham kuchayadi. Ta’kidlangan xususiyatlar qizlarni oilaga tayyorgarlik ko’rishi uchun qulay imkoniyatlar yaratadi. Shu bois, xuddi mana shu davr qizlarni sog’lom turmush tarzi asosida oilaga tayyorlash tizimidagi muhim bosqichlardan hisoblanadi.

O’smirlarning hayotga qiziqishining kuchayishi, bilimga chanqoqligi va aql-zakovatining zukkoligini hisobga olgan holda ularni oilaviy hayot mazmun va mohiyatini to’g’ri anglashlari va kelgusida adashmasliklari uchun keng qamrovli faoliyat olib borish talab etiladi. O’smirlarni ijtimoiy foydali faoliyatga tortish, jismonan baquvvat bo’lishlarini ta’minlash, mehnat faoliyati orqali turli kasblarga yo’naltirish, jamiyat hayotidagi o’z o’rnini topishga ko’maklashish, ular tafakkurini to’g’ri va sog’lom maqsadlarga yo’naltirish, o’z xatti-harakatlari uchun jamiyat, jamoatchilik va o’z oilasi oldidagi burch va majburiyatlar tizimini to’g’ri shakllantirish, oila muqaddasligi mezonlarini ular ongiga singdirish, ularning mustaqil qarorlar qabul qilish malakalarini sog’lomlik asosida to’g’ri shakllantirish, oilaviy turmushning turli qirralarini anglash va ular bo’yicha ko’nikmalar tizimini tarbiyalash bu davrning muhim vazifalaridan hisoblanadi.

Ikkinchi davr - bu davrga 16 va undan katta yoshlik davri kiritiladi. Bu davr - yoshlardagi kasbiy va mutaxassislik bilan bog’liq bilimlarning shakllaninishi,

ularning oʻrta maktabni tugatishlari, oʻrta maxsus va oliy taʼlim dargohlariga kirib oʻqishlari, talabalik yillari kabi oʻziga xos xususiyatlarga egadir.

Yigit-qizlarga ularning imkoniyatlari darajasida bilim olishlariga imkoniyat yaratish, tanlagan kasblari boʻyicha ish bilan taʼminlanishlariga erishish, iqtisodiy jihatdan mustaqil boʻlishlarini taʼminlash zamonamizning bosh, davlat ahamiyatiga molik vazifalaridan hisoblanadi. Bu davrning eng muhim xususiyatlaridan biri shundaki, aynan mana shu davrda koʻpchilik qizlar oila quradilar hamda oʻz oilaviy majburiyatlarini bajarishga kirishadilar. Agar qizlar tafakkurida avvalgi bosqichlarda oʻziga xos bilim va koʻnikmalar asosi yaratilmagan boʻlsa, qizlarning oilaviy turmush jarayoniga koʻnikishlari qiyin kechadi.

Shu bois, mazkur bosqichda barcha taʼlim tizimlari orqali qizlarni oilaviy turmushga, xususan sogʻlom turmush tarzi asosida tayyorlash faoliyatini intensiv davom ettirish va kuchaytirish talab etiladi. Aynan mana shu davr oila qurish va turmushga chiqib, oʻz hayotini tamomila yangi qonuniyatlar va yangi oila tizimi ichida qayta qurish bilan bogʻliq eng masʼuliyatli davr hisoblanadi. Bu qisqa davr oilaviy hayotga sogʻlom turmush tarzi asosida qizlarni tayyorlashda juda muhim ahamiyat kasb etadi.

Taʼkidlash joizki, oilaviy turmush yigit va qizlarning zimmasiga juda katta, salmoqli va masʼuliyatli vazifalarni yuklaydi. Bu davrda agar ular oilaviy hayot va sogʻlom turmush tarzi borasidagi koʻnikma va bilimlarga ega boʻlsalar-gina, ana shu murakkab va oʻziga xos ogʻir jarayonlarni engib oʻtib, gʻolib boʻla oladilar, oʻz oilalarini mustahkam ilmiy asosda qurishga imkon yaratilgan boʻladi. Sogʻlom turmush tarzi boʻyicha bilimlar oilaviy hayotning birinchi kunlaridan boshlaboq qizlarga qoʻl kela boshlaydi. Sogʻlom turmush tarzi asosidagi barcha zaruriy bilim va koʻnikmalarni oʻz vaqtida egallash yoshlarning oilaviy hayotlarini turli zarbalar va murakkabliklardan saqlab qoladi.

Mahallada yoshlarni sogʻlom turmush asosida oilaga tayyorlash jarayoni **uzluksiz taʼlim jarayoniga** qoʻshimcha tarzda olib boriladigan tizim boʻlib, bu tizim faoliyati umumtaʼlim va oʻrta maxsus taʼlim jarayonlarida olingan bilimlarni kuchaytirish, ularni mustahkamlash, koʻshimcha bilim va koʻnikmalar berish, taʼlim bosqichlarining uzluksizligini taʼminlash, ilmiy bilimlar bilan amaliy koʻnikmalarni birgalikda olib borish imkoniyatini yaratadi. Jumladan, qizlarni sogʻlom turmush tarzi asoslari bilan tanishtirish orqali ular ongining oʻsishi, jamiyatdagi oʻz oʻrnini topishi, oʻz yaqinlariga foydali boʻlishlari, ularda rang-barang insoniy xislatlarining unib-oʻsishi maqsadlari koʻzda tutiladi.

Xulosa oʻrnida aytish lozimki, yosh avlod sogʻligʻi va turmush tarziga salbiy taʼsir koʻrsatuvchi omillarning oldini olish maqsadida nafaqat taʼlim muassasalari maʼmuriyati va tibbiy xodimlarining hamkorligi, balki oila hamda mahallaning oʻzaro birdamlikda bahamjihat bajaradigan vazifalaridan yana biri oʻquv, taʼlim-tarbya jarayonida yoshlarga sogʻlom turmush tarzi toʻgʻrisida bilim berish, ularning asosiy komponentlarini amalga oshirish uchun tegishli koʻnikma hamda malakalarni hosil qilish, ularni ijobiy va foydali odatlarga aylantirishdan iborat.

Zero, insonning shaxsiy sog‘lig‘i jismoniy, aqliy, ijtimoiy sog‘lig‘idan tarkib topar ekan, har bir shaxs jismonan baquvvat, aqlan sog‘lom bo‘lsagina, ijtimoiy hayotda o‘z o‘rnini topadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Mo‘minov X. Sog‘lom turmsh tarzi – sog‘liqqa yo‘l. – Urganch: Murabbiy, 1996-yil. – 134 b.
2. Шарипова Д. ва бошқалар. Валеология асослари. – Т.: “Фан ва технологиялар” нашриёти, 2010. – 112 б.
3. O‘quvchilarni tarbiyalashda oila, mahalla, maktab hamkorligi konsepsiyasi. –Т.: “O‘qituvchi”, 1998-yil.
4. Куронов М. Мактаб маънавияти ва миллий тарбия. – Т.: Фан, 1995, -118 б.
5. G‘oziyev E. Psixologiya. – Т.: O‘qituvchi, 1994. – 178 b.

O‘SMIRLARNI G‘OYAVIY TARBIYALASHDA “MAKTAB-OILA- MAHALLA” HAMKORLIGI MAZMUNI

D.I.Choriyeva, *“Maktab-mahalla-oila hamkorligi” bo‘limi katta ilmiy
xodimi*

Annotatsiya. Ushbu maqolada bugungi kunda o‘smirlarga milliy ma’naviyatimizga yot g‘oyalarning ta’siri va bu g‘oyalarga qarshi samarali kurashishda “oila-maktab-mahalla hamkorligi”ning o‘zaro hamkorligi mazmuniga oid mulohazalar keltirilgan.

Kalit so‘zlar: shaxs, izchil tarbiya, g‘oyaviy barkamollik, diniy, estetik, axloqiy qarashlar, mafkuraviy dunyoqarash, g‘oyaviy ko‘nikma, somatik-jismoniy, jinsiy va ijtimoiy taraqqiyoti.

O‘zbekistonda har tomonlama barkamol shaxsni voyaga etkazishga asoslangan ta’lim-tarbiya tizimining milliy modeli yaratildi. Shaxs deganda biz “o‘z haq-huquqini taniydigan, o‘z kuchi va qobiliyatiga tayanib yashaydigan, atrofida ro‘y berayotgan voqea-hodisalarga mustaqil munosabatda bo‘ladigan, shu bilan birga, o‘z shaxsiy manfaatlarini mamlakat va xalq manfaatlari bilan uyg‘un holda ko‘radigan erkin shaxsni” [2] tushunamiz. Aynan shu ma’noda shaxs bu – muayyan g‘oyaning tashuvchisi, subyekti, ongli, faol va axloqli odamdir. Shuning uchun ham mutaxassislar “shaxs – fuqarolik jamiyatining erkin, ongli, mustaqil tarkibiy qismidir” - deya ta’rif berishadi[3].

Yosh avlodni tarbiyalashda asosiy ta’lim-tarbiya o‘chog‘i bu oila va maktabdir. Oilada bola tarbiyasi g‘oyat nozik va murakkab masala hisoblanib, bu ota-onadan, odob, bilim va tarbiyani talab etadi. Tarbiya ishi ta’lim muassasalari bilan oila hamda mahalla hamkorligida amalga oshiriladigan murakkab, mas’uliyatli vazifadir. Bolaning mustaqil va erkin inson sifatida rivojlanishi uchun birinchi navbatda oila mustahkamligini ta’minlash lozim. Oiladagi ta’lim-tarbiyani to‘ldiruvchi bu maktab va mahalla hisoblanadi. Ta’lim muassasalari, oila va mahalla o‘zaro hamkorlikda ishlashi bola tarbiyasi, ayniqsa uning barkamol shaxs tarbiyasi uchun zarur.

Mahalla, oila va ta’lim muassasasi tarbiyaning dastlabki va uzoq vaqt ta’sir etuvchi omillaridir. Shaxsning shakllanishiga ta’sir ko‘rsatuvchi g‘oyalar tizimi va ularning mazmuni doimo jiddiy sotsiologik va ijtimoiy-pedagogik mavzu bo‘lib kelgan. Shu sababli “Shaxsni g‘oyaviy barkamollikka etkazishda qanday mezonlarga tayanish lozim?”, “Bunday shaxs qanday ijtimoiy munosabatlar va tarbiyaning qanday mexanizmlari asosida voyaga etadi?”, “Uni yot buzg‘unchi g‘oyalardan qanday himoya qilish lozim?” kabi muammolarni ilmiy tahlil qilish bugungi ijtimoiy pedagogikaning muhim vazifalaridan biridir.

Olimlar yoshlarning g‘oyaviy tarbiyasi mazmunida mas’uliyat, e’tiqod, iymon tushunchalarini to‘g‘ri shakllantirish zarurligini uqtiradilar. O‘shirib kelayotgan yosh avlodni g‘oyaviy tarbiyalashda milliy istiqloq g‘oyasi metodologik

tayanch vazifasini bajaradi. Mahalla va ta’lim muassasasi o’smirlar orasida olib boriladigan mafkuraviy profilaktika ishlari bu – o’smir ongi va tushunchalari tizimini yot mafkuralar manfaatlariga xizmat qiluvchi falsafiy, siyosiy, huquqiy, diniy, estetik, axloqiy qarashlardan milliy g’oya asosida muhofaza qilishga qaratilgan pedagogik jarayondir.

Aytish lozimki, o’smirlarni yot g’oyalardan himoyalash uchun biz muayyan imkoniyat va vositalarga egamiz va bu borada mahallada va ta’lim muassasalarida o’smirlar orasida mafkuraviy profilaktika ishlari amalga oshirilmoqda. Mahalla va ta’lim muassasasi o’smirlarni ma’naviy-axloqiy tarbiyalab voyaga etkazishning an’anaviy milliy bo’g’ini ekan, unda mafkuraviy profilaktika qanday usullar va qanday axloqiy qadriyatlar orqali amalga oshirilgani ma’qul? Voyaga etayotgan har bir o’smir qalbida albatta muayyan maqsad – muddao bo’lishi va uni o’smir ravshan ifodalab bera olishi lozim. Shunda u o’ziga va o’z faoliyatiga maqsadli munosabatda bo’ladi. Uning har bir harakati aniq maqsad bilan boshlanib, natija bilan tugaydi. Bu juda muhim, zero biz kirib borayotgan fuqarolik jamiyati, bozor iqtisodiyoti sharoitida faqat maqsadli, ”ijtimoiy mo’ljalli” odamgina hayotda bosqichma-bosqich o’z o’rnini topa boradi. Aniq, real maqsadga yo’nalganlik esa ehtiyoj, qiziqish, pedagogik sharoit uyg’unligi orqali ta’minlanadi.

Mafkuraviy dunyoqarash – bu o’smirdagi g’oyaviy tasavvur va tushunchalarning bir butunligidir. Shu ma’noda oilada o’smirning mafkuraviy dunyoqarashi to’g’ri pedagogik nazorat ostida shakllantirilishi kerak. Mana shu g’oyaviy, oilaviy, pedagogik-profilaktik omillar natijasida o’smir o’z oldiga uzoq, o’rta va yaqin maqsadlarni qo’yib, ularga erishishni o’rganib o’sadi. Uning shaxsiy va jamiyat manfaatlarini uyg’unligiga qurilgan o’z g’oyalari vujudga keladi.

Rus pedagog olimi K.D.Ushinskiy: “To’g’ri shakllangan inson jamiyatga to’g’ri va adolatli munosabatda bo’ladi. U jamiyatda mustaqilligini va o’zligini yo’qotmaydi”, – deb uqtirgan edi. Oila muhitida mana shunday kishini tarbiyalab voyaga etkazish mumkin. Zero oilada to’g’ri g’oyaviy tarbiyalanib voyaga etgan kishi mahallada, fuqarolik jamiyatida faol bo’ladi. Avvalo u jamiyatga, o’ziga, hayotga to’g’ri munosabatda bo’lishi bilan ajralib turadi.

Oila mafkurasi bu – muayyan qondosh ijtimoiy guruh a’zolarining umumiy ehtiyojlar, tilak, orzu, umidlar hamda manfaatlarini, qarashlari, tasavvurlari ifodasidir. Har bir ma’rifatli jamiyat a’zolari o’zlarining tub maqsad va manfaatlarini asosida birlashadilar. Bu mushtarak birlik davlat madhiyasini yod bilish, har bir xonada davlat bayrog’ining faxr bilan osib qo’yilishi va boshqa umummilliy an’analarda namoyon bo’ladi. Bu qarashlar tizimi har bir ota-ona, o’g’il-qizni o’z vatani, yurti bilan faxrlanish, kelajagi uchun qayg’urish, bu yo’lda tinimsiz izlanish, mehnat qilish va uni yot ta’sirlardan mudofaa etishga undaydi.

Sog’lom g’oyalar tarbiyasi va mafkuraviy profilaktika ishlari uyg’unligida shakllantiriladigan mafkuraviy immunitet yuksak dunyoqarash va e’tiqod tarbiyasini anglatadi. Mafkuraviy immunitet – tartibga solingan, yaxlit tizimga aylantirilgan bilim, tasavvur va g’oyalar majmui bo’lib, u shaxsni mafkuraviy poligonlarda o’zligini saqlagan holda munosib o’rin egallashga, yot mafkuralarga

faol qarshi turishga chorlaydi. O‘smirlik davri dunyoqarashning shakllanishi, e’tiqodning mustahkamlanishi uchun o‘ta sezgir, senzitiv bosqich hisoblanadi. Shuni alohida ta’kidlash kerakki, bu davr nafaqat shakllantirish uchun, balki ma’lum bir nomaqbul qarashlar shakllanib ulgurgan bo‘lsa, ularni o‘zgartirish uchun ham qulaydir.

“...Bolalar orasidagi ijtimoiy og‘ish esa uning o‘sha jamiyatda salbiy sifatlar ta’sirida tarbiyalanishi, salbiy ijtimoiy guruhga kirishi, ijtimoiy rolni egallab, ijtimoiy tajribalarni o‘rganishi sifatida xarakterlanadi. Pedagogikada buni «tarbiyasi og‘ir bolalar» deb yuritishadi. Chunki bu bolalarning xatti-harakatlari, xulq-atvorlari jamiyat tan olgan me’yorlarga zid bo‘ladi” [4]. Demak, ijtimoiy pedagogikaning asosiy e’tibori ana shunday og‘ishlarni profilaktika hamda reabilitatsiya qilishga qaratilmog‘i kerak.

Xulosa qilib aytganda, yosh avlodni tarbiyalashda asosiy ta’lim-tarbiya o‘chog‘i bu maktabdir. Maktabga turli xil oiladan turli xulq-atvorga ega o‘g‘il-qizlar kelishadi. Bulara maktabning qonun va qoidalariga ko‘nikma hosil qilish, jamoa bilan birga bo‘lish odatini shakllantirish juda qiyin hisoblanadi. Ana shu narsa oila bilan maktab hamkorlikda o‘tkazsa bolalar xulqidagi salbiy xususiyatlarni bamaslahat hal qilishsa, tarbiyasi yomon o‘quvchi bo‘lmaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – T.: Ozbekiston, 2005. – 67 b.
2. Karimov I.A. Ozod va obod Vatan, erkin va farovon hayot – pirovard maqsadimiz. – T.: O‘zbekiston, 2000. – 526 b.
3. Asqarova O‘. Milliy g‘urur tarbiyasi (Mehribonlik uylari misolida). – T.: O‘qituvchi, 2003 – 98 b.
4. Quronov M., Qurbonniyazova Z. Ijtimoiy pedagogika: ma’ruza matnlari to‘plami. – T.: Ma’naviyat, 2003. – 48 b.
5. Davron X. Komillik fazilat emas, faoliyatdir // O‘zbekiston ovozi. – 1997. – 13 may.

YOSH AVLODNI TARBIYALASHDA OILA, MAHALLA VA MAKTAB HAMKORLIGINING PEDAGOGIK MANBALARINI O’RGANISH

S.T.Jabborov, *“Maktab-mahalla-oila hamkorligi” bo’limi katta ilmiy
xodimi*

Annotatsiya: Oilada doimo tinchlik bo’lishi, bo’sh vaqtini faol tashkil etish, madaniyat, san’at maskanlariga oilaviy sayohatlar uyushtirish – oila barkamolligini ta’minlashga xizmat qiladi. Oilada bolani to’g’ri tarbiyalashning asosiy shartlaridan biri tarbiyada hamjihatlikdir. Ta’lim-tarbiya masalasi murakkab bo’lib, bunday ulkan mas’uliyatli, sharaflı ishni oila, mahalla, maktab va keng jamoatchilik bilan hamkorlikda olib borish muhim o’rin egallaydi.

Kalit so’zlar: oila, bola, mahalla, vatanparvarlik, maktab, hamkorlik, ota-ona, mardlik, mehr-muhabbat

Mamlakatimizda bolalar to’g’risida, onalar haqida g’amxo’rlik qilish chinakam davlat siyosati darajasidagi faoliyatlarga aylanib bormoqda. “Jamiki yaxshi narsalar – bolalarga” shiori yanada baralla jaranglamoqda. Keyingi yillarda mazkur masala yuzasidan qabul qilingan qarorlar fikrimizning isbotidir. Ma’lumki, bola maktabga kelgunga qadar ham, maktabda o’qish davrida ham, asosan oilada tarbiyalanadi. Oila davlatning asosiy kurtagi sifatida bolalarning dunyoqarashi, xulqi va didiga ta’sir ko’rsatishi tabiiy holdir. Oila a’zolarining ma’naviy birligi yoshlarni har tomonlama kamol toptirishning dastlabki va asosiy omillaridan biri hisoblanadi.

Bolalarni barkamol inson qilib tarbiyalash maktabni oila bilan mustahkam bog’lamay turib, tarbiya sohasidagi butun ishlarni muvaffaqiyatli amalga oshirib bo’lmaydi. Shu maqsadda ota-onalar o’rtasida ta’lim-tarbiyaga oid tashviqot ishlarini kengaytirish ularni maktabning faol yordamchilariga, o’quvchilarning sinfdan va maktabdan tashqaridagi ishlarida har tomonlama foydali tashkilotchilariga aylantirish zarur.

Jamiyatning jadal rivojlanishi, faoliyat turlarining tobora murakkablashib borishi shaxs ongiga ko’rsatayotgan ko’rinmas ta’sirlarning kuchayishiga olib kelmoqda. Mana shunday sharoitda kishining mavjud bilimi, kasb-hunari, malakalari kamlik qilib qolmoqda. Eng avvalo, insonlarda oilada tarkib topgan did, farosat, aql, odob, emotsional madaniyatga muhtojlik sezilmoqda. Estetik, axloqiy va boshqa tarbiya sifatleri kundalik hayot ehtiyojga aylanib bormoqda.

Tabiiyki, bunday sifatlarga oilaviy tarbiya orqali asos solinadi, kamol toptiriladi. To’g’ri, bunda ijtimoiy tarbiyaning o’rnini inkor etib bo’lmaydi. Ana shu nuqtai nazardan ularning birligiga, o’zaro hamkorliklariga asoslansak, barkamol inson tarbiyasida muvaffaqiyatlarga erishish mumkin. Oilaviy tarbiya pedagogika fanida murakkab muammolardan biridir. Uning murakkabligi

shundaki, har bir oila o‘ziga xos ibtidoiy guruh bo‘lib, tarbiyada faqat mazkur guruhga xos xususiyatlarga asoslanadi.

Bola tarbiyalashda buyuk mutafakkir bobomiz Mirzo Ulugbek shunday deganlar: “Oilada ota-onalar ayniqsa o‘qimishli ota-onalar o‘z farzandlarining haqiqiy inson bo‘lib kamol topishiga alohida e’tibor berishlari lozim”. Shunday ekan, har bir ota-ona farzandining tarbiyasiga ko‘proq e’tibor berishi, ularga alohida vaqt ajratib, odob-axloqdan dars berishi, yomonlarga yaqin yo‘latmasligi lozim ekan. Ana shunda ular ota-onasi va el-yurtiga xizmat qiladigan, ularga ikki dunyoda obro‘olib keladigan yuzlarini yorug‘ va boshlarini yuqori qiladigan farzand bo‘lib ulg‘ayishadi.

Uzoq va boy tarixga ega bo‘lgan xalqimiz o‘zining ta’lim-tarbiyaga oid ulkan merosga ega. Bu meros bugungi avlodni, insonparvarlik, mehr-muhabbat, oqibat, vatanparvarlik, yuksak axloq ruhida tarbiyalashga xizmat qiladi. Hozirgi kunda bola tarbiyasiga, ularni jahon talablariga mos bilim olishlariga, hunar egallashlari, har tomonlama etuk inson bo‘lib voyaga etishlariga ota-onalar ma’suldirlar.

Tarbiyaning asosi oiladan boshlanadi. Har bir inson dunyoga kelar ekan, uning insoniyligi, axloq-odobi, xulq-atvori, dastavval o‘z oilasida shakllanadi. Har bir ota-ona tarbiyaning o‘ziga xos qonun-qoidalarini o‘zlashtirib, ularga amal qilishi lozim. Negaki oilada bola tarbiyasi g‘oyat nozik, murakkab masala bo‘lib, ota-onadan pedagogik bilim, katta tarbiyachilik mahoratini talab qiladi.

Bolani o‘rab olgan muhitning hammasini odamlar, narsalar, hodisalar uning ongida, xulq-atvorida ma’lum iz qoldiradi, uni o‘zgartiradi, o‘stiradi. Oiladagi tarbiyaning samaradorligi, albatta ota-onaning qanchalik bilimli, madaniyatli bo‘lishi, bola tarbiyasiga mas’uliyat bilan qarashlari, farzandlari kelajagini chuqur his etishlari, tajribada sinalgan milliy urf-odat va an’analardan unumli foydalanishlariga bog‘liq. Tarbiyada talabchanlik, ota-ona va katta yoshdagi kishilarning o‘zaro ahilliklari, kichiklarga g‘amxo‘rlik, osuda turmush va halol mehnat faoliyati oilaviy tarbiyaning asosini tashkil etadi.

Bundan tashqari har bir oilada farzan tarbiyasida aniq bir maqsad bo‘lishi kerak. Eng muhimi, farzandlarimizni nafaqat bo‘lajak ota-ona yoki aka-uka, opa-singil sifatida, balki jamiyatning haqiqiy fuqarosi, kelajagiga ishonuvchi, unga sadoqat bilan xizmat qiluvchi inson, vatanparvar posbon sifatida ham tarbiyalashga e’tibor berishimiz lozim.

Oilada doimo tinchlik bo‘lishi, bo‘sh vaqtini faol tashkil etish, madaniyat, san’at maskanlariga oilaviy sayohatlar uyushtirish – oila barkamolligini ta’minlashga xizmat qiladi. Oilada bolaning to‘g‘ri tarbiyalashning asosiy shartlaridan biri tarbiyada hamjihatlikdir. Ta’lim tarbiya masalasi murakkab bo‘lib, bunday ulkan mas’uliyatli, sharaflı ishni oila, mahalla, maktab va keng jamoatchilik bilan hamkorlikda olib borish muhim o‘rin egallaydi.

Mahallaning ustunligi shundaki, bu erda ko‘p yillar davomida birga yashagan, bir birini bilgan, sinagan, tanigan kishilar istiqomat qiladilar. Ular

har bir oiladagi muhitni va har bir bola tarbiyasini, ota-onasini mahallada tutgan o’rni, mavqei hamda imkoniyatlarni yaxshi biladilar.

Oila, mahalla, maktab hamkorligi rejasini tuzish:

➤ Tarbiyaviy ishlar o’tkazish dasturi va shu dastur asosida mahallada yashovchi har bir bola bilan bu tarbiyaviy ishlarni olib borish.

➤ Mahallada bolalar dam olishlariga, qiziqarli ishlar bilan shug’ullanishlariga imkoniyat yaratib berish.

➤ Mahallada tarbiyaning ta’sirini oshirish.

kabi ko’plab ishlarni olib borish, o’quvchilarni har tomonlama axloqli tarbiya topishlariga keng imkoniyatlar yaratadi.

Ta’lim va tarbiya sohasiga e’tiborni kuchaytirish bu borada hukumatimiz tomonidan qabul qilingan va hujjatlarni, ma’muriy ko’rsatmalarni samarali bajarish uchun oila, mahalla, maktab hamkorligi faoliyatini o’ziga xos pedagogik tizim, uslub va shakllariga ega bo’lishlari zarur. O’tkazilgan tadbirlar har tomonlama puxta, shuning bilan qatnashganlarning yoshlariga mos pedagogik va psixologik mujassamlashtirgan, mantiqan teran, qiziqarli va ko’rgazmali, amaliy jihatdan qisqa

va lo’nda estetik jihatdan keng ko’lamli bo’lishi kerak. Hamkorlikda olib borilayotgan ishlar mahalla hududidagi barcha yoshlarni qamrab olgan holda, ularning yoshlaridan, qiziqishlaridan kelib chiqib ularni foydali ishlarga yo’naltiriladi.

Bola tarbiyasida maktab o’rni ham juda beqiyosdir. Har bir bola maktab ostonasiga qadam qo’yar ekan, o’zining kelajakdagi qiladigan ishlarini jajji ongida tasavvur qiladi. Maktabda olgan bilimlari, ta’lim-tarbiyasi, bu ishlarning amalga oshishida albatta o’z ta’sirini o’tkazmay qolmaydi. Oila, mahalla, maktab hamkorligida quyidagi tamoyillarga amal qilinganida samaradorlik yanada yuqoriroq bo’ladi:

➤ ta’lim tarbiya jarayonida hamkorlik harakatlarining ish birligi;

➤ tarbiyalanuvchiga xurmat va talabning uyg’unligi;

➤ hamkorlik jarayoni subyektlarning teng huquqliligi va yuksak mas’uliyati;

➤ ota-ona farzandining maktabgacha bo’lgan davrdagi jismoniy, aqliy va ma’naviy rivojlanishini ta’minlash.

Bularning barchasi bolaning etuk inson bo’lib voyaga etishida muhim ahamiyatlardan biri hisoblanadi. Tarbiyaviy, tashkiliy, uslubiy ishlarni hayotga tatbiq etishda har bir fuqaro, oila, mahalla va maktab o’zining shart-sharoiti, atrof-muhitni taxlil qilib:

➤ o’quvchi, o’qituvchi, ota-ona;

➤ maktab, oila, mahalla, jamoatchilik;

➤ oila, mahalla, maktabgacha ta’lim muassasalari, maktab;

yo‘nalishlariga amaliy tarbiya ishlarini hayotga tatbiq etib va shu kun talabi darajasida targ‘ibot ishlarini olib borilsa, natijada tarbiya masalalari bo‘yicha ijobiy yutuqlarga erishish mumkin!

Xulosa o‘rnida shuni ma’lum qilamizki yosh avlodni yaxshi xulqli, vatanga sadoqatli qilib tarbiyalashda ularning yosh jihatlariga, xarakteriga ahamiyat berish lozim. Chunki bularsiz tarbiyada ko‘zlangan maqsadga erishib bo‘lmaydi. Mahalla, maktab, oila hamkorligining ijobiy tomonlari shundaki – bolaning dunyoviy bilimga ega bo‘lish, fikrlarning keng bo‘lishi, noto‘g‘ri ta’sirlarga berilmasligi, uyda, maktabda bo‘sh vaqtini unumli o‘tkazishni ta’minlashga va xalqiga, jamiyatga foyda keltiradigan shaxs bo‘lib ulg‘ayishiga yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. I.Karimov. Barkomol avlod – O‘zbekiston taraqqiyotining poydevori. T-1997-y.
2. I.Karimov. Ozod va obod Vatan, erkin va faravon hayot-pirovard maqsadimiz. T-2000y.
3. A.K.Munavvarov.Pedagogika.T-1996-y.
4. A.K.Munavvarov.Oila pedagogikasi.T-1994-y.

TA’LIM OLUVCHILARNI KASBGA YO’NALTIRISHDA GEYMIFIKATSIYA TEXNOLOGIYALARINING AHAMIYATI

Cho’liiyev Mansur Mehmonqulovich,

*Toshkent shahar Mirzo Ulug’bek tumani 210-maktab tarix fani o’qituvchisi,
ISFT instituti pedagogika yo’nalishi magistranti,*

Xudoyberdiyeva Rayxona Muxiddin qizi,

ISFT instituti pedagogika yo’nalishi magistranti

Annotatsiya. Mazkur maqolada geymifikatsiya usullaridan foydalanib ta’lim oluvchilarni kasbga yo’naltirish hamda ta’limiy o’yinlarning psixologik va tarbiyaviy jihatlari haqida so’z yuritiladi.

Kalit so’zlar: geymifikatsiya, ta’lim oluvchilar, ta’lim, kasb tanlash, kasbga yo’naltirish, tanqidiy fikrlash, etakchilik, forsayt, motivatsiya, amaliy o’yinlar, simulyatsiya o’yinlari.

Har bir insonning hayotidagi muhim davr – bu ta’lim-tarbiya jarayonida o’z qobiliyatlarini, istaklarini ro’yobga chiqarishga imkon beradigan, shuningdek, kelajakdagi kasbiy yo’lini tanlash orqali ruhiy, ma’naviy-ijtimoiy va moddiy farovonlikka erishish davridir. Kasbiy yo’nalish bolani kelajakdagi kasb tanlash masalasiga o’z qobiliyatlari va qiziqishlari asosida ongli va maqsadli tanlov jarayoni hisoblanadi. Shu munosabat bilan, turli yoshdagi bolalarni kasbga yo’naltirish va kasbiy o’z-o’zini anglash muammosi tobora muhim va dolzarb bo’lib bormoqda. Pedagoglar va ota-onalarning vazifasi bolalarga maktabgacha yoshdan boshlab bolalarning moyilliklari, layoqatlari va qiziqishlari asosida turli kasb-hunar sohalari haqida batafsil ma’lumot berib, har bir kasbning ahamiyatini tushunishga yordam berishdir.

Bugungi barcha sohalarni raqamlashtirish davrida kundalik axborotlar generatsiyasi ko’lami shiddatli tezlikda ortib boorishi bilan bolalarning dunyoqarashlari o’zgarib bormoqda va shu sababli kasbga yo’naltirishda zamonaviy usullar va texnologiyalarni qo’llashga talab ortib bormoqda. Zamonaviy o’smir uchun o’zini amaliyot maydonida sinash, o’z qarorlari uchun javobgarlikni o’z zimmasiga olish va o’z kelajagini bashorat qilish murakkab jarayon hisoblanadi, aynan shu tufayli zamonaviy maktab o’quvchilari professional o’zini o’zi belgilashda qiyinchiliklarga duch kelishmoqda [1]. Mazkur holatda kasb tanlash muammosini hal qilishda kasbga yo’naltirishning zamonaviy vositalari: geymifikatsiya, etakchilik va forsayt kabi zamonaviy texnologiyalardan foydalanish ta’lim oluvchilarning qiziqishlarini ragbatlantirishga sabab bo’ladi. Forsayt (inglizcha *foresight* – kelajakka qarash) – bu kelajak tasviri ishlab chiqiladigan va aniq harakatlar aniqlanadigan texnologiyadir.

Geymifikatsiya – bu zamonaviy ta’limning yangi tendensiyasi bo’lib, u ta’limiy o’yin jarayonlari orqali faoliyatga jalb qilishni o’z ichiga oladi va o’quvchini o’z kelajagini modellashtirish imkoniyatini beradi. Pedagogik faoliyat

samadorligini oshirishda uchun axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, ta’lim platformalari va o’qitish uchun o’yin simulyatsiyalaridan foydalaniladi.

“Kasbga yo’naltirish” va “kasblar bilan tanishish” kabi kasb yo’naltirishga oid ta’limiy o’yin metodlarini samarali o’rganish va tatbiq etish, o’z-o’zini anglashga yordam beradigan psixologik va ta’lim tamoyillariga asoslanadi. Ta’limiy o’ynlarning psixologik va tarbiyaviy jihatlariga quyidagilar kiradi:

Motivatsiya: ta’limiy o’yinlar o’quvchilarning ishtiroki va motivatsiyasini rag’batlantirishi mumkin, chunki ular quvonch va zavq keltiradi. O’yinda g’alaba qozonish yoki ma’lum bir maqsadga erishish istagi faol ishtirok etishga va maqsadlarga erishishga intilishga yordam beradi.

Tajriba: ta’limiy o’yinlar o’quvchilarga turli vaziyatlar va strategiyalar bilan tajriba o’tkazish imkoniyatini beradi. Bu tajriba ularga o’z qiziqishlari va qobiliyatlarini yaxshiroq tushunishga yordam beradi.

Tanqidiy fikrlashni rivojlantirish: ta’limiy o’yinlar ma’lumotni tahlil qilishni, qaror qabul qilishni va muammolarni hal qilishni talab qiladi. Ushbu ko’nikmalar chuqur ma’lumotli professional qarorlarni qabul qilish uchun juda muhimdir [2].

Shuningdek, ta’lim oluvchilarni kasbga yo’naltirishda amaliy o’yinlardan foydalanish usullari quyidagilardan iborat:

Simulyatsiya o’yinlari: simulyatorlar o’quvchilarga ma’lum bir kasb yoki sohada ishlashni taqlid qilishga imkon beradi. Ular tajriba o’tkazishlari va ma’lum bir kasb ularning manfaatlariga qanday mos kelishini tushunishlari mumkin.

Karta va stol o’yinlari yoki ularning kombinatsiyasi: ushbu o’yinlar qaror qabul qilish va o’z-o’zini hurmat qilish ko’nikmalarini rivojlantirishga yordam beradigan vazifalar, mashqlar va ssenariylarni o’z ichiga olishi mumkin.

Interaktiv onlayn formatlar: bugungi kunda texnologiyalarning rivojlanishi bilan interaktiv o’yinlar va kasbga yo’naltirish uchun testlarni taqdim etadigan turli xil veb-platformalar va ilovalar mavjud.

Kasb-hunarga yo’naltirishda o’yinlardan foydalanishning afzalliklari shundan iboratki ta’limiy o’yin usullaridan foydalanish o’quvchilarning ta’lim jarayonida, jumladan kasbga yo’naltirish jarayonida faol va samarali ishtirok etishga yordam beradi [3].

Qiziqish va jalb qilish: ta’limiy o’yinlar e’tiborni tortadi va ishtirokchilarning qiziqishini uyg’otadi, bu esa kasbga yo’naltirish jarayonini yanada qiziqarli va hayajonli qiladi.

O’z-o’zini rivojlantirish uchun motivatsiya: ta’limiy o’yinda raqobat muhiti yaratilib g’alaba qozonish yoki vazifani muvaffaqiyatli bajarish istagi o’quvchilarning ko’nikmalarini rivojlantirishga va maqsadlarga erishishga intilishga undaydi [4].

Faol o’rganish: ta’limiy o’yinlarda o’rganish harakatlar va tajriba orqali amalga oshiriladi, bu esa ma’lumotni chuqur tushunishga va bilimlarni uzoq muddatli o’zlashtirishga yordam beradi.

Hamkorlik va muloqot ko‘nikmalarini rivojlantirish. Ta’limiy o‘yinlar, qoida tariqasida, ishtirokchilar o‘rtasidagi o‘zaro munosabatlarni o‘z ichiga oladi, bu hamkorlik va muloqot qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam beradi.

Jamoaviy ish: ko‘pgina ta’limiy o‘yinlar muammolarni birgalikda hal qilishga qaratilgan bo‘lib, bu jamoaviy ish ko‘nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi.

Muloqot qobiliyatlari: ta’limiy o‘yinlar ishtirokchilar bilan muloqot qilish, ma’lumot va fikr almashish uchun sharoit yaratadi, bu esa muloqot qobiliyatlarini yaxshilashga yordam beradi.

Ziddiyatlarni hal qilish: ta’limiy o‘yin davomida ziddiyatli vaziyatlar yuzaga kelishi mumkin, bu ishtirokchilarga kelishmovchiliklarni samarali hal qilishni va muhosabalarini qabul qilishni o‘rganish imkoniyatini beradi.

Ta’limiy o‘yinlar ishtirokchilarga turli xil professional yo‘llardan to‘liqroq xabardor bo‘lishga va o‘z karyeralarining turli jihatlarini ko‘rib chiqishga yordam beradi:

Turli rollarni o‘rganish: rolli o‘yinlar ishtirokchilarga turli xil professional rollar bilan tanishish va moslashish imkonini beradi, bu esa qaysi faoliyat ularning qiziqishlari va ko‘nikmalariga mos kelishini yaxshiroq tushunishga yordam beradi.

Turli sohalar bilan tanishish: muayyan sohalar bilan bog‘liq simulyatorlar va ta’limiy o‘yinlar o‘quvchilarga ma’lum bir faoliyat sohasi dunyosiga sho‘ng‘ish va uning jozibadorligini baholash imkonini beradi.

Kuchli va zaif tomonlardan xabardorlik: o‘yinlar davomida o‘quvchilar o‘zlarining professional afzalliklarini yaxshiroq aniqlashlari va qayerda eng yaxshi natijalarga erishishlari mumkinligini tushunishlari mumkin.

Xulosa. Kasbga yo‘naltirishda geymifikatsiya texnologiyalaridan foydalanishning afzalliklari shundaki, ular mazkur jarayonni yanada faol va samarali qiladi. Qiziqarli tajribalar, mahoratni rivojlantirish va professional imkoniyatlarni chuqurroq tushunishni birlashtirgan holda, ta’limiy o‘yinlar o‘quvchiga o‘z kasbiy yo‘lini aniqlash va tanlashda samarali vositaga aylanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Пеша А. В. Развитие над профессиональными компетенциями студентов в формате онлайн //Мир науки. Педагогика и психология. – 2020. – Т. 8. – №. 3. – С. 19.

2. Сергиенко Е., Хлевная Е., Киселёва Т. Эмоциональный интеллект ребенка и здравый смысл его родителей. – Litres, 2021.

3. Токжигитова Н. К. и др. Педагогические основы использования технологии геймификации по дисциплине «Информатика» //Вестник Атырауского университета имени Халела Досмухамедова. – 2024. – Т. 74. – №. 3. – С. 142-156.

BEST TEACHING PRACTICES TO ACHIEVE CULTURAL, SPIRITUAL MATURITY OF LEARNERS IN THE CONTEXT OF THE FACILITATION STYLE OF PEDAGOGICAL COMMUNICATION

Li Yelena Robertovna

*Moscow State University named after M.V. Lomonosov branch office in Tashkent
Department of Psychology. MA*

Seoul National University, Russian Language and Literature. M.D. PhD

Аннотация. В данной статье рассматриваются передовые методы обучения, направленные на достижение духовного и культурного развития зрелости учащихся в условиях фасилитационного стиля педагогической коммуникации. Основное внимание уделяется трем аспектам:

1) роль игры как инструмент формирования культурной идентичности, где важное значение играет применение зоны ближайшего развития для поддержки личностного роста.

2) творческое воображение педагога, способствующему духовному и гармоничному развитию учащихся.

3) влияние фасилитационного подхода на формирование социальной идентичности учащихся через активное взаимодействие и сотрудничество.

Ключевые слова: фасилитационный подход, игра, творческое воображение педагога.

Annotation. This article discusses advanced teaching methods aimed at achieving spiritual and cultural maturity development of students in the context of facilitative style of pedagogical communication. The focus is on three aspects:

1) the role of play as a tool for cultural identity formation, where the application of the zone of proximal development to support personal growth plays an important role.

2) the creative imagination of the teacher, which contributes to the spiritual and harmonious development of learners.

3) the influence of the facilitation approach on the formation of learners' social identity through active interaction and co-operation.

Key words: facilitation approach, game, creative imagination of a teacher.

Facilitative style of pedagogical communication.

The modern educational system should be aimed not only at developing learners' cognitive abilities, but also at forming cultural and spiritual maturity, which contributes to the all-round development of the personality. In this context, advanced teaching methods have a main role by harmonizing academic knowledge with spiritual and cultural values. One such method is the facilitative style of pedagogical communication, which involves creating conditions for active interaction and co-operation between teacher and students, where the teacher acts as a guide to the educational process and students develop their skills of independent thinking, creativity and social responsibility.

Interaction in pedagogical practice should be a more two-way process, a dialogue where teacher and learners are involved. In this case, the exchange of information, experience and ideas takes place not only between the teacher and students, but also between the students themselves. Interaction promotes knowledge sharing, communication, co-operation and self-regulation skills of learners, which makes the learning process more dynamic and creative. Thus, we can generalize that in pedagogy, impact usually describes the teacher's activity, unilaterally directed at the learner. Interaction implies mutual action and active participation of both teachers and learners in the learning process. E.V. Korotaeva notes that communication and interaction as certain research areas constitute a complex dialectical unity. [1,p.105] Communication and interaction are mutually determined and influence each other in the process of learning and development. They cannot be considered in isolation, as they form a unified system within the pedagogical process.

P.G. Shchedrovitsky sees the modern educator in the role of a ‘tutor’ who guides learners in the process of thinking and activity. The tutor creates and models educational situations that stimulate active participation and development of learners' thinking skills. An important task of the ‘tutor’ is to develop learners' reflective abilities, helping them to analyze their actions and achieved results.

The tutor helps learners to connect theoretical knowledge with practical tasks by participating in real projects and research. [2,p.396] Thus, the ‘tutor’ acts as an organizer and facilitator of thinking activity, directing students to independent problem solving and thinking development.

Facilitation, as a process, is aimed at helping and facilitating the activity of the group and individuals. T.Y. Bazarov gives an example of an experiment of sports competitions, where N. Triplett found that people work faster in conditions of competition rather than in solitude. A facilitator sets regulations, removes communication barriers, ensures maximum participation of all group members without interfering in the content of their work. Therefore, such competence as cooperativeness is characteristic of the facilitator. The main goal is to achieve high efficiency of group activity. [3,c.93] The term facilitation was introduced into pedagogy thanks to the works of American psychologist Carl Rogers in the mid-twentieth century and had a significant impact on pedagogical theory and practice, especially in the context of the development of humanistic education. He proposed that the role of the teacher should be not so much authoritarian as supportive, creating conditions under which learners can learn and develop independently. A teacher who creates an atmosphere of trust, openness and empathy in the learning process helps learners to feel comfortable expressing their thoughts, ideas and the learning process itself becomes meaningful. [4,c.226]

V.A. Slastenin believed that the pedagogical profession, historically fixed two social functions - adaptive and humanistic (‘man-forming’). Adaptive function is associated with the adaptation of the pupil to the specific requirements of the modern socio-cultural situation, and humanistic - with the development of his

personality, creative individuality. [5,c.76] Facilitation also implies the need for emotional and social development of learners along with academic development, where effective learning is impossible without taking into account the emotional well-being of learners. T.A. Fil in his article noted T. Gregory's statements that a teacher who does not pay due attention to the emotional component of the student has difficulties in teaching the subject. Therefore, for T. Gregory affective teacher is an effective teacher. [6,c.3]

The role of play in educational practice.

Play in educational practice is seen as a powerful tool that contributes to the development of cultural identity and spiritual growth. Game activity acts as a leading form of assimilation of cultural norms and social roles. The inclusion of the game approach in the educational process creates favorable conditions for the formation of moral attitudes and critical thinking about socio-cultural interactions.

Play implies, first of all, cooperative activity, without which further development and formation of socially useful activity of an adolescent is impossible.

In cooperative game activities, the adolescent learns co-operation, sharing of responsibility, and maintenance of group dynamics, which is important for the formation of joint activity skills.

In the traditional form of teaching underestimated the significant role of the game in the age category of students in the middle educational level, and this is the age group from 11 to 15 years old, where the need for communication and the formation of socially useful activities. V.V. Davydov notes that in adolescence and high school age learning activity loses its leading character and becomes a component of other types of leading reproducing activities - first socially useful, and then educational and professional, including productive labor of schoolchildren and their initial professional training, which raises their further mental development to a qualitatively higher level. [7,c.212]

Taking into account the phenomenon of social self-determination, where the general regularity of the historical-evolutionary approach to personality emerges: the manifestation of individuality of a person owes its origin to the life of a person in a social group. According to A.G. Asmolov, this phenomenon consists in the fact that the attitude of the individual to the influences of the group is mediated by the values and ideals developed in the course of joint activities of the collective. [8,p.325]

The phenomenon of social self-determination has a deep interrelation with the theory of role-playing in educational joint activity. According to the historical-evolutionary approach to the development of personality, the individuality of a person is formed in the context of his participation in a social group, and consequently, the values and ideals that the personality accepts are the result of collective activity and interaction. D.B. Elkonin developed the ideas of L.S. Vygotsky, emphasizing the role of play as the leading activity in preschool and junior school age. It is only through play activities that a child learns social roles

and norms, which contributes to the formation of not only cognitive but also socio-emotional competences.

D.B. Elkonin emphasized that children's cooperation in the course of play activities creates prerequisites for successful educational cooperation, calling the game «arithmetic of social relations». [9,c.105]

In the context of learning co-operation, play fulfils the following main functions:

- **Integration.** The game contributes to the integration of participants into a common system of goals and values. In a role-playing game there is an awareness of personal and collective tasks, also a positive interdependence is formed, where the performance of one participant depends on the overall success of the group.
- **Formation of social identity.** Through participation in the game, individuals become aware of their social identity, showing the ability to self-determine within the values of the group. This function will develop the capacity for solidarity, empathy and tolerance towards other participants.
- **Motivation and Internal Orientation.** Within the framework of social self-determination, the internal motivation of the individual is directed towards achieving goals that are shared and supported by the whole group. The game is due to its creative and emotional component, activates this motivation, allowing learners to identify more deeply themselves with the goals and values of the collective.

Thus, the game becomes a kind of model of cooperative activity, where individual traits are actualized through collective goals. In the process of role-playing, the individual not only imitates the actions of playing the assigned role, but also learns the norms and values coming from the collective, which will allow effective and positive socialisation of adolescents.

Teacher's creative imagination.

An integral component of learners' cultural and spiritual development is the creative imagination of the teacher, which will help to build an interactive educational process that will allow learners to go beyond current knowledge and perceptions, creating and mastering new meanings, interpretations, forming their own understanding of the world. In the process of facilitative learning, creative imagination becomes a tool for forming learners' ability to solve non-standard tasks and integrate spiritual and cultural values into everyday activities. V.T. Kudryavtsev writes that «imagining, a person, as if immediately penetrates into the essence, into the basis of the developing integrity of the subject even before his consciousness will form any distinct notion of it. The subject of the future thought is already revealed to the consciousness in a sensual image. Thought, which is only to be born, but which is already anticipated». [10,c.61]

In the educational process, the imagination of a teacher is a critical component of the professional activity of a teacher. Imagination becomes a key factor in the development of innovative methods in pedagogy. V.A. Slastenin emphasises the peculiarity of the pedagogical profession and it consists in the fact that by its nature it is humanistic, collective and creative [11,p.9]

It should be realized that for a teacher with a creative approach it will be important to have a mutually active process of communication, where transactional variability in communicative links: ‘teacher - student’, ‘student - group’, ‘group - teacher’, ‘group - group’, ‘group - group - group’. A clear awareness and clear structure, as well as logical presentation and structured organisation of the teaching material contributes to better absorption of information.

Pedagogical activity is above all a creative activity, a process of active use of imagination to create original ideas, concepts or products. The creative process begins with a volitional effort, or an act of imagination. Creativity, in turn, is the result of this activity, which is a concrete manifestation of innovative ideas or their embodiment in various forms of art or scientific discoveries.

From a spiritual perspective, creative imagination helps learners to realize the deeper aspects of life, such as morality, ethics and personal responsibility. Empathy and the ability to see the world from different perspectives is developed, which is an important element in the spiritual and cultural maturation of the individual. In the context of the facilitation style, creative imagination takes on special importance.

In this approach, the teacher does not impart ready-made knowledge, but creates conditions for learners to find answers to emerging questions on their own, which contributes to their spiritual and cultural development. An important role is played by the formation of social identity, which begins with an active process of interaction and participation in collective activities. By interacting, learners learn to realize their belonging to certain social groups and to master new cultural norms and values, which contributes to their spiritual and cultural growth.

One of the primary tasks in pedagogy will be to define the role of the teacher and the purpose of pedagogy as a whole. A pedagogue in the fast changing and unstable VUCA world is a facilitator teacher with a humanistic view of modern education. Facilitation is important to create an effective educational environment where every student can fulfil his/her potential, learn productively and achieve various collective goals without being afraid to experiment. Education remains one of the most important mechanisms of socialisation, where a child learns to interact with the world and people, developing personal social competence. Socialisation takes place through cooperative activities, communication and participation in cultural practices. This requires learners to become active participants in the learning process, engaging in practical activities that develop problem-solving, co-operation and critical thinking skills, which are particularly relevant in a rapidly changing society that requires flexibility, creativity and the ability to adapt to new challenges.

LIST OF REFERENCES:

1. Korotaeva E.V. Theory and practice of pedagogical interactions: textbook and practice for universities M.: ed. Yurait 2024. p.242. ISBN 987-5-534-10437-0
2. Shchedrovitsky, P.G. Critique of pedagogical reason Works 1985-2004 / P.G. Shchedrovitsky. M. Political Encyclopaedia. 2021. c.551.

3. Bazarov, T.Y. Organizational psychology. 2013. T. 3. №4. C. 92-108
Business Education: Organizational Development or Organisation Development?
www.orgpsyjournal.hse.ru
4. Rogers K., Freiberg D. Freedom to learn. Per. from English. ed. by A.B.
Orlov. - 2nd edition. M.: Sysl, 2019. - 527 c.
5. Slastenin V.A. Slastenin, I.F. Isaev, E.N. Shiyanov; edited by V.A.
Slastenin. - Moscow: Academia Publishing Centre, 2013. p.576.
6. Fil T.A. Theoretical review on the problem of teacher facilitation// Actual
problems of humanitarian and natural sciences. 2013 №8 c.1-5.
7. Davydov V.V. Problems of developing learning: Experience of theoretical
and experimental psychological research. M.: Pedagogika, 1986. p. p. 240
(Proceedings of D.Chl. and Chl.-Cor. of APN USSR).
8. Asmolov A.G. Psychology of personality: Cultural and historical
understanding of human development. Moscow. Smysl. 2007. c.526.
9. Elkonin D.B. Child psychology. Moscow. Akademiya. 4 ed., ster. 2007.
c.384.
10. Kudryavtsev V.T. Imagination is a gift of preschool childhood. Journal
of practical psychologist. Scientific and practical journal No.1. 2016. Moscow.
ISSN 1990-9349
11. Slastenin V.A. Slastenin, I.F. Isaev, E.N. Shiyanov; ed. by V.A.
Slastenin Pedagogy Textbook for students of higher pedagogical educational
institutions / V.A. Slastenin, I.F. Isaev, E.N. Shiyanov. - Moscow: Academia
Publishing Centre, 2013. p.576.

MUNDARIJA

Kirish.....	3

1-SHO’BA

RAQAMLI TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA TA’LIM OLUVCHILARNI KASBGA YO’NALTIRISHNING ZAMONAVIY TENDENSIYALARI

1. F.E.Boqiyev , Raqamli ransformatsiya sharoitida umumiy o’rta ta’lim muassasalari o’quvchilarini vatanparvarlik ruhida tarbiyalash.....	6
2. Sh.Mardonov , Umumiy o’rta ta’lim maktabi o’quvchilarini kasbga yo’naltirishda oila va maktab hamkorligini takomillashtirishning pedagogik asoslari.....	9
3. K.A.Karimov , Raqamli transformatsiya sharoitida yoshlarni kasbga yo’naltirishda ta’lim jarayonining uzviyligini ta’minlash.....	13
4. Б.М.Хакимова , Современные тенденции профориентации студентов в условиях цифровой трансформации: гендерный подход.....	18
5. M.I.Xudayberdiyev , Raqamli texnologiyalarning tasviriy san’at o’qituvchisining kasbiy faoliyatidagi o’rni.	22
6. A.O.Gulyamova , Raqamli transformatsiya sharoitida tanqidiy fikrlashni rivojlantirish orqali kasbga yo’naltirish tendensiyalari	25
7. L.T.Jumatova, A.S.Saidov , Raqamli transformatsiya sharoitida IT sohasidagi dasturlarning kasb-hunarga yo’naltirishdagi ahamiyati.....	30
8. H.I.Sirojiddinov , O’zbekiston ta’lim tizimida innovatsion pedagogik metodlarning samaradorligini tahlil qilish	33
9. G.I.Bo’riyeva , Bo’lajak jismoniy tarbiya o’qituvchilarining kasbiy kompetentligini rivojlantirishning funksional modeli.....	36
10. U.S.To’ychiyeva , O’quvchi-yoshlarni kasb-hunarga yo’naltirish Istiqbollari.....	43
11. D.H.Ibragimova , Boshlang’ich sinf texnologiya darslarining kompetensiyalari va ularni tadqiqi.....	45
12. S.T.Mamatkulov , Uzluksiz ta’lim tizimida ICloud texnologiyasidan foydalanib ta’lim oluvchining kasb-hunarga yo’naltirishdagi muammolari va yechimlari.....	49
13. O.M.Jabborova , Uzluksiz ta’lim tizimida raqamli transformatsiya sharoitida boshlang’ich sinf o’quvchilarini kasb-hunarga yo’naltirishning tendensiyalari.....	52
14. M.T.To’lkuniy, A.V.Karagicheva , Pedagoglarni kasb-hunarga tayyorlashda kommunikativ kompetensiyalarini rivojlantirishning mazmuni va mohiyati.....	56
15. J.D.Saidov , Raqamli transformatsiya sharoitida axborot texnologiyalari bo’yicha kadrlar tayyorlashda zamonaviy ta’lim texnologiyalari foydalanish muammolari.....	61
16. M.S.G’ofurova , Boshlang’ich sinf O’quvchilarini raqamli ta’lim muhiti bilan tanishtirish mazmuni.....	64

17. X.Bozorboyeva, Sh.Usmonova, A Comparative analysis of time-related terms in english and uzbek languages.....	67
18. M.X.Abdiyev, Effective teaching methods for mixed ability efl classrooms.....	70
19. D.S.Usmanova, Kichik maktab yoshidagi o‘quvchilarda kommunikativlik qobiliyatlarini shakllantirishda treninglarning o‘rni.....	74
20. Л.Куньлинъ, Современные тенденции развития эколого-педагогической компетентности студентов в условиях цифровой трансформаци.....	78
21. Sh.Y.Mavlanov, Raqamli transformatsiya sharoitida talabalar pedagogik atamalardan foydalanishining zamonaviy tendensiyalari.....	81
22. Д.У.Кузиева, Формирование 4К-Компетенций через цифровую трансформацию на уроках русского языка в начальных классах.....	84
23. A.Sh.Azimjonov, Raqamli transformatsiya sharoitida turizm va mehmondo‘stlik industriasida sifat menejmentining o‘ziga xos xususiyati.....	87
24. B.B.Ergashev, Kasbiy-ta’lim tizimida arxitekturaviy loyihalashni o‘rgatishda interfaol metodlardan foydalanish.....	90
25. M.M.Xoliqova, M.F.Muxtorova, Ona tilini o‘rgatishda o‘quvchilarni kasbga yo‘naltirishda kommunikativ kompetensiyalarni baholash usullari.....	93
26. A.Yo‘ldashev, H.Karimjonov, Kasb tanlash va uni o‘qitishda raqamli texnologiyalarning o‘rni.....	96
27. P.E.Nuraliyeva, O.Ne‘matullayeva, Umumta’lim maktab o‘quvchilari bilimlarini baholash uchun interaktiv topshiriqlar metodikasi.....	98
28. G.J.Bomurodova, M.O.Jumaniyozova, Raqamli transformatsiya sharoitida refleksiv qobiliyatni baholash: pedagogik yondashuv.....	102
29. S.Sh.Soliyev, Jismoniy tarbiya va sport yo‘nalishlari bo‘yicha kasbiy ijodiy imtihonlarni o‘tkazishda zamonaviy texnologiyalarni qo‘llash metodikasi.....	105
30. M.R.Mo‘ydinov, Belbog‘li kurashda raqamli texnologiyalarni qo‘llashning ahamiyati.....	109
31. D.O.Otamurodova, Bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarini kasbga yo‘naltirishda uzviylik va uzluksizlik asosida kritik fikrlashni shakllantirish.....	111
32. S.R.Abdusamatov, Raqamli ta’lim muhitida suniy intellekt elementlari.....	115
33. A.R.No‘monjonov, Axborot-resurs markazlari uchun ishlab chiqiladigan SMART LIBRARY dasturining ahamiyati va vazifalari.....	117
34. Sh.Sh.Shoyusupova, A.G‘.Xudayqulova, O‘quvchilarning kasb tanlashga oid qiziqishlarini aniqlash: boshlang‘ich ta’limda integratsion yondashuv.....	124
35. D.Sh.Ko‘makova, Uzluksiz ta’lim tizimini rivojlantirishda pedagogik innovatsiyalar va integratsiyaviy yondashuv.	127

36. **S.U.Ibraximov**, Raqamli transformatsiya sharoitida jismoniy tarbiya va sport mutaxassislarining kasbiy kompetensiyalarini shakllantirishda axborot texnologiyalarining roli.....133
37. **G.H.Xodiyeva**, Raqamli transformatsiya va 4K modeli: o‘quvchilarda kommunikativ va kollaborativlik kompetensiyalarini rivojlantirish orqali zamonaviy kasblarga tayyorlash strategiyalari.....137
38. **K.A.Abrorxonova**, Bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarini kasbiy-pedagogik kompetentlikni rivojlantirish.....139
39. **Sh.B.G‘oziyeva**, O‘quvchilarning kasb-hunar tanlashlarida inklyuziv madaniyatni shakllantirishning muhim xususiyatlari 143
40. **Sh.R.Sattorova**, Raqamli transformatsiya sharoitida talabalarning leksik kompetensiyasini rivojlantirish metodikasi.....147
41. **S.M.Qurbonova, S.F.Turg‘unova**, Qutbning “Xusrav va Shirin” .dostonini raqamli texnologiyalar yordamida o‘rganish.....151
42. **A.O.Бадалов**, Мактаб информатика дарслигидаги дастурлаш асосларини бўлимини ўқитиш самарадорлиги.....154
43. **T.Azizova, G.Jumamuratova**, Ta’lim-tarbiya jarayonida kreativ kompetensiyalarini rivojlantirish.....158
44. **A.T.Tilegenov**, Zamonaviy axborot texnologiyalari vositasida yoshlarda milliy g‘oyani shakllantirishning didaktik imkoniyatlari.....161
45. **S.N.Abduraxmonova, M.O.Egamberdiyeva**, Principles and approaches of utilizing online assessment tools in the career-oriented education of english philology students (for lexical competence).....166
46. **Z.R.Baqoyeva**, O‘spirin yoshdagi o‘quvchilarni kasbiy shakllanishida psixologik xizmatning roli.....169
47. **M.M.Xoligova, M.F.Muxtorova**, Ona tilini o‘rgatishda o‘quvchilarni kasbga yo‘naltirishda kommunikativ kompetensiyalarni baholash usullari.....172
48. **B.A.Olimov**, Umumiy o‘rta ta’lim maktab o‘quvchilarining kasbiy tayyorgarligini shakllantirishda dasturlash tillarining o‘rni.....175
49. **M.A.Tayirova**, Zamonaviy sharoitda raqamli ta’lim transformatsiyasi tendensiyalari.....179
50. **M.A.Umaraliyeva**, Ta’limning raqamli transformatsiyasi: yangi imkoniyatlar.....184
51. **F.M.Kalxnazarov**, Umumiy o‘rta ta’lim maktablarida raqamli transformatsiyaning o‘rni va ahamiyati.....188
52. **R.Boqiyev**, Professional ta’lim tizimida ta’lim oluvchilarni kasb-hunarga yo‘naltirish hamda innovatsion metodika va texnologiyalarning o‘rni.....191
53. **Y.S.Shakirova**, Raqamli transformatsiya sharoitida kasbga yo‘naltirishning zamonaviy yo‘nalishlari.....194
54. **A.N.Raximov**, Kasbga yo‘naltirishda prognozlash usullarining balansli modellardan foydalanish texnologiyalari.....197
55. **G.K.Izetaeva**, Raqamli transformatsiya sharoitida mehnat bozori

talablari.....	200
56. L.E.Mirzayeva , Darslarni STEAM yondashuv orqali o‘rgatishning innovatsion usullari.....	204
57. Y.S.Shakirova , Raqamli transformatsiya sharoitida kasbga yo‘naltirishning zamonaviy yo‘nalishlari.....	208
58. D.A.Alibayeva , Raqamli transformatsiya sharoitida ta’lim oluvchilarni kasbga yo‘naltirishning zamonaviy tendensiyalari.....	211
59. N.Ismoilov , Ta’lim oluvchilarni kasbga yo‘naltirishda virtual laboratoriya va simulyatsiyalarining o‘rni.....	214
60. M.M.Raxmatova , Umumiy o‘rta ta’lim maktablarida tarbiyaviy jarayonlarni tashkil etishda ilg‘or xorijiy tajribadan foydalanishning samaradorligi.....	217
61. Е.С.Мелкумян , “Какие цели и задачи преследует SEL (социально-эмоциональное обучение)? с какой целью внедрена в школьную программу?”.....	220
62. Erduran Avcı , Emphasis on Cultivating a ‘Competent and Virtuous Human’ in the Curricula: 2024 Türkiye Century Education Model.....	228
63. Z.R.Saidova , Oliy ta’lim muassalarida ta’lim jarayonida BYOD texnologiyalaridan foydalanish.....	233
64. Sh.N.Xudanova , Bo‘lajak pedagoglar kasbiy mahoratini takomillashtirishda raqamli ta’lim texnologiyalaridan foydalanishning zamonaviy tendensiyalari.....	236
65. S.N.Abduraxmonova, M.O.Egamberdiyeva , Principles and approaches of utilizing online assessment tools in the career-oriented education of English philology students (for lexical competence).....	240
66. Д.А.Шодиев , Важность карьерной ориентации обучающихся в условиях цифровой трансформации.....	243
67. U.J.Yuldoshev, A.O.Qosimov , Raqamli transformatsiya sharoitida o‘quvchilarni kasbga yo‘naltirishda veb-kvestlarning roli.....	245

2-SHO‘BA

UZLUKSIZ TA’LIM TIZIMIDA TA’LIM OLUVCHILARNI KASB- HUNARGA YO‘NALTIRISH - DOLZARB MUAMMO SIFATIDA

1. X.I.Ibraimov , Professional ta’lim tizimida raqamli ta’lim vositalarining o‘rni va ahamiyati.....	249
2. R.G.Safarova , Jadid ma’rifatparvarlari kasb-hunar tarbiyasi haqida.....	253
3. A.X.Mahmudov , Особенности процесса воспитания при профессиональной ориентации в условиях цифровой трансформации.....	257
4. A.G‘.Nabiyev , Raqamli transformatsiya sharoitida ta’limda zamonaviy innovatsion usullarning o‘quvchi-yoshlarga ta’lim berishdagi ahamiyati.....	260

5. S.X.Sanakulova , Raqamli transformatsiya sharoitida boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining nutqiy ko‘nikmalarini differensial topshiriqlar vositasida baholash metodikasi.....	264
6. M.S.G‘ofurova , Boshlang‘ich ta’limda tabiiy fanlarni o‘qitishda raqamli texnologiyalarning ahamiyati.....	269
7. Sh.B.Bekchonova , Kiberpedagogikada ta’lim oluvchilarni kasb-hunarga yo‘naltirish - dolzarb muammo sifatida.....	272
8. A.A.Xayrullayev , Axborot madaniyatini oshirish orqali kasbga yo‘naltirishda xorijiy tajriba va OAV ning o‘rni.....	275
9. H.O.Odilova , Maktabgacha yoshdagi bolalarni kasbiy rivojlanishida mehnat tarbiyasi.....	279
10. E.R.Soliyev , Raqamli dunyoda talaba-yoshlarning psixologik salomatligi: muammolar va yechimlari.....	283
11. D.T.Sobirov , Uzluksiz ta’lim tizimida talabalarning mustaqil ishlarini tashkil etish texnologiyalari va kasb hunarga yo‘naltirilgan muammolarini yechish.....	287
12. D.H.Ibragimova , Boshlang‘ich sinflarda texnologiya ta’limining mazmuni.....	295
13. S.T.Mamatqulov , Uzluksiz ta’lim jarayonida “bulutli” texnologiyalardan foydalanib kasb-hunarga yo‘naltirishning muammolari va yechimlari.....	298
14. A.M.Mirsidikova , O‘spirin yoshlarni kasb-hunarga yo‘naltirishning dolzarb muammolari.....	301
15. J.D.Saidov , Globallashtirish jarayonida ta’limni raqamlashtirish orqali ta’lim oluvchilarni kasbga yo‘naltirishning muammolari va yechimlari.....	304
16. Z.Y.Tillayeva , Uzluksiz ta’lim tizimida tabiiy fanlarni o‘qitish interfaol usullardan foydalanishning ahamiyati.....	307
17. I.Xolmatov , Sport sotsiologiyasi nuqtai nazaridan raqamli transformatsiya va kasbga yo‘naltirish: ijtimoiy-pedagogik muammolar va yechimlar.....	310
18. M.A.Berdimurodov, I.Muxamadkarimov , Raqamli transformatsiya sharoitida xodimlarni va talabalarni kiberxavfsizlik sohasida o‘qitishning dolzarbligi va usullari.....	313
19. N.G.Gulyamova , Oliy ta’lim muassasalari talabalarida tashkiliy xulqni rivojlantirish - dolzarb muammo sifatida.....	315
20. M.N.Nizamova , Oliy ta’lim tizimida bo‘lajak menejerlar kasbiy mobilligini rivojlantirish – dolzarb muammo sifatida.....	319
21. S.X.Tojiboyeva , Umumiy o‘rta ta’lim muassasalarida biologiya fanini Abu Ali ibn Sino ta’limotlari asosida o‘qitish metodikasini takomillashtirish - dolzarb muammo sifatida.....	322
22. M.M.Mutallibjonov , Kasbiy ma’naviyat bo‘lajak o‘qituvchining shaxsiy va kasbiy rivojlanishining asosi.....	325

23. Z.T.Raximov , Uzluksiz ta’lim tizimida ta’lim oluvchilarni kasbga yo‘naltirishda pedagog mahoratining ahamiyati.....	329
24. Sh.O.Aripov , Uzluksiz ta’lim tizimida xorijiy tajribadan foydalanishning o‘ziga xos jihatlari.....	333
25. M.Imomova , Raqamli transformatsiya sharoitida ta’lim jarayonida o‘qituvchining roli. Qon va uning vazifalarini raqamli texnologiyalardan foydalanib tushuntirishning ahamiyati.....	336
26. A.F.Ergasheva , Hunarmandchilikni rivojlantirish orqali uzluksiz ta’lim tizimida ish bilan bandlikni ta’minlash imkoniyatlari.....	341
27. K.A.Abrorxonova, N.L.Kamolova , Raqamli ta’lim muhitida boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining mantiqiy tafakkurini shakllantirish.....	345
28. A.I.Saydaliyev , Raqamli tarbiya jarayonida tarix darslarida o‘quvchilarni kasbga yo‘naltirish.....	348
29. B.M.Xushvaktov , Oliy harbiy ta’lim muassasalari kursantlarini kasbiy faoliyatga tayyorlashda raqamli transformatsiya sharoitida ma’naviy tarbiyaning ahamiyati.....	352
30. N.Y.Safayeva , O‘quvchilarni kasbga yo‘naltirishning o‘ziga xos xususiyatlari.....	355
31. Sh.U.Nazarova , Uzluksiz ta’lim tizimida ta’lim oluvchilarni kasb-hunarga yo‘naltirish-dolzarb muammo sifatida.....	357
32. G.Jumamuratova, T.Azizova , Ta’lim-tarbiyada zamonaviy texnologiyalarning mohiyati.....	361
33. M.R.Xasanova, R.R.Oripov , Kasbga yo‘naltirishda o‘qituvchilarning raqamli savodxonligini oshirishning ahamiyati.....	364
34. S.Shermamatova, S.Muhammadjonova , Clarifying learners’ career orientations in the context of digital transformation: challenges and solutions...368	368
35. S.I.Saitg‘aniyevich, M.M.Sharipova , Raqamli transformatsiya sharoitida ta’lim oluvchilarni kasbga yo‘naltirish.....	371
36. N.B.Nuraliyeva , Uzluksiz malaka oshirish oraqali o‘qituvchilarini kreativ faoliyatini shakllantirish.....	373
37. G.O.Norbutayeva , Raqamli transformatsiya sharoitida biologiya ta’limini rivojlantirish: muammolar, yechimlar va o‘quvchilarni kasbga yo‘naltirish.....	381
38. N.N.Mirjanova , The importance of differentiation in the training of professional education specialists.....	386
39. C.X.Шарипова , Педагогическая практика как компонент профессиональной подготовки будущего учителя иностранного языка.....	389
40. R.B.Kalmirzayeva , Raqamli transformatsiya sharoitida ta’lim oluvchilarni kasbga yo‘naltirish: muammolar, yechimlar.....	395
41. S.Shermamatova, Sh.Mirzayeva , Didactic problems of teaching English to young learners.....	398
42. S.T.Tursunova, N.Muhammadowa , Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining kasb-hunarlar haqida dastlabki tasavvurlarini shakllantirish.....	401

43. Y.H.Jabborova , Umumiy o‘rta ta’lim muassasalari direktorlarining boshqaruv faoliyatida qaror qabul qilish asoslari.....	404
44. T.T.Abdug‘aniyev , Umumta’lim maktablari o‘quvchilarida iqtisodiy tasavvurlarni rivojlantirishning pedagogik imkoniyatlari.....	407
45. B.B.Raximov , O‘quvchilarni ijtimoiy moslashuvchanlik kompetensiyasini rivojlantirishga ta’sir etuvchi omillar	411
46. S.A.Qabulov , Talabalarda tarixiy voqelikni tushunish va uni mantiqiy izchillikda tushuntira olishda shaxsiy-pedagogik sifatlarini rivojlantirishning pedagogik jihatlari.....	415
47. D.M.Xakimova , Umumiy o‘rta ta’lim muassasalari o‘quvchilarini kasbga yo‘naltirishning o‘ziga xos xususiyatlari.....	419
48. G.X.Zoyirova , Raqamli transformatsiya asosida oliy ta’lim tizimida innovatsion ta’lim texnologiyalarining o‘rni.....	422
49. M.D.Abdulmadjidova , Uzluksiz ta’lim tizimida o‘quvchilarni kasb-hunarga yo‘naltirishning psixologik xususiyatlari.....	424
50. Sh.Karimov , Raqamli ta’lim sharoitida bo‘lajak ingliz tili o‘qituvchilarning pedagogik faoliyatiga oid malaka talablarini ishlab chiqish....	426
51. Г.Самигова , Создание мультимедиа как метод обучения.....	430
52. A.Sh.Jumaev , Uzluksiz ta’limda maktab o‘quvchilarini kasb-hunarga yo‘naltirishning pedagogik-psixologik shart-sharoitlari.....	435
53. Sh.M.Mirzahmedov , O‘quvchilarni kasb-hunarga yo‘naltirishning ijtimoiy-psixologik jihatlari.....	438
54. F.R.Rustamov , Globallashtirish sharoitida ta’lim oluvchilarni kasbga yo‘naltirish masalalari.....	441
55. S.R.Shodmonqulova, J.B.Aytbaeva , Raqamli transformatsiya sharoitida talabalarda ijtimoiy faollikni rivojlantirish va boshqarish omillari....	444
56. H.G‘.Madraimova , Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining nutqiy kompetensiyalarini uzluksiz ta’lim tizimida kasbga yo‘naltirishning ahamiyati.....	449
57. Z.A.Xolmatova , Pedagoglarni diagnostik va korreksion faoliyatga tayyorlash texnologiyasi, kasbga yo‘naltirishda diagnostika.....	453
58. G.B.Ibragimova , Uzluksiz ta’lim tizimida ta’lim oluvchilarni kasb-hunarga yo‘naltirish hozirgi kunda dolzarb muammo.....	459
59. M.B.Amonova , O‘quvchi yoshlarni kasbga yo‘naltirishga raqamli ta’lim texnologiyalarining o‘rni.....	462
60. N.A.Valixanova , Texnologiya darslarida o‘quvchilarni kasb-hunarga yo‘naltirish.....	465
61. D.N.Taylakova , Raqamli transformatsiya muhitida shaxsga yo‘naltirilgan pedagogik texnologiyalar asosida darslarni tashkil etishning didaktik yo‘llari.....	469

62. C.C.Жуманазаров, Raqamli transformatsiya sharoitida tarbiya fani o'qituvchilari raqamli kompetentligini rivojlantirish masalalari.....	472
63. M.M.Nizamova, N.O.Murodov, Raqamli transformatsiya sharoitida ta'lim va kasbiy mahorat rivoji.....	474
64. R.A.Nosirova, O'quvchilarni kasbga yo'naltirib o'qitishning dolzarb masalalari.....	477
65. X.N.Qodirova, M.A.Usmonova, Raqamli ta'lim muhitida boshlang'ich sinf o'quvchilarining umummadaniy kompetensiyasini shakllantirish.....	480
66. C.B.Шарипова, Механизмы формирования общекультурных основ мировоззрения у учащихся и студентов.....	482
67. D.T.Ismailov, Raqamli transformatsiya sharoitida oliy harbiy ta'limga texnologik yondashuv asosida kursantlarining milliy tarbiyasini metodik takomillashtirish.....	487
68. X.B.Uralov, Raqamli transformatsiya sharoitida kursantlarning kreativlik qobiliyatini rivojlantirishning pedagogik mexanizmlari.....	491
69. D.A.Madjidova, Z.Arginova, Ijtimoiy himoyaga muhtoj bolalarni kasbga yo'naltirish - mustaqil hayotga tayyorlash omili sifatida.....	496
70. M.X.Нажмудинова, Профессиональное самоопределение молодежи в эпоху цифровой трансформации образования.....	498
71. R.M.Abduraxmanov, Ta'lim tizimida o'quvchilarni kasb-hunarga yo'naltirishda yuzaga kelayotgan muammolar.....	501
72. F.X.Ibragimova, Raqamli ta'lim sharoitida talabalarni tarbiyaviy faoliyatga tayyorlash.....	504
73. I.I.Tuychiyeva, M.N.A'zamova, Uzluksiz ta'lim tizimida ta'lim oluvchilarni kasb-hunarga yo'naltirish dolzarb muammo sifatida.....	508
74. I.A.Otabayev, Kredit-modul tizimi va mehnat bozori talablari.....	513
75. N.X.Lutfullayeva, O.N.Otabayeva, Maktabgacha ta'lim pedagoglarining kasbiy kompetentligini baholash mezonlari.....	518
76. M.M.Arslanova, Ta'lim jarayonida aqli zaif o'quvchilar o'quv-ijtimoiy faoliyatini shakllantirishning pedagogik mazmuni.....	526
77. O.B.Qurbonova, D.R.Xamrayeva, Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida xalq ertaklaridan foydalanishdagi pedagogik tajriba-sinov ishlarini tashkil etish metodikasi.....	529
78. X.U.Rizeva, L.R.Djurakulova, Inklyuziv ta'lim sohasida tarbiyachi pedagoglarning kommunikativ kompetensiyasini shakllantirish yo'llari.....	534
79. B.D.Sharipov, Kasbiy ta'lim tizimida kredit-modul tizimini joriy qilishda o'quvchilarning mustaqil ishlashining ahamiyati.....	538
80. X.Orziqulov, A.Adaxamjonov, Imkoniyati cheklangan bolalarni inklyuziv ta'limga jalb etishda tibbiy-pedagogik-psixologik komissiyaning roli.....	541

81. X.Orziqulov, B.Usanov, Talabalarda umumiy pedagogika fanini o’qitish orqali psixologik-pedagogik va kasbiy ko’nikmalarini shakllantirish.....	544
82. M.N.Xolyigitova, Ta’lim tizimida kasb-hunarga yo’naltirish jarayonini takomillashtirish: muammo va yechimlar.....	552
83. M.O.Fayzullayeva, O’quvchilarni kasbga yo’naltirishda ta’lim jarayonining uzviyligini ta’minlash.....	554
84. I.A.Karimova, Raqamli transformatsiya sharoitida ta’lim oluvchilarni kasbga yo’naltirish muammolari.....	558

3-SHO’BA

RAQAMLI TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA TA’LIM OLUVCHILARNI KASBGA YO’NALTIRISHNING IJTIMOY- PEDAGOGIK TA’MINOTINI RIVOJLANTIRUVCHI OMILLAR

1. P.X.Джураев, Активизация познавательной деятельности студентов средних профессиональных учебных заведений.....	565
2. M.M.Холмухамедов, Миллий малака тизимида мактаб ўқувчиларини касбга йўналтиришнинг хусусиятлари.....	570
3. O.T.Abdug’aniyev, Yangi O’zbekiston sharoitida talabalarda umuminsoniy qadriyatlarga oid kompetentligini rivojlantirish pedagogik imkoniyatlari.....	574
4. D.A.Norbutayeva, Ta’lim jarayonida bo’lajak texnologiya fani o’qituvchilarini kasbiy faoliyatga yo’naltirishning pedagogik imkoniyatlari.....	577
5. N.Ch.Rustamov, Sharq mutafakkirlarining asarlarida mehnat tarbiyasiga oid qarashlar.....	581
6. E.N.Nizomxonov, S.E.Nizomxonov, Raqamli transformatsiya sharoitida informatika va axborot texnologiyalari fanidan kasb hunarga integrasiyalash orqali o’quvchilarining axborot kompetentligini rivojlantirish imkoniyatlari.....	584
7. Z.Sh.Uchqurova, Raqamli o’quv platformalaridan foydalanish orqali boshlang’ich sinf o’quvchilarini kasbga yo’naltirish.....	587
8. D.N.Mamatov, Sh.B.Bekchonova, Kiberpedagogikada raqamli transformatsiya sharoitida ta’lim oluvchilarni kasbga yo’naltirishning ijtimoiy pedagogik ta’minotini rivojlantiruvchi omillar.....	591
9. M.A.Xasanov, Innovatsion yondashuvlar asosida bo’lajak Texnika fani o’qituvchilarini tayyorlashda ta’lim metodlarining o’rni va ahamiyati.....	594
10. F.U.Anarbayeva, Raqamli ta’lim transformatsiyasining imkoniyatlari.....	597
11. A.A.Sa’dullayev, Kasb tanlashda raqamli texnologiyalarning psixologik aspektlari.....	600
12. D.R.Xo’jamberdiyev, Turizm industriyasida raqamli texnologiyalarning o’rni.....	603
13. З.З.Яхшиева, Ш.А.Сиддикова, PISA и цифровизация образования.....	607

14. **З.З.Яхшиева, Ш.А.Сиддикова**, PISA и цифровизация: компас будущей карьеры для нового поколения.....609
15. **М.А.Davlatova, N.O.Abdumurodova, Q.F.Qahhorjonova**, Boshlang‘ich sinf o‘qituvchisining matematikadan uslubiy tayyorgarligini oshirishda matematik o‘yinlarning ahamiyati.....612
16. **X.D.Kuranbayeva**, Mavsumiy va oilaviy marosim folklori namunalari va ularning oilaviy kasblarni davom ettirishdagi ahamiyati.....616
17. **D.H.Ibragimova, Z.Eshtemirova**, Texnologiya darslarida mehnat an‘analarining o‘rnini tadqiq etish.....619
18. **J.To‘lanboyev**, Bo‘lajak logopedlarni kasbiy faoliyatlarida nutq o‘stirish darslarida leksik va grammatik tomonlarini rivojlantirish usullari.....622
19. **A.A.Sa’dullayev**, Methodology for improving the software methodology of teaching programming languages and technologies.....625
20. **D.Sh.Xudoyqulova**, Pedagogik ta’limda talabalarining gnoseologik motivatsiyasini rivojlantirishning pedagogik-psixologik aspektlari.....628
21. **Z.R.Jabbarov**, Harbiy xizmatchilarini kasbga yo‘naltirishning ijtimoiy pedagogik ta’minotini rivojlantiruvchi omillar.....631
22. **M.X.Ochilova**, Boshlang‘ich ta’limda harakatli o‘yinlardan foydalanish va uning o‘ziga xos xususiyatlari.....635
23. **M.A.Ibroximov**, Raqamli transformatsiya sharoitida talabalar ijtimoiy kompetentligini rivojlantiruvchi metodikasini takomillashtirishning omillari.....639
24. **M.A.Qodirova**, Raqamli transformatsiya sharoitida oliy ta’lim muassasalari talabalarining refleksivligini rivojlantiruvchi omillar.....643
25. **M.M.Murtozayeva**, O‘smir bolalarda salbiy xulqning namoyon bo‘lishi va ularni bartaraf etishning ijtimoiy-pedagogik omillari.....646
26. **D.Isoqjonova, P.E.Nuraliyeva**, Boshlang‘ich sinflarda “informatika va axborot texnologiyalar” fanini o‘qitishda interfaol metodlardan foydalanish.....650
27. **D.A.Kurbanova**, Boshlang‘ich ta’lim ona tili darslarida fonetik-grammatik tushunchalarni shakllantirishda ta’limiy o‘yinlardan foydalanish.....652
28. **V.S.Shukurov**, Kasbga yo‘naltirishda milliy kontent asosida raqamli platformalar yaratish texnologiyalari.. 657
29. **M.R.Mo‘ydinov, D.R.Eshpulatov**, Regbida mashg‘ulotlarni zamonaviy texnologiyalar orqali optimallashtirish.....659
30. **M.I.Ermamatova**, Ta’lim jarayonida raqamli texnologiyalar qo‘llanilishining ijobiy va salbiy jihatlari.....661
31. **G.A.Ma’murbekova, N.Q.Akramaliyeva**, Zamonaviy ta’lim muassasalarida basketbolchi qizlarning jismoniy sifatlarini takomillashtirish....664
32. **D.M.Mamadaliyeva**, Infografik dasturlardan amaliy jarayonlarda foydalanish.....667
33. **B.G‘.Nosirov**, O‘quvchilar kasbiy tayyorgarligini baholashda pedagoglar testologik kompetentligi muhim pedagogik omil sifatida.....669

34. A.O.Badalov, Raqamli transformatsiya: ta’limda dasturlash asoslari.....	673
35. Д.Э.Абдураимов, Ш.Х.Зиёдуллаева, Таълим олувчиларни касбга йўналтирувчи сунъий интеллект тизимларини яратишда Data Mining технологияси ва унинг имкониятлари.....	676
36. Н.С.Муродова, Понятие и классификация электронных ресурсов для развитие творческих способностей студентов направление технологического образования.....	681
37. G.O‘.Yuldasheva, Kasbiy pedagogik faoliyatda refleksiv jarayonlarni o‘rganish.....	683
38. N.T.Jalilova, Bo‘lajak tarbiya fani o‘qituvchilarida kasbiy kompetensiyalarni rivojlantirish omillari.....	686
39. Т.С.Агжанов, Индивидуальный подход в цифровом образовании.....	690
40. Т.Хазратова, N.Хамзайева, Maktabgacha ta’lim tashkilotlarida raqamli texnologiyalardan foydalanib ta’lim tarbiya jarayonlarini tashkil etish.....	695
41. С.Б.Худайбердиева, Факторы, способствующие социально-педагогической адаптации получателей образования к профессии в условиях цифровой трансформации.....	699
42. O.M.Jabborova, Sh.Z.Matupayeva, Bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining raqamli transformatsiya sharoitida tasviri san‘at ko‘nikmasini rivojlantirish.....	704
43. F.M.Ibadova, Umumta’lim maktab o‘quvchilarining akademik yozuv kompetensiyalarini shakllantirishda ilmiy faoliyatga yo‘naltirishning zamonaviy mexanizmlari.....	707
44. A.Y.Isakov, Raqamli transformatsiya sharoitida ta’lim oluvchilarni kasbga yo‘naltirishda ishlab chiqarish amaliyotining roli.....	710
45. M.M.Комилова, Предложения по использованию искусственного интеллекта в обучении русскому языку.....	714
46. L.A.Po‘latov, Talabalarning intellektual salohiyatini oshirishda zamonaviy axborot texnologiyalarning ahamiyati.....	718
47. N.R.Masharipova, Milliy qahramonlar va jadid ma’rifatparvarlarining kasb-hunar haqidagi qarashlari vositasida o‘quvchi-yoshlarni kasbga yo‘naltirishning tarbiyaviy imkoniyatlari.....	720
48. D.O‘.Abdug‘aniyeva, O‘quvchilarda ijtimoiy faol fuqarolik kompetensiyalarini rivojlantirishning pedagogik jihatlari.....	724
49. O.Sh.Abdug‘aniyeva, Umumta’lim maktabalari o‘quvchilarida ijtimoiy faol fuqarolik kompetensiyalarini rivojlantirishning pedagogik shart-sharoitlari.....	729
50. Sh.I.Nasimova, Raqamli transformatsiya sharoitida ta’lim oluvchilarni kasbga yo‘naltirishda ijtimoiy-pedagogik ta’minotni rivojlantirish omillari.....	733

51. **Z.I.Meliqo‘ziyeva**, Raqamli transformatsiya sharoitida pedagogika ta’lim yo‘nalishi talabalarini ingliz tilida kasbga yo‘naltirishning ijtimoiy pedagogik ta’minotini rivojlantiruvchi omillar.....736
52. **N.Sh.Artikova, I.S.Hakimova**, Raqamli ta’lim platformalaridan foydalanishning pedagogik asoslari.. 740
53. **O.D.Pozilova**, Raqamli transformatsiya sharoitida timss xalqaro baholash dasturi topshiriqlarini tez va izohli yechishda darslikdagi misol va masalalarning ahamiyati.....744
54. **D.Xabibulloev**, Ta’lim sifatini oshirishda mobil ilovalardan samarali foydalanish.....747
55. **A.Мадаминов**, Инноватсион технологиялар ва Ўзбекистон ижтимоий - иқтисодий ҳаётини эркинлаштириш.....750
56. **Sh.N.Xaydarova**, Turizm sohasini rivojlantirishning strategik darajaga ko‘tarish 754
57. **A.A.Usmonov**, Ilmiy-faoliyatli yondashuv asosida talabalarning kasbiy rivojlanishi.....757
58. **X.X.Xamzayev**, Bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy kompetensiyasini integrativ rivojlantirish yo‘nalishlari.....761
59. **O.R.Jamoldinova, M.S.Ziyoyeva**, Raqamli ta’lim muhitida bo‘lajak tarix fani o‘qituvchilarining kasbiy-ijodkorlik qobiliyatini rivojlantirish.....764
60. **D.U.Ro‘ziyev**, Raqamli transformatsiya sharoitida tinglovchilarni mustaqil o‘quv faoliyatga tayyorgarligini rivojlantirish.....769
61. **D.P.Yoqubaliyeva**, Uzluksiz ta’lim tizimida bo‘lajak tarbiya fani o‘qituvchilarini kasbiy-metodik rivojlantirish.....773

4-SHO‘BA

TA’LIM OLUVCHILARNI KASBGA YO’NALTIRISH SAMARADORLIGINI TA’MINLASHDA TA’LIM MUASSASASI, MAHALLA, OILA HAMKORLIGI MASALALARI

-
1. **D.Kamoljonova**, Raqamli transformatsiya sharoitida farzand tarbiyasida badiiy asarlarning o‘rni.....777
  2. **Sh.Namazov**, Uzluksiz ta’lim tizimida ta’limning sifat va samaradorligini oshirish hamda o‘quvchilarni kasb-hunar yo‘naltirishda pedagog kadrlarning vazifalari.....781
  3. **M.N.Kenjaye**v, Ta’lim oluvchilarni kasbga yo‘naltirish samaradorligini ta’minlashda ta’lim muassasasi, mahalla, oila hamkorligi masalalari. 788
  4. **S.T.Azimova**, Bolalarni milliy an‘analar ruhida tarbiyalashda otalarning o‘rni.....795

5. **O.M.Jabborova, Q.F.Qahhorjonova,** Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini kasb-hunarga yo‘naltirishda klaster tendensiyasi.....798
6. **F.Xudoyberdiyeva, Z.Qulmurodova,** Maktabgacha yoshdagi bolalarda san‘at markazlari orqali ijodkorlik qobiliyatlarini shakllantirish (katta guruhlar misolida).....802
7. **M.X.Xovodillayev,** Bo‘lajak logopedlarni kasbiy faoliyatlarida pedagogik – psixologik diagnostika ish usullari.....806
8. **M.Xovodillayev, P.Nematova,** Logopedik mashg‘ulotlarni tashkil etish jarayonida o‘yinlardan foydalanishning korreksion ahamiyati.....809
9. **D.B.Davletova,** Mahalla ayollariga aerobika mashg‘ulotlarini o‘rgatish orqali ularni kasbga tayyorlash imkoniyatlari.....813
10. **Z.T.Raximov,** Ta’lim oluvchilarni kasbga yo‘naltirishda loyihalash kompetensiyalarini rivojlantirish.....815
11. **A.R.Ashirov,** Kasbga yo‘naltirishda o‘quvchilarning mustaqil fikrlash orqali o‘quv-bilish faoliyatini faollashtirishning ahamiyati.....819
12. **I.T.Mexmonov,** O‘zaro hamkorlikdagi boshqaruv asosida umumtalim maktab o‘quvchilarining kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish.....823
13. **M.N.Shokirova,** Ta’lim oluvchilarni kasbga yo‘naltirishda oila, mahalla va maktab hamkorligi.....828
14. **D.Adamboyeva,** Ta’lim oluvchilarni kasbga yo‘naltirishda maktab, mahalla va oilaning o‘rni.....832
15. **А.Б.Камилова,** Профориентационная работа в школе в условиях цифрового воспитания.....834
16. **X.A.Muxamadiyev,** Ta’lim oluvchilarni kasbga yo‘naltirish samaradorligini ta’minlashda ta’lim muassasasi, mahalla, oila hamkorligi masalalari.....837
17. **U.A.Bovanova, S.S.Sanayeva,** Ta’lim oluvchilarni kasbga yo‘naltirish samaradorligini ta’minlashda ta’lim muassasasi, mahalla, oila hamkorligi masalalari.....839
18. **M.M.Sayliyeva, S.A.Samadova,** Ta’lim oluvchilarni kasbga yo‘naltirish samaradorligini ta’minlashda ta’lim muassasasi, mahalla, oila hamkorligi.....842
19. **А.И.Абдуллахожаев,** Роль просвещения ибрата в обеспечении сотрудничества между образовательными учреждениями общинами и семьями.....844
20. **D.E.Qarshieva,** Ta’lim muassasalari, oila va mahalla o‘zaro hamkorlikda ishlashi.....849
21. **M.H.Norqulova,** Maktabgacha yoshdagi bolalarga axloqiy tarbiya berish usullari.....852
22. **D.Sh.Alibayev,** Maktab-oila-mahalla hamkorligida boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining ma’naviyatini rivojlantirish.....858
23. **D.B.Soliyeva,** O‘quvchilarni kulolchilikka yo‘naltirishda ta’lim muassasalari, mahallalar va oilalar o‘rtasidagi hamkorlikni kengaytirish.....861

24.	V.A.Mo‘minova, Ta’lim oluvchilarning ta’lim-tarbiyasi samaradorligini ta’minlashda ta’lim muassasasi, mahalla, oila hamkorligi masalalari.....	865
25.	М.Шокирова, Семейно-школьное сотрудничество в современных условиях начального образования.....	868
26.	M.S.Abdullayeva, X.Karimova, X.Muydinova, Ch.Davronova, O‘quvchilarni kasbga yo‘naltirishda oila va ta’lim muassasalarining hamkorligi.....	872
27.	N.A.Rasulova, Kasbga yo‘naltirish samaradorligini oshirishda ta’lim muassasasi, mahalla, oila mushtarakligi.....	875
28.	D.Turg‘unboyeva, Sh.Asqarova, Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini kasbga yo‘naltirish samaradorligini ta’minlashda ta’lim muassasasi, mahalla va oila hamkorligining ahamiyati.....	879
29.	L.M.Qaraxonova, Oila – farzand tarbiyasida asosiy mas’uliyat bo‘g‘inidir.....	882
30.	O.U.Musurmonkulov, A.D.Jumabayev, O‘quvchi-yoshlarni kasb-hunarga yo‘naltirish hamda sog‘lom turmush tarzi asosida tarbiyalashda ta’lim tizimi, oila va mahalla hamkorligi.....	884
31.	D.I.Choriyeva, O‘smirlarni g‘oyaviy tarbiyalashda “Maktab-oila-mahalla” hamkorligi mazmuni.....	890
32.	S.T.Jabborov, Yosh avlodni tarbiyalashda oila, mahalla va maktab hamkorligining pedagogik manbalarini o‘rganish.....	893
33.	M.M.Cho‘lliyev, R.M.Xudoyberdiyeva, Ta’lim oluvchilarni kasbga yo‘naltirishda geymifikatsiya texnologiyalarining ahamiyati.....	897
34.	Li Yelena Robertovna, Best teaching practices to achieve cultural, spiritual maturity of learners in the context of the facilitation style of pedagogical communication.....	900

**“RAQAMLI TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA TA’LIM OLUVCHILARNI KASBGA
YO‘NALTIRISH: MUAMMOLAR, YECHIMLAR” mavzusida respublika ilmiy-amaliy
konferensiyasi, 2024-yil 10-dekabr**

**2024-yil 10-dekabr kuni Qori Niyoziy nomidagi Tarbiya pedagogikasi milliy
instituti tomonidan o‘tkazilgan “Raqamli transformatsiya sharoitida ta’lim
oluvchilarni kasbga yo‘naltirish: muammolar, yechimlar” mavzusida
respublika ilmiy-amaliy anjuman
MATERIALLARI TO‘PLAMI**

Nashr etilgan sana: 10.12.2024.
“Times New Roman” garniturası.